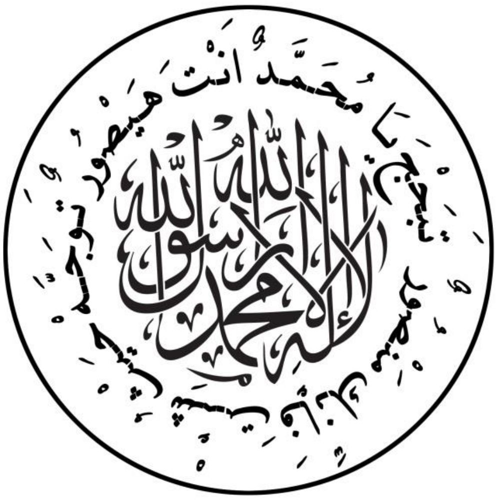
YAZILAR
23

2014

İhramcızâde
Hacı İsmail Hakkı
ALTUNTAŞ

İSBN:
ismailhakkialtuntas@gmail.com
http://ismailhakkialtuntas.com

Dizgi : **H. İsmail Hakkı Altuntaş**
Kapak :
Baskı- Cilt :

2014

بِسْــمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولنا محمد وعلى اله وصحبه وسلم اجمعين

İnternetteki sitemiz **http://ismailhakkialtuntas.com/** da 2014 yılarında okuyucularımızla paylaştığım yazılardan bir kısmıdır.

Yazılarda sıra gözetilmedi. Değişik konular peş peşe yazıldı. Bu şekilde okuyan açısından fazla sıkıntı oluşturmayacağı düşünüldü.

Tevfik ve inayet Allah Teâlâ'dandır.

İhramcızâde
İsmail Hakkı ALTUNTAŞ
Esenler /İstanbul

Başlangıç: 13. 10. 2014

Bitiş : 22. 10. 2014

Yahudilik maddî hayatı, Hristiyanlık ruhî hayatı sıkboğaz ederken, Yüce İslam Dini insanlara her türlü hayatî kolaylığı getirmiştir. Bu sözün doğruluğunu tespit etemek isterseniz, Hz. İsâ aleyhisselâmın Zeytindağı Vaazını okuyabilirsiniz.

İhramcızâde İsmail Hakkı

İçindekiler

6 Yazılar

DÜNYAYI SARSAN KONUŞMALAR-NEJAT MUALLİMOGLU

Bana Arşimet'in manivelasından bahsetme.
O, riyazi bir tahayyül gücüne sahip unutkan bir adamdı.
Matematiğe hürmet ederim, ama benim makinelerle hiçbir ilgim yok.
Sen bana, yerinde ve doğru bir kelimeyi ve hatâsız vurguyu ver;
ben, dünyayı yerinden oynatayım.

Joseph Conrad

Dünyada alelâdeliğin tahammül edilemeyeceği yerler;
şiir, musiki, resim ve hitabettir...

La Bruyere

Büyük düşünürler yaşarken bin verir, bir alır;

ölünce bir verir bin alırlar.

Prof. Dr. Erol Manisalı

(Attila İlhan'ın cenaze törenindeki konuşmasından)

Türk'ün millî hatibi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in ruhuna...

Dil, yalnız ses ve söz değil. Dil, sayısız milletlerin biribirine devrettiği kopmaz bir yaşayış, zaman içinde tarihin, mekân içinde coğrafyanın, iman içinde dinin el ele vererek, biribirini destekleyerek, yeraltı ve yerüstü suları gibi, görünür ve görünmez kanallarla diller arasında aktarmalar yapa yapa, geniş çaplı bir alışveriş âlemi içinde, başlı başına, mantık ve ferman dinlemeksizin, kendine mahsus kanunlarıyle, tabiatın en karışık uzviyetlerinden daha dipdiri bir varlıktır. Dile akıl öğretilmez; akıl, ancak dilden ders alır.

Her şeyin üstünde mukaddes varlık ki vatandır, fakat yalnız toprak, dağ, tarla değil, yâni vatan, yalnız coğrafyanın gölgesi değil; vatan, ki milletin yarattığı mefharetler mecmuasıdır [övünülen şeylerin toplanmasıdır]; gövdeye can gibi, vatanı yaratan milletse, milleti yapan da dildir. DiJin vatandan daha mukaddes olduğunu anlamak için tarihe bakmak yeter. Giden milletler, dilleri diri kalmış milletler tarafından tekrar kurtarıldı, fakat dili giden milletlerin ne vatanı kaldı, ne kendileri. Bu bahisle son söz, vatanın mukaddesliği gibi, dilin ne kudsiyetler kudsiyeti olduğunu aklımızdan çıkarmamaktır. Dille oynayanlar, neyle oynadıklarını iyi bilmeli.

İsmail Habip Sevük

Dil Dâvası

TAKDİM

John Greenleaf adındaki bir Amerikan şairi, "Her kriz, hitabesini ve hareketini beraberinde getirir," diyor.

İnsanlık tarihi, aslında, büyük hitabelerin etkisi altındaki önemli ve dramatik hâdiselerin belgeleridir. Eski Yunanistan ve Roma'dan günümüze gelinceye kadar, hitabet ve devlet adamlığı el ele yürüdü. Kılıcı çok iyi kullanan insanların pek çoğu, aynı zamanda, belâgatli sözleriyle kütleleri harekete

getirmesini de bilen insanlardı.

Hitabet tarihi binlerce sene öncesine kadar uzanıyor. Belki de kalabalık önünde yapılan konuşmalar, cenazelerde söylenen hitabelerle başladı. Topluluklar geliştikçe, söz söyleme ihtiyacı da arttı. Halk önünde iyi ve tesirli konuşan armağanlı hatipler, kanun yapıcılığı ve liderlik mevkilerine yükseldiler. Yunan medeniyeti zirvesine eriştiği zaman, hitabet, hükümet etme ve kültürün bir güzel sanatı hâlinde ele alındı. Hitabet, Batı'da, bugün de bir güzel sanat olarak ele alınıyor, bir güzel sanat olarak gelecek nesillere bırakılması için üzerinde titizlikle duruluyor.

Eski çağlardan bu yana hitabet teknikleri pek değişmemekle birlikte konuşma sanatının tarzı değişti. Günümüzün hatiplerinin, fikirlerini ve söylemek istediklerini, eski üslûpta, "oratory" denen mübalâğalı tarz yerine normal konuşma tarzı, günlük muhavere tarzı ile sunmaları isteniyor. Hitabet sanatını, yine de, ister eski zamanların, ister günümüzün anlayış tarzları ile ele alalım, **bir Demosten'in, Çiçero'nun, Abraham Lincoln'ün, Churchill'in, Hamdullah Suphi Tanrıöver'in, Atatürk'ün hitabelerini dikkatle okuduğumuz zaman, bu güzel sanata beslediğimiz saygı ve sevginin azalmadığını görüyoruz.**

Okuyacağınız hitabeler size, hatiplerin, karşılaştıkları meseleleri ve bu meselelerin üstesinden nasıl geldiklerini incelemek fırsatını verecek. Bu hitabeleri dikkatle okuduğunuz takdirde, hatiplerin önlerinde hâl çareleri bekleyen meselelerin, neler olduklarını göreceksiniz: Hazırlanan malzemenin organizasyonu, belirli bir dinleyici önünde nasıl hareket edileceği, kelimelerin seçilişi ve inanışların dinleyicilere sunuluşu.

Hatibin, konuşmasını gerektiren durum ve dinleyiciler kadar, dinleyicilerin de, hatibi nasıl gördüklerinin, onun hakkında neler düşündüklerinin, bir hatibin konuşmasına nasıl tesir edeceğini de düşünün: Sokrat, kendisini ölüme mahkum eden jüriye hitap ediyor; Çiçero, Katiline'nin kendisini öldürmeye teşebbüs etmesinden sonra, Roma Senatosu'nda Katiline'nin yüzüne karşı onun bir hain olduğunu söylüyor; Churchill, İkinci Dünya Harbi'nin en karanlık günlerinde, milletinin savaş azmini canlı tutmaya çalışıyor; Kennedy, Amerikan halkının düşünce ve hareket tarzlarında değişiklik istiyor: Halide Edip (Adıvar) ve Hamdullah Suphi (Tanrıöver), İstanbul'un işgal altında bulunduğu sıralarda, Sultan Ahmet Meydanı'nı dolduran iki-yüz-bine yakın yaslı insana, karanlık bulutların mutlaka dağılacağını, güneşin bütün haşmet ve şaşaası ile Türkiye ufuklarında yeniden parlayacağını söylüyorlar; Atatürk, millî mücadelenin devam ettiği bir sırada, kendisini vatandaşlıktan çıkarmak isteyecek kadar hücumlarını ileri götürenlere cevap veriyor.

Hitabetin gayesi hatibin, üzerinde durduğu düşüncelerin haklı, kendisinin âdil ve samimi bir kimse olduğunu dinleyicilerine inandırmaktır. Burada, bir hatipte aranan vasıflara bir tanesi daha ekleniyor; hatip, inandıklarında samimi olmalı. Aristo, iyi bir hatibin, aynı zamanda temiz ve iyi ahlâklı bir insan olması gerektiğini söyledi. Bu, bugün de doğru ve geçerli. Temiz bir vicdan, hitabetin gerektirdiği fikrî berraklığı ve doğruluğu sağlar.

Hatipleri üç sınıfta toplayabiliriz: (1) Anadilini iyi bilmesine ve konuşmasını iyi hazırlamasına rağmen, söyleyiş tarzı cansız ve sönük olan hatip; (2) Alelâde bir kafaya sahip olmasına, iyi bir tahsilden geçmemesine rağmen, iyi bir söyleyiş tarzına sahip olan hatip, ve (3) Yüksek vasıflı düşüncelerini tesirli bir konuşma tarzı ile birleştiren hatip. Dünyanın en iyi hatipleri, genellikle, bu son ideale yaklaşanlardır.

Victor Hugo, böylesine bir hatip olmasaydı Voltaire'in ölümünün yüzüncü yıldönümünde yapılan törende sözlerini şu unutulmaz kelimelerle bitirebilir miydi:

> "O büyük ölüye, o büyük ruha dönelim. O, hürmet edilen mezar önünde eğilelim. İnsanlar için faydalı hayatının yüz sene önce sona erdiği, fakat eserlerinin ölmeyeceği bu insanla

tanışalım. Bu muhteşem Voltaire'in yardımcıları, öteki güçlü mütefekkirlerle de, Jean Jacques'la, Diderot'yla, Montesquieu'yle de tanışalım. Bu büyük seslere seslenelim. Beşer kanının akıtılmasını durduralım. Despotlar, yeter! Ah, barbarlık hâlâ sürüyor! O halde, medeniyet de gazaba gelsin. On sekizinci asır on dokuzuncu yüzyıla yardım etsin. Filozoflar, bizden önce gelenler, hakikat havarileri idiler. O muhteşem gölgelerden niyaz edelim; onlar önce gelenler, hakikat havârileri idiler. O muhteşem gölgelerden niyaz edelim; onlar, harp tasarlayan hanedanlara, insanların yaşama haklarını, vicdan hürriyetlerini, aklın hâkimiyetini, emeğin kutsallığını, barışın azizliğini ilân etsinler; ve gece karanlıkları, nasıl tahtlardan çıkıyorsa, ışık da mezarlardan yükselsin."

Amerikan Harp Akademisi subay adaylarına hitap eden 82 yaşındaki Gen. MacArthur da, yüksek vasıflı düşüncelerini tesirli bir konuşma tarzı ile birleştiren büyük bir hatipti:

"Vazife, şeref, ülke... Bilgiçlik taslayan herkes, her demagog, her sinik, her riyakâr, ortalığı karıştırmak isteyen herkes ve maalesef değişik karakterde olan diğer bazıları, onları, onlarla alay edecek kadar aşağılayacaklar.

Ama onların yaptıkları bazı şeyler şunlar: Size temel bir karakter kazandırırlar. Sizi, ülkenin savunmasından sorumlu insanlar olarak istikbaldeki rolleriniz için hazırlarlar. Onlar, zayıf olduğunuzu bildiğiniz zaman sizi güçlü ve korktuğunuz zaman da, sizi, korkunuzu karşınıza alacak kadar güçlü yaparlar.

Onlar, size, samimi başarısızlıklarda gururlu olmanızı, eğilmemenizi, ama başarılı olduğunuz zaman da, mütevazı ve nazik olmanızı öğretirler; lâf değil, harekete geçilmesini öğretirler; rahat yolu seçmenizi değil, güçlüklerin ve meydan okunmasının zorluk ve gerginliklerini karşınıza almanızı öğretirler; diğerleri üzerinde üstünlük kurmadan önce, kendi üzerinizde üstünlük kurmanızı öğretirler; temiz bir kalbe sahip ölmemizi, yüksek bir hedef seçmenizi öğretirler; istikbale uzanmanız, ama maziyi asla ihmal etmemeniz gerektiğini öğretirler; ciddi olmanızı, ama kendinizi asla önemli biri görmemenizi öğretirler, gerçek büyüklüğün basitliğini öğrenmeniz için mütevazı olmanızı öğretirler; gerçek bilginin açık kafalılığını ve gerçek kuvvetin alçakgönüllülüğünü öğretirler."

Hamdullah Suphi Tanrıöver, Türkçe'yi çok iyi bildiği ve konuştuğu, derin düşüncelerini mükemmel hitabet tarzı ile birleştirdiği içindir ki, dünya durdukça okunacak, ders alınacak bir Türk hatibidir. Türk'ün yetiştirdiği en büyük hatip Hamdullah Suphi Tanrıöver'i dünyanın büyük hatipleri arasına çıkaran özellik işte budur. Türkiye'nin derin bir ahlâki uçuruma yuvarlanmakta olduğunu söyleyen Erzurum Mebusu Ziya Efendiye, ancak onun gibi bir hatip şu cevabı verebilir:

"Arkadaşlar; Bugün Türkiye yükselmiştir; kıyas kabul etmeyecek derecede maziden daha kuvvetlidir. Bir memleket ki susmuştur, korkuyor, başındaki adamların dinî, siyasi, zümrevî veya ailevî tazyikine karşı dalkavukluktan başka bir şey yapmıyor, o ahlâken mütereddidir [gerilemiştir], aşağıdadır. Bir devir ki, hükümetini tenkit ve murakabe eder, kanaatim matbuatında, kürsüsünde ve her yerde söyler, onun ahlâkı yükselmiştir. Siyasetin en geniş şekli, yükselen ahlâktan doğmuştur. Eski terbiye içimizde yaşasa idi, bu terbiye devam etse idi, memleketimizde Cumhuriyet olamazdı—çünkü büyükler karşısında susmak esastır, göz göze bakmamak esastır. Saray'ın gölgesi ve korkusu içinde sizi kamçı ile, kement ile, nefy [sürgün] ile idare eden eski hükümet yaşardı. Teceddüt [yenilik], bize hürriyet aşkını veren yeni terbiyemizdir. Yeni şekl-i idare, yükselen ahlâkımızın bir mükâfatıdır."

Kitaptaki hitabeleri, yukarıda sıraladığımız faktörleri göz önünde tutarak okuyunuz; zihnî ve hissî özelliklerin, hatibin şahsiyeti ile nasıl örüldüğünü görmeye çalışınız.

Şunu da unutmayınız ki, kültür ve teknolojinin tarih boyunca değişmesi ile beraber resmî nutuklardan beklenen ölçü de değişti. Eski Yunanistan ve Roma'da, nutuklar açık meydanlarda söylendi; ve bir hatipten beklenen ilk şey, güçlü bir sese sahip olması idi. Göreceğiniz gibi, Roma ve Yunan hitabet tarzları, konuşmaların uzun, zaman zaman anlaşılmayan zor ve mağlak cümlelerle söylenmesini gerektiriyordu. Günümüzde, televizyon ve radyo, dinleyici gruplarının boyutlarını muazzam bir şekilde değiştirdi ise de, mikrofon, bu büyük kütlelere hitap etme fırsatını sağladı. Maamafih, bu ortamların malî ve teknik gerekçelerinden ötürü de, zaman, çok önemli bir faktör oldu. Daha da önemlisi, günümüzün dinleyicileri, sessiz sedasız oturup saatlerce nutuk dinleyecek insanlar değiller. Günümüzün hatiplerinden, söyleyeceklerini açık, berrak ve kısa sözlerle ifade etmeleri istenir ki, buna riayet etmeyen bir kimsenin de dinleyici bulması çok güçtür.

Kitaptaki hitabeler şu düşüncelerle seçildi: (1) Hitabe, hatibi temsil ediyor muydu?

(2) Nutkun söylenmesini gerektiren durum, hatibin hayat ve mesleğinde önemli bir safha mıydı?

(3) Hitabetin hitabî, edebî, veya felsefî bir değeri var mıydı?

(5) Beşerî [İnsanî] bir belge olarak, bir değeri var mıydı?

Bilgi dağarcığınızı bir hayli genişleteceğini ve zevkle okuyacağınızı umduğum bu nutuklar üzerinde dururken, bir nutkun, okunmak için değil, işitilmek için söylendiğini aklınızdan çıkarmamanız gerekir. Bir nutuk, sessiz okunduğu zaman—vasat bir okuyucu, oldukça kısa bir süre içinde çok sayıda fikri hazmedemeyeceğinden—fikir muhtevası yoğun olmayan nutuklar, zaman zaman entelektüellerce zayıf görünebilir. Eğer onları sesli okursanız, daha fazla takdir edeceksiniz.

Tarihte iz bırakan, nesiller boyunca hatırlanan büyük hatipler, genellikle, ülkelerinin tehlike içinde bulundukları zamanlarda ortaya çıktılar. Fransız İhtilâli'nin hatipleri gibi, Hitler gibi, Mussolini gibi demagogların da zirveye çıkışlarında hitabet güçleri büyük rol oynadı ise de, önünde sonunda dışa vuran gerçek karakterleri, hitabet güçlerine rağmen, onların sonunu hazırladı. Artık onların nutukları, ilham almak için değil, ibret almak için okunan tarihî belgelerden öteye geçemezler.

Öte yanda, ülkelerinin büyük tehlikelerle karşılaştığı karanlık zamanlarda ortaya çıkan, hitabet güçleri kadar karakterleri de sağlam olan yüce hatiplerin çocukları, milliyetçiliğin, vatan uğrunda fedakârlığın ne olduğunu öğrenmek istedikleri zaman, onların nutuklarını okur, şevk, heyecan ve ilhamlarını o nutuklardan alırlar.

Eski Yunanistan'ın Atina milliyetçiliği, Demosten'i, Roma'ya yöneltilen hıyanet, Çiçero'yu, Amerika'daki İngiliz sömürgeciliğinin şiddeti, Patrick Henry'yi, Amerikan Dahilî Harbi, Abraham Lincoln'ü ve İngiltere'nin İkinci Dünya Harbi sırasındaki karanlık ve ızdıraplı günleri Churchill'i ortaya çıkardı. Milletlerin istiklâl ve hürriyet aşkını, azim ve iradelerini bu insanlar canlı tuttular; halk, karanlık bulutların dağılacağını, yepyeni şafakların doğacağını bu insanların nutuklarından öğrendi, onların sözleri ile cesaretlendi, geleceğe ümitle baktı.

Bütün dünyanın ve içimizdeki birçoklarının da, **"Hasta adam nihayet ölüyor,"** dedikleri bir sırada, Türk'ün, hiçbir zaman ölmeyeceğini var gücü ile haykıran ve başına geçtiği kahraman milletinin biribiri ardına kazandığı zaferlerle Türk'ün ölmeyeceğini bütün dünyaya kabul ettiren büyük Atatürk'ün milletine beslediği derin inancını, yeni Türkiye'nin temeline yerleştirmek istediği inkılâp ruhunu, vatan sathında aşılayacak bir "dil"e, bir "ses'e ihtiyacı vardı. İşte bu "dil," bu "ses," Hamdullah Suphi

Tanrıöver'in dili, Hamdullah Suphi Tanrıöver'in sesi idi.

Varsın, artık diğerlerinin bir Demosten'i, bir Çiçero'su, bir Patrick Henry'si, bir Abraham Lincoln'ü, veya bir Churchill'i bulunsun; bizim de Türk'e, bin sene sonra da ışık tutacak, heyecanlandıracak, şevklendirecek ve ilham verecek Hamdullah Suphi Tanrıöver'imiz var.

Nejat Muallimoğlu

Sh: 7-11

****

Öküz yuları ile güdülür, insan kelimeleri ile.

Malay Atasözü

Arapça bir dildir; Farsça bir tatlı; Türkçe ise bir sanat.

İran Atasözü

Kelimeler, insanları hür yapar. Kim olursa olsun, düşüncelerini ifade edemeyen insan köledir. Konuşma, bir hürriyet hareketidir-kelimeler de hürriyetin kendisi.

Ludwig Feuerbach

SEÇİLMİŞ HİTABELERDEN

Hazreti İsa aleyhisselâm

İsa Peygamberin, aşağıda okuyacağınız en önemli hitabesi, bu yazar tarafından The New Testament in Modern English adlı Incil'den tercüme edildi. İsa Peygamber, M.S. I'inci asırda yaşadı.

ZEYTİNDAĞI VAAZI

İsa, büyük bir kalabalığı görünce tepeye çıktı ve oturduktan sonra, şakirtleri yanına geldiler.

Sonra, konuşmaya başlayarak şunları öğretti:

Ne mutlu mütevazı insanlara, zira göklerin hükümranlığı onlarındır!

Ne mutlu kederin ne olduğunu bilenlere, zira kendilerine cesaret verilecek ve huzura kavuşacaklar!

Ne mutlu hiçbir şey istemeyen o insanlara, zira bütün yeryüzü onların olacak!

Ne mutlu merhametli insanlara, zira onlara merhamet edilecek!

Ne mutlu tertemiz yürekli insanlara, zira onlar Allah'ı görecekler!

Ne mutlu barış yapanlara, zira onlar Allah'ın oğulları diye bilinecekler!

Ne mutlu doğruluk uğrunda eza çekenlere, zira Cennet'in hükümranlığı onlarındır!

Benim uğruma insanlar sizleri suçlar ve kötü muamele ederlerse ve her türlü iftira atarlarsa ne büyük mutluluğa kavuşacaksınız! O zaman sevinin, evet, son derece sevinin,

zira Cennet'teki mükâfatınız şaheser olacak. Sizin zamanınızdan önce yaşayan peygamberlere de aynen böyle eza çektirdiler.

Sizler, yeryüzünün tuzusunuz. Fakat tuz tadını yitirirse, onu tekrar tuz haline getirecek bir şey var mı?

Artık kapı dışarı atılıp, ayaklar altında çiğnenmekten başka hiç bir işe yaramaz.

Sizler dünyanın ışığısınız; tepe üzerinde kurulmuş bir şehir gizlenemez. İnsanlar da bir lâmbayı yaktıktan sonra bir kovanın altına koymazlar. Onu bir şamdana koyarlar ki, evdeki herkese ışık versin.

Sizin ışığınız da insanların önünde böyle parlasın. Yaptığınız iyi işleri görsünler ve Cennetteki Rabb'ınıza hamd etsinler.

Sanmayasınız ki, ben Peygamberlerin Kanununu ortadan kaldırmaya geldim; ben onları kaldırmak için değil, tamamlamak için geldim. Gerçekte, sizi temin ederim ki, gökyüzü ve yeryüzü var oldukları müddetçe, gönderilme maksatları hasıl oluncaya kadar, o Kanunun tek bir noktası veya virgülü kaybolmayacak. Bu demektir ki, bu emirlerin en küçüğünü bile yumuşatanlar ve diğerlerinin de öyle yapmasını isteyenler, Cennet'in hükümranlığında da küçük olarak anılacak. Fakat o emirleri öğreten ve uygulayanlar da, Cennet'in hükümranlığında büyük olarak anılacak. Çünkü size şunu söylemek isterim ki, Cennet'in hükümranlığına ayak basmadan önce, vak'anüvistlerden ve Farisiler'den çok daha iyi ve doğru insanlar olmalısınız!

Eski zamanlarda insanlara, *'Katletmeyeceksin,'* denildiğini duydunuz ve kim katlederse, mahkemede hesabını vermelidir. Fakat ben size diyeceğim ki, kardeşine [diğerlerine] kızgınlık besleyen biri de, yargılanmalı; her kim ki, tepeden baktığı kardeşine salak der, yüce divanın hükmüne müstahak olmalı; ve her kim ki, kardeşine kaybolmuş bir ruh diye tepeden bakarsa, mahvolmanın ateşine doğru gidecektir.

Öyle ki, hediyeni mihraba bırakacağın sırada, kardeşinin senin aleyhinde düşüncelere sahip olduğunu hatırlarsan, hediyeni, mihrabın önünde bırak ve ayrıl. Önce kardeşinle barış, ondan sonra gel ve hediyeni sun. Elinde fırsat varken muhalifinle barış, yoksa o seni dâva edebilir ve hâkim de zindana atılman için seni mahkemenin görevlisine teslim edebilir. Bana inan, cebindeki son meteliği ödemedikçe oradan çıkamazsın!

Eski zamanlarda insanlara, *'Zina etmeyeceksin'* dendiğini duydunuz. Ama ben size diyeceğim ki, her kim ki bir kadına şehvetle bakar, o kadınla, kalben, zina etmiş sayılır.

Evet, sağ gözün seni yanlış yola sürüklerse, onu kes ve kaldırıp at; bütün vücudun çöplüğe atılmaktansa, organlarından bir tanesini kaybetmen daha iyidir.

Yine, karısını boşayan bir kimsenin, ona bir boşanma belgesi vermesi gerektiği söylendi. Ama ben size diyeceğim ki, kendisine sadakat dışında herhangi bir sebeple karısını boşayan biri, onu zinaya sürüklemiş olur. Ve boşanmış bir kadınla evlenen biri de, yine zina etmiş sayılır.

Yine eski zamanlarda insanlara, *'Yalan yere yemin etmeyeceksin, fakat yeminlerini Allah'ın üzerine yerine getireceksin'* dendiğini duydunuz. Fakat ben sizlere diyorum ki: Hiç yemin etmeyin. Cennet üzerine yemin etmeyin, çünkü orası Allah'ın tahtıdır; yeryüzü üzerine yemin etmeyin, çünkü orası Allah'ın ayak taburesidir; Kudüs üzerine yemin etmeyin, çünkü orası

büyük Kralın şehridir. Hayır, kendi başınızın üzerine de yemin etmeyin, çünkü tek bir saçını dahi, ak veya kara yapamazsın! Söylemek istediğin ne varsa, 'evet'in basit bir 'evet' ve 'hayır'ın da basit bir 'hayır' olsun, bundan fazlasında bir kötülük lekesi vardır.

'Göze göz, dişe diş,' dendiğini duydunuz, fakat ben size diyeceğim ki: Size zarar vermek isteyene karşı koymaya çalışmayın. Sağ yanağına tokat atana, sol yanağını da çevir. Eğer bir kimse sırtındaki ceketin için seni dâva ederse, bırak alsın ve isterse paltonu da alsın. Eğer bir kimse sizi, kendisiyle bir kilometre gitmeye zorlarsa, siz iki kilometre gidin. Sizden herhangi bir şey isteyene, verin ve borç isteyeni de geri çevirmeyin.

'Komşunu seveceksin ve düşmanına kin besleyeceksin,' dendiğini duydunuz. Fakat ben size diyeceğim ki: Düşmanlarınızı da seviniz ve size eza edenler için dua ediniz ki Cennet'teki Rabb'nın oğulları olasınız. Çünkü o güneşini, iyi insanların üzerine olduğu kadar, kötü insanların da üzerine doğdurur ve yağmurunu, hiçbir fark gözetmeksizin, hem iyi hem kötü insanların üzerine yağdırır.

Zira şayet sadece, sizi sevenleri severseniz, bu size ne gibi bir itibar kazandırır?

Vergi tahsildarları da aynı şeyi yapmıyorlar mı! Ve şayet sadece, kendi çevrenizdekilerle selâmlaşırsanız, istisnaî bir şey mi yapmış oluyorsunuz?

O kadarını putperestler de yapıyor. Hayır, Semavî Rabb'ınızın mükâfatına lâyık görülmeyeceksiniz.

Şu halde, diğerlerine iyilik yaptığınız zaman, kendilerine hayranlık beslendiğini göstermek için havralardaki ve sokaklardaki aktörlerin yaptıkları gibi, önünüzde yürümesi için bir borazancı kiralamayın. Bana inanın; onların bütün mükâfatı o! Hayır, muhtaç olanlara yardım ettiğin zaman, bu yaptığın iyiliğin gizli kalması için, sağ elinin yaptığını sol eline bile gösterme.

Ve dua ettiğiniz zaman da, oyunlardaki aktörler gibi hareket etmeyiniz. Onlar, diğerlerinin kendilerini görmeleri için havralarda ve köşebaşlarında durup dua etmeye bayılırlar. Bana inanın; onların bütün mükafatı o! Dua edeceğiniz zaman, odanıza çekilin, kapıyı kapayın ve Rabb'ınıza mahremiyette dua edin. Ve dua ederken de, pek çok sayıda kelimeye yer verdikleri için işitileceklerini sanan putperestler gibi ağızlarınızda uzun dualar gevelemeyin. Onlar gibi olmayın. Unutmayın ki, Allah sizin Rabb'ınızdır, ve siz daha ondan dilemeden, o sizin nelere ihtiyacınız olduğunu bilir. Şöyle dua edin:

'Semavî Rabb'mız, adınız şereflendirilsin;

'Senin hükümranlığın yeryüzüne de gelsin ve Cennet'te olduğu gibi, burada da senin iraden hükümran olsun!

'Bugün ihtiyacımız olan ekmeği bize ver,

'Bize borçlu olanları bağışladığımız gibi, sana olan borçlarımızdan ötürü, sen de bizi bağışla.

'Bizi iğvalardan (azdırılmaktan) uzak tut ve kötülüklerden koru.'

Çünkü diğerlerinin kusurlarını bağışlarsan, Semavî Rabb'ın da seni bağışlayacak. Ama sen diğerlerini bağışlamazsan, Semavî Rabb'ın da ne seni ne de senin kusurlarını bağışlar.

Oruç tuttuğunuz zaman da, kendinizi, oyunlardaki sefil aktörlere benzetmeyin. Onlar, oruç tuttuklarını diğerlerinin görmesi için, kasten suratlarının şeklini değiştiriyorlar. Bana inanın; onların görüp görecekleri bütün mükâfat bu. Hayır, oruç tuttuğun zaman, oruç tuttuğunu kimsenin bilmemesi için, saçını başını düzelt ve yüzünü yıka ki, kendinle Rabb'ın arasında bir gizlilik olarak kalsın.

"Yeryüzünde hazine üzerine hazine yığmayın; böcekler yer, paslanır ve bozulur, ve hırsızlar çalıp götürür. Hâzineni Cennet'te tut; orada ne böcekler vardır ne de paslanır ve ne de hırsızlar çalıp götürür. Zira hâzineni nereye koymuşsan, kalbinin de orada bulunacağına hiç şüphen olmasın!

Vücudunun lâmbası gözündür. Gözün iyi olursa, bütün vücudun da ışığa gark olur. Fakat gözünde kötülük varsa, bütün vücudun karanlıklara gömülür. Eğer karanlıktan başka ışığın yoksa, o zaman dünyan gerçekten karanlıktır.

Hiç kimse, iki efendiye kulluk edemez. Ya birinden nefret edecek ve diğerini sevecek veya birini destekleyecek ve ötekinden lânetle bahsedecektir. Hem Allah'a hem de paranın gücüne kulluk edemezsin. İşte bunun için de ben size diyorum ki: Ne yiyeceğim, ne içeceğim veya ne giyeceğim diye düşünerek hayatını endişe içinde geçirme. Unutma ki, hayat yiyip-içmekten, vücudunuz da sırtınızdakilerden daha önemli. Havadaki kuşlara bakın. Onlar, ne eker, ne biçer ve ne de ambarlara yığar, ama yine de Semavî Rabb onları doyurur. Siz onun indinde kuşlardan daha değerli değil misiniz?

Aranızdan herhangi biri, istediği kadar üzülsün, boyunu bir santim uzatabilir mi?

Hem ne giyeceğim diye niye kaygılanıyorsunuz?

Yabani çiçeklerin nasıl büyüdüklerini düşünün. Onlar ne çalışır ne dokurlar, ama bütün şaşaasına rağmen, Süleyman (Peygamber) bile bu çiçeklerden biri gibi giyindirilip kuşandırılmıştı! Ve Allah, bugün açan ve yarın sobada yakılan kır çiçeklerini bile böyle giyindirirse, ey imanları tam olanlar, sizi daha iyi giyindirmez mi?

Demek ki, üzülmeyin ve şunları söylemeyin: 'Ne yiyeceğiz, ne içeceğiz veya ne giyeceğiz?

' Putperestlerin her zaman istedikleri bunlar; Semavî Babanız onların hepsine ihtiyacımz olduğunu biliyor. Kalbinizi onun hükümranlığına ve onun iyiliklerine verin ve o zaman, vakti saatinde bütün bu şeyler size de gelecek.

Şu halde, yarın ne olacak, diye üzülmeyin. Yarın, kendi derdine çare bulur! Bir günün müşkülleri bir gün için yeter.

Halkı tenkit etmeyin ki, siz de tenkit edilmeyesiniz. Zira sizin hakkınızdaki hüküm, diğerlerini nasıl tenkit ettiğinize göre verilecek ve başkalarını değerlendirdiğiniz ölçülerle de siz değerlendirileceksiniz.

Kardeşinin gözündeki çöpü görüyorsun da, kendi gözündeki merteği niye görmüyorsun?

Kendi gözündeki bir mertek dururken, kardeşine, 'Gel, gözündeki çöpü alayım,' nasıl diyebilirsin?

Seni sahtekâr, seni! Önce kendi gözündeki merteği çıkar ki, kardeşinin gözündeki çöpü açıkça görebilesin.

Kutsal şeyleri köpeklere vermemen gerektiği gibi, incilerinizi de domuzların önüne dökmeyin ki, onları, ayaklan altında çiğneyip, dönüp size saldırmasınlar.

Dileyin ki, verilsin. Arayın ki, bulasınız. Kapıyı çalın ki, açılsın. Çünkü, dileyene her zaman verilir; arayan her zaman bulur ve kapıyı çalana da kapı açılır.

Eğer içinizden herhangi birinin çocuğu sizden ekmek istese, ona bir taş verir misiniz, veya sizden bir balık istese, ona bir yılan mı verirsiniz?

Şu halde, içinizdeki bütün kötülüklere rağmen, çocuklarınıza tabiî olarak iyi şeyleri verirseniz, kendisinden istendiği vakit, Semavî Rabb'ınızın iyi şeyleri vermesi çok daha fazla muhtemel değil midir?

Kendinize nasıl davranılmasını istiyorsanız, diğerlerine de öyle davranınız—bütün hakikî dinlerin özü budur.

içeriye dar kapıdan girin. Zira büyük kapı, felâkete götüren geniş bir yola açılır ki, pek çokları o yolda gidiyor. Dar kapı ve sert yol, hayata götürür ki, onu bulanlar da pek az.

"Sahtekâr vaizlerden sakının; onlar koyun gibi giyinirlerse de, gerçekte aç kurtlardırlar. Onları meyvalarından tanıyacaksınız. Bir çalılıktan bir salkım üzüm veya bir yığın dikenden incir toplanabilir mi?

İyi olan her ağaç da iyi meyva veremez. İyi meyva veremeyen ağacı keser ve yakarlar. Bundan böyle, insanlar da meyvalarıyla bilinir.

Bana, 'Ya Rab, Ya Rab' diyen herkes, Cennet'in hükümranlığına girecek değil, oraya girecek olan, benim Semavî Rabb'ımın isteklerini yerine getirenlerdir.

'O gün' geldiği zaman pek çokları bana diyecek ki: 'Ya Rab, Ya Rab, biz vaazlarımızı senin adına vermedik mi, şeytanları senin adına aramızdan atmadık mı ve senin adına daha pek çok büyük işler yapmadık mı?

' Ben, o zaman onlara açıkça diyeceğim ki: 'Ben sizi hiç tanımıyorum. Gidin yanımdan; siz kötülüklerin safında çalıştınız.'

Bu sözlerimi işitip uygulayanlar, evini, bir kaya üzerinde kuran makûl bir insan gibidir. Yağmur yağıp seller her tarafı götürdü ve fırtınalar onun evi üzerinde kükredi—ama ev yıkılmadı, çünkü temeli kaya üzerindeydi.

Ve bu sözlerimi işitip de onları uygulamayanlar, evini, kum üzerine kuran ahmak insan gibidirler. Yağmur yağıp seller her tarafı götürdüğü ve fırtınalar, onun evi üzerinde kükrediği zaman, evi, büyük bir gürültü ile yıkıldı."

Sh: 3-9

****

Akıllı konuşur, çünkü onun söylemek istedikleri var; aptal konuşur, zira bir şey söylemek mecburiyetinde olduğunu zanneder.

Platon

Meleklerin bile yürümekten korktuğu yere aptallar koşarak giderler.

Alexander Pope

Aptallara teşekkür etmeliyiz, çünkü bizler başarılarımızı onlara borçluyuz.

Mark Twain

SOKRAT (M.Ö. 470-399)

Sokrat, yazılı hiçbir şey bırakmadı; kendinden sonra gelenlere Platon (Eflâtun) vasıtasıyle hitap etti. Sokrat'ın yargılanmasını, o zaman genç olan Platon, günü gününe takip etti, not aldı. Sokrat'ın kendini savunması "Platon'un Diyaloglarında yayımlandı. Otoriteler, Platonun, Sokrat'ın kendisini savunurken söylediklerine sadık kaldığını söylüyorlar.

MAHKEMEDEKİ SAVUNMA

Atinalılar, çok geçmeyecek, bilge insan Sokrat'ı ölüme mahkûm ettiğiniz için bu şehiri lekelemek isteyenlerin lânetlerine maruz kalacaksınız.

Sizi lekelemek isteyenlere benim, bilge bir insan olduğumu söyleyeceksiniz ki, ben, aslında hiç de bilge değilim. Biraz beklemiş olsaydınız, bu iş kendiliğinden vuku bulacaktı, zira yaşıma bakarsanız, çok yaşlanmış, bir ayağı çukurda biri olduğumu göreceksiniz. Ben bunu, hepinize değil, sadece beni ölüme mahkûm edenlere söylüyorum. Ve aynı insanlara şunu da söylemek istiyorum: Atmalılar, belki, cezalandırılmamı önlemek ve sizleri ikna etmek için söylemem gerekenlerin hiçbirini söylemediğim için mahkûm edildiğimi düşü-nüyorsunuz. Hiç de değil: Ben, kendimi savunacak tarzda konuşmadığım için değil, cezalandırılmam istendiği için cezalandırıldım; cüret ve küstahlığım yüzünden, sizlerin işitmekten hoşlanacağınız şeyleri söylemediğim, pişman olduğumu söyleyerek ve ağlayıp sızlayarak, diğerlerinden işitmeye alışık olduğunuz tarzda, kendi şeref ve haysiyetimle bağdaşamayacak şeyler söylemediğim için cezalandırıldım.

Fakat tehlikeden kaçınmak için hür bir insana yaraşmayacak herhangi bir şeyi yapmayı aklımdan geçirmediğim gibi, kendimi, böyle savunduğum için de pişman değilim; o şekilde yaşamaktansa, böyle savunduğum için ölmeyi çok daha tercih ederim. Zira, ister bir mahkemede olsun ister bir savaş alanında, benim veya herhangi bir kimsenin ölümden kaç-ması için her çareye başvurması doğru değildir; çünkü, bir savaşta sık sık görüldüğü üzere, bir kimse, elindeki silâhları yere bırakıp kendisini savaştığı insanların merhametine terk etmekle ölümden kurtulabilir. Ve yine bir kimsenin, her şeyi yapmaktan ve her şeyi söylemekten kaçınmadığı takdirde, her tehlikeyi, ölümle karşı karşıya kalmadan atlatabilmesi için daha pek çok yol vardır.

Fakat Atmalılar, ölümden kaçmak zor bir şey değil; çok daha zor olan şey, doğru yoldan ayrılmaktır ki, bu da insanı, ölümden daha çabuk yakalar. Ve ben artık yaşlandığım ve yavaşladığımdan, o iki şeyden birincisi bana yetişti; ama beni itham edenler ise, güçlü-kuvvetli ve faal insanlar olduklarından, onları, birincisinden daha hızlı ve daha kötü olanı yakaladı. Ve şimdi, sizlerin ölüme mahkûm ettiği ben, ayrılıyorum; ama hakikat, onları, haksızlık ve adaletsizlikle mahkûm etti; ben cezamı çekmeye razıyım; onlar da kendi cezalarını çekmeye razı. Belki sonunun böyle tecelli etmesi gerekiyordu ve böyle neticelenmesi de, sanırım, en iyi bir yol.

Şimdi, beni mahkûm edenlere, onları ne gibi bir kaderin kendilerini beklediğini söylemek kehanetinde bulunacağım; zira, ben şimdi, insanların çok defa kehanette bulundukları bir durumda, yâni ölmek üzereyim.

Atinalılar, beni ölüme mahkûm edenler, ölümümden hemen sonra Jüpiter [Jüpiter eski Romalıların baş tanrısı idi] sizi, bana lâyık gördüğünüzden çok daha şiddetli bir cezaya çarptıracak. Çünkü siz, bana bu cezayı, kendi hayatınızın hesabını vermekten kurtulacağınızı sandığınız için verdiniz.

Sizi temin ederim ki, başınıza, bunun tam karşıtı gelecek.

Sizleri—sizin sezmemenize rağmen, şimdiye kadar dizginlediğim—çok daha fazla sayıda insan itham edecek ve onlar, genç insanlar olduklarından, çok daha sert hareket edecekler ve bu da sizi, daha fazla kızgınlığa sevkedecek. İyi bir hayat sürmediğiniz için beni ölüme mahkûm etmekle, sizi kınayacak ve suçlayacak olanları da engellediğinizi sanıyorsanız, fena halde yanılıyorsunuz. Zira böylesine bir sıyrılış ne mümkündür ne de şerefli bir yol.

En şerefli ve en kolay yol, diğerlerinin hareketlerini dizginlememek ve insanın, kendisini mükemmelliğe götürecek yolu kendisinin bulması imkânını sağlamaktır. Beni ölüme mahkûm edenlerin başına neler geleceğini böylece söyledikten sonra, onlardan ayrılıyorum.

Şimdi de, hâkimlerin meşgul oldukları şu sırada ve öleceğim yere de henüz götürülmediğimden, benim beraatımı isteyenlere, şimdiye kadar olup bitenleri memnuniyetle anlatacağım. O halde, Atmalılar, beni biraz daha dinleyin, zira izin verildiği takdirde, beraberce sohbet etmemizi hiçbir şey engelleyemez ve ben, dostlarım olan sizlere, başıma gelen şeyin ne olduğunu anlatmak istiyorum: Hâkimlerim—sizlere hâkimler diye hitap etmekle doğru bir söz söylüyorum—bana garip bir şey oldu. Benim koruyucu meleğimin alışageldiğim kehanetli sözleri, her fırsatta, hattâ en önemsiz işlerde dahi, yanlış bir şey yapmak üzere idi isem, beni ikaz etti, fakat şimdi başıma gelen bu hâlde, herkesin başıma gelebilecek en büyük bir kötülük olacağını sanmalarına rağmen, sizin de gördüğünüz gibi, bu sabah evden ayrıldığım zaman ve yargılanmanın yürütüldüğü buraya geldiğim ve konuşmam sırasında bir şey söyleyeceğim zaman, tanrının, bu dizginleyici sesi ikaz ve ihtar etmedi; halbuki, diğer zamanlarda, konuşmalarımın ortasında beni sık sık dizginliyordu. Fakat şimdi bütün bu işlem sırasında, ister bir şey yapmış ister söylemiş olayım, hiçbir zaman bana karşı çıkmadı. O halde, bunun sebebi ne olmalı?

Söyleyeyim: Başıma gelen şeyle, gazap yüzünden rahmete kavuştuğum anlaşılıyor da ondan; ve ölümün bir kötülük olduğunu sandığımız zaman da, doğru düşünmek mümkün olamaz. Bunun en kesin delili de şu gerçektir ki, eğer kendimi bazı iyi şeylerle karşı karşıya görmüş olmayacak idi isem, alıştığım o sesin bana karşı çıkmaması mümkün değildi.

Bundan da ölümün bir nimet olduğu büyük ümidini çıkarabiliriz. Çünkü ölmek şu iki şeyden biridir: Ceset, ya hiçbir hissi kalmazcasına yok olur gider, veya, söylendiği gibi, ölüm, ruhun, belirli bir değişiklik neticesinde başka bir yere göçmesidir. Ve eğer ölüm, âdeta rüyasız bir uyku gibi, bütün hislerin kaybolduğu bir hâl ise, fevkalâde bir kazanç olur. Eğer bir kimse, rüya görmeden, deliksiz uyuduğu bir geceyi seçse ve o geceyi hayatının diğer gece ve gündüzleri ile mukayese ettikten sonra, bütün hayatı boyunca o geceden daha iyi ve daha hoş kaç gün ve gece geçirdiğini düşünse, bana öyle geliyor ki, sadece bir vatandaş değil, koca bir kral dahi öyle bir gece ile mukayese edebileceği gündüz ve gecelerinin parmakla sayılacak kadar az olduğunu görürdü. Şu halde, ölüm böyle bir şey ise, ben bunun bir kazanç olduğunu söyleyeceğim; zira bütün gelecek tek geceden ibaretmiş gibi görünecektir.

Fakat ölüm, öte yanda, buradan başka bir yere götürülme ise ve bütün ölülerin orada bulunduğu söylendiği doğru ise, hâkim beyler, bundan daha büyük bir nimet düşünübilir mi?

Çünkü kendilerinin hâkim olduklarını sananlardan kurtulup Hades'e [Yunan mitolojisinde ölülerin toplandıkları yer] ulaşan biri ise, gerçek hâkimleri ve orada hâkimlik yaptıkları söylenen Minos'u, Rhadamanthus'u, Aekus'u ve Triptolemus'a, ve hayatta iken âdil hareket eden öteki yarıtanrılar görecektir ki, bu şimdi hazin bir göçüş mü sayılır?

Orpheus ve Musaeus'la Hesiod ve Homer'le bir görüşmeye, bir karşılıklı konuşmaya paha biçilebilir mi?

Eğer bütün bunlar doğru ise, ben tekrar tekrar ölmeye razıyım. Benim için zamanımı orada geçirip Palamedes'le, ve Telamon'un oğlu Ajax'la ve adaletsiz cezaların öldürdüğü diğer bütün eski insanlarla tanışmak ne büyük bir nimet olur. Benim ızdıraplarımı, onların çektikleriyle karşılaştırmak hiç de nâhoş bir iş olmayacaktır.

Fakat benim için en büyük zevk, tıpkı şimdiye kadar burada yaptığım gibi, kimlerin bilge olduklarıyla ve kimlerin, bilge olmamalarına rağmen kendilerini bilge sananları sınava çekmekle sarf edeceğim zamanlar olacaktır. Hâkim beyler, Troy seferinin büyük kumandanını, veya Ulysses'i, veya Sisyphus'u ve kadınlı erkekli on binlerce diğerlerini sınava çekmek fırsatını ele geçirmeye paha biçilebilir mi?

Onlarla sohbet etmek, işbirliği yapmak, onlara sualler yöneltmek tasavvur edilemez bir mutluluk olmaz mı?

Şüphesiz, böyle şeyler için oradaki hâkimler, insanı ölüme mahkûm etmezler, zira diğer hususlarda, buradakilerden daha mutludurlar ve bundan böyle, eğer söylenenler doğru ise, ölümsüzdürler.

Şu halde hâkim beyler, ölüm üzerinde düşündüğünüz zaman, kalbinizden iyi ümitler geçsin ve şu hakikat üzerinde fikir yürütün ki, iyi bir insana ne hayatta iken ne de öldüğü zaman hiçbir kötülük yapılmayacağı gibi, onun düşünce ve endişelerine de tanrılar sırt çevirmezler. Benim başıma gelen, hiç de tesadüfi bir şey değil ve şimdi benim için şu berrak bir gerçek ki, artık ölmek ve bütün endişe ve sıkıntılardan kurtulmak benim için daha iyi. Bu hususta ikaz ve engelleme, beni hiçbir zaman yolumdan ayırmadı ve ben, beni mahkûm edenlere veya itham edenlere kırgın ve gücenmiş de değilim. Gerçi onlar, beni itham ve mahkûm ederlerken bu neticeyi değil de, bana sadece zarar vermeyi düşünüyorlardı ki, bu noktada, onların suçlu gösterilmeleri gerekir.

Maamafih, onlardan şunu istirham ediyorum: Eğer oğullarım büyüdükleri zaman, faziletli insanlar olmaktan ziyade zenginlik ve diğer şeyler üzerinde dururlarsa, siz de onlara acı çektirin ve onları cezalandırın ve hiçbir şey olmadıkları hâlde kendilerini bir şey sanırlarsa, yapmaları gerekenler üzerinde durmayıp, hiçbir değerleri olmadıkları halde kendilerini büyük görürlerse, benim sizlere yaptığım gibi, siz de onları kınayın, haşlayın. Bunu yaptığınız takdirde, bana ve oğullarıma âdilce hareket etmiş olacaksınız.

Artık ayrılmak zamanı geldi—ben öleceğim, sizler yaşayacaksınız. Ama hangimizin durumunun daha iyi olacağını da tanrıdan başka kimse bilmez.

Meraklısına Not: Atinalı filozof Sokrat (yaşının, yargılanması sırasında

kendisince tahmininden anlaşıldığı üzere) M.O. 470'de doğdu ve 399'da da zehir içerek öldü. Sokrat, çağının tanınmış hocalarından ders aldı; astronomi ve geometri sahasında bilhassa bilgili idi; Perikles'in çevresindeki bilgin ve filozoflar grubuna dahil oldu. Muhtelif cephelerde savaştı, fakat fiilî politika ile hemen hemen hiç ilgilenmedi; politika ile vicdan arasındaki ihtilâf ve çatışmanın kendisini, süratle ölüme sürükleyeceğine inanıyordu. Hayatı, şehrin sokaklarında geçti; her iş ve meslekteki insanlarla, gençlerle, şairlerle ve politikacılarla onların meslekleri, iyilik ve kötülük anlayışları üzerinde durdu, konuştu, tartıştı. Kendisinin Tanrı (Apollo) tarafından bilgi edinmek üzere görevlendirildiğini sandı; bilgiye giden yolun, insanın kendi cehaletini idrak etmesi ile başladığını söyledi. Bu sözlerine rağmen, bir ülkenin mutluluğunun, ferdin mutluluğu gibi, nelerin iyi olduğunu idrak ettiğine dayandığını bildiğinden ve politikacılar da bunu idrak etmediklerinden, kendisinin, "devlet adamı" sıfatına lâyık bir Atinalı olduğunu söyledi. Suçluların affedilmesini öngören kanuna rağmen, iki ayrı suçu işlediği ileri sürülerek, 399'da tutuklandı. İtham edildiği suçlardan biri, "gençlerin ahlâkını bozmak" ve diğeri, "şehrin ibâdet ettiği mâbutlara karşı yeni dinî inanışlar" yayması idi.

Sh: 33-38

VİCTOR HUGO- (1802-1885)

Voltaire'in ölümünün yüzüncü yılında, ünlü Fransız yazarı ve şairi Vıctor Marie Hugo, bu büyük Fransız nüktedanı, dramatisti ve filozofu hakkında aşağıda metni verilen belâgatli hitabeyi yaptı.

“VOLTAIRE”

Yüz sene önce bugün bir adam öldü. O ölümsüz adam, senelerin ağırlığı altında, eserlerinin ağırlığı altında, en şaşaalı ve en ürkütücü sorumlulukların ağırlığı altında, aydınlanmış ve ıslah edilmiş insanlık vicdanı sorumluluğunun ağırlığı altında, bu dünyadan göçtü. O, lânetlenmiş ve kutsanmış olarak bu dünyadan göçtü; mazinin lânetlemesi ve istikbalin takdis etmeleriyle göçtü; ve bunlar da, şaşaanın haşmetli iki şekli. Bir tarafında, çağdaşlarının ve istikbalin alkışları; öte yanında, yatıştırılamayan amansız mazinin, kendisi ile mücadele edenlerin armağan ettiği nefret ve yuh haykırışları ile ölümsüzlüğe erişti. Voltaire, insandan da fazla bir insandı; o bir çağ idi. Onun bir fonksiyonu ve yerine getirdiği görevi vardı. O, gayet açık ki, kendisini, tabiatın kanunlarında olduğu gibi, kaderin kanunlarında da gözle görülürcesine belli eden İlâhi Varlığın, belirli işleri yapması için seçtiği insandı.

Bu adamın yaşadığı seksen dört yıl, zirvesinde Hanedanlığın ve dibinde İhtilâlin bulunduğu bir devreyi kaplar. Doğduğu zaman, XIV. Louis hâlâ hükümranlık ediyordu; öldüğü zaman da, taç On altıncı Louis’nin başında idi; böylece Voltaire'in beşiği büyük tahtın son huzmelerini ve tabutu da, büyük uçurumun ilk ışınlarını gördü.

Burada, daha da ileri gitmeden uçurum kelimesiyle ne söylendiğini anlamaya çalışalım. İyi uçurumlar da vardır; şeytanlığın gömüldüğü uçurum gibi.

Kendi sözlerimi kendim kestiğim için, düşüncelerimi tamamlamama müsaade ediniz. Burada, gelişigüzel veya geçersiz bir kelime kullanmayacağım. Biz, burada medeniyetin bir sahnesini icra etmek için toplandık. Biz, burada gelişmeyi onaylamak, felsefe uğrunda

felsefecilere beslediğimiz hürmeti belirtmek, on sekizinci asrı on dokuzuncu yüzyıla getirmek, yüce ruhlu savaşçıları ve ülkenin iyi hizmetkârlarım şereflendirmek, halkın, sanayinin ve ilmin asil gayretlerini, gelişme yolunda kahramanca ilerleyişini, insanlık barışım pekiştirme yolundaki gayretleri kutlamak için, bir kelime ile, o yüce ve evrensel barışı kutlamak için toplandık. Barış, medeniyetin fazileti, suçu ise harptir. Biz, şu ulu anda, bu heybetli saatte, ahlâkî kanun önünde dinî bir şevkle eğilerek, Fransa'nın şu sözleri işittiğini bütün dünyaya söylemek için toplandık: Sadece bir güç vardır—adalet hizmetindeki vicdan; ve sadece bir şaşaa vardır—hakikat hizmetindeki deha. Bu, böylece söylendiğinden, sözlerime devam ediyorum.

İhtilâlden önce sosyal yapı şöyle idi:

Tabanda halk;

Halkın üstünde, ruhban sınıfının temsil ettiği din;

Dinin yanında da, hükümetin hâkimlerinin temsil ettiği adalet.

Ve, insanlık âleminin o devresinde, halk nasıldı?

Cehalet içindeydi. Din nasıldı?

Müsamahasızlıktı. Adalet nasıldı?

Adaletsizlikti. Kelimelerimde çok mu ileri gidiyorum?

Karar verin.

İki gerçeği, fakat iki kesin gerçeği belirtmekle yetineceğim.

Toulouse'da, 13 Ekim 1761'de, bir evin alt katında bir gencin asılmış cesedi bulundu. Halk toplandı, papazlar kızdı, köpürdü, hâkimler araştırdı. Genç intihar etmişti; onlar ise, katledildiğini söylediler. Kimin çıkarı için?

Dinin çıkarı için.

Ve kimi suçladılar?

Gencin babasını! Adam bir Huguenot idi [Huguenot'lar, John Calvin'in yolunda giden Fransız Protestanları idiler.] ve oğlunun Katolik olmasını engellemek istiyordu. Burada ahlâkî bir canavarlık ve mümkün olamayacak bir şey vardı, ama bunların hiç önemi yoktu! Bu baba oğlunu öldürmüştü; bu ihtiyar adam oğlunu asmıştı. Adalet mekanizması işledi ve netice de bu oldu. Böylece, 1762 Martında, Jean Calas adındaki beyaz saçlı adam, başı aşağı sarkık, çı-rılçıplak bir tekerleğe bağlanmış olarak bir meydana getirildi. Darağacın kurulduğu plâtformda üç kişi vardı: Cenazenin yerine getirilmesine nezaret etmekle görevli David adındaki bir hâkim, elinde haç tutan bir papaz ve elinde demir bir çubuk bulunan cellat. Dehşet içinde kendini kaybetmiş adam, papaza değil de cellâta bakar. Cellat elindeki demir çubuğu havaya kaldırır ve adamın bir kolunu kırar. İniltili sesler çıkaran kurban bayılır. Hâkim öne çıkar; ölüme mahkûm edilmiş adama tuz yutturur; adam tekrar canlanır. Ardından celladın demir çubuğu ikinci defa indirişi ve yeni iniltiler. Calas kendisini kaybeder, ayıltırlar ve cellat yeniden işe koyulur; ve adamın kolları ve bacakları iki yerinden kırılmadan önce demir çubuk iki defa indirilir, yâni adama sekiz defa ceza uygulanır. Sekizinci bayılıştan sonra, papaz, öpmesi için putu adamın önüne getirir; Calas başını çevirir ve cellat da bu yaşlı

adama *coup de grâce*'i [acıya son vermek için indirilen son darbe] uygular; yâni, elindeki demir çubuğun kalın ucu ile adamın göğüs kemiklerini kırar. Jean Calas böyle ölür.

Ölümü iki saat sürdü. Ölümünden sonra intiharın delilleri açıklandı. Fakat biri katledilmişti. Kimler katletmişti?

Hâkimler!

Bir diğer gerçek. Üç sene sonra, 1765'te, Abbeville'de, bir gece şiddetli rüzgârdan sonra, bir köprünün kaldırımında böceklerin yedikleri çürümüş tahta bir haç bulundu; haç, üç asır, alçak bir duvara tutturulmuş duruyordu.

Haçı kim fırlatıp atmıştı?

Dine karşı bu büyük suçu kim işlemişti?

Bilinmiyor. Belki yoldan geçen biri. Belki rüzgâr.

Suçlu kimdi?

Amiens Başpapazı bir *monitoire* yayınladı. *[Monitoire,* halka nasihat veren, onları kötülüklerden uzaklaştırmaya yönelik bir çeşit bildiri demektir.] Ama başpapazın *monitoire*'ı aslında bir *monitoire* değildi. Bu, bütün halk için bir emirdi. Onlar, bu konuda bildiklerini veya bildiklerini zannettiklerini söylemezlerse, cehennemin bütün azabının başlarına yıkılacağını ikaz eden bir emir, fanatizmden, cahillere yöneltildiği takdirde, ölüm saçan bir emir. Amiens Başpapazının*monitoire'ı* beklenen sonucu doğurdu; kasabada, böyle bir suçu kimlerin işleyebileceği dedikoduları derhal her tarafa yayıldı. Adaletin keşfettiği, keşfettiğini sandığı gerçek şu: Haçın fırlatıldığı gece, iki kişi, birinin adı La Barre, diğerinin D'Etallonde olan iki bekçi, sarhoş bir halde Abbeville Köprüsünden geçerlerken bekçi odalarında söylenen şarkıyı söylüyorlardı. Abbeville Mahkemesi toplandı. Bu Mahkeme, Toulouse Mahkemesi'nin tıpatıp aynı idi. İkisinin tutuklanması için emir çıktı. La Barre yakalandı, D'Etallonde kaçtı. Mahkeme, La Barre'ı haçı yere atmakla suçladı. La Barre, köprüden geçmediğini söyledi; şarkı söylediğini itiraf etti. Abbeville Mahkemesi, kendisini ölüme mahkûm etti; La Barre, Paris'teki Parlamentoya başvurdu. Kendisini Paris'e götürdüler. Parlamento, Abbeville Mahkemesinin kararım onayladı. La Barre, zincire bağlanarak Abbeville'e getirildi. Vahşet saati başladı. La Barre'ı, suç ortaklarını söyletmek için, alelâde ve olağanüstü işkencelere başlandı. Hangi işteki suç ortakları?

Köprüden geçerken şarkı söylediği zamanki suç ortaklarını mı?

İşkence sırasında, cellâtlar onun bir dizini kırdılar. Kemiklerinin kırıldığını anlayan La Barre bayıldı. Ertesi günü, 5 Haziran 1776'da, La Barre, Abbeville'de, suçluların yakıldıkları büyük meydana getirildi. Mahkemenin hükmü La Barre'ı okundu. Sonra bir elini kestiler, ardından demir kerpetenle dilini kopardılar, nihayet, merhamet hisleri kabaran cellatlar, kafasını keserek ateşe attılar. İşte, Şövalye La Barre böyle öldü. On dokuz yaşında idi.

Ve işte o zaman, bu vahşet karşısında Voltaire'in sesi yükseldi; onun ebedî şaşaası olan sesi!

Voltaire, sen, daha sonra, mazinin bu dehşet uyandıran mahkemesinin kararı üzerine, dehşet saçan zalimlere ve canavarlara karşı insan ırkının savunmasını yüklendin ve başarılı da oldun. Sen, ebediyen takdis edilecek büyük bir insansın!

Belirttiğim bu dehşet saçıcı hâdiseler, terbiyeli ve nazik bir cemiyetin ortasında vuku buluyordu. Bu, huzur içinde geçen neşe dolu bir hayattı. Herkes işinde gücünde idi; halk gözlerini, ne kendilerinden yukarıdakilere ne de alttakilere çeviriyordu. Onların bu umursamazlığı dikkatsizlik olmuş; Saint Aulaire, Boufflers, Gentil-Bernard gibi zarif şairler güzel mısralar yazıyorlardı; yüksek sosyete hayatı hep bayramdı; Varsailles [kralların yaşadıkları Versay Sarayı] fevkalâde idi; Paris, olup bitenlere sırtını dönmüştü. İşte o zaman, dinî vahşetin kışkırttığı hâkimler, ihtiyar bir adamı tekerlekte öldürdüler ve bir papaz da, şarkı söylediği için bir çocuğun dilini koparttı.

Bu saçma, bu sathî, bu kasvetli cemiyet ortasında gözlerini, tek başına o birleşmiş güçlere, mahkemelere, asalete, hükümet merkezine; o vicdansız güce, o kara kalabalığa, o vatandaşlara dehşet saçan, efendileri önünde iki büklüm olan, kralın önünde dizlerine çöken o vicdansız hâkimlere, riya ve fanatizm karışımı iğrenç papazlara gözlerini diken Voltaire, tekrar edeyim, sadece Voltaire, sosyal adaletsizlik koalisyonuna, o muazzam ve dehşetli dünyaya karşı harp ilân etti ve onlarla savaşmayı kabul etti.

Onun elindeki silâh ne idi?

Rüzgâr kadar hafif ve şimşek kadar güçlü bir silâh; bir kalem.

O silâhla çarpıştı; o silâhla fethetti.

Onun hâtırasını selâmlayalım.

Voltaire fethetti; Voltaire'in harbi şaheser bir harpti; bir kişinin, herkese karşı giriştiği harp, yâni, büyük bir harp. Maddeye karşı düşüncenin savaşı, önyargılara karşı aklın savaşı, haksızlığa karşı hakkın savaşı, ezenlere karşı ezilenlerin, iyiliğin, şefkatin savaşı. Onda, bir kadının şefkat ve yumuşaklığı ve bir kahramanın gazabı vardı. O, büyük bir akıl ve muazzam bir kalpti.

O, eski kanun ve davranış şekillerini, eski dogma'ları ezdi. O, derebeyini, Gotik hâkimini, Papanın papazını ezdi. Kalabalıkları, soylu bir halk hâline getirdi. Öğretti, yatıştırdı ve medenileştirdi. O, Calas ve La Barre için olduğu kadar, Sirven ve Montbailly için de çarpıştı; bütün tehditlere, bütün kızgınlıklara, bütün zulümlere, iftiralara ve sürülmeye göğüs gerdi. O, yorulmak nedir bilmeyen, yerinden oynatılamayan biri idi. Şiddeti bir gülümseme ile despotluğu, iğneleyici ve küçümseyici sözleri ile yanılmazlığı [o zamanlarda Papanın yanılmaz olduğuna inanılıyordu], ince alayları ile inatçılığı, hakikatle cehaleti ezdi.

Burada *gülümseme* kelimesini kullandım. Burada duraklıyorum. Gülümseme! O, Voltaire idi.

O gülümseme, bazen kahkaha olur, fakat felsefî üzgünlük onu yumuşatır: Voltaire'in şahsında, sonunda bir denge her zaman kendisini belli eder. Bu denge, güçlüye karşı alay etmedir; güçsüze karşı ise, okşama. Ezeni susturur, ezilene güvence verir. Büyükler karşısında alay yolu ile şaka, küçükler karşısında ise, şefkat ve merhamet. Ama biz o gülümseme, ile hareket edelim! O gülümsemede, şafağın ışık demetleri vardı. O gülümseme doğruyu, haklıyı, iyiyi, faydalı ve değerli olan her şeyi aydınlattı. Hurafelerin içini aydınlattı. O çirkin şeylerin içinde neler bulunduğunu gösterdi. O aydınlatıcı gülümseme meyva verici bir gülümseme idi de. Yeni cemiyet, eşitlik arzusu ve imtiyaz ve kendisini hoşgörü, karşılıklı iyi niyet diye adlandıran kardeşlik, insanların ve onların sahip oldukları hakların tasdiki, aklın en

yüce otorite kabul edilmesi, önyargıların ve reçete fikirlerin yok edilmesi, ruhların huzuru, müsamaha, affetme, ahenk ve barış ruhu, hepsi o büyük gülümsemeden doğdu!

İnsanlığın, biribirinden bin sekiz yüz yıl ara ile yaşamış iki hizmetkârı arasında esrarengiz bir bağlantı var.

Eski Museviler'in riyakârlıkları ile mücadele etmek; sahtekârların yüzlerindeki maskeyi kaldırmak, zalimleri, halkın malını gasp edenleri, önyargıları, hurafeleri yıkmak; yeniden inşa etmek için eski mâbedi yerle bir etmek, yâni, sahtesinin yerine hakikisini koymak; papazların sığınağı zalim hâkimlere saldırmak; eline bir kamçı alarak tefecileri mâbedden kapı dışarı etmek; mirasçıların haklarını korumak; zayıfı, fakiri, ızdırap çekeni, ezileni korumak, onlar için mücadele etmek; İsa Peygamber'in giriştiği harp bu idi! Ve o harbi kim yürüttü?

Voltaire.

Ruhanî işin tamamlanması felsefî iştir; şefkat ruhu başladı, hoşgörü ruhu devam etti. Derin bir hürmet hissi ile söyleyelim: İsa Peygamber ağladı; Voltaire gülümsedi. O İlahî gözyaşları ve o İnsanî gülümseme de, şimdiki medeniyetimizin tatlılığını oluşturdu.

Voltaire, her zaman gülümsedi mi?

Hayır. O çok defa kızgındı. Konuşmamın ilk kelimelerinde buna dikkat ettiniz.

Şüphesiz, ölçü, ihtiyatlı hareket, aklın yüce kanunlarıdır. Ilımlılık, filozofun nefes alıp verişidir, diyebiliriz. Akil bir insanın gayreti, felsefenin oluştuğu bütün takribîlikleri bir tür berrak kesinlik içinde toplamak olmalıdır. Fakat belirli anlarda, hakikat uğrundaki hırs ve tutku, güçlü ve şiddetli bir tarzda yükselir ve temizleyen, saflaştıran şiddetli rüzgârlar gibi, böyle hareket etmek de onun hakkıdır. Herhangi âkil bir insanın, sosyal emeğin yüce desteklerini, adalet ve ümidi hiçbir zaman sarsmayacağını ısrarla söylemek isterim; ve adaleti, kendi benliğinde cisimleştirmiş ise, herkes hâkime hürmet eder ve ümidi temsil ediyorsa, herkes papaza saygı besler. Fakat hâkimler işkence vasıtaları olurlarsa ve eğer Kilise, Engizisyona dönüştürülürse o zaman insanlık onların önüne dikilir ve hâkime der ki: **"Senin kanunlarının hiçbirini kabul etmiyorum!"** Ve papaza da der ki: **"Senin dogmalarının hiçbirini kabul etmiyorum!"** O ateşin yeryüzünü yakıp kavurmasına ve o cehennemin de istikbali örtmesine müsaade etmeyeceğim! O zaman felsefe, kızgınlıkla ayağa kalkar ve hâkimi tutukluyarak adaletin, ve papazı tutuklayarak Allah'ın önüne getirir!

Voltaire'in yaptığı bu idi. Şaheser bir iş.

Voltaire'in kim olduğunu söyledim. Şimdi, nasıl bir çağda yaşadığına geçeceğim.

Büyük insanlar nadiren yalnız gelirler; ulu ağaçlar, bir ormanda üstünlük kurdukları zaman, daha da büyük görünürler; ve işte o zaman, kendi "ev"lerindedirler. Voltaire'in çevresinde kafalardan oluşan bir orman vardı; bu orman on sekizinci yüzyıl idi. Bu kafalar arasında zirveler vardı: Montesquieu, Buffon, Beaumarchais. . . Ve diğerleri arasında da, Voltaire'den sonra en yüksekliğe erişmiş iki kişi: Rousseau ve Diderot. Bu fikir adamları, insanlara, akıllarını kullanmasını öğrettiler. Aklın iyi kullanılması iyi hareketlere götürür; âdil kafalar, âdil kalpler yaratır. Gelişmenin bu emekçileri faydalı bir şekilde çalıştılar. Buffon naturalism'i [Yalnız tabiata dayanan ahlâk ve din veya felsefe] kurdu; Beaumarchais, Moliere'in dışında, o zamana kadar hemen hemen bilinmeyen bir komedi türünü, sosyal komediyi icat etti; Montesquieu, kanunda öylesine derin kazılar yaptı ki, Hak'kı mezardan

çıkardı. Rousseau'ya, Diderot'ya gelince, bu isimleri ayrı olarak ele alalım. Diderot, bu engin zekâ ve merak, bu müşfik kalp, bu adalete susamışlık, gerçek fikirlerin temellerini nelerin oluşturduğunu anlatmak istedi ve ansiklopediyi kurdu. Rousseau ise tamamladı, beşiğin bu iki heybetlisini, anneyi ve hastabakıcıyı yan yana getirerek kadınlarda hayranlık uyandıran bir hizmette bulundu. Rousseau, bu belâgatli bu patatik [dokunaklı] yazar, bu, bir hatibe yaraşan derin bir hayalcilik, siyasî hakikati çok defa ilâhileştirerek ilân etti. Onun ideali, çok defa gerçekle sınırdaş; o, kendisini Fransa'da ilk defa bir vatandaş olarak ilân etmenin şaşaasına erişti. Rousseau'da, vatandaşlık dokusu titriyor; Voltaire'de titreyen ise, evrensel doku. Şunu söyleyebiliriz ki, meyva verici On sekizinci asırda, Rousseau halkı temsil etti; Voltaire ise, daha da genişini, İnsanı temsil etti. Bu güçlü yazarlar kayboldular, fakat bize ruhlarını bıraktılar—İhtilâl i bıraktılar.

Evet, Fransız İhtilâli onların ruhu idi. İhtilâl, onların şaşaalı bildirileri idi. İhtilâl onlardan geldi; maziyi tamamlayan ve istikbali açan o takdis edilmiş ve muhteşem felâketin her yerinde onları görüyoruz. İhtilâllere mahsus o berrak ışıkta ve ihtilâlin ötesinde sebep oldukları neticelerde, birinci plânın ardında İkincisini, Danton'un gerisinde Diderot'yu, Robespierre'in gerisinde Rousseau'yu ve Mirabeau'nun gerisinde de Voltaire'i görüyoruz. Bunlar, onları oluşturdular. Çağları bir çeşit İnsanî şekle büründürmek için kişi adları ile anmak, sadece üç ülkenin halkı tarafından yapıldı: Yunanistan, İtalya, Fransa. Biz Perikles Çağı, Augustus çağı, Onuncu Leo Çağı, On dördüncü Louis Çağı Voltaire Çağı diyoruz. Bu tür adlandırmaların büyük önemi var. Çağlan adlandırma imtiyazı—sadece Yunanistan'a, İtalya'ya, Fransa'ya ait olan bu imtiyaz—medeniyetin en yüce işaretidir. Voltaire'e gelinceye kadar, bu çağlar, devlet başkanlan ile adlandırıldı. Voltaire, devlet başkanlarından da fazla bir şeydi—fikirlerin başkam. Voltaire'le birlikte yeni bir çağ başlar. Bu yeni çağ ile hükümetin yüce otoritesinin düşürüldüğünü hissediyoruz. Medeniyet, kuvvete boyun eğdi; ideale de boyun eğecek. O, hükümdarlık asası idi; kırılan kılıcın yerini ışığın huzmeleri aldı; başka bir ifade ile, otorite, hürriyete dönüştü. Artık, halk için yapılan kanunların ve ferdin vicdanının üstünde bir hâkimiyet yoktu. Her birimiz için, gelişmenin iki yönü, biribirinden açıkça ayrılıyor ve onlar da şunlar: Herkesin, kendi hakkını kullanması, yâni bir insan olması; ve herkesin, üzerine düşen vazifeyi yapması, yâni bir vatandaş olması.

İşte, Voltaire Çağı kelimelerinin önemi budur; o muhteşem hâdisenin, Fransız İhtilâlinin mânası budur.

On sekizinci yüzyıldan önce gelen iki asır anılmaya değer. On sekizinci yüzyılı bu iki asır hazırladı. Rabelais, *Gargantua* adlı eserinde hanedanlığı, Moliere de *Tartuffe'ü*nde Kilise'yi uyardılar. Bu iki ünlü ruhta, kuvvete başvurulmasının nefretle karşılandığını ve insan haklarına hürmet edildiğini görüyoruz.

Günümüzde kim ki, "güç insanı haklı yapar." der, Ortaçağa mahsus bir hareket icra edip, zamanlarından üçyüz yıl geride kalmış insanlara hitap etmiş olur.

On dokuzuncu yüzyıl on sekizinci asrı yüceltiyor. On sekizinci asır teklif etti, on dokuzuncu yüzyıl tamamladı. Ve benim son kelimelerim de sakin, fakat eğilmez gelişme üzerine olacak.

Zamanı geldi. İnsan haklan kendi formülünü buldu: insan federasyonu.

Günümüzde kuvvete başvurma hükmü, şiddet olarak adlandırılıyor; harp tutuklanıyor. İnsan ırkının şikâyeti üzerine medeniyet, mahkemelerin harekete geçmesini emrediyor, fatihleri ve onların kaptanlarını büyük suçlarla itham ediyor. Şahit olarak da tarih çağırılıyor. Gerçekler ortaya çıkıyor. Sahte parlaklık dağıtılıyor. Pek çok durumda, kahraman görünen, aslında bir katilden başka bir şey değil. Halk, artık anlıyor ki, bir suçun çok işlenmesi onun küçültülmesini gerektirmez; yâni, öldürmek bir suç ise, pek çoklarım öldürmek, suçun büyüklüğünü hafifletmez; yâni, hırsızlık utanç verici bir şey ise, istilâ yüceltilmez; yâni, Te Deums [Allah'a şükrediş, İlâhiler], burada pek önemli değildir; yâni, katletme katletmedir; yâni, kan dökme kan dökmedir; yâni, biri için Sezar veya Napoleon demek bir şey ifade etmez; yâni, ezeli ve ebedî Allah'ın gözünde, başına darağacı takkesi yerine imparatorun tacı konulmakla katil şeklini değiştirmez.

Ah! Mutlak hakikatleri ilân edelim. Harbi şerefsizlendirelim. Hayır, şaşaalı bir harp yoktur. Hayır, harp iyi bir şey değildir; cesetler yaratmak faydalı bir şey değildir. Hayır, hayatın doğum sancıları ölüm için değildir. Hayır, beni burada çevreleyen anneler, hayır, harbin, o haydutun, çocuklarınızı sizden ayırmasına müsaade edemeyiz. Hayır, anneler, acı çekmek için çocuk doğurmamalı, insanlar dünyaya gelmeli, insanlar sapanla sürmeli ve ekmeli, çiftçiler tarlalarını gübrelemeli, işçiler şehri zenginleştirmeli, sanayi harikalar yaratmalı, dâhiler dâhileri yaratmalı, bu yıldızlı gökyüzü altındaki engin insan faaliyeti, bütün bu faaliyetlerin hepsi, harp sahası denilen o ürkütücü fuarın gösterdiklerinin gerçekleşmemesi için gayret ve eserlerini kat kat arttırmalı.

Bakınız, gerçek harp sahası burası. [Paris'te bu sırada *Expositiorı* denilen bir sergi vardı. Sultan Abdülaziz de bu sergi münasebetiyle Paris'e davet edilmişti.] Gerçek harp sahası, Paris'in bu anda dünyaya takdim ettiği insan emeğinin şaheserlerinin randevu yerinde. Gerçek zafer Paris'in zaferidir.

Ah! Fakat hayranlık ve hürmet uyandıran şu ânın bile üzücü yönleri bulunduğunu kendimizden gizleyemeyiz. Ufukta, hâlâ bulutlar var; halkın trajedisi sona ermedi, harp, lânetlenmiş harp, hâlâ orada ve bu muhteşem barış festivalinin ortasında küstahla başını yükseltiyor. Krallar, son iki yıldır, hâlâ öldürücü anlaşmazlıklara inatla sarılıyor; onların anlaşmazlıkları, bizim barış ve ahengimiz için bir engel ve bu çelişkiyi ifade ettiğimiz için onların bizi suçlamaya hakları yok.

Bu anlaşmazlık bizi tekrar Voltaire'e götürsün. Bu tehdit edici imkânlar ortasında, her zamankinden fazla açık konuşalım. O büyük ölüye, o büyük hayata, o büyük ruha dönelim. O hürmet edilen mezar önünde eğilelim. İnsanlar için faydalı hayatının yüz sene önce sona erdiği, fakat eserlerinin ölmeyeceği bu insanla danışalım. Bu muhteşem Voltaire'in yardımcıları öteki güçlü fikir adamlarına da, Jean Jacques'a, Diderot'ya, Montesquieu'ye de danışalım. Bu büyük seslere seslenelim. **Beşer kanının akıtılmasını durduralım. Despotlar, yeter! Ah, barbarlık hâlâ sürüyor! O halde, medeniyet de gazaba gelsin.** On sekizinci asır on dokuzuncu yüzyıla yardım etsin. Filozoflar, bizden önce gelenler, hakikat havârileri idiler. O muhteşem gölgelerden niyaz edelim; onlar, harp tasarlayan hanedanlara, insanların yaşama haklarını, vicdan hürriyetlerini, aklın hâkimiyetini, emeğin kutsallığını, barışın azizliğini ilân etsinler; ve gece karanlıkları nasıl tahtlardan çıkıyorsa, ışık da mezarlardan yükselsin.

Sh: 93-103

HALİDE EDİP ADIVAR- (1884-1964)

Türk milleti, Balkan Harbinden sonra dahil olduğu grupla hemen katıldığı Birinci Dünya Harbinde mağlûp olmuş; Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi ve ardından Damat Ferit Hükümeti'nin kabul ettiği Sevr Antlaşması ile parçalanmıştı.

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, Batılı devletlerin teşviki ile 15 Mayıs, 1919 da Yunan ordusu İzmir'e çıktı. Büyük Harp'te dört yıl kahramanca ve pek çok mahrumiyet içinde dövüşen Türk milleti, yorgun ve perişan olmakla beraber, bağımsızlık ve hürriyeti uğruna her şeyi yapmaya, gerektiğinde ölmeye hazırdı.

İzmir'in işgali ile başlayan felâketli günlerde, Türk'e reva görülen haksızlıkların bir tepkisi olarak, yurdun çeşitli şehir ve kasabalarında protesto mitingleri, camilerde toplantılar yapıldı. Bu arada İzmir, Maraş, Gaziantep ve Adana'da silâhlı çatışmalar başladı.

İstanbul'daki lânetleme mitinglerinin iki kahramanı, hiç şüphesiz ki, Halide Edip (Adıvar) ve Hamdullah Suphi (Tanrıöver) idi.

Türk edebiyatı, Halide Edip ölçüsünde bir kadın romancı yetiştirmedi. Ateşten Gömlek, Kalp Ağrısı, Zeyno'nun Oğlu, Handan, Raik'in Annesi, Sinekli Bakkal, Vurun Kahpeye birer millî romandırlar.

Kalemi ile, kafası ile İttihat ve Terakki Cemiyeti nde faal bir rol oynayan Halide Edip, millî hizmetlerini Anadolu'daki büyük mücadeleye katılarak devam ettirdi.

Aşağıda, Halide Edip Adıvar'ın, o karanlık ve matemli günlerimizde İstanbullular'ı coşturan, bağımsızlık ümit ve aşkını onların kalplerinde yerleştiren konuşmalarının metinlerini göreceksiniz.

Halide Edip Adıvar, aşağıdaki ilk hitabesini 19 Mayıs 1919 Pazartesi günü Fatih'te Belediye dairesi önünde yapılan mitingte söyledi. Mitinge 50 bin kişi katılmıştı.

FATİH NUTKU- (19 Mayıs 1919)

Müslümanlar, Türkler: Türk ve Müslüman bugün en karanlık gününü yaşıyor. Gece, karanlık bir gece. Fakat insanın hayatında sabah olmayan gece yoktur. Yarın, bu korkunç geceyi yırtıp şaşaalı bir sabah yaratacağız. Yalnız, ışık geldiği vakit gözümüzü güneşe, karanlığa göre baykuşlar gibi açmayalım. Işık geldiği vakit hayatı karşılayacak, karşılayabilecek insanlar hâlinde bulunalım. Millet, iyi ve fena günler gördü. Günah dakikaları ve şanlı dakikalar yaşadı. Fakat kardeşler, bugün ufak günahlarımızın üzerine öyle ateşin (coşkulu) bir kan akmıştır ki, bu kan dünyanın günahını yıkayacak kadar temiz ve mebzuldur [boldur]. O kan, bizim vazifemizi tayin etti, bize bir vazife bıraktı.

Hanımlar, bugün elimizde top, tüfek denilen âlet yok, fakat ondan büyük, ondan kuvvetli bir silâhımız var: Hak ve Allah var. [Alkışlar] Top ve tüfek düşer, Hak ve Allah bâkîdir. Topun yüzüne tükürecek kadar evlâtlar, analar, kalbimizde aşk ve îman, milliyet duygusu var. Biz, dünyada millet sınıfına lâyık bir millet olduğumuzu erkek, kadın, hattâ çocuklarımıza kadar ispat ettik.

Bugün memleketimiz, taksim edilmek tehlikesi karşısında. Adım, adım, kendi dûnumuzdaki [alçak, aşağı] milletleri başımıza efendi yapmak istiyorlar. **Bugün, İzmir, yarın Konya, öbür gün İstanbul, sonra Müslüman dünyasının başı olan Türk susturulmuş olacaktır.**

Buna karşı ne silâhımız var?

Kurşun, top, bomba mı?

Bir top bebeklerimizi öldürebilir. Bizim bundan da kavî [dayanıklı, güçlü, zorlu] silahlarımız var. Sesimizi dünya mutlak işitecektir. İşitmek ve işittirmek için bugün, kuvvetli ve metin [dayanıklı] bir millet hâlinde bulunmalıyız. Bugün Türkler, dâvalarını halledinceye kadar, nasıl kurun-ı vusta'da [ortaçağda] haftada üç gün Allah mütarekesi yapıldı idiyse, öyle Allah mütarekesi aktedilmelidir.

Arkadaşlar, Müslümanlar, Türkler! Bugün burada toplanan şu halk kütlesinin bir tek isteği var; o da, en tabiî haklarının kendisinden alınmamasıdır. İstediğimiz basit, yüksek, ve ulvî bir haktır. Bizim sözümüzü onlar dinlemeyebilirler. Fakat biz padişahımızdan babalık etmesini rica ederiz. Biz, erkeklerimizle beraber, milletin kalbinden gelen en kuvvetli, en akıllı, en cesur, milleti en çok temsil edecek bir kabine isteriz. Padişahımıza, halkın hissiyatını tebliğ eder ve deriz ki: İşte kara bir gün yaşıyoruz, bugün herkes susmuştur, bugün Türk ve Müslüman, Padişahın etrafında toplanmıştır.

Hanımlar, efendiler!

Bugün, bunun beş misli bir miting de yapmış olsak, bunun semeresini göremeyiz. Fakat yarın var, çocuklarımız var. Buradaki Türk, Müslüman âleminin kalbidir; siz de düşdüğünüz vakit birçok şeyler düşecektir. Kadınlar, silâhsız ve zayıf, fakat kalbi gayet metindir. Bütün âlemi İslâm, hep kardeşimizdir. Bundan dönen Türk kadını değildir. Yaşasın milletimiz!

ÖĞRETMENLER TOPLANTISINDAKİ NUTKU- (21 Mayıs 1919)

Müslümanların tarihinde bugünkü heyecan kadar heyecan görülmemiştir. Titreyen kalplerin aksi, Müslüman âleminin her noktasında hissediliyor. Bizim dâvamız bir Türk dâvası değil, Müslüman âleminin dâvasıdır.

Yalnız bir nokta var. Bugünkü Osmanlı Türkiye'si, mevkii itibariyle İslâmlığın dimağıdır, kalbidir; Türkiye ezilir ezilmez, Müslüman âleminin istiklâli örtülmüş ve gömülmüştür. Yedi yüz senelik ananeye malik [geleneğe sahip] bir devlet üzerine 100 senelik bir millet oturamaz diyorlar. Bunlar, mitinglerde söylenebilir; fakat biz muallime ve muallimler [öğretmenler] kendimizi aldatmayalım. Ben, maddî nokta-i nazardan bedbinim [karamsar]. Fakat manevî sermayemize o kadar îmanım var ki, yapayalnız kalsam bile, yarın için bir Müslüman ve Türk âlemi doğacağına îman ederim. Nikbin [iyimser] olurken hesabımızı iyi tutalım. Arkadaşlar, tarihte Çanakkale Muharebesi gibi bir muharebeye sahip olan bir millet mahvedilemez.

Hayattan bugün için hak istemeye, muallimlerin hakkı yoktur, fakat yaşarken onu elde edecektir. Muharebeden sonra silâhsız, fakat kalbi çok kıymetli Türkiye vardır. Müslüman âleminde, bugünkü uyanmış heyecanı zinhar [sakın] unutmayınız.

. . . Dâvamızın doğruluğuna itikadımız [inanç] vardır. Emin olalım, bizi isteyenlerin arkalarında milletleri vardır. O milletler, ölen ve ihtilâl yapan bir millete lâkayt [ilgisiz] kalamazlar. Bu içtimâda [toplantıda] hepimiz gibi, hepimiz kadar ölmeye hazır olanlar yanlış bir şey düşündüler. Bir kaleye bayrak dikmekle orası bayrak sahibine ait olamaz, dediler. Yunan bayrağı İzmir üzerinde dikilmeyecektir. Bu, can damarımız üzerine yapılan ilk ve son tecrübedir.

En kıymetli kuvvetlerimizi israf etmeyelim. En gür sesimizle bugünkü heyecanın kuvvetini ve neler yapacağımızı göstererek susmamalıyız. Tâ ki, kâğıt üzerinde değil, hakikatte bilfiil arzumuzun Türk olduğunu ispat edinceye kadar. Bazı tüfekler önünde insanın kalbi titrer, fakat bugün o devir geçti. Vatan aşkı için, insanın heyecanı tükenmez; bu heyecanı idâme [devam ettirmek], dimağ hâlinde olan muallimlerin vazifesidir.

KADIKÖY NUTKU-(22 Mayıs 1919)

O gün Kadıköy'de durmaksızın yağan yağmur altında 20 bin kişi Belediye binası önünde heyecanla toplanmıştı. O günlerde, İstanbul'da yapılan mitinglerde konuşan hatiplerin bazı sözlerinin gazetelerde yayınlanmasına sansür müsaade etmedi. Tasviriefkâr ve Vakit gazetelerinden derlediği konuşma metinlerini, "Millî Mücadele'de İstanbul Mitingleri" (1951) adlı kitabında toplayan Kemal Arıburunu diyor ki: *"Bu hitabelerin çoğu irticalen [doğaçlama] söylenmiş olduğundan dolayı, cümlelerde bazı noksanlıklar ve kelime hatâları mevcut ise de, bu noksanlıkların esas maksat ve ruha tesiri olmadığı görülmüş ve aynen bırakılmıştır. Kitapta acı bir hakikat olarak görülmektedir ki, sansürün müdahalesiyle, bu toprağın öz çocuklarının konuşmaları efkârı umumiyeye duyurulmak istenmemiştir. Metinler arasında görülen sıralı noktalar sansürün çizdiği kısımlardır."*

Müslümanlar, Türkler!

Müslüman ve Türk dünyası en siyah bir matemle dalgalanıyor. Bugünkü heyecan emin olunuz ki, Müslüman âlemini bir dalga gibi sarsıyor..........

Biliniz ki, küçük görünen Türkiye ve Türkler, Müslüman dünyasının kalbidir, başıdır. Türkler'e indirilmek istenen darbe, bütün Müslüman dünyasının kafasını koparmak içindir. Emin olunuz ki, Harbi Umumi'de, birçok Müslüman düşmanlarımızla beraber kan döktü. Galiçya'da, Çanakkale'de, Irak'ta makam-ı hilafete karşı harp ederken, onlar adalet için, beşeriyet [insanlık] için harp ettiler, öldüler. Emin olunuz, aldandılar.

Bugün aldanmayalım. Hissedilen bir heyecan var. Bunu söndürmek için icat edilen haberlere inanmayalım. [İnanmıyoruz sedaları] Daha dün, âlemi titreten Almanya, bugün başı önünde geziyor. Kendilerinin olmayan toprakları âleme tevzi etmek [dağıtmak] isteyenler, hakkın sedası önünde eğilecekler ve hakkı teslim edeceklerdir. Dostu Venizelos'a bir hediye veren Mösyü Clemenceau'nun arkasında, milletlerin hak ve adaleti için harbetmiş Fransız milleti vardır. Yunan parasıyla çıkan Fransız gazetelerinden bir kaçından maadası, bütün bu hareketleri şayanı takbih [kınanmaya değer] buluyorlar. Türk milletini ve Türkiye'yi parçalamak isteyen Llyod George'in arkasında bir İngiliz milleti vardır. Clemenceau, Llyod George ve bunlardan mürekkep olan dörtler meclisinin arkasından uyanacak, emin olunuz, büyük harpler vardır.

Dün, İstanbul'a gelmek isteyen Çarlık vardı. O Çarlığın yerinde bugün yeller esiyor. Niçin?

Biz o Çarlığın nefesini Çanakkale'de boğduk. Burada devrilen yalnız Çarlık değildir; adaletsizliktir.

Bu adaletsizlik muvakkattir [geçici]. Belki biz de adaletin geldiğini göremeyeceğiz. Fakat o gecikmeyecektir. Bütün adaletlerin üstünde bir adaleti İlâhî vardır ki, o gelecek ve bütün milletleri sarsarak üzerinden geçecektir.

Zinhar heyecanlarınızı unutmayınız. Yarın dünyanın son tarihî perdeleri oynandıktan

sonra, Türkler ne yaptı diye bize bakacaklardır. Ve Çarlığı boğup adaleti kurtardığımızdan dolayı bizi alkışlayacaklardır. Milletlerin üzerinde hâkim olan adalet, Türk milleti, nihayet senin de hakkını verecektir.

SULTAN AHMET NUTKU- (30 Mayıs 1919)

O zaman 35 yaşlarında bulunan Halide Edip Adıvar o günkü hislerini şöyle anlatır:

Sultan Ahmet Meydanına Fuat Paşa Türbesi sokağından girdim. Yanımda kaç kişi vardı, beni kim götürüyordu, bilemiyorum. Kalbim o kadar atıyordu ki, yürürken sallanıyordum. Fakat meydanın başına gelip de kalabalığı görünce, bana sükûnet geldi. Sultan Ahmet Camii'nin minareleri, mavi boşluğa yükselen İlâhî bir sanatkârın elinden çıkmış beyaz neyler gibiydi. Minarelerin dar şerefelerinden, siyah bayraklar havada dalgalanıyordu. Camiinin önünde, yerde, yüksek bir kürsü vardı. O da siyah bir örtü ile kapalıydı. Kürsünün önünde [Amerika Cumhurbaşkanı] Wilson'un on ikinci prensibini temsil eden bir yazı vardı.[1] *Sade meydanda değil, tâ Ayasofya'ya kadar insan doluydu. Halk o kadar sıkışmıştı ki, hareket edemeyecek bir halde idi. Askerler, kalabalığın iki yüz bin kişi olduğunu söylüyorlardı.*

Bu, kımıldanamayacak kadar sıkı olan kalabalıktan başka, camiin demir parmaklıkları, damlar, cami kubbeleri dahi insanla doluydu. Nasıl o kürsüye yaklaşabildim, farkında değilim. İki yanımda, iki önümde dört süngülü asker, bana yol açıyordu. Bunların gösterdiği bir kardeş sevgi ve itinasını ömrüm oldukça unutamayacağım. Acaba, bunlardan, beni oraya götürmeleri istenmiş miydi?

Yoksa, kendi kendilerine mi gelmişlerdi, bilmiyorum. Kürsünün önüne geldiğim zaman, hayatımın en önemli dakikalarından birini hissettim. Vücudumun her zerresi elektriklenmiş gibiydi. Bu hal, herhangi bir zamanda beni derhal öldürebilecek kudretteydi. Fakat o an benim için unutulmaz bir tecrübedir. Çünkü hiç sesi çıkmayan bu iki yüz bin kişinin ızdırabını bana aşılamıştı.

İnanıyorum ki, Sultan Ahmet'deki Halide, hergünkü Halide değildi. Bazen en mütevazı ve tanınmamış bir insanın büyük, bir milletin büyük idealini temsil edebileceğine inanıyordum. O günkü Halide'nin kalbi, bütün Türk kalplerinden gelen hisle atıyor ve Halide 'ye gelecek yılların faciasını duyuruyordu.

*Minarelerden gelen seslere, kalabalık arasındaki yüzlerce ulema, Müslümanlığın bir nakaratı olan **"Allahu Ekber, Lâilâhe illallah, Vallahu Ekber, Allahu Ekber Velillâhilhamd"** ile bu seslere katılıyordu. Halide, bu harikulade teraneyi [ezgi] dinlerken kendi kendine şunları söylüyordu:*

"İnsanların kardeşliğini ve barışı ifade eden İslâmiyet ebedîdir. Bâtıl inançlar ve dar görüşler İslâmiyet değil. Allah'tan gelir, gerçek İslâmiyet. Ben, bugün onun en yüksek noktasını ifade etmeye mecburum. Türkiye, benim zulme uğramış milletim de ebedîdir. O, öteki milletlerde olan kusur ve faziletlere sahip olmakla beraber, hiçbir maddî kuvvetin yok edemeyeceği manevî bir kudrete de sahiptir. Ben bugün onun zirvesini anlatmalı, insanlığın kardeşliğini ifade eden ruhunu vermeye çalışmalıyım."

---

1 Madde 12. Osmanlı İmparatorluğu nun Türk unsurunun hâkimiyeti temin edilmeli, fakat onların idaresinde olan azınlıkların her nevi inkişafları [gelişmeleri] emniyet altında olmalıdır. Çanakkale, bütün milletlerin gemilerine ve ticaretlerine, milletlerarası teminatla açık bulundurulacaktır.

Halide'nin sesinin belli bir noktadan öteye geçmediğine eminim. Bu yüz binlerce halk için, o sadece kara bir noktadan ibaret kalmıştır. Fakat, bu insan denizi içinde, insanı ürküten mutlak bir sükût vardı. Belki, herkes kendi içinden gelen sesi dinliyordu. Halide ise, o günün, kelimesiz gelen bir mesajının bir medyumundan ibaretti.

Önce minarelere hitap ederek onlardan şanlı tarihimizin devam ettirilmesini istiyordum. Bu konuşmamın bir cümlesi millet arasında vecize yerini aldı: "Milletler dostumuz, hükümetler düşmanımızdır." Bunu söylerken Halide, demokrat esaslara bağlı hakiki bir Müslüman milletin hissini ifade ediyordu. Nihayet, Halide, onların aşağıda söyleyeceğim esaslara bağlı kalacaklarına iki defa yemin etmelerini teklif etti: (1) İnsanlık adalet ve esaslarına sadık kalmak, (2) Herhangi bir şart altında olursa olsun, hiçbir kuvvete boyun eğmemek.

Binlerce ses, bir uğultu halinde, **"Yemin ediyoruz,"** diye cevap verdi. Gök gürlemesini andıran insan sesleri yükseliyor ve Halide'nin ayaklarının altındaki kürsüyü sarsıyordu. Aynı zamanda, İtilâf Kuvvetlerine bağlı uçaklar, minarelerin arasında uçuyor, kalabalığı teftiş eden bir polis vazifesini görüyordu. Adeta bir dev an gibi vızıldayan bu makineler, bizi korkutmak istiyordu. Fakat hiç kimse maddî bir kuvvetten haberdar değildi. Herhangi bir halkın yüreğine ölüm korkusu üstünde bir his gelebilir. İnanıyorum ki, o gün, şayet uçaklar ateş açmış olsaydı, bu yeni mücadele ruhu ile kendinden geçen halk bundan haberdar olmayacaktı.

Nihayet, Halide, kürsüden aşağı baktığı zaman, önünde, bir sakat asker kalabalığı gördü. Hepsi, itina ile giyinmişlerdi. İçlerinden bir genç grup kürsünün önünü almış, kalabalığın oraya girmesine mâni oluyordu. Bu kürsüye en yakın olan yarım insan dairesinin arasında Fransız üniformalı, yakışıklı, ince yüzlü bir adam vardı. Bu, General Foulon'du. Fransız doğan bu adamın yüreği, o gün Türk'tü ve bütün Türk gençleriyle birlikte onun da gözlerinden yaşlar akıyordu.

Bu gerginlik, aşağıdaki genç bir Darülfünunlunun [üniversitelinin] sesiyle kırıldı. Birden bire, "Milletim, zavallı milletim!" diye bağırarak hıçkırmaya başladı ve birden düşüp bayıldı. Bu olayı, Halide'yi içinden düştüğü vecitten [kendinden geçme] çıkardı ve kürsüden inerek o da yardıma koştu.

Halide Edip Adıvar'ın nutkundan parçalar aşağıdadır.

“Kardeşlerim, evlâtlarım! Ruhu göklerde olan yedi yüz senelik şanlı tarihimiz bu minarelerden bugün, Osmanlı tarihinin faciasını seyrediyor. Bu muazzam, bu tarihî meydanda, zafer alayları tertip eden ecdadımızın ruhu bizi seyrediyor. Dünyaların öbür ucuna at süren nâmağlûp erlerin evlâtları önünde baş eğiyor ve yemin ediyorum: Ben, Müslüman tarihinin bedbaht bir kızıyım. Bugün de dünkü kadar kahraman ve talihsiz Türk milletinin anasıyım. Millet nâmına, ecdadımızın bizi seyreden ruhlarına yemin ediyorum. Bugün, kolları kesilmiş olan Türk'ün kalbi, eski cesaret ve şecaatini [yiğitlik] kaybetmemiştir. Yemin ediyorum ki, Osmanlı sancağına, tarihine hıyanet etmeyeceğim. Allah'a, hakka, milletlerin İlâhî hakkına dayanan Türk milleti, bütün Müslüman ve Türk dünyasına ilân ediyorum. Dâvamızı ilân ediyorum .

Türkler'e zalim diyenler öyle günah işliyorlar ki, tarihin karşısında onların günahlarını, bütün denizlerin bitmez tükenmez suları bile yıkayamayacaktır.

Bugün karşımızda yükselen ses, Müslüman kardeşlerin sesidir. Esaret boyunduruğu can damarlarına geçmiş olan milletler, bizim felâketimiz karşısında gür sesleriyle bağırıyorlar. Ben, kardeş Müslüman dünyalarına, sizin nâmınıza hitap ediyorum. Dâvamız şudur: Zaten elinden tutanları kalmayan, ellerini, bacaklarını kaybeden gazilerimiz, şehitlerimiz nâmına dâvamızı ilân ediyorum. Bu dâvamız da, Türkler'in hak ve istiklâlidir. Türkler, Türkiye'nin ebedî haklarına asla dokundurmayacaklar; yarın, Hakk'ın mahkemei kübrası [en büyük mahkeme] önünde zalimlerin hepsi mahkemeye çekilecek, onlara, bizim kanlarımızı döktürdünüz, diyecekler. İşte kardeşlerim, işte evlâtlarım, dâvanızdan kaçmayınız. O gün size hak verecekler. Bugün iki dostunuz vardır: Birisi, kalbi, mâbedleri bizimle beraber olan Müslüman dünyası; diğeri, zalimleri yakasından sürükleyecek büyük milletlerdir.

Kardeşlerim, evlâtlarım!

Osmanlı toprağında böyle muazzam, böyle tarihî bir gün, belki bir daha idrak etmeyeceğiz. Evlâtlarım, öyle bir gün olur da bir daha toplanamazsak, içimizde ölenler olursa, Türk'ün istiklâl bayrağı ile mezarı üzerine geliniz.

Eski tarihimizin, bu muazzam minarelerin bahşettiği tarihimizin en asîl, en terbiyeli vekarımızı asla unutmayacağız! Yemin ediniz. [Vallahi sesleri]

Yedi yüz senelik minareler, mavi semalarıyle bize baktığı bu günlerde, Osmanlı bayrağı, Osmanlı hakkı için can vermekten çekinmeyeceğinize yemin ediniz! [Vallahi sesleri]

Meraklısına Not: Gazeteci ve yazar Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Halide Edip Adıvar'ın bu nutku hakkında der ki: "İstanbul'un 1919'daki Sultan Ahmet şahlanışında ben, rahmetli Halide Edip'in konuştuğu kürsünün hemen önünde idim. Aralarına gerilmiş urganlarda yaslı bayraklarımızın dalgalandığı minarelerin şerefelerinden 'salâ' sesleri gamlı göklere uçuşurken, kara ipekten bir çarşafa bürünmüş bir Halide Edip de, tül peçesi ve kara kâkülleri rüzgâra uçuşan mat yüzlü, alev gibi yanan kapkara gözlü savaşçı genç kadın olarak tarihe yükselmişti.

"Halide edip, ömrü boyunca başka bir şey yapmamış olsaydı, bu vatana hiçbir hizmette bulunmamış, hiçbir eser yazmamış olsaydı bile, sırf o gün, bu Sultan Ahmet Meydanı'nı, bu Ayasofya Meydanı'nı ve Sultan Ahmet Camii'nin avlusuna ve meydanlara ulaşan bütün yolları doldurmuş olan, 150 binden çok fazla, 200 binden az eksik olan insanı 'Tek Türk ve Müslüman' kalıbına sokan o içli, ateşli hitabesi 'azizeleşmesi'ne de yeterdi.

"Halide, o gün bambaşka bir mahlûktu. Mitingi kontrol etmek ve kim bilir, belki de mitingde konuşacak hatipleri mimlemek ve sonra tutuklamak amacıyla oraya gelmiş olan İtilâf Devletleri Müşterek Jandarma Komutanı Fransız albay Korsikalı Sekaldi bile, Halide Edip'in o boğuk sesle: 'Allah var, Allah!' diye meydanı inlettiği anda gözyaşlarını tutamamıştı."

Yayıncının Notu: Halide Edip, hayatı boyunca modern Türk kadını misyonunun ilk savunucularından biri olarak tarihe geçmekle kalmamış; bir asker, bir edebiyatçı, bir kahraman ve çok iyi bir hatip olarak yaşadığı dönemin akışına yön vermiştir.

1908 yılında gazetelere yazmaya başladığı kadın haklarıyla ilgili yazılarından ötürü gerici grupların düşmanlığını kazandı. 1920 yılında Anadolu'ya kaçarak katıldığı Kurtuluş Savaşı'nda kendisine önce onbaşı, daha sonra da üstçavuş rütbesi verildi.

Konferanslar vermek üzere önce Amerika'ya, daha sonra Mohandas Gandi tarafından Hindistan'a çağrıldı. 1940 yılında İstanbul Üniversitesi İngiliz Filolojisi Başkanı oldu.

Bir yanda Osmanlı-İslam geleneklerine göre ev kadını olarak yetiştirilmiş basit ve cahil kadın, öte yanda ise Batılılaşmış, köklerinden kopmuş, değerini şaşırmış, namus anlayışı kuşku uyandıran bir kadın. Adıvar romanlarında kadını Batılılaşmış, milli değerlere bağlı kalmış, hem serbest, hem namus konusunda çok titiz, sağlam ahlaklı kadın olarak işlerdi.

Eserleri İngiliz, Fransız, Alman, Rus, Macar, Fin, Urdu, Sırp, Portekiz dillerine çevrilmiş olan Halide Edip, modern Türkiye'nin bugün bile ihtiyaç duyduğu bir misyonun ilk temsilcilerinden olarak sonsuza dek saygı ile anılacaktır.

Sh: 259-267

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER- (1885-1966)

Konuşmalarından "Bütün Yönleri ile Hitabet" kitabımızda örnekler verdiğimiz Hamdullah Suphi Tanrıöver'in İstiklâl mücadelemiz ve Yeni Türkiye ile ilgili büyük nutuklarından bazılarını aşağıda göreceksiniz.

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in hitabeleri, Dağ Yolu adlı kitabında ilk defa yayımlandığı vakit, Türk basınında büyük bir ilgi uyandırdı. Orhan Seyfi (Orhon) Hâkimiyet-i Milliye'nin 16 Ağustos 1928 tarihli sayısında, "Dağ Yolu" başlığı altında şunları yazdı:

Hamdullah Suphi'nin Dağ Yolundaki şimşekli gürültüleri andıran hitabelerini okuduktan sonra düşünmeye başladım: Yazık ki içimizde, onun gibi yüksek bir hatib, gerçek bir mefkûre [ideal] adamı da çok az.

Dosdoğru hedefine ulaşan bir ok gibi, hiç yolundan şaşmayan onun asil kalbi, bir az yüzümüzü kızartsa yeridir. Kaç fikir adamı, kaç sanatkâr, kaç milletsever, kaç yazar ve kaç hatib, bu kadar uzak zamanlara ait sözlerini bir araya topladığı zaman çelişkiler, biribirini tutmazlıklar karşısında kalmaz?

Bir an gözlerimi yumup her meslekden tanıdığım kimseleri on beş yıllık bir devir içinde izledim. Her biri en aşağı üç-dört biçimde göründü:

Dün sakallı, evvelki gün sarıklı, daha önce koyu bir mutaassıb [hiç bir yenilik kabul etmez] olan aşırı teceddütperverler [yenilik taraftarları] ile karşılaştık. Öyle Cumhuriyetçiler gözümün önüne geldi ki, on yıl önce ateşli Saltanat taraflısıydı; öyle Türkçüler tanıdım ki, Beyazıd'daki Türk Ocağı binasının önünden geçiremezdim. İngilizlerle mücadelenin bir delilik olduğunu söyleyen milliyetçiler, kurtuluş yolunun bir Manda altına girmekten ibaret olduğunu ileri süren istiklâl tarafdarlarını hatırladım.

. . . Yüzünün çok sevimli çizgilerini taşıyan o necîb sımanın yirmi yıldır heyecanla titreyen dudaklarından Türklük için, Halkçılık için, Inkılâb için bir tek yabancı kelime çıktığını duyduk mu?

"

Midhat Cemal (Kuntay) "Başka bir Türkçe" başlığı altında Cumhuriyet'te (29 Ağustos 1928) dedi ki:

Hatiplerden utanıyorduk: Konferans ilânlarından sürekli olarak habersiz görünür, bunları bilmemezlikten gelirdik. Saray'ın tarih hocasına ve gazeteye emir tebliğ ettiği sükûta daüssıla [yurt özlemi] duyanlarımız vardı. Dilin, bu kadar haksızlığa uğradığı ve utanılmayı gerektirdiği bir sırada, Türk Ocağına hatib dinlemeye gittim. Utanmaya, kızmaya ve nutkun bir yerinde kaçmağa hazırlanarak! Fakat hitabe bitince kendimi mütehayyir [şaşırmış] buldum. Türkçe bu kadar güzel mi?

Sesi, gözleri karşısındaki dinleyenin tarafsızlığım bozan, dili büyüleyen hatib Hamdullah Suphi idi. Artık ben o hatibindim. Bu dokunaklı söz söyleyenin içyüzünü merak ettim. Fakat hokkabazın peygambere benzediği günlerdeydik. Bundan ötürü, merakıma rağmen hatibin içine bakmaktan aylarca kendimi men ettim; çünkü hatibi o kadar sevmiştim ve zamanı da o derece iyi tanıyordum. Aramıza her vakit mesafe soktum. Onu her zaman, bile bile öğrenmedim. Korkuyordum, heykelin içinden çıkacak şey, teneke ellerini biribirine çarparak günün kuvvetlerini alkışlayan bir kukla mı acaba?

Fakat zaman geçtikçe, adım adım sokularak her tarafına daha yakından baktığım hatibin, gördüm ki, çehresi kendisinindir ve bir tanedir. Maskesiz adamı sükût ederek sevdim . . . ben senelerce ona haber vermeden onun dostu oldum. O, açığa vurulmayan sessiz ve sedasız sevgilere lâyıktı. Fakat nasıl oluyordu da Türk Ocağı, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin vahdaniyetini [tekliğini, birliğini, yegâneliğini] rahatsız etmiyordu?

Nasıl oldu da Harbiye, Hamdullah Suphi'yi hatiplikten, meş'ale olmaktan azletmedi'?

Nasıl oldu da Ocağı, Sinop'a sürmediler?

Beyazıd'daki evde kopan kıyâmet, heyecan, iman nasıl oldu da Harp Divânı'na çağrılmadı?

Demek kendisinin davasına inanan adam, bir kişi de olsa, o kadar korkunç, evet, o kadar kahraman! Çünkü kurduğu kubbeyi, îmanı ve haykırması ile dolduran hatip, sırmadan, paradan, parlayan şeylerden haberi olmayan bu olağandışı kimseydi. Çünkü o, zamanın gurbet-zedesi [yurtdışında kalmışı] idi. Çünkü o, kendisini, sımasını hiçbir zaman inkâr etmedi. Çünkü hayatı dâvasını, dâvası hayatım kucaklayarak sürdü, gitti. Bu yüzdendir ki, Dağ Yolundan çıkarken, tepeden uzaktan gördüğümüz büyük karaltı, cebhe kadar geniş ve ordu gibi kalabalık olmakla beraber tek adamdır. Dikkat edin, o başka Türkçe konuşuyor. Çünkü, şahsının lisanını söyledi. Eşsizdir, çünkü kendisi örnektir. Geçmişi olmayan bir meslekde, yeni başlayan bir sanatta varılabilecek en son mertebedekilere nasîb olan olgunluğu gösteren bu şifahi Türkçe'yi onbeş yıldan beri aynı şaşkınlıkla, ne eksilen, ne eskiyen bir özlemle dinledim. . . Hamdullah'ın kitabı, kütübhanemizi ve başımızı ölünceye kadar teşkil edecek."

Celâl Nuri (İleri) 14 Ağustos 1924 tarihli İkdam gazetesinde "Dağ Yolunda Bir Ziyafet" başlıklı yazısında dedi ki:

"Balta Limanından verilen bir emir üzerine, Malta Adasında Polverista Hapishânesi'nde iki yıla yakın tutuklu kalmak şerefine eriştikden sonra, yeni doğan Millî Hükümeti'min teşebbüsleri sayesinde, arkadaşlarımla birlikte vatan sahiline, inebolu'ya iade edilmiştim. . .

. . . Pek yükseklerdeydik. Ovanın ortasında bir dağlar silsilesi. Bunun üzerinde de bir küçük ova, zarif bir yayla gözümüze çarptı. Bütün Anadolu'ya bakan bir kürsü! O noktaya yaklaştıkça, garip bir bina görünmeye başladı. Üslûbu eski değildi.. . kuzeye, doğuya,

güneye, batıya dönük dört minareli bu Ocak nedir?

Sualimize köylüler cevap verdi:

"Burası bir tekkedir."

"Tekke mi?

Ne tekkesi?

Mevlevi mi, Rifai mi, Nakşî mi, Bektaşi mi?

"

"Hayır, efendi. Bu tarikatın adı 'Millî 'dir."

"Tarikat-ı Aliye-i Milliye! Pekâlâ, bu dergâhın post-nişini var mı?

"

"Var, efendi. Kendisine 'Şeyh Hamdullah' derler."

"Bu noktanın adı nedir?

"

"Dağ Yolu."

. . . Tepeyi tırmandık. Tekke, bildiğimiz dergâhlara benzemiyor. Modern stil . . . binanın gerek cephesi, gerek sütunları, gerek minareleri türlü türlü tasvirlerle bezenmişti.

içeri girdik. Her tarafta büyük bir konfor görülüyor. Parkeler cilâlı. Salonlar nefis tablolarla süslenmiş. Kütüphane düzenli ve heykel gibi. Anadolu'nun ortasında bu modern tekke gerçekten hayretimizi çekti. Bizi Selçuk tarzında döşenmiş bir salona aldılar. . .

. . . Henüz kırkma yaklaşmış, fazla tasavvuf ve murakabeden [iç dünyasına çekilmiş olmaktan] saçları gümüş rengini almış, lâkin genç şimali, güler yüzlü bir şeyh. Hazret, üstad elinden çıkma bir simokin giyinmişti. Güleç yüzüyle bize çok iltifat etti. Fakat iyice dikkat ettim; milli tarikatın çelebisi bizim gibi konuşmuyor, sözleri daima vezinli ve kafiyeli olmamakla beraber hep şiir. Sesi gür. Hitabetten başka bir vâdi tanımıyor. Her sözü bir nutuk, bir hitabe. Coştukça coştu. Meğer Şeyh Hazretleri, her sabah gün doğarken, sıra ile bu minarelere çıkar, yüksek sesle ezan okur ve tabiatta bulunan "radyo" kuvveti, onun sözlerini dört tarafa nakledermiş.

Tekkede bir ziyafet. Çok acıkmıştık. Şerefimize hazırlanan yemeklerin de nev 'i pek garip! Affınıza güvenerek listeyi arz edeceğim. Çorba sandığımız bir hoşafmış. Sırasıyla şunlar geldi: Baklava, tel kadayıfı, yassı-kadayıfı, ekmek-kadayıfı, muhallebi, revani, keşkül-ü fukara, sütlaç, plümpudin, komposto, helva, elmâsiye.

. . . Edebiyatımızda hitabe vâdisi yok gibi. Zaten eski devirlerimizde edebiyatın böylesi olmazdı. Bu itibarla, Dağ Yolu ile düşünce alanımıza bir tür daha ekleniyor. Bence, kitap ve yazı şeklini almış bu nutukların seçkin özelliği, okunurken de dinleniyormuş gibi bir his vermesidir. Daha açık ifade edeyim ki, bu sayfaları okuduğunuz zaman, bunların sıradan yazılar olmaktan çok, bir hitabe olduklarını hemen anlarsınız.

Bütün bu nutuklarda bir tarikat kokusu sezilir. Hamdullah Suphi'de de, bir havari [peygamberlerin fikirlerini yaymada yardımcı] kılık ve vasıfları var. Aziz dostum Mehmed

Emin [Yurdakul] Bey efendi'nin buyurduğu gibi, bu kuruluş da mabedi andırmakta. Şimdi, dededen, babadan zarifliğe, nükteye alışkın olan muhterem Meclis arkadaşımın kendisine yakıştırdığım Şeyhlik unvanını hoş göreceklerini zan ve nutuklarını tasnif ettiklerinden dolayı da tebrik ederim. Dağ Yolu dergâhında verdikleri hep tatlıdan oluşan ziyafetlerine tekrar teşekkür etmeyi bir vazife bilirim.

Türk edebiyatı tarihçisi Nihad Sâmi Banarlı da, Dağ Yolu ve Hamdullah Suphi Tanrıöver'in muhtelif gazete ve dergilerde çıkan makalelerini topladığı Güne Bakan (1929) adlı eseri hakkında şunları yazdı:

Bu kitaplarda toplanan yazılar, tarihe gizlenen Türk'ü, yaşayan Türk'ü tanıtmaktadır; ve Türk gençliğine, Türk milletinin hürriyeti ve saadeti için çalışmak yolunda kuvvetli telkinler ve örnekler veren, millî edebiyatımızın gür sesli yazıları arasındadır.

Hikmet Şevki, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 12 Ağustos 1928 tarihli sayısında şunları yazdı:

Başka Türk gençlerini bilmem. Fakat ben, ilk defa onun sesini duyduktan sonra, heyecanla tanıştım. Onun güzel cümlelerini görünce, günlerce hafızamda sakladım. Fakat gün geçtikçe anladım ki, hafızamda saklı sandığım cümleler, gönlümde yer bulmuş, ruhuma hâkim olmuş. Onun sesi, ruhlarda fırtınalar koparır, gönüllerde yeni ufuklar açar. Bir gencin başarıdan başarıya sürüklenmesine başlıca sebep, yeni ufukların belirmesi, sonsuz isteklerin canlanmasıdır.

Nitekim Hamdullah Suphi Bey de, eserinin önsözünde bu noktaya temas ederek diyor ki: "Tesellim odur ki, sen bunlardan çok güzelini söyleyecek ve beni bir baba kalbi ile gururlandıracaksın, aziz Ocaklı. Yol daha uzundur. Yapılacak şey yapılandan daha büyüktür. Fakat tarihinin ufuklarından gelen ve senin genç ciğerlerini şişiren bir rüzgâr, büyük ateşleri yakar."

... O, *yıllarca Ocak çatısının altında şahsî istek ve emellerini unutmuş muhterem bir şahsiyettir. Türk gençliği, Dağ Yolunu vücuda getiren büyüksek şahsiyetten bu mükâfatını esirgemeyecek, onun göğsünü sevinçle kabartacak birçok Hamdullah'lar onu şahitlik etmeye çalışacaktır.*

Haşan Cemil (Çambel) îkdam gazetesinin 7 Ağustos 1928 tarihli sayısında şunları yazdı:

"Eğer Jüpiter bütün insanların anlayacağı bir dil kullanmak isteseydi, mutlaka Eflâtun [Platon] gibi söz söylerdi:"

Hamdullah Suphi Beyefendinin, çok değerli bir define gibi, millî kültürümüze armağan ettiği Dağ Yolunu okuduğumuz zaman, Çiçero'nun bu sözünü hatırladık.

. . . Acaba Türk'ün millî hatibi Hamdullah Suphi'nin mektebi neresi ve üstâdı kimdir?

Bu sualin karşılığını bulmak için Dağ Yolunu, Türk sanatının bu bâkir [el değmemiş] âbidesini okuyunuz; ve nutukları mümkünse hatibin kendi dilinden dinleyiniz.. . Bu nutuklarda, Türk düşüncesinin asil yeni karakterini, Türk vatanının büyüleyici güzelliklerini, Türk Cumhuriyeti'hin haşmetli destanını ve zihne aydınlık saçan o zengin, kudret dolu hayal kuruculuğunun patlayışını görüyoruz. O, bu nutuklarda, kendi ruhunun iradesini, kendi mefkûresinin heyecanını akıtıyor. Onda, ruhları kararsızlıktan, parçalanma ve dağılmadan kurtaran tarifi imkânsız bir kudret, güç vardır.

. . . Lessing der ki: "Eğer Tanrı bana sorsaydı ve deseydi ki, işte sağımda, gerçek, kemal ve ideal var; solumda ise, bunlara doğru, fakat hatâlarınla, doğru yoldan sapmalarınla bir arada sürekli bir tırmanış ve yükseliş var. Hangisini istersen onu al." İşte Tanrı bana böyle sorsaydı ve beni seçmeyi kendime bıraksaydı, ben Onun soluna yönelir ve Ona derdim ki, 'Gerçek, kemal ve ideal ve bunlara sahip olma, bunları kullanma, sana mahsustur. Bırak beni, ben her ne kadar hatâ, işleye işleye, her ne kadar şakaklarım kanaya kanaya olsa, daima, daima onlara tırmanayım ve her gün biraz daha yükseleyim..' "

. . . işte Hamdullah Suphi Bey, dil ve edebiyatımıza değerli ve üstün bir edebi türü getirdi ve bu engeli ve tırmanmayı anlatan "dağ"ı seçmesindeki düşünce ve felsefe budur.

İbrahim Alâeddin (Gövsa) 11 Ağustos 1928 tarihli İkdam gazetesinde dedi ki:

Edebiyatımıza on beş yirmi yıl öncesine kadar tamamiyle yabancı bir çığırı, bir edebî türü Hamdullah Suphi Bey getirmişti. Dağ Yolu, hitabet denen bu edebî çığırın yapraklara geçmiş ilk örneği, ilk eseridir.

Hitabet, hareket dili ile konuşma dilini birleştiren, kelimelere sesin, cümlelere gözlerin ve yüzün pürüzsüz mânasını da ekleyerek, ruhun bütün siluetini sergilemeye en elverişli sanattır. Gerçi bir hitabetin sahifelerdeki aksi, ancak bir gölgedir. Fakat buna karşılık, zekâlarda ve kalblerle bıraktığı iz sürekli olur ve bazen bir hatibin bir cümlesi dudaktan dudağa ve gönülden gönüle geçerek devirler içinde yaşar.

...işte Hamdullah Suphi Bey, dil ve edebiyatımıza değerli ve üstün bir edebî türü getirdi ve bu vasıtayı Türk gençliğine sevdirmek ve tanıtmak aşkı ile kullandı.

...Türkçe'yi çok güzel söyleyen, şaşılacak bir becerilik ile Dağ Yolcusu, hazırlanmadığı zamanlarda, âni vesilerle de müsveddesiz, şiir yaratan ve okuyan biri gibidir.

...On yedi yıl önce eski bir İstanbul evinin iki odasında kurduğu birinci Türk Ocağı, biraz ilk Hıristiyanların ve ilk Müslümanların gizli ibâdet yerlerine benzerdi. Oraya girip çıkarken çevreden bir nevi korku, çekinme duyduğumu hatırlarım. Ocağın gayeleri ile devletin siyaseti arasında açık bir terslik vardı. Osmanlı İmparatorluğunun merkezinde bütün unsurların, kendilerinin millî dâvalarını güttüğü bir devirde, Türk milliyetseverliğini hatırlatmak, o zamanın birçok bilgin ve düşünür geçinenleri için bile siyasî bir basiretsizlik sayılıyordu. Öteki unsurları azdırmamak için Türk'ü büsbütün uyuşturmak lâzımdı. Hamdullah Bey'in, Türk dâvasına ait heyecanlı hitabetlerini ilk dinleyen bir avuç Türk aydını arasında bile kendisine bir rüya ve kuruntu arkasında koşan biri gibi acıyanlar, Ocağı hafife alan, Ocak mefkuresini memleket ve millet için yanlış ve zararlı bulan Türk gazeteleri ve Türk yazarları çoğunluktaydı. Dağ Yolunun, gerçekten ne kadar çetin olduğunu takdir için on yedi, on sekiz yıldan beri geçen zamanların, alman mesafelerin bütün durum ve şartlarını göz önünde bulundurmak gerekir.

Hakkı Sühâ (Gezgin) de Vakit gazetesinin 13 Ağustos 1928 tarihli sayısında dedi ki:

Dağ Yolu için çok şey yazıldı. Fakat yazılanların ve yazılacakların ona yeni bir şey ekleyeceğine inanmıyorum. O, başlı başına yükselen, yol ile beraber yürüyen bir yolcudur. Ne dost ellerin uzattığı alkış değneklerine dayanır, ne düşman bileklerin gereceği zincirler karşısında durur.

Yıllar var ki, edebiyatımızda, zengin sanat kervanlarının konakladığı serin gölgeli bir vâha

manzarası görmek nasib olmuyor. Bu, kuyuları kurumuş, yeşillikleri sâm rüzgârlarıyle kavrulmuş çölden zaman zaman tek başına cesur bir atlı geçiyor. Keskin güneşle kıvılcımlanan nallar üstünde, harmânisi rüzgâr ve süratle dolu, uçan bu atlının belki şanlı bir görünüş ve güzelliği var; fakat bu geniş ufuk ve derin gökler bu kadarla kanmıyor, içimizde bitmeyen bir ateş, sonu gelmeyen bir susayış tutuşurken, bunlar azdır. Bütün sanat eserleri böyle: Edebiyat kekeliyor, resim doğurmuyor, musiki dilsiz.

Dağ Yolu, işte böyle bir zamanda çıktı ve bu eseri ile Hamdullah Suphi, kıvılcım bulutlan üstünde uçan o cesur ve tek atlılardan bindir.

. . . izlerinde yürüdüğüm bu eser, beni üç ayrı şahsiyetle karşılaştırdı: Sanatkâr ve hatib Hamdullah Suphi, idealist Hamdullah Suphi ve inkılâpçı Hamdullah Suphi. Bu üç ayrı kişinin her biri Dağ Yolunda ayrı ayrı birer tepedir. Tepelere çıkmak için içinizde eğer kartalların kabarmaz safrası yoksa ve eğer ruhunuzda milli îmanın ışığı yanmamışsa, boş yere uğraşmayınız. Derin bir yorgunluk, uzun bir diz titremesinden başka elinizde bir şey kalma-yacak.

. . . Erzurum Mebusu Ziya Efendiye cevabı, Inkılab Ordusunun fikir alanında en yüksek ve en başarılı saldırısıdır. Zamanımızı geçmiş günlerle ölçen sayfalarda onun dudakları, kartal gagalarının keskin makası gibi, düşman iftiralarını kesip parçalıyordu. Şu satırları kim bilir kaç kere okudum:

"Bir memleketin siyasetine bakınız: Ahlâkı orada görürsünüz. Bir memleket ki susmuştur, korkuyor, başındaki adamların dinî, siyasî, zümrevî veya ailevî baskısına karşı dalkavuklukdan başka bir şey yapmıyor, o, ahlâken geridir, aşağıdır.

"Bir devir ki hükümeti eleştirir ve kontrol eder; görüşünü basınında, kürsüsünde ve her yerde söyler, onun ahlâkı yükselmiştir. Siyasetin bu geniş şekli, yükselen o ahlâktan doğmuştur."

Hamdullah, yirmi yıldır giriştiği mücadelede en geniş ses hürriyetini inkılâb yıllarında buldu ve inkılâb kürsüsünden, göğsünün bütün kuvveti ile haykırmaktaki mukaddes zevki tattı. Okurken bizi vecde kadar yükselten bu güzel sözler, kim bilir dinleyenleri ne hâle koymuştu?

Ben şimdi en çok bu mahrumiyetin acısını duyuyorum.

Dağ Yolu' nun büyük ana hatlarından biri de edebî değeridir. Uğultulu rüzgârlar, granit kayaları nasıl aşındırmaz, cilalarsa, milli kütüphânemize yeni ve ödenmez bir kıymet bağışlayan bu eser üstünde zaman da öyle parıltılı bir iz bırakarak geçecektir.

Ve nihayet Atatürk, Hamdullah Suphi Tannöver'e armağan ettiği bir fotoğrafını şu kelimelerle imzaladı: "Nutuklarını, yalnız fikir değil, aynı zamanda şiir ve musiki olarak dinlediğim kardeşim. . ."

Türk'ün millî hatibi Hamdullah Suphi Tanrıöver, İstanbul Meclis-i Meb'usânı'nın 22 Ocak 1919 tarihli gizli oturumunda aşağıda metni verilen konuşmayı söyledi.

'TÜRK KURTULACAKTIR"

. . . Osmanlı devrinden başlayarak maziye doğru yaklaştıkça görürsünüz ki, Türk kavimleri, daima kendilerini bir devlet müessesesi etrafında toplamış olan kimselerin

isimlerini taşırlar. Osmanlılar, Timurlar, Selçuklular, Harzemliler, Gazneliler gibi. Bu, bir tesadüf değildir. Türk ruhunu tetkik edenler, binlerce sene zarfında tekerrür eden bu hâdisenin mânasını anlamaya mecburdurlar. Türk, ferde ve ferdiyete daima kıymet vermiştir. Toplayıcı ve idareci reislerin bir millet için haiz olduğu kıymeti, çok derin bir sezişle anlamıştır. Tehlike zamanlarında, dağınık ruhlara istikamet veren, iradeleri muayyen bir cereyana sokan Türk halkını, yabancı ellerin kahrı altında perişan olmaktan kurtaran bir silsile büyük kahraman vardır ki, Türk tarihi, onların isimleri altında ve onların gölgelerinde cereyan etmiştir. Son günlerde, Anadolu'da millî tarihimizin aynı tecellisine şahit oluyoruz. Türk, kendisine lâyık bir baş bulduğu vakit kavidir, iradesi her müşkülü yener; kendi ananevi şöhretine lâyık görünür. Fakat başa geçen veya geçenler zayıfsa, liyakatsizse Türk halkı, tanınmaz bir hale gelir. Bunun uzakta, yakında bir çok misâllerine tesadüf ederiz. Bugün millî dâvanın başındaki genç kahraman, bütün hayatında talihi, emrine râm etmiş [boyun eğdirmiş] olan daima muvaffak bir sîmadır. Milletin aslî vasıflan ile baştaki devlet adamının vasıflan, seciyeleri biribirine lâyık oldu mu, netice, millî tarihin değişmez bir hakikat olarak gösterdiği aynı ezelî netice olacaktır: Türk toplanacak, kuvvetlenecek, yenecek ve kurtulacaktır.

Arkadaşlar: Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin bize gönderdikleri Misak-ı Millî [Millî Sözleşme, Antlaşma] metnini Hüsrev Beyefendi okudular. Aramızda, müzakereye başlamadan evvel bir noktanın tasrihini [açık surette ifade etmek] elzem addediyorum. Osmanlı tarihinde şüphesiz ki, ölüm tehlikesi geçirdiğimiz birçok devirler olmuştur. Bu memleket, kaç defa çok feci buhranlara uğramış ve buhranlann içinden arazice, nüfusça, servetçe çok ağır zayiat vermek suretiyle çıkabilmiştir. Zannetmiyorum ki, aramızda bir fert, üzerimize çöken son felâket kadar mühlik [öldürücü] ve meş'um bir bâdireye [ansızın meydana gelen tehlikeli durum] vaktiyle de maruz kaldığımızı iddia edebilsin. Her taraftan gelen elîm [acınacak, acıklı] haberler, memleketin yer yer uğradığı istilâ, büyük muharebenin belli başlı bütün kuvvetlerimizi tüketmiş olması, içinde yaşadığımız günlere müstesna bir mahiyet veriyor. Biz müzakerelerimize başlamadan evvel, sözlerimizin ve kararlanmızm neye istinat ettiğim memlekete ve dünyaya göstermek mecburiyetindeyiz.

Türk vatanı aleyhinde tertip edilen suikastın, mutlak bir esaret hâlinde karşımıza çıkacağını bildiren deliller çoktur.

Biz kimleriz?

Sözlerimizin kıymeti neden ibarettir?

Bunlan tayin edecek en esaslı şartı temin etmeden, ne desek beyhudedir, ziyandır. Bu gibi buhran ve felâket günlerinde, vatanî vazifeler deruhte [üzerine almak, yüklenmek] edenler, en evvel kendisinin kuvvetlerini tanımak, onları toplayıp, tanzim etmek mecburiyetindedirler.

Biz, burada yalnız yüz elli, yüz altmış kişiden ibaretiz. Bir memleket nâmına söz söylemek için bu kâfi değildir. Cihan Harbinde mezbahadan mezbahaya koşturulan zavallı delikanlılarımızın kanları ve kemikleri mecnunâne bir surette israf edildiği için, bugün memleket müdafaasında kullanılabilecek bir orduya malik değiliz. Devlet ordusu gibi, devlet teşkilâtı da umumi bir buhran ve teşevvüç [karışıklık] içindedir. Nereye baksak, gafletle sevk ve idare edilmiş bir mücadelenin vücuda getirdiği nihayetsiz harabe ve sefaletten başka bir şey görünmüyor. Böyle zamanlarda toplanan Millet Meclisleri, her çareye başvurarak

memleketin ne kadar işe yarar hayat, servet ve kuvveti varsa hepsinden istifade etmekle mükelleftir. Evet, soruyorum:

Biz kimiz?

Neyi temsil ediyoruz?

Kuvvetimiz nerededir?

Müdafaa ettiğimiz fikirleri kabul ettirmek için elimizde ne gibi vasıtalar vardır?

Müsaadenizle, bütün acılığına rağmen arz edeyim ki, bu kapıdan başını içeriye uzatacak bir İngiliz çavuşu, bizi, istediği tarafa sürükleyip götürmek iktidarına maliktir.

Arkadaşlar, her şeyden evvel kabul edilmesi zarurî olan bir karar vardır. Onu size teklif ediyorum. Anadolu'da vatan müdafaası için ortaya çıkmış olan Kuvay-ı Milliye'yi tanıdığımızı, millî hareketi tasvip ettiğimizi ve bu harekete istinat etmekte olduğumuzu dünyaya karşı ilân etmeliyiz. Şüphe yok ki, koskoca bir memleketin içinde, her düşüncede adama tesadüf olunabilir. Fakat Türk milleti, esareti kabul etmediğini ve etmeyeceğini, herkesin anlamaya mecbur olduğu fiilî, beliğ [apaçık] ve mutantan [azametli, şatafatlı, ihtişamlı] bir lisan ile ifade etmiştir.

İçimizi dinlediğimiz vakit, kendimiz nereye tutunuyoruz?

Bize ümit nereden geliyor?

Bunu itiraf etmek lâzımdır.

Dağınık sürüye yol gösterecek çoban yıldızı, millî bir ümit hâlinde Anadolu topraklarının üzerinde doğup yükselmiştir. Bugünkü vazifesi, vatan müdafaasından ibaret olan Millet Meclisi, bu müdafaada yalnız olmadığını, son vazife için yeni bir mücadelenin lüzum gösterdiği bütün fedakârlıklara razı olarak, mücadele ve istiklâl bayrağını çeken Anadolu hareketi ile, bizim aramızdaki iştirak ve vahdeti [birlik, beraberlik] kayt ve ilân etmelidir. Ancak bundan sonra söylemek, müzakere etmek, karar vermek hakkını haiz oluruz.

Arkadaşlar, fevkalâde vaziyetlerin, iltizam [bir tarafı tutma, kayırma, gerekli bulma] ettiği fevkalâde tedbirleri ittihaz [sayma, tutma] etmeye müsait bir heyet olduğumuzu gösterecek böyle bir karar, müstakbel [gelecekteki, istikbaldeki] mesaimizi mümkün kılacak yegâne karardır.

Size, ben her şeyden evvel, bu kararı teklif ediyorum.

"TÜRKİYE YAŞAYACAKTIR"

Türkiye, Ermenistan, Azerbeycan ve Gürcistan Antlaşması görüşülürken (16 Mart, 1922) Hamdullah Suphi Tanrıöver aşağıda metni verilen konuşmayı yaptı.

Arkadaşlar! Üçüncü Sultan Selim zamanında idi. Napoleon, Tilsit'de Rus Çan ile mülâkatta bulunuyordu. İstanbul sarayında bir ihtilâl olmuş, Üçüncü Sultan Selim şehit düşmüştü. O zaman bu haberi Tilsit'e yetiştiren mektubu Napoleon, parmakları arasında buruşturduktan sonra dedi ki: "Türkiye'nin son günleri gelmiştir. Şark İmparatorluğu parçalanıyor. Biz kendi gözlerimizle göreceğiz."

Avrupa üzerinde şamil [kaplayan, içine alan] bir saltanat kurmuş olan Napoleon, Saint Helena adasında esir olarak gözlerini kapadı. Kurduğu imparatorluk, yüksekten düşen bir

cam gibi parça parça oldu. Türk imparatorluğu yaşamakta devam etti.

Figaro gazetesi, bir zaman âdet edinmişti. Yüz yıl öncesi *Times* gazetesinden o günün en belli başlı haberini alır ve neşrederdi. Ben bir çocuktum. *Figaro* da bir asır evvele ait bir fıkra okudum: "Anadolu'nun her tarafında isyanlar başlamış, derebeylik, hükümetsizlik vücuda getirmiş, Tepedelenli Mehmet Ali Paşa payitahtı tanımıyor." *Times m.* İstanbul'da bulunan muhabiri gazetesine yazdığı mektupta diyor ki: "Aradan bir sene geçer geçmez Osmanlı İmparatorluğunun büsbütün çöktüğünü öğreneceksiniz." *Figaro,* aynen naklettiği bu haberin altına bir cümle ilâve ediyor: **"Ne dikkate değerdir ki, bir sene zarfında öleceği, mahvolacağı haber verilen bu imparatorluk hâlâ yaşamakta devam ediyor."**

Petersburg'da, 1853 senesinde Çarskoveselo Sarayında İmparator Nikola, İngiliz sefiri Lord Seymour'u yanına çağırdı ve dedi ki: "Şarktan aldığım haberler bize gösteriyor ki, 'Hasta Adam' ölmek üzeredir. (Hasta adam, bu uğursuz tâbir, o geceki mülâkattan yadigâr kalmıştır.) Geliniz, hükümetinizle, ölünün birdenbire kollarımızın üstüne düşmemesi için anlaşalım."

Biz, bu görüşmeden sonra Kırım Muharebesini yaptık. "Ölüyor, mirası hakkında konuşalım," denilen adam, Silistre'de, Kırım'da, Çar ordularını yendi, ölü mirasçısına mükemmel bir dayak attı. Türk imparatorluğu yaşamakta devam etti.

Biz, Abdülhamid Han devri gibi çok uğursuz ve çok dar bir devir idrâk etti. Bütün memleket baştan başa bir ölü sessizliğine dalmıştı. Uzaktan bakanlar, Türkiye'nin ölümünü bekleyen bütün dünya bir gün gördü ki, burada Meşrutiyet hareketi başlıyor. *Neue Freie Presse* nin yazdığı bir makaleyi hatırlıyorum. Diyordu ki: "Biz, mezarlık gibi seyrettiğimiz o memlekette, inanılmayacak kadar feyizli bir bahar fışkırdı. Bu, meşrutiyet hareketi, ölümü beklenilen Türkiye'nin bütün âleme ve asırlara karşı, 'Ben yaşayacağım,' diye haykırmasından ibaret bir hayat belirtisidir."

Türkiye yaşamakta devam etti; üzerimize dikilmiş ne kadar bencil, ne kadar vahşi göz var ise, **"Türkiye kurtuluyor, kendini toplamaya vakit bırakmadan evvel üstüne çökelim,"** diye fırsat aradı. Balkan Muharebesini büyük devletler hazırladı ve küçüklerini üzerimize musallat ettiler. Bildiğiniz felâketlerden sonra, memleket, hakikaten bitiyor manzarası göstermişti. Fakat Türkiye, yaralarını sarmadan mücadelelerin en büyüğü olan Cihan Harbine girdi. Memleketin gençleri, en büyük kahramanlıkla çarpıştılar. On iki mezbahada, vatanın kendi çocuklarından çok kan isteyen mihrabı önünde, titremeksizin canlarını verdiler. Türkiye, artık ölmüş görünüyordu, halbuki Türkiye yaşıyordu. Sevr'de, içlerinde ecdat sesi susmuş birkaç adam, bizim idam berâtımızı imzaladı, fakat Türkiye yaşamakta devam edecekti.

Efendiler, Almanya gibi, yeryüzünü çökertecek kadar ağır ve kuvvetli görünen bir memleket, bugün galiplerin önünde diz çökmüş bir vaziyet aldığı halde; Avusturya gibi, Türkiye'nin taksimi için asırlarca çalışmış bir memleket, çok kudretli ve çok zengin bir memleket, bütün dünyaya Türkler'i hakir görmeyi şeref bilen küçük fakat mağrur bir millet, hâkimlerinin, fâtihlerinin önünde diz çökmüş durduğu halde, Anadolu'nun içinden fışkıran hayat sesi, vatanseverlik hareketi, dünyaya karşı ölümü haber verilen Türkiye'nin yaşamakta devam edeceğini hayret veren bir açıklıkla gösterdi.

Arkadaşlar, cihan haritasına bir defa bakacak olursanız, geçmişin uzak günlerinden beri biribirine karşı daima biribirine düşman vaziyette kıtalar görürsünüz. Zavallı bir Afrika kıtası

vardır; coşkun bir güneş altında, gözleri kamaşmış insanları ile, baştan başa esir bir âlem manzarası gösterir. Bir Amerika kıtası vardır; o yeni bir Avrupa'dır; Batının yeni bir parçası diye bilinir. Fakat Asya, bütün semavî dinlerin ufuklarına doğduğu Asya, eski, yeni birçok medeniyetlerin üstünde şaşaa ile doğduğu Asya, geçmişi unutmayan ve izzet-i nefsini [onur duygusunu] kaybetmeyen, yabancılar elinde esir olmak istemeyen Asya, daima zulme karşı âsi, daima diri, daima mazisine sadık ve engin Asya kıt'ası, binlerce seneden beri Avrupa ile boğuşuyor. Biz bugün, onun umumi bir uyanıklığı karşısındayız.

Bu sebeple ben diyorum ki: İstanbul'da, 16 Mart'ta, bundan üç sene evvel çapulcuların, üzerine vaziyet etmek istediği memleket, derece derece, hayat ve kuvvet kaynaklarını artırarak kurtuluşa doğru gidiyor. Evvelce olduğu gibi, bundan sonra da, her tehlikeyi yenerek yaşamakta devam edecektir.

BURSA'NIN GERİ ALINMASI MÜNASEBETİYLE

Bursa'nın Yunan işgalinden temizlenmesi münasebetiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi nin eski binası önünde yapılan törende (12 Eylül 1922), Hamdullah Suphi Tanrıöver şunları söyledi:

Hanımlar! Bu kadar acıdan sonra, bu kadar ayrılıktan sonra, yan yana çektiğimiz bu kadar hasretten sonra, kurtuluş günleri geldi. Siz, bu kurtuluş günlerini bize kazandıran aziz şehitlerin, gazilerin anaları, arkadaşları, kız kardeşleri! Artık sevinin, sevinmek hakkınızdır; bayram edin, en büyük bayrama erdiniz. Büyük bayramınız mübarek olsun!

Anadolu kadınları! Bu gazâ diyarında, bin seneden beri, ateş ve cenk yerlerine oğullarını koşturan Anadolu kadınları, bin senedir oğulları daima uzak yerlerde ölen, yetiştirdikleri oğullarının mezarları nerededir bilmeyen Anadolu kadınları! Kurtuluş günleri geldi; kavuşma günleri geldi. Sevinin, bayram edin.

Cihan Harbinden beri ardı arası gelmeyen bir cenk için, ağızdan bir şikâyet sözü çıkmadan, nesi varsa hepsini veren Anadolu kadınları! Erkekleri, kan ve ateş yerlerinde savaşırken, uzak denizlerin kıyılarından orta yaylalara doğru, günlerce, haftalarca çıplak ayakları, giyimsiz sırtlarıyla kurşunlan, top mermilerini taşıyan Anadolu kadınları! Batıda, doğuda, kıblede, bütün cephelerin arkasında memleketi işleten, tarlaları yeşerten, sayısız yetim çocukları yetiştiren, büyüten sensin, ey Anadolu kadını!

Sırası gelince cephaneyi, yaralıyı taşımak sana yetmedi; silâha sen de sanidin, düşman önünde, sen de nöbet bekledin, ateşlere sen de girdin, sen de gazâ ettin. "Erkek aslan olur da, dişi aslan olmaz mı?" diyen sensin. Erkeğinle beraber, zafere erdirdiğin gazân mübarek olsun. Zafere eren gazânın büyük bayramı mübarek olsun.

Subaylar: Dünyanın hiçbir ordusunun yüklenemeyeceği kadar ağır bir vazifeyi genç omuzlan üstünde taşıyan subaylarımız! Baba ocaklarının gölgesi altında değil, cenk yerlerinin güneşi ve ateşi altında yetişen subaylarımız! Birçok muharebelerin ateşinden, demir kasırgalardan geçen yırtık, yanık gazâ bayrakları gibi, düşman kurşunlan ile vücutları delik deşik olan subaylarımız! Milyonlarca delikanlılarımızın, yolunda can verdikleri vatanı siz düşünüp sezmediniz; siz onu haritalar üstünde, kitaplar içinde öğrenmediniz. Siz, onu adım adım gezdiniz, her avuç toprağını kanınızla suladınız.

Ey, Türk subayı! Senin gözlerinin içinde cenubun kızgın çölleri tutuşup duruyor. Senin

gözlerinin içinde, Kafkas'ın buzlu dağlan buruşup duruyor. Senin gözlerinin içinde Malazgirt ovaları, Pasin ovaları serilip duruyor; vatan, senin içinde yaşıyor.

En büyük askerimiz diyordu ki: "Subay muharebeleri yapıyoruz." Zâbit muharebeleri, yâni fikir muharebeleri yapıyoruz. Sen bir fikirsin. Gevşemez, vazgeçmez, sarp, yalçın bir fikirsin. Türklük ve istiklâl fikrinin bayrağım, yangın kızıltısı içinde, demir kasırgası ortasında yücelten sensin. Düşmanın milliyet fikrine, milliyet fikrinle karşı çıktın; seninki elindekinden üstündü. Her biri, ayrı ayrı kaç adamın ömrünü doldurmaya kâfi, o kadar acı, tatlı hâtıralarla dolu olan genç başın, bugün zaferin sabah aydınlığı içinde duruyor. Bugün mesutsun, mağrursun. Kimin bu saadete, bu gurura senden doğmuştur. Fakat Garb uleması, din buhranını hâlletmek için nâzırlann, vekillerin emrinden istianeye [yardım isteme] lüzum görmemişlerdir. En yakın günlerde, yeni bir tecrübesine şahit olduğumuz üzere, memlekette olduğu gibi, maarifimizde de dinî şikâyetleri izale edecek [ortadan kaldıracak] tedbir nâzırlann emrinden gelmeyecektir. Ana dil, hakikî ilim, yüksek belâgat [güzel ve etkili söz söyleme], bedii [estetik] cazibeler, külfetsizlik, başka memleketlerde hasıl ettiği mesut neticeleri, bizim memleketimizde de verebilir. Fakat, menfi gayretlerden uzaklaşarak buhranın menbalarına [bunalımın kaynaklarına] kadar çıkacak âlimlerimiz nerede?

Aşağıda okuyacağınız yazı, Hamdullah Suphi Tanrıöver'in 17 Kasım 1922'de Ankara Muallimler Cemiyeti Kongresi'ndeki konuşmasının metnidir.

MEKTEP MEDRESE

. . . Yüz seneden beri memleketi yeni ihtiyaçlara göre sevketmek için uğraşan münevverlerimiz, mütemadi aksülamellere [tepkilere] çarparak yollanndan geri kalıyorlar. Her sahada olduğu gibi, maarif sahasında da, biribirleriyle boğuşan fikirleri kendi isimleriyle yâd edelim: Biri, koyu, anut [inatçı] bir muhafazakârlık, daha doğrusu, her çâreyi, her rehayı [kurtulma, iyileşme] mazide arayan görenek ve an'ane zihniyetidir. Zavallı Namık Kemal, bu zihniyeti kastederek, **"Eğer hilkat gözlerimizi daima maziye çevirmek isteseydi, onları alnımızda değil, ensemizde yaratırdı,"** demişti.

Diğeri, dünyanın bütün ilim cereyanlarını [akımlarını] benimseyen, Garp medeniyetini, beşerî [İnsanî] bir medeniyet tanıyan, hiçbir sahada tecerrüdü [her şeyden uzak kalmak] kabul etmeyen teceddüd perverlerin [yenilik severlerin] zihniyetidir.

Evvelki zihniyet, dar muhafazakârlık, Garp'ten aldığımız müesseselerden, fikirlerden, usullerden dolayı perişan olduğumuza kanidir [inanır], Muhafazakârlann en kuvvetli zamanı, memleketin felâket günleridir. Topraklarımız bir istilâya uğradı mı, ağır bir belâ milletin başına musallat oldu mu, onun sesi yükselir, meydana çıkar ve geriye doğru çekmeye başlar.

Memleket birazcık kuvvetlendi mi, ortadan kaybolduğunu görürsünüz. Fakat yalnız pusuya yatmıştır. Bir fırsat kollayacak, günün birinde, müsait zannettiği bir saatte tekrar üs-tünüze atılacaktır.

Efendiler, içtima ettiğimiz bu salonun içinde, ben kendim, seksen beş, doksan arkadaşımla beraber, o düşüncede birinin, maarifimizde en mühim mevkie çıkardığımız bir adamın, bu milletin başına ne kadar felâket geldi ise hepsi münevverlerin yüzünden gelmiştir, diye haykırdığını işittik. Onu alkışlayanlar da vardı. Meclis kürsüsünde—ki ismini zikretmiyorum, çünkü tekrar edeceğim cümlesiyle kendisine kâfi ve kötü bir şöhret temin

etmiştir—"Bugünkü mektepler, millet nezdinde menfurdur [nazarında, fikrinde iğrençtir, lânet edilir]" demekten çekinmiyordu. Bu cümleyi aynen zabıtnâmelerde okuyabilirsiniz. Bu sözler, bu sesler, 31 Mart gününde aynen söylenmemiş miydi?

Bu adamlar biraz fırsat bulur bulmaz, resim dersi yerine çizgi dersini, yalnız cansız şeylere âit olmak kayd-ı mahsusiyle ikame etmekten [özel kaydıyla koymaktan] çekinmediler.

Bilmiyorlardı ki, Türk milletinin altmış seneden beri teessüs etmiş bir muasır [çağdaş] ressamlığı vardı. Garbın en meşhur koleksiyonları, müzeleri ve belediyelerine eserlerini kabul ettirmiş bir millî ressamlığı vardır. Düşünmüyorlardı ki, Türk milletinin, yarım asra yakın bir zamandan beri memleket çocuklarına resim, heykeltıraşlık, mimarî, hâk [taş veya tahta üzerinde oymacılık ve kabartmacılık] öğreten bir Sanayii Nefise Mektebi vardır. Musiki yerine İlâhi dersi koydular. Terbiye ve tedrisin en makûl ve en müsmir [faydalı] yardımcısı olan temsilî resmi men etmek için tamimler [genelge] yaptılar. . .

Ne gariptir ve ne acıdır ki, Yunan istilâsı altına düşen memleketlerimizde câmi kürsülerinden ahaliye aynı fikirler telkin ediliyordu. Burada nutukla, şiirle neşredilen mektep husumeti [düşmanlığı] gibi, Kütahya'da, Bursa'da, Ulu Câmi'nin minberinde Ömer Fevzi Efendi gibi adamlar, **"Bu mektepler ortada durdukça, bize felâh [kurtuluş] yoktur,"** diye haykırıyorlardı.

Benim kanaatim odur ki, İslâm memleketleri tecerrütten [her şeyden sıyrılma] dolayı inkıraza [çökme, kaybolma] uğramış, taraf taraf istilâ altına düşmüştür. İktisadımız cihan iktisadı ile, askerliğimiz bütün cihandaki askerî meselelerle, tababetimiz medenî âlemin her köşesinde münakaşa edilen tıp meseleleri ile alâkadar olmalıdır. Eğer zabitlerimiz harp tecrübeleriyle, yeni askerî nazariyelere dair mütehassıslar tarafından neşredilen kitapları okumaz, belli başlı manevraları takip etmez, kendi askerliğimizin çerçevesi içine gömülüp kalırsa, ordumuz uzun bir zaman geçmeden tekrar bir Yeniçeri ordusu olur.

Tababetimiz, tıp kongrelerini, Garp'ta neşredilen tıp mecmualarını, kitaplarını, bir kelime ile, medenî âlemin bu sahadaki tetkikat ve tecrübelerinden istifadeyi ihmal ederse, döner dolaşır, kurşun dökücülük, macunculuk, kocakarı tedavisi derecesine iner.

Terbiye ve tedrisatımız da böyledir. Bütün medenî âlem, terbiye ve tedris [eğitim] müesseselerini daimî bir tetkik ve münakaşaya tâbi tutmaktadır. Milletin terbiye ve tedris işini, kendi göreneklerimiz içinde hâlletmek iddiasında bulunanlayız; bunda da Garp âleminin irşad [yol gösterme] ve delâletinden [yardım] azamî istifadeye mecburuz. Sübyan mektepleri gibi, Garp tesirlerinden tamamiyle uzak kalmış olan mekteplerimizin hâli, doğru usulün, doğru anlayışın ne tarafta olduğunu göstermeye kifayet eder. . . .

Bugünkü hayatımızı ve son zaferimizi ancak bu [Batılı esaslara göre kurulmuş] mekteplere medyunuz [borçluyuz]. Eğer biz de asırlardan beri tekrar edilen, her şeyi kalıp haline sokan ezberci ve kelimeci medrese tahsili içinde kalsaydık, çoktan tarihimizin son sayfası kapanmış olurdu. Unutmayınız ki, geçen sene [1921] Buhara'da mektep çocuklarını sıralara oturtmak isteyenlerle oturtmamak isteyenler arasında kanlı bir mukatele [vuruşma, çarpışma; muharebe] oldu, yüzlerce adam öldü.

İlk defa Sultan Abdülmecit zamanında Darülmuallimîn'e resim albümlerini ve coğrafya haritalarını sokmak bid'atını irtikap eden [dince kötü sayılan bir şey yapan] Maarif Nâzırı

Ahmed Kemal Paşa, tekfire [lanet, küfür etme] uğradı, memleketten kaçarak canını kurtarmaya mecbur oldu.

TÜRK KİMDİR?

Hamdullah Suphi Tanrıöver, 1923'te Ankara Erkek Muallim [Öğretmen] Mektebinde "Milliyet Düsturları [ilkeleri]" başlıklı bir konferans verdi. Konferans, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde altı gün tefrika edildi. Aşağıda bu konuşmanın son kısımlarını göreceksiniz.

Türk kimdir?

Biz, Türklük çerçevesi içine kimleri alacağız ve kimleri almayacağız?

Kim bizdendir ve kim bizden ayrıdır?

Bütün milletler, çevreden merkeze doğru bir hareket yaparlar. Yörelerden toplayıp kendilerine çekerler; biz bir merkezden bir çevreye hareket yaparız, kendimizden alır, kopa-rır, uzaklaştırırız. Biri Karadeniz sahillerinden geldi mi, o Laz'dır. Halbuki Lazlık, Rize'den daha öte, Kemer Burnundan daha sonra başlar. İki üç nahiyeden ibaret bir halktır. Koskoca Karadeniz Türklüğünün bu kadar yanlış anlaşılması, en hafif bir tâbir ile söylüyorum, fecidir. Biri cenuptan geldi mi, Arap'tır. Lisan hudutlarında yaşadıkları için Türklük hissini, en hakikî bir ateşle duyan Maraş, Birecik, Ayıntap ve bütün Antakya Türkleri zorla, Türk kalmaktaki bütün ısrarlarına, milliyetlerindeki bütün aşk ve kuvvete rağmen sanki Arap'tırlar.

Biz, onları Araplığa doğru iteriz. Doğu vilâyetlerinden gelenler Kürt'türler; hele Rumeli'den geldiniz mi, Arnavut olmaktan kurtulamazsınız. Milliyetleri böyle arazi bölümlerine göre ayıran kimselere sorsak, Türk nerede oturur?

Bu yeri belli etseler de, hep oraya gitsek olmaz mı?

Galiba Türk'e, Anadolu ortasında üç vilayetten başka yer kalmayacak.

Efendiler, şüphe yok ki bunlar gülünçtür. Biz kısaca, bir cümle içinde bir düstur hâlinde Türk'ü tarif etmenin mümkün olduğunu düşünüyoruz. Dilleri ve dinleri bizden olduğu halde, kalpleri yabancı olanlar bizden değildir. Topraklarımızın içinde iğreti bir adam durumunda oturarak, ilk felâkette nesi varsa toplayacak, Türk vatanının dışında kendisine bir vatan arayabilecek olanlar bizden değildir. Uzak ve yakın geçmişlerinde, Türk milleti ve Türk vatanı aleyhinde düşündüklerini sözleri ile veya işleri ile gösterenler, hususi bir milliyet için çalıştıklarını, her ne suretle olursa olsun açıklamış olanlar bizden değillerdir.

Fakat efendiler, dili ile, dini ile bizden olduğu gibi, emeli ile de bizden olduğunu bütün geçmişi ile gösteren bir kimseye, nasıl, seni reddediyoruz, diyebiliriz?

Bizim aramızda yerleşerek evinde Türkçe konuşan, çocuklarını Türk mekteplerinde okutan, kızını, oğlunu Türklerle evlendiren ve en hâlis Türk'ten beklediğimiz memleket sadakatim kendi hayatında gösteren adama, soy sop düşüncesi ile nasıl yabancılık edebiliriz?

Bu yollara gittik mi, kendi kuvvetimizi biz dağıtıyor, bizden olanları biz uzaklaştırıyoruz demektir. Şimdi tekrar soralım: Türk kimdir ve Türk'te ne arıyoruz?

Türkçe konuşan, Müslüman olan ve Türklük sevgisi taşıyan Türk'tür. Biz onda dil birliği, din birliği ve dilek birliği arıyoruz.

Burada, şahsımla ilgili bir hususu belirtmek için araya girdiğimden, okuyucularımın affını rica ediyorum. Türk Ocakları'nın, Ankara Resim ve Heykel Müzesinin konferans salonunda, Türk Ocağının kurucularından ve yıllarca genel başkanlığını yapmış Hamdullah Suphi Tanrıöver'in, yüzyıllar boyunca aynı gurur, aynı şevk ve aynı heyecanla okunacak büyük nutuklarından bazılarım verdiği bu aynı salonda yaptığı büyük kongresinde (15 Nisan 1999), "Hamdullah Suphi Tanrıöver Türk Ocakları Kültür Armağanı" şahsıma bahşedildi. Salonu baştan başa kaplayan büyük bir kalabalık önünde, hayatımın en çok gurur verici, en çok sevindirici, en çok heyecanlandırıcı anlarını yaşadım ve kitaplığımda muhafaza edilen bu armağana baktıkça, aynı gururu, aynı sevinci, aynı heyecanı tekrar tekrar yaşıyorum ve hayatımın sonuna kadar da yaşayacağım.

O gün, şahsıma bahşedilen armağan vesilesiyle duyduğum gurur ve sevinçten de belki daha fazlasını, Türk Ocakları Genel Yönetim Kurulu üyelerinin ve kongre için yurdun her tarafından gelen yüzlerce "Ocaklı"nın Atatürk'ün, Türk Ocağı hakkındaki bazı sözlerini kalplerinde ve dimağlarında yerleştirdiklerini, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde büyük rol oynamış Ocak'ın kutsal adına, hiçbir şekilde leke getirilmesine asla müsaade edilmeyeceğini, hiçbir parti, zümre, veya şahsa bağlanmaksızın sadece ve sadece Türklük için çalıştıklarını görmem oldu. Büyük Kurtarıcı, ebedî istirahatgâhında rahat uyusun: Günümüzün Türk Ocakları, onun gösterdiğin yoldan bir santim daha ayrılmayacaklarım tekrar tekrar ifade ettiler. Atatürk, Türk Ocakları ndan şu kelimelerle bahsetti:

"Benim bildiğime göre, memleketimizde çok yıllardan beri açılmış ve el'an kutlu ateşlerle yanan ve alevi ona bağlı olanların kalp ve vicdanını aydınlatan Türk Ocakları'nın esas gayesi, millete . . . müsbet bir karakter vermektir. Türk Ocakları, milletin kültürü üzerinde ehemmiyetli tesirler yapmalıdır. Zaten bunu yapıyorlar ve daha çok yapacaklardır. Biz, milliyet, düşüncelerini uygulamakta çok gecikmiş ve çok savsaklamış bir milletiz. Bunun zararlarını fazla çalışmakla kapatmaya çalışmalıyız."

Günümüzün "Ocaklılar'ı da, Atatürk'ün işaret ettiği bu yolda gururla, azimle, şevk ve heyecanla yürüyorlar.

N.M.

Sh: 287-355

****

Hayat kutsal olduğundan homicide [birini öldürmek] menedilmiştir. Dil de hayat gibi mukaddestir. Bundan böyle bir kelimeyi, onun gerçek manâsını, hayatını değiştirip, ölümüne sebep olabilecek bir vahşetle kullanmak da men edilmiştir.

Dr. Oliver Wendell Holmes

PERİKLES (M.Ö. 490?- 429)

Atinalı devlet adamı Perikles, zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi ve çağının en iyi eğitiminden geçti. M.Ö. 443'ten 429'a kadar "Başkumandan "lık görevini yürüten Perikles, Atina halk meclisinin en faal üyesi idi. Onun liderliği zamanında Atina, askerî, ticari ve kültürel sahalarda altın çağını yaşadı. "Attik" denilen duvar süslemeleri onun zamanında zirveye erişti; mimarlar, sanatkârlar teşvik edildi. Perikles'in dahilî siyaseti, Atina'yı, halkın yönettiği bir devlet haline getirmekti. Perikles, jürilerde hizmet görenlere maaş bağladı; fakir halkın kültür faaliyetlerine katılabilmesi için özel bir vakıf kurdu. Dış siyaseti, Yunan şehir devletleri arasında Atina'nın üstünlüğünü tesis etmekti, fakat bu uğurdaki gayretlerinde, kendisine çok sayıda düşman da kazandı. Atina, 447'deki bir mağlûbiyetinden sonra gerilemeye başladı. Perikles, İsparta ile 445'te 30 yıllık bir barış antlaşması imzaladı ise de, iki ülke arasındaki münasebetler tekrar bozuldu ve 431'de de Peloponezya Harbi başladı. Perikles'in düşmanları onu devirmeye çalıştılarsa da, ancak, şehirde başgösteren veba salgını ve halkın huzursuzluğu neticesinde mevkiinden alındı. Fakat kısa bir müddet sonra, yeniden aynı mevkiye getirildi ve 429'da öldü.

Perikles, çok sayıda hitabet hocasının dünyanın en büyük cenaze hitabelerinden biri, dedikleri konuşmasını, düşmanları, onu devirmeye çalıştıkları sırada, 430 da söyledi. Hitabe, halkın moralini güçlendirdi ve Perikles de, kısa bir müddet için de olsa, liderliğini pekiştirmek imkânını buldu. Nutuk, Peloponezya Harbi'nde ölen ilk Atinalı askerin hâtırasına ithaf edilmişti.

CENAZE NUTKU

Bu gibi hâllerde benden önce konuşan pek çokları, hayatını ülkesi uğrunda feda edenlerin şerefine nutuk söylenmesini bir kanunla yerleştiren insandan takdir ve övgüyle bahsettiler. Bana kalırsa, fazilet ve sadakatlarını hareketleri ile ispat edenlerin, onlara lâyık bir törenle ve bu törene katılan halkın minnettarlık hisleri ile şereflendirilmeleri yeterlidir; ve herhangi bir kimsenin bu münasebetle söyleyeceği iyi veya kötü bir hitabe üzerindeki yorumlar pek çoklarının fazilet ve sadakatlarına gölge düşürmemeli. Gerçekte, muhtemel bir hakikatin bile zor kabul ettireceği bir konuyu akıl ve muhakeme ile ele almak kolay değil. Onları, uzun bir dostluğun neticesi sıcak bir sevgi ile hatırlayanlar, kendilerinin bildikleri, onlar hakkında söylenmesini arzu ettikleri şeylerle bağdaşmayabileceğinden, derhal, burada söylenenlerin gerçeği aksettirmediğini söyleyecekler; ve bir yabancı ise, onların kahramanlıklarını kıskandığından ve kendi başarılarının çok üstünde olduğunu bildiğinden, burada söylenenlerin mübalâğalı olduğunu ifade edecektir. Şu halde insanlar, fedakârlık ve maharet gerektiren bu işleri kendilerinin de yapabileceklerine inandıkları, başkalarının bu işleri yaptıklarını bildikleri zaman, diğerleri üzerine yağdırılan övgüleri benimseyebilir; kendilerinin o işleri yapamayacaklarını bildikleri zaman da, kıskançlıklarından, derhal, bu sözlerin sahte olduğunu söyleyeceklerdir. Fakat bu vakarlı ve heybetli tören, atalarımızca yerleştirildiğinden, kanuna hürmet etmek ve elimden geldiği kadar, dinleyicilerimin iyi niyet ve tasvibini temin etmeye çalışmak benim vazifemdir.

Bundan böyle, ilkin atalarımızla başlayacağım, çünkü adalet ve terbiye, bu tören münasebeti ile onların hürmetle yâd edilmesini gerektiriyor. Onlar, bu ülkemizde sağlamca yerleştiler ve kendi kahramanlıkları ile kurdukları bu ülkeyi, karşılığında hiçbir şey beklemeksizin kendilerinden sonra gelen nesillere bıraktılar. Onlar, gerçekten, bu

övgülerimize hak kazandılar; ve bizim övgülerimize onlardan daha fazla hak kazananlar, bize en yakın olan babalarımızdır, zira kendi babalarından tevarüs ettikleri mirası büyüterek, bugün sahibi bulunduğumuz geniş bir imparatorluk hâline getirip, kendi gayret ve çalışmalarının bu mahsulünü bize, oğullarına bırakanlar onlar oldular. Fakat burada, onların başarılarını böylece şükran İlişlerimizle takdir etmekle beraber, Atinamızı asilce geliştiren, onu, harbin ve barışın gerektirdikleri karşısında kendisine yeterli bir hâle getirenler de bizler olduk. Burada, bu gayelere varılması için nasıl cengâverce çarpışıldığını veya kendimizin ve babalarımızın, Barbarların ["Barbar" kelimesi çok eski zamanlarda Yunanlı olmayanlar için kullanılıyordu.] ve Yunanların dehşet saçıcı tecavüzleri karşısında azimle nasıl savunduğumuzu anlatacak değilim; bunları, sizler de bildiğinizden, uzun ayrıntılara gerek yok. Ama önce, bu şaşaa ve güç zirvesine hangi metotlarla yükseldiğimizi ve ne gibi bir hükümet şekli ve davranışlarımızla böylece yüceldiğimizi göstermeye çalışacak ve ardından ölenleri öveceğim. Bunlar, fikrimce, bu tören münasebeti ile yersiz ve gereksiz konular sayılamaz; bunların üzerinde durulması, buradaki Atinalılar ve yabancılar için faydalı olacaktır.

Biz, komşularımızın kanunlarına gıpta etmeyen kendimizin hükümet şeklimizle mutluyuz, çünkü bizim hükümet tarzımız, diğerleri için bir model oldu, ama onun kaynağı Atina'dır. Ve kendisini az sayıda insanlara değil, bütün halka adayan bu hükümet tarzına da ***Demokrasi*** denir. Özel yeteneklerimizle ne kadar farklı olursak olalım, kanunlar, hepimize eşitliği bahşetmiş ve üstün başarıların şereflendirileceğim belirtmiştir. Halkın yönetimi, belirli bir aileye bırakılmış değildir; fazilet ve değeri ile onu hak eden herkese açıktır. Fakirlik bir engel teşkil etmez, çünkü ülkesine hizmet etmeye muktedir hiç kimse bu hâlinden ötürü engellenmez. Devlet kademelerinde yükselirken biribirimize engel olmayız; ve özel hayatımızda biribirimizden şüphe etmeksizin karşılıklı sevgi ve saygı hisleri içinde beraberce yaşar; kendi istediği hayatı sürdüren bir komşumuzun hâlini beğenmezsek de, onu cezalandıramayacağımızdan, kızgınlığımızı dışarı vurmayız; böylece, özel hayatımızda, biribirimizden çekinmeksizin veya biribirimize zarar vermeyi düşünmeksizin biribirimizle görüşür, ama hâkimlere ve bilhassa haksızlığa uğrayanları korumak için çıkarılan kanunlara ve çiğnenmelerinin utanç verici bir hâl olarak düşünüldüğü yazılı olmayan davranış kurallarına hürmet ettiğimizden, kamuya karşı suç işlemeyi aklımızdan geçirmeyiz. Sonra, kanunlarımız, yıl boyunca, kendilerine özgü debdebe ve zarafetle icra olunan, seyredenleri neşelendirerek melankoliyi giderecek festivallere zemin hazırlamakla, kafa ve ruhun da gıdalanmasını sık sık sağlıyor. Atinamızın şaşaası bütün dünyanın ürettiklerinin buraya ithaline yol açtı ki, öteki milletlerin yetiştirdiklerini, kendi yetiştirdiklerimizden daha fazla zevk duyarak tüketmiyorsak da, yine de zevkle tüketiyoruz.

Harpte, bizim metotlarımızın tam zıddını uygulayan düşmanlarımıza üstünlük sağlıyoruz. Çünkü Atina herkese açıktır ve düşmanlarımızın, hiçbir şeyin gizlenmediği ülkemizde bize zarar vermelerini önlemek için, kendisini geliştirmek veya merak saikası ile aramıza gelen herhangi bir yabancıyı dahi sürgün etmeyi düşünmeyiz. Ruhlarımızın kendilerine has ateşi bizi harekete sevk ettiğinden, harp hazırlığı ve oyunlarına pek güvenmeyiz. Eğitime gelince, diğer ülkelerin gençleri zor ve zahmetli işlerle erişkin insanların yaptıklarına alıştırılırken, siz, rahat ve zarif hayat tarzımıza rağmen, harbin bütün tehlikelerine onlar kadar cesaretle karşı koyuyorsunuz. Bu, şu gerçekle ispat edilebilir ki, Lakedemonyalılar, ülkemizi istilâ etmek istedikleri zaman, kendilerinin güçleri ile değil, bütün müttefiklerinin birleşik güçleri

ile bunu başarmaya teşebbüs ediyorlar. Fakat biz, komşularımızın topraklarını istilâ ettiğimiz zaman, onların, kendi topraklarını savunmak için çarpışmalarına rağmen, onları, kendi ülkelerinde, ekseriya, pek güçlük çekmeden mağlûp ediyoruz. Bizim askeri gücümüze hiçbir düşmanımız sahip değildir, çünkü bizim bu gücümüz, deniz kuvvetlerine de bölündüğü gibi, karada da aynı anda muhtelif yerlerde çarpışılabilecek tarzda düzenlenmiştir. Ve eğer onlar, kuvvetlerimizin küçük bir parçasını mağlûp ederlerse—ki onlar, bunun mutlak bir mağlûbiyet olduğunu gururla söylerler—bizim birleşik gücümüz, onların hakkından gelir. Pekâlâ, zahmetli egzersizlerden ziyade hareketsizlikle veya çalışmakla elde edilmekten ziyade kendi tabiî kahramanlığımız ile, tehlikelere karşı koymayı nasıl öğreniyoruz?

Onların, bize öğrettikleri şu ki, muhtemel talihsizliklerin endişesi bizi hiçbir zaman yıldırmaz, ve tehlike ile karşı karşıya kaldığımız zaman da, tehlikelere alıştırılarak yetiştirilenlerden hiç de daha az cesur değiliz. Bu hususlarda, ve üzerinde duracağımız diğer pekçoklarında, bütün topluluğumuz, haklı olarak kendisine hayranlık duyulmayı hak etmiştir.

Kendi hayat tarzımızda, tutumlulukla pekiştirilmiş zarafet ve inceliğimizi belli ederiz tembellik etmeksizin felsefe üzerinde dururuz. Zenginliğimizi, kibir ve gösterişimizden ötürü değil, diğerlerine yardım ettiğimiz zaman teşhir ederiz. Bir kimsenin fakir olduğunu itiraf etmesi ona hiç bir leke getirmediği gibi, fakirlikten kurtulmak için girişilen herhangi bir gayrete de tepeden bakmayız. Halkımız, kendilerini ilgilendiren özel işlerine ilgi gösterdikleri kadar, kamunun işleri ile de ilgilenir; ve emek gerektiren işlerin olduğu kadar, hükümetin işlerinin de maharetle yürütüldüğü görülür. Çünkü, devletin işleri ile ilgilenmeyenlerin, tembel ve uyuşuk değil de, hiçbir işe yaramaz insanlar olduklarını ilân eden tek ülke biziz. Ve biz, en makul kararlar çıkarıyoruz, çünkü eşyayı ve hâdiseleri gerektiği şekillerde çabucak görüyoruz; kelimelerin, şu veya bu şekilde bizi harekete zorlayabileceğini düşünmüyor, bir şeye karar vermeden önce, önceki tartışmalarımızla bu mesele üzerinde yeterince durup durmadığımızı düşünüyoruz. Bizi diğerlerinden ayıran üstünlüğümüz işte burada: Zamanı geldiğinde, çok büyük bir cesaretle harekete geçirebiliyorsak, sebebi, böyle bir hareketin yerinde olup olmadığı üzerinde daha önce tartıştığımız içindir. Diğerlerinin cesareti, cahilliklerinin neticesi; düşünmek, tartışmak, onları korkak yapıyor. Ve bunun içindir ki, harbin fecaatini ve barışın tatlılıklarını derinden hissetmelerine rağmen, tehlike ile karşılaşmaktan zerrece çekinmeyen insanların ruhları en yüce ruhlardır.

Hayır işlerimizde de biz, pek çoklarından farklıyız. Biz, dostlarımızı, onlardan bir şeyler almakla değil, vermekle, onlara mecburiyetler yüklemekle muhafaza ederiz. Zira, birine bir iyilik yapan kimsenin, minnettarlığından ötürü, iyilik gördüğü için kendini borçlu sayan insan üzerinde avantajı vardır. Diğerine minnettarlık besleyen biri, oyunun zevk vermeyen kısmını oynamaya mecbur, çünkü kendisine yapılan iyiliğe, iyilikle mukabele etmenin bir vazife değil, bir borç ödeme olduğunu bilir. Ve bütün insanlar arasında, diğerlerine en fazla yardım etmek isteyen biziz ve bu cömertliğimizin sebebi de, kendi çıkarımızı düşünerek kendimize itibar sağlamak değildir. Bu konuda söylenecek diğer sözleri özetleyerek diyeceğim ki, Atinamız, genellikle bütün Yunanistan'ın okuludur ve aramızdaki her Atinalı, kendi şahsî özelliklerinden ötürü, en zarif tavır ve hareketleri ile faal bir hayatın her safhası için mükemmelce hazırlanmıştır.

Bu hitabemde, görkemli kelimelere yer vermedimse; çünkü, böylesine tavır ve hareketlerimiz [alçakgönüllülüğümüz] devletimizin, şimdiki zirvesine erişmiş olmasının inkâr

edilemeyecek bir ispatıdır. Geçirdiğimiz tecrübelerden ötürü, hakkında yazılanlardan daha büyük tek millet biziz; mütecaviz düşmanın hücumlarını püskürttükten sonra onlarda, mağlûp olmanın doğurduğu kızgınlığı hissettirmediğimiz gibi, insanları köle hâline getirerek onlar üzerinde hâkimiyet kurmanın, insanlığa yakışmayan bir şey olduğunu gösterircesine, düşmanlarımıza yardım edenlere de hiçbir kötü niyet beslemeyiz. Bugünkü gücümüzü hak ettiğimizi delillerle ispat etmek mecburiyetinde değiliz. Bunun, büyük ve görünen bir delili, günümüzün ve gelecek çağların hayranlığını kazanmayı hak etmiş olduğumuzdur. Bizim, zaferlerimizi müjdeleyecek Homer'e, hoş mısralarla bir tarih kitabı yazacak bir şaire ihtiyacımız yok. Donanmamız, bize her denizi açtı, düşmanlık ve dostluklarımızla, her ülkeye nüfuz ettik.

İşte, böyle bir devletin âdil savunmasında, devlete yöneltilmiş tehlikeleri küçümseyerek tepeden bakıp, yılmadan çarpışan ve kahramanca ölen bu insanlar, kendi cesaret ve kahramanlıklarının kurbanları oldular. Ve ben, hayatta kalan herkesin böyle bir dâva uğruna hayatını feda etmeye hazır olduğuna inanıyorum. Bu sebepten ötürü, içinde bulunduğumuz harbin, kamu hayatındaki yeri çok önemli olmayan insanlardan çok daha fazla önem taşımadığını, konuşmama konu olan bu insanların ne büyük bir şerefe lâyık olduklarını göstermek için, millî noktalar üzerinde uzun uzadıya durdum. Çünkü övgülerle, kasidelerle, kutladığımız bu devlet, bu insanların ve onlar gibilerin kahramanlıkları ile kazanıldı. Herhangi bir Yunanlı hakkında söylendiği takdirde mübalâğalı denilecek bu övgü ve minnettarlıklara, ancak bu insanlar lâyıktır. Bu kahraman ruhların, şimdi indirgenmiş olduk-ları ölüm safhası, onların büyüklük ve değerlerinin en belirli delilidir—-öyle bir delil ki, onlar hayatta iken ortaya çıktı ve ölümleri ile sona erdi. Kahramanlıkları dışında, faziletin hiçbir sahasında diğerlerine üstün olmayan bu insanlara, hayatlarını, ülkeleri uğrunda çarpışmaya adayan bu insanlara, üstün şeref bahşetmek bizim borcumuzdur. Onların, ülkelerine yaptıkları bu son hizmetleri, kamu hayatı ile ilgili bütün kusurlarını sildi, affettirdi; özel hayatlarındaki tavır ve hareketlerini de ancak birkaç kişi biliyordu. Barış içindeki müreffeh bir hayatın sağlayacağı şeyleri bilmelerine rağmen, onların hiçbiri tehlikeyi görünce ürkmedi, kaçmadı; onlar da hayattan zevk almak istiyorlardı, onlar da, maddî arzularım tatmin etmek istiyorlardı, onlar da, fakirliğin, sonunda zenginlikle yer değiştirebileceğini düşünüyorlardı. Ama onların kafalarındaki bir hırs, onların bütün bu düşüncelerinden kuvvetli idi: Düşmanlardan intikam almak. Bunu, tehlikelerin en şerefli bir mükâfatı olarak düşündüklerinden, ikinci derecedeki hırslarını tatmin etmeden önce, intikam uğrunda cesaretle ileri fırladılar. Sonunun nasıl tecelli edeceğini bilmedikleri hâdise, hayallerindeki gibi gerçekleşmişti; açık gözleri, kendilerini savunmanın ve ölmenin boyun eğmek ve yaşamaktan çok daha şaşaalı olacağını düşündüklerini gösteriyordu. Evet, kendilerinin korkaklıkla itham edilmelerinden korktular, ama savaşın darbelerine vücutları ile katıldılar; korku hissetmeksizin, zafer ümitleri ile dolu oldukları bir anda, sonunun şüpheli olacağı bir hücumda âniden düştüler ve böylece, cesur insanların ülkelerine olan borçlarını ödediler.

Şimdi, hayatta kalan sizlere gelince, daha iyi bir kader için dua etmeniz gerekecek. Ama bu nutukta işittiklerinize göre hüküm vermeksizin—sizlerin ve sizlere hitap eden kimsenin de gayet iyi bildiği gibi, herhangi bir kimse, biribiri ardına söylediği kelimelerle düşmanlarınıza karşı çarpışmanın ne büyük avantajlar sağlayacağını anlatabilir—düşmanlarınıza karşı aynı ruh ve cesareti muhafaza etmenin, her geçen gün, bu topluluğun şaşaasını artırmanın ve her geçen gün, ona daha çok âşık olmanın da sizin vazifeniz

olduğunu bilmelisiniz. Ve bu hedef, sizin tasavvur edemeyeceğiniz kadar büyük göründüğü zaman da, bu ihtişamın ve büyüklüğün, cesur ve kahraman insanlar sayesinde, vazifelerinin ne olduğunu bilen insanlar sayesinde ve hareket zamanı geldiği zaman utanma hissinin ne olduğunu bilerek teşebbüslerinde başarılı olamadıkları takdirde, ülkelerine leke sürdürmemek için kahramanlıkları ile bize en parlak armağanı miras bırakanlar sayesinde gerçekleştiğini düşünmelisiniz. Hayatlarını, böylece ülkelerine feda etmekle, onların her biri, hiçbir zaman unutulmayacak minnettarlığımızı kazandı; her biri, en gösterişli bir mezara gömülecek—kemiklerinin küflenip toprak olacağı mezarlara değil, şerefin, ister kelimelerle ister hareketlerle, ebediyen hatırlanacağı her fırsatta bizimle beraber bulunmaları için, şöhretlerinin muhafaza edileceği mezarlara. Şanlı ve şerefli insanlar için, bütün dünya bir mezardır; onların değerleri, sadece doğup büyüdükleri topraklardaki sütunlara isimlerinin kazınması ile belirtilmez; hâfızalarda daima canlı tutulan hâtıraları ile belirtilir ki, her yabancı ülkede, evrensel hatırlama hâzinelerine bırakılmış bu isimler, kendi mezarlarına kazınacak bütün yazıtlardan iyidir. Bu andan itibaren, bu asil ölçüleri kendinizde yerleştirmeye çalışarak, mutluluğunuzu hürriyete ve hürriyeti de kahramanlığa bağlamak sureti ile, harbin bütün tehlikelerine karşı koymaya hazırlanın. Zira talihsizliğin sefalet ve ümitsizliğe indirgediği, veya başarısız bir teşebbüs neticesinde iyi bir hayatın sağladığı bütün rahatlık ve zevkleri kaybeden biri için, bolluk içindeki bir hayat, artık eskisi gibi asil bir hayat değildir. Rahatlık ve bolluk içinde geçen bir hayattan sonra karşılaşılan zorluk ve sıkıntılar, bir kimseyi, canlı bir hayatın ortasında ve halkın kendisinden bir şeyler ümit ettiği sırada, o kimsenin beklenmeyen bir şekilde ölmesinin yarattığı acı ve ızdıraptan daha fazla maddeten ve mânen çökertir.

Bu sebeptendir ki, aramızdan ayrılanların ebeveynlerine—şu anda aramızda bulunan ebeveynlerine—onlar için ağlamayacağımı, ama kendilerini huzura kavuşturmaya çalışacağımı söyleyeceğim. Dünyaya geldikleri andan itibaren her zaman, beklenmedik kazalarla karşı karşıya kalınacağı ve mutluluğun da, sizi kedere boğmakla beraber, hayatlarının en şaşaalı safhasına erişenlere nasip olacağı biliniyordu—hayatta iken kendilerinden beklenenleri verenler, onları devam ettirmekle mutluluk duyanlar, kendilerinden beklenenlerin sona ermesiyle de aynı mutluluğu duyuyorlar. Diğerlerinin mutluluklarını gördükçe, kendilerinin de bir zamanlar nelerden zevk aldıklarını hatırladıkça, kendi evlâtlarım hatırlayacak insanları huzura kavuşturmaya çalışmanın zor bir iş olduğunu biliyorum. Ve keder de, kendimizin henüz sahip olmadığımız iyi şeylerin mevcut olmayışından değil, alıştığımız şeylerin elimizden kaybolup gitmesinden doğar. Çocuk dünyaya getirecek çağı henüz aşmamış olanlar, daha fazla çocuk doğurmaları söylenerek huzura kavuşturulmaya çalışılmalı. Henüz doğmamış çocuklar, bazılarına, kaybettiklerini unutturmaya çalışmak suretiyle özel bir yarar sağlarken, ülkelerine de, onu, ıssızlık ve viranelikten kurtaracaklarından ve ülkenin güvenliğini sağlayacaklarından iki misli faydalı olurlar. Çünkü ülkenin güvenliği için tehlikeler karşısına çıkacak çocukları olmayanlar, herkesin benimsediği müşterek adalet esaslarına göre, toplulukta, halkın indinde eşit değere sahip kimseler olarak düşünülemez. Ve siz, ilerlemiş yaşta olanlar, hayatınızın uzun yıllarının size kazandırdıklarını düşünerek duyduğunuz mutluluğu hatırlayın ve bundan sonra kısa olmasını isteyeceğiniz hayatınızın geri kalan yıllarını, ***kaybedilenlerle*** kazanılan şaşaa ile aydınlatın. Hiçbir zaman yaşlanmayan şey, sadece ruhun büyüklüğü olduğu gibi, bazılarının çok şerefli bir şey sanmalarına rağmen, bir kimsenin hayatının son safhasına zevk katan şey de servet değildir.

Sizler, ölenlerin oğulları ve kardeşleri, burada kaçınızın bulunduğunu bilmemekle beraber, kendinizi sıkı bir mücadele içinde bulacaksınız. Artık aramızda bulunmayan bir kimseyi herkes över; öyle ki, ne kadar yükselirseniz yükselin, hiçbir zaman onların eşitleri olarak kabul edilmeyecek, her zaman onların belirli bir derecede altında insanlar olarak düşünüleceksiniz. Hayat devam ettiği müddetçe, bir rakipten kıskançlıkla bahsedilir, ama ölüm rekabete son verdiği zaman da, sizi alkışlayan sevgiler sınır tanımaz.

Ve şimdi, bütün bu sözlerimden sonra, Sizler, dul kalan siz kadınlar için de bir şeyler söylemem gerekirse, kadınlığın fazileti üzerine kısa bir ikazda bulunacağım: Sizin kendi cinsinize has faziletinizden hiçbir şey kaybetmemek ve erkeklerin, sizin davranışlarınız üzerinde, iyi veya kötü, konuşmalarına mümkün olduğu kadar az vesile olmanız, sizin en büyük şerefiniz olacaktır.

Kanunların bana tanıdığı ölçüler içinde, bu topluluk için yerinde olduğunu sandığım sözleri böylece söyledim. Aramızdan ayrılmış yakınlarımız, aslında, aramızdan ayrılmış olmakla, şereflendirildiler. Onların çocukları, bugünden itibaren yetişkinliğe erişinceye kadar, bu gibi haller ve gelecekteki bütün yarışmalar için mükâfatlar takdim edecek devlet tarafından okutulacaktır. En büyük vatanseverler, faziletin iyi bir şekilde mükâfatlandırıldığı zamanlarda ortaya çıkarlar.

Şimdi herkes, bu dünyadan ayrılan yakınlarının elemini vakarlı bir tarzda içinde hissetsin ve evlerine dönsün.

Sh: 23-31

Kaynak: Nejat MUALLİMOGLU, Dünyayı Sarsan Konuşmalar, Avcıol Basım Yayın, 2007, İstanbul

DÜŞÜNEN İNSANA HAZİNE, Editör: Nejat Muallimoğlu, 1996

AYDINLAR MI, AYDIN GEÇİNENLER Mİ?

Şairlerden Seçmeler

Ziya Paşa

İdrâk-i meâli bu küçük akla gerekmez,

Zira bu terazi o kadar sıkleti çekmez.

Ayinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz,

Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde.

Tahir Nâdî

Humkumun ölçüsünü bulmada fen âcizdir,

Cehlinin debdebesi koskoca umman gibidir.

Şeyh Vasfi

Feylosofun kendisi nâ-kaabil ıslah iken,

Kalkar ıslah etmeğe zu'munca hâl-i âlemi.

Nâbî

Çok görmüşüz nigûnluğun endek zamânede,

Zu'munca can ü rütbeler ihrâz edenlerin.

Eşref

Şahadetnâmeli câhil mi istersin bu âlemde?

Maarif şimdi bizde meyvasız eşcâra dönmüştür.

Bağdatlı Rûhî

Dermiş hakim bilmediğim nesne kalmadı,

Dünyayı bildi kendini bîçâre bilmedi.

Arif ki ola müdbir ü nâdan ola mukbil,

İkbâline yûf âlemin idbârına hem yûf.

Nergîsî

Zâhida o denlü sıklet ü tâc ü kabâ ile Uçmak ümmîd etmez idi ebleh olmasa.

Muallim Naci

Ne tasunnu ki yok ehl-i kerâmet diyerek,
Kendini ehl-i kerâmet tanıttırmış halka.

Varsa âsarın bırak erbâbı takdir eylesin.

Yahya Kemal Beyatlı

Bilmem kime yahut neye uyduk gittik
Kâhi meye kâhi neye uyduk gittik
Erbab-ı zekâ riyâyı mezheb bildi
Bizler dil-i dîvâneye uyduk gittik.

Bir tek gazel bıraksa yeter bir gazel-serâ
Her beyti ancak olmalı beytülgazel gibi!

Şinasi

Bizim şeyhin kerâmeti olur menkul kendinden.

Hürrem Paşa

Kuru bir tantanadır, cümle meâli boştur.

Mahir Dede

O mâhiler ki derya içredir, deryayı bilmezler.

Pîr Sultan Abdal

Ben arıyım dersin balın var mıdır?

Fuzûlî

Kemâl-i cehl ile dâvâ-ya irfan eylemek olmaz.

Şeyhülislâm Yahya

Âdeme cübbe ve destar kerâmet mi verir?
Söyleyenler hikmetin bilmez, bilenler söylemez.

Enderûnî Vasıf

İtikadı olmayan taklid eder her meşrebe.

İzzet Molla

Tabib-i hâzık-ı bul da ilâcı sonra ara.

Malatyalı Raşid

Gelende kimse mi var kim giden yerin tuttu.

Aşık Veysel Şatıroğlu

Tilki gölgesine aslan gizlenmez
Yiğidin gölgesi kendinden olur.

Lebîb-i Amidî

Kemâl erbâbı ârâyışle asla iftihar etmez,
Değildir hürmeti mushafların cild-i mutallâdan.

Bağdatlı Rûhî

Bir kimseye kim cübbe vü destâr ile görsen
Eylersin ânın cübbe vü destârına ikram.

Ziya Paşa

Bed-asla necabet mi verir hiç üniforma
Zerdûz palan vursan eşek yine eşektir

Yunus Emre

Dervişlik dedikleri hırka ile tac değil,

Gönlün derviş eyleyen hırkaya muhtaç değil.

Dervişlik baştadır tacda değildir,

Kızdırmak oddadır saçta değildir.

Ragıb Paşa

Harâbatı görenler her biri bir hâletin söyler,
Safasın nakleder rindân zâhid sıkletin söyler.

Talat Halman

Özgürlüğe koştuysa da çığ, dağlara tutsak;

Baş, kendine buyruksa da sevdalara tutsak.

Devrimleri tarihi aşan güçlü akıllar,

Rüyasını gördükleri dar çağlara tutsak.

Taptaze deyimler özleyen memleketi

Doldurdu epeski sözlerin iskeleti.

Bilgin hâlâ "Beş parmak bir mi?" diyor.

Sanatçı diyor ki: "Her kuşun yenmez eti."

Aydınların karanlığı en ürkütücü gece.

Tevfik Fikret

Verir bu manzara en kayıtsız mizâca esef.

Lügatçe

îdrak-i meal, yüksek fikirleri kavrama; âyine, ayna; humk, ahmaklık, budalalık; cehl, cehalet; debdebe, patırdı, gürültü; şatafat, ihtişam, görkem; nâ-kabil ıslah, ıslah edilemez; zu'm zannetmek, sanmak; şüphe; zu'munca, isabetsiz zanna kapılarak; nigûn, baş aşağı, tersine dönmüş; endek zamanede, kısa zamanda; ihraz, mânevi şerefu ulaşma; eşcâr, ağaçlar; müdbir, talihsiz, düşkün; nadan, cahil, haddini bilmez; mukbil, kutlu, mutlu, mübarek; ikbal, talih düzgünlüğü, işlerin doğru gitmesi, yükselme; idbâr, talihin yüz çevirmesi, işlerin tersine gitmesi, düşkünlük; hakim, çok bilgili, filozof; zâhid (zâhida), dinin emirlerine aşırı derecede bağlı, kaba sofu; ebleh, akılsız, budala, ahmak; tasannu, bir şeyi değerli, süslü göstermek için zorlama, yapmacık hareket; ehl-i keramet, keramet sahibi; asar, eserler; kâh (kâhî), bazen, arasına; mey,

şarap, içki; gazel-serâ, güzel yazan; beytülgazel, bir gazelin en güzel beyti; tantana, gürültü, patırdı, gürültülü gösteriş; mâhi, balık; derya, deniz; kemâl i cehl, yüksek derecede cehalet; destar, sarık; hâzık (doktorlar hakkında) usta, maheretli; kemâl erbâbı, olgun insanlar; ârâyiş, süs; mushaf, Kur'an, kitap; mutallâ, yaldızlı, süslü; bed-asl, aslı kötü; zerdûz, altınla işlenmiş; harabat, meyhane; hâlet, hal, keyfiyet; rindân, dünya işlerini hoş görüp aldırış etmeyen insan, gönül adamı; sıklet, ağırlık; mizaç, huy, tabiat, yaradılış.

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN, NAMIK KEMAL VE ABDÜLHAK HÂMİD ÜZERİNE İKİ AYRI GÖRÜŞÜ

Nesil nesil kahraman diye tanıtılan Mustafa Reşit Paşalar, Şinasiler, Namık Kemaller, Ziya Paşalar, Hâmidler, Mithat Paşalar, daha kimler ve kimler palamudun karaya vurma mevsiminde ortaya çıkan küçük idrakli, küçük esnaf tipleridir.

Necip Fazıl Kısakürek, Seçmeler, s. 249

"Gazeteci Namık Kemal"

Kahramanımızın, içinde en büyük ve değerli şahsiyetle bize görüneceği gazetecilik çevresini, basit manada almamak lazım. Namık Kemal'e yakıştırdığımız gazetecilik çerçevesi, her sabah açılıp her akşam solan fani kır çiçekleri gibi, günü birlik bir tekerleme ve karalama dünyası değildir. Görenekteki Amerikanvari gazeteciliğin sade suya tirit; köksüz, temelsiz ve ömürsüz; gönül eğlendirmeğe ve iğrenç (vulgarisation-bayağılaştırma) lara mahsus laf kalabalığı zanaatinden, Namık Kemal uzak. . .

Namık Kemal'in gazeteciliği bir zanaat değil, bir sanattır; ve ilmî, edebî, hakikî manada gazetecilik. . .

En heybetli, şahsiyet zirvesiyle, gazetecilik dediğimiz yazı çerçevesinde heykelleşen Namık Kemal, basit gazetecilik plânının herhangi bir unsuru değil, gazetecilik plânı onun herhangi bir unsurudur. . . .

. . . elbette verimini kitap kadrosuna dökecek olan büyük tecrit ve büyük teşhis zekâsı, teşhis cephesinden, gazeteciliğin pek geniş (müşahhas)ından istifadeyi unutmayacaktır. Gazete ve gazetecilik, böyle vasıtadır.. . .

İşte biz (gazeteci) ve (gazetecilik) mefhumunu bu çapta alarak, Namık Kemal'in en tesirli cephesini (gazeteci Namık Kemal) diye isimlendirdik.

Hayatını ve eserinin şiir köşesini anlatırken, daima işe küçük tecritten başlayıp, işi büyük teşhiste bitiren bir sathî ve amelî dünya dehâsı diye tarif ettiğimiz Namık Kemal, çok tabiîdir ki en keskin ışıklarını, böyle bir deha için en müsait zemin olan gazetecilikte gösterecektir.

Evvelki görüşlerimizi de büsbütün sağlamlaştıran bu görüşteki isabeti, onun divan şiirini kapatır kapatmaz gazeteciliğe sıçraması; yahut gazeteciliğe sıçramasıyla divan şiirini kapatması, kendi kendisine ispat eder.

Onun içindir ki Namık Kemal, bir taraftan ayrıca kitap kadrosunda çalışır, bir taraftan da gene kitap kadrosuna uygun tarzda, oldukça plânlı ve silsileli gazete yazıları neşrederken; hakkıyle

belirttiği aksiyoncu büyük edip hüviyetini siyasî, İçtimaî, edebî, bediî ve intikadî (seçip ayırd etmek) cephelerden bütün Namık Kemal'i birleştiren bir mikyasda merkezleşmiş oluyor.

Gene onun içindir ki biz, siyasî, İçtimaî, edebî, bediî ve intikadî cepheleriyle fikir yazıcısı Namık Kemal'i, (gazeteci Namık Kemal) ismi altında terkip etmekle onun en canlı vâhidine icra ettiğimizi sanıyoruz.

"Abdülhak Hâmid ve Dolayısıyle"

. . . Hâmid'i, sadece yaş ve görgü bakımından seyrettiğimiz zaman, derhal büyük çap ve büyük ölçüyle yüzyüze geliriz. . . .

. . . Tanzimat'ın memleketimizde en müşahhas müessesesi Düyûn-u Umumiye'dir. Tanzimat ruhunu (Düyûn-u Umumiye) kadar ifade edebilecek bir müessese tasavvur edilemez. Avrupa'dan borç para alan cemiyet, borcunu ödemek için nasıl kendi göbeğinde alacak takip eden bir müesseseye razı oluyorsa, anlayışsız taklit psikolacyası da, Abdülhak Hâmid'den sonra, bir "Edebiyat-ı Cedîde"ye, bir "Fecr-i Âti"ye cevaz vermek vaziyetine düştü. Birer Düyûn-u Umumiye edebiyatı olan bu mekteplere nazaran Hâmid'in farkı, garptan aldığı kıymeti hak etmeyi bilmesinde, ondan kendisine bir tabiat yapmasında, tek kelime ile düşünebilmesindedir. . . .

Onun şeref ve yegâneliği, demin vasıflarını tarife cesaret ettiğimiz sanat ve tefekkür cihanını kurabilmiş olmak değil, o ihtiyacı bize bilvasıta vazedebilmiş bulunmasıdır.

Abdülhak Hâmid,

1. Tanzimat devrinin acemi taklit tesirini şahsiyeti doğurmanın hudutlarına yaklaştırdı.
2. Türk teceddüt edebiyatında büyük ve soylu meselelerle ilk defa görüşebildi, ilk defa düşündü.
3. Şuurüstü olarak devrinin herhangi bir adamı, fakat şuuraltı olarak asıl Abdülhak Hâmid kaldı ve bunda bir şahsiyete ulaşabildi.
4. Fakat yeni ve istikbâlli bir sanat ve dünya telâkkisine varamadı.
5. Yeni ve istikbâlli bir ifade, duyuş tarzı getiremedi.
6. Onun içindir ki, kendisinden sonra, nizamlı bir halkalanışa ve başlangıca esas olamadı.

Bu bakımdan Hâmid'in yeri, mücerret olarak en büyük yer olmasa da, yine Türk teceddüt edebiyatında en büyük yerdir.

Teceddüt edebiyatımızda, bu yerin üstündeki dereceye tırmandıracak hamleyi henüz kimse getirmiş değildir.

Necip Fazıl Kısakürek, Seçmeler, s. 113, 118, 122, 123,124-125.

Not: Noktalama işaretleri kitaptan aynen aktarılmıştır—NM

TERCÜME OYUNLARI

"Küp" içinde pekmezin tortuymuş meğer!

"Uçan turna" dedin, martıymış meğer!

"Yarın bayram" dedin, yortuymuş meğer!

"Böyle çingenece fal olur mu ya!

Rıza Tevfik (Bölükbaşı)

Bir ulemâ ki olmaya ilmiyle âlim

Koy bir kafese bülbülle kargayı bir tut.

Seyrânî

En ummadığın keşfeder esrâr-ı derûnun

Sen herkesi kör, âlemi sersem mi sanırsın?

Ziya Paşa

Son zamanlarda çeviri kitapları sayısında belirli bir artış görülmekte. Halkımızın genel kültür seviyesi yükselecekse, diğer dillerden yapılan tercümeler şüphesiz büyük bir rol oynayacak. Gelgelelim, yabancı bir dili, o dilden "gerçek" bir tercüme yapacak kadar bilmeyenler çeviri işine kalkışınca iş değişiyor. Bu yüzden, günümüzde, gerçekten Türkçe'ye çevrilmiş bir kitap bulmaya çalışmak, bir saman yığınında dikiş iğnesi aramaya çalışmak gibi bir şey.

Türkçe'ye, günümüzün herhangi bir "çevirmen"inden fazla eser kazandırmış biri olarak, çeviri kitaplarındaki affedilemeyecek hatâları, keyfîlikleri, lâubalilikleri ben—özür dilerim—pek çoklarından iyi biliyorum. Elinizdeki bu kitabın 37nci sayfasında okuduğunuz "Eğer" başlıklı şiirin bende dört değişik tercümesi var. Genç Akademi dergisinde **"Tercüme Kepazelikleri"** başlıklı bir yazımda, bu çevirilerin hepsinin gayet kötü ve hatâlı olduklarını İngilizce aslı ile karşılaştırarak göstermiştim. **Rudyard Kipling'in, dünyanın en popüler şiiri olan bu "If" şiirini yanlış ve eksik Türkçe'leştirenler arasında Bülent Ecevit de vardı.**

Son yıllarda, güya Türkçe'ye çevrilmiş kitaplar arasına, ancak bir "tercüme skandalı" diye vasıflandırılabilecek bir yenisi daha eklendi: Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'in, Will ve Ariel Durant'ın The Lessons of History adlı kitabının Tarihten Dersler adı altındaki çevirisi (Cem Yayınevi, İstanbul, 1992).

Amerikan karı-koca tarihçiler, otuz-altı senede tamamladıkları, her biri 900-1,000 sayfalık The Story of Civilization (Medeniyetin Hikâyesi) adlı on ciltlik abidevî eserlerinden sonra, acaba bizler kırk seneye yakın çalışma-mızla neler öğrendik, tarih bize ne gibi dersler veriyor dercesine, yukarıda adı geçen küçük kitabı yazmışlar.

Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'in çevirisi, ilk bölümünün ilk satırından son bölümünün son satırına kadar yanlış ve eksik denecek olması bir yana, ancak "tercüme hileleri" denecek cümleleri de ihtiva ediyor. Tarihçilerin on ciltlik kitabının birinci cildindeki önsözü, 170 sayfalık bir kitap hâlinde, Boğaziçi Yayınevi için 1978'de Türkçe'ye tercüme eden biri olarak, Bozkurt Güvenç'in bir profesör doktora asla yakışmayacak hileli tercümesi karşısında sessiz kalamazdım. Oturdum, Tarihten Alınacak Dersler adı altında Bedir Yayınevi için tercüme ettim (1994).

Kitaba ondört sayfalık bir "Önsöz" yazarak, Bozkurt Güvenç'in affedilemeyecek hatâlarını gösterdim. Dediğim gibi, birinci sayfasından sonra sayfasına kadar yanlış ve eksik tercüme

edilmiş bir kitaptaki hatâların hepsini göstermeme imkân yoktu. Aşağıda, Bozkurt Güvenç'in kitabından alınmış ve ancak "tercüme hileleri" diye vasıflandırılacak bir parçayı, Tarihten Alınacak Dersler adlı tercümemden aktarılmış şekli ile karşılaştırıldığım göreceksiniz.

Burada şunu da söylemek gerekir ki, dinî tercümelerde de sık sık tahrifat yapıldığını, tercümeleri, asıllarından okuyanlardan işittim. Nitekim Fatih Sadırlı da aynı şeyi söylüyor **(Genç Akademi, Ocak 1995):**

Tercüme tahriflerini, ideolojik olarak sadece bir kesime yüklemek yanlıştır. Son yıllarda, artan bir şekilde, Müslüman kesimde de bunun örnekleri görülmektedir. **İranlı, Mısırlı ve Pakistanlı müelliflerin bazı kitaplarını tercüme eden mütercimler, yayıncılar, kitaplarda Sünni Müslümanların kabul edemeyecekleri bölümleri çıkarıyorlar. Yanlış tanıdığımız bu insanların sapık itikatlara sahip olduklarını öğrenmemiz oldukça zor.**

Bozkurt Güvenç'in kitabındaki bir tercüme hilesini göstermeden önce, "mütercimlik ahlâkı" ile ilgili bir iki şey söylememe müsaade ediniz. Her şeyden önce, diğerlerinin fikir ve düşüncelerini yanlış aksettirmek, entellektüel ahlâk ve ciddiyetle asla bağdaşmaz. Bir yazar, bir diğerinden alıntı yaptığı zaman, hiç bir harfini değiştirmeden aktarmak mecburiyetindedir. Diyelim, bir yazar, benim, içinde "mebus" kelimesi geçen bir cümlemi iktibas etti. O kelimeyi de aynen almaya mecburdur. İsterse, "mebus" kelimesi yanına, bir köşeli parantez içinde "milletvekili" yazabilir: [milletvekili]. Ama mutlaka bir köşeli parantez içinde. Şayet kelimeyi normal bir parentez içinde (milletvekili) belirtirse, o parantezi kendisinin değil, benim koyduğum anlaşılır.

Türkiye'deki çeviri kitaplarındaki diğer hatâlardan biri de, sadece çevir-dikleri dili değil, Türkçe'yi de iyi bilmeyen çevirmenlerin, uzun cümleleri parçalayarak, küçük küçük cümleler hâlinde tercüme etmeleridir ki, bu da, yazarın dilini çok basitleştirdiği gibi, zaman zaman mânayı da altüst ediyor.

Will ve Ariel Durant'ların kitabında şöyle bir cümle de var:

When the Greeks grew too numerous for their boundaries, they founded colonies along the Mediterranean ("like frogs around a pond," said Plato8) and along the Euxine, or Black, Sea.

Bozkurt Güvenç, bu cümleyi şöyle Türkçeleştirmiş:

"Nüfusu hızla çoğalan Grekler, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında, Ege'de koloniler kurmuştu. Plato (Eflatun) "gölcükte yaşayan kurbağalar"8 benzetmesini yapmıştı kendi halkı için.

Bu çeviride üç hatâ var. Durant'ların cümlesinde "Ege" yok. Cümlede de belirtildiği gibi, "Euxine Sea" veya "Black Sea"nin Türçe'si "Karadeniz"dir.

İkincisi, parantez içindeki "Eflatun" kelimesini, köşeli parantez içinde göstermesi gerekirdi. Yukarıda belirttiğim üzere, parantezi, Amerikan tarihçilerinin koyduğu izlenimi yaratılıyor.

Çevirideki üçüncü hatâ, yazarların bir cümlesinin iki cümle ile ifade edilmesidir. Ben, o cümleyi şöyle tercüme ettim:

Yunanlar, kendi sınırları dahilinde yaşamayacakları kadar çoğalınca, Akdeniz ve Karadeniz sahillerinde (Plato'nun deyişi ile, "gölcük çevresindeki kurbağalar gibi") koloniler kurdular.

Bir mütercimin, sadece tercüme ettiği dili değil, Türkçe'yi de çok işi bilmesi, zengin bir kelime dağarcığına sahip olması gerekir. Meselâ, "harp" ve "savaş," "çaba" ve "gayret,"

"kuşku" ve "şüphe," ödül" ve "mükâfat," ve zaman zaman, "siyaset" ve "politika" arasındaki ince farkları (nüans'ları) bilmeyen bir kimse asla doğru bir tercüme yapamaz.

Bir mütercim, yazısını tercüme ettiği kimsenin kabul etmediği fikrini, o fikrin belirtildiği satırların yanında veya, dipnot hâlinde sayfanın sonunda, hiç bir yerde belirtemez. Yazıda ne görüyorsa, aynen çevirmek, entellektüel dürüstlüğün empoze ettiği şartların başında gelir. Eğer çevirmenin, kitapta kabul etmediği fikirler varsa, yapacağı şey, ya çeviriden vazgeçmek veya ayrı bir yazı veya kitap hâlinde, yazarın fikirlerini niçin benimsemediğini anlatmaktır.

Her ne ise, Tarihten Alınacak Dersler adlı tercüme kitaba yazdığım "Önsöz"den aktardığım bir parça ile, Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'in, sadece bir akademisyene değil, hiç kimseye asla yakışmayacak bir "tercüme hile"sini gösterelim.

Birinci sayfasından son sayfasına kadar berbat bir Türkçe ile dilimize aktarılan, akıl almaz yanlışlarla dolu bu kitabın, bir akademisyene asla yakışmayacak bir tarafı da, kitabın aslında bulunmayan cümlelerin, yazarların düşünceleri imişcesine eklenmesi. Ne dediğimizi anlatmak için, "Din ve Tarih" bölümünün birinci paragrafını, yukarıya aldığımız birinci cümleden sonrasını aynen alalım:

To the unhappy, the suffering, the bereaved, the old, it has brought supernatural comforts valued by millions of souls as more precious that any natural aid. İt has helped parents and teachers to discipline the young. It has conferred meaning and dignity upon the loıvliest existence, and through its sacraments has made for stability by transforming human covenants into solemn relationship ıvith God. It has kept the poor (said Napoleon) from murdering the rich. For since the natural inequality of men dooms many of us to poverty or defeat, some supernatural hope may be the sole alternative to despair. Destroy that hope, and the class war is intensified. Heaven and utopia are buckets in a uıell: wehen one goes down the other goes up; uıhen religion declines Communism groıvs.

İngilizce'den tercümeler yapan, gazetelerdeki yazıları, ve kitaplarıyla ona buna ders vermeye çalışan Prof. Dr. Bozkurt Güvenç, B. ve Bn. Durant'ın bu çok derin mânalı cümlelerini, yazının aslındaki bir cümleyi tercüme etmeyerek ve —her halde kendi politik düşüncelerini aksettirmek için— yazının aslında bulunmayan bir cümle ekleyerek kötü bir Türkçe ile şöyle aktarmış:

Umudunu yitirene, acı çekene, yoksula, yaşlıya her türlü maddi yardımdan daha etkili gelen, huzur sağlayan dindir. Çocuk eğitiminde anababalarla öğretmenlere yardımcı olan da dindir. Ve yine din değil midir, en düşük yaşama düzeyine anlam ve saygınlık kazandıran, insanoğlunun Tanrı ile ilişkisini kuran, hayatın sürekliliğini kutsal değerler zinciriyle birbirine bağlayan? insanlar arasındaki eşitsizlikler, çoğumuzu yoksulluğa ve şaşkınlığa sürüklediği için doğaüstü inançlar çaresizliğin ilk seçeneği oluyor. Umutların yitirilmesi sınıf çatışmasını körükler. Cennet ve ütopya bostan kuyusundaki kova çiftine benzer: Biri inerken öteki çıkar! Şu anlamda ki din zayıflayınca komünizm güçlenir—tersi de görülür, toplumculuk zayıflayıca din güçlenir!

İşte, yıllardır Türkçe'den politikaya kadar her türlü konuda ahkâm kesen bir profesörün çevirisi. Yazarların kullanmadığı noktalama işaretlerini ne hakla kullanıyor? Durant'lar, bu paragrafta bir tane dahi nida (!) işareti kullanmazlarken, Prof. Dr. Güvenç iki tane kullanmış. Sonra, "Ve yine din değil midir?" diye başlayan soru cümlesi de ne oluyor? Yazının aslında

böylesine yılışık bir söz yok. Sonra, Napoleon'un sözü yine atlandı? Dürüst bir çevirici kitapta ne varsa çevirmeye mecbur değil midir? Ve hele hele, "—tersi de görülür, toplumculuk zayıflayınca din güçlenir!" cümlesini, kendi politik ve sosyal düşüncesini, sanki Amerikan tarihçilerinin düşünceleri imişcesine kitapta varmış gibi göstermek hilekârlık, yalancılık değilse, nedir? Defalarla yazdım: kendilerini aydın sananlar, gerçek aydınlar olmaya çalışmadıkça bu ülkenin başı dertten kurtulamayacaktır.

Her ne ise, Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'in Türkçe'leştiremediği, veya Türkçeleştirmek istemediği cümleleri biz Türkçeleştirelim:

Din mutsuzlara, acı ve ızdırap içindekilere, mahrum kalmışlara, yaşlılara, milyonlarca insanın herhangi materyal [maddî] bir yardımdan daha değerli gördüğü tabiat-üstü huzuru getirdi. Din, ebeveynlere ve öğretmenlere, gençlerin disiplininde yardımcı oldu. Cemiyetin en alttaki tabakalarında varlıkları sürdüren insanlara pâye verdi, hayatın bir mânası olduğunu gösterdi, ve emirleri ve âyinleriyle beşerî mukaveleleri, Allah'la girişilmiş kutsal münasebetler hâline dönüştürerek topluluklarda istikrar sağladı. Din, fakirlerin zenginleri öldürmelerini önledi. (Bu Napoleon'un sözü idi.) Zira insanlar arasındaki tabiî eşitsizlik pek çoğumuzu sefalet veya yenilgiye sürükleyeceğinden, bir tabiat-üstü ümit tek alternatif olabilir. O ümidi ortadan kaldırın, sınıf harbi şiddetlenir. Cennet ve ütopya, bir kuyudaki kovalardır: biri aşağı indiği zaman diğeri yukarı çıkar; din zayıflayınca Komünizm yayılır.

Takdir edersiniz ki, Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'in "çeviri"sindeki bütün hatâları bu sayfalarda belirtmeme imkân yok. Fakat sizi bir defa daha temin edeyim ki, aslı indeksli olmasına rağmen, Bozkurt Güvenç'in indeksiz kitabı baştanbaşa yanlış ve eksik tercüme edilmiş. Bozkurt Güvenç ise, bu "çeviri"sinin çok iyi olduğuna inanmış olmalı ki, "Çevirenin Sözbaşı"nda diyor ki: <u>"Okurlarım beğendiklerini başkalarına söyler, eleştirilerini çevirene iletirlerse sevinirim."</u>

Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'in bu "çeviri"sini anlatacak tek kelime şu: skandal. Ben, bu "Önsöz"ü yazarken hem üzüldüm hem sevindim. Üzüldüm, çünkü, Batı'yı görmüş, belki orada da okumuş bir Türk profesörünün, oradaki üniversite hocalarının bu gibi hilelere asla tenezzül etmeyeceğini öğrenmiş olmasına rağmen, ne yazık ki, bir akademisyende mutlaka bulunması gereken entellektüel dürüstlüğü bu çevirisinde göstermemiş. Sevindim, çünkü, bu hâdise, aynı yolda yürümüş olan veya yürümek isteyen diğerlerine belki ders olur da, soysuzlaşmanın en yüksek mevkilere kadar bulaştığı iddia edilen günümüzde, hiç olmazsa, akademik hayatımız bu yozlaşmanın dışında kalır.

Nejat Muallimoğlu, 1994

Ben, 1995 sonbaharında, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Vakfı Yayınlan nâmına Amerikalı ilahiyat ve dinler tarihi hocası Dr. Fred Gladstone Bratton'un Myths and Legends of the Arıcient Near East adlı kitabını tercüme ettim. Kitap Yakın Doğu Mitolojisi—Eski Yakın Doğuda Tanrı ve Tarih Hikâyeleri adı ile çıktı.

Kitabın tanıtım önsözünü, aynı fakülte hocalarından Dr. Kürşat Demirci yazdı.

Yeni Şafak gazetesi, 17 Kasım 1995 tarihli sayısında "Bir Kitap" sütununda Amerikalı ilâhiyatçının kitabını ve çevirici olarak benim de adımı vererek bir "eleştiri" yayımladı. Eleştiriyi Dr. Kürşat Demirci yazmıştı!

Burada şöyle düşünebilirsiniz: O sütundan sorumlu kimseler, bu efsaneleri değerlendirecek bilgiye sahip olmadığı için, Dr. Kürşat Demirci'nin kitaptaki yazısını aynen alıp koymuşlar. Bunda tenkit edilecek ne var? Bilâkis, okuyuculara kitap hakkında iyi bir bilgi vermek için çok iyi yapmışlar.

Buraya kadar söylediklerinizin hepsine katılıyorum. Ama yazı, Dr. Kürşat Demirci'nin kitaptaki önsözüne eklenen şu beş kelime ile son buluyor: **"Kitap keşke roman boyunda olsaydı."**

Müsaade edin, sorayım: Dr. Kürşat Demirci'nin yazısını kitaptan aynen alanlar, kendilerinin olan o beş kelimeyi, Dr. Demirci'nin kelimeleri imişcesine onun yazısına eklemeleri gerçek bir aydının yapacağı bir şey midir?

Bilmiyorum, belki fikrî gelişmemi Batı kültürüne borçlu olduğum için olacak, Türkiye'de hemen hemen kimseyi rahatsız bu gibi "önemsiz" oyunlar, beni, kültürümüzün geleceğinden endişe ettirecek kadar rahatsız ediyor.—N.M.

Bir elde kadeh, bir elde Kur'an,

Bir helaldir işimiz, bir haram.

Şu yarım-yamalak dünyada,

Ne tam kâfiriz, ne Müslüman.

Ömer Hayyam

GÜNÜN ADAMI VE YENİLİK

Memleketimizde geçer akçe bir insan tipi var: her bakımdan günün havasına uyan, nasıl olunması gerekiyorsa öyle olan bir insan. Bu insanın sözleri, yazıları, hareketleri, sahnede rol yapan bir aktörün hareketleri kadar ölçülü ve hesaplıdır.

Kendisini ileri bir insan sayar. Çünkü ileri sayılan insanların nasıl giyindiklerini, nasıl konuştuklarım, neleri sevip neleri sevmediklerini öğrenmiş, kendisini ona göre ayarlamıştır. Hiç bir şey anlamasa, hiç bir zevk almasa da filan opera ve tiyatroya bayıldığını söyleyecektir. Kulakları, musiki titreşimlerinin hiç birisine karşı en ufak bir hassasiyet göstermediği, peşrevler, semâiler kadar, senfoniler, sonatalar da gönlüne yabancı olduğu halde, kendisini şu musikiyi övüp, bunu kötülemeye "tek ses," "çok ses" üzerinde konferanslar vermeye mecbur sanır.

Başkalarının "ileri" dedikleri şairleri sever, geri dediklerinden nefret eder. Tarihi kötülemek, geçmişe sövmek vazifeleri arasındadır. Son yıllara gelinceye kadar—Fatih'i, Kanuni'yi bile ayırmaksızın—"Bizi altı yüz sene uyutan alçak padişahlar" diye nutuklar çekerdi.

"Günün adamı"nın en önemli vasıflarından biri de yıllara, mevsimlere—hattâ günlere, saatlere—göre değişebilmesi; şurada başka, orada başka olmasıdır. Bugün iktidarda olan filân partiyi nasıl göklere çıkarıyorsa, yarın iktidardan düşünce aynı kuvvetle yerin dibine geçirir. Görüşleri, şu dergide yazarken başka, bu gazeteye kapılanınca başkadır.

Devrimcilik moda ise, onu en ilerde görürsünüz. Çekinmese Süleymaniye Camii'nin bile yıkılmasını ister. Eğer bir gün ham sofular eski nüfuzlarını kazanabilseler, cübbe giyip sarık saracağına, oruç tutmayanların hapsedilmesi için vaazda bulunacağına eminim.

Bugün, fikir adamı ve sanatçı geçinenlerin çoğu da maalesef bu tiptendir. Biricik meziyetleri modayı takip edebilmeleri. . . Nasılsa "ileri" denilmiş bir şiir tarzı el birliğiyle göklere çıkarılıyor. İleri sayılan bazı kimselerin şairlik pâyesi verdiği bazı kimseler eller üstünde taşınıyor. Aksine söylemek kimin haddine! Gerilik, cahillik, yobazlık gibi bir sürü sıfatı insana konduruverirler.

İleri sayılan beyler nasıl düşünüyorsa sen de öyle düşünmeye, nasıl yazıyorsa sen de öyle yazmaya mecbursun. Onların iltifat etmediği bir tarzda şiir yazacağına, onların tarzında yazılmış bir şiiri kopya et daha iyi.

Esen rüzgârlara göre sağa sola sapmadan, yolunu kendi düşünüşüne göre çizebilen; sözleri, yazıları menfaatlarının değil, duygu ve düşüncelerinin eseri olan, şahsiyet sahibi insanlar hor görüldüğü, tekmelendiği halde, günün adamları her zaman geçer akçedir.

Sadece şahsiyetlerin ilerletip yüceltebilecekleri sanat sahasında bile bunun böyle olması ne kadar acı!

Bir yenidir tutturulmuş gidiyor. Avrupa'da birisi bir sanat tarzı ortaya atar; o yenidir. Onu bizden birisi adapte veya kopya eder; o da yenidir. Bu adapteci veya kopyacıyı yüzlerce kişi taklit eder: onlar da yenidir. Allahım bu ne kadar ucuz bir yenilik.

Gerçek yeni ancak bir kişinin malı olabilir. Sonradan gelenler, ona yeni bir şey ekleyemedilerse, artık yeni değildirler.

"Günün adamı," hiç bir zaman yeni olamaz. Çünkü kendisinden doğma bir şeyi yoktur. Rağbette olan şeyleri tekrar eder.

Böyle bir adama sanatçı sıfatı da verilemez. Çünkü sanat bir yaratmadır. Taklitçilik ve kopyacılık sanat olamaz.

Fakat günün adamları her tarafı kaplamışlardır. Sanatçı da onlar, politikacı da onlar, ilim ve fikir adamı da onlar!

Gerçek şahsiyetlerin o derece hasretini çekiyoruz ki, yanlış düşünen, fakat gerçekten düşünen; saçma söyleyen, fakat düşündüğünü söyleyen; kötü eser veren, fakat modaya göre değil, kendi zevkine göre çalışan bir insana rastladığım zaman elini öpmek istiyorum.

Mehmet Çınarlı- Hisar, Nisan, 1953

"KEMAL-İ CEHL İLE DÂVAYA İRFAN EYLEMEK OLMAZ"

Yıllardan beri zaman zaman ortaya çıkan bazı yazarların ve gazetecilerin affedilemeyecek büyük ayıp, hattâ suçlarından biri, iyi bilmedikleri konularda ahkâm keserek okuyucularını yanlış yönlendirmeye çalışmalarıdır. **"Aydınlar mı, Aydın Geçinenler mi?—1"** bölümünde bu kimselerden bazılarının yazdıklarından uzun uzun örnekler vermiştik. Bu, kültürümüzün müzmin dertlerinden biri olduğundan, konuya bir defa da dönmek lüzumunu hissettim. **Birazdan, gazeteci ve yazar Ahmet Güner'in de, Türkiye gazetesi "dış politika yazarı" Mustafa Necati Özfatura'nın** Amerika'nın nasıl batacağını anlatan sözler ile ilgili bir yazısını okuyacaksınız. Ben bu yazımda, hiç tanımadığı Amerika hakkında bir diğer gazetecinin bir zamanlar neler yazdığından bahsedeceğim. Bu gazeteci, benim bu satırları yazdığım sırada Sayın Cumhurbaşkanı'mızın danışmanlarından biri olan, Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinin

yıllarca Ankara başmuhabirliğini yapan Cüneyt Arcayürek'tir. Aşağıdaki satırlar 1973'te yazıldı:

. . . Hâlen yayımlanıyor mu, bilmiyorum: 1971 yılı yaz aylarında New York'ta, Anavatan isimli onbeş günlük bir gazete çıkıyordu. Gazetenin adresi de Türk Haberler ve Turizm Bürosu'nunkinin aynı idi. Gazetenin 4 Ağustos 1971 tarihli (sayı 2) nüshasında Cüneyt Arcayürek'in "Alo, New York burası Ankara" başlıklı bir yurt mektubu yayımlandı.

İngiliz devlet adamı ve yazarı Chesterfield, "Zayıf bir kafa mikroskop gibidir," diyor. "Küçücük şeyleri büyültür, fakat büyüklerini sığdıramaz," sözünü ispat etmek istercesine, bu gazeteci şöyle kelâm buyuruyor:

Resmî istatikler, suç olaylarının son yedi yıl içinde yüzde 88 oranında çoğaldığım gösteriyor. 100 milyon silah şu anlarda özel ellerde. 1957 yılındaki 1,400,000 ağır suça mukabil, 1967 yılında 3 milyon 760 bin ağır suç olayı. . .

Tahminde tereddüt etmiyorum. 12 Mart [1960] sonrası, Türk hükümetinin ileri gelenlerinin sözlerini gazetelerimizden bölük bölük izlemiş olanlar, Türkiye'nin bir "silah deposu" haline getirilmiş olduğunu bilenler, yukardaki rakamlar karşısında ürperti geçirmişlerdir.

Haklıdırlar. Ancak yanılmaktadırlar. Resmî istatistiklerin sonuçları, Türkiye'ye değil, A. B. D.'ne aittir. Sizlerin yaşamakta olduğu Sam Amca'nın ülkesine ve çocuklarına. Fakat anlaşılmayan bir çelişkiye dikkati çekmek için o satırları yazmışımdır. [Gazetecinin Türkçe'sini aynen aldığımı bir kere daha belirteyim.] Bu Birleşik Amerika Devletleri'ndeki baskı grupları ne güne duruyorlar, yüz milyon silahlı insanın bir gün patlayacağını nasıl hesaplamıyorlar, nasıl olup da Nixon hükümetini seçimden önce çekilip gitmeğe zorlamıyorlar? [italikler eklendi.]

Şeyh Sadi'nin Gülistan'ında şöyle bir söz var: **"Sen eğer koç ile toslaşırsan, çok geçmeden alnının parçalandığını görürsün. Aslana pençe, kılıca yumruk vurmak akıllıların işi değildir."** Gelin görün ki, bu memlekette adlarını baş sayfalarda gören insanlar arasında, su katılmamış cehaletlerine rağmen, allâmeliği de elden bırakmayanlar, kılıca yumruk atanlar var. Kim demiş, boş çuval dik durmaz, diye?

Churchill, "İtfaiye ile ateş arasında tarafsız kalamam," der. Amerikan politik sisteminin işleyişi hakkında zerrece bilgisi olmamasına rağmen, Amerikan halkına ders vermek yetkisini kendinde bulan bir kimseye—kim olursa olsun—saçmalıklarını yüzlemek lâzım. Aksi takdirde, bu insanların, bilgisizliklerinin dozunu arttırarak boylarından büyük işlere karışmaları önlenemez.

Amerika'da, vaktinden önce seçime gitmek diye bir şey yoktur. Genel seçim sonunda işbaşına gelen hükümet **(Amerika'da, devlet ve hükümet başkanlığı aynı şahsın üzerindedir) müddeti dolana kadar vazifesinde kalır. Cumhurbaşkanı seçimi her dört senede bir Kasım ayının ilk Salı günü yapılır. (Şayet Salı, Kasım'ın birinci gününe düşüyorsa, seçim bir hafta sonraki Salı'ya aktarılır.)**

Cumhurbaşkanları ve yüksek rütbeli devlet memurları ancak, irtikâp ettikleri vahim suçlar ispat edildiği takdirde vazifelerinden uzaklaştırılır. Senato tarafından muhakeme edildikten sonra. Bu bir!

Amerikan halkının elindeki silâhlara gelince: gerçekten milyonlarca silâh özel ellerdedir.

Fakat ceffelkalem bir takım hükümlere varmadan önce bilmek gerekir ki, Amerikan Anayasası'nı yorumlayanlara göre (aksi ispat edilmediğine göre, bu yorumları şimdilik doğru olarak kabul etmek mecburiyetindeyiz), Amerikan halkının silâh taşıma hakkı ona, Anayasa'nın bahşettiği haklar arasındadır. Bu iki!

Nüfusu 210 milyon olan (Avrupa'dan büyük) bu vâsi kıt'ada çok zengin av hayvanları vardır. Sonra, son yallarda, bu kitapta bahsettiğim gibi, Amerika'da suçlar çok arttı. Bundan böyle, onbinlerce insan, sadece kendilerini savunmak için silâh taşımaya başladılar. Pek çok şehir ve kasabalarda, kadın-erkek herkese tabanca kullanmasını öğretmek için kurslar açılmakta. Bu üç!

Bütün bunları bilmeden, bir gazeteci nâsıl olur da, oturduğu yerden böylesine "otoritatif' bir mektubu kaleme alabilir; masa başından, "Sam Amca'nın ülkesi"ne ders vermek yetkisini kendisinde nasıl görebilir? Her şeyi bilir ve her şeye kaadir sanılan bu insanlar silâh sayısının artmasıyle Cumhurbaşkanı Nixon arasında bir ilişki olamayacağını bilmiyorlar mı? Bu gazeteci, Amerikan rejiminin parlamenter bir rejim olmadığını, federal bir sistem olduğunu da mı bilmiyor? Her eyaletin kendine özgü kanunları vardır. Cumhurbaşkanı'nın mahallî hükümetler üzerindeki yetkisi hemen hemen sıfırdır. Öyle ki, küçük bir kasabanın belediye başkanı bir Cumhurbaşkanına, "cehenneme kadar yolun var!" da diyebilir—diyenler de oldu.

. . . Cihad Bey, gazetelerde çıkan yazılar artık güldürücü olmaktan çıkı-yor, gerçekten zararlı da oluyor. Öyle yazarlar var ki, sanki, "Sen bir garip Çingenesin, nene gerek gümüşlü zurna?" sözünü hiç işitmemişcesine tamamiyle cahili oldukları konularda dahi otoritatif yazılar yazmak yetkisini kendilerinde buluyorlar.

Nejat Muallimoğlu– "Cihad Baban'a Açık Mektup," Bir Türk Vatana Döndü, 1973

ABD'NİN HUZURU BOZULDU

ABD panik içinde. Washington'da kıyametler kopuyor. Beyaz Saray, Pentagon, Wall Street, New York Borsası, FBI, CIA, State Department tam bir kargaşa yaşıyorlar. NBC, CBS, ABC, ve CNN gibi büyük televizyon şirketleri ile Ne w York Times, Washington Post, Wall Street Journal gibi gazeteler Amerikan halkına dönük yayınlarında kesin uyarılar yapıyor, tüm halkı, hükümetin almakta olduğu olağanüstü hal kararlarına uymaya çağrıyorlar.

ABD Başkanı Clinton, Süleyman Demirel'i Çankaya'da arayarak, Türkiye gazetesinin 11 Eylül Cumartesi nüshasının **"Dış Politika" başlıklı ve Mustafa Necati Özfatura** imzalı köşesinde çıkan bir haber üzerine acele olarak bu zatla konuşulmasını, ABD'nin birkaç yıl içinde batacağı şeklinde bilgiyi nereden aldığının kendilerine ulaştırılmasını rica etti. Clinton, Demirel'e, 250 milyon Amerikalının hayatının söz konusu olduğunu belirterek**, "Sayın Başkan, bize yardım ediniz; bu çok değerli köşe yazarı beyle bizzat siz konuşunuz. Bu kadar kısa sürede niçin ve nasıl batacağımızı, bunu önlemek için ne gibi tedbirler almamızı kendisinden öğreniniz. Biz, üç kişilik bir aileyiz. Sizden kendim, kızım, ve eşim Hillary için bir şey istiyorsam namerdim; 250 milyon Amerikan vatandaşı için, onların hayatı için size yalvarıyorum,"** dedi.

Bu arada, Türkiye gazetesinin 11 Eylül tarihli sayısının "Dış Politika" başlıklı köşe yazısının fotokopileri Amerika'nın en büyük şehirlerinin meydan ve caddelerine, metro istasyonlarına, hava alanlarına asıldı. Her beş dakikada bir, yüzlerce TV istasyonunun yayınlarında ekrana aksettirildi. 250 milyon Amerikalı'yı ölümle burun buruna getiren, yaşama ümitlerini

söndüren bu yazıda, Mustafa Necati Ozfatura isimli Türk yorumcusu şöyle diyordu:

> "Çok yakında BDT dağılacaktır. Ve Rusya Federasyonu da Sovyetler Birliği gibi yıkılacaktır. Yeltsin, Stalin kâfirinden daha tehlikelidir. AT dağılacak ve ABD yıkılacaktır. . . Yaşlanmış Avrupa (59 milyon kişi 60 yaş üzerinde) ve ahlâksız gençleri ile Avrupa komadadır, çökmesi an meselesidir. ABD'nin yıkılışını hızlandırmak için, onun içinde bulunduğu ekonomik bunalımı hızlandırmak için ABD eşyalarına İslam dünyası boykot açmalıdır. Batının çöküşü silah ile olmaz. Onun para kaynaklarını kurutmakla olur. . . 21'inci asrın Türk ve İslam dünyasının asrı olmasını, ABD AT İsrail, Rusya önleyemeyecektir. Ve bu güçler, 21'inci asrın ilk çeyreğinde, en geç 2025'te olmayacaktır. Ömrü olan görecektir. (Bu yazıyı saklayınız.)"

Yazıdaki, ABD eşyalarına boykot açılması teklifi ise Coca Cola, Pepsi Cola Chrysler, Ford, GMC, Westinghouse, IBM, ITT, Texkon gibi dev şirketlerin yönetim kurullarının âni olarak toplanmasına yol açtı. Bu boykotun uygulanması hâlinde, sayın yazarın belirlediği 2025 yılına bile varmadan ABD'nin yıkılacağını bilen şirket yöneticileri, 1929 ekonomik krizi paniğinin bir benzerini yaşarken, milyonlarca işçi de fabrika kapılarına dayanarak, ABD batmadan önce tazminatlarını alıp son günlerini aileleriyle birlikte tatil yaparak geçirmek için patronlara baskı yapmaya başladılar.

Bu arada, uzaydaki ABD uydularından NASA'ya mesajlar geliyordu: Bippp, bippp. . . Dönelim mi? Yoksa Amerika'yı, birkaç kişi de olsak, burada yaşatmaya mı devam edelim? Bippp, bippp. . .

Holywood da olaya kendi çıkarı açısından yaklaşıyordu. Uyanık Musevi Spielberg, hemen Çiçek Bar'daki Yeşil Çam emekçilerine telefon ederek, "Mr. Özfatura'yı bulun, ABD'nin batış, mahvoluş, yokoluş filmini çekmek isterim. Acaba konunun film hakkını bana satar mı?" diye sordu.

Clinton, Demirel'in verdiği, "Söylemişse söylemiştir. Ben Enver'le görüştüm, 'Kulak asma,' dedi, ama yine sen bilirsin gardaşım," cevabından tatmin olmayınca, CIA başkanına son talimatını verdi:

"Ben, Fort Knox'un acele boşaltılmasını ve 21'inci asrın devleti olacağı belirtilen, ve ABD, Avrupa, İsrail ve Rusya battıktan sonra ebediyen yaşayacak olan Türkiye'ye taşınmasını istiyorum. Bu altınları orada kime emanet edelim, hemen öğren."

Bir dakika sonra, Beyaz Saray'ın bilgisayar ekranlarından iki isim geçmeye başladı: "The most trusted man in Turkey is Mr. Cavit Çağlar, and after him, is Mr. Emin Hattat."

Aynı saatlerde acele olarak toplanan Pulitzer Komitesi de son ödülünü, Hazreti Âdem'den bu yana en çarpıcı ve en şaşırtıcı haberi yazan Türk gazetecisi Mustafa Necati Ozfatura ile Ortadoğu, Balkanlar, Avrupa, Asya ve Amerika'nın aşağısında ve yukarısında huzuru sağlayan Türkiye gazetesine vermeyi kararlaştırdı. . .

Evet, olay budur. Toroslar'da keçi otlatan, okuması, yazması yok çobanın bile daha sağlıklı bilgi sahibi olduğu bir konuda böylesine yazılar yazılır ve yayınlanırsa, çocukça temennilerle ciddi iddialar birbirine karıştırılırsa, ve bunlar da yüzbinlerce okuyucuya bilgilendirmek

iddiasıyle aktarılırsa, Türkiye ‘nin Balkanlar’da, Azerbeycan’da, Ortadoğu’da, hattâ kendi coğrafyasındaki basit zabıta vakalarında bile apışıp kalmasına şaşmamak lâzım. (Aynı gazetenin yazarlarından tarihçi Yılmaz Öztuna da, 1974’te Hayat Tarih Mecmuası’nda ve 1977’de de Son Havadis gazetesinde “Çatırdayan İmparatorluk” başlaklı yazısında ABD’nin çökmesinin gün meselesi olduğunu yazmıştı.)

Ne hazindir ki, öfkelerimizi, nefretlerimizi birer tekme hâline getirip gerçeklerin kıçına vurarak gündemden çıkarıp atıyor, sonra da çevremizde olup bitenlere aptal aptal bakıyoruz. . .

Ahmet Güner– Tercüman, 17 Eylül, 1993

***

“VERİR BU MANZARA EN KAYITSIZ MİZÂCA ESEF’

Ahmet Güner’in yazısından sonra, Türkiye gazetesi “Dış Politika Yazar'nın, “Toroslar’da keçi otlatan, okuması, yazması yok çobanın bile daha sağlıklı bilgi sahibi olduğu bir konuda”ki yazılarına son vereceğini sanıyordum.

Bildiğim kadarı ile tâ 1990’dan bu yana “şer ve fesat yuvası Amerika”nın içinde çırpındığı ahlâksızlık bataklığı içinde boğulacağını, Afrika’daki ormanları yok ederek kıtayı çölleştirdiğini anlatan (evet, evet, B. Özfatura bir diğer yazısında Afrika’yı Amerika’nın çölleştirdiğini de yazdı), günde 500,000 tane satılan bir gazetedeki zırvalarına belki artık son verir diye düşündüm. Ama yanılmışım, Amerika gerçekten bir çöküntüye doğru gidiyormuş, ve bu “rezil ve sefil” bu “ahlâksız,” ülkeye ölüm darbesinin de “Toros dağlarının güneye bakan eteklerinde vurulacağını, Amerika’nın “Türkiye’deki uşakları”na söyledi. Evet, yanlış anlamadınız. Amerika’nın sonu, Toroslar’ın Güneye bakan eteklerinde gelecekmiş!

“. . . Ama döktüğü kanda ABD kendini boğacaktır. Anadolu’nun Toros dağlarının güneye bakan eteklerinde yanlış anlamadınız 1 milyon ABD askerinin murdar cesetleri ile bu temiz topraklarımızın altı kirlenecektir inşallah. Beni o zaman hatırlayıp ruhuma bir fatiha-ı şerif hediye edin.”

Dış Politika Yazarı, Amerika hakkındaki herzelerine ara vermeksizin devam etmiş olmalı ki, bir gün tesadüfen elime geçen bir yazısının (Türkiye, 9 Temmuz, 1994) başlığı şöyle idi: “ABD ekonomisi çöküyor.”

Onun bu yazısının çıktığı tarihten iki ay geçecek, 8 Eylül, 1994 tarihli Cumhuriyet, Lozan İşletme-Geliştirme Enstitüsü’nde hazırlanan ve dünya Ekonomik Forumu tarafından yayımlanın yıllık Dünya Rekabet Raporu’nda bahsedecekti:

“Dünyada rekabet gücü en yüksek ekonomilerin başına, uzun süredir bu unvanını muhafaza eden Japonya’nın yerine ABD ekonomisi geçti. İş dünyası ve yatırımlar için temel anahtar olarak kullanılan . . . yıllık Dünya Rekabet Raporu’nda bu yıl ilk sırayı ABD aldı.”

İşin acıklı tarafı şu ki, bu ülkenin kaderinde söz sahibi olacak pek çoklarının, çevremizde ve dünyada olup bitenler hakkında bütün “bilgi”leri de, bu ve onun paralelindeki “gazeteci”lerin yumurtladıkları herzeler.

Nejat Muallimoğlu

Ahmet Güner, “Bu adamların fikirleri olamaz” başlıklı yazısında (s. 79), 1960’ların ve

1970'lerin azılı denecek kadar aşırı eylemci solcularından bahsederken diyordu ki: "Türkiye'de son yıllarda ne kadar ahlâksızlık ve sahtekârlık olmuşsa, hepsi de solculuk adına yapılmıştır."

Ben de, "Dün Marksist'tiler, bugün Kapitalist "başlıklı yazımızda (s.8589) dünün adaletçi, hürriyetçi, kardeşlikçi "devrimciler"in günümüzün Türk kapitalizminin en ateşli savunucuları olduklarını yazmıştım.

Cumhurbaşkanı Ozal'ın kuyruğunu yapışarak rüyalarında göremeyecekleri nimetlere kavuşan bu insanlardan bazıları, Turgut Özal'ın birinci ölüm yıldönümünde (17 Nisan, 1994) televizyonda, Turgut Özal'ı öylesine övdüler ki, hayret etmemek elde değildi. Meğer Türkiye, ancak Özal sayesinde Türkiye olmuşmuş, bir dünya ülkesi olmuşmuş; halk büyük lider Ozal'a perestij ediyormuş vs. vs. . . .

Aşağıda, devrimcilikten "Özalizm"e istihale eden bir başkası tanıtılıyor.

Bir Zamanlar, O da Devrimi Çok Sevmişti

. . . Şimdi otuyacağız mektup, bugüne kadar aldığımız mektupların en ilginçlerinden biri. . . Okuyun!

Sayın Hasan Pulur, geçtiğimiz haftalarda, Fiesta adlı dergide köşe yazarı olmak isteyen gençlere bazı tavsiyelerde bulunmuştunuz. İsmail Cem'e ait olan "Kesip Sakladığınız" eski fikirler taşıyan, eski yazıyı bazı yazarları iğnelemek için okuyucularınıza sunuyorsunuz.

Usta bir kalem olduğunuz tartışılamaz. Siz günümüz gençlerine ne öneriyorsunuz? Aman namuslu olun, kimsenin size sunacağı olanaklardan istifade etmeyin. Gerekirse aç kalın, sürünün. . . Bu şan size yeter!

Evet Sayın Pulur, yeter. . . Size ve eskimiş fikirlerinize yeter artık! Bırakın insanlar bu dünyanın nimetlerinden yararlanmadan ölmesinler Hep gelecek kuşaklar için çalışıp, gün yüzü görmeden yok olup gitmiş insanları gençlere örnek olarak sunmayın.

Ben de zamanında bu türlü "enayiliklerin" fırtınalı denizinde bol bol akıntıya kürek çekmiş biri olarak, şimdi korkusuzca ifade edebiliyorum. Biz 68 kuşağıyız. . . Türkiye'yi kurtaracaktık. Denizler, Mahirler, Ulaşlar, Sinanlar, Yusuflar. . . Biz onlardık işte!

Sonra ne oldu? Kimimiz öldürüldü, kimimiz asıldık, kimimiz hapislerde gençliğimizi tükettik.

Hiç sormadık: Ey halkım, sen kurtulmak istiyor musun? Zaten sorsaydık, eminim ki "hayır" cevabını alacaktık.

Halkın kurtulmaya niyeti yok! Bari bırakın, kendini kurtarabilecek olanlar kurtarsın. Hayır, ona da izin yok!

Biz, o zamanlar hür teşebbüsün gücünü görememiştik. Gerçi siz ve bir kaç "eski tüfek" hâlâ göremiyorsunuz ya, neyse. . . İnsanların girişim yeteneklerini köreltmemeliyiz.

Bir kısım meslekdaşlarınızı "yağdanlıklar" diye karalıyorsunuz. Yok, efendim, iş takipçiliği yapıyorlarmış. . . Kredi bağlantıları sağlıyorlarmış. . . Falan filan. . .

Değerli üstad, bir gazetecinin patronu için iş takip etmesinin ne zararı olabilir? Bir emekçi olarak, patronu için çalışmıyor mi? Bir kere, o işin içinde bir gazetecinin bulunduğunu bilenler asla usülsüzlük yapamayacaklardır. Zaten gazeteci böyle bir şey sezdiğinde bunu

derhal yazar.

Siyasiler birbirleriyle bir diyalog kuramıyorsa, bir gazeteci bu hattı açıyorsa, bunun kime zararı olabilir? Hem siyasette diyalog eksikliğinden yakmıyoruz, hem de bu kanalları açanları “bohçası kadın” diye eleştiriyoruz. Siz tutturmuşsunuz, gelenekler, görenekler, ahlâk, namus, vs. gibi şeyler. Bunlar da tamam, ama sırf namusla da yaşanmıyor, değil mi? Ayrıca, namus da görece bir kavram. Sizin hâlâ anlamamakta ısrar ettiğiniz olgular, bugün dünyada iş yaşamının temel dinamiklerini oluşturuyor. Buna karşı durmak mümkün mü?

Sayın Pulur, sizin, Türkiye’de önemli bir gazeteci-yazar olarak çok faydalı göreviniz olduğu muhakkak. Ama gençlere “dinozorluk” önermekten vazgeçmelisiniz.

Yeni dünya düzeninin yarattığı yükselen değerler fırtınasının gezegenimizi nasıl sardığını görmüyor musunuz? Koskoca Sovyet imparatorluğu, kurtuluş umudunu Batı’dan gelecek “yuppi”lere bağlamış. . . Dört gözle yabancı sermayeyi bekliyor.

Bölgesel savaşlar yeni yeni olanaklar yaratıyor. Silah sanayiinin ihya olmasının ardından inşaat sanayii bu bölgeleri ihya edecek. Bu altüst oluşta biz nerede bulunacağız? Türkiye emperyal bir rol üstlenerek, bölgede bir güç odağı mı olacak, yoksa 70 yıllık pısırık dış politikanın pasifizminde silik bir devlet olarak mı kalacak?

Bilemiyorum, size “bir şeyler” anlatabildim mi?

Saygılarımla.

Siper Kızılkaya.

Not: Size 25 yıl önceki kod adımla yazıyorum. Şu anda benim gurur duyduğum geçmişim yakın iş çevremde biliniyor. Uluslararası iş bağlantıları olan orta çapta bir iş adamıyım. Geçmişimizden bu kadarcık illegalite de kalsın müsaadenizle. . .

Aziz okurumuz, zahmet buyurup, kendisini eski kısa kod adiyle tanıtmak istemiş. Oysa biz onu o kadar iyi tanırız ki! Bir zamanlar “devrim” için çarpışıp, sonra biletli konferanslarda “Özalizm”i anlatan “O” değil midir?

Bir zamanlar elde silah, “tek yol devrim” için dövüşürken, Coca-Cola içenleri “Amerikan emperyalizminin uşakları” diye suçlayan, sonra hidayete erip, “tek yol”un devrimden değil, paradan geçtiğini anlayınca, viskinin markasını seçen “O” değil midir?

Bir zamanlar, elindeki pankarttan, ağızındaki slogandan hiç düşürmediği sadakat, dürüstlük, adalet gibi kavramlara Makyavel’i bile mezarında hortlatarak, “Dürüstlük enayiliktir, sınıf yoktur, yaşam tarzı vardır; adaletmiş, sömürüymüş,-faziletmiş, bunlar boş şeylerdir,” diyen “O” değil midir?

Evet, biz “O”nu çok iyi tanıyoruz. “Biz devrimi çok sevdik!” dediği gün-den beri!

O gün devrimi çok sevenin, bugün, “Bağımsızlıkmış, ulusal onurmuş, bunlar içi boş laflardır!” diyebileceğini hiç düşünebilir miydik?

Hasan Pulur-Milliyet, 19 Ağustos, 1994

AYIRDILAR

Yolumuzu peylemeden
Özden ayırdılar bizi.
Sevgimizi söylemeden
Gözden ayırdılar bizi.

Zamanı dize getirdik
Nice olmazlar bitirdik
Neleri neleri yitirdik
Hızdan ayırdılar bizi.

Arasaydık yitik çağı
Bulurduk kutsal kaçağı
Sevincin ezel çiçeği
Nazdan ayırdılar bizi.

Yarınları yoka saydık
Ortak gülüşlere kıydık
Nerede şeytana uyduk
Hazdan ayırdılar bizi.

Renkler çiçeğini boğmuş
Mısra sözcükleri sağmış
Hakkın eli kime değmiş
Gizden ayırdılar bizi.

Işıktan kaleler aldık
Rüyaları gerçek bildik
Yitik kahramanlar olduk
Sizden ayırdılar bizi.

Gönül gücümüze uyduk
Sevdalardan hırka giydik
Düşüncenin kaynağıydık
Sözden ayırdılar bizi.

Mehmet Zeki Akdağ-Uzunhava

Sh: 967-983

74 Yazılar

Kaynak: DÜŞÜNEN İNSANA HAZİNE, Editör: Nejat Muallimoğlu, 1996, İstanbul

BÜTÜN YÖNLERİ İLE HİTABET-Nejat MUALLİMOĞLU

Türk'ün millî hatibi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in ruhuna

Dünya üç grup insandan oluşur:
Eşyayı ortaya çıkaran ve yapan küçük bir elit grup;
eşyanın yapılmasını seyreden oldukça büyük bir grup,
ve nelerin olup bittiğini bilmeyen muazzam kalabalık.

Nicholas Murray Butler- 1902-45 yıllarında
Columbia Üniversitesi Rektörü

**

Sen çevrene bakıyor ve soruyorsun:
"Niye?"
Ben ise, görünmeyenlerin rüyasını görüyor ve soruyorum:
"Niye olmasın?"

George Bernard Shaw

Northwestern Üniversitesinin (Amerika) önceki rektörü Walter Bili Scott dedi ki: "Kafaya giren her fikir, her kavram, veya karar, zıt bir fikirle karşı çıkılmadıkça, doğru diye kabul edilir." Bu, kısacası, dinleyicilerin "Evet" demelerini sağlamak demektir. Yakın dostum Prof. Harry Overstreet, New York'taki Sosyal Araştırma Merkezi'ndeki bir konferansında, bu kavramın psikolojik temelini fevkalâde iyi anlattı:

Mahir bir hatip dinleyicilerinden, başlangıçta bir sayıda "evet" cevabını temin eder. Böylece, onların psikolojik işlemlerini müsbet bir istikamette geliştirir. Bu, bir bilardo topunun hareketi gibidir. Topu bir yönde harekete getirdikten sonra, onu aksi yönde hareket ettirebilmek için öncekinden çok daha fazla tesirli bir kuvvete ihtiyaç gerekir.

Buradaki psikolojik doku gayet açık. Bir kimse, kesinlikle "Hayır" dediği zaman, bu beş harflik kelimeyi söylemekten çok daha fazla bir şey yapar: guddeleri ile, sinir sistemi ile, adale sistemi ile bütün organizması bir reddediş hâli için hazırlanır. Şimdi bütün nüro-adale sistemi, kabul etmemek için hazırdır. Öte yanda, bir kimse "Evet" dediği zaman, gerileme faaliyetlerinin hiçbiri vuku bulmaz. Organizma, açık bir tavırla kabul eden ileriye doğru bir hareket halindedir. Bundan böyle, konuşmaya başlar başlamaz ne kadar fazla "Evet" cevabını alırsak, nihaî tekliflerimizin benimsenmesinde o derece başarılı oluruz.

Bu, evet cevabını temin etmek tekniği çok basittir. Ama ne kadar çok ihmal ediliyor! İnsanlar, çok defa, daha başlangıçta karşılarındakini kızdırmakla kendilerinin önemli biri olduğu hissini uyandırmak istiyorlar. Çoğunluğunu muhafazakârların oluşturdukları bir toplantıya katılan bir radikal [aşırı düşünceli] düşündüklerini en kesin bir tarzda ortaya dökerek onları kızdırır. Bunu yapmakla ne kazanır? Eğer bunu, kendi kendisini memnun etmek için yapıyorsa, belki affedilebilir. Ama bu hareketi ile bir şey başarmayı düşünüyorsa, o kimse, psikolojik ahmaktan başka biri değildir.

Eğer bir öğrenci, bir müşteri, çocuk, erkek, veya kadın daha başlangıçta "Hayır" derse, o öfkeli olumsuzu olumluya çevirmek için meleklerin hikmet ve sabırına ihtiyaç vardır.

Bu arzu edilir "evet" cevabı nasıl temin edilir? Oldukça basit. Lincoln, "Bir tartışmaya girişmek ve kazanmak için benim takip ettiğim yol, karşımdakilerle anlaşabileceğimiz müşterek bir nokta bulmaktır," dedi. Lincoln, öfkeleri derhal ayaklandıran kölelik konusunda dahi o müşterek noktayı buldu. Tarafsız **The Mirror** *gazetesi şunları yazdı: "Konuşmasının ilk yarım saatında muhalifleri, onun ağızından çıkan her kelimeyi benimsiyor; Lincoln, o noktadan itibaren, yavaş yavaş, hepsini kendi tarafına çekiyordu. "*

Dale Carnegie

The Quick and Easy Way to Effective Speaking

**

DİNLEYİCİLERİ KONTROL VE YÖNETİM TEKNİKLERİ

Dünyadaki insanların yarısını, söylemek isteyecekleri bir şeyleri olmasına rağmen, söylemesini bilmeyenler;
diğer yarısını da, söyleyecek bir şeyleri olmamasına rağmen, söylemeye çalışmakta ısrar edenler oluşturur.

Robert Frost

Bir konuşma, diş ağrısı gibidir;
ne kadar geç çektirilirse, o kadar ağrıtır.

W. E. Butler

KONUŞMANIZIN BAŞARILI OLMASINDA ROL oynayacak bellibaşlı faktörlerden biri, dinleyicilerin kalplerini kazanmaktır. Hatip, genellikle, dinleyicilerinden saygı görür; kendisinin, o konuda bir şeyler bildiğine inanılır. Bu durumu, hatibin lehine olan bu durumu bozmamak, değiştirmemek gerekir. Bu bölümde, dinleyiciler üzerinde iyi bir tesir bırakmak için yapılması gerekenler üzerinde durulacak.

DİNLEYİCİLERİNİZİ TOPLAYIN

Büyük bir salona toplanmış küçük bir dinleyici grubu önünde iz bırakmak kolay değildir. Bir hayli sayıdaki boş sandalye, nedense, ilgiyi dağıtır. Ağızına kadar dolu bir salondaki alkışların— aynı konuşmanın yarı-dolu bir salonda söylendiği zamankinden— çok daha sık ve sürekli olduğuna bilmem dikkat ettiniz mi?

Aktör arkadaşlarınıza sorabilirsiniz: tanınmış bir aktör, yarı-dolu bir salonda pek başarılı olamaz. Bunun gibi, tecrübeniz arttıkça, büyük dinleyici gruplan önünde daha rahat ve kolaylıkla konuştuğunuzu göreceksiniz.

Bir hatip plâtformdan veya kürsüden aşağı iner ve dinleyicilerinin seviyesinde onlara hitap ederse, salondaki "resmiyet" dağılır. Bu hatibe puan kazandıran bir harekettir. Salona dostça bir hava getirir. Ama kürsü veya plâtformu terketmek her zaman ne mümkündür ne de istenir. Hatibin anlayış göstermesi gerekir. Bu şekilde hareket, küçük gruplara söylenen konuşmalarda bilhassa dinleyiciler ön sıralara sıkıştıkları zaman faydalıdır.

Küçük bir dinleyici grubuna hitap edeceğinizi umuyorsanız, büyük bir salon seçmeyin. Dinleyicilerinizin küçük bir salona sıkışmaları, büyük bir salona dağılmalarından çok daha iyidir. Eğer büyük bir salonda küçük bir gruba hitap ediyorsanız, dinleyicilerinizin ön

taraflara gelmelerini isteyiniz. O zaman, sözleriniz daha iyi anlaşılacak ve tesiri de o ölçüde fazla olacaktır.

KÜRSÜDE MİSAFİR BULUNDURMAYINIZ

Gerçi bu konuda daha önce bahsedildi ise de, yukarıdaki başlık altında, bu kitabın 1957'de yayınlanan birinci baskısında yazdıklarımı buraya geçirmekten kendimi alamadım. Bu, Türk hitabetinde çok önemli bir mesele oldu. Önüne geçilmezse, korkarım, bu güzel sanatı beş paralık edeceğiz. Yazı, hiçbir kelimesi değiştirilmeden aynen alındı:

"Plâtformda misafirlerin bulunması hatibe karşı büyük bir haksızlık olur. Evet, bunun önüne geçilemeyeceği zamanlar vardır. Bilhassa ziyafetlerde, güzide [seçkin] misafirler baş masada otururlar. Tabiî, bu masada oturan misafirlerden bazıları, sandalyelerinde kımıldayacaklar, bacaklarının durumunu sık sık değiştireceklerdir. Bu arada, sık sık terlerini kurulayacaklar, ister istemez dinleyicilerin alâkalarını çekeceklerdir. Dinleyiciler, ilgilerini çeken herhangi bir şeye bakmaktan kendilerini alamazlar. Böyle hallerde hatip, kendisi aleyhinde bir durumla karşı karşıyadır.

"Plâtformda hatibin etrafını alanların en çok görüldüğü yer, belki de Türkiye. Hem de platformda oturarak değil, hemen hatibin arkasında ve ayakta. Gazetelerde görüyoruz, gözlerimizle görüyoruz: herhangi bir yerde konuşan bir hatibin etrafında bir sürü insan . . . Onların pek çoğu, o sırada konuşan 'büyük'le hiç olmazsa aynı fotoğrafta görünmek için plâtformu işgal ediyorlar. Halkın da alâkası ister istemez onlara tevcih ediliyor.

"Hatibi lüzumsuz bir rekabete sokmaktaki mâna nedir? Mümkün olan her yerde adamlarınızı plâtformdan uzaklaştırınız. Dinleyicilerin dikkati konuşmanın üzerinde olsun, hatibin etrafını alanlarda değil."

DİNLEYİCİLERİN MİZACI

Konusu felsefe olan bir konuşmanın, neş e ve sevincin hâkim olduğu bir toplantıda yeri yoktur. Böyle bir durumda, aklı başında bir hatip, salonun havasını bozacak bir konuşma söylemeyi aklından dahi geçirmez. Dinleyicilerin ruh hallerini öğrenmek ve ona göre hazırlanmak çok önemli. Hatibin nihaî gayesi, dinleyicilerini memnun etmektir. Bunu bir an için dahi aklınızdan çıkarmayın.

Tamamen "uyanık" bir hatip, durumu önceden görür ve kavrar, dinleyicilerin kimlerden oluşacaklarını öğrenir. Gayesi, bir yardım müessesesi için para toplamak olan yemekli bir toplantıda, gayesi, iş ve ticaret olan bir toplantıda konuştuğundan farklı konuşur. Yine çiftçiler önünde söylenen bir konuşma, şehirli bir dinleyici grubu önünde söylenen bir konuşmadan farklıdır.

Herhangi bir ekonomik, sosyal, ve politik gruba mensup kimselerin kendilerine mahsus istek ve peşin hükümleri ve belirli bir "sınıf şuuru" vardır. Meselâ, tamamen zenginlerden oluşan bir dinleyici grubu, sosyal fonksiyonlarla, seyahatlarla, sanat faaliyetleri ile ilgilenebilir. Diğer bir grubun kafalarındaki sualler ise, gelecek ayın ev kirasını nasıl ödeyeceklerdir.

Hatip, sonra, belirli bir grubun diğer gruplara karşı beslediği dinî peşin hükümleri de hesaba katmak zorundadır. Hatip, ayrı dinlere mensup kimselerin inanışlarına hürmet etmelidir.

Bir siyasî partiye mensup olabilirsiniz. Bu partiye bağlı olmanızın sebebini kendinizin de pek iyi bilmemesine rağmen, partinize yapılan tenkitlere itiraz eder, kızarsınız. Demek oluyor ki, hatip, dinleyicilerin taşıyabilecekleri tarafgirlik hislerini, kürsüye gelmeden önce sadece bilmekle kalmayacak, onların bu his ve düşüncelerine hürmet de edecektir.

TAKT KULLANINIZ

Kendisinin daima haklı, sizin daima haksız olduğunuzu söyleyen birini sever misiniz? Buna paralel olarak, sizin haksız olduğunuzu iddia eden bir hatibi de sevmezsiniz, değil mi? Dinleyicilerini kendi tarafına çevirmek isteyen bir hatip, bir an için bile onlardan esasta ayrılmadığını hissettirmeli, konuşmasını onların hoşlanacağı bir şekle sokmalıdır.

Bazı insanlar, doğru olan bir şeyi her yerde söylemekten kendilerini alamazlar. Ama, gerektiğinde susmasını bilmek çok daha iyi. "Diplomatça" hareket etmeksizin ağızına geleni söyleyen birini, "aptallık" veya "çocuklukla suçlarız. Kötü niyet ve zıddiyet hislerini kabartan bir hatibin, dinleyicilerinin düşüncelerini kendi lehine çevirmesine imkân yoktur. Böyle bir hatip, başarılı bir konuşma söyleyemez. Hem gururlarımızı incittiği, hem zıddiyetlerimizi tazelediği halde, onun istediği gibi hareket etmemizi ve düşünmemizi nasıl isteyebilir?

Buraya kadar anlatılanlarla, sanırım, "takt 'ın ne olduğunu sezmeye başladınız. Dilimizde karşılığı bulunmayan "tact" kelimesini *takt* olarak kendimize mal etmekten başka çaremiz yok. Takt kelimesini izah etmek zorsa da, ne olduğunu hissetmek kolay. Takt kullanan bir kimseyi hemen tanırız. Takt, diğerleri ile onları incitmeden, kırmadan temas edebilme yeteneğidir. Takt kullanan biri, karşısındakilerin zihnî nabızlarını ölçmesini bilen ve bu nabızlara göre "şerbet veren" bir insandır. O, karşısındakilerin rahatsız oldukları, olabilecekleri hususları bildiği gibi, o anda ortalığa hâkim olan veya olabilecek boğucu havayı giderecek kelimeleri seçmesini ve kullanmasını bilir.

Taktla kol kola gidecek anlayışlı hareketler, beşerî münasebetlerin bütün safhalarını içine alır. Bu, hem özel hem resmî hayatımızda insanlarla geçinebilme sanatıdır. Ne söyleyeceğimizi, nasıl söyleyeceğimizi düşünürken takt kullanmalıyız. Takt kullanmak karşınızdakinin görüşlerini nezaketle görmek, peşin hükümlerini, kuvvetli ve zayıf olduğu hususları görebilmektir. Takt kullanmak şahsiyetinizi geliştirir. Bir hatibin, dinleyicileri karşısında takt kullanıp kutlamayacağının en büyük teminatı, günlük hayatının faaliyetleri ile ölçülür.*

* Böylesine derin mânalı bir kelimeden mahrum oluşumuz, dilimiz için bir kayıp değil mi? Kelimenin sıfat hâlinin telâffuzu (taktçı), alışana kadar biraz güçlük verebilir. Ama bir defa alıştıktan sanra, "O taktçı bir adam," pekâlâ diyebiliriz.

Düşman bir dinleyici grubu önünde bulunduğunuz zaman dahi, onlarla paylaştığınız noktalan işaret ediniz. Size karşı gelen, hattâ düşman olan bir dinleyici grubunu kazanmanın yegâne yolu budur.

Shakespeare in *Juluis Caesar* (Jül Sezar) adlı eserinde Mark Antony, konuşmasına, Sezar'ı öldüren hainlerin şerefli insanlar olduklarını söyleyerek başlar. Ardından, yavaş yavaş hitap ettiği Romalılar in hisleri ile oynayarak onları, Sezar'ın intikamını aldırmaya ve isyana sevkeder. Mark Antony, konuşmasına başladığı zaman, Romalılar, Sezar'ı katledenlere sempati besliyordu. Mark Antony, bir düşman grubu ile karşı karşıya bulunduğunu biliyordu. Ya dinleyicilerini kazanacak ya ölecekti. Romalıların kendisini dinlemeleri için, sözlerine,

hainleri övmekle başlar:

Arkadaşlar, Romalılar, vatandaşlar, beni dinleyin:

Ben Sezar'ı gömmeye geldim— övmeye değil.

İnsanların yaptıkları kötülükler kendilerinden sonra da yaşar;

İyilikler ise çok defa, onların kemikleriyle birlikte toprağa gömülür:

Öyle ise, Sezar'ın ki de böyle olsun.

Asil Brütüs size Sezar'ın haris bir insan olduğunu söyledi:

Eğer öyle ise o ağır bir suçtu;

Ve Sezar da bu suçunu pek ağır ödedi:

Ben buraya Brütüs ve arkadaşlarının izinleriyle geldim—

Zira Brütüs şerefli bir insandır.

Onların hepsi, hepsi de şerefli insanlar—

Ben buraya, Sezar'ın cenazesinde konuşmaya geldim.

Görüyorsunuz, Antony, sözlerine dinleyicileri ile anlaştığı noktadan başladı. Böylece, bütün Romalıları Brütüs ve suç ortakları aleyhine çevirmeyi başardı. Antony, konuşmasının sonuna doğru söylediği "İşte, Sezar, burada hainler tarafından öldürüldü," sözünü başlangıçta söyleseydi, daha fazla konuşmasını meydan verilmeyecek ve linç edilecekti.

İnsanlar arasındaki fikir ayrılıkları, pek çoklarının sandıkları aksine, hiç de pek derin değil. Pek çokları, diğerleri ile giriştikleri münakaşalarda, hemfikir oldukları noktaları bulmaya çalışmaz ve gereksiz yere biribirlerine muarız olurlar. İlkin hemfikir oldukları noktalardan başlayan iki kişi, muhaverelerini, önceden tasavvur edemedikleri bir tarzda geliştirecektir. Amerika Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson da bunu demek istiyordu:

Doğruyu bulmak için takip ettiğimiz yol, genellikle, mücadele kanımızın kızıştığı yoldur; ben, bu yolun kısa değil, uzun bir yol olduğunu söylemeye cüret ediyorum. Eğer yumruklarınızı sıkarak üzerime gelirseniz, size, benim ellerimin de sizinkiler kadar çabuk yumruk haline geleceğine söz veririm. Fakat bana, **"Gel oturalım, karşılıklı konuşalım, ve ayrıldığımız noktalar varsa, niye ayrıldığımızı araştıralım,"** derseniz biribirimizden, sandığımız kadar uzak olmadığımız meydana çıkacaktır. O zaman, biribirimizden ayrıldığımız noktaların az, hemfikir olduklarımızın çok olduğunu' sabır, samimiyet, birleşme arzusu bâki kaldığı müddetçe, beraberce, aynı gayeye doğru yürüyebileceğimizi anlayacağız."

Şüphesiz, çok defa, şu mealde sözler işittiniz: "Arkadaşlarımla anlaşamıyorum; müşterek hiçbir bağımız yok." Bundan, bir şeye karşı aynı ilgiyi duymayanların, normal bir şekilde beraberce yaşayamayacakları anlaşılır. Yine aynı sebeplerden ötürü, ebeveynler, çocuklarının evlenmelerine—hayatlarını birleştirmek istedikleri kimselerin yaşama tarzları, din, ırk, milliyet, ve ekonomik durumların farklı oluşlarından ötürü—karşı çıkmak isteyebilirler. Bunun gibi, bizim sevdiklerimizi seven, sevmediklerimizi sevmeyen, ve peşin hükümlerimizi paylaşan hatiplerden hoşlanırız. Hatip ve dinleyicilerin paylaştıkları müşterek noktalar arttıkça, aradaki zıddiyet ve düşmanlık da uzun müddet yaşayamaz. Bununla beraber, hatip

ve dinleyiciler arasındaki bu müşterek noktalar çok veya az sayıda olabilir.

Birinci Dünya Harbi sonunda Amerikan Senatörü Lodge, Varsailles Antlaşması ve Milletler Cemiyeti anlaşmasına muhalif grubun lideri idi. Aşağıda, Harvard Üniversitesi Rektörü Lowell ile yaptığı tartışmadan bir parça göreceksiniz. Senatör, dinleyicilerinin büyük bir kısmının, kendi fikirlerine karşı olduklarını biliyordu. Bunun içindir ki, konuşmasına, Prof. Lowell ile kendisi arasındaki müşterek noktalardan başladı:

Ekselânları, hanımlar, beyler ve vatandaşlarım. Siz seçkin kimselere hitap etmek fırsatını bana bahşettiği için Rektör Lowell'e fazlasıyla minnettarım. Her ikimiz de Cumhuriyetçiyiz ve senelerdir dostuz. Kendileri, Amerika'nın en büyük ve kamu üzerindeki etkisi en derin üniversitelerinden birinin rektörü. Tarih ve hükümet sistemleri üzerinde bir otorite ve bilgin olan Dr. Lowell'den, kamuoyunu aylardır meşgul eden "büyük mesele'nin ancak usul ve metodları üzerinde ayrılabilirim. Dünya barışının önemi ve Amerikan menfaatleri açısından biribirimizden ayrılmadığımıza eminim.

Senatör Lodge'in bu giriş cümlelerinden alınacak bir kimsenin çıkabileceğini tahmin ediyor musunuz? Hem dostları hem muarızları, onun ilk cümlelerine "evet" diyeceklerdir. Zaten, ancak bu tarzda konuşan bir hatip de hürmetle dinlenir. Hitap ettiğiniz kimseler sizin muarızlarınız olmasa dahi, müşterek noktalardan başlamak her zaman iyi bir taktiktir. Bu taktiği uygulayan bir hatip, dinleyicilerde kendisi lehine bir intiba uyanmasına zemin hazırlayacağı için, başarı ihtimalini arttırır.

Bilhassa size muarız ve düşman bir grup önünde konuşurken, sözlerinize onlardan "evet" cevabını alacak tarzda başlayın. Bir "hayır" cevabı, zıddiyet ve husumet yaratır. Elinde bir sürü kâğıtla kapıyı çalan adama, kapı, şüpheli bakışlarla bu yabancıyı süzen ev sahibesi tarafından açılır. Adam, şapkasını çıkararak, "Resimli bir dünya tarihi kitabı satın almak istemez misiniz?" deyince, kapı "Hayır," cevabı ile şiddetle kapanır.

Halbuki, akıllı bir insan, meselâ, şöyle başlayabilir:

"Affedersiniz, Handan Hanım siz misiniz?"

(Kadın kaşlarını çatarak) "Evet."

"Hanımefendi, anladığıma göre, mektebe giden çocuklarınız var."

(Şüphe ile) "Evet."

"Bunun için de kitap karıştırmaları gerekmez mi? Gayet tabiî, çocuklarınızın her gün kütüphaneye gitmesini de istemezsiniz, değil mi? Aradıkları bilginin evde, hemen yanıbaşlarında bulunması daha iyi olmaz mı?" Vs., vs.

Satışı garanti edemeyiz; ama ikinci satıcının satma imkânının birincisinden çok daha fazla olduğunu da kabul etmeniz gerek.

Çok basit olmasına rağmen, pek çoklarımızın en çok ihmal ettiği usullerden biri budur.

Dinleyicilerinizden ayrıldığınız noktalar varsa, diplomatça hareket ediniz. Cepheden harekete geçmek yerine, yanlardan hücuma geçiniz. Hikâyedeki ikinci satıcı gibi, bir dizi "evet" cevabını alacak bir tarzda konuşmanıza başlayın.

BEKLENİLMEYEN DURUMLARDA NE YAPACAKSINIZ?

İyi bir konuşma, çok defa, hatibin, beklenilmeyen bir anda şaşırması ve tereddüte düşmesi ile bozulur. Beklenilmeyen haller, hâfızanın bir an için donuklaşması, dinleyicilerden birinin söze karışması veya "yabancı" bir hareket veya sesin dinleyicilerin ilgisini başka tarafa çekmesidir. Hatip, böyle hallerde ne yapacağını bilmeli, yoksa içinden çıkamayacağı bir çıkmaza saplanır, sinirlenir, heyecanlanır ve iyi bir konuşma söyleyemez.

Hâfizanızın bir an için zayıfladığı zamanlarda yapılacak şeylerden biri, geride oturanlara işitip işitmediklerini sormaktır. O sırada, sürahiden bir bardak su almak ve ağır ağır içmek, hâfizanızın yerine gelmesine yardım edebilir. Bazen, geriye giderek, kısa bir özet yapmak da iyi netice verir.

Konuşmanız sırasında bir grup insan salona girdiği zaman yapılacak şey durmak, onlara boş yerleri göstermek ve konuşmaya ondan sonra devam etmektir. Biri percereyi açmak veya kapamak mı istiyor? Dinleyiciler başlarını derhal o tarafa çevireceklerinden konuşmanıza ara verin, bırakın, o kimse yapacağını yapsın, veya ona yerinde birkaç söz söyledikten sonra, konuşmanıza devam ediniz.

Bilhassa tecrübesiz hatipler için en "tehlikeli" şey, birinin laf atması veya şaşırtıcı sualler tevcih etmesidir. O zaman hiddetlenirseniz, dinleyicileriniz üzerinde hiç de iyi bir intiba bırakamazsınız. "Sportmen ruhu" taşımayan, hümor hissine sahip olmayan, kendileri hakkında söylenen nüktelere gücenen, kızan hatipler dinleyicilerini kaybeder. Beklemediğiniz anda size yöneltilen bir sual karşısında ne yapacaksınız? Yapacağınız tek şey var: cevap vermek. Yan çizmenizi, dinleyiciler hoş karşılamaz.

Lafa karışanlara, laf atanlara yapılacak şey, onların, sizi konudan ayırmamalarına dikkat etmektir. Sual tevcih etmek için bir iki dakikanızı alanlara, gerektiğinde "evet" veya "hayır" diyerek kesin cevaplar verin ve konuşmanıza devam ediniz.

İngiltere ve Amerika'da hatiplerin kendilerine söz yetiştirmeye çalışanlara ustaca cevaplar vermeleri beklenir. Sözünü kesmek isteyene iyi ve yerinde cevap veremeyen birinin siyasî hayatı bile tehlikeye düşebilir.

İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli, hariçten okunan gazalleri susturmada tam bir usta idi. Bir seçim kampanyasında konuşurken, vatandaşlarından biri bağırdı: **"Sesini yükselt! Duymuyorum."**

Disraeli derhal cevap verdi: **"Gerçekler yavaş gider, ama üzülme, zamanla sana da ulaşacak."**

"Ağır konuşma, çabuk konuş!" diye bağıran bir vatandaşına da İngiltere Başbakanı Disraeli şunu söyledi: "Senin için çabuk konuşmak hiç mesele değil, çünkü sen tek heceli kelimelerle konuşuyorsun. Ben ise, ağızımdan çıkacak her kelimeyi tartarak hecelemek zorundayım. Benim vazifem, senin o koca, kalın kafanı açmak. Ben sana ışık tutmak için konuşuyorum. Şayet ben de senin gibi bağırsa idim, buradan ayrıldığın vakit, kafanda hiç bir değişiklik görülmeyecek, aptal gelmiş, aptal gitmiş olacaktın."

Bir seçmen, Disraeli'ye, Bn. Disraeli'nin, kendisini elinden tutup çirkeften çıkardığını, adam ettiğini söyleyince, İngiltere Başbakanı şu cevabı verdi: "Arkadaş, sen bir çirkefe düşmeyegör; bak, seni elinden çekip çıkaran bulunur mu?"

İngiltere'de, bir seçim kampanyası sırasında (1960), bir seçmen Lord Mancroft'ın sözlerini kesmeye çalışıyordu. Lord Mancroft adama şunu söyledi: "Tebrik ederim, arkadaş. Kıt zekâm, ses tellerini geliştirmekle telâfi etmişsin."

Amerika Cumhurbaşkanı William H. Taft, bir seçim nutku söylerken, bir dinleyici plâtforma bir lahana fırlattı. Ayaklarına kadar yuvarlanan lahanaya bir göz atan Cumhurbaşkanı Taft dedi ki: "Hanımlar ve beyler, görüyorum ki, muhaliflerimizden biri kafasını kaybetmiş."

Zaman zaman en hazırcevap politikacıları dahi mat etmesini bilen seçmenler de çıkıyor. Demokrat bir politikacı sözlerini şöyle bitirdi: **"Ben, Demokrat Partili doğdum, Demokrat Partili büyüdüm, ve Demokrat Partili öleceğim."**

Dinleyiciler arasından bir ses yükseldi: "Hayatta pek büyük bir gayen yok, değil mi?"

Bu kitapta kendisinden zaman zaman bahsettiğimiz, konuşmalarından örnekler verdiğimiz William Jennings Bryan, Amerikan Komünist ve Sosyalist Partileri namzetleri dışında, üç defa cumhurbaşkanlığına aday gösterilen ve üçünü de kaybeden yegâne politikacı idi. Fakat Demokrat Partili bu politikacı, Amerikan tarihine "altın sesli" hatip diye geçti. Bununla beraber, altın sesli hatipleri bile zor durumlara sokan seçmenler çıkıyor.

William Jennings Bryan ve McKinley arasındaki seçim mücadelesi (1898) çok hareretli geçti. Bryan bir akşam bir salonda soğuktan titreşen iki-yüz kadar seçmene hitap ederken dedi ki: "Bu gece, benim sevgili karım, buradan iki mil mesafede mütevazı bir han odasında uyuyor, fakat Ocak ayı gelsin, Beyaz Ev'de uyuyacak." [Cumhurbaşkanları, vazifelerini resmen 22 Ocak'ta teslim alırlar.]

Dinleyiciler arasından bir ses yükseldi: "Karınız, Ocak'tan sonra Beyaz Ev'de uyumayı düşünüyorsa, McKinley'in koynunda uyuyacak, çünkü Beyaz Ev in sahibi McKinley olacak."

William Jennings Bryan, bir seçim konuşmasında dedi ki: "Vatandaşlarım, bu hayatî meseleyi bütün Amerika'ya anlatabilmek, milletimize ışık tutabilmek için bir kuş olup köyden köye uçmayı çok isterdim."

Dinleyiciler arasından bir ses yükseldi: "Daha bir mil dahi uçamadan, seni ördek diye vururlardı."

Cumhurbaşkanı Theodore Roosevelt de, bir seçim kampanyası sırasında kendisini oldukça müşkül bir durumda buldu. İçkiyi biraz fazla kaçırmış bir vatandaşı, Cumhurbaşkanı nın sözlerini kesiyor, laf yetiştirmeye çalışıyordu:

"Bana yutturamazsın, ben Demokratm; beni aldatamazsın, ben Demokrat'ım." Cumhurbaşkanı Roosevelt nihayet dayanamadı. "Sana bir şey sormak isterim, arkadaş," dedi. "Niye Demokratsın?"

Adam cevap verdi: "Çünkü benim büyük babam Demokrat'tı, babam Demokrat'tı, ve ben de Demokratım."

Cumhurbaşkanı, "Pekâlâ, arkadaş," dedi, "bir an için farzedelim ki, senin büyük baban bir eşekti; baban da bir eşekti; sen o zaman ne olurdun?"

Sarhoş Amerikan vatandaşı, Cumhurbaşkanına cevap verdi: "Cumhuriyetçi."

Bununla beraber, hatip-dinleyici söz düellosunda—hitabet sahasındaki uzun

tecrübelerinden ötürü—hatipler ekseriya üstün çıkar.

Ünlü romancı Charles Lamb, bir konuşma söylerken, dinleyiciler arasından ıslıklı bir ses yükseldi. Sıkıntı ve mahcubiyet doğurucu kısa bir sessizlikten sonra Charles Lamb sözlerine devam etti: "Islık çalan sadece üç şey vardır: kazlar, yılanlar, ve salaklar. Buraya gel, hangisi olduğunu söyle."

Amerika'nın ikinci Cumhurbaşkanı John Adams'ın oğlu John Quincy Adams da bir devre Cumhurbaşkanlığı yaptı. İkinci defa seçilmeyince bir müddet istirahat ettikten sonra, tekrar politikaya atıldı ve 1831'den 1848'e kadar Temsilciler Meclisi üyesi olarak hizmet etti. Bir gün, bir seçim konuşmasında dinleyicilerden biri, "İhtiyar adam, ne zaman çeneni kapayacaksın?" diye seslenince, John Quincy Adams cevap verdi: "Yirmi-beş yaşındaki bir eşek, seksen yaşındaki bir insandan daha yaşlıdır."

Cecil Moore adında bir siyahi, 1960 senesinde Philadelphia'dan milletvekili seçilmek istiyordu. Bir gün, kendisine laf atan bir genci şöyle susturdu: "Bu saatte hâlâ sokakta olduğunu annen biliyor mu?"

Bir başka zaman da, yine sözünü kesen birine şunu söyledi: "Ne oldu, delikanlı? Babanın bekâr olduğunu söyleyeceğimden mi korkuyorsun?"

Bir âyin sırasında biri, papazın sözünü kesiyor, laf atıyordu. Papaz yüzünde hiçbir kızgınlık alâmeti okunmaksızın âyindekilere şunu söyledi:

"Senelerce önce başımdan geçen üzücü bir halden sonra, âyinler sırasında kötü hareket edenlere ses çıkarmamaya karar verdim. On sırada oturan bu genç, garip sesler çıkarıyor, gülüyor bağırıyordu. Bu beni son derece rahatsız ettiğinden genci fena halde azarladım. Âyin sonunda, hatâlı hareket ettiğim söylendi, çünkü azarladığım bu genç, geri zekâlı, Allah'tan hasta bir insandı."

Papaza lâf yetiştirmeye çalışan adam, bir daha sesini çıkaramadı.

Sterling Morton adında bir hatip konuşurken, dinleyiciler arasından bir ses yükseldi: "İşitmiyorum, sesini yükselt."

Hatip bunun üzerine dedi ki: "Hanımlar, beyler, bu vâsi kâinat makinesinin duracağı an geldiği zaman, bütün tekerlekler, bütün vidalar, bütün yuvarlaklar, bütün frenler duracak, ve zamanın belirli parçaları ebediyet içinde kaybolacak.

"Bu korkunç saatte, melek Gabriel [Cebrail] gökyüzünden inecek, bir ayağını karaya, diğerini denize koyacak, ve dünyanın her tarafında yankılanan borusunu öttürecek. O zaman geri zekâlı bazı insanlar bağıracaklar: 'İşitmiyorum; daha yüksek öttür.'"

Bir kadın politikacı konuşurken biri sözünü kesiyordu: "Erkek olmayı istemezmiydin?

John F. Kennedy, senatörlük için mücadele ederken (1952), zengin babasının, oğlunun kampanyası için milyonlarca dolar döktüğü her tarafta söyleniyordu. Bir gün bir seçmen, Kennedy'nin konuşmasını kesti: "Kennedy, babanın, sana verilecek her oy için iki dolar vâdettiğini duydum. Senin gibi zengin bir adama böylesine cimrilik yaraşır mı?"

Kennedy cevap verdi: "Bunun doğru olmadığını herkes biliyor. Ama şurası gerçekten elem verici ki, senin, reyinden başka verecek bir şeyin yok, ve sen onu satmaya da hazırsın."

On-sekizinci asır İngiltere'sinin tanınmış politikacısı ve yazan John Wilkes'in sözünü

kesen birine verdiği cevap kitaplara geçerek klâsikleşti. Seçmen demişti ki: "Wilkes, sana rey vermektense, şeytana vermeyi tercih ederim."

Wilkes'in cevabı: "Ya arkadaşınız milletvekili olmak istemezse."

Milletvekili Wilkes'in kitaplara geçmiş bir başka sözü daha var. Bir toplantıda kendisine enfiye takdim edildiği zaman şöyle reddetti: "Hayır, teşekkür ederim. Küçük günahlar [veya çapkınlıklar] beni ilgilendirmez."

Wilkes'in, meşhur bir cevabı daha var. Bir gün Avam Kamarası nda Earl Sandwich (dünya dillerine "sandviç" kelimesini kazandıran ünlü politikacı), John Wilkes'e dönerek dedi ki: "Muhterem Centilmen, ya darağacında ölecek veya zührevî hastalıkla."

John Wilkes oturduğu yerden seslendi: "Eğer iki şıktan biri gerçekleşirse: ya prensiplerinizi kabul edersem veya metresinizi."

Tekrar konuya dönelim. Size bir sual yönelttiği zaman, kimin sorduğunu unutun, cevabı bütün dinleyicilere verin. Sonra, başka bir şey söylemeden sözlerinize devam edin. Lafa karışanlara söz yetiştirmeye çalışmayın; konuşmak için davet edildiğinizi hatırlatın.

Biribiri ardına suallerle sizi rahatsız edene şu cevabı verebilirsiniz: "Mademki, bu konu hakkında çok şey biliyorsunuz, lütfen kürsüye geliniz ve bildiklerinizi buradan söyleyin." O kimse, sizin bu davetinizi kabul ettiği takdirde, derhal dizlerinin bağı çözülecek, ne diyeceğini bilemeyecektir; zira bu gibi insanların kürsüde konuşma tecrübeleri yoktur.

Şöyle de hareket edebilirsiniz: konuşmanıza biraz ara vererek dinleyicilerinize, bunu nasıl susturacaksınız dercesine, bakınız. Onlar, laf atanı değil, sizi dinlemeye geldiler. Eğer dinleyiciler de bir şey yapmazsa, salonun güvenliğinden sorumlu kimseden, o şahsı dışarı çıkarmasını isteyebilirsiniz.

Şunu hiçbir zaman hatırınızdan çıkarmayın: Sizin vazifeniz, bu gibi insanlara laf yetiştirmek değil, konuşmanıza devam etmektir. Onlarla söz yarışına girdiğiniz takdirde, dinleyicileriniz üzerindeki intibaınız hiç de iyi olmayabilir.

DİNLEYİCİLER "KALABALIK" HÂLİNE DÖNÜŞÜRSE...

Hatip, muntazam bir dinleyici grubunun "kalabalık" veya "güruh" hâline intikal etmesi karşısında ne yapacağını bilmelidir. Bir kalabalığın özellikleri nelerdir? Bir kalabalık nasıl kontrol edilir?

"Kalabalık," her zaman bir yerde birikmiş bir halk kütlesi değildir. Sakin bir dinleyici grubunun da "kalabalık" hâline dönüşmesi her zaman mümkün. Arkadaşça yapılan münakaşaların sona erdiği, düşüncenin yerini "genelleştirme" ve tatsızlık aldığı zaman "kalabalık" başlamıştır. Artık, adalet, insan hakları, harp, barış, hürriyet, milliyetçilik, şeref, mukaddesat gibi soyut kelime ve terimler tartışmaya hâkim olur. Herhangi bir "genelleştirme" için etraflı bir teferruata girişilemez. Gerçekte, buna gerek de yoktur; mübalâğa, propaganda, dogmatik düşünceler, ve bayağılık "zevk" diye kabul edilir.

Muhalif fikirlerin bulunduğu yerde kalabalık da yoktur. Kalabalık, yeknesak bir inanışın mahsülüdür. Bu yeknesak inanış teşekkül ettiği zaman, en sakin bir kimse dahi kalabalığın bir parçası hâline gelebilir.

Kalabalık, sabit bir kafaya sahiptir: ancak, inanmak istediği şeye inanır; sadece aksiyon

(hareket) adamına hürmet besler. Kızgınlık, korku, zafer, ve mağlûbiyet hislerinin uyanması, sakin bir grubu bir kalabalık hâline dönüştürür.

Mantıkî bir münakaşa kalabalığı ilgilendirmez. Herhangi bir muhalif fikir, "atın bu adamı dışarı!" sesleri ile karşılanır; kalabalık, şahıslara hürmet etmez.

Kalabalığı idare etmek için becerikli olmak, çabuk düşünmek, ve nüktedan olmak gerek. Yukarıda belirtildiği üzere, İngiltere ve Amerika'da, hatiplerin sözleri sık sık kesilir. Ama usta hatipler, böyle bir durumun kalabalık hâline dönüşmesine meydan vermez, durumu, kontrolleri altına alırlar.

Amerikan Dahilî Harbi sırasında Cumhurbaşkanı Abraham Lincoln, Kuzey eyaletlerinin görüşlerini anlatması için çağın ünlü hatibi Henry Ward Beecher'i İngiltere'ye gönderdi. İngiltere, Güneyliler'i tutuyordu. Bu yüzden, Beecher'in konuşmaları sık sık kesiliyordu. Bilhassa, Liverpool şehrindeki konuşması defalarla kesildi, fakat Beecher, nükte ve belâgati sayesinde duruma hâkim olmasını bildi. Konuşmasının heyecanlı bir yerinde, balkondaki bir dinleyici, bir horozun ötüşünü andıran ses çıkardı. Dinleyiciler kahkahalarla gülmeye başladılar. Beecher, bir anda dinleyicilerini "kaybetmiş," ama kendisini kaybetmemişti. Cebinden saatini çıkardı; ve dinleyiciler, kahkaha ve gülüşlerini kesene kadar bir saatine bir de balkona doğru baktı. Salonda ses kesildiği zaman, âdeta bağırırcasına yüksek bir sesle dedi ki: "Ne, sabah mı oldu? Sabah olmalı, zira horoz öttü ve aşağı hayvanların içgüdülerine de karşı çıkamayız." Kalabalık, hatibin sözlerini tasdik edercesine gülüştü; sesler kesildi. Dinleyiciler, dikkatlerini tekrar hatibe verdiler; Beecher bu "raund"du da kazanmıştı.

Bu bahsi kapamadan, kalabalığın özelliklerini sıralayalım:

1. "Kalabalığın kafası," öyle bir zihnî durumdur ki, herhangi bir toplantı veya bir grup insanda mevcut olabilir.

2. Bu "zihnî durum," o ana kadar baskı altında tutulan âni hislerin, engelleme ve sınırlamalara galip gelişidir.

3. Toplantıya katılanların his ve fikirleri aynıdır, aynı istikamette gelişir.

4. Kalabalıkta "ferdiyetçilik" yoktur; kalabalık, ferdiyetçiliğin inkârıdır.

5. Kalabalık zihniyeti, medeniyet merdivenlerinden pek çok basamak aşağı inmiştir. Şuursuzluk ve içgüdü, şuur ve medenî tesirleri hâkimiyeti altına alır.

6. Kalabalığın "zekâ sı, kalabalığı oluşturan fertlerin zekâlarından kıttır. Bu kıt zekâdır ki, kalabalığı, düşüncesizce harekete sevkeder; müsamaha tanımaz ve kör bir itaatle lideri takip ettirir.

Kalabalık psikolojisini anlayan ve bilen, prensipsiz ve kışkırtıcı bir hatip, vicdansızca hareket ederek, kötü gayeleri uğruna dinleyicilerini istismar edebilir. Öte yandan, kalabalık psikolojisini bilen, fakat iyi bir gaye peşinde giden bir hatip ise, kalabalığı kontrol edebilir.

KONUŞMANIZ DAKİKA İLE Mİ ÖLÇÜLECEK, SAATLE Mİ?

Herhangi bir yerde konuşma teklifini kabul eden bir hatip, iki şeyi soruşturmalı: Konuyu seçme hakkı kendisine bırakılıp bırakılmadığı, hangi konu üzerinde konuşacağı, ve kendisine ayrılan zaman. Kendisine ayrılan zamandan fazlasını işgal eden bir hatip, toplantının bütün programını alt üst eder, programı hazırlayanları müşkül duruma sokar ve bu yüzden, belki

bazı hatipleri programdan çıkarmak gerekir. Hiçbir zaman unutmamanız gerekir ki, iyi bir konuşmanın test'i derinliğidir, uzunluğu değil. Hitabet hocalarımın söylediklerini hatırlıyorum: Bir konuşmanın başlangıcı ve sonu arasındaki mesafe uzun olmamalı. Bir konuşma, konuşmaya nasıl başlanıldığının hatırlanmasına imkân verecek tarzda kısa olmalı. François Fenolen, ***"Ne kadar fazla söylersen, dinleyicilerin o kadar az hatırlar,"*** dedi. Amerikalı Benjamin Franklin de uzun konuşan bir hatipten şöyle bahsetti: "Adam bir kelime seylâbı, ama bir damlacık hakikat." Thomas Jefferson da dedi ki: "Saatle ölçülen nutuklar, saatle ölür."

Alice in Wonderland (Alice Harikalar Ülkesinde) adlı kitapta Kralın şu sözünü hatırlıyorum: "Başından başla ve sonuna geldiğin zaman dur." Konuşmalarının sonuna geldikleri halde durmasını bilmeyen hatipleri, eminim, defalarla gördünüz, işittiniz. Ünlü Amerikan hümorist'i Mark Twain'in, bir misyonerin konuşmasına gösterdiği reaksiyon, mânâsız tekrarlamalar ve uzun nutuklar karşısında, normal bir dinleyici grubunun tipik bir cevabı:

Mark Twain, "Hatip konuşmasının onuncu dakikasında beni o kadar kendisine çekti ki, yanımdaki parayı son meteliğine kadar ona vermeye karar verdim," dedi. "Ardından bir on dakika daha geçtikten sonra, yanımdaki bütün gümüş' parayı ona vermeye karar verdim," diyen Mark Twain, "bir on dakika daha geçtikten sonra hiç bir şey" vermemeye karar verir. Aradan bir on dakika daha geçer ve hatip nihayet sözlerine son verir. Kiliseye gelenlerin içine para bıraktıkları sepet kendi hizasına getirildiği zaman, konuşmasının sonuna geldiği halde durmasını bilmeyen hatibi "dinlemekten son derece yorulan" Mark Twain, bu "dinleme hakkı" için sepetten iki dolar alır ve cebine indirir. **(Cuma Hatipleri bu konuyu bir bilselerdi. hzl)**

Önceki Alman Şansölyesi Konrad Adenauer, "İnsanın dili hariç, vücudunun bütün parçaları yorulur," dedi. Ne var ki, kumarbazlara benzeyen, yâni kazandıkları zaman oyunu terketmek akıllığını gösteremeyen kumarbazları akla getiren hatipler, kendilerini dinlemek mecburiyetinde kalan insanları ne kadar sıktıklarını ve yorduklarını bilmek, düşünmek istemezler. Bir konuşmanın, ilgi çekebilmesi için, yine Amerikalı hitabet hocalarımdan birinin söyleyişi ile, günün en yeni modası gibi olmalı: "Konuyu örtmesi için yeterince uzun olmalı, ama ilgi çekmesi için de yeterince kısa."

Lord Leslie Hore-Belisha adlı bir İngiliz politikacısı, Parlamento da konuşurken sözlerini bir türlü bitirmesini bilmeyen bir hatibe dedi ki: "Ölmezliğe erişecek bir nutuk söylemek için ebediyen konuşmam gerekmez."

Ünlü hatip Senatör Henry Clay'a cevap veren bir senatör, uzun konuşmasının bir yerinde, Senatör Clay'e dedi ki: "Siz, bugünkü nesiller için konuşuyorsunuz; ben ise gelecek nesillere hitap ediyorum."

Senatör Clay, oturduğu yerden konuştu: "Ama siz, dinleyicilerinizin bu salonda görünmelerine kadar konuşmaya azmetmiş gibisiniz."

Tanınmış film yapımcılarından Sypros Skouras şerefine muhteşem bir ziyafet verilmişti. Biribiri ardına uzun uzun konuşan hatipler Skouras'ı övüyorlardı. Nihayet, toplantı başkanı, kendisini takdim ettiği vakit, ülkenin en büyük film stüdyolarından birinin sahibi olan Skouras, elindeki bir tomar kâğıtla kürsüye yürüdü. Filmcinin elindeki kâğıtları gören seçkin davetliler endişelenmeye başladılar.

Skouras, onların ne düşündüklerini gayet iyi biliyordu. Dedi ki: "Arkadaşlarım, vakit çok

gecikti. Elimdeki konuşmamın birer kopyasım yarın hepinize göndereceğim." Sonra dinleyicilerini selâmladı ve onların coşkun alkışları arasında yerine oturdu.

Monoton bir sesle, aynı fikirleri biribiri ardına tekrar eden ve sözlerini bitirmesini bilmeyen hatiplere verilecek en iyi cevap uyumaktır. Ben, 1975'de, dinleyici sıfatı ile katıldığım bir toplantıda aynen bunu yaptım; ve ertesi günü de, o yıllarda çalıştığım gazetedeki sütunumda da, "Onlar konuşurken ben uyuyordum," başlıklı bir yazı yazdım.

Günün dört "hatib"i, "Türkiye'nin önündeki büyük meseleler" üzerine konuşuyorlardı. Hepsi de profesör olan—ve eminim, hayatlarında hitabet üzerine tek bir kitap dahi okumamış—bu insanlar, monoton ve hemen hemen, benim oturduğum arka sıralarda duyulmuyan bir sesle ve birinin söylediklerini diğeri tekrarlayarak konuştular da konuştular. Sonra, hepsi de oturarak konuşuyordu. Salon düzdü; "hatipler'ın arka sıralarda oturanlarla göz teması hiç yoktu. Ben kendilerini göremiyordum. Uykum da gelmişti, uyudum.

Ben, şimdi bu insanlara nezaketsizlik mi ettim? Asla! Eğer ortada bir "nezaketsizlik" varsa, bende değildi. Bir hatip, işini gücünü bırakıp, eğlence ve istirahatından fedakârlık ederek kendisini dinlemeye gelen dinleyicilere hürmet etmekle mükelleftir. Bir defa olsun pratik yapmadan dinleyiciler önüne çıkmak, dinleyicilere saygısızlıktır. Hasta olmadığı halde, bir hatibin oturduğu yerden konuşması, dinleyicilere saygısızlıktır. Dört muhterem profesörün, biribirlerinin düşünce ve fikirlerini tekrarlayarak, toplam dört saate yakın konuşmaları dinleyicilere saygısızlıktır.

Bir politikacı Amerikalının karısının söylediklerini hatırladım. Kendisini koltuğa zor atan kadın, ayakkabılarını bir, köşeye fırlattı ve koltuğa iyice gömülürken dedi ki: "Bu kadar yorulduğum bir başka günü hatırlamıyorum."

"Niye yoruldun?" dedi, kocası. "Bir de beni düşün. Seçmenlere bugün yedi tane nutuk çektim. Sen konuşmadın ki—ben konuştum."

Karısı, "Haklısın," dedi, "ama ben senin o nutuklarını dinlemeye mecburdum."

Genç bir tiyatro yazan, ünlü şair ve yazar Cari Sandburg'tan, bir oyununun ilk provasına gelmesini ısrarla rica etti. Cari Sandburg, genç yazan kırmadı ise de, oyunun provası sırasında uyudu. Yazar, kırgın ve kızgın bir sesle dedi ki: "Efendim, eserim hakkındaki düşüncelerinizi merak ve endişe içinde beklediğimi bilmenize rağmen, siz nasıl olur da uyuyabilirdiniz?"

Cari Sandburg cevap verdi: "Delikanlı, uyumak da bir düşüncedir."

Hele elinde tuttuğu kağıt tomarındaki sayfaları teker teker okuyan bir hatip kadar dehşet saçıcı biri yoktur. Bir hitabet kitabında, konuşmalarını kâğıttan okuyanların üç sınıfa ayrıldığını okumuştum: Elinde tuttuğu kâğıtları, okudukça teker teker kürsü (veya masanın) üzerine koyan hatipler "samimi"dirler, dinleyicilerine, daha kaç sayfa kaldığını saymalarına imkân verirler.

İkinci gruptaki hatipler, dinleyicileri aldatanlardır: okuduğu kâğıtları, elindeki kâğıtların altına kor, dinleyicilerinin kâğıtları saymalarına engel olurlar.

Üçüncü gruptaki hatipler ise, en kötüleridir. Onlar, okudukları kâğıtları teker teker biribiri üstüne masaya koyup son kâğıdı da okuduktan sonra, bu kâğıtların arka taraflarında yazılanları okumaya başlarlar.

Bir Çin atasözü, "Çok konuşup hiçbir şeye ulaşamamak, balık tutmak için ağaca tırmanmak gibidir," diyor. Bir zamanlar uzun konuşmak moda idi. Güçlü bir belâğatli bir hatip olan İngiltere Başvekili William Gladstone, bir defasında Avam Kamarasında üç saatten fazla konuştu. Konu ne mi idi? İngiltere'nin 1853 bütçesi! Günümüzde Küba diktatörü Fidel Castro'nun iki saatten az konuşmadığı söylenir. Ama pek çoklarının Castro'yu dinlemek için özel olarak getirildiklerini, yâni onların "tutsak" dinleyiciler olduklarını da unutamayız.

İyi bir hatibin başlıca özelliklerinden biri, seneler boyunca unutulamayacak, hattâ nesillerden nesillere aktanlacak sözler söylemesidir. Dünyanın büyük hatiplerinin hemen hemen hepsinin, nesillerin hâfızalarında yer etmiş böyle sözleri vardır. Atatürk'ü dünya çapında büyük bir hatip yapan özelliklerinden biri, "Ne mutlu Türk'üm diyene!" "Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur," gibi nice sözleri, hâfizalarımızdan silinmeyecek sözleri bizlere miras bırakmış olmasıdır. Biliyorum, pek çoklarınız, filânca büyük bir hatipti, falanca büyük bir hatip, gibi sözler söylüyorsunuz. Bana "büyük" sandığınız bu hatiplerin, hiç olmazsa bir müddet unutulamayacak bir tek cümlesini söyleyebilir misiniz?

Dön Harold adında bir Amerikalı yazar, "Bir hatip 'uzun lâfin kısası' dediği vakit, aslında vakit gecikmiştir," diyor. Uzun konuşan bir hatibin, dinleyicilerini etkilemesi çok defa mümkün değildir. Yine bir Amerikalı yazar, uzun konuşan bir hatipten şu kelimelerle bahsetti: "Konuşmaya başladığı zaman dili bir yarış atını andırıyor: ne kadar az ağırlık taşırsa, o kadar hızlı koşuyor."

Amerika Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson'a bir gün, on dakikalık bir konuşma hazırlığının ne kadar sürdüğünü sordular, "iki hafta" cevabını verdi. "Bir saatlik bir konuşma?" Cevap: "Bir saat." Ya iki saatlik bir konuşmanın hazırlığı ne kadar sürüyordu? Cumhurbaşkanı Wilson cevap verdi: "Hazınm." Cumhurbaşkanı John F. Kennedy'nin konuşmalarının hazırlanmasındaki yardımcılarından biri, Theodore Sorenson, *Kennedy* adlı kitabında, Cumhurbaşkanının hiçbir konuşmasının yarım saatten fazla sürmediğini, çoğunun yirmi dakikalık olduğunu yazdı.

Konuşmalarınızı hazırlarken dinleyicilerinizi göz önünde tutmaya mecbursunuz. Konuşmalarını "kesecek" zamanı bilmeyen hatipler, dinleyicilerini kaybederler. Böyle bir hatip kürsüde konuşurken, iki kişi kendi aralarında konuşuyordu. Biri sordu: "Bundan sonra ne gelecek?" Beriki cevap verdi: "Perşembe."

Onlar yine de "nazik" dinleyicilermiş. Konuşmanızı vaktinde bitirmesini bilmezseniz, pek nazik olmayan bazı dinleyiciler sizi oldukça müşkül duruma sokabilirler. Uzun konuştuğunu nihayet anlayan bir hatip, dinleyicilerinden af dilediği sırada, arka sıralardan biri seslenir: "Konuşmana devam et. Yağmur henüz dinmedi."

Bir diğer toplantıda, konuşmasına son vermesini bilmeyen bir hatibe doğru dinleyiciler arasından bir el yükselir. Hatip hemen konuşmasını keserek, "Buyurun," der, "bir şey mi soracaktınız?"

Adam cevap verir: "Saat kaç?"

GÜLÜŞMELER VE ALKIŞLAR

Dinleyicilerinizin gülüşmeleri ve alkışlamaları, sözlerinizi tasdik ettiklerini gösterir. Onlar

üzerinde bıraktığınız intibaın en iyi ölçüsü ise, kahkaha ile gülmeleridir. İyi bir gülüş, dinleyicileri ve hatibi rahatlaştırdığı gibi, uykuyu da dağıtır. Kalpten gelen bir gülüşten sonra dinleyiciler, oturuş tarzlarını değiştirir, gerilir, rahatlar ve canlanmış bir dikkatle yeniden hatibi dinlemek üzere sandalyelerine yastlanırlar. Hatip de, dinleyicilerin bu âni ve kısa dinlenmeleri sırasında kendisini toparlar ve yenilenmiş bir enerji ile konuşmasına devam etmek fırsatını bulur.

Dinleyicilerin hatibe soğuk davrandıkları zamanlar da vardır. Bir zamanlar, New York Metropolitan Operası sanatkârlarından bazıları, profesyonel "alkışçılar" kiralıyorlardı. Görevleri, operanın belirli yerlerinde alkışlayarak dinleyicilerin ilgisini çekmek ve uyuyanları uyandırmaktı. Büyük tenör Caruso bile bir istisna değildi. Operanın 1935 yılında yönetimini ele alan genel müdür Edward Johnson'un bu "şakşakçılar"ı atması, New York basınında derin tepkiler yaratmıştı.

Tecrübesi az olan hatiplerin çoğu, dinleyicilerinin alkış ve gülüşlerini kazanmalarına rağmen, o durumlardan istifade etmesini bilmezler; sanki hiçbir şey olmamış gibi, alkış ve gülüşler kesilmeden, konuşmalarına devam ederler. Böyle bir durumda, hatibin sözlerinin pekçoğu, salondaki "gürültü" den ötürü işitilmez ve bu da pek tabiî, hatibe puan kazandırmaz.

Tanınmış bir komedyan, seyircilerinin gülüşleri devam ederken konuşur mu? Ne münasebet. O, ses çıkarmaksızın sükûnetin geri gelmesini bekler. Siz de onun gibi yapınız: alkış ve gülüşmeler kesilmeden sözlerinize devam etmeyiniz.

Sh:335-348

DİNLEYİCİLERİN İLGİSİNİN DAĞILMAMASINI İSTİYORSANIZ

Bir yumurtanın kötü olup olmadığını anlamak için tümünü yemek gerekmediği gibi, bir konuşmanın kötü olup olmadığını anlamak için de, tamamını dinlemek gerekmez.

Walter Hines Panes

Kafandakilerden dinleyicilerine vereceklerini, uzunluğuna değil, derinliğine ver.

Montesquieu

BAZEN DİNLEYİCİLER, HERHANGİ BİR özel sebepten ötürü, hatibin söyleyeceklerini dinlemeye karar vermişlerdir. O zaman hatibin yapacağı bütün iş, konuşmasını, dinleyicilerin anlayacakları bir şekle sokmaktan ibarettir. Ama böyle fırsatlar her zaman düşmez. Hatip, dinleyicilerinin kendisini dikkatle dinleyeceklerini, genellikle, farkedemez. Ancak şunu ümit edebilir: Konuşmasını ilgi çekici bir şekle soktuğu takdirde, dinleyiciler, normal şartlar altında, kendisini pasif olarak dinleyebilirler. İnisiyatif hatiptedir. Sorumluluktan kaçamaz ve başkalarına yükleyemez. Bazen, iyi veya kötü bir konuşma arasındaki farkın, rahat bir uyku olduğu söylenir. Dinleyiciler, ilgilenmez ve hattâ uyurlarsa, kabahat hatiptedir. Evet, belirli bazı dinleyici gruplarına, belirli bazı konular, daha konuşmanın başlangıcında cazip gelebilir, ve hatibin şahsiyeti, konuşmanın söylendiği zaman ve yer hemen ilgi çekebilir. Fakat hatip, bu dikkat ve ilgiyi yine de arttırmakla mükelleftir.

DİNLEYİCİLERİN İLGİSİNİ ÇEKMEK İÇİN YAPILMASI GEREKENLER

Oyuncak uçaklarla oynayan bir çocuğu düşünün. Çocuk, böylece edindiği tecrübelerle, uçaklar hakkında bir şeyler öğrenir. Daha sonraları, hakikî uçakları gören, onlara binen, ve belki kaptanın odasına girmek fırsatını da bulan çocuk, uçaklarla ülkenin ulaşım ve taşıt sistemi arasındaki bağlantıyı görmeye başlar. Diğer bir çocuk, böyle bir yaklaştırma yapmadığından, uçaklar ve ulaşımla ilgilenmez. Buna paralel olarak, bazılarımız sanatla ilgileniriz, bazılarımız ilgilenmez; bazılarımızı jeoloji ilgilendirir, bazılarımızı ilgilendirmez. Görüş, tecrübe, bilgi, ve tahsil ilgiyi genişletir ve çeşitlendirir az ve dar tecrübe ise, ilgiyi sınırlar. Şu halde, *ilgi, bir "konu'ya, bilgi sahasına, veya diğer tecrübelere karşı pozitif bir "cevap" temayülüdür.*

İlginin temeli bu ise, onun aynı zamanda genişleyeceğini ve yerleşeceğini de görüyoruz. Şu halde, bir *hatibin yapacağı şey, de dinleyicilerinde, seçtiği konuya karşı bir ilginin uyanmasını ve gelişmesini sağlamaktır.* O, bu meseleyi iki yolla ele alır:

(1) Mümkün olan her yerde, dikkat ve anlayışı kontrol eden faktörleri kullanarak, dinleyicilerinin, fikirler üzerindeki ilgisini canlı tutar; dinleyicilerinin bilgi edinmelerini sağlamak sureti ile onların ilgisini arttırır;

(2) fikirlerini, dinleyicilerinin, ilgisini çeken şeylerle birleştirmeye çalışır.

Bir hatip, "ilgi uyandıracak bir konu seçtiğim ve iyi bir de plân yaptığım için artık provalarıma başlayabilirim," diye düşünmemeli. Fikirlerini kontrolden geçirerek kendi kendisine sormalı: "Bu fikir dinleyicilerimi gerçekten ilgilendirir mi? Bu noktaya, onların ilgisini arttıracak başka fikirler ilâve edebilir miyim? Bu fikir kolaylıkla geliştirilebilir mi? Konuşmamın bütün bölümlerini iyi söyleyebilecek durumda mıyım?" Dinleyicilerde ilgi uyandırmak ve bu ilgiyi canlı tutabilmek için aşağıdaki tavsiyeler faydalı olabilir.

FİKİRLERİNİZİ SEÇERKEN DİKKATLİ OLUN

Gizli kalmış ilgileri ortaya çıkaracak metodlar

Hitabet hocası Prof. Winans, "Can sıkıcı bir konuyu ilgi çekici bir hâle getirmek istiyorsanız, onu, ilgi uyandıracak bir şeyle birleştirin," der. Yukarıda belirtildiği üzere, *bizi ilgilendiren şeyler, şu veya bu şekilde haklarında bilgi edindiğimiz şeylerdir.* Öğrendiklerimiz ve ilgi çekici bulduklarımız da, hareket husule getiren sâiklerle, his ve tavırlarımızla yerleşir ve pekişirler. Şu halde, *konunuzu daha ilgi çekici bir şekle sokmak için, onları, bizi devamlıca harekete getiren his ve sâiklerle birleştirin.*

Böylesine bir birleştirmeyi mümkün kılacak bütün yolları izah etmek pek zor. Biz, burada bazı tipik örneklerden bahsedeceğiz. Sizler, kendi tecrübelerinizi de bunlara ekleyin ve bilhassa reklâmcılık sahasında yapılanlara dikkat edin. Meselâ, imâl ettiği sabunun reklâmını güzel ve cana yakın sarışın bir kadınla süsleyen bir fabrikatör, bu güzel kadının doğuracağı ilgiyi reklâmına transfer etmeye çalışır. (Fabrikatör, bazen, sabunun adından başka hiçbir şey de yazmayabilir.)

İyi ve sıhhatli bir hayatın devam ettirilebilmesi yolunda bazı uygulamalar.

Pek çokları, bilhassa kadınlar, bir otomobilin nasıl işlediği ile, veya otomobil kullanırlarken, niye şunu veya bunu yaptıkları ile pek ilgilenmezler. Fakat öte yanda, aynı

insanlar, kendilerini herhangi muhtemel bir kazadan koruyacak tedbirlerle çok defa ilgilenirler. Şu halde, hayatın devam ettirilmesi üzerindeki bu arzu, onları, otomobilin mekanik parçaları ile ilgilenmeye sevkedebilir.

Bir fabrikada çalışanlar, makinelerin dikkatlice kullanılması üzerindeki sözleri birlikte çalıştıkları bir arkadaşlarının bir makineyi yanlış kullanması neticesi öldüğü veya yaralandığı andan sonraki kadar, hiçbir zaman can kulakları ile dinlemezler.

Modern beslenme ve gıdalanma üzerine can sıkıcı fakat gerçeklere dayalı birkonuşmayı dinleyiciler ilgi duymadan dinlemeye çalışıyorlardı. Fakat hatip, pek çoklarınm lezzetli yemeklerden sonra kendilerini rahatsız hissettiklerini söyleyince, dinleyicilerde birdenbire bir ilgi uyandı. Hatip, tavsiye ettiği hususlar iyi uygulandığı takdirde, lezzetli yemeklerden sonra rahatsızlık hissedilmeyeceğini söyleyerek konuşmasına son verdiği zaman, dinleyiciler, sözlerini tekrar etmesini istediler. Sıhhatli olmak arzuları ve lezzetli yemeklerden duydukları zevk, onları, geç de olsa, hatibe bağlamıştı. Hatip, vaktinde hareket etmiş olsa idi, onların ilgisini çok daha erken çekebilir ve konuşmasının daha başarılı olmasını sağlayabilirdi.

Kafein miktarı az veya tamamen kafeinsiz kahve, nikotini azaltılmış ve boğazı tahriş etmeyen sigaralar satmak için girişilen satış kampanyaları, halkın sıhhat ve zevk ilgilerine dayanır. Hem sıhhatimizi devam ettirebilmek hem de zevkli bir hayat yaşamak arzusu kimi ilgilendirmez ki.

Materyal zenginliğin devam ettirilmesi ve geliştirilmesi yolunda uygulamalar. Bu hususta bizi harekete getirecek en kolay ve hazır sâiklere sahibiz.

Sınıf arkadaşlarımdan biri demişti ki: "Size, modern bir evi döşeyecek mobilyaların nasıl yapıldıklarını anlatacağım; bu mobilyaların imâlinde kullanılan muhtelif malzemenin analizinden bahsedeceğim. Eğer beni dinlerseniz, bir ev döşediğiniz zaman, paranızın karşılığını alıp almadığınızı göreceksiniz. O zaman hiçbir satıcı sizi aldatamayacak; sağlam mobilya diye, dayanıksız, çürük mobilyayı size yutturmaya teşebbüs edemeyecektir."

Bir diğer arkadaş: "Bir bankada kasiyer olarak elde ettiğim tecrübelere dayanarak, paranızı nasıl kurtaracağınızdan bahsedeceğim. Daha geçen hafta, bir müşterinin dikkatsizce çek yazması yüzünden, onun hesabından bir başka kimseye, 30 dolar yerine 900 dolar ödedik. Şimdi, sizlere, faydalı olacağına inandığım bazı tedbirlerden bahsedeceğim."

Bir başka arkadaş: "Üniversitemizdeki spor programlarını yeniden organize edecek bir plânım var." Bu noktada, dinleyiciler, ee, ne olacak, diye düşünebilirler. Fakat hatip, dinleyicilerin cevabını tahmin etmiş olmalı ki, sözlerine şöyle devam etti: "Her sömestir spor faaliyeti ücreti olarak verdiğimiz 100 dolardan 80'inin üniversiteler-arası spor maçları için harcandığının farkında mısınız?" Hatip, dinleyicilerin ilgisini, kendisi ve söyleyecekleri üzerinde toplamayı başarmıştı.

Sosyal, beledî, siyasî, ve ikisadî sahalarda yapılacak pek çok iş var. Bunları, halkın anlayacağı tarzda söyleyebilirseniz, dikkatli bir dinleyici grubu bulabilirsiniz. Halk, bu konulardaki konuşmaları pek dinlemek istemez. Ama onlara, şahsî zenginliklerinin artacağını, mal ve mülklerinin değer kazanacağını, paralarının satın alma gücünün kuvvetleneceğini, kayıplarının azalacağını söylerseniz, tekliflerinize ilgi duyacaklar ve sizi dikkatle dinleyeceklerdir.

Gurur ve prestij yolunda uygulamalar. Pekçoğumuz, arkadaşlarımız arasında seçkin bir

mevkie sahip olmayı, fikirlerimizin benimsenmesini, arzularımızın saygı görmesini, başkaları ile mukayese edildiğimiz zaman neticenin lehimize olmasım, kendi topluluğumuzda lider olarak tanınmayı, isimlerimizin gazetelerde çıkmasını, televizyonda söylenmesini isteriz. Bunlar, aşırılığa kaçılmadıkça, iyi ve sıhhatli arzulardır. Bu yolu kullanan bir hatip, aslında can sıkıcı olan bir konuyu herkesin alâka duyacağı bir şeye bağlamak sureti ile gayet ilgi çekici bir şekle sokabilir.

Konuşma kurslarına devam etmenizdeki sebeplerden biri de şu: eğer kendinizi daha iyi ifade etmek imkânını bulabilirseniz, daha iyi işler bulacak, kulüp ve derneklerinizde liderlik mevkilerine geçerek, arkadaşlarınız arasında sevilen, sayılan biri olacaksınız.

Derslerde not vermek usulü, bir tür müsabaka hâline getirildiği takdirde, talebelerin o derslere karşı ilgileri artacak ve bu artan ilgi de, onların daha fazla öğrenmek istemelerine yol açacaktır.

"Bilgi kuvvettir," sözü asırlardır söylenegelen bir klişe olmasına rağmen, bir gerçeği ifade ettiği de inkâr edilemez. Şu halde, bir hatip, söylediği ve söyleyeceği şeylerin onlara prestij bahşedeceğini dinleyicilerine gösterebildiği takdirde, onların ilgileri için hazırlanmış demektir.

Hislerimizi okşama ve memnun etme yolunda uygulamalar. Bu başlık altında iyi gıdalanmadan duyuları zevk, zahmetli ve yorucu işlerden kaçış, eğlence, istirahat, ve lüks arzuları ele alınabilir. Bunlar, pek tabiî, zengin olma ve sıhhatimizi devam ettirebilmek için duyduğumuz hisleri harekete geçiren itici güçlerden, gurur ve kendi kendimizi sevme hislerimizden tamamen ayrılmaz, fakat pratikteki kullanışlarından ayrılırlar.

Dinleyicilerinizin, yeni bir yemek tarifesi veya paslanmaz çelikten yapılmış pişirme cihazları, modern elektrik fırını veya karıştırıcı hakkında söyleyeceklerinizi can kulakları ile dinlemeleri için onlara, serin bir mutfağın verdiği rahatlığı, her yemek sonunda biriken yağlı, pis, paslı tava ve tencereyi hatırlatın ve bahsettiğiniz cihazlar doğru olarak kullanıldığı takdirde, nefis yemeklerin nasıl hazırlanacağını gösterin ve anlatın. (Mümkünse, bu yemeklerin fotoğraflarını da gösterin.)

Cinsî cazibe ve neslimizin idamesi. Aşk, evlenme, ve aile kurma herkesi ilgilendirir. Kadın-erkek münasebetlerini birleştiren herhangi bir şey her zaman dikkati çeker. Erkeklere hitap eden bir reklâmdaki güzel bir kadın resmi, çok defa bu reklâmın en güzel parçasıdır. (Kadınlar dahi bu tür reklâmlarla ilgilenir.) Bunu veya şunu yaptığınız takdirde, kendinize uygun bir eş bularak mutlu bir yuva kurabilirsiniz, dendiği zaman kim ilgilenmez? Şu halde, becerikli bir hatip, bu ilgiyi samimiyet ve sağgörü ile yerinde kullanmayı ihmal edemez.

Şayet bir hatip, ev temizliğinin yeni bir yolla nasıl yapılacağını, daha şık ve daha ekonomik giyinmekle nasıl daha cazip görünüleceğini anlatırsa, bilhassa kadınlar, derin ilgi ile dinleyeceklerdir.

Hissi bağlar. Bu, gayet geniş bir kategori; belki diğerlerini ve bilhassa yukandakini de içine alır. Hepimiz, ailemize, dostlarımıza, çevremize, milletimize, ve bize bunları hatırlatan şeylere karşı derin ilgi ve his duyarız. Anababa sevgisi, evlât sevgisi, vatan sevgisi, büyüklere hürmet, küçüklere (bilhassa bebeklere) sevgi, hasta ve talihsizlere sempati geniş ilgi kaynaklandır ki, *istismar edilmezse,* hatipler için iyi birer malzeme olabilir.

İkinci Dünya Harbi sırasında saldırganın zulümlerine karşı Amerikan halkının ilgisini

uyanık ve canlı tutmak için başvuruları Standard metodlardan biri de, savaş sahalarında ızdırap çeken çocukların gayet hissî ve dokunaklı bir tarzda tasvir edilmesi idi.

Yine İkinci Dünya Harbi sırasında, Amerika'da söylenen hemen hemen her konuşmada, Amerika dışında vazife gören subay ve erlerin geride bıraktıkları eşlerinden, ebeveynlerinden, çocuklarından, ve sevgililerinden bahseden parçalar vardı.

Herhangi bir kimseyi sigorta etmek mi istiyorsunuz, ona, sigortalandığı takdirde karısı ve çocukları ile birlikte daha mutlu bir hayat süreceğini anlatınız.

Merak uyandırma. İlgi çekmenin bir diğer yolu da merak uyandırmaktır. Herhangi bir meselenin çözümünde, meselâ bir matematik probleminin veya bir bilmecenin halledilişinde çok defa bir ipucu vardır. Böyle bir ipucunun bulunduğunu bilirsek, sinirlenmeyiz, heyecanlanmayız. "Merak" denilen şey işte bu. Bu merak, bazen bir sinema, piyes, roman, veya bir dedektif hikâyesinde olduğu gibi son hadde çıkabilir. Hatip, bu durumdan, dinleyici-lerin ilgisini kontrol etmek ve devam ettirmek için faydalanabilir.

1. *Somut teferruat ve tasvirler merak uyandırabilir.* Bir hatip, zaman zaman, konuşmasının ana fikrini veya sunacağı teklifleri belirtmeden önce, merak uyandıracak bazı teferruat üzerinde durabilir. Bu tür teferruatın önemi, dinleyiciler, hatibin ne demek istediklerini anladıkları zaman bilhassa ortaya çıkar. Konuşma kursundaki arkadaşlarımdan biri, sözlerine Afrika yerlileri arasında şahit olduğu bir düğünden bahsederek başladı. Düğü-nün en heyecanlı bir yerine gelindiği zaman, damat ve gelin eğlencenin geri kalan kısmını başka bir güne tehir etmek zorunda kalmışlar. Çünkü herkes, köye gelen bir Amerikan kamyonunun önünde şevk ve heyecanla sıraya girmişti: ekmek, tuz, veya sinema bileti için değil, bitten kurtulmak için, bedava DDT almak için sıraya girmişlerdi. Hatip, böylece, ilgi çekici bir teferruatla merak uyandırdı ve konusuna girdi.

2. *Sual tevcih etmek.* Konuşma sırasında dinleyicilere retorik sualler tevcih etmenin fonksiyonu, onları, ileride vukuu muhtemel olaylara karşı hazırlamaktır. Hitabet sahasında tecrübesi az olanlar bile bu tekniği kolay bulur, ama öylesine kolay bulurlar ki, aşırı sayıda sorularla konuşmalarım tehlikeye sokarlar.

"Konuşmaya Başlamanın Çeşitli Teknikleri'nde (Bölüm 7) retorik suallerden bahsettik. İleride "Belâgat Cihazlarını Kullanma Teknikleri'nde (Bölüm 18) yine ele alacağız.

2. *Hümor, hikâye, fıkra.* "Batı Hitabetinde Hümor" bölümünde (Bölüm 21) etraflıca üzerinde duracağız.

Kendi dışımızdaki kaynakların kullanılması

Yepyeni bir düşünceyi âşinâsı olduğunuz bir şeyle birleştirmek. Tamamen yepyeni bir fikir ve tenbihin anlama melekelerimizi kontrol gücüne sahip olmadığını biliyoruz. Dikkatimizi zorlayan, tanıma ve anlamamızı çabuklaştıran fikir ve tenbihler, âşinâsı olduğumuz, bildiğimiz fikir ve tenbihlerdir.

Yepyeni bir şeyi bildiğimiz ve âşinâsı olduğumuz bir şeyle birleştirmenin iki yolu vardır: Hatip, önce yeni olduğunu sandığı bir şeyi dinleyicilerine anlatır ve onu hemen hemen hepimizin âşinâsı olduğu bir şeyle mukayese ederek birleştirir veya eski düşüncenin yeni uygulanma tarzından bahseder.

Zincirleme imâlat tarzı artık hemen hemen bütün dünyanın bildiği bir şey. Gemi inşaatı da

herkesin bildiği bir imâlat tarzı. İkinci Dünya Harbi sırasında Amerikalı meşhur iş adamı Henry Keiser'in, ülkenin en çok hürmet edilen iş adamlarından biri olmasını sağlayan şey, büyük yük gemilerinin inşa edilmesinde zincirleme imâlat tarzını uygulaması oldu. Amerika, böylece kısa bir zaman içinde yüzlerce yük gemisi yaptı.

Ecdadımızın yiyeceklerini nasıl muhafaza ettiklerini anlatan bir hatip, artık kullanılmayan usûllerle birlikte hâlâ kullandığımız usulleri de-mutlaka söylemelidir.

Bir mimarın çizdiği şema veya proje, pek çoklarını ilgilendirmez. Ama mimar, "İşte mutfak burada, şu da bodruma giden kapı, çamaşır yıkama makinenizi koyacağınız yer burası," dediği zaman iş değişir. Şimdi dinleyiciler, yabancısı oldukları bir şeyde, bildikleri, âşinâsı oldukları bir şey buldukları için ilgi ile dinleyeceklerdir.

Tanıdığımız, bildiğimiz, âşinâsı olduğumuz şeyleri iyi bir tarzda göstermenin bir yolu, konuyu, dinleyicilere yakın olan şey ve vakalara bağlamaktır. Kısa bir zaman önceki tren kazası, geçen Pazarki Fenerbahçe-Galatasaray maçı, Prof. Muammer Aksoy ve gazeteci Çetin Emeç'in öldürülmeleri, filanca şarkıcının dördüncü kocasından boşanması, cebir ve biyolojideki son sınavlar gibi.

En yakın bir mazide olup bitenleri ve hepimizin bildiği vakaları kullanılabilecek bir hâle getirmek için hatip, cemiyette olup bitenlerle ilgilenmeli, kendisini ilgi ile teçhiz etmelidir. Herhangi bir yanlışlığa yer vermemek için hâdiseleri iyice araştırmalı, aleyhine çalışabilecek ve yabancısı olduğu şeylerden bahsetmemeli, eksik ve yanlış bilgilerle kendisini gülünç duruma sokmamalıdır. Amerika'nın küçük bir kasabasına mahallî bir politikacı sayesinde yangın söndürme müdürlüğüne getirilen birinin beceriksizliği yüzünden, vaktinde söndürülemeyen bir yangın, kasabada büyük bir zarara mal oldu. Yangından sonra bu kasabada konuşan bir hatip, kamu hizmetlerinde çalışacakların "işe göre adam" prensibine göre tayin edilmelerini ve seçilmelerini savunuyordu. Hatip, kimseyi açıkça suçlamamakla beraber, özel kabiliyet gerektiren işler sırasında polisten ve yangın söndürücülerinden bahsedince dinleyiciler dikkat kesildi. Hatip, "işe göre adam" prensibini, dinleyicilerinin o anda en çok ilgilendikleri bir meseleye bağlamıştı.

Hareket

Hareket ve faaliyet hepimizin dikkatini çeker. Değişen bir şey, durgun, statik, ve ölü bir şeyden daha caziptir. Dinleyicilerin ilgisini çekmek isteyen bir hatip, bu yolda en azından üç teknik kullanabilir.

1. *Hatibin kendi hareketi.* Bunlar, 13 ve 14'ncü Bölümlerde etraflıca anlatılan jestleri, mimikleri, plâtformdaki hareketleri, ses ve tiz değişimlerini ihtiva eder. (Bu bölümleri lütfen bir defa daha okuyunuz.) Yine (6'ncı Bölümde ele alınan) görünen destek malzemesi, grafikler, şemalar da bunun içine girer. (Bu bölümü de bir defa daha okursanız fena olmaz.)

2 *Hatibin sunduğu fikirlerdeki hareket.* Bizi, burada en çok ilgilendiren taraf, konuşma malzemesinin kullanılışındaki hareket tarzıdır. Bunun için de dinleyicilerin, hatibin bahsettiği fikirleri kafalarında canlandırmalarına veya hatibin anlattığı bir hareketi zihnen görebilmelerine imkân verecek somut teferruata, canlı bir lisana ve dinleyicilerinin muhayyile güçlerini canlandıracak mecazlara gerek vardır.

Bu prensibi uygulamanın en basit şekli, dolaylı muhavereleri dolaysız hâle getirmek,

bahsolunan kimseleri gerçek hayattan seçmek veya gerçeğe uydurmaktır.

Herhangi bir savaş harekâtını, bir futbol maçını, bir makinenin işleyişini anlatan bir hatip, ana teferruatı yalnız söylemekle kalmamalı, şemalarla, fotoğraflarla, haritalarla işlemi bilfiil canlandırmalı, göstermelidir.

3. *Hatibin şahsiyetinin doğurduğu hareket.* Neşe ve canlılık, somurtkanlık ve cansızlıktan her zaman iyidir. Bu gerçek, bizim başkalarının şahsiyeti hakkında düşündüklerimiz için de doğru. Şu halde, mümkün olan her yerde, dinleyicilerinizin ilgisini üzerine çekmek için, düşüncelerinizi, onların düşünceleri ile birleştirmeniz gerek. Makine mühendisliği laboratuvarlarındaki yeni bir makineye halkın ilgi duymasını isteyen biri, elleri, makinenin manivelâ ve kontrol kollarında olan üç dört mühendislik talebesinin fotoğrafım da çeker. Fotoğrafçı, bunu yapmakla, fotoğrafına beşerî bir dokunuş (rötüş) verir. Sadece makinenin resmini çekmiş olsa idi, ortaya belki daha berrak, daha belirgin bir fotoğraf çıkardı, ama beşerî dokunuştan mahrum bir fotoğraf.

Şahsiyet üzerinde gösterdiğimiz ilgi, insanların zihin ve hislerine götüren her yol gibi kötüye kullanılabilir. Ama bu hâle düşülmeden de, bir kimsenin diğeri için duyduğu ilgi, faydalı ve değerli bir şekilde lehimize yöneltilebilir.

Tahayyül gücünün uygulanması

Tahayyül, bir tenbih yaratan fikrin, akıcı ve hazır bir cevap doğurması gerçeğinden yararlanır. Tahayyül, dinleyeni (veya okuyanı) bahsedilen şeyler gerçekten önünde imişcesine hislerini kullanmalarım sağlamak için birtakım ses sembollerinin seçilişidir.

Meselâ, ben "kedi" yazar veya söylersem, "cevabınız" ne olur? Kendi kediniz veya en yakın bir zamanda gördüğünüz bir kedi gözleriniz önünde canlanmaz mı? Kedi, önünüzde olmamasına, görülmemesine rağmen, dil sembollerinin yaptığı şey onu canlandırmaktır. Tahayyül, gerçek şeyin yerine geçer. Şimdi de, "tahsil" dersem, ne tür bir tecrübe gözünüzün önünde canlanır? Mazideki bağınızdan ötürü, bu kelimenin sizin için belirli, kesin bir mânası olabilir. Fakat, kedinin sizde yarattığı imaja benzemez. Demek oluyor ki, soyut ve genel fikirlere kuvvet vermek isteyen bir hatip, bu fikirleri somut ve belirli imajlarla çevrelemeye çalışır. O, dinleyicilerini semavî şeylerden, dünyevî şeylere çeviren insan gibidir.

Tahayyülün çeşitleri. Tahayyül metodunu kullanacak bir hatip, muhtelif yollara başvurabilir:

a. Görme: meselâ, kedi.

b. İşitme: meselâ, tren düdüğü.

c. Koklama: meselâ, kızarmış et. (Bu görme hissi çerçevesine de girebilir.),

d. Tatma: meselâ, acı bir çay.

e. Dokunma: meselâ, sert bir sakal.

f. Motor hareketleri: meselâ, bir hendekten atlayış.

g. Adale faaliyeti: meselâ, bir kapının itilişi, bir ağırlığın kaldırılması.

Tahayyül lisanı kolay değil. Zengin bir muhayyile gücü ister. Ünlü Amerikan hatibi Robert Ingersoll'un aşağıdaki iki konuşmasında okuyacağınız tasvir cümleleri, zengin bir muhayyile

gücünün belirtileridir. Konuşmalardan birincisi, kardeşinin mezarı başında söylendi:

Aziz arkadaşlarım. Müteveffanın, çok defa benim için yapmayı vâdettiği şeyi, ben şimdi onun için yapacağım.

Beşerî sabahın öğleye dokunduğu ve gölgelerin Batıya düştüğü sırada, seven ve sevilen bir kardeş, koca, baba, ve arkadaş dünyadan göçtü.

O, hürriyete tapıyordu; zulme uğrayanların dostu idi. Şu kelimeleri belki bin defa söylediğini işittim: "Adaletin hüküm sürdüğü yerde bütün binalar mâbet, bütün mevsimler yazdır." O, yegâne iyi şeyin mutluluk olduğuna, akıl ve iz'anın [zekâ] meşale olduğuna, ancak adalete ibadet edileceğine, insanlığın tek din, aşkın da yegâne barış olduğuna inandı. O, insanların neşe ve sevinçlerini arttırmayı kendisine gaye edinmişti. Bu gece de, değer verdiği, hürmet ettiği dostlarının getirdikleri çiçeklerin vahşi güzelliği altında uyuyacak.

Hayat, iki sonsuzluğun soğuk ve çıplak tepeleri arasındaki dar ve çıplak bir vâdi. Bizler, kendimizi helâk edercesine tepelerin ardına bakmaya çalışıyoruz. Ama hep nafile. Aldığımız tek cevap, feryat ve figânlı haykırış ve çağırışlarımızın yankısı. Cevap vermeyen ölünün, sessiz dudaklarından hiçbir kelime çıkmaz; ama o, ölümün gecesinde ümit saçan bir ışık ve dinmeyen aşkta da bir kanat hışırtısı işitir. Burada uyuyan da, ölüm yaklaştığı zaman, ölümün yaklaşmasını sıhhatinin geri geleceği şeklinde anlayarak son nefesini fısıldadı: "Şimdi daha iyiyim." Şüphe ve dogmalara, korku ve gözyaşlarına rağmen, bu aziz kelimelerin, bütün ölüler için de doğru olduğuna inanalım. Temiz ve asil bir hayatın bilânçosu, ölümüzün hâtırası etrafına, bir asmanın, gövdesine sarılışı gibi sarılıdır. Ve onun, egoizmden uzak ve tatlı olan her hareketi, şimdi, nefis esans kokularına bürünmüş bir çiçektir.

Şimdi, sizlerle birlikte, onun hayatta sevdiği pek çok kimse arasından seçilen sizlerle, ölü için son ve hüzünlü vazifemizi yapmak üzere, onu toprağa veriyoruz.

Onu nasıl sevdiğimizi ifade edecek kelime yok. Onun gibi efendi, onun gibi güçlü, onun gibi erkek bir adam ne vardı, ne de vardır.

KAHRAMAN ÖLÜLERİN HÂTIRASINA

Kahraman ölülerimizin mezarlarını çiçeklerle donattığımız şu anda, mazi, bir rüya gibi gözlerimizin önünde yükseliyor. Ve yine şu anda, onların mücadelelerini görür gibiyiz. Davulların gümbürdeyişlerini, kahramanların çaldıkları borazanların gümüş seslerini, ve onların, hazırlıklarını yaparken çıkan sesleri duyuyoruz. Hatiplerin, onlara selâmet dileyen sözlerini işitiyor, kadınların solgun yanaklarını, erkeklerin mahcup yüzlerini ve topraklarını çiçeklerle örttüğümüz bütün şehitleri görüyoruz. Onları artık gözümüzden kaybetmiyoruz. Hürriyetin büyük ordusuna yazıldıkları zaman onlarla beraberiz. Sevdiklerinden ayrıldıklarım görüyoruz. Bazıları, taptıkları sevgilileri ile son defa sakin ağaçlar arasında yürüyor. Ayrılmak istemiyorlar, ama biribirlerinden ebediyen ayrıldıkları anda dahi, fısıltılarla, biribirlerine duydukları ebedî aşklara dair verdikleri sözleri işitiyoruz. Bir kısmı, uyuyan yavrularının yanaklarından öpmek için beşiklere doğru eğilirken, diğerleri, ihtiyarların dualarını alıyor. Bir diğerlerini, kendilerini kucaklayan ve tekrar tekrar bağırlarına basarak hiçbir şey söylemeyen analarından ayrılırken görüyoruz. Yine bazılarını, kanları ile vedâlaşırken görüyoruz; kalplerindeki feci korkuyu atmak için cesur bir tonla konuşuyorlar. Onları ayrılırken görüyoruz. Kanlarını, kapıların eşiklerinde, kucaklarında çocuklarını tutarken görüyoruz. Güneşte duruyorlar; hıçkıra hıçkıra ağlıyorlar. Yolun nihayetinde bir el sallanıyor ve eşikteki

kadın, seven kollarındaki çocuğu havaya kaldırarak cevap veriyor. O, artık gitti, ebediyen gitti.

Onların hepsini, gururla dalgalanan bayraklar altında, gururla yürürken ve harbin vahşi musikisine ayak uydururken görüyoruz. Onları, büyük şehirlerin sokakları ve ağaçsız kır yollarında, ebedî doğruluk uğrunda ölmeye giderlerken görüyoruz.

Hepimiz onlarla beraber gidiyoruz. Bütün kanlı sahralarda, bütün hastahanelerde, halsiz ve yorgun düştükleri bütün yürüyüşlerde, biz de onların yanındayız. Vahşi fırtınalar ve sakin yıldızlar altında onlarla birlikte nöbet tutuyoruz. Kan taşan derelerde, ekilmiş tarlalarda, sapanın açtığı izlerde de onlarla beraberiz. Vücutları mermilerle kopmuş, fişeklerle parçalanmış olmasına rağmen, kalelerde ve siperlerde ölesiye savunmalarına devam ederlerken, bütün sinirlerin çelik gerginliğini aldığı anda, hücuma kalktıkları zamanlarda da onlarla yanyanayız. Kara haber, geride bıraktıkları evlerine ulaştığı zaman da, evlerindeyiz. Sevgililerini, ilk kederlerinin gölgesinde, ak saçlı ihtiyar adamı, son kederi ile başını eğdiği zaman görüyoruz.

Bu kahramanlar artık, öldüler. Onların heybetli ruhları, şimdi, hazin baldıranların, ağlayan söğütlerin, kucaklayan ve saran çardaklar altında uyuyorlar. Onlar, penceresiz istirahat yerlerinde, bulutların gölgesi altında, güneş ışığı var mı yok mu, habersiz uyuyorlar. Dünya, yeni yeni harplerle tekrar kana bulaşabilir; ama onlar banş içindeler. Harbin ortasında, mücadelenin en gürültülü ânında ölerek, huzur ve sükûna kavuştular.

Tahayyül berrak olmalıdır. Keskin imajlar kullanmak isteyen bir hatibin, somut ve özel misâller kullanması gerekir. Aşağıda belirtilen bazı yollarla (bunların arasında önceleri bahsedilenler de var) dinleyicilerinizin muhayyile gücünü canlandırabilirsiniz.

a. Soyut kelime ve ibareler yerine, somut kelime ve ibareler kullanınız.

b. İzahatınız özel ve kapsamlı olsun.

c. Kısa fakat berrak misâller veriniz. Meselâ: "Kaza sigortasına ne zaman ihtiyacımız olacağını asla bilemeyiz. Naci, dün mektebe gelmedi, çünkü kütüphanenin merdiveninden düşmüş ve ayak bileğinin kemiğini kırmıştı. En azından, bir hafta mektebe gelemeyecek."

d. Mukayeseler. Nasıl olurlarsa olsunlar, mukayeseler, maksadımızı izah ederken, bahsettiklerimizi zihinlerde canlandırmak için faydalıdır.

Amerika Dahilî Harbi nin kritik bir ânında Cumhurbaşkanı Abraham Lincoln, hükümetin durumunu, Blondi adındaki çağın meşhur bir cambazı ile mukayese etti:

Efendiler, bir an için şöyle bir durum tasavvur ediniz: Ülkenin bütün malını mülkünü altın halinde cambaz Blondi'nin eline verdiniz ve o da Niyagara Şelâlesi üzerine gerilmiş bir ip üzerinden karşı tarafa geçmeye çalışıyor. O, ip üzerinde yürürken, ipi mi sallarsanız, yoksa, "Blondin, adımlarını aç, biraz daha hızlı yürü, acele et," diye mi bağırırsanız? Hayır, eminim ki, ne onu yapacaksınız, ne bunu. Nefesinizi, dilinizi tutacak, ve cambaz karşı tarafa geçene kadar ipe dokunmayacak, geçişin selâmetli olması için dua edeceksiniz. Şimdi, hükümetin durumu da aynı. Fırtınalı bir havada, vâsi bir okyanusu geçmeye çalışan hükümetin elinde muazzam bir ağırlık, söylenmemiş hazineler var. Onu rahatsız etmemelisiniz. Sükûnetinizi

muhafaza ediniz; emniyet içinde karşı tarafa geçeceksiniz.*

Fikirlerin derinliğini arttırmanın bir diğer yolu da, aykırılıkların belirtilmesidir. "Malzemenizi Konunuza İşleme Teknikleri" (Bölüm 6) bölümünde "Mukayese ve Aykırılıklar" başlıklı parçayı bir defa daha okuyunuz.)

FİKİRLERİN BİR BÜTÜN OLARAK KULLANILMASI

Konuşması boyunca dinleyicilerinin ilgisini canlı tutmak isteyen bir hatibin, mümkün olan her yerde, bu teknikleri uygulaması gerekir. *Dinleyicilerinin ilgisini canlı tutmak isteyen bir hatibin başvuracağı iki metod daha vardır: (1) Fikirlerin, değişik şekillerde sunulması; (2) fikirlerin, bir sıra dahilinde sunulması.*

Fikirlerin değişik şekillerde sunulması

Hareket ve faaliyet, karşımızdakilerin dikkatlerini kontrol etmemize yarar. Ama değişik olmayan hareketler de cansızdır, tesirsizdir. Monoton bir hareket, hareketsizlik doğurur, can sıkar. Şu halde, becerikli bir hatip, konuşması geliştikçe, fikirlerini değişik tarzlarda sunmasını bilmeli. Bu değişiklikler de, iki yolla sağlanır: (a) Kullanılan destek malzemesindeki çeşitlilik, ve (b) destek malzemesinin değişik tarzlarda kullanılması.

1. Misâllerin nasıl kullanılması gerektiğini anlatırken (Bölüm 6), dinleyiciler arasında mümkün olduğu kadar çok sayıda insanın tecrübelerine hitap edebilmek için, misâllerin, değişik sahalardan alınmasını tavsiye etmiştik. Bu, fikirlerin değişik şekillerde sunulmasında faydalıdır. Bu usul, elinizdeki destek materyalinin bütün çeşitlerine de uygulanmalı. Meselâ, *sunduğunuz sebepler, misâlin anlatılmasına, başkalarının şahadetine veya mukayeselere göre değişmeli. Bilhassa, sunulan bir bilgi, rakamlarla ve bu rakamların önemini gösteren misâllerle çeşitlendirilmeli.* Meselâ, iş hayatında yükselen kimselerin kelime hâzinelerinin zengin olduklarına dair vereceğiniz misâller, muhtelif mevkilerdeki insanların aldıkları ücretleri ve bildikleri kelimelerin sayısını gösteren istatistik veya rakamlarla takviye edilmeli. Yine, diyelim, Doğu Anadolu'nun bir bölgesinde soya fasulyesi ekiminin ve bir diğer bölgesinde de meyvacılığın geliştirilmesi yolunda plânlar hazırlandı. Bu projeler gerçekleştiği takdirde, bu bölge insanlarının yaşayışlarında ne gibi gelişmeler görüleceği anlatılırken, şahadetlerine başvuracağınız kimseler, her iki bölgenin de ihtiyaçlarını iyi bilenler arasından seçilmeli. Misâller, soya fasulyesi ekiminin geliştirilmesinin o bölge insanlarına ne gibi yarar sağlayacağı üzerinde durmalı ve mukayeselerde de, meyvacılığın diğer bölge insanlarına sağladığı yararlarla karşılaştırılmalı.

2. *Malzemeyi kullanma yolunda yapılan değişiklik, hatip, fikirlerini geliştirdiği zaman çok faydalı ve gereklidir.* Bir üniversite kasabasını anlatan bir hatip, dinleyicilerinde ilgi uyandırmak için, onları, ilkin üniversite kampüs ünün yollarında yürütecek; dinleyiciler yorulduğu, zaman, onları, bir otomobille kasabada dolaştıracaktır. Daha sonra, onları üniversitenin kütüphanesine götürecek, yönetim binasının en üst katına çıkararak, çevreye kuş bakışı ile bakmalarını sağlayacaktır. Yine, yürürlüğe giren bir kanunun faydalarından bahseden bir hatip, bu kanunun maddelerini izah ettikten sonra, onun, köylülere ne gibi faydalar sağlayacağını anlatacak, köylülerden şehirlilere ve şehirlilerden de patron ve işçilere

---

*Cambaz Blondin, Niyagara Şelâlesi üzerinden ipte yürüyerek geçti.

geçecektir. Hatip, bu fikrim, dinleyicilerini etkileyene kadar işleyecek ve daha ileri gitmeyecektir. Stüdyolarda bir şeyin belirli bir mesafeden ve açıdan filme alınması 50 veya 60 saniyeden fazla sürmez. Siz de öyle yapınız; konunuza muhtelif cephelerden bakınız. Ama, bunu bir sıraya göre yapın, yoksa dinleyicilerinizin ilgisi dağılır ve sunmak istediğiniz mesajı alamazlar.

Fikirlerin bir sıra dâhilinde sunulması

Dinleyicilerin dikkatlerini kontrol etmenin güvenilir bir yolu, fikirlerin sistematik bir sıra dahilinde belirtilmesidir. Karmakarışık fikirler—ne kadar kısa konuşursanız konuşun—kimsenin ilgisini çekmez. Doğru, bir takım jimnastiklerle, sık sık başvuruları hümor ve tasvirlerle, dinleyicilerinizin ilgisini canlı tutabilirsiniz. Ama sadece bu noktalar üzerinde pratik yapan bir hatibin, çok defa, bir aktörden farkı kalmaz. Dinleyiciler o zaman, sadece hatibin söyleyiş tarzına dikkat eder, söylediklerini dinlemezler bile. Söyleyecek bir şeyi olan bir hatip, söyleyeceklerini bir sıra dahilinde söylemeli. *Berraklık ve sıra, mâna ve bilgiyi, bilgi de ilgiyi doğurur.*

Shakespeare, fikirlerini bir sıraya göre düzenlemeden, ağızlarına geldiği gibi gelişigüzel söyleyen hatipler için der ki: **"Konuşuyor, ama henüz bir şey söylemedi."**

Şu halde, *bir şey söyleyebilmek için, fikirlerin organize edilmesi gerek. Fikirler nasıl organize edilir? Üç yolu var: (1) Kâğıt üzerinde bir plân yapmak ve bu plânı provalarda sesli okumak; (2) plân; (3) plân. Bir dördüncü yol varsa, o da plândır.*

Kemal Paşazade Sait Bey, Ahmet Mithat Efendi ile birlikte yolda giderken, bir âma dilencinin boş çanağını göstererek, "Size, güzel sözün tesirini anlatmak için bir dörtlük yazıp, şu adamın göğsüne asacağım," dedi. "Neticeyi dönüşte görürüz." Döndükleri zaman, dilencinin çanağı para ile dolmuştu. Kemal Paşazade Said Bey in yazdığı dörtlük şu idi:

Hâlime atf-ı nigâh eyleyen erbab-ı kerem,

Merhametle bana beş pâre revâ görmez mi?

Sadakayle beni dilşâd eden ehl-i hayrı,

Vakıa ben görmesem de Hûda görmez mi?

Atf-ı nigâh, bakma, göz atma; *erbab-ı kerem,* cömertler, hayırseverler; *pâre,* para; *revâ,* lâyık, uygun, münasip; *dilşâd etmek,* sevindirmek; *ehl-i hayır,* hayırseverler; *vakıa,* gerçi.

Sh:349-359

FIKRALARLA, İKTİBASLARLA VE ŞİİRLERLE HİTABET- Nejat MUALLİMOĞLU

Söz anahtarı ile, Ali Babanın hâzinesinden çok daha fazla hazine açılır.

Dyke H. Van

(Amerikalı Yazar)

İnsanlar, ne kadar az düşünürlerse, o kadar çok konuşurlar.

Montesquieu

Akıllı bir insan, gelirini nasıl idareli kullanırsa, nüktelerini de idareli kullanmalıdır.

Lord Chesterfield

ELİNİZDEKİ ESERİN BİRİNCİ KİTABINDAKİ "Fıkra anlatmasını biliyor musunuz?" bölümünde 84 değişik durumda 109 fırkanın nasıl kullanılacağı gösterilmesine, kitap boyunca muhtelif hatiplerin, 100'e yakın fıkrayı çeşitli durumlarda nasıl kullandıkları belirtilmesine, yine oldukça sayıda şiir ve iktibasın değişik durumlarda muhtelif hatipler tarafından nasıl kullanıldığının anlatılmasına rağmen, bu bölümde de, belirli başlık altında, 46 fıkra, şiir ve iktibasın konuşmalarda nasıl kullanılabileceğinin gösterilmesinin faydalı olacağına inanıyorum. Bunları, tekrar tekrar sesli okur ve çeşitli düşüncelere uygulamaya çalışırsanız, konuşma gücünüzün arttığını hissedeceksiniz. "Fıkra anlatmasını biliyor musunuz?" bölümünde etraflıca anlatıldığı üzere, fıkraları, başlarını gözlerini yarmadan anlatabilmek hiç de sanıldığı kadar kolay değildir. O bölümü bir defa daha dikkatlice okuyunuz. Meselâ, Einstein'a atfedilen şu fıkra, şöyle anlatıldığı takdirde hemen hemen hiç bir etki uyandırmaz:

Einstein'e bir gün, hayatta başarılı olmanın sırrını matematiksel bir formülle anlatıp anlatamayacağını sordukları vakit, bu büyük bilgin dedi ki:

"Şayet a, hayatta başarılı olmayı gösterirse, formül şudur: a= x + y + z. Bu formülde x, çalışmayı, y oyun ve eğlenceyi, z'de çenenizi tutmanızı gösterir.

Ama Einstein, iyi fıkra anlatan biri olduğu için, yukarıdaki fıkrayı şöyle anlattı:

"Şayet a, hayatta başarılı olmayı gösterirse, x çalışmayı ve y'de oyun ve eğlenceyi gösterir."

Einstein, sözlerini bu noktada bitirince, talebeler hemen sordular: "Pekiyi, z neyi gösterir?"

Einstein'in beklediği de bu idi. Derhal, sesinin tonunu da değiştirerek, cevap verdi: "Çenenizi tutmayı."

Evet, fıkra anlatmanın da bir yolu-yordamı vardır. Bu yol-yordamı da ancak devamlı pratiklerle elde edebilirsiniz.

Başarılı insanlardan, nasıl başarılı olunacağına dair öğütler

İhtiraslı bir genç, Amerikan otomobil sanayiinde "ihtilâl" yapan "Otomobil Kralı" Henry Ford'a, "Hayatımın başarılı geçmesi için ne yapmalıyım?" diye sordu.

Henry Ford'un cevabı: "Başladığın işi bitir."

*

Ünlü Kemancı Nicola Paganini, başarının sırrının şu üç şey olduğunu söyledi: "Çalışmak, yalnızlık, dua."

*

Henüz 38 yaşında iken Amerika'daki Michigan Üniversitesinin rektörlüğüne getirilen

Burrill Angell'e, başarısının sırrının ne olduğu sorulduğu zaman, şu cevabı verdi: "Anten büyütün, boynuz değil."

*

Edison'un şerefine verilen bir ziyafette, konuşmacılar, bu büyük mucide, kompliman üstüne kompliman yağdırıyorlardı. Onlara teşekkür için kürsüye gelen Edison dedi ki: "Ben, iyi bir süngerim. Ben, fikirleri emer ve kullanırım. Fikirlerimin büyük bir kısmı, onları kullanmasını bilmeyen diğerlerinindir."

*

Ünlü Amerikan işadamı, "Çelik Kralı" Andrew Carnegie, bir üniversitedeki konuşmasında dedi ki:

"Gençleri, müteaddid sınıfta toplayabiliriz: Vazifelerini yapanlar vardır; vazifelerini yaptıklarını iddia edenler vardır, ve bu iki gruptaki gençlerden çok daha iyi bir üçüncü grup vardır ki, vazifelerini yaptıktan sonra, biraz daha fazlasını yapmak için çalışırlar.

"Dünyada büyük sayılan pek çok piyanist var. Ama Paderewski, onların önünde gidiyor, çünkü diğerlerinden biraz daha fazla çalışıyor. Yüzlerce yarış atı var, fakat şöhrete erişenler, diğerlerinden bir kaç saniye daha hızlı koşanlardır. Yelken yarışlarında da öyle. Biraz daha fazla iş yapan kazanır. Bunlar gibi, başarıya ulaşan genç ve yaşlılar, vazifelerini yaptıktan sonra, biraz daha fazlasını yapmakta devam edenlerdir. Söylemek istediğim şu: vazifenizi ve biraz daha fazlasını yapınız, ve geleceğin nasıl tecelli edeceğini düşünmeyiniz.

*

İnsanların, ancak çalıştıkları takdirde başarıya ulaşacakları hakkında, çoğu artık klişeleşmiş çok şey söylendi. Ben de, sırası geldiğinden, bu konuda bir iki şey söylemek istiyorum. Ama konuya, bahsettiğim klişeleşmiş sözlerle değil, bir din adamının, "Hayatın bana azamî mutluluğu vermesi için ne yapmalıyım?" diye soran bir kimseye verdiği cevabı tekrarlayacağım.

Bu din adamı ona dedi ki: "Sizin bu sorunuz bana, bir tane ineği olan köylüyü hatırlattı. Bir gün, biri bu köylüye sordu: 'İneğin günde ne kadar süt veriyor?'

Köylü, şu cevabı verdi: "Benim ineğim hiç süt vermez. Sütü, ondan almanız gerekir."

*

Yıllarca önce William Colgate adındaki bir Amerikalı genç, bu dünyada kendisine bir yer yapmak için Baltimore şehrinden New York'a gitti. Yola çıkmadan önce, ailesinden biri ile görüştü. Bu kimse sordu: "Yapmasını bildiğin şey nedir?"

Genç Colgate, "Mum ve sabun yapmasını bilmekten başka bir şey bilmiyorum," cevabını verdi.

O zaman bu aile dostu, genç Colgate'e şu öğütte bulundu: "Şu halde, yapabileceğin en iyi mum ve sabunu yap, ve Allah'ı da kendine ortak al."

Colgate, bu öğüdü candan benimsedi, ve zamanla büyük ve ünlü bir sabun fabrikasının sahibi oldu. Günümüzde, Colgate sabunu ve diş macunu Türkiye'de de satılıyor.

Başlangıç üzerine

Üzerinde çalıştığınız bir işin ilk modeli, pek çokları tarafından beğenilmeyebilir. O zaman, sizi tenkit edenlere şöyle cevap verebilirsiniz:

"Sözleriniz bana, büyük İngiliz mucidi Michael Faraday'ın çağın Başbakanı Benjamin Disraeli'ye verdiği cevabım hatırlatıyor.

"Michael Faraday, yaptığı dinamoyu Disraeli'ye gösterdiği zaman Disraeli, günümüzdeki bütün jenatörlerin babası dinamoya şöyle bir göz attıktan sonra sordu: 'Bu neye yarar?'"

Faraday, başbakanına şu cevabı verdi: 'Mister Başbakan, bir bebek neye yarar?"

Bilgi edinmek üzerine

Üniversiteli gençlere cahillikten kurtulma, bilgi edinme üzerine konuşurken şunları da söyledim:

Mehmed Âkif, hakikî düşmanızımın cehalet olduğunu şu mısralarla anlattı:

Ey, derd-i cehalet, sana düşmekle bu millet,

Bir hâle getirdin ki, ne din kaldı ne namus!

Ey, sine-i İslâm'a çöken kapkara kâbus,

Ey, hasm-ı hakikî, seni öldürmeli evvel;

Şensin bize düşmanları üstün çıkaran el!

Pekâla, büyük şairin "hakiki düşmanımız" dediği cehaletin hakkından nasıl geleceğiz? Efendimiz'in gösterdiği yolda giderek; yâni, ilmi, Çin'de de olsa arayacağız.

Yalnız, öğrenmek, bilgi edinmek, ilim yoluna çıkmak için, içimizde birtakım şüphelerin bulunması, bildiklerimizin yetersiz olduğunun idrak edilmesi gerekir, Çünkü büyük Alman dramatik şairi Goethe'nin dediği gibi, "Biz, ancak bildiğimiz şeyin doğru olduğuna inanınz. Ama insanın bilgisi arttıkça, içindeki şüpheleri de artar."

Şu halde, bildiklerinizin yetersiz olduğunu düşünüyor, gerçekten bilgi edinmek istiyor musunuz? Önce, buna karar vereceksiniz. Zira, Fransız yazan Anatole France'ın dediği gibi, "Bilgi, iyi bir şekilde hazmolunacaksa, iyi bir iştahla çiğnenmelidir."

*

Bilgi edinmeğe çalışırken, elbet, kafamızı değişik fikirler üzerinde çalıştırmak mecburiyetindeyiz. Yâni, madalyanın arka tarafını da görmek lâzım. Tek bir şey üzerinde durmaya çalışmak, sizi hiçbir zaman gerçeğe götürmez. Aklıma, Azerbeycan'ın

Bakü şehrinde, atlı arabasında karpuz satan adam geliyor. Bu Azerî Türk'ünün hikâyesini, Erzurum Atatürk Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Haşan Seçen'den dinledim. O da, Atatürk Üniversitesinde staj yapmaya gelen bir Azerî üniversite mensubundan dinlemiş.

Bakü Üniversitesi'nde kürsü sahibi bir İngiliz profesörü, üniversiteye doğru yürürken, "Kesmece karpuz!" diye bağırarak karpuz satan bir karpuzcuyu seyretmeye başlar. Adam, arabasından aldığı herhangi bir karpuza bir iki defa avucu ile dokunduktan sonra, bıçağını vuruyor, ve kıpkırmızı karpuzu müşteriye göstererek veriyordu.

Adamın başındaki müşterileri dağıldıktan sonra, İngiliz profesörü karpuzcuya yaklaşır ve sorar: "Arabadaki bütün karpuzlar hep kıpkırmızı mı?"

Karpuzcu, "Hayır, içlerinde kelek olanlar da var," cevabını verince, İngiliz profesörü, rastgele üç karpuz seçer ve karpuzcuya "Şunları kes de içini bana göster," der.

Seçtiği karpuzların üçü de kelek çıkınca, İngiliz profesörü karpuzcuya, "Pekiyi, siz şimdi benim için bir karpuz seçin," der.

Karpuzcu, arabadaki karpuzlardan bir ikisini şöyle bir yokladıktan sonra, bir tanesini alır ve bıçağını vurur. Karpuz kıpkırmızıdır.

Karpuzcunun parasını ödeyen İngiliz profesörü, başını hayret içinde iki yana sallayarak, "Kafa çok yahşi," der, "ama sadece karpuza çalışıyor."

Şu halde, hakikaten bilgi edinmek istiyorsanız, kafanızı "karpuz" dan başka şeylere de çalıştırmak zorundasınız.

Çalışmak ve inancın el ele gitmesi üzerine

Yıllar öncesi Amerika'nın Mississippi Nehiri'nde, yolcuları, nehirin bir yakasından ötekine kayağında taşıyarak geçimini sağlayan yaşlı bir kayıkçının, kayıktaki iki küreğinden birinde İNANÇ, diğerinde de ÇALIŞMAK yazılı imiş. Sebebi sorulduğunda, bu güngörmüş kayıkçı demiş ki:

"Nehiri, karşıdan karşıya geçmek için, her iki küreğe de ihtiyaç var. Çalışmaksızın inanç veya inançsız çalışmak, sizi bir dairede döndürür durur. Hayat yoluna tek kürekle çıkmak, nehiri tek kürekle geçmeye çalışmaktan farksızdır. Hiçbir yere gidemezsiniz."

Din üzerine

Yeryüzünde, kendi dinlerinin diğerlerinin dinlerinden daha akla yakın, daha iyi olduğunu söyleyen, diğerlerinin ibadet şeklini küçümseyen milyonlarca insan var. Ben, onları düşündükçe, Hawai adalarındaki Çinlilerin, ölülerinin mezarlarına pirinç serptikleri yıllarda, bir Çinlinin, bir Amerikalıya verdiği cevabı hatırlıyorum.

Bu Amerikalı, elinde bir demet çiçekle kendi ölüsünün mezarını ziyarete giderken, bir Çinlinin de, kendi ölüsünün mezarına pirinç serptiğini görünce sordu: "Arkadaşın, pilavı ne zaman kalkıp yiyecek?"

Çinli cevap verdi: "Senin arkadaşın kalkıp çiçekleri kokladığı zaman."

Doğruluğun mükâfatı üzerine

Ziya Paşa, "Müstakim [yani doğru] ol, Hazreti Allah utandırmaz seni," diyor. Aklıma, bir işyerinde çalışmak için müracaat eden gencin hikâyesi geliyor.

Müessese sahibi, gencin doldurduğu fişi incelerken sordu: "Ama son üç yıl içinde ne gibi işler yaptığını burada belirtmemişsin."

Genç, "Cezaevinde idim," cevabını verdi.

Fakat bu sözü o kadar tabiî ve canlı bir tarzda söylemişti ki, karşısındaki adam hayret etti: "Adeta bir gurur vesilesi imişçesine cevaplandırdın."

Genç dedi ki: "Hapishaneden ayrılırken, müdür, artık yalan söylemeyeceğime dair benden söz istedi ve ben de o sözü verdim."

Müessese sahibi, gence dedi ki: "Yarın sabah, saat sekizde burada ol ve işe başla."

Duanın yeri ve rolü

Kişinin kısmeti gökten zembille inmez. Ama aramızda öyleleri var ki, giriştikleri herhangi bir işin başarılı bir sonuca ulaşması için fazla bir gayret göstermiyor, sabah akşam dua ederek, Allah'ın yardımını diliyorlar. Bu insanlar bana, küçük çocuğu ile bir göle balık tutmaya giden Amerikalıyı hatırlatıyor. Baba-oğul, göl kenarına gelince, oltayı göle atıp otele döndüler. Bir saat sonra, oltaya balık takılıp takılmadığını görmek için göle gittikleri vakit, dört beş balığın takıldığını gördüler. Çocuk, "Ben, balıkların oltaya takılacaklarını biliyordum," dedi.

Babası sordu: "Nereden biliyordun?"

"Dua ettim de onun için," dedi, çocuk.

Oltayı yeniden hazırladılar ve yemek için otele gittiler. Yemekten sonra göle gittikleri vakit, yine birkaç balığın yakalandığını gördüler. "Çocuk, böyle olacağını ben biliyordum," dedi.

Babası sordu: "Nereden biliyordun?"

Çocuk, "Dua ettim de onun için," dedi.

Baba-oğul, oltayı tekrar göle attı ve otele döndüler. Yatmadan önce, göle gidip oltaya baktıkları vakit, bu defa bir tek balığın bile oltaya takılmadığını gördüler. Çocuk, "Ben oltaya balık gelmeyeceğini biliyordum," dedi.

Babası sordu: "Nereden biliyordun?"

Çocuk, "Dua etmedim de onun için," dedi.

Babasının, niye dua etmediğini sorması üzerine de çocuk, şu cevabı verdi: "Oltaya yem takmadığını hatırladım da onun için."

Şu halde, biz çalışacağız ki Allah da bize verecek. Sabanının ucuna yapışıp tarlasını ekip biçmeyen köylünün ambarı boş kalır.

Eğitim üzerine iki fıkra

Amerika Cumhurbaşkanlarından James Garfield, politika hayatına atılmadan önce küçük bir üniversitenin rektörü idi. Bir gün, çocuğunu üniversiteye yazdırmak isteyen bir kadın yanına çıkarak, "Rektör Bey, dersleri biraz hafifletemez misiniz?" dedi. "Benim çocuğumun programınızdaki bütün dersleri takip etmesine vakti yok. O, bir an önce üniversiteyi bitirip hayata atılmak istiyor."

Rektör Garfield, "Evet, hanımefendi, bu mümkündür," cevabını verdi. "Yalnız, önce, çocuğunuzun ne olmasını istediğinizi sorabilir miyim? Bildiğiniz gibi, Cenab-ı Hak, bir meşe ağacını yüz senede yetiştirirken, bir kabak için iki ay yeterli.

*

Eski zamanlarda, üç yolcu bir çölde gidiyordu. Kurumuş bir nehir yatağından geçerlerken

gaipten bir ses geldi: "Durunuz!"

Yolcular, hemen atlarını durdurdular. Ses, atlarından inmelerini söyledikten sonra devam etti: "Şimdi, yerden bir avuç taş alarak ceplerinize koyunuz ve yolunuza devam ediniz."

Yolcular atlarına bindikleri zaman, ses dedi ki: "Emrimi yerine getirdiniz. Yarın güneş doğduğu zaman, hem sevinecek hem de üzüleceksiniz."

Ne diyeceklerini bilemeyen atlılar yollarına devam ettiler. Ertesi sabah, güneş yükseldiği zaman, ellerini ceplerine soktukları vakit, bir mucizenin gerçekleştiğini gördüler: ceplerindeki çakıl taşları, elmaslara, yakutlara ve diğer kıymetli taşlara dönüşmüştü. Seviniyorlardı, çünkü taşları ceplerine koymuşlardı; üzülüyorlardı, çünkü daha fazla taş almamışlardı.

İşte, eğitimin hikâyesi de bu.

Eşeğin gölgesi üzerine

Gazetelerimizi kanştırdıkça, küçücük, alelâde haberlerin nasıl koskocaman puntolu başlıklarla verildiğini görüyorsunuz. Ülkemizi ve dünyayı ilgilendiren pek çok mesele varken, niye alelâdelikler üzerinde duruluyor, diye gazetecilere sorduğunuz vakit, onların cevabı hazır: "Halkımız, bunlardan zevk alıyor."

Eğer halkımızın gerçekten hiç de küçümsenemeyecek bir kısmı, cidden bu tür haberlerden hoşlanıyorsa, eski Yunanistan'ın büyük hatibi Demosten'in Yunanları ile bizim halkımız arasında pek fark bulunmadığı hükmüne varmak da pek zor olmayacak.

Demosten, ülkeyi ilgilendiren önemli bir mesele hakkında Atinalılara hitap etmeye çalışıyor, fakat halk pek ilgilenmiyordu. Büyük hatip, bunun üzerine konusunu değiştirdi.

"Bir adam, evindeki eşyasını bir diğer köye götürmesi için bir eşek kiraladı. Sahibi de, eşeği ile birlikte gideceğini söyledi; eşeğin işi bitince, hayvanı geri getirecekti. Öğle üzeri, yemek için mola verildi. Güneş, yakarcasına kızdırıyordu. Eşeği kiralayan, hayvanın gölgesine uzanarak dinlenmek istedi, fakat eşeğin sahibi, 'Olmaz,' dedi, 'sen, sadece eşeği kiraladın, gölgesini değil. Eşeğin gölgesinde ben dinleneceğim.'

"Eşeği kiralayan adam ise hayvanı, her şeyi ile kiraladığım söyleyerek, hayvanın gölgesinde dinlenme hakkının da kendisinin olduğunu iddia etti."

Demosten, konuşmasının bu noktasında durdu ve kürsüden ayrılmak için davrandı. Fakat dinleyeciler, hep bir ağızdan, kürsüden ayrılmamasını, eşeğin gölgesinin kimin üzerinde kaldığını söylemesini istediler.

Çağın bu büyük hatibi, o zaman bağırarak dedi ki: "Siz ne aptal insanlarsınız. Sizi çok yakından ilgilendiren hayatî bir mesele üzerindeki konuşmayı dinlemek istemiyor, ama eşeğin gölgesiyle ilgileniyorsunuz."

Diğerlerinden farklı düşünmekten korkmamak üzerine

Diyelim, bir öğretim üyesisiniz, ve talebelerinize, diğerlerinden farklı düşünmekten korkmamaları gerektiği üzerinde bazı şeyler söylemek istiyorsunuz. Şöyle diyebilirsiniz:

Nobel Edebiyat Mükâfatı kazanmış Amerikalı Şair Robert Frost, bir şiirinde diyor ki:

Ormanda yol ikiye ayrıldı,

Ve ben, yürüdüm, pek gidilmeyen yolda; işte bu oldu, aradaki büyük fark da.

Şair Robert Frost, bu mısraları ile, adını kendisinden sonra da canlı tutacak kalıcı eserler vermenin ilk şartının, diğerlerinden farklı olmaktan, onlardan farklı düşünmekten korkmamak gerektiğini anlatıyor. Çünkü herkes gibi düşünmeyen, herkesin yaptığını yapmayan, herkes gibi hareket etmeyen insanlardır ki, büyük işler başarabilirler. Amerikalı gazeteci ve eğitimci Walter Lippmanın'da, "Herkesin aynı şekilde düşündüğü bir ülkede de, kimse pek fazla düşünmez." diyor. Ve alelâdeliğe giden yolun ilk adımı da, düşünmemekle başlar.

İngiliz filozof ve iktisatçısı John Stuart Mili de, toplumların önündeki en büyük tehlike, diğerlerinden farklı olmak istemeyenlerin sayısının çok az olduğudur, diyor. Bu söz, bilhassa günümüzün Türkiye'si için doğru. Pek çoklarının hayattaki başlıca gayesi, düşünce rüzgârlarının estiği istikamette gitmek, o yoldan ayrılmamak. Ama medeniyet, gelişmesini, diğerlerinden farklı olan insanlara borçlu. Peygamberler, filozoflar, büyük liderler, büyük ilim adamları, karşılaştıkları haksızlıklara, kendilerine yöneltilen hakaret ve suçlamalara, hattâ otoritelerin eziyet ve zulmüne rağmen, inandıkları yolda yürümekte ısrar eden insanlardılar. Şu halde, gerçek başarıya ulaşmak istiyorsanız, zaman zaman yapayalnız kalsanız dahi, düşünce rüzgârlarının aksi istikametinde gitmekten, akıntıya kürek çekmekten korkmayacaksınız.

Faziletli insan üzerine

Halife Mansur, Bağdat kadılığı için Ebu Hanefi'yi seçmişti. Fakat o, içine siyaset bulaşacak böyle bir görevi kabul etmek istemedi. "Senin kadı olman gerek," diyen halifeye şu cevabı gönderdi:

"Ey Emir! Ben bu işe lâyık değilim. Eğer doğru söylüyorsam, gerçekten lâyık değilim demektir ki, kadı olmam yanlış olur. Yok eğer, lâyık isem ve lâyık değilim diye yalan söylüyorsam, Halifenin önünde yalan söyleyen birini, Müslümanlar'ın başına kadı yapmak doğru olmaz."

Halife, bu cevap karşısında Ebu Hanefi'yi kadı yapmaktan vazgeçti.

Hakikatler de eskir

Norveçli piyes yazarı Henrick Ibsen'in *Halkın Düşmanı* adlı eserinde, Dr. Stockmann, mahallî gazetenin başyazarı Hovstad'a ve kasabanın bir grup halkına hakikatin, kasabanın ileri gelenlerinin söyledikleri gibi olmadığını şöyle anlatır:

"Evet, Bay Hovstad, Allah bilir, hakikatin, tamamen çoğunluğun belirttiği gibi olduğu yalanına başkaldırmaya karar verdim. Çoğunluğun taptığı bu hakikatler nelerdir? Onlar, öylesine eski ve kullanılmış hakikatler ki, gerçekte, artık elleri, ayakları tutmazcasına yıpranmış, eskimiş, iler tutar tarafları kalmamıştır. Ve bir hakikat de, bu yaşa geldi mi, onu bir yalandan ayırd etmek hemen hemen mümkün değildir."

Hallerinden şikâyet edenler üzerine

İranlı Şeyh Sadi, bir vakitler yalınayak kalmış, ayakkabı satın almaya da gücü yokmuş. Can

sıkıntısından Kufe Camii'ne gitmiş. Caminin önünde, ayaksız bir dilenci görünce, yalınayak da olsa, ayakları olduğu için Allah'a şükretmiş.

Şu halde, hâlimizden şikayet etmeden önce, bizden de kötü durumda olanları düşünelim.

Harekete geçmek

Herhangi bir işe girişmek için şüphesiz o işin nasıl yapılacağı üzerinde düşünmek gerek. Ama öyleleri var ki, bu gibi durumlarda çok fazla düşündüklerinden, işin nasıl yapılması gerektiğinde kesin bir karara varamayıp, yapmak istedikleri işi geciktirmekle kalmıyor, çok defa, giriştikleri işlerde bekledikleri neticeyi alamıyorlar. Ben, harekete geçmenin analiz etmekten daha önemli olduğunu düşündüğüm zamanlarda, yirminci yüzyılın en büyük bilgini Einstein'in, bir Amerikan üniversitesinde gençlere hitap ettiği sırada, anlattığı bir fıkrayı hatırlıyorum.

Kırkayak, ayaklarını gururla teşhir ediyordu. Bir kurbağa sordu: "Bir noktadan diğerine giderken, kırk ayağından, önce hangisini hareket ettiriyorsun?"

Kırkayak, düşünmeye başladı. Önce, bir ayağını denedi, olmadı; ardından ötekini denedi, yine olmadı. Sonunda, teker teker hiçbir ayağını hareket ettiremeyeceğini gördü. Kırkayak yürüyemez olmuştu.

Hayat mücadelesi

Bir Amerikalı baba, çocuğuna, hayâtta karşılaşacağı güçlüklerle nasıl mücadele etmesi gerektiğini bir misâlle anlattı. Bu çocuk, *sekropiya* denen bir tür güve kozalarını topluyor ve bahar gelince, güvelerin kozalardan çıkışlarını hayret ve ilgi ile seyrediyordu. Fakat güvelerin kozalardan çıkarken sarfettikleri gayret karşısında da içinde bir acıma hissi gelişiyordu. Babası bir gün, bu böceklerin bir tanesinin kozadan çıkmasını güçleştiren ipliği makasla kesti, ama böcek de, çok geçmeden öldü. Baba, o zaman oğluna dedi ki:

"Böcek, kozadan çıkarken sarfettiği gayret neticesinde, vücudundaki zehiri dışarı verir. O zehir dışarı verilmezse böcek ölür. İnsanlar da, daha güçlü, daha iyi olmak ve böylece istediklerini yapabilmek için karşılaştıkları zorluklarla çarpışarak, mücadele ederek güçleşir, olgunlaşır, ve gelişirler. Şayet insanlar, arzularına kolayca erişirlerse, karakterleri zayıflar, âdeta, içlerindeki bir şeyin kaybolduğunu, öldüğünü hissederler.

Hırsızların böyleleri de varmış

Aşağıdaki satırlar Amerikan tabiatçısı ve yazan Henry David Thoreau'nundur (1817-1862):

"Geçen gün sokak kapısına bir sürgü almak için nalburiye dükkanına gittim. Adam, sürgüyü sarıp verirken, 'Vali bey, kasabamıza geliyormuş da ... ' dedim. Dükkan sahibi, 'Evet, biliyorum,' dedi. 'Vali ile birlikte eyalet meclisi üyeleri de geliyor.'

"O zaman, 'Şu halde iki sürgü alacağım,' dedim.

"Adam, koruyucularımız kasabaya geleceği için, son günlerde kilit ve sürgü satışının çok arttığını söyledi."

Hizmet aşkı

Günümüzde eksikliğini duyduğumuz şeylerden biri de, hemcinslerine hizmet etmek isteyen insanlarımızın gittikçe azalmakta oluşu. Pek çokları, çok sık kullanılan bir tâbirle "köşeyi dönmek"ten başka bir şey düşünmüyor. Ama yine, dillerden düşmeyen "Büyük Türkiye'nin mimarları, köşeyi dönmeyi başlıca hedef yapanlar değil, vatandaşlarına hizmet etmeyi hedef seçen insanlar olacaktır. Ben, bu tür insanları düşündükçe aklıma, Afrika yerlileri arasında çalışmak için evinin ve ülkesinin her türlü huzur ve rahatını terketmek isteyen genç doktor geliyor. Genci yolundan çevirmek isteyenler, şu tür sorularla onu fikrinden vazgeçirmeye çalışıyorlardı:

"Sen, orada koca bir milletin çektiği sıkıntılara karşı tek başına ne yapabilirsin? Sen, o muazzam insan denizi ortasında kaybolup gideceksin. Onlardaki salgın hastalıkları önlemek için ne yapabilirsin? Harbi, açlığı, kuraklığı, su baskınlarını nasıl önleyeceksin?"

Genç doktor, onlara şu cevabı verdi: "Ben, çevrem karanlık olduğu zaman, karanlığa küfretmem, kandilimi yakanm."

Şu halde, bizim de karanlığa küfredecek insanlara değil, kandillerini yakacak idealistlere ihtiyacımız var . ..

Hüküm vermeden önce

Günümüzde, bilhassa biraz isim yapan birinin, sadece bir yönüne, bazı düşüncelerine bakarak tenkit eden pek çok insan var. Bu insanlar bana, dört oğlunun herhangi bir kimse veya şey hakkında acele hüküm vermekten kaçınmasını isteyen babayı hatırlatıyor. Baba, bir gün en büyük oğluna, kışın, ülke dışına bir yolculuk yaparak mango ağacını görmesini söyledi. (Mango, nar büyüklüğünde fakat beyzî [yumurta biçiminde] bir meyvadır. Tadı armudu andırır; bilhassa tropikal bölgelerde, ve Mısır'da da yetişir.) Bahar gelince, ikinci büyük oğlunu mango ağacını görmesi için gönderdi. Yazla birlikte, onun bir küçüğü yola çıktı. En küçük oğlu da sonbaharda çıktığı yolculuktan dönünce, bu akıllı adam, dört oğlunu yanma çağırarak, "Gördüğünüz mango ağacını bana anlatınız," dedi.

En büyük oğlu—ki ağacı kışın görmüştü— ağacın, yanmış, kavrulmuş bir kütükten farksız olduğunu söyledi.

Onun bir küçüğü, "Dantel gibi yaprakları var," dedi.

Üçüncü oğlu, ağacın çiçeklerinin gül kadar güzel olduğunu söyledi.

Çocukların en küçüğü ise, "Ağacın, armudun tadını andıran nefis meyvaları var," dedi.

Akıllı baba, o zaman, "Evlâtlarım, hepiniz haklısınız," dedi. "Çünkü her biriniz, ağacı ayrı mevsimlerde gördünüz."

Şu halde, diğerlerinin düşünce ve davranışları hakkında hüküm vereceğimiz zaman, ağacı her mevsimde görüp görmediğimize emin olmalıyız.

İnatçılık üzerine

Türkiye'de, başta din olmak üzere, hemen hemen her konuda, hakikatin kendilerinde olduğunu iddia eden pek çok insan var. Ben, onları dinledikçe, okudukça, ve düşündükçe, bir millî bayram günü, küçük çocuğunun devam ettiği okulun geçişini çılgınca alkışlayan Zarife

hanımı hatırlıyorum. Zarife hanım, olanca gücü ile bağırıyordu: "Yaşa, çok yaşa, benim biricik oğlum Ahmet'im! Maşallah, aslan gibi yürüyorsun! Onların hiçbiri senin eline su dökemez."

Ne var ki, bütün okul doğru adımda yürürken, Ahmet, yanlış adımda yürüyordu. Kadının yanındaki biri, bunu hatırlattığı vakit Zarife hanım, "Hayır, hayır," dedi, "benim sevgili oğlum Ahmet'im dışında hepsi yanlış adım atıyor."

Kokuşmak, soysuzlaşmak üzerine

Bektaşi, tabladan aldığı bir palamudun kuyruğunu kokluyordu. Balıkçı, "Babalık, balığı başından koklarlar," dedi.

Bektaşi, "Baş tarafı kokmasına kokmuş da," dedi, "kuyruğuna kadar gelmiş mi diye bakıyorum."

Kötü huylar, kötü itiyatlar

Bir baba oğlunu, karakterli bir insan olarak yetiştirmeye çalışırken, kötü bir şey yaptığı zaman, bahçedeki direğe bir çivi çakmasını, iyi bir şey yaptığı zaman da direkten bir çivi çıkarmasını istedi.

Çocuk, babasının dediğini yaptı, ama çivi deliklerinin kaybolmadığına da üzüldü. Biz de, tavırlarımızı değiştirebilir, hayatımızda her zaman yeni bir sayfa açabiliriz. Fakat eski kusurlarımızdan bazıları gitmez, kalırlar, Uzun zaman devam ettirilen alışkanlık ve âdetleri atmak zordur. Çivi delikleri kalır, ve o delikler de, kötü düşünce ve hareketlerimizi her zaman bize hatırlatırlar.

Kötünün kötüsü üzerine

Biri, elindeki iki testi şaraptan hangisinin daha iyi olduğunu bir Bektaşi'ye sormuş. Bektaşi, testilerin birinden bir yudum aldıktan sonra, ağızındaki şarabı hemen yere tükürerek, cevap vermiş: "Öteki daha iyi."

Adam, "Ama ötekini tatmadın," deyince Bektaşi, "Tattığım şarap o kadar kötü ki," demiş, "ondan daha kötüsü olmaz."

Mutlu olmak istiyorsanız

Bilge bir adam diyor ki: "Başarı bir seyahattir —hedef değil. Mutluluk, gidilen yol üzerindedir— yolun sonu değil. Çünkü o zaman yol bitmiş ve vakit de çok gecikmiş olur. Mutlu olmanın zamanı bugündür, yarın değil."

Yunan filozofu Epiktetüs de, hemen hemen bin sene önce şöyle demişti: "Akıllı bir insan odur ki, sahip olmadığı şeyler için üzülmez; sahip olduğu şeyler için sevinir."

Nemelâzımcılık üzerine

Günümüzün Türkiye'sinde, etliye sütlüye karışmak istemeyen, kendilerini şahsen ilgilendirmediği takdirde, hayatî önemi haiz konu ve meselelerde dahi ses çıkarmaksızın köşelerine sinen pek çok insan var. Bu kimselere, Nazi Almanya'sında yaşamış bir Protestan papazının hâtıra defterindeki şu satırları hatırlatmak isterim: "Önce Yahudiler'i götürdüler, aldırmadım; ben Yahudi değildim. Sonra, Katolikler'i götürdüler, yine aldırmadım; ben Katolik değildim. Ardından, Protestanlar'ı götürdüler; çevreme baktım, bana yardım edecek

kimse kalmamıştı."

Örnek olmak üzerine

Pek çokları, çocuklarını terbiye etmeye veya çevresindeki bazılarının tavır ve hareketlerini değiştirmeye çalışırken, "şunu yapın, bunu yapmayın" diye öğüt veriyor. Bu tür nasihatlar, diğerlerinin, çok defa bir kulağından girer, ötekinden çıkar. Kitap okumayan bir ana ve babanın çocukları da kitap okumaz. Her akşam içki için babanın oğlu da içkici olur.

Küçük bir yengecin annesine söylediğini hatırlıyorum. Annesi, "Niye öyle yan yan yürüyorsun? Düz yürüsene!" dediği zaman, yavru yengeç, şöyle cevap verdi: "Anneciğim, çok doğru söylüyorsun. Eğer sen bana nasıl yürümem gerektiğini gösterirsen, ben de senin gibi yürümeye çalışırım.

Sıradan insanların baştâcı edilmeleri üzerine

Türkiye, çok az sayıda istisnaları dışında, gazeteci Ahmet Güner'in deyişiyle, bir "sıradanlar ülkesi". Politikacılarımız sıradan insanlar, akademisyenlerimiz sıradan, "sanatçı" denilen şarkıcılar sıradan, gazetecilerimiz sıradan, sporcularımız sıradan . . . Akla, ister istemez, Bekri Mustafa geliyor.

Bekri Mustafa, sırtında cüppesi, başında sarığı, bir öğle üzeri çakır keyif, küçük bir cami önünden geçerken, cemaat heyecanla önünü keser ve der ki:

"Hoca efendi, bizim imam ânide hastalandı, evine götürdük. Fakat musalla taşında bir mevtamız var. Lütfen gelin, namazını kıldırın."

Bekri Mustafa, imam olmadığını, ve bilhassa o hâliyle namaz kıldıramayacağını söylerse de, cemaat dinlemez, âdeta yakapaça musalla taşının önüne getirirler. Bekri Mustafa, namazı kıldırırken, bir ara tabuta doğru eğilir ve bir şeyler söyler.

Namaz sonunda cemaat, Bekri Mustafa'ya, namaz sırasında mevtaya ne söylediğini sorduğu vakit, Bekri Mustafa şu cevabı verir:

"Ona dedim ki: 'Öteki dünyadakiler, bu dünyada nelerin olup-bittiğini sordukları vakit, Bekri Mustafa imam oldu dersin, onlar anlarlar.' "

Sorumluluk hissi

Tütününü öven şaşkın tiryaki durumuna düşeceksem de, kitabın dördüncü sayfasında ifade ettiğim bir inancımı burada da tekrarlayacağım: Türkiye'mizin, her sahada, her bakımdan ileri dünya ülkeleri safına katılabilmesi için benim sunacağım reçete çok basit: herkes vazifesini, yüklendiği bir işi, mümkün olan en iyi bir şekilde yapabilmek için azamî gayreti sarfetsin. Ben —gururumu hoş görün— şahsen yayımladığım bütün kitaplarımda, bu derin inancımın ışığı altında çalıştım, ve sanıyorum, başarılı da oldum.

Pek çoklarmıza garip gelebilir, ama böylesine sorumluluk hissini bana, yıllar ve yıllar öncesi Amerika'da üniversiteye giderken, bir hitabet kitabında okuduğum bir fıkra aşılamıştı. Fıkra şu:

Seyyar bir şemsiye tamircisi, yol kenarında küçük bir kutu üzerine oturmuş, şemsiye tamir ediyordu. Adam, tamir edilecek kısımları dikkatle ölçüyor, itina ile yama koyuyor, telleri birer birer deneyerek güçlendiriyordu. Adamı hayranlıkla seyreden bir genç, yanma

yaklaşarak, "İşinizi çok dikkatli yapıyorsunuz," dedi.

Elindeki işi bırakmayan şemsiye tamircisi, "Evet, ben, her zaman işimi iyi yapmaya çalışırım," dedi.

Genç, "Müşterilerin, yapılan işin iyi veya kötü olduğunu, ancak sen gittikten sonra anlayacaklar," dedi.

Tamirci, "Evet, haklısınız," cevabını verince, genç, "Bu tarafa tekrar gelecek misiniz?" diye sordu.

Tamircinin "Hayır" cevabı üzerine "O halde, niye bu kadar titizsiniz?" diyen gence, tamirci bu defa şunları söyledi:

" O zaman, benden sonra buradan geçecek öteki tamircinin işi kolaylaşacak. Ben, eğer kötü malzeme kullanır ve baştansavma iş yaparsam, halk bunu ergeç anlayacak ve benden sonra buradan geçecek tamirciye kimse iş vermeyecek".

Şefkat ve iyilikseverlik üzerine

Amerikalı kadın şair Emily Dickenson'un, aşağıdaki mısralarını benimseyerek uygulamaya çalışan insanlarımızın sayısı ne kadar çok olursa, ülkemizin, o kadar iyi bir ülke olacağına inanıyorum:

Eğer durdurabilirsem acımasını bir kalbin, Yaşamış olmayacağım
beyhude.

Eğer hafifletebilirsem ıztırabını bir hayatın, Veya acısını bir ağrının;

Veya koyabilirsem tekrar yuvasına,

Baygın ve halsiz bir serçeyi,

Yaşamış olmayacağım beyhude.

Güçlü insan, yumuşak insan

M.Ö. Beşinci yüzyılda yaşamış Çin filozofu Lao-Tzu, *Tao-te King* adlı kitabında diyor ki:

"Bir insan hayatta iken yumuşak ve şefkatlidir; öldüğü zaman sertleşir ve katılaşır. Bütün hayvanlar ve bitkiler, canlı iken hassas ve narindirler; öldükleri zaman solar ve kururlar. İşte bunun için derler ki: 'Sertlik ve kuruluk, ölümün, yumuşaklık ve narinlik ise hayatın parçalarıdırlar. Çok katı olan askerlerin görevlerini yerine getirememelerinin, çok katı olan bir ağacın kırılmasının sebebi budur. Güçlü ve büyük bir insan, kendisini alçak tutar; zayıf ve yumuşak olan da, kendisini yüce tutar.' "

Üç sınıf insan

Bir Amerikalı hatip, yardımseverleri üç sınıfta topladı: çakmak taşı, sünger, ve arı kovanı.

Çakmak taşından bir şey alabilmek için, ona çekiçle vurmanız gerekir, ve alabildiğiniz de, çakmak taşı ve kıvılcımdır.

Süngerden bir şey alabilmek için, onu sıkmanız gerekir; ne kadar fazla sıkarsanız, o kadar çok alırsınız.

Ama an kovanının tatlılığı dışarı taşar.

Bazı insanlar cimri ve sıkıdırlar; ellerinden gelse, hiçbir şey vermek istemezler.

Diğerleri iyi tabiatlıdırlar; zorlandıkları vakit yumuşarlar, ve ne kadar sıkıştırırlarsa, o kadar çok verirler.

Bir kaçı da, istemeden vermekten zevk alırlar, ve bunlar için de *İncil* diyor ki: "Allah, neş'e ile vereni sever."

Bir kişinin kurtarılmasının önemi

Ellerinde, muhtaç birine yardım etmek imkânı varken, bu kadar fakir insan arasında bir kişiye yardım etmekle ne çıkar diyenler bulunur. Bu insanlar bana, Haşan Pulur'un sütununda okuduğum bir fıkrayı hatırlatıyor.

Okyanus sahilindeki bir genç sabaha karşı, denizin yükselmesiyle sahile vuran yüzlerce ve yüzlerce deniz yıldızından yetişebildiklerini denize fırlatıyordu. O sırada sahilde gezinen orta yaşlı biri merak etti, gencin yanına geldi ve ne yaptığını sordu.

Genç, "Birazdan güneş yükselecek ve deniz çekilecek," dedi. "O zaman, sahile vuran bu deniz yıldızları ölecekler."

Adam, "İyi ama," dedi, "kilometreler boyunca sahile vurmuş yüzlerce, belki binlerce deniz yıldızından birkaçını yeniden hayata kavuşturmuş olmanın ne farkı var?"

Genç, ölmek üzere bulunan yüzlerce deniz yıldızından birini daha denize fırlattıktan sonra, "Senin için, ölmek üzere bulunan bu yüzlerce deniz yıldızından bir tanesinin yeniden hayata kavuşmasının belki hiç farkı yok" dedi. "Ama o deniz yıldızı için, çok farkı var".

Şerefli bir insan

Amerikan Dahilî Harbi'nden sonra, büyük bir sigorta şirketinin temsilcisi, Güney eyaletlerinin, mağlup fakat Kuzeylilerin de hürmet ve hayranlığını kazanmış başkumandan general Robert E.Lee'ye, temsil ettiği sigorta şirketinin genel müdürlüğünü kabul ettiği takdirde, kendisine senede 50,000 dolar maaş ödeyeceklerini söyledi.

General Lee, hayatını devam ettirebilmek için bir iş bulması gerekli olmakla beraber, bu kadar yüksek bir maaşı hak ettirecek derecede hizmeti dokunamayacağını söyledi.

"Biz, sizin, şirketimize yapacağınız hizmet üzerinde durmuyoruz," dedi, adam. "Biz, sadece sizin adınızı kullanmak istiyoruz."

Gen. Robert L.Lee, sakin fakat kesin bir sesle cevap vredi: "O, satılık değildir."

Gen. Lee, senede 1,500 dolar maaşla küçük bir kolejin rektörlüğünü kabul etti.

Tecrübe üzerine

Bir şirketin satış şubesi başına yeni bir müdür getirildi. Şirkette, otuz yıllık tec-rübesiolmasına rağmen, o mevkie niye kendisinin getirilmediğini soran bir görevliye, şirketin genel müdürü, şu cevabı verdi: "Dostum, sizin gerçekte otuz yılık tecrübeniz yok, otuz tane bir yıllık tecrübeniz var."

Tenkit edilmekten korkmayınız

Diğerlerinden farklı bir şeyler yapabilecek yeteneklere sahip olabilmelerine rağmen,

onların tenkitlerine muhatap olmaktan korkan, yapmak istediklerini yapmaktan çekinen insanlar var. Onların, Finlandiya'nın "millî" kompozitörü Jean Sibelius'un bir sözünü kafalarından çıkarmamalarını isterim.

Genç bir kompozitör, Sibelius'a, musiki eleştiricilerinin kendisini fena halde tenkit ettiklerinden sızlanıyordu.

Sibelius, "Ben senin yerinde olsam, zerrece aldırış etmem ve üzülmem," dedi. "Unutma ki, dünyanın hiçbir yerinde, herhangi bir eleştirici için heykel dikilmemiştir."

Türk: "Dünyanın en asil insanı"

Geçen asırlarda Türkiye'yi ziyaret eden ecnebiler hâtıralarında, Türk insanının asaletini, zarafetini, nezaketini, terbiyesini, dürüstlüğünü anlata anlata bitiremiyorlardı. *Tarih Hâzinesi* mecmuasının Haziran 1951 tarihli sayısında, geçen yüzyılların o asil Türk'ü şöyle anlatılıyor:

İstanbul'da Bahçekapı'da, meşhur bir terzihânenin sahibi olan Macar Mösyö Bak, bir gün, Serkl Doryan Klübü'nde, aralarında İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan, Rum, Ermeni, ve Yahudi bulunan bir topluluğa şunları da söyledi.

"Ticarethanemizde kapıcılık yapan bir Türk, harbe giderken, daha evvelden ticarethanemizden aldığı on, onbeş lira borcu veremeyeceği için af diledi. Fakat harpten sağ dönerse bizzat kendisinin, şehit olursa, ailesinin bu borcu mutlaka ödeyeceğini söyledi. Umumi Harp bittikten bir müddet sonra, bir gün pek genç bir delikanlı ziyaretime geldi ve kapıcının oğlu olduğunu söyleyerek, 'Babam, harpte şehit oldu,' dedi. 'Vasiyeti mucibince size olan borcunu getirdim. Paramız olmadığı için, daha evvel getiremedim. Kusura bakmayın.'

"Ben, parayı almamakta ısrar edince, çocuk çok müteesir oldu, ve Bu babamın vasiyetidir,' dedi. 'Eğer almazsanız, onun ruhu muazzep olur. Bu, bir namus borcudur.' "

Hakikî bir Türk dostu olan Mösyö Bak, fıkranın sonunda gözleri yaşarmış olarak, gür sesiyle ve kendine mahsus edasıyla şöyle dedi:

"Efendiler! Dünyanın en asil, en doğru, en namuslu milleti Türk milletidir."

Yaşama azmi üzerine

Üç dindar aralarında konuşuyorlardı. Ortaya bir sual atıldı: "Eğer dünya birdenbire simsiyah karanlık kesilse, ne yapardınız?"

Biri şöyle dedi: "Hemen Allah'a dua ederek, Cennet'in kapılarını açmasını isterdim."

Bir diğeri şunları söyledi: "Allah'a dua ederek, kadere boyun eğdiğimi, Allah ne isterse onu çekmeye hazır olduğumu söylerdim."

Üçüncüsü ise dedi ki: "Karanlıkta nasıl yaşayacağımı öğrenmeye çalışırdım."

Yaşlılık-Gençlik

Gençlik der ki: "Dünya benimdir. İstikbal güzeldir, yolum çiçeklerle bezenmiştir. Hayattan, bugün zevk aldığım gibi, yarın da zevk alacağımdan, istikbalim için üzülmeme hiç gerek yoktur."

Yaşlılık der ki: "Enerjinin hepsini harcama. Gücünü, önündeki yıllar için eşitçe böl ki,

kendini hiçbir zaman zayıf ve yorgun hissetmeyesin. Eğer canlılığını ileriki yıllar için muhafaza etmezsen, şimdiki küçük iyi talihin, hâlâ güçlü bulunduğun bir sırada, elinden kaybolacaktır."

Sh:1023-1036

DÜNYANIN DÖRT KÖŞESİNDEN BAZI ATASÖZLERİ

AFRİKA— Horoz ötsün veya ötmesin sabah olacaktır • Horoz sarhoş olunca, atmacayı unutur • Bilgi, bahçe gibidir: sulanıp gübrelenmedikçe hasadı olmaz • Başkalarının ayaklarıyla yola çıkılmaz • Allah'ın gönderdiği fırsat, uyuyanı uyandırmaz

• Kümes ne kadar kalabalık olursa olsun, yumurtlayacak tavuk, yumurtlamak için yer bulur.

ALMANYA— Zenginliğini kaybeden hiçbir şey kaybetmez; sıhhatini kaybeden bir şeyler kaybeder, ama karakterini kaybeden her şeyini kaybeder • Tavuğun gözünde, solucan her zaman haksızdır • Vaazı tilki veriyorsa, kümese göz kulak ol.

AMERİKA— Bir çürük elma, bir çuval elmayı berbat eder • Faziletli olmaya çalışırsan, çok defa mutlu da olursun • Fırtınada her liman iyidir • Muhallebinin tadı yenilince anlaşılır • Solucan yok diye, tavuk toprağı eşelemekten vazgeçmez.

ARAP ÜLKELERİ— Her haris insan bir köledir; her kıskanç insan da bir dilenci • Bir şehir ne kadar kutsal ise, orada yaşayanlar da o kadar kötüdürler • Sahibinin kim olduğunu öğrenmeden köpeği kovma • Eğer komşun bir defa hacca gitmişse, ona dikkat et; iki defa gitmişse kendini sakın; üç defa gitmişse, evini değiştir.

ARNAVUTLUK— Bir fare için kedi bir aslandır.

BELÇİKA— Duvardaki hiçbir taş yalnız düşmez.

ÇİN— Bir devletin büyümesinde veya çürümesinde, alelâde insanın da hissesi vardır • Büyük bir nehir, küçük ırmakları reddetmez • Hava iyi ise, yanma şemsiyeni, aç değilsen, yiyeceğini al • Karanlıktan şikâyet edeceğine, kalk bir mum yak • Sıkıntılarımızın çoğu, küçük şikâyetlerimizdir; insanları düşüren, dağ değil, dağ yolundaki taşlardır • Bin kilometrelik bir yol, bir adımla başlar.

DANİMARKA— Pek çoklarının elinde iyi kartlar vardır, ama kullanmasını bilmezler • Merdivende yükseleceksen, en alt basamaktan başlayacaksın.

FRANSA— Yumurta üzerinde yürüyen dikkatli olmalı • Yumurta kırılmadan omlet yapılmaz • Eşya ne kadar çok değişirse, o kadar aynı kalır • Yalayan, ısırır da.

GÜRCİSTAN— Tavuğunu çalan tilkiyi affedersen, koyununu da götürür • Bülbül, gülde olduğu kadar, dikende de öter.

HİNDİSTAN— Suda yaşamaya mecbur kalan, timsahı kendisine düşman yapmaz

• Pek çokları mideleri uğruna evliya olurlar • Kaplanın nasıl bir hayvan olduğunu öğrenmek istersen, kediye bak.

İNGİLTERE— Aşkın ince olduğu yerde hatâlar kalındır • Kanunlar, sinekleri yakalar, ama eşek arılarını serbest bırakır • Bilgisiz şevk, ateşsiz ışık gibidir • Meleklerin girmeye

çekindikleri yere, ahmaklar koşarak girerler • Kaptanın ustalığı, durgun denizde anlaşılmaz • Yaşlanan köpeğe yeni cambazlık öğretilmez • Din, iyi bir zırh, ama kötü bir kisvedir.

İRAN— Ben üç şey görmedim: karıncanın gözünü, yılanın ayağını, ve mollanın iyiliğini.

İRLANDA— Yenilen ekmek çabuk unutulur • Yeni süpürge iyi süpürür, ama köşeleri bilen de eskisidir • Günü, geceleyin öv • Büyük konağın merdivenleri kaygan olur • Çabuk olgunlaşan, çabuk çürür.

İSKOÇYA— Eğer şeytan ölü olsaydı, insanlar Allah uğruna çok az şey yaparlardı Gerçek rüya uyanıkken görülür • Meyvayı yemek isteyen, ağaca tırmansın.

İSPANYA— Çamurlu yola, arabanın tekerleklerini yağlayarak çık • Kendi evinin dumanı, komşunun ateşinden iyidir • Hakikat sindirilir, ama boğazlanamaz.

İSRAİL— Koyunlar kırpılırken kuzular titreşir • Önce öğren, sonra fikir sahibi ol

• Çöplük sinekleri, fırtınalı havadan hoşlanır • Sirkeden başka bir şey içmeyen, şarabın tadını bilmez.

İTALYA— Diken eken, yalınayak gezmez • Kendisini kumru yapanı, şahin yer • Tecrübeden geçmeyen bir dost, kırılmamış bir ceviz gibidir • Şeytan, kiliseye girince mihrapta oturur • Roma'da oturup, Papaya karşı çıkmak olmaz.

JAPONYA— Kurumuş nehirde su akmaz • Sis, yelpaze ile dağıtılmaz.

MALAYA— Sakin suda timsah olmaz diye düşünme • Kaplanın sırtında başlayan yolculuk, kaplanın kamında biter.

MALTA— Kendinin olan dana, başkasıyle ortaklaşa boğadan iyidir.

NORVEÇ— Oltası gümüşten olanın balığı çok olur • Yola çıkmayan tepeyi bilmez.

RUSYA— Yağlanmış tekerlek gıcırdamaz • Boğanın önünde isen kork; eşeğin ardında isen kork, ve papazın neresinde isen kork.

YUNANİSTAN— Önünde patika varken başka yol arama.

Sh:1036-1038

KONUŞMALARINIZDA VE YAZILARINIZDA KULLANABİLECEĞİNİZ BAZI ÖZDEYİŞLER

• Başkalarından aldıklarımı geri verse idim, kendime pek az bilgi kalırdı.—Goethe (1749-1832)

• En derin düşünce ve heyecanlar, o düşünce ve heyecanlara eşit bir kafa ve kalbin onları bulup yayımlamasına kadar, tıpkı toprağın derinliklerindeki madenler gibi yatarlar.—Emerson (1803-1882)

• İyi bir çümleyi ilk defa kullanandan sonra, o cümleyi iktibas edenler gelir.—Emerson

• Başkalarından iktibas yapmayanlar, büyük yazarlardan çok küçükleridir, ve onların küçük kalmalarının sebebi de budur.—Havelock Ellis (1859-1939)

• Amerika, gelişmeye giden yolun, tekdüzelik değil, farklılık yolu olduğuna başlangıçta inandı.—Louis Brandais (Amerikan Yüksek Mahkemesi önceki hâkimlerinden)

• Hürriyetsiz düzen ve düzensiz hürriyet, aynı derecede tehlikelidir.—Amerika

Cumhurbaşkanı Theodore Roosevelt

- Dizginlenmemiş hürriyet, önüne geçilmezcesine despotluk ve anarşiye yol açar.—Louis Brandies

- Virginia Woolf, Hâtıralarında, okuduğu bir romanın niye büyük bir roman olmadığını anlatırken diyor ki: "Bir kimsenin, hayat görüşüne hiçbir şey ilâve etmiyor."

- En faydalı maksatlar uğrunda bile olsa, vatandaşlarının kolayca yöneltilmeleri için insanları küçülten bir devlet, küçük insanlarla büyük işlerin yapılamayacağını görecektir.—John Stuart Mili

- Evrensel bir kural olarak söylenebilir ki, yapılması gerekenden fazlasını yapmaya çalışan bir hükümet, daha az ticaret yapacaktır.—Thomas Macaulay

- Değişmeye yol açacak vasıtalardan mahrum bir cemiyet, muhafaza etme vasıtalarından da mahrumdur.—Edmund Burke

- Dünyada en tehlikeli bir şey, bir uçurumu iki adımda geçmeye çalışmaktır.—David Lloyd George

- İyi kitaplar okumayan bir kimsenin, okumasını bilmeyen bir insan üzerinde üstünlüğü yoktur.—Mark Twain

- Kitapsız bir oda, ruhsuz bir vücut gibidir.—Çiçero

- Bir kimsenin, emin bir şekilde gayri popüler olabildiği bir cemiyet, hür bir cemiyettir.—Adlai Stevenson

- Hayat, istikballe bir dizi çatışmadır; mazide nasıl olduğumuzun toplamı değil, neleri arzu ettiklerimizin toplamıdır.—Ortega y Gasset

- Cazibe kanununu keşfeden Isaac Newton, Descartes ve diğer filozof ve ilimcilere olan şükranlığını şöyle ifade etti: "Ben, mazinin devlerinin omuzları üzerinde durduğumdan, daha uzaktakileri gördüm."

- Günün ne kadar parlak geçtiğini anlamak isteyen biri, akşama kadar beklemelidir.—Sofokles

- İdealler, yıldızlar gibidir. Onlara ellerinizle dokunamayacaksınız, ama bir denizcinin, suları ve yıldızları takip ettiği gibi, siz de ideallerinizi kendinize rehber olarak alırsanız, hedefinize ulaşabilirsiniz.—Cari Schurz

- Bir entellektüel, bildiklerini anlatmak için gerektiğinden fazla kelime kullanan insandır. —Dwight D. Eisenhower

- Bir ev, tuğlalarla, harçla, ve iyi niyetle yapılır, politikalarla, peşin hükümlerle, kin ve nefretle değil.—Churchill

- Politika, ulaşılabilecek hedeflerin doktrinidir.—Otto von Bismarck

- Günümüzün gerçek dünyasında hareket eden rasyonel bir insan, arzu ettikleriyle, yapılabilecekler arasında denge kurabilen bir insandır.—Walter Lippmann

- Mükemmel olan her şey, nadir oldukları kadar da güçlükle yapılanlardır.—Benedict Spinoza

• Müsamaha tanımayan bir idealizmin aptallığından daha zararlı bir aptallık yoktur.—Churchill

• Japonca'da ahlakî gerilemeyi ifade eden bir kelime var: tenke. Kelime, bir insanın, doğruluk ve dürüstlükten tâviz vererek, idealleriyle bağdaşmayan bir işi kabul etmesidir.

• Bir kimsenin hürriyeti, şuraya kadar sınırlandırılmalı: diğerlerini rahatsız edebilmesi önlenmeli.—John Stuart Mili

• Ülkesi için yapacak hiçbir şeyi olmayan bir insan, ülkesini sevemez.—John Stuart Mili

• Bir kimsenin ayakları, kendisinin ülkesinde olmalı, ama gözleri bütün dünyayı müşahade etmeli.—George Santayana

• Dünya ağır sıklet boks şampiyonu Joe Louis, Billy Conn'la yapacağı ikinci maçtan önce, Conn'un geriye doğru ayak oyunlarına nasıl mukabele edeceği sorusuna şu cevabı verdi: "Kaçabilir, ama gizlenemez."

• Kemikleşmiş bir düşünceye sadakat, ne bir zinciri kırdı ne de beşerî ruhu kurtardı.—Mark Twain

• Delik ve yama biribirine uygun olmalı.—Thomas Jefferson

• Dinsiz ilim topal, ilimsiz din kördür.—Albert Einstein

• Bugünün sorumluluklarına sırt çevirerek, yarının sorumluluklarından kaçamazsınız.—Abraham Lincoln

• Alexis de Tocqueville, İhtilâl zamanındaki Fransız vatandaşlarından şu kelimelerle bahsetti: "Merdivenlerin yarısına kadar inmiştik ki, yere daha çabuk ulaşmak için kendimizi pencerelerden dışarı attık."

• Suetonius, *Sezarların Hayatları* adlı kitabında, İmparator Tiberius'tan şöyle bahsetti: "Vergileri arttırmak isteyen mahallî valilere dedi ki: 'İyi çobanlar, koyunlarını kırpar, derilerini yüzmezler.'"

• Takriben 3000 sene önce yazılmış bir Âsuri tabletinde şunlar okunuyor: "Günümüzün dünyası gittikçe soysuzlaşıyor. Rüşvet ve soysuzlaşma her yerde. Çocuklar, ebeveynlerine itaat etmiyor. Herkes kitap yazmak istiyor, ve bütün bunlar gösteriyor ki, dünyanın sonu hızla yaklaşıyor."

• Birleşik Amerika Enformasyon Dairesi Başkanı Edward R. Murrow, kendisine rehberlik eden felsefeyi şöyle belirtti:

"İkna edebilmek için, inanılır olmalıyız,

"İnanılır olabilmek için, güvenilir olmalıyız,

"Güvenilir olmak için samimi olmalıyız."

• Çocukların karanlıktan niye korktukları anlaşılabilir, ama ışıktan korkan erişkinlere de acınır.—Plato

• O, hiçbir şey bilmiyor; o, her şeyi bildiğini sanıyor—bu da onun, politika mesleğini seçeceğini gösteriyor.—George Bemard Shaw

• İktidar soysuzlaşır; mutlak iktidar mutlakçasına soysuzlaşır.—Lord Acton

- Büyüklük, ne olduğumuz değil, nereye gittiğimizdir.—Oliver Wendell Holmas

- O, kendisine hiçbir zaman bir düşünce seçmez; günün modası düşünceyi giyinir.— Leo Tolstoy

- Eğer büyük işler yapamazsam da, küçük işleri büyük bir tarzda yapabilirim.—J.F. Clarke

- Bizi bekleyen büyük iş, uzaklarda belli-belirsiz görünen değil, önümüzde, gayet belirlice duran iştir.—Thomas Cariyle

- Gök gürültüsü iyi, gök gürültüsü fevkalâde, ama işi bitiren şimşektir.—Mark Twain

- Yokuş aşağı gitmek kolaydır, ama manzara tepeden seyredilir.—Arnold Bennett

- Tarih boyunca gayret sarfetmeksizin yaşayanlar arasında, isim bırakmış bir kişi yoktur.—Theodore Roosevelt

- Güçlükler ne kadar çok olursa, onların altından kalkmakla erişilecek şaşaa da o derece parlak olur. Üstün kaptanlar, maharetlerini ve kendilerine duyulan hürmeti fırtınalarla ölçerler.—Epikürüs (M.Ö. 342-270)

- Bir ülke ne kadar soysuzlaşırsa, kanunları da o kadar çiğnenir.—Tasitüs (M.S. 55-156)

- Atina'nın büyük hatip ve devlet adamı Demosten'e, Atmalıların, niye M.Ö. 341'de Makedonyall Filip'in diktatörlüğüne karşı çıkmadıkları sorulduğu zaman, Demosten, liderlerin halktan, mazideki kahramanca fedakârlıkların benzerini istemediklerini söyledi. Demosten dedi ki:

"Eğer meseleyi doğru olarak analiz ederseniz suçun, liderlerin, halkın bilmeleri gereken gerçekleri değil de, onları memnun edecek şeyleri söylediklerini göreceksiniz.

- Bir ülkenin liderleri, ülkenin ahlâki birliğinin sembolleri olarak hareket etmelidirler.—John Gardner

- Politikanın her çeşidi, organize olmuş azınlıklar arasındaki rekabetlerdir. Oy kullananlar, açık tribünlerde oturur, zafer kazananları alkışlar ve mağlup olanları yuhalarlar. Onların, organize olmuş azınlıklar arasındaki politik rekabete katkıları sadece budur.—Will Durant

- Bİlgin kimse ve bilgi edinmeye çalışan biri, kusurlu da olsa, cennete gider.—Hz. Muhammed

Sh:1038-1040

HATİBİN NOT DEFTERİ

Bir insan, dilinin altında gizlidir.

Hz. Ali

Birine hitap ettiğin zaman gözlerine bak,
o sana hitap ettiği zaman, ağızına bak.

Benjamin Franklin

Ne kadar fazla söylersen, dinleyicilerin o kadar az hatırlar.

François Fenolen

İnsanın, ağır yüklerle cömertçe kösteklenmiş, cılız, şeytanî bir mahlûktan başka bir şey olmadığını, haklı ve yerinde sebeplerin bile onu yerinden kımıldatamayacağmı aklımdan çıkarmamakla beraber, benim politikam şudur: değiştirebileceklerimizi değiştirmek, düzeltebileceklerimizi düzeltmek.

Robert Louis Stevenson

Allah'ım, bize, değiştirilemeyecek şeyleri kabul edecek hujzuru, değiştirilebilecek şeyleri değiştirmek cesaretini, ve birini ötekinden ayırt edebilecek aklı ihsan eyle!

Bir Amerikan duası

ÇEŞİTLİ KONULARDA YAZILAR

Will Durant'tan seçmeler

Will Durant (1885-1981), büyük bir Amerikan tarihçisi idi. Onun, tarihçi karısı ile birlikte, *The Story of Civilization* (Medeniyetin Hikâyesi) adını verdikleri, her biri 900-1000 (büyük boy) sayfalık on cilttik eserinin (birinci cildi 1935'te yayımlanmıştı) 1967 yılında tamamlanması, bilhassa Amerikan akademik çevrelerinde ve basınında bir "hadise" olmuştu. Durantlar'ın bu abidevî eseri, maalesef, dilimize çevrilmedi.

Bununla beraber, Will Durant'ı Türk okuyucularına tanıtan da —affımzı rica ederim— yine bu satırların yazarı oldu. Şöyle ki: Tarihçinin yazılmasına 1927'de başlanan *Medeniyetin Hikâyesi*'nin birinci cildi 1935'te yayımlandığı zaman, eserin "önsöz'u, hemen hemen eserin kendisi kadar ilgi toplamıştı. Pek çok Amerikan üniversitesi, talebelere, hiç olmazsa kitabın önsözünü okumalarım salık verdiklerinden, yayınevi (Simon and Schuster), bu önsözü de ayrı bir kitap hâlinde yayımlanmıştı. Ben, işte 1977'de *Medeniyetin Hikâyesi*'nin bu önsözünü *Medeniyetin Temelleri* adı ile Türkçe'ye çevirdim. Kitabın ikinci baskısı da 1996'da çıktı3.

Aşağıda 184 sayfalık bu kitabın, ilkel insanların medeniyetimize olan katkılarıyle ilgili bölümünden bazı parçalar göreceksiniz.

. . . Başlangıçtan itibaren her iki seks de [kadın ve erkek] süslenmeyi, giyinmeye tercih etti. İlkel ticaret, nâdiren ihtiyaçlar üzerinde durur; alım-satım eşyası genellikle süslenme ve oyun içindir. Mücevherat, en eski süs unsurlarından biridir; yirmibin senelik mezarlarda, hayvan kabukları ve hayvan dişlerinden yapılmış kolye ve gerdanlıklar bulundu. Bu basit başlangıçtan hareketle, süslenme, kısa bir zaman içinde göz alıcı boyutlara erişti, ve insan hayatında yüce bir rol oynadı. Galla kadınları bazen iki, iki-buçuk kilo gelen küpeler taktılar, ve Dinka kadınları da, kırk kilo kadar gelen süs eşyasını vücutlarında taşıdılar. Afrikalı bir lâtif cins'in [kadının] bakır yüzükleri, güneşin altında çok kızdığından, yelpazelenmesi için bir nedimesi ile dolaştı. Wabuna Kraliçesi, sekiz kilo ağırlığında bir yaka takıyor, zaman zaman sırtüstü yatarak istirahat ediyordu. Ancak hafif mücevherat taşıyabilecek kadar fakir

3Birleşik yayıncılık, 513 60 85, 511 66 11.

olan talihsiz kadınlar da, vücutlarını ağır yükle donatan bu yol gösterici hanımları dikkatle taklit etmeye çalışıyorlardı.

Şu halde, sanatın ilk kaynağının, çiftleşme zamanındaki erkek hayvanın rengârenk tüylerini teşhir etmesiyle bir akrabalığı var; kaynağı, vücudu süslemek ve güzelleştirmek arzusudur. Tıpkı şahsını ve eşini çılgınca seven insandaki bu çoşku, sevgi hissindeki fazlalığın tabiata aktarılması gibi, güzelleşme dürtüleri de, şahsî dünyadan dış dünyaya geçer. Ruhî hislerini, renk ve formun aracılığı ile, objektif bir şekilde ifade etmek ister; sanat, gerçekten, eşyanın güzelleştirilmesi işini yüklendiği zaman başlar. İlk haricî vasıta, belki çömlekçilerdi. Çömlekçinin tekerliği, yazı ve devlet gibi, tarihî medeniyetlerin malıdır; fakat ilkel insanlar —veya daha doğrusu kadınlar— tekerleksiz de olsa, bu kadîm [çok eski] zanaatı bir sanat hâline getirdiler; Güney Amerika'nın Baronga veya Pueblo Kızıl Derilileri'nde görüldüğü gibi, sadece kil, su, ve becerikli parmaklarla hayret uyandırıcı simetri formları yarattılar.

Çömlekçi, vücuda getirdiği kabın satıhma renkli desenler çizdiği vakit, resim sanatı yaratıyordu. İlkel insanda, resim henüz bağımsız bir sanat değil, çömlekçilik veya heykeltıraşlığın bir yan kolu idi. Tabiat insanları, kilden boyalar yaptılar, ve Andamanese yerlileri de bir çeşit demir cevheri (oechre) boyasını nebatî ve hayvanî yağlarla karıştırarak renkli boyalar yaptılar. Bu boyalar silâhları, âletleri, vazoları, giyim-kuşamı, ve binaları süslemek için kullanıldı. Afrika ve Oşaniya'nın [Oceania] pek çok kabilesi, mağaraların içlerini veya civardaki kayaları, avladıkları hayvanların göz alıcı resimleriyle süslediler.

Heykeltıraşlık, resim gibi, orijinini muhtemelen çömlekçilere borçlu: çömlekçi, sadece kullanılan eşya değil, sihirli muska hizmeti görecek, ve sonra süsleme ve güzelleştirme eşyası olarak kullanabilecek temsilî eşya da yapılabileceğini anladı. Eskimolar, ren geyiklerinin boynuzlarını, deniz fillerinin dişlerini, hayvan ve insan şekillerinde yonttular. Yine, ilkel insan, taptığı bir objeyi veya ölmüş birini temsil eden form'ları kulübesine, veya bir totem sırığına, veyahut bir mezar taşma işledi; taşa, önce sadece yüz işleniyor, ardından baş ekleniyor, ve sonra da bütün vücut işleniyordu; ve böylece, ölülere duyuları hürmetin mezar taşlarında ifadesi, bir sanat hâline geldi. Easter Adalarının kadîm yerlileri, ölülerinin mezarlarına muazzam yekpare kayalar diktiler; bazıları yedi metre yüksekliğinde olan bu tür heykellerden düzinelerle bulundu; ve yıkılan mezar taşları arasında da, dikili olduğu zaman yirmi metre yüksekliğinde oldukları anlaşılanlar da görüldü.

Mimarlık nasıl başladı? Böylesine şahane bir kelimeyi ilkel bir kulübenin inşasına hiç de uygulayamayız; çünkü mimarlık, sadece bina değil, güzel bir binadır. İlkin, bir kadın veya bir erkeğin, oturdukları yerin kullanılışlı olduğu kadar güzel olmasını da düşündükleri vakit, mimarlık başladı. Muhtemel ki, bir yapıya güzellik veya asalet verilmesi, önceleri, evlerden çok mezarlar üzerinde düşünüldü, ve ölünün anılmasına hizmet eden sütunlar birer heykel hâlinde gelişirlerken, mezar da bir mâbet haline almaya başladı. İlkel insanlar için ölüler, yaşayanlardan daha güçlü ve önemli idiler, ve üstelik hayattakiler, devamlı yuvalar kurmaya vakit ayıramayarak bir yerden diğerine göç ederlerken, ölüler aynı yerde kalıyorlardı.

İlk çağlarda bile, ve muhtemelen objeleri oymayı, işlemeyi, veya mezar taşları inşasını düşünmeden çok önce insan, ritm'in [ahengin] zevkini aldı, ve hayvanların bağırışmalarını ve şakımalarını, oynaşmalarını, ve süslenmelerini şarkılar ve danslar hâlinde geliştirmeye çalıştı. Belki, hayvanlar gibi, konuşmasını öğrenmeden önce şarkı söylemeyi öğrendi, ve şarkı

söylerken de dans etti. İlken insanı, hakikaten, hiç bir sanat, dans kadar karakterize edemez veya belirleyemez. İlkel insan, dansı, temeldeki basitliğinden, medeniyette bir benzeri görülmeyen muğlaklığa çıkardı ve binlerce değişik form'larını yarattı. Kabilelerin büyük festivalleri, bilhassa toplu ve ferdî danslarla başladı; büyük savaşlardan önce, "askerî geçit törenleri" yapıldı, kahramanlık şarkıları söylendi. Büyük dinî törenler şarkı, dram, ve dans karışımlarıydı. Bugün bize oyun form'ları gibi görünen bu danslar, ilkel insanlar için muhtemelen ciddî meselelerdi; onlar, sadece kendilerini ifade etmek için değil, tabiat veya tanrılara teklif ve tavsiyelerde bulunmak için de dans ettiler. Meselâ, üretimin arttırılması yolunda periyodik olarak başvuruları sihir, esas itibariyle , hipnotizm aracılığı ile uygulandı. Spencer, dansın orijinini, savaştan dönen muzaffer bir kabile reisinin karşılanması âyininden çıktığını söyledi. Freud ise, dansın, seks'le ilgili tabiî hislerin ifadesi olduğunu ve erotik arzuların kabartılmasına yarayan grup tekniği olduğunu ileri sürdü; ve şayet, aynı dar görüşlerle, dansın, kutsal âyinler ve çılgın eğlenceler sonunda doğduğunu söylersek, ve sonra da bu üç teorinin birleştirildiğini ifade edersek, dansın orijini hakkında, elimizdeki imkânlarla, en kesin bir ifadede bulunmuş oluruz.

Dansın ardından enstrumental [âletli] musiki ve dramın geldiğine inanabiliriz. Bu tür bir musiki yaratılmasının, danstaki ritmi, sesle ifade etmek ve arttırmak ve vatanseverlik veya doğum halleri için gerekli heyecanı tiz ve ritmik notalarla yoğunlaştırılmak arzusundan çıktığı görülüyor. Enstrümanlar, kapsam ve başarıları itibariyle sınırlı, fakat çeşitleri hemen hemen sonsuzdu. İlkel insan, tabiî maharet ve uzun yorucu çalışmalardan sonra hayvan boynuzlarından, fildişinden, bronz, bakır, bambu, ve odundan borulu musiki âletleri, trampetler, gongolar, tamtamlar, şakşaklar, tefler, kastenetler, davullar yaptı, ve onları titizlikle işleyerek boyadı. İlkel avcının yayının gergin hâli, çok eski bir harp [bir çeşit musiki âleti] çeşidinden, Stradi varyus kemanı ve modern piyanoya kadar yüzlerce enstrümanın orijini oldu. Aşiretler arasından profesyonel dansörler gibi, profesyonel şarkıcılar da çıktı, ve genellikle, minör tonu'ndaki müphem ıskalalar (scale) geliştirildi.

Musiki, şarkı, ve dansı birleştiren "Vahşi," bizim için, dram ve operayı yarattı. İlkel dansın büyük bir kısmı taklitti; insan ve hayvanların haraketlerini çok basit bir tarzda taklit etti; daha sonra, hâdiseleri yine taklitle anlattı. Avustralya'nın bazı kabileleri, bir çukur etrafında dans ediyor (çukur, kadın vulva'sını temsil etmesi için çalı-çırpı ile süslenmişti), jest ve zıplamalarla dolu bir danstan sonra, ellerindeki mızrakları sembolik olarak çukura fırlatıyorlardı. Aynı adanın kuzey-batı kesimindeki kabileler, ölümü ve yeniden dirilişi anlatan öyle dramlar oynadılar ki, Orta Çağ'ın Sır-piyesleri ve İsa'nın çarmıha gerilişini canlandıran modern piyeslerden, sadece basit bir tarzda ele alınmalarıyla farklıydılar: dansa katılanlar, ağır ağır yere doğru uzanıyor, beraberlerindeki ağaç dallarıyle başlarını örtüyor ve ölümü canlandırıyorlar; ardından reislerinin bir işaretiyle, âniden ayağa kalkıyor, zafer şarkıları ve danslarıyle, ulıhun yeniden dirildiğini ilân ediyorlardı. Aynı tarzda, pandomina'nın binlerce şekli ile, kabilenin tarihindeki önemli hâdiseler, veya günlük hayattaki önemli hareketler anlatıldı. İlkel insanların bu icraatlarında ritm kaybolduğu vakit, dans dram oldu, ve en büyük sanat formlarından biri doğdu.

Medeniyet-öncesi adam, medeniyetin form ve temellerini işte bu yollarla yarattı. İlkel kültür dünyasındaki bu kısa gezintimizden geriye bakınca, yazı ve devlet dışında, medeniyetin her unsurunu görüyoruz. Ekonomik hayatın bütün tarzları orada icad edildi: avcılık ve balıkçılık, çobanlık ve ziraat, taşıt ve inşaat, sanayi ve ticaret ve maliye. Siyasî

hayatın bütün basit yapıları organize edildi: klan, aile, köy topluluğu, ve aşiret; hürriyet ve düzen —medeniyetin çevrelerinde döndüğü biribirine muhasım bu iki odak noktası— burada anlaştı ve uzlaştı; kanun ve adalet başladı. Ahlâki inanışların esasları hazırlandı: çocukların eğitimi, şeref ve haysiyet, terbiye ve sadakat hisleri aşılandı. Dinin temelleri orada atıldı, ve dinin yarattığı ümit ve dehşet, ahlâk ilkesinin yerleştirilmesi ve grubun kuvvetlendirilmesi yolunda kullanıldı. konuşma, muğlak diller hâlinde geliştirildi, tıb ve cerrahî göründü, ve ilim, edebiyat ve sanatta mütevazı adımlar atıldı. Bir bütün hâlinde ele alındığında, karşımızdaki manzara, hayret uyandırıcı bir yaradılışın, kaos'tan yükselen bir formun, hayvandan âkil insana giden yolların biribiri ardından açılışının manzarası. Bu "vahşiler" ve onların yüz-binlerce yıllık tecrübe ve el yordamlarıyle ilerleyişlerini, okuma-yazma bilmeyen bir ecdadın uzun ve zahmetli çalışmalarla ortaya koyduğu araçları, kültüre, güvenliğe, ve rahatlığa götüren araçları tevarüs ederken, hemen hemen her şeyimizi onlara borçlu olduğumuzu hatırlayalım.

Will Durant

Medeniyetin Temelleri
Çeviren: Nejat Muallimoğlu

Will Durant ve tarihçi karısı Ariel Durant, kırk yıllık araştırma ve tefekkür sonucu yazdıkları (10 ciltlik) *Medeniyetin Hikâyesi* adlı âbidevî eserini bitirdikten sonra, acaba bunca yıllık çalışmamızdan sonra biz, tarihî hadiseler hakkında neler öğrendik, öğrendiklerimiz gerçek mi dercesine, *The Lessons of History* adlı küçük bir kitap yazdılar. Ben, tarihçi karı-kocanın bu kitabını da *Tarihten Alınacak Dersler* adı ile Türkçe'ye çevirdim.

İnsanlık nereden geliyor, nereye koşuyor? Barış devrelerinden çok harp yılları ile dolu beşer tarihinin mânası nedir? Bunca zaferler, göçler, hercümerçler, dalgalanmalar, doğuşlar, yükselişler, gerileyişler, batışlar ne anlam taşıyor? Binlerce aziz, veli, devlet adamı, mûcid, kâşif, şair, edip, filozof, cihangir, ku mandan gelip geçti. Onların mâceraları, zaferleri veya hezimetleri, ardından her birinin sahneden çekilişi, bize neler anlatıyor? İşte Will ve Ariel Durant'ın bu kitabı, bunları ve diğer soruları cevaplandırmaya çalışıyor. Aşağıda bu kitaptan bir parça göreceksiniz.

Kadîm Yunan ve Roma Demokrasileri nasıl çöktü?

Plato, *Cumhuriyet* adlı kitabında söyleyeceklerini, Sokrat'ın ağızından yazarak, Atina demokrasisinin zaferini, sınıf çatışmalarının getirdiği bir kaos, kültürel yozlaşma ve ahlakî soysuzlaşma diye suçlar. Demokratlar,

"Ilımlılığı, erkekliğe yakışmaz diyerek şiddetle reddettiler . . .

Küstahlığın terbiye, anarşinin hürriyet, ve yakıp-yıkmanın da muhteşem olduğunu söylediler . . .

Baba, oğullarının seviyesine indi ve onlardan korktu, ve oğullar, babalarının katına çıkarak, ebeveynlerinden utanma ve korku hislerini kaldırıp attılar . . .

Öğretmenler, yetiştirdiklerinden korkuyor ve onlara dalkavukluk ediyor, ve öğrenciler de, büyüklerine ve hocalarına tepeden bakıyorlar. . .

Yaşlılar, suratsız ve otoriter düşünülmemden için gençleri taklit ediyorlar ...

İki cinsin biribiriyle olan münasebetlerindeki hürriyet, ve eşitliği de söylemeyi unutmamalıyım. .

Vatandaşlar, otoritenin en hafif bir dokunuşu altında sabırsızca tedirginlik hissediyor ve sonunda . . .

yazılı veya yazılı olmayan kanunlara aldırış etmiyorlar. . .

Ve bu da, diktatörlüğün [tyrannis] görünmesine zemin hazırlayacak en elverişli bir başlangıçtır . . . Her şeyin aşırı derecede artması, aksi istikamette bir reaksiyona sebep olur . . .

Diktatörlük, tabiî olarak, demokrasiden çıkar, ve diktatörlük ve köleliğin en kötü şekli de, hürriyetin en aşın şeklinden doğar."

Plato'nun ölümüne kadar (M.Ö. 347), Atina demokrasinin onun tarafından böylesine düşmanca analizi, tarihin tasdik edeceği tarzda doğrulanıyordu. Atina, zenginliğini tekrar ele geçirdi, fakat bu, toprağa dayalı bir zenginlikten ziyade, ticarî bir zenginlikti. Yeniden kanştırılmış iskambil kâğıtları misâli, şimdi tepeye yükselenler sanayiciler, tacirler, ve bankacılardı. Yunanlar, şimdi, kendilerinin *pleonexia* dedikleri daha derin ve daha fazla para yapmak hırsına kendilerini kaptırmışlardı. Yeni zenginler [*neoplutoi*], cicili-bicili zevksiz malikâneler inşa ettiler, kadınlarını, pahalı giyesiler ve mücevheratla donattılar, düzinelerle hizmetçilerle onları şımarttılar, misafirlerine çektikleri ziyafetlerle biribirleriyle rekabete giriştiler. Zenginler ve fakirler arasındaki gedik daha da açıldı. Atina, Platonun kelimeleri ile, "iki şehire bölündü; birinin, diğeri ile harp hâlinde bulunduğu, biri fakirlerin, diğeri zenginlerin şehiri". Fakirler, kanunlarla, vergilerle, ve ihtilâllerle zenginlerin kudretini azaltmayı düşündüler; zenginler, fakirlere karşı kendilerini korumak için teşkilâtlandılar. Aristo, bazı oligarşik teşkilâtlar üyelerinin, şöyle yemin ettiklerini söylüyor: **"Ben, halkın [yâni fakir halkın] muhasımı olacağım,"** ve **"Konsey'de, onlara elimden gelen her kötülüğü yapacağım."** Isokrates, M.Ö. 366'da şunları yazdı: **"Zenginler, o kadar gayri sosyal oldular ki, ellerindekileri, ihtiyacı olanlara vermektense, denize atmayı tercih ediyorlar, ve fakirler de, bir hazine bulmayı, zenginlerin mallarına el koymaktan daha az tatmin edici buluyorlar."**

Fakir vatandaşlar, Meclis'i ellerine geçirdi; çıkardıkları kanunlarla, zenginlerin parasını devletin kasasına aktarmaya, hükümet teşebbüsleri ve yardımları vasıtasıyla fakirlere dağıtmaya başladılar. Politikacılar, yeni kamu gelirleri keşfedebilmek için akıllarına gelen her şeyi yaptılar. Bazı şehirlerde, zenginliğin dağıtılması, daha direkt [dolaysız] oldu. Midilli Adasındaki borçlular, alacaklıları, topluca katlettiler. Argos'taki demokratlar, zenginlere saldırarak yüzlercesini öldürdüler, ve onların mallarına el koydular. Zenginler olduğu kadar orta sınıflar da, kıskançlığı ayaklandırdığını söyleyerek, demokrasiye sırt çevirirken, fakirler

de, kendileriyle zenginler arasındaki derin servet eşitsizliği giderilmemişken, oy kullanmada zenginlerle aynı haklara sahip olmanın sahte bir eşitsizlik olduğunu söyledi ve demokrasiye karşı çıktılar. Makedonyall Filip, M.Ö. 338'de Yunanistan'ı istilâ ettiği zaman, sınıf harbinin doğurduğu şiddet ve kızgınlık yüzünden Yunanistan, ülke içinde olduğu kadar ülke dışında da ölmüştü, ve çok sayıda Yunanlar da, Filip'in gelişini bir ihtilâle tercih ettiler. Makedonya diktatörlüğü altında da, Atina demokrasisi kayboldu.

Plato nun siyasî gelişmeyi monarşi, aristokrasi, demokrasi, ve diktatörlük dizisi hâlinde belirtmesinin doğrulandığını Roma tarihinde de görüyoruz. Milâttan önce ikinci ve üçüncü asırlardaki Roma oligarşisi, bir dış siyaset ve disiplinli bir ordu düzenleyerek, Akdeniz dünyasını zaptetti ve sömürdü. Böylece kazanılan zenginlik, asılzâdelerin ceplerine girdi, ve böylece geliştirilen ticaret, yüksek orta-sınıfı lüks bir refaha kavuşturdu. Zaptedilmiş ülkelerden getirilen Yunanlar, Doğulular ve Afrikalılar İtalya'da, asılzâdelerin köleleri olarak çalıştırıldı; topraklarından atılmış köylüler Kaius Gracehus'un M.Ö. 123'te fakirler için ayırdığı aylık hububat yardımından faydalanmak için şehirlerdeki gittikçe artan proletaryaya karıştılar. Generaller ve prokonsüller [konsüllük görevini yürüten memurlar] eyaletlerden, kendileri ve yönetici sınıf mensupları için yığın yığın ganimetlerle döndüler; milyonerlerin sayısı hızla arttı; biribirlerine rakip gruplar, adayları ve oyları satın almak için şiddetli bir rekabete giriştiler. M.Ö. 53'te, oy hakkına sahip bir grup seçmen, belirli kimseleri desteklemek şartı ile on-milyon *sesterces* aldı. [Sesterces, bir çeyrek dinar değerindeki eski bir Roma sikkesi idi.] Paranın yapamadığı yerlerde katliâm hazırdı; oylarını yanlış kimselere verenler bazen öldüresiye dövüldüler ve evleri yakıldı. Eski çağlar, böylesine zengin, böylesine güçlü, ve böylesine soysuz bir hükümet görmemişti. Aristokratlar, üstünlüklerini muhafaza edebilmek için, Pompey'i kendi saflarına aldılar; alelâde halk kaderini Sezar'a bağladı. Şimdi, zaferin açık arrtırmaya çıkarılmasının yerini, savaşın mihnetleri almıştı. Sonunda, Sezar kazandı, ve popüler bir diktatörlük kurdu. Aristokratlar onu katletti, ama sonunda, Sezar'ın büyük yeğeni ve üvey oğlu Augustus'un diktatörlüğünü kabul ettiler (M.Ö. 27). Demokrasi sona erdi, monarşi geri getirildi; Plato'nun tekerleği tam bir dönüş yapmıştı.

Will ve Ariel Durant

Tarihten Alınacak Dersler Çeviren: Nejat Muallimoğlu

Sh:1070-1075

Aşırılık

Lüksten kaçınınız. İnsanların kafalarını sırılsıklam yaparak uyuşturan ve onları, beşerî şartları hatırlatacak bir şey müdahale etmediği takdirde, nihayetsiz ayyaşlık içindeymişçesine komaya sokan, takattan düşüren lüksten kaçınınız. Eğer bir insan, cam pencerelerle kendisini her zaman rüzgârdan muhafaza ediyor, yünlü çoraplarla ayaklarını her zaman sıcak tutuyor, ve yemek odasının sıcaklığı duvarlardan ve yerden gelen sıcak hava ile muhafaza ediliyorsa, hafif bir rüzgar, tehlikeli bir rahatsızlık getirebilir. Bütün aşırılıklar zararlıdır, ve onların en tehlikelisi de gereksiz, hak edilmemiş zenginliktir. Böylesine bir zenginlik, beyini etkiler, kafada boş hayaller uyandırır, ve şaşırtıcı bir bulutla, gerçek ve gerçek olmayan arasındaki farkın sezilmesini önler. Sonu olmayan yersiz bir zenginlik içincLe yok olmaktansa, insandaki faziletin yardımıyla bitmek bilmeyen talihsizliklere tahammül etmek daha iyi değil midir? Açlıktan ölüm, yumuşak bir şekilde gelir, oburluk insanı patlatır.

Seneka (m.Ö. **4** M.S. **65)** Romalı filozof, şair

Ağrı ve ilaç

Eski Yunan yazan ve biyografıcisi Plutarch'ın (M.S. 46-125), *Sezarların Hayatları* isimli eserinde Romalı lider Marius'un, köklü bir reform hareketinin risklerini şöyle anlattığı yazılıyor: "Görüyorum ki, ilâç, sebep olacağı ağrıya değmeyecek."

Roma İmparatoru Markus Aurelius'un annesi, oğluna, "Sahip olduğun otoriteyi çok yumuşattın," dedi. "Böylece, imparatorluğun yönetimine beslenen hürmet azaldı."

İmparator, annesine şu cevabı verdi: "Doğru, ama imparatorluğun otoritesini daha uzun ömürlü ve daha güvenilir yaptım."

Güvenlik üzerine

Metafizik şairlerinin en büyüğü sayılan İngiliz John Donne'nın (15721631) dediği gibi, "hiç kimse kendi başına kendisine yeterli bir ada değildir." Sizin, güvenlik ve huzur içinde geçecek bir hayat istediğinizi söylemeye hakkınız yoktur, zira büyük hâkim Oliver Wendelle Holmes'ın dediği gibi, "güvenlik bir hayal olduğu gibi, huzur ve rahatlık da insanın kaderi değildir." Böylece, hayatınızı buna göre tanzim edin ve üzerinize düşeni yapın ki, gelecek yıllarda hür insanlar, sizlere bakıp diyecekler ki: "İşte, güvenlik peşinde gitmeyen, yeni yeni fırsatlar ve imkânlar arayan bir nesil."

Dr. W. Norwood Brigance

Amerikan Hitabet Derneği Başkam

Güvenlik denilen şey, hemen hemen bir hurafeden başka bir şey değildir. Tabiatta güvenlik olmadığı gibi, insanoğlu da bir bütün olarak güvenlik nedir bilmedi. Tehlikeden kaçınmak, uzun vâdeli düşünüldüğünde, derhal karşı karşıya gelmekten daha emin bir hareket değildir. Hayat, ya heyecanlı bir maceradır ya da hiç bir şey.

Bn. Helen Keller

Amerikalı kör ve sağır hatip ve yazar

İki yazarın belirli bir çağdaki ülkelerini tanıtışı

Leviathan adlı ünlü eserin yazan Thomas Hobbes (1588-1679), yaşadığı İngiliz cemiyetini şöyle anlatıyor:

"Sanat yok, edebiyat yok, cemiyet yok, ve hepsinin kötüsü, ölümün şiddetli geleceğinin endişe ve korkuları, yalnızlık içinde geçen kısa bir hayat; insanlar fakir, hoyrat, hodbin, ve zalim."

Fransız yazan La Jean Bruyere de (1645-96), XIV. Louis'in çevresindeki insanlardan şu kelimelerle bahsetti:

"Neş'e ve eğlenceleri belli, ama sunî; üzüntüleri gizli, ama gerçek."

Hükümetlerin mâneviyatı

Alexis de Tocqueville (1805-89), Fransa'daki başkaldırmalar ve kargaşanın kötü neticeler vereceğinden korkuyordu. Millet Meclisinin bir üyesi olarak, Fransız politikacılarının, kendi

vicdanlarına ve kalplerine kulak vermelerini istedi; Meclis'teki bir konuşmasında (1848), sözlerini şu kelimelerle bitirdi:

Böyle bir zamanda, kamu ahlâkının ayaklar altına alınması karşısında sessiz duruyorsunuz. Kanunlarda değişiklikler yapılmasını istiyorsunuz, ben de bunun gerekli olduğuna inanıyorum. Seçim sisteminin ıslah edilmesi gerektiğine, parlamentonun çalışması ile ilgili kanunlar ve mevzuatın âcilen ıslah edilmesi gerektiğine inanıyorum. Fakat beyler, büyük hâdiseleri meydana getiren şey, kanunların uygulanması değil, hükümetlerin iç âlemleri, maneviyatları, derunî ruhlarıdır.

Walter Lippmann'dan seçmeler

Walter Lippman (1889-1974) ünlü bir Amerikan gazetecisi ve düşünürü idi. Onun yazıları —Türkiye de dahil— dünyanın pek çok ülkesindeki gazetelerde de çıkıyordu. Amerikan gazeteciliğinin en büyük mükâfatı "Pulitzer Price'ı iki defa kazanmış ve 1962'de de "Beynelminel Basın Mükâfatı" ile şereflendirilmişti. Aşağıda, onun muhtelif kitaplarından alınan parçalar göreceksiniz.

• Politikada, iş hayatında, aşkta, faziletin ideal örneklerine niye omuz silkiyoruz? Çünkü o zaman mağlup oluyor, ümitsizlik içinde çırpınıyoruz da ondan. Tamamıyla elde edilemeyecek bu ideallere ulaşmak uğrunda kendimizi uzatabilmek için, benliğimizi sertleştirmezsek, bulunduğumuz yerde çökerek gevşememiz, kendimizi uyuşukluğa, gayesizliğe, ve can sıkıntısına terketmemiz önlenemez.

Her şeyi mübah gören bir neslin hayattan hoşnut olduğunu, hayattan zevk aldığını, diğerlerini ilgilendirmeyen başlıca şeylerin özel zenginlik, özel zevk, ve başarı olduğunu sanmak hatâdır. Her şeyi mübah gören nesil, bilâkis, bedbaht bir nesildir. Biz, çok zenginiz, fakat çok iyi bir hayat sürmüyoruz. . .

• İnsanlığa yakışmayacak korkuların, bizleri pençesine almasının sebepleri nelerdir? Bu korkular, hangi kaynaklardan fışkırıyor? Pekçoğumuzun sinirlerini berbat eden şey nedir?

Zeki bir liderliğin ilk şartı, insanların biribirlerine itimat etmeleridir. Şimdi ise, böyle bir itimattan şüphe ediliyor. Meselinin esası işte bu.

• Üzerlerinde kızgıncasına tartıştığımız belirli gayeler öylesine önemli olmadığı gibi, milletin kaderi, bunların hiçbirine de bağlı değil. Milletin geleceği, insanların hürmet duydukları gayeler uğrunda birleşip birleşmeyeceklerine, kendilerinin kapasite ve gayelerine inanıp inanmadıklarına bağlıdır.

• Varlığımızın kökünden sıyrılıyoruz. İster ebeveynler ve çocuklar, ister karı-kocalar veya ister işçi ve işverenler arasında olsun, karşılıklı ilişkilerimizde beşerî temaslardan uzaklaşıyoruz.

Biz, muğlak bir cemiyete alışık değiliz. Şahsî davranışlar ve ezelî otorite kayboldukça nasıl hareket edeceğimizi bilmiyoruz. Nasıl hareket edeceğimize dair önümüzde rehber, daha basit çağlar için yazılanlar dışında, elimizde eser yok. Biz, kendimizi nasıl değiştireceğimizi öğrenmeden çehremizi değiştirdik.

• Kamu felsefesinin ne olduğunu herkes iyice bilemez; halkın çoğunluğu belki, "kamu felsefesi" diye bir şey bile işitmedi. Fakat halka ışık tutabilecek durumda' olanlar kamu felsefesini, Çinliler'in inandığı gibi, İlahî Kudret'in emri kabul ederlerse, cemiyetin fertlerini

işbirliğine zorlayan gelenek ve inanışlar, bir bütün olarak nesilden nesile aktarılır. Ama halka ışık tutacak mevkilerde bulunanlar, kamu felsefesini bizzat kapı dışarı ederler, ve kamu felsefesini, cemiyetin gelişmesine engel olan reaksiyonlar ve saçma müesseseler diye düşünürlerse, o cemiyetin iplikleri çekilmiş ve doku parçalanmış olacaktır.

. . . Toplumlara, medenî vasfını veren gelenekler koptuğu zaman, topluluk tehlikeye düşmüş olur. Bu kopuş tamir edilmediği takdirde de toplumda, mahalliciliğe, sınıflara, ırka, ve dine dayanan bölünmeler husule gelecek, bu gruplar arasında çatışmalar baş gösterecektir. Geleneklerin devamlılığını sağlayan zincirler biribirlerinden ayrıldıkları takdirde, kültürel miras, bir nesilden diğerine emanet edilemez. O zaman, toplumun bekçiliğini ve devam ettirilmesini üzerine alan yeni nesiller, öğrenilmesi gereken şeyleri tecrübe ve hatâlarla yeniden keşfetmeğe, yeniden icat etmeğe, yeniden öğrenmeğe mecbur kalacaklardır.

Hiçbir nesil bunları başaramaz. Hiçbir nesil, kendisi için elzem yüksek bir medeniyetin lâzimesi sanat ve ilimleri yaratacak güçte değildir.

[İkinci Dünya Harbi'nden sonra] istiklâllerine kavuşan yeni demokrasiler, iştahlarını muhafaza eden, fakat gıda yetiştirmesini unutan insanlara benziyorlar. Onlar sadece, iyi bir hükümetin vereceği kanun ve nizama, hürriyet ve adalete ihtiyaç duyuyorlar. Fakat iyi hükümet etmek sanatı öğrenilmelidir. Ve öğrenilecekse, bu sanat yaşlılardan gençlere emanet edilmeli, ve gelenek, âdet, ve fikirler nesiller boyunca gelenekleri taşıyanların hâfızalarında kesintisiz bir hâtıra olarak yaşamalıdır.

O halde, insanlar, ancak ecdatlarının bildikleri şeylerle işe başlarlarlarsa, onlardan fazla öğrenebilirler. Onlar, basit tecrübeleri tekrarlayarak, yeniden öğrenmek mecburiyetinde kalmadıkları takdirde, daha ileri, daha yüksek tecrübelere girişebilirler. Bunun içindir ki, ancak geleneklerini muhafaza eden bir cemiyet ilerici olabilir. Chatres'in Bernard'ının dediği gibi nesiller, "Devlerin omuzlarına oturmuş cüceler gibidir, ve ancak onların omuzları üzerinde, eskilerin gördüklerinden daha fazlasını ve daha ileridekileri görebilirler."

- Kamu hayatında, ahlakî düzeni muhafaza etmeye yarayacak mekanik bir cihaz yoktur. Popüler vicdanı, zaman zaman daha yüksek seviyelere çıkaracak ve orada uzun müddet tutacak bir âlet yoktur. Bütün bunlar, cemiyeti idare etmek mevkiinde bulunan şuurlu ve temiz kadın ve erkeklerin zamanla, kendilerini takip edecek insanlara iyi örnekler bırakıp bırakmadıklarına bağlıdır.

- Kamu hayatındaki büyüklük, kaynakların, şahsî kanaatlerden çok hakikate hizmet edilmesinde, başarıya ulaşıp ulaşılamayacağında emin olunmasa dahi, doğru olanın yapılmak istenmesinde saklıdır. Tarihin en kritik ânında, vazife, hakikat, adalet, ve şeref gibi kendilerini uyuşukluğa kaptırmış insanları bıktıran bu kelimeler, o zaman, hüküm vermemize yarayan ölçüler olurlar. Biz, maalesef onları unutmuşcasına hareket ediyoruz.

Endişe ve ıztırap içindeki halkın, bizden, fazilet örnekleri ortaya koymamızı ve beşeriyetin ezelî hasletlerine sarılmamızı isterken biz, hâlâ çok kurnaz, hâlâ çok zeki, hâlâ çok hesaplı görünmeğe gayret ediyoruz. Önümüzdeki müşküllerle dolu dünyada bizi, ancak fazilet ve ahlâk örnekleri aydınlığa çıkaracaktır.

- Ben, Amerikan demokrasisinin iki sebepten ötürü başarılı olduğuna inanıyorum. Birincisi şu: Amerikan hükümetleri, şimdiye kadar pek çok şey yapmaya teşebbüs etmedi;

demokrasinin prensipleri, alelâde insanların kapasiteleri dışına çıkmadı.

İkincisi ise, hükümet ve parti sisteminin dışında, bağımsız müesseselerin ve insanların bulunmalarıdır: adlî sistem, hür kiliseler, hür basın, hür üniversiteler, yeterli mal ve mülke sahip hür insanlar, çiftlikler, fabrikalar, dükkânlar . . . Kanunlarla bağlı olmayan bu insanlar ve müesseseler, demokrasimizin idâmesi için demokrasi prensiplerinden daha az önemli değildir.

Walter Lippmann

Çeviren: Nejat Muallimoğlu

Bir kişiye karşı bütün bir toplum

Herhangi bir fikir üzerinde bütün insanlık, tek bir kişi hariç, aynı düşüncelere sahip ise ve o, bir tek kişinin eline kuvvet geçtiği takdirde beşeriyeti susturmaya çalışması nasıl affedilemezse, beşeriyetin de, kendisininkinden farklı düşüncelere sahip o insanı susturmaya çalışması, hiçbir zaman mazur görülemez.

John Stuart Mill

"Önsöz," *On Liberty* (Hürriyet Üzerine)

Kötünün ne olduğunu bilebilmek için ...

İngiltere Parlamentosu 1643'te bir emirle, otoritelerin müsaadesi alınmaksızın kitap basımını ve yayımlanmasını yasakladığı zaman, büyük Ingiliz şair ve yazarı John Milton, Aeopagitica adlı eserinde dedi ki:

Beşerî varlıkların bugünkü durumu gözönünde tutulduğu takdirde, kötülük hakkında bilgi sahibi olmayan bir insan, iyiyi kötüden nasıl ayırd edebilir, kendi kendisini kontrol mekanizmasını nasıl çalıştırabilir? . . .

Bundan böyle, dünyadaki kötülüklerin tanınmasının, beşer faziletinin oluşmasına ve hatânın ortaya çıkarılarak, hakikata varılmasında son derece lüzumlu olduğundan, bir kimsenin, günah ve hatâ sınırları dahilinde daha emin ve daha az tehlike duyarak dolaşabilmesi için, o kötülük hakkındaki her çeşit münakaşa ve fikirleri dinlemesi ve okuması gerekir.

John Milton

Şeytanın avukatını da dinlemek gerek

Bir evliyanın resmen ilânında kilise, "Şeytanın avukatını dahi sabırla dinler. İnsanların en kutsalı bile, ölümünden sonra kendisine takdim edilecek şerefe, ancak Şeytan'ın, onun hakkında söyleyeceği her şey dinlendikten, terazide tartıldıktan sonra nail olabilir. Newton'un felsefesi hakkında suallere müsaade edilmesiydi, beşeriyet, şimdi olduğu gibi, o felsefenin doğruluğu hakkında güven duyamazdı. Doğruluğuna dair elimizde en fazla delil bulunan inançlarımızın dahi yanlış olduğunu ispat edebilecek herhangi bir kimse için, davetiyeyi elimizde hazır tutuyoruz. Eğer davetiyemiz kabul olunmaz veya kabul edilir de, inançlarımızın yanlışlığı ispat olunmazsa bile biz, bu inançlarımızın doğruluğuna yine de tamamen emin olmuş sayılanlayız. Ne var ki, beşerî makuliyetin imkânları dahilinde elimizden geleni yaptık, hakikatin ortaya çıkması için bizden farklı düşünenlere her fırsatı

verdik; fakat yine de yarın, beşer aklının ortaya çıkarabileceği daha iyi bir hakikat için kapıyı hâlâ açık tutuyoruz. Kendisinden hâtâ sâdır olabilen bir yaratığın gerçeğe varabilmesi için önünde bundan başka bir yol da yoktur.

John Stuart Mill

On Liberty (Hürriyet Üzerine

Allah aşkına, her iki tarafı da serbestçe dinleyelim.

Thomas Jefferson

Amerika Cumhurbaşkanı

Benjamin Franklin'in Hayır İşleme Tarzı

Amerikalı mucid, yazar, ve diplomat Benjamin Franklin 1784'te, Benjamin Webb adındaki birine şu mektubu gönderdi:

"Efendim: Durumunuz beni derinden üzdü ve bundan böyle ilişikte, *on louis d'or* banknotu gönderiyorum. Böylesine bir meblâğı, size verdiğimi söylemek istemiyorum; sadece borç veriyorum. Ülkenize döndüğünüz zaman, eminim, bütün borçlarınızı ödemenize imkân sağlayacak bir işte çalışacaksınız.

"O zaman, sizin şimdiki durumunuzdaki gibi samimi bir insana rastladığınız zaman, bana olan borcunuzu o kimseye ödeyin, ve o kimseden, benim sizden istediğim tarzda, size olan borcunu sıkıntı içinde bulunan bir diğerine vermesini isteyeniz.

"Ümit ediyorum ki, bu işlem, onu durduracak bir hilekâra rastlayıncaya kadar pek çok el değiştirecektir. Bu, az bir para ile çok fazla hayır işi yapmak için benim bulduğum bir oyun. Hayır işlerine çok para yatırabilecek kadar zengin değilim, ve bundan böyle, az bir para ile büyük işler yapabilmek için böylesine hareket etmeye mecburum.

"İstikbaldeki refahınız için en iyi dileklerimle hürmetlerimi sunarım. "

B. Franklin

Kadîm Atinalı Gençlerin Yemini

Biz, şerefsiz veya korkakça hareketlerle şehrimize leke getirmeyeceğiz; ideallerimiz ve bu şehirin kutsal saydığı idealler uğrunda, hem yalnız olduğumuz hem de diğerleriyle beraber bulunduğumuz zamanlarda çarpışacağız; şehirin kanunlarına hürmet ve itaat edeceğiz ve çevremizdekilerin de, aynı hürmet ve itaati göstermeleri için elimizden geleni yapacağız; halkta, kamu hizmetleri hissinin yerleşmesini hızlandırmak için ara vermeden çalışacağız; bu şehiri, bize emanet edildiğinden daha büyük, daha iyi, ve daha güzel bir şehir olarak bizden sonrakilere bırakacağız.

(Editör) Herbert R. Mayes

An Editor's Treasury

Mazi

- Washington'daki Millî Arşiv binasının ön cephesindeki yazılardan ikisi şöyle: "Mazinin mirası, istikbalini hasadını mümkün kılan tohumdur.'" ve "Mazi, bir başlangıçtır."

- **Geleceği anlamak istiyorsan, maziyi incele.—Konfüçyüs**

- **Maziye bakmak başka şey, gerisin geri oraya gitmek ise bambaşka bir şey.—Charles Colton**

- **Eğer hilkat, bizim geriye bakmamızı isteseydi, gözlerimizi, alnımızda değil, ensemizde yapardı.—Namık Kemal**

- **Çok gerilerdeki ecdadının asil başarılarıyle gurur duyanlar, ilerideki ahfadının gururla yâdedecekleri hiçbir şey yapamazlar.—Thomas Macaulay**

Çöküş Sebepleri

Somerset Maugham, "Eğer bir milletin hürriyetten daha çok değer verdiği bir şeyi varsa, hürriyetini kaybedecektir," diyor. "Ve istihza şurada ki, eğer halkın daha fazla değer verdikleri şey rahatlık ve para ise, onları da kaybedecektir." Mehmed Akif in dediği gibi,

Gökten inmez bir de hiçbir şey . . . Bütün yerden taşar;

Kendi ahlâkiyle bir millet ölür, yahut yaşar.

Maya medeniyetinin niye çöktüğü üzerinde duran John Gardner, onu ayakta tutacak büyük bir ideali olmadığını yazdı. "Her şeye sahipti, ama bir maksat ve görev hissine, hayır."

Edith Hamilton da, kadîm Atinalılar'ın, hürriyetlerini nasıl kaybettiklerini şöyle anlatır: "Onların en çok istedikleri şey, sorumluluktan sıyrılmış hürriyet olduğu için, hürriyetlerine kendi istekleriyle son verdiler ve Atmalılar bir daha hür olamadılar."

Kadîm Roma'nın nasıl soysuzlaştığını Çiçero şöyle anlatır: "Düşman, kapılarımızdan içeri girdi. Bizim düşmanımız, lüks düşkünlüğümüzdür, ahmaklığımızdır, hayvani hislerimizdir.

İngiliz tarihçisi Edward Gibbon da *Roma İmparatorluğunun Gerileyişi ve Çöküşü* adlı abidevî eserinde der ki: "Kolayca aldatılan namuslu insanlar, devleti kuranların, kendilerine bahşettikleri hediyeleri kaygısızca kabul ediyorlardı."

Almanya, İkinci Dünya Harbi'nde mağlûp ettiği Fransa'da (1940), Birinci Dünya Harbi'nin ünlü kahramanı Mareşal Petain'in başkanlığında bir kukla hükümeti kurdu. Petain, harp sonrası sürgün edildiği adada yazdığı hâtıralarında diyordu ki: "Bizim eğlence ruhumuz, fedakârlık ruhumuzdan büyük idi. Biz, verdiğimizden fazlasına sahip olmak istedik. Gerekli gayreti göstermedik ve kendimizi büyük bir felâketin içinde bulduk."

Geriliğimizin başlıca sebebi

Prof. İsmail Hakkı İzmirli (1869-1946), büyük bir bilginimizdi. Çok sayıda kitabı vardı. Dört-bin ciltten fazla kitabı ihtiva eden kütüphanesini, Süleymaniye Kütüphanesine hediye etti. Atatürk, Prof. İsmail Hakkı İzmirli'nin *Meali-i Kur'an* (1927) Türkçe çevirisini okumuş, özellikle "Mânaya delâlet eden tercüme ile namazda kıraat câizdir" hükmüyle, "Türkçe ibâdet'e imkân veren görüşünden dolayı kendisini kutlamıştı. Prof. İsmail Hakkı İzmirli, bir konuşmasında, dine sokulan hurafelerin bizi geri bıraktığını söyledi:

. . . Bizde sanayi geri kalmıştır. Çünkü mektep yok. Çünkü makine işletemeyiz. Çünkü bu yolda çalışmayız. Bunlar birer sebeptir. Fakat aynı zamanda birer neticedir. Bunların hepsi bir bütün'dür. Memleketin dini, ilmi, ticareti, sanayii, ahlâkı, zihniyeti ayrı ayrı düşünülemez. Sanayide geri kalmışlığın kabahati zanaat muallimlerinde, bunların yetersizliğinde

görülmemelidir. Umumi yapıda aranmalıdır. Araştırın: göreceksiniz ki en büyük mesul, dindeki hurafeler, müsbet ilim yerine masallar ve isrâiliyatla dolmuş olmamızdır. Din, hususiyle İslâm dini, zamanı idrâki tavsiye ediyor, şart koşuyor, *tagayyür-i ezmân ile tebeddül-i ahkâm* diyor. [Zamanın değişmesi ile emirler (buyruklar, kanunlar) da değişir.] Anlayamadığınız veya anlaşılmasını muayyen şahısların tasarrufuna bıraktığınız bu vecibeyi öz lisanınıza lâyık görmüyorsanız, ahlâk ve âdetler, dinî terkib sizi geri götürür. Aşırı muhafazakâr olmamızda, bu lâubaliliğimizin hissesi büyüktür.

Prof. İsmail Hakkı İzmirli

İzmir Konferanslarından, 1915

Karatahta önce "hacı" oldu

Üçüncü Mustafa [1757-74] zamanında, topların domuz kılından yapılmış fırçalarla temizlenmesinden dolayı ihtilâl çıkıyordu.

Karatahtayı mekteplere sokmak için eski Maarif Nezareti, bir nevi talimatname yapmaya mecbur oldu. Karatahtanın Yemen'de, Hicaz'da kullanıldığını iddia etmek zaruretine düştüler. Karatahta, Hicaz'dan, Yemen'den geçirilerek "hacı" edildikten sonra mekteplerimize kabul edilebildi.

Coğrafya haritaları, resimdir diye, memlekette başlayan ve büyüyen dedikodu tehditleri arasında, ismini söyleyemediğim çukurlara atılarak ifna edildi [ortadan kaldırıldı].

Sultan Abdülmecid zamanında Darülmuallimin'e, resim albümlerini ve coğrafya haritalarını sokmak bid'atını irtikâp eden Maarif Nazın Ahmed Kemal Paşa, tekfire uğradı [lânetlendi, küfüre uğradı], memleketten kaçarak canını kurtarmaya mecbur oldu.

Hesapt defterlerinde cemi [toplam] yaptırılırken, çocuklara öğretilen zâit [artı] işareti salîbe [haç'a, put'a] benziyor, çocuklarımızı yavaş yavaş Hıristiyan edecekler endişesi memleketi telâşa düşürmüştü.

İstanbul Darülmuallimîn'in ve Darülfünun'un yetiştirdiği gençler, Buhara mekteplerine sıra getirmek istediler. Şu, üstünde oturduğumuz gibi sıralar. Bu cedîdi [yenilikçi] bir hareket idi. Bu cedidî harekette mollalar, derhal küfrü [Allah'a inanmama] ve bid'atı keşfettiler: "Kiliselerde sıralar vardır; mektepte eczây-u şerife, *Kur'an-ı Kerim* okunur. Mektep şeriat derslerinin yeridir. Demek, Hristiyan sırasını, İslâm mektebinin içine sokacaklar."

Ne oldu bilir misiniz? Kıtal [çarpışma, vuruşma] oldu. Zavallı Buhara, düçar-ı esaret [esarete düşmüş] olduğu için, kanını başka yerlerde akıtması lâzım gelen Buhara'nın çocukları, sıra mektebe girer mi girmez mi diye biribirinin kardeş kanını akıttılar.

Buhara Emîri, hakikî ismini Meclis kürsüsünün nezaheti [temizliği] dolayısıyle telâffuz etmekten kendimi men ettiğim gayrı-tabiî bir nevi harem teşkilatıyle beraber Afganistan'a kaçtı.

Hamdullah Suphi Tanrıöver

Bir rasathane yaptırıldı ve yıktırıldı

Sultan Üçüncü Murad (1574-95) zamanında müneccimbaşılığına atanan Takyeddin bin Mehmed bin Ahmed adındaki astronom, hünkâr hocası meşhur Sadeddin Efendi ye bir layiha

sunarak, Uluğ Bey zamanındaki hesapların yeni rasatlarla düzeltilmesi gerektiğini, çünkü o yolla yapılan hesapların her zaman doğru çıkmadığını söyleyerek yeni bir rasathane kurulmasını istemişti.

O zamana kadar Türkiye'de rasathane adına bir şey pek bulunmadığı gibi, astronomi ve rasat hesapları, Uluğ Bey zamanından kalma rasatlara, Arapça veya Farsça'dan çevrilen kitaplara bağlı kalmıştı.

Padişah, bu rasathanenin derhal yapılmasını emretmiş ve Tophane bayırında, o zaman için gerekli her türlü astronomi âletleri ile donatılmış bir rasathane yapılmıştı. Ne var ki, bu rasathanenin ömrü pek kısa oldu. Dr. Adnan Adıvar diyor ki *(Osmanlı Türklerinde İlim,* s. 90-91):

İşte bu bilgin astronomun kurmak istediği rasathanenin ömrü pek kısa olmuş ve hattâ binanın tamamlanıp tamamlanmadığı bile bizce kesinlikle anlaşılamamıştır. Hoca Sadeddin'le zamanın Şeyhülislâm'ı Ahmed Şemseddin Efendi arasındaki düşmanlık yüzünden bu Şeyhülislâm efendi, Padişaha sunduğu bir arîzada (jurnal), gökleri rasat etmenin uğursuz ve her nerede bu işe teşebbüs edildiyse, devletin mahv ve harap olduğunu söyleyerek ilim düşmanlığını göstermesi üzerine, 987 yılı Zilhicce'nin 4üncü Perşembe günü Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşaya, rasathanenin derhal yıkılması irade olunmuş ve gerçekten de bu kurum, bir gece içinde yerle bir edilmiştir. Müsbet ilimlere karşı Osmanlı İmparatorluğunda görülen ilk düşmanlık eseri olan bu olay, şahsî sevişmezliklerin, İlmî alanlara bile etkisi olduğunu gösterdikten başka, sokağa çıkmak için dahi müneccime danıştığında şüphe olmayan Şeyhülislâm efendinin, gerçek ilme olan ilgisizliğini de gösterir.

Gericilik, bilgisizlik sadece müsbet ilimlerde değildi. Dr. Adnan Adıvar, yukarıda bahsettiğimiz eserinde, medrese ulemasının, Avrupa'da Rönesans'ın yürütüldüğü yıllarda da, "eski ilimlere dair teliflerine ve tercümelerine devam etmekte" olduklarını yazıyor:

Türk ulemay-ı rüsumu [şekilci din bilginleri], değil müsbet ilimlerde, doğrudan doğruya kendi sahaları olan meselelerde bile çok geri kalmışlardı. Meselâ, bu tarihlerden [Üçüncü Selim zamanındaki yenileşme hareketlerinden] 50-60 yıl önce, Hicaz'da çıkan Vahabi mezhebi hakkında Hicaz ve Irak uleması tarafından birçok kitap yazıldığı ve birçok tartışma sürüp gittiği halde, İstanbul ulemasının bu mezhebin esası hakkında bile bilgisi yoktu.

Aynı cehalet, devleti yönetenlerde de hükmünü yürütüyordu. *Tarih-i Cevdet*'ten öğrendiğimize göre, zamanın Reisülküttab'ı, yâni Dış İşleri Bakanı Atıf Efendi, yazdığı bir takrirde, tesirleri dünyanın her tarafında hisedilen 1789 Fransız İhtilâli'ni, "Voltaire ve Rousseau gibi meşhur zındıkların [dinsiz imansızların] ve anlar misillû dehrîlerin [onları gibi imansızların] eserleriyle husule gelmiş bir fisk ü fücur [Allah'a isyan etmiş günahkârlar] cümbüşü gibi gösteriyordu. Reisülkattab Atıf Efendi, Hukuk-u Beşer Beyannamesi'ni [İnsan hakları bildirisini], "insanları hayvanlar derekesine indirmek için yazılmış bir beyanname" diye anlatıyordu.

Nejat Muallimoğlu

Osmanlı ilmiye sınıfının cehaleti

İlmiyye sınıfının içinde bulunduğu fikri izmihlâli [perişan olmak, yok olmak] isbat için misâl arzedeyim: 1273 Hicrî senesi [1856] Cemaziyel-âhiresinin [Arabî ayların altıncısı] 16ncı

Pazar günü akşamı, inşası hitam bulan [biten] Fethiyye kalyonunun denize indirilmesi merasimine davetli idik. Ali Paşa'nın sadareti zamanında ûlâ rütbesi sınıfından olanlarla Vezirler ve ilmiyyeden de İstanbul pâyelûlarının [üst rütbelilerinin] daveti kararlaştırılmıştı. Bu suretle tersane önünde, devletin ekâbiri [seçkinleri] bir araya toplanmıştı. Zât-ı Şahâne'nin teşrifine intizar ediyorduk ki [bekliyorduk], Fethiyye Kalyonu, kendi kendine havuzdan kurtularak denize iniverdi. Gemi çok rahat inmişti, ama bir kaç kişi yaralandı, hattâ ölenler oldu.

Biraz sonra mesele anlaşıldı: Öteden beri, kalyonların en üst katı havuzda yapılmayıp denize indirildikten sonra yapılması mûtad iken, Fethiyye Kalyonunun üst katı da havuzda yapıldığından ağır basmış, ve büyük desteklerden birini, daha sonra diğerlerini kınp denize inmişti. İstanbul Kadısı olan Tekfurdağı Müftüsü Zâde Efendi ise, bu işlerden habersiz olduğundan, geminin kendiliğinden hareketine bir mâna veremeyip, "Fesüphanallâh. . . Bu kalyonu melekler mi deryaya indirdi?" deyince, bunu duyan Fuad Paşa, yaralananlardan birkaçını gösterip şu cevabı verdi:

"Muhtemel, Efendi, ama bakın ki, melekler arasına şeytanlar da karışmış."

Böyle yâveler [yalan, saçma sapan söz] söyleyen kişiler, kadılık makamında oturunca, ol ilmiyyenin itibarı mı kalırdı? Böyle âlimlerden mülk-ü millet faide mi görürdü?

Ahmet Cevdet Paşa

Mâruzât

Softalık buna derler

... Ne sinema ne tiyatro seyretmek ne de radyoda temsil dinlemek günahtır. Bunu iddia edenler softadırlar.

. . . Gazeteler, bir müftünün sinema seyretmeyi ve radyoda temsil dinlemeyi günah saydığını yazmışlardı. Fakat müftü efendinin istisnasız bütün sinema ve radyoları mı kastettiği, yoksa tefsirini sadece ahlâka aykırı film ve piyeslere mi inhisar ettirdiği anlaşılmış değildir. Hüküm umumî ise, hâlis yobazlıktır. Şarta muallâksa, isabetlidir.

. . . Bizim müftü efendinin de topyekûn sinema ve radyo temsillerini tefsire kalktığını zannetmiyorum. Eğer böyle ise, muhterem Diyanet İşleri Reisi'nin dikkatini çekeriz.

Müslümanlık, medeniyet düşmanı değildir. İslâm medeniyeti en büyük şahittir. Medinetüzzehra Sarayı'nın kapısında Zehra'nın heykeli vardır. Elhamra, Elbeyza saraylarının kapı ve duvarlarında çeşitli resimler, sağda solda hayvan, insan ve aslan heykelleri vardır. Fatih, İtalyan ressamı Bellini'ye kendi resmini yaptırmış, Kanunî Sultan Süleyman'ın Budin'den iğtinam edip [yağma edip] İstanbul'a getirdiği Apolion heykeli, sonraları Damat İbrahim Paşa'nm Sultan Ahmet'teki evinin önüne dikilmiştir. İskenderiye'ye, Mehmet Ali'nin heykeli, El-Ezher âlimlerinin itirazına uğramadan dikilmiştir.

İslâm dininde, resmin ve heykelin yasak olduğu iddiası da softa uydurmasıdır. Çünkü, yobaz tarihi bilmez, İslâm dinini bilmez, medeniyeti bilmez. Onun Müslümanlıkla alâkası yoktur, ve onun şahsında İslâm dinini baltalamak da, yobazlığın bir başka çeşididir.

Peyami Safa

Tercüman, 6 Mart, 1960

Benim dinini ne umuttur ne korku,

Allah'ıma sevdiğimden taparım.

Ne cennet ne cehennem bir korku.

Vaiz! Deme cehennemin ateşi
Çıkar bilmem kaç çeki odundan.

Ziya Gökalp

Ahmet Vanlıoğlu Hoca'nın "Eyüp Sultan Hazretleri"

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz, 1993 Temmuzunun ilk haftasında İstanbul Haseki Eğitim Merkezi'nden mezun olanlara yaptığı hitabında şunları da söylemişti:

". . . Ben burada yetişen genç arkadaşlarımızdan şunu rica ediyorum: Hamasîden ziyade, millete İslâm dininin güzelliklerini anlatınız. Ruhunu anlatınız. Özünü anlatınız. Vicdanî diye bir zâtın eseri var. İstanbul'dan bahsediyor. Diyor ki, mübarek Süleymaniye kürsüsünde, Bayezit, Sultan Ahmet kürsüsünde ulemayı göremezsiniz. Ulemanın kürsüde vaaz etmesi, bir zamanlar bir kusur telâkki ediliyormuş. Anadolu'nun muhtelif yerlerinden gelen cerci'ler, İslâm'a muhalif ne kadar hurafe varsa, o kürsüde, onlarla milletin kafalarını zehirliyorlar, diyor."

Daha düne kadar bu ülkede futbol oynamanın, mayo ile denize girmenin, hele kadın-erkek beraber denize girmenin, dans etmenin, resim yapmanın, radyo dinlemenin, tiyatroya, sinemaya gitmenin, televizyon seyretmenin günah olduğunu söyleyenler tümen tümendi. Kendilerini "âlim" sananlar ve pek çokları tarafından "âlim" kabul edilen bazıları, Mehmet Nuri Yılmaz'ın bahsettiği hurafeleri hâlâ dine sokmaya çalışıyorlar. Ben, yıllardır beni rahatsız eden sol gözümün muayenesi için 1997 Haziran'ında New York'a gitmiştim. Bu arada, Long Island'da bir caminin açılışı münasebetiyle yapılan törene de katıldım. Törenin, başlıca hatibi, o tören için New York Fatih Camii tarafından özel olarak getirilen (Eyüp Sultan Camii'nde de vaazlar veren) tanınmış vaiz Ahmet Vanlıoğlu Hoca idi. İstanbul'un nasıl fethedildiği üzerinde konuştu.

Ahmet Vanlıoğlu Hoca, İstanbul'un zaptı sırasında Beyoğlu sırtlarından atılan topların surlara niye ulaşamayıp, Haliç'e düştüğünü şöyle anlattı:

"Haliç'in surlara bakan tarafında Eyüp Sultan Hazretleri yatıyordu. İstanbul'daki Rumlar, uzun yıllar boyunca, kim olduğunu bilmemekle beraber, Eyüp Sultan Hazretleri'ni kendilerinden bir evliya diye kabul etmişler, onun mezarı başında dua ediyor, adaklar adıyorlardı. İşte, bu sebepten, Fatih Sultan Mehmed'in ordusunun Beyoğlu sırtlarına yerleştirdiği toplarla surları yıkmak ümitleri boşa çıkıyor, ve atılan gülleler Haliç'e düşüyordu. Niye surlara erişmiyordu da, denize düşüyordu?

"Çünkü Eyüp Sultan Hazretleri, 'Benim gâvurcuklarıma dokunmayan!' diyerek bu gülleleri havada iken yakalıyor, Haliç'in sularına bırakıyordu."

Evet, Ahmet Vanlıoğlu Hoca, Amerika'da bunları söyledi ve kendisini dinleyenleri hayrete boğdu. Dediğim gibi, zaman zaman Eyüp Sultan Camiinde de vaaz veriyormuş. Bana inanmayan, gider, Hocaefendi'ye sorar.

Nejat Muallimoğlu

Matbaayı asırlarca bu ülkeye sokmayan kimlerdi?

Mehmet Nuri Yılmaz, yukarıda bahsettiğim konuşmasında, şunları da söyledi: "Milletimizin ileri gitmesinde de, geri kalmasında da din adamlarının rolleri büyüktür. Bu inkâr edilemez. Matbaa, Hıristiyan dünyasından iki yüz sene sonra memleketimize gelmişse, bunda din adamının suçu vardır ... Şu anda geri kalmamıza din âmil değildir. Dini suçlayamayız. Geri kalış sebebimiz, bizim, dini daha iyi anlayamayıp, iyi kavrayamamış olmamızdır."

Matbaa, Avrupa'da 1444'te icat olunarak kıt'anın hayatına girmiş, 1510'da gelişmesini tamamlamıştı. Macaristan'da ilk kitap 1473'te basıldı, bizde ise 1730'da . . . Arada 257 sene var. Ve İbrahim Müteferrikanın *Kur'an* basılmaması şartı ile açtığı matbaa, onaltı kitap bastıktan sonra kapandı —tâ 1796'ya kadar. Yeni alfabenin kabul edildiği 1928'e kadar, bütün Türkiye'de basılan kitapların toplam sayısı, 40,000 civarındadır. Ziya Paşanın

Diyar-ı küfrü gezdim, beldeler, kâşaneler gördüm,

Dolaştım mülk-ü İslâm'ı bütün viraneler gördüm.

feryadı ile dertli olan farkın asıl sebebi, bizdeki kafa karanlığı idi. Matbaa, iki-buçuk asır içinde, Batı kültürünü inşa etmeye yetmişti.

Bizde ise Saray ve Medrese, halkı cahil bırakmaya azmetmişti. Öte yanda, gayrimüslimler matbaalarını kurarak kendilerinin halkını geliştirmeye başlamışlardı. Yahudiler'i, İspanyol Katolikleri'nin zulmünden kurtarıp 1492'de Türkiye'ye getirdiğimiz zaman, onlar, beraberlerinde matbaayı da getirdiler. Bu göçmen Museviler, 1494'te İstanbul'da, 1510'da Selânik'te, 1554'te Edirne'de, 1605'te Şam'da, 1646'da İzmir'de matbaalarını kurdular. Bu matbaalarda, yasak olduğu için, Türkçe ve Arapça kitap basılmaz; Yunanca, Rumca, Ermenice, Lâtince, İbranice, İspanyolca, Almanca, Fransızca, ve İtalyan'ca kitaplar basılırdı. Cemal Kutay diyor ki:

"İşte biz, daha o zamanları, Türk'ü ilim ve medeniyette geri bırakma karşılığı, tebaa'mız, yâni bize bağlı dediğimiz Rum'a, Ermeni'ye, Musevi'ye, kapitilasyonların imtiyazlı insanlar hâline getirdiği bütün yabancılara, çağdaş medeniyetin nasibinden faydalandırırken, kendi insanlarımızı cehaletin karanlığına mahkûm etmiştik.

"Medrese, her istemezük karşısında safına aldığı Yeniçeri eşkiyalığı ile elele, kültürün temeli matbaaya karşı çıkmıştı. Daha sonraları, ödenmez ve doldurulmaz günah için özürler arayacak, Rum'un, Ermeni'nin, Yahudi'nin ekonomide, tarımda, tıbda, matematikte, kısacası bütün müsbet ilimlerde ve bundan böyle genel hayatta Türk'ten ileri olmasını bir bilmece, zaman zaman haksızlık gibi gösterecek, rüzgâr ekenin fırtına biçeceği ebedî hakikatim unutmuş gözükecektik".*

Yıllar sonra, Mithat Paşa Tuna Valisi iken, Ahmet Mithat Efendiye vilayet gazetesini çıkarma vazifesini vermiş ve bugünkü bütün Bulgaristan ve Yugoslavya'nın bir kısım toprağını içine alan o koskoca bölgede yaşayan Bulgar-Rum-Ulah-Sırp-Ermeni-Pomak-Arnavut halkının dilleri için gazetede yer ayrılmasını istemişti. Irk, din, kan, milliyet karışımı bölgede, devletin kararlarını yaşayanlara anlatmak için, Mithat Paşa başka çare bulamamış ve gazetenin yansı bu dillere, yansı da Türkçe'ye ayrılmıştı. Cemal Kutay, Ahmet Mithat Efendi'nin her dilden yazıyı dizecek mürettip (dizici) bulduğunu, Türkçe metinleri dizecek Türk-Müslüman mürettip bulamadığını ve İstanbul'dan Ermeni mürettipler getirerek Türkçe

bölümünü dizdirdiğini de yazıyor.

Avrupa'da onaltıncı asırda Rönesans, kafaları hurafelerden temizleyip aydınlatır ve halkı hızla yepyeni bir medeniyete ulaştırırken, basılı kitapların bile Türkiye'ye sokulması serbest değildi. Selim Nüzhet Gerçek'in *Türk Matbaacılığı* adlı kitabından (1939) öğrendiğimize göre, Arapça ve Farsça kitapların Türkiye'de satılabilmesi bile ancak padişahın müsaadesiyle mümkün oluyordu. Meselâ, Oklid'in (Euklidis) 1594 yılında Romada basılan ve Nasireddin Tusi tarafından Arapça'ya çevrilen *Tahrir-i Euclidis* adlı kitabının Türkiye'ye sokulması için 996 tarihli bir ferman çıkarılmıştı.

Osmanlı İmparatorluğundaki kitap düşmanlığı zaman zaman şeyhülislam fetvalarında da kendisini belli ediyordu. Üçüncü Ahmed zamanında (1703-30), Varodin'de Avusturyalılar'a karşı yiğitçe döğüşürken şehit düşen Damat Ali Paşa, müsbet ilme âşık bir devlet adamı idi. Öldüğü zaman, adları dört cilt tutan yedi-bine yakın kitabını vakfetmişti.

Bu kitaplar arasında felsefe, tarih, edebiyat, ve astronomiye ait olanlar, "Ol makule kütübün [çeşit kitapların] vakfı caiz değüldür . .diyen Şeyhülislâm Ebu İshak İsmail Efendi'nin fetvası ile satıldı.

Nejat Muallimoğlu

Millî Mücadele sırasında Teâlî-i İslâm Cemiyeti'nin bir bildirisi

. . . İngilizler'i kızdırdınız, üzerimize Yunanlıları [doğrusu: Yunanları] musallat ettiler. Harpte mağlûp olduktan sonra, uslu uslu oturmak ve mağlûbiyetin netayicine [neticesne] katlanarak telafisini sabr ü sükûn ve aklü tedbir dairesinde izale etmekten [gidermekten, ortadan kaldırmaktan] başka çare var mıdır? Yunanlılarla harbe tutuşuyor, sonra da bir taraftan kaçıyor ve bir taraftan, şöyle mukavemet ettik, böyle zayiat verdirdik gibi yalanlarla halkı iğfale [aldatmaya, kandırmaya] çalışıyorsunuz. Düşünmüyorsunuz ki, Yunanlılara fazla zayiat verdirmek bile, bundan sonra, bizim için hayırlı ve menfaatli bir şey olmaz. Hudanagerde [Allah göstermesin], sizin yalanlarınızı şahit tutarak memleketinizde, "Bu kadar'kan döktüm ve şöyle fedakârlık ettim, böyle emek çektim!" diyerek hakkı feth davasına kalkar.

Hem dizler, ey yalancı ve denî şâkiler [alçak haydutlar]! Kendi milletimize karşı ecnebi milletlerden hiç birinin yapmadığı şekavet ve şenaatleri irtikâp edip dururken [haydutluk ve alçaklıkları yaparken] milleti, eşraf-ı memleketi [memleketin ileri gelenlerini, büyükleri] asıp keserek mallarını yağma ederken, kendinize ne hakla, ne yüzle, ne utanmazlıkla Kuva-yı Milliye [Millî Kuvvetler] nâmını veriyorsunuz? Milleti öldürerek, mahvederek, hukuk-u milleti müdafaa edeceksiniz, öyle mi? Utanmaz hainler, artık yetişir, yakamızı bırakın. Cenab-ı Hakk'ın gazap ve lâneti sizin üzerinize olsun!

(İktibas) Dr. Ali Sarıkoyuncu

Tarih ve Toplum, Haziran, 1992

Milli Mücadele sırasında Atatürk ve çevresindekilerin öldürülmelerini emreden fetva

İngilizler, Millî Mücadeleyi boğmak için ellerinden gelen her vasıtaya başvurmaktan çekinmiyorlardı. Onların baskısı altında, Damat Ferit kabinesi, Anadolu'daki mücadeleyi "isyan" diye göstererek, Atatürk ve çevresindekilerin katledilmelerinin şer'an caiz olduğuna

dair bir fetva çıkarılmasına razı oldu.

Damat Ferit hükümeti, bu fetvayı verecek adamı da buldu. Dürrizâde Abdullah isimli biri, Şeyhülislâmlık makamına getirildi, ve bu adam da Millî Mücadele'yi lânetleyen, liderlerinin katledilmesini emreden "fetva-yı Şerîfe"yi kaleme almaktan utanmadı. Fetvada özetle şöyle deniliyordu:

İslâm Halifesi Hazretlerinin sahipliği altında bulunan şehirlerde, bazı kötü şahıslar kendilerine reisler seçerek, Padişah'ın sadık tebaasını hileler ve tezvirlerle [yalan dolan] iğfal etmektedirler. Padişah'ın emri hilâfına asker toplamaya kalkışıp, görünürde, askerî iaşe ve teçhiz bahanesiyle, hakikatte mal toplama sevdasıyle, şeriate aykırı olarak vergi almakta ve çeşitli tazyik ve işkencelerle, halkın mal ve eşyasını gasp etmektedirler [zorla ellerinden almaktadırlar].

Allah'ın kullarına zulmetmeyi itiyâd haline getiren ve onları cezalandırmaya cesaret eden bu şahıslar, şehir ve kasabalara hücum edip, sâdık tebaadan nice mâsum kimselerin kanını dökmüşlerdir. Bazı ilmiye ricâli ile askerî ve mülkî memurları kendiliklerinden azletmişler, yerlerine, kendi hempalarım [ayakdaşlarını] tayin etmişler ve Hilâfet merkezi ile diğer şehirlerin ulaşım, nakil ve haberleşmesini kesmişlerdir. Devlet âmirlerinin icraatına mâni olmakta, merkezi, diğer memleketlerden ayırıp, yüksek Hilâfet'i bölmek ve zayıflatmak istemektedirler. Böylece İmamet makamına ihanet etmekle, İmamlığa itaatten çıkmışlardır.

Dağılmaları hakkında yüksek emre rağmen, hâlâ inad ve fesadlarında ısrar ederlerse, adı geçenlerin kötülüklerinden şehirleri kurtarmak için, bunlarla savaşılması ve öldürülmeleri meşrû ve farz olur mu? Beyan buyurula. . .

ELCEVAP: "Allah-ü tealâ âlem olur."

Bu suretle, Halife Hazretleri tarafından âdı geçen âsiler ile savaşmak üzere tayin olunan askerler savaşmaktan kaçıp firar eyleseler, dünyada şiddetli günaha ve ahirette acı azaba müstehak olurlar mı? Beyan buyurula. . .

ELCEVAP: "Allah-ü tealâ âlem olurlar."

Bu suretle, Halife'nin askerlerinden olup da, âsileri katledenler gazi ve âsiler tarafından öldürülenler şehid olurlar mı? Beyan buyurula. ..

ELCEVAP: "Allah-ü tealâ âlem olurlar."

Bu suretle, âsiler ile muharebe hakkında çıkan Sultan emirlerine itaat etmeyen Müslümanlar, günaha ve şeriatın takdirine müstehak olurlar mı? Beyan buyurula.. .

ELCEVAP: "Allah-ü tealâ âlem olurlar."

Nejat Muallimoğlu

Hacı Süleyman Efendi

Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Mustafa Kemal Paşa'yı candan destekleyen din adamları arasında Hacı Süleyman Efendi de vardı. Günümüzün yobaz milletvekillerinin ve vaizlerin ağızlarından çıkan bazı sözler karşısında, bu aydın din adamı ve İzmir Mebusu Hacı Süleyman Efendinin şu iki sözü ne kadar yüce:

- Cahilin dindarlığından hayır gelmez.

- Kadınları, yüksek mertebe olan bir milletin sırtı, hiç bir zaman yere gelmez.

Sh:1075-1089

Ortegay Gasset'ten seçmeler

Jose Ortega y Gasset (okunuş: Hozey Orteyga i Gasset-1883-1955) çağımızın ünlü bir Ispanyol filozofudur. Onun, oldukça sayıda dillere çevrilmiş kitapları varsa da, en önemlisi (İngilizce'ye *The Revolt of the Masses* adı ile çevrilen) *La rebelion de las masas* adlı eseridir. Bu satırların yazarı tarafından *Kütlelerin İsyanı* [4] adı ile dilimize çevrilen kitap, İngilizce'ye çevrildiği zaman, ünlü Amerikan dergisi *Atlantic Monthly Revieıv* şunları söylüyordu: "Onsekizinci asır için Rousseau'nun *Contrat Social'ı* [Sosyal Mukavelesi'si], ondokuzuncu asır için Marx'ın *Das Kapitali* ne ise, Ortega y Gasset'in *La rebelion de las mases'ı* de yirminci asır için aynı şeydir." Aşağıda, "kütle, yığın" fenomeni üzerinde duran bu kitaptan parçalar göreceksiniz.

- Şüphe edilemez ki, beşeriyet, en köklü bir şekilde, iki çeşit yaratıktan oluşan sınıflara ayrılmıştır: güçlük ve görevleri üstüste yığarak, kendi varlıklarından büyük talepte bulunanlar, ve kendilerinden özel hiçbir şey talep etmeyenler, yaşadıkları ânı "hayat" diye kabul edenler, mükemmellik yolunda hiçbir gayret göstermeyen, dalgalar üzerinde sallanıp duran şamandıra misâli insanlar. Bu bana, iki farklı koldan oluşan ortodoks [muhafazakâr] Budizm'i hatırlatıyor. Birinin emirleri sert ve zor, diğerinin kolay ve sıradan; biri "büyük vasıta" veya "büyük yol" denen *Mahayana,* diğeri, "küçük vasıta" veya "küçük yol" denen *Hinayana.* Önemli olan, hayatımızı, bu iki vasıtadan hangisine bağladığımız, kendimizden azamî veya asgarî talepde bulunmamızdır.

- Cemiyetin kütleler ve seçkin azınlıklara ayrılışı, sosyal sınıflara bölünmesi değil, "üst" ve "alt" diye hiyerarşik ayırımla bağdaşmayan insan sınıflarına ayrılışı demektir. Tabiatıyle, şurası açıktır ki, bu "üst" sınıflarda —«ğer gerçekten üst sınıflar iseler— "büyük vasıta'yı benimseyenlerin sayılarının çok daha fazla olacağı, "alt sınıfların ise düşük vasıflı fertlerden oluşacağı kuvvetle muhtemel. Fakat doğrusu istenirse, bu her iki sosyal sınıfta da, hem kütle hem de halis azınlık bulunabileceğini söylemek hiç de yanlış bir ifade sayılmaz. . . çağımızın bir özelliği, öteden beri seçkin diye bilinen vasıflarda bile, kütle ve bayağılığın hâkim oluşudur. Bundan böyle, yaratılışı itibariyle özel vasıfları gerektiren ve bu vasıfların bulunduğu farzedilen entellektüel hayatta bile yarı-aydının, vasıfsızlığın, bu hayatın gerektirdiklerine hiçbir zaman sahip olamayacakların ve zihnî dokuları itibariyle entellektüel hayat için yetersiz kimselerin, gittikçe zafer kazandıklarını görüyoruz. Bu, düşünüp taşınılmadan gelişigüzel söylenmiş bir söz değil. Arzu eden herkes, günümüzde politikada, sanatta, dinde, hayatın ve dünyanın genel meselelerine, ilim adamlarının ve tabiî ardından, doktorların, mühendislerin, finansörlerin, öğretmenlerin, ilh. düşüncelerindeki, hükümlerindeki, ve hareketlerideki ahmaklığı müşahade edebilir . . . Kütlelerin gerçek hâkimiyetini sembolize eden ve büyük ölçüde bu hâkimiyeti oluşturan insanların barbarlığı [Birinci Dünya Harbi sonrasıdaki] Avrupa'nın demorilize oluşunun başlıca sebebidir.

---

4 Daha önceki devirlerde kütle, bütün kusur ve zaaflarına rağmen, azınlığın, kamuya ilgilendiren meseleleri kendisinden biraz daha fazla anladığını kabul ediyordu. Günümüzde ise kütle, kahvehanede ileri sürülen düşünceleri, kanun yolu ile cemiyete kabul ettirmek hakkına sahip bulunduğuna inanıyor. Yığınların, tarihin başka

• Aynı durum, "asiller"in arta kalan son gruplarındaki kadın ve erkekler için de doğru. Öte yanda, "kütle" dediğimiz fenomenin en iyi örneği olarak ele alınacak emekçiler arasında, asil ve disiplinli kafalar hiç de ender değil.

• Cemiyette en farklı ve değişik düzenlerde, ve mahiyetleri itibariyle özel yeteneklere sahip olunmaksızın yürütülemeyecek işlemler, faaliyetler, ve fonksiyonlar vardır. Meselâ, sanatkâr tabiatlı, zevk sahibi birinin davranışları, hükümet fonksiyonları, kamu işlerinde siyasî karar verebilme yeteneği. Bu özel faaliyetleri, önceleri, yetenekli azınlıklar veya hiç olmazsa, bu yeteneklere sahip bulundukları iddia edilen azınlıklar yürütüyordu. Kütle, bu işlemlere karışmak hakkını kendinde görmedi; müdahale etmeyi düşündüğü takdirde, bu işlemlerin yürütülmesi için gerekli özel vasıfları elde etmek ve sadece bir kütle olmaktan çıkmak gerekeceğini idrak etmişti. Onlar, sıhhatli ve dinamik bir sosyal sistem içindeki yerlerini biliyorlardı.

• Kütlenin, günümüzde, sosyal hayatın ön safına geçmeye, şimdiye kadar birkaç kişinin inhisarında bulunan yerleri işgal etmeye, cihazları kullanmaya ve sınırlı sayıda insanlara ayrılan zevkleri paylaşmaya kararlı olduklarını görüyoruz. . . . Kütle, kütle olmayı terketmeksizin, önceki azınlığın ayağını kaydırıyor, onun yerini alıyor.

hiçbir devrinde, cemiyeti, günümüzdekinden daha dolaysız [direkt] yönettiklerini sanmıyorum. Hiper-demakrasi diye bahsetmemin sebebi işte bu.

• Diğer sahalarda de, bilhassa entellektüel sahada, aynı şeyler vuku buluyor. Belki yanılıyorum, fakat bana öyle geliyor ki, derinlemesine incelediği bir konu üzernide yazmak üzere kalemi eline alan günümüzün yazarı, bu konu üzerinde hiçbir şekilde durmamış ve konu hakkındaki bir yazıyı bir şeyler öğrenmek için değil de, kafasında taşıdığı basmaklıp düşüncelerle uyuşmayan yazar hakkında hüküm vermek için okuyacak vasat seviyedeki okuyucuyu göz önünde tutmak zorunda . . . Alelâde kafa taşıdıklarını bilen bu insanlar, bu alelâdelik hakkını ilân etmek ve onu istedikleri şekilde cemiyete kabul ettirmek inancını taşıyor .... Kütle, ağırlığı altındaki ferdi, yetenekli, seçkin olan her şeyi, diğerlerinden farklı olan her şeyi, mükemmel olan her şeyi ezer. Herkes gibi olmayan, herkes gibi düşünmeyen herhangi bir insan, ortadan kaldırılma rizikosunu göze alıyor demektir.

Önceleri "herkes," normal olarak biribirlerinden farklı özelliklere sahip insanların kütle ile beraberce kaynaştığı bir birlikti. Bugün ise, "herkes" denilince, sadece kütle akla geliyor. İşte, özelliklerindeki vahşiliğin hiçbir şekilde gizlenmeksizin anlatıldığı çağımızın dehşet saçıcı gerçeği bu.

• [Donkişot] yazarı Cervantes'in uzun bir zaman önce söyledği gibi, "Yol handan her zaman daha iyidir." Arzularını, idealini gerçekleştiren bir devir, artık başka bir şey arzu edilmediğini, arzu kuyularının kuruduğunu gösterir. Yâni, başka bir ifade ile, o meşhur olgunluk çağımız, aslında sonuna gelmiştir. Arzularını yenilemeyi bilmediklerinden, erkek arının zifaf uçuşundan sonra ölmesi gibi, kendi kendilerinden tatmin olan asırlar da vardır.

• Günümüzde . . . kütlelerin zaferinin en fazla temsil edildiği ülkelerde —Akdeniz ülkelerinde— kamu hayatının müşahadesinde, siyasî hayatın günü gününe yaşandığını hayretle görüyoruz. Bu, son derece hayret uyandırıcı garip bir fenomen [vakıa], Kamu otoritesi, kütlelerin bir temsilcisi elinde. Bu temsilci öylesine güçlüdür ki, bütün muhalefeti silip süpürmüştür. Onlar, iktidarı öylesine karşı konamaz bir şekilde ellerine geçirdiler ki,

tarihte böylesine kadir-i mutlak bir hükümet bulmak zor. Ama kamu otoritesi —Hükümet— yine de günü gününe yaşıyor, kendisini geleceğin açık bir hal çaresi olarak takdim etmiyor, istikbal için belirli hiçbir fikri yok; temsil etmiyor, gelişmesi veya tekâmülü, akla sığacak bir şeyin başlangıcının temsilcisi olarak meydana çıkmıyor. Kısacası, herhangi bir hayatî programı olmaksızın, herhangi bir yaşama programına sahip bulunmaksızın hayatını sürdürüyor.

Tutumların kabul edilmediği yerde, kültür yoktur. Ekonomik münasebetlerin, tarafların menfaatlerini koruyacak prensiplere bağlı bulunmadığı yerlerde kültür yoktur.

Bütün bunların bulunmadığı yerlerde kültür yoktur; kelimenin en kesin mânasıyla, barbarlık vardır. Kendimizi aldatmayalım: Avrupa'da kütlelerin ilerici ayaklanması altında başlayan budur. Barbar bir ülkeye giden bir gezgin orada, başvurulacak yönetici prensiplerin bulunmadığı bilir. Yerinde bir ifade ile denilebilir ki, barbarlığın standartları yoktur. Barbarlık, başvurulacak standartların mevcut olmayışıdır.

- Diğerlerinin hizmetinde yaşayan insan, genel inanışın tersine, alelâde insan değil, mükemmel insandır. Kendisini "transendental" [sınırlar ötesinde, mükemmel] bir şeyin hizmetine adamadıkça, hayatın, onun indinde bir tadı yoktur. Bunun içindir ki, hizmet ihtiyacının hissedilmesini bir baskı olarak düşünmez. Zaman zaman böyle ihtiyaç, tesadüfen kendisini göstermezse, mükemmel adam huzursuzlanır ve kendisini zorlaması için daha ve daha fazla gayreti ihtiyaç hissettirecek yeni yeni standartlar icat eder. Bu, bir disiplin olarak yaşanan hayattır —asil bir hayat. Asalet, onun, bizden talep ettikleriyle ölçülür, yüklediği mesuliyetlerle, haklarla değil. "Noblesse oblige" denilen bu. "Avam tabakasına mensup olanlardır ki, canları nasıl isterse öyle yaşarlar; asil adam, kendisini düzen ve kanuna adar" (Goethe). Asaletin imtiyazları, menşeleri itibariyle tâviz veya lütuf değildir; bilâkis, asil insan, onları fethetmek zorunda. Ve onların muhafazası, prensip olarak, imtiyazlı adamın onları, gerektiği her an ve onlara karşı gelebilecek herkese karşı yeniden fethetmeğe muktedir olduğunu farzeder. Özel haklar ve imtiyazlar, o halde, bir pasif mülkiyetten veya eğlenceden ibaret değildir; onlar, şahsî gayret neticesinde elde edilen standartları temsil ederler. Öte yanda, "insan ve vatandaşın" hakları gibi müşterek haklar, nefes almak ve çılgınlıktan kaçınmak halleri dışında, hukukî bir intifa [yararlanma, fayda sağlama] hakkı ve nimet, kaderin cömert birer lütfudur. O halde diyeceğim ki, gayrişahsî bir hak verilir, şahsî bir hak kazanılır.

"Asalet" gibi böylesine ilham verici bir kelimenin, günlük konuşma dilinde nasıl soysuzlaştığını görmek insanı rahatsız ediyor. Çünkü pek çokları için ırsî, "asil kan" mânasına gelen bu kelime, müşterek haklara benzer bir şeye, alınıp verilebilen hareketsiz bir şeye dönüştü. Halbuki gerçek mânasıyle, asalet kelimesinin kökü, aslında dinamiktir. Asil, "iyi bilinen, tanınmış," demektir; yâni herkesçe bilinen, meşhur, üstün vasıflarından ötürü, kendisini isimsiz kütleye tanıtan insan. Bu, şöhret sebebinin, alışılmışın üstünde bir gayret olduğunu îma eder. Şu halde asil, gayretli, mükemmel insan demektir. Çocuğun asaleti veya çerçevesi sadece nimettir. Çocuk, babası, kendisini meşhur yaptığı için tanınır. Yâni, yansıma ile tanınır ve gerçekte, ırsî asaletin dolaylı bir özelliği var: ayna ile yansıtılan bu ışık, ay ışığı, ölmüş insandan alınan bir şey. Bunda canlı, halis, dinamik olarak arta kalan tek şey, hayatta olanı, ecdadının ulaştığı gayret seviyesini muhafazaya zorlayacak itici güçtür. "Noblesse oblige," değiştirilmiş bu anlamıyle dahi, her zaman budur. Orijinal asil, kendisine bir mecburiyet yükler, asil vâris, bu yükümlülüğü verasetle kendisine aktanr. Fakat ne de olsa,

asaletin birinci asilden vârislerine aktarılışında, belirli bir tezat göze çarpıyor. Bizlerden daha mantıkî olan Çinliler, bu aktanlma düzenini tersine çevirmişler; oğlunu, asalet mertebesine eriştiren baba değil, şahsî gayretleriyle mütevazı ailesinin adını yücelten, kazandığı asalet ünvanıyle ecdadı arasındaki ilişkiyi devam ettiren oğludur. Böylece, bir kimseye asalet derecesi bahşedilirken, şereflendirdiği önceki nesillerin sayısı göz önünde tutulur; bazıları, sadece babalarına asalet getirirken, diğerleri, şöhretlerini, beşinci veya onuncu büyük babalarına kadar uzatırlar. Atalar, hayattaki gerçek adamdan ötürü yaşarlar; onun asaleti tesirlidir, aktiftir, bir tek kelime ile (şimdiki zamanı gösteren) "dir," (maziyi gösteren "dı" değil). (Yukarıda belirtildiği üzere maksat, "asalet" kelimesine—ki veraseti kaplamaz—orijinal anlamını vermekti. Tarihte sık sık görülen "kan asaleti" konumuz dışıdır.)

"Asalet," resmî bir terim olarak, Roma imparatorluğundan önce görülmüyor ve o zaman da, artık soysuzlaşmış ırsî asiller için kullanılıyordu.

• Demek oluyor ki, benim için asalet, kendisini daima kendisinden daha üstünlerine adayan, bir kimsenin, ne olduğu safhasını geride bırakıp, bir görev ve mecburiyet olarak gördüğü daha ötelerdeki düzeye erişme yolunda, hayat boyu süren gayretle eş anlamlıdır. Böylece ele alındığında, asil hayat, haricî bir kuvvet kendisini, silkinip harekete zorlamadıkça, statik bir şekilde kendisine yaslanmış, daimî bir hareketsizliğe mahkûm, alelâde veya âtıl hayat karşısında yer alır.

Bunun içindir ki, kütle terimini, kalabalığı vücuda getirmesinden ziyade, ataletinden ötürü bu çeşit insan hakkında kullanıyoruz.

Bir kimse hayat yolunda ilerledikçe, erkeklerin —ve kadınların— çoğunun, kendilerini, sadece dış zorlamalarına karşı bir reaksiyon olarak kabul ettirenler dışında, hiçbir şekilde gayret göstermeye muktedir olmadıklarını, gittikçe artan bir şekilde idrak ediyor. Ve bu sebepten ötürü, tanıştığımız insanlar arasında spontane [kendiliğinden, zorlanmaksızın] ve neşeli gayret göstermeye muktedir bir kaç kişi, bizim görüşümüzle, diğerlerinden tecrit edilmiş [sıyrılmış, soyutlanmış], âdeta âbideleşmiş kimseler. Bunlar, seçkin insanlar, asiller; sadece tepki gösteren değil, hayatı devamlı bir gayret, kesintisiz bir eğitim olarak gören insanlar. Bunlar zahitlerdir [borç olan ibâdetleri, asıl vazifeleri dışındaki dünyanın süs ve makamlarından elini çeken insanlardır]! Bu, konu dışı görünürse de, hayret uyandırmamalı. Her zamanki "kütle" vasfını muhafaza etmekle birlikte, "mükemmel"in yerine geçmeye çalışan hakikî kütle adamım tarif etmek için, onu, kendisinin benliğinde haşır neşir olan iki saf formla, normal kütle ve hakikî asil veya gayret insanı ile tezat teşkil edecek şekilde göstermek lüzumlu idi.

Ortega y Gasset

The Revolt ofthe Masses **(Kütlelerin İsyanı)** Çeviren: Nejat Muallimoğlu

Sh:1102-1106

Zamanın Önemi

Zaman:

Ondan daha uzun bir şey yoktur, zira ezelî ve ebedîdir.

Ondan daha kısa bir şey yoktur, zira projelerin gerçekleşmesi için yeterli değildir.

Bekleyen biri için ondan daha yavaş (ağır); zevklenen biri için ondan daha çabuk bir şey yoktur.

Büyüklüğü ile sonsuzluğa kadar uzanır; küçüklüğü ile sonsuz parçalara bölünebilir.

Herkes onu ihmal eder; herkes onun geçip gitmesine esef eder; onsuz bir şey yapılamaz.

İstikbalin nesillerine aktarılmaya lâyık olmayan ne varsa, onları karanlıklara iter, ve gerçekten büyük olan hareketleri ebedileştirir.

İnsanın, en kıymetli hâzinesi zamandır.

Voltaire

Sokrat'ın "eğitim görmüş" insanı

.. . Şu halde ben, kim eğitim görmüş insandır diyorum:

İlkin, günlük hayatlarında karşılaştıkları vakıa ve durumlar karşısında, çok defa, nasıl hareket edileceğini bilerek, doğru ve yerinde karar verenler.

Daha sonra, diğerleriyle olan münasebetlerinde şerefli bir tarzda hareket edenler, kendileri için hoş olmayan ve mütecaviz görülebilecek hallerden kaçınanlar ve beraber çalıştığı insanlara, mümkün olan ölçüde makul davrananlar.

Bundan başka, zevklerini daima kontrol altında tutanlar, kendi talihsizliklerine boş yere üzülmeyenler, bu talihsizliklere, insanlardaki müşterek tabiata lâyık bir tarzda katlanıp sabredenler.

Hepsinden önemlisi, başarılarının şımartmadığı insanlar, yâni başarıya eriştikleri zaman, kendilerinin hakikî benliklerinden ayrılmayanlar, talihlerinin yaver gitmesi neticesinde nimetlendikleri iyi şeyler karşısında gerçek benliklerini kaybetmeyenler.

İşte bu insanlarda, böylece sıraladıklarımdan biri ile değil hepsi ile bağdaşmış karakteri vardır; bundan böyle, bütün bu faziletlere sahip bir insan, eğitim görmüş bir insandır.

Sokrat

(MÖ. 470-390)

Eğitim-Kültür üzerine iki düşünce

İnsanlar avukat veya doktor veya tüccar veya fabrikatör olmadan önce insandırlar; ve siz onları, yetenekli ve hassas insanlar yaparsanız, onlar da kendilerini, yetenekli ve hassas avukatlar veya doktorlar yapacaklardır. Profesyonel insanların üniversiteden götürecekleri şeyler, profesyonel bilgi değil, profesyonel bilgilerin nasıl kullanılacağında yol gösterecek, ve özel bir meslekî çalışmanın tekniklerini aydınlatacak genel kültürün ışığını beraberlerinde götürmeleridir. İnsanlar, genel eğitimsiz de mahir avukatlar olabilirler, fakat onların, kafalarını bir sürü teferruatla doldurmak yerine, prensipleri talep eden ve anlayabilen felsefî avukatlar olabilmeleri, genel eğitimlerine bağlıdır. Ve böylece, mekanik mahiyette olanları dahil, diğer bütün faydalı meslekler de öyledir. Eğer bir kimsenin mesleği kunduracılık ise, eğitim, onu daha zeki bir kunduracı yapacaktır—ama ona nasıl daha iyi ayakkabı yapmasını öğretmekle değil, ona verdiği zihni egsersiz ve aşıladığı arzu ve davranışlarla.

John Stuart Mill (1806-73) Saint Andrew Üniversitesindeki konuşmasından

Kültür, düşünce faaliyetine ve güzelliğe ve beşerî hislere açık olabilmektir. Parça parça bilginin kültürle hiçbir ilgisi yoktur. Sadece iyi bilgilenmiş bir insan, Allah'ın bu yeryüzünde en faydasız, en can sıkıcı insanıdır. Bizim hedefimiz, hem kültüre hem de bazı özel sahalarda uzman bilgisine sahip insanlar yetiştirmek olmalı. Hatırlanması gerekir ki, değerli olan, entellektüel gelişme, insanın kendi kendisini geliştirmesidir; ve bu da genellikle, onaltı ve otuz yaşları arasında vuku bulur. Eğitime gelince, onun en önemli kısmını, çocuğun oniki yaşından öncesi annesi verir.

· Demek oluyor ki, benim için asalet, kendisini daima kendisinden daha üstünlerine adayan, bir kimsenin, ne olduğu safhasını geride bırakıp, bir görev ve mecburiyet olarak gördüğü daha ötelerdeki düzeye erişme yolunda, hayat boyu süren gayretle eş anlamlıdır. Böylece ele alındığında, asil hayat, haricî bir kuvvet kendisini, silkinip harekete zorlamadıkça, statik bir şekilde kendisine yaslanmış, daimî bir hareketsizliğe mahkûm, alelâde veya âtıl hayat karşısında yer alır.

Bunun içindir ki, kütle terimini, kalabalığı vücuda getirmesinden ziyade, ataletinden ötürü bu çeşit insan hakkında kullanıyoruz.

Bir kimse hayat yolunda ilerledikçe, erkeklerin —ve kadınların— çoğunun, kendilerini, sadece dış zorlamalarına karşı bir reaksiyon olarak kabul ettirenler dışında, hiçbir şekilde gayret göstermeye muktedir olmadıklarını, gittikçe artan bir şekilde idrak ediyor. Ve bu sebepten ötürü, tanıştığımız insanlar arasında spontane [kendiliğinden, zorlanmaksızın] ve neşeli gayret göstermeye muktedir bir kaç kişi, bizim görüşümüzle, diğerlerinden tecrit edilmiş [sıyrılmış, soyutlanmış], âdeta âbideleşmiş kimseler. Bunlar, seçkin insanlar, asiller; sadece tepki gösteren değil, hayatı devamlı bir gayret, kesintisiz bir eğitim olarak gören insanlar. Bunlar zahitlerdir [borç olan ibâdetleri, asıl vazifeleri dışındaki dünyanın süs ve makamlarından elini çeken insanlardır]! Bu, konu dışı görünürse de, hayret uyandırmamalı. Her zamanki "kütle" vasfını muhafaza etmekle birlikte, "mükemmel"in yerine geçmeye çalışan hakikî kütle adamını tarif etmek için, onu, kendisinin benliğinde haşır neşir olan iki saf formla, normal kütle ve hakikî asil veya gayret insanı ile tezat teşkil edecek şekilde göstermek lüzumlu idi.

Ortega y Gasset

The Revolt ofthe Masses (Kütlelerin İsyanı)
Çeviren: Nejat Muallimoğlu

Sh:1106-1114

Bertrand de Jouvenel'den seçmeler[5]

Ben, 1997 Eylülünde, ünlü Fransız filozof ve yazan Bertrand de Jouvenel'in İngilizce adı *On Power* olan abidevî eserini, *İktidarın Temelleri* adıile Türkçe'ye çevirdim (Birleşik Yayıncılık)

Bertrand de Jouvenel, tarihî gerçeklere dayalı derin bir inceleme mahsülü olan bu eserinde, iktidar denilen fenomen nedir, nasıl yerleşir, nasıl soysuzlaşır, ve çöker gibi hepimizin hayatını çok yakından ilgilendiren konular üzerinde duruyor.

Bu çok önemli inceleme (500 sayfa), bizim, her gün şikayetçi olduğumuz lider sultasının, gittikçe kalite yitiren siyasetçi bolluğunun, seçmene rağmen bildiğini okuyan bir yozlaşmış

---

5 Rousseau [Jean Jacques] dedi ki: "Bütün hususlar gözönüne alındığında, eğer şehir çok küçük değilse, bundan sonra gelecek hükümdarın hükümranlığını yürütmesinin nasıl mümkün olacağını bilmiyorum.

. . . Beşer huzursuzluğunun başta gelen sebebi, milletlerin nüfusu ve geniş topraklara yayılmış olmaları, ve hepsinin üstünde medenî insanları yıkan sayısız felâketlerdir. Hemen hemen bütün küçük devletler, cumhuriyetler, ve monarşiler,

sistemin teşhis ve tedavisinin ipuçlarını da veriyor.

Aşağıda bu kitaptan bazı parçalar göreceksiniz.

Demokrasiyi belirleyen fenomen oy verme faaliyetidir. Fakat oy vermenin mahiyeti de kendiliğinden belli değildir. Oy veren kimseler, bir hakkı mı kullanırlar, yoksa bir vazifeyi mi yerine getirirler? Seçmenler, kendi yararlarına bir politika mı seçiyorlar, yoksa her şeyi onların kararlarına bıraktıkları temsilcileri mi seçiyorlar? (Bertrand de jouvenel'in, "Seçmenlerin Aşağılanması" dediği bu bölümde şunlar da okunuyor:

Halk, eski çağlarda bir politikacıyı seçiyordu. Dolayısıyla o, bu seçimi bir hak olarak görüyordu. Bu seçimlerde, adayların her birinin politik etiketi değil de, şahsî yetenekleri göz önüne alındığı için meclisler, bağımsız şahsiyetlerden oluşan elit bir görünüm kazanıyordu. Böyle bir oluşum, birkaç kişiyi malî bir konuda aynı kararda birleştiriyor, fakat konu, savunma veya askerlik olduğu zaman, malî konuda birleşenler, ayrı ayrı görüşler ileri sürebiliyor; böylece, her zaman hür olan fikirler, ülkenin ve halkın yararı istikametinde şahsî görüşleri içeriyor, fikirlerin biribirleriyle çarpıştıkları canlı bir zemin oluşturuyordu.

. . . Fakat günümüz demokrasilerinde görüldüğü gibi, meclisler, iktidarın korunduğu bir yer hâline gelince, üyeleri, gruplar hâlinde, hattâ hizipler olarak ayrılmaya zorlandı. O zaman, iktidarı korumak ve siyasî bir zafer elde etmek için oluşan gruplar, politikacıların kişiliklerinden ve inançlarından bir şeyi kurban etmelerine yol açtı.. .

... O zaman, her seçim, meclise yeni kabiliyetler getirmek için değil, hepsinin ay. n ayrı birleştikleri grupları, partileri birleştirmek veya karşı grubu zayıflatmak için kullanıldı. Gruplar, şahsî kabiliyetleri herkesçe teslim edilmiş insanları seçmek yerine, grup adına hareket etmeyi kabullenen kimseleri tercih ettiler. Liderlerin, itibar ve popülerlikleri dolayısıyla, politik gruplar, kendilerine bağlı kalmaya söz veren adaylarını zafere ulaştırdılar. Bu insanlar da, parti olmaksızın başarılı olamayacaklarını bildiklerinden, istenen bütün tâvizleri verdiler. Meclis kalitesinin düşüşünün ilk sonucu, en iyilerin politakadan uzak durmaları oldu. Seçilenler, artık sadece bir sayı idiler ve meclise kalite getirmek gibi bir düşünceleri hiçbir zaman olmadı.

• Birinci Dünya Harbi'nin hemen ferdasında Lord Bryce, büyük modern demokrasileri inceleyen kitabının sonunda şunları yazdı: "Her yerdeki yaşlı ve tecrübeli kimseler, aynı kelimelerle, kendi gençlik çağlarındakinden daha az parlak ifadelerle konuşulduğunu, tavır ve davranışların bozulduğunu, en iyi vatandaşların politikaya atılmak istemediklerini, ve parlamentolarda, işlemlerin daha az haber konusu olduğunu ve daha az alâka uyandırdığını, ve oradaki bir sandalyenin bir kimseye daha az sosyal statü sağladığını, ve şu veya bu sebepten, onlara karşı duyuları saygının azaldığını söylüyorlar*."—Modern Democracies,* C.II, s. 367.

• Parti fenomeni, hızlı bir evrimden geçti; bu evrim, ülkelere ve partilere bakışlara göre, aşağı yukarı ileri bir safhaya erişti. Evrim, seyrini tamamladığı vakit, millet bünyesindeki bir partinin durumu, öncekine benzeyen fakat daha ince bir partidir. Partinin, kendisine mahsus dili, kendisinin gelenekleri, kendisinin kahramanları, kendisinin dünya kavramının öğretildiği kendisinin üniversiteleri vardır (propaganda mektepleri); kendisinin merkezî hükümetleri, kendisinin bütçeleri, ve kendilerinin silahlı

kuvvetleri (milisler, şok birlikleri, ilh.) vardır. Kendisinin bayrakları, marşları, peygamberleri, ve kendisinin dâvaları uğrunda ölmüş şehitleri vardır. Kısacası, daha şiddetli bir "vatanseverlik"le övünür; bu, vatanseverlikten daha dar vatanseverliktir; bu ikisi, millet, partinin menkul [taşınabilir] malı veya cihazı olduğu zaman birleşir.

Bir parti, pek çok hususta, milleti zaptetmeye ve sömürmeye çıkmış cengâver bir aşiret gibidir; o, çok uzun bir zaman önce, İngiltere'yi zapteden Norman gruplarına benzer. Kısacası, bizim gördüğümüz şu: bu, bir cemiyetin ilkel fenomeninin daha küçük bir cemiyet tarafından zaptedilmesidir ki, bu fenomen, altıncı bölümde incelendi. Parti fethi, barbar fethinin ana özelliklerini yeniden meydana çıkanr.

küçük oldukları için gelişiyor, yükseliyorlar, çünkü o zaman vatandaşlar, biribirlerine göz kulak olabilir ve liderler de cemiyetteki kötülükleri gidermek için neler yapılması gerektiğini bilir, ve verdikleri emirlerin, zaman zaman kendilerinin gözleri önünde yerine getirildiğini görürler.

• Benjamin Constant diyor ki: "Sizin parti adamınız, niyeti ne kadar iyi olursa olsun, hükümranlığın herhangi bir şekilde sınırlandırılmasına daima karşı çıkacaktır.

O, sırada bekleyenler arasında, kendisini en önde görür, ve muhaliflerinin, mülkün kiracısı oldukları bir zamanda dahi, mülke gayet yumuşak davranır." *-Cours politique constitutionelle,* Paris, 1972.

• "Şu halde, kanunlar olmaksızın hürriyet de olamayacağı gibi, herhangi bir kimsenin, kanunların üstünde bulunduğu bir yer de yoktur: insan, tabiatta bile, ancak her şeyin üstünde olan tabiî kanun dolayısıyle hürdür. Hür bir halk, kul olmaksızın itaat eder; onun liderleri vardır, efendileri değil, kanunlara itaat eder, ama sadece kanunlara itaat eder, ve kanunların gücünden ötürü de, insanlara boyun eğmez. Cumhuriyetlerde, hâkimlerin otoritelerine karşı dikilen bütün engeller, sadece, kanunların kutsal sahasını yürütme kolunun tecavüzlerine karşı korunmak için dikilmiştir, hâkimler, halkın hizmetkârlarıdır, efendileri değil; onların vazifesi, halkı korumaktır, onlara tecavüz emek değil. Bir halk, hükümet şekli ne olursa olsun, kendisini yöneteni, bir insan olarak değil, kanunun bir cihazı olarak gördüğü zaman hürdür. Kısacası, hürriyetin kaderi, kanunların kaderi ile bağlantılıdır; hürriyet; onlarla birlikte yönetir veya yine onlarla birlikte kaybolur -—ben buna multakcasına eminim— Rousseau, *Lettres ecrites de la Morıtagne,* Kısım 2, mektup viii.

• "Kanunlar, yerinde bir ifade ile, cemiyetteki hayatın yegâne şartlandır. Kanunlara tâbi olan insanlar, kanunları yapanlar olmalıdır; ancak beraberce yaşayan insanların, cemiyetin şartlarını düzenlemeye hakları vardır. Ama insanlar, onları nasıl düzenleyecekler? Müşterek muvafakat ile mi, yoksa âni bir ilhamla mı? Politik bünyeye, arzularını ifade için bir organ bahşedilmiş midir? Onun muhtevasını kaleme almak ve basmak için gerekli sağgörüyü halka kim verecek? Kendisi için neyin iyi olduğunu nadiren bilen, bundan böyle, çok defa ne istediğini bilmeyen kör bir yığın, kanun yapma gibi büyük ve zor işi kimseden yardım görmeksizin nasıl yerine getirebilir? Kendi hâline bırakılan halk, her zaman iyi olanı ister, ama kendi hâline bırakıldığı zaman da, neyin iyi olduğunu her zaman sezemez. Genel irade, her zaman dürüsttür; ama ona rehberlik eden hüküm ise, her zaman berrak değildir. Onun, bazen ona görünebileceği şekilde, eşyayı, olduğu gibi görebilecek şekilde yapılması gerekir. Onun aradığı iyi yolun gösterilmesi, özel iradelerin iğvalarından [ayartmalarından] kendisini koruması, zaman ve mekânı idrak etmesi, derhal göze çarpanın cazibesini tartması, gizli ve

uzaktakinin tehlikelerine karşı somut avantajı tartmasının öğretilmesi gerekir." Jean Jacques Rousseau, Dm *Contract Sociale,* XI. Kitap, s. 352

- "Ben kanunlarının hedefinin daima genel olduğunu söylediğim zaman, kanunun, konuları her zaman yuvarlak, hareketleri de soyut olarak ele aldığını, ve hiçbir zaman tek bir insanı veya belirli bir hareketi ele almadığını söylemek istiyorum. Meselâ, kanun, imtiyazların mevcut olabilmesine imkân sağlayabilir, ama bu imtiyazdan kimlerin yararlanacağını belirtmemelidir; kanun, vatandaşları, müteaddid sınıflar hâlinde görebilir ve hattâ hangi sınıflara dahil olacakların hangi vasıfları haiz olmaları gerektiğini belirleyebilir, fakat bu sınıflara dahil olabilecek şu veya bu insanların isimlerini vermemelidir; kanun, babadan oğula geçecek bir kraliyet hükümeti kurabilir, fakat ne kralı seçebilmeli ne de bir kraliyet ailesi tayin etmeli: kısacası, adı verilmiş bir kimse ile ilgili bir kanun, kanun yapıcı bünyenin otoritesi dışındadır". *Du Contrat Sociale,* II. kitap, bölüm vi.

- Rousseau, kanunların hazırlanmasındaki güçlüğü gayet iyi biliyordu: "İnsan üzerine bir kanun koymak, geometride bir daireyi kare yapmaya çalışmakla mukayese edilebilecek kadar güç siyasî bir meseledir. Bu meseleyi iyice çözünce, bu çözüme göre kurulacak hükümet, suiistimallerden uzak iyi bir hükümet olacaktır. Fakat onu çözene kadar, şuna emin olunuz ki, *tahayyül ettiğiniz gibi, kanunları tahta oturtmak yerine siz, insanı tahta oturtmuş olacaksınız." Consideration sur le gouvernement de Bologne, Bölüm 1.*

- John Locke diyor ki: "Kanunların diğerlerine bir şeyler verebilmeleri için üstün olmaları gerekir; ve kanun yapıcı kol, ülkedeki bütün parçalar için, cemiyetin her üyesi için kanun yapmak mecburiyetinde olduğundan, onların nasıl hareket etmeleri gerektiğini belirteceğinden, yürütme kolunun sahasına el uzatıldığı zaman, yürütme koluna güç vermesi gerektiğinden, kanun yapıcı kolun üstün olması icab eder, ve bütün diğer güçler, cemiyetin üyeleri veya herhangi bir parçası, gücünü ondan alarak ona tâbi olmalıdır." *Second Treatise of Government, Bölüm XIII.*

- Her şeyin yığınların gücüne tâbi olduğu bir hükümet dışında, birlik [federasyon] ünvanını çabucak reddedeceğim bir hükümet yoktur. Çünkü bildiğiniz gibi, zalimler tarafından yöneltildiklerinden, Siraküze'de veya Agrigentum'da veya Atina'da, veya burada, Roma'da decemvir'ler [o zamanki Roma'da, on üyesi bulunan hükümet meclisi üyelerinden her biri] iktidarda iken birlik yoktu. Birlik adının, yığınların despotizmine nasıl verildiğini ben anlamıyorum. Çünkü Scipio, sizin fevkalâde tarifinize göre, her şeyden önce, bir halk, ancak onu oluşturan insanlar adalette ortaklıkla bir arada tutulduğu zaman vardır. Fakat böylesine bir toplanma, sizin belirttiğiniz üzere, sanki tek bir insanmış gibi, zalimdir, çünkü aldatıcı olarak bir halkın adını veya görünüşünü üzerine alan bir canavardan daha korkunç bir şey yoktur." -Çiçero, *De Republica,* III, xxxiii.

- Alexis de Tocqueville'nin dehşetle seyrettiği üzere, "eski mahallî otoriteler, canlandırılmaya veya yerlerine başkaları konulmaya çalışılmaksızın kayboluyor, ve her yerde, merkezî hükümet, ülkedeki bütün işlerin yönetilmesinde onların yerini alıyor. Bu hususta bütün Almanya, hattâ bütün Avrupa aynı manzarayı önümüze seriyor, insanlar, her yerde, Orta Çağlar'ın hürriyetini geride bırakıyor, ama hürriyetin modern şeklini benimsemek için değil, kadîm [çok eski] despotizmine dönmek için. Çünkü merkezleştirme, Roma İmparatorluğu'nda görülen idare şeklinin, günümüzün şartlarına uydurulmuş bir yönetimden başka bir şey değildir." — *H. De Tocqueville'ye mektup,* C.VII, s. 322-23.

• Halkı, uzun zaman aristokratik hükümetlere alışmış ülkelerde, diktatörlük makinesi yavaşlar; halk, temsilcilerini seçkin insanlar arasından seçmekte devam eder. İngiltere'de durum böyledir. Bunun içindir ki bu ülke, parlamenter hükümranlıkla ilk defa ünsiyet kazanmasına ve parti hükümeti tecrübesini ilk defa yaşamasına rağmen, onun mantikî neticesi olan parti diktatörlüğünü, ilk defa hisseden ülke olmadı.

• [Fransız İhtilâli] sırasında Billaud-Varennes, Halkın Güvenliği Komisyonu nâmına yayımlanan R*apport sur la mode de gouvernement provisoire et revelutionnaire* adlı beyannamede diyordu ki: "Bir monarşide millet, kralın emirlerinin yerine getirildiği nisbette zulüm görür."

• "Asaletin yıkılması milleti, varlığının önemli bir parçasından mahrum bıraktı ve hürriyette, hiçbir zaman iyileşmeyecek bir yara açtı. Asırlarca ört safta yürüyen bir sınıf, uzun ve tartışılmayan yıllarında vekar, haysiyet, kalb gruru, kendi gücüne tabiî bir güven kazanır, ve diğerlerinin örnek almak istedikleri âdetleri geliştirir ki, bu âdetler onları, cemiyetin en azimli unsuru yaptı. Onların mizaçları, onların ortaya koyduğu örnekler, diğer sınıfların da canlılığını arttırır. Onun yok olması, düşmanlarını bile zayıflattı. Onun yerine tamamen konacak hiçbir şey yoktur; o, hiçbir zaman yeniden dünyaya gelemez; patentlerini ve tahvillerini yeniden eline geçirebilir, ama babalarının ruhunu değil." —Alexis de Tocqueville, *L'Ancien Regime et Revolutiorı,* s. 165.

• [Bertrand de Jouvenel'in *İktidarın Temelleri* adlı kitabı ilk defa 1943'te Cenevre'de (Fransızca) basıldı, İngiltere'de 1948'de, ve Amerika'da da 1949'da yayımlandığı zaman cidden büyük bir ilgi uyandırdı. Yazar, İkinci Dünya Harbi'nden sonra, gazetelerin, ellerindeki hürriyeti kötüye kullandıklarını, halkın inanç ve gelenekleri dışındaki tutum ve davranışları, sırf para kazanmak için canlı tutmaya çalıştıklarını anlatırken şunları da yazıyor: "Sansasyonel gazete, günahkâr davranışlara ve istisnaî zenginliklere vâsi [çok geniş] püblisite veriyor. Cemiyet'in Landru'lar [Amerika'daki gansterler], Stavisky'ler [Fransa'da 1934'te büyük malî ve politik skandala yol açan adam], ve Garbo'lardan [ünlü sinema yıldızı Greta Garbo] yapıldığı hayalini doğuruyor. İstisnalar kural haline gelmiş görünüyor, ve sosyal davranış ve formlarına bağlı kalmmaması teşvik ediliyor."

Bertrand de Jouvenel

İktidarın Temelleri Çeviren: Mejat Muallimoğlu

Sh:1114-1118

OKUYUCULARIMLA SON BİR HASBIHAL

Kitapların dünyası, insanın en hayret verici yaratıklarından biridir. Abideler yıkılır. Milletler kaybolur. Medeniyetler büyür ve ölür, ve—karanlık bir çağdan sonra—yeni ırklar, yeni medeniyetler yaratır; fa-kat—bütün bu medeniyetlerin tekrar tekrar nasıl ortaya çıktıklarını gösteren—kitapların dünyası, hâlâ genç, hâlâ yazıldıkları gün kadar taze, yazarlarının yüzlerce sene önce ölmelerine rağmen, hâlâ insanların kalplerinden geçenleri anlatarak hayatlarını devam ettiriyorlar.

Clarence Day

Peygamber efendimiz, yapmak istediğimiz her işimizde, her düşüncemizde, her zaman bir kutup yıldızı gibi hepimize yol göstermesi gereken bir hadîslerinde şöyle buyuruyorlar: "Kendisi için arzu ettiğini diğer müminler için arzu etmeyen mümin değildir." Bu, bir bakıma, dinimizin de temeli.

"Kitapların dünyası," aslında, hemen hemen bütün dinlerin temelinin bu tür söz olduğunu gösteriyor:

Hıristiyanlık: "Diğerlerinin sana nasıl davranmalarını istiyorsan, sen de onlara öyle davran."

Musevilik: "Kendinin nefret ettiği şeyleri diğerlerine yapma."

Konfüçyüs: "Diğerlerinin sana yapmak istemediklerini, sen de onlara yapma."

Budizm: "Kendinin incitici saydığı yollarla, diğerlerini incitmeğe çalışma."

Hinduizm: "Kendine yapıldığı takdirde acı verecek hiçbir hareketi, diğerlerine de yapma."

Taoizm: "Komşunun kazancını kendi kazancınmış gibi düşün, ve onun zararını da da kendi zararınmış gibi düşün."

Zaroastrianizm: "Kendisi için iyi olmayan bir şeyi, diğerlerine de yapmaktan kaçınan bir kimse iyi bir insandır."

Amerika Cumhurbaşkanı Abraham Lincoln'ün ünlü "Gettysburg Nutkü'nun son cümlesi, okuduğunuz gibi, şöyle: "Bu millet, Allah'ın koruyuculuğu altında yeni bir hürriyetin doğuşuna şahit olacak; ve *halkın, halk için kurduğu halkın hükümeti de yeryüzünden silinmeyecektir."*

Pek çok Amerikalı, italikle belirtilen bu ölümsüz kelimelerin ilk defa Lincoln tarafından söylendiğini sanır. Lincoln un avukatlık yıllarındaki ortağı Hemdon, Lincoln'a, çağın tanınmış hatiplerinden Theodore Parker'in nutuklarının bir kopyasını vermişti. Lincoln, bu kitabı okudu ve şu kelimelerin altını çizdi: "Demokrasi, bütün halkın, bütün halk için, bütün halkı yöneten dolaysız [direkt] bir hükümet şeklidir."

Theodore Parker, bu cümleyi ünlü Amerikan senatörü Daniel Webster'den aktarmış olabilir. Webster, Parker'den dört yıl öncesi, "Haynes'e cevap" başlıklı meşhur nutkunda demişti ki: "Halkın, halk için kurduğu, ve yaptıklarından ancak halka cevap verecek halkın hükümeti. . Senatör Webster, bu kelimeleri, kendisinden otuz-altı, otuz-yedi yıl öncesi konuşmuş Cumhurbaşkanı James Monroe'den almış olabilir. Peki, James Monroe bu söz için kime borçlu idi? Monroe'nın doğumundan beş-yüz sene öncesi, İngiliz din adamı Wyclif, İngilizce'ye çevirdiği *İncil'e* yazdığı önsözde şöyle diyordu: "Bu İncil, halkın, halk için kurduğu halkın hükümeti içindir." Ve Wycliften çok öncesi, İsa'nın doğumundan 400 yıl önce, Atinalılar'a hitap eden Cleon, çağın hükümdarından, "halkın, halk için seçtiği halkın hükümdarı" diye bahsetti. Ve Cleon'un, bu ilhamını nereden aldığı ise de, mazinin sisli ve karanlık gecelerinde kaybolmuştur.

Bütün bu sözler, İngiliz yazan ve tarihçisi Thomas Carlyle'ı nasıl da doğruluyor: "Beşeriyetin bütün yaptıkları, kazandıkları, ne olduğu, kitapların, sihirli bir tarzda muhafaza edilen sayfalarındadır."

Gerçekten, yeni olan ne kadar az şey var! Bütün bunlar, dünyanın en büyük hatiplerinin bile başarılarını, okumalarına ve kitaplarla ilgilerine bağlı olduklarını açıkça gösteriyor!

Kitaplar! Bütün sır burada! Kelime ve düşünce hâzinesini zenginleştirmek, düşüncelerini derinleştirmek ve pekiştirmek isteyen biri kafasını, kitapların dünyasındaki fikirlerle devamlıca doldurmak mecburiyetinde. Evet, bilgiye giden yol ancak ve ancak kitaplardan geçer. Büyük İngiliz devlet adamı ve hatibi John Bright, "Bir kütüphanedeki kitaplar arasında tek pişmanlığım şu ki," diyordu, "hayat çok kısa, ve ben de önüme serilmiş bu ziyafetten tam mânasıyle zevk almayı ümit etmiyorum." John Bright, onbeş yaşında iken mektebi terkederek bir dokuma fabrikasında çalışmaya başladı, ve bir daha sınıf yüzü görmedi. Ama İngiliz diline üstün hâkimiyeti ile kendi neslinin en parlak hatiplerinden biri oldu. Bright, büyük şairlerin, Byron'un ve Milton'un, Words worth ve Whittier'in, Shakespeare ve Shelley'in eserlerinden uzun uzun parçaları, defterine kaydederek ezberliyordu. Kelime hâzinesini zenginleştirmek 'için Milton'un *Paradise* Lost'unu (Kaybedilmiş Cennet) her yıl bir defa okudu.

Tanınmış İngiliz devlet adamı Charles James Fox, üslûbunu geliştirmek için Shakespeare'i sesli okurdu. İngiltere Başvekili Gladstone, 15,000 kitaplı kütüphanesine "Banş Mâbedi" diyordu. Kendisi, St. Augustine'nin, Bishop Butler'in, Dante'nin, Aristo'nun, ve Homer'in eserlerinden çok fazla yararlandığını söyledi. Homer'in *îlyada,* ve *Odisey*'i onu büyüledi; Homer'in şiirleri ve Homer'in çağı üzerine altı kitap yazdı.

Eski Yunanistan'ın büyük hatibi Demosten, Thucydides'in yazdığı tarih kitabını, bu ünlü tarihçinin üslûbunu kazanabilmek için, kendi el yazısı ile sekiz defa kopya etti. Netice? Amerika Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson, üslûbunu geliştirmek için Demosten'in eserlerini inceledi.

Ünlü İskoç yazan Robert Louis Stevenson, aslında, yazarların yazan idi. Stevenson, kendisini meşhur yapan göz ve gönül okşayıcı üslûbunu nasıl elde etti? Bu sualin cevabını kendisi veriyor:

Söylenmek istenilenleri düzgün ve yerinde kelimelerle anlattığından ve belirli bir güç ve üslûba sahip olduğundan, beni memnun eden bir kitap veya yazı okuduğum zaman, derhal masamın başına geçerek yazarın üslûbunu maymunlamağa çalıştım. [Dikkat ederseniz, yazar, "taklit" kelimesini değil "maymunlamak" kelimesini kullanıyor. Yâni, tıpkı yazarın yazdığı şekilde yazmaya çalıştığını anlatıyor.] Başlangıçta, tekrar tekrar yazmama ve çalışmama rağmen başaramıyor, ve ben de başaramadığımı biliyordum. Ama sonunda, kendi cümlelerimde ritm, ahenk, ve cümleler arasında koordinasyon sağlamasını da öğrendim.

Böylece Hazlitt'i, Lamb'i, Wordsworth'i, Sir Thomas Browne'i, Defoe'yi, Hawthome'ı, Montaigne'i devamlıca maymunladım.

Bu usulün bana yarar sağlayıp sağlamadığı bir yana, beğenin veya beğenmeyin, yazmasını öğrenmenin yegâne yolu budur. Keats de, yazmasını böyle öğrendi, ve edebiyatta da Keats'in üslûbu ile yazan biri de çıkmadı.

Bu insanların üslûpları, talebelerin, şu andaki ufuklarının ötesinde hâlâ parıldıyor. Gençler de, onları taklit etmeğe çalışsınlar. Evet, başaramayacaklar, ama bugün de doğru olan eski bir söyleyişe göre, başarısızlık, başarıya giden yegâne yoldur.

İyi yazmak, ve tabiî, iyi konuşmak, hiçbir zaman belirli insanların nasibi bir mazhariyet değildir. Eminim, hiç biriniz bu yola, benim, başlangıçtaki handikapımdan daha ağır bir

handikapla çıkmıyorsunuz. Ben, önce kekemeliğimi düzeltmek, hem de kimseden bir yardım görmeksizin kendi kendime düzeltmek mecburiyetinde idim. Ben, bu ülkedeki insanların büyük bir ekseriyeti gibi, vasat bir insanım. Benim, bu kitabı okuyan sizlere üstün hiçbir meziyetim yok, belki hepinizin kolayca elde edebileceğinize rağmen, pek çoğunuzun cesaret edemediği bir özellik dışında—azim.

Ben, yapabileceğime aklımın kestiği bir şeyi, önümdeki müşküller ne kadar sarp olursa olsun, yapmaya çalıştım. Gerçi, zaman zaman "yaptım" diyebilmem, senelerimi aldı ise de, sonunda gayeme ulaştım. Belki, şimdiye kadar hiçbir Türk'ün yapmadığı tarzda, hemen hemen parasız denecek bir tarzda, dünyayı oto-stop'la böyle dolaştım. Daha orta okulda iken, bir taraftan dilimi düzeltmeye, konuşmasını öğrenmeğe çalışıyor, bir taraftan da, bir gün bir hitabet kitabı yazmayı tasarlıyordum. Nasıl? İlkin, o yıllarda sevdiğim yazarların kelimeleri nasıl kullandıklarını öğrenmekle. İnanın, onların cümlelerini yazdığım defterler hâlâ yammda. Şu anda mevcudu kalmayan, 800 sayfalık (büyük boyda) *Deyimler, Atasözleri, Beyitler ve Anlamdaş Kelimeler* adlı kitabım, bir bakıma, o yıllardaki çalışmalarımın bir mahsülü idi.

O yıllarda edindiğim sesli okuma itiyadını bugün de devam ettiriyorum. Okumak istediğim bir yazıyı, bir kitabı mutlaka sesli okuyorum. Ben, vezin ve kafiyeden anlamam, ama daha ilk ve ortaokula giderken ezreberlediğim şiirler (ki bunlar arasında Mehmed Âkifin "Çanakkale Şehitlerine'si ve Yahya Kemal'in "Süleymaniye'de Bayram Sabahı "da vardır) hâlâ ezberimde; onları, hâlâ zaman zaman tekrarlıyorum.

Eğer ben yapabildi isem, emin olun, sizler haydi haydi yapabilirsiniz—yeter ki, "yapacağım" diye ısrarla, azimle, şevkle çalışın. Bir Çin atasözünün dediği gibi, bin kilometrelik bir yol, bir adımla başlar. Bu önemli ilk adımı atmağa karar verir ve yola çıkarsanız, o yolun, hiç de sanıldığı kadar uzun ve engebeli olmadığını çok geçmeden hayretle göreceksiniz. Tabiî, bu yolda ilerlemeye çalışırken, yapmanız gereken bazı şeyler var. Üzün yıllar boyunca yaptığım—ve hâlâ da yapmakta olduğum—bazı şeyler, sizler için de çok faydalı olabilir:

- Yapabilirseniz, birkaç şiir ezberleyin. Ama onları okurken, kelimelerin hakkını vererek, mimiklerinizle, jestlerinizle, hareketlerinizle hissederek okuyun. Meselâ, *istiklâl Marşı* 'mızın tamamını ezberlemeye çalışın, ve ondan sonra da, onu en iyi bir şekilde söylemek için tekrar tekrar pratik yapın.

- Sesli okuma itiyadını mutlaka, mutlaka kendinizde yerleştirin. Okuma malzemenizi, sizi düşündüren, bir gün size faydalı olacağını sandığınız fikir ve düşünceleri ihtiva eden kitap ve yazılardan seçiniz. Hoşunuza giden bir yazıyı, bir makaleyi bir defa okuduktan sonra bir kenara koymayın. Aynı yazıyı, tekrar tekrar okuyun, ve ondan sonra da, yazıda ileri sürülen düşünceleri kendi kelimelerinizle, yazıya bakmadan anlatın.

- Kelime hâzinenizi zenginleştirin. Dağarcığınızdaki anlamdaş kelimelerin sayısını arttırın. Bu arada, gerektiğinde hemen hatırlayabileceğiniz, en azından 150-200 kadar atasözü ve özdeyiş ezberleyebilirseniz, konuşma ve yazışmalarınızın güç ve berraklık kazandığını göreceksiniz.

- Dağarcığınızda, muhtelif vesilelerle anlatabileceğiniz bir sayıda fıkra bulunsun. Ne kadar çok sayıda fıkra bilirseniz, o kadar iyi. Bu fıkraları, en iyi bir tarzda anlatana kadar

defalarla tekrarlayın.

- Sizi bütün samimiyetimle temin etmek isterim ki, konuşmalarınızı atasözleriyle, beyitlerle, özdeyişlerle, fıkralarla süsleyebildiğiniz zaman, Hitabet yolunda, önceleri düşünemediğiniz kadar büyük bir yol almış olacaksınız.

Sizi, yeni çıktığınız bu hitabet yolunda başarıya ulaştıracak bellibaşlı sihirli anahtarlar bunlar. Ve bunlar, hiç de yapılamayacak şeyler değil—şayet bu yolda başarılı olmaya azimli iseniz. Söylemek istediğimi, müsaadenizle, Fransız kimyager ve fizikoterapisti Emile Coue'nın kelimeleriyle anlatayım:

Eğer bir işi yapabileceğine inanırsan, ne kadar güç olursa olsun, başarırsın. Ama kendini, dünyadaki en basit bir şeyi bile yapamayacak biri olarak görürsen, köstebek tepecikleri dahi senin tırmanamayacağın kadar yüksek tepeler hâlinde görünürler.

Sh:1122-1125

Kaynak: Nejat Muallimoğlu, Bütün Yönleri ile Hitabet, Yeni Binyıl (Altıncı) Baskısı 2000, İstanbul

MEDENİYETİN TEMELLERİWILL DURANT

Çeviren: Nejat Muallimoğlu

MEDENİYET-KÜLTÜR konusunda yol gösterici bir "kutup yıldızı" mahiyetindeki eserler arasında, büyük Amerikan tarihçisi Will Durant'ın Medeniyetin Temelleri adlı eseri şüphesiz başta yer alır. Belli başlı bütün dünya dillerine çevrilmiş bu eseri nihayet Türk okuyucusuna da tanıtmış olmanın haz ve gururunu duyuyoruz.

Will Durant, göreceğiniz gibi, önce kısaca bir medeniyet için gerekli "şartlar" üzerinde duruyor. Bunların, jeolojik, coğrafi, ırki ve psikolojik şartlar olduklarını anlatan tarihçi, daha sonra, dört ayrı bölüm altında incelediği "medeniyetin temelleri"ne geçiyor.

Medeniyetin ilk "temel"i ekonomik temel. İnsanlar, avcılıktan medeniyete nasıl geçtiiar?

Hayvanların ehlileştirilmesi ne zaman başladı?

Yiyeceğin pişirilmesi medeniyet yolunda niye belki kaçınılmaz bir merhale idi?

Ateş, sanayii nasıl başlattı?

Özel mülkiyetin orijini nedir?

Kölelik müessesesi nasıl teşekkül etti?

Bunlar ve bu tür soruların cevaplarını "medeniyetin ekonomik temelleri"nde etraflıca ve hayret uyandırıcı misâllerle anlatan Will Durant, böylece bilgi kilerimizi de ziyadesiyle arttırıyor.

Hükümetin, devletin, kanunun ve ailenin orijinleri nelerdir?

Gayri-sosyal içgüdülerin hâkim olduğu ilkel anarşi çağından klan ve kabile vasıtası ile günümüzün devlet kavramına nasıl geçildi?

Ailenin, medeniyetin gelişmesindeki fonksiyonu ne oldu?

Kadınların, medeniyete olan büyük katkıları nelerdir?

Babanın hiç önem taşımadığı anaerkil aile tarzından ataerkil ve günümüzün aile tarzına nasıl gidildi?

Amerikan tarihçisi, bu suallerin cevaplarını "medeniyetin siyasi temelleri" başlığı altında ele alıyor.

Medeniyetin üçüncü temeli "ahlâk"tan oluşuyor. Ve ahlak da, her şeyden önce, seksüel ahlâkla ilgili olduğundan, yazar, okuyucuyu, evlilik müessesesinin en ilkel tarzından ve seksüel komünizm'den alıyor, asırlar ve asırlar boyunca adım adım yürüterek, cinsi ahlâkın çağlar boyunca ne gibi değişikliklerden geçtiğini gösteriyor ve günümüzün evlilik müessesesine getiriyor.

Cemiyetin ahlâk temelinde, elbette "sosyal ahlak" da var. İnsanlar, hırs, tamah ve şiddetin hâkim olduğu en ilkel topluluklardan başlayarak, günümüzün sosyal ahlâk kavramına ulaşmak için hangi yollardan geçtiler?

Ve bu yolda ilerlerken, kendilerine "kutup yıldızı" vazifesini hangi müessese gördü?

Yazar, işte bu noktada, insan ve cemiyetin tekâmülünde dinin oynadığı rolü etraflıca gösteriyor.

Önce, dinin kaynaklarının, korku, hayret, rüya, ruh, ve animizm olduğunu söyleyen tarihçi, ardından, dinin orijinleri olarak şunları veriyor: güneş, yıldızlar, yeryüzü, seks, hayvanlar, totemizm, beşer görünüşündeki tanrılar, hayalete tapınma, ecdada tapma.

Tabiî, din müessesesi gelişirken, dinî inançları yaymak için birtakım yol ve metodlara başvuruldu. Tarihçi Durant, bu metodların, sihir ve büyü, bitki âyinleri, herşeye müsade edilen festivaller, yeniden dirilen tanrıların efsaneleri, büyü ve bâtıl inanışlar, sihir ve ilim ve din adamları olduğunu söylüyor.

Daha sonra, "dinin ahlakî fonksiyonü'nu inceleyen müellif, günümüzün "modern" cemiyetlerinde dinî inançların neden gerilediğinin, sekülarizasyon'un nasıl yerleştiğinin sebepleri üzerinde durarak, bir taraftan bilgi kilerimize yeni yeni bilgiler getirirken, öte yandan da, okuyucuyu düşünmeğe sevkediyor.

Will Durant, medeniyetin dördüncü temelini "zihnî temeller" başlığı altında inceliyor. Dil, edebiyat, ilim ve sanat nasıl ortaya çıktı?

İlme neler önderlik etti?

Matematik, astronomi, tıp ve cerrahî nası gelişti?

"Güzellik" nedir?

Vücudunu rengarenk boyayan, kesen, dövme yaptıran ilkel insan, resim, dans ve musikiyi nasıl geliştirdi, güzel sanatlara nasıl öncülük etti?

Mimarlığın orijini nedir?

Bunların ve bunlar gibi zihnimizi kurcalayan birçok sorunun cevabını Will Durant, berrak ve akıcı üslûbuyla önümüze seriyor.

Medeniyetin Temelleri ni okurken, hemen hemen hepimizin "vahşi" diye dudak büktüğümüz ilkel insanın, medeniyet yolunda ne muazzam başarılar sağladığını görecek, gerçekte o gelmiş olmasaydı, "medeniyet"in de vücut bulamayacağım anlayacaksınız. Will Durant, ilkel insanın günümüzün medeniyetine yaptığı çok büyük katkıyı anlatırken şunları da söylüyor:

"Medeniyet-öncesi adam, medeniyetin form ve temellerini . . . yarattı. İlkel kültür dünyasındaki bu kısa gezintimizde geriye bakınca, yazı ve devlet dışında, medeniyetin her unsurunu görüyoruz. Ekonomik hayatın bütün tarzları orada icad edildi: avcılık ve balıkçılık, çobanlık ve ziraat, taşıt ve inşaat, sanayi ve ticaret ve maliye. Siyasî hayatın bütün basit yolları organize edildi: klan, aile, köy topluluğu ve kabile; hürriyet ve düzen —medeniyetin çevrelerinde döndüğü biribirine muhasım bu iki odak noktası— burada anlaştı ve uzlaştı; kanun ve adalet başladı. Ahlakî inanışların esasları hazırlandı: çocukların eğitimi, şeref ve haysiyet, terbiye ve sadakat hisleri aşılandı. Dinin temelleri orada atıldı ve dinin yarattığı ümit ve dehşet, ahlâk ilkesinin yerleştirilmesi ve grubun kuvvetlendirilmesi yolunda kullanıldı. Konuşma, muğlak diller hâlinde geliştirildi, tıp ve cerrahî göründü ve ilim, edebiyat ve sanatta mütevazi adımlar atıldı. Bir bütün hâlinde ele alındığında, karşımızdaki manzara, hayret uyandırıcı bir yaradılışın, kaos'tan yükselen bir formun hayvandan âkil insana giden yolların biribiri ardından açılışının manzarası. Bu 'vahşi'ler ve onların yüz binlerce yıllık

tecrübe ve el yordamlarıyla ilerleyişleri olmasaydı, medeniyet de olamazdı. Talihli ve muhtemelen dejenereleşmiş biz gençler, okuma-yazma bilmeyen bir ecdadın uzun ve zahmetli çalışmalarla ortaya koyduğu araçları, kültüre, güvenliğe ve rahatlığa götüren vasıtaları, tevarüs ederken, hemen hemen her şeyimizi onlara borçlu olduğumuzu unutmayalım."

Elinizdeki bu kitap, birinci cildi 1935'te yayınlanan 10 dev ciltlik Medeniyetin Hikayesinin "Önsöz"üdür. Hemen hemen eserin kendi kadar ilgi çeken bu önsöz, Amerika'nın muhtelif üniversitelerinde okunması gereken kitaplar arasına alındığından, Medeniyetin Hikayesi'ni çıkaran yayınevi, bu önsözü de ayrı bir kitap halinde yayınlamıştır.

Nejat Muallimoğlu

Sh: 9-12

SEKSÜEL AHLÂK

EVLİLİK-ÖNCESİ İLİŞKİLER — FUHUŞ — İFFET—BEKÂRET — İKİLİ STANDARD — TEVAZU AH i. AK: İNANIŞLARIN. NİSBÎLİĞİ — TEVAZUUN BİYOLOJİK ROLÜ — ZİNA — BOŞANMA —KÜÇÜK ÇOCUKLARIN ÖLDÜRÜLMESİ —ÇOCUKLUK —FERT

AHLÂK telâkkilerinin en büyük görevi, her zaman için, seksüel ilişkileri düzenlemektir; çünkü insanın kendi kendini çoğaltma içgüdüsü, sadece evlilik yolunda meseleler yaratmaz, evlilikten önce ve sonra da birtakım problemler doğurur, ve bu problemler de, devamlılıkları ile, yoğunluğu ile, kanunlara sırt çevirmeleriyle, ahlâk değerlerini altüst etmeleriyle herhangi bir ânda cemiyet düzenini bozabilir. Birinci mesele, evlilik-öncesi ilişkilerle ilgili; kısıtlanmak mı, yoksa serbest mi bırakılmalı?

Seks, hayvanlar arasında bile tamamen başıboş değildir; dişilerin, kızışma zamanlan dışında, erkekleri reddetmeleri, hayvanlar âlemindeki seksüel ilişkileri, behimî ihtiraslarını dizginlemesini bilemeyen kendi aramızdaki yaratıklardan çok daha mütevazi bir seviyede tutar. Beabarchais'in dediği gibi, insan hayvandan, karnı acıkmadan yediği, susamadan içtiği, ve her zaman aşk yaptığı için ayrılır. İlkel insanlar arasında, hayvanlardaki kısıtlamanın bir benzerini, veya aksini, âdet gördüğü zaman kadınla ilişki kurulamayacağım belirten tabularda görüyoruz. Bu genel istisna dışında, en basit cemiyetlerde evlilik-öncesi cinsî temaslar, çok defa tamamen serbest bırakıldı. Kuzey Amerikalı Kızıl Derililer'i arasında, genç kız ve erkekler serbestçe çiftleşti, ve bu ilişkiler de evlilik yolunda bir engel teşkil etmedi. Yeni Gine'nin papuanları arasında seks hayatı çok erken yaşta başladı, ve evlenmeden önce başıboş cinsiyet ilişkileri bir kural idi. Siberya'da Soyotlar, Filipinler'deki İgorotlar, Yukarı Burma'da, Afrika'nın Kâfirleri ve Orman Adamları, Nijer, Uganda, Yeni Georgia, Murray Adaları, Andaman Adaları, Tahiti, Polinezya, Assam, ilh. yerlileri arasında da aynı tarz bir evlilik-öncesi hürriyeti görülür.

Fuhuş bu yüzden ilkel cemiyette yaygın değildir. Dünyanın "en eski mesleği," gerçekte oldukça yeni; ve ancak, mülkiyetin görünmesinden ve evlilik-öncesi hürriyetin kaybolmasından sonra medeniyetle birlikte ortaya çıktı. Şurada burada genç kızların başlık paralarını biriktirmek veya mâbedlere para toplamak için kendilerini sattıkları müşahade edilirse de, mahallî ahlâk anlayışının, tutumlu ebeveynlere veya açgözlü tanrılara yardım yolunda bir vasıta olarak kabul ettiği yerler dışında, pek görülmez.

İffet ve saflık da geç bir gelişme olarak ortaya çıktı. İlkel bir genç kızı korkutan şey, sâfiyetinin bozulması değil, adının kısır çıkmasıydı; evlilik-öncesi gebelik, bir koca bulmak için çok defa bir handikap değil vasıtaydı, zira böylece, hakkındaki bütün şüpheler dağılıyor, ve kâr sağlayacak çocuklar doğuracağı vaadini yerleştiriyordu. Mülkiyetin ortaya çıkışından evvel, daha basit kabileler, genç bir kızın evlenmeden önce bâkire kalmak istemesinden alayla bahsettiler, sâfıyet bir genç kız için arzu edilir bir şey değildi. Kamchdal'da, karısının kız çıktığını gören erkek, kızın anasına çıkışıyor, "kızının yetiştirilmesinde ihmalkâr davrandığını" söylüyordu. Bekâret, birçok yerlerde, evlilik yolunda bir engel olarak kabul edildi. Çünkü erkeği, kendi kabilesinden birinin kanını akıtamayacağını ihtar eden tabuyu çiğnemekle başbaşa bırakıyordu. Genç kızlar bazen, yollarını tıkayan bu tabuyu devirmek için, kendilerini bir yabancıya teslim ettiler. Tibet'te analar, kızlarının çiçeklerini koparacak erkekleri endişe ile aradı; Malabar'da, kızlar, sâfiyetlerini bozmalarını yoldan geçenlerden rica ettiler, "zira bâkire kaldıkları müddetçe koca bulamayacaklardı." Bazı kabilelerde gelin, kocasının yanma gitmeden önce kendisini, düğün misafirlerine bırakmaya zorlandı; bir diğerlerinde, damat, gelinin bekâretini ortadan kaldırması için birini kiraladı; ve Filipinler'deki bazı kabileler arasında da, koca olacakların bu fonksiyonlarını yerine getirmek üzere yüksek maaşla özel bir görevli tayin edildi.

Bekâreti bir kabahat olmaktan çıkarıp bir fazilet haline getiren, ve onu bütün yüksek medeniyetlerin ahlâk anlayışlarında bir unsur yapan ne idi?

Hiç şüphesiz, mülkiyet müessesesi idi. Evlilik-öncesi sâfiyet, ataerkil erkeğin, kendi karısı üzerinde hissettiği sahip olma duygusunun kızlarına da uzatılmasıydı. Evliliğin bir alım-satım işi olduğu zamanlarda, bâkire gelinin zayıf kız kardeşinden daha fazla para getirdiği anlaşılınca, bekârete verilen prim arttı; bâkire, malını, nesebi belli olmayan çocuklara bırakmak endişesi içinde yaşayan erkeklere şimdi, kendi mâzisiyle bu çok önemli vaadi veriyordu.

Erkekler, aynı kısıntıları kendi üzerlerinde uygulamayı hiçbir zaman düşünmedi; tarihte hiçbir cemiyet evleninceye kadar erkeğin de saf kalmasında ısrar etmedi; bâkir bir erkek için hiçbir dil kelime yapmadı. Bekâret ruhu sadece kız çocukları için muhafaza edildi, ve binbir yolla kabul ettirildi. Tuareg'ler, bir kız evlâdın veya kız kardeşin gayri-muntazamlığım ölümle cezalandırdı; Nubia, Habeşistan, Somali, ilh. Zencileri, kız çocuklarına zalim bir kilitleme sanatım uyguladı, yâni onların cinsî temasta bulunmalarını engellemek için tenasül uzuvlarına bir halka veya kilit asıldı; bu tür bir teamül Burma ve Siyam'da günümüze kadar uzandı. Bazı aşiretlerde genç kızların, erkeklerin iğvalı tezahürlerine cevap verememeleri veya işveli tavırlarla erkekleri tahrik etmemeleri için, kapalı yerlerde büyütüldüklerini görüyoruz. New Briton'da zengin ebeveynler, kızlarım, tehlikeli beş yıl süresince bir kulübeye kapattı ve kapıya da sadık bir kocakarı diktiler; kızın hiçbir zaman dışarı çıkmasına müsaade edilmedi, sadece akrabaları ziyaret edebilirdi. Borneo'da bazı aşiretler, evlenmemiş kızları tek kişilik hücrelerde muhafaza ettiler. **Bu ilkel âdetlerden Müslüman ve Hintlerin purdah'ı [peçe, örtünme, harem] için bir adım yeterli, ve bu da "medeniyet'in, "vahşi"liğe ne kadar yakından temas ettiğini gösterir.**

Tevazu, bekâret ve ataerkil aile ile yan yana yürüdü. Bugün bile vücutlarım göstermekten utanmayan aşiretler var; hattâ bazıları vücutlarını örtmekle utanır. Livingstnoe, karısının gelmesinden önce, ev sahiplerinden giyinmelerini rica ettiği vakit bütün Afrika kahkahalarla güldü. Balonda Kraliçesi, Livingstnoe'ı huzuruna kabul ettiği zaman oldukça çıplaktı. İlkel

kabilelerden küçük bir azınlığı, zerrece utanma hissi duymaksızın, açık yerlerde cinsî münasebette bulunmaktan çekinmezler. Tevazu başlangıçta, kadının, âdet gördüğü günlerde tabu olduğunun bilinmesinden doğan bir histi. Evliliğin satın alındığı zamanlarda, bâkire kız, babasına kazanç sağlıyor, erkeklerden ayrı tutulması da kızda, sâfiyetini korumak zorunluluğunu uyandırıyordu. Tevazu, yine, alım-satım evliliklerinin yürürlükte olduğu yerlerde, kocasının, kendisi için malî külfete katlandığını bilen kadının, saf kalmakla, ona olan manevî borcunu ödeyebileceği hissini taşımasıdır. Giyim-kuşam, işte burada ortaya çıkar (tabiî, süslenme ve korunma tarzları sâfiyeti tehlikeye düşürmemişse). Birçok aşiretlerde kadınlar, kendilerinin ancak kocalarına ait olduklarının bir işareti, ve diğerlerini muhtemel romantik davranışlarına engel olmak üzere, ancak evlendikten sonra örtündüler; ilkel insanlar, örtünmenin şehvet hislerini kabartacağını söyleyen Penguin Adası romanının yazarlarıyle hemfikir değillerdi, iffetin, maamafîh, giyinme ile ilgisi pek yok; bazı gezginler Afrika ahlâkının, vücudu kaplayan örtü miktanyle ters orantılı olarak değiştiğini söylüyor. Şurası gayet açık: insanların nerelerinden utandıkları tamamen, kendi gruplarının tabu ve âdetlerine bağlı. Son zamanlara kadar, bir Çin kadını ayağını göstermekten utanıyordu. Arap kadını yüzünü saklıyor, Tuareg kadını ise ayağını gizliyordu; fakat kadîm Mısır'ın, ondokuzuncu asır Hindistan'ının ve ("şehvet düşkünü turistlerin istilâsından önce) yirminci yüzyıl Bali'sinin kadınları göğüslerini teşhir etmekle utanma arasında bir bağlantı bulabileceğini hiç düşünmediler.

Buradan, zaman ve mekâna göre değişikliklere uğradığından, ahlâkın değersiz olduğu neticesini çıkarmamalıyız, ancak kendi grubumuzun ahlâkî inanışlarını bir kenara koyduktan sonra tarih bilgimizi gösterirsek, akıllıca bir hareket yapmış oluruz. Azıcık antropoloji bilgisi tehlikelidir. Anatole France'ın, istihzalı bir tarzda ifade ettiği sözünde hakikat payı büyük: "Ahlâk, bir topluluğun peşin hükümlerinin toplamıdır"; ve Anacharsis'in, eski Yunanlar'a söylediği gibi, eğer bir kimse, bir grubun kutsal saydığı bütün âdetleri bir araya getirir, ve daha sonra da, bir diğer grubun gayri-ahlâkî addettiği bütün âdetleri alıp götürürse, geriye hiçbir şey kalmaz. Yalnız, bu, ahlâkın değersizliğini ispat etmez, sadece, sosyal düzenin değişik yollarla nasıl muhafaza edildiğini gösterir. Sosyal düzen gerekli; oyunun bir takım kurallara göre oynanması gerek; insanlar, hayatın normal şartları altında, diğerlerinden neleri bekleyeceklerini bilmeli. Bundan böyle, bir cemiyetteki insanların, kendi ahlâk sistemlerini mutlak bir birlik altında yürütmeleri, sistemin muhtevası kadar önemli. Kendi aşiretimizin ahlâk ve âdetlerini kahramanca reddedişimiz, gençlik çağımızda onların nisbî olduklarını keşfedişimiz, sadece kafalarımızın henüz olgunlaşmadığını gösterir; zira, bir on yıl sonra, kendi grubumuzun —ırkın nesiller boyunca denenmiş tecrübeleri olan— ahlâk sisteminde, bir üniversite devresinde öğrenebileceklerimizden çok daha fazla hikmet bulunduğunu anlayabiliriz. Er veya geç, o rahatsız edici gerçekle karşı karşıya kalacağız: anlayamadıklarımız dahi doğru olabilir. Cemiyetin muğlak yapısını oluşturan müesseseler, teamüller, âdetler, gelenekler ve kanunlar, bir milyar kafanın yüzlerce asırlık çalışmalarla ortaya koyduğu eserlerdir; ve, değil sadece yirmi senede, bir hayat boyunca bile onları anlayabileceğimizi zannetmeyelim. Özet olarak diyeceğiz ki, ahlâk telâkkileri nisbîdir, ve onlardan vazgeçilemez.

Eski ve temel âdetler, yüzlerce senelik tecrübe ve hatâdan sonra grubun, tabiî bir seçme-ayırma işlemini temsil ettiklerinden, tarihî nisbîliklerine, alım-satım evlenmeleriyle olan ilişkilerine rağmen, bekâret ve tevazuda da bazı sosyal yarar, veya cemiyetlerin

yürütülmesine yarayan değerler bulabiliriz. Tevazu ve mahcubiyet hisleri, genç bir kıza —imkân verildiği hallerde— eşini daha dikkatle seçmesine, veya erkeğin kendisini kazanmadan önce, kendindeki daha iyi taraflarını göstermesinin gerektiğini anlatan stratejik bir geri çekilme idi; ve erkeğin arzusu önüne çıkarılan bu engellerdir ki, erkekte, romantik aşk hislerini harekete getirdi, ve kızın, kendi gözünde yüceltilmesine hizmet etti. Bekâret kavramının aşılanması, ilkel seks hayatının tabiîliğini ve kolaylığını yıktı; fakat, erken yaşlardaki cinsî gelişmeyi ve çocuk yaşta anne olmayı engellediğinden, İktisadî ve seksüel olgunluk arasındaki —medeniyet geliştikçe daha yıkıcı vasıflar kazanmağa meyleden— gediği de daralttı. Böylece, muhtemel ki, ferdin fizikî ve zihnî bakımlardan güçlenmesine, çocukluk ve eğitim safhasının uzatılmasına, ve neticede, ırkın seviyesinin yükselmesine hizmet etti.

Mülkiyet, müessesesi geliştikçe, evlilik-dışı cinsî ilişkiler, affedilir olmaktan çıktı, affedilmez günahlar sınıfına girdi. Bizce bilinen ilkel insanların yarısı buna büyük önem vermez. Mülkiyetin ortaya çıkışı, kadından sadece mutlak bir sadakat bekleneceği görüşünü yerleştirmekle kalmadı, erkekte, kadının kendi mülkiyetinde bulunduğu davranışını da yarattı: erkek, karısını bir misafirine ödünç verdiği zaman dahi, kadın, ruh ve vücutça erkeğindi. Suttee bu kavramın nihaî şekli oldu: kadın, ölen efendisinin diğer eşyasıyle birlikte gömülmeliydi. Ataerkil ailede, evlilik-dışı ilişkiler hırsızlıkla bir tutuldu; yâni, başka bir ifade ile, patent hakkına tecavüzdü. Bunun cezası, basit aşiretlerdeki ilgisizlikten, bazı California Kızıl Derililer'i arasında evlilik-dışı ilişkiler kuran kadının barsaklarının çıkarılmasına kadar değişti. Asırlar boyunca uygulanan bu cezalardan sonra, kadın sadakatinin yeni bir örneği cemiyette kökleşti, ve kadının kalbinde de sağlam bir vicdan yarattı. Kızıl Derililerle savaşan birçok halklar, mağlûp ettikleri bu ilkel insanların karılarına hiç bir şekilde dokunamadıklarını hayretle gördüler; ve bazı beyaz gezginler de, Avrupalı ve Amerikalı kadınlarda da, Zulu ve Papuanlar'ın karılarında görülen sadakat hissinin bir gün yerleşmesini ümit ettiler.

Papuanlı kadının kocasına sadık kalması daha kolaydı, çünkü onlar arasında, en ilkel insanlar arasında olduğu gibi, erkeğin kadını boşamasını önleyecek engeller pek azdı. Amerikalı Kızıl Derili kabilelerde birleşme, nâdiren bir kaç yıldan fazla sürdü. "Yaşlı ve orta-yaşlı erkeklerin büyük bir kısmının, başka başka yerlerde birçok karıları vardı", diyor Schoolcraft, "ve kendilerinin dahi tanımadığı çocukları her tarafa dağılmışlardı." "Sadece, hem de hayat boyunca, bir kadınla evli kalan Avrupalılar'a gülüyorlar; onlar, İyi Ruh'un, kendilerini mutlu bir hayat sürmesi için şekillendirdiğine, ve kadın ve erkeğin huy ve itiyatları uyuşmazsa, birliğin devam ettirilmemesi gerektiğine inanıyorlar." Cherokee Kızıl Derililer'i karılarını, senede üç veya dört defa değiştirdi; muhafazakâr Samoanlar ise üç sene yanlarında tuttular. Yerleşik ziraatla birlikte birleşmeler daha devamlı oldu. Ataerkil sistemde, erkeğin karısından boşanması İktisadî bir yarar sağlamıyordu, zira kadını boşamak —bir bakıma— kazanç sağlayan bir köleyi kaybetmek olacaktı. Aile, toprağı hep beraber işleyen üretici edici üniteler hâline gelince —diğer faktörlerin eşit olduğu hallerde— büyüklüğüne ve kendi arasındaki bağ ve dayanışmaya göre refaha kavuştu; böylece, en küçük çocuğun da yetiştirilmesine kadar, kadın ve erkek arasındaki bağın koparılmasında fayda bulunmadığı anlaşıldı. O zamana kadar da, yeni bir aşk için ne takat ne enerji kalmış, ve müşterek çalışma ve tecrübeler neticesinde, ebeveynlerin hayatları, bir tek hayat hâlinde birleşmişti. Ancak şehir sanayiinin gelişmesi, ve bunun neticesinde, ailenin küçülmesi ve ekonomik önemin azalmasıyladır ki, boşanmalar yeniden yaygınlaştı.

Tarih boyunca erkekler, genellikle, fazla çocuk sahibi olmak istedi, ve bundan böyle, anneliği

kutsal saydılar; kadınlar ise —zürriyet hakkında daha fazla bildiklerinden— kendilerine yükletilen bu ağır görev altında gizliden gizliye isyan etti, ve analık yükünün hafifletilmesi için sayısız yollara başvurdular. İlkel insan, umumiyetle, nüfusu kısıtlama taraftarı değildir; çocuk, normal şartlar altında kâr getirir, ve baba sadece, bütün çocuklarının erkek olmadıklarına üzülür. Çocuk düşürmeyi icad eden kadındı, doğan çocukların öldürülmesini kontraseptiv'leri de [gebelikten koruyucu tedbirler] o buldu —bu sonuncusu, yer yer ilkel insanlar arasında dahi görülür— "Vahşi" ve "medenî" kadının doğumu önleme yolundaki düşüncelerinde hayret uyandırıcı benzerlikler var: çocuk büyütmenin yükünden kurtulmak, genç bir form muhafaza etmek, evlilik-dışı anneliğin lekesini silmek, ölümden kaçınmak, ilh. Hâmile kalmayı azaltmanın en basit yolu, emzikte çocuk varken (çocuğun emzirilmesi, gerektiğinde bir kaç yıl uzatılabilirdi), erkeği reddetmekti. Bazen, Cheyenne Kızıl Derilileri arasında görüldüğü üzere, kadınlar, birinci çocukları on yaşma basmadan, İkincinin reddedilmesi âdetini yerleştirdiler. New Britain'da kadınlar, evliliklerinin ancak iki ilâ dördüncü yıllarında çocuk doğurdular. Brezilya'nın Guaycuru'larının nüfusu gitgide azalıyordu, çünkü kadınlar, otuz yaşına gelmeden çocuk doğurmadılar. Papuanlar arasında sık sık kürtaja başvuruldu; "çocuklar yük oluyor", dedi bir kadın, "onlar bizi usandırdı, öldürüyor." Bazı Maori kabilelerinde kadınlar, bitkilerle veya kendilerinin yaptıkları âletlerle gebeliği önlediler.

Kürtajın başarılı olamadığı hallerde, çocuğun öldürüldüğünü görüyoruz. Tabiat insanlarının ekserisi, şayet sakat doğmuşsa, veya hastalıklı ise, veya gayri-meşru dünyaya gelmişse, veya anası doğum sırasında ölmüşse, bebeğin öldürülmesine cevaz verdiler. Eldeki yiyecek imkânlarına göre, nüfusun sınırlandırılması yolunda herhangi bir sebep yetecekmişçesine, birçok kabilelerde, kendilerinin talihsiz saydığı şartlar altında doğan çocuklar öldürüldü; böylece, Bondei yerlileri, dünyaya önce kafasını uza-tarak geren bebekleri boğdular; Kamchdal'lar, fırtınalı günde doğan çocukları öldürdüler! Madagaskar aşiretleri, Mart veya Nisanda, veya bir Çarşamba veya Cuma günü, veyahut ayın son haftasında dünya sahnesine çıkan çocukları ya ölümlerine terkettiler veya suda boğmak veya diri diri gömmek suretiyle ortadan kaldırdılar. Eğer bir kadın ikiz doğurmuşsa, bu, evlilik-dışı cinsî temasın deliliydi, zira hiçbir erkek, aynı ânda iki çocuğun babası olamazdı; şu halde, bu çocukların biri veya her ikisi öldürülmeliydi. Göçebeler de sık sık yeni doğan çocuklarını öldürdüler, çünkü uzun yürüyüşlerde "yük" oluyorlardı. Victoria'da Bangerang kabilesinde, doğan çocukların yarısı öldürüldü; Paraguay'ın Lengua aşireti arasında, her ailenin sadece yedi senede bir çocuk büyütmesine müsaade edildi; Adiponeler, her ailede bir erkek ve bir kız çocuk bulundurmak, ve diğerlerini doğar doğmaz öldürmek suretiyle, nüfus üzerinde bir Fransız ekonomisi kurmasını başardılar. Ekseri aşiretler, açlığın hükmünü yürüttüğü veya açlık tehlikesi başgösterdiği vakit, yeni doğan çocukları öldürdü, veya pişirip yediler. Genellikle, en fazla öldürülenler kız çocuklarıydılar; işkence yapılarak öldürüldüler, böylelikle ruh, ikinci gelişinde, bir erkek şeklinde görünecekti. Yeni doğan çocuğun öldürülmesinde, hiçbir acı ve pişmanlık hissi duyulmadı; çünkü, çocuğun dünyaya gelişinden sonra geçen bir kaç dakika içinde, annesinin, yavrusu için hiçbir içgüdüsel sevgi beslemediği hükmüne varıldı.

Çocuk, şayet birkaç gün yaşamasına müsaade edilmişse, artık öldürülmeyecek demekti; şimdi, kısa bir zaman içinde, ebeveynlerin gayet basitçe dışarı vurulan sevgileri kendini göstermeğe başladı, ve ekseri hallerde ilkel ebeveynleri, daha yüksek ırkların vasat bir çocuğa gösterdikleri sevgiden daha fazla şefkat ve muhabbetle çocuklarını büyütmeğe

başladılar. Süt veya yumuşak gıdaların azlığından ötürü, annesi, çocuğunu iki veya dört, bazan oniki yaşına kadar emzirdi; bir gezgin, daha sütten kesilmeden tütün içmesini öğrenen çocuktan bahsediyor; bir diğeri, arkadaşlarıyla oynarken, bir ara oyuna —veya işine— ara vererek, sütünü içmek için anasının kucağına giden çocuktan bahseder. Afrikalı Zenci kadını, işini yaparken çocuğunu sırtında taşıdı, ve zaman zaman, omuzu üzerinden uzattığı göğsü ile doyurdu. İlkel disiplin müsamahakâr, ama şımartıcı değildi; çocuk, daha küçük yaşta, kendi aptallıklarının, kendi küstahlıklarının, veya kendi kavgacılığının neticeleriyle başbaşa kalması için serbest bırakıldı; ve çocuğun hayat bilgisi hızla arttı. İlkel cemiyetlerde, çocuklar ve ebeveynler arasında karşılıklı sevgi ve hürmet fazlasıyla gelişmişti.

İlkel çocukluk yıllarında tehlike ve hastalık fazla, ölüm nisbeti yüksekti. Gençlik kısa sürdü, zira evliliğin ve cengâverliğin mesuliyetleri erken yaşlarda başladı, ve fert, kısa bir zaman sonra, grubun sayısını arttırmak ve korunmasını yüklenmek gibi ağır görevler arasında kayboldu. Kadınların vazifesi çocuklara bakmak, erkeklerin görevi yiyecek temin etmekti. Son çocuk da yetiştirildiği vakit, ebeveynlerin gücü kesilmiş; ferdî hayat için, başlangıçta olduğu kadar sonunda da zaman kalmamıştı. Ferdiyetçilik, hürriyet gibi, medeniyetin bir lüks'üdür. Ancak tarihin şafağında, yeterli sayıda erkek ve kadın, açlık, zürriyet yetiştirme ve harbin yüklerinden kurtulmak imkânını buldu, kendilerini zevk ve eğlencenin, kültür ve sanatın elle tutulamayan değerlerine adamağa başladılar.

Sh: 95-107

SOSYAL AHLÂK

FAZİLET ve KÖTÜLÜĞÜN MAHİYETİ — HIRS ve TAMAH — SAMİMİYETSİZLİK — ŞİDDET — CİNAYET — İNTİHAR — FERDİN SOSYALİZASYONU — DİĞERGÂMLIK — MİSAFİRSEVERLİK — TAVIR ve HAREKETLER — AHLÂKIN AŞİRETTEKİ SINIRLARI — İLKEL AHLÂK-MODERN AHLÂK — DİN ve AHLÂK TELÂKKİLERİ

EBEVEYNLİK fonksiyonunun bir parçası, bir ahlâk sistemini iletmektir. Çünkü çocuk, beşerden ziyade hayvandır; ırkın ahlâkî ve zihnî mirasını benimseme yolunda her gün biraz daha beşerî olmağa başlar. Biyolojikçe, medeniyet için kötü teçhiz edilmiştir, çünkü onun içgüdüleri, sadece geleneksel ve temel şartlar altında nasıl hareket edeceğini anlatır, ve onu harekete getiren saikler de, kasaba hayatından ziyade ormandaki yaşayışa uygundur. Her kötü alışkanlık bir zamanlar, varoluş mücadelesinde lüzumlu bir faziletti; ancak kendisini vazgeçilmez yapan şartlar yüzünden de, uzun bir müddet devam ettiği zaman bir kötülük oldu; kötü bir alışkanlık, bir kötülük, şu halde, tavır ve hareketin ilerlemiş şekli değil, genellikle eski ve yerlerini diğerlerine bırakmış usullerdeki atavistik [ecdattan kalan] bir kalıntı. Bir ahlâk sisteminin amacı, değişmemiş —veya yavaş değişen— beşer dürtülerini, sosyal hayatın değişen ihtiyaç ve şartlarına uydurmaktır.

Hırs ve tamah, samimiyetsizlik, zulüm ve şiddet, pekçok nesiller boyunca hayvanlar ve insanlar için faydalı idi, ve bizim bütün kanunlarımızın, eğitim sistemimizin, ahlâkımızın ve dinimizin onları tamamen ortadan kaldıramayacakları gibi, bazıları, şüphesiz günümüz için de tutarlı. Hayvan karnını tıkabasa doldurur, zira tekrar ne zaman yiyeceğini bilemez; ve hırs ve tamahın orijini de yarın ne olacağını bilememektir. Yakutlar'ın günde yirmi kilo et yedikleri biliniyordu; ve sadece biraz daha az kahramanca olan bu tür hikâyeler, Eskimolar ve

Avustralya yerlileri için de söylendi. Ekonomik güvenlik, bu tabiî açgözlülüğü tamamıyla ortadan kaldıramayacak kadar çok yeni bir gelişme; haris ve huysuz modern erkek ve kadınların, gerektiğinde yiyeceğe çevrilebilmeleri için, doyurulamayan açgözlülüklerinin dürtüleriyle altın ve diğer eşyayı yığmaları bu sözümüzün bir delilidir. Suya malik olma hırsı, yiyecek hırsı kadar yaygın değildir, çünkü beşer yerleşim merkezleri çok defa su kenarlarında teşekkül etti. Yine de, sarhoş edici maddelerin tüketimi hemen hemen evrensel; insanların açgözlülüğünden değil, üşüdükleri ve ısınmak istedikleri, veya mutsuz olduklarından unutmak istediklerinden veya suyun içilemeyecek kadar kötü olmasından.

Samimiyetsizlik, hırs ve tamah kadar eski değil, çünkü açlık mülkiyetten eskidir. En basit "vahşi"lerin en namuslu insanlar oldukları görülüyor. "Onların sözleri kutsal", dedi, Hotantolardan bahseden Kolben: "Avrupa'nın dejenereliği ve sahtekârlığı hakkında hiç bir şey bilmiyorlar." Beynelmilel muhabere geliştikçe, ilkel insanların bu saf samimiliği de kayboldu; Avrupa, bu nazik sanatı Hotentolara öğretti. Genellikle, samimiyetsizlik medeniyetle beraber yükselir, çünkü medeniyette, diplomasinin nimet ve riskleri daha büyüktür, çalınacak daha fazla eşya vardır, ve eğitim de insanları daha kurnaz yapar. İlkel insanlar arasında mülkiyet geliştikçe, yalancılık ve hırsızlık da ardından gelir.

Şiddete başvurularak yürütülen suçlar, hırs ve tamah kadar eski; yiyecek, toprak ve eş bulma mücadelesi, her nesilde toprağı kana buladı, ve medeniyetin düzensiz, gayri-muntazam ışığı için koyu bir fon teşkil etti. İlkel insan zalimdi, çünkü başka yolu yoktu; hayat, elinde her ân için kullanmağa hazır bir silâhı, ve "tabiî" bir şekilde öldürmeğe meyilli bir kalbi olması gerektiğini öğretmişti. Antropolojinin en karanlık sayfaları, ilkel zulüm hikâyelerini, ve pekçok erkek ve kadının biribirlerine acı çektirmekle duydukları sevinci anlatanlardı. Bu zulmün büyük bir kısmı harple ilgiliydi; klan içindeki davranışlar daha az yırtıcıydı, ve ilkel insanlar biribirlerine —ve hattâ kölelerine— oldukça medenî bir şefkat hissiyle muamele ettiler. Fakat harp sırasında şiddetle öldürmek gerektiğinden, barış yıllarında öldürme sanatını öğrendiler; çünkü birçok ilkel kafa için, tartışanlardan biri ölmedikçe mesele çözülmüş olmuyordu. Birçok kabilelerde cinayet, aynı klana mensup birinin öldürülmesi bile, bir vakitler bu tür hâdiselerin bizim kendi cemiyetimizde doğurduğu dehşetten çok daha az dehşet uyandırdı. Fuegian'lar, katili, arkadaşları onun bu suçunu unutana kadar sürgün etmekle cezalandırdılar. Kâfirler, bir katili pis saydı ve onun, yüzünü kömürle boyamasını istediler; ama bir müddet sonra katil yüzünü yıkar, ağzını çalkalar ve kendisini kahverengine boyarsa, yeniden cemiyete kabul edildi. Futuna'nın vahşileri, kendi cemiyetimiz gibi, bir katile kahraman gözüyle baktılar. Müteaddid kabilelerde bir kadın, haklı veya haksızca girişilen bir kavgada bir insan öldürmemiş bir erkekle evlenmedi; ve insanavı'mn bazı yerlerde yerleşmesinin sebebi de bu düşünce. Dyak'lar arasında, insan-avmdan en fazla sayıda kafa ile dönen avcı, köyün en güzel kızlarına sahip olabiliyordu; kızlar da, kendilerini böyle bir cengâvere terketmeğe istekliydiler, zira onun saye-sinde, cesur ve iktidarlı çocukların anneleri olmak mutluluğuna kavuşacaklardı .

Yiyecek maddelerinin pahalı olduğu yerlerde hayat ucuzdur. Ebeveynleri kendi kendilerine bakamayacak kadar yaşlanınca Eskimo çocukları, onları öldürmeğe mecbur kılındı; bu gibi hallerde evlâtların ana-babalarını öldürmemesi, onlara olan sadakat borcunu ödememekle bir tutuldu. İlkel insana, kendi hayatının bile ucuz olduğu anlaşılıyor, çünkü ancak günümüzdeki Japonlar'a özgü bir tarzda şahsına kıymaktan da çekinmez. Eğer hakarete uğrayan biri, intihar eder veya kendini sakatlarsa, hakaret edenin de aynı şeyi yapması

beklenir, aksi takdirde, kimsenin yüzüne bakmayacağı bir parya olmaktan kendini kurtaramaz; hara-kiri, işte böylesine eski bir müessese. İntihar için herhangi bir sebep yetebilir: kocalarının, kendilerini azarlayabilecek kadar imtiyaza sahip bulundukları havasına büründüklerinden, Kuzey Amerika Kızıl Derilileri arasında bazı kadınlar intihar etti; ve Trobriand Adası'ndan bir genç de, karısı tütününün hepsini içtiği için kendi canına kıydı.

Hırs ve tamahı tutumluluğa, şiddeti münakaşaya, cinayeti mahkemeye, intihan da felsefeye çevirmek, medeniyetin yüklendiği görevin bir parçası oldu. Kuvvetlinin, zayıfı ancak kanunî yollarla yiyebileceğine ikna edilmesi büyük bir gelişme idi. Bir cemiyet, insanlarının bir grup olarak diğer gruplara karşı kendinin teşvik ettiği davranış tarzını, cemiyeti oluşturan fertlerin biribirleriyle olan karşılıklı ilişkilei'inde de göstermesine müsaade ettiği takdirde, varoluşunu devam ettiremez; haricî rekabetin birinci kanunu dahilî işbirliğidir. Fertlerin biribirlerine karşılıklı yardımlarıyla varoluş mücadelesi sona ermez, mücadele, grubun varoluş mücadelesiyle birleştirilir, veya gruba aktarılmış olur. Diğer faktörlerin eşit olduğu hallerde, rakip gruplarla rekabet edebilme yeteneği, gruptaki fertlerin veya ailelerin biribirleriyle birleşebilme kabiliyetleriyle doğru orantılıdır. Bunun içindir ki, her cemiyet bir ahlâk sistemi aşılar, ve hayatın tabiî harbinin şiddetini azaltmak için, kendisinin gizli müttefik ve yardımcıları olan sosyal düzeni fertlerin kalplerinde yerleştirmeğe çalışır; ferdin, cemiyetin yararına olan mesuliyet ve alışkanlıklarını —onların "faziletler" olduğunu söyleyerek— teşvik eder, ve karşıt yöndeki vasıfları kötülükler diye göstererek ortadan kaldırmağa çalışır. Böylece, fert, zahirî bir ölçü içinde sosyalleşir, ve hayvan artık bir vatandaş olur.

"Vahşi"nin ruhunda sosyal hisler yaratmak, bu tür hisleri günümüzün modern insanının kalbinde yerleştirmekten hiç de daha zor değildi. Ayakta durabilme mücadelesi ferdiyetçiliği pekiştirir. İlkel insan —belki kendi cinsleriyle— çağdaş insanın hemcinsleriyle yaptığından daha fazla işbirliği yaptı; zira, kendi grubuyle müştereken paylaştığı tehlike ve çıkarların daha fazla olmasından ötürü, ve kendisini diğerlerinden ayrı tutacak kadar da mülkiyet sahibi olmadığından, sosyal dayanışma onun için daha kolaydı. Tabiat adamı haris ve zalimdi; fakat elindekileri yabancılarla paylaşacak, ve misafirlerine hediyeler verecek kadar müşfik ve cömertti de. Bu ilkel misafirseverliği her mektep çocuğu bilir, ve ilkel insanların bu misafirseverliği bazı kabilelerde, misafire karısının veya kızının sunulmasına kadar götürüldü. Böyle bir teklifi reddetmek, sadece ev sahibine değil, adamın karısına da ciddî bir hakaret sayıldı; misyonerlerin karşılaştıkları tehlikeler arasında bunlar da vardı. Misafirin daha sonraki ziyaretlerinde, kendisine nasıl muamele edileceği çok defa, bu tür sorumluluklar karşısındaki davranışlarıyla tayin edildi. Medenî olmayan insanın, bir eşyaya sahip olmaktan ötürü kıskançlık duyduğu anlâşılıyor, ama bu seksüel bir kıskançlık değildi; kendisiyle evlenmeden önce karısının başka erkekleri de "tanımış" olması, veya şimdi misafiriyle yatması onu rahatsız etmedi; fakat kadının sevgilisinden ziyade sahibi olduğundan, rızası alınmaksızın başka bir er-kekle cinsî ilişkiler kurması onu gazaba getiriyordu. Bazı Afrikalı erkekler, karılarını, bir saygı belirtisi olarak yabancılara ödünç verdiler.

En basit insanlar arasında nezaket kuralları, ileri milletler arasında olduğu kadar muğlaktı. Her grubun resmî bir selâmlama ve ayrılma usulleri vardı. İki kişi, karşılaştıklarında, burunlarını biribirininkine sürttü, veya biribirini kokladı, veyahut biribirini hafifçe ısırdılar; fakat gördüğümüz gibi, hiç bir zaman öpüşmediler. Dyak insan avcılarının, aile hayatlarında "nazik ve barışçı" oldukları söyleniyor, ve Merkezî Amerika'nın Kızıl Derilileri de, beyaz

insanların yüksek sesle konuşmalarını ve haşin tavırlarını iyi yetiştirilmediklerinde ve kültürlerinin ilkel oluşunda buldular.

Hemen hemen her grup kendini diğerlerinden üstün tutar. Amerika'nın Kızıl Derilileri kendilerini, beşeriyetin yüceltilmesinde örnek alınması için, Büyük Ruh tarafından yaratılmış seçkin insanlar olarak gördüler. Bir Kızıl Derili kabilesi kendini, "Yegâne Erkek Kabile" diye adlandırdı, bir diğeri kendisine "Erkeklerin Erkeği" dedi; ve Carib'ler de şunları söyledi: "Sadece biz insanız." Eskimolar, Avrupalılaşın, Greenland'a fazilet örnekleri ve terbiye öğrenmek için geldiklerine inandı. Bunun içindir ki, ilkel insan, hemcinsleriyle ilişkilerinde kabul ettiği ahlâkî kısıntıları, diğer kabilelerin insanlarına da uzatmayı hiç düşünmedi; ahlâkın fonksiyonunun, diğer gruplar karşısında kendi grubuna kuvvet ve dayanışma vermek olduğuna açıktan açığa inandı. Emir ve tabular, sadece kendi kabilesinin insanlarına uygulandı; kendi misafirleri dışında, diğerleriyle olan ilişkilerinde bu emir ve tabuları sadece, yürüteceğine inandığı noktaya kadar götürdü.

Ahlâkî gelişme, tarih boyunca, ahlâk sisteminin geliştirilmesinden ziyade, ahlâkın uygulandığı sahanın yaygınlığına bağlı kaldı. Modern insanın ahlâk telâkkileri ilkel insanınkine —her iki sistem arasında muhtevada ve uygulamada önemli farklar bulunsa da— kesinlikle üstün değildir; fakat modern ahlâkî inanışlar, son zamanlarda —gitgide azalan yoğunlukta da olsa— önceki devirlere kıyasla daha geniş sayıda insanlara uzatıldı . Aşiretler, adına devlet denen daha büyük üniteler altında birleştikçe, ahlâkî inanışlar aşiret sınırlan dışına taştı; ve muhaberat —veya müşterek tehlike— devletleri birleştirip kaynaştırdıkça, millî sınırların da ötesine geçti, ve bazıları, kendilerince geçerli olan emirleri bütün Avrupalllara, ve nihayet bütün insanlara uygulamağa başladılar. Belki, bütün insanları kendi komşusu imişcesine sevmek isteyen idealistler geldi geçti, ve belki her nesilde, milliyetçilik ve harp sahralarında nâfile ikaz ve haykırışlarında bulunanlar da geldi geçti. Fakat onların sayıları —hattâ nisbî sayıları— muhtemelen artmakta. Diplomasinin ahlâkı olmadığı, politikanın derinlikler olmadığı (La politique n'a pas d'entrailles) doğru ise de; beynelmilel ticaretin bir ahlâkı vardır, zira böyle bir alış-veriş, bir ölçü dahilinde, kısıtlamanın, düzenin ve güvenin bulunmadığı yer ve zamanlarda yürütülemez. Ticaret korsanlıkla başladı; ahlâkla zirveye erişti.

Kendi ahlâk sistemlerini açıktan açığa böylesine rasyonel [mantıkî] bir İktisadî ve siyasî temel üzerinde kurmakla yetinen pek az cemiyet vardır. Çünkü fert, kendi şahsî çıkarlarını grubun menfaati altında tutmasına zorlayacak, veya görülebilir uygulama vasıtalarından mahrum olmakla beraber, insanı rahatsız eden yönetmeliklere boyun eğmeğe mecbur kılacak tabiî özel yeteneklerle teçhiz edilmemiştir. Tâbir câizse, görünmez bir bekçi hizmetini gör-meleri, güçlü ümit ve korkular yaratmak suretiyle ferdiyetçilik karşısında sosyal dürtüleri kuvvetlendirmek için, cemiyetler, kendilerinin icad etmedikleri dini kullandılar. Kadîm coğrafyacı Strabo, bu konudaki en ileri görüşü ondokuz asır önce belirtti:

Kadınların oluşturduğu bir kalabalığı, veya hiç olmazsa, iplerinden boşanmış bir güruhu kontrol altında tutabilmek için, bir filozof, akıl ve idrake başvurmak suretiyle onları makuliyete zorlayamayacağı gibi, insanlara hürmet beslemek, dindarca davranmak, veya inançlara sağlamca sarılmak gerektiği hissini de onlarda yerleştiremez; dinî korku ihtiyacına da lüzum var, ve efsane ve mucizelere başvurulmaksızın bu korku yerleştirilemez. Çünkü yıldırımlar, kalkanlar, üç dişli gladyatör mızrakları, meşaleler, yılanlar, tanrıların kolları, efsanelerden baş-ka bir şey değildir —kadîm teolojinin de bir efsane olması gibi. Fakat

devletin kurucuları, basit fikirli insanları korkutacak umacılar olarak onları takdis ettiler. Artık mitolojinin mahiyeti bu olduğundan, ve hayatın sosyal ve medenî safhalarının olduğu kadar, gerçekten vuku bulmuş hâdiseler tarihinin de yerini almış olduğundan, eski insanlar mitolojiyi, çocuklarının eğitim sistemine koymağa başladı ve onların olgunluk yaşlarına kadar uyguladılar; ve şiir vasıtasıyle de, hayatın her safhasını istedikleri şekilde disiplin altında tutacaklarına inandılar. Fakat şimdi, aradan geçen uzun yıllardan sonra, yazılı tarih ve şimdiki-zaman felsefesi öne geçti. Felsefe, maamafih, ancak küçük sayıda insanlara hitap eder, halbuki şiir halka daha fazla yarar sağlar.

Ahlâkî inanışlar, şu halde, aradan kısa bir zaman geçtikten sonra, dinî yaptırımlarla takdis edilerek sunulur, çünkü sır, gizlilik ve tabiat-üstü'lük, tecrübe ile bilinen ve jenetik bakımdan anlaşılabilen vakıalara hiçbir zaman eklenmeyecek ağırlığı verir; insanları tahayyül yolu ile yönetmek, ilim yolu ile idare etmekten çok daha kolaydır. Fakat dinin kaynağı veya orijini bu ahlâkî ütilite [yararlılık] miydi?

Sh: 107-116

DİN

İLKEL ATEİSTLER

EĞER, dini, tabiat-üstü kuvvetlere tapmak, diye tarif edersek, bazı insanların dinleri olmadığının müşahade edildiğini başlangıçta söyleyelim. Afrika'nın bazı Pigmi kabilelerinin görülebilir bir tapınma usul ve âyinleri yoktu; totemleri yoktu, fetiş'leri [eşyada tabiat-üstü kuvvetlerin bulunduğuna inanmak] yoktu, tanrıları yoktu; ölülerini hiçbir tören yapmaksızın gömdüler, ve öyle görülüyor ki, onları bir daha da düşünmediler; ve eğer, bazı gezginlerin inanılması güç sözlerine inanmak gerekirse, hurafeleri de yoktu. Cameroon'un cüceleri, sadece kötü niyetli tanrıları biliyorlardı, ve —fayda vermeyeceğinden— onları yatıştırmak için de hiçbir şey yapmadılar. **Seylan'ın Vedda'ları, tanrıların ve lâyemut [ölümsüz] ruhların mevcudiyetinin mümkün olabileceği düşüncesinden ileri gitmedi; ve ne dua ettiler ne de kurban adadılar. Allah hakkındaki düşünceleri sorulduğunda, günümüzün filozofu gibi şaşkın bir tavır takınarak sordular:**

"O bir kaya mı?

Beyaz karıncaların oluşturduğu bir tepecik mi?

Bir ağaç mı?

Ben tanrıyı hiç görmedim."

Kuzey Amerikalı Kazıl Derililer arasında bir tanrı mefhumu vardı, fakat ona tapmadılar; Epikür gibi, onu, kendi işleriyle meşgul olamayacak kadar çok uzaklarda kabul ettiler. Bir Abipone Kızıl Derilisi, kendisine yöneltilen bir soruyu, Konfüçyüs'ü hatırlatan bir davranışla tersledi: "Büyük babalarımızı, büyük-büyük babalarımızı ilgilendiren şeyler, sadece yeryüzünde olup bitenlerdi; onlar, atlarına ot ve su bulup bulamayacaklarını düşündüler. Gökyüzünde olup bitenler ve yıldızları kimin yarattığı ve yönettiği onları hiç ilgilendirmedi."

Gökyüzünü ve yeryüzünü kimin yarattığı sorulduğu vakit, Eskimolar daima şu cevabı verdiler: "Bilmiyoruz." Bir Zulu'ya sordular: "Güneşin doğuşunu ve batışını, ve ağaçların büyüyüşünü

görüyorsun. Onları kimin yaptığını biliyor musun?

” Cevap verdi: **“Hayır, onları görüyoruz, fakat nasıl olduklarını söyleyemeyiz; kim bilir, belki kendiliklerinden oluyor.”**

Bunlar istisnaî haller, ve dinin evrensel olduğu hakkındaki düşünceler de esasta doğru. Filozof için, tarih ve psikolojinin bellibaşlı gerçeklerinden biri budur: filozof, bütün dinlerin pekçok saçmalık ihtiva ettiklerini bilmiş olmakla yetinmez, zira onun bilhassa ilgisini çeken şey, çok eski çağların karşılaştıkları meseleler ve inanışın hâlâ devam etmekte olduğudur. Beşeriyetin ortadan kaldırılamayan dindarlığının kaynakları nelerdir?

DİNİN KAYNAKLARI

KORKU — HAYRET — RÜYA — RUH — ANİMİZM.

KORKU, Lucretius’un dediği gibi, tanrıların ilk anasıydı. Korku, hepsinin üstünde, ölüm korkusu. İlkel hayat binbir tehlike ile çevrelenmişti, ve nâdiren tabiî çürüme ile son buldu; yaşlılığın gelip çatmasın

dan çok önce, şiddet veya nasıl geldiği bilinmeyen bir hastalık, insanların büyük bir kısmım alıp götürdü. Bunun içindir ki, ilkel insan, ölümün tabiî bir şey olduğuna hiçbir zaman inanmadı; ölümü, tabiatüstü kuvvetlerin operasyonuna hamletti. New Britain yerlilerinin mitolojisinde, ölüm, insanlara tanrıların hatâları yüzünden geldiği anlatılır. İyi kalpli tanrı Kambinana, ahmak kardeşi Kornouva’ya dedi ki: “Aşağı in ve insanlara ölümden kaçınmaları için, derilerini sıyırıp atmalarım söyle. Aynı zamanda, yılanlara da, artık bundan sonra öleceklerini anlat.” Kornouva, mesajı karıştırdı; ölmezliğin sırrını yılanlara iletti, ve ölüm fermanını da insanlara. Birçok kabilelerin düşüncesine göre, ölümün sebebi, insan vücudunu kaplayan derinin daralıp büzülmesiydi, ve şayet insan deri değiştirebilmiş olsaydı, ölmezliğe kavuşacaktı.

Ölüm korkusu, tesadüfen vuku bulan hâdiseler veya anlaşılamayan vakıalar karşısında hayrete düşmek, İlâhî yardım elinin uzanacağını ummak ve talihin yâver gitmesiyle minnettarlık duyulması, biribirleriyle işbirliği yaparak dinî inanışların ortaya çıkmasında rol oynadılar. Seks ve rüyalar, ve İlâhî varlıkların yeryüzü ve insanlar üzerindeki etkileri, ilkel insanlar için her zaman bir hayret ve sır kaynağı idi. İlkel insan, uyurken gördüğü hayallerle hayrete düştü, ve rüyalarında, ölü olduklarını bildiği insanların formlarını gördüğü vakit dehşet içinde kaldı. Geri gelmelerini engellemek için ölülerini toprağa gömdü; geri dönüp kendisine ağır sözler söylememesi için yiyecek ve kullandığı eşyayı da cesedin yanma koydu, zaman zaman ölünün geldiği evi ölüye bıraktı ve kendisi için başka bir yer buldu; bazı yerlerde, cesedi kapıdan değil, duvarda açtığı bir delikten çıkardı, ve ruhun, eve girdiği yeri hatırlamaması ve bir daha ziyaret etmemesi için de, cesedi, evin çevresine hızla üç defa dolaştırdı.

Bu tecrübeler ilk insanı, her canlı eşyanın içinde bir ruh, veya gizli bir hayat bulunduğuna inandırdı, ve bu da, hastalık sırasında, veya uykuda, veyahut ölüm ânında vücudu terketti. Kadîm Hindistan’ın Upanishar aşireti insanları, “uyuyan bir insanı hiç bir zaman birdenbire uyandırma”, dediler. “Çünkü ruh o insanın vücuduna gireceği yolu bulamazsa, bu kimseyi tedavi etmek zor olur.” Sadece insanın değil, her şeyin ruhu vardı; dışımızdaki dünya hissiz veya ölü değildi, capcanlıydı; aksi takdirde, ilkel filozof tabiatın, güneşin hareketi, veya ölüm getiren şimşek, veya ağaçların fısıldaşmaları gibi izah edilemeceyek vakıalarla dolu olacağını

sandı. Objelerin ve hâdiselerin şahsî davranışlarla idrak edilmesi, onlara gayri-şahsîlik veya soyutluk izafe edilmesinden önce idi; din, felsefeden önce geldi. Bu tür animizm, dinin şiiri ve şiirin dinidir. Bu, en alt kademede, rüzgârın gözleri önünde uçuşturduğu bir kâğıt parçasına hayret ve şaşkınlıkla bakan köpeğin gözlerinde görülür; köpek kâğıdı belki, içindeki bir ruhun hareket ettirdiğini zannediyor; ve aynı hissi, en üst kademedeki şairin dilinde de görüyoruz. İlkel insan —ve her çağın şairi— için dağlar, ırmaklar, kayalar, ağaçlar, yıldızlar, güneş, ay ve gökyüzü kutsal şeylerdir, çünkü onlar, içeride ve görünmeyen ruhların, dışarı vurmuş ve görünür işaretleridir. İlk Grekler'in indinde, gökyüzü tanrı Ouranos idi, ay Selene idi, yeryüzü Gaea idi, deniz Poseidon idi, ve ormanın her tarafı Pan idi. Kadîm Almanlar, ilkel ormanların cinler, periler, devler ve cücelerle dolu olduğuna inanıyorlardı; bu orman perileri ve diğer yaratıklar, Wagner'in musikisinde ve İbsen'in şairane dramlarında hayatlarını sürdürür. İrlanda köylüleri arasında basitleri, perilere hâlâ inanır, ve eserlerinde onlara yer vermeyen hiçbir şair ve piyes yazarı popülerite kazanamaz. Bu animizmde hikmet olduğu kadar güzellik de var. Çağdaş yazarların en hissî olanı, hissî ruhlara şunları söylüyor:

Tabiat kendisini, bazıları görünen, bazıları görünmeyen ayrı ayrı canlı varlıkların oluşturduğu vâsi bir yığın hâlinde takdim eder, fakat hepsinde aklı-oluşturan madde bulunur, hepsinde maddeyi oluşturan madde vardır, ve aklı ve maddeyi oluşturan bütün bu maddeler, varoluşun temel sırrı hâlinde birleşirler. . . Dünya tanrılarla dolu. Her gezegen ve her taştan, kuvvetli ve zayıf, büyük ve küçük, tanrınınkini andıran çeşitli güçleriyle, gizli gayeleri uğrunda gökyüzü ve yeryüzü arasında gidip gelen bir varlık çıkar.

DİNİN OBJELERİ

GÜNEŞ — YILDIZLAR — YERYÜZÜ — SEKS —HAYVANLAR — TOTEMİZM — BEŞER GÖRÜNÜŞÜNDEKİ TANRILARA GEÇİŞ — HAYALETE TAPINMA — ECDADA-TAPINMA.

BÜTÜN eşyanın birer ruhu olduğundan, veya tanrıları ihtiva ettiklerinden, dinî ibâdetin objeleri sayısızdır. Bunları altı sınıfta toplayabiliriz: semavî, dünyevî, seksüel, hayvan, beşer [insan], ve İlâhî. Şüphesiz, kâinatımızdaki objelerden ilkin hangisine tapıldığım hiçbir zaman bilemeyeceğiz. İlkin tapılan objelerden biri muhtemel ki ay'dı. Tıpkı bizim folklorumuzun "aydaki adam"dan bahsedişi gibi, ilkel efsane de ay'ı, kadını baştan çıkararak âdet görmesine sebep olan cüretkâr bir erkek olarak gösterdi. Ay, kendilerini koruyan mâbudları olarak, kadınların gözde tanrılarından biri idi. Bu solgun renkli daire, aynı zamanda, zamanın ölçüşüydü; havayı kontrol ettiğine, yağmur ve kar'ı onun yaptığına inanıldı; kurbağalar bile yağmur için ona dua ettiler.

İlkel dinde, güneşin, gökyüzünün hâkimi olarak, ay'ın yerini ne zaman aldığını bilmiyoruz. Belki, ziraatın avcılığın yerini aldığı, ve güneşin geçişinin ekim ve hasad zamanlarını tayin ettiği, ve sıcaklığının toprağın sıcaklığının başlıca sebebi olduğu anlaşıldığı zamandı. Dünya böylece, güneşin sıcak ışınlarıyla döllenen bir tanrıça oldu, ve insanlar, bu büyük daireye yaşayan bütün eşyanın babası olarak bakmağa başladılar. Bu basit başlangıçtan, güneşe-tapma, eski çağların putperest dinlerine geçti, ve daha sonraki birçok tanrılar, sadece güneşin şahıslandırılmış şekilleriydiler. Bilgili Grekler, Arıaxagoras'ı sürdüler, çünkü güneşin bir tanrı olmayıp sadece Pelopones büyüklüğünde bir ateş parçası olduğunu tahmin etmek cüretkârlığını göstermişti. Orta Çağlar, azizlerin başları çevresinde gösterilen hâlelerde güneşe-tapma'nın kalıntısını muhafaza etti; ve günümüzde de Japonlar'm ekserisi, İmparatorlarının, güneş-tanrısı'nın insan şeklinde tecessüm etmiş şekli olduğuna inanır. Çok

eski çağların bütün bâtıl itikatlarından bir tanesi yoktur ki, bugün bir yerde hayatiyetini sürdürmüş olmasın. Medeniyet, küçük bir azınlığın ince emekleri ve lüks'üdür; beşeriyetin esas kütleleri, bir bin seneden bir diğer bin seneye geçişlerinde hemen hemen hiçbir değişikliğe uğramazlar.

Güneş ve ay gibi, her yıldızın da içinde bir tanrı vardı veya birer tanrı idiler, ve her biri kendi içindeki ruhun emriyle hareket etti. Hıristiyanlıkta, bu ruhlar yol gösterici melekler, tâbir câizse, yıldız-pilotlar oldular; ve Kepler de onlara inanacak kadar ilmî değildi. Gökyüzü büyük bir tanrı idi, yağmuru aşağıya bırakan ve tutan bir tanrı olarak sadakatle tapıldı. Pekçok ilkel insanlar arasında tanrı kelimesi gökyüzü mânasına idi: Lubari ve Dinkalar'da "yağmur" demekti. Mongollar arasında yüce tanrı Tengri idi: "gökyüzü"; Hindistan'ın Vedik'lerinde Dycıus pitar idi: gökyüzü "baba"; Greklerde Zeüs idi: "gökyüzü, bulutları zorlayan"; İranlılarda Ahura idi: "azur, gökyüzü"; ve bugün de insanlar, "Semavî Varlık"m kendilerini korumasını niyaz ederler. İlkel mitolojinin merkezî noktası, yeryüzü ve gökyüzünün verimli bir tarzda çiftleşmiş olmasıydı.

Çünkü yeryüzü de bir tanrı idi, ve onun her önemli yönü bir mabudun kontrolunda bulunuyordu. insanların olduğu gibi ağaçların da ruhları vardı, ve onları kesmek açıktan açığa cinayetti; Kuzey Amerikalı Kızıl Deriliden, kendilerinin mağlûp edilmelerinin sebebini bazan beyaz insanların, ağaçları —ki onların ruhları Kızıl İnsanı koruyordu— kesmelerinde buldular. Moluca Adaları'nda, çiçek açmış ağaçlara hâmile gözüyle baktılar; huzurlarının kaçmaması için civarlarında gürültü yapılmasına, ateş yakılmasına veya diğer huzursuzlukların çıkarılmasına müsaade etmediler; aksi takdirde, ürkmüş bir kadın gibi, meyvalarını vaktinden önce düşürebilirlerdi. Amboyna'da, çiçeklenmiş pirinç tarlaları civarında kimsenin yüksek sesle konuşmasına müsaade edilmedi, yoksa pirinçler kamış haline gelirlerdi. Kadîm Gual'lar, muayyen bazı kutsal ormanlardaki ağaçlara taptılar; ve İngiltere'deki Druid rahipleri ise, meşe ağacının yeşil ince dallarına büyük bir saygı duydular, ki bu da zamanımızın hoş bir âdetini hatırlatıyor. Asya'nın, izleri bilinen en eski dininde, ağaçların, su kaynaklarının, nehir ve dağların büyük yeri vardı. Birçok dağ kutsal yerlerdi, gürleyen tanrıların evleriydi. Depremler, rahatsız edilmiş veya kızgın tanrıların omuz silkmeleriydi: Fijianlar, bu çalkantıyı yeryüzü-tanrı'nın uykusunda dönmesine bağladılar; ve Samoanlar, ayakları altındaki toprak sallanmağa başlayınca, hemen toprağı kemirmeğe başlayarak, gezegeni parça parça edene kadar sallamaması için tanrı Mafuie'ye yalvardılar. Hemen hemen her yerde yeryüzü, Büyük Ana idi; dilimiz —ki çok defa ilkel veya gayri-şuurlu inanışların bir tortusudur— bugün bile matter (materia, madde) ve mother (mater, anne) arasında bir akrabalığın bulunduğunu gösteriyor. İştar ve Sibel, Demeter ve Seres, Afrodit ve Venüs ve Freya, kadîm toprak tanrılarının oldukça son zamanlarda tecessüm ettirilmiş şekilleridir; onların verimliliği toprağm verimliliği idi; onların doğuşları ve evlenmeleri, ölümleri ve yeniden muzafferane dirilmeleri, bütün bitkilerin büyümeğe başlamasının, çürümesinin ve ilkbaharda yeniden canlanmasının sembol ve sebepleri olarak düşünüldü. Bu dişi tanrılar, ilkel insanların, ziraatla kadın arasında bir bağlantı kurduklarını gösterir. Ziraat, beşer hayatının başlıca yaşama tarzı hâline gelince, bitki tanrıçaları üstün bir hâkimiyet kurdular. İlkel tanrıların çoğu lâtif cinstendi; sonraları cemiyet hayatında ataerkil ailenin zafer kazanmasının muhtemel bir semavî refleks'i olarak, yerlerini erkek tanrılara bıraktılar.

İlkel kafanın derin şairane düşüncesi, bir ağacın büyümesinde nasıl gizli bir ilâhîlik gördüyse, çocuğun teşekkülünde veya doğumunda da tabiat-üstü bir vasıtanın rolünü görür. "Vahşi,"

yumurta veya sperm hakkında hiçbir şey bilmez; sadece haricî varlıkların rolü bulunduğunu sanır, ve onları tanrılaştırır; bu haricî varlıkların da içerlerinde ruhları vardır, şu halde onlara da tapılmalı, çünkü esrarengizce yaratıcı güçler, bütün güçler arasında en muhte-şem ve hayret uyandırıcı olanları değiller mi?

Bu haricî güçlerin verimlilikleri ve yetiştirme mucizeleri toprağınkinden fazladır; bundan böyle, ilâhî gücün dolaylı tecessüm ettirilmiş şekli onlar olmalıydı. Hemen hemen bütün **kadîm insanlar seks'e taptılar,** ve ona tapmayı tam bir şekilde yerine getirenler de, en alt kademelerdeki ilkel insanlar değil en üsttekilerdi; seks'e-tapma'yı, Mısır ve Hindistan'da, Babil ve Asuriler'de, Yunanistan ve Roma'da görüyoruz. İlkel tanrıların seksüel karakterleri ve fonksiyonlarına büyük hürmet gösterildi, kafalarındaki kötü düşüncelerden ötürü değil, kadının ve toprağın verimli olmasının şiddetle arzu edilmesinden ötürü. Zürriyet yetiştirmenin İlâhî gücüne en çok sahip oldukları veya bu gücü en yüksek ölçüde sembolize ettiklerine inanıldığından, boğa ve yılan gibi bazı belirli hayvanlara taptılar. Cennet hikâyesindeki yılan şüphesiz, seksüel uyanışı, iyi ve kötünün başlangıcı olduğunu temsil eden erkeklik uzvunun sembolü, veya belki, zihnî cehalet ve mutluluk arasındaki atasözleşmiş bağlantıyı imâ eden bir sembol.

Mısırlılar'ın mayıs böceğinden Hintlilerin filine kadar, bir yerde tanrı olarak tapılmayan hiçbir hayvan yoktur. Ojibwa Kızıl Derilileri, kendi kutsal hayvanlarına, bu hayvana tapan klana, ve klanın herhangi bir insanına totem adını verdiler; ve bu şaşırtıcı kelime de, herhangi muayyen bir objeye —genellikle, bir grubun kutsal addettiği bir hayvan veya bitkiye— tapıldığını sisli bir tarzda anlatan totemizm şeklinde antropolojiye sızdı. Totemizm'in çeşitleri Kuzey Amerika'nın Kızıl Derili kabilelerinden Afrika'nın yerlilerine, Hindistan'ın Dravidian'larından Avustralya aşiretlerine kadar zâhiren biri birleriyle hiçbir bağlantıları bulunmayan bölgelerin her tarafında görüldü. Totem, dinî bir obje olarak, mensuplarının kendilerini ona bağlı veya ondan dünyaya geldiklerine inanan aşirette dayanışma sağladı; İroquoi'ler, yan-Darwinci bir tarzda, kendilerinin, kadınların çok eski çağlarda ayılar, kurtlar ve geyiklerle çiftleşmeleri neticesinde dünyaya geldiklerine inandılar. Totem —bir obje veya sembol olarak— ilkel insanlar arasında, farklı aşiret insanlarının biribirlerinden ayırd edilmelerine yaradı, ve zamanla sekülerleşme (dinin ikinci plâna atılması) sırasında, milletlerin aslan veya kartalları, çeşitli kardeşlik teşkilâtlarının geyikleri, ve bir zamanlar muazzam hareketsizliği ve kör inatçılığı temsil eden hayvanların (fil ve katır), siyasî partilerimizin sembolleri olmaları gibi, birer maskot veya amblem olarak kullanılmağa başlandı. **Doğmakta olan Hıristiyanlığın sembolleri —güvercin, balık ve kuzu— totemik tezyinatın kalıntılarıydı; kendilerinin bugün dokunmadıkları domuz bile, tarihten önceki Yahudiler'in bir totemi idi.** Totem hayvan ekseri hallerde tabu idi; yâni dokunulmazdı; bazı hallerde yenebilir, ama sadece tanrının bir âyin sırasında yenildiğini sembolize eden dinî bir hareket olarak. Habeşistan'ın Galla'ları, taptıkları balığı ciddî bir merasimle yedikten sonra dediler ki: "Biz onu yerken, ruhun içimizde hareket ettiğini hissediyoruz." . Incil'i gallalar'a öğretmeğe çalışan misyonerler, bu basit halk arasında, Katolik inanışının mihrakını teşkil eden Mass âyinine benzer âyinlerin bulunduğunu hayretle görmüşlerdi.

Birçok mezheplerde de olduğu gibi, totemizmin orijini muhtemelen korku idi; insanlar, hayvanlara dua ettiler, zira hayvanlar güçlü idiler, tâviz verilmesi gerekiyordu. Ormanlar hayvanlardan temizlenince nisbeten güvenli bir ziraî hayat başlayınca, hayvanlara daha az tapılmağa başlandıysa da, hiç bir zaman tamamen kaybolmadı; ve ilk beşer tanrılarında görülen vahşet, muhtemelen, yerlerini aldıkları hayvan tanrılarındaki vahşetin kendilerine

aktarılmış olmasmdandı. Bu istihale, tanrıların önceleri hayvan oldukları, veya hayvan hâline nasıl geç-tikleri, bütün dillerin efsanelerindeki metamorfoz, veya şekil değiştirme hikâyelerinde görülür. Daha sonraları ahır kokusu ile bazı kırsal Kasanovalar arasında bir bağlantı pek âlâ kurulabileceği gibi, tanrıların da hayvanî özelliklerden kurtulamadıkları söylenebilir: Homer'in muğlâk kafasında bile tanrıça Atina'nın baykuş gözleri vardı, ve Here boöpis'in gözleri de ineğinki gibiydi. İnsan yüzlü ve hayvan vücutlu Mısır ve Babil tanrıları da bu istihaleyi gösterirken, şu itirafta da bulunurlar: Birçok beşer ilâhları, bir zamanlar mâbud hayvani ardılar.

Bununla beraber, beşer tanrılarının ekserisinin, başlangıçta, idealleştirilmiş ölü insanlar oldukları görülüyor. Ölülerin rüyalarda görünmesi, ölüye tapılması için yeterli idi, zira tapınma, korkunun çocuğu olmasa dahi, hiç olmazsa erkek kardeşidir. Hayatta iken güçlü kuvvetli, ve bundan böyle kendilerinden korkulan insanlara, öldükten sonra bilhassa tapıldıkları anlaşılıyor. Müteaddid ilkel gruplar arasında, tanrı kelimesi gerçekte "ölü bir insan" anlamına geliyordu; günümüzde dahi İngilizcedeki spirit kelimesiyle Almancadaki Geist, hem hayalet hem de ruh mânasınadır. Hıristiyanlar nasıl azizlerinden şefaat diliyorlarsa, Grekler de ölülerinden yardım dilediler. Ölülerin hayatlarını devam ettirdiklerine inanılması —ki bu inanış ilkin rüyalarda teşekkül etmeğe başladı— öylesine kuvvetli idi ki, ilkel insanlar en harfi mânasıyle ölülerine mektup gönderdiler: bir aşiret reisi, böyle bir mektupta neler yazıldığını anlatmak için, mektubu özel olarak ulaştırılması için de kölenin kafasını kesti; ve şayet yazmayı unuttuğu noktalar oldu ise, kafası uçurulmuş bir diğer köleyi dipnot olarak ölüye gönderdi.

Hayaletlere bir mezhep kurarcasına bağlanış, zamanla ecdada tapılma şekline büründü. Bütün ölülerden korkuldu, ve gazaba gelerek yaşayanların hayatlarını karanlığa gömmeleri için, onlara tâviz verilmek, teveccühlerini kazanmak gerekiyordu. Ecdada-tapma, sosyal otorite ve cemiyetin devamlılığı, muhafazakârlık ve düzen için öylesine uygundu ki, kısa bir zaman içinde bütün dünyaya yayıldı. Mısır'da, Yunanistan'da ve Roma'da yerleşti, ve günümüzün Çin ve Japonya'sında hararetle muhafaza ediliyor; pekçok insan, tanrıya değil, **ecdada tapıyor** . Bu müessese, daha sonraki nesillerin husumetini çekmesine rağmen, aileyi güçlü bir şekilde bir arada tuttu, ve birçok eski cemiyetlerin görünmez bir yapısı oldu. Ve tıpkı insanın kendini zorlamasının, bazı arzularını içinde tutmasının zamanla vicdan haline gelmesi gibi, korku da tedricen sevgi hâline geldi; önceleri muhtemelen ölüm karşısında hissedilen dehşetin tesiri altında yapılan ecdada-tapma âyinleri, sonraları huşû hislerini ayaklandırdi, ve nihayet dindarlık ve sadakat hâline gelişti, Tanrıların temayülleri, canavarlar gibi başlamak ve çocuklarını şefkat ve muhabbetle bağrına basan babalar hâline gelmektir; tapınanların barışçılığı, ve kendilerine olan güvenlerin gittikçe artması ve ahlâkî hisleri, bir zamanların vahşi mâbudlarını yumuşatır ve istihaleden geçirir, ve sonunda put bir ideal olur. Medeniyetin yavaş gelişmesi, tanrıların tedricen cana yakın şekillere bürünmelerinde yansır.

Beşerî tanrı fikri, uzun bir tekâmülün sonlarına doğru atılmış bir adımdı: her şeyi çevreleyen ve her şeyi içinde bulunan okyanus dolusu ruhlar ve hayalet kavramından başlayıp birçok safhalardan geçtikten sonra meydana çıkarıldı. Belirsiz ve şekilsiz ruhlardan korkan ve onlara tapan insanın, daha sonra semavî, bitkisel ve seksüel güçlere hayranlık duymağa başladığım, ardından hayvanlara hürmet beslediğini, ve ecdada taptığını görüyoruz. **(Hıristiyanlıkta) Allah'ın Baba olduğu kavramı muhtemelen ecdada-tapma'dan çıkarıldı; bu, ilkin, insanın**

fizikî babasının tanrılar olduğu mânasını taşıdı. İlkel teolojide, tanrılar ve insanlar arasında geniş kapsamlı bir ayırım yoktur; ilk Grekler için, meselâ, tanrılar ecdattı. Ve tanrıların da ecdadı tanrılardı. Pekçok ecdat arasından, bilhassa belirli özel karakteristiklerinden ötürü, bazı erkek ve kadınların seçilerek mâbutlaştırılması ile bir adım daha atıldı; böylece, bazı büyük krallar —zaman zaman henüz ölmeden— tanrı oldular. Ama biz, bu gelişme ile tarihî medeniyete ayak basmış oluyoruz.

DİNİN METODLARI

SİHİR ve BÜYÜ — BİTKİ ÂYİNLERİ — HERŞEYE MÜSAADE EDİLEN FESTİVALLER — YENİDEN DİRİLEN TANRILARIN EFSANELERİ — BÜYÜ ve BÂTII. İNANIŞLAR — SİHİR ve İLİM —RAHİPLER

NİYE yaratıldıkları ve emellerinin ne olduğu bilinmeyen ruhlardan oluşmuş bir dünyayı tahayyül eden ilkel insan, şimdi onlara tâviz vermeyi ve onlardan yardım istemeyi düşündü. Böylece, ilkel ibâdetin ruhu olan animizm'e sihir de eklenmiş oldu. Polinezyalılar, okyanus büyüklüğünde bir sihirli kudretin mevcudiyetine inandı, ve ona mâna adını verdiler; sihirbazın, sadece bu tükenmez mucizevî kaynaktan yararlandığım sandılar. Ruhların, ve daha sonraları tanrıların, beşerin emelleri uğrunda kullanılışı ekseriya "sempatik sihir"in bir parçasıydı: insanların kısmî veya taklit edici icraatlarıyle, tanrılardan ne beklenildiği anlatılmak istendi. Bazı ilkel sihirbazlar, yağmur yağdırmak için —tercihen bir ağaçtan— yere su döktüler. Kuraklık tehdidine maruz kalan Kâfirler, bir misyonere, açık bir şemsiye ile karlara gitmesini söylediler. Sumatra 'da kısır kadınlar, bez ve bitki yapraklarından yaptıkları çocukların imajını kucaklarında taşıdı, böylece, hâmile kalmayı ümit ettiler. Babar Takım Adalarında, anne olacak kadın, kırmızı pamuklu kumaştan bir bebek yapıyor, ve sihirli bir söz söyleyerek, bebeği emzirircesine göğsüne götürüyor; daha sonra, köye hâmile olduğu haberini iletiyor, ve arkadaşları da kendisini tebrik etmeğe geliyordu; sadece çok inatçı bir realite, bu tahayyül gücüne gıpta etmeyi reddeder. Borneo'daki Dyaklar arasında sihirbaz, doğum yapmak üzere olan kadının ıstırabını azaltmak için —çocuğu kendisi doğuruyormuş gibi— eziliyor, büzülüyor, kıvranıyor, yavrunun artık dışarı çıkmasını telkin etmek istercesine hareketler yapıyor; bazen karnı üzerine koyduğu bir taşı —bebeğin de aynı işi yapmasını ümit ederek— yuvarlıyor ve yere düşürüyordu. Orta Çağlarda, düşmanına büyü yapmak isteyen biri, onun mumdan bir imajını yapıyor ve üzerine iğneler saplıyordu; Perulu Kızıl Derililer, insanların tasvirlerini, imajlarını yaktılar, ve bu işleme de ruhun yakılması adını verdiler. Günümüzün modern güruhları, bu tür ilkel büyülerin pek ötesinde değiller.

Misâl göstererek teklif ve tavsiye etmenin bu metodları, bilhassa, toprağın tohumlanması, gübrelenmesi için kullanıldı. Zulu'lu hekim-sihirbazlar, hayatının en zinde çağında ölen bir adamın erkeklik uzuvlarını tavada kızartıyor, sonra da bir havanda toz haline getirdikten sonra tarlalara serpiyordu. Bazıları Mayıs ayının Kral ve Kraliçesini seçiyor, ve toprağın da onların yolunda giderek iyi mahsul vermesi için, köyün meydanında evlendiriyorlardı. Bazı yerlerde evlilik, âyin sırasında fiilen gerçekleştiriliyordu; artık tabiat —ne kadar ahmak ve hissiz de olsa— görevinin ne olduğunu anlamamış gibi davranamıyacak, hiçbir mazeret beyan edemeyecekti. Java'da, pirinç tarlalarının verimliliğini garanti altına almak için, köylüler ve karıları başaklar arasında çiftleştiler. Çünkü ilkel insanlar, toprağın mahsul vermesi ile nitrojen arasındaki bağlantıyı bilmiyorlardı; toprağın verimliliğinden —muhtemelen bitkilerdeki döllenmeyi bilmediklerinden— velût bir kadından söz ederken kullandıkları kelimelerle bah-settiler; bugün dilimizdeki bazı kelimeler de onların bu şairane inanışlarını

akla getiriyor.

Ekim zamanında yapılan rastgele cinsî ilişkiler festivali (daha önceki çağların oldukça geniş hürriyetini hatırlatırcasına) kısmen, ahlâkta bir moratoryum [geciktirme, durdurma], kısmen, kısır erkeklerin karılarını dölleme, ve kısmen de, soğuk kış havasını artık bırakarak kendisine verilen tohumları kabul etmesini ve iyi bir mahsûl uğrunda kendini hazırlaması için toprağa yapılan bir tavsiye töreni vazifesini gördü. Bu tür festivaller, tabiat insanlarının büyük bir kısmında, bilhassa Kongo'nun Kameron'ları, Kâfirler, Hotontolar ve Bantu'lar arasında görülür. Papaz H. Rowley, Bantu festivallerinden şu kelimelerle bahsediyor:

. . hasad festivalleri, karakterleri itibariyle Baküs şölenlerini hatırlatıyor .... Utanma duygusu hissetmeksizin onları seyretmek mümkün değil .... Gruba katılanlara, sadece seksüel ruhsat verilmekle kalınmıyor, açıktan açığa bu işi yapmaları isteniyor, ve festivali seyreden herhangi bir ziyaretçinin de cinsî ilişkilerde yer alması teşvik ediliyor. Fuhuş tamamen serbest, ve —festival atmosferi göz önünde tutulursa— evlilik-dışı münasebetler de katiyen tiksindirici bir hareket sayılmıyor. Festivale katılan hiç bir insanın, kendi karısı ile cinsî temasta bulunmasına müsaade edilmez."

Tarihî medeniyetlerde de aynı tür festivalleri görüyoruz: Yunanistan'da Baküs şölenleri, Roma'da Saturnalia, Orta Çağ Fransa'sında Fete des F'ous, İngiltere'de Mayıs Bayramı, ve çağdaş âdetler arasında da Mardi Gras karnavalı.

Zaman zaman Pawnee'ler ve Guayaquil Kızıl Derilileri arasında olduğu gibi, bitki âyinlerinin daha az cazip kisvelere bürünerek karşımıza çıktıklarını görüyoruz. Meselâ, ekim sırasında —kanının toprağı gübrelemesi için— bir insan (veya daha sonraki daha müşfik zamanlarda) bir hayvan kurban edildi. Hasad, bu öldürülen insanın yeniden dirilmesi, canlanması şeklinde yorumlandı; ona tanrılık pâyesi verildi, ve bu orijinden de —binbir şekli ile— bir tanrının kendi halkı için öldüğü, ve sonra muzafferane bir dirilişle yeniden dünyaya döndüğü efsanesi çıktı. Şiir, sihiri süslemiş, ve onu teolojiye dönüştürmüştü. Güneş sistemi ile ilgili efsaneler, bitki âyinleriyle ahenkli bir tarzda birleştirildi, ve öldükten sonra yeniden dirilen bir tanrı etrafında yaratılan efsane sadece, toprağın kışın ölmesine ve baharda yeniden canlanmasına uygulanmadı. İlkbahar ve sonbaharda gün ve gecenin birer kere aynı uzunlukta oluşu, günün kısalması ve uzaması da bu tür efsanelerle izah edildi. Gecenin gelişi, bu stratejik dramın sadece bir parçasıydı; güneş-tanrı, her gün doğuyor ve ölüyordu; güneşin her batışı çarmıha geriliş, her doğuşu yeniden canlanıştı.

İnsanoğlunun tanrılara kurban olarak verilmesi —ki burada birçok çeşitlerinden sadece bir tanesinden bahsettik— hemen hemen her toplulukta zaman zaman âdetti. Meksika Körfezi'ndeki Carolina Adasında, eski bir Meksika mabudunun, içi boş bir madenden yapılmış büyük bir heykeli bulundu, ve heykelin içinde de, tanrıya muhtemelen kurban olarak adanan insanın kalıntıları vardı. Fenikeliler'in, Kartacalılar'ın ve zaman zaman diğer Samî ırklarının, Moloç'a insan kurban ettiklerini herkes bilir. Bu âdet, kendi zamanımızda Rodezya'da uygulanıyordu. İnsanın tanrıya kurban edilmesi âdeti, ihtimal ki yamyamlıkla ilgiliydi; insanlar, tanrıların da, kendilerinin hoşlandıkları şeyden zevk aldıklarını sandılar. Dinî inanışlar diğer inançlardan daha ağır değiştiğinden, ve âyinler inanışlardan da daha ağır değiştiğirden, bu İlâhî yamyamlık, beşer yamyamlığının Kayboluşundan sonra da sürdü. Maamafih, yavaş yavaş gelişen ahlâk telâkkileri, dinî âyinleri dahi değiştirdi; tanrılar, kendilerine tapan beşerî yaratıkların gittikçe artan şefkatini taklit ettiler, insan eti yerine

hayvan eti yemekle yetindiler; dişi bir geyik Iphigenia'nın, ve bir koç da İbrahim'in oğlunun yerini aldı. Bir müddet sonra, tanrılara hayvan eti de verilmedi; rahipler, etin lezzetli her tarafını kendilerine ayırdı, yenilebilecek bütün parçaları kendileri yediler, ve mihraba da sadece hayvanın iç uzuvlarım, barsaklarını ve kemiklerini bıraktılar.

İlk insan yediği her organizmadaki kuvvetin kendisine geçtiğine inandığından, tanrının yenilmesi kavramı da tabiî olarak yerleşti. Pek çok hallerde insanlar, kurban etmek için mâbutlaştırdıkları ve özel olarak besledikleri beşer-tanrı'yı kendileri yediler ve kanını da içtiler. Zamanla, yiyecek üretimi arttıkça, ilkel insan da daha beşerî olmağa başladı, kurbanlarının yerine onların imajlarını koydu, ve artık bu imajları yemekle iktifa etti. Kadîm Meksika'da tahıl, çekirdek ve sebzelerden tanrının bir imajı yapılıyor, ve bu maksat için kurban idilen çocuğun kanıyla yoğrulduktan sonra, tanrıyı-yeme töreninde yeniliyordu. Bir çok ilkel aşiretlerde bu tür törenler görüyoruz. Törene katılanlardan, genellikle, kutsal imajı yemeden önce oruç tutmaları istendi; ve tören sırasında da rahip, sihirli duaların gücü ile bu imajı tanrıya çevirdi.

Sihir, hurafelerle başlar, ve ilimle son bulur. Garip inanışlar sahrasını animizm doğurdu, ve pek çok tuhaf formül, dua ve âyinlere yol açtı, Kuki'ler, öldürecekleri her düşmanın öteki dünyada kendilerine köle olarak hizmet edeceklerine inanarak harbe hazırlandılar. Öte yanda, bir Bantu, öldürdüğü düşmanının ruhunun geri gelip kendisini rahatsız etmemesi için, saçlarını kazıdı ve bütün vücudunu keçi pisliğiyle sıvadı. Hemen hemen bütün ilkel insanlar, beddua'mn çok kötü tesirli bir şey olduğuna, ve "nazardan sakınmak" gerektiğine inandılar. Avustralyall yerliler, güçlü bir sihirbazın okuduğu lânetin, yüz elli kilometredeki bir adamı öldüreceğine inanıyorlardı. İnsanlar, büyü'ye, beşer tarihinin ilk yıllarında inanmağa başladı, ve bu inançlarını hiçbir zaman kaybetmediler. Fetişizm , yani putların ve diğer eşyanın sihirli bir güce sahip olduklarına inanılması ve bundan böyle bu eşyaya tapılması büyü'den de eski ve güçlü. Her yerde ve her hâl için tesirli bir muska olamayacağından, bazı insanlar, âniden ortaya çıkabilecek fevkalâde durumlarda derhal kullanılabilmesi için, beraberlerinde çeşitli muskalar taşırlar. Muska, fetişlerin sihirli güce ship olduklarına inanılmasının daha sonraki ve çağdaş örnekleridir; Avrupa nüfusunun yansı günümüzde, kendilerine tabiat-üstü korunma gücü bahşettiğine inandıkları muska veya pendantifleri her zaman yanlarında taşır. Medeniyet tarihi her adımda, medeniyet yapısının ne kadar sunî ve sathî olduğunu, ve baskı altında tutulan barbarlığın, hurafelerin ve cehaletin oluşturduğu ve hiçbir zaman sönmeyen volkanın zirvesinde nasıl nazik ve sallantılı bir şekilde oturduğumuzu gösteriyor. Modernlik, hiçbir zaman bizi terketmemiş Orta Çağların başına geçirilmiş bir bere.

Filozof, beşerin tabiat-üstü kuvvetlerin yardım ve koruyuculuğuna olan bu ihtiyacını zarafetle kabul eder, ve tıpkı animizm'in şiiri doğurduğu gibi, sihirin de dram ve ilme yol açacağını düşünerek teselli bulur. Frazer, şaheser bir yenilikçiden beklenen olağan bir mübalâğa ile, ilmin zafer ve şaşaasının köklerinde sihirin saçmalıklarının bulunduğunu gösterdi. Çünkü, sihirin tesirsiz kaldığı zamanlarda, sihirbazın, tabiat-üstü kuvvetlerin yardımına başvurarak kendinden beklenen neticeyi istihsal etmesi için, tabiî işlemleri keşfetmesi kendi yararına oldu. Böylece, tıpkı bizim kendi halkımızın, bir hastalığın kendiliğinden, tabiî bir şekilde iyi olmasının sebebini elindeki sihirli reçete ve haplarla bulması gibi sihirbazın da, halk arasındaki mevkiini korumak için, bu tabiî varlıkları halktan gizlemeğe çalışmasına ve ancak kendinin sahip olduğu tabiat-üstü sihir gücü ile neticenin alındığını söylemesine rağmen, tabiî vasıtalar öne geçti. Bu yolla sihir, doktorun, metaluijist'in, ve ostronom'un doğumuna

yol açtı.

Fakat hepsinden önce, sihir rahibi yarattı. Zamanla, dinî âyinler sıklaştıkça ve daha da muğlak kisvelere büründükçe, alelâde bir insanın bilgi ve mahareti buna yetmez oldu, ve vaktinin büyük bir kısmını dinin fonksiyon ve törenlerine ayıran özel bir sınıfın meydana çıkmasına zemin hazırlandı. Rahip, bir sihirbaz olarak, vecd içinde kalıyor, ve kelimelerinin anlaşılması zor bir takını formül ve dualarla ruhların veya tanrıların iradesine giden yolu biliyor, ve bu iradeyi beşerî gayeler uğrunda değiştirebiliyordu. Bu tür bilgi ve maharet, ilkel bir insa-nın indinde en değerli bir şey olduğundan ve tabiatüstü kuvvetlerin her adımda insan kaderini etkilediğine inanıldığından, ruhban sınıfın kudreti devletin gücü kadar büyük oldu; ve en son cemiyetlerden modern çağlara kadar, rahipler, insanlar üzerinde hâkimiyet kurma ve onları disiplin altında tutma yolunda, cengâver sınıfı ile rekabete girişti veya zaman zaman biribiriyle yer değiştirdiler. Misâl olarak Mısır'ı, İbraniler'i ve Orta Çağın Avrupa'sını göstermek yeterli.

Dini yaratan rahip değildi. Bir devlet adamı kendi gayeleri uğrunda, nasıl beşeriyeti harekete getiren saikleri ve beşeriyetin âdetlerini kullanıyorsa, rahip de dini kullandı; din, ruhban sınıfının keşfetmesi veya rahiblerin hile ve sahtekârlıkları neticesinde değil, insanoğlunun devamlı hayret, korku, güvensizlik, ümitsizlik ve yalnızlık içinde bulunmasının neticesinde ortaya çıktı. Rahipler, hurafelere müsaade etmek ve belirli bilgi türlerini inhisarlarında tutmakla zarar husule getirmiş olmadılar; rahipler gerçekte, bâtıl inanışları sınırladı ve çok defa onlara inanılmamasını ikaz etti, halka eğitimin ana hatlarını verdi, ırkın gittikçe büyüyen kültürünün bir kileri ve vasıtası hizmetini gördüler, güçlüler tarafından sömürülmesi mukadder zayıfları teselli ettiler, ve sanatı besleyen ve beşer ahlâkının nazik ve istikrarsız yapısına tabiat-üstü'nıı yardımıyle destek olan dinin bir vasıtası oldular. Eğer rahip mevcut olmasaydı, halk onu icad etmeğe mecbur kalacaktı.

DİNİN AHLÂKÎ FONKSİYONU

DİN ve HÜKÜMET — TABU — SEKSÜEL TABULAR— DİNİN GERİLEYIŞİ — SEKÜLARİZASYON.

DİN, başlıca iki vasıta ile ahlâka destek olur: mitos [efsane] ve tabu. Mitos, sosyal bakımdan arzu edilir (veya ruhban sınıfının arzu ettiği) form'ları, semavî varlıkların da takdis ettiklerini anlatan tabiat-üstü inanışı yaratır; İlâhî ümit ve korkular insana, efendilerinin ve kendi grubunun empoze ettiği kısıtlamalara boyun eğmesi gerektiğini söyler. İnsan, yaradılışı icabı, uysal, müşfik, veya saf değildir; ve kadîm çağların, sonunda vicdanı harekete getiren zorlayıcı yaptırımlarından sonra, insan tabiatının esas parçalan olmayan bu vasıfların sakin ve devamlı bir tarzda teşekkül etmesinde hiçbir şey tanrı korkusu kadar tesirli olamaz. Mülkiyet ve evlilik müesseseleri, bir dereceye kadar dinî müesseseler üzerine kurulmuştur, ve inanışın zayıfladığı çağlarda da canlılıklarını kaybetme temayüllerini gösterirler. **Hükümet bile —ki sosyal mekanizmalar arasında en gayri-tabiî ve en lüzumlu olanıdır— Napoleon ve Mussolini gibi kurnaz heretiklerin [dinin vazettiklerinden farklı düşüncelere sahip olanlar] de kısa bir zaman içinde keşfettikleri gibi, genellikle, dindarların ve rahiplerin desteğine ihtiyaç hissetti; ve bunun içindir ki, "bütün anayasaların teokrasiye meyletme temayülleri vardır." İlkel kabile reisinin kudreti, sihir ve büyü'nün yardımıyle artar; ve bizim kendi hükümetimiz bile, Şükran Günü'nü her sene kutlamakla, Amerika'ya ilk göç edenlerin taptıkları Allah'ın vâzettiği yaptırımlardan güç alır.**

Polinezyalılar, dinin engellediği yasaklara tabu adını verdiler. Bu tabular, oldukça gelişmiş

ilkel cemiyetlerde, kanunlar halini alan yasaklar yerine geçtiler. Tabuların şekilleri genellikle negatifti: belirli hareket ve objelerin"kutsal" oldukları veya "temiz olmadıkları" ilan edildi; ve bu iki kelime (kutsal ve temiz olmamak) bir bakıma bir tek ikaz mahiyetinde idi: dokunulamaz. Böylece, Allah'ın İsraillilere hediye ettiği ve Kudüs'teki mabedde bir sandık içinde muhafaza edilen Ark of the Covenant (Mukaddes Emanet) tabu idi, ve onu yere düşmekten korumağa çalışırken eliyle dokunan Uzziah —bize söylendiğine göre— bulunduğu yerde öldü. Diodorus'un dediklerine inanmak gerekirse, açlık yıllarında kadîm Mısırlılar, aşiretin hayvan toteminin yenilemeyeceğini ihtar eden tabuyu çiğnemektense, biribirlerini yediler. İlkel cemiyetlerin ekserisinde pekçok şey tabu idi: bazı kelime ve isimler hiçbir zaman ağıza alınmadı, ve bazı gün ve haftalar da, o günlarde bir iş yapılması men edildiğinden, bir bakıma tabu idiler. İlkel insanların gıda hakkmdaki bütün bilgileri, ve bazı bilgisizlikleri, yiyeceklerde uygulanan tabularda belirtildi; ve temizlik de, ilim veya seküler [dinî olmayan] tıbdan ziyade dinle aşılandı.

İlkel tabunun gözde objelerinden biri kadındı. Onun etrafında binbir bâtıl inanış, kadını, zaman zaman dokunulamaz, tehlikeli ve "temiz olmayan" bir yaratık yaptı. Dünya efsanelerini yaratanlar, **aile hayatında başarılı olamayan erkeklerdi,** çünkü hepsi, bütün kötülüklerin kaynağının kadın olduğuna inandılar; bu, sadece İbrani ve Hıristiyan geleneklerinin kutsal saydığı bir görüş değil, yüzlerce putperest mitolojinin de görüşü idi. İlkel tabulardan en kesin olanı, âdet gören kadın hakkında idi; ona dokunan herhangi bir erkek veya onun değdiği bir eşya meziyet veya yararlılığını kaybetti. British Gine'nin Makusi aşireti, yıkandıkları suları zehirlememeleri için, kadınların âdet gördüğü günlerde yıkanmalarını yasakladı; ve onların büyüsüne kapılacak yılanların kendilerini ısırmalarına engel olmak için de, âdet gören kadınların ormana gitmeleri yasaklandı. Çocuk doğurmak bile temiz değildi, ve kadın doğumdan sonra, meşakkatli dinî âyinlerle kendisini saflaştırmak zorundaydı. İlkel kabilelerin ekserisine cinsî münabesetler, sadece kadının âdet gördüğü günlerde değil, hâmile olduğu veya çocuğunu emzirdiği zamanlarda da tabu idi. Bu yasaklar muhtemelen, kendi sıhhat ve rahatlıkları için kafalarını kullanan kadınların kendileri tarafından çıkarıldı; ne var ki, orijinler çabuk unutulur, ve kadın da, kendini kısa bir zaman sonra, "gayri-saf" ve "gayritemiz" bir yaratık olarak buldu. Sonunda, erkeğin görüşünü benimsedi, âdet gördüğü zamanlarda, ve hattâ hâmileliği sırasında kendinden utandı. **Tevazu ve mahcubiyetin, günah hissinin, seks'in temiz bir şey olmayışının, zâhitliğin, rahiplerin evlenmeyişinin ve kadının baskı altında tutulmasının kısmî sebepleri bunlardı.**

Din, ahlâk telâkkilerinin temeli değil, ahlâkın bir yardımcısıdır; ihtimal ki ahlâk, din olmaksızın da varlığını devam ettirebilir, ve pek sık olmasa da, ahlâkî inanışlar, zaman zaman dinin kayıtsızlığına veya inatla direnmesine rağmen gelişti. En önceki cemiyetlerde, ve daha sonraki bazı topluluklarda, ahlâk inanışları, zaman zaman hiç de dine bağlı değildi; dinin sahası o zamanlarda, insanların davranışlarım tanzim etmek değil, sihirdi, âyindi ve kurbandı, ve en iyi insan da, bu törenlerde sadakatla yer alan ve törenlerin finansmanına yardım eden in-sandı. Din, genellikle, mutlak iyiliği değil (zira mutlak iyilik yoktur), ekonomik ve sosyal şartların tesiriyle kendi kendilerini kabul ettiren davranış tarzlarını takdis eder, kanun gibi, hükümlerinde maziden destek arar, ve şartlar değiştikçe, zamanın gerisinde kalabilir, ve dinî müeyyidelerle birlikte ahlâkî inanışlar da değişir. Böylece, Grekler insest'ten (evlilik düşmeyen yakınlarla cinsî münasebet) nefret etmeğe başladı, ama mitolojileri hâlâ insestçı tanrılara hürmet besliyordu: Hıristiyanlar monogamik evlilik yaptılar, ama İncil poligamiyi meşrulaştırıştı; kölelik kaldırılmıştı, ama rahipler Incil'den

çürütülemeyecek örnekler göstererek köleliği takdis ettiler; ve günümüzde de kilise, Sanayi İhtilâli'nin ortadan kaldırdığı apaçık olan bir ahlâk sistemini korumak için kahramanca bir mücadele içinde. Sonunda, dünyevî kuvvetler galebe çalar; ahlâkî inanışlar kendilerini yavaş yavaş ekonomik icadlara uydurur, ve din de kendisini tereddütle ahlâk değişikliğine adapte eder . Dinin moral fonksiyonu, yenilerini vücude getirmekten ziyade, yerleşmiş ahlâkî değerleri muhafaza etmektir.

Bunun içindir ki, din ve cemiyet arasındaki belirgin bir gerginlik, her medeniyetin yüksek safhalarında kendini gösterir. Din, ne yapacağını bilemeyen şaşkın insana sihirli yardım elini uzatmakla başlar; devlet adamlığı ve güzel sanatlar için son derece lüzumlu ahlâk birliğini ve inanışları halka aşılamak suretiyle zirveye erişir; mazinin kaybedilmiş harplerini intiharî bir tarzda yeniden savaşmakla son bulur. Çünkü, bilgi devamlıca büyür ve değişikliklere uğrarken (ancak jeolojik bir rahatlıkla değişen) mitoloji ve teoloji ile çatışır. **İşte o zaman sanat ve edebiyatın, din adamlarının kontroluna geçmesi heybetli bir zincir veya tiksindirici bir engel olarak hissedilir, ve entellektüel tarih de, "ilim ve din arasındaki bir çatışma" karakterine bürünür.** Kanun ve ceza, eğitim ve ahlâk, evlilik ve boşanma gibi, önceleri din adamlarının ellerinde bulunan müesseseler, ruhban sınıfın kontrolundan kaçmağa meyleder, ve sekülerleşir, ve belki de pisleşir. Entellektüel sınıflar, kadîm teolojiyi ve —bir tereddüt devresinden sonra— ona bağlı ahlâk sistemini de terkederler; edebiyat ve felsefe anti-ruhban olur. Kurtuluş hareketi, coşkun bir şekilde akıl ve makuliyete tapılmakla yükselir, ve her doğma ve fikirle felce uğratıcı ümitsizliğe düşer. Dinî kaynaklardan mahrum davranışlar, hayatı sadece bir zevk ve eğlence dünyası olarak gören epıkürcü kaos'a dejenere olur; ve teselli ve teskin edici inanıştan yoksun hayat, şuurlu bir sefalet ve bezdirici bir zenginlik gibi bir yük haline gelir. Sonunda, cemiyet ve din —ruh ve vücut gibi— beraberce, bir ahenk içinde ölüme yuvarlanır. Bu sıralarda, baskı altındaki insanlar arasından yeni bir mitos çıkar, beşer özlemlerine yeni ümitler, beşer gayretlerine yeni hamleler verir, ve asırlarca devam edecek kaos'tan sonra, yeni bir medeniyet kurar.

Sh: 117-144

Kaynak: Medeniyetin Temelleri , Will DURANT, Çeviren: Nejat Muallimoğlu, Aralık 1996 İstanbul

TARİHTEN ALINACAK DERSLER (The Lessons Of History)

WILL And ARIEL DURANT

Çeviren Nejat Muallimoğlu

"TERCÜME ÜZERİNE TENKİTLER"

Will Durant (1885-1981) büyük bir Amerikan tarihçisi idi. Yazarlık hayatına felsefe üzerine kitaplar yazmakla başlayan Will Durant, 1929-1935 yıllarında çok okunan iki felsefe kitabı yazdıktan sonra, tarihçi karısı Ariel Durant'la birlikte *The Story of Civilization* (Medeniyetin Hikâyesi) adını verdikleri ve her biri 900-1000 (büyük boy) sayfalık, on ciltten oluşan büyük eseri yazmaya koyuldu. Birinci cildi 1935'te yayımlanan, *The New York Times* gazetesinin kelimeleri ile bu "muhteşem ve abidevî" eserin nihayet 1967'de tamamlanması Amerikan akademik çevrelerinde ve basında bir "hâdise" olmuştu.

Will ve Ariel Durant, bu "muhteşem" eserlerinde, hemen hemen kırk yıl süren çalışmalarından edindikleri bilgi ve tecrübeyi imbikten geçirilmiş bir özet hâlinde gözler önüne seriyor, insanoğlunun, tarih boyunca geçirdiği tecrübeleri göz kamaştırırcasına derinden inceleyerek, binlerce yıldan beri medeniyet ve kültürün hangi safhalardan geçerek günümüze kadar geldiğini hayret uyandırıcı bir berraklıkla anlatıyorlardı. *

* Durant'ları, belki de Türkiye'de ilk defa bu yazar tanıttı. Onların, on ciltlik *The Story of Civilization* eserinin birinci cildindeki "Takdim" yazısını 1978'de, *Medeniyetin Temelleri* adı altında, 170 sayfalık bir kitap hâlinde bir diğer yayımevi için Türkçe'ye çevirmiştim.

Will ve Ariel Durant, bir hayat boyu süren çalışmalarım bitirdikten sonra, elinizdeki bu kitapta geriye bakarak, insanoğlunun tabiatı, davranışları, ve geleceği hakkında tarihin ne gibi hükümler verdiklerini araştırıyor, mazinin büyük insanlarının hayatlarından, büyük fikirlerden, ve büyük hâdiselerden, insanoğlunun harpler, istilâlar, ve yaratıcılıkla geçen uzun yolculuğunun mânasını arıyor, kendi çağımızı anlamamıza yarayacak büyük tez ve fikirleri gösteriyorlar.

Durantlar için tarih, **"insanoğlunun sadece ahmaklıklarının ve suçlarının hatırlatılmasını ikaz eden biri olarak değil, çoğaltıcı ve doğurucu ruhların hatırlatılmasının cesaret verici olduğunu söylemek için inceleyenler indinde, mâzi, ümitsizliğe düşürücü, dehşet uyandırıcı hâdiselerin teşhir edildiği bir salon olmaktan çıkar, semavî bir şehir, bin evliyanın, devlet adamlarının, mucitlerin, ilim adamlarının, sanatkârların, müzisyenlerin, âşıkların, ve filozofların hâlâ içinde yaşadıkları, konuştukları, öğrettikleri, yonttukları ve şarkı söyledikleri büyük bir ülke'** dir.

Will ve Ariel Durant in *The Lessons of History* adlı bu kitabını dilimize bilhassa çevirmek istememdeki başlıca sebep, kitabın 1992'de, Prof. Dr. Bozkurt Güvenç tarafından ***Tarihten Dersler*** adı altında, güya Türkçe'leştirilmiş olmasıdır. (Cem Yayınevi, İstanbul.) "Güya" dedim, zira Bozkurt Güvenç'in tercüme etmeğe çalışırken kullandığı *The Lessons of History* nin beşinci baskısının (1968) bir kopyası da benim önümde; ve *Tarihten Dersler*, Birinci Bölüm ün ilk satırından son bölümün son satırına kadar baştanbaşa asla affedilemeyecek hatâlarla

dolu.

Ben, yabancı dillerden yapılan pek çok çevirinin affedilemeyecek kadar yanlış olduğunu pek çoklarından iyi biliyorum. İki sene kadar önce *Genç Akademi* dergisinde yayımlanan **"Tercüme Kepazelikleri"** başlıklı makalemde, İngiliz şair ve yazan **Rudyard Kipling'in "If (Eğer) başlıklı şiirinin kimler tarafından nasıl yalan yanlış tercüme edildiğini, şiirin İngilizce aslını da vererek göstermiştim.** Şiiri yanlış ve ekşit Türkçe'leştirenler arasında Bülent Ecevit de vardı.

Bozkurt Güvenç'in çevirisindeki fâhiş hatâları belirtmeden önce, diğerlerinin fikir ve düşüncelerini yanlış aksettirmenin entellektüel ciddiyetle asla bağdaşamayacağını söylemek isterim. Allah şahittir: ben, gerek tercüme gerekse telif kitaplarımda bu altın kurala sadık kalmaya çalıştım. Bir arada, eserinden alıntı yapığım bir yazar, o belirli cümleyi veya kelimeleri italik harflerle yazmış ise, iktibasının sonuna, köşeli parentez içinde, "italikler yazarındır," kelimelerin: eklerim. Yok, yazar italikle belirtmediği halde ben italik harflerle yazarsam, "italikler eklendi," veya "italikler benimdir," cümlelerini eklerim. Bu gibi ilâvelerde köşeli parantez şart, zira normal parantez kullanılırsa, onu, yazarın kendisinin koyduğu anlaşılır.

Diyelim, bir yazar, meselâ, benim, içinde "mebus" kelime si geçen bir cümlemi iktibas etti. O, "mebus"u aynen almayı mecburdur. İsterse, kelimenin yanma, köşeli parantez içindi 'milletvekili" kelimesini ekleyebilir: [milletvekili]. Ama mut laka köşeli parantez içinde, çünkü normal parantez içindi (milletvekili) diye alırsa, o parantezi benim koyduğum anlaşılır. Demek oluyor ki, bir yazarın noktalama işaretlerini de iyi bilmesi gerekir.

Her ne ise, Bozkurt Güvenç'in baştan başa yanlış tercümelerle dolu "çevirisinden bazı örnekler verelim. Hatâ, dahi Birinci Bölüm'ün başlığında başlıyor (İngilizce aslında s. 11 Bozkurt Güvenç'in çevirisinde, s. 13): GİRİŞ: BİLDİK KONULAR, ÇETİN SORULAR. B. ve Bn. Durant'ın bu başlığı verdikleri ad ise, *Hesitations,* yâni "Tereddütler."

Bunu böyle belirttikten sonra, tarihçi Durant'ların niçin "tereddütler" içinde bulunduklarını kendi kalemlerinden okuyalım:

As his studies come lo a close the historian faces the challenge: Of what use have your studies been? Have you found in your uıork orıly the amusemerıt of recounting the rise and fail of nations and ideas, and retelling "sad stories of the death of kings"? Have you learned more about human nature than the man in the Street can learn without so much as opening a book? Have you derived from history any illumination of our present condition, and guidance for our judgements and policies, any guard against the rebuffs of surprise or the vicissitudes of change? Have you found such regularities in the sequence of past events that you can predict the future actions of mankind or the fate of states? İs it possible that, after ali, "history has no sense"[1] that it teaches us nothing, that the immense past u>as only the weary rehearsals of the mistakes that the future is destined to make on a larger stage and scale?

Bozkurt Güvenç, kitabın bu ilk paragrafını şöyle Türkçe'leştirmiş (s. 13):

Yazıp çizdiklerinin sonuna gelen tarihçi kişi şu sorulan cevaplamaktan kaçmamaz. Yazdığın tarih sanki ne işe yarayacak?

Tarihte, sadece yükselen ya da çöken milletlerle türlü düşünce akımlarının serüvenini mi

buldun; yoksa "geçip-gitmiş kralların acıklı öyküsünü mü" anlattın?

İnsanoğlu nun yazgısını, hiç kitap yüzü görmemiş bir kimseden daha iyi anladın mı?

Yazdığın tarihten, bugünü anlamamıza yarayacak, inanç ve politikalarımızı yönlendirecek, toplumu istenmeyen sürprizlerden sakınacak [kitaptan aynen aktarıyorum] değişmenin sürekliliğini (veya kaçınılmazlığını) ortaya koyacak hangi sonuçları çıkardın?

Geçmişteki olayların ardışıklığından insanlığın geleceğini ve devletlerin yazgısını söylemeye yarayacak ne gibi düzenlilikler (yasalar) buldun?

"Tarihte bir anlam bulunmadığı, tarihin bize hiçbir şey öğretmediği, öncesiz geçmişle sonrasız geleceğin, aslında, daha geniş bir sahnede yinelecek hatâların bir provası olduğu" görüşü acaba gerçek mi?

Yanlışları düzeltmeye nereden başlayacağımı bilemiyorum. Yazının İngilizce aslındaki *human nature* kelimeleri, "insanoğlunun yazgısı" diye Türkçe'leştirilmiş! İbarede! *nature* kelimesi, "tabiat, mizaç, yaradılış, maya" mânasındadır; *yazgı* ise, "kader, kısmet, mukadderat, alınyazısı" demektir ki, çevirmen, "devletlerin yazgısını söylemeye" kelimeleri ile *nature* kelimesini "alınyazısı" anlamında kullanılmış. Ama o zaman sormak gerekecek: "tabiat, mizaç, yaratılış" ve "yazgı" anlamdaş kelimeler midir?

Çevirmen Bozkurt Güvenç, daha aşağıda, "düzenlilikle kelimesinden sonra, parantez içine aldığı "yasalar" kelimesini kullanmış. Burada, mutlaka köşeli parantez kullanım gerek, zira yukarıda söylediğim gibi, parantez, onu Durant'ların koyduğu hissini uyandırıyor. Evet, bir yazarın, bilhassa üniversitelerde ders veren bir akademisyenin noktalama işaretlerini iyi bilmesi şarttır.

Şimdi, Amerikalı tarihçilerin dediklerinin, elinizdeki kitapta nasıl Türkçe'leştirildiğini (s. 23) görelim:

İncelemeleri sona eren tarihçi bir meydan okuma ile karşı karşıya:

Bütün bu çalışmalarının ne faydası oldu? Çalışmalarınıza sadece milletlerin ve fikirlerin yükseliş ve düşüşlerini nakletmemek: ve "kralların ölümlerinin acıklı hikâyeleri"ni yeniden anlatman zevkini mi tattınız?

insan tabiatı hakkında, sokaktaki adamın hemen hemen hiç kitap açmaksızın öğrenebileceğinden fazlasını öğrendiniz?

Tarihten, bugün içinde bulunduğumuz şartlan aydınlatabilecek herhangi bir ışık, hükümlerimiz ve takip edeceğimiz politikalar için bir rehber, sürprizlerin red ve tersliklerine veya değinmenin iniş ve çıkışlarına karşı herhangi bir korunma çıkarabildik mi?

Mazinin, biribirini takip eden hâdiselerinde, beşeriyetin İstikbalde nasıl hareket edeceğinde veya devletlerin kaderlerinin nasıl tecelli edeceğinde kehanette bulunabileceğimiz muntazamlık buldunuz mu?

Nasıl olsa, "Tarihin hissi yoktur," sözü doğru mudur, yâni tarih bize bir şey öğretmez, yâni vâsi mâzi, istikbalin, daha büyük bir sahnede ve daha büyük ölçüde tekrarlanması, kaderinde yazılı hatâların bıkkın provalardan başka bir şey değil midi

İngilizce bilenlerinizin daha iyi görecekleri üzere, eksik tercümeler var. Meselâ, *weary rehearsals* kelimelerindeki "weary"nin ne olduğu belirtilmemiş. Sonra, *immense past,* "vâsi,

muzzam mâzi" demektir. Yine *predict* kelimesi "söylemek" değildir; "bir şeyin vukuunu önceden haber vermek, kehanette bulunmak" demektir. Yıllardan beri tekrarlaya geldiğim bir sözüm var: dağarcıklarında bir kaç yüz "öz Türkçe" kelimeden fazla kelime bulunmayanlar, kim olurlarsa olsunlar, meselâ İngilizce'den doğru bir tercüme yapamazlar. Bozkurt Güvenç, bu "çeviri si ile benim bu sözümü doğruluyor.

Kitabın, İngilizce aslının onbirinci sayfasında başlayan ve onikincide de devam eden, ikinci paragrafta şu cümleler de var:

At times, we feel so, and a multitude of doubts assail our enterprise. To begin with, do ive really know what the past was, what actually happened, or is history "a fable" not quite agreed upon? Our knovuledge of any past event is alıvays incomplete, probably inaccurate, beclouded by ambivalent evidence and biased historians, and perhaps distorted by our oıvn pairiotic or religious partisanship.

Bozkurt Güvenç, Durant'ların cümlelerini, çok kötü bir dille şöyle Türkçeleştirmiş:

Giriştiğimiz tarih (yazma) serüveninin şüphe ve kuşku çıkmazlarıyla dolu olduğunu duyumsar dururuz. Söz gelişi, geçmişin öyküsünü, tarihte neler olup bittiğini, tarihin bir öykü (masal) ya da tartışılmaz verilerden kurulu olmadığını biliyor muyuz? Geçmişe ait bilgilerimiz, güvenilmez ya da şüpheli kanıtlara ve önyargılı yazarların tarihlerine dayandırılmış, dini inançlar ve milli duygularla çarpıtılmış olabileceği gibi, çok kez eksiktir de.

Amerikalı, tarihçilerin söyledikleri, hakîkî Türkçe ile şöyle:

“Zaman zaman biz de öyle hissediyoruz, ve çok sayıda şüpheler teşebbüsümüzü engellemeğe çalışıyor, tikin, mâzinin ne olduğunu, nelerin vuku bulduğunu, veya tarihin, üzerinde henüz bir "anlaşmaya varılmamış bir masal" olup olmadığını gerçekten biliyor muyuz? Mâzide vuku bulmuş herhangi bir hâdise hakkındaki bilgimiz daima eksik olduğundan, ve kesin olmayan delillerle ve tek taraflı tarihçilerle karartıldığından muhtemelen yanlış ve belki de, kendimizin millî ve dinî partizanlığımızla tahrif edilmiştir.”

Durant'ların kitabının ikinci bölümünün başlığı şöyle: *History and the Earth.* Bozkurt Güvenç'in başlığı ise şu: TARİH VE DÜNYAMIZ. Ben, sayın profesörün "earth" ve "world" kelimelerinin tıpatıp aynı şeyler olmadıklarını bildiğini sanıyorum. Şu halde, yazarın *"earth"* kelimesini "yeryüzü" kelimesi ile niye Türkçeleştirmedi?

Bu bölümdeki yanlış çeviriler de, tıpkı birinci bölümde olduğu gibi, bölümün ilk paragrafının birinci cümlesinde başlı yor: "Geçmiş olayları, geçmişin belgelerini 'tarih' olarak görmek tartışmaya açık bir eğilimdir."

B. ve Bn. Durant'ın cümlesi şöyle: *"Let us define hislory in its troublesome duplexity, as the events or record of tht past."*

Hayret etmemek elde değil: Sayın Bozkurt Güvenç, bu cümlenin yukarıya aldığım Türkçe'sini rüyasında mı buldu' Cümlenin Türkçesi'ni müsaadenizle ben söyleyeyim: "Tarihi aynı zamanda veya aynı şekilde işleyen iki ayrı kısmı bulunduğundan, güçlük verse de, mazinin hâdiseleri veya kayıtlar diye tarif edelim."

Aşağıda, kitabın İngilizce aslından alınmış iki cümle göreceksiniz (s. 15):

Geogj-aphy is the matrix of history, its nourishing mother anı disciplining home. its rivers, lakes, oases, and oceans draw settler to their shores, for water is the. life of organisms and tourns, and oj fers inexpensive roads for transport and trade.

Bozkurt Güvenç'in, bilhassa ilk cümlede buram buram keyfilik kokan, çok yanlış tercümesi şöyle (s. 17):

Coğrafya, tarihin yuvası, sütannesi, babaocağıdır. Canlılara ve kentlere hayat veren su, alışverişe ve ulaşıma elverişli suyollarını oluşturur. İnsanlar, akarsular, göller, denizler kıyısında, vahalarda toplanır.

Aşağıdaki satırlar da benim tercümem:

Coğrafya, tarihi şekillendiren kalıp, tarihin besleyici annesi ve onu disiplin altında tutan evidir. Onun nehirleri, gölleri, vahaları ve okyanusları insanları, yerleşmeleri için kıyılarına çeker, zira organizmaların ve şehirlerin can damarları sudur, taşıt ve ticaret için yollar gösteren de odur.

Amerikan tarihçileri kitabın onaltıncı sayfasında şu cümleye de yer vermişler:

Wherı the Greeks grew too numerous for their boundaries, they founded colonies along the Mediterranean ("like frogs around a pond," said Plato[8]) and along the Euxine, or Black, Sea.

Önce şunu belirtmek isterim: Çevirmen Güvenç, dikkatlice bakmış olsa idi, tarihçilerin, *Euxine Sea* ile *Black* Sea'nin aynı denizler (yâni Karadeniz) olduğunu göstermek için, cümledeki "or Black" kelimelerini—ki "veya Kara" demektir—iki virgül arasında belirttiklerini görecekti. Şunu demek istiyorum: Cümlede "Ege" kelimesi yok.

Türkiye'deki çeviri kitaplarındaki en büyük hatâlardan biri, sadece çevirdikleri dili değil Türkçe'yi de iyi bilmeyen çevirmenlerin, uzun bir cümleye rastladıkları zaman, parçalayıp, küçük küçük cümleler hâlinde göstermeleridir ki, bu da, yazarın dilini çok basitleştirdiği gibi, zaman zaman mânayı da altüst ediyor.

Profesör Bozkurt Güvenç, Durant'ların bu bir cümlesini, iki cümle hâlinde şöyle dilimize aktarmış:

Nüfusu hızla çoğalan Grekler, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında, Ege'de koloniler kurmuştu. Platon ('Eflatun) "gölcükte yaşayan kurbağalar"[8] benzetmesini yapmıştı kendi halkı için.

Söyledim, yine söyleyeceğim: Bilhassa bir çevirmenin noktalama işaretlerini iyi bilmesi gerekir. Parantez içindeki "Eflatun" kelimesini, çevirmenin kim olduğunu bilmeseydim, B. ve Bn. Durant'ın koyduklarını sanabilirdim.

Bozkurt Güvenç'in, iki cümlede ifade ettiği cümleyi, ben, İngilizce aslına sadık kalarak, bir cümle ile Türkçe'leştireyim:

Yunanlar, kendi sınırları dahilinde yaşayamayacakları kadar çoğalınca, Akdeniz ve Karadeniz sahillerinde (Platon un deyişi ile, "gölcük çevresindeki kurbağalar gibi") koloniler kurdular.

Kitabın üçüncü bölümü: Biyoloji ve Tarih. Önce, kitabın İngilizce aslındaki şu cümleler (s. 19):

The secorıd biological lesson ofhistory is that life is selection. In the competition for food or mates or poıver some organisms succeed and some fail. In the struggle for existence some individuals are better equipped than others to meel the. test of survival. Since Nature (here meaning total reatity and its processes) has not read very carefully the American Declaration of Independence or the French Revolutionary Declaration of the Rights of Man, we are ali born unfree and unequal: subject to our psychological heredity, and to the customs and iraditions of our group; diversely endouıed in health and strength, in mental capacity and qualities of character.

Bozkurt Güvenç'in İngilizcesi, bilmiyorum, belki günlük konuşmalar için yeterli, ama bilhassa akademik kitapları Türkçeleştirmek için pek de yeterli olmadığı anlaşılıyor. Buna bir de yıllardan beri kurtulamadığı saçma öz Türkçeciliğini de eklerseniz, yukarıdaki İngilizce cümlelerin Türkçe'sini—daha doğrusu onun Türkçe'sini—anlamakta niye güçlük çektiğinizi daha iyi anlayacaksınız (s. 25):

Hayatın bir tür "seçilim" (ayıklanma) olması tarihin ikinci biyoloji dersidir. Aş, eş ve iş için süregelen yarışmada kimi kazanır, kimi yitirir. Hayatta kalma savaşında kimileri ötekilerden daha güçlüdür. Bütün gerçeklikler ve onların süreçleri anlamındaki doğa, Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ile Fransız İnsan Haklan Beyannamesi'ni hiç dikkate almadı. Bizler, özgür doğmadık ve eşitsizlik içinde büyüdük. Bu durum fizik ve fizyolojik mirasımızla toplumumuzun gelenek ve görenekleriyle doğru; beden ve düşünce gücümüzle ve karakter, (kişilik) niteliklerimizle ters orantılıdır.

Şimdi de, Amerikalı tarihçilerin, hakîkî Türkçe ile ne dediklerini görelim:

Tarihin ikinci biyolojik dersi, hayatın bir seçim, bir ayıklama olduğudur. Gıda tedarik etmek veya bulmak veya iktidar uğrundaki rekabette bazı organizmalar başarılı olur, diğerleri olmaz. Var olabilme mücadelesinde bazı fertler, ayakta kalabilmenin sınavı için diğerlerinden daha iyi teçhiz edilmişlerdir. Tabiat (buradaki mânası ile topyekün gerçek ve onun işlemleri) Amerikan İstiklâl Beyannamesini veya Fransız İhtilâlinin İnsan Haklan Beyannamesini çok dikkatli okumadığından, bizler gayr-i hür ve gayr-i eşit doğarız: hepimiz, fizikî ve psikolojik ırsiyetimize, ve bağlı olduğumuz grubun âdet ve geleneklerine tabiyiz; hepimize bahşedilen sıhhat ve fizikî güç, zihnî kapasite ve karakter özellikleri biribirinden farklıdır.

Gördüğünüz gibi, yazının aslında "fizyolojik miras," "ters" ve "doğru" orantılar yoktur; anlayan, ve anladıklarını diğerlerine aktarmasını bilenler için gayet derin mânalı sözler vardır. Bilhassa akademik yazıların tercümesinde keyfîliğe, adamsendeciliğe asla yer yoktur.

Kitabın Beşinci Bölüm ünün başlığı *Character and History,* yâni "Karakter ve Tarih." Bozkurt Güvenç ise, "İNSANIN DOĞASI VE TARİH" demiş. Bölüm, İngilizce aslında şu kelimelerle başlıyor:

Society is founded not on the ideals but on the nature of man, and the constitution of man reıvrites the constitution of states. But w hat is the constitution of man?

Amerikalı tarihçilerin bu kelimeleri, Türk çevirmeni Bozkurt Güvenç tarafından, tırnak içinde gösterilen toplum ve ikinci cümle ortasına sıkıştırılan sırıtkan bir "ya" edatı ile kitabına şöyle aktarılmış:

"Toplum" adına verdiğimiz varlık—ilkeler, ülküler üstüne değil—insan doğası üzerine

kuruludur. Devletlerin anayasalarını yazan insanın anayasasıdır ya, İnsanın Anayasası nedir?

İngilizcesinin derecesi artık iyiden iyiye anlaşılan Bozkurt Güvenç'e söyleyelim ki, "anayasa" mânasına gelen *constitution* kelimesinin bir diğer mânası da, "vücut yapısı, bünye"dir. "İnsanın anayasası" da ne demek? Bu cümlede asla kullanılmaması gereken bir "söz'u, koca bir profesör doktor nasıl kitabına alır, benim aklım almıyor. Her ne ise, bir de biz aktaralım:

Cemiyet, idealler üzerine değil, insan tabiatı üzerine kurulur, ve insanın yapısı da, devletlerin anayasalarını yeniden yazar? Peki, insanoğlunun yapısını neler oluşturur?

Bozkurt Güvenç'in bu çevirisindeki akıl almaz yanlışları göstermek için bölümleri dikkatle okumaya gerek yok. Bir bölümün ilk cümlesini ele almak kâfi. Meselâ, Durant'ların, "Din ve Tarih" bölümünün ilk cümlesi şöyle (s. 43):

Even the skeptical historian develops a humble respect for religion, since he sees it functioning, and seemingly indispensable in every land and age.

Bozkurt. Güvenç'e göre, Amerikan tarihçileri şunu demek istemişler:

En titiz bir tarihçi bile, işlevine ve evrenselliğine bakarak din konusunda saygılı bir tutum alır.

Kitap boyunca kendini belli eden keyfîlik burada da karşımızda. "Titiz" kelimesi de nereden çıktı? Yoksa onun Türkçe'sinde "şüpheci" ve "titiz" eş anlamlı kelimeler midir? Sonra cümlede "en" sıfat eki de yok.

Bozkurt Güvenç, o cümleyi şöyle tercüme edemez miydi?

Skeptik [şüpheci] bir tarihçi bile, her ülkede ve her çağda işlemini yürüten, ve zahiren, kaçınılamayacak müessese olarak gördüğünden, dine, mütevazi bir hürmet geliştirir.

Birinci sayfasından son sayfasına kadar berbat bir Türkçe ile dilimize aktarılmış, akıl almaz yanlışlarla dolu bu kitabın, bir akademisyene asla yakışmayacak bir tarafı da, kitabın aslında bulunmayan cümlelerin, yazarların düşünceleri imişçesine eklenmesi. Ne demek istediğimizi anlatmak için, bu "Din ve Tarih" bölümünün birinci paragrafının, yukarıya aldığımız birinci cümleden sonrasını aynen alalım:

To the unhappy, the suffering, the bereaved, the old, it has brought supernatural comforts valued by millions of souls as more precious ihan any natural aid. It has helped parerıts and teachers to discipline the young. It has conferred meaning and dignity upon the loıvliest existence, and through its sacraments has made for stability by transforming human covenants into solemn relationship ıvith God. It has kept the poor(said Napoleon) from murdering the rich. For since the natural inequaiity of men dooms many of us to poverty or defeat, some supernatural hope may be the sole alternative to despair. Destroy that hope, and the class war is intensifıed. Heaven and utopia are buckets in a well: when one goes down the other goes up; when relıgion declines Communism gi'ouıs.

İngilizce 'den tercümeler yapan, gazetelerdeki yazıları ve kitaplarıyla ona buna ders vermeye çalışan Prof. Dr. Bozkurt Güvenç, B. ve Bn. Durant'ın bu çok derin mânalı cümlelerini yazının aslındaki bir cümleyi tercüme etmeyerek ve—he; halde kendi politik düşüncelerini aksettirmek için—yazımı aslında bulunmayan bir cümle de ekleyerek, kötü bir

Türkçe ile şöyle aktarmış:

Umudunu yitirene, acı çekene, yoksula, yaşlıya her türlü madde yardımdan daha etkili gelen, huzur sağlayan dindir. Çocuk eğitiminde ana-babalarla öğretmenlere yardımcı olan da dindir. Ve yine din değil midir, en düşük yaşama düzeyine anlam ve saygınlık kazandıran, insanoğlunun Tanrı ile ilişkisini kuran, hayatın sürekliliğini kutsal değerler zinciriyle birbirine bağlayan? İnsanlar arasındaki eşitsizlikler, çoğumuzu yoksulluğa ve şaşkınlığa sürüklediğ için doğaüstü inançlar çaresizliğin ilk seçeneği oluyor. Umutların yitirilmesi sınıf çatışmasını körükler. Cennet ve ütopya bostan kuyusundaki kova çiftine benzer: Biri inerken öteki çıkar! Şu anlamda ki din zayıflayınca komünizm güçlenir—tersi de görülür, toplumculuk zayıflayınca din güçlenir!

*

İşte, yıllardır Türkçe'den politikaya kadar her türlü konuda ahkâm kesen bir profesörün çevirisi. Yazarların kullanmadığı noktalama işaretlerini ne hakla kullanıyor? Durant'lar, bu paragrafta bir tane dahi nida (!) işareti kullanmazlarken, Prof. Dr. Güvenç iki tane kullanmış. Sonra, **"Ve yine din değil midir?"** diye başlayan soru cümlesi de ne oluyor? Yazının aslında böylesine yılışık bir söz yok. Sonra, Napoleon'un sözü niye atlandı? Dürüst bir çevirici, kitapta ne varsa çevirmeye mecbur değil midir? Ve hele hele,"—tersi de görülür, toplumculuk zayıflayınca din güçlenir!" cümlesini kendi politik ve sosyal düşüncesini, sanki Amerikan tarihçilerin düşünceleri imişcesine kitaba almanın, hangi ahlâk anlayışı ile bağdaşabileceğini Bozkurt Güvenç bana söyleyebilir mi? Aslında olmayan bir şeyi varmış gibi göstermek.

sahtekârlık, yalancılık değilse nedir? (Bu tür ilâveler diğer sayfalarda da var.) Defalarla yazdım: kendilerini aydın sananlar, gerçek aydınlar olmaya çalışmadıkça, bu ülkenin başı dertten kurtulamayacaktır.

Her ne ise, Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'in Türkçe'leştiremediği, veya Türkçeleştirmek istemediği cümleleri biz Türkçeleştirelim:

Din mutsuzlara, acı ve ızdırap içindekilere, mahrum kalmışlara, yaşlılara, milyonlarca insanın herhangi materyal [maddî] bir yardımdan daha değerli gördüğü tabiat-üstü huzuru getirdi. Din, ebeveynlere ve öğretmenlere, gençlerin disiplininde yardımcı oldu. Cemiyetin en alttaki tabakalarında varlıklarını sürdüren insanlara pâye verdi, hayatın bir mânası olduğunu gösterdi, ve emirleri ve âyinleriyle, beşerî mukaveleleri Allah'la girişilmiş kutsal münasebetler hâline dönüştürerek topluluklarda istikrar sağladı. Din, fakirlerin zenginleri öldürmelerini önledi. (Bu Napoleon'un sözü idi.) Zira insanlar arasındaki tabiî eşitsizlik, pek çoğumuzu sefalet veya yenilgiye sürükleyeceğinden, bir tabiat-üstü ümit tek alternatif olabilir. O ümidi ortadan kaldırın, sınıf harbi şiddetlenir. Cennet ve ütopya, bir kuyudaki kovalardır: biri aşağı indiği zaman diğeri yukarı çıkar; din zayıflayınca Komünizm yayılır.

Takdir edersiniz ki, Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'in "çevirisindeki bütün hatâları bu sayfalarda belirtmeme imkân yok. Fakat sizi bir defa daha temin edeyim ki, aslında "İndeks "li olmasına rağmen onun çevirisinde indekssiz olan *Tarihten Dersler,* baştanbaşa yanlış ve eksik tercüme edilmiş. Bozkurt Güvenç ise, bu "çeviri"sinin çok iyi olduğuna inanmış olmalı ki, "Çevirenin Sözbaşı"smda diyor ki: <u>"Okurlarım beğendiklerini başkalarına söyler, eleştirilerini çevirene iletirlerse sevinirim."</u>

Nejat Muallimoğlu

Sh: 9-22

TEREDDÜTLER

İncelemeleri sona eren tarihçi bir meydan okuma ile karşı karşıya: Bütün bu çalışmalarının ne faydası oldu?

Çalışmalarınızda, sadece milletlerin ve fikirlerin yükseliş ve düşüşlerini nakletmenin, ve "kralların ölümlerinin acıklı hikâyelerini yeniden anlatmanın zevkini mi tattınız?

İnsan tabiatı hakkında, sokaktaki adamın hemen hemen hiç kitap açmaksızın öğrenebileceğinden fazlasını mı öğrendiniz?

Tarihten, bugün içinde bulunduğumuz şartlan aydınlatabilecek herhangi bir ışık, hükümlerimiz ve takip edeceğimiz politikalar için herhangi bir rehber, sürprizlerin ret ve tersliklerine veya değişmenin iniş ve çıkışlarına karşı herhangi bir korunma çıkarabildiniz mi?

Mazinin, biribirini takip eden hâdiselerinde, beşeriyetin istikbalde nasıl hareket edeceğinde veya devletlerin kaderlerinin nasıl tecelli edeceğinde kehanette bulunabileceğiniz muntazamlıklar buldunuz mu?

Nasıl olsa, "Tarihin hissi yoktur," sözü doğru mudur; yâni, tarih bize bir şey öğretmez, yâni, vâsi mâzi, istikbalin, daha büyük bir sahnede ve daha büyük ölçüde tekrarlanması kaderinde yazılı hatâların bıkkın provalarından başka bir şey değil midir?

Zaman zaman biz de öyle hissediyoruz, ve çok sayıda şüpheler teşebbüsümüzü engellemeğe çalışıyor. İlkin, mazinin ne olduğunu, nelerin vuku bulduğunu, veya tarihin, üzerinde henüz bir "anlaşmaya varılmamış bir masal" olup olmadığını gerçekten biliyor muyuz?

Mazide vuku bulmuş herhangi bir hâdise hakkındaki bilgimiz daima eksik olduğundan, ve kesin olmayan delillerle ve tek taraflı tarihçilerle karartıldığından muhtemelen yanlıştır, ve belki de kendimizin millî ve dinî partizanlığımızla tahrif edilmiştir. **"Tarihin büyük bir kısmı tahmin, ve mütebakisi peşin hükümlerdir."** Hattâ kendi ülkesi, ırkı, inancı, veya sınıfı için duyabileceği tarafgirlik hislerinin üstüne çıktığını sanan tarihçi bile, seçtiği malzemesi ile, ve kullandığı sıfatlardaki nüanslarla kendi gizli tercihlerini açığa vurur. **"Tarihçi, daima gerektiğinden fazla basitleştirir, ve çok yönlü muğlaklığını hiç bir zaman benimseyemediği veya anlayamadığı kalabalık ruhlar ve hâdiseler arasından kolaylıkla yoğurabileceği azınlıktaki gerçekleri ve insanları acele ile seçer."** Yine, mazide olup bitenlerden istikbal için çıkardığımız neticeler, değişmenin gittikçe hız kazanmasından ötürü, önceki zamanlardakinden fazla rizikolu oluyor. Charles Peguy 1909'da, "dünyada, İsa'nın zamanından itibaren vuku bulan bütün değişmelerin, son otuz yıldaki değişmelerden az" olduğunu sandı; ve belki günümüzde, fizik üzerine doktora yapmış genç bir ilim adamı, kendi ilminin 1909'dan bu yana, daha önceki yazılı tarih boyunca gördüğü değişmelerden fazla değişikliğe uğradığını söyleyecektir. Her sene—bazen, harpte, her ay—yeni bir icad, metod, veya durum, davranış ve fikirlerin yeniden düzenlenmesine zorluyor. Üstelik, tesâdüfî bir unsurun, belki de metallerin ve insanların davranışlarına tesir ettikleri anlaşılıyor. Biz, organizmalar bir yana, atomların bile istikbalde, mazide hareket ettiklerini sandığımız tarzda hareket edeceklerine artık emin değiliz. Elektronlar, Cowper'in Tanrısı gibi, hayret uyandırıcı icraatlarını esrarengiz şekillerde yaparlar, ve İskender'in, kendisini, kendisini öldürecek

kadar içkiye vererek, kurduğu yeni imparatorluğunun parçalanmasına sebep oluşu gibi (M.Ö. 323), veya Rusya tahtına Prusyalılar'ın davranış ve usullerine aşık bir Çarın tahta geçmesinin (1762) Büyük Frederick'i felâketten kurtarması gibi, herhangi bir karakterin acayip bir hareketi veya bir durum millî denklemleri altüst edebilir.

Besbelli ki, tarih yazıcılığı bir ilim değildir. O, sadece bir emek, bir sanat, ve bir felsefe olabilir—gerçekleri bulup çıkarmakla bir emek, eldeki kaotik malzemeye anlaşılır bir düzen vermekle bir sanat, perspektif ve aydınlatma uğrunda bir felsefe. **"Şimdiki zaman, bir yumak hâlinde harekete geçmeye hazır mâzi, ve mâzi de, anlamamız için yumağından çözülmüş şimdiki zamandır,"** veya biz böyle olduğuna inanıyor ve ümit ediyoruz. Felsefede, bütünün ışığında parçayı görmeğe çalışırken, "tarih felsefesi'nde ise, mazinin ışığında şimdiki ânı görmeğe çalışırız. Biz her iki durumda da, bunun, bir mükemmellik tedbiri olduğunu biliyoruz; topyekün perspektif ise bir optik yanılmadır. Biz, insanoğlunun bütün tarihini bilmiyoruz; Sümer ve Mısır medeniyetlerinden önce, muhtemelen bir çok medeniyet vardı; kazılarımıza ancak başladık! Biz bu işe, kısmî bilgimizle girişmeli, ve şartlı olarak, ihtimallerle tatmin olmalıyız; tarihte, ilim ve politikada olduğu gibi, hükümranlık eden nisbîliktir, ve bütün formüller şüphe ile ele alınmalı. "Tarih, kendi akışını teorik ölçülere veya mantıkî kanallara zorlama teşebbüslerine gülümser; bizim genelleştirmelerimizi altüst eder, bütün kurallarımızı çiğner; tarih *baroque'* dır." * Belki bu sınırlar dahilinde, realiteye sabırla katlanabilmek, ve biribirimizin vehimlerine saygı beslemek için tarihten yeterince öğreneceklerimiz vardır.

* Onaltıncı asrın ikinci yarısından onsekizinci asrın ikinci yansına kadar uzanan çağın, sanat ve mimarî tarzına ***baroque*** denir, önceki standartlara azim ve enerji ile karşı çıkan *baraque* üslûbu, bilhassa son çağlarında inceden inceye işlenmiş, ve bazen acayip süslemeleri ihtiva ediyordu. Kelime, buradaki kullanılışı ile, "acayip, aşırı veya son derece süslü" demektir.—

İnsanoğlu, astronomik zamanda bir ân, yeryüzünün geçici bir misafiri, kendi cinsinden olanların bir tohumu, kendi ırkının bir evlâdı, Vücuttan, karakterden, ve akıldan oluşan bir bileşik, ailenin ve topluluğun bir üyesi, bir dine inanan veya şüphe eden biri, bir ekonomide bir ünite, belki bir devletin vatandaşı veya bir ordunun askeri olduğundan, biz de bunlara tekabül eden başlıklar altında—astronomi, jeoloji, coğrafya, etnoloji [ırkları araştıran ilim], psikoloji, moralite [ahlâk], din, ekonomi, politika, ve harp—insan tabiatı, davranışı, ve görünüşü hakkında tarihin neler dediklerini öğrenebiliriz. Bu nazik, rizikolu bir teşebbüs, ve ancak bir ahmaktır ki, yüzlerce asrı güvenilemez sonuçlarla dolu yüz sayfaya sıkıştırmağa çalışabilir. Biz bu işleme başlıyoruz.

Sh: 23-26

DİN VE TARİH

Skeptik [şüpheci] bir tarihçi bile dini, her ülkede ve her çağda işlemini yürüten, ve zâhiren, kaçınılamayacak bir müessese olarak gördüğünden, dine, mütevazi bir hürmet geliştirir. Din mutsuzlara, acı ve ızdırap içindekilere, mahrum kalmışlara, yaşlılara, milyonlarca insanın herhangi maddî bir yardımdan daha değerli gördüğü tabiat-üstü huzuru getirdi. Din, ebeveynlere ve öğretmenlere, gençlerin disiplininde yardımcı oldu. ***Cemiyetin en alttaki tabakalarında varlıklarını sürdüren insanlara pâye verdi, hayatın bir mânası olduğunu gösterdi, ve emirleri ve âyinleriyle beşerî mukaveleleri Allah'la girişilmiş kutsal münasebetler hâline dönüştürerek topluluklarda istikrar sağladı. Din, fakirlerin zenginleri öldürmelerini önledi.*** (Bu Napoleon'un sözü idi.) ***Zira insanlar arasındaki tabiî eşitsizlik, pek çoğumuzu sefalet veya yenilgiye sürükleyeceğinden, bir tabiat-üstü ümit tek alternatif olabilir. O ümidi ortadan kaldırın, sınıf harbi şiddetlenir. Cennet ve ütopya, bir kuyudaki kovalardır: biri aşağı indiği zaman diğeri yukarı çıkar; din zayıflayınca Komünizm gelişir.***

Dinin başlangıçta, ahlâkla herhangi bir bağlantısı bulunduğu görülmüyor. Görünürde (zira biz sadece tahmin ediyoruz, veya Lukretius'u yankılayan Petronius'u yankılıyoruz) "ilâhları ilk defa yapan şey korku idi"—topraktaki, nehirİerdeki, okyanuslardaki, ağaçlardaki, rüzgârlardaki, veya gökyüzündeki gizli kuvvetlerin yarattığı korku. Din, teklifler, yardımlar, kurbanlar, büyüler, ve dualarla bu kuvvetlere tâviz verici bir âyin hâline geldi. Ne zaman ki rahipler, bu korkulan ve âyinleri ahlâkî ve dinî kanunları desteklemekte kullandılar, din, hayatî bir güç ve devletin rakibi oldu. Halka, mahallî ahlâkî kuralların ve kanunların, ilâhların emirleri olduğunu söyledi. Din, ilâh Tot'un, Menes'e Mısır'ın kanunlarını, ilâh Şamaş'ın, Hammurabi'ye Bâbil kanunlarını, Yahvehin, Musa'ya, Yahudiler için On Emir ve diğer 613 emiri, ve İlâhî peri [su veya orman perisi] Egeria'nın Numa Pompilius'a Romanın kanunlarını verdiğini söyledi. Putperest kült'leri [*cult,* mezhep, inanç, tapınma] ve Hıristiyan akideleri, dünyevî hükümdarların ilâhlar tarafından tayin ve korunduğunu ilân ettiler. Her devlet de, bundan duyduğu minnetin ifadesi olarak, topraklarını ve gelirlerini rahiplerle paylaştı.

Ahlâksızlık, dinin hâkim olduğu çağlarda da yaygın olduğundan, resmî kilisenin kanunlarına karşı çıkanlar, dinin ahlâkî sağlamlık, yaydığından şüphe ettiler. Şehvet düşkün-lüğü, sarhoşluk, kaba hareketler, tamah, sahtekârlık, haydutluk, ve şiddet Orta Çağlar'da da vardı; fakat Hıristiyan ahlâkının dunlaştırıcı tesiri, rahiplerin nasihatleri, azizlerin ortaya koydukları örnek hareketler olmaksızın, muhtemeldir ki, beş-yüz sene süren barbar istilâlarının, harplerin, ekonomik tahribatın, ve dağılan siyasî teşkilâtların doğurduğu ahlâkî düzensizliğin tesirleri çok daha kötü olacaktı. Roma Katolik Kilisesi köleliği, aile kavgalarını, millî çatışmaları azaltmak, mütareke ve barış devrelerini uzatmak, ve dövüşme veya sıkıntılarla sürdürülen mahkemeler yerine düzenli mahkemeler getirmek için çalıştı; kadîm Roma veya barbar kanunlarının getirdiği cezaları hafifletti, ve yardımlaşmanın sınır ve teşkilâtlarını muazzam bir şekilde genişletti.

Kilise [Katolik Kilisesi], devlete hizmet etmesine rağmen, kilisenin, bütün devletlerin ve ahlâkın da, gücün üzerinde bulunduğunu ilân etti. Kilise, daha yüksek bir varlığa duyulan sadâkatin dizginlemediği vatanseverliğin, tamah ve suç uğrunda bir âlet olacağını söyledi. Kilise, Hıristiyanlık âleminde birebirleriyle rekâbet hâlinde bulunan hükümetlerin üstünde bir ahlâk kanununu yaydı. Kendisinin ilâhı bir orijini ve ruhî üstünlüğü bulunduğunu iddia eden kilise kendisini, bütün hükümdarların ahlâken sorumlu tutulacağı beynelmilel bir mahkeme olarak tanıttı. İmparator IV. Henry, Papa VII. Gregory'ye Canossa'da [Kanosa] boyun eğerek bu iddiayı kabul etti (1077); ve bir asır sonra da Papa III. Innocent, Gregory'nin ideali olan

ahlâkî bir süper devletin gerçekleştiği intibaını verircesine, papalığın otorite ve prestijini yeni bir yüksekliğe çıkardı.

Bu muhteşem rüya milliyetçiliğin, skeptisizm'in [şüpheciliğin], ve beşerî zaaflığın tesirleri altında parçalandı. **Kilise, çok defa tek taraflı, rüşvetle satın alınabilen, veya zorba insanlarla yönetiliyordu.** Fransa, zengin ve güçlü bir ülke hâline geldi, ve papalığı, kendisinin siyasî bir âleti olarak kullandı. Krallar, bir papanın, papaları sadâkatle destekleyen bir Cizvit emrini geri aldırtacak kadar güçlendiler. Kilise, dinî efsanelerle, düzme kalıntılarla, ve şüpheli mucizelerle sahtekârlık önünde iki büklüm eğildi; asırlar boyunca, Batı Avrupa'nın Papa I. Silvester'e (papalık, 314-335) "Kostantin'in Bağışı" olduğu efsanesinden, ve papanın Kadîr-i mutlaklığını iddia eden "False Decretals"dan [Düzmece Emirler] (842) yararlandı.[26]

Dinî hiyerarşi, ahlâkî inançları yaymak yerine, enerjisini gittikçe ve gittikçe dinî katılığı yaymak uğrunda sarfetti, ve Engizisyon da Kiliseyi, hemen hemen öldürürcesine itibardan düşürdü. Kilise, barış vaazları verirken bile, onaltıncı yüzyıl Fransa'sında dinî harpleri ve onyedinci asır Almanyasında da Otuz Yıl Harbi'ni körükledi. Modern ahlâkın başta gelen başarılarından biri olan köleliğin kaldırılmasında sadece mütevazi bir rol oynadı; zamanımızın kötülüklerinin tesirlerini azaltan hümanist hareketlerde başı, filozofların çekmelerine müsaade etti.

Tarih, kütlelerin mucizelerle, esrarengizliklerle, ve efsanelerle zenginleştirilmiş bir din arzu ettiğinde Kiliseyi haklı çıkardı. Kilise, âyinlerde, rahiplerin giyinişlerinde, ve piskoposların otoritelerinde ikinci derecede bazı değişikliklere müsaade etti ise de, aklın gülümseme ile karşıladığı doktrinleri değiştirmeyi aklından geçirmez, zira bunlardaki herhangi bir değişme, ümitlerini, ilham verici, teselli edici tahayyüllere bağlayan milyonlarca insanı gücendirerek ümitsizliğe düşürür. Filozofların, Kilisenin ahlâkî fonksiyonu yerine koyacakları başka bir şey bulamadıklarını kabul etmeleri, ve Kilisenin de, dinî ve entellektüel hürriyeti kabul etmesi dışında, din ve felsefe arasında bir uzlaşma mümkün değildir.

Tarih, Allah'a inanışı destekliyor mu? Eğer Allah derken, tabiatın yaratıcı canlılığını değil de, zeki ve müşfik bir yüce varlığı kastediyorsak, sorunun cevabı mütereddit bir negatif olmalı. Biyolojinin diğer kolları gibi, tarih, en sağlam fertlerin ve grupların, iyiliğin mukabele görmediği, talihsizliklerin bol olduğu, ve nihaî test'in ayakta kalabilmek yeteneği olduğu mücadelesinin tabiî seçiminde dipte kalır. Bu suçlara, periyodik olarak insan ve hayvan hayatını perişan eden harpleri, insanların insanlara zulmünü, depremleri, fırtınaları, kasırgaları, salgın hastalıkları, denizlerdeki deprem dalgalarını, ve diğer "takdîr-i İlâhı'leri eklediğiniz zaman, eldeki bütün deliller, bizim sübjektif olarak düzen, şaşaa, güzellik ve yücelik atfettiğimiz, tesadüfi ve görünürdeki gelişigüzel manzaraları ile kör veya tarafsız bir kaderi akla getiriyor. Eğer tarih herhangi bir teolojiyi destekliyorsa bu Zoroastrian veya Manichean gibi düalizm [ikilik, kâinatın zihin ve madde olarak iki prensipten meydana geldiği görüşü] olacaktır: kâinatı ve insanların ruhlarını kontrol için biribirleriyle çarpışan iyi ve kötü ruhlar. Bu inançlar ve Hıristiyanlık (ki aslında Manichean'dir) [Manichean (Maniçien) M.S. üçüncü ve beşinci asırlar arasında rağbet bulan, ilhamını Zerdüştlük mezhebinden alarak hem Allah'a hem şeytana inanan bir mezheptir.—N.M.] kendilerine inananlara, sonunda iyi ruhun kazanacağını güvenle söyledi; fakat tarih bu kesin ifadenin doğruluğunu garanti etmez. **Tabiat ve tarih, bizim iyilik ve kötülük anlayışımızla hemfikir değillerdir; onlar iyiyi, ayakta kalan, ve kötüyü de, yıkılan diye tarif ederler, ve kâinatın da, İsa'yı tercih ederek Cengiz Han aleyhinde peşin hükümleri yoktur.**

İnsanın kâinatta miniskül bir yeri işgal ettiğinin gittikçe daha derinden anlaşılması, dinî inançların daha da zayıflamasına yol açtı. Bu gerilemenin başlangıcını Hıristiyanlık'ta Kopernik'e (1543) kadar uzatabiliriz. Bu gerileme işlemi yavaş oldu, fakat Johne Donne 161 İ de, yeryüzünün, dünyanın bir "banliyö "su hâline geldiğinden yakınıyordu, ve "yeni felsefe her şeyden şüphe etti"; ve Francis Bacon, piskoposları zaman zaman şapkasını çıkararak selâmlamasına rağmen, hürriyetine kavuşmuş insanın dininin ilim olduğunu ilân ediyordu. İşte, Allah'ın, dışımızdaki bir İlâhî Varlık olarak "ölümü" onların neslinde başladı.

Bunda, ilmin ve tarihî bilginin yayılması dışında, daha pek çok sebep rol oynadı. İlkin, başlangıçta özel hükümleri savunan Protestan Reformasyonu geldi. Ardından, her birinin hem İlâhî kitaplara hem akla başvurduğu çok sayıdaki Protestan mezhepleri ve ideolojiler geldi. Daha sonra, İncil'in daha yüksek ölçüde tenkidi geldi ki, İlâhî kitapların oluşturduğu o fevkalâde kütüphaneyi kendisinden hatâ sâdır olabilen insanın gayri-mükemmel eseri diye nitelendirdi. Ardından İngiltere'de dini, tabiattan hemen hemen ayırt edilemeyen bir Allah'a müphem bir tarzda inanışa indiren "deistik" hareket göründü. Ardından, diğer dinler hakkında gittikçe artan bilgiler geldi ki, bu dinlerin, pek çoklarının Hıristiyanlık-öncesine kadar uzanan efsaneleri, bir kimsenin tevarüs ettiği inançlarının gerçek tabanına rahatsızlık uyandırırcasına benziyordu. Ardından, Protestanlığın, Katolik efsanelerini ekspoze [teşhir] etmesi, deist'ler tarafından İncil'de bahsedilen mucizelerin ekspoze edilmesi, ve din tarihindeki sahtekârlıkların, engizisyonların, ve katliâmların ekspoze edilmesi geldi. Ardından, ziraatın—ki hayatın her yıl yeniden canlanması ve büyümenin sırrı, insanlardaki inanç ateşini yakıtlıyordu—yerini, bir dünya makinesini akla getirircesine, âdeta her gün dua ediyorlarmış gibi bir nakaratla işleyen makinelerle meydana çıkan sanayileşme aldı. Bunlara, Bayle'nin yazılarında görüldüğü üzere skeptik [şüpheci] felsefenin, ve Spinoza'nın yazılarında görüldüğü üzere *pantheistic* [Allah'ın her şey olduğunu ve her şeyin Allah'ın bir parçası olduğunu söyleyen] felsefenin cesur ilerleyişini; Fransız Aydınlanmasının Hıristiyanlığa kütlevî hücumunu; ve Fransız İhtilâli sırasında Paris in Kiliseye karşı ayaklanmasını da ilâve ediniz. Yine bunlara, modern harplerin kendi zamanımızda sivil halkı gelişigüzel katiedişini de ilâve ediniz. Nihayet, insanoğluna kadır-i mutlaklık ve yıkıcılık vâdeden, ve gökyüzünün İlâhi kumandasına meydan okuyan İlmî teknolojinin hayret uyandırıcı zaferlerini ekleyiniz.

Hıristiyanlık bir bakıma, çok sayıda Hıristiyan'da, geleneksel teolojinin kindar Allah'ını kabul edemeyecek bir ahlâkî his geliştirmekle, kendi aleyhindeki cereyanlara yakıt hazırladı. Cehennem fikri, sadece eğitim görmüş düşüncelerde değil, kilise kürsülerinde de kayboldu. [Protestanlığın bir mezhebinin sâlikleri olan] Presbeteryanlar, Westminister İtirafından utanç duymaya başladılar. Bu itiraf onları, fazilet ve suçları ne olursa olsun, hem milyarlarca kadın ve erkeği yaratan ve hem de onların ebedî bir cehenneme gideceklerini söyleyen bir Allah'a inanmayı taahhüd ettirmişti. **Eğitim görmüş Hıristiyanlar [Vatikan'daki] Sistin Mâbedi'ni ziyaret ettikleri vakit, İsa'nın, Michelangelo tarafından günahkârları, ateşleri hiç bir zaman söndürülmeyecek cehenneme paldır-küldür fırlatırken çizilen resminden dehşete düştüler.** Gençlerimize ilham verecek "nazik, uysal ve yumuşak İsa" bu muydu? Nasıl Elenler'in ahlâkî gelişmeleri, Olimpus'un kavgacı ve zina yapan ilâhlara inançlarını zayıflattı ise (Platon dedi ki: "Beşeriyetin büyük bir kısmı ilâhların mevcudiyetine hiç inanmıyor."), Hıristiyan ahlâkının gelişmesi de Hıristiyan teolojisini yavaş yavaş aşındırdı. İsa Jehovah'ı yıktı. (Jehovah (Jehova), Allah'ın İbranice'den aktarılan bir diğer adıdır.]

Hıristiyanlık'ta, ruhanî müesseseler yerine seküler [dinî olmayan, laik] müesseselerin

yerleştirilmesi Sanayi İhtilâli'nin nihaî ve kritik neticesi idi. Devletlerin teolojik desteklerden vazgeçmesi bugün kafamızı karıştıran ve davranışlarımızı altüst eden bir çok kritik tecrübeden bir tanesidir. Bir zamanlar, Allah'ın yeryüzündeki vekili kralın iradeleri olarak takdim edilen kanunlar, şimdi, kendilerinden hatâ sâdır olabilen şaşkınlık içindeki insanların emirleri idi. Eğitim, ki bir zamanlar Allah'ın ilham verdiği rahiplerin kutsal inhisarında idi, şimdi sadece polisten korkan ve makul hükümler vermeyi belki hiç bir zaman öğrenemeyecek genç âsileri akıl ve ikna yolu ile. medenileştirmek görevi teolojik cüppe ve huşûdan sıyrılmış erkek ve kadınların uhdesine verildi. Bir zamanlar kiliselerle ittifak yapan kolejler, işadamları ve ilim adamları tarafından zaptedildi. Vatanseverlik, Kapitalizm, veya Komünizm propagandaları, tabiat-üstü bir inanç ve ahlâkî sistem telkin etmekten daha başarılı oluyor. Kutsal günlerin yerini tatil günleri alıyor. Tiyatrolar ve sinemalar Pazar günleri de dolu, ve Pazar günleri bile kiliselerin yarısı boş. Anglo-Sakson ailelerinde din, sosyal bir görenek ve âdet, koruyucu bir renklendirme oldu; Amerikan Katolik ailelerinde canlılığını muhafaza ediyor; Fransa'nın ve İtalya'nın üst ve orta sınıflarında din, "kadının ikinci derecedeki seksüel özelliğidir." Yüzlerce ve yüzlerce işaret, Sofistler in gelişinden ve Yunan Aydınlanmasından sonra eski Yunan dininin karşılaştığı gerilemenin bir benzerinin Hıristiyanlık'ta da vuku bulmakta olduğunu gösteriyor.

Katoliklik ayakta duruyor, çünkü tahayyüle, hislere, ve ümide hitap ediyor; çünkü onun mitolojisi fakirlere teselli veriyor ve hayatlarını parlatıyor; ve çünkü inananların takdir edilen velûdlukları sayesinde Reformasyon'a kaybettiği yerleri yavaş yavaş geri alıyor. Katoliklik, entellektüel topluluğun sadakatini feda etti, ve sektiler eğitim ve edebiyatla temas neticesi gittikçe artan kayıplar veriyor; fakat aklın kesinsizliğinden usananları, ve Kilise'nin, dahilî huzursuzluğu gidererek Komünist dalgasına set çekeceğini ümit edenleri kendi safına çekiyor.

Eğer bir büyük harp Batı medeniyetini harabeye çevirirse, yıkılmış şehirler, yaygınlaşmış sefalet, ve itibarını kaybeden ilim, Kiliseyi, M.S. 476'da olduğu gibi, bu büyük felâketten ayakta kalanların yegâne ümit ve rehberi yapabilir.

Tarihin bir dersi şu: dinin pek çok hayatı vardır, ve yeniden canlanmayı âdet hâline getirmiştir. Allah ve din mazide kaç defa öldü ve tekrar doğdu! İkhnaton, Amon dinini ortadan kaldırmak için bîr Firavunun bütün gücünü kullandı; İkhnaton'un ölümünden bir yıl sonra Amon dini geri geldi. **Budha'nın gençliğinde ateizm [Allah'a inanmamak] Hindistan'ın her tarafına yayılmıştı, ve Budha da ilâhsız bir din kurdu;** Budha'nın ölümünden sonra Budaizm ilâhlarla, evliyalarla, ve cehennemle örülmüş muğlak bir din haline geldi. Felsefe, ilim, ve eğitim [bütün Yunan ilâhlarına adanmış bir mâbed olan] Elen Panteonunun ilâhlarını azalttı, fakat boşluk, yeniden canlanma efsaneleriyle zengin bir düzine Doğu inancını cezbetti. Voltaire'i yanlış yorumlayan Hebert ve Chaumette 1793'te Paris'te, Makuliyet Tanrıçası'na ateistik bir âyinle tapılmayı kurdu; bir yıl sonra kaos'tan korkan Robespierre, Rousseau'nun ilhamı altında, Yüce Varlığa tapılmayı getirdi; ve 1801'de de, tarihi iyi bilen Napoleon, Papa VII. Pius'la bir antlaşma imzalayarak, Katolik Kilisesini Fransa'ya geri getirdi. Onsekizinci asır İngiltere'sinin dinsizliği, Kraliçe Victoria zamanında. Hristiyanlıkla yapılan bir uzlaşma ile kayboldu: devlet, Anglikan Kilisesini desteklemeyi kabul etti, ve Kilisenin, devletin üstünlüğünü kabul ettiğinin ve köy papazının köy eşrafına hizmet edeceğinin zımnen anlaşılması neticesi, eğitim görmüş sınıf mensupları şüphelerini içlerinde tuttular. Amerika'da, ülkenin kurucularının rasyonelliğinin **[akılcılığının]** yerini, ondokuzuncu yüz-

yılda, dinî canlanma aldı.

Püritanizm ve paganizm—his ve arzuların baskı altında tutulması ve ifade edilmesi—tarihte, karşılıklı reaksiyonlar göstererek münavebe ile yer değiştirirler. Genellikle, din ve püritanizm, kanunların tesirsiz olduğu ve sosyal düzenin yükünü ahlâkî inançların taşıdığı topluluklarda hâkim olurlar; skeptisizm [şüphecilik] ve paganizm ise (diğer faktörleri eşit kabul edersek), kanunların ve hükümetin yükselen gücünün, devletin istikrarını belirlice sarsmaksızın, kilisenin, ailenin, ve ahlâkın gerilemesine müsaade etiği zamanlarda gelişir. Bizim kendi zamanımızda devletin gücü, dinî ve ahlâkî inançları gevşetmek için yukarıda belirtilen müteaddid güçle birleşti, ve sarkacın paganizme doğru kaymasına müsaade etti. Muhtemeldir ki, bizim aşırıcılığımız bir diğer reaksiyon getirecek; ahlâkî düzensizlik dinî canlanmaya yol açacak; ateistler (Fransa'da 1870 çöküşünden sonra görüldüğü üzere) çocuklarını, onlarda dinî inancın disiplinini yerleştirmesi için, tekrar Katolik mekteplerine gönderecekler.

Burada, agnostik [Allah'ın varlığından şüpheli] Renan'ın 1866'daki seslenişini işitelim:

Allah'ın çocuklarının hürriyetinden zevk alalım, fakat eğer Hıristiyanlık zayıflarsa, faziletin ortadan kaybolmasında suç ortakları olmamağa gayret edelim. Onsuz [din olmaksızın] ne yapabiliriz? ... Eğer rasyonalizm, ruhun dinî ihtiyaçlarını göz önünde bulundur maksızm dünyayı yönetmek istiyorsa, böyle bir hatânın neye mal olacağım anlamak için de Fransız İhtilâli tecrübesi meydanda.

Dinin, ahlâk için gerekli olduğunda tarih, Renan'ın sözlerine kefil oluyor mu—yâni medeniyetin altından başını gösteren ve rüyalarımıza giren suçlara ve harplere karşı koyabilmek için tabu ahlâkî inançlar çok zayıf mıdır? Joseph de Maistre cevap verdi: **"Bir alçağın kalbinin nasıl olduğunu bilmiyorum; namuslu bir insanın kalbinde ne bulunduğunu biliyorum; o, dehşet verici bir şey."**

Kendi çağımızdan önceki zamanlarda bir cemiyetin, dinin yardımına ihtiyaç hissetmeksizin ahlâkî hayatı sağlam bir şekilde ayakta tutuşunun belirli bir örneği yoktur. Fransa, Birleşik Amerika, ve diğer bazı milletler, hükümetlerini kiliseden sıyırdılar, fakat sosyal düzeni sağlamak için de dinin yardımını sağladılar. Sadece bir kaç Komünist devleti, kendilerini sadece dinden sıyırmakla kalmadı, onun yardımını da reddetti; ve belki bu tecrübenin Rusya'da görünürdeki ve mahallî başarısı, Komünizm'in muvakkaten din olarak (veya skeptiklerin kelimesi ile afyon olarak) kabul edilişine ve huzur ve ümit satıcısı olarak kilisenin yerini almasına borçlu. Eğer sosyalist rejimi, kütlelerdeki nisbî sefaleti ortadan kaldıramazsa, bu yeni din, şevk ve tesirliliğini kaybedebilir, ve devlet de, tatmin olunmamış huzursuzlukları yatıştırmak için tabiat-üstü inançların restore edilmesine göz kırpabilir. ***"Sefalet hükmünü yürüttüğü müddetçe tanrılar da olacaktır."***

Sh: 68-67

BÜYÜME VE ÇÜRÜME

Medeniyeti, "kültürel yaratıcılığı teşvik eden ve geliştiren sosyal düzen" diye tarif ettik. Medeniyet, âdet ve geleneklerle, ahlâkî inançlarla, ve kanunlarla temin edilen siyasî düzendir; istihsal ve mübadelenin devamlılığı ile sağlanan ekonomik düzendir; orijinalliği, ifade tarzlarını, tecrübeleri, ve fikirlerin meyva vermesini, edebiyatı, tavır ve hareketleri ve sanatları kolaylaştıran hürriyet vasıtasıyle sağlanan kültürel yaratıcılıktır. Medeniyet, pek çok

emekle inşa edilen ve hemen tahrip edilebilen beşerî ilişkilerin muğlak ve nazik bir ağıdır.

Tarih, niye her tarafta görülen medeniyet harabeleri ile doludur, ve niye bize sanki, Sheliey'in *"Ozymandias"*ında belirtildiği gibi, herkesin kaderi ölümdür demek istiyor? Bu büyümeye çürüme işleminde, mazideki medeniyetlerin takip ettikleri yollardan, kendi medeniyetimiz için kehanette bulunmamızı sağlayacak muntazamlıklar görüyor muyuz?

Tahayyül gücüne sahip bazı ruhlar böyle sandılar, ve hattâ istikbal hakkında teferruatlı kehanetlerde bulundular. Virgil, *Dördüncü Eclogue* nde [karşılıklı konuşma şeklinde yazılan pastoral şiir] değişme uğrundaki yaratıcılığın tükendiği bir gün, bütün kâinatın, isteyerek veya tesadüfen, eski çağların artık unutulmuş zamanlarındaki hâline döneceğini,

ve ondan sonra da, her hususta azimli bir kadercilikle, daha önce o durumdan sonra gelen bütün hadiselerinin tekrarlanacağını ilan etti.

> *Alter erit tum Tiphys, et altera quae vehat Argo delectos heroas; erunt atiam altera bella, akque iterum ad Troiam magnııs mittetur* Achilles—

"o zaman bir diğer [peygamber] Tiphys, ve bir diğer Argo [Jason ve öteki] sevgili kahramanları götürecek; daha başka harpler de görülecek, ve büyük Achilles tekrar Troy'a gönderilecek:" Friedrich Nietzsche, bu "ezelî tekrar'ın vizyonu ile [görüş, görünüş] çıldırdı. Böylesine ahmakça başka bir şey düşünülemezse de, filozoflarda görülebilir.

Tarih tekerrür eder, ama sadece bir taslak hâlinde ve bütün kapsamı ile. Hemen hemen doğrulanabileceğine inanarak tahmin edebiliriz ki, istikbalde, mazide olduğu gibi, bazı yeni devletler yükselecek, bazı eski devletler gerileyecek ve çökecek; ve yeni medeniyetler hayvancılık ve ziraatle başlayacak, ticaret ve sanayi genişleyecek, ve malî durumu ile bolluğa kavuşacak. Düşünce, (Vico ve Comte'ın Söyledikleri üzere), süper-tabiîden efsanevî ve tabiatçı yorumlara geçecek; yeni teoriler, icatlar, keşifler, ve hatâlar, eıntellektüel akımları tekrar harekete getirecek; yeni nesiller, eski nesillere başkaldıracak, ve isyandan konformiti'ye [cemiyetin hâkim teamül ve âdetlerine boyun eğmek] ve reaksiyon'a geçecek; ahlâkî inançlardaki tecrübeler gelenekleri gevşetecek ve bu inançlardan yararlananları korkutacak, ve zamanın aldırış etmeyeceği bir çağında yenilik heyecanı unutulacak. Tarih bütün kapsamı ile tekerrür eder, çünkü insan tabiatı jeolojik rahatlık ve huzurla değişir, ve insanoğlu da açlık, tehlike, ve seks gibi sık sık vuku bulan durum ve dürtülere alışılmış basmakalıp yollarla cevap verebilecek tarzda teçhiz edilmiştir. Fakat gelişmiş ve muğlak bir medeniyette fertler, bir ilkel cemiyetteki fertlerden daha farklı ve daha benzersizdirler, ve medeniyetin ortaya çıkardığı pek çok durum yepyeni şartlan ihtiva ettiklerinden, içgüdüsel mukabelelerin değişik ve farklı olmalarını gerektirir; âdetlerin geçerlilikleri azalır, aklî düşünceler yayılır; ve netice hakkında da daha az kehanette bulunulur. İstikbalin, maziyi tekrarlayacağı kesinlikle söylenemez. Her yıl bir maceradır.

Bazı üstün kafalar, tarihin gevşek muntazamlıklarını muhteşem örneklere sığdırmayı düşündüler. Fransız sosyalizminin kurucusu Claude-Henri de Rouvroy, Comte de Saint-Simon (1760-1825), maziyi ve istikbali "organik" ve "tenkitçi" periyodların bir dönüşümüne böldü:

Beşerî gelişme kanunu. . . cemiyetin iki belirli ve alternatif safhasını ifşa eder: biri organiktir ki, bütün beşerî hareketler bir genel teori ile sınıflandırılmış, bu sınıflandırılmanın nasıl olacağı önceden görülmüş, ve düzenlenmiş, ve sosyal faaliyetin gayesi açıkça belir-

tilmiştir: diğeri, tenkitçidir ki, topluluktaki bütün düşünceler, bütün toplumsal hareketler, bütün koordinasyonlar son bulmuştur, ve cemiyet artık, biribirleriyle çatışma hâlindeki ayrı ayn fertlerin sadece bir yığınıdır.

Bu ilk safha veya şartın her biri tarihin iki periyodunda göründü. Bizim, felsefe çağı dediğimiz Yunan çağından önce (ki bu çağı tenkit çağı diye adlandırmak daha yerinde olur), organik bir periyod göründü. Sonraları yeni bir doktrin yükseldi, inceden inceye işlenme ve tamamlanma safhalanndan geçtikten sonra nihayet, Batı medeniyeti üzerinde siyasî gücünü kurdu. Katolik kilisesinin yapısı yeni bir çağı başlattı ki, Reformcuların, bizim neslimize kadar devam eden tenkit çağının geldiğini haber verdikleri onbeşinci yüzyılda son buldu.

Organik çağlarda, bütün temel meseleler [teolojik, politik, ekonomik, ahlâkî] hiç olmazsa muvakkat çarelerle ele alındı. Fakat çok geçmeden, bu meselelerin hal çareleri ile ve onlar vasıtası ile kurulan müesseselerin koruyuculuğu altında başarıları gelişme, o hal çarelerinin yetersiz olduğunu gösterdi, ve yenilikleri hatırlattı. Tenkitçi periyodlar—tartışma, protesto . . . . ve intikal devreleri—eski ruhî durumların yerine şüpheyi, ferdiyetçiliği, ve büyük meseleler karşısındaki umursamazlığı getirdi. . . . Organik periyodlarda, insanlar inşa etmekle meşguldürler; tenkitçi periyodlarda ise tahrip etmekle.

Saint Simon, sosyalizmin kurulmasının, birleşik inanç, organizasyon, işbirliği, ve istikrarın oluşturacağı yeni bir çağı başlatacağına inandı. Eğer Komünizm, hayatın yeni düzeni olduğunu zaferle ispat ederse, Saint-Simon'un analiz ve kehanetleri doğrul anacaktır.

Oswald Spengler (1880-1936); Saint-Simon'un tarihini, her birinin ayrı ayrı bağımsız bir ömrü ve dört mevsimden oluşan bir yörüngesi fakat aslında iki periyodu bulanan medeniyetlere bölerek değiştirdi: biri, kültürü, bütün safhalarında emsalsiz, ahenkli, ve sanatkârca bir şekilde birleştiren merkezî organizasyon; diğeri, merkezden uzaklaşan bir teşkilâtsızlık periyodudur ki, bu teşkilâtsızlıkta, inanç ve kültür, bölünme ve tenkitlerle çürür, ve ferdiyetçiliğin, skeptizmin [şüpheciliğin], ve sanatkârca dalâletlerin [doğru yoldan ayrılma] oluşturacağı bir kaosta son bulur. Saint-Simon, yeni bir sentez olarak sosyalizme bakarken, Spengler (Tallyrand gibi), hayat ve düşüncenin biribirine uygun ve düzenli olduğu ve hayatı, canlı bir sanat eseri olarak gördüğü önceki aristokratik çağa baktı:

Çünkü Batı varoluşu indinde aradaki fark takriben 1800 yılında görülüyor: o sınırın bir tarafinda, Gotik çocukluğundan Goethe ve Napoleon'a kadar, bir büyük, kısıntısız tekâmülde kendi içinden büyüme ile teşekkül eden, kendinden emin tam bir hayat; ve diğerinde, zekânın şekillendirdiği form'lar altında, büyük şehirlerimizdeki sonbaharımsı, sun'î ve köksüz hayat. ... Bu neticenin kaçınılmaz ve tâdillere karşı hissiz olduğunu anlamayan bir kimse, tarihi anlama yolundaki bütün arzularını terketmelidir.

Bir noktada hepsi hemfikir: medeniyetler hayata başlar, gelişir, geriler, ve kaybolur—veya bir zamanların hayat bahşedici ırmaklarını kaybetmiş durgun ve hareketsiz bir gölcük gibi ölüşünü geciktirmeğe çalışırlar. Gelişmenin sebepleri nelerdir, ve çürümenin sebepleri nelerdir?

Devletlerin, fertler arasındaki veya halk ile bir hükümdar arasındaki bir "sosyal mukavele" ile kurulduğundaki onyedinci yüzyıl düşüncesini tarihle haşır neşir olan hiç kimse ciddiye almaz. Muhtemeldir ki, devletlerin ekserisi (yâni, siyasî bakımdan organize olmuş cemiyetler), bir grubun bir diğerini fethetmesi, ve fethedenin, fethedilen üzerinde devamlı

bir kuvvet uygulaması ile kuruldular. Fethedenin emirleri, ülkenin ilk kanunları idi ve bunlar, halkın âdet ve gelenekleriyle birlikte yeni bir sosyal düzen yarattı. Latin Amerika'nın bazı devletleri, besbelli ki, böyle kuruldu. Yöneticiler (Mısır ve Asya'nın nehirleri gibi) ülkenin fizikî nimetlerinden yararlanmak için uyruklarının çalıştırılmalarını organize ettikleri vakit, ekonomik sağduyu ve yivecek-giyecek ihtiyacı medeniyetin bir diğer temelini oluşturdu. Yönetenler ve yönetilenler arasındaki tehlikeli bir gerginlik, entellektüel ve hissî faaliyetleri, ilkel aşiretlerin günlük normal faaliyetleri üstüne çıkarabilir. Büyüme ve gelişmeyi daha da arttıracak dürtüler, çevredeki meydan okuyucu herhangi bir değişiklikten gelebilir, meselâ, dış bir ülkeden yöneltilen tecavüz veya yağmurun azalması. Bu tür meydan okumalara, askerî gücün geliştirilmesi veya sulama kanallarının yapılması ile karşı gelinebilir.

Meseleyi daha da gerilere götürür, ve meydan okunmaya karşı çıkılacağını veya çıkılamayacağını neyin tayin ettiğini soracak olursak, cevap şudur ki, bu, yeni durumlara karşı tesirli mukabelelerde bulunabilecek (İd hemen hemen zekânın bir tarifidir) berrak kafalı ve irade enerjisine sahip (ki hemen hemen dehanın bir tarifidir) inisiyatif sahibi ve yaratıcı fertlerin mevcut olup olmadığına bağlıdır. Eğer yaratıcı bir ferdi yapan şeyin ne olduğunu sorarsak, tarihten, psikoloji ve biyolojiye gitmemiz gerekir çevrenin tesirine ve kromozomların oynadıkları kumara ve onların sırlarına. Nasıl olursa olsun (Birleşik Amerika'nın 1917, 1933, ve 1941) yıllarındaki durumlarında görüldüğü gibi, meydan okumaya başarı ile karşı konulursa ve (İngiltere'nin 1945'teki durumunda görüldüğü gibi) karşı konulma, galip geleni yıpratmazsa, bir milletin millî tabiatını ve seviyesini yükselterek onu, daha sonraki meydan okumalara yeterlice hazırlıklı hâle getirir.

Eğer büyümenin kaynakları bunlar ise, çürümenin sebepleri nelerdir?

Her medeniyetin tabiî ve yine de esrarengiz bir tarzda gelişme kudreti ve ölümün kaderiyle mükâfatlandırılmış bir organizma olduğunu söyleyen Spengler ve diğerlerinin düşüncelerini mi paylaşacağız?

Grupların davranışlarını, psikoloji veya fizikten alınan benzetmelerle, ve bir cemiyetin bozulmasını, onun ömrüne doğuştan getirilen sınırlarla, veya tamir edilemeyecek bir dahilî kuvvetle anlatmak cezbedici bir izah. Bu tür benzetmeler, fertlerin aralarındaki işbirliğini yığın halindeki hücrelerle, veya paranın bankacıdan tekrar bankacıya sirkülasyonunu [akışını], kalbin, damarlarla birlikte, kasılması ve genişlemesiyle mukayese ettiğimiz zaman muvakkat olarak bizi aydınlatabilir. Fakat bir grup, onu oluşturan fertlere fizikî olarak eklenen bir organizma değildir; onun kendisinin ne beyini ne de midesi vardır; üyelerinin beyinleri veya sinirleriyle düşünmeli veya hissetmelidir. Bir grup veya medeniyet, bir ticarî şirketin hayatının mistik sınıırlandınlmalarıyle değil, politik ve entellektüel liderlerinin, değişmenin meydan okumasına karşı koyamadıklarından geriler ve çöker.

Meydan okumalar bir düzine kaynaktan gelebilir ve tekrarlanmaları veya birlikte gelmeleriyle yıkıcı bir şiddet kazanabilirler. Yağmursuzluk veya vahaların kuruması toprağı kaskatı verimsizliğe dönüştürebilir. Toprağın beceriksizce işlenmesi veya tedbirsizlik onun verimini yitirebilir. Toprağın işlenmesi, hür işçilerden köle emeğine verilirse, bu durum, istihsal şevkini azaltarak tarlaları işlenmemiş ve şehirleri doyurulmamış bırakabilir. Âletlerdeki veya ticaret yollarındaki—taşımacılığın deniz veya hava yoluna aktarılması gibi—bir değişiklik, Piza veya Venedik'in 1492'den sonraki durumlarında görüldüğü üzere, medeniyetin eski merkezlerini durgunlaştırabilir veya çöktürebilir. Vergiler, sermaye

yatırımlarına veya istihsal dürtülerine cesaret vermeyecek bir noktaya erişebilir. Dış pazarlar ve ham madde kaynakları daha müteşebbis rakiplere kayabilir; ithalatın ihracattan fazla oluşu, mahallî hâzinenin kıymetli madenlerini yitirebilir. Zenginliğin belirli ellerde toplanması milleti, sınıf veya ırk harbine sürükleyebilir. Nüfusun ve fakirliğin büyük şehirlerde toplanması, bir hükümeti, sosyal yardım ve ianelerle ekonomiyi zayıflatmak veya isyan ve ihtilâl rizikosu arasında bir tercih yapmaya zorlayabilir.

Eşitsizlik, büyüyen bir ekonomide arttığından, bir cemiyet, kendisini kültürlü bir azınlıkla, tabiat veya şartların etkileri altında mükemmellik standart ve zevkleri tevarüs edememiş veya geliştirememiş çok talihsiz erkek ve kadınların oluşturdukları bir çoğunluk arasında bölünmüş bulabilir. Bu çoğunluk büyüdükçe, azınlığı, kültürel bir geriletici olarak etkileyebilir; onların konuşma, giyinme, eğlence, hissetme, hüküm verme, ve düşünme tarzları yukarıya doğru yayılabilir, ve eğitim ve ekonomik fırsatları kontrol eden azınlığın böylece ödediği fiyat da, çoğunluğun sebep olduğu dahilî barbarlaşma olur.

Eğitim yayıldıkça teolojiler, kendilerine beslenen güveni kaybeder, ve tavır ve hareketler veya ümit üzerinde bir tesir icra etmeksizin haricî bir konformiteye bürünür. Hayat ve fikirler gittikçe seküler [laik] bir mahiyet alır, tabiat-üstü izahlar ve korkulara sırt çevirilir. Ahlâkî inançların beşerî orijinleri ifşa edilince ve ilâhı nezaret [gözetme] ve müeyyideler [yaptırımlar] kaldırıldıkça, ahlakî inançlar, ruhunu ve gücünü kaybeder. Kadîm [çok eski] Yunanistan’da filozoflar, eğitim görmüş sınıfların önceki eski inançlarını yıktılar; modern Avrupa'nın bir çok ülkesinde filozoflar aynı neticeyi getirdiler. Protagoras, Volu.ire oldu, Diyojen Rousseau, Demokritus Hobbes, Plato Kant, Thrasymachus Nietzsche, Aristo Spenser, Epikurus Diderot oldular. Çok eski çağlarda olduğu gibi, modern çağlarda da analitik düşünce, ahlâkî inançları pekiştiren dini parçaladı, dağıttı. Yeni dinler ortaya çıktı, fakat önler kendilerini yönetici sınıftan sıyırmışlardı, ve devlete hizmet etmediler. Hıristiyanlıktan önceki son asırda, rasyonalizmin mitoloji üzerindeki zaferinin ardından yorgun bir skeptisizm ve epiküryanizm [zevk peşinde gitme] geldi, ve bugün, Hıristiyanlıktan sonraki ilk yüzyılın ardından gelen aynı zaferin hâkimiyetini görüyoruz.

Bir ahlâkî inançla ondan sonraki ahlâkî inanç arasındaki devrede rahatlamış görünen desteksiz bir nesil kendisini lükse, soysuzlaşmaya, ve huzursuz bir aile düzeni ve ahlâkına terkeder, sadece küçük bir kalıntı önceki zamanların engellemelerine ve usullerine sarılmaya çalışır. Artık, "bir kimsenin ülkesi için ölmesi güzel ve şereflidir,' diyen pek azdır. Liderlikteki bir başarısızlık, Bir devleti iç çatışmalarla zayıflatabilir. Bu işlemin sonunda da, bir harpteki kesin bir yenilgi nihaî darbeyi indirebilir, veya dışarıdan gelen bir barbar istilâsı içeriden yükselen bir barbarlıkla birleşerek medeniyete son verebilir.

Bu, kasvetli bir manzara mı?

Hiç de değil. Hayatın, ebedîlik üzerinde doğuştan bir iddiası yoktur. Ölüm tabiîdir, ve zamanında geldiği takdirde affedilebilir ve faydalıdır, ve olgun bir kafa onun gelişine gücenmez. Ama medeniyetler ölürler mi? Tekrar edelim: hiç de tamamen ölmezler. Yunan medeniyeti gerçekte hiç de ölü değil; onun sadece çerçevesi gitti ve yaşadığı bölge değişti ve yayıldı. O medeniyet ırkın kafasında yaşıyor, ve öylesine bir bollukla yaşıyor ki, hiç bir hayat, ne kadar tam ve uzun olursa olsun, onu tamamen hazmedemez. Homer'in günümüzde, kendi zamanınkinden ve ülkesindekinden fazla okuyucusu var. Yunan şairleri ve filozofları her kütüphane ve üniversitede; şu ânda Platonu yeni keşfeden yüz-bin kişi, hayatın üzerine

yayılmış felsefenin "aziz zevki'ni anlayıcı bir düşünce ile inceliyorlar. Yaratıcı kafaların böylesine seçilerek yaşatılması, ölümsüzlüğün en gerçek ve faydalı şeklidir. Milletler ölür. Bazı bölgeler kuraklaşır, veya diğer değişimlerin etkilerinden acı çeker. Azimli insanlar, hâtıralarını beraberlerine alarak, âletlerini ve sanatlarını toplar, başka bir yere göç ederler. Eğer eğitim bu hâtıraları derinleştirdi ve genişletti ise, medeniyet de onunla birlikte göç eder, ve başka bir yerde kendisine yeni bir ev kurar. Yeni ülkede, tamamıyla yeniden başlamak mecburiyetinde olmadığı gibi, yeni yolunu dostça yardımlardan mahrum olarak da tayin etmez, besleyici *placenla*'da [bitki tohumunu üzerindeki zarfa bağlayan kısım] olduğu gibi, iletişim ve ulaşım vasıtaları onu yeni vatanına bağlar. Roma, Yunan medeniyetini ithal etti ve onu Batı Avrupa'ya aktardı; Amerika, Avrupa medeniyetinden yararlandı ve şimdi onu, daha önceleri bir benzeri görülmemiş bir iletişim tekniği ile diğerlerine nakletmeye hazırlanıyor. Medeniyetler, ırkî ruhun nesilleridirler. Hayat, kendisini yeniden üreterek ölüme galebe çaldığı gibi, yaşlanmış bir kültür de kendi mirasını, seneler ve denizler ötesindeki vârislerine aktarır. Bu satırlar yazılırken dahi, ticaret ve basım, teller ve dalgalar [hava dalgaları] ve havanın göze görünmeyen *Merküri'leri* [Merküri, eski Romalıların ticaret ilâhı idi], her ülkenin, herkes için muhafaza edilmesi için medeniyetin mirasına verdikleri ile, milletleri ve medeniyetleri biribirlerine bağlıyorlar.

Sh: 107-115

GELİŞME GERÇEK MİDİR?

Milletlerin, ahlâkî inançların, ve dinlerin yükselen ve alçalan panoraması karşısında, gelişme fikri kendisini şüpheli bir durumda görüyor. Bu, sadece her "modern" neslin mağrur ve geleneksel övünmesi midir?

İnsan tabiatında tarihî zamanlarda belirli bir değişme görülmediğini kabul ettiğimizden, bütün teknolojik gelişmelerin eski hedeflere—eşya elde etme hırsı, bir cinsin bir diğeri peşinde gitmesi (veya aynı cinsten birinin peşinde gitmesi), rekabetin üstesinden gelmişi, harplerin savaşılması—yeni vasıtalarla ulaşılmak istenmesinden başka bir şey değildir diye değerlerini sıfıra mı indireceğiz?

Bizim kendi asrımızın ümitsizliğe düşürücü keşiflerinden biri, ilmin tarafsız olduğudur: bizim için, iyileştirmeye olduğu kadar öldürmeye de hazır, ve bizim için, inşa edeceğinden daha çabuk bir zamanda da, yıkmaya hazır. **Francis Bacon'un** gururla söylediği, **"Bilgi kuvvettir!"** ilkesi, şimdi ne kadar yetersiz görünüyor! Biz bazen, ilim ve kudretten çok mitoloji ve sanat üzerinde durmuş olan Orta Çağlar ve Rönesans'ın, gayemizi geliştirmeksizin elimizdeki âletleri tekrar tekrar büyüten bizlerden daha akıllı olduklarını hissediyoruz.

Bizim, ilim ve teknikteki gelişmemiz, sağladığı iyiliklerle birlikte kötülükler de aşıladı. Bize rahatlık, yaşayışımıza kolaylık sağlayan şeyler, fizikî dayanıklılığımızı ve ahlâkî dokumuzu zayıflatmış olabilir. Biz hareket vasıtalarımızı vâsice [çok büyük bir şekilde] geliştirdik, fakat bazılarımız onları, suçlan kolaylaştırmak ve hemcinslerimizi veya kendimizi öldürmek için kullanıyoruz. Biz, süratimizi iki misline, üç misline, dört misline çıkardık, ama işlem sırasında sinirlerimizi parça parça ediyor ve saatte iki-bin mil süratle giderken dahi iki ayaklı olduğumuz zamanlardaki gibi pantolonlu maymunlarız. Hastalığın, kendinden başka bir yan tesir husule getirmediği takdirde, modern tıbbın tedavi ve kesip-yarmalarını

alkışlıyoruz; mikropların esnekliğine ve hastalıkların yaratıcılığına karşı çılgınca bir yanşa giren doktorlarımızın gayretlerini takdirle karşılıyoruz; eğer hastalığın, hareketsizliğin, ve kasvetin yükünü daha da arttırılmasına ve uzatılmasına sebep olmadıkları takdirde, tıb ilminin ömürlerimize kattığı yıllardan ötürü minnettarız. Günümüzde ve dünyada olup-bitenleri bildirme yeteneklerimizi yüz kat arttırdık, fakat zaman zaman, huzurları, kendi köylerindeki haberlerle hafifçe bozulan ecdadımıza gıpta ediyoruz. Biz, kalifiye işçinin ve orta-sınıfın hayat şartlarını alkışlanırcasına arttırdık, fakat şehirlerimizin karanlık geto'larla * ve gecekondu mahalleleriyle çürümelerine müsaade ettik.

* Sosyolojik bir terim olan *geto,* herhangi bir şehirin sınırları dahilinde bulunmakla birlikte, sâkinlerinin, kötü ekonomik, kültürel, ve sosyal şartlarından ötürü, şehirin kültürel, sosyal, ve siyasî hayatı ile ilgilenmeyen, âdeta şehirden sıyrılmış alt-tabaka insanlarının yaşadıkları mahalleler-

Teolojinin sınırlamalarından kurtulduğumuz için seviniyoruz, fakat bu işlemi geliştirirken, tabiî bir ahlâk sistemi—din karşısında bağımsız bir ahlâk sistemi—mal-mülk edinme, kavgacılık, ve seks içgüdülerimizin medeniyetimizi bir tamah, suç, ve şehvanî cinsî münasebetler bataklığına sürükleyebilmesini engelleyecek bir ahlâk sistemi geliştirdik mi?

Artık, bizim gibi olmayan veya bizim gibi düşünmeyenlere karşı müsamahasızlıktan kurtulduk mu, yoksa müsamahasızlığı dinî düşmanlıktan, millî, ideolojik, veya ırkî düşmanlığa mı transfer ettik?

Bizim şimdiki tavır ve hareketlerimiz, önceki zamanlarınkinden daha mı iyidir, yoksa daha mı kötü?

Ondokuzuncu yüzyılda bir gezgin diyordu ki: **"Tavır ve hareketler, Doğudan Batıya gittikçe devamlıca bozuluyor; tavır ve hareketler Asya'da kötü, Avrupa'da hiç de iyi değil, ve batı Amerikan eyaletlerinde tamamen kötü,'** ve günümüzde de Doğu Batıyı taklit ediyor. Kanunlarımız, cemiyete ve devlete karşı suç işleyenlere diğerlerinden çok daha fazla mı korunma imkânları sağlıyor?

Kendimize, zekâmızın hazmedebileceğinden fazla hürriyet mi verdik?

Yoksa, korku dan dehşete düşen ebeveynlerin tekrar Kilise Anne'ye koşarak, entellektüel hürriyete neye mal olursa olsun, çocuklarını disiplinli etmesini yalvaracakları bir ahlâkî ve sosyal huzursuzluğa doğru mu gidiyorum? İnsanoğlunun teselli edilmesinde ve kontrolunda mit'in [efsane] oynadığı rolü göremediği için felsefenin, Descartes'tan beri görülen gelişmesi bir hatâ mı idi?

"Bilgisini arttıran kederini de arttırır, ve hikmet ne kadar fazla olursa, elem ve dert de o kadar çok olur."

Felsefede, Konfüçyüs'ten beri hiç mi gelişme görülmedi?

Veya Açilus'tan beri edebiyatta? Musikîmiz, muğlak formları ve güçlü orkestraları ile Palestrina'nın [1525-94] musikîsinden daha derin, veya Ortaçağ Arapları'nın basit âletlerin refakatinde söyledikleri tek sesli şarkılardan daha ahenkli ve ilham verici olduğuna emin miyiz?

(Edward Lane, Kahire müzisyenlerinden şu kelimelerle bahsetti: "Onların şarkıları, benim şimdiye kadar dinlediğim herhangi bir musikîden daha zevklendirici.")

Çağdaş—cüretli, orijinal, ve izlenim bırakıcı—mimarlığımız, eski Mısır ve Yunanistan'ın

mimarlığı ile, veya bizim heykeltıraşlığımız Chephren ve Hermes'in heykelleri ile, veya bizim *bas-relief'lerimiz* [heykeltraşlıkta yarım-kabartma] Persopolis veya Parthenon'dakilerle mukayesede, veya bizim resimlerimiz, Van Eycks ve Holbein'in tablolarıyle mukayesede ne anlatıyor?

Eğer "sanat ve medeniyetin özü, kaosun yerine düzen getirmek" ise, Amerika ve Batı Avrupa'nın çağdaş resim sanatında düzenin yerine kaos getirilmesi, medeniye timizin canlı bir sembolünün şaşkın ve yapışız bir çürümeye dönüşmesi midir?

Tarih, öyle umursamazcasına zengindir ki, belirli haller için, herhangi bir durumdan bir netice çıkarmak mümkün. Delilimizi, daha parlak bir peşin hükümle seçersek daha huzur verici sonuçlar çıkarabiliriz. Fakat belki gelişmenin, bize neyi ifade ettiğini belirtmemiz gerekecek. Eğer gelişme mutluluğun artması demekse, bu iddia daha ilk bakışta dâvasını kaybeder. Bizim üzülme, rahatsızlanma kapasitemiz sonsuzdur, ve kaç güçlüğün üstesinden gelirsek gelelim, kaç idealimizi gerçekleştirirsek gerçekleştirelim, biz, kendimizi şaheserce mutsuz hissetmek için her zaman bahane buluruz; beşeriyeti veya kâinatı bizim tasdikimize lâyık görmeyerek reddetmekle sinsi bir zevk duyarız. Gelişmeyi, vasat bir çocuğu, erişkin veya âkil bir insandan daha yüksek, hayatın daha gelişmiş bir ürünü yapabilmekle ifade etmek ahmakçasına bir şey olur, zira, çocuk, hiç şüphe edilemez ki, her üçünden de mutludur. Daha objektif bir tarif mümkün müdür? Burada gelişmeyi çevrenin, hayat tarafından gittikçe kontrolü diye tarif edeceğiz. Bu, insan için olduğu kadar, en alttaki organizma için de yerinde bir test'tir.

Gelişmenin, devamlı veya evrensel olması gerektiğini talep etmemeliyiz. Şüphesiz, gelişmekte olan bir fertte başarısızlık, yorgunluk, ve duraklama periyodları görüldüğü gibi, gerilemeler de görülecektir. Eğer şimdiki durum, çevrenin kontrolunda bir ilerleme ise, gelişme gerçektir. Rusya'nın günümüzdeki [1968'de] gelişmesinde ve İngiltere'nin gerile-mesinde görüldüğü üzere, tarihin hemen hemen herhangi bir devrinde bazı milletlerin geliştiklerini ve bazılarının da gerilediklerini düşünebiliriz. Amerika'nın bugün teknolojide ilerlemesi ve grafik sanatlarda gerilemesi gibi, aynı millet beşer faaliyetlerinin bir sahasında ilerleyebilir ve bir diğerinde de gerileyebilir. Eğer Amerika ve Avustralya gibi genç ülkelerdeki deha tipleri, resim yapanlardan veya şiir yazanlardan, veya taşları yontanlardan olmayıp da pratik, icat edici, ilmî yöneticiler arasından çıkıyorsa, anlamamız gerekir ki, her çağ ve ülke, çevresini kontrol gayretlerinde, diğerlerinden ziyade ihtiyaç hissettiği kabiliyet tiplerini çıkarır. Bir ülkenin ve zamanın eserlerini, mazinin toplam en iyi eserleriyle mukayese etmemeliyiz. Bizim meselemiz, vasatî insanın, hayatın şartlarını kontrol yeteneğini arttırıp arttırmadığıdır.

Kendi modern varlığımızı geniş kapsamlı bir manzara olarak ele alır ve kendi modern hayatımızı, istikrarsızlığına, kaotikliğine, ve öldürücülüğüne rağmen, ilkel insanların cehaleti, hurafeleri ve hastalıklarıyla karşılaştırırsak, pek de ümitsiz sayılmayız. Medenî ülkelerin en alt kademelerinde bulunanlar, barbarlardan hâlâ pek az farklı olsalar bile, bu kademeler üstündeki binlerce, milyonlarca insan, ilkel insanlar arasında nâdiren bulunan zihnî ve ahlâkî seviyeye yükseldi. Biz, şehir hayatının muğlak zorlamaları altında, hayalimizde, medeniyet öncesinin basit sanılan davranış ve usullerine sığmıyoruz; fakat daha az romantik ânlarımızda bunun, önümüzdeki gerçek görevlerden kaçış reaksiyonu olduğunu, ve diğer pek çok karamsarların yaptıkları gibi vahşi insanlara prestij edilmesini, henüz çevresine adapte olamayan çocuğun sabırsız sözleri, henüz olgunlaşmamış ve

rahatça yerleşmemiş şuurlu yeteneğin bir ifadesi olduğunu biliyoruz. Hâlâ ayakta kalmış ilkel aşiretlerde yapılan bir araştırma, onlardaki bebek ölümlerinin yüksek, hayatlarının kısa, dayanma güçleri ve süratlerinin daha az, ve daha çabuk hastalık kapan insanlar" olduklarını gösteriyor.

Eğer hayatın uzatılması çevrenin daha iyi kontrol edilmesi ise, ölüm cetvelleri, insanoğlunun daha uzun yaşadığını gösteriyor, zira son üç asır boyunca Avrupa ve Amerika'daki beyazların ömürleri üç misli arttı. Bir müddet önce, *mortician'ların* [Amerika'da cenaze işleri ile uğraşanlar] bir kongresinde, insanların ölümle randevülerini geciktirmelerinin kendi sanayilerini tehdit ettiği söylendi. Eğer ölü kaldırıcıları fakirleşiyorsa, gelişme gerçektir.

Eski zamanların insanları ile modernler arasındaki tartışmada, mükâfatın, eski çağların insanlarına gittiği hiç de doğru değildir. Modern ülkelerde açlığın giderilmesini, ve şimdi bir ülkenin kendi halkını besledikten sonra ihtiyaç içindeki ülkelere yüzlerce milyon kile buğday göndermesini önemsiz bir başarı mı kabul edeceğiz?

Hurafeleri, ilme karşı çıkan engelleyicileri, veya dinî müsamahasızlığı azalttığı için ilmi, veya yiyecekleri, ev sahibi olmayı, rahat ve huzuru, eğitimi, ve çalışma saatleri dışında geçen zamanı şimdiye kadar görülmemiş bir tarzda arttırdığı için teknolojiyi çuvala koyup ağızını bağlayacak mıyız?

Biz gerçekten Atina'nın Agora'sını veya Romanın Comitia'sını İngiltere Parlamentosuna veya Birleşik Amerika'nın Kongre sine tercih mi edeceğiz, veya Attika'da olduğu gibi, oy kullanma hakkının pek az kimseye tanındığı, veya yöneticilerin imparator muhafızları tarafından seçildiği bir sistem altında yaşamakla daha fazla mı tatmin olurduk? Bize hukukî haklarımızı, jüriler tarafından muhakeme edilmeyi, dinî ve entellektüel hürriyeti, ve kadın haklarını veren anayasalar altında yaşamak yerine, Atina veya Roma İmparatorluğu kanunları altında mı yaşamayı tercih ederdik?

Ahlâkımız, gevşemiş olmasına rağmen, ambiseksüel [cinsî ilişkilerde hem erkek hem kadın gibi hareket eden kimse] Alkibiades'in ahlâkından daha mı kötü, veya bilgili bir fahişe ile yaşıyan Periklesi taklit eden herhangi bir Amerika Cumhurbaşkanı göründü mü?

Büyük üniversitelerimiz, pek çok sayıdaki yayımevlerimiz, pek bol sayıdaki kütüphanelerimiz bizi utandırıyor mu?

Atina'da büyük dramatistlar vardı, ama Shakespeare'den büyük mü idiler ve Aristophanes, Moliere kadar derin ve beşerî mi idi? Demosten'in, İsokrates'in, ve Açines'in hitabeleri Chatnam'ın, Burke'nin ve Sheridanın hitabelerinden üstün mü idi?

Gibbon'u Herodot'un veya Thucydides'in altına mı koyacağız?

Eski çağların kurgu yazılarında, modern romanın kapsamı ve derinliği ile mukayese edilebilecek bir şey var mıdır?

O çağlar insanlarının sanattaki üstünlüklerini kabul edebiliriz, ama bazılarımız yine Paris'in Nötre Dame'ini Parthenon'a tercih edebilir. Eğer Amerika'nın kurucuları Amerika'ya, veya Fox ve Bentham İngiltere'ye, veya Voltaire ve Diderot Fransa'ya dönebilseydiler, bizleri dün, hattâ Perikles ve Augustus'un zamanında yaşamayıp da bugün yaşadığımız için talihimize şükretmeyen nankörler diye azarlamaz mı idiler?

Bir gün, medeniyetimizin de öteki medeniyetler gibi ölebileceği bizi fazla rahatsız etmemeli. Frederîck, Kolin'de, ricat eden askerlerine sordu: "Ebediyen mi yaşayacaksınız?" Belki, hayatın yeni şekiller alması, yeni medeniyetlerin ve merkezlerin yükselmesi arzu edilebilir. Bu arada, yükselen Doğunun meydan okumasına karşı koyma gayretleri, Batı ya yeni bir hayat getirebilir.

Medeniyetin tamamiyle ölmediğini söyledik—*non omnis moritur*.—Bazı değerli başarılar, yükselen ve düşen devletler arasında, yine ayakta kaldılar: ateş veya ışık yapılması, tekerlek veya öteki temel âletler; lisan, yazma, sanat ve şarkı; ziraat ve aile, ve ebeveynlerin çocuklarım yetiştirmeleri; sosyal organizasyon, ahlâk, hayır işleri; ve ailenin ve ırkın bildiklerinin arkadan gelenlere nakledilmek için öğretime başvurulması. Bunlar medeniyetin unsurlarıdırlar, ve bir medeniyetten diğerine geçilirken azimle muhafaza olundular. Onlar, insanlık tarihinin bağlayıcı lifleridirler.

Eğer eğitim, medeniyetin aktarılması ise, biz şüphesiz gelişiyoruz. Medeniyet tevarüs edilmez: medeniyet öğrenilmeli, ve her nesil onu yeniden öğrenmelidir. Eğer bu aktarılma işlemi bir asır kısıntıya uğrayacak olursa, medeniyet ölür, ve bizler tekrar vahşiler oluruz. Bundan böyle, bizim en iyi başarımız, eğitim sağlama yolunda, daha önceki yıllarda benzeri görülmemiş bir tarzda sarfettiğimiz zenginlik ve emeklerimizdir. Bir zamanlar kolejler, zevk sınıfındaki erkeklerin yarısı için kurulmuş lükslerdi, bugün üniversitelerimizin sayısı o kadar çoğaldı ki, artık biraz koşan biri bile Ph.D olabilir [doktora sahibi olabilir]. Biz çok eski çağların seçilmiş dehalarının üstüne belki çıkamadık, fakat seviyeyi ve vasatî bilgiyi herhangi bir çağda görülmemişcesine yükselttik.

Çocuklar dışında kimse öğretmenlerimizin, on-bin yılın hatâ ve hurafelerini tamamen gidermediklerinden şikâyet edemez. Büyük tecrübe ancak şimdi başladı, ve bu tecrübe, isteksiz ve doktrine edilmiş cehaletin yüksek doğum nisbeti karşısında belki de başarıya ulaşamaz. Fakat her çocuk yirminci yaşma kadar okul eğitiminden geçerse, ve ırkın entellektüel ve sanatkârca hâzinelerini muhafaza eden üniversitelerin, kütüphanelerin ve müzelerin kapıları önlerine açılırsa, bunun meyvaları neler olabilir?

Eğitimi gerçeklerin, tarihlerin, ve hükümdarlıkların kafada zorla yerleştirilmesi, ferdin sadece dünyada yaşayışını sağlayacak imkânları elde etmek için bir hazırlık olarak düşünmemeli. Eğitimi, insanoğlunun hayat anlayışını genişletmek, kontrol etmek, süslemek, ve ondan zevk almak için zihnî, ahlâkî, teknik, ve estetik mirasımızı mümkün olduğu nisbette en çok sayıda insana aktarmak diye ele almalı.

Günümüzde, bizden sonrakilere aktarabileceğimiz miras her zamankinden zengindir. Perikles'in zamanından zengindir, zira ondan sonra gelen Yunan çiçeklenmesini de ihtiva eder; İtalyan Rönesans'ını da ihtiva ettiğinden Leonardo'nun zamanından zengindir; Voltaire'in zamanından da zengindir, çünkü bütün Fransız aydınlanmasını ve onun evrensel yayılmasını da içine alır. Bizim ağlayıp sızlamamıza rağmen, gelişme gerçek ise, bu bizim, mazideki bebeklerden daha sıhhatli, daha iyi, veya daha akıllı olarak doğduğumuzdan değil, daha zengin bir miras içinde doğduğumuzdandır; kendi varlığımızın durduğu ve desteklediği yer yükseldikçe, bilgi ve sanat birikiminin de yüklendiği daha yüksek bir taban üzerinde dünyaya geldiğimizdendir. Miras yükselir, ve insanoğlu da bu mirastan yararlandığı nisbette yücelir.

Tarih, her şeyden önce, o mirasın yaratılması ve kayıtlara geçirilmesidir; gelişme, o

mirasın artan bolluğu, muhafaza edilmesi, iletilmesi ve kullanılmasıdır. Tarihi, insanoğlunun sadece ahmaklıklarının ve suçlarının hatırlatılmasını ikaz eden biri olarak değil, çoğaltıcı ve doğurucu ruhların hatırlatılmasının cesaret verici olduğunu söylemek için inceleyenler indinde, mazi, ümitsizliğe düşürücü, dehşet uyandırıcı hâdiselerin teşhir edildiği bir salon olmaktan çıkar, semavî bir şehir, bin evliyanın, devlet adamlarının, mucitlerin, ilim adamlarının, sanatkârların, müzisyenlerin, âşıkların, ve filozofların hâlâ içinde yaşadıkları, konuştukları, öğrettikleri, yonttukları ve şarkı söyledikleri büyük bir ülke olur. **Tarihçi, beşerî varoluşta, insanoğlunun ona verdiğinden başka bir mânâ göremediği için yas tutmaz**; bizim gururumuz şu olsun ki, biz kendimiz hayatımıza bir mâna, ve bazen ölümün de ötesine geçebilecek bir önem verebiliriz. Eğer insanoğlu talihli ise, ölmeden önce, kendi medenî mirasını mümkün olduğu kadar toplayacak ve çocuklarına transfer edecektir. Ve son nefesinde, bu tükenmez mirasın, bizi besleyen annemiz ve devamlı hayatımız olduğunu bildiğinden, minnettarlık duyacaktır.

Kaynak: Will And Arıel Durant, Tarihten Alınacak Dersler (The Lessons Of History) Çeviren Nejat Muallimoğlu Bedir Yayınevi, 1994, İstanbul

İKTİDARIN TEMELLERİ-İktidarın Mahiyeti ve Târihi Gelişimi-Bertrand de Jouvenal

Çeviren: Nejat Muallimoğlu

MÜTERCİMİN TAKDİMİ

Hâdiselerin basıncının sakin düşünceyi güçleştirdiği ve köklü ve kesin tedbirlere başvurulması gerektiği, tereddütü, skeptisizmi (şüphecilik), tenkidi âdeta hıyanet olarak gösterdiği kötülüklerle dolu günümüzde, Bertrand de Jovenal'ın eseri gibi bir kitabın yayımlanmasının yerinde olabileceği düşünülebilir. Çünkü onun kitabı, tereddüt ve skeptisizm için bir başvurudur; "zalim'in başvurusu" olan şartların ihtiyaç haline getirilmemesinin, her istenilenin yapılmasına müsaade edilmemesi gerektiğinin savunulmasıdır. Veya, daha doğrusu, devletin veya gücü tekelinde tutan herhangi bir bünyenin güç ve yetkilerini arttırma yolundaki her adımın titizlikle incelenmesi gerektiğinde bir savunma, ve bundan böyle, hükümetin hareket serbestisini sınırlama ve yönetilenlerin de boyun eğme iradesini zayıflatma yolunda bir savunma olarak ele alınabilir.

Fakat kitabın ana tezi bunlar değil: Bertrand de Jouvenal, dünyanın ve yaşadığımız çağın ihtiyaçlarına sırt çeviremeyecek kadar derin ve kesin hislere sahip bir insan. Fakat onun bu eseri, önlenmesi mümkün hallerde karanlıkta sıçranılması aleyhinde ve karanlığın gerçekte, iyi aydınlanmış ve uçurumun sadece hafif bir iniş olduğu iddiaları karşısında bir savunma—hem de gayet güçlü bir savunma.

Bu kitapta dikkatimiz, her şeyden önce, çarpıcı bir tesadüf üzerinde toplanıyor: **devletin gücü devamlıca artarken, beşer ırkının öldürücü kötülükler yapabilme gücü de arttı**. Kitap, Hiroşima'dan [Hiroşima'ya atom bombasının atılmasından] önce yazılmış olduğundan, yazar, elbet bu paralel gelişmenin en çarpıcı örneği üzerinde durmadı. Fakat şunu da belirtmek yerinde olur ki, modern ilmin yaratılışında mevcut olan ve bizi haklı olarak korkutan kötülük yapabilme potansiyellerini düşündüğümüz zaman, bu kötülük yapabilme potansiyellerinin devletin iradesi ile kuvveden fiile çıktığı gerçeğini hatırlamamız gerek. Atom bombasını, spontane [kendi kendilerine] hareket eden bir grup ilim adamı yapmadı. Atom bombasını yapanlar, Amerikan Hükümeti'nin emrinde çalışan bir grup insandı ki, onların da en önemlileri ilim adamları idiler. Fakat nasıl o bombayı kullanma kararını Cumhurbaşkanı Truman verdi ise, bombayı yapma kararını da Cumhurbaşkanı Rosevelt vermişti. Bunu böylece belirtmekle, bu iki devlet adamının şeytanî ruha sahip olduklarını elbet söylemek istemiyoruz. Biz sadece bu büyüklükte bir hasarı yapabilecek gücün ancak devlet olduğunu — ve ister Beyaz Ev'de ister Kremlin'de otursunlar, devletin daima politikacılar demek olduğunu— belirtmek istiyoruz. Devletin, kral olmuş filozofların veya komiser olmuş ilim adamlarının yönetimi demek olduğunu düşünmek tehlikeli ve ham hayaldir. **Çünkü eğer filozoflar kral veya ilimciler komiser olurlarsa, onlar gerçekte artık politikacı olmuşlardır, ve devlete verilmiş güçler de devletin yöneticileri olan insanlar, tehlikeli mesleklerinin bütün sınır ve iğvalarına tâbi olan insanlardır.** Bu gerçek göz önünde bulundurulmadıkça şüphe ve korkuların yersizliği üzerinde duran tehlikeli bir iyimserlik havası esmeye başlayacaktır, zira düzenleyicilerinin indinde devletin elindeki gücü, henüz görmediğimiz ve bilmediğimiz akıl ve fazilet ölçüsüne sahip insanlar kullanacaktır. Hayır, devleti bu tür insanlar

yönetmeyecektir. Devletin elindeki gücü kullanacaklar, önce insan ve sonra yöneticiler ve çok daha sonra ilimci veya azizlik mertebesine erişebilecek olanlardır. "İnsanların değil, kanunların hükümeti"ni kurabileceklerini söyleyen ilk Amerikan anayasalarını hazırlayanlar bir hayal peşinde gidiyorlardı.

Bütün hükümetler, insanların hükümetleridir, ve ancak bu hükümetlerin iyileri arasında yöneticilerin, istedikleri gibi hareket etme hürriyetlerini tesirlice engelleyen kanunlar vardır.

Tabiî, yeni bir sistemin, yeni bir doktrinin, politikanın, tecrübelerle getirilen konuları değiştireceğine inanmak mümkündür. Şüphesiz, Bertrand de Jouvenal'i şüpheye düşüren ve korkutan şeyin, sadece, eski sistemlerdeki kolaylıkla belirlenen ve hükümsüz bırakılabilecek sakatlıklar olduğuna ftıanmak mümkündür. Özel mülkiyetin,[6] ırk ayırımlarının, veya dinin bulunmadığı, veya tatillerde yağmurun yağmadığı bir dünya peşinde gidenler için insanı demoralize eden bu tür düşünceler elbet geçerli değildir. Eğer Wellington Dükü'nün söylediği gibi, buna inanırsanız, her şeye inanabilirsiniz. Fakat burada (kimsenin hiçbir zaman romantik iyimserlikle suçlamadığı) Lenin'in hayal kırıklığını hatırlamak yerinde olur. Yine de Lenin, iktidarı ele geçirmesinin arifesinde yazdığı ***Devlet ve ihtilâl*** adlı kitabında, devlet makinesinin geçici olacağını ve kısa zamanda gözden kaybolacağını söyledi. Lenin, kısa zamanda gerçeği gördü, ve şayet otuz yıl sonrası Leningrad'a dönmüş olsaydı, orada Çarların bildikleri herhangi bir hükümetten daha heybetli bir devlet gücünün kurulmuş olduğunu görecekti ki, bunun sebebi de, **"İhtilâlin ihanete uğradığı değil, sadece dış görünüşünü değiştirdiği"** idi. Politika, güç üzerine yürütülür; bu gerçeğe ve onun neticelerine sırt çeviremeyiz. Biz, daha iyi bir dünyanın rüyasını görüyoruz, ama o tür bir dünya ütopyadadır —yâni hiçbir yerde yoktur.

Devlet gücünü büyütenlerin en tesirli müttefiki, Ütopya peşinde gidilmenin popüler oluşudur. Ancak son derece güçlü bir cihazdır ki, her derde deva iksir vaizlerinin vaazlarını gerçekleştirebilir. Böylece, biz, devlet cihazını benimsiyoruz, ama iksirin faydalı tesirlerinden yararlanamadığımızı, veya ancak çok yüksek bir ücreti, belki bizi iflasa sürükleyecek ücreti ödedikten sonra yararlanabileceğimizi de görüyoruz. Bu kitabın birçok değerlerinden biri, Fransız İhtilâli gibi tarihî zaferlerde de ödenen yüksek ücret üzerinde ısrarla durmasıdır. Belki Fransız devletinin eski rejimde ***[ancien regime***] saplandığı-çıkmazlardan kurtulabilmesi için ihtilâl yegâne yoldu. Gerçekte, Bertrand de Jouvenal'in İhtilâl-öncesi Fransız elitinden [seçkin insanlarından] fazlasıyle tenkit edici ifadelerle bahsetmesi de bunu gösteriyor. Fakat İhtilâl karşılığında ödenen fiyat çok yüksek oldu. Cumhuriyet, hiçbir kralın cesaret edemeyeceği fedakârlıklar talep etti, ve bu fedakârlıkların neler olabileceği de gösterildi. Belki de Bolşevik İhtilâli, Rus devleti merkezindeki çürümüş Çarlığı değiştirmek için yegâne yoldu, ama bu başarı yolunda ödenen ve hâlâ da ödenmekte olan fiyatı düşünün. Şayet millet-devletle bir tutulmayacak dinî veya genel bir istek bizden bu fedakârlıkları istemiş olsaydı, şimdikinden çok daha fazla tenkit etmiş olurduk. Ve hattâ modern devletin, yapacağını vaadettiklerini yerine getirme yolunda en yüksek ölçüde başarılı da olsa, biçbir şeyin bedava yapılmayacağına ve ödenecek fiyatın yıkıcı olabileceğine dikkat etmemiz gerekir.

Öğreneceğimiz diğer ders, politikacıların yanılmayacakları ve tertemiz oldukları iddialarının

---

6 Aristo'nun Politika'sı, 1263b: "Bu kötülüklerin hiçbirisinin sebebi müşterek mülkiyetin mevcut olmayışı değildir. Bütün bunların sebebi, insan tabiatında yaratılıştan mevcut kötülük yapma kapasitesidir."

da sıkı bir elekten geçirilmesi olmalıdır.

"Yanlış yönetmek kralların İlâhî hakkıdır" doktrinine bugün hepimiz gülebiliriz. Fakat bu doktrinin savunucusu, kralların da hatâlı yönetebileceklerini inkâr etmedi: Böyle bir yönetim, onların hatâsı ve onların günahları idi.

Fakat ister demokratik ister totaliter olsun, günümüzde modern devleti ilâhlaştıranların bazıları, Filmer'den çok daha az tenkit edenler, bir İlâhî Hak doktrinini vaaz ediyor ve uyguluyorlar. Çünkü onların savunduğu yöneticiler, yâni Führer veya Duçe, Parti veya Hâkimiyeti Eline Almış Halk, ahlâkî veya entellektüel sahada hatâ yapamaz. Batı dünyasındaki pekçoğumuz, Berlin ve Roma'da [Nazizm ve Faşizm] kurulduktan sonra bütün kredilerini yitirmiş halleri ile veya hattâ Moskova'da daha ileri [modern] şeklini almış hatâ yapmayan tertemiz politika doktrinine karşı aşılanmış durumdayız. Gelgelelim, kendi çoğunluğumuz olduğu müddetçe bir çoğunluğun hatâ yapamayacağını söyleyen veya îma eden "demokratik" iddialara karşı aşılanmış değiliz; çünkü, biz o çoğunluğun bir parçası isek, o çoğunluk felâkete sebebiyet verecek aptallık yapamaz. Ama yapabilir ve yapar. Ve Bertrand de Jouvenal da (ister önce [Jean Jacque] Rousseau söylemiş olsun veya olmasın, pek farkı yoktur), bu hayâlin tehlikeli neticeleri üzerinde haklı olarak durdu; çünkü, halk her zaman haklı ise ve devlet de halk ise, o zaman kontrol edilemeyen ve geri alınamayacak mutlak gücü halkın vekillerinin ellerine teslim etmekle bir tehlike düşünülemez.

Fakat halk her zaman haklı olmadığından, ahlâken ve aklen hatâ yapabileceğinden ve iktidar da "halkın" elinde bulunacağından daima tetikte olmak —ki hürriyet uğrunda ödenecek fiyat için daima tetikte olmak— gerekir ki, bu hâlin gevşetilmesi tehlikeli neticeler doğurur. Zira nasıl seçilmiş olurlarsa olsunlar, yöneticiler onlardır. "Biri ihtilâlci olan, diğeri olmayan iki milletvekili arasındaki müşterek noktalar, biri milletvekili olan, diğeri olmayan iki ihtilâlci arasındaki müşterek noktalardan fazladır. Ve Bertrand de Jouvenal'in Üçüncü Cumhuriyet için yazdıkları bütün millet toplulukları için de doğrudur. Bir hükümdar, bir yönetici olmak bir meslektir. Bundan böyle,

Swift'in hükmünü her türdeki yöneticilere uygulayabiliriz: **"Şarabın veya kadınların genç bir erkek, veya rüşvetin bir hâkim, veya gurur ve gösterişin bir kadın üzerindeki etkisi ne ise, bir yöneticinin elindeki mutlak iktidarın da tesiri aynıdır."** Çünkü en iyi bir maksat uğrunda dahi, yöneticiler, mahkemeler gibi, kendilerine tanınan haklara ilâveler yapacaklardır.

Hiçbir zaman sona ermeyecek küstahlığa yol açabilecek bu durum, hiç olmazsa, nasıl sınırlandırılabilir?

Etkili gücün belirli ellerde toplanmasını engellemekle. Bir Fransız görüş noktasından hareket eden Bertrand de Jouvenal, Fransız devletinin gücü karşısında, halk ile devlet gücü arasındaki bütün ikinci derecedeki iktidar merkezlerinin güçlerini kaybetmelerinin Fransa'ya neye mal olduğunu biliyor. Biz, devletin hırs ve tamahına, devletin kıskançlığına daha az müsamaha ediyoruz ve Fransa misâli, kendi durumumuza tam bir paralel olmaktan ziyade, dikkatli olmamız gerektiğini gösteriyor. Fakat İngiliz devletinin gücünün, geçmiş zamanlarda çeşitli güçlerin kaynağı olan bağımsız teşekkülleri ezerek büyümediğini iddia etmek de ahmaklık olur. Bertrand de Jouvenal'in Minotor[7] dediği devlet, ülkedeki bütün güçleri doymak

7 Minotor, Girit Adası'nda yaşadığı sanılan ve insan eti ile beslenen yarı insan yarı boğa şeklinde efsanevî bir canavardı.

bilmezcesine kendinde toplayan bir devlettir.

Ne var ki, devlet ile halk arasındaki ara teşekküllerin, bir zamanlar iyi yaptıkları işleri artık iyi yapamadıklarını, veya bir zamanlar var oluşlarının sebebi olan fonksiyonların yerine modern dünyanın gerekçelerine ayak uyduracak yeni fonksiyonlar bulamadıklarını söyleyen hırslı ve haris devletin de, bu açıdan bakıldığında, haksız olduğunu söylemek de ahmaklık olur. Parlamentolar gibi aslında kamu hizmetkârı olması gereken kuruluşların gerilemelerinin, Fransız hukukî liderlerin kendilerinden başkasını düşünmeyen ve çok defa parazit kimseler hâline gelmelerinin kitapta şaheser bir tarzda analiz edilişi Bertrand de Jouvenal'in okuyucularını, bağımsız otorite kaynaklarının gerilemesinin sebebinin sadece devletin tecavüzü olduğu yanlış düşüncelere götürmeyecektir. Devletin, mutlak bir devlet hâline gelmesinin sebebi, bir zamanların faydalı kuruluşlarının kendilerini değişen dünyaya ayak uyduramamaları olabilir. Tabiî, 1949'da, Paris Parlamentosu'nun hatâlarını hepimiz görüyoruz. Oxford ve Cambridge'nin İngiliz Sanayi Derneği'nin, İşçi Sendikaları Federasyonu'nun, Bertrand de Jouvenal'in ele aldığı çürümüş Fransız kuruluşları ile aynı paralelde teşekküller olduğunu belirtmek ve onların kendi hatâlarından başka devletin aşağı yukarı belirli tecavüzü neticesinde ölmekte olduklarını söylemek biraz zor olur.

Ve nihayet, Bertrand de Jouvenal, herşeye kaadir devlet otoritesinin benimsenmesinin başlıca sebebinin ülkede yıllar boyu görülen huzursuzluğun yarattığı yorgunluk ve ümitsizlik olduğuna dikkat etmeyecek biri de değildir. Fransız halkı, dahilî harbe nihayet verecek XIV. Louis'i kabul etti, hattâ kucakladı; onun yönetimi, ne fiyatına olursa olsun, dahilî barış ve huzurdu. Biz, bir diğer ve daha korkunç bir harbi önlemek için aynı şeyleri yapmaya tahrik edilebiliriz. Mr. Huxley, masalındaki **"Cesur Yeni Dünya"**yı dokuz yıl harbinin sonunda yarattı. Birinci Dünya Harbi'nden sonra Chesterton, **"Dünya, demokrasi için hiçbir zaman güvenilir olmayacak."** dedi. [Amerika Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson, Amerika'nın Birinci Dünya Harbi'ne, **"Harbe dünyayı demokrasi için güvenilir yapmak için"** katıldığını söylemişti.] Chesterton**, "Demokrasi tehlikeli bir ticarettir,"** diyordu. Niye tehlikeli olduğunun bir sebebi de, bu kitapta şaheser bir şekilde izah ediliyor. Hürriyeti aziz tutan iyi vatandaşların vazifelerinden biri de, bu kitapta açıklanan ve geliştirilen meseleler üzerinde düşünmek olmalıdır.

D.W.Brogan

Sh: 11-17

YAZARIN ÖNSÖZÜ

İktidar Üzerine'nin Fransızca orijinali 1945'te Cenevre'de basıldı. Elinizdeki baskı, aramızdan ayrılan aziz dostum J.F. Huntington'un hâtırasına hürmeten, I948'de İngiltere'de ve 1949'da da Birleşik Amerika'da yayımlandığı tarzda basıldı. Kitabın ucuz baskısı için başvurulan işlem, onun yeniden gözden geçirilmesini engelledi. Bununla beraber, yayımcılar, gayet nazik bir davranışla birkaç sayfa eklememe müsaade ettiler, ve işte bu sayfalarda, kitabın yazıldığı yıllarda yazarının maksadının ne olduğunu anlatacağım.

Amerikalı bazı eleştiriciler, 1949'da, kitabın "hissî" olduğunu söylediler. Ama niye "hissî" olmasın?

Kitap, işgal altındaki Fransa'da, harbin çocuğu olarak dünyaya geldi. Harp, her hâlimize, hükmümüze, davranışımıza, hislerimize ve düşüncelerimize sızmıştı. Böylesine hal ve hislerle

derin çalkantı hâlinde bulunduğumuzu idrak ettiğimizden, daha önceki zamanlarda durumun böyle olmadığını biliyordum. Onsekizinci yüzyıl Avrupa'sında, hırs ve ihtiras hislerine kapılmaksızın yürütülen harplerle iştigal edenler sadece profesyonel insanlar ve genç asilzâdelerdi.8 Halk, maddî ve manevî bakımdan harple meşgul olmuyordu: Harbin özel hayatlar üzerindeki tesiri hafifti, rutin işler, sekteye uğramaksızın devam ettirildi, düşman uyrukları ile şahsî münasebetler devam ettirildi, ve krallıktaki herhangi bir kimsenin hürriyetine tecavüz edilmedi.9 Harp, kısacası, cemiyeti ne derinden harekete getiren ne de tesir eden küçücük bir dalgacık idi. Ben, hiç de zorlayıcı olmayan harplerden günümüzün topyekûn harbine nasıl gelindiği üzerinde durdum, ve bu konuda kaleme aldığım kısa tarihî yazı bir İsviçre aylık dergisinde yayımlandı. Kitaptaki VIII. Bölüm bu yazıdır.10

Çağdaş harbin halkın günlük yaşayışını nasıl etkilediğinin en berrak örneği, Almanya'daki mecburi iş kamplarına gitmemek için kaçan Parisli işçilerin benim Correze'me akın ederek sığınmak istemeleri idi. Onlar sonraları, Fransız Direniş Örgütü'nün (*maquis'|n*) üyeleri oldular. Bu, benim için topyekûn harbe giden yolu daha iyi anlamama vesile oldu: 1943 Eylül'ünde orman arasından İsviçre'ye geçtiğim zaman beraberimdeki tek malım, topyekûn harp üzerindeki düşüncelerimi kaydettiğim defterimdi ve o zamanki faaliyetlerimin nasıl devam ettiğini de burada anlatmaya gerek yoktur.

Harp öncesi yıllarında bu konu üzerinde durmaya hazır değildim. Vatandaşlarıma daima şunu ikaz ediyordum: (nüfus ve ekonomi bakımından) Almanya'nınkinden daha az ağırlığı olan Fransa, savunma harcamalarında Almanya'dan geri kalmamalıdır. Bu mesele üzerinde devamlıca duruşum beni, pek tabiî biribirleriyle rekabet hâlindeki güçlerin, askerî harcamalarının biribirininkine eşit olmadığı mazideki tarihî durumlara götürdü. Bu yayımlanmamış araştırmam, Yüz Sene Harpleri'nde İngiltere'nin, onsekizinci yüzyıl harplerinde Prusya'nın, ve İhtilâl ve Napolyon harplerinde Fransa'nın gösterdiği üstünlüğü daha iyi anlamama yardım etti. Bu durumlarda, millî kaynaklarının büyük kısmını askerî gayeler uğrunda kullanan ülkeler diğerlerinden daha başarılı idiler.

Şüphesiz, herhangi bir ülkenin durumunda kendisini o anda karşısında bulduğu veya ileride karşısında bulabileceği güçlerle mukayesede, kendi otoritelerinin millî kaynaklar üzerindeki hâkimiyetinin, ecnebi rakiplerinin kendi kaynakları üzerindeki hâkimiyetinden daha az tesirli

---

8 Fransız Ordusu'na 1710 Harbi'nde kumanda eden Marechal de Villars, Hâtıralarında diyor ki: "Biribirine muhasım iki gücün biribirine yakınlığı, onların üst rütbeli subaylarının Scarpe sahillerinde mevzilenmiş kuvvetlerimizin üst rütbeli subayları ile muhavere etmelerine imkân veriyordu. Hesse Prensi (bir düşman subayı) de oraya geldi ve son günlerde kazanmış olduğumuz küçük bir zaferimiz için bana iltifat etti. 'Ben bundan nasıl müteessir olabilirim?

' dedi. 'Çünkü şimdi, yeteneklerine hayranlık duyduğum bir generalle tanışmış olmanın zevkini duyuyorum.' Daha sonra, benim yaralanmamın, kendi ordusunda çok endişe uyandırdığını söyledi. . . . Ben de aynı tarzda cevap verdim, ve (düşman birliklerinin başkumandanı) Prens Eugene'yi görebilmek ümidi ile aynı yere müteaddid defa gittim. Fakat kendisini göremedim."

9 Fransa Krallığı 1759'da üç kıt'ada; Avrupa, Amerika ve Asya'da, ve dört denizde savaşıyordu. O yıllarda, kamu harcamalarının millî harcamaların onda birinden (tabiî, tahmini bir rakam) biraz fazla olduğunu ve vergilerin de çok düşük olduğunu söyleyenlere inanmak çok güç.

10 Suisse Contemporaine, Ocak, 1943.

oluşu kötü bir şeydi; ve bundan böyle, herhangi bir zamanda, biribirleriyle rekabet hâlindeki güçlerin kendi kaynaklarını en üstün derecede kullanmaları “akıllı” bir tutumdur.

Kafamda daha da berrak yerleşen bir düşünce şu oldu: Uzun vâdeli olarak düşünülür ve bütün ülkeler ele alınırsa, zamanla, halkın harple iştigali derecesinin yükselişi kötü ve “gayri-mantıkî” bir haldi.

Bu noktaya kadarki düşüncelerim, silâhlanma yarışının uzun vadeli politik adaptasyonundan pek fazla bir şey değildi. Fakat, gerçekler üzerinde durduğum vakit, rakip gücün, kaynakları kontrol seviyesine “ulaşma” arzusunun, işlemde sadece ikinci derecedeki faktör olduğunu gördüm. Gerçekten, tarihî deliller gösterdi ki, millî kaynakların politik kanallarla harp gayretlerine çevrilişinin yıllar boyunca incelenmesi, tarihin belirli bir ânında ileriye doğru büyük bir hamle yapan ülkenin bu büyük hamlesinin mahallî politik değişme ile bağlantılı olduğunu gösterdi. Ondan sonra da, biribirleriyle rekabet hâlindeki güçler, aynı şekilde hareket etme yoluna girdiler, fakat gerçek şu ki, mahallî politik direniş yüzünden “gerilikler” giderilemedi, ve ekseri durumda, rekabet hâlindeki gücünküne benzeyen dahilî politik değişmeyi bir ölçüde gerçekleştiren bir devlet, o “önde giden” devlet gibi kaynakları kontrol edebilir duruma gelebilirdi.

Mahallî politik sistemdeki belli başlı değişmelerin, otoritelerin, millî kaynakları kontrol edebilmesini büyük ölçüde arttırması, bana, ele almak istediğim fenomenin [müşahede edilen fevkalâde vakıanın] ana kaynağı olarak göründü. Feodal hânedan, âcil durumlarda ihtiyaç duyduğu birazcık para ve çok az sayıda insan için sağa sola yalvarıyordu. Yönetimsel monarşinin gelişmesiyle birlikte, daimî bir vergi ile finanse edilen daimî bir ordunun kurulduğunu görüyoruz. Feodal hiçbir krallık, yönetimsel bir monarşiye hiçbir zaman karşı koyamazdı; hattâ, Petro’nun, ülkesini yeni modele göre düzenlemesinden önce, Rusya bile İsveç’le baş edecek durumda değildi. Onsekizinci asrın sonlarında, Avrupa’daki bütün devletler yönetimsel hânedanlıklar hâline dönüşmüşlerdi. Yapısında hâlâ feodal kalan yegâne ülke olan Polonya ise parçalandı. Prusya, toprak alanının çok ötesinde bir önem kazanmıştı; çünkü onun yapısal mekanizması diğer devletlerinkinden çok daha fazla gelişmişti.

İleriye doğru, ondan sonraki büyük adım —eğer böyle diyeceksek!—ülkeye evrensel askerî yükümlülük getiren ve bunu uygulamaya başlayan Fransız İhtilâli ile atıldı; ve böylece Fransa, o zamana kadar düşünülmeyen sayıdaki askerleriyle Avrupa’yı sildi süpürdü. Bunun bir neticesi de, —burada belirtmek gerekir— generallerin, kumandalarındaki insanların hayatını çok ucuz olarak düşünmeleri idi, ve bu düşünce savaş taktiklerinde gayet etkili oldu.

Basit bir düşünceden—bir harpte halkın harbe ne ölçüde katıldığı düşüncesinden— hareket etmekle bana öyle göründü ki, halkın harbe katılımı Avrupa tarihinde asırlar boyunca gitgide artmıştı. Bundan böyle, otoritenin yıkılmasını ve hürriyetin çiçeklenmesini anlatan Avrupa siyasî tarihi yerine, kendi görüş noktamdan hareketle, ülkeler haklarının, harp gayretlerine katılmalarının nasıl devamlıca arttığı konusunda okumaya başladım. Gerçekten de, hükümdarlık hakları, tabiî şahıslarda görünürcesine toplandığı müddetçe, insanların yanılabileceğinin idrak edilmesi, hükümranlık haklarının gelişmesini tesirlice frenlemişti; hükümranlık hakları ahlâkî bir insana, millete, halka, veya cemiyete bırakıldığı zamanlarda ise, hükümranlığın ahlâkî iddiaları dikilen engelleri başarı ile aşmıştı. Hükümdarların tantana ve gösterişlerini azaltacak bir kavram, gerçekte hükümdarların tantana ve gösteriş meraklarını pekiştirdi. Dahilî baskı gücünün (polis) muazzam bir şekilde artmasının büyük

tesiri ile yerleştirilen yeni inançlarla uyruklar, merkezî otoriteye çok daha derinden tâbi bir hâle getirildi. İşte o zaman bana, yapılar ve inançlardan oluşan, millî kaynakları çıkarıp takdim eden cihazın, çağlar boyunca nasıl geliştiğini öğrenebileceğimizi gösterdi. İktidarın büyümesi dediğim şey bu idi. [Karl] Marx'ın işaret ettiği gibi, her ihtilâl, ilân ettiği programına zıt şeyler yapsa da, o cihazı güçlendirdi, ona zindelik verdi; ve bu düşünce, onun adına yapılan ihtilâlde de doğrulandı. Bu hal, sağladığı yarar ne olursa olsun, aynı zamanda harbin geliştiğini de îma ediyordu.

Ben tekâmülün bu özelliğini bilhassa rahatsız edici buldum: yâni, harp uğrundaki seferberlik ne kadar yoğun olursa, iktidarın, halkı harp gayretlerine katılmaları uğrundaki başvuruları da o kadar tiz, o kadar keskin, âdeta karşı taraftakinden nefret edilmesini kutsal bir vazife, ve yetersiz nefreti de millî vicdanın zayıflamasının bir işareti olarak gösterecek kadar tiz ve keskin oluyordu. Maamafih, şunu da belirtmek gerekir ki, hislerin böylece ayaklandırılması, topyekün seferberlik için sadece tecrübelere dayanan bir gerekçe değil, gerçekte, gittikçe ve gittikçe haklı gösteriliyordu.

Bir zamanlar, bir eyaletin sâkinleri bağlılıklarını bir hükümdardan diğerine aktardıkları vakit, ferdî haklarının, mahallî müesseselerinin, oy kullanma haklarının ve ticarî müesseselerinin, sahip oldukları imtiyazların— kısacası, sosyal hayatlarının her şekil ve özelliğinin— eyaletteki politik değişiklik dışında kalacağına güvenleri vardı. Bu, XVI. Louis gibi birinin dahi hürmet ettiği bir prensipti: yâni, bir hâne dam tahttan indiren bir diğer hânedan, yeni uyruklarını, tamamen alışık oldukları tarzda yönetmeli idi. Öyle ki, bir tek gümrük kulübesi dahi değiştirilmedi; onlar, eski sınır boyundaki yerlerini yine muhafaza ettiler; yeni ele geçen eyalet, ticarî ilişkilerini, önceleri yaptığı gibi yürüttü.

O zamanlardan günümüze ne değişmeler gördük! Devlet fikri öylesine uzaklara gelişti, sosyal organizasyonundaki bünyeleri ve özel hayatın nasıl yürütülmesi gerektiğini belirleyen fonksiyonu öylesine genişledi ki, diğer bir devlete geçmekle, şirketlerin ve fertlerin her hakkı tehlikeye bırakılmış olur. Böyle bir tecrübeyi veya böyle bir hâdisenin korkusunu yaşamamış olan talihli Amerikalılar, bunun ne demek olduğunu 1949'da bilmiyorlardı.

Daha geniş bir şekilde ele alındığında, bu kitaba ilham veren endişeler Amerikan okuyucularına yabancı olduğundan, onlar, bu kitabı, kendilerinin, üzerinde tartıştıkları devletin ekonomik faaliyetleri olarak ele almak temayülünü gösterdiler. Benim perspektifim, uzun vâdeli ve uzun sınırlı, siyasî, ve ahlakî idi.

Başlangıçta, harbin genişlemesinin doğurduğu üzüntülerle, ve harbin bu genişlemesinin Avrupa tarihinde dev. lin genişlemesi ile bağlantılı olduğunu gördüğümden, bundan böyle, devletin genişlemesini tenkit edici bir noktadan ele almam kaçınılmazdı. Minotaur'un imajının yardımı ile, bazı okuyucular benim devleti, şeytanî bir hilkat garibesi olarak çizdiğimi sandılar. Eğer öyle olsa idi, bugün görünen büyüklüğüne nasıl ulaşabilirdi?

Devleti büyüten sosyal yararlardır ki, bu yararlar ne kadar aşırılıktan uzak olurlarsa o kadar iyi yerine getirilir. Belirli bir anda, sosyal yardımın belirli bir artışı, gerçek yarar sağlayabilir ki bunu inkâr etmek ahmaklık olur; ama istikbalin getireceği zararlara göz yummak da tedbirsizlik olur, sağgörüden yoksunluğu gösterir. Benim, diğerlerinin önemsemediği ikinci husus üzerinde ısrarla durmam, birinci hususu önemsemediğim anlamına gelmez. Gerçekte, İhtilâlden yarım asır önceki Fransız tarihinin incelenmesi bana şunu öğretti ki, merkezî otoriteye aşırı güvensizlik onun, bir ucube şeklinde güçlenmesine yol açar. Bizim o

zamanlardaki hür ve güçlü yargı sistemimiz (ki *les Parlements* diye biliniyorlardı), devlet yönetiminin gelişmesinden korktuğundan, onu sistematikçe engelledi, onun, değişmekte olan bir cemiyetin meselelerine hal çareleri bulamayacak kadar zayıflamasına, ve sınırlı monarşik hükümetin felce uğramasına sebep oldu ki, bütün bunlar Napoleon'un iyiden iyiye merkezleşmiş ve otoriter yönetiminin yolunu hazırladı.

Bu kitaba başlamamdan çok öncesi, ülkemizde, devletin kontrolündeki bir sosyal bütünleşmeye gidildiğinin güçlü sebeplerini biliyordum; bunun doğuracağı tehlikeleri düşündüğüm için de, bu sebepleri küçümsemek istemedim. Bu vakıanın farkında olduğum içindir ki. "tabiat" ismi ikinci başlığa alındı. Bu kitaba adanmış güzel makalesinde, |ünlü İtalyan tarihçisi] Benedetto Croce, kitaptaki analizi kabul etmekle birlikte, yarınların kötü olacağı düşüncelerinin kitap boyunca belirtildiği için de beni azarladı. Başka türlü nasıl olabilirdi?

Çünkü o zaman moda sayılan her düşünce, güçlü bir cihazı kasıtlı, inatçı, fanatik kimselerden uzak tutacak engelleri yıkarken, her sosyal faktörün katkıda bulunduğu seküler [laik] bir temayülün hızlandığım keşfetmiştim. Mesele belirtildiğinden, kafa, çözüm yolları bulmak için harekete geçer; şimdi ümit ederim ki pekçokları bu yolda çalışacaklardır.

Burada anlattıklarım sadece bir ifade, bir izahtır. Üzülerek söylüyorum ki, yazılmasına hemen hemen yirmi sene öncesi başlanmasına rağmen, bu ifade günümüz için daha az değil, belki daha çok geçerli.

Kasım 1961
Bertrand de Jouvenal
Sh: 19-24

İKTİDAR VE İNANÇLAR

1. İnançların dizginlediği İktidar. 2. İlahî kanun.

3.Kanunun ciddiyet ve vekarı. 4. Kanun ve kanunlar.

5.Kanunun iki kaynağı. 6. Kanun, âdetler ve gelenekler.

7. Yasama otoritesinin gelişmesi. 8. Rasyonalist kriz ve Protagorizm' in siyasî neticeleri.

Araştırıcı bir kafanın herhangi bir beşerî formasyon'da gördükleri, grupları üzerinde üstünlük kuran ve onların faaliyetlerini yönlendiren otoritelerin çıkmakta olduklarıdır. Fakat bu görünen otoritelerin kural ve kısıntıları kendiliklerinden, insanlar arasında ahenk ve işbirliği yaratamayacağı çok geçmeden anlaşılır.

Haricî kuvvetlerin fertlerin davranışları üzerindeki tesirleri, onların hareketlerini kendi içlerinden tayin ettiği görünen bir direktörün tesirinden çok daha azdır. Belirli bir cemiyette belirli bir mevkii olan herkes ancak son derece istisnaî durumlarda kendi tipik davranışından ayrılır. Bu inanç ve ahlakî kurallar dizisinin yarattığı bu düzenlilik hissi, cemiyetteki her insanın tabiatında köklüce yerleşmiştir.

Kadîm insanlar, âdetlerine verdikleri önemle bunu çok iyi idrak etmişlerdi; eğer âdetler iyi ise, hükümete hemen hemen ihtiyaç yoktu, ve şayet âdetler kötü ise, hükümet etmek hemen hemen mümkün olamazdı.

Herkes, herkesin bildiği sabit kurallara göre hareket ettiği takdirde, onların her durumda nasıl hareket edecekleri, işbirliği içinde bulundukları diğerleri tarafından bilinir, ve beşerî münasebetlerde güven hükümran olur. Aksi yönde, âdet ve gelenekler aleyhinde bir davranış, bütün hesapları altüst eder, her türlü tedbirin alınmasını gerektirir, bu tür yanlış hareketler karşısında karşıt hareketler çıkar, ve kötülük daha da büyürse, sonunda nefret, güvensizlik, ve şiddet kol gezer.

Kadîm insanlar, bundan böyle, bir ecnebiyi kendilerinden uzak tutmakta haklı idiler. Onun âdetleri farklı idi, ve nasıl hareket edeceği bilinmiyordu. Onların, eşyanın normal hareketine karşı çıkan davranışları en şiddetli bir şekilde cezalandırmaları da daha az mantıkî sayılmaz. Bu şartlar altında sadece küçük bir hükümete gerek vardı, çünkü hareketleri düzenlemek için gerekli olan şeyleri eğitim yerine getirmişti.

Bundan böyle, sosyal güveni sağlamayı gaye edindiği müddetçe İktidar, âdetlerde, ve âdetleri ayakta tutan inançlarda, kendisinin en değerli yardımcılarını bulur. Fakat onun özü olan egoizm, İktidarı, daha geniş sahalara uzanmaya zorlar. İktidarın gelişmesi sırasında, kendisine yardım eden otoritelere saldırdığını, onların harabelerini kendisine siper edinerek tabiî aristokrasileri kendisinin devletokrasisi ile değiştirdiğini gördük. Aynı şekilde, adet ve inançlar da alaşağı edilmelidir ki İktidar, onların cemiyetteki nüfuzu yerine kendi otoritesini yerleştirsin ve onların harabeleri üzerinde kendi mâbedini kursun.

1

Kamu otoritesinin devamlıca gelişmesi, eğer onun güç ölçüsünün onun resmî anayasasında bulunduğunu düşünürsek, anlaşılmaz.

Hükümetler, anayasalardaki, kontrol ve denge unsurlarının, hükümetleri yönetenlerin önlerine koydukları kısıntıların sayısına göre derecelendirilir. Ve en mutlak hükümet, en keyfî

hükümet, en hür hükümet her istediğini yapan hükümettir ki, önünde kısıtlayıcı hiçbir organize kuvvet yoktur.

Bu ölçü—entellektüelce tembel biri onu yüksek derecede elverişli bulacaksa da—tamamen yanlıştır, çünkü ahlakî hislerin sahasına göz yumar ki, bu ahlakî hisler de, ne vasıfta olurlarsa olsunlar, muazzamdır. Burada en üst tipteki hislerden, ferdin kendi şuurundaki hâkim iyilik hissinden değil, en geniş mânası ile bir cemiyetin kendi *comme il faut'* sunu oluşturan hareket ve hisler tarzlarına bir cemiyetin bağlılığından bahsediyorum. Böylece anlaşılan ahlakî hisler, sosyal bünyeyi ve yönlerini onlara göre tayin eden yöneticilerin vicdanlarını tedirgin eder. O hareket, yerleşmiş âdet ve inançlarla yürütüldüğü zaman tesirlidir, ve onları fena halde rahatsız ettiği zaman da tesiri olmaz.

Bundan böyle, bir cemiyetin âdet ve inançları ne kadar istikrarlı ve köklü olursa, onun muhtelif durumlarda nasıl hareket edeceği o kadar önceden bilinir, ve İktidarın hareket serbestisi o kadar az olur. Eğer sadece âdetlerin müsaade ettiği kısmı uygulasa dahi, yine de mutlak bir cemiyet görüntüsünü verir. Fakat bir defa bu âdet ve inançlara karşı haraket ederse, son derece zayıf olduğu görünecektir. Ve bu âdet ve inançlar ne kadar sert uygulanırsa, İktidarın hareket serbestisi de o kadar sınırlı olacaktır.

Adet ve hurafelerin bizi hayrette bırakırcasına kendilerine bahşettiği lüks ve şiddete rağmen, kadîm despotik cemiyetlerin bizim için çok basit görünen tedbirleri uygulayamamalarının sebebini işte burada aramak gerek. Hurafeler, bazı hususlarda, onları ayakta tuttu, diğerlerinde onları kontrol etti. Bu sebepten ötürü, onsekizinci asır felsefesinde sık sık rastlanan "hurafeler, despotizmin desteğidir," sözü kabul edilmeden önce iyice irdelenmesi gerekir. Bu konuda söyleneceklere son vermeden önce, fikirlerimizi çok daha berrak ve değişik olarak ortaya koymak gerekecek.

Onyedinci ve onsekizinci asrın rasyonalist [akılcı] düşünürleri indinde ilkel insan, kendi iradesinin kaprislerinin emrine göre hareket eden tamamen hür bir kimse olarak göründü. Ve ancak, kanunun yasak meyvalar dediği sosyal boyunduruk altında boynunu eğdi. Ve dindar sahtekâr da, bu aynı kanuna İlahî vahiy görünüşünü verdi. Bundan da şu çıktı: Her yasaklanan şeyin ve davranışın kuralının müellifi İktidardı, ve din de, İktidarın hayalî polisi olarak hareket ediyordu.

Konuya bugünkü bakış çok farklıdır. İlkel insanları ne kadar fazla öğrenmek istersek, gözümüze o kadar fazla çarpan şey, onların davranışlarındaki aşırı özgürlük değil, bilâkis, davranışlarının son derece kısıtlı oluşudur. Çok geri cemiyetlerde, bir insanın hayatı, her zaman aynı olan hareketlerle küçük bir daire içinde geçer. Bu tür bir düzenlilik bir kanun yapışıcının işi değildir; hükümet otoritesinin asgarî olduğu günümüzün bazı topluluklarında da bu hal görünür.

Vahşi, topluluğunun âdet ve geleneklerine ayak uydurmakla kendisini memnun hisseder. Onu, alışmadığı faaliyetlere itme gayretleri karşısında ilkin tiksinti duyar ve çok geçmeden bu tiksinti paniğe dönüşür. Bunu izah etmek kolaydır. Her yenilik, belirsiz korku hislerini açığa vurdurur. <u>"Yapılmayacak olan şeyler'in oluşturduğu muazzam kütledeki farklılıklara bizler âşinâyız: gayri-ahlakî, gayri-meşru, şoke edici, tehlikeli, bu kütleden ayrılmış değildir. Kötü, ilkel insanın bütün görüş sahasını hemen hemen kapatan ayırt edilemeyen bir kütle olarak görünür. Biz, fizikî olarak mümkün olan herşeyi bir haritada gösterebilirsek, ahlaken mümkün olanlar bu haritada daracık bir yeri kaplar—gerçekte, bir çizgiden pek farklı</u>

değildir. Veya, mecazî olarak düşünürsek, ahlaken mümkün olanlar, incelenmemiş bir bataklıktaki dapdaracık bir patikadır; ecdatlar da o yolda yürüdüklerinden, üzerinden güvenlikle geçilebilir.

Böyle bir cemiyetin dahi başında bir despot bulunursa, âdetlerin aşırı sabitliğinin onu da bu patika üzerinde yürümeye zorlayacağına emin olabiliriz. Bir zamanlar düşünülmeden yapıldığının zannedilmesi aksine, bu sosyal disiplinin müellifi de, o disiplinin uygulanmasından sorumludur.

Kanun yapıcılık çok modern bir fikirdir; yalnız ben bunu söylerken, onun, tamamen bizim kendi zamanımıza ait olduğunu belirtmek istemiyorum; demek istediğim şu: kanun yapıcılık, bir cemiyetin gelişen hayatının çok ileri safhasında ortaya çıkar. Genç bir cemiyette, kim olurlarsa olsunlar, bir grup insanın cemiyetteki herkesin nasıl davranacakları hususundaki kuralları tespit edeceği düşünülemez. Mevcut kurallar, ister güçlü ister zayıf olsunlar, cemiyetin bütün üyelerinin kesinlikle boyun eğmesi gereken kurallardır.

Bu kurallar, her yerde korkulu bir hürmet ilham eden ataların bütün otoriteleri ile güçlendirilir. Eğer “kanun” kelimesi onlar için yerinde bir kelime ise, kendi “kanunlar”ını izah etmek vahşilerin kapasiteleri dışında değildir. Bu kanunların her biri, bir efsanevî veya insan-üstü ecdatla bağlantılı efsanevî bir masal ile haklı gösterilir.

Bu tür masalların bütün yapısı tamamen yerine getirilmesi mecburi âyinlerle, merasimlerle, ve pratiklerle desteklenir, ve bu konuda bir vahşinin bunlara boyun eğmemesi, bizim kendi durumumuzla kıyaslandığında, hemen hemen imkânsızdır, çünkü biz kendi kanunlarımızın orijinlerinin insanlar olduğunu ve insanların getirdikleri kısıtlamalarla ayakta tutulduğunu biliyoruz.

Bir cemiyet ne kadar az gelişmiş ise, âdetleri o kadar kutsaldır, ve bir kral, âdetlerle bağdaşmayacak bir şeyi emredecek kadar düşüncesizlik gösterirse, kendi otoritesini çiğnemiş ve hayatını tehlikeye sokmuş olur.[1]

Her zaman biribirlerine benzediğinden taklit içgüdüsünün egzantrik davranışlara yer vermediği bu hallerin telkin gücü öylesine büyüktür ki, egzantrik bir durum ortaya çıktığı takdirde, ne yapılması gerekeceği hususunda bir şart konmaya ihtiyaç hissedilmemiştir.

Çok ilkel cemiyetlerde hükümlerini yürüten yaptırımların özel mahiyetlerinin izahı budur— meselâ, Greenland’da olduğu gibi, Eskimolar’ın belirli zamanlarda toplanan meclisleri, onların yegâne hükümet organıdır; kamu düzenini çiğneyen herhangi bir kimse lânetlenir, ve kendisine “alaylı” şarkılarla eziyet çektirilir. Topluluk tarafından böylece küçük düşürülme, çocukların halka dillerini çıkarmalarını akla getiriyor ki, Eskimolar’ın hareketi de, topluluk düzenini bozmaya çalışan kimsenin mahcubiyet ve pişmanlık hisleri ile dağlara kaçmasına sebep olur, ve orada rezil olmasını içine sindirene kadar kendi insanlarından uzakta kalır. Üstelik, cemiyetteki hislere daha derinden karşı çıkmış ise, aşiretinden kovulması dışında başka hiçbir ceza mümkün değildir; bu tür bir ceza da Eskimolar arasında olduğu kadar Bedeviler arasında ve Incil’de de görülür.

2

Titizlikle işlenmiş kurallara tam mânasıyla boyun eğilmesi küçük ilkel cemiyetlerin bir özelliğidir. Fakat, kolayca görüleceği üzere, insanlık tarihinde oldukça son zamanlarda meydana çıkan istilâlarla birtakım zorluklar meydana çıkar: bu istilâlar, biribirlerinden farklı

âdetlere sahip müteaddit toplulukları bir ve aynı hükümetin yönetimi altında toplar. Onların her biri, pek tabiî, kendi âdet ve geleneklerini muhafaza eder, fakat neticede meydana çıkan çekişme yine de orijinalliği mümkün kılar ve teşebbüs hislerini serbest bırakır. Üstelik, fethetmek isteyen herhangi bir halk, her yerde var olan görünmeyen kuvvetleri harekete geçirmek korkusundan kendisini kısman de olsa kurtarmalıdır.

Binlerce yıl diğerlerini kölece taklit ederek yaşamış yenilikçi bir halk, bu kölelik yıllarının getirdiği uykudan uyanınca, her tür orijinal faaliyete düşünmeksizin koşar. Daha sonraki bir tarihte kendisine, gelişmenin çeşitli meyvalı yollarını açacak bir kanun sistemi araya girerken, halkı, yıkımlarına sebep olacak yolda yürütmeye çalışanlar, kendilerinin İlahî otoritesini tamamen kaybederler. Medeniyete doğru yürüyen her halkın, gelişmesini şartlandıran bir İlahî kitabı vardı. Büyük tarihî halkların durumunda bu kitaplar öylesine hayranlık uyandırıcı idi ki, dinî inançları zayıf olan biri dahi onda İlahî müdahaleyi görüyordu. Öte yanda, bu kitapların cemiyetin ihtiyaçların çok uygun olması, onların, beşerî hikmetin âbideleri olarak ele alınmasına yol açtı ki, inandırıcı bir hile ile, o hikmetlerin İlahî bir kaynaktan çıktığı düşüncesi yerleştirildi. Bu çok kötü hatâ, peşinde bir diğerini de getirir: İktidarın, kanunların müellifi olduğu düşüncesi yerleştirilir. Gerçekte İktidar kanunlara tâbidir; Deuteronomy'den öğrendiğimize göre, kralın vazifesi, Kanunlar kitabının bir kopyasını alıp her gün okuması, ondaki emirleri sadakatle yerine getirmesi, ve onlardan ne sağ ne sol eli ile ayrılmaması gerekiyordu.

Kanun verici İktidar değil, ya derinden ilhamlanan veya, en azından, derinden inanan insanların dilleri vasıtasıyla konuşan Allah'tır. Onun gösterdiği yoldan herhangi bir şekilde ayrılmak, sosyal otoriteyi değil, Allah'ı gücendirir. Cezalandıran, sosyal otorite değil, Allah'tır. Maine[3], Kızıl Deriliiler'in en eski kutsal belgelerinde devlet tarafından cezalandırılma konusunda hiçbir madde bulunmadığını gördü; bu belgeler sadece, suçlu insana, meselâ, kendisini üç defa ateşe atmasını, veya düşmanlarının kötülüklerine karşı savunmasız durmasını tavsiye ederler ki, böylece, kendisini Allah'ın çok daha şiddetli cezasından kurtarmış olabilir.

İlk insanlar arasındaki güçlü dayanışma hislerinden ötürü, bir kimsenin dinî inançlara saygısızlığı, bütün halkın kanun getirici tabiatüstü otorite ile ittifakını tehlikeye sokar. Suçlu, günahının diğerlerine de bulaşacağı korkusu ile, cemiyetten uzaklaştırılmalıdır. "Eğer onun eli seni rahatsız ederse .. ."

İnsanlar, günah işleyenleri aralarından uzaklaştırırlar, çünkü böyle yapmazlarsa, İlahî intikamın kendilerini bulacağını düşünürler; onlar, bu kimseyi cezalandırmaz, varlığı, kendi hayatlarını tehlikeye sokan o kimse ite münasebetlerini keserler. Oedipus [Odipus] efsanesi, bu gerçeği çok güçlü ifade eder. **Odipus iyi bir kraldı, ve halkın çıkarı, onun, bilmeyerek işlediği bütün günahlar üzerine bir örtü konmasını gerektiriyordu.** Sophokles, Odipus'u faziletlerini daha iyi bilmemizi göstermek istercesine, onun düşüşünden sonra, Tebes'in ilkin, Eteokles ve Polinices arasındaki dahilî harple nasıl parçalandığını, ve ardından zalim Kreon'un eline düştüğünü anlatır. Bundan böyle, Odipus'u tahtında tutmak daha iyi olacaktı. Ama bu mümkün değildi. Tahtta, ana ve babasını öldüren, kendi ailesi mensuplarıyla cinsî münasebette bulunan bir kimsenin bulunması ilâhları gazaba getirmişti; onlar da, bundan böyle, Tebes'e veba salgınını gönderdiler. Gözleri oyuklarından çıkarılan Odipus, şehirden uzaklaştırıldı.

Kimi memnun etmek için?

İnsanları değil, İlâhları.

Bir Yunan gemisinin kaptanı, bir katili gemiye almayı reddettiği zaman, onu dehşete düşüren katil değil, İlahî intikamın, suçlu insanla birlikte kendisini, hattâ onu taşıyan gemiyi de çarpacağı korkusu idi.

Suç işleyenleri cezalandırmak Allah'ın işi idi. Bu sebepten, medeniyetin ileri safhalarında bile, hüküm vermek O'na bırakıldı. Ölüm cezasına çarptırılmış bir kimseyi bir kano'ya [ince kayık] koyarak açık denize salan Polinezya aşiretleri vardır; eğer Allah istiyorsa, onu bir limana götürecektir. Hemen hemen evrensel fenomenler olan ateşten gömlekler [büyük sıkıntılar] aynı prensipten doğar. Kendi Batı medeniyetimizde bile, çok uzun olmayan bir zaman önce, suçlu olduğu söylenen bir kimsenin, suçsuz olmadığını ispat etmesi için, bir gece öncesi ateşte kızartılmış haçı, dinî âyinden sonra elleri ile tutması isteniyordu. Eğer bu kızgın haçın açtığı yara üç gün içinde iyileşirse, Allah onun suçsuz olduğuna karar vermiş olacaktı.

Kanun sahasında, kanunu yapan Allah'tır, hâkim Allah'tır, yönetici Allah'tır.

3

Allah'ın bu rollerinden sadece üçüncüsüne insanlar katılabilirler; suçu güvenilir delillerle onaylanan bir kimseyi—Allah'a bir kurban olarak—onu öldürebilirler. Daha sonraki bir tarihte, hüküm verme ve uygulama hakkını kendilerine aldılar. Fakat, şu noktayı belirtmek gerekir ki, Orta Çağlar'da, asillerden oluşan mahkemelerin ve Roma'da halkın kararı ile verilen ölüm cezalarında görüldüğü üzere, hüküm verme işini yüklenen, İktidarın bir temsilcisini değil, çok defa halkın meclisleri idi.

Kanun yapıcısı mevkiindeki İktidar henüz görünmemişti. Bize, otoritenin en yüksek ifadesi olarak görünen şey, kanunî olanın gayrikanunî olandan ayrılması, neyin yapılması ve neyin yapılmaması gerektiği hususu, siyasî İktidarın, ancak gelişmesinin geç bir safhasında özelliği oldu.

Bu gerçek son derece önemlidir. Neyin iyi ve âdil olduğunu belirleyen bir İktidar, ne şekilde olursa olsun, neyin iyi ve âdil olduğunda tabiatüstü otoritelerden aktarılan İktidardan çok farklı bir şekilde mutlaktır. Beşerî davranışları, sosyal yararlığın ne olduğundaki kendi düşüncelerine göre düzenleyen bir İktidar, hareketlerinin Allah tarafından belirlendiği uyrukların İktidarından çok daha farklı bir şekilde mutlaktır. Ve burada şu gerçeği bir göz atmış oluyoruz: İlahî kanun vericiliğinin reddedilerek yerine, beşerî kanun vericiliğinin konulması, bir cemiyetin gerçekten mutlak İktidar yolunda attığı en büyük adımlardır. Kanunlar, tabiatüstü bir orijine atfedildiği zamanlarda, bu adım atılmadı.

Eğer kanunları gönderen Allah ise, onları tâdil etmek kimin haddine?

Onun yeni bir kanun göndermesi gerekir. Ve bundan böyle, Hıristiyanlar'ın, İsa'nın dokunmadığı hususları ele alan kanunlara da Musa'nın Kanunları, veya Eski Kanunlar diyorlar. Aziz Thomas, onlardan Eski Kanunlar diye bahsetti.

Bu noktaya kadar Müslümanlar da aynı düşüncedeler. Fakat onlar, üçüncü bir vahy'e, Allah'ın, Muhammed'e ilettiği vahiylere de yer veriyorlar ki, onları, bizimkilerden çok daha fazla süren bir devamlılıkla hâlâ kendi kanunlarının temeli olarak kabul ediyorlar. İbn Batuta'nın Seyahatnâme'sini okuduğumuz zaman, [Hz.] Muhammed'in kendi doğum

yerinden mümkün olan en uzaklarda dahi adaleti yerine getirmekle görevlendirildiğini görüyoruz. Fransa'ya yeni gelmiş bir Habeş'in, Fransa'nın en yüksek mahkemesinin başına getirilebileceğini tahayyül edebilir misiniz?

Sadece Fransız kanunlarını bilmeyişi, onun bu mevkiye getirilmesini gayri-mümkün kılacaktır. Fakat İbn Batuta, bütün İslâm dünyasında geçerli olan kanunu biliyordu. İnancın birliği, kanun vericiliğinin birliğini doğurdu, çünkü Allah'tan başka kanun vericisi yoktu.

Bütün büyük cemiyetler, cemiyete verilen bir İlahî kanunun çatısında teşekkül ettiler; bu öyle bir kanundu ki, bütün iradelerin en güçlüsü olduğundan, İktidarı uygulayanların iradesi dahi, onu parçalayacak veya yerine başkasını getirecek güçte değildi.

Tarihin en az dindar insanları olan Yunanlar ve Romalılar'da da böyle idiler. Şüphesiz, Roma kanunlarındaki dinî hususlar çabucak kayboldu. Fakat onların sivil kuralları ve müesseseleri, Ihering'in gösterdiği gibi, kutsal özellikteki kadîm kural ve müesseselerin tıpatıp yeniden düzenlenmiş şekilleri idiler.

Kanunların, topluluğun huzurunu sağlamak düşüncesiyle çıkarılan insan yapısı kurallar olduğu düşüncesiyle aşılanan modern insan, Çiçero'nun, medeniyetin ileri bir safhasında bile kanunlarla ilgili tezinde ilâhları şereflendiren teferruatlı yazılara yer verdiğini oldukça hayret içinde müşahede edecektir?

Ama ondan da mantıkî hiçbir şey olamaz: kanunlara saygı, ilâhlara saygının bir yönüdür.

Çiçero, kanunların mahiyetini apaçık şöyle anlatıyor:

En büyük filozoflarımızın hepsi şu noktada hemfikirdiler ki, kanun, ne insanın bir icadıdır ne de günlük hayatın nasıl yürütüleceğini anlatan kurallara benzeyen bir şey değil, kâinatı, emir ve yasaklarının çıktığı hikmeti ile yöneten ezelî bir şeydir. Bu aynı otoritelere göre, bu ilkel kanunlar, Allah'ın kendi ruhunun yüce ifadesinden başka bir şey değildir, ve yapmak veya yapmamak hususundaki her emrin kaynağı O'nun hükümranlık sebebidir. Bu kanunlardan, Allah'ın beşeriyete verdiği asalet çıkar ki, bu asalet de, neyin iyi olduğunda ve neyin yasaklanacağında insana bahşedilen sebep ve hikmettir.[8]

İlahî emirler ve yasaklar sosyal gerekçelerin bütün sahasını elbet kaplamaz. Böyle bir durumun ortaya çıkması da, Çiçero'nun, tepeden bakarcasına îma ettiği kuralları gerekli kılar. Çiçero onlara, "günlük hayatın kuralları" diyor. Ama İlahî kanunlarla bu beşerî kanunlar arasında ne büyük bir fark var!

Yüce kanunun çıktığı yer onu çıkaran ilahî ruh olduğundan, hiç de daha az olmayacak şekilde, akıllı veya mükemmel olan, insanın ruhunda da yerleşmiştir. Aynı konularda farklı seslerle konuşan ve kısa bir müddet devam eden yazılı kanunlara gelince, onlar, kendi değerlerinden değil de, halkın onları öyle kabullenmiş olmasından ötürü "kanun" adını taşırlar.

4

Bundan böyle, iki tür kanun vardır. İlkin, emir diye adlandırılabilecek, yücelerden gelen kanun vardır ki, ya dinî inançları derin insanlar onun bir peygambere gönderildiğine inanırlar veya beşerî zekâya daha fazla güvenle bakan bir halkın ancak gaipten gelebileceğine karar vermeleriyle ortaya çıkar. **Her iki durumda da, kanunun müellifi Allah'tır.** Bu kanunun çiğnenmesi, O'na karşı işlenmiş bir suçtur. Böyle bir hareket, dünyevi güç araya girsin veya

girmesin, cezalandırılır. Ve sonra da, cemiyetin büyüyen muğlaklığının peşinde getirdiği sınırsızca değişik davranışları disiplin altında tutmak için, insanların yaptıkları düzenlemeler vardır.

Bu sosyal tekâmüle ne kadar fazla dikkat edilirse, kanunların bu iki yönü o derece berraklaşır. Adetlerini yavaş yavaş değiştiren insan, bazı belirli hareket tarzlarına hâlâ sadık kalacak ve bazı yasaklardan da saygı ile kaçınacaktır. Katı bir mecburiyet bu sosyal değişmezleri ayakta tutar. Mutlak'ın sahası işte budur.

Öte yandan, yeni faaliyetler ve temaslar, yeni yeni meseleler ortaya çıkarır, ve onlar da yeni durumlara cevap verebilmek için yeni davranış ölçülerini gerektirir. Yeni durumlara cevap verecek yeni kurallar şarttır. Bu yeni kurallar nasıl formüle edilecektir?

Hakikî mânasıyle dindar insanlar için sadece bir yol-vardır. İlahî kanun, ahlâkın bir temeli ve hukukun da yegâne tabanıdır; sualler ortaya çıktıkça, kendilerini Kitabın prensiplerine dayayan din doktorları gereken cevapları formüle ederler. Böylece bir millet, din adamlarının hukukî bilgilerine güvenerek, bir kanun yapıcılar meclisine ihtiyaç hissetmeksizin hayatını sürdürebilir. Meselâ, Yahudi halkı, dağınık yaşamalarına rağmen, bu yolla en hararetli anlaşmazlıkları bile çözerler, Usulü ile kurulmuş bir devletin bulunmadığı zamanlarda böylece formüle edilmiş pratik kanun örneklerinin siyasî düşünürlerin gereken dikkatini çekmediği görülüyor. İslâm dünyasında, Kur'an'a dayalı hukuk da aynı rolü oynadı.

Şu halde, bu durumlarda, kanunlar yapılmaz. Kanunun yorumu, bütün belirli durumlar için gereken cevabı verir. Kanunlar bir hukuk sisteminden başka bir şey olamaz, ve hukuk sistemi de bir ahlâk sistemidir.

Doğu dehası bu çözüm yoluna meyleder; Batı etmez. İkincisi İlahî kanunu kendi sahasında, yâni mutlakçasına mecburi veya mutlakçasına yasaklanmış olarak kompartmanlaştırmaya meyleder, ve kanunda belirtilmeyen hareketler karşısında da aldırmazlıktan gelir. Böylece, bu açık sahada, ferdî enerjiler ve teşebbüsler, kendilerinin biribirlerine empoze ettikleri kısıtlamalardan başka bir kısıtlama tanımaksızın dolu dizgin giderler; bu kısıtlamalar da harp etme veya dâva açma gibi somut şekillere bürünür.

Davranışların geliştiği ilkel bir cemiyetin tekdüzeliğinden ne kadar uzaklaşılırsa, o kadar fazla çatışmaya yol açılır; bu çatışmaların artması da cemiyetin tekâmülünün görünen refleksidir. İstihale adımı hızlandıkça anlaşmazlıkların sayısı da artar. Statik bir cemiyette görüldüğü gibi, davranışların ahengi artık normal bir şey değildir. İşte o zaman belirli hükümlere (adlî) ve genel hükümlere (kanun yapıcılık) ihtiyaç vardır, ve onların hızla artan sayıları süper yapıyı kanunun üzerine oturtur. Onlar, İlahî kanunlara karşı beşerî kanunları oluşturacaklardır.

İki saha arasındaki farkın kesinkes belirli olduğu Roma'yı alınız. Diyelim, bir Romalı, bir bakireyi kendisine metres aldı: bu hareketiyle ilâhları gücendirdiğinden, İlahî gazabın cihazı olarak hareket eden kral, suçluyu cezalandırır. Şimdi yine diyelim ki, o bir Roma vatandaşını öldürdü: o sadece öldürülen kimsenin ailesini gücendirdiğinden, adaleti yerine getirmek işi aileye bırakılmıştır. Fakat katilin ailesi de, bu kan davası bütün topluluğun haysiyetini tehdit edene kadar onunla birlikte bulunacağından, kral, o zaman, cemiyetin çıkarları uğruna hareket ederek bir hakem sıfatıyla müdahale eder.

Bu iki müdahalenin kökünde biribirinden çok farklı iki prensin uygulandığı gayet açıkça

görüldü: biri ahlakî veya dinîdir ve diğeri de sosyal veya kestirme bir prensiptir. Yine şuna da dikkat edilmelidir: ikinci prensip ancak dinî hislerin yetersiz olduğu zamanlarda ortaya çıkar ki, dinî hislerin yetersizliği de, Batı insanını ilâhlarının, ilgileri sınırlı olan ilâhlar olarak düşünülmesi neticesidir. **Romalılar, belki yeryüzünde en az mistik insanlardılar. İşte bunun içindir ki, ilâhların yasakladığı *(fas)* ile insan beyninin işi olanı *(jus)* kısa zamanda biribirinden ayırdılar.**

5

O zamandan itibaren kanunun iki kaynağını ayırt etmek mümkündür. Bir yanda, davranışın kesin kuralları vardır ki, özelliğinde dinî olan objektif bir kanunu vücuda getirirler. Diğer tarafta, biribirleriyle didişen insanları görüyoruz, ve, herkesin ilgisi göz önünde tutularak, sayıları bir hayli olan sübjektif haklar taraflarca tanınır. Eğer dışarıdan bakılırsa, objektif bir kanunun özelliği yararlı olmak amacını taşımasıdır.

Bu iki kanunun sahaları, cemiyetin taptığı ilâhların egoist olmalarına ve sadece yakılacak adaklar istemelerine veya hukukî olduklarına ve insanların sadece gerçekten ahlâklı davranıp davranmadıklarına göre, herhangi bir cemiyette çok değişik görünümler ortaya koyar. Birinci alternatifi en saf şekli ile bazı Afrika kabilelerinde görüyoruz ki, söylendiğine göre, “din, sadece âyinlerle ilgili tapınmalar demektir, ve bir âyinin ihmal edilmesi veya atlanması ilâhların gazabını halka göndermek için yeterlidir.”[10] Bu aşırı bir durumdur, ama ilâhların aşağı yukarı “ahlakî*[1] oldukları da gerçektir. İlâhlar ne kadar az ahlakî olurlarsa, saf beşerî kanunun sahası da o kadar geniş olur.

İki saha arasındaki sınır da, bir daha ele alınmamak üzere kesinlikle belirtilmiş değildir. Beşerî kanunu gıdalandıran şey, hayatın akışı ve menfaatler ve hırsların basıncıdır. Ihering, hattâ, sübjektif bir hakkın sadece korunmuş bir çıkar olduğunu söylüyor. Biz bunu, çıkar sertleştikçe, gösterdiği kuvvetten ötürü kendisine hukukî bir örtü aldığını müşahede ettiğimiz zaman görüyoruz. Beşerî kanun, herhangi belirli bir zamanda ortaya çıkan gerginliklerle periyodik revizyonlardan geçen mevcut bir anlaşma gibidir. Böyle bir hareket, kaçınılmazcasına, İlahî kanunun sahasına uzanmaya meyleder; inanç, canlı ve aktif olmadıkça, orada pasif bir muhalefetle karşılaşır.

Daha da fazlası, çıkar ve hırsların bu karışımı fikirleri heyecanlandırır. Fikirler, inceleme ürünleri değildir, ama zamanın ve mekânın tesirlerine tâbidir. Bunun neticesi de şudur: ilâhların arzularının ne olduklarındaki fikirler, sosyal savaşın sıcaklığında tâdilata uğrar ve ahlakî yükümlülük, sızmalar ve yıpranmalarla zarar görür.

Bu iki saha arasındaki farkın nasıl çizilebileceğini ve onların biribirlerinin nüfuzuna kapalı olmadığını gösterebilmek için bu tezin genişletilmesi gerekiyor.

Romalılar gibi seküler bir halk ilâhlara sadece kanunun sahasını verirken, kendi kanunları üzerinde etraflı yorumlara girişirler. İlâhların direkt olarak kızgınlıklarını çekmemek için bu yeterlidir. Öte yanda, Orta Çağlarda olduğu gibi, dinî, inançları derin olan bir cemiyet, İlâhi kanunu başta gelen ortağı yapar. Allah kavramı ne kadar yüceltilirse, beşerî meselelere de o kadar tam cevap vermelidir. Aziz Thomas böylece, İlahî kanunun herşeyi içine aldığını iddia ediyor:

O zaman İlâhi kanun yüce yöneticinin aklında bulunduğundan, bundan çıkan netice şu olur ki, alt kademelerdeki akıllarda bulunan bütün hükümet plânlan ezelî kanundan çıkar. Şimdi,

aşağı kademelerdeki yöneticilerin hükümet plânları, kanunların bütün bünyesini oluşturur; onlar, hiçbir zaman ezelî kanun değillerdir. Bundan böyle, bütün kanunlar doğru sebebi ihtiva ettikleri ölçüde ezelî kanundan çıkmışlardır....

Beşerî kanun, kanun fikrine akılla uyuştuğu ölçüde cevap verir; eğer böylece uyuyorsa, ezelî kanundan çıktığı açıktır. Fakat akla karşı olduğu ölçüde de, kanuna aykırıdır; ve o zaman da, kanunun değil, şiddetin kategorisinde yer alır.

Bundan daha kesin hiçbir şey olamaz: beşerî, veya pozitif kanun İlahî, veya tabiî kanunun çatısı içinde kaleme alınmalıdır. Aziz Thomas, bunu daha da genişletiyor:

Ezelî kanun, gerçekte, hiçbir zaman değişmeyen belirli emirlerden başka hiçbir şeyi ihtiva etmez; öte yanda, insan yapısı kanun ise, ileride ortaya çıkacak durumlara cevap vermesi için bazı belirli kuralları ihtiva eder.

Şu halde, cemiyetin büyüyen muğlaklığı, daha fazla reçetelere ihtiyaç hissedebilir. Aziz Thomas'ın onlardan istediği, hepsinin başlangıç noktasının her zaman aynı kalacakları prensipler olmasıdır. Böylesine bir işlemle ferde verilen garantileri anlamak kolaydır. O, hemen hemen çocukluk yıllarında öğrendiği prensiplere boyun eğdiği takdirde, mutlak bir güvenlik içindedir, çünkü kanunun bu prensiplerden başka bir temeli yoktur.

Bu, pek tabiî, bir cemiyetin kanunu çiğnemeyeceği demek değildir. Üyelerinin hırs ve otorite ile yanıp tutuştukları bir cemiyette, insanlar çok defa kanunu fena halde çiğnerler, ve bu işi prensler herkesten fazla yapar. Eğer bütün Hıristiyan prensleri Hıristiyanlar gibi hareket etmiş olsalardı, Aziz Louis[11] hiç de meşhur olamazdı.

Fakat bir uyruk, kanuna aykırı bir hareketin ıstırabını çekerken dahi kanunu, bir an için, suç dalgasının doldurduğu fakat beraberinde götüremeyeceği bir bent olarak düşünebilir.

Otoritenin kötüye kulanılmasının ne olduğunu suçu işleyenler dahi kabul ederler. Böylece, otoritelerini kötüye kullananlara, dışarıdan yöneltilen tenkitler, suçu işleyenlerde pişmanlık yaratır. Orta Çağlar, hânedanlık pişmanlıkları vak'aları ile doludur; böyle durumlarda vicdanın rahatsızlığı, sizin rasyonalist [akılcı] tarihçisinin düşündüğünden fazla rol oynadı.

Kanuna, böylece bir çerçeve verilir, gelenekler kendilerini o çerçeveye uydururlar, ve o çerçeve içinde de, özel veya kamu bütün davranışlar, daha çok veya daha az gayri-muntazamlıkla yerleştirilir. Beşerî işlerin nasıl yürütülmesi gerektiğinin bilinmediği zamanlarda, kanun, beşerî hesaplara, mümkün olan en yüksek derecede kesinlik kazandırır.

6

İlahî kanun gelenekle karıştırılmamalıdır. Gelenek, bir cemiyetin bütün âdetlerinin billurlaşmış şeklidir. Geleneğin hükümranlık sürdüğü bir halk, ölmüş bir kimsenin despotizmine tahammül eder. Kanun, öte yanda, cemiyetin muhafazası için şart olan âdetleri ortaya sürer ve diğerlerini gerektiğinde düzeltirken, yararlı ve uygun değişik âdetlere de kapıyı kapamaz: tâbir caizse, ayırıcı bir süzgeç gibi hareket eder.

İnancın üstünlüğü şüphesiz uysal bir ırk üzerinde her zaman için geçerli olacak bütün beşerî

11 IX. Louis (1226-1270), genel bir haçlı seferi ile bütün Hıristiyanlan uzlaştırmak ve herkese adalet getirecekti. (Bu adaletini Vincennes'in meşe ağacı altında izah etti.) Yüce dinî ahlâk sahibi Louis, kamu hayaUnın olduğu kadar özel hayatıntemelinin ahlâk olması gerektiğine inandı.

davranışları yerleştirecek hukuk doktorlarının hükümran otoritesini perçinleştirecektir. Fakat günümüze gelinceye kadar Batı insanlarının çıkardıkları şahsiyetler, böyle bir boyunduruktan korkulmayacak kadar önemli kimselerdi. Davranışlardaki değişiklikler otoriteye karşı olan iradenin şiddetli itici gücü altında vuku buldu. Kanun bunları hemen suçlamadı, fakat bu yenilikler neticesinde ortaya çıkacak anlaşmazlıkların halledilmesi için ölçüler ortaya koydu.

Kanun ve gelenek, mantıkî olarak aynı olmamakla birlikte, pratik maksatlarda aynıdırlar.

Ecdadın bıraktığı kanunlara karşı duyulan saygı, onların hareket tarzları için de geçerlidir. “İçinde Allah korkusu bulunan babam böyle hareket etti.” Geleneksel tutumlar ve müesseseler, dinî muhtevaları bulunmadığı zaman bile, şu veya bu şekilde, dinle kaynaşırlar: onlar, bir zamanlar katedrallere [büyük kiliselere] bitişik kiosk’lara [gazete, dergi satılan küçük kulübelere] benzerler.

Gelişmekte olan bir cemiyette iradelerin çatışması neticesinde müşküller içinde kalan ahengi ara vermeksizin restore etmek için çıkarılan kanun kuralları, başka hiçbir şeyden olmamak üzere, ancak inançlar ve âdetlerden çıkar. Kural yapıcı faaliyet ya sadece hukukî hükümler şeklini veya meclislerin çıkardıkları kanunlarla birleşmiş hukukî kanunlar şeklini alırlar.

Eğer birincisi ise, sayısız çeşitlerde meselelerle karşılaşan “âkil insanlar,” çok daha gerilerdeki ecdatlarının da aynı meselelerle karşılaştığını belirterek çok daha cüretli masallar yaratmalıdırlar. Fakat kanun, hayata ayak uydurarak gelişir, ve en muğlak sosyal kurallar sistemi de bütün cemiyetin müşterek mirasa olan prensiplerin yığınıdır.

Durum öylesine böyledir ki “âkil insan”ın, ince ve ustalıklı bir düşüncesi, köyün yaşlılarının söyledikleri atasözlerinin birinci yeğenidir.

Yeni davranış usullerinin düzenlenmesi hukukun tesiri altına girince, önemli politik ve psikolojik neticeler ortaya çıkar. Cemiyet bir bütün olarak ele alındığında, kadîm geleneklere tesirli bir şekilde gidilmek ihtiyacı, cemiyetin devamlılığı hissini güçlendirir, ve böylece, ecdada tapınmanın gittikçe gerilemesine karşı bir düzeltici olarak hareket eder. Şu halde, her noktada, kendisini gerekli kanun maddesi ile teçhiz etmemek, kendisinin ne yapması gerektiğinde kendisinin karar vermesi ve hukukî çatışmada saygı duyulması için ferdin lise öğrencisi seviyesindeki birinin ahlakî düşünceler ve canlılığına sahip olması gerekiyor. Ve nihayet İktidar için—ki bizi burada ilgilendiren de odur—kendisi dışındaki bir kanuna inanmak birinci derecede önemlidir.

Davranışlar, onların nasıl olması gerektiğinde İktidarın bir emirler yayınlamamasına rağmen, değişmekte devam ederler, ve bu değişikliklerin doğurdukları meseleler de İktidarın müdahalesi olmaksızın çözülmekte devam ederler. Beşerî kanun, uzun emirlerle hemen hemen, aşağı yukarı yakın bağları olan İlâhî kanunla kıyaslanabilecek şekilde bir otorite kazanır. Beraberce ele alındıklarında kanun, güçlü bir bütün oluşturur: İktidar, ona sadece saygı duymakla kalmaz, İktidarı uygulayan insanlar da kendilerini, bir vâsi yükümlülükler ağında kalmış hissederler. Kanun onların üstündedir, ve onlar, ancak onun yollarında yürüyebilirler. Roma’nın ilk zamanlarında böyle idi: devlet, vatandaşlara karşı belirli polis haklarını kullanmak yerine, onlara, *actio populaıs* denen hareketi getirdi. İngiltere’de de böyle idi, ve Dicey’e göre,

anayasanın prensipleri denilen hususlar, fertlerin belirli haklan ile ilgili meselelerde mahkemelerin verdikleri belirli hükümlere dayalı tümevarımlar [özel durumlarda doğruluğu

kesin olan bir hükmün genel durumlarda da doğru olduğunu kanıtlamalar] ve genelleştirmelerdi.[15]

Şu halde İktidara hiçbir borcu olmayan Corpus Juris'te sosyal disiplinin güçlü bir cihazını görmekte iyi sebepler vardır: *Corpus Juris,* İktidara karşıdır ve kendisini ona empoze der: o, İktidarı hem sınırlar hem de kontrol etmeye çalışır.

7

Şu halde açıkça görülüyor ki, İktidarın bir cemiyette oynadığı rol, kanunları yapıp yapmamasına göre, davranış kuralları hakkında emirler yayınlanıp yayınlamadığına göre veya kanunlara saygı duyulması işini yüklenerek tatmin olup olmadığına göre önümüze çok deği-şik manzaralar koyacaktır.

Tarihî gelişmenin belirli bir ânında İktidarın, bütün halkın muvafakati ile veya bir meclisin rızası ile kanunlar yaptığını, ve bu rıza olmaksızın kanun yapamadığını gördüğümüz zaman, halkın veya meclisin bu haklarını, İktidar üzerinde bir sınırlama, onun ilkel mutlak durumundan bir gerileme olarak görmeye meylederiz. Fakat bu ilkel mutlakiyet sadece bir efsanedir. Beşeriyetin, hâkimlerin ve kralların, kendi kafalarından çıkardıkları davranış kurallarını bütün cemiyete kabul ettirdikleri bir önceki devletten çıktığı doğru değildir. Gerçekte. onların böylesine bir hakkı, veya, daha doğru olarak, böyle bir gücü yoktu.

Şu halde, halkın veya meclisin, İktidarın kendisini kanun yapma yeteneğinden mahrum ettiği düşüncesi bahis konusu olamaz, çünkü hiçbir zaman böyle bir yeteneği yoktu. Eğer bir veya birkaç kişinin, tesirli bir otorite uyguladıklarını, ve böylece uyruklarına onların benimsedikleri inanç ve geleneklere aykırı davranışları empoze ettiklerini düşünürsek çocukluk çağlarındaki cemiyetler hakkında tamamen yanlış fikirlere sahip oluruz. Böyle bir düşünceden çok farklı olarak, yöneticileri, kabul edilmiş düzenin köleleri olarak görüyoruz.

Halkın veya meclisin yükselişleri, daha önce hiçbir zaman sahip olmadıkları hareket hürriyetlerini engellememeleri için yöneticilerin ayaklarına zincir takmaları bir yana, hükümet otoritesinin genişlemesini mümkün kıldı.

Orta Çağlar'da İngiltere Parlamenterlerini ve Fransız Eyalet Valilerini toplantıya çağıran İktidardı. Bunun başlıca gayesi, geleneğin isimlendirmediği vergileri arttırmaktı. Hattâ 1789'da da, gerekli bulduğu reformlara karşı koyanların direnişini halkın yardımıyla kırabile-cek gücü elde edeceğini düşünerek, eyalet valilerini toplantıya çağıran yine İktidardı.

Kanun yapma gücü, bir meclisin veya popüler danışmanların kurulmasıyle İktidarın elinden alınan bir özellik değildir. Bu, İktidara yapılan bir ilâvedir; bu öylesine yeni bir şeydir ki meclis veya popüler danışmanlar olmasaydı, hiçbir zaman mümkün olamazdı.[16] İktidarın, nasıl yavaş ve çekingen adımlarla ilerlediğine dikkat ediniz. Başlangıçta, geleneğin yeniden ifadelendirilmesinden başka hiçbir şey yoktur.[17] Ardından, yavaş ölçülerle, yenileştirici kanunlar, yeniden, eskinin iyi geleneklerine dönülüyormuş hissi titizlikle yaratılarak getirilir. Kanun yapıcılık pratikleri ile, bu fikir yavaş yavaş genişler, ve böylece kanun veya kanunlar, yeniden ifadelendirilmekle kalınmaz, resmî bildirilerle yaratılır.

Şu halde, her medeniyetin tarihinde aşağı yukarı geç ortaya çıkan bu düşüncenin, yâni bir yönetici iradenin herhangi bir anda, insanların davranışlarının, kanun ve tarzları hakkında sualler sorabileceği bir ünlü despotun kaprislerinin neticesi değil, popüler veya temsilî müesseselerin ortaya çıkışları neticesidir.

Böyle bir şeyin vuku bulması için, onları yerleştiren İlahî otoriteye karşı çıkan bir otoritenin, tek başına kalmış bir kralın değil, cemiyetin bulunması gerekiyordu. Belirttiğimiz gibi, eğer İlahî otorite (Roma'da olduğu gibi), kanunların formüle edilişinde nisbeten az bir rol oynamış olsaydı, bütün üyeleri için şuurluca davranış kuralları geliştiren bir cemiyet kavramı çok daha erken ortaya çıkmış olurdu; böyle bir düşüncenin zaferini, her medeniyetin tarihinde vuku bulan rasyonalist [akılcı] krizden başka hiçbir şey garanti etmez.

8

Her medeniyet gençlik çağında tabiat-üstü güçlerden korkar; ecdatları yüceltmek geleneklere saygı göstermektir. Eğer eşyanın daha iyi bir durumda bulunabileceğini düşünürse, önceki düşüncelerini maziye bırakır ve bu da onun gelişmesinin güvenilir bir işaretidir; şimdi, onu en çok korkutan ve bu yüzden önlemeye çalıştığı şey, cemiyetin dejenereleşmesidir.

Onun hayatı o zaman, öncekine karşıt bir safhada gelişir: kendi ışıklarına güvenerek, azamî yararlık getirmeye çalışırcasma insanların davranışlarını düzenlemeye çalışır; istikbalde gizlenmiş Altın Çağ'a ulaşacak güce sahip olduğuna derinden inanır, ve bütün benliğini kendisini geliştirmek fikrine adadığından, artık mazinin mirasını muhafaza etmeyi düşünmez, ve bazen, ümitlerinin en çok abartıldığı bir zamanda dejenereleşir ve son bulur.

Bir zaman gelir, âdetlerinin kendisine verdiği canlılıktan ötürü bir halk yayılır, kendisininkinden çok farklı cemiyetlerle temas kurar.

İlkin onlarla alay eder, ardından, kendisininkinden farklı inanç ve davranış tarzlarını daha yakından inceler. "Âdil ve gayri-âdil, genellikle bir coğrafya meselesidir. Toprağın üç derece yükselmesi, bütün hukuk sistemini parçalar."[18]

Bir yanda, bu temaslar, Çin'e giden cizvit misyonerlerinde görüldüğü üzere, dış görünüşler üstünde yükselebilen ve kanunlar altındaki birliği sezebilen kafaları müsbet yönde etkiler; öte yanda ise, bu temaslar, bir cemiyetin bütün inanç ve gelenek sistemi içindeki dayanışma ve bağlılığı göremeyen aşağı seviyedeki kafalar için tehlikelidir; çünkü onlar, şu veya bu tarzda bir hayatı benimsemekte kendilerini hür addederler, ve ondan sonra da, herhangi bir hayat tarzının gerekli olup olmadığında hayrette kalırlar.

İnançlarından birinin evrenselce benimsenmediğini gördükleri zaman, kendi cemiyetleri için gerekli olabileceğini düşünmeksizin, hiçbirinin gerekli olmadığı düşüncesine varırlar. Bu noktada, ya karşılıklı ilişkiler veya bir tesadüf eseri olarak, saf [temiz] zekâ kendi mazisinin aktardıklarını tahrip etmeye başlar. İlkin, kendisine tabiî gelen fikrinin ne olduğunun izahına, akılcılığın ve güzelliğin ne olduğunu öğrenmeye, ve bir kimsenin, hayranlık uyandıran kanunların güvenliğine dayanmasının insanın ahlâken ve maddeten gelişmesi olduğunu ispata çalışır. Ardından, gerisin geri dönerek, daha önce inandığı her şeye şüpheli gözlerle bakmaya başlar.

Meselâ Yunanistan'da Pitagoreanlılar, kanunun mahiyetinin İlahî orijin[19] olduğunu ve alışılmış kanunların değiştirilmeyeceğini söylerken filozoflar, kanunların sadece insan emeğinin ürünleri olduğunu ve yukarıdan gelen hayalî bir müdahale cihazı ile ayakta tutulduklarını söylemeye başladılar.

Öyle bir durumda kanunlar sadece değişmeye bağlı kalmazlar— filozoflar o zamanki Kanun yapıcı pratikleri haklı göstermekten başka bir şey yapmadılar—fakat ilâve olarak, kanunlarda, sabit hiçbir şey, tabiî kanunlarla veya objektif ahlâkla ilgili hiçbir şey yoktur. Bunun da, hiçbir

kanunun her yerde her zaman halkın muvafakati ile getirilmemiş olmasıyle ispat edildiğini söylediler.[21] Bundan da, tabiî kanun bulunmadığı neticesini, kanunlar ve ahlâk telâkkilerinin sadece alışılagelinmiş şeyler, beşerî iradelerin ürünleri oldukları neticesini çıkarmak kolaydır.

Plato, aklın bu tutumunu, herkesçe benimsenecek şekilde şöyle anlattı:

İlâhlara gelince, bu insanların iddialarına göre, onların tabiî varlıkları yoktur; onlar sadece kanunların mahiyeti ile yaşayan eşyalardır. Onlar, her halkın onları ortaya çıkarmaktaki maksatlarına göre, değişik halklar arasında biribirlerinden farklıdırlar, ve iyi, tabiatta ve kanunda başka başka şeylerdir. Adalete gelince, mahiyeti itibariyle hiçbir şey mutlakçasına âdil değildir, fakat insanların onlar hakkındaki hisleri daima değişiktir, ve bu aynı şeylerle ilgili olarak devamlıca yeni yeni düzenlemeler yaparlar; ve düzenlemeler de, tabiattan değil, sanat ve kanunlardan çıkmış olup, insanlar onlara tahammül ettikleri müddetçe âdilin ölçüşüdürler.

Rasyonalist [akılcı] kriz, her cemiyetin gelişmesindeki belirli bir safhada vuku bulur. Gerçi onun tarihî önemi genellikle kabul edildi ise de, sadece ilk önce vuku bulanlar ele alındığından, sabep olduğu neticelerin yanlış yorumlanmasına meyledilir.

Tahtı ayakta tutmanın bir hurafe olduğu söylendi, ve rasyonalist saldırının tesiri de, bundan böyle, inançlarla desteklenen İktidarı zayıflatarak alaşağı etmektir.

Biz daha ötelere bakmalıyız. İnanaçların oluşturduğu bir topluluk sosyal dayanışma için güçlü bir faktördü; müesseselerin dayanağı ve halkın âdetlerinin bekçisi o idi. sosyal düzeni sağlayan o idi, politik düzeni tamamlayan ve onu koruyan da o idi; onun varlığı, kanunun bağımsız ve kutsallığı ile gösterildiği üzere, vâsi ölçüde sorumluluklarla İktidarı uyguladı ve onu korumak için hemen hemen geçilemeyecek bir engel dikti. Onaltıncı asırdan onsekizinci aşıra kadar inançların parçalanması ile mutlak monarşilerin aynı anda meydana çıkmalarına gözlerimizi kapayabilir miyiz?

Monarşiler, böylece yükselmelerini bu inançların parçalanmasına borçlu oldukları açık değil midir?

Bundan çıkan netice de şu değil midir: büyük rasyonalizm çağı, aynı zamanda, aydınlanmış ve hür düşünceli despotların çağı idi;[23] hepsi, alışılmış müesseselerin teminat altında bulunduklarını garanti ettiler, hepsi, kendileriyle beraber halkın, topluluğun geleneklerini tersyüz ederek akla uygun bir hâle getirilmesi gerektiğini söylediler, hepsi, kendi emelleri uğrunda bürokrasilerini, ve her çeşit muhalefeti ezmesi için de polis kuvvetini muazzam bir şekilde büyüttüler.

Bunları yöneten irade o zaman, bütün eşyayı yeni baştan düzenlemekle övüldü, kanun yapma gücü plâna göre yeniden düzenlendi, ve beşerî düzen ve emirlerin efendisi ve rehberi olan kanunlar, artık eski bir kanunlar kitabından başka bir şey değildi.

Tarih, İktidar'ın büyümesine bundan daha fazla uygun başka bir şey bilmiyor. Ve onsekizinci yüzyılın en iyi kafaları bunu o kadar iyi biliyorlardı ki onlar, kanun yapıcıların yolunu kendisinde kusur bulunamayacak bir rehberle kapamak istediler—Rousseau'nun "tabiî din"i veya Voltaire'in "tabiî ahlâk"ı ile. Bu frenlerin ondokuzuncu yüzyılda nasıl işlediklerini, ve sonunda nasıl işlemez hâle geldiklerini göreceğiz.

Mantıkî olarak düşünüldüğünde, onların iflâs etmelerinin önüne geçilemezdi. Çünkü insan

bir defa "her şeyin ölçüsü"12 diye ilân edilince, artık bir doğru, ve bir iyi, veya bir âdil yoktur, sadece eşit geçerlilikleri olan kanaatler vardır ki, onların çarpışması da ancak siyasî veya askerî kuvvetlerle halledilebilir, ve her kuvvet de, kendisinin zafer saati gelince, ancak kendisi kadar ayakta kalabilecek bir doğruyu, bir iyiyi, veya bir âdili tahta çıkarır.

Sh: 227-246

İKTİDARIN YÜZÜ DEĞİŞİRSE DE MAHİYETİ DEĞİŞMEZ

İHTİLÂLLER HAKKINDA

1. İhtilâller, [13] zayıflığı yok eder ve kuvvet getirir. 2. Üç ihtilâl. 3. İhtilâl ve istibdat. 4. Demokratik devletin monaışik devletle özdeşleştirilmesi. 5. İktidarın devamlılığı. 6. Eski rejimin otoritesinin biribirinden farklı karakterleri. 7. İktidarın zayıflaması. Aristokratik koalisyon. 8. Üçüncü kuvvet mensuplarının, kralsız monarşiyi restore edişleri. 9. Napoleon'un öğrencisi: İhtilâlin çocuğu. 10. İhtilâl ve ferdî haklar. 11. Adalet, İktidar önünde silâhsız durur. 12. Devlet ve Rus İhtilâli.

Müesseselerin meslek hayatlarında şiddetli krizler olan politik ihtilâller, tarihçilerin yakından dikkatini çeker. Gizli tutulmuş hırsların birdenbire ateşlenmesi, o zamana kadar yer altından yayılmaya çalışan prensiplerin patlayıcılığı ve tahrik ediciliği, yepyeni insanların roket gibi ortaya çıkarak önem kazanmaları, birtakım kimselerin vahşi ve şiddetli oyunları, güruhun canavarca hareketleri, ve bütün bu insanların yüzlerinde ilkin okunan ciddiliğin yerini çok geçmeden hayvan vahşeti, nefret uyandırıcı çehrelerin alışı—bütün bunlar yazarı ateşlendiren ve ocağı başında bunları okuyan okuyucuyu da dehşete düşüren hususlar!

Bunlar, tarihin üzerinde en fazla durulan çağlarıdır, fakat onlar aynı zamanda en az anlaşılan çağlarıdır da. İnsan ruhu hâlâ çocukluk çağındadır, ve daha fazla öğrenmesi de, çok defa onu eğitmekten ziyade yüzünde bir gülümseme uyandırır. Hâdiseleri, dış yüzlerinden idrak ettiğinden, onların mânalarını anladığını zanneder, gözlerinin önünde kabaran dalgaları, düşünce melekesi isteyen denizin hareketi sanır.

Her ihtilâlin başlangıcında yükselen "Hürriyet" haykırışlarına sarılır; İktidarın ağırlığının artmasıyla neticelenmemiş bir ihtilâlin şimdiye kadar asla görülmediğini henüz anlamaz.

İhtilâllerin gerçek rolünü anlamak ve tarihin uzun yürüyüşündeki yerlerinin çabuk ve göz kamaştırıcı sonlarının nasıl geldiğini anlatabilmek için, gözlerimizi, onların hayret uyandırıcı patlamalarından ayırıp, ırmağın, bu hızlı akmalarına gelmeden önce nasıl göründüğünü ve hâdiseler normal seyrine döndüğü vakit onu hangi şekilde gördüğümüzü ele almak gerekecek.

<u>İhtilâl ırmağının hızlandığı yerlerinden önce bir I. Charles, bir XVI. Louis, ve bir II. Nicholas vardı. Hızlandıkları yerlerden sonra bir Cromvvell, bir Napoleon, ve bir Stalin vardı. Stuart</u>

---

12 Bu sözün orijini Protagoras'a atfedilir. Montaigne, *Reimond Sebond için Tarziye'* sinde, Pliny'nin o sözü kullandığını belirtir: "Kendisinin ölçüsünü alamazsa da, diğer herhangi bir şeyin ölçüsünü alabilecekmiş gibi hareket eder!" Montaigne, bu noktada diyor ki: "Pisagor, kendisinin ölçüsünü asla bilmemesine rağmen, insanı, her şeyin ölçüsü yaptığı zaman, bizi gerçekten gayet iyi doldurdu."

13 Bu bölümdeki "parliament"in Fransız tarihindeki mânasının ne olduğu, X. bölümün dipnotunda izah edildiği hatırlanmalıdır.

veya Bourbon veya Romanov "zulmü"ne karşı ayaklanan halk, ardından, kendilerinin yukarıda isimleri geçen kimselerin emirlerine tâbi olduklarını görürler.

Bu fenomen, ihtilâli yanlış anlayanların her zamanki yorumları kadar şaşırtıcıdır. Bu insanlar, ihtilâlin tabiî seyrinden ayrılmasının çok üzücü bir şey olduğunu söyleyen bu insanlar, hürriyetin anti-sosyal aşırılıklarının disiplin altında tutulması için sınırlayıcı bir kuvvete ihtiyaç gösterdiğini, ve bu aşırılıklar çok yaygın hasarlara sebebiyet verdiğinden, ihtilali yeniden yapılandıracak birine ihtiyaç vardır! Keşke, o veya bu hatâ yapılmasaydı! Ahlâksızlığın tam nerede başladığını anlamak için, ihtilâli bir günah yapan hareketi ayırmak için, suçlunun kim olduğunu söylemek için, maharetin bütün melekeleri serbestçe kullanılır.

O pectora caeca! Burada, ihtilâl fenomeninin ne ölçüde yanlış anlaşıldığını görüyoruz. Cromvvell'ler ve Stalin'ler tesadüfen ortaya çıkmış kimseler, ihtilâl fırtınasının tesadüfi vakaları değillerdir. Onlar, ihtilâlin daha önceden tayin edilmiş ve bütün sarsıntı ve kargaşanın kaçınılmazcasına onlara doğru gittiği hedeflerdir; yetersiz İktidarın düşmesiyle başlayan dönüşüm daha mutlak bir İktidarın kendisini tamamen yerleştirmesiyle kapanacaktı.

1

Bir ihtilâlin başlangıcı tarif edilemeyecek bir büyüleyicidir. Hâlâ muallakta duran hâdise her imkâna açık görünür. Tatmin edilmemiş rüyalara karşı, yaralanmış çıkarlara karşı, ümitsizlik içindeki ihtiraslara karşı, nefret edilen sisteme karşı büyük vaadler verir, herşeyi düzeltecektir, herşeyi yerine getirecektir, ve herşeyi başaracaktır. Onun gençlere özgü yünüyüş tarzının uyandırdığı sevinçli güven hissi, herkesin kalbini kazanır ve hattâ kendileri için tehlikeli olabilecekleri bile ona çeker.

Bu mutlu saatler, ihtilâlleri yapanların hâtıralarında silinmezcesine yazılıdır; onlar, olup bitenlerin kendilerini nasıl aldattığını, kendilerinden sonra gelenler için gözlerimiz önüne koyuyorlar. İnsanların, hareketlerin ipuçları için bakacakları şeyler, onların hissî özellikler taşıyan bu yazılarında. İhtilâlin ne olduğunu, insanlar, gerçi onlar ne yaptıklarını ve düşündüklerini, nasıl yaptıklarını biliyormuşlarcasına, bu eski ihtilâlcilerden soracaklar! Onlar, zulme karşı çarpıştıklarını, İktidarı sınırlamak istediklerini, keyfî hareketlere son vermek istediklerini, herkesin hayat ve hürriyetini garanti etmek istediklerini, halkın sömürülmesine son vermek istediklerini ve onları sömürenleri kusturmak istediklerini sanıyorlardı.

Onların yapmak istedikleri şey, boş bir arzu idi, çünkü onların kaderi bu değildi. Onların tarihî görevi İktidara, cesaretle karşı çıktıkları zamandı. Bu hareketlerin cezalandırılmaması, İktidarın zayıflığını gösterir ve bu âciz canavara karşı genel bir hücuma geçilmesinin işaretini verir. Kıskançlığı kapalı tutan bütün kapaklar açılır, ve otoriteye karşı iştahın bütün sınırları kaldırılır. İktidar düşer, ve onun düşüşünün çıkardığı ses bütün sosyal otoritelerde işitilir. Geride, dalgaların kırıp parçalayacağı harabelerden başka hiçbir şey kalmaz. Bu dalgaların tepesindekiler şimdi, meydana yeni çıkmış insanlardır. Onlara, programlarının ne olduğunu sormak onları küçük görmek, onlarla alay etmektir. Onlar, artık yelkenleri kendi zamanının rüzgârı ile dolmuş, fırtınanın sesini yakalayacak hızla giden teknelerdeki insanlardır.

Fakat nihayet, cemiyet denizi yeniden sakinleşir. Şimdi, Emir Şehiri'nden geride ne kalmışsa, orada yerleştirenlerin ellerine fırsat geçmiştir; onlar, bu Emir Şehiri'ni, sosyal emir merkezlerinden aldıkları parçalarla güçlendirirler, kimsenin hayır diyemeyeceği İktidarlarını

yayarlar.

Zayıf İktidarın temizlenmesi, güçlü bir İktidarın yükselmesi: Böylesine bir âfetin sonunun, İlâhi bir güç tarafından önceden tayin edilmişçesine, başka türlü olmasına imkân mı var?

2

İngiliz İhtilâli, Dahilî Harp, toprağa, "gemi parası" denen küçük bir vergiye karşı çıkarak kızgın mülkiyet hakları nâmına başladı. İhtilâl, çok geçmeden, toprağa bunun on misli vergi koydu. Bu, Stuartların bazı el koymalarına karşı bir protesto idi. Aradan çok geçmeyecek, yeni İktidar, sadece Kilisenin malını sistematikçe yağmalamakla kalmayacak, politik bahanelerle, özel ellerdeki mülkiyetin büyük bir kısmına el koyacaktı. İrlanda'da büyük bir halk kütlesinin elindekilere el konuldu. İskoçya—ki kendi hayat ve hükümet tarzını muhafaza için silâha sarılmıştı—son derece değer verdiği herşeyini kaybetti.

Böylece güçlenen Cromwell, Kral Charles'in yapamadığını yaparak bir ordu topladı, ve kralın boyun eğmek mecburiyetinde olduğu Parlamento'daki insanları attılar. Diktatör Cromwell, gayri-mutlu kralın rüyasını gördüğü donanmayı yapabilecek, ve Charles'in imkânsızlıktan yapamadığı Avrupa harplerini yürütebilecekti.

Fransız İhtilâli, köylüleri feodal baronların ellerinden kurtardı, fakat onları silâhlanmaya mecbur ederek İhtilâle karşı çıkanların üstüne gönderdi; *lettres de cachet*'leri sindirdi, ama meydanlarda giyotinler kurdu. İhtilâl, 1790'da, krala atfettiği bir plânı lânetledi; bu plâna göre, İngiltere ile çarpışan İspanyollar'la ittifak yapacaktı; fakat kendisi, milleti bütün Avrupa'ya karşı harbe sürükledi, ve, emsali görülmemiş isteklerle, ülkenin kaynaklarını o derece eline geçirdi ki, krallığın terkettiği programı, Fransa'nın tabiî sınırlarını istilâ etmeyi başardı.

Rus İhtilâli'nin (1917) gerçek ışık altında görülebilmesi için bir çeyrek asır geçecekti. Çarınkinden çok daha yaygın bir otorite, ülkede, çok farklı kuvvetlerin serbest bırakılmasını sağladı, ve bu kuvvetlerle Çarlık İmparatorluğu'nun kaybettiği toprakların hepsini—hattâ daha da fazlasını— geri aldı.

Böylece, ihtilâllerin gerçek tarihî fonksiyonunun İktidarı yenileştirmek ve güçleştirmek olduğunu görüyoruz. Onları, hürriyet ruhunun zalime karşı reaksiyonları olarak selâmlamaktan vazgeçelim. O isim için yaptıkları o kadar azdır ki, gerçek bir despotun devrildiği tek bir misâl gösterilemez.

Halk, XIV. Louis'e karşı ayaklandı mı?

Hayır, ama İsviçreli Muhafız Birliği'nin ateş açmasını istemeyecek kadar iyi tabiatlı XVI. Louis'e karşı ayaklandılar. Büyük Petro'ya karşı mı?

Hayır, sevgili Rasputin'in intikamını almaya bile cesaret edemeyecek II. Nicholas'a karşı, evet. O eski mavi sakallı VIII. Henry.'ye karşı mı?

Hayır, fakat bir krala yakışacak birkaç yönetim teşebbüsünden sonra kendi hâlinde ve kimseye zarar vermeyecek şekilde yaşamaya başlayan I. Charles'e karşı.

Bu krallar, zulümlerinden ötürü değil, zayıflıkları sebebiyle öldüler. İnsanlar, darağaçlarını, despotizme ahlakî bir ceza olarak değil, zayıflığın biyolojik cezası için kurarlar.

İnsanlar, kendi benliklerindeki hayatı sıkar ve onları ayaklan altında ezen bir İktidara karşı ayaklanmazlar. Öylesine bir İktidarın vahşetinden korkulur—bazen bu İktidarın büyükleri kamçılamasına hayranlıkla baksalar bile. İktidarın nefret ettiği şey, yumuşaklıktır; ilkin, o tabiî içgüdünün sebebiyle, binici tereddüt içinde olduğu zaman altındaki en yumuşak bir atı bile vahşi bir hayvana döndürür; İkincisi, yumuşak bir İktidar, maksadı ne kadar iyi olursa olsun, halkın düşmanıdır: halkın zenginliğine el uzatmaktan ve sosyal boyunduruğu daha sıkıştırmaktan kendini alamaz, ve nihayet, rekabet kanunu, halkı, daha büyük bir yoğunlukla zorbanın eli altında toplanmaya zorlar.

3

İhtilâller havayı zalimlerin lânetlenmesiyle doldurur. Ama gerçekte, hiç de zulümle karşılaşmazlar ve sonunda kendi zulümlerini yükseltirler. Yıktıkları hükümetin prensibi, eskimiş, ancak mütevazi bir saygı uyandıran, ve solmuş bir otoriteden başka bir şey kalmayan prensiptir. Bu sebeplerdir ki, onun düşüşüne yol açtı, despotizm kurmak imkânlarını önledi.

Sinirleri kalmamış bostan korkuluğu yerine, popüler kışkırtma, kendi şevk ve heyecanının bayrağını asar, ve yorgun ve skeptik yöneticilerin yerlerini, ihtilâlin ortadan kaldırıcı kanlı yarışmalarından zaferle çıkan politik sporcularla doldurur.

Böylesine şiddetli arzuları dışarı vuran bir prensip nâmınâ hareket eden bu tür insanlara fanatikçe itaat edilmemesi mümkün mü?

İktidar, kendi merkezinde yeni bir hayat kazanmakla kalmaz, fakat İktidarın millet için tayin ettiği yeni yolda, kasırganın alıp götürdüğü sosyal otoritelerin koydukları engeller artık yoktur.

Aristokrasinin ortadan kaldırılma işi ne kadar ileri götürülürse, ihtilâlin getirdiği istibdat o kadar derin olacaktır.

Cromvvell'in el koymaları şüphesiz çok büyüktü, fakat toprak ezilerek öğütülmedi—çok defa sadece onların yeni sahiplerine, Doğu Hindistan Şirketi'nin hizmetinde zenginleşmiş kimselere aktarıldı. Bu sebepten ötürü, sosyal çıkarlar, güçlü muhafazakâr kuvvet hâlinde hayatiyetlerini sürdürdüler. Bu kuvvetler, Monk'un ilham verdiği Levellers'i [Tesviye edicileri, düzleştiricileri] durdurdular, ve, Birliğin kaybolmasıyla, kendilerini devletin otoritesini sınırlamaya verdiler; ve bunun için de otuz seneye ve başka bir hanedanlığa ihtiyaçları vardı, fakat onların yaptığı işler bir-buçuk asır ayakta kaldı.

Fransa'da, imtiyazlı sınıflar üzerinde baskı ve büyük toprakların parçalanması çok daha kesin oldu. Fakat servet eşitsizliğine saygı duyuldu, ve Kilise'nin mallarına el konulması ve Avrupa'nın yağma edilmesi yeni zenginliklere yol açtı. Ve böylece, herşeye kaadir devlete karşı kapitalist engelleri kuruldu.

Rus İhtilâli, her türdeki özel mülkiyete el koydu. Böyle hareket etmekle Rus Devleti, yükselmesine müsaade ettiği Nepmen, ve bağımsız yaşayışlarının ilkin tahribe değemeyecek kadar küçük göründüğü kulaklar'dan başka engelle karşılaşmadı. Böylece, İngiliz İhtilâli, İktidarı, Fransız İhtilâli'nden daha az tesirli ve daha uzun ayakta duracak şekilde destekledi, ve Fransızlar, Ruslar'ın yaptıklarından daha azını yaptılar. Yine de, bu üç ihtilâl de aynı yolda gitti. Onların gerçek tesiri, yeni bir güç ve denge sağlamak, ve onun gelişmesini uzun müd-det zorlayan engelleri kaldırmaktı.

4

Devletin her türdeki şekil değişmesinde, ve bu değişmelerin ona sağladığı büyümenin en çarpıcı örneğini Fransız İhtilâli verdi. Gerçi bu ayaklanma çok şiddetli idi, fakat Fransız devletinin tekâmülünün devamını durdurmadı; daha ziyade, onsekizinci asrın sonlarında önündeki yolda toplanarak ilerleyişini engelleyen engelleri şiddete başvurarak ortadan kaldırdı.

Viollet bunu iyi anladı:[2]

Monarşinin son üç asır boyunca tarihî gelişmesinin başlıca özelliği, birleşme ve tekdüzeliğe doğru bir temayüldü. Her yerde hürriyet düştü, otorite yükseldi.

İhtilâl, muazzam bir barajın suyun ağırlığı altında bir defada çökmesine benzedi. Suyun bu akışı genellikle, geleneksel ve tarihî kuvvetlerdi; bundan böyle, eski rejimin dehasının yeni fikirlerin hizmetinde kalmasına yakından dikkat edemeyiz. Özünde otoriter ve merkeziyetçi olun deha, İhtilâl ile zafer kazandı ve yüz defa arttırılmış bir kuvvetle tahrip işinin başına geçti. Mazinin kalbi hâlâ atıyor ve yaşıyordu.

Gerektiği şekilde anlaşıldığı üzere, bizim herşeye kaadir devlet kavramımız, bundan böyle, eski rejimin yönetme hırsını bir doktrin ve sisteme dönüştürmektir. Başka bir ifade ile, modern devlet, daha önceki asırların kralından başka bir şey değildir, bütün mahallî hürriyetleri bastırma işine ara vermeksizin muzafferane devam eder, o da, eski rejim gibi düzleştirici ve standardize edicidir.

Eğer bu gerçek henüz genel olarak benimsenmemiş ise sebebi, onsekizinci yüzyılı araştıran ekseri tarihçilerin benimsedikleri metotta aranmalı. *Telemaque'den*[14] Madam de Stael'in *Considerations sur la Revolution Fıançaise*'ine kadar ideolojik iddialarla yazılmış pekçok kitap yayımlandı. Politika üzerinde istihzalı ve iddialı böylesine çok sayıda kitap o zamana kadar yazılmamış, o kadar fazla konuşma yapılmamıştı. Bizim okumuş insanlarımız, son derece dikkat ve ustalıkla fikir ağacının bir asır öncesinden nihaî çiçeklenmesine kadar şeceresini çıkardılar. Onları okumak uyarıcı, ama tarihin açıklanması için, insanların ne söylediklerini dinlemek, ne yaptıklarını müşahade etmekten daha az önemlidir.15

Politikada hareket, son çare yönetimindedir. XIV. Louis'in hükümranlığından Napoleon'unkine kadar uzanan yıllar boyunca hazırlanan yönetim dosyaları incelensin. O zaman İktidarın devamlılığı derhal göze çarpacak; karşılaştığı engeller ve hâdiselerin gerçek yönü o zaman belli olacaktır.

5

Monarşi görevlilerinin değişmeyen bir politikası vardı: Richelieu ve Mazarin'in politikaları. Bu politikanın esası Habsburg Hânedanlığı'na karşı, XI. Louis'e kadar uzanan mücadele idi. Mazarin'in, XIV. Louis tarafından benimsenen ve gerçekleştirilen teferruatlı plânları Habsburg'ları İspanya'dan söküp atmıştı. İspanya ve İtalya'da Avusturyalı prensler yerine Bourbon'lar hüküm sürmeye başladılar. Viyana'ya hâlâ karşı çıkmak gerekiyordu, bir devleti yıkmak gerektiği için değil, fakat ona karşı çıkmakla Fransa, Alman prenslerinin husumetini

14 Telcmaque, Fenolen'in 1699'da basılan meşhur "ütopik" romanı idi.

15 Dr. Johnson, "Biz insanların kalplerini araştıranlayız, ama onların yaptıkları müşahadeye açıktır."

üzerine çekti. Bu Alman prensleri Fransız İmparatoru'ndan korkuyorlardı, ve İmparator, artık büyük bir güç olmaktan çıkan Habsburg'ların idaresi altında Alman birliğine mâni olduğu gibi, hepsinin üstünde, dahilî bir direniş merkezini kristalize eden Prusya, Fransa terkettiği takdirde, prenslerin koruyucusu rolünü şüphesiz oynayacaktı.

Fransa, basit olduğu kadar uzak görüşlü bu politikasını hiçbir zaman terketmedi. Fakat bu politikayı muhafaza edemediler; çünkü büyük elçilik ve bakanlık vazifelerini ellerine geçiren nüfuzlu asiller, Fransız siyaseti aleyhine çalıştılar: ya incinen gururlarını tatmin etmek için veya Choiseul'un durumunda olduğu gibi, yabancı bir Versailles'teki devamlı entrikalara karşı, yabancı bir sarayı kendilerine birleşme noktası olarak seçtiler.

Eğer Marie Antoinette, kendisinden önce gelen herhangi bir Fransız kraliçesinden fazla nefret edildi ise, bunun başlıca sebebi, Avusturya ile ittifakı temsil etmiş olması idi, ve bu ittifak da Fransa'ya, felâketli Yedi Sene Harpleri'ni getirdi ve onu birinci sınıf bir Avrupa devleti mevkiinden indirdi.

Gelelim, İhtilâlin, Fransız dış siyasetindeki tesirlerine. Avusturya'ya karşı harp, Prusya'ya karşı da harp, fakat Prusya ile kısa zamanda anlaşıldı ve bir ittifak kurulmak istendi. Ve harp, monarşinin zafer yıllarında olduğu gibi aynı plânlarla, aynı gayeler uğrunda, aynı düşmana karşı yürütüldü. Devletin görevlileri zaferi kazandı, ve devletin devamlılığı sağlandı. "Evet, Fransa Cumhuriyeti'nin bir diğer XIV. Louis olduğunu kim düşünebilirdi?" Bu sadece bir tesadüf müydü?

Hiç de değil. [Edmund] Burke Polonya'nın bölünmesinin ertesi günü resmî çevrelerdeki kızgınlığı anlatıyor; bu, hükümdara hakareti engellemedi. Broşürcü Soulavie, bu çevrelerin emri üzerine *De la Decadence de la Monarchie françois*'i [Fransız Monarşisinni Dejenereleşmesi] yazdı. Bu eserinde, eski Fransa'nın politik prensipleri üzerinde durdu: "Onun gayesi, hariçte küçük küçük devletler kurarak Büyük Devletleri küçük düşürmek; dahilde ise, devletin gücünü yükselterek alt kademelerdeki bütün otoriteleri küçük düşürmekti."

6

Bu programın ikinci kısmını yerine getirmek, monarşi yönetiminde, birincisini uygulamaktan daha başarılı olmadı.

Kraliyet otoritesi temkinli fakat devamlı ilerleme ile yavaş yavaş büyümüştü; gerekli olduğu zamanlarda prensipleri, kestirme yollara feda etti. Ülkenin muhtelif kısımlarındaki İktidarı farklı şekillerde kendini gösterdi. Meselâ, seçim bölgeleri dışındaki bölgelerde yaşayanlardan vergi alınmadı; öte yanda, devletin bölgelerinde, kral nâmına ne kadar vergi toplanacağına mahallî meclisler karar verdi, ve bu parayı halktan topladılar. Otoritesinin derecesindeki bu farklılıkların sebebi halkın "emri" idi ki, kral da uyguladı. Ruhban sınıfının bağışları "hediye" unvanını muhafaza etti. Mahallî imtiyazlara ve rütbenin sağladığı imtiyazlara ilâve olarak şimdi, devlet görevlileri ve devlet mevkilerindekiler de eklendi ki, ve İkincilerin çoğu da Parlamento insanları idiler; onlar, kralın fermanlarının geçerli olabilmesi için kendilerinin tasdikinden geçmesinin gerekli olduğunu iddia ediyorlardı.

Bu yolla İktidar,

her adımında bizim hak ve teamüllere boyun eğmek mecburiyetinde olmamız ile kontrol edildi.

Uyruklarından hediye, vergi ve bağış istediği zaman, onları toplamak için, Fransa'nın ruhban sınıfı temsilcilerini, onların da onaylaması için, bir araya getirmeye mecburdu.

Malî fermana bir şey eklemek istediği zaman Parlamento ile görüştü.

Languedoc eyaletinde yargılama hakkının kendisine verilmesini istedi. Onu Burgundy'de uyguladı.

Brittany'de ise, aşağı yukarı gizli yollarla, o hakkı satın almak zorunda idi.

Bölgesel yönetimlerde o hakkı silâh gücü ile aldı.

7

Doğumla asillik kazananlar, kralı çevreleyerek bir paravana oluşturdu ve böylece onun ecdadına sadakatle hizmet eden halk sınıfı hizmetçilerinin muhtemel bir ayaklanmasına engel teşkil ettiler. XIV. Louis, asilleri, her politik mevkiden bilhassa uzaklaştırmıştı, fakat şimdi güç ve mevki hırsı ile yanıp tutuşan bu saraylılar grubu, kralın vekillerine karşı devamlı bir harp başlattılar, ve her biri o zaman, kendi mevkiini sağlamlaştırmak için kendi hiziplerini ortaya çıkaracaktı.

Bunun neticesi şu oldu: monarşik hükümet artık istikran sağlayamadı, tartışmalı konularda, kendisine saygı getiren önceki tarafsızlığını muhafaza edemedi. Saraydaki her grup, desteğini ülkede aradı, ve bir anlık avantaj kazanmak için de, Choiseul ve Parlamento[16] durumlarında görüldüğü üzere, kısmî çıkarları kuvvetlendirdiler. Hattâ yardım için ecnebi İktidarlara başvurdular, ve onların elçileri ve ajanları League[17] günlerinden beri unutulmuş bir rol oynadılar.

Otorite ne yapacağını bilememenin şaşkınlığı içinde sallanırken. Parlamentolar, merkezî kuvvetlere karşı birleştiler. Kendi başlangıçlarında olduğu gibi, hukukçuları otoritenin hizmetinde tutmak için yapılması gerekli bütün şey, onların aralarına mahkemelerdeki fakir kâtipler katılmalı ve, hiç olmazsa, asillerle aralarında büyük bir gedik bulunan orta sınıftan gelmeliydiler. Fakat miras yolu ile bırakılan mevkiler—ki ilkin bazı orta sınıf ailelerini devletin çıkarlarına bağlamıştı— onları orta sınıftan ayırarak belirli bir sınıf hâline getirdi ki, sınıflar arasındaki devamlı evlilikler de onları, yüksek sınıf asillerinin çıkarlarına bağladı. Parlamento insanları—ki ilkin, kendi mevkilerinin verdikleri otoritelerden başka otoriteleri olmayan devletokratlardılar— aristokratlar oldular, ve şimdi peşinde gittikleri çıkarlar devletin çıkarlarından farklı idi. Eğer saçmaca çoğaltılmış sayıdaki devlet memurlarının—ki işlerin yürütülmesini engelliyorlardı—sayısı azaltılmak istenince Parlamento insanları bunu engellediler. Sebebi de bu memurlar, mevkilerini, Parlamento insanları gibi (ekonomik durumun iyi olmadığı zamanlarda gelir sağlamak için yaratılan bu mevkileri) satın almışlardı

---

16 Duc de Choiseul (1719-85), XV. Louis'in, 1758'den 1771 'e kadar birinci vekili idi. O, yükselişini Madam Pompadour'a borçlu idi. Onun ölümü ile (1770), Choiseul'un mevkii de sarsıldı, ve 1770'de mevkiinden uzaklaştırılmasında Madam du Barry'nin büyük rolü oldu. Uzaklaştırılmasının bir sebebi, rakibi Şansölye Maupeou'ye karşı bölgesel parlamentoları desteklemesi idi. Son zamanlardaki bir tarihçisi ondan *"etroilement tie aux parlements, jansenistes"* diye bahsetti.

17 League, Fransız tarihinde Duc de Guise tarafından 1576'da kurulan teşkilâttı; gayesi, Katolik dininin üstünlüğünü muhafaza etmek, aralarında kan bağları olan Protestan prenslerini tahttan uzaklaştırmaktı. Teşkilâtın kurulmasından kısa bir müddet sonra dahilî harp başladı.

ve Parlamento insanları da, kendilerine önem sağlayan bu tür bir mülkiyet[7] şekline saldırıya müsaade edemezlerdi. Bilhassa ödeyecek durumda olmalarına rağmen, hiç vergi ödemeyen kimseler düşünülerek vergileri bütün düzeylere yaymak düşünüldüğü zamanlarda, kendilerine ait malî imtiyazları olan parlamento insanları, kimler olurlarsa olsunlar, bulabildikleri herkesle işbirliği yaptılar. İktidarla kendileri arasında başgöstermeye başlayan çatışmayı göz önünde tutarak kendilerini—ki geleneklere göre mahallî muafiyetlerin [dokunulmazlıkların] düşmanları idiler—paradoksalcasına o aynı muafiyetlerin savunucuları yaptılar.

Onlar, sonunda o kadar güçlü oldular ki, Maupeou'nun 1770'den onları atması âdeta bir *coup d'etat* [hükümet darbesi] mahiyetinde idi. O zamanları otorite o kadar zayıflamıştı ki, parlamento hizbinin bazı görevlileri, kral sarayının giriş holünde Maliye Vekili'ni hırpalayabiliyorlardı.

Parlamentonun gerisinde asiller, ruhban sınıfı, eyaletler, ve prensler vardı. Ama onlarla eş değerde kralın temsilcileri yoktu. Veya, daha doğru bir ifade ile, halk vardı.

8

Yönetim 1788'de her yerde, kendisini, önceleri engellediği kuvvetlerin karşısında buldu. Yönetim, beceriksizliğin en alt seviyesine itilmişti. İhtilâl, onu, birdenbire bütün muhaliflerinden kurtaracaktı.

Monarşi öylesine gerilemişti ki, popüler gürültüler karşısında, merkezî hükümet iradesini uygulayan bölgesel memuriyetleri kaldırdı; yerlerine bölgesel meclisleri getirdi ki, bu hareket Fransa'nın bütün tarihine aksi istikamette idi. Öte yanda, İhtilâl ise, o zamana kadar görülmemiş bir kesinlik ve tekdüzelikle bütün ülkeyi İktidarın iradesine verdi.

İhtilâlin işi mutlak monarşinin geri getirilmesi idi. Halkın arzu ve ümitlerinin ne istikamette olduğunu Âdil Philip anlamıştı; bu sebepten o—Fransa tarihinde ilk defa olarak—Üçüncü Kuvveti Eyalet Valiliklerine getirdi. Hemen hemen beş asır sonra hâdiseler onu hâlâ haklı çıkaracaktı; fakat XVI. Louis, Âdil Philip âyarında değildi. Ve restorasyon da, bir krala ihtiyaç hissettirmeksizin vuku bulacaktı.

İhtilâlci meclislerin düzensiz ve kargaşalı mesleğini teferruatı ile inceleyen biri, ilkin fikir akımları ve karşıt-fikir akımları arasında kendisini kaybeder, ve hiziplerin entrikaları da gerçek niyetlerini çok defa kullandıkları dil ile örtmeye çalıştılar. Fakat bir şey apaçıktır: daha başlangıçta Anayasa Meclisi, Eyalet Valilerinin toplanmasını talep eden imtiyazlı insanların çıkarlarını katletti, meclisin birkaç toplantısında, kralın, asillerin dokunamadığı imtiyazları, tamamen kaldırıldı. Bu arada, asırlar boyunca krallık siyasetinin gayesi olan eyalet meclislerinin yetkileri iyice azaltıldı. Ruhban sınıfının ellerindeki mülklerin büyük bir kısmı çabucak İktidara aktarıldı, ve engelleyici taktikleriyle Eyalet Valilerinin toplanmasını sağlayan parlamenterler de, Maupeon'un zamanındakinden çok daha çabuk saf dışı edildiler.

Kontrol ve denge unsurları tamamen kaldırıldı, ve işte burada, Miraseau'nun işaret ettiği gibi, kralın önüne büyük bir fırsat çıkmıştı. Krala şunu yazdı: "Bütün vatandaşların bir sınıf hâlinde toplanması fikri Richelieu'yu memnun ederdi, çünkü bu tür bir eşitlik İktidarın işini kolaylaştırır."[10] Mirabeau. kendisini bu büyük kardinalin yerini dolduracak, kesilen pekçok kafanın meyvasını toplayacak biri olarak gördü.

Fakat XVI. Louis ve Meclis, ve tarih, başka türlü düşünüyordu.

Netice vermeyen teşebbüslerle Anayasa Meclisi'nin neler yapmak istediği araştırıldı. Doğru, İktidarın, kralın şahsında toplanan bir icraî kuvvet hâline gelmesini, ve kanun yapıcılığın halkın temsilcilerinin uhdesine verilmesini kabul ettiler. Doğru, mahallî yönetimlerin mahallî halkın seçtiği kimselere bırakılmasını da kabul ettiler, ve bunu yaparken de, İktidarın.daha da fazla bölünmesine yol açtılar. Fakat otoritenin bu şekilde parçalanması, anayasanın müelliflerinin, bu bölünmüş İktidarlara verdiği büyük öneme rağmen, tarihî bir önemi yoktu. Çünkü bu Meclis'in çalışması, nihaî pişmanlığı da gösterdiği üzere, kendisine rağmen, İktidarın tamamen transfer edilmesi oldu.

Meclis, kanun yapma gücünü kralın elinden aldı, ve başka bir şey almayacağına and içti. Lalli-Tollendal[11] ve Mirabeau[12], ikisi de, meclis şayet kralın elinde kalan güçleri de eline aldığı takdirde, onun ne büyük bir tehlike hâline geleceğini yüksek sesle söylediler. "Evet, sizi temin ederim ki," diye haykırdı Mirabeau, "altı-yüz kişiden oluşan hükümran bir aristokrasiden daha dehşetli bir şeyi ben düşünemiyorum." Ne var ki, karşı konulamazcasına bütün bunlar vuku buldu. Ve bu da filozoflar için bir manzara: ilkin Anayasa Meclisi'nin ve ardından kanun Yapıcı Meclis'in üyeleri, hem hayal ettikleri hem korktukları kaderlerine karşı çarpışıyorlardı.

İlk ihtilâlciler, bir millî meclis yaratmak için, genel irade prensibi bayrağı altında toplandılar ve kendilerini onun vekilleri ilân ettiler. Bu prensibin, tepesinde, yeni bir İktidarın kurulmasında onları nasıl taşıdığını müşahade etmek garipti, fakat o İktidarı küçük düşürücü ilk işarette baş aşağı düştüler. Bütün otoritenin kaynağı millî irade olduğundan, kral da, otoritenin bir kısmını elinde bulunduracaksa, "milletin bir temsilcisi" olan Meclis'le birlikte tutacaktı. Fakat o zaman da, halkın seçtiği temsilcilerle mirasla kalan temsilcilerin de aynı anda çalışmaları paradoksu ortaya çıktı. Ve çok geçmeden, kral birinci fonksiyonerden başka bir şey değildi; ama o zaman da, sadece bir fonksiyoner olan biri niye yerinden alınamıyordu?

Temsilcilerin eline fırsat geçmişti, ve kralı sindirdiler, ve o zaman da icraî ve kanun yapıcı güçler Kongrede birleştiler. **"Güçlerin dengesine gelince, biz mazide onun prestiji ile kendimizi aldattık,"** dedi, Robespierre. Fakat şimdi, zalimlerin otoritelerini dengelemek için getirilen vasıtalar bizi niye ilgilendirsin?

Kökünden koparılıp atılması gereken zulümdür: halkın hedefi, efendilerin çatışmalarında kendileri için kısa sürecek bir huzur bulmak değil, kendi sağ kollarını kendi haklarının garantisi yapmalarıdır.

Başka bir ifade ile, İktidar başkalarının ellerinde iken, biz onun sınırlanmasını istedik; şimdi İktidar bizim elimizde bulunduğundan, çok büyük bir İktidar hâline gelemez.

Böylece Meclis hükümran oldu. Fakat otoriteyi, genel iradeyi ifade ettiği gerçeğinden alıyorsa, pek tabiî, onu oraya koyanlara tâbi olmak şartı ile orada kalabilirdi. Hiç de değil! Daha ilk günlerinde, "Anayasacılar," kendilerini oraya gönderenlerden aldıkları talimatları kaldırıp attılar.

Popüler hükümranlık yerine parlamentonun hükümranlığı kondu. Halk, kendi temsilcilerini seçtiği zaman, şüphesiz, mutlakçasına hükümran olmalı, çünkü o zaman temsilciler, halktan, sınırsız otorite ile hareket etmek hakkını almış olurlar. Fakat halk, onlara bu otoriteyi verdiği zaman, onun rolü artık bitmiştir ve artık halkın önemi yoktur. Genel iradenin oluştuğu yer sadece meclistir ve halkla danışmak, bütün bir milleti özel kazanlar içinde kaynatıp altı-yüz

kişiye indirmekten farksızdır, ama bu altı-yüz kişi, son derece cesur bir hayalle, bütün bir millet olarak gösterilir.

Fakat bu yüceltilmiş hükümranlık—ki kralı darağacına göndermek cüretini gösterdi ve Girondin'in seçici meclislere başvurulması teklifini mağrur bir eda ile reddetti—kendisini alçalttı ve iki büklüm oldu. Kimin önünde?

Kongre divanınca karşılanan ve çılgınca dilekçeleri popüler iradenin ifadesi diye kabul edilen dizginlerinden boşanmış fanatikler önünde.

Bütün bu çelişkileri anayasa teorilerine sıkıştıran hayranlık uyandırıcı maharetlere sahip hukukçular geldi, geçti, Benim muhayyilemin kabul etmediği şeyler var: onlar, nasıl oluyordu da, aklın kulağı ile sokaklardaki bağırışmaları ve suçluları öldürülecekleri yerlere götüren arabaların takırtılarını işitmiyorlardı, ve nefret ve paniğin tesiri altında, haysiyetler ayak altına alındığı ve yorgunluk saatlerinde kaleme alınmış bu kelimelere nasıl güvenilirdi?

Bir ihtilâl çağının mantığı fikirlerle değil, gerçeklerde bulunur.

Merkezî gerçek yeni bir İktidarın yükselişidir: kendilerini halkın temsilcileri ilân edenlerin İktidarı. Ve bu insanlar, eğer biribirlerini öldürmemişseler, Kongre günlerinden itibaren *Directory* ve *Consulate* günlerine kadar daima toplantı hâlinde bulundu ve kendi kota'larına düşen insanları İmparatorlukta vazifelendirdiler.

Bu yeni İktidarın gerçek tecessümü Sieyes idi. İhtilâlin açıklanmasında hiç kimse ondan daha büyük rol oynamadı. Anayasa Meclisi'nin, Kongre'nin, ve Halkın Güvenliği Komisyonu'nun bir üyesi, bir Direktör ve bir Konsolos olarak, hiç şüphesiz Napoleon'un şu sözlerini söyledi (Eğer kendisi bunu söyleyecek durumda olsa idi, kendi kelimeleriyle söyleyecekti): "İhtilâl kapanmıştır; onun prensipleri benim şahsımda yerleşmiştir. Şimdiki hükümet, hükümran halkın temsilcisidir. onun hükümranlığına karşı çıkılamaz."

9

Napoleon'un sınırsız otoritesi, Orleans'ın hırsının ve Lafayette'nin gururunun başlattıkları günden itibaren bütün ayaklanmanın gittiği hedefti. "Denilebilir ki, İhtilâl'i yapan insanların her gün ve titizlikle üzerinde ara vermeksizin çalıştıkları plân *I. Napoleon'u yaratmaktı."^* Her şey bu noktada birleşti. Meselâ, Fransız cemiyetinin değişmez bir özelliği olacak eyalet valiliklerin birbiri ardına hazırlanan safhalarla nasıl diktatörlükler hâline geldiğine bakınız.

Halkın arzusu kendisinin, kraliyet memurları tarafından değil, mahallî halk tarafından yönetilmesi idi. Anayasa Meclisi aynı düşünce ile bütün eyaletlerin yönetimini halkın seçeceği mahallî meclislere verdi. Fakat bunu yaparken de, kendi kendilerini yönetme yeteneğine ve iradesine sahip bu tarihî üniteleri yıktı. Sieyes'in geometrik zekâsı ülkeyi, yirmi-dört eşit dikdörtgene bölecek, ve bu dikdörtgenlerin her biri de dokuz eşit komün'e bölünecek, ve aynı çocukça geometrik düşünüşle, bu komünlerin her biri de dokuz eşit kanton'a bölünecekti. Gerçi bu çılgın plân uygulanmadı ise de, bütün eyaletlerin ideali olarak kaldı. O'ndan sonra da bu sun'i yaratıklara özerklik tanımakta hiçbir mahzur görülmeyecekti! Sanki kendi hayatlarında nefes alıp verirlerken kendilerinin tehlike içinde bulunduğunu hissediyorlardı!

Benjamin Constant diyordu ki:

Sistematik ruh, ilkin bu simetriye kendinden geçercesine sevindi. İktidar hırsı, bu simetrinin

sağlayacağı muazzam avantajı keşfetti. Tıpkı lejyonların ve ordu birliklerinin numaralarla tanıtıldığı gibi, şehirler ve eyaletler de numaralarla tanımlanacaktı: yapılmak istenen herhangi bir şeye ahlakî bir fikirle sarılma korkusu benliklerini altüst ediyordu.

Fakat çok geçmeden eyaletlerin sefil direktörleri, merkezî otoritenin siyasetini geciktirmekle veya kontrol etmekle itham edildiler. Billaud Verenne, onları şu kelimelerle suçladı:

Muğlak hükümet organizmasının yönetici sinirleri rahatladığı zaman bu tür yönetimin talihsiz neticeleri her zaman görülecektir: merkezî otorite düzenli olmalı, ve bunun için de, sadece aradaki en yakın bir destekle, dairenin merkezinden ara vermeksizin yönetilmeli.

“Aradaki en yakın destek,” Napolyonik eyaletler olacaktı. Benjamin Constant diyor ki:

Demagojinin yerini despotizm aldı, ve *kendisini demagojinin bütiiıı yaptıklarının varisi ilân etli*, ve onun ateşlediği yolda başarı ile yürüdü. Bu noktada iki aşırı aynı düşüncede idiler, çünkü temelde, her ikisinde de zulüm iradesi yatıyordu. Mahallî geleneklerden çıkan ilgiler ve hâtıralarda otoritenin sevmediği ve bundan böyle kökünden kazıyıp atmak istediği direniş tohumlan vardır. Otorite, özel fertleri, daha kolay hakkından gelinecek bir av olarak görür; onun muazzam ağırlığı, sanki onlar kum yığınları imişcesine, hiç gayret sarfetmeksizin onları ezer.

10

İhtilâl’in, kullandığı dil ne kadar iyi olsa da, hürriyet için değil de İktidar için çalıştığı, 1789’da başlayan ayaklanma müddetince ferdî haklarda olup bitenlerin çarpıcılığı ile apaçık ispat edildi.

İnsanın, insan olarak belirli kutsal haklara sahip bulunduğu o zamana kadar bu kadar çarpıcı—veya, şüphesiz, bu kadar samimi— bir şekilde ifade edilmemişti. Anayasa Meclisi üyelerinin büyük kavramı bu idi; yâni, onları şöhrete götürecek unvan bu idi. Ve aynı şekilde Yasama Meclisi, ve Kongre üyeleri, ve Thermidorian’lar, hattâ Bonaparte, kendilerini bu hakların garantisine adadıklarını ilân ettiler. Fakat İhtilhal, ilân ettiği fikirlerin çalkantılarına boyun eğmekten ziyade, onu harekete geçiren hayatın görünmeyen prensiplerine boyun eğdiğinden, yüceltceğini ilân ettiği bütün hakları silip attı, ve bunun neticesi olarak, kendilerini sınırsız otoriteye bırakan vatandaşları İktidara karşı güvenilir garantilerden mahrum bıraktı.

Gerçekleri gözden geçirelim.

Ferdî hakların güven altında tutulması adlî otoritelerin fonksiyonudur. Anayasa Meclisi’nin eski Parlamentolara karşı nankörlüğü bu idi: bu eski Parlamentoların engelleyici taktikleri Eyalet Valilerinin toplanmasına yol açmıştı, ve Anayasa Meclisi de eyalet valilerinin bu toplantısını dağıttı. Ondan sonra da Adaletin, “bütün fertlerin imdadına koşması için “herşeye kaadir” adalet mabedini yeni temeller üzerinde yeniden inşa etti. Adalet, şimdi İktidara karşı tamamen bağımsız olacaktı. Büyük jüri gerçek sebebi göstermedikçe bir vatandaş hakkında herhangi bir suç için takibata girişilemeyecekti.

O takdirde, bir kimsenin muhakemesine başlanılmadan önce, gelişigüzel seçilen ve aralarındaki görüşmelere hâkimin hiçbir şekilde karışmayacağı vatandaşların, o kimsenin cevap vermesi gereken bir durumu bulunduğuna karar vermesi gerekiyordu. Bu insan, daha sonra kimin karşısına çıkarılacaktı?

Mahkeme Şubesi'nin önüne. Ve oradaki diğer bir jüri onun suçlu veya suçsuz olduğuna karar verecekti. Fakat bütün bunlara, ve otoritesini azaltmak için sarfedilen bütün gayretlere rağmen, hâkimler, oldukça tesirli roller oynadılar. Pekiyi, o zaman da hâkimler halk tarafından seçilmeliydi. O zaman vatandaş hakkındaki hükmü sadece halk verecekti, ve kendi seviyesindeki kimselerin beraat ettirdiği bir kimseyi de İktidar cezalandıramayacaktı.

Bundan daha tamam garantiler düşünülebilir mi?

Fakat İhtilâl'in dünyaya getirdiği İktidar, genç ve ateşli cemiyeti kendi hayaline göre şekillendirme hırsında, derhal suçlu ilân ettiği bütün muhalefete karşı sabırsızdı. Çok geçmeden, kendisinin bahşettiği garantilerin kendisi için sıkıntı yarattığını anladı. Hâkimlerin, ilhamlarını, Anayasa Meclisi'nin ilkin formüllediği, ve kendilerine sundukları genel prensiplerden değil, özel sınıfları gaye edinen, ve kanunlar adı altında soytarılık eden ve zaman zaman ortaya çıkan standartlardan aldıklarını iddia etti. Onları, çok yumuşak olmakla suçladı. Danton 10 Ağustos, 1792'de Adliye Vekili olduktan sonra, bu mevkie Tuileries'in duvarlarını yıkarak geldiğini, ve top'un artık yegâne çare olduğunu, ve şayet fonksiyonerler vazifelerini yapmış olsalardı kan dökülmesinin önleneceğini söyleyerek hâkimleri dehşete düşürdü. Hâkimler popüler dernekler ve tenkitçi yazarlar aleyhinde takibata girişirlerken, jürilere seçilmeyen rahipleri korumuşlardı. Bir popüler derneğin kararı ile Philippeaux, iki sene öncesi, altı sene için seçilen bütün mahkemelerin kaldırılmasını istedi. "Bu mahkemelerin ekserisinde," dedi, "bir kimsenin vatansever olması için üzerindeki elbisesini kaybetmiş olması yeterlidir." Ve ondan sonra da, biribiri ardına seçimler yapıldı. Fakat halkın seçtikleri kimseler, halkın oyları ile seçilenleri kabul etmeyen İktidarın hoşuna gitmiyordu: Direktörlük, meselâ, kırk-dokuz bölgedeki seçimlerin hükümsüz olduklarını ilân etti.

Terör için, seçilen kimselerin yerlerinden atılması da kâfi değildi Terör'ün istediği Paris'teki İhtilâl Mahkemesi modelinde İhtilâl mahkemeleri idi; ve bu mahkemelerde de büyük jüriler yoktu; ne şahitler ne de dâvâlının avukatı dinlendi, ve bu mahkemelerin hâkimleri, oturdukları yerlerden kalkmayarak, hattâ adları ve kendilerine isnat edilen suçların bile belirtilmediği kimseleri suçlu ilân ettiler.

Bu ucube yaratıklar kaldırıldıktan sonra, İktidar, tekrar normal hâkimleri geri getirdi ise de, onlara bağımsızlık bahşetmedi. O zamana kadar, seçimleri hükümsüz ilân etmekten bıkan İktidar, VIII. senede hâkimlerin tayinini ve yükseltilmelerini kendisine aldı.[21] Ve artık ondan sonra da, eski rejim zamanında görülmeyen bir şekilde baskı vasıtalarını kullandı; eski rejimde böyle bir şey yoktu, çünkü o zamanlarda mevkiler ya satın alınıyor veya miras bırakılıyordu.

Önceki zamanlarda parlamentolar, monarşi ortasında küçük cumhuriyetlerin bir federasyonu gibi idiler; onlar hürriyetleri üzerinde çok kıskançtılar ve Roma geleneklerinin de bekçileriydiler. Eski rejimde uygulanan adaletin kusurları ne olursa olsun. Tocqueville'nin söylediğine göre, nüfuz ve rüşvetin en kötü şekli olan otoritelere dalkavukluk onda yoktu. Mahkemeleri soysuzlaştırmakla kalmayıp kısa zamanda bütün halka yayılan bu öldürücü kötülük eski rejime tamamen yabancı idi.

Bağımsız ve yüce olan ve krala karşı da çıkabilen adlî sistem, halkın karakterine derinden tesir etti.

Adlî âdetler, pekçok hususta, milletin âdetleri oldular. Mahkemeler, her anlaşmazlığın tartışılabileceğini ve her kararın temyiz edilebileceği fikrini yaydılar; insanların kendi gayretlerini övebileceklerini normalleştirdiler ve formalite'nin de arzu edilir bir şey olduğunu düşüncesini yaydılar ki, bunların ikisi de dalkavukluğu uzakta tutar.

Bu bağımsızlık hiçbir zaman yeniden görünmedi. **"Adaletin hükümete boyun eğmesi, İhtilâl'in zaferlerinden bir tanesidir. İhtilâl, insan haklarını ilân ettiği anda, onların şatolarını yıktı ve savunucuları felce uğrattı."**

11

Bu, "ilerici" adaletin, kendisini, İhtilâl-öncesi günlerdeki ferdî hakları savunmasından daha kötü durumda olduğunun yegâne örneği değildir.

Önceki yıllarda Parlamentolar, mahkemeleri, vicdanları rahatsız olmaksızın İktidarın ajanları olarak ilân edebiliyorlar, veya yine vicdanî hiçbir rahatsızlık duymaksızın onlara karşı özel şahısların haklarını savunabiliyorlardı.

Şurası hayret uyandırıcı: ferdî hakları ihlâl edilemeyecek bir temele oturtan aynı insanlar, Parlamentoları, kralın hareketlerine karşı bu kimseleri korumakla suçlandırdılar. Bunları söyleyen kimlerdi?

Kongredeki insanlar mı?

Hiç de değil; bunları söyleyenler Anayasa Meclisi'ndeki insanlardı. Onlar, kendi aralarından biri olan Thouret'i,[25] adlî otoriteleri tenkit ettiği zaman oybirliği ile alkışladılar ki, dikkatlice dinleselerdi, onun sözlerinin tenkit değil övme olduğunu göreceklerdi: "Yönetici otoritenin rakibi olarak, Anayasa Meclisi üyeleri, yönetici otoritenin hareketlerine müdahale etti, hareketlerini kontrol etti ve onun görevlilerini rahatsız etti." Meclis, 8 Ocak, 1790'da bir bildiri yayımlayarak mahkemelerin, yönetimin işlerini gerileten veya durduran her hareketin, anayasaya aykırı olduğunu ilân etti ise de tesirsiz kaldı ve elinde muhtelif yönetici bünyeleri kontrol edecek güç de yoktu. Aynı yılın 24 Ağustos'unda şu madde kanunlaştı: "Hâkimlerin, yönetim bünyelerinin hareketlerine şu veya bu şekilde müdahaleleri veya yöneticiler vazifelerini yerine getirirken onların yaptıklarını zikretmek yasaklanmıştır."

Halkı daima tetikte bulunmaya davet eden komisyonlar bütün ülkeyi ajan ve ispiyoncuların kapladığını—ki böyle olacağı belli idi— ve mahkemelerdeki halk temsilcilerinin adaletin ve insanlığın her prensibini çiğnediğini gördükleri zaman, Kongre, gazabını bu kimselere değil, hâkimlerin koydukları zayıf ve ürkek engellere yöneltti. Ama unutmamak gerekir ki, halk, bu hâkimleri, keyfî zulümleri önlemeleri için seçmişti.

Millî Kongre el konulan eşyalarla, ihtilâl vergileri ile ve diğer yöntemsel hareketlerle ilgili olarak yapılan şikâyetler hakkında mahkemelerde yönetim bünyeleri üyelerine ve teyakkuz komisyonlarına yöneltilen bütün işlemlerin iptal edildiğini ilân eder.

Mahkemeler, ne mahiyette olursa olsun, yönetimsel hareketleri göz önünde bulundurmaktan men edilmişlerdir. .. .

Bu pasajları buraya almaktaki maksadım, İhtilâl'in adalet mekanizmasından, ferdi, İktidarın mütecavizlerinden korumak için önceleri yürüttüğü vazifesinden geri aldığını göstermek içindir. Ve yine göstermek istedim ki, adaletin küçücük bir yere sıkıştırılmış olması ve fertlerin haklarını aramasının engellenmesi Terör'ün işi değil, Anayasa Meclisi'nin işi idi. Ve yine

şunu da göstermek istedim: İhtilâl'in modern cemiyete miras bıraktığı şeyler, modern cemiyetin prensipleri olarak hayatiyetlerini muhafaza ediyorlar.

İhtilâl, otoriteleri, görevleri, devletin hareketlerini sınırlamak olan bünyeleri nasıl ezdi ise, fertleri, kendilerini devlete karşı savunmak için kullanabilecekleri her türlü anayasal vasıtadan da mahrum bıraktı. İhtilâl, İktidarın mutlaklaşması uğrunda çalıştı.

12

Rus İhtilâli de aynı çelişkileri önümüze koymakla birlikte, vâdedilen hürriyet ile gerçekleştirilen otorite arasında çok daha kesin ifadeleri de ihtiva eder.

Marx ve Engels ekolünün, anarşistlerin sözlerindeki hemen hemen eşit şiddette lânetledikleri İktidar, herhangi bir İktidar değil, nasıl ve nerede olursa olsun, İktidarın kendisi idi. Lenin, ünlü broşüründe "İhtilâl, bütün güçlerini devletin kudretine karşı toplamalıdır," diyordu. "Onun görevi, hükümet makinesini geliştirmek değil, yıkmak ve kaldırıp atmaktır."[18]

. . . felsefeye göre, devlet, fikrin gerçekleştirilmişidir. Devlet, felsefî dilde, Allah'ın yeryüzündeki hükümranlığıdır, ve bu ülkede de hakikat ve adalet yerine getirilmiştir, veya yerine getirilmesi gerekir. İşte, devlete gösterilen bâtıl hürmet buradan gelir, ve bütün bunlardan ötürü devlete duyulan saygı insanların kafalarında daha kolay bir yer bulur, çünkü onlar çocukluklarından itibaren, günlük işlerin ve bütün cemiyetin çıkarlarının başka türlü yönetilemeyeceğini, yâni devlet, ve devletin kendi mevkilerine getirdiği kimseler olmaksızın yönetilemeyeceğini sandılar. Ve halk ırsî monarşiyi devirip sadakatlerini demokratik cumhuriyete gösterdikleri zaman gayet olumlu bir ilerleme yaptıklarına inanıyor. Fakat devlet, bir sınıfın diğerini baskı altında tutacak bir cihazdan başka bir şey değildir, ve bu baskı da, bir monarşide olduğundan ziyade demokratik bir cumhuriyette daha köklüdür.

Devlet, **"bir gücün belirli bir organizasyonu olduğundan, bu gücün kaderinde belirli bir sınıfı hâkimiyeti altına alması mukadderdir."** Devletin var olmasının sebebi, mütecavizle birlikte ortadan kaybolacaktır: **"Marksizm'in her zaman öğrettiği şu: Devletin baskısı, sınıfların baskısı ile aynı zamanda kendini belli eder."**

Engels'in aşağıdaki sözleri, bütün Marksistler'in indinde son derecede önemlidir:

Proletarya, devletin bütün otoritesini eline alır ve istihsal vasıtalarım derhal devletin mülkiyetine geçirir. Proletarya, bu vasıta ile kendini fesheder, proletarya olmaktan çıkar. Sınıf husumetlerinin ortasında harekete geçen eski cemiyetin devlete ihtiyacı vardı, çünkü, sömürücü sınıfın, istihsalin dış şartlarını muhafaza etmesi, ve hepsinin üstünde sömürülen sınıfın mevcut istihsal tarzının (kölelik, uşaklık, ücretli işçiler) uşaklığında kalması için gerekli şartların muhafaza edilmesinde her safhada bir organizasyona ihtiyacı vardı. Devlet, cemiyetin resmî temsilcisi ve bütün cemiyeti temsil eden sınıfın devleti olduğu zaman doğru idi: eski zamanların, köle sahipleri vatandaşların devleti, Orta Çağlar'ın feodal asillerin devleti, kendi çağımızın burjuva devleti. Fakat devlet, bütün cemiyetin *tesirli* temsilcisi olma yolundaki hareketinde, kendisini gereksiz kılar, bir zamanlar eski istihsal yönetiminin anarşisi ve devletin baskısı altında bulunan sınıfların çatışma ve çarpışmasına yol açan şartlar

18 Londra *The Times* gazetesi 10 Mart, 1947 tarihli sayısında, Stalin ve Vişinski'nin *Bolşevik* adlı Rus dergisinde çıkan makalelerinden parçalar veriyor. Bu makalelerden, Rusya'nın günümüzdeki liderlerinin Marksist teorinin bu yönünü resmen terkettikleri anlaşılıyor.

artık ortadan kalktığından, hareketlerinin önlenmesi gereken devlet de ortadan kalktığından, devlet, artık gerekli olmaktan çıkar.

Yukarıdaki alıntıdaki düşünce canlılığı ve ifade berraklığı onu meşhur yaptı. Bu alıntı, gerçek doktrinle ilgili bütün şüpheleri dağıtır. Keza Komün'ün başlangıcında Marx'ın, Hügelmann'a yazdığı mektup da, **"Ben diyorum ki, Fransa'daki ihtilâl, ihtilâlin şu andaki yegâne neticesi olan bürokratik ve askerî makineyi başka ellere transfer etmemeli, kırıp parçalamalı,"** deniliyordu. Bu alıntıda Marx, daha ihtilâl nihayete ermeden bile, aykırı hareketleri önleyici ve sınırlayıcı cihazın kırılıp parçalanmasını istiyor; öte yanda Lenin ise, o gücün, "sömürücülerin direnişini bastırmak ve nüfusun çok büyük bir kısmının—köylüler, aşağı orta sınıf mensupları ve yarım-proletaryalar—sosyalist ekonominin kurulmasında kullanılmasını istiyordu.

Her iki şıkta da, İktidar, er veya geç, kaybolmalıdır. Lenin, "İktidar parçalanıp ezildikten sonra devlet mekanizmasının yerine neyin konulacağı" sorusuna şu cevabı verdi:

İmtiyazlı küçük bir azınlık (devlet memurları ve askerî görevliler) için kurulan müesseseler yerine çoğunluk, hükümetin görevlerini doğrudan doğruya kendisi yürütebilir, ve bu işleri ne kadar çok sayıda insan yüklenirse, hükümete olan ihtiyaç da o kadar azalacaktır. Bu hususta, Komün'in, Marx'ın bilhassa işaret ettiği adımları üzerinde durulmaya değer: [Fransız İhtilâli sırasında kurulan] Komün, devlet memurlarının "yan ödeme"lerini ve para ile ilgili diğer imtiyazlarını kaldırdı, ve bütün memurların maaşlarını işçilerin ücretleriyle aynı seviyeye indirdi. Bunda, orta-sınıfın demokrasisinden proletarya demokrasisine, baskı yapanların demokrasisinden, baskı altında ezilenlerin demokrasisine geçilişin en iyi işaretleri görülüyor."

Şimdi bu prensipleri, İhtilâl'in Rusya'da koyduğu dehşetli engelleyici cihazlarla mukayese ediniz. Marksist doktrinine bağlananlar, isterlerse, İhtilâl'i, hedeflerinden ayrılmakla suçlayabilirler. Hem doktrinin hem de rejimin düşmanları, isterlerse, çelişkileri işaret edebilirler. Rejimin partizanları, isterlerse, sosyalizmin kurulmakta olduğu istihale devresinde, bunun yerinde olduğunu söyleyebilirler.[19]

Bizim amacımız, burada tartışmalara girmek değil, muazzam tesirleri olan çağdaş bir hâdisede, ihtilâllerin kanununun ne olduğunu örnekleriyle göstermektir: yâni ihtilâller, her zaman İktidarı—onun adamlarını değiştirerek ve onun ruhuna yeni hayat üfleyerek—güçlendirmeye meylederler.

Bir millet, XVI. Louis'in zayıflamış Fransa'sının, tabiî hudutlarını kazanması için gereken enerjiyi alması gibi, ihtilâlden yeni bir güç elden edebilir, ve 1917'de mağlûp Rusya'sının 1942'deki fethetme iradesini kazanabilir; fakat o millet, bir ihtilâlden asla hürriyet beklemesin. İhtilâller, sonunda, insan için değil, İktidar için yapılır.20

Sh: 249-270

19 Bu üç gruptakilerin hepsi, hiç şüphesiz, Gibbon'un söylediklerini görmemezliğe geldiler: "Şevk ve heyecandan sahtekârlığa giden yol kaygan ve tehlikelidir; Sokrat'ın şeytanı, akıllı bir insanın kendisini nasıl aldatacağının, iyi bir insanın diğerlerini nasıl aldatacağının, vicdanın, insanın kendi kendisini hayallere kaptırmasının ve gönüllü sahtekârlığın ortasında nasıl uyuyakaldığının örneklerini veriyor."

20 Tocqueville 1848 İhtilâli' nden Hatıralar*'ında Marrast için der ki:". . .* il appanenail a la race ordinaire des revolutionnaires français qui, par liberte de peuple, ont toujurs entendu le despotisme exerceau nom du peuple"

Kaynak: Bertrand de Jouvenal, İKTİDARIN TEMELLERİ-İktidarın Mahiyeti ve Târihi Gelişimi-Fransızca' dan-İngilizce' ye D.W.Brogan, Türkçeye Çeviren: Nejat Muallimoğlu

Psikanaliz Açısından Edebiyat.: FREUD — JUNG — ADLER

Çeviren : SELÂHATTİN HİLAV

Sigmund Freud Dostoyevski ve Baba Katilliği

1925 yılından başlayarak, Fulöp Müller ve Eckstem, bir kaç yıl önce sona ermiş olan Moeller van den Bruck'ün, Dostoyevski'nin toplu eserleri yayımına ek ciltleri yayınlamaya başlamışlardı. Ek ciltler, Dostoyevski'nin ölümünden son ıa ele geçen eserlerini bitmemiş yazılarını ve romanlarındaki karakterlerle eserleri açıklamalar sağlayan çeşitli kaynakları kapsıyordu. Karamazof Kardeşlerin ilk müsveddeleri ve hazırlık parçalarını kapsayan cilde sıra gelince editörler, bu romanın ve yazarının ruhbilimi ile ilgili bir giriş yazmasını Freud'den rica ettiler. Freud, Dostoyevski ve Baba Katilliğini 1926 yılının başlarında yazmağa koyuldu. Ama 1928 de tamamlayabildi.

DOSTOYEVSKİ VE BABA KATİLLİĞİ

Dostoyevski'nin karmaşık kişiliğini dört ayrı yönden ele alabiliriz. **Dostoyevski, yaratıcı bir sanatçı, nevrozlu bir hasta, bir ahlâkçı ve günahkâr bir kimsedir.** Bu şaşırtıcı karmaşıklığın içinden çıkmak pek kolay değildir.

Yaratıcı sanatçılığı en az şüphelenilecek yanıdır. Çünkü Dostoyevski sanatçılık bakımından Shakespeare'in hemen arkasında yer alır. Karamazof Kardeşler ile hiç bir roman boy ölçüşemez. Dünya edebiyatının en yetkin örneklerinden biri olan «Büyük Engizisyoncu» yu ne kadar övsek azdır. Yaratıcı sanatçı sorunu karşısında psikanalizin, silâhlarını ne yazık ki bir yana bırakması gerekiyor.

Oysa, Dostoyevski'nin ahlâkçı yanını irdelemek çok daha kolaydır. Ahlâkın doruğuna erişebilmesi için herhangi bir kimsenin korkunç günahlar işlemesi gerektiğini ileri sürerek Dostoyevski'nin büyük bir ahlâkçı olduğunu söylemeğe kalkarsak, ortaya çıkacak bir şüpheyi görmezlikten gelmiş oluruz. **Ahlâklı kimse, şeytana uyduğunu anlar anlamaz, direnen ve kendini kurtaran kimsedir.** Bir yandan günah işleyen, öte yandan pişmanlık duyduğu zaman ahlâkî kurallar ortaya koyan bir kimse iş: kolayından alıyor demektir. Böyle bir kimse, ahlâk hayatının özünü, yani vaz geçişi gerçekleştirmemiş sayılmalıdır. Çünkü ahlâkî bir davranış her şey den önce pratik bir insancıl değer taşımaktadır. İş: kolayından alan kimse, eski çağların barbarlarım benzer bir davranış tutturmuştur. **Eski çağ barbarları, önce adam öldürüyor sonra pişmanlık duyuyorlardı.** Böylece, pişmanlık duymak, insan öldürebilmeyi sağlayan bir teknik haline girmişti. Korkunç İvan da ayni biçimde davranmıştı. Nitekim, ahlâk karşısında gösterilen bu uzlaşmacı durum, Rusların, ayırdedici bir özelliğidir. Dostoyevski'nin ahlâkî özlemlerinin verdiği sonuç da pek yüce bir şey değildi. Dostoyevski, bireyin içgüdüsel istekleri ile topluluk hayatının gereklerini uzlaştırmak için çetin savaşlara girdikten sonra dünyasal ve ruhsal yetkelere (otoritelere) baş eğmek; Hıristiyanların Tanrısının ve Çar'ın önünde eğilmek ve kaba bir Rus milliyetçiliği düşüncesine bağlanmak durumuna düştü. Oysa, pek de zeki olmayan kimseler, daha az çaba harcayarak ayni sonuçlara varmışlardı. Dostoyevski gibi büyük bir kişiliğin zayıf noktası işte budur. İnsan uygarlığının geleceği, bu bakımdan, Dostoyevski'ye pek az şey borçlu olacaktır. Dostoyevski, insanlığın öğretmeni ve

kurtarıcısı olmak şansını tepmiş ve kendi düşmanları ile birleşmiştir. Bu duruma, etkisinde bulunduğu nevroz yüzünden düştüğü söylenebilir. Yoksa, zekâsının yüceliği ve insanlığa karşı duyduğu sevginin gücü, ona, peygamberce bir hayatın yolunu açabilirdi.

Dostoyevski'yi bir günahkâr ve suçlu olarak görmek, yalnız dar kafalıların itirazlarına yol açmaz. Ama itirazın gerçek nedenleri de hemen ortaya çıkar. Bir suçluda (mücrimde) iki temel ruhsal özellik görüyoruz. Bunlardan biri sınırsız bencillik öteki güçlü bir yıkma isteğidir. Bu iki özelliğin ortaklaşa yanı olan ve her ikisinin de dile gelmesi için gerekli bulunan başka bir özellik de sevgi yokluğu ve insancıl nesneler karşısında duygulanmayış halidir. Böyle bir kimseyle Dostoyevski arasında karşıtlık bulunduğu ilk bakışta görülüyor. Dostoyevski, sevilmek ihtiyacı ile yanıp tutuşan ve kimi zaman nefret etmesi gereken yerde yakınlık gösterip yardıma koşmasına yol açan (söz gelimi, karısına ve karısının âşığına karşı davranışında görünüyor bu) abartılmış bir şefkatle dolu bir kimsedir. Böyle olunca, Dostoyevski'yi suçlular arasına katma eğiliminin nereye dayandığını sormamız gerekir. Bu katmanın nedenini, kırıcı, öldürücü ve bencil karakterleri belirginleştiren konular seçmesinde ve kendi hayatındaki belli bir takım olaylarda **(kumar düşkünlüğü, küçük bir kızı kirletmiş olduğunu açıklaması gibi)** aramak gerekir (1) Dostoyevski'de görülen ve onu kanun dışı bir kimse haline kolayca getirebilecek olan yıkıcı içgüdülerin, aslında, kendi kişiliğine yöneldiğini (yani dışarı değil içeri yöneldiğini) ve böylece mazoşizm ve kabahatlilik duygusu biçiminde dile geldiğini kavrayacak olursak, yukarda sözü geçen çelişmeyi çözmüş oluruz. Bununla birlikte, Dostoyevski'nin kişiliğinde sadistliği dile getiren yanlar da vardır. Bunları, acı çektirmekten hoşlanmasında; sevdiği insanlara bile hoş görüyle davranmayışında; tedirginliğinde ve bir yazar olarak okurlarına karşı davranışında görüyoruz. Demek ki, **Dostoyevski, önemsiz şeylerde başkalarına karşı; önemli şeylerde de kendine karşı sadisti. Yani aslında, bir mazoşitten başka şey değildi. Mazoşist, herkesten daha uysal, kibar ve yardımsever bir kimsedir.**

Dostoyevski'nin karmaşık kişiliğinden üç faktörü ele almış bulunuyoruz: Duygusal hayatının olanğanüstü bir gerilim taşıması; doğuştan sapık içgüdüsel bir eğilim (bu, onun sado mazoşist ve suç işleyici bir kimse olduğunu kaçınılmaz biçimde ortaya koyuyor) ve çözüme gelmeyen sanat yeteneği. Bunların birincisi niceliksel İkincisi ve üçüncüsü niteliksel faktörlerdir. Bu üç faktör, nevroz söz konusu olmaksızın da bir arada bulunabilir. Nitekim tüm mazoşist oldukları halde nevrozlu olmayan kimseler vardır. Bununla birlikte, içgüdüsel isteklerle onlara karşı duran yasaklamaların (eldeki yüceltme metodları da eklenince) arasındaki kuvvetler dengesi, Dostoyevski'nin «içgüdüsel karakter» diye bilinen sınıfa sokulmasını gerekli kılmaya yeter. Ne var ki, bu arada nevrozun da bulunması, durumu adamakıllı karıştırmaktadır. Gerçi, sözü geçen faktörlerin nevrozu gerektirmediğim söylemiştik ama ego tarafından gemlenmesi gereken düzensizlikler ne kadar çoksa, nevrozun ortaya çıkmasının o kadar kolaylaştığını da unutmamak gerekir. Çünkü nevroz, egonun bir bireşime (senteze) ulaşmak konusunda başarı gösteremediğini ve bunu yapmağa çalışırken kendi birliğini elden kaçırdığını belirten bir işarettir–

Peki, Dostoyevski'nin nevrozu kendini nasıl açığa vuruyor? Dostoyevski, bir saralı olduğunu söylemiş ve başkaları da, bilincini kaybetmesi; kaslarının titremesi ve ruhsal çöküntüye uğramasıyla birlikte ortaya çıkan şiddetli nöbetleri göz önünde tutarak onun saralı olduğuna inanmışlardı. Oysa, bu sözüm ona saranın, etkisinde bulunduğu nevrozun bir belirtisi olduğu ve bundan ötürü hastalığın, isteri sara yani şiddetli isteri olarak

sınıflandırılması gerektiği akla yakın gelmektedir. Ama bu konuda kesin bir şey söyleyemeyiz. Bunun da iki nedeni var. Önce, Dostoyevski'nin sarası denen şey üzerindeki bilgilerimiz yeterli ve sağlam değildir. Sonra, sara biçiminde beliren nöbetlerle birlikte ortaya çıkan hastalık durumlarını gereğince anlamış değiliz.

Önce ikinci noktayı ele alalım. Karşımızdaki soruna ışık tutamayacağı için, saranın patolojisine uzun boylu girmemizin yaran yoktur. Yüzyıllardır bilinen Morbus sacer bir klinik gerçeklik olarak ortadadır. Bu korkunç hastalığın dış görünüş bakımın dan nedensiz gibi görünen kestirilmez çırpındırmaları; karakteri tedirginlik ve saldırganlığa yöneltmesi ve zihinsel güçleri yavaş yavaş çöktürmesi bilinen gerçeklerdir. Ama bu görünüşlerin sınırları kesin olarak çizilmemiştir. Başlangıçta, dil ısırmaları ve sidiğin tutulamayışı gibi olayların eşliğinde kendini gösteren ve giderek hastanın kendini tehlikeli biçimde yaralamasına yol açabilen *status epilepticus'a* varan ürkütücü nöbetler; az süreli kendinden geçme hallerine, ya da başdönmelerine indirgenebileceği gibi, hastanın sanki bilinç dışının etkisindeymiş gibi kendinde olmadan gösterdiği davranışlar olarak da ele alınabilir. Bu nöbetler, genel olarak, bir bakıma anlayamadığımız katkısız fizik nedenlerle belirlenmiş olmalarına rağmen, ilk ortaya çıkışlarını sadece ruhsal nedenlere (söz gelimi bir korkuya) da borçlu olabilirler. Ya da başka durumlarda, ruhsal uyarımların tepkisi gibi ortaya çıkabilirler. Sara olaylarında çoğunlukla zihinsel güçlerin yozlaşmasıyla karşılaştığımız halde, bildiğimiz tek bir olayda **(Helmholtz'un olayı)** hastalığın üstün bir zihin hayatını bozmamış olduğunu görüyoruz(Bu çeşitten olduğu ileri sürülen başka olaylar, Dostoyevski'nin durumu gibi tartışma gerektiren ya da şüphe uyandıran durumlardır). Saraya tutulmuş kimselerde zekâ bakımından gelişmemişlik ve mankafalık görüldüğü gibi bu hastalık, klinik görüşün zorunlu olarak ileri sürmemesine rağmen apaçık bir budalalığı ve en kaba zihin eksikliklerini de birlikte getirebilir.

Bu nöbetler, bütün çeşitlikleri ile, tam bir zihinsel gelişime ulaşmış bulunan ama aşırı ve genel olarak yeterince denetleme altına alınamamış bir duy gu hayatı yaşıyan kimselerde görülebilir. Öyleyse, «sara» nın tek ve değişmez bir klinik gerçek olarak görülmesinin imkânsızlığına şaşmamak gerekir. Görünen belirtilerde bulduğumuz benzerlik, bu belirtilerin fonksiyonel biçimde ele alınmasını gerektirir gibi görünüyor. Burada, çeşitli durumlarda kullanılması kabil olan bir mekanizmanın (anormal içgüdüsel boşalma mekanizması) ortaya konduğu söylenebilir. Bu durumlar, histolitik ve toksik etkilerin doğurduğu beyin çalışmaları bozukluklarında ortaya çıktığı gibi, psişik ekonominin gerektiği gibi denetlenmemesi ve iş gören ruhsal enerji faaliyetinin kriz derecesine ulaşmasında da ortaya çıkar. Bu iki ayrı nedenin arkasında bulunan temel içgüdüsel boşalma mekanizmasının birliğini görebiliriz. Bu mekanizma, temel bakımdan toksik bir kaynaktan gelen cinsel süreçten büsbütün uzak değildir. Nitekim eski doktorlar çiftleşmeyi ufak çapta bir sara gibi görmüşler ve böylece çiftleşme olayının, uyarımları (stimuli) boşaltmaya yarayan sara metodunun yumuşatılması ve başka bir duruma uydurulması olduğunu düşünmüşlerdi–

«Sara tepkisi» diyebileceğimiz bu ortaklaşa öğe (unsur), ruhsal bakımdan uzlaşılamayan uyarımlardan somatik yollarla kurtulmağa çalışmaktan başka bir şey olmayan nevrozun da emrindedir. **Böylece, sara nöbetinin, isterinin bir belirtisi haline geldiğini ve bu hastalığın, tıpkı normal cinsel boşalmanın yaptığı gibi, sara nöbetini biçim değişikliğine uğrattığını söyleyebiliriz.** Öyleyse, organik sara ve «duvgusal» (affective) sara diye bir ayırım yapmak yanlış olmaz. Bu ayırmanın pratik bakımdan taşıdığı anlam şudur: Organik saralı bir kimse,

bir beyin hastalığına tutulmuş olduğu halde, «duygusal» saralı bir kimse nevrozludur. Birinci durumda, hastanın ruh hayatı dıştan gelen yabancı bir bozukluğun etkisindeyken, ikinci durumda görülen bozukluk kendi ruh hayatının dile gelişinden başka şey değildir-

Dostoyevski'nin sarasının, ikinci türden olması gerçeğe çok yakın görünüyor. Ama bunu kesin olarak ileri süremeyiz. Kesin olarak ileri sürebilmemiz için, nöbetlerin ilk ortaya çıkışlarını ve daha sonraki değişikliklerini Dostoyevskinin ruh hayatının zinciri içine yerleştirecek durumda olmamız gerekir. Oysa bunu yapabilmemizi sağlayacak bilgiden yoksunuz. Nöbetlerin tasvirleri bize hiç bir şey öğretmediği gibi, bu nöbetlerle Dostoyevski arasındaki bağlantı üzerine edinebildiğimiz bilgi de hem eksik hem de çelişkendir. Nöbetlerin, Dostoyevski'nin çocukluğuna kadar uzandığını ve başlangıçta daha yumuşak belirtiler halinde ortaya çıktıkları halde, ancak on sekiz yaşında geçirdiği o korkunç yaşantıdan yani babasının öldürülmesinden sonra sara nöbetleri biçimine girdiklerini söylemek akla en yakın gelen açıklamadır. (2)

Dostoyevski'nin Siberyadaki sürgün hayatı sırasında bu nöbetlerin sona ermiş olduğu kanıtlanabilseydi, sözü geçen görüş adamakıllı pekiştirilmiş olacaktı. Ama eldeki bilgiler bunun böyle olmadığını göstermektedir (3).

Karamazof Kardeşlerdeki babanın öldürülmesi ile Dostoyevski'nin babasının öldürülmesi arasındaki kesin benzerlik, bu büyük yazarın hayatını yazanlardan çoğunun gözünden kaçmamış ve onları «belli bir modern ruh bilim okulundan» söz etmek zorunda bırakmıştır. Gerçekten de, psikanaliz açısından (onların sözünü ettiği modem ruhbilim okulu psikanalizden başkası değildir, Dostoyevski'nin babasının öldürülmesinin şiddetli bir travma olduğunu ve yazarın bu olaya gösterdiği tepkinin ise nevroz halinin bir dönüm noktası gibi görülebileceğini belirtmiştik. Bu görüşü psikanaliz bakımından temellendirmeğe kalkışırsam, psikanalizin diline ve teorileri ne yabancı olan okurlarca anlaşılamamak tehlikesini yaratmış olacağımdan korkuyorum.

Çıkış noktası edinebileceğimiz bir tek kesin gerçek var elimizde. «Sara» durumu ortaya çıkmadan çok önce, Dostoyevski'nin gençliğinde etkisini duyduğu ilk nöbetlerin anlamını biliyoruz. Bu nöbetler ölümü dile getiriyordu. Bir ölüm korkusuyla ortaya çıkıyor ve hareketsiz, uyur uyanık haller olarak sürüp gidiyorlardı. Bu hastalık, Dostoyevski henüz çocukken, (daha sonraları dostu Sloviev'e söylemiştir) ölecekmiş gibi bir duygu ve temelsiz bir karaduygululuk (melancholi) biçiminde belirmişti. Gerçekten de, bu durumlardan sonra ölüm durumundan Dek az farklı bir görünüş ortaya çıkıyordu. Kardeşi Andrey, daha küçük yaşlarda bile Dostoyevksi'nin uyumadan önce birkaç satır yazıp bıraktığım ve bu yazılarda ölüm benzeri haline uyurken düşmekten korktuğunu ve bu yüzden gömülmesinin beş gün geri bırakılmasını rica ettiğini yazdığını açıklamaktadır.

Ölüm benzeri nöbetlerin anlamını ve taşıdığı amacı biliyoruz. Ölüm benzeri durumlar, ölü bir kimseyle özdeşleşme (aynileşme) anlamına gelmektedir. Bu kimse gerçekten ölü bir kimse olduğu gibi, ölüm benzeri nöbetinin etkisinde kalan kimsenin ölmesini istediği bir başkası da olabilir, ikinci durum daha ilgi çekicidir. Bu durumda nöbet bir çeşit ceza verme değeri taşımaktadır. Çünkü bu durumda, her hangi bir kimse başkasının ölümünü istemekte ve kendisi o başkasının yerine geçerek ölü haline girmektedir. Bu durum karşısında, psikanaliz, bir çocuk için bu başkasının babası olduğunu ve nöbetin (buna isterik bir nöbet denir) nefret edilen bir babanın ölümünü istemekten doğan bir kendine ceza verişi dile

getirdiğini söyler. Hepimizin bildiği bir görüş, baba Katilliğinin hem insanlığın hem de bireyin (ferdin) işlemiş olduğu ilk ve temel suç olduğunu ileri sürer. (Totem ve Tabu adındaki kitabıma bakınız. 1912-1913) Bu doğru olmasa bile baba Katilliğinin kabahatlilik duygusunun ana kaynağı olduğunu biliyoruz. Bununla birlikte baba Katilliğinin kabahatlilik duygusunun biricik kaynağı olup olmadığım kesin olarak bilmiyoruz. Bu konuda yapılan araştırmalar kabahatliliğin ve kendine ceza verme ihtiyacının ruhsal kökünü henüz ortaya çıkaramamıştır. Söz konusu ruhsal durum çok karmaşıktır ve uzun incelemeleri gerektirmektedir. Bir oğulun babasına karşı olan durumu bizim dilimizle söyleyecek olursak «iki değerli» dir. Yani, babasını düşman gibi gören çocuk ondan nefret ederek ölümünü arzularken, ona karşı belli bir ölçüye kadar sevgi de duymaktadır. Bu iki ruhsal davranış, oğulun kendisini babasıyla özdeşleştirmesine yol açar. Yani oğul, babasına hayranlık duyduğu için onun yerinde olmak ister ama yine bu yüzden onu ortadan kaldırmak ta ister. Bütün bu gelişme ansızın sağlam bir engelle yüzyüze gelir. Belirli bir zaman da, çocuk, bir düşman olması bakımından babasını ortadan kaldırmasının yine onun tarafından kendisine verilecek bir cezayla yani iğdiş edilme (castration) cezasıyla sonuçlanacağına inanır.

Böylece, iğdiş edilme korkusundan (yani erkek lik gücünü korumak kaygusuyla) ötürü annesine sahip olmak ve babasından kurtulmak isteğinden vazgeçer. Bu istek bilinç dışında kaldığı ölçüde kabahatlilik duygusuna temellik eder. Burada açıkladığımız şeyin normal süreçlerden ve «Oedipus complex» in normal gelişiminden başka şey olmadığını sanıyoruz ama bu önemli bir genişletmeyi gerektirmektedir-

Bir çocukta, iki cinslilik (biseuxuality) dediğimiz temel faktör gerektiğinden daha güçlü bir biçimde gelişmişse, başka bir düzensizlik ortaya çıkar. O zaman, iğdiş edilme tehlikesi karşısında, çocuğun eğiliminin kadınlık yönüne doğru saptığı; kendisini anasının yerine koyarak, babasının sevgisinin nesnesi (konusu) olması bakımından ananın oynadığı rolü kendisine aktarmağa kalkıştığı görülür. Ama iğdiş edilme korkusu bu çözüm biçimini de engeller. Çocuk, babası tarafından bir kadın gibi sevilmek istiyorsa, iğdiş edilmeyi yeniden göze alması gerektiğini anlar. Böylece, her iki içtepi de, (yani babadan nefret etme ve babayı sevme içtepileri) bastırmaya (repression) uğrar. Babadan nefret edişten vazgeçme bir dış tehlikeden (iğdiş edilme) doğduğu halde, babayı sevme, yine ayni dış tehlikeye dayanmakla birlikte, içgüdüsel bir iç tehlike olarak ele alındığı için bu ikisi arasında ruhbilimsel bir fark vardır.

Babadan nefreti kabullenilemez bir duygu haline getiren şey babadan korkudur. Çünkü, ister sev ginin ödülü, ister bir ceza olsun, iğdiş edilme korkunç bir şeydir. Babadan nefreti bastıran iki faktörden birincisinin yani iğdiş edilmek ya da cezaya çarptırılmaktan doğan korkunun normal bir faktör olduğu ve bu faktörün hastalık yönünde gelişmesinin ancak ikinci faktörle yani kadın davranışından korku ile ortaya çıktığı söylenebilir.

Böylece, güçlü ve doğuştan bir iki cinslilik eğiliminin, nevrozu azdıran nedenlerden biri ve yine nevrozun önkoşullarından (önşartlanndan) biri olduğu görülür. Böyle bir eğilimin Dostoyevsky'de bulunduğundan şüphe etmek zordur. **Nitekim bu eğilim, gelişebilecek biçimde (gizli homoseksüellik olarak), erkek arkadaşlarının kendi hayatında oynadığı önemli rolde; aşk hayatındaki rakiplerine karşı takındığı şaşırtıcı yakınlık ve sevgide; bazı durumlarla ilgili olan ve ancak bastırılmış homoseksüellik ile açıklanabilecek olan şaşırtıcı kavrayışında (romanlarındaki çeşitli örnekler bunu gösterir) ortaya çıkmaktadır.**

Babaya karşı duyulan nefret ve sevgi ile iğdiş edilme tehlikesi dolayısıyla bu duyguların değişime uğraması üzerine yaptığım bu açıklamalar, psikanalizin yabancısı olan okuyucuya tatsız ve inanılmaz düşünceler gibi gelebilir. Buna üzülmeyecek değilim ama gerçekleri değiştirmeğe de kalkamam. Bana kalırsa, asıl tiksinti uyandıracak olan şey iğdiş edilme kompleksidir. Ama psikanaliz deneylerinin özellikle bu konuları şüpheye yer vermeyecek biçimde temellendirmiş ve onlarda her nevrozu açıklamamıza yarayacak bir anahtar bulabileceğimizi öğretmiş olduğunu söylemem gerekir. Öyleyse, bu anahtarı, Dostoyevsky'nin sarası denen şeye uygulamamız doğru olur. Bilinç dışı hayatımızı yöneten gerçekler, bilincimize bu kadar aykırı ve yabancıdır işte.

Buraya kadar söylediklerimiz, Oedipus kompleksinde, babadan nefretin bastırılmasının doğurduğu sonuçların hepsini kapsamıyor. Söyleyecek yeni bir şeyimiz daha var. Yani, yukarda açıklanan bütün durumlara rağmen baba ile özdeşleşmenin (identification), ego (Ben) içinde kendine sağlam bir yer yaparak yerleştiğini de belirtmemiz gerekir. Bu özdeşleşme ego'nun içine kabul edilir ama ego'nun geri kalan muhtevası ile karşıtlık durumunda bulunarak, apayrı bir etken olarak ego'ye yerleşir. Biz psikanalizciler ona süper ego (üstün — ben) adı verir ve ana — babanın kalıntısını taşıyan bu ruhsal gerçekliğin çok önemli fonksiyonları olduğunu kabul ederiz. Baba, sert, kaba ve taşyürekliyse, süper — ego bu nitelikleri ondan aktarır ve ego ile onun arasındaki bağlantılarda, bastırılmış olduğu sanılan edilgenliğin (passivity) yeniden kurulduğu görülür. Süper — ego sadist davrandığı için ego mazoşist bir tutumu benimser, yani aslında kadınsı bir edilginliğe bürünür. Ego'da sınırsız bir cezalandırılma ihtiyacı ortaya çıkar ve ego, bir yandan kendini Alınyazısına bir kurban gibi sunarken, öte yandan süper — ego'nun kötü muamelesinde (yani kabahatlilik duygusunda) sevinç ve doygunluk bulur. Nitekim her cezalandırma bir iğdiş edilmedir ve böyle olması bakımından babaya karşı alınmış olan eski edilgin tavırın bir gerçekleşmesidir. Hatta Alınyazısı bile, babanın daha sonraları ortaya çıkan bir yansıtılmasından (projection) başka şey değildir.

Vicdanın oluşmasını sağlayan normal süreçlerin de burada açıkladığımız anormal süreçlere benzemesi gerekir. Bununla birlikte bu ikisi arasında kesin sınırlar çizmek konusunda başarı gösterebilmiş değiliz. Yukarı ki açıklamalarda en büyük payın bastırılmış edilgin kadınlık öğesine düştüğü görülmektedir. Bundan başka, babanın ya da kendisinden korkulan kimsenin, gerçekten sert ve kırıcı bir kimse olmasının da ayrıca önemi vardır. Bu, Dostoyevski'nin durumu için geçerlidir ve onun olağan üstü bir kabahatlilik duygusuna kapılmış olmasını ve mazoşist bir tutum göstermesini güçlü bir kadınsı öğenin bulunuşuna geri götürebiliriz. Öyleyse Dostoyevsk'nin durumunu şöyle açıklayabiliriz: güçlü ve doğuştan bir ikicinslilik eğilimi taşıyan ve sert babasına bağlı olmaya karşı 'bütün gücüyle kendini savunabilen bir kimse. Sözü geçen ikicinslilik özelliği, ruhsal yapısıyla ilgilidir ve daha önce gördüğümüz öğelere eklenmektedir. Çocukluk yıllarında görülen ölüm — benzeri nöbetler, böylece, ego'nun gerçekleştirdiği baba — ile — özdeşleşmeler ve süper —ego'nun önayak olduğu cezalandırmalar olarak görülebilirler. «Babanın yerine geçebilmek için onu öldürmek istedin, işte şimdi sen babansın, ama ölü bir baba.» Bu isterik belirtilerin her zaman rastlanan mekanizmasıdır. Bundan başka, «işte şimdi, baban seni öldürüyor» biçiminde de ortaya çıkar. Çünkü ölüm belirtisi, ego bakımından, erkekçe isteğin hayalgücünde doyurulması ve ayni zamanda mazoşist bir doygunluktur. Süper — ego için de cezalandırıcı bir doygunluktur, yani sadist bir doygunluktur (tatmindir). Burada, ego da, süper — ego da

baba rolünü oynamaktadırlar.

Kısacası, özne ile baba — nesne arasındaki bağlantı, muhtevasından hiç bir şey kaybetmeksizin, ego ile süper — ego arasındaki bir bağlantı haline dönüşmüştür. Oedipus kompleksinin doğurduğu bu çeşit çocukluk çağı tepkileri, gerçeğin etkisiyle pekişmezse ortadan kalkabilir. Ama Dostoyevski'nin babasının karakteri değişmemiş, daha doğrusu, yıllar geçtikçe daha da kötüleşmiş olduğu için, ona karşı duyduğu nefret ve ölümünü — isteme — duygusu ortadan kalkmamıştı. Bu çeşit bastırılmış istekler, hayat tarafından gerçekleştirilecek olurlarsa tehlikeli durumlar ortaya çıkar. Yani kuruntu gerçek haline gelmiş ve savunma tedbirleri daha güçlendirilmiştir. Böylece Dostoyevski'nin nöbetleri sara biçimini almıştır, bunların ceza bakımından babası ile özdeşliği dile getirdikleri besbellidir ama babasının ölümü gibi korkunç ıbir hale de girmişlerdir. Nöbetlerin daha ne gibi muhtevalar (özellikle ne gibi cinsel muhtevalar) kazanmış olduğunu söylemek kabil değildir-

Ama burada bir şey ilgi çekmektedir. Sara nöbetinden önce, sınırsız bir mutluluk yaşantısı ortaya çıkmaktadır. Bunu, ölüm haberinin duyulmasından doğan bağımsızlık duygusu ve yengi işareti olarak yorumlayabiliriz. Ama bu durum pek az sürmekte ve ardından korkunç bir ceza gelmektedir. Nitekim ilk topluluklarda, babalarını öldürmüş erkek kardeşlerin yengi duyma ve yakınma; neşe duyma ve yakınma davranışlarını ayni biçimde yorumlayabileceğimiz gibi; bu durumun totem yeme töreninde de tekrarlandığını görüyoruz. Dostoyevski, Sibirya'da sara nöbetlerinden kurtulmuş olsaydı, bu nöbetlerin kendisi için bir ceza anlamı taşıdığı düşüncesi iyice pekiştirilmiş olacaktı. Çünkü, başka bir biçimde cezalandırıldığı sırada, nöbetlere artık ihtiyacı kalmamış olacaktı. Ama bunun böyle olduğunu gösteremiyoruz. Aslında, Dostoyevski'nin ruhsal hayatında ortaya çıkan cezalanma ihtiyacı, bu düşkünlük ve horlanma yıllarını bozguna uğramadan geçirişini açıklamaktadır. Dostoyevsk'nin bir siyasal suçlu olarak hüküm giymesi haksızlıkla doluydu. Bunu belki kendi de biliyordu. Ama «Babamız» diye adlandırılan Çar'ın elinden çıkan bu haksız cezayı, Dostoyevski, gerçek babasına karşı işlemiş olduğu suçun cezası yerine geçen bir ceza olarak kabul etmişti. Kendini cezalandıracağı yerde, Babası'nın yerini tutan Çar tarafından cezalandırılmış oluyordu. Burada, toplumun vermiş olduğu cezaların ruhbilimsel yönden haklı çıkarılışı (justification) ile karşılaşıyoruz. Suçlulardan birçoğunun cezalandırılmak isteğini duyduğunu biliyoruz. Yani, bu suçluların süper — ego'ları bunu istemekte ve böylece kendileri ceza vermek zorunluğundan kurtulmaktadırlar (4).

İsteri belirtilerinin uğradığı anlam değişikliklerinin karmaşıklığına yabancı olmayan bir kimse, bu başlangıçtan kalkarak, Dostoyevski'nin nöbetlerinin anlamını kavramağa kalkışmanın kabil olmadığım anlayacaktır. Nöbetlerin daha sonra göstermiş olduğu bütün gelişmelerde başlangıçtaki anlamın değişmeden kaldığım söyleyebilmemiz kâfidir. Dostoyevsky'nin babasını öldürme niyetinin doğurduğu kabahatlilik duygularından hiç bir zaman kurtulamadığını hiç duraksamadan söyleyebiliriz. Bu duygular, baba — bağlantısının son sözü söylediği iki başka alandaki tutumunu, yani Devlet yetki sine ve Tanrı inancına karşı gösterdiği tutumu da belirlemiştir. Dostoyevski, birinci alanda, «Babamı^» diye adlandırılan ve kendisiyle bir zamanlar ölüm komedisini gerçeklikte oynadığı (oysa nöbetler aynı komediyi, sadece bir oyun olarak dile getirmişlerdi) Çar'a, sonunda, tam bir baş eğişle bağlanmıştı. Burada, pişmanlık duyup tövbe, etmenin baskın çıktığı görülüyor. Oysa din alanında daha geniş bir özgürlükle hareket ettiği bilinmektedir Elimizdeki inanılabilir bilgilere göre, Dostoyevvski, son nefesine kadar, inanç ile tanrıtanımazlık arasında bocalayıp

durmuştu. Üstün zekâsı, inancın ortaya çıkardığı düşünce güçlüklerini görmezlikten geleme-mesine yol açmıştı. Dünya tarihindeki gelişmenin bireyde yeniden ortaya çıkması yoluyla, İsa ideali içinde, kabahatlilikten kurtulup özgürlüğe kavuşmayı umud etti. Hatta İsa — benzeri bir rol oynayabilmek yetkisini kendinde bulmak için çektiği acılan kullanabileceğini bile düşündü Genel olarak özgürlüğe kavuşamayıp bir gerici durumuna düştüyse, bunun nedenini, insanoğlunda çoğunlukla görülen ve din duygusuna temellik eden evlât — kabahatliliğinin, Dostoyevski'de birey — üstü bir dereceye varmasında ve yüce zekâsına rağmen aşılmaz bir şey olarak kalmasında aramak gerekir. Bunları yazarken, psikanalizin yan tutmadığını gerektiği gibi yerine getirmemekle ve ancak belli bir Weltanschauung'un (dünya görüşünün) yan tutucu açısından haklı çıkarılabilecek yargılar ileri sürmekle suçlandırılabilecek duruma düştüğümüzü biliyoruz. Bizim yerimizde bir muhafazakâr olsa, Büyük Engizisyoncudan yana çıkarak Dostoyevski'yi başka bir biçimde yargılardı. Bu itiraz yerindedir Buna karşılık, durumu hafifletmek için, Dostoyevski'nin kararının, nevrozundan doğan düşünsel bir durdurmayla belirlenmiş gibi göründüğü söylenebilir ancak.

Dünya edebiyatının en büyük üç eserinin (Sophokles'in Oedipus Rex'i, Shakespeare'in Hamlet'i ve Dostoyevsky'nin Karamazof Kardeşler'i) ayni konuyu, yani baba — Katilliğini ele alması raslantı olarak açıklanamaz. Üstelik bu üç eserde de sözkonusu davranışın kaynağı yani bir kadın yüzünden doğan cinsel düşmanlık açıkça ortaya konulmuş tur-

Bunların en apaçığının, eski Yunan masalından alman trajedide dile geldiğinden şüphe edilemez. Burada suçu işleyen, oyun kahramanının ta kendisidir. Ama yumuşatmadan ve görünüş değişikliğine uğratmadan konuyu şiir açısından ele almak kabil değildir. Çözümleme sonunda bizim vardığımiîi sonucun yani baba — Katilliğine yönelmiş bir niyetin apaçık bir biçimde olduğu gibi kabullenilmesi ve daha önce çözümleyici hazırlıkların yapıl-maması kabil değildir Bu Yunan trajedisi, işlenmiş suçu bir yana bırakmamakla birlikte, kahramanın bilinçdışı güdülerini (saik — motive) kendisine yabancı bir alınyazısının buyruğu biçiminde hayata yansıtarak gerekli yumuşatmayı ustaca gerçekleştirmektedir. Kahramanın yaptığı iş, bile isteye gerçekleştirilmediği gibi kadının etkisinde kalarak da yapılmamıştır. Ama kadının etkisi konusunda, belli bir durum yaratılmış ve ana kraliçeyi elde edebilmesi için, kahramanın, babasını senbolize eden canavarın üzerinde ayni işi tekrar etmesi gerekmiştir. Suçu ortaya çıktıktan ve bilinç alanına geldikten sonra, kahraman kendini temize çıkarmak için hiç bir şey yapmamış ve alınyazısı zorunluğu gibi düzmece bir özüre başvurmaya kalkışmamıştır Kahramanın işlediği suç, bile bile işlenmiş bir suç olarak kabul edilmiş ve cezalandırılmıştır Mantık bakımından bunu belki haksız bulabiliriz ama ruhbilimsel bakımdan bunda hiç bir haksızlık yoktur.

Hamlet'te durumun daha dolaylı biçimde dile getirildiğini görüyoruz. Suçu işleyen kahramanın kendisi değildir Suç başkası tarafından işlenmiştir ve onun bakımından bir baba — Katilliği sayılamaz. Bu yüzden, kadın için duyulan gizli cinsel rekâbet güdüsünün başka bir biçime sokulması gerekmemiştir. Bundan başka, başkasının işlediği suçu öğrendiği zaman, bu bilginin üzerinde yapmış olduğu etki sayesinde, kahramanın, Oedipus kompleksini açıkça görebiliyoruz. Bu suçun intikamını alması gerekmektedir ama, bunun elinden gelmediğini şaş kinlik içinde fark etmektedir. Hamlet'i kıpırdayamaz hale getiren şeyin kabahatlilik duygusu olduğu nu biliyoruz. Ama nevrozlu süreçlere uygun olarak, kabahatlilik duygusunun kendi yerini, yapması ge rekeni başaramayacağını farkedişe bıraktığını görüyoruz. Kahramanın, bu kabahatliliği birey — üstü bir şey olarak kabul ettiğini

gösteren işaretler vardır. Başkalarını da kendisi kadar küçümsemektedir-

Karamazof Kardeşler'de ise bu yönde bir adım daha atıldığı görülüyor. Bu romanda da, suç bir başkası tarafından işlenmiştir. Ama bu başkasının öldürülen kimseye olan bağlantısı, romanın kahramanı olan Dimitri'ninki gibi bir baba — oğul bağlantısıdır. Bu başkasının durumunda cinsel rekâbet güdüsü açıkça kabullenilmiştir Öte yandan, kahramanın kardeşi olan suçluya, Dostoyevski'nın kendi hastalığını yani sara diye ileri sürülen hastalığı yüklemesi ve böylece, sanki nevrozlu ve saralı yanının, baba — Katili niteliğini taşıdığı açıklamak ister gibi davranması ilgi çekicidir. (5) Nitekim, duruşma sırasında yapılan savunmada ruhbilim ile alay edildiği görülüyor; «ruhbilim iki yüzlü bir bıçak gibidir». (6) Bu gerçeğin gizlenişinden başka şey değildir. Çünkü, Dostoyeveskı'nın durumu nasıl gördüğünü iyice anlamak istiyorsak, söylenilenlerin tersini düşünmemiz yeter Aslında, alaya konu olması gereken, ruhbilim değil mahkeme soruşturmalarının yöntemidir. Cinayetin gerçekten kimin işlemiş olduğu önemli bir şey delildir. Ruhbilim, bu cinayetin işlenmesini kimin içinden geçirmiş ve istemiş olduğunu, kimin cinayetin işlenmesinden sevinç duyduğunu araştırarak bulmak ister. Bu bakımdan ötekilere hiç benzemeyen Alyoşa bir yana, Karamazof Kardeşlerin hepsi, yani içtepilerine kapılan zevk düşkünü ; şüpheci düşünür ve saralı suçlu kabahatlidir Karamazof Kardeşlerin bir sahnesi özellikle açıklayıcı bir anlam taşımaktadır. Dimitri ile konuştuğu sırada, Zossima, onun baba — Katili olma va hazırlandığını kavrayarak ayaklarına kapanır. Bunu bir hayranlık duygusunun dile gelişi olarak yorumlamak kabil değildir. Bu davranışın tam bir Hristiyan olan Zossima'nın, Katilden tiksinmek ve onu küçük görmek eğilimine kapılmasının önüne geçmek isteyişini dile getirdiğini ve bu yüzden Katilin karşısında kendini küçük düşürdüğünü söyleyebiliriz-

Gerçekten de, Dostoyevski, suçlulara karşı sınırsız bir yakınlık duymaktadır. Bu duygu, suç işlemiş bir zavallıya karşı beslenen acıma duygusundan çok, eski çağlarda delilere ve saralılara karşı beslenen «kutsal korku» ya benzemektedir. Dostoyevskı'nin gözünde herhangi bir suçlu, başkalarının yüklenmek zorunda kalacağı kabahati üstüne almış olan bir Kurtarıcı gibidir. Bu suçlu insan öldürdüğü için, ötekinin suç işlemesi gerekmez artık Çünkü o bu suçu işlemeseydi, öteki belki işlemek zorunda kalacaktı. Bu, sadece bir acıma duygusu değil, birbirini andıran öldürme eğilimleri üzerinde temellenen bir özdeşleşmedir. Daha doğrusu yerinden kaymış bir narcissism'dir. (Burada, geçen duygunun ahlâkî değerini tartışmıyoruz) Belki de genel olarak, yakınlık duygusunun mekanizması, kabahatlilik duygusuyla yüklü bir yazar olan Dostoyevski'de kolayca gördüğümüz bu ruhsal mekanizmadan farksızdır Özdeşlik yoluyla ortaya çıkan bu yakınlık duygusunun Dostoyevski tarafından şu ya da bu konunun seçilmesini kesin biçimde belirlediğinden şüphe edilemez. Dostoyevski, başlangıçta, bayağı suçlularla (bu suçluları yöneten güdüler sadece bencillikten doğan güdülerdir) ve siyaset ile din alanın da suç işlemiş kimselerle uğraşmış ve ancak hayatı nın sonlarına doğru, ana suça, yani baba — Katilliğine dönerek, bunu, bir sanat eserinde içim dökebilmek amacıyla kullanmıştı.

Dostoyevsky'nin ölümünden sonra yayınlanmış yazıları ve karısının günlüğü, hayatının belli bir dönemini yani Almanya'da kumar oynama tutkusuna kapıldığı dönemi adamakıllı aydınlatmıştır. (Bak Fülöp — Miller ve Eckstein, 1925) Bu kumar düşkünlüğünü bir patolojik tutku kriai gibi görmemek kabil değildir. Ama bu ilgi çekici davranışı akla yakın bir hale getirmek için çeşitli çabalar da harcanmıştı. Nevrozlularda çoğu kere görüldüğü gibi, Dostoyevski'nin kabahatlilik duygusu da altından kalkamadığı ağır bir borç biçimine

bürünmüştü Borcu olduğunu bahane ederek, kumar masalarının başından ayrılmıyor ve Rusya'ya döndüğü zaman alacaklıları tarafından tevkif ettirilmemesi için para kazanmağa çalıştığını ileri sürüyordu. Ama bu bir bahaneden başka şey değildi. Nitekim Dostoyevski bunun bir bahane olduğunu anlayacak kadar keskin zekâlı ve açıklayacak kadar da namuslu bir kimseydi. Aslında, önemli olanın oyun oynamak için oynamak (le jeu pour le jeu) olduğunu biliyordu. (7) Akıl — dışı dürtüleri dile getiren bu davranış bir başka şeyi de açığa vuruyordu. Dostoyevski, son meteliğine kadar kaybetmeden rahat edemiyordu. Dostoyevski için, kumar da bir çeşit kendini cezalandırma yöntemiydi. Genç karısına artık hiç kumar oynamayacağı ya da belli bir gün kumar masasının yanma yaklaşmayacağı konusunda namus sözü veriyor ama bu sözünü hiç bir zaman tutamıyordu. Kumar yüzünden parasız kalarak kendini ve karısını feci bir duruma düşürdüğü zaman da, bundan patalojik bir doygunluk sağlıyordu. Karısının karşısında, kendini küçük düşürüp gülünç hale sokuyor; karısının kendisini küçümsemesini ve günah işlemekten vazgeçemeyen bir adamla evlenmiş olduğu için acınmasını istiyor ve vicdanına çöken yükü böylece attıktan sonra yeniden eski hayatına dönüyordu Dostoyevski'nin genç karısı kendini bu duruma alıştırmıştı. Çünkü, gerçek kurtuluş umudunu yaratabilen tek şeyin (yani Dostoyevsky'nin eser vermesinin), ellerinde ne varsa hepsini kaybettikten ve bütün eşyalarını rehine verdikten sonra her zamankinden daha iyi gerçekleştiğini büiyordu. (8) Bu iki durum arasındaki bağlantıyı anlayamamıştı tabii. Oysa, kendisine verdiği cezalarla kabahatlilik duygusunu doygunluğa ulaştırdığı zaman eseri üzerindeki engelleme hafifliyor ve Dostoyevsky, basarı ya götürecek yolda bir kaç adım atmak iznini kendine verebiliyordu.

Kumarbazın unutulup gitmiş çocukluğunun acaba hangi bölümü oyun saplantısında kendini yemden ortaya koymaktadır? Bunun cevabını, genç yazarlarımızdan Stefan Zweig'in bir hikâyesinden çıkarmak pek güç değildir Dostoyevsky üzerine de bir inceleme yapmış olan Stefan Zweig'in «Die Verwirrung der Gefühle» (Duygu Kargaşası, 1927) adı altında topladığı üç hikâyesi arasında, «Vierundzwanzig Stunden aus dem Leben einer Frau» (Bir kadının yirmi dört saati) diye adlandırdığı bir hikâye vardır. Bu küçük şahaser kadının ne kadar sorumsuz) bir yaratık olduğunu ve beklenmedik bir yaşantının onu (kendisi de şaştığı halde) ne gibi aşırılıklara sürükleyebileceğini gösterir. Ama bu hikâyede başka bir şey de dile gelmektedir. Psikanaliz açısından yorumdan geçirilecek olursa, hikâyenin, başka bir şey yani evrensel olarak insancıl, daha doğrusu erkeksi bir şey açıklamakta olduğu görülür. Böyle bir yorum apaçıklık niteliği taşıdığı için kendini zorla kabul ettirir. Bununla birlikte, sanat yaratışlarının bir özelliği de yaratışı ortaya koyan yazarın, sözü geçen psikanaliz yöntemiyle varılan sonuçların farkında olmaması ve onları gerçekleştirmek amacını gütmemesidir. Nitekim, yakın dostum olan Stefan Zweig'a bu hikâye üzerindeki yorumlarımı söylediğim zaman, böyle bir şeyi hiç düşünmemiş olduğunu belirtti. Oysa, hikâyede görülen bir çok ayrıntı, gizli bir gerçeği anlatmak için orta ya konmuş gibiydi.

Bu hikâyede, yaşlı bir hanım, yirmibeş yıl önce başından geçen bir olayı yazara anlatmaktadır, Kadın, daha genç yaşında iki erkek çocuğuyla dul kalmıştır Ama çocukların ona ihtiyaçları yoktur artık. Hayattan hiç bir şey beklemeyen kırk iki yaşındaki bu kadın, amaçsız gezilerinden biri sırasında Monte Carlo kumarhanelerine uğrar. Kumarhanelerin üzerinde yaptığı etki içinde, şanssız bir oyuncunun bütün duygularını açıkça dile getiren bir çift el özellikle dikkatini çeker. Bir delikanlı olan şanssız oyuncu (yazar bu delikanlıyı, sanki rasgele, kadının büyük oğlu yaşında bir kimse olarak tanıtıyor) umudsuzluk içinde dışarı

çıkar ve canına kıymak amacıyla kumarhanenin bahçesine yönelir Delikanlıya karşı derin bir yakınlık duyan kadın onun arkasından gider ve onu kurtarmak için elinden geleni yapar. Delikanlı, karşısındakini, bu çeşit yerlerde sık sık rastlanan rahatsız edici kadınlardan biri sanarak atlatmağa çalışır. Ama kadın, delikanlının yanından ayrılmaması gerektiğini düşünür ve hiç yadırgamadan delikanlının kaldığı otele giderek geceyi onunla birlikte geçirir. Bu beklenmedik aşk gecesinden sonra, kadın, biraz yatışmış olan delikanlıdan kumarı bırakacağı konusunda kesin bir söz alır ve yurduna dönmesi için gerekli parayı da verdikten sonra, delikanlıyı görmek üzere, trenle hareket edeceği saatte garda bulunacağını söyler Ama kadın, delikanlıya karşı büyük bir yakınlık duymaya başlar; ondan ayrılmamak için her fedakârlığa katlanmaya ve delikanlıyı uğurlayacak yerde, onunla birlikte gitmeye karar verir. Ne var ki çeşitli aksilikler yüzünden gecikerek trenin hareket saatinde garda bulunamaz. Sevgilisini düşünerek Kumarhaneye döndüğü zaman, bunca yakınlık duymasına yol açan o bir çift eli yeniden görerek şaşırır. Delikanlı sözünü tutmamış ve kumar masasının başına dönmüştür Kadın, delikanlıya, vermiş olduğu sözü hatırlatır ama kumar tutkusundan gözü dünyayı görmeyen delikanlı kadına hakaret ederek bir an önce çekilip gitmesini söyler ve vermiş olduğu parayı suratına atar. Kadın üzüntü içinde oradan ayrılır ve aradan zaman geçince delikanlının canına kıymış olduğunu öğrenir.

Başarılı bir dille anlatılmış ve ustaca yazılmış olan bu hikâyenin kusursuz bir parça olduğundan ve okurun üzerinde derin etkiler bıraktığından şüphe edilemez. Ama hikâyeyi çözümleyecek olursak, yazılışının temelinde, birçok kimselerin bilinçli olarak hatırladığı bir isteğin, yani ergenlik çağında ortaya çıkan kuruntusal bir isteğin bulunduğu görülür Bu istek, **masturbation'un korkunç kötülüklerinden kurtulmak için bir erkek çocuğun, cinsel hayata annesinin aracılığı ile alıştırılmasını özlemesi biçiminde ortaya çıkan bir kuruntudur (phantasy), (Nitekim kurtuluş temasını ele alan çeşitli sanat eserlerinin temeli de budur) Masturbation «düşkünlüğü» nün yerine kumar tutkusunun konulmuş olduğunu ve ellerin heyecan dolu hareketliliğinin bu kaynağı ele verdiğini görüyoruz. Gerçekten de, kumar oynama tutkusu masturbation eğiliminin eşdeğeridir.** (9) Nitekim çocuk bakımında cinsel organların ellenmesi «oynamak» kelimesiyle anlatılır. Bu eğilimin önüne geçilmezliği, ardından verilen ke sin sözler, (bu sözler hiç bir zaman yerine getirilemez), sersemletici zevkler ve kendini harcadığını söyleyip duran kabahatlilik duygusu (canına kıymak) gibi bütün öğeler, sözügeçen hikâyede yerine koyma (substitution) süreci içinde değişmeden kalmışlardır. Zweig'in hikâyesinin oğul tarafından değil, anne tarafından anlatıldığı doğrudur. Oğulun şu biçimde düşünmesi belki daha hoşuna gitmiştir: «Annem, masturbation yüzünden ne gibi tehlikelere girdiğimi bilse, bütün şefkatimi kendi vücudu üzerine dökmeme izin vererek beni onlardan mutlaka kurtarırdı » Hikâyedeki delikanlının, kadını bir fahişe gibi görmesi de yine ayni kuruntu ile ilintilidir. Ulaşılması kabil olmayan kadın böylece kolayca elde edilebilen bir kadın haline sokulmuştur. Kuruntuya eşlik eden kabahatlilik duygusu hikâyenin acı bir biçimde sona ermesine yol açmaktadır. Yazarın hikâyeye kazandırdığı dışyüzün, psikanalizin açığa çıkardığı anlamı nasıl saklamağa çalıştığını görmek de ilgi çekicidir. Çünkü kadının cinsel hayatının birden ortaya çıkan anlaşılmaz içtepilerin egemenliğinde olduğunu ileri sürmek güçtür. Tam tersine, psikanaliz aşktan uzaklaşmış durumda bulunan bu kadının şaşırtıcı davrandım açıklayacak gerçek güdüleri ortaya çıkarmaktadır. Ölmüş bulunan kocasının hatırasına bağlı olan bu kadın, kendini bu çeşit eğilimlere karşı savaşabilecek duruma getirmiştir, ama bir anne olarak, oğluna aktardığı aşktan (bu aktarma bilincine varılmadan gerçekleşmiştir) kurtulamamış ve savunmasız

kaldığı bu noktada Alınyazısı onu yakalayabilmiştir.

Kumar alışkanlığı, bu alışkanlığı bırakmak için harcanan başarısız çabalar ve sağladığı kendine — ceza — verme olanakları ile birlikte, masturbation eğiliminin bir tekrarıysa, bu alışkanlığın Dostoyevsky'nin hayatında çok önemli bir yer kaplamasına şaşmamak gerekir. Çünkü, hiç bir aşırı nevroz yoktur ki ilk çocukluk ve ergenlik çağlarının auto — erotic doygunluğunun etkisini dile getirmemiş olsun. Öte yandan bu doygunluğu ortadan kaldırmak çabası ile babadan — korku arasındaki bağlantı açıkça bilinmektedir (10)–

NOTLAR :

1 — Bunun tartışması için Fülop — Miller ve Eckstein'e bakın. (1926) Stefah Zweig 1920 de şöyle yazıyordu«Burjuva ahlâkının sınırlarını hiçe j saymıştı. Özel hayatında kanunları hangi ölçüde çiğ nemiş olduğunu ve kahramanlarının suç işleyici içgüdülerinin kendisinde ne ölçüde gerçekleştiğini kimse bilemez» Dostoyevski'nin kahramanları ve kendi yaşantısı arasındaki gizli bağlar üzerine bilgi edinmek için Rene Fülöp Miller'in, N. Strakhov'dan yararlanarak ileri sürdüğü düşüncelere bakın. (Fülöp — Miller ve Rokstein 1925)Küçük bir kızı kirletme konusu Dostyevsk'nin yazılarında sık sık görülür. Bu konunun, özellikle, Büyük Bir Günahkârın Hayatı ve Stavrogin'in itirafları gibi ölümünden sonra yayınlanan eserlerinde görüyoruz–

2 — Bak: Rene Fülöp — Miller (1924), Bak: ; Aimee Dostoyevsky'nin babası üzerine söyledikleri (1921)Romancının çocukluğunda «korkunç, unutulmaz ve öldürücü bir şeyin» yaşanmış olması özellikle önemlidir. Hastalığının ilk belirişlerini bu ola ; ya geri götürmek kabildir (Suvorin'in Novce Vremya'da 1881'de yayınlanan bir makalesinden alınarak Fülöp — Miller ve Eckstein'in giriş yazısında! kullanılmıştır. 1925 Lv) Bak: Orest Miller (1921.1 140) «Fydor Mikhailovich'in hastalığında başka bir kanıt daha vardır. Bu kanıt onun ilk gençlik yılları ile ilgilidir ve hastalığı, ana — babasının aile hayatındaki fecî bir olayla ilintili hale getirmektedir. Ama bu kanıt, Fyodör Mikhailovich'in en yakın arkadaşlarından biri tarafından bana ağızdan anlatıldığı halde, bu söylentiyi başka bir kaynaktan doğrulayamadığım için açıklamak istemiyorum. Biyog raflar ve bilimsel araştırmacılar bu sırvermezliği hiç te hoş karşılayamazlar.

3 — Tam tersine, içlerinde Dostoyevsky'nin ki de bulunan birçok açıklamalar, hastalığın saralı karakterini en son, Sibirya sürgünlüğü sırasında kazandığını belirtmektedir. Yazık ki, nevrozluların kendi hayat hikâyeleri ile ilgili açıklamalarına inanmamak gerekmektedir Çeşitli deneyler, nevrozların, tatsız nedensellik bağlantılarını bozmak için işin işine yalan kattıklarını göstermektedir. Bununla birlikte, Dostoyevsky'nin Sibiryadaki hapishanede tutuklu kalışının patolojik durumunu iyice değiştirmiş olduğu besbellidir. BakFülöp — Miller, (1924, 1186).

4 — Bak: «Kabahatlilik Duygusu Dolayısıyla Suç İşleyenler»Freud'ün, «Psikanaliz çalışmaların da rastlanan bazı Karakter — Tipleri» adlı eserinin •üçüncü denemesi (1916) Standard Ed. 14, 332).

5 — Dostoyevski, dostu Strakhov'a, bir sara nö betinden sonra duyduğu tedirginlik ve çöküntünün, kendini bir suçlu gibi hissetmesinden geldiğini ve bilmediği bir kabahatliliğin yükünü çektiğini, büyük bir kötülük yapmış olduğu duygusundan kurtulamadığını söylediği zaman, nöbetlerinin anlamını ve muhtevasını herkesten daha iyi bir biçimde dile getiriyordu(Fülöp — Miller, 1924, 1188.) Bu çeşit kendini — suçlamalarda, psikanaliz, «ruhsal

gerçekliğin» farkedilmiş olduğunun belirtisini görür ve bilinç — dışı kabahati bilince getirmeğe çalışır.

6 — Almanca'da (ve Rusça orijinalde) «iki uçlu deynek» deniyor, «iki yüzlü bıçak» deyimi Constance Gamett'in İngilizce çevrisinden aktarılmıştırBu deyim, Karamazıof Kardeşlerin on ikinci kitabının onuncu bölümünde geçmektedir (Ç.N.)

7 — Mektuplarından birinde şöyle yazıyor «Önemli olan oynamak için oynamaktır. Para kazanmak hırsının bununla hiç bir ilgisi olmadığına yemin edebilirim. Oysa, paraya çok ihtiyacım olduğunu da Tanrı biliyor-»

8 — «Son meteliğini kaybedene ve beş parasız kalana kadar kumar masasının başından ayrılmazdı. Kötülük sonuna kadar işlendiği zaman şeytan ruhundan el ayak çeker ve yerini yaratıcı dehaya bırakırdı.» (Fülöp — Miller ve Eckstein, 1925 Lv)-

9 — 22 Aralık 1897'de Fliess'e yazdığı mektupta Freud, mastürbasion'un «ilk kötü alışkanlık» olduğunu ve daha sonraki bütün kötü alışkanlıkların onun yerine geçtiklerini söyler. (Freud, 1950, Mektup 79)-

10 — Burada açıklanan görüşlerin birçoğu Jolan Neufeld'in başarılı bir kitabında da bulunmaktadır. (1923).

Sh: 5-32

Alfred Adler -DOSTOYEVSKİ

Dimitri Karamazof'un, Sibirya'da maden ocaklarında umduğu şey, öncesiz — sonrasız uyumun (ahengin) türküsünü çağırmaktır. Suçlu ama mâsum babaKatili dine döner ve herşeyi — bağışlayan uyum içinde kurtuluşunu bulur-

Bir elyazısındaki her kıvrılışı yorumlayabilen, düşüncelerini hiç zorluk çekmeden dile getirebilen ve başkalarının aklından geçenleri o saat kavrayan Prens Mişkin, tatlı tatlı gülümseyerek şöyle der: «On beş yıl boyunca budalaydım, ben». Burada, tasarlayabileceğimiz bütün karşıtlıklardan daha büyük bir karşıtlıkla karşılaşırız.

Tecrübelerinin, topluluk — duygusunun ve yaşamış olduğu hayatın koyduğu sınırı aşmağa kalkışmadan önce, Raskolnikof yatağında bir aydan, fazla, «Napolyon gibi bir insan mıyım yoksa bir zavallı mı?» diye düşünür durur. Burada da yine büyük bir karşıtlık görürüz. Üstelik bu, bizim de katıldığımız ve içimizde duyduğumuz bir karşıtlıktır.

Ayni durum, Dostoyevski'nin yarattığı kahramanlarda da, kendi hayatında da görülür. Dostoyevski, «delişmen bir kimse» gibi baba ocağından kaçmıştır. Ama babasına ve arkadaşlarına yazdığı mektupları okursak, bu mektuplarda, olağanüstü bir alçakgönüllülük, uysallık ve çoğunlukla trajik alınyazısını kabul ediş görürüz. Dostoyevski, açlığı, acıyı sefaleti sık sık tatmıştır. Sürdüğü hayat bir gezginin hayatını andırır Genç delişmen, «Delikanlı» daki herşeyi bilen din gezgini Sossina gibi, haçı sırtına almış ve bilgi edinmek, bütün tecrübeleri yaşamak, insan hayatını bir tek geniş kucaklayışla kavramak, hayatın bütün aşamalarını denemek, hakikati bulmak ve yeni bilgeliğe varmak için adım adım ilerlemiştir.

Gönlünde böylesine karşıtlıklar taşıyan, böylesine karşıtlıkları bağdaştırmak isteyen kimse, içrahatlığına ulaşmak amacındaysa, derin kaynaklardan kana kana içmek zorundadır Çünkü onun başına her çeşit felâket gelecek, her çeşit acıyı yaşamak zorunda kalacaktır. En önemsiz yaşantıların bile, görüşüne hangi ölçüde uyduğunu anlamayı önemseyecek ve deneyecektir. Bütün varlığı, hayat üzerine bütünsel bir görüş edinmeye zorlar onu Ancak bunu yaptığı zaman, sonu gelmez kararsızlıklarından sıyrılıp iç rahatlığına ve güvence ulaşa-bilir.

İç rahatlığına ulaşmak için hakikate varmış olması gerekmektedir. Ama hakikate götüren yol, dikenlerle doludur; dayanıklılık ve direnç ister; vücutça ve ruhça hazırlıklı olmayı gerektirir. Bundan ötürü, bu tedirgin arayıcının, gerçek hayata ve yardımlaşma gereğine, hayata karşı çok daha kolay bir davranış edinebilecek kimselerden daha faz la yaklaşmış olmasına şaşmamak gerekir.

Dostoyevski, yoksulluklar içinde yetişmişti Ama öldüğü zaman bütün Rusya, onun tabutunun peşinden yürüdü. Çalışmaktan hoşlanan, hayat neşesiyle dolup taşan, hem kendini hem de arkadaşlarını durmadan yüreklendiren Dostoyevski, elini kolunu haftalarca bağlayan o korkunç hastalığın yani saranın esiriydi. Tobolsk'ta dört yıl boyunca ayağına zincir vurulmuş olan «suçlu»; bir Sibirya askerî birliğinde dört yıl mecburî hizmet yapmak zorunda kalmış olan sabıkalı; acı çeken bu asil ve mâsum insan, mahpusluğunu bitirdiği zaman, kendi kendine şöyle der: «Verilen cezayı hakketmiştim, çünkü hükümete karşı yüreğimde kötü niyetler besliyordum. Ama şimdi, teoriler ve artık benimsemediğim bir dava için acı çekmem çok kötü.»

Dostoyevski'nin yaşadığı çağda, Rusya'nın toplum hayatında da bir çok karşıtlık ortaya

çıkmıştı Dostoyevski, tanınmağa başladığı zaman toprak kölelerini (sertleri) serbest bırakmak konusu herkesin zihnini kurcalıyor. Dostoyevski, çocuklara, acı çekenlere ve «yoksul ve düşkünlere» her zaman yakınlık duymuştu. Arkadaşları, tanıdıklarına tedavi için gelen dilencelerle, Dostoyevski'nin ne kadar çabuk ve kolayca ahbap olduğunu; onları evine çağırıp nasıl anlamağa ve hoşça vakit geçirmelerini sağlamağa çalıştığını anlatmışlardır. Nitekim, hapishanedeyken Dostoyevski'yi en fazla üzen şey, öteki mahpusların kendisine beyzade gözüyle bakmaları ve yakınlık duymamalarıydı Onun en fazla arzuladığı şey, hapishane hayatının anlamını kavramak; çözümlemek, iç yasalarını bulmak ve başkalarıyla bir dostluk kurabileceği sınırların genişliğini öğrenebilmekti. Büyük adamların çoğu gibi, Dostoyevski de, sürgüne gönderilmiş olmasını, en önemsiz ve sıkıcı şartlar altında bile bir duyarlık kazanmak amacı uğruna harcadı. Hayatının iç bağlantıları hakkında bilgi edinmek ve bir an duraksayıp, kendi öz varlığını yıkmak isteyen ve kendisini şaşkına çeviren bütün çelişmeleri bir sentez içinde toparlamak için sürgün olmaklığından yararlandı.

Kendi öz psişik çelişmelerinin belirsizliği içinde, bütün çabaları geçerli bir hakikat bulmaya çevrilmişti. Dostoyevski, bir ara her şeye baş kaldıran bir ara her şeye baş eğen bir kimseydi Uçurumların ta kıyısına geliyor ve korkuyla geri çekiliyordu. Hakikati elde edebilmek için hatayı yol göstericisi ola rak seçti. Dostoyevski'nin ana ilkesi, bu ilkeyi açıkça dile getirdiği zamandan önce bile, hata yoluyla hakikate yaklaşmaktı. Bu bakımdan, Dostoyevski, «batı» kültürü denen şeyin düşmanı kesildi. Çünkü onun gözönünde, batı kültürü, hakikat yoluyla hataya ulaşmaktan başka şey değildi. Dostoyevski'nin hakikate ulaşması için, gönlünde savaşıp duran karşıtlıkları birleştirmesi, yani yaratışlarında görü len ve hem kendisini hem de kahramanlarını tehdit eden karşıtlıkları bağdaştırması gerekiyordu. Nitekim Dostoyevski, şair ve peygamber rolü oynamayı da bu anlayış içinde kabul etmiş ve öz benliğine karşı duyduğu sevgiyi sınırlamak konusunda çaba göstermiştir. Dostoyevski'ye göre, insanı çileden çıkaran güçlü olma durumunun sınırları, insanın komşusuna karşı duyduğu sevgiyle belirlenmiştir. Onu asıl harekete geçiren şey, kesin bir güçlü olma isteği, buyruk verebilme haline ulaşmak tutkusuydu. Bütün hayatı bir tek formül içinde toplayabilmek çabasında bile, bu üstün olma isteğinin apaçık belirtileri vardır. Kahramanlarının bütün yaptıklarında, onları kendi benliklerinin üstüne çıkaran, birer Napolyon olmalarına yönelten, en derin uçurumların kıyısına gelip aşağı düşmek tehlikesi içinde bir an durmaya zorlayan bu dürtü vardır. Kendisi için şöyle der, «Ben azarlanacak kadar gözü yüksekte olan bir kimseyim.» Bununla birlikte, Dostoyevski, gözünün yükseklerde olmasını, belli bir ölçüye kadar, topluma yararlı bir şey haline getirmiştir. Kahramanlarını da ayni biçimde yönetmiş ve onların, toplumsal birarada yaşamanın mantıkî gerçekleşmelerinin sınırlarını delice aşmalarına izin vermiştir. Kahramanlarının hepsini, öz — severliklerini, gösterişe — düşkünlüklerini körükleyerek, hayatın en son sınırlarına kadar sürmüş ve üzerlerine en büyük kötülükleri yağdırarak insan tabiatının sınırlan içine yeniden döndürmüş ve bu kahramanlarına ölçülü uyaklı şükran şarkıları söyletmiştir. Dostoyevski'nin eserinde en fazla rastlanan kelimelerden biri «sınır» dır. Çoğu kere, «duvar» görüntüsüne de başvurur. Kendisinden, çoğunlukla şöyle söz eder: «Ben, fantastik — olanın başladığı yere kadar uzayan gerçeğin, sınırlarına ulaşmaktan çılgınca bir tad alırım.» Hastalık nöbetlerini, yaşama duygusunun son sınırlarına ulaştıran çılgınca bir neşelenme olarak tasvir etmiştir. Bu nöbetlerde, kendisini tanrıya yapyakın duyduğunu ve bir adım atsa hayatla bütün ilgisinin kesilecek gibi olduğunu söylemiştir. Bu durum, Dostoyevski'nin yarattığı kahramanların hayatında sık sık karşımıza, çıkar ve çok derin bir anlam taşır Dostoyevski'nin peygamberce öğretisine inanacak olursak, komşu sevgisi ile

kahramanca hayatın ba şanlı bir sentez halinde birleşmiş olduğunu kabul etmemiz gerekir. Yarattığı kahramanların ve bu kahramanların alınyazılarının sözü geçen bu sınırda sona erer gibi olduğu görülmektedir. Dostoyevski de ayni sınıra kadar gitmek eğilimindedir. Oraya ulaştığı zaman, insan — kardeşine karşı duyduğu sevgide hayatın en büyük değerini bulacağını sezmektedir. Bundan ötürü, sözü geçen sınırı, kendisinden önce pek az kimsenin becerdiği ölçüde kesinlikle çizmiştir. Yaratıcı gücü ve ahlâk felsefesi bakımından bu amaç özel bir önem kazanmıştır.

Kendisi ve yarattığı kahramanlar, insan yaşantısının en son sınırlarına kadar gitmeyi denemişlerdir. Oraya vardıkları zaman, Dostoyevski, onların, uzun düşünceler ve duraksamalardan sonra, Tanrı önünde boyun eğmiş olduklarım, Çar'a ve Rusya'ya körü körüne bağlandıklarını söylemiştir. Sınır — duygusu diye adlandırabileceğimiz bu duygunun (bu duygu Dostoyevski'yi kötülüklerle dolu bir hayat sürmeye zorlamış ve kimi zaman duraklayarak ne olup bittiğini görmek için çevresine bakmasını sağlamış ve arkadaşlarından bir çoğunun söylediği gibi, koruyucu bir kabahatlilik duygusuna ulaştırmıştır) nereden doğduğunu kendisi de bilmiyordu işin garibi bu duygunun sara nöbetleri ile ilintili olduğunu söylüyordu. Dostoyevski'ye göre, insanoğlu, aldatıcı kibirliliğinden dolayı topluluk - duygusunu aşmağa kalkıştığı zaman, Tanrı işe karışıyor ve insanoğlunun kendi kendisiyle hesaplaşmasını öğütleyen sesler duyuluyordu.

İşleyeceği cinayet üzerinde gözü pek düşüncelere dalan, insan için her şeyin meşru olduğunu ileri süren kullanacağı silâhın hangisi olması gerektiğini tasarlayan Raskolnikov, sınırı aşmadan önce yatağında aylarca düşünüp durur. Sonunda, cinayeti işlemek için, paltosunun eteği altına baltayı saklayıp merdivenleri hızla çıkarken, kalbinin küt küt attığını farkeder. Bu yürek çarpıntılarında hayatın sesini tanırız. Yine bu yürek atışlarında, Dostoyevski'nin hayatın sınırları ile ilintili duyuşu dile gelmiştir.

Verdiği eserlerin çoğunda, komşu — sevgisinin sınırlarını çiğneyen, yapayalnız bir kahraman değil, anlamsızlıktan sıyrılıp yükselerek, asil ve kahramanca ölen bir adam dile getirilmiştir. Dostoyevski'nin, önemsiz — olana, değersiz — olana karşı duyduğu sevgiden daha önce söz açmıştım. Bu durumlarda, aşağı tabakadan kimselerin, fahişelerin, çocukların roman kahramanı olarak ele alındıkları görülür. Bu tipler, Dostoyevski'nin kendilerini yönelttiği kavrayıcı insan kahramanlığının sınır çiz gisine gelene kadar büyür ve yücelirler-

Dostoyevski, bütün çocukluğu boyunca, izin — verilen ile izin — verilmeyen arasındaki sınırı açıkça görmüştü. Delikanlılığının ilk yıllarında da durum değişmedi. Bir yandan hastalığının yol açtığı imkânsızlıklarla karşı karşıya gelmiş öte yandan, kurşuna dizilmekten son dakikada kurtulması ve sürgüne gönderilmesi gibi korkunç deneylerin etkisi altında kalmıştı. Sert ve ukala bir kimse olan babası, Dostoyevski'nin çocukluk çağındaki dik başlığını ve gururunu yenme için her şeyi yapmış ve onu sınır çizgisine doğru gereğinden fazla zorlayarak götürmek istemişti.

«St Petersbourg Rüyaları» adını taşıyan ve ilk yıllarda yazılmış olan bir eserinde, ilk yıllarda yazılmış olmasından ötürü, bir davranış biçiminin açıkça dile getirilmiş olduğunu umabiliriz Bir sanatçının ruhsal gelişiminden mantıkî sonuçlar çıkarabilmek mümkünse, bu sonuçların, ilk yazdığı yazıları ve yaptığı ilk taslakları, daha sonraki yaratıcı çalışma biçimlerine bağlayan ilintilerde aranması gerekir. Bununla birlikte, sanat yaratışı yörüngesinin, hayat savaşının dışından geçtiğini unutmamalıyız. Bu bakımdan, toplumun

normal istekleri karşısında kaldığı zaman, her sanatçının, geri döneceğini, duraksayacağını ve geri çekileceğini ileri sürebiliriz. Bir hiçten, daha doğrusu hayatın gerçeklerine karşı gösterdiği tedirginlik dolu davranıştan bir dünya yaratan ve hayatın pratik yanıyla ilintili cevaplar vermekten çok, anlaşılması zor sanat yaratışları sunan bir sanatçı, hayattan çekinir ve Dostoyevski'nin belirttiği gibi, «Ben mistik bir kimseyim, bir hayal kurucuyum, sadece!» der.

İnsan faaliyetinin hangi noktasında durakladığını ortaya çıkaracak olursak, Dostoyevski'nin saldırı metodu hakkında bir fikir edinebiliriz. Dostoyevski, bunu, aşağıdaki parçada yeterince açıklıkla göstermiştir: «Neva'ya yaklaştığımda, ırmağa, sisli soğuk havaya ve günbatımının son mor lekelerinin kaybolduğu belirsiz uzaklığa göz atmak için biraz durdum.» Sonra hızla evine gidip, normal bir kimse gibi, Schiller'in kadın kahramanları üzerine hayallere dalıyordu. «Ama gerçek Amalia'yı hiç farketmedim, yanı başımda yaşıyordu» Aşktan zehirlenmiş halde acı çekmeyi tercih ediyor ve acı çekmeyi hayatın bütün zevklerinden daha üstün tutuyordu. «Amalia ile evlenseydim, mutsuz olurdum mutlaka.» Dünyanın en basit şeyi bu değil mi? Şair olan, hayatın gürültü patırtısından yeterince uşakta durarak rüyalara ve hayallere dalar; hayal edilen aşkın sağlayacağı tadın aşılmazlığını kavramak için bir an durur ve «gerçekliğin, hayal gücüyle kurulan yapıları bile yıktığını» anlar «Ay'a gitmek gelmiyor mu içimden?» der. Oysa bu, yapayalnızı kalmak ve dünya ile ilintili hiç bir şeyle bağlantı kurmamak istediğini göstermektedir.

Böylece, şairin savunması, gerçekliğe ve bu gerçekliğin isteklerine karşı bir protesto niteliği kazanır. Bu, «Budala'da» ya da «protesto etmek gücü ve sesi» olmayan hasta adamda gördüğümüz davranıştan farklıdır. Dostoyevski, acıya karşı göstermiş olduğu dayanıklığını, bir gün gelip, üstünlüğünün bir delili olacağını bilmedi Canını sıktıkları ya da kendisine sitem ettikleri ve böylece onu yörüngesinden çıkmağa zorladıkları zaman, içindeki normal adamı, yıkıcı ve devrimci Garibaldi'yi buldu. Bunu bulunca, o güne kadar kimsenin anlamamış olduğu gerçeği, yani, baş eğmenin ve kendini — küçümsemenin, edinilecek son davranışlar olmayıp, ancak geçilmesi gereken bir «mesafe» olduklarını anladı. Bu gerçeği Tolstoy da anlamış ve anlamayan kulaklara sık sık söyleyip durmuştu.

Herhangi bir gazetede, gerçek bir sır açıklanabilir ve bunu hiç kimse fark etmeyebilirdi. Nitekim, kirli kağıtları arasında 170-000 ruble saklayan, öte yandan, açlıktan ölecek ve yoksulluk içinde yaşayacak biçimde davranan Harpagon Solowjox'un neyin intikamını almak istediğini kimse anlayamamıştı. Kendisinden, aşçısından, kahyasından kaçıp bir yere saklanırken, için için kimbilir ne kadar zevk duymuştu! Paradan başka güç tanımayan ve ondan başka şeyi elde etmek için yalvarmayan kimselerin hepsini avucunun içinde tutmuş ve yalvartmıştı. Bu onun gerçek bir yükümlülük duygusunu geliştirmesine ve hayata karşı metodlu bir biçimde şiddet göstermesine yol açmıştı. Bu saldırı metodunu uygulayabilmek için, kendisinin aç kalması ve ölecek hale gelmesi gerekiyordu. «Bütün isteklerin üzerine yükselmişti o » Bunu yapması için, bir kimsenin deli olması mı gereklidir? Doğrusu, Solowjow gerekirse bunu da yapmağa hazırdı. O zaman, insanlığı ve insanlığın servet — avcılarını hiç bir sorumluk duymadan küçümseyebilirdi. O, toplumun en yüksek katlarına girebilmek için her şeye sahipti, ama buna rağmen, elindeki imkânı kullanmadan kendini insanlığın üstünde hissediyordu. Dostoyevski'nin hayatındaki en sağlam nokta, yaratışlarının, insan davranışını ve fiilini, beyhude ve suç dolu bir şey gibi görmesinden ve gerçek kurtuluşu, başka insanlar karşısında duyulan gerçek bir üstünlük zevkinden çıkarmış olmasında aramak gerekir.

Dostoyevski'nin biyografisini yazanların hemen hepsi, kendisinin, «Ölüler Evi» nde sözünü ettiği bir çocukluk hatırasını açıklamak konusunda zahmet çekmişlerdir Bu hatırayı daha iyi açıklayabilmek için, hatıranın söz konusu edildiği ruhsal durum üzerinde durmak istiyorum.

Dostoyevski, hapiste birlikte bulunduğu insanlarla herhangi bir bağlantı kurabilmek umudunu kaybettiği zaman, kendini yatağına atarak çocukluk hatıraları, yaşantıları ve hayat tecrübeleri ile avunmak istemişti. O zaman, dikkati, şu hatıranın üzerine çevrildi. Bir gün, babasının çiftliğinden bir hayli uzakta, tarlalarda dolaşırken, bir sesin «Kurt geliyor:» dediğini duyarak ansızın durmuş ve korkmuştu Bir an önce babasının çiftliğine sığınmak için koşmuş ve tarlada bir köylü görerek korkuyla ona sığınmıştı. Köylü, onun başının ürerinde haç çıkarmış ve Dostoyevski'yi yatıştırarak, kurdun gelmesine engel olacağı konusunda söz vermişti. Bu hatıra, Dostoyevski'nin köylülere ve köylülerin din anlayışına karşı duyduğu söylenen bağlılığı açıkça gösteren bir olay olarak yorumlanmıştır. Oysa burada önemli olan kurttur ; yani onu insanlara yeni baştan yönelten kurttur. Bu yaşantı, Dostoyevski'nin davranışlarının yöneldiği yön olduğu için, onun bütün eğiliminin sembolik bir dile gelişi olarak hafızasında kalmıştır. Dostoyevski'nin, tek başına kalmış kahramanı düşündüğü zaman duyduğu korku, hatırasında sözü geçen kurtla karşılaştırılabilir. Kurt onu, yoksullara ve düşkünlere ulaştırmış ve haç çıkarmanın gölgesinde, onlarla bir bağlantı kurmağa çalışmıştır. Orada yardım bulacağını ummuştur. Dostoyevski. **Nitekim, «Hayatının tümü yurttaşlarıma ve düşüncelerimin tümü insanlığa aittir derken,» bunu kastetmektedir.**

Dostoyevski'nin bir Rus olduğunu, modern kültüre karşı durduğunu, Pan — slavizme iyiden iyiye inandığını ileri sürsek ve bu gerçeğin üzerinde dursak bile, bu durumun, hatalardan geçerek doğruyu bulmak inancıyla çelişme halinde olduğunu söyleyemeyiz.

Dostoyevski, düşüncelerini en toplu ve belirgin bir biçimde dile getirdiği Puşkin'in ölümü ile ilgili konuşmasında, Batı kültürü ile Rusçuluk arasında bir bağlantı kurmağa çalınmıştır. Konuşmasını yap tığı o gece, bu konuşmanın etkisi müthiş olmuştu Bu konuda anlaşamayanları, onun yanına koşmuş ve düşüncelerine katıldıklarım bildirmişlerdi. Ama bu fikir birliği uzam sürmemişti, insanlar uykularından büsbütün uyanmamışlardı henüz.

Dostoyevski, bütün gücüyle, özlemlerini gerçekleştirmek ve halk yığınlarına iletmek istediği sırada (alınyazısı kendisini bu ödeve çağırıyordu) duyduğu bu insan sevgisi için somut bir sembol yaratmaktan da geri kalmıyordu Kendisini ve başkalarını kurtarmak isteyen bir kimsenin; bir kurtarıcı, bir Rus İsa kavramına varması ve bu kavram içinde düşündüğü varlığı hayattan ve hayatla ilintili kuvvetten yüz çevirmiş bir varlık olarak düşünmesi tabiiydi. Dostoyevski, inancını bir kaç kelimeyle anlatabiliyordu: «Bence, İsa, insanlık tarihinin en yüce ve en güzel insanıdır.» Bu bölümde, Dostoyevski, yönetici — amacını kesin bir biçimde açıklar. Çoşkunluk ve dünyadan kopuş duygularına kapıldığı ve böylece yükselerek, öncesiz — sonrasız uyuma (ahenge) ulaştığı ve kendisini Tanrının yanı başında hissettiği sara nöbetlerini de böyle anlatır. Dostoyevski'nin amacı, her saman İsa ile birlik te olmak, onun yaralarının acısını duymak onu görevini yerine getirmekti. Herkesten daha derinden duyduğu ve yaşadığı yapayalnız insanın kahramanlığı düşüncesine saldırmış ve bu kahramanlığı, insanın hemcinsine kargı duyduğu sevginin temeli ve toplumun istediği şeylerin mantıkî sonucu olarak gördüğü gerçeklere aykırı düşen hastalıklı bir gurur ve bir bencillik olarak açıklamıştı. «Diz çök gururlu adam!» Çaba göstermekten vazgeçmiş olanlara ve onuru zedelenerek içrahatlığı arayanlara şöyle diyordu. «Çalışın, tembeller!» Düşüncelerini

çürütmek için, insan tabiatından ve bu tabiatın derinlere inmeyen dış yasalarından söz edenlere de şöyle cevap veriyordu: **«Arılar ve karıncalar kendi yasalarını biliyorlar, kendi yasasını bilmeyen yalnız insandır-»** Dostoyevski'nin özlemlerini ve yöneldiği amaçları açıklaması bakımından şu cümleyi de buraya almamızı gerekir. **«İnsan kendi yasasını aramalıdır. İnsan bu yasayı başkalarına yardım etme isteğinde ve kendini yurttaşlarının yoluna harcama kabiliyetinde bulacaktır.»**

Böylece, Dostoyevski, bir kurtarıcı ve bir tanrı-arayıcı haline geldi. Kendi tanrısını, öteki yarı uyanıklar ve hayalcilerden çok daha kesinlikle ve şiddetle hissetti. «Ben bir psikolog değil», bir «gerçekçiyim» demişti. Bunu söylerken, kendisini, çağımızın bütün sanatçılardan ve psikologlarından en kesin biçimde ayıran noktaya değinmişti. Dostoyevski, bizim yeterince bilmediğimiz ama kavramak istediğimiz o hakikî gerçeklikle, yani toplumun asıl temeli olan topluluk — duygusu ile içten içe ilinti halindeydi Kendisine «gerçekçi» demesi de bundan ötürüydü.

Şimdi de, Dostoyevski'nin kahramanlarının üzerimizde niçin bunca etki gösterdiğini açıklamağa çalışalım. Bu etkinin temelleri, Dostoyevski'nin kahramanlarının tam bir birlik ve bütünlük olarak ortaya çıkmalarında aranmalıdır. Dostoyevski'nin kahramanlarından birini hangi noktadan ele alıp inceleyecek olursanız olun, bu kahramanda hayatın ve ideallerin bütün çeşitliliğini bir arada bulursunuz. Bu duruma benzer bir durum bulmak için müziğe başvurmamız gerekir. Çünkü, bir melodi, uyum sal gelişimi içinde, bağlı bulunduğu bütünün gelişiminin ve akışının tümünü tekrarlayarak dile getirir. Dostoyevski'nin kahramanları da böyledir işte Roskolnikov, yatağına uzanıp, işleyeceği cinayeti tasarlarken ve yüreği çarparak merdivenleri çıkarken ayni insandır; sarhoşu tekerleklerin altından çıkarırken ve bu adamın yoksul ailesine son meteliğini verirken de ayni adamdır. Bu kahramanların yöneldiği amaçların teklifini sağlayan ve bizi bunca etkilemelerine yol açan özellik işte budur. Bilinç dışı olarak, onun kahramanlarının herbirinde, sanki ölümsüz bir madde kullanılarak yapılmış sağlam ve derinliği olan bir yüz görürüz. Bu kahramanlar, adları anılınca yüreğimizde bütün etkilerini duyduğumuz, İncil'in kahramanlarına, Homeros'un ve Yunan trajedilerinin kahramanlarına benzemektedirler.

Dostoyevski'nin kahramanlarının üzerinde nasıl olup ta bunca etki yaptığını açıklamağa kalkıştığımız zaman karşılaştığımız bir başka güçlük daha vardır. Ama bu güçlüğü çözecek imkânlar elimizdedir. Dostoyevski'nin kahramanlarından her birinin, belli bir noktaya şaşılacak kadar iyi bir biçimde bağlanmış çifte bir eksen üzerinde döndükleri (geliştikleri) anlaşılacak olursa bu güçlük ortadan kalkmış olur. Dostoyevski'nin her kahramanı, bir yandan, kahramanın bir kurt haline geldiği yapayalnız kahramanlıkla, öte yandan hemcinsi karşı duyulan sevginin kesin çizgisiyle sınırlanmış bir alan içinde güvençle dolaşmaktadır. Bu iki ek sen, kahramanlarına öyle sağlam bir kavrayış ve görüş açısı sağlar ki, bu kahramanlar hafızamızı! ve duygularımızın ürerinde silinmez bir etki yaparlar.

Bir ahlâkçı olması bakımından Dostoyevski üzerinde son bir söz söylemek isterim. Dostoyevski içinde yaşadığı şartlar, ortadan kaldırmak istediği kendi ruhsal çelişmeleri ve bağdaştırmak istediği çevresel karşıtlıklar yüzünden, insan sevgisini ger çekten dile getiren bir anlatıma ulaşmak için duyduğu derin hisleri ve bu hislere yardım edecek formülleri ortaya koymak zorunda kalmıştı Ve böylece, Kant'ın kategorik emperatif'inden çok daha önemli olan şu kuralı (kaideyi) buldu: **«Her insan, hemcinsinin kabahatliliğine katılmalıdır!»** Bu kuralın ne kadar derinlere indiğini ve hayatın asıl gerçekleri ile nasıl içten içe bağlantılı

olduğunu bugün, her zamankinden daha iyi biliyoruz. Bu kuralı inkâr edebiliriz ama her seferinde o bizi yalancı çıkarır. Bu kural, gösteriş severlik yoluyla varılmış ya da kişisel tutkuların yalnızlığında bile değerini kaybetmeyen bir kategorik emparatif gibi anlaşılan (nitekim çoğu kere yanlış anlaşılmıştır. Bir insan sevgisi düşüncesinden çok daha fazla bir şeydir Gerçek de, ben, komşumun ve herkesin kabahatliliğine katılırsam, beni bundan sorumlu tutan ve hesabını vermeğe zorlayan bir yükümlülük almışım demektir.

Böylece, Dostoyevski'nin, hem ahlâkçı hem de sanatçı olarak, büyük ve erişilmez bir kimse olduğunu görüyoruz.

Bir psikolog olarak ortaya attığı düşünceler enine boyuna incelenmiş değildir. Dostoyevski'nin psikolojik öngörüşlerinin, psikoloji biliminden çok daha fazlasını kavramış ve görmüş olan bir kimsedir Nitekim, her bireyinin (ferdinin) ötekilerden apayrı yaşadığı ve çocuklarına daha büyük bir ayrılık ve yalnızlık duygusu aşılamağa çalıştığı bir raslantısal aile kavramına varabilmiş bir kimse de psikologtan istenen ve beklenenden fazlasını kavramış ve görmüş bir kimse demektir. Dostoyevski'nin «Delikanlı» da, bir çocuğun, güçlü — olma hayallerine, yorganının altında nasıl daldığını hatırlayan kimse, akıl hastalıklarının kaynağı-nın başkaldırma amaçlarına hizmet etmesi konusunda yaptığı tasvirlerin doğruluğunu ve inceliğini kavrayacaktır. Despotluk eğiliminin, insan ruhunda ne kadar derin kökleri olduğunu Dostoyevski'nin hangi ölçüde kabul ettiğini bilen bir kimse, bu büyük yazarın, günümüzde bile, bizim ustamız olması gerektiğini ve onu, Nietzsche'nin kabul ettiği öğretici olarak kabul etmemiz gerektiğini anlar. Rüya konusundaki kavrayışı ve bu konu ürerindeki incelemeleri hâlâ aşılmış değildir Bir amaç ve son bir boşalım olmaksızın, hiç kimsenin bir hareket yapmadığını ve düşünmediğini ileri süren görüşü, insan ruhunu inceleyenlerin ulaştıkları en yeni buluşlara uygun düşmektedir.

Dostoyevski, böylece, çeşitli alanlarda yüce ve sevilen bir usta olmak özelliğini kazanmıştır. Gerçekçi hayat tasvirleri, yazdığı eserlerin bizim gözümüzü, uykuyu dalmış bir adamın gözünü açan bir şimşek ışığı gibi niçin açtığını açıklamaktadır. Şimşeğin ışığıyla uyanan kimse, gözlerini uğuşturur, sağına soluna döner ve ne olup bittiğini anlayamaz Dostoyevski çok az uyumuş ve çok uyanmıştı. Onun yaratışları, ahlâk felsefesi ve sanatı, bizi, insan işbirliği konusunda en derin kavrayışlara ulaştırmaktadır.

Sh: 34-49

***

CARL GUSTAV JUNG- PSİKOLOJİ VE EDEBİYAT

Psişik süreçlerin incelenmesinden başka bir **şey** olmayan psikoloji, edebiyatın incelenmesi konusuna da **el** atabilir; çünkü insan ruhu (psyche) bütün bilimlerin ve sanatların kaynağıdır Bir yandan, belli bir sanat eserinin oluşumunu açıklamasını, öte yandan bir kimseyi sanat bakımından yaratıcı kılan faktörleri ortaya çıkarmasını, psikolojik araştırmadan bekleyebiliriz.

Sanat eserini incelemek sözkonusu olunca, karmaşık psişik faaliyetlerin ortaya çıkardığı bir ürü nü ele almamış gerekiyor demektir. Bu ürün ayni zamanda, açıktan açığa bir amaç taşımaktadır ve bilinçli bir biçimde düzenlenmiştir Sanatçıyı ele aldığımız zaman ise, psişik aygıtın (cihazın) kendisini incelememiz gerekir. İlk durumda, somut ve kesin olarak şekillenmiş bir sanat yaratışını psikolojik bir çözümlemeden geçirmemiz; ikinci durumda ise,

canlı ve yaratıcı insanoğlunu tek bir kimse olarak ele alıp çözümlememiz gerekir. Bu iki çalışma arasında sıkı bir ilinti vardır Hatta bunlar birbirine bağlıdır bile. Ama bu iki çalışmadan hiç biri, ötekinin yöneldiği ve elde etmeğe çalıştığı açıklamaları sağlayamaz. Sanat eserini inceleyerek, sanatçı hak kında bazı bilgiler edinmek kabildir Sanatçı hakkındaki bilgilerden kalkarak sanat eseri hakkında bilgelere varmak da kabildir. Ama bu yollarla elde edilen bilgiler hiç bir zaman kesin değildir. Bu çeşit bilgilerin en iyisi bile, olası (muhtemel) sanılardan ve doğru çıkabilen tahminlerden başka şey değildir **Goethe'nin annesiyle arasındaki özel bağlantı, Faust'un «Anneler, anneler! Ne garip geliyor kulağa!» sözlerine ışık tutabilir.** Ama annesine duyduğu bağlılık, Faust dramının nasıl yaratılmış olabileceğini kavramamızı sağlamaz. Oysa biz, bir insan olarak Goethe'de, bu ikisi arasında derin bir bağlantı bulunduğunu sezmekten geri kalmayız Ters yönde düşünecek olursak, bu düşüncemizin sonucu da yukarıkinden daha iyi olmaz. Nibelungen'lerin Yüzüğünde hiç bir şey yoktur ki, bize Wagner'in kimi zaman kadınsı elbiseler giymekten hoşlandığı gerçeğini kavramamız ya da bu gerçeğe kesin bir biçimde varmamızı sağlasın. Oysa, Nibelungenler'in kahramanlık ve erkeklik dolu dünyası ile, insan olarak Wagner'in kadınsılığı arasında gizli bir bağlantı vardır-

Psikolojinin bu gün ulaşmış olduğu gelişme çizgisi, bilimden beklediğimiz bu sağlam nedensellik bağlantılarını kurmamıza elvermiyor. Nedensellik kavramı ile, ancak psiko-fizyolojik içgüdüler ve refleksler alanında rahatça iş görebiliyoruz. Psişik hayatın başladığı yerden sonra (yani çok daha karmaşık bir düzeyde), olup — bitenlerin elden geldiğince geniş bir tasvirini yapmak ve ruhun şaşırtıcı karmaşıklığı içindeki bütün değişmelerinin canlı bir portresinin çizmekle yetinmek gerekir Bunu yaparken, tek başına ele alman herhangi bir psişik süreci «zorunlu» olarak görmekten kaçınmalıdır. Böyle yapılmaz da, psikologdan, bir sanat eserinin ve sanat yaratışı sürecinin içindeki nedensel ilintileri ortaya çıkarması beklenirse, o zaman psikolog, sanatın incelenmesine hiç bir yer bırakmamış ve bu incelemeyi kendi biliminin özel bir kolu haline getirmiş olur. Psikolog, karmaşık psişik olaylarda nedensel bağlantı bulmak iddiasından hiçbir zaman vazgeçmeyebilir Çünkü vazgeçmeye kalkması, psikolojinin varolma hakkını ortadan kaldırmak demektir. Ama bu iddiasını da eksiksiz olarak hiç bir zaman gerçekleştiremez. Çünkü, en belirgin dile gelişini sanatta bulan hayatın yaratıcı yanı, rasyonel formülleştirme çabalarının hepsini boşa çıkarır Bir uyanma (tenbihe) karşı gösterilen herhangi bir tepki nedensel bakımdan açıklanabilir; ama tep kinin tam karşıtı olan yaratıcı faaliyet, insanın anlayış gücünü her zaman aşacaktır. Bu faaliyet, ancak görünüşlerinde tasvir edilebilir; ancak yarım yamalak sezilebilir; ama sonuna kadar kavranılamaz. Psikoloji ve sanat incelemelerinin herbiri, ötekinin yardımına muhtaçtır Hiç biri ötekini değersiz kılmaz. Psişik olayların birbirinden çıkarılabilirliği ilkesi, psikolojinin önemli bir ilkesidir. Sanat incelemesinde ise, psişik ürünün (ister sanat eseri, ister sanatçının kendisi sözkonusu olsun), kendinde ve kendisi için bir şey olarak görülmesi önemli bir ilkedir Göreli (İzafî) olmalarına rağmen bu iki ilkenin her ikisi de geçerlidir.

SANAT ESERİ

Psikoloğun bir edebiyat eserini incelemesi ile, edebiyat eleştirmeninin incelemesi arasında bir ele alış farkı vardır, ikinci için kesin bir önem ve değer taşıyan şey, birinci için hiç bir önem taşımayabilir. Pek sağlam bir edebiyat değeri taşımayan bazı eser ler, çoğu kere, psikolog için büyük bir ilgi konusu olurlar. Sözgelimi, «psikolojik roman» denilen şey, psikolog için, edebiyatseverlerin sandığı kadar önemli bir konu değildir Bir tüm olarak ele

alındığı zaman, böyle bir romanın kendisini açıkladığı görülür. Çünkü böyle bir roman, kendisine düşen psi kolojik yorumu yapmıştır; bu durum karşısında psikoloğun yapacağı iş, bu yorumu eleştirmek ya da genişletmektir. Belli bir romanı nasıl olup da belli bir yazarın yazabildiği problemi, cevapsız kalmış oluyor tabi'; bu genel problemi, denemenin ikinci bölümünde ele alacağız.

Psikolog için en verimli olan romanlar, yazarın yarattığı karakterler hakkında önceden psikolojik bir yorumlama vermediği ve bundan ötürü hem çözümlemeye hem de açıklamaya yer bırakan, hatta bir karakterleri dile getirme biçimi dolayısıyla, bir çözümleme ve açıklama yapılmasını ister gibi bir anlam taşıyan romanlardır. Bu çeşit romanların en iyi örnekleri arasında, Benoit'nın eserlerini, Rider Haggard uslubuna uygun düşen İngiliz romanlarını sayabiliriz Bu sonuncular arasına, Conan Doyle'un örneklerini verdiği büyük tiraj -sağlayan polis romanlarını da katabiliriz. **Amerikan romanlarının en başarılısı olarak gördüğüm Melville'in Moby Dicki de bunlar arasında yer alır.** Psikologları en fazla ilgilendiren şey, dışgörünüş bakımından psikolojik açıklamalardan büsbütün yoksun gibi görünen heyecan verici bir roman ya da bir hikâyedir. Böyle bir hikâye, zımnen kabul edilmiş bir takım psikolojik sanılar üzerine kurulmuştur ve bu sanılar, yazar onları fark etmemiş olduğu ölçüde, kendilerini saf ve yabancı öğelerden kurtulmuş biçimde eleştirici kavrayışa sunarlar. Oysa psikolojik romanda yazar, ele aldığı muhtevayı, kaba bir rastlantı düzeyinden, psikolojik açıklama ve aydınlatma düzeyine yükseltebilmek için, kendi çabasıyla şekillendirmek istemiştir Yazarın seçtiği bu yol, eserin gerçek psikolojik anlamını çoğu kere bulandırır ya da gözden saklar. Ortalama okurun, «psikoloji» bulmak için başvurduğu romanlar, genel olarak bu çeşit romanlardır. Öte yandan psikolojinin karşısına meydan okurcasına çıkan romanlar ise öteki çeşitten romanlardır. Çünkü ancak psikolog, bu çeşit romanlara daha derin bir anlam kazandırabilir.

Buraya kadar romandan sözettim, ama ele aldı ğım psikolojik gerçek yalnızca roman çeşidine özgü (has) değildir. Bu gerçeği, şairlerin eserlerinde de görüyoruz. Faust'un birinci ve ikince bölümlerini karşılaştırdığımız zaman, bu gerçekle âdeta yüzyüze geliyoruz. Gretchen'in aşk trajedisi kendi kendisini açıklar; bu trajediye, şairin daha güzel sözlerle açıkladığı şeyleri katmaktan başka yapacak işi yoktur psikoloğun. Oysa ikinci bölüm, açıklama gerekti rir. Bu bölümde, hayal gücünün doğurduğu muhtevanın zengiliği, şairin biçimlendirici gücünün üzerine öyle ağır bir yük gibi çökmüştür ki, okunan hiç bir parça, kendi kendisini açıklamamakta ve her mısra, yazarın açıklama isteyişini biraz daha arttır maktadır. Faust'un iki bölümü, edebiyat eserleri arasındaki bu farkı en açık biçimde gösterir.

Bu farkı daha belirgin hale koymak için, sanat yaratığının yukarda sözünü ettiğim bir çeşidine psikolojik, öteki çeşidine görümsel (visionary) (Hayalgücü ile görme anlamına gelen «Vision» kelimesi karşılığı olarak «görümü» kullanıyorum. «Visionary» — görümsel-) psikolojik sanat yaratışı çeşidi, insan bilinci alanın dan türetilmiş olan muhtevayı (sözgelimi genel olarak hayattan alınan dersleri, heyecan sarsıntılarını, tutku yaşantılarını, alınyazısı zorunluklarım) ele alır. Yani, insanın bilinçli hayatını ve özel olarak duygu hayatım kuran her şey, psikolojik sanat yaratışının muhtevası olabilir. Bu muhteva, şair tarafından psişik bir biçimde kendine maledilir ve günlük değerinden, şiirsel yaşantı düzeyine çıkarılır. Ayrıca, şairin bu muhtevaya kazandırdığı anlatım (ifade), okurun genel olarak kaçındığı, önemse-mediği ya da tedirginlikle duyduğu gerçekleri eksiksiz bir biçimde bilince getirmek yoluyla, okura daha açık .bir kavrayışa ve daha derin bir insan bilgeliğine ulaştırır Şairin yaptığı iş,

bilincin muhtevalarının ve acıyla neşeden hiç bir zaman sıyrılamayan insan hayatının kaçınılmaz yaşantılarının yorumlan ması ve aydınlatılmasıdır. Böyle bir şair psikoloğa, üzerinde çalışacağı bir şey bırakmaz. Yeter ki, psikologtan Faust'un niçin Gretchen'e âşık olduğunu, ya da Gretchen'in niçin çocuğunu öldürdüğünü açık lamasını beklemeyelim! Böyle durumlar insanların alınyazısını ilgilendirirler ve milyonlarca kere tekrar edilip durmuşlardır. Ceza mahkemelerinin ve ceza kanununun yeknesaklığından da onlar sorumludurlar bir bakıma. Onları örten hiç bir karanlık yoktur Çünkü kendi kendilerini eksiksiz bir biçimde açıklamaya yeterler.

Bu sınıfa giren edebiyat eserlerinin sayısı çok kabarıktır. Bunlar arasında, aşkı, çevreyi, aileyi, suçu ve toplumu konu olarak alan kitapları; didaktik şiiri, lirik şiirlerin bir çoğunu, hem trajik hem de komik dramları sayabiliriz. Özel biçim ne olursa olsun, pskolojik sanat eseri, malzemesini, insan yaşantısının geniş alanından, yani hayatın ön plânda duran canlı gerçeğinden alır. Psikolojik sanat yaratışının içine aldığı her şey (yaşantı ve bu yaşantıya verilmiş sanat anlatımı), anlaşılabilirin alanı içindedir Bu varatışta konu olarak ele alman akıl — dışı temel yaşantılar bile gariplik taşımazlar. Tam tersine, bunlar, zamanın başlangıcından beri, bilindikleri biçimde ele alınmışlardır; y£.ni, tutku kötü bir alınyazısıyla sona ermiştir, insan alınyazısına boyun eğmek zorunda kalmıştır, ölümsüz tabiat, güzellikleri ve korkunç yanlarıyla dile getirilmiştir.

Faust'un birinci ve ikinci bölümleri arasındaki derin fark, psikolojik sanat yaratışı ile görümsel sanat yaratışı arasındaki farkı açıkça gösterir. Ikinci bölüm, birincinin bütün şartlarının karşıtlarını içinde taşır Bu bölümdeki sanat anlatımının malzemesi olan yaşantı alışılmadık bir şeydir. Başka bir deyişle, varlığını insan ruhunun uzak bölümle**rinden** alan garip bir şeydir; insan — öncesi çağlardan ayıran zaman uçurumunu duyurur bize, ya insan — üstü dünyayı gözönünde canlandırır. Bu, da karanlık **ve** aydınlık karşıtlığı içinde görünen bir **insan** anlayışını aşan **ve** bundan ötürü insanı ege**menliği** altına alabilme tehlikesini taşıyan ilkel bir yaşantıdır; zamansızı derinliklerden gelir; sopsoğuk **ve** yabancıdır; çok yanlıdır; şeytanî ve kabadır. Öncesiz — sonrasız kaosun yabancılık taşıyan gülünç bir örneğidir. Nietzsche'nin deyişiyle, bir erimen laesae majestatis humanae'dir: («insanlığa karşı işlenen hıyanet suçu») bizim insancıl değer yargılarımızı ve estetik biçimlerimizi paramparça eder, insan duyuş ve anlayışını her yönden aşan anlamsız ve devâsâ olayların tedirgin edici hayalleri ve görümleri, hayatın «yüzeyinde» yaşanan yaşantıların, sanatçı gücünden istediklerinden bambaşka şeyler ister. Bu sonuncu çeşit yaşantılar, kozmozu örten perdeyi hiç bir zaman açmaz; hiç bir zaman İnsanî bakımdan mümkün olanın sınırını aşmazlar. Bundan ötürü, bireye ne kadar şiddetli bir etki yapmış olurlarsa olsunlar, sanatın gereklerine kolayca uydurulabilirler Oysa, ilkel yaşantılar, üzerine düzenli bir dünyanın resmi yapılmış olan perdeyi ansızın yırtar ve henüz ortaya — çıkmamışın dipsiz uçurumuna şöyle bir göz atmamızı sağlarlar. Bu, öteki dünyaların bir görümü müdür, yoksa ruhun kararmasının, ya da insan çağından önce nesnelerin ortaya çıkışının ya da gelecek kuşakların bir görümü müdür? Bunlardan herhangi biri olduğunu ya da hiçbiri olmadığını söyleyemeyiz biz:

Gestaltung, Umgestaltung

Des ew'gen sinnes ew'ge Unterhaltung»

Goethe.

(Biçimlemek, yeniden biçimlemek öncesiz sonrasız ruhun, bitimsiz eğlencesi (Ç.N.)

Dante'nin, Hermas Çobanu'nda, Faust'un ikinci bölümünde, Nietzsche'nin dionisos çoşkunluğunda, Wagner'in Nibelungenrig'inde, Spitteler'in Olimpscher Frühling'inde, William Blake'in şiirinde, keşiş Francisco Colonna'nın İpnerotomachia'sında, Jacob Boehme'ün felsefî ve şiirsel mırıldanışlarında bu çeşit bir görüm buluyoruz. Benoit'nın Atlantide'i, Kubin'in Die Andere Seite'i, Meyricik'in Das Grüne Gesicht'i (bu kitabın değerini ayrıca küçümsememek gerekir)–, Goetz'in Das Reich ohne Raum'u için ve Barlach'im Der Tete Tag'ı için ayni şeyi söyleyebiliriz. Bu listeye daha bir çok eser eklenebilir–

Psikolojik sanat yaratışım ele aldığımız zaman, malzemenin neden kurulu olduğunu ve ne gibi bir anlam taşıdığım sormak ihtiyacını hiç bir zaman duymayız. Ama görümsel yaratış şeklini ele aldığımız zaman, yukarı ki soruyu sormak zorunda kalınız. Bu yaratış şeklini incelerken şaşırırız, duralarız, ne yapacağımızı bilemeyiz; şöyle bir toparlanırız, hatta tiksiniriz bile; hatta yorumlamalar ve açıklamalar bile isteriz. Bu yaratış biçimi, bize gün lük insan hayatı ile ilintili herhangi bir şey sunmaz. Asıl sunduğu şey, rüyâlar karabaşlar (kâbus- lar) ve kimi zaman korkuyla baktığımız ruh alanlarıdır. Okurlar, genel olarak, bu çeşit yazıları sevmezler. (Yeter ki çok göze çarpıcı ve heyecanlandırıcı olsunlar.); nitekim edebiyat eleştirmeni de bu çeşit yazılar karşısında tedirginlik duyar. Dante ve Wagner'in, bu çeşit - aratışları ele almayı biraz kolaylaştırdıkları doğrudur. Dante'de tarihî olguların, Wagner'de ise, mitolojik olayların işe karıştırılması ile görümsel yaşantı iyice gizlenmiştir Öyle ki, târih ve mitoloji, kimi zaman, bu sanatçıların işledikleri bir malzeme olmak niteliğini kazanmıştır. Ama işi yürüten ve gerçek anlamı taşıyan şey bunların hiçbiri değildir. Çünkü bunların her ikisi de, görümsel yaşantının içinde yer almıştır. Rider Haggard, genel olarak, pek de yanlış sayılmayacak biçimde, hayalgücüne dayanan hikâye ve romanın icad edicisi olarak görülmüştür. Ama onun yazılarında bile, hikâye, herşeyden önce, anlamlı malzemeyi dile getiren bir araçtan başka şey değildir Muhtevayı ne kadar aşıyormuş gibi görünse de, aslında önem bakımından muhteva hikâyeyi aşmaktadır.

Görümsel yaratıştaki malzemenin kaynağı hak kındaki bilgilerimizin yetersizliği çok şaşırtıcıdır. Ayrıca bu bilgilerimiz, psikolojik yaratış biçiminin kaynağı hakkında sağladığımız bilginin çokluğuyla karşıtlık kuracak kadar azdır. Hatta bu konudaki yetersizlik ve karanlığın, bile bile yaratılmış olduğundan şüphe edebileceğimiz bir durumda bulunuyoruz. Bazı yüksek kişisel yaşantıların, kaba bir yetersizliği ve karanlığı maskeleyebileceğim düşünebiliriz Nitekim Freud'çu psikoloji de bizi bu konuda cesaretlendirmektedir. Kaosun arasıra görünüp kaybolmalarını ve şairin kimi zaman en temel yaşantılarını bizden niçin saklamak ister gibi davrandığını kavrayabilmeyi ancak böyle umabiliriz. Problemi bu biçimde ele almakla, «biz burada, marazî ve nevrozlu bir sanatı ele alıyoruz» demek arasında sadece bir adımlık mesafe vardır. Ve bu adım, görümsel yaratıcının kullandığı malzeme, delinin hayallerindeki özellikleri gösterince, haklı bir şekilde atılabilir. Bunun tersi de doğrudur Psikotik kimselerin ruhsal ürünleri arasında, çoğu kere, dahilerin eserlerinde bulacağımızı umduğumuz ölçüde zengin anlamlara raslarız. Freud'un yolundan giden psikologların, sözü geçen roman ve hikâyeleri bir patoloji konusu gibi ele alacaklarından şüphe edilemez. Kişisel ve içli — dışlı bir yaşantının, benim «ilkel görüm» dediğim şeyi belirginleştirdiğini (yani bilinçli gözle kabul edilmeyecek bir yaşantıyı belirginleştirdiğini) kabul eden böyle bir bilim adamı, görümün getirdiği garip imgeleri (hayalleri) maskeleyici (örtücü) şekiller diye adlandırarak ve temel

yaşantının maskelenmesi için girişilmiş bir çaba olarak açıklamağa çalışacaktır. Ona sorarsanız, bu, ahlâkî ve estetik bakımdan, kiçiliğin bütünü ile, ya da hiç olmazsa ruhun bilinçli bölümünün belli bir takım kuruntuları ile bağdaşmaz bir aşk yaşantısının sonucu olabilir. Bu bakımdan, şairin bu yaşantıyı ego'su dolayısıyla bastırmaya uğratabilmesi ve onu tanınmaz (bilinçdışı) bir hale getirebilmesi için bir yığın marazî hayalleri işe karıştırdığım söyleyebilir. Böylece, gerçeğin yerine hayalleri koymak, yeterince doyurucu olmadığı için, bu çabanın, ardarda gelen bir çok yaratıcı şekillendirme ile tekrar edilmesi gerektiğini de söyler. Böylece; korkunç, şeytanî, kaba ve sapık ha yal biçimlerinin bolluğunu açıklamış olur. Bu hayal biçimlerinin, bir yandan, kabullenilmez yaşantının yerini aldıklarını, öte yandan onu maskelediklerini söyler.

Şairin kişiliği ve psişik yatkınlıkları konusu, denememizin ikinci bölümünde ele alınacaktır Bunun la birlikte, görümsel sanat eserleri hakkında ileri sürülen Freud'çu görüşü ele almaktan kaçınamayacağım. Çünkü bu görüş bir hayli ilgi toplamıştır. Bundan başka, görümse! malzemenin kaynaklarını «bilimsel» bir biçimde açıklamak, ya da bu garip sanat yaratışının temelinde bulunan psişik süreçlerin bir teorisini ortaya koyabilmek için girişilmiş en ünlü çaba da yine bu görüştür. Bana kalırsa, bu konudaki görüşüm ne geniş ölçüde tanınmıştır ne de genel olarak anlaşılmıştır. Bu ilk açıklamalardan sonra, şimdi görüşümü kısaca anlatmağa çalışacağım-

Görümün, kişisel yaşantıdan çıktığını ileri sürecek olursak görümü ikinci dereceden bir şey olarak, yani gerçeğin yerine — konan bir şey olarak ele almamız gerekir. Bunun sonucu görümü, ilklik niteliğinden yoksun kılmak ve yalnızca belirti (âraz;) olarak ele almak demektir. O zaman, varlıklarla dolu kaos küçülerek, psişik bir bozukluk haline girer, işi bu biçimde ele alırsak, güvencimizi yeniden kazanmış kafamızdaki düzenli — dün ya imgesine yeniden dönmüş oluruz. Pratik ve aklı başında kimseler olduğumuz için, kozmosun ku-sursuz olması gerektiğini düşünmez; hastalıklar ve anormallikler dediğimiz bu kaçınılmaz kusurları kabul eder ve insan tabiatının onlardan sıyrılmış olamayacağına inanırız insan anlayışına meydan okuyan o korkunç uçurumu bir kuruntu olarak görür ve şairin, aldanışlarına kurban olduğunu, üstelik bu aldanışlarını sürdürdüğünü düşünürüz. İlkel yaşantısının şair için bile çok «insanca, hem de çok insanca» bir nitelik taşıdığını ve bundan ötürü şairin bu yaşantının anlamına dayanamayıp onu kendisinden saklamak zorunda olduğunu söyleriz.

Sanat yaratışını bu biçimde açıklamanın, yani sanatı kişisel faktörlere indirgemenin ne gibi sonuçları olacağını iyice belirtmenin faydalı olacağını sanıyorum Bu anlayışın bizi hangi sonuçlara götüreceğini açıkça görmemiz gereklidir. Böyle bir anlayış, aslında, bizi, sanat eserinin psikolojik incelenmesinden uzaklaştırıp, şairin psişik problemi ile karşı karşıya bırakır Şairin psişik yatkınlıklarının çok önemli olduğundan şüphe edilemez; ama sanat eserinin de kendine özgü bir değeri olduğunu ve bir yana atılamayacağını unutmamak gerekir. Şairin kendi yaratıcı eserine nasıl baktığı (yani bu eseri bir oyun, bir perde, acılarının bir kaynağı ya da bir başarı gibi görüp görmediği) problemini bir yana bırakıyoruz. Çünkü bizim yapmak istediğimiz iş, sanat eserini psikolojik açıdan yorumlamaktı. Bunu yapabilmek için, sanat eserinin temelinde bulunan ana yaşantı yani görüm üzerinde önemle durmamız gerekir. Bu ana yaşantıya, sanat yaratışının temelinde bulunan psikolojik duruma önem ver diğimiz ölçüde önem vermeliyiz Bunların ikisinin de gerçek ve ciddî olduğundan kimse şüphe edemez. Görümsel yaşantı, bir bakıma, sıradan insanın payına düşmeyen bir yatkınlık gibi

görünmektedir. Bundan ötürü, sanki gerçek bir şey değilmiş gibi düşünülür. Görüm hakkında, anlaşılmaz metafizik düşünceler ve batını bilimlerden gelen yorumlar ile ri sürülmüştür. Bundan ötürü, bu konuyu ele alırken, iyi niyetli bir aklıbaşındalık adına işe girişmemiz gerektiğini duyar gibi oluruz Sonra, böyle şeyleri, fazla ciddiye almamanın daha iyi olacağım, yoksa dünyanın karanlık bir batıl inanç haline gelmesinin işten bile olmadığı sonucuna varırız. Batıl bilimlere karşı bir yakınlık duysak bile, görümsel yaşantıyı zengin bir hayal gücünün ya da şiirsel bir duygulanmanın sonucu olarak görür ve üzerinde durmayız. Kendileri ile eserleri arasına kurtarıcı bir uzaklık koymak amacıyla, bazı şairlerin bu açıklamadan yana çıktıkları görülmüştür. Sözgelimi, Spitteler, şairin bir Olimpos Kaynağı ya da «Bahar geldi» konusu üzerine şiir yazması arasında hiç bir fark olmadığını kesin bir biçimde ileri sürüyordu. **Ama şairlerin birer insan olduklarını ve eserleri üzerine söyledikleri sözlerin, çoğu zaman, konuya pek de aydınlık getirmediğini unutmamak gerekir Öyleyse görümsel yaşantının önemini, şairlere bile karşı durarak, savunmamız gerekiyor.** Tanrısal Komedi'deki Hermas Çobanı'nda ve Faust'ta bu ilk aşk yaşantısının, hem de görüm ile tamamlanmış ve gerçekleştirilmiş bir aşk yaşantısının yankılandığını kabul etmemek imkânsızdır. Nitekim Faust'un ikinci bölümünü birinci bölümde bulunan normal, İnsanî yaşantıları gizlediğini ya da onları bir yana ittiğini söyleyemeyeceğimiz gibi, Goethe'nin birinci bölümü yazarken de nevrozlu bir halde bulunduğunu ileri sürmeye hakkımız yoktur. Hermas, Dante ve Goethe, İnsanî gelişmenin iki yüz yıllık süresinin üç adımı olarak görülebilir. Onların herbirinde, kişisel aşk — hikâyesinin geniş bir görümsel yaşantıyla sadece ilintili olmadığı ama ayni zamanda bu yaşantıya açıkça başeğip bağlandığı görülür Sanat eserinin kendisinin sağladığı bu kesinliğe dayanarak (bu kesinlik ayni zamanda şairin özel yeteneği olup olmadığı sorusunu ortadan kaldırmaktadır), görümün, insan tutkusundan çok daha derin ve etkileyeceği bir yaşantı olduğunu kabul etmemiz gerekir. Bu çeşit sanat eserlerindeki (bu eserleri, kişi olarak sanatçı ile hiç bir zaman karıştırmamalıyız) görümün bir ilk yaşantı, daha doğrusu bir temel yaşantı olduğundan şüphe edemeyiz; akıl satmaya kalkanlar ne derse desin bu böyledir. Görüm, başka bir şeyden türemiş değildir; başka bir şeyin belirtisi de değildir. Görüm, gerçek sembolik anlatımdır. Yani kendi başına varolan ama iyice bilinmeyen bir şeyin anlatımıdır **Aşk — hikâyesi gerçekten acı çekilerek yaşanmış gerçek bir yaşantıdır.** Ayni şeyi, görüm için de söyleyebiliriz. Görüm muhtevasının fizik mi, psişik mi yoksa metafizik mi olduğunu belirlemeye kalkışmamız gerekmez. Görüm bir psişik gerçekliktir ve böyle olduğundan ötürü, bir fizik gerçeklikten daha az gerçek değildir. İnsanî tutku, bilinçli yaşantı alanı içinde bulunduğu halde, görüm bunun dışındadır Duygularımız sayesinde, bilinen şeyleri yaşarız, oysa sezgilerimiz bilinmeyen ve gizli şeylere; özleri gereği gizli şeylere yönelir Bilinçli hale gelecek olurlarsa kasıtlı olarak durdurulur ve gizletilirler; bundan ötürü, eski çağlardan beri esrarlı, tehlikeli ve aldatıcı olarak görülmüşlerdir. İnsanın yoklamasından kurtulmuşlardır onlar. İnsan da deisidaemonia (Tanrı korkusu, (Bâtıl inanç)) yüzünden kendini onlardan kaçırmaktadır. İnsan, bilim kalkanını ve akıl zırhını kullanarak onlardan korunur Bilgisi, korkudan doğmuştur. Çünkü insanoğlu, gündüzün, düzenli bir kozmosda yaşadığına inanır ve bu inancını, geceleyin içine çöken kaos korkusu karşısında kaybetmemeğe çalışır.

Faaliyet alanı, günlük dünyamızın dışında bulunan bir camı kuvvet varsa, ne yaparız?

Tehlikeli ve kaçınılmaz İnsanî ihtiyaçlar var mıdır?

Elektronlardan daha anlamlı bir şey var mı?

Kendi ruhlarımızı yönetimimiz altına aldığımızı ve onların bize gerçekten ait olduğunu düşündüğümüz zaman, kendimizi aldatmıyor muyuz acaba?

Ya da, bilimin «Psyche» dediği şey, katatası içine yerleştirilmiş keyfî bir soru işaretinden çok, öte dünyalardan insan dünyasına açılan ve kimi zaman insan üzerinde anlaşılmaz etkiler yaparak, onun, sanki gecenin kanatlarıyla uçarak, insanlığın normal düzeyinden kişisel yatkınlığın ta kendisine yükselmesini sağlayan bir kapı değil midir. Sanat yaratışının görümsel biçimim incelersek, aşk — hikâyesinin, kişisel yaşantının bütün önemini taşıyan «Tanrısal Komedi» ye bir giriş olmaktan başka iş görmediğini; bir bakıma bu aşk — hikâyesinin sadece bir çeşit yol-açma ödevini gördüğünü anlar gibi oluruz. Hayatın gecesel yanıyla ilinti halinde bulunan kimse, sadece bu çeşit sanat yaratıcıları değildir. Bakıcılar, peygamberler, başbuğlar ve aydınlatıcılar da bu işi görürler Bu gecesel dünya ne kadar karanlık olursa olsun, yine de büsbütün yabancı değildir, insanoğlu, hatırlanamayacak kadar eski zamanlardan beri bilmektedir bunu; hem de her yerde bu bilgiye varmıştır. Nitekim bugün, ilkel insan için, hayatın bu yanı kozmos tasarısının vazgeçilmez bir yanıdır. Batıl inançlardan ve metafizikten korktuğumuz için bu tasarımı reddeden bizleriz. Nitekim, bir imparatorluğun yasalarına benzeyen genel yasalar üzerine dayandığı için güven dolu ve uysal bir dünya kurmağa çabaladığımız için de bu tasarımı yine biz reddediyoruz Bununla birlikte, bizim aramızda yaşadığı halde, şair, gece — dünyasını dolduran yaratıkları; yani ruhları, şeytanları, tanrıları kimi zaman bir an görür. İnsanın amaçlarını aşan bir amaçlılığın, insana hayat veren bir sır olduğunu bilir; belirli bir düzen içinde ortaya çıkacak olayları önceden duyar. Kısacası, vahşinin ve barbarın yüreğine dehşet salan o psişik dünyanın bir yanını görüverir.

İnsan toplumunun ilk başlangıcından beri, insanoğlunun bu belli belirsiz seslenişlere bir derli toplu biçim vermek için harcadığı çabanın izlerine her yerde rastlıyoruz Eski taş devrinde, Rodos'ta, kaya üzerinde yapılmış resimlerde bile, hayvanların şaşırtıcı ölçüde canlı resimleri yanında soyut bir biçim, yani bir çember içinde çifte bir put deseni görülmektedir Bu desene, insanların hemen hemen belli bir kültüre ulaşabildiği her yerde rastlanıyor. **Günümüzde bile, ayni desen yalnız Hıristiyan kiliselerinde değil, Tibet manastırlarında bile görülüyor.** Güneş tekerleği diye adlandırılan bu desen, tekerleği hiç kimsenin mekanik bir âlet olarak düşünmediği çağlarda çizilmiştir. Bundan ötürü, herhangi bir tecrübeden edinilen bilgiyle yapılmış olamaz. Bu desen, psişik bir olayı dile getiren bir semboldür; iç dünyanın bir yaşantısını kapsar ve hiç şüphesiz, sırtında kan emici kuşlar bulunan ünlü gergedan resminden daha az gerçeğe uygun değildir Bir gizli öğreti sistemine dayanmayan hiç bir ilkel kültür yoktur ve çoğu kültürlerde bu sistem adamakıllı geliştirilmiştir. Yöneticiler ve totem klânları, insanın günlük yaşayışının dışında olan gizli şeyler (bu gizli şeyler ilk çağlardan beri insanoğlunun en canlı yaşantısını dile getirmişlerdir) hakkında ileri sürülen bu öğretiyi korur ve sürdürürler. Onlar hakkındaki bilgi, gençlere, topluma — giriş törenlerinde verilirler. Greko — romen dünyanın sırları da aynı işi görmüştür. Nitekim antik dünyanın zengin mitolojisi, insan gelişmesinin ilk dönemlerinde yaşanmış bu çeşit yaşantıların değerli bir kalıntısıdır-

Bu bakımdan şairin, yaşantısına en uygun biçimi vermek için, mitolojiye başvurması beklenebilir. Ama şairin ikinci elden edindiği malzeme ile çalıştığını sanmak çok büyük bir hata olur. Şairin yaratışının kaynağı ilk yaşantıdır, derinliği ölçülemez ve bundan ötürü, şekillendirilmesi için mitolojinin imge dünyasının kullanılmasını gerektirir. Tek başına ne bir

kelime ne de bir imge verir; çünkü bu yaşantı «bir aynada yarı karanlık içinde görülmüş» bir görümdür. Başka bir deyişle, dile gelmeye yönelmiş derin bir önduygudur sadece Yakaladığı her şeyi yükseklere kaldırdıkça görünür bir biçim kazanan bir anafor gibidir. Belli bir anlatım görümün imkânlarını toptan içine alamadığı ve muhteva bakımından yetersiz kaldığı için, duyduklarını bir kaç kişiye anlatmak istese bile, şairin, geniş bir malzeme hâzinesini elaltında tutması gerekir. Bundan başka, görümünün alışılmadık şaşırtıcılığını dile getirmek için, ele alınması güç ve çelişme dolu bir imge dünyasına başvurması gereklidir. Dante'nin önduyguları cennetin ve cehennemin katlarını dola şan imgelerle maskelenmiştir Goethe, Blocksberg'i ve antik Yunan dünyasının cehennemi bölgelerini işin içine sokmak zorunda kalmıştı. Wagner, kuzey mitlerinin hepsine başvurmuştu. Nietzsche, kutsal anlatım biçimine dönmüş ve tarih — öncesi çağlarının masallarındaki kâhini yeniden yaratmıştı. Blake, kendisi için, tasvir edilmez varlıklar yaratmıştı. Ve spitteler [kazmak, çukur kazmak, hafriyat yapmak,...], hayalgücünün yeni yaratıkları için, eski adları ödünç olarak kullanmıştır. Psikoloji bu renkli imge dünyasının açıklanması konusunda, karşılaştırma imkânını hazırlamak için malzemeyi bir araya getirmekten ve bu imge dünyası üzerinde tartışma yapabilmek için bir terminoloji ortaya koymaktan başka şey yapmaz. Bu terminolojiye göre, görümde kendini ortaya çıkaran şey, topluluksal (collective) bilinç dışıdır. Yani irsî güçlerle şekillenmiş belli bir psişik yatkınlıktır; bilinç de ondan çıkarak gelişmiştir. Vücudun fizik yapısında, evrimin (tekâmülün) ilk dönemlerinin izlerini buluyoruz. Bu bakımdan insan ruhunun yapısında da geçmiş evrim dönemlerinin izlerini taşıması gerektiğini düşünebiliriz Bilincin karardığı hallerde (rüyalarda, narkoz hallerinde ve deliliklerde), psişik gelişmenin ilk dönemlerinin özelliklerini taşıyan psişik ürünlerin ya da muhtevaların kendini gösterdiği bir gerçektir. Bu çeşit imgeler, kimi zaman öylesine ilkel bir karakter taşımaktadırlar ki, onların eski ve batınî öğretilerden türediklerini kabul edebiliriz. Modern kıyafetlere bürünmüş mantıkî tema'lara da sık sık rastlanmaktadır. Topluluksal bilinçdışının bu belirişlerinin edebiyat açısından yapılan incelenmesi için en fazla önem taşıyan nokta, bu belirişlerin, bilinçli davranış karşısında dengeleyici (compensatory) bir rol oynamalarıdır. Yani bu belirişler, tek — yanlı, anormal ve tehlikeli bilinç hallerini açık bir amaçlılık içinde denge haline getirirler Rüyalarda, bu süreci, olumlu yönü içinde kolayca görebiliriz. Delilik hallerinde, dengeleyici süreç kimi zaman açıkça görülür ama olumsuz bir biçin almıştır. Sözgelimi, en gizli sırlarının herkesçe bilindiğini, herkesin ağzına düşmüş olduğunu bir gür anlayıvermelerinden başka hiç bir sonuca varma yan bir dünyadan el — etek — çekme haline kendilerini vermiş kimseler vardır.

Goethe'nin Faust'unu ele alır da, kendi bilincine karşı dengeleyici bir rol oynayabilmesi problemini bir yana bırakacak olursak şu soruya cevap vermemiz; bu eser, çağının bilinçli görünüşü ile ne gibi bir ilinti içindedir? Büyük şiir, gücünü insanlığın kuvvetinden alır. Bu şiiri kişisel faktörlerden çıkarmağa kalkarsak, anlamını büsbütün gözden kaçır" mış oluruz. Topluluksal bilinçdışı, her ne zaman, canlı bir yaşantı haline girer ve bir çağın bilinçli görü-nüşü üzerinde etki yaparsa, bu olay, ayni çağda yaşayan herkes için önemli olan yaratıcı bir fiildir. Bir sanat eseri, insan kuşaklarına sunulmuş gerçek bir bildiri diyebileceğimiz şeyi içinde taşır. **Nitekim, Faust, her Almanın gönlünde bulunan bir şeye dokunur. Dante'nin ünü de ölümsüzdür, oysa Hermas Çobanı, Incil'in gerçek metni içine alınmamıştır.** Her çağın özel eğilimleri, önyargıları, ve psişik aksaklıkları vardır Bir çağ tıpkı bir bireye (ferde) benzer; bilinçli görüşünün özel sınırlan vardır ve bundan ötürü dengeli bir uyarlanmaya (intibaka) muhtaçtır. Bu ihtiyaç, topluluksal bilinçdışı tarafından giderilir; şair, kâhin ya da önder,

çağının dile gelmemiş isteklerini kılavuz olarak seçip, söz ya da davranışla, herkesin bulmağa çabaladığı amaca götüren yolu gösteren kimselerdir. Bu amacın iyi ya da kötü sonuçlar vermesi, ya da çağı düzeltmesi ya da daha kötü hale sokması, ayrı bir iştir. Bir kimsenin, içinde yaşadığı çağdan sözetmesi her zaman tehlikelidir. Çünkü, kazanılması ya da kaybedilmesi söz konusu olan şey, anlaşılmayacak kadar geniştir. ileri sürülebilecek bir kaç düşünceyle yetinilmelidir. Francesco Colonna'nın kitabı, bir rüya biçiminde yazılmış ve bir insan ilintisi olarak ele alınmış tabiî aşkı tanrılaştırılmıştır, duyulara geniş yer verilmesini hoş görmediği halde, evliliğin hıristiyanlıkta görülen bağlılık temelini kesin olarak bir yana bırakmıştır. Kitap 1943'te yazılmıştı. Viktorya çağında yaşayan Rider Haggard ise bu konuyu ele almış ve onu kendine göre işlemiştir. Konusunu bir rüya olarak anlatmamış ama ahlâki çatışmayı duyurmuştur bize Goethe, Gretchen — Helen Gloriosa tema'smı, Faust'un renk dolu kumaşına, kırmızı bir iplik gibi katıştırmıştır. Nietzsche, tanrının öldüğünü bildirmiş ve Sjitteler, tanrıların ortaya çıkıp kaybolmalarını bir mevsimler mitine çevirmiştir. Önemi ne olursa olsun, bu şairlerin her biri, çağlarının bilinçli görüşünde ortaya çıkacak değişiklikleri önceden söyleyerek, binlerce kişinin sesi ile konuşmuşlardır-

ŞAİR

Yaratıcılık da, tıpkı özgürlük gibi, içinde bir sır taşımaktadır. Psikolog bu iki belirişi de birer süreç olarak tasvir edebilir, ama bunların ortaya koyduğu felsefe problemine bir çözüm bulamaz. Yaratıcı insan, çeşitli biçimlerde çözmeğe çalıştığımız halde, her zaman başarısızlığa uğradığımız bir bilmecedir Bununla birlikte, modern psikoloji, sanatçı ve ürünü problemine arasıra eğilmekten de vazgeçmiş değildir. Freud, sanat eserini, sanatçının kişisel yaşantısından çıkarma yolunu ileri sürerken, bu çeşit problemleri açacak bir anahtar bulduğunu sanmıştı. Bu yoldan giderek, bazı çözümlemeler yapılabileceği doğrudur Çünkü, bir sanat eserini, tıpkı bir nevroz gibi, kompleks diye adlandırdığımız psişik hayat düğümlerine geri götürebilmek akla yakın gelmektedir. Nevrozların, psişik alanda nedensel bir kaynakları olduğunu, yani heyecan durumlarından ya da çocukluk çağının gerçek ya da hayalî yaşantılarından doğduğunu ileri süren Freud, büyük bir keşif yapmıştı. Freud'un yolundan giden Rank ve Stekel gibi bilginler, önemli sonuçlar elde ettiler Şairin psişik eğiliminin, eserini tepeden tırnağa etkilediği inkâr edilemez. Şairin işlediği konuyu sekmesinde ve malzemesini kullanmasında kişisel faktörlerin büyük rol oynadığını söylemek de, yeni bir düşünce ileri sürmek değildir. Bununla birlikte, bu etkinin ne kadar geniş olduğunu ve ne garip yollardan dile geldiğini gösterdiği için, Freud'çu okulu övmek gerekir-

Freud, nevrozu, dolaysız bir zevk aracı yerine konmuş bir şey olarak görür. Demek ki, nevrozu, uygunsuz bir şey, bir hata, bir kaçamak, bir mazeret ya da bir bile bile körlük olarak düşünür. Nevroz, dışgörünüş bakımından bir aksaklıktan başka şey olmadığı anlamsızlığı bakımından da tedirgin edici bir özellik taşıdığı için, nevroz hakkında iyi bir şey söyleyecek insan bulmak zordur Öte yandan, bir sanat eseri, şairin bastırmaları ile açıklanabilir bir şey olarak ele alınırsa, nevrozla arasında yakın bir bağlantı kuruldu demektir. Bir bakıma, sanat eserinin bu sırada yer alması hiç te fena sayılamaz. Çünkü, Freud'cu psikoloji, dini ve felsefeyi de ayni biçimde ele alır Sanat eserine bu biçimde yaklaşmanın, sanat eserini etkileyen kişisel belirleyişleri (bu belirleyiş olmaksızın sanat eserini düşünmek kabil değildir) ortaya çıkarmaktan başka bir şey olmadığı kabul edilirse, kimsenin bu inceleme metoduna itirazı olamaz. Ama böyle bir çözümlemenin, sanat eserinin kendisi hakkında açıklamalar sağlayacağı ileri sürülmeğe kalkılırsa, hemen itiraz edilebilir. Bir sanat eserine işlemiş olan

kişisel mizaç farklılıkları önemli değildir. Bir sanat eserinde önemli ve temel olan şey, kişisel hayat alanının çok yükseklerine ulaşarak, insan olarak şairin kafası ve yüreğinden insanlığın kafası ve yüreğine seslenmesidir. Sanat alanında, kişisel bir yanın bulunması kısıtlayıcı bir şeydir, hatta bir günahtır Bir «sanat» biçimi, temel bakımından kişiselse, bir nevroz gibi ele alınmayı hakkeder. **Sanatçıların hepsinin narcissistic (kendine âşık) kimseler olduklarını, yani hepsinin auto erotic ya da çocukluk çağında görülen özellikler taşıyan gelişmemiş kimseler olduklarını ileri süren Freud'cu okulun bu iddiası belki bir ölçüde doğrudur.** Bununla birlikte, bu iddia sadece kişi olarak sanatçı için geçerlidir ve sanatçı olarak insan ile hiç bir ilintisi yoktur. insan, sanatçılık gücünde, ne auto — erotic, ne de non — erotic'dir, sadece nesnel ve kişi — dışıdır (gayri şahsîdir). Çünkü bir sanatçı olarak o, sadece kendi eseridir, yoksa bir insan bireyi değildir–

Her yaratıcı insan, çelişken yatkınlıkların bir sentezi yada bir ikiliğidir. Bir yandan, kişisel hayatı olan bir insan bireyidir, öte yandan kişi — dışı, yaratıcı bir süreçtir, insan bireyi olarak sağlam ya da hasta olabileceğine göre, kişiliğini belirleyen şeyleri bulmak için psişik yapısına bakmamız gerekir. Ama onu sanat gücü açısından anlamak istersek, mutlaka yaratıcı işlerine bakmamız gerekir. Bir Ingiliz centilmeninin, bir Prusyalı subayın, bir kardinalin yaşayış biçimlerini, kişisel faktörlerle açıklamağa kalkarsak kasvetli bir hata işlemiş oluruz Centilmen, subay ve din adamı, kişi–dışı bir rolü dile getiren kimselerdir ve psişik yapıları bir özel nesnellikle nitelenmiştir. Sanatçının, bir resmî kisve taşıyarak iş gördüğünü söyleyemeyiz, bunun tam tersi gerçeğe daha yakındır. Ama sanatçı, belli bir bakımdan, yukarda sözü geçen kimselere benzemektedir. Çünkü, sanatçının en temel niteliklerinden biri, onda, kişisel hayata karşılık, topluluksal psişik hayatın ağır basmasıdır. Sanatın, insanı yakalayan ve bir âlet gibi kullanan doğuştan — gelme bir dürtü olduğu söylenebilirSanatçı, kendi amaçlarına yönelen özgür bir kimse değil, kendini sanata ödünç vererek sanatın amaçlarının gerçekleşmesini sağlayan bir kimsedir. Bir birey olarak, ruhsal halleri, iradesi, kişisel amaçları söz konusu olabilir; sanatçı olarak en yüce anlamda «insan» dır o. İnsanlığın bilinçdışı hayatını taşıyan ve biçimlendiren « topluluksal insan» dır. o. Bu güç ödevi yerine getirebilmek için, kimi zaman mutluluğunu ve sıradan insan hayatını yaşanmaya değer kılan her şeyi bir yana bırakması gerekir–

Bunlar gözönünde tutulunca, çözümleyici bir metod kullanan psikoloğun gözönünde sanatçının niçin ilgi çekici bir konu olduğu açıkça görülür. Sanatçının hayatının çatışmalarla dolu olmaması kabil değildir. Çünkü onun yüreğinde iki güç savaşıp durmaktadır. Bu güçlerin birincisi, sıradan insanın hayata, güvence, doygunluğa, mutluluğa karşı duyduğu özlem, ötekisi her çeşit kişisel isteği bir yana atacak dereceye varan kaba bir yaratma tutkusudur. Sanatçıların hayatının, genel olarak, kırık dökük (trajik dememek için bu kelimeyi kullanıyorum) geçmesi, sinsi bir biçimde cezaya çarptırılmalarından ötürü değil, İnsanî ve kişisel bakımdan yoksul bir hayat sürmelerinden ötürüdür Yaratıcı ateşin tanrısal armağanını almış kimsenin, bu armağana karşılık çok şeyler ödemesi gerektiği her zaman görülmüştür. Herbirimizin, içimizde, doğuştan bir enerji ile dünyaya geldiğimizi söyleyebiliriz. Yapımızdaki en güçlü kuvvetin, ötekileri buyruğu altına aldığını ve geriye pek önemli bir şey bırak madiğini da söyleyebiliriz. Böylece, yaratıcı güç, insan içtepilerini o ölçüde kurutur ki, hayat kıvılcımını sürdürmek ve kendini kurtarabilmek için, kişisel ego'nun her çeşit kötü nitelikleri, yani kabalık, bencillik, kendini beğenmişlik (auto — erotiam denilen şey) gibi nitelikleri edinmesi gerekir. Sanatçının auto — erotism'i, küçük yaşlarda, kendilerini sevmeyen kimselerin yıkıcı etkilerinden korunmak zorunda kalan gayri meşru ya da ihmal

edilmiş çocukların auto — erotism'ine benzerBu çeşit çocuklar, yukarıda sözü geçen amacı gerçekleştirmek için, kötü alışkanlıklar edinir ve daha sonraları, hayatları boyunca çocuksu ve zavallı kalarak, ya da ahlâk ve hukuk yasalarını çiğneyerek kaskatı bir egosantirizme kapılırlar. Sanatçıyı açıklayan şeyin, sanatı değil de kişisel hayatının yetersizlikleri ve çatışmaları olduğunu nasıl ileri sürebiliriz? Bütün bunlar, onun, bir sanatçı olmasından doğan esef edilecek sonuçlardır. O bir sanatçıdır, yani doğduğundan beri, sıradan insanın yapacağından çok daha büyük bir göreve çağrılmış bir kimsedir. Çok miktarda enerjinin belli bir yönde harcanması hayatın başka bir tarafının kurutulması demektir.

Eserinin kendine sunulmuş olduğunu; kendisiyle birlikte büyüyüp olgunlaşacağını şairin bilmesi ya da sırf düşündüğü için, bu eseri yoktan var etmiş olduğunu sanması arasında önemli bir fark yoktur Bu konudaki düşüncesi, eserinin, tıpkı bir çocuğun annesini aşması gibi, eserin şairi aşması gerçeğini şu ya da bu biçimde değiştiremez. **Yaratıcı sürecin kadınsı bir yanı vardır; ve yaratıcı eser, bilinçdışı derinliklerden, başka bir deyişle, anaların alanından fışkırır. Yaratıcı gücün egemenlik kurduğu her yerde insan hayatı, iş gören iradeye aykırı olarak bilinçdışı tarafından yönetilir ve yoğrulur.** Bu durumda, olayları gözlemekle yetinen çaresiz bir gözlemciden başka şey olmayan bilinçli ego, derin akıntılara kapılıp gider. Gelişmekte olan eser, şairin alınyazısı haline girer ve onun psişik gelinmesini belirler Faust'u yaratan Goethe değil, Goethe'yi yaratan Faust'tur. Peki, Faust, bir sembolden başka nedir? Bunu söylerken, iyice bilinen bir şeyi gösteren bir sembolü değil, iyice bilinmeyen, dipdiri bir şeyi dile getiren bir anlatımı kastediyorum. **Burada söz konusu olan, her Alman ruhun da yaşayan ve Goethe'nin doğmasına yardım ettiği bir şeydir. Faust'u ya da «Zaratustra Böyle Dedi» yi bir Almandan başkasının yazabileceğini düşünebilir miyiz?** Bu eserlerin ikisi de, Alman ruhunda yansıyan bir şeyin (Jacob Bruckhardt'ın bir zamanlar «İlk imge» dediği şey) yani bir hekim ya da insanlık — öğretmeni imgesi üzerinde durmaktadır. Bilge adamın ya da insanlığın kurtarıcısının temel imgesi, kültür hayatının ortaya çıktığı ilk çağlardan beri, insanlığın bilinçdışında örtülü ve hareketsiz halde durmaktadır. Kargaşalık çağları geldiği ve toplum büyük hatalar işlediği zaman, bu temel imge ortaya çıkar. İnsanlar ne yapacaklarını şaşırdıkları zaman, bir yol göstericiye, bir öğretmene hatta bir hekime ihtiyaç duyarlar. Bu temel imgelerin sayısı kabarıktır; ama ancak genel bir şaşkınlık düzensizlik belirdiği zaman ortaya çıkarlar.

Bilinçli hayat, sahteliğe ve tek — yanlılığa boğulduğu zaman, bu imgeler (içgüdüsel olarak diyebiliriz) harekete geçer ve bireylerin rüyalarında, kâhinlerin ve şairlerin görümlerinde ortaya çıkarak çağın psişik dengesini yeniden kurarlar–

Böylece, şairin eseri, içinde yaşadığı toplumun manevi ihtiyaçlarını gidermek işini üzerine alır ve bundan ötürü, şairin eseri, kendisi için, kişisel alınyazısından çok daha önemidir. Bunun farkında olup olmamak durumu değiştirmez. Eserinin elinde bir âlet olduğu için, şair bu esere boyuneğmiştir. Bundan ötürü, eserini yorumlamasını isteyemeyiz şairden. Gönlündekini dile getirmekle en iyi işi yapmıştır o; eserin yorumunu başkalarına ve gelecek kuşaklara bırakmalıdır. Büyük bir sanat eseri bir rüyaya benzer; dış bakımdan apaçık gibi göründüğü halde, kendisini hiç bir zaman açıklamaz ve hiç bir zaman besbelli bir anlam taşımaz. Rüya hiç bir zaman, «şunu yapmalısın» ya da «hakikat budur» demez. Rüya, tabiatın bir bitkiyi yetiştirdiği gibi bize bir imge sunar sadece; sonuç çıkarmayı bize bırakır. Bir kimse karabasan (kâbus) görmüşse, bu onun ya çok korktuğuna ya da hiç korkmadığına işarettir; yaşlı bilgeyi rüyasında görürse bu da onun ya çok iyi yetişmiş olduğunu ya da Öğretmene

ihtiyacı bulunduğunu gösterir. Sanat eserinin sanatçıya etkilediği gibi, bize de etkilemesini sağlarsak, bu iki anlamın da, bir kapıya çıktığını görürüz* Sanat eserinin anlamını kavramamız için, bu eserin bir zaman sanatçıyı şekillendirdiği gibi, bizi de şekillendirmesini sağlamamız gerekir. O zaman, sanatçının ne çeşit bir yaşantı yaşadığını kavrarız. Şairin, yalnızlık çeken ve hatalara düşen bilincin altında bulunan iyileştirici ve kurtarıcı güçlere başvurduğunu; bütün insanlara ortaklaşa ritm sağlayan ve hem duygularını hem de özlemlerini insanlığın tümüne anlatabilmesi imkânını veren hayat kaynağına, yani insanoğluna içten içe ilintili olan hayat kaynağına ulaşmış olduğunu görürüz-

Sanat yaratışının ve sanatın etkinliğinin sırrı, bir participation mistique (mistik katılış) haline geri dönüşte aranmalıdır. Bu yaşantıya katılan birey değil insandır ve burada, bireysel insan varlığının başına gelenler değil, sadece insan varlığının başına gelenler önemlidir. Büyük sanat. eserleri nesnel ve kişi — dışı oldukları halde, işte sırf bundan ötürü bizi derinden derine etkilemekten de geri kalmazlar. Ve yine bundan ötürü, şairin kişisel hayatının, sanatı bakımından bir temel olduğu değil, ancak sanatını kolaylaştıran ya da onu engelleyen bir şey olduğu söylenebilir. **Güzellikten anlamaz bir kimse gibi, iyi bir vatandaş, bir nevrozlu, bir cani gibi yaşayabilir şair. Hayat biçimi, ilgi çekici ya da kaçınılmaz bir şey olabilir ama şairin kendisini açıklamaz.**

Sh: 52-78

Kaynak: Psikanaliz Açısından Edebiyat FREUD — JUNG — ADLER, Çeviren : SELÂHATTİN HİLAV, Ataç Kitabevi , 1964 İstanbul

MARX VE MARKSİST SİSTEMİN BİTİŞİ- Karl Marx and Close of His System

Eugen von Böhm-Bawerk

Ekonomik değer neye bağlıdır?

Para nedir ve değeri nasıl oluşur?

Faiz nedir?

Enflasyon nedir?

Ekonomide periyodik krizler neden oluşur?

Sosyalizm neden teoride bile imkânsızdır?

Tüm bu soruları cevaplayabilen, çelişkilere düşmeden, her dönem, her şart ve bölge için aynı geçerlilikle cevaplayabilen tek ekonomi okuludur, Avusturya iktisat Okulu.

Fakat, dünyanın hemen hiç bir üniversitesinde, hiçbir ekonomi dersinde değinilmez Menger'e, Böhm Bawerk'e, Mises'e, Rothbard'a. Bu isimleri duymadan ekonomi profesörü bile olabilirsiniz.

Tek yapmanız gereken Smith, Ricardo, Marx ve Keynes öğretilerini takip etmektir, ekonomi alanında dikkate alınır biri olmak için. Böylece bir insan davranışı bilimi olan ekonomiyi matematiğe indirger, modeller oluşturursunuz. Her biri birbirinden farklı milyarlarca insanın davranışını belli modellere uydurabileceğinizi sanırsınız.

Ekonominin işleyişini ve gerçek ekonomik problemlerin sebebini anlayamazsınız belki ama sorunların çözümünü bilirsiniz. Tektir çünkü o çözüm: Devlet müdahalesi.

Aslında, 1930'larda Büyük Buhran'dan hemen sonra yaşandı ekonomi bilimindeki en büyük fikir mücadelesi.

Ve maalesef yukarda isimlerini andığım, Avusturya iktisat Okulu adıyla da tanınan, gerçek ekonomistler ve onların fikirleri kaybetti.

Kaybetmelerinin tek bir nedeni vardı: İçinde devletin rol aldığı, sihirli bir çözüm üretmemek. Devlete **"Bu krizi siz yarattınız siz düzeltemezsiniz. Piyasası rahat bırakın"** demek. Piyasaya müdahalenin, piyasanın işleyişini daha da bozacağını ve her bozulmanın yeni bir müdahale daha gerektireceğini ve bu müdahale sevdasının sonu sosyalizm ile bitecek bir kısır döngüye neden olacağını söylemek.

Şu sıralar mücadele tekrar başlıyor.

Etrafınıza bir bakın. En heybetli ülkelerin ve ekonomilerin durumuna. Japonya ve Uzakdoğu yıllardır büyüyememenin sıkıntısı içinde. Avrupa gittikçe büyüyen bir işsizlik sarmalında. ABD ise sürekli büyüyen bütçe ve ticaret açıklarıyla boğuşuyor.

Geçmişin mirasını yiyerek, gerçeklerin üzeri kap atılabiliyor belki kısa bir süre için, ama hayat bir çok insanın sandığından daha acımasız. Sonsuza kadar kafalarda yaratılan hayal alemlerinde yaşanmasına izin vermiyor.

Bundan yüz sene evvel bilinen ama unutturulan gerçekler yavaş yavaş tekrar ortaya çıkıyor.

Sizlere tavsiyem, kendinizi televole ekonomistlerinden ve onların söylemlerinden kurtararak, bu eserleri okumanız ve üzerlerinde düşünmenizdir. Söylenenleri etrafınızda uçuşan kavramlarla kıyaslamak yerine aklınızın süzgecinden geçirmenizdir. Belki sinirleriniz daha da bozulacak etrafta insanların refahını arttırma, ekonomiyi iyileştirme, büyüme adına yapılanları görünce. Ama, en azından refahınızı, mutluluğunuzu etkileyen en önemli konu da artık karanlıkta olmayacaksınız.

Ve, emin olun ki, pişman olmayacaksınız.

Kerem Tibuk

BİR KLASİĞİ TAKDİM EDERKEN

Eugen Böhm-Bawerk (1851-1914), Avusturya İktisat Okulu'nun[1] üç kurucusundan biridir. Diğer kurucular Cari Menger ile Böhm- Bawerk'in arkadaşı ve kayın biraderi Friedrich von Wieser'dır. Bazı İktisadî düşünce tarihçileri Böhm-Bawerk; dünya tarihinin en mühim iktisatçılardan biri ve sermaye teorilerinin öncüsü olarak kabul etmektedir. Gerek Avusturya İktisat Okulu'nun gerekse Böhm- Bawerk'in neo-klasik ve post neoklasik ikitsatçılar üzerine gerçekten büyük etkisi olmuştur. Bu izlerin günümüze kadar geldiğini söylemek abartma sayılmaz.

Böhm-Bawerk Avusturya'da aristokratik, bürokratik bir ailede dünyaya geldi. Babası yüksek dereceli bir kamu görevlisiydi. Böhm- Bawerk önce hukuk okudu ve sonra devlet memurluğuna girdi. Hayatın akışı zamanla Böhm-Bawerk'in iktisada ilgisini artırdı. Bunun üzerine, Almanya'da, tarihçi Karl Knies'ın danışmanlığında iktisat tahsil etti. Daha sonra, Avusturya'da, Innsbruck Üniversitesi'ne iktisat profesörü olarak tayin edildi.

Innsbruck'daki yılları belki de Böhm-Bawerk'in akademik hayatının en verimli yılları oldu. 1884'te baş eseri Capital and Interesf in (Sermaye ve Faiz) ilk cildini yayınladı. Sonra diğer ciltler geldi. Bu üç cildin isimleri şöyleydi: Sermaye Teorilerinin Tarihi ve Tenkidi (1884) (History and Critique of Interest Theories), Sermayenin Pozitif Teorisi (The Pozitif Theory of Capital) (1889) ve Sermaye ve Faiz Üzerine İleri Denemeler (1909-1912) (Further Essays on Political and Interest).

Böhm-Bawerk, akademik hayatı yanında çeşitli kamu görevlerinde de bulundu. 1895'te, 1897'de ve 1900'de Avusturya Maliye Bakanı olarak görev yaptı. Bu göreve getirilmesinin sebebi, vergi ve para reformuna öncülük etmesinin istenmesiydi. İlginç olan, büyük yazarın bu görevi siyasî taraf olmadan yürütmesi ve hayli başarılı olmasıydı. Böhm-Bawerk bu görevlerden sonra akademik hayatı tercih etti ve 1904'te istifa ederek Viyana Üniversitesinde ders vermeye başladı.

Böhm-Bawerk'in Marksizm kritiği ilk olarak 1896'da yayımlandı. Kitabın orijinal adı, Karl Marx and the Close of His System'dır. Buradaki "close" kelimesi tamamlanma, bitme, sona erme gibi anlamlara gelmektedir. Böhm-Bawerk'in bununla ima ettiği, herhalde, Marksist

sistemin tamamlanamayışı ve dolayısıyla çökmesiydi. Ne var ki, bunu daha açık bir kelimeyle ifade etmek yerine, "close" kelimesiyle ifade etmiştir. Bu kelimenin tam karşılığı olarak, Türkçe'de, "bitiş" demenin uygun olduğunu düşündük, çünkü bitiş kelimesi İngilizce'deki "close" gibi hem sona erme hem de tükenme anlamını vermektedir. Böhm-Bawerk'in Marksist sistemin bittiğine inandığından şüphe etmek için fazla sebep yoktur. **Nitekim, bu kanaate varmasının sebebi, kitap okununca daha iyi anlaşılacağı gibi, Marx'ın Kapital'in ilk cildinde doğan tranformasyon probleminin çözümünü üçüncü cilde bırakması ve üçüncü ciltte de çözememesidir.** Esasen, o yıllarda yükselmekte olan Marksist teorinin ana rakibi Avusturya İktisat Okulu'dur ve Okul'un Marksizme güçlü bir cevap vermesi zaten beklenmektedir. Cevap, çok gecikmeden, Böhm- Bawerk'ten gelir. Yazar, bu kritiğinde Marksizmin kendi kendine çöktüğünü vurgular. Ancak, bu çöküş, entellektüel bir çöküştür, siyasî değildir. Nitekim, Böhm-Bawerk, fikren çökmüş olan Marksizmin entellektüel alanda bir geleceğinin olmadığını ama parlak bir siyasî geleceğin onu beklediğini ifade etmiştir. Ve bu tahmininde yanılmamıştır.

Atilla Tayla

3 Mayıs 2006, Keçiören

K. MARX'I ANLAMAYA GİRİŞ

Bir yazar olarak Karl Marx gıpta edilecek kadar şanslı biri idi. Kimse Marx'ın çalışmasının okunması ya da anlaşılması kolay kitaplar arasında yer aldığını söyleyemez. Zira diğer birçok kitap, güç bir diyalektikten ve yorucu matematiksel çıkarımlardan oluşan çok daha hafif safralara sahip biçimde hazırlanmış olmaları durumunda, halk tarafından tanınmalarının önünde ümitsiz bir şekilde engeller ile karşılaşırdı. Ancak bütün bunlara rağmen Marx, genelde zor kitapları okumaya düşkün olmayan birçok kimse de dahil olmak üzere, geniş okuyucu çevrelerinin havarisi hâline geldi. Üstelik, Marx'ın muhakemesinin kuvveti ve açıklığı teslim olmaya zorlanacak türden de değildir. Aksine, Karl Knies gibi bilimimizin en ciddi ve en değerli düşünürleri arasında yer alan kişiler, başlangıçtan itibaren, görmezden gelinmesi mümkün olmayan argümanlar vasıtasıyla, Marksist öğretinin başından sonuna kadar hem mantıksal hem de olgusal her türden çelişme ile dolu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle, Marx'ın çalışmasının halkın - genel olarak halk değil, çünkü bunlar Marx'ın zor diyalektiğini anlayamazlardı; uzmanlar da değil, çünkü bunlar çalışmayı anlamakta ve kusurlarını oldukça iyi bilmekteydiler - hiçbir kesiminden destek görmemesi kolay olacaktı. Bununla birlikte, işin aslı bunun tersi oldu.

Marx'ın çalışmasının kendi hayatı boyunca güdük kalmış olması da çalışmanın yarattığı etkiye bir zarar vermemiştir. Yeni sistemler hakkında bu gibi tek başına kalmış ilk ciltlere çoğunlukla ve haklı olarak nadiren güven duyma eğilimindeyizdir. Genel ilkeler bir kitabın "Genel Bölümler" listesinde hoş bir biçimde ortaya konulabilir; fakat bu ilkelerin gerçekte yazarın onlara atfettiği ikna gücüne sahip olup olmadığı, ancak sistemin inşa edilmesi esnasında bu ilkelerin bütün olgular ile ayrıntılı olarak yüzleştirilmesi durumunda anlaşılabilir. Ve bilim tarihinde, umut vaat edici ve görkemli bir ilk cildi ikinci bir cildin yazarın daha dikkatli bir şekilde yaptığı araştırmalar sonucunda, yeni ilkeler somut olguların sınaması karşısında ayakta kalmayı başaramamış olması yüzünden takip etmemesi nadiren gerçekleşmiştir. Fakat Marx'ın çalışması bu şekilde bir zarar görmemiştir. Marx'ın

takipçilerinin çoğunluğu, ilk cilde güvenerek henüz yazılmamış olan ciltlere sınırsız bir güven duymuşlardır.

Bundan başka, bu güven bir hususta olağandışı katı bir sınamaya tâbi tutulmuştur. İlk ciltte Marx, metaların bütün değerlerinin onlarda somutlaşan emeğe dayandığını ve bu "değer kanunu" sayesinde metaların içerdikleri emek miktarı ile orantılı olarak mübadele edilmeleri gerektiğini ve buna ilâveten, kapitalistin payına düşen kârın ya da artı-değerin işçiden yapılan zorla alımın bir ürünü olduğunu; bununla beraber, artı-değerin miktarının kapitalist tarafından kullanılan sermaye miktarının bütünü ile değil, yalnızca bunun "değişken" kısmının – yani sermayenin ücretlere ödenen kısmının – miktarı ile orantılı olduğunu ve "sabit sermaye"nin, yani üretim araçlarının satın alınmasında kullanılan sermayenin hiçbir artı-değer ilâve etmediğini ileri sürmüştür. Ancak, günlük hayatta sermayenin kârı yatırılmış olan toplam sermaye ile orantılıdır; ekseriyetle bundan ötürü, metalar esas itibarıyla içerdikleri emek miktarı ile orantılı olarak mübadele edilmemektedirler. Dolayısıyla, burada sistem ile olgular arasında tatmin edici bir açıklamaya fazla imkân vermeyen bir çelişki bulunuyordu. Bu açık çelişki Marx'ın gözünden de kaçmamıştır. Kendisi bu hususta şöyle demektedir: "Bu kanun" (diğer bir deyişle artı-değerin sadece sermayenin değişken kısmı ile orantılı olduğuna ilişkin kanun) "açıkça bütün prima facıe' tecrübe ile çelişmektedir."[2] Fakat Marx aynı zamanda bu çelişkinin sadece görünüşte bir çelişki olduğunu, çözümünün birçok kayıp halkanın bulunmasını gerektirdiğini ve bu çözümün çalışmasının daha sonraki ciltlerine ertelendiğini ifade etmektedir.[3] Uzmanlığa dayalı eleştiriler, Marx'ın bu vaadini asla tutmayacağı şeklinde kehanete benzer kesin bir tahminde bulundular, çünkü kendilerinin de özenle kanıtlamaya çalıştıkları gibi, bu çelişme çözümsüzdü. Bununla birlikte, bu eleştirideki muhakeme Marx'ın takipçileri üzerinde hiçbir etki yaratmamıştır. Marx'ın vermiş olduğu basit söz bütün mantıksal çürütmelerden daha ağır basmıştır.

Marx'ın çalışmasının ustanın ölümünden sonra çıkan ikinci cildinde, önceden ilan edilen (ve çalışmanın bütününe ilişkin plâna göre üçüncü cilde saklanmış olan) çözüm için hiçbir girişimde bulunulmamış olması ve Marx'ın çözümü bulmayı amaçladığı yönde en ufak bir imânın dahi yer almaması şüpheli bekleyişi giderek daha da sinir bozucu bir hâle getirdi. Fakat editör Friedrich Engels'in önsözü sadece çözümün Marx'ın bıraktığı elyazmasında verildiği şeklinde tekrarlanan kesin ifadeyi içermiyordu; aynı zamanda esas itibariyle Rodbertus'un takipçilerine yöneltilmiş olan ve üçüncü cildin çıkışından önceki zaman zarfında kendi imkânlarını kullanarak "eşit bir ortalama kâr oranının yalnızca değer kanunu ile çelişmeden değil, aynı zamanda bu kanuna dayanarak dahi nasıl gerçekleşebileceği ve gerçekleşmesi gerektiği" sorununu çözmeye çalışmaları gerektiği şeklindeki açık bir meydan okumayı da içeriyordu.

Bu meydan okumanın bu kadar çok kişi tarafından ve doğrudan yöneltilmiş olduğu çevrenin dışında çok daha geniş bir çevre tarafından kabul görmesini, Marx'a bir düşünür olarak yapılabilecek en dikkate değer övgülerden biri olarak görüyorum. Sadece Rodbertus'un takipçileri değil, Marx'ın kendi taraftarlarından olanlar ve hatta sosyalist okulun bu iki liderine bağlı olmayan ve Marx'ın büyük ihtimalle "vulgar iktisatçılar" olarak adlandıracağı iktisatçılar da Marx'ın hâlen gizemle örtülü düşünce çizgisinin olası bağlantılarını anlamaya çalışmak için birbirleriyle yarıştılar. Marx'ın Kapital'inin ikinci cildinin çıktığı 1885 ve üçüncü cildinin yayınlandığı 1894 yılları arasında, "ortalama kâr oranı" ve bunun "değer kanunu" ile bağlantısı üzerine olan ödüllü bir makale yarışması giderek yayıldı.[4] Artık Marx gibi kendisi

de hayatta olmayan Friedrich Engels'in görüşüne göre, üçüncü cildin önsözünde bu yarışma makalelerini eleştirirken belirttiği gibi, kimse ödülü kazanmayı başaramadı.

Bununla birlikte, Marx'ın sisteminin tamamlanmasının uzun süreden beri ertelenen ortaya çıkışı ile birlikte, söz konusu mesele sonunda belirli bir karara varmanın mümkün olduğu bir aşamaya geldi. Zira bu çözüm vaadi üzerinde herkes istediği kadar çok ya da az düşünebiliyordu. Bir yanda yapılmış olan vaatler diğer yanda argümanlar, bir anlamda birbirleri ile kıyaslanamıyordu. Her ne kadar yazarları tarafından Marksist teorinin ruhuna uygun olarak tasarlandığı ve icra edildiği kabul edilse de, diğer kişilerin çözüm girişimlerinin başarılı şekilde çürütülmelerinin Marx'ın taraftarlarınca onaylanmasına ihtiyaç duyulmuyordu. Zira bunlar, çözümlerin her defasında başlangıçta vaat edilmiş olan çözüm ile kusursuz bir benzerlik taşımasını talep edebiliyorlardı. Fakat bu sonuncu çözüm de sonunda ortaya çıktı ve otuz yıllık mücadeleye, bütün tarafların sırayla fikirlerini açığa vurabilecekleri ve kendilerini ileride gelecek olan vahiylerin ümitleri ile mutlu etmek ya da, Proteus-vâri biçimde, değişken ve inandırıcı olmayan bir yorumdan bir diğerine geçmek yerine meseleyi mücadele yoluyla hâlledebilecekleri sabit, dar ve açıkça belirlenmiş bir savaş alanı kazandırdı.

Marx'ın kendisi kendi sorununu çözmüş müdür? Tamamlanmış olan sistemi kendisine ve gerçeklere sadık kalmış mıdır, yoksa kalmamış mıdır?

Kaynak: Eugen Böhm-Bawerk; Marx ve Marksist Sistemin Bitişi, Karl Marx and Close of His System, Liberte Yayınları Mayıs 2006 Maltepe/Ankara

---

[1] Avusturya İktisat Okulu'yla ilgili Türkçe literatür, ne yazık ki, çok zayıftır. Okulla ilgili en yoğun çalışmaları yapan isimler Turan Yay ve Fuat Oğuz'dur. Turan Yay ve Fuat Oğuz'un eserleri, Avusturya İktisat Okulu hakkında bilgi edinmek isteyenler için başlıca kaynaktır. Yayın hayatına 2006 yılı başında son veren Piyasa dergisinin 11. sayısı (Yaz-2004) Okul'a tahsis edilmiştir. Piyasa'nın diğer sayılarında ve Liberal Düşünce dergisi külliyatında da Okul veya Okula mensup filozoflar hakkında yazılar ve filozoflardan yapılan çeviriler bulunabilir.

[2] Kapital, Cilt I, s. 335.

[3] Cilt I, s. 335; s. 572, dipnot.

Cilt: 4 ve 5; Lande, a.g.e., Cilt: 19 ve 20; Fireman, "Kritik der Maraschen Werttheorie", Jahrlmcher fur Nationalökonomie, üçüncü seri, Cilt: III (1892), s. 793 ve devamı; son olarak Lafargue, Soldi, Coletti ve Graziadei, Criticici Sociale, Temmuz-Kasım arası, 1894.

Rüya Görme Sanatı : THE ART OF DREAMING

Carlos Castaneda

Son yirmi yıldır, Meksikall Yaqui Kızılderilisi büyücü Don Juan Matus'un yanındaki çömezliğimle ilgili bir dizi kitap yazdım. Bu kitaplarda bana büyücülük öğrettiğini anlatmıştım; ancak bu gündelik yaşantımız bağlamında anladığımız büyücülük değildi: doğaüstü güçlerin başkalarının üzerinde kullanılması, ya da doğaüstü etkiler yaratmak amacıyla tılsımlar, büyüler ya da ayinlerle ruh çağırmayı kapsamıyordu. Don Juan için büyücülük, çevremizdeki evreni biçimlendirmede algının doğası ve rolü hakkında kimi uzmanlaşmış kuramsal ve uygulamaya dönük öncülleri düzenleme edimiydi.(işleri idi)

Don Juan'ın önerisine uyarak, onun bilgisini sınırlandırmak amacıyla, insanbilime özgü bir ulam [gurup] olan şamanizmi kullanmaktan kaçındım. Baştan beri ben de onun yaptığı adlandırmayı kullandım: büyücülük. Ancak inceleyince, buna büyücülük demenin, bana sunduğu öğretilerdeki zaten belirsiz olan olguları daha da belirsizleştirdiğini anladım.

İnsanbilim çalışmalarında şamanizm, belirli yerli Kuzey Amerika Kızılderili kabileleri arasında da hüküm süren, kimi Kuzey Asya yerli halklarının bir inanç dizgesi olarak tanımlanır. Bu inanç dizgesi, atalarımızın iyi ya da kötü tinsel güçlerinin görünmeyen dünyasının çevremizi kuşatmış okluğunu ve bu tinsel güçlerin, doğa ve doğaüstü âlemlerin arasındaki aracılar olan uygulamacıların edimleri ile çağrılabildiklerini ve denetlenebildiklerini öne sürer.

Don Juan, gerçekten, gündelik yaşamın doğal dünyası ile doğaüstü değil de ikinci dikkat olarak adlandırdığı görünmez bir dünya arasında bir aracıydı. Bir öğretmen olarak rolü, bu biçimlenmeyi benim için erişilebilir kılmaktı. Önceki çalışmalarımda, en önemlisi rüya görme sanatı olarak adlandırılan, bana uygulatmış olduğu büyücülük sanatlarının yanı sıra öğretme yöntemlerini de bu nedenle anlattım.

Don Juan, bizim benzersiz ve mutlak olduğuna inandığımız dünyamızın, bir soğanın katmanları gibi düzenlenmiş ardışık dünyalar demeti içinden yalnızca

bir tanesi olduğunu iddia ediyordu. Bizim sadece kendi dünyamızı algılamak üzere erkesel olarak koşullanmış olmamıza karşın, hâlâ kendimizinki kadar gerçek, benzersiz, mutlak ve içine çeken bu başka âlemlere girebilme yetimizin bulunduğunu öne sürüyordu.

Don Juan bana, bu başka âlemleri algılamak için, sadece bunlara göz dikmek değil, aynı zamanda bunları yakalamak için yeterli erkeye sahip olmak gerekliğini açıklamıştı. Bunların varlığı sürekli ve bizim farkındalığımızdan bağımsızdır diyordu; ancak erişilmezlikleri tamamen bizim erkesel (güç-iktidar) koşullanmamızın bir sonucudur. Başka bir deyişle, açıkça ve sadece bu koşullanmadan ötürü, gündelik yaşamımızdaki dünyanın tek olası dünya olduğunu sanmak zorunda kalırız.

Erkesel koşullanmamızın düzeltilebilir olduğuna inanarak, don Juan, eski zamanların büyücülerinin erkesel algılama yetilerimizi yeniden koşullamak üzere tasarlanmış bir dizi uygulama geliştirdiklerini belirtti. Bu uygulamalar dizinine, rüya görme sanatı diyorlardı.

Zamanın sağladığı bakış açısıyla, şimdi don Juan'ın rüya görme konusunda yapmış olduğu en uygun nitelemenin, bunu "sonsuzluğa açılan kapı" olarak adlandırmak olduğunu fark ediyorum. Bunu dediği zaman, bu metaforun benim için anlam ifade etmediğini söylemiştim.

"O zaman metaforları bir yana bırakalım," dedi. "Diyelim ki, rüya görmek, büyücülerin sıradan rüyaları işe yarar hale getirmelerinin uygulamalı yoludur. "

"Ama sıradan rüyalar nasıl işe yarar hale gelir ki?" diye sordum.

"Sözcükler bizi her zaman aldatır," dedi. Kendi durumumda, öğretmenim bana rüya görmeyi, büyücülerin dünyaya iyi geceler dileme yolıı olduğunu söyleyerek betimlemeye çalıştı. Elbette tanımını benim zihnime uyacak şekle sokmaya çalışıyordu. Ben de sana aynısını yapıyorum."

Bir başka seferinde don Juan bana şöyle dedi: **"Rüya görme yalnızca deneyimle öğrenilebilir. Rüya görmek sadece hayalleri olmak değildir; ne de dalmak, dilekte bulunmak, ya da imgelemektir. Rüya görme yoluyla, kesinlikle betimleyebildiğimiz başka dünyaları algılayabiliriz, ancak bunları algılamamızı sağlayan şeyi tanımlayanlayız. Yine de rüya görmenin bu başka**

âlemleri açıverdiğini hissedebiliriz. Rüya görme, bir duyuma, bedenlerimizdeki bir süreç ve zihinlerimizdeki bir farkındalığa benzer."

Genel öğretilerinin akışı içinde, Don Juan rüya görme sanatının ilkelerini, mantığını ve uygulamalarını bana kapsamlıca açıkladı. Eğitimi iki bölüme ayrılmıştı. Biri rüya görme yöntemleri ile, öteki ise bu yöntemlerin tamamen soyut açıklamaları ile ilgiliydi. Öğretme yöntemi, rüya görmenin soyut ilkelerini kullanarak benim entelektüel merakımı kamçılamak ve bunun uygulamalarında izlenecek yolu bulmam için beni yönlendirmek arasında bir etkileşimdi.

Şimdiden bunu yapabildiğim kadar ayrıntılı olarak anlattım. Ve don Juan'ın sanatını öğretmek için beni içine soktuğu büyücülerin toplumsal çevresini de açıkladım. O çevreyle etkileşimim yalnızca ikinci dikkatte gerçekleştiği için benim özel ilgimi çekiyordu. Orada, don Juan'ın büyücü yoldaşları olan on kadın ve beş adam ile çömezleri olan dört genç adam ve dört genç kadın ile etkileşimde bulundum.

Don Juan, dünyasına girmemin hemen ardından onları bir araya gelirdi. Onların geleneksel bir büyücüler topluluğu oluşturduklarını—kendi topluluğunun bir kopyası—ve onların liderliğini yapmamın beklendiğini bana açıkça belirtti. Ancak benimle çalışırken umduğundan farklı olduğumu anlamıştı. Bu farkı, sadece büyücüler tarafından görülen bir erke biçimlenmesi olarak açıkladı: kendisi gibi dört erke bölmesine sahip olmak yerine, yalnızca üç tane taşıyordum. Yanılarak, düzeltilebilir bir kusur olduğunu umduğu böyle bir biçimlenme, beni bu sekiz çömezle etkileşimde bulunmak ya da onları yönlendirmek için öyle kesin şekilde uygunsuz kılıyordu ki, benim erkesel yapıma daha yakın başka bir grup insanı bir araya getirmek Don Juan için zorunlu hale geldi.

Bu olaylar hakkında kapsamlı biçimde yazmış bulunuyorum. Ancak ikinci grup çömezlerden hiç söz etmedim; don Juan bunu yapmama izin vermemişti. Onların yalnızca benim alanımda olduklarını, ve onunla olan anlaşmamın benimki değil, onun alanı hakkında yazmak üzerine yapıldığını savunuyordu.

İkinci çömezler grubu son derece az ve özdü. Sadece üç üyesi vardı: bir rüya görücü olan Florinda Grau; bir iz sürücü olan Taislıa Abelar; vc bir nagtıal kadını olan Caıol Tiggs.

Birbirimizle yalnızca ikinci dikkatte etkileşimde bulunduk. Gündelik yaşamın dünyasında, birbirimizle ilgili belli belirsiz bir düşünceye bile sahip değildik. Don Juan'la olan ilişkimiz açısından ise hiçbir belirsizlik yoktu; o hepimizi eşit ölçüde eğitmek için çok büyük bir çaba harcıyordu. Yine de sonlara doğru, don Juan'la geçirdiğimiz dönem bilmek üzereyken, ayrılmasının psikolojik baskısı ikinci dikkatin eğilmez sınırlarını yıkmaya başladı. Sonuç, etkileşimimizin günlük olayların dünyasına kaymaya başlaması oldu, ve karşılaştık, görünüşte ilk kez olarak.

Hiçbirimiz ikinci dikkatteki derin ve zahmetli etkileşimimizin bilincinde değildik. Hepimiz akademik çalışmalarla uğraştığımızdan, daha önce karşılaşmış olduğumuzu öğrendiğimizde şoktan daha fazlasına uğradık. Bu anlıksal açıdan bizim için kabul edilemezdi elbette, ve hâlâ da öyledir, ancak baştan başa deneyimimiz içindeydi. Böylece insan ruhunun, günlük ya da akademik mantığımızın bizi inanmaya yönelttiğinden sınırsızca daha karmaşık olduğuna ilişkin rahatsız edici bir bilgi ile yüz yüze gelmiştik.

Bir keresinde hep birlikte, don Juan'dan içinden çıkılmaz durumumuza ışık tutmasını istemiştik. Bize iki farklı açıklama seçeneğinin bulunduğunu söyledi. Bunlardan biri, ikinci dikkatin gökyüzünde uçan filler kadar aldatıcı bir bilinç durumu olduğunu, ve bizim bu durumda yaşadığımızı sandığımız her şeyin sadece hipnotik telkinlerin bir ürünü olduğunu söyleyerek, yaralanmış ussallığımızı beslemek ve onarmaktı. Öbür seçenek ise bunu rüya görücü büyücülerin anladığı gibi açıklamaktı: bilinçliliğin erkesel bir biçimlenmesi olarak.

Rüya görme görevlerimin yerine getirilmesi sırasında ikinci dikkatin engelleri yine de yerlerini korudu. Rüya görmeye her başlayışımda aynı zamanda ikinci dikkate de giriyordum ve rüyadan uyanmam mutlaka ikinci dikkatten çıktığım anlamına gelmeyebiliyordu. Yıllarca, rüya görme deneyimlerimden yalnızca ufak tefek şeyler anımsayabildim. Yapmakta olduğum şeyin ölçülerini kavrayacak erkesel yeterliliğim yoktu. Her şeyi belleğimde sırasıyla yeniden düzenlemeye yetecek erkeyi biriktirmem için 1973 ile 1988 yılları arasındaki on beş yıl kesintisiz çalışmam gerekti. Bu süre boyunca rüya görme olaylarını birbiri ardına anımsayarak, nihayet bellek kaymasına benzeyen bazı boşluklarımı doldurabildim. Bu şekilde, don Juan'ın rüya görme sanatı derslerinin kendine özgü sürekliliğini, gündelik yaşam bilinci ile ikinci

dikkatin bilinçliliği arasında bana mekik dokuttuğu için yitirmiş olduğum sürekliliği yakaladım. Bu çalışma, o yeniden düzenlemenin sonucudur.

Tüm bunlar beni sözlerimin son bölümüne getiriyor: bu kitabı yazmamın nedenine. Don Juan'ın rüya görme sanatı konusundaki derslerinin en büyük bölümü elimde olduğundan, gelecekteki bir çalışmada son dört öğrencisinin—Florinda Grau, Taisha Abelar, Carol Tiggs ve benim—şu anki konumlarımızı ve ilgi alanlarımızı anlatmak istiyorum. Ancak don Juan'ın rehberliğinin ve üzerimizdeki etkisinin sonuçlarını tanımlayıp açıklamadan önce, şimdi bildiklerimin ışığında, don Juan'ın rüya gönne derslerinin daha önce erişemediğim bölümlerini yeniden ele almalıyım.

Aslında bu çalışmanın gerçek nedenini en iyi Carol Tiggs tanımlamıştı. Onun inancına göre, don Juan'ın bize miras bıraktığı dünyayı anlatmak, ona olan gönül borcumuzun ve arayışına duyduğumuz bağlılığın temel ifadesidir.

Kaynak: Carlos Castaneda, Rüya Görme Sanatı, THE ART OF DREAMING, trc : Jülide Değirmenciler , 2000, İstanbul

KENDİ KENDİNE İPNOZ TEKNİKLERİ

Michael TALBOT

İpnoz, herkes için farklı çağrışımlar ifade eden bir sözcüktür. Beş kişiye ipnozun ne olduğunu soracak olsanız, büyük olasılıkla beş farklı cevap alırsınız.

Üzerinde yıllardır çalışılmasına rağmen, bilim çevreleri, ipnoz altına giren bir kişinin durumunu tam olarak açıklayamıyor. Her ne kadar ipnoz dıştan bakıldığında meditasyonu andırıyorsa da, aslında fizyolojik olarak bu ikisi oldukça farklıdır. Meditasyonun ilk beş veya on dakikası boyunca, kişinin oksijen tüketiminde hatırı sayılır bir azalma meydana gelir, fakat ipnoz durumunda bu açıdan önemli bir değişiklik göze çarpmaz.[1]

İpnotizörün idaresi altında bir süje rüya görmeye yönlendirilebilir, ancak beyinden gelen EEG'ler "ipnotik rüyaların", uyku sırasındaki rüyalardan farklı olduğunu göstermektedir. Eğer sadece EEG'leri baz alırsak, ipnoz ile uyanık şuur hâlleri birbirine çok yakınmış gibi görünmektedir. Bu benzerlik yıllarca, şüphecilerin hilesiz bir ipnoz durumu gerçekleşemeyeceği yolundaki fikirlerine temel oluşturmuştur.

Artık ipnozun ayrı bir geçerliliğe sahip doğal bir olay olduğu herkesçe kabul ediliyor. Şu an hâkim olan genel inanışa göre, birçok araştırmacı, ipnotik trans dediğimiz şeyin gerçekte farklı derinlikte pek çok şuur hâlini kapsadığını düşünmektedir.[2] İpnoz hâli ile diğer şuur hâlleri arasındaki fizyolojik farklılıkların yıllardır ortaya konulması bir yana, son çalışmalar bu olayın beynin işlevlerinin sol ve sağ yarıları arasında paylaşılması durumuyla yakından ilgili olduğuna işaret ediyor.

Şu anda yaygın olan kanaate göre, birçok insanda beynin bir yarısı diğerine baskın durumdadır. Beyin aktivitesin- deki bu tarz bir dengelenmenin neticesinde, çoğumuz bedenimizin bir tarafını diğer tarafına yeğ tutarız; ya solağızdır ya da tersi.

Sağ eli kullanmak büyük olasılıkla beynin sol yarısını, solaklıksa büyük olasılıkla beynin sağ yarısının baskın olduğuna işaret eder. Bunun gibi diğer birçok yetenek de, beynin belli bir yarısının işleyişine gösterilen uyum sonucu edinilmiş gibi görünüyor. Bu açıdan beynin sol yarısı konuşma becerileri, sınıflandırma, isimlendirme, zaman ölçümü, sayı sayma, ifade etme, analiz etme gibi işlevlerden; sağ yarısıysa algılama, sezgi, imajinasyon, rüya görme,

icat etme, görsel canlandırma, benzerlikleri çözme, yaratıcılık ve zamana ilişkin algımızı ortadan kaldırma gibi işlevlerden sorumlu tutulur.

Londra'daki Kızılhaç Hastanesi Tıp Okulu'nda **Dr. John Gruzelier** öncülüğünde çalışan bir araştırma grubu, beyninin sol yarısı baskın olan kişilerin ipnoza daha yatkın olduğunu belirlemiştir. Diğer yandan bu kişiler ipnotize edildiklerinde, trans hâlleri boyunca aktif olan kısmın beynin sağ yarısı olduğu ortaya çıkmıştır. Gruzelier'in vardığı sonuca göre, uyanık hâlde sol yarının baskın oluşu, kişinin dikkatini trans hâline girmek için gereken hassasiyette yoğunlaştırmasına yardımcı olur. Bu hâle geçildiğinde, düşsel algılar, görsel canlandırmalar ve zaman algısının askıya alınmasından sorumlu olan beynin sağ yarısı devreye girer.[4]

İpnoz olayının mahiyetine yönelik açıklamalarda karşımıza çıkan bu komplekslik, bizi insan şuurunun sonu gelmeyen alanlara yayıldığını kabullenmeye götürmektedir. Geçmiş yaşam anılarını ortaya çıkarmak için kullanılan metotların hepsi de şuurdışı ile iletişime geçme amacını gütmekle beraber herbir metotla ilişkili şuur hâlleri kendine özgü inceliklere ve farklılıklara sahiptir. Pratikte meditasyon ve kendi kendine ipnoz uygulamaları arasındaki temel fark, kendi kendine ipnozun, değişik bir şuur hâline yönelmeyi kolaylaştırmak üzere uyutucu ve monoton bir görsel imajın kullanımına dayanmasıdır. Boş bir karayolunda yol alırken gözlerimizi dikip yol çizgisini seyrettiğimiz birkaç dakikanın sonunda hissettiklerimiz ve kendimizi televizyondaki canlandırmalara kaptırdığımız sırada algıladığımız zamansızlık hâli de, ipnoz yoluyla varılan şuur hâllerine Çok benzer.

İpnoz, aynı zamanda yüksek bir telkine yatkınlık hâli meydana getirir. Yukarıda verilen açıklamalara göre bunun nedeni, beynin sağ yarısının sol yarısı kadar seçici olmaması ve tesirleri aynı derecede mantık çerçevesi içerisinde çözümleme ihtiyacı duymamasıdır. Sağ beyin ona söylenenleri çocuksu bir masumiyetle kabullenir. Pasif ve itaatkârdır. Ondan bilgi istendiğinde, istenilen bilgiyi fevkalâde ayrıntılı tablolar hâlinde yerine ulaştırır. İşte bu yönü ipnozu, geçmiş yaşamların araştırılması için özellikle elverişli bir konuma getiriyor.

TEMEL KENDİ KENDİNE İPNOZ TEKNİĞİ

Bu bölümde, geçmiş yaşamlarımıza giden yolun açılmasında kendi kendine ipnoza başvuran birkaç tekniğe beraberce gözatacağız. Geçmiş yaşam meditasyonlarının tersine, bu bölümde sunulan ipnotik teknikler

genellikle hemen sonuç vermezler. Daha ziyade geçmiş yaşamlarını gün boyu sezgisel flaşlar, uykuda ise genellikle rüyalar biçiminde hatırlayabilmesi için zihni cesaretlendirirler. Ayrıca hedef olarak seçilen konuya ve yaşam kesitlerinin açığa çıkışlarındaki zamanlamaya yönelik hâkimiyetin asıl benliğin kontrolüne bırakılmasını sağlamaları açısından da basamaklı ve güvenli bir yapıdadırlar.

Ancak, uzmanlık gerektirdiği kanaatinde olduğumdan, başkalarında ipnotik etkinin nasıl yaratılacağı konusunda bilgi vermedim. Bir geçmiş yaşam terapisti gözetiminde gerçekleştirilebilecek çalışmalara ayrılan bölümde, terapiler hakkında daha fazla bilgi bulabilirsiniz.

İşte geçmiş yaşam anılarını ortaya çıkarmak için temel bir kendi kendine ipnoz tekniği:

1. Adım: Uygulama yerinizi seçin.

Meditasyon gibi kendi kendine ipnoz uygulamalarını da, kendinizi son derece rahat hissettiğiniz ve uygulamanız süresince kesintiye uğratılmayacağınızdan emin olduğunuz bir mekânda gerçekleştirin. Hafif trans hâlleri için seçeceğiniz odanın nispeten ılık olması tavsiye edilir. Ustalaşıncaya dek, transa girmek için dikkatini üzerinde toplayabileceğiniz bir nesne seçin. Bu, odanın tavanındaki veya duvarındaki bir leke, şöminenin alevi, pikabın tablasında dönmekte olan bir plâk, kristal bir cismin parıldayışları veya bir mum alevi olabilir.

2. Adım: Dikkatinizi nesne üzerinde toplayın ve gevşeyin.

Sizin için rahat olan pozisyona geçtiğinizde, dikkatinizi bu alıştırma boyunca kullanacağınız mum alevine odaklayın ve nefes alış verişlerinizi derin, uzun ve gevşek olacak şekilde düzenleyin. Odak noktanız olan mum alevinin titrekliği, sıcaklığı, parlaklığı ve onu çevreleyen renk halesi gibi özellikler haricindeki tüm düşünceleri zihninizden kovun ve şunu telkin edin: “Bu mum alevini seyrederken gittikçe daha derin bir gevşeme içine giriyorum. Bedenimdeki bütün gerilim çekilip gidiyor, göz kapaklarım ağırlaşıyor, az sonra öylesine ağırlaşacaklar ki onları açmam mümkün olmayacak.”

3. Adım: Gözlerinizi kapayın; bütün gerilimin bedeninizi terk ettiğini imajine edin.

Mum alevinin karşısında gözleriniz açık hâlde bir iki dakika meditasyon yaparak alevin titrekliğinin sizi uyuşturmasına izin verin ve kendi kendinize

“Şimdi çok derin bir gevşeme hâli içine dalıyorum.” düşüncesini telkin edin. Sonra gözlerinizi kapatın ve her kısmının gevşediğini hissetmek üzere dikkatinizi yavaşça bedeninize kaydırın. Ayak parmaklarınızın gevşediğini, bacaklarınızdaki, kollarınızdaki, boynunuzdaki ve omuzlarınızdaki bütün gerilimlerin dindiğini hissedin. Sırtınızın ve yüz kaslarınızın gevşemelerine izin verin.

4. Adım: Bir merdivenden aşağı doğru inmekte olduğunuzu imajine edin.

Tamamıyla sakinleşip gevşediğinde, kendinize “Şimdi derin bir ipnoz hâline dalıyorum.” düşüncesini telkin edin. Bu esnada “Gittikçe daha derine; daha derine…” telkinleriyle, dairesel bir merdivenden aşağı doğru indiğinizi imajine edin. Dibe yaklaştığınızda sadece on basamak kaldığını farzedip, dikkatinizi ayaklarınıza yöneltin ve her adımınızda birer birer geri saymaya başlayın. “Bir” deyince son basamağı da inin ve dikkatinizin sizin için düzenlenmiş olan odanın ortasındaki rahat yatağa doğru kaymasına izin verin. Şimdi yatağın yanma yürüyorsunuz ve boylu boyunca uzanıyorsunuz. Aynı anda çok hoş bir duygunun içine gömülüyor ve hissettiğiniz gevşekliğin bütün benliğinizi kaplamasına izin veriyorsunuz. Bu hâlinizle, şimdiye dek hiç hissetmediğiniz derecede sizi saran koruyucu ve sükûnet dolu karanlığa kendinizi bırakıyorsunuz.

5. Adım: Az sonra geçmiş yaşamlarınızdan bir kesiti hatırlayacağınızı telkin edin.

Sizi saran karanlığı benimsediğinizde, düşünce ve duygularınızla desteklediğiniz sözlerle veya sadece düşünceyle şunu ifade edin: “Derin bir ipnoz hâlindeyim. Uyandığımda bütünüyle gevşemiş ve yenilenmiş olacağım. İzleyen haftalarda geçmiş yaşamlarım hakkında bir şeyler hatırlayacağım. Rahatça kabullendiğim ve öğrenmekten zevk duyduğum bir yaşam kesitim zihnimde açılacak.” Bu telkini, şuur- dışı zihninize ulaştırabildiğinizden emin olmak için bir veya iki kez daha sakin ve yavaşça tekrar edin. Sonra bir süre daha gevşemiş durumda kalın. Transtan çıkmaya hazır olunca kendi kendinize şunu ifade edin: “Uyanıyorum; on’a kadar sayacağım ve on deyince bütünüyle yenilenmiş olarak uyanacağım.” Saymaya başlayın.

Bu programı, bütün adımları eksiksiz bir şekilde takip etmek üzere en az on ilâ yirmi dakika ayıracak şekilde yavaşça uygulayın. Sonuçlara ulaşmanıza tek bir seans bile yeterli olabilir; yine de daha çok pratik yaparsanız, içine daldığınız trans hâli de derinleşecektir. Unutmayalım ki, hafif bir trans hâline girmemizin amacı, şuurdışı zihnimizden dileyeceğimiz taleplerimizi ona daha

yakın bir kademeden sunmaya çalışmaktır. Arzu ederseniz, yukarıdaki programı, çalışma alışkanlıklarınızın gelişmesi, içinde bulunduğunuz depresif durumun üzerinizden kalkması, sağlığınızın artması veya sigaradan vazgeçebilmek için iradenizin gelişmesi gibi türlü hedeflerinizin gerçekleşmesi için uygulayabilirsiniz.

Bu programı geçmiş yaşam araştırmalarınız çerçevesinde takip ediyorsanız, en az birkaç hafta boyunca düzenli olarak uygulama yapmalısınız. Geçmiş yaşamlarınıza ait bilgiler kendilerini parlayan sezgiler hâlinde belli edecektir. Buna hazır olmalı ve hafızanızı canlı tutmaya çalışmalısınız, aksi hâlde açığa çıkan bilgiler tekrar şuurdışınızın deryasına gömülüp giderler. Örneğin, bir sabah New York Central Parkta dolaşırken kendimi, **"Tanrım, güneşin binalarda yarattığı renklenme St. Petersburg'dakine ne kadar da benziyor..!"** şeklinde bir düşünceyle başbaşa buldum. Bu düşünce öyle sürükleyici ve kendi içinde öyle tutarlıydı ki, o anda bu izlenimin garipliğini ve bu yaşamımda St. Petersburg'da hiç bulunmadığım gerçeğini fark etmeyerek bir süre etkisinde kaldım. Siz de kendi içinizde bu tip fark edişlere hazırlıklı olun. Zihninizde, yukarıda verdiğim örnekte olduğu gibi, hiçbir şuurlu değerlendirmeyle destekleyemediğiniz bir çağrışım yakaladığınızda, bunu aklınızdan birkaç kez daha geçirin ve mümkünse unutmamak için bir kenara not edin. Sonra da bunu günlüğünüze kaydedin.

SÜREKLİ TELKİNLER YOLUYLA KENDİ KENDİNE İPNOZ

Görsel imgelemenin (vizüalizasyon) sizin işiniz olmadığını düşünüyor, kendinizi sözlü anlatıma daha yatkın, sağ beyni baskın bir kişi olarak görüyorsanız, isteğinizi uzunca bir süre boyunca art arda dile getirmeniz, sizin için uygulanabilecek en kolay yoldur. Takip etmeniz gereken program şudur:

Temel kendi kendine ipnoz tekniği için anlatılan 1..2.,3. adımları aynen uygulayın. Bütünüyle gevşeyip bütün gerilimin bedeninizi terk ettiği aşamaya geldiğinizde, düşünce ve duygularla desteklediğiniz sözlerle veya sadece zihninizde şunu ifade edin: **"Gelecek hafta içinde bir geçmiş yaşamımı hatırlamaya başlayacağım."** Bu ifadeyi, başka hiçbir düşünce ve imajın kesintiye uğratmasına izin vermeden, beş dakika boyunca art arda yineleyin. Her tekrar edişinizi, âdet yerini bulsun diye söylenen birkaç kelimeden ibaret olarak kalmasına izin vermeksizin, anlamını içinizde hissederek ifade edin.

Bu beş dakikanın ardından bir süre daha gevşemenize devam edin. Hazır olduğunuzda "Uyanıyorum. Şimdi ona kadar sayıyorum, on deyince bütünüyle yenilenmiş olarak uyanacağım." sözleriyle saymaya başlayın.

Bu metot, hangi yaşamınızın hatırlanacağına dair seçimi, olduğu gibi şuurdışı zihninize bırakır; bu yolla vaktinden önce açığa çıkabilecek ıstıraplı anılarınız hakkında endişelenmek zorunda kalmazsınız. Ayrıca arzu ederseniz uyguladığınız programa birtakım dileklerinizi de ilâve edebilirsiniz. Bunlar "Çok yakında geçmiş yaşamlarımın farkına varacağını." gibi çok genel amaçlı olabileceği gibi "Viyana'daki yaşamım süresince edindiklerim hakkında daha fazlasına ulaşmak istiyorum." gibi daha özel amaçlı da olabilir. Hatta geçmiş yaşam çalışmalarınızda yer verdiğiniz uygulamaların gidişatı hakkındaki isteklerinizi de ekleyebilirsiniz: "Bir dahaki meditasyonumda hiç olmadığı kadar derinleşerek kesin ve yoğun bir transa gireceğim."

Unutmayın ki, bir dilekte bulunduğunuz zaman, bununla ilgili ıstıraplı olabilecek bilgilerin vaktinden önce açığa çıkması riskini de göze alıyorsunuz demektir. Bu yüzden ifadelerinizde şuna benzer bir değişiklik yapmayı düşünebilirsiniz: "Hazır olduğumda, Viyana'daki yaşamım hakkında daha fazlasını hatırlayacağım." veya "Viyana'da yaşadıklarımdan şu anda bana yardımcı olabilecek mutlu kesitleri hatırlayacağım."

Bu metodu ne kadar sık uygularsanız, sonuçlar o derecede dramatik olacaktır. En ideali, her gün bir kez uygulamaksa da, haftada üç dört seans da hedefinize ulaşmanızda yeterli olacaktır.

HATIRLATICI KARTLAR

Geçmiş yaşamlarımızı geri çağırmamızda, şüpheciler de dahil olmak üzere pekçoğumuz için son derece güvenli bir çalışma şekli, dileklerimizi ufak kartlara yazmamız ve bunlara birkaç hafta boyunca hatırlatma amacıyla günde en az on on beş defa göz atmamızdır. Kartları yukarıda verilen telkinler doğrultusunda hazırlayabilirsiniz. Bu çalışmanın diğerlerinden farkı, dileğimizi şuurdışı zihnimize trans hâlinde değil, pek çok günlük alışkanlıklarımız, faaliyetlerimiz ve artık otomatikleşmiş becerilerimiz için olduğu gibi sayısız yinelemeler yoluyla bildirmemizdir. Rüyalarla ilgili bölümde örneklendiği gibi, hatırlatıcı amaçla hazırlayacağınız birkaç kartı gün boyu rastlayabileceğiniz yerlere yerleştirin; örneğin banyonuzdaki aynanın üzerine, yattığınız yerin başucunda bir yere, sık sık açtığınız bir çekmecenin en görünen köşesine. Kartı her görüşünüzde, dileğinizi düşünce

hâlinde biçimlendirerek zihninizde işleme koyun. Eğer zihinsel performansınız buna benzer hatırlatıcı yardımlara ihtiyaç göstermiyorsa, yazma işlemine boşverin ve her aklınıza gelişinde, dileğinizi zihninizde sessizce bir tekrar edin. Hangi tarzı benimserseniz benimseyin, bu zihinsel işlemi, vermek istediğiniz mesaj şuurdışı zihniniz tarafından alınıp eyleme dökülünceye dek, günde en az on kez tekrarlayın.

Uygulamaya birkaç hafta devam edin, gerekirse bunu kalıcı bir alışkanlık hâline getirin. Göreceksiniz ki, temel kendi kendine ipnoz tekniğinde olduğu gibi, burada da şuurdışı zihniniz, şu anki idrakli şuurunuz dâhilinde işleme konmak üzere hayret verici bilgileri eninde sonunda belirginleştirecektir. Bu bilgiler, gün boyunca fark edebileceğiniz parlak sezgiler hâlinde açığa çıkacağından, pek de uygun olmayan şartlar altında transa girmek gibi, şuurunuzu kaybetmenizi gerektirecek durumlarla ilgilenmek zorunda kalmayacaksınız. Söz gelimi kahvenizi yudumlamaktayken, bir anda Çin'de yaşadığınız çok eski zamanlarda çay içmeyi ne kadar sevdiğinizi hatırlayacaksınız. İşin ilginç yanı, kimi zaman saf bir şekilde birkaç saniye boyunca bir şeyleri ölçüp biçerken, kendinizi bu yaşamınıza ait olmayan bazı kesitlerin içinde bulacaksınız. Buna benzer durumları birçok defalar yaşadım; bu hepimiz için yepyeni bir deneyimdir.

Kendi kendine ipnoz teknikleri, aynen rezonans metodu gibi, diğer çalışmalarla birleştirilerek, çabalarımızı yoğunlaştırmamız gereken zaman dilimlerinin ve kültürlerin belirlenmesinde kullanılabilir. Ancak kendi kendine ipnoz tekniklerinin en büyük yararı, zihnimizi geçmiş yaşam çalışmalarına hazırlayıcı nitelikte "ısınma" alıştırmalarını sağlamalarıdır. Düzenli olarak uygulayacak olursanız, şuurdışı- nızı daha derin araştırmalara hazırlamanız, meditasyon uygulamalarına ve rüya çalışmalarına uyum sağlamanız da kolaylaşacaktır. (Rabıta yaparken bu tekniklerden faydalanılabilir.)

NOTLAR

1. Robert Keith YVallace ve Herbert Benson, "The Physiology at Meditation", The Nature ofHuman Consciousness, editör: Robert E. Ornstein (New York: Viking Press, 1974), s. 266.
2. Ernest R. Hilgard, The Experience of Hypnosis (New York: Harcourt, Brace & VVorld, 1968), s. 150.
3. Charles T. Tart, Altered States of Consciousness (New York: John VViley & Sons, 1969), s. 229.
4. Liz Grist, "Hypnosis Relies on Left-Brain Dominance", New Scientist 103, no. 1415 (2 Ağustos 1984): 36.

Kaynak: Michael Talbot Geçmiş Yaşamlarınızı Keşfedin, Çeviren Cenk TÜRKMAN Kitabın orijinal adı Your Past Lives A Reincamation Handbook, Ege Meta Yayınları, 1998, Alsancak / İZMİR

GELECEĞE AİT KİTLE RÜYALARI- MASS DREAMS OF THE FUTURE

Dr. Chet B. Snow & Dr. Helen Wambach
Çeviren: Semra TUNA

Zaman içinde yolculuk mümkün müdür?

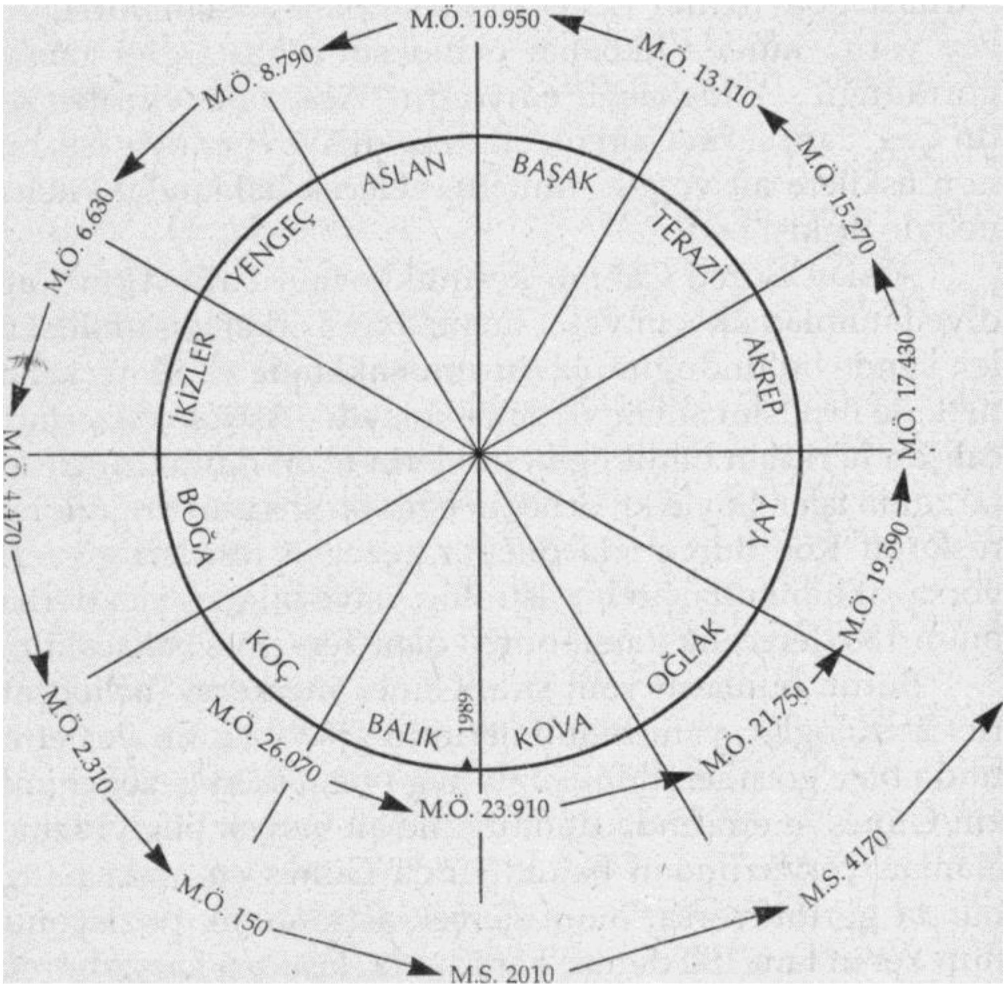
Bu soruya fizik anlamda kesin olarak “evet” diyememekle birlikte şuursal anlamda kesin olarak “evet” diyebiliriz. Çünkü insan şuuru uygun şartlar altında “geçmiş” ve “gelecek” kavramlarının hiçbir şey ifade etmediği hiperfizik boyutlarda dolaşabilmekte ve oradan almış olduğu bilgileri fizik boyuta taşıyabilmektedir. Bu konuyla ilgili örneklere, hem elinizdeki eserde hem de 1997 yılında yayınladığımız “Kehanetler ve Kâhinler” isimli kitabımızda geniş bir şekilde yer verilmiştir.

Geleceği bilme yeteneği, halk arasında “kâhin” denilen doğuştan yetenekli kişiler, başka bir deyişle medyumlar için doğal bir hâldir. Ancak bu yetenek yalnızca “kâhinlere özgü değildir. İpnozla elde edilen yapay trans hâli sayesinde, sıradan bireyler de geçmişin ve geleceğin kapılarını açabilmektedir.

İpnoz, Batı’da uzun yıllardır bir tedavi aracı olarak yerleşmiştir. Özellikle **“Geçmiş yaşamlara”** yönelik terapi ve araştırmalarda olmak üzere tüm psişik araştırmalarda yaygın biçimde kullanılmaktadır.

Çok farklı zamanlarda farklı yerlerde yapılan bu gelecek yaşamlara götürme çalışmalarından elde edilen veriler, zamanımızdan 2500’lü yıllara kadar uzanan dönem içerisinde dört temel gelecek senaryosu ortaya çıkarmıştır. Ve potansiyel “gelecekler detaylı biçimde incelenerek, gerçekleşmesi beklenen çeşitli kehanetlerle karşılaştırılmış ve özellikle insan iradesinin gelecek üzerindeki biçimlendirici rolü üzerinde durmak gerekir.

Sh: 17-18

"Büyük Tropik Yıl ve Zodyak"

İKİZ RUHLA BERABER

Gelecek hayatımızda "ikiz ruh"umuzla ("ikiz ruh" terimini, insanın yaradılış anından itibaren daima bağlı olduğu özgün varlığı ifade etmek için kullanıyoruz. "İkizler" bir fizik hayatı bir arada geçirseler de, geçirmeseler de bu özel ruhsal bağ sonsuza kadar sürer. Bu kavram "eş ruhlar'dan farklıdır. Onlar çoğu zaman karı koca veya ana evlat, baba evlat tarzında yakın duygusal ilişkiler içinde sık sık birlikte enkarne olan akraba ruhlardır. Bu bakımdan biz, her bireyin sadece bir ikiz ruhu olduğuna inanıyoruz.) tekrar biraraya gelme ümidini daha önce konuşmuş olduğumuz bir soru var ki, ona nasıl cevap vereceğimiz konusunda şaşkınlığa düşebilirsiniz.

Şuuraltı zihin her şeyini harfi harfine yerine getirir ve tek bir cevap, deneyimlediği bütün "gerçek"lere uymadığı zaman, süjeye çekilmez bir baskı yapar. Bu sebepten ipnoz gibi değiştirilmiş şuur hâlleri üzerinde çalışanlar, transa girmiş birisi ile diyalog kurdukları zaman kullandıkları kelimelerin seçiminde son derece dikkatli olmalıdırlar. İyi trans medyumları veya kanalları bunu bilirler ve çoğu zaman dinleyicilerden gelen soruları, onları doğru şekilde ifade eden güvenilir bir arkadaş veya yardımcı vasıtasıyla "filtre" ederler.

"İkiz ruhundan canlı bir şekilde haberdar ol... Şimdi, o ruh orada ruhsal olarak seninle birlikte mi ve eğer öyle ise o ruhla ilişkin nedir?"

Şuurlu zihnimiz bu varlığın ikiz ruhu olduğunu derhal kabul etmiştir. Tekrar doğduğunu ve sevgili eşimiz olarak bir kere daha bu gelecek hayatını paylaşacağını düşünebiliriz.

Bu, fizik sınırlarını aşan, sonsuza uzanır gibi görünen bir bağdır. Yine de, aynı zamanda çok gerçek olarak hissedip ve maddî anlamda bir bağ vardı. Bir an için uzun zamandır beklenen "ruhların yeniden birleşmesi" tarzında yaşadığınız duygunun verdiği sevinçle duygusal olarak son derece etkilenilir. Yine, kelimeler hissettiğimiz duyguları ifade etmekte yetersiz kalır.

Böylece aynı anda iki ruhla bir "ikiz birliği" "hissedersiniz! Hislerinizle şuurlu inançlarınız arasındaki çatışma zihnimizi bulandırır ve neredeyse "burada ve şimdi" hâline dönersiniz.

Kelimelerin ve sıradan "sol beyin" mantığıyla, o ikiz ruhun gelecek hayatınızdaki mevcudiyetiyle ilgili deneyimimi ifade etmekten uzak kaldığını üzülerek söyleyebiliriz.

Nitekim inanıyoruz ki bazılarınız İsa'yı, diğerleriniz Buda'yı, Krişna'yı, Mehdi'yi, "Tanrıça"yı görebilir, ama hepsi de Tanrı'nın mevcudiyetinde var olacaktır. Bu deneyimdeki tek kısıtlama, o mevcudiyeti tanımayı reddetme hakkınızın getirdiği bir kısıtlamadır. Mesela M.S. 2050 yılında bile İsa'nın gelişi, hangi form kendilerine uygun geliyorsa O'nu öyle kabul etmeye hazır olanlara görünecektir.

Sh: 464-471

BOŞ SONSUZLUK

Başı yok, sonu yok,

Geçmişi yok, geleceği yok.

Bir ışık hâlesi yasalar âlemini sarar.

Biz birbirimizi unuturuz, sakin ve saf oluruz,

Birlikte güçlü ve bomboş.

Boşluk ışıkla aydınlanıyor,

Kalbin ve göğün ışığıyla.

Denizin suları pürüzsüz

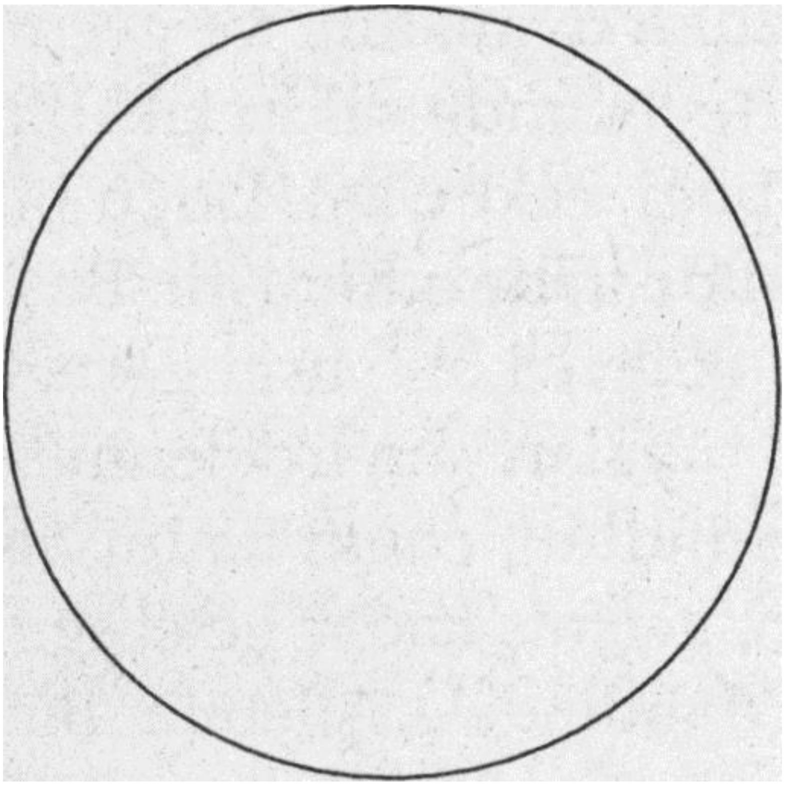
Ve yüzünde Ay'ı aksettiriyor.

Bulutlar mavi boşlukta kayboluyor,

Dağlar ortaya çıkıp parlıyor.

Şuur yerini derin düşünceye bırakıyor;

Ay diski yalnız kalıyor.

Faydalanılan Kaynak: Dr. Chet B. Snow & Dr. Helen Wambach, Geleceğe Ait Kitle Rüyaları Çeviren: Semra TUNA, Mass Dreams Of The Future- İlk kez ABD"de Deep Forest Press, Sedona tarafından basılmıştır. Ege Meta Yayınları, 1998, İzmir

NİCCOLA MACHİAVELLİ (1469-1527)

Ernesto Landi

Machiavelli daima kötü tanındı. "Makyavelvari" olmak, tamamen vicdansız ve kurnaz olmakla bir tutuldu. "Makyavel," Avrupa tiyatrosunun deposundaki alçaklardan biridir ve bazen de Şeytanla özleştirilir. Yaşlı Nic, gerçekten de yaşlı Niccola'dır. Niccola Machiavelli, 1469'da doğdu, 1527'de öldü. Floransa hükümetinde Dış İşleri Bakanlığı ve diplomatlık yapan Makyavelli'nin eserleri arasında *Livy Üzerine İncelemeler, Florensa'nın Tarihi,* ve dillere düşmüş o küçük kitabı *Hükümdar* da vardır.

Hâlâ yaygıncasına okunan, gerçekte Machiavelli'nin kitapları arasında yaygınca okunan yegâne kitabı olan *Hükümdar,* onun kötü şöhretinin temelidir; ama bütün kitapları arasında onun kafasının nasıl çalıştığında güvenilecek en az ipucu veren de o kitabıdır. *Hükümdar* üzerinde incelemeler yapmış akademisyenler kadar *Hükümdar* üzerine teoriler de vardır. **Fakat bütün akademisyenlerin üzerinde anlaştıkları bir nokta var: tesiri ne kadar kötü oldu ise de, gerçek Machiavelli, geleneksel popüler şekli ile anlatıldığı tarzda kötü bir insan değildi.** Bunu anlamak için, kendisinin en fazla önem verdiği *incelemeler* ini ve *Florensa Tarihi*'ni okumak yeterlidir.

Bu iki kitaptan, Machiavelli, dinsiz bir ahlâksız ve monarşik zulmün kalpsiz şampiyonu olmaktan çok uzaklarda bulunduğu açıkça anlaşılmakla kalınmıyor, azimli bir cumhuriyetçi ve hümanist olduğu da görülüyor. Gerçi, onun hayranlarından bazılarının dahi ona filozof unvanını vermemelerine rağmen, Machiavelli, siyasî teoride hakikî bir yenilikçi idi. Ve Plato dan itibaren bu konu üzerinde duran en iyi yazarlar gibi, Machiavelli de, konuya, izah edici bir doktrinle birlikte polemikçi bir doktrin de getirdi; o, okuyucularının bilgisini genişletmek kadar onları etkilemek de istedi. O, bir bilgin olduğu kadar, bir moralistti de [ahlakçı idi]. Onun ahlâkî tesirinin, kendisinin arzu ettiği istikamette olmaması kabahatinin ne kadarından onun mesul olduğunu tayin etmek kolay değildir.

Machiavelli, dinin aleyhinde değildi; Hıristiyanlığın aleyhinde idi. Üstelik, Hıristiyanlığa ahlâkî sebeplerle karşı çıktı, çünkü Hıristiyanlık onun *virtü* [fazilet] dediği şeyi öğretmemişti. Daima kendi yönünden gerçek olarak gördüklerine dayandığından—bu gerçekler insan tabiatı ve siyasî cemiyetler hakkında hiç de iyi şeyler göstermemiş de olsa—Machiavelli, hiç şüphesiz bir "realist" idi; ama aynı zamanda "idealist" yana sahip bir vizyonerdi de. Onun cumhuriyetçiliği, Venedik'te yakından gördüğü alelâde ticarî-politik cemiyeti taklit arzusundan değil, tarih kitaplarında okuduğu, ve Roma'da klasik eski çağlarda bulunduğunu tahayyül ettiği cumhuriyet türünü canlandırmak arzusundan doğdu. Machiavelli, beşerî davranış kurallarının geçirilmiş tecrübelerden öğrenilebileceği inanan ilk siyasî ilimcilerden biri idi; fakat o, bu tecrübelerden çıkarılacak derslerin asil gayeler uğrunda, yâni modern İtalya'da kadîm Roma'daki kadar şâşaalı bir cumhuriyet kurulması uğrunda kullanılabileceğine inandı.

Machiavelli, bir memur sıfatıyle mesleğine başladığı gençlik yıllarında, Savonarola, Florensa'da değişik türde ideal bir cumhuriyet kurmaya teşebbüs etmişti. Basit, soysuzlaştırılamaz, derinden saf bir Hıristiyan olan Savonarola, sansür ve ekonomik kontrola dayanan bir sistemle Florensa'da ahlâk ve cömertliği yerleştirmeye çalışıyordu. Savonarola,

bir müddet için oldukça başarılı oldu ise de, otoritesi, kendisinin idrak ettiğinden de fazla sihirli bir güce sahip olduğu şöhretine dayanıyordu, ve bir mucize yaratmayı reddettiği zaman da, Florensalılar ona karşı cephe aldılar, ve Savonarola bir kazığa bağlanarak yakıldı.

Savonarola öldüğü zaman yirmi yaşında olan Machiavelli, onun faaliyetlerinden oldukça dersler çıkardı. İlkin, Savonarola'nın iktidardan düşüşü onda, "silahsız peygamber'in tesirli olamayacağı inancını derinden—belki de çok derinden—yerleştirerek politikada, kelimelere olduğu kadar kılıca da, veya daha basit bir ifade ile anlatacaksak—"kılıç" kelimesini sevmediğinden— Machiavelli'nin üslûbuna daha uygun gelen, şiddete başvurmanın gerekli olduğuna inandı. İkincisi, Savonarola'nın kutsal tecrübesi Machiavelli'de, dinî bir özellik olarak Hıristiyanlığa ve dinî bir müessese olarak da Kiliseye [Katolik Kilisesine] karşı o zamana kadar hissetmediği tarzda bir nefret ve tiksinti uyandırdı.

Machiavelli, papaların ve onun kardinallerinin gayetle belli soysuzluklarının İtalya'nın ahlâkî iyiliği ile bağdaşamayacağını gören yegâne insan değildi. Ve yine, Papanın, İtalya'yı kendi liderliği altında birleştiremeyecek kadar zayıf, fakat İtalya'daki herhangi bir diğer lider tarafından birleştirilmeye çalışılmasını engelleyecek kadar da güçlü olduğunu bilen ve vatanseverlik düşünceleriyle Papaya karşı çıkan yegâne İtalyan milliyetçisi de değildi.

Machiavelli'nin *virtü* [fazilet] kavramı, Hıristiyan ahlâkına taban tabana zıttı. Ona ilham veren şey, insanın asaleti ve yeryüzündeki hayatın şâşaası idi; ve bu asaletin, alçak gönüllülük değil, gururda; kötülüğe tahammül etmekte değil, intikam almakta; nefsi körletmekte, çile çekmekte değil, cesarette; dua etmekte değil, harekette; vücudu örterek keşiş manastırlarında sürünürcesine yürümekte değil, savaşın gurur verici zırhım takarak insanın canlılığından, cesaretinden, kahramanlığından, âlicenaplığından ve şâşaasından zevk ve haz duymak olduğuna inandı ki, bu da, pek tabiî, ideal bir insan tipi idi.

Machiavelli *virtüdan* bahsettiği zaman bütün bunları düşünüyordu, ve (diğerlerinin öğrettikleri gibi) ahlâk ve dinin el ele yürümesi gerektiğini düşünürken de, Hıristiyanlığı, onaltıncı asır İtalya'sından modası geçmiş bir din diye saf dışı edip yerine, kadîm Roma'nın dinine ve dinî müesseselerine benzeyen bir din ve dinî müesseseler getirmek suretiyle nev'i şahsına münhasır bir Cumhuriyet rejimi kurmayı ümit etti; yâni, esas gayesi, vatanseverlik hislerini ve *virtuyu* yaymak olacak bir "kamu dini."

Machiavelli'nin vizyonu bu idi, ve bu vizyon da Savonarola'nınki kadar idealistti, ve onun Yüksek Rönesans sanatının hümanistik ilhamı ile müşterek pek çok yönü de var. Fakat Machiavelli'nin ideali, bir devlet memuru olarak uzun yıllar boyunca edindiği tecrübe ve hislerin oluşturduğu politikçe mümkün olabilme veya olamama hissi ile birleştirildi. Bu ikisi arasında belirli bir çelişki var: bir yanda, Machiavelli'nin överek yüceleştirdiği cumhuriyet vizyonunun şâşaası; öte yanda, politika hayatında nelerin mümkün olabileceği hakkındaki düşüncelerinde ihtiyatlı bir Machiavelli. Meselâ, bir cumhuriyet hükümetinin, halkın ancak bir cumhuriyet hükümeti kurmaya ahlâken hak kazandıkları zaman mümkün olacağını söylüyor; ve çağdaşlarının ekserisinin de, böyle bir hükümet için yeterli vasıflara haiz olmadıklarını görüyor. Ve bir cumhuriyete layık insanlar da, bir gecede yetiştirilemezler. Bir cumhuriyet hükümetinin başlıca özelliği hürriyettir ve hürriyete alışmamış insanlara birdenbire hürriyet vermek de tehlikelidir:

> . . . çünkü bu tür insanlar, tabiatı icabı şedit olan ve ormana alışmış ve yakalandıktan sonra, uysal bir hâle getirilip kendisini yakalayanlara hizmet etmeyi öğrenmiş, ve sonra da, tekrar istediği gibi hareket etmesi için ormana bırakılmış, ve kendi yiyeceğini kendisinin bulması gerektiğine de artık alışık olmadığından, ve ormanda sığınacak bir yer de bulunmadığını anladığından, onu tekrar zincire vurmak için gelen ilk adamın kurbanı olan vahşi bir hayvandan farksızdırlar. (*Discourses* (tere. J. Walker), C. I, bölüm 16, paragraf 1.)

Bu iktibastan, Machiavelli'nin, ihtilâlci metodlara her zaman karşı çıktığı anlamı çıkarılmamalı. Bir cumhuriyet kurmak için zaman zaman şiddetli bir ihtilâlin gerekli olabileceğini düşünür ki, işte bu noktada, şiddetin gerekliliği üzerinde dillere en çok düşen sözlerini ifade eder. Meselâ, der ki, ihtilalcilerin, ihtilâlin bütün düşmanlarını, potansiyel bütün düşmanlarını öldürmeleri—ve ihtilâlci sıcaklığın savaşında çabucak öldürmeleri—önemlidir. Onun bu konuda söyledikleri aynen şöyle:

> Bir devletin hür olan ve yeni kurulmuş hükümeti, dost hizipleri değil düşman hizipleri uyandıracaktır. Eğer biri, o zaman bu güçlükleri ortadan kaldırmak ve yukarıda belirtilen güçlüklerin doğuracağı huzursuzlukları gidermek isterse, Brütüs'ün oğullarını öldürmekten daha tesirli, daha emin veya daha gerekli başka bir yol yoktur.(*Aynı kitap, C.* I, bölüm 10, paragraf 4.)

Machiavelli, "Brütüs un oğulları" ibaresiyle, bir kralın idaresinde bir cumhuriyet yönetimi altındakinden daha iyi iş yapacak kimselerden bahsettiğini söyleyerek diyor ki: **"O kimselerin indinde, halkın hürriyeti, ancak kulluk, köleliktir."** Bu sözler, Machiavelli'nin, kan banyosu fikri ile zevk duyduğu demek değildir. Hayır, değildir. Onun iddiası şu: eğer ihtilâlciler, cumhuriyetin bütün düşmanlarını bir defada öldürmezlerse, sonraları, sonu gelmeyecek temizleme işleri ve muhakemelerle onlar üzerinde durmaya mecbur kalacaklardır. Bu ikinci şık ise, sadece daha az verimli bir metod olmakla kalmaz, devletin *moral* [ahlâk], güven ve huzurunu tehlikeye sokar. Machiavelli, gerçi şiddetin gerekli olduğunu vurguluyor ve devletin şiddet üzerine kurulduğuna inanıyorsa da, şiddeti sevmez; şiddete, mümkün olduğu kadar az başvurulmasını ister. Bu tercihtir ki, ona, kitabının başka bir yerinde, sahtekârlık, kuvvete başvurmaktan, veya, başka bir deyişle, diplomasi—ne kadar kötü olsa da—harpten daha iyi-dir dedirtir. Zira harp, ölüm, acı ve ızdırap ve tahribat, ve pek tabiî, yenilgi riskini de beraberinde getirir.

Onun, harbi sevmeyişi, belki paradoksal olarak (gerçi hiç de olağan dışı sayılamazsa da) militarizme [askerliğe] duyduğu sevgi ile kol kola gider. Çünkü Machiavelli'nin indinde şâşaa imajı, Roma'nınki gibi, çok askerî bir imajdır; onun yüceleştirdiği *virtü,* en iyi şekilde, kendisini askerî hayatta gösterir. Bu düşünce de, onun—o zamanlarda İtalya'da çok kullanılan—bezirgân ordular müessesesine hücuma götürerek, profesyonel millî orduların kurulmasını ister. Millî bir ordu, onun inancına göre, millî bir din gibi hizmet ederek halka vatanseverlik, yiğitlik, gurur ve erkeklik hisleri aşılayacaktır. Machiavelli, insana öyle geliyor ki, gerçek harbin acı ve ızdıraplarına katlanmaksızın silahların bütün şâşaasını istiyor.

Ama o, kafasındaki şâşaa imajını, fethetmek fikrinden de tamamiyle sıyıramaz. İsviçre kantonlarının savunucu orduları onun tahayyül ettiği ordular değildir. Böylece, Machiavelli'nin cumhuriyeti emperyalist olmaya yönelir. Bir cumhuriyet, topraklarını genişletmelidir, diyor, ama gayet tabiî, eğer barış arzu ediliyorsa (Machiavelli de şüphesiz barışı arzuluyordu), bütün cumhuriyetler sınırlarını genişletmelidir diye, mantıkî olarak evrensel bir kanun

getirilemez.

Yine de, bütün bu söylediklerine rağmen Machiavelli, siyasî bir ilim adamı rolü ile, politikanın evrensel kanunlarını keşfetmeye koyulur. O kendisini, müşahadelerle, siyasi cemiyetlerin işleyiş tarzlarını anlamamıza yardım eden ve bilhassa tarihte keşfedilecek muntazamlıkların müşahadesi ile, siyasî ilmin bir tür Galileo'su olarak görür. Ama Galileo, gezegenlerin istikbalde nasıl hareket edecekleri kehanetinde bulunurken, Machiavelli, beşeriyetin "istikbaldeki tarihi" hakkında herhangi bir kehanette bulunabileceğini sanmadı. Onun gayesi, kendisinden üç asır sonra gelecek Marx'ın adaptasyonuna daha yakındı: kontrol edebilmek, siyasette daha büyük bir güç elde edebilmek, tarihin kanunlarını bilmekle olur ki, bu da şüphesiz, Marx'm söyleyebileceği debdebeli bir üslûp değilse de, tabiatın gelecekte nasıl hareket edeceğini bilerek, onun üzerinde üstünlük kuran bir ziraatçının modeline daha yakındır.

Çünkü Machiavelli şu bakımdan bir siyasî ilimcidir ki, kendisinin cumhuriyet arzularını benimseyenlere öğretecekleri kadar reaksiyoner müstebitlere de öğretecekleri var; ve, gerçekten de *Hükümdar*'ında, kendi ilminin derslerini, monarşik bir hükümdara ders vermek için uyguladı. Machiavelli'nin ne tür bir sinikallikle, veya istihza ile, veya samimiyetle bu işi yüklenmesi bir tahmin konusudur. Machiavelli, *Hükümdarı,* hizmetinde bulunduğu Florensa devletine karşı girişilen bir ihtilâl teşebbüsünde parmağının bulunduğu iddiasıyle Florensa'yı terketmeye mecbur bırakılarak Tuscan'ın kırsal kesiminde sürgün hayatı yaşadığı 1513'te yazdı. Kitap, bir dizi mektup halinde, o zaman Florensa'yı yöneten Medici hükümetine gönderildi; ve yazarı hayatta iken de basılmadı. Kitap halinde yayımlanmayacağını bilmiş olsaydı, hitap ettiği türdeki insanlara hiç bir faydası olamayacağını da bilecekti; çünkü bu mektuplarında, başarının bir sırrını gösterdi ki, eğer bu konudaki sözleri sır olmaktan çıksa idi, başarı sağlayamazdı.

Machiavelli, şüphesiz çapraşık bir insandı; ve söylediklerinin çoğu da insanı şok edici mahiyette. Belki yazdıkları arasında en kütsahca, ve aynı zamanda da en orijinal olanı (daha önceki bütün filozofların öğretilerinin aksine), bir tür değil, iki çeşit ahlâk bulunduğunu söylemiş olmasıdır: siyasî ahlâk ve özel ahlâk. Machiavelli, işte bu temel üzerinde, özel ahlâkın haklı olarak men ettiği şeylere—şiddete başvurma, yalancılık, sözleşmelerden vazgeçme ve diğerlerine—siyasî ahlâkın zaman zaman müsaade ettiğini söylemekle kalmaz, onları talep ettiğini de söyler. Machiavelli'nin iki ahlâk kavramı arasındaki farkı böylece belirtmesi, kendisine, bir ölçüde berraklık ve samimiyet verir ki, böylesine samimiyet, Machiavelli'nin ileri sürdüğü tedbirlerin en acımasız olanlarını benimsemeye hazır olmakla beraber, onun teorisini kızgınlıkla reddedenlerde bariz bir şekilde görülmez.

[Fransız İhtilâli sırasında "terör rejimi" kuranlardan biri olan] Robespierre, ve Stalin, meselâ, en kanlı politikalarını haklı göstermeye çalışırlarken**, "Brütüsün oğullarını öldürdükleri'**ni itiraf etmiyorlardı; Robespierre'nin terörü bir **"öldürücü vesvese," "hareketteki kardeşlik'**ti; **Stalin'in mahkemeleri "halkın adaleti" idi, "ortadan kaldırmalar" vardı; ama hiç kimse öldürülmedi**: Eğer sadece bir ahlâk varsa, siyasî hükümdarlar, ve bilhassa ihtilâlci hükümdarlar, benimsediklerini iddia ettikleri ahlâk sistemine devamlıca hakaret etmekle kalmıyorlar, kendilerinin öteki günahlarına da riyakârlık eklemiş oluyorlardı. Machiavelli, onların bu riyâkârlıklarına karşı entellektüel bir alternatif ortaya koydu, ama öyle bir alternatif ki, hayret edilircesine çok az sayıda insan benimsedi; ve bunun sebebi de, o zaman, Avrupa kafasını şekillendiren Hıristiyan ve Helenist geleneklerinden çok köklüce

ayrılmayı gerektirecek olmasıydı.

(Kitabı hazırlayan Editör un tercümesi)

Kaynak: Editör Maurice Cranston, Batı Düşüncesinde Siyaset Felsefeleri Western Polıtıcal Phılosophers Çeviren Nejat Muallimoğlu, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayın, 2. Baskı, 2000, İstanbul

YALNIZLIK: SEVME KORKUSU- İRA J. TANNER

Sunuş: Nil GÜN

Yalnızlık duygusu, insan duygularının yelpazesi içinde belki de en "komünist" duygudur. Çünkü zengin-fakir, güzel-çirkin, genç-yaşlı ayrımı hiç mi hiç yapmadan kendisini eşit bir biçimde ifade eder. Örneğin; çağımızın en yaygın hastalıklarından "stres", kent yaşamında köy yaşamından çok daha yaygın olduğu halde, "yalnızlık" için böyle bir ayrım sözkonusu değildir.

Yalnızlık deyince duygusal yalnızlığı, insanın duygu dünyasında kendisini yalnız hissetmesini kastediyoruz tabii ki. Fiziksel tekbaşınalığı değil.

Kalabalık içinde kendini yalnız hissetme duygusunu hiç yaşamamış insan var mıdır bu dünyada?

Eğer kişi, kendisini ya da başkalarını yalnızlık hissetmediği konusunda aldatmaya çalışmıyorsa, "kalabalık içinde yalnızlık" duygusu ona yabancı gelmeyecektir.

Özdemir Asaf, "Yalnızlık paylaşılmaz, paylaşılırsa yalnızlık olmaz" diyor. Gerçekten de yalnızlık, duygularımızı içtenlikle paylaşacak birinin olmaması demektir. Her insan, kendisini yargılamadan dinleyecek birine ihtiyaç duyar. Bir insanın zamanım ve ilgisini bizi dinlemeye ayırması, bizi anlamaya çalışması, "iyi ki varsın" demesi bize değerli olduğumuz duygusunu verir. İnsan, değer verdiği birini bilmeye, anlamaya, tanımaya çalışır. Ona emek verir. Kendi iç dünyasını da içtenlikle paylaşır. Bize güven duyduğunu gösterir. Yaşamımızda böyle birinin olmaması ise, yoğun yalnızlık duygusu yaratır.

İnsanların büyük çoğunluğunun belki birçok tanışı vardır, arkadaşı vardır ama tek dostu bile yoktur. Seni, senin kadar önemseyen, duygularına değer veren bir dost. Böylesine dostluk çıkarlara ya da kendi yalnızlığımızı avutma çabasına dayanmaz. Temeli sevgidir dostluğun. Dost, insanın aynı ya da karşı cinsten arkadaşı olabilir. Eşi veya sevgilisi olabilir. Ünlü şair Aragon, "Ben ancak dostumla yatarım" diyerek, cinsel birlikteliğin temelinde dostluk olmasının, "olmazsa olmaz" bir koşul olduğunu dile getiriyor. Çiftlerin birbirlerinin dostu olmadığı evlilikler ise, tüm dünyada yaygın biçimde görülüyor. Evli olmanın, yalnızlığa çare olmadığını da yaşayan bilir. Buna rağmen sırf yalnızlıktan kurtulacağı umuduyla evlenen nice insan var.

Dostluk, sevginin varolduğunun göstergesidir. Yalnızlık ise sevginin olmadığının. Bu yüzden kabullenilmesi en zor duygudur. **Kızgınım, üzgünüm, mutsuzum demek daha kolaylıkla söylenir de, "yalnızım" demek çok zordur. Çünkü "Kimse beni sevilmeye, değerli bulmaya layık görmüyor" demenin özetidir bu dile getirilmekten korkulan sözcük.**

Bu nedenle yazar, yalnızlığı sevme korkusu olarak tanımlıyor. ***"Ya beni sevmeyen bir insanı seversem... Ya sevilmezsem... Böyle bir risk alacağıma, yalnızlığın dehlizinde kalmayı sürdürürüm. Hiç olmazsa yalnızlığıma alışkınım"*** diye düşünür yalnız insan. Bu korkularını bilinçli olarak dile getiremese, hatta bilincine bile çıkarmamış olsa hissedilen korku, sevme-sevilmeyle ilgilidir.

Yalnızlığını yadsıma konusunda insan çok yaratıcıdır. Bir tanıdığım gündüzleri bir şekilde

oyalanıyor ama gecenin yalnızlığını akşam sekizde yatağa girerek uyutmaya çalışıyor. Bir başkası, günübirlik yatak arkadaşlıklarıyla yalnızlığını gidermeye çalışıyor. Ona "nemfoman" diyorlar, "kolay kadın" diyorlar.

Aslında açlığını çektiği şey cinsellik değil, cinselliğini kullanarak gördüğü geçici ilgi. Erkeklerin ilgisini çekecek başka bir şeyi olmadığını kabullenecek kadar kendisini değersiz görüyor. Onunla yatmak için söylenilen bir iki tatlı söz, ona kısa bir an için bile olsa, önem verilen, sevilen kişi olduğu duygusunu yaşatıyor. Kimileri akşamlan o bar senin, bu bar benim geziyor, alkole sığınıyor, kimileri komedyen kişiliğiyle ilgi odağı olarak yalnızlığının acısını biraz olsun hafifletmeye çalışıyor.

Gülen palyaçoların ardında, ağlayan bir insan vardır.

Tedavi için doğru teşhis gerek. Kişi verem olduğunu kabullenmeyip hastalığına yalnızca "öksürük" olarak bakarsa uygun tedaviyi nasıl bulabilir?

Teknolojik iletişimin olağanüstü hız kazandığı günümüzde, duygusal iletişimsizlik yani yalnızlık duygusu da aynı hızla insanlığın ortak kaderi haline geliyor. Bu hastalığın bulaşmadığı insan sayısı, sevmesini gerçekten bilen insanların sayısıyla eşit.

İnsanın kendisini aldattığı bir başka konu da, sevme yetisine sahip olduğunu sanması. Sevme olgusu, her insanın içinde potansiyel olarak var. Ama ortaya çıkması, ifade bulması için, kendini tanımak için emek vermesi gerekiyor. Piyano çalma yeteneğine sahip bir insan, nasıl bu konuda ders alarak, pratik yaparak, çalışarak, emek ve zaman harcayarak kendini eğitme sürecinden geçiyorsa, sevmeyi bilmek için de emek, çaba ve kendini tanıma süreci gerekli.

İnsan, genellikle bilinmeyenden, bilmediği şeyden korkar. Sevmeyi bilmeyen insan da, her bilinmeyenden korktuğu gibi sevmekten de korkar. Bu yüzden sevgiyi, sevmeyi bildiği konusunda kendisini aldatmaya çalışır. En çok ihtiyacını duyduğu şeyi bilmediğini kabul etmek ona acı verir. Ve acı duyduğunu yadsır. Oysa kabullenme, farkındalığın ve sevgiyi bilme sürecinin başlangıcıdır. Ama çoğu insan uzun vadede haklı olmayı seçer... Ve haklı olarak ölür. En sık tekrarlanan söz ise "Ben sevmeyi biliyorum ama hep insanlardan kazık yiyorum. Çünkü sevginin bir alışveriş olduğu sanılır.

Oysa sevgi sevgiyi çeker.

Sevgi sevgiyi üretir.

Sevme korkusu sağlıklı iletişimi, içtenliği, yakınlaşmayı, güveni engeller. Sonuç: Yalnızlık.

Ve bu yalnızlığın dayanılmaz ağırlığıyla umutsuzca birinin kendisini sevmesini bekler. Sevginin gümüş tepsiyle kendisine sunulacağı umuduyla oyalanır. Kendisi hiç çaba sarfetmeden, bir gün onu sevecek biri, birileri mutlaka çıkacaktır.

Ya da bir yudum sevgiyi tadabilmek için, özgüvenini, özdeğerini hepten yitirecek boyutta kendinden çok şey verecektir. Bu fedakârlığın karşılığını, ağzıyla kuş tutsa da alamayacağı gerçeğinin farkına vardığında hissettiği buruk acı, onu daha da yalnızlığın batağına itecektir. Sonuç, biraz daha kalınlaşan ego duvarları, biraz daha insanlarla ve sevgiyle arasına koyduğu mesafe olacaktır. Sevgi öz'dedir. Ego duvarları ise özbenlikle iletişimi gittikçe koparır.

Yazar, elinizde tuttuğunuz bu kitapta, insanı yaratıcı, üretken ve insan kılan "tekbaşınalık" ile temel nedeni sevme korkusu olan "yalnızlık" ayrımını net bir şekilde yapıyor.

"Transactional Analysis" terapisinin özel terimlerini kullanarak, her birimizin içinde varolan Ebeveyn-Yetişkin-Çocuk üçlüsünün farkına varmamızı sağlıyor. Duygusal seçimlerimizin ve davranışlarımızın ne kadar farkına varırsak, hayatımızı o kadar anlamlı kılacağımızı, yaşamımıza sağlıklı bir yapılanma getireceğimizi vurguluyor.

Bu kitabın size kendini tanıma yolculuğunda önemli katkısı olacağına inanıyorum.

Sevgi ve dostlukla hoşça olun.

Sh:7-10

ÖNSÖZ

Bir tesisatçı, banliyöde bulunan bir evin kalorifer kazanının tamiri için sadece iki dakika harcadıktan sonra evin, sahibine ödemesi gereken fatura tutarının otuz dolar olduğunu söylemiş. Öfkeli ev sahibi ise, tesisatçının hiç de dürüst olmayan bu tutumundan rahatsız olmuş ve hemen söylenmeye başlamış. "Kazanıma şöyle bir baktın ve çekicinle yalnızca bir kere vurdun!" "Doğru", diye gayet sakin bir biçimde cevap vermiş tesisatçı da. **"Buraya gelişim için beş dolar, kazanın doğru yerine vurduğum için de yirmibeş dolar alacağım sizden."** Ve parasını alarak oradan ayrılmış.

Evet, bazen yalnızca bir çekiç vuruşu için bile olsa insanlara doğru yerlere vurmayı bildikleri için yığınla para döküyoruz. Bu, doğası gerek duygusal gerek fiziksel gerekse ruhsal olsun birçok hastalığın tedavisi için de geçerli. Ama, yalnızlık hastalığının tedavisi için nereye doğru bir vuruş yapacağımızı ne yazık ki her zaman bilemiyoruz. Yalnızlık, hepimizin ortak ve en çok yaşadığı deneyimlerden birisi olmasına rağmen yine de içlerinde en anlaşılmaz olanı. Genel olarak tanısı, eğer yapılabiliyorsa, sık sık bizi şüpheye düşüren ve yanıltan bir tanı olmaktan öteye gidemiyor. Bugün çok sayıda insan bu hastalık nedeniyle acı çekiyor ve bu hastalığın doğası hakkında bir farkındalığa sahip olunmadığı için de doğal olarak tedavi olamıyorlar. Bu sorun yeterince anlaşılmadığı ve yalnızlık hastalığına doğru bir tanı konulmadığı sürece, tedavisi için de etkili bir reçete bulunamayacaktır.

İnsanın doğası ya da yalnızlığımızın nedenleri hakkındaki inancımız her ne olursa olsun, kesin olan tek bir şey vardır. Sevme korkularımızdan daha fazla sorumlu olmaya başladıkça, tek başına olduğumuz zamanlar bizleri daha az yıpratmaya başlayacak, dayanılması zor anlar olmaktansa tanıdık, yeni kabullenişlerin, farkındalıkların ve kararların içimizden akmaya başladığı anlar haline geleceklerdir.

Sh: 13

BİR DÜŞLE EVLENMEK

"Her erkek iki kadına aşıktır; bunlardan birisi kendi düş ürünü olan kadın, diğeri ise henüz yeryüzüne inmemiş olan kadındır."

Eğer evlenmeyi planlıyorsanız ya da evliyseniz, ideal bir eşin ya da mükemmel bir evliliğin varlığına dair bir düşünüz mutlaka olmuştur. Ne var ki, bir süre sonra düşünüzdeki kişi ile seçmiş olduğunuz gerçek kişinin keskin bir biçimde birbirinden ayrılmaya başladığını

görüşmüşsünüzdür. Bu noktada birçok şey olmuş olabilir. Beraber olduğunuz kişinin kim olduğunu görerek üzülmüş ya da yalnızca Tanrının bir insan yaratabileceğini unutarak bir dönüştürme programına başlamış olabilirsiniz. Evlilik yeminindeki "İkimiz bir olarak..." sözlerini yanlış yorumlayarak evli olduğunuz insanın sizin bir kopyanız ya da düşünüz olması olarak algılamış olabilirsiniz. Sevdiğiniz şeylerde, hobilerinizde, seçimlerinizde, düşüncelerinizde hatta tepkilerinizde ve duygularınızda bir olmayı düşlemiş olabilirsiniz. Onun siz olacağını sanmış olabilirsiniz. Ancak "İkimiz bir olarak..." sözleri hangi eşin bir diğerinin aynısı olacağını tam olarak belirtmemiştir zaten! Evlilikte bir olmak demek, düşünceler ve duygularda benzer olmak değil, bunların farklılıklarına karşı anlayışta benzer ve bir olmak demektir.

Beraber olduğumuz kişiyi kendi düşlerimize uydurmak için yapacağımız her girişim bir küstahlık ve ona karşı yapılmış bir hakaret olacaktır. Bu tür bir davranış kişileri ayırır, öfkeyi körükler ve hatta ilişkide daha fazla yalnızlık yaşanmasına neden olur.

Bir başkasını değiştirmemeye ya da bir kalıba dökmemeye çalışmak aynı zamanda bu kişinin değişmesine de "izin vermek" demektir. Bizim eşlerimize karşı anlayışımız onların bugün oldukları gibi olma cesaretini göstermelerine izin verir. **Sevgilinizin, sizin değerlerinize ve beğenilerinize tamamen uyduğunda ısrar ediyorsanız, bu onun bunu yalnızca denemekte olduğunu göstermektedir.** Siz onun değişmekte olduğunu düşünerek şöyle söyleyebilirsiniz:

"Biliyor musun, galiba istediğim gibi birisi oluyor." Ama değişen yalnızca dıştan görünen davranışlardır. Ve sevgiliniz içten içe sizden her zamankinden daha çok korkmakta ve büyük bir olasılıkla size çok fazla kızmaktadır da.

Evlilikte düşlerden vazgeçmek zordur. Düşlerimiz, çocukluğumuzdan itibaren bize öğretilen ve gözlemlediğimiz her şeyi temel almaktadır ve bazı zamanlarda bunlar bizim öylesine büyük bir parçamızı oluştururlar ki, bir ilişkiyi bitirmek bize çoğu zaman onları değiştirmekten daha kolay gelir.

Yeni evlenmiş bir kişi sık sık şunu söyleyebilir: **"İnanamıyorum... Aynı babam gibi bir adamla evlendim... böyle bir adamı ne kadar çok istemiştim", "Öyle bir kadınla evlendim ki, annemin tam tersi, ben de zaten böylesini arıyordum."**

Doğru. Kendimizi geçmişte model aldığımız kişilerden ve onların etkilerinden kurtarmamız olanaksızdır. Ayrıca bu çok da gerekli değildir.

Ama bunlara sıkı sıkıya bağlı kaldığımızda, yaptığımız seçimin, sevgilimizin kendi bireyselliği ve özgünlüğü üzerine temellenmediğinin ve bu seçimin onu bir kalıba sokmaya ya da değiştirmeye zorlamaya yönelik bir inanç olduğunun farkına bile varmayız.

Evlenmiş kişiler, birbirlerini kalıplara sokmakta ısrar ettikleri sürece asla birbirlerini gerçekten tanıyamayacaklardır. Ve birbirlerini tanımadan kendilerini yabancılaşmış, savunmacı bir tutum içinde ve tüm bunlardan daha da önemlisi yalnızlık içinde bulacaklardır.

Her gün yeniden doğacak olan eşimizi meydana getirecek olan bizim anlayışımızdır. O zaman evlilikte üstlendiğimiz rol her gün yeniden doğmak ve gelişme sürecinin heyecanını yaşamaktan başka bir rol olmayacaktır.

Sh: 134-136

BİTİRİLMEMİŞ İŞLER VE İKİNCİ TAHMİNLER

"Bitirilmemiş işler" evlilikte yaşanan yalnızlığa yol açan nedenlerden bir tanesidir. Bunlar geçmişte ifade edilmemiş ve çözülmemiş, özellikle de kendilerine özel nedenleri olan, deneyimlediğimiz ama üzerini örttüğümüz incinme ve öfke duygularıdır.

Burada tehlike, bu duyguları kilit altına alma girişiminde bulunduğumuzda bunları gelecekte halletmek üzere erteliyor olmamızdan kaynaklanmaktadır. Bizler "duygularımızı" asla unutmayız. Olayın kendisini unutabiliriz ama olaya eşlik eden duygular asla buharlaşıp kaybolmazlar. Duygular içimize işlerler ve içimizde büyüyerek hastalıklar yaratırlar.

Eğer bitirilmemiş işlerimiz varsa ve bunlar yeterli sayıya ulaştıysa o zaman bunları kazanacağımız bir ödülle değiştirmeye kendimizi zorunlu hissederiz; boşanma, ayrılma, depresyon, hastaneyi ziyaret, uzun süre alkol kullanma, çılgınca şeyler yapma, hatta cinayet ve intihar gibi ödüllerle. Bu bütünüyle içimizde biriktirmiş olduğumuz duyguların türüne bağlıdır.

Bitirilmemiş işleri olan eşlerin birbirine yabancılaşması hiç de şaşılacak bir durum değildir. Her iki eşte bunun farkında bile olmayabilir çünkü bunların oluşma biçimi hiç göze çarpmaz. Ne bedel ödenirse ödensin her iki tarafta huzuru sağlamak isteyecek ve yıkılmayı ya da aralarında oluşacak rahatsız edici bir durumu engellemeye çalışacaktır. Dıştan görünen bir uyumsuzluk olmaması yanlışlığına düşerek her iki tarafta kendi içlerinde biriken ve ifade edilmemiş duygular biçiminde gittikçe artan artıklarla (başka bir deyişle çöplükle) mücadele edeceklerdir.

Daha sonra eşler birbirlerinin neler düşündüğünü ve hissettiğini bile bilmeden ikinci bir tahmin yürüteceklerdir: **"Bana kızgın olduğunu biliyorum. Neden yalnızca gelip bunu bana söylemiyorsun?"** İkinci tahmin yapan eşler zaman zaman bu tahminlerinde yanılmazlar... ama her zaman değil. Sevgilimizin ya da eşimizin ne düşündüğünü ve hissettiğini kendisine sormadan, *bildiğimizi* varsaymak, onu kendisinden daha iyi bildiğimizi öne sürmektir. Ve bu da onun sizden her zamankinden daha fazla korkmasına neden olmaktadır.

Ofisime evli bir çift ilk kez girdiğinde, birbirleri adına konuşmayacaklarına dair bir tür anlaşma yaparız. "Biz şöyle düşünüyoruz" ya da "O şöyle hissediyor" gibi belirtmeler yasaktır. **"Ben şöyle düşünüyorum" ve "Ben şöyle hissediyorum"lar kullanılılır. Eğer biri diğeri hakkında konuşmaya başlarsa konuşmayı durdurup yeni baştan "Ben", "Ben öfkeliyim çünkü..." diye konuşmasını sürdürmesini sağlarım.**

Asla "Sen *benim* öfkelenmeme *neden oluyorsun'."* demelerine izin yoktur. Bunu yapmaktaki amacımız kendi duygularımızın ve tepkilerimizin sorumluluğunu üstlenmemizi sağlamaktır.

Birlikte yaşayan kişiler, bitirilmemiş işlerin halledilmesi ne kadar ertelenirse karşılıklı kuşkunun daha fazla yaşandığını, korku ve yalnızlık duvarlarının daha yüksek örüldüğünün farkına varırlar. İkinci tahminlerde bulunma girişimleri daha da fazlalaşır ve bu da birbirlerinin korkularını ve savunmalarını daha da artırmaktan başka bir işlev görmez. Üzerinde çalışılan konularda ayrı kanıya sahip olunmadığı zamanlarda ise çiftler günümüzden çok geçmiş zamanla ilgili olayları gündeme getirmektedirler.

Ve bu öyle bir noktaya gelmiş olmaktadır ki olaylar adeta birer atık yığını durumuna gelmiş ve bunlar üzerinde şimdide yapıcı bir biçimde çalışma yapmak olanağı kalmamış olabilmektedir. Bu noktada genellikle evli olan eşler birbirlerine tamamen yabancılaşmış ve

yoğun bir yalnızlık içinde olurlar. Eğer şimdi neye gereksinim duyduğumuza ya da hissettiğimize ait bir anlayış söz konusu değilse, o zaman geride hiç bir şey kalmamış demektir.

Sh: 136-138

KENDİ YALNIZLIKLARINDAN ÇOCUKLARINI SORUMLU TUTAN ANNE BABALAR

Çocuklar anne ve babaları arasındaki anlayış eksikliğini ve yalnızlığı hissettiklerinde sık sık kendilerini bundan sorumlu tutarlar ve kendilerini cezalandırırlar. Onbir yaşındaki bir çocuk **"Anneme kendi acılarımı söyleme riskini alamıyorum çünkü onun zaten yeterince acısı var, kendi acılarını babama anlatmaya çalışmak gibi..."** sözleri ile bu duruma ait bir örnek sunuyordu.

Çocuklar zaman zaman söyledikleri ya da yaptıkları bir şeyden dolayı anne ve babalarının arasında büyüyen anlaşmazlıkların sorumlusu olarak kendilerini görürler. Kocası ile ilişkisinde gerilime neden olan, artan bir yorgunluğa ve duygusal rahatsızlığa sahip bir kadın kızına şöyle söylüyordu: **"Sen bir hataydın biliyor musun... Biz yalnızca beş çocuk yapmayı planlamıştık."** Kızı altıncı çocuğuydu ve kendi yalnızlığının sorumluluğunu genç kızına yüklüyordu.

Çocuklar zaman zaman anne ve babaları arasındaki güç savaşının birer kurbanı olmalarına rağmen çok ender olarak sorunun gerçek sorumlusu olurlar. Ve babası kızma şöyle der:**" Eğer doğru davransaydın, annenle aramızda böyle şeyler asla olmazdı."** Anne ve babaların kendi yalnızlıklarından çocuklarını sorumlu tutmaları, aile içindeki ilgili herkesin yalnızlığının daha da artmasına neden olur.

Sh: 139-140

GENÇLER: ANLAŞILMADIĞINI HİSSETMENİN VERDİĞİ YALNIZLIK

Gençler her şeyi çok yoğun hissettiklerinden anlaşılmamak onları derinden incitebilir. "**Peki çocuğumun duygularını benimle paylaşmasını nasıl sağlayabilirim?"** diye sorar anne babalar. **"Oğlumu ve kızımı benimle konuşurlar, kendilerini rahatsız eden şeyleri anlatırlar diye akşam yemeği için dışarı çıkarıyorum... ama hiç bir işe yaramıyor"** diye yakınırlar. Bu, gençlerin duygularını ve düşüncelerini paylaşacakları zamanlar konusunda seçici davranmalarından kaynaklanmaktadır. Kendilerini anlamak için yapılan her girişimi kendi kişiliklerine yapılan bir saldırı ve zorlama olarak görürler. Gençlerin anne babaları ile duygularını her zaman paylaşmamalarının nedeni onlara öfkeli olmaları ya da yanlış anlaşılmaktan korkmaları değildir. Gençlerin bazı duygularını bu zamanlarda kendilerine saklamaları, kendilerini ailelerinden ayırma sürecinin bir parçasıdır. Sonuç olarak duygularını anne babalarından çok yakın arkadaşları ile paylaşmayı tercih edeceklerdir. Anne babalar bu durumu güven eksikliği ya da kontrolün kaybedilmesi olarak görmeleri nedeniyle çocuklarının kendilerine daha da yabancılaşmasına neden olurlar. Ergenlik ve gençlik çağlarında tutulan sırlar "Bakın, kendime özel şeylerim var ve kendimle ilgili her şeyi sizinle paylaşmak zorunda değilim" anlamına gelmektedir. Bu da olması gereken bir şeydir. Bu gencin gelişmekte olan kişiliğinin ve kimliğinin bir parçasıdır. En yakın ilişkilerde bile seçici bir iletişim vardır. Zaman zaman bazı düşlerimizi ve fantezilerimizi kendimize saklamayı yeğleriz. Bu bizim bireyselliğimizi korumamıza izin verir.

Gençlerin deneyimlediği bu duruma özel yalnızlığa iki şey önemli ölçüde etki eder. Bu yaşlar büyük bir olasılıkla yaşamımızda en fazla yanlış anlaşıldığımız yaşlardır. Gençler bu çağda kendi duygu ve düşüncelerinin sorumluluğunu almaya başlarlar. Eğer bu anne babalara korkutucu görünürse, genellikle anne babanın galip geldiği bir güçler savaşı kolaylıkla ortaya çıkabilir. Gençlerin duygularının ve bilgeliklerinin yanlış anlaşıldığı, reddedildiği ya da küçümsendiği herhangi bir engel hem ilişki için hem genç için yıkıcı olabilir. Kaç yaşında olursak olalım, bilgeliğimizin küçük görülmesi varlığımızın merkezinde derin bir acı yaşamamıza neden olur. Bu acı aynı zamanda yargılanmış olmanın ve yanlış anlaşılmanın getirdiği bir yalnızlıktır.

Dokunuşların az olması da gençlerin yaşadığı yalnızlığın bir nedenidir. Halen küçük çocuklara sarılmaya ve kucaklamaya devam ederken bu gibi bir sıcaklığı kendilerinden büyük aile bireyleri ile yaşamak gençlere uygunsuz gelir. Benzer bir biçimde anne babalar da büyümüş çocuklarını kucaklamak konusunda aynı duyguyu paylaşabilirler. Bazı ailelerde çocuklar birer genç insan olmaya başladıklarında bu dokunuşlar birbirini gıdıklamak ve güreşmek gibi oyunlara dönüşebilmektedir. Bu önemlidir çünkü ancak bu biçimde aile bireyleri arasındaki dokunuşlar utanç duygusundan ya da uygunsuz hissetmekten uzak bir biçimde süregelir. Bunun yanısıra, bu biçimde dokunmak ve dokunulmak tamamen eğlencelidir de. Aynı anda hem dokunmak hem de eğlenmek mükemmel bir bileşimdir.

Fiziksel dokunuşların azalmasının yanısıra, aile içi konuşmalar sırasında gençler sık sık gözardı edilirler. Doğal olarak, bu onların yalnızlık duygularının yoğunlaşarak artmasına neden olur. On ya da onbeş yaşlarında iken sekiz dokuz yaşlarındaki çocuklarla konuşurken görülmek utandırıcı bir durumdur ve yine bir kere daha genç donup kalmıştır, ne kendisinden küçüklerle ne de büyüklerle iletişim kuramamaktadır. Bu, evin dışında dikkat odağı olabilecekleri şeylere yönelmelerine (okulda ya da kilisede lider pozisyonunda olmak, spor faaliyetleri aracılığı ile dikkat odağı olmak) neden olur. Ayrıca gençler için ev hayvanları (özellikle de tüylü kedi ve köpekler) sıcak dokunuşlar sağlarlar.

Sh: 140-142

BOŞALTMAK

Aile içinde bitmemiş işlerle başa çıkmanın en çok kullanılan yolu bunları başkasına yöneltmektir. Bitirilmemiş işleri olan kişiler kendilerinin geçmişe ait acılarını ya da öfkelerini aile içindeki olayla ya da transaksiyonla ilişkisi olmayan masum üyelere boşaltarak bunu yaparlar. Eğer annenin baba ile bitmemiş bir işi varsa, on yaşındaki kızına kendi ifade edilmemiş öfkesini, ona boşaltarak yanlış davranışlarda bulunmaya itebilir. Bu duygular mutlaka birisine ifade edilmelidir ve kızı da bunu alabilecek en uygun kişi görünümündedir. Aynı biçimde onbeş yaşındaki erkek çocuk babasına duyduğu ama ifade etmeye korktuğu öfkesini bunu yöneltebileceğini düşündüğü annesine boşaltabilir. **Dahası, eğer annesinin kendisine neye mal olursa olsun evin içinde huzuru sağlamak gibi bir görev üstlendiğini de hissederse, anne ev içinde herkesin ifade etmekten korktuğu duygularını boşalttığı bir hedef durumuna gelebilir.**

Aile bireyleri eğer doğrudan iletişim kuramıyorlarsa bu şimdiki zamanda ya da yakın bir zamanda kendi bitirilmemiş işlerini aile içindeki masum bir kişi ile bitirmeye çalışacakları ve sonuç olarak onun da yabancılaşmasına neden olacakları anlamına gelir. Sonuç olarak herkesin yalnızlığı daha da yoğun yaşanan bir duruma gelir.

DOYUMSUZLUĞUMUZUN DOĞASI

Tekbaşınalık deneyimlerinde insanlar doyumsuzluğu küçüklüklerinden başlayarak iki biçimde deneyimlerler.

Dünya nedir?

Kim yaratmıştır?

Mevsimlerin oluşmasını sağlayan nedir?

Okyanus neden donmuyor?

Hayvanlar birbirleriyle konuşur mu?

Tavanda bir sinek düşmeden nasıl yürüyebiliyor?

İnekler neden yemek yemedikleri zamanlarda da bir şey çiğnermiş gibi yapıyorlar?

Yukarıdaki sorular yaradılışın "nasıl" olduğu ile ilgili sorulardır.

Benim dünya ile olan ilişkim nedir?

Küçük kardeşim nasıl oluyor da şekerci dükkanına babamla benle olduğundan daha fazla gidebiliyor?

Gök gürlemesi acaba Tanrının bana kızmış olduğunu mu gösteriyor?

Yılanlar neden bana gözlerini öyle dikip bakıyorlar?

Neden güneş tenimi yakıyor?

Ali'den nasıl oluyor da korkuyorum ben?

Burada Ben'i merkez alan bir merak duygusu yükselmektedir. Bu merak yalnızca "Dünya nedir?" diye bir soruya değil aynı zamanda "Dünya ile olan ilişkimde kendi varoluşumun değeri (eğer varsa) nedir?" sorusunun da sorulmasına neden olmaktadır. Bütünle olan ilişkimize ait bir tavır oluşturma yolunda sorduğumuz "neden" sorularına yanıt ararken isteğimiz bu bütün içinde kaybolmak değil kendi kişisel özgünlüğümüzü belirlemek ve bunun dünya ile olan ilişkisini sürekli bir biçimde artırmaktır.

Yaşayan her varlık bizim kardeşimizdir; bitkiler, hayvanlar ve insanlar. Bu, susamış bir çiftçiye bir bardak soğuk su verme, okulda yerleri silen ve tahtayı temizleyen hizmetliye karşı kibar davranma, köpeğini besleyen bir çocuğun bağlılık duygusu ya da kanadı kırılmış küçük bir kuşu sağlığına tekrar kavuşturmak için ona bakan küçük kızın durumunda olduğu gibi, Alan Watts' ın "doğanın sonsuz yumağı" olarak adlandırdığı yaşayan tüm canlıların birbirleri ile içiçe olan ilişkisini anlatmaktadır.

Hiç bir medeniyet, insanın evrendeki yerine ve rolüne ilişkin "neden" sorusuna açık bir yanıt verememiştir. **Dinlerin gelişmesinde korku (doğa güçlerine, depremlere, tufanlara ve kasırgalara karşı duyulan korku) oldukça önemli bir rol oynamıştır ve bu korkular arasında en şiddetli olanı da ölüm korkusu olmuştur.** Ama Joseph Gaer bize her zaman baskın olmuş olan inancın *yaşamın bir amacı* olduğuna duyulan inanç olduğunu hatırlatmaktadır. İşte bu nedenle "neden" sorusu doyumsuzluğumuzun temelini oluşturmaktadır. Bu inançla insanlar

aslında teoride (en azından başlangıç noktaları açısından) birbirlerine benzer olmalarına rağmen, kendilerine her yerde belirli davranış kodları yaratmışlar ve kendilerini birbirlerinden farklı kılan uygun törenler ve ayinlerle donatmışlardır. Ve inananları uyum içinde tutmak amacıyla da emirler oluşturulmuş ve bunlar yaşamın amaçlarına ait temel kavramlar olarak ortaya konulmuşlardır.

Bizler amaçsız bir dünyada amaçsız bir varoluş düşüncesini kaldıramayız.

"Seninle kendimi evimde gibi rahat hissediyorum" ya da "Burada kendimi evimde gibi hissediyorum" derken bir anlamda yaşamlarımızın duygu yüklü, dokunuş dolu ve birbirimiz ile ilişkili olduğunu söylemiyor muyuz? Birlikteyken bize kendimizi evimizde hissettiren birisine ulaşmak için uzun mesafeler katettiğimiz hiç de az görülen bir durum değildir, değil mi?

Sh: 177-178

"NASIL" SORUSUNU YANLIŞ KULLANMAK

Evreni anlamak amacıyla sorduğumuz "nasıl" sorusunu gereğinden fazla geniş tutmak her zaman için olası bir tehlikedir ve bizlerde bunu geçmişte oldukça sık yapmış bulunuyoruz.

Evreni anlamlandırma sürecinde, onu dışarıdan kontrol etmeye ve parçalarına ayırıp inceleyerek ve doğal dengesine müdahele ederek sorularımıza yanıtlar bulmaya çalıştık. Doğanın en yüksek amacının yalnızca varolmak olduğunu unutarak onu araçlarla incelemeye giriştik. Alan Watts, bilimin evreni parça parça incelemeye ısrarlı olması nedeniyle elde ettiği yanıtların da bölük pörçük olduğuna inanıyor. Evreni incelerken öncelikli olarak türleri katı bir biçimde ve anlık olarak ayrı ayrı, yani "balıklar ve kuşlar, kimyasallar ve bakteriler" olarak ele almanın bilimi salt bir teknoloji haline getireceğini ve bunun "insanın dünyanın kontrolünü tamamen ele geçirmeye başlaması"na yol açacağı konusunda uyarıyor.

Ve şöyle devam ediyor:

"Bir bilim insanı doğayı bütünüyle görmez, onu ancak bir bilim insanı gözüyle görür. Aynı bir marangoza ağaçların işaretlenecek ve işlemden geçirilecek kütükler olarak göründüğü gibi. Daha da önemlisi ego boyutundan bakan insan da doğayı bütünü ile algılayamaz. Bu gibi insanlar kendi kişiliklerini, akıllarını, farkındalıklarını da dar ve birçok şeyi dışarıda bırakan bilinç aracılığı ile algılarlar".

Sh: 179

AİLE İÇİNDE YAŞANAN YALNIZLIĞA KARŞI YAPILACAKLAR

DİNLEMEK

Aile ortamından başka hiç bir yerde dinlemek bu denli önem taşımaz. **Dinlemeyi yalnızca kulaklarımızla değil aynı zamanda duygularımızla yapmamız gerekir.** Bazen duyarız ama dinlemeyiz. Sözcükleri duyarız ama bunların arkasındaki duyguların farkına varmakta becerikli ya da istekli olmayız. Eğer aile bireylerinden birisi sizin yalnızca sözlerinizi duyuyorsa kendinizi büyük bir olasılıkla incinmiş ve yalnız hissedersiniz. Ama dinlerken diğer bir taraftan eğer duygularınızı belirlemeye de çalışıyorsa o zaman anlaşıldığınızı hissedersiniz. Paul Tournier şunu hatırlamamızı istiyor: **"Gerçekten anlamak için dinlememiz gerekir, karşılık vermemiz değil. Bize kalbini açmış bir kişiye zaman ayırmalı ve**

deneyimini en iyi biçimde açıklayabilmesi için olabildiğince az soru sormalıyız. Bunlardan daha da önemlisi ne yapması gerektiğini ondan daha iyi bildiğimiz izlenimini vermemeliyiz, eğer bunu yaparsak kendisini geri çekilmeye ve bizden uzaklaşmaya zorlamış oluruz."

BİREYSEL ÖZGÜNLÜĞÜ TAKDİR ETMEK

Sokağınızdaki karaağacın ya da akçaağacın hiç bir yaprağının biçim, renk ve boy olarak birbirinin aynısı olmadığına hiç dikkat ettiniz mi?

Her zaman yaprakların birini diğerinden ayıracak bir özellik bulunur. Hiç bir kartanesi, gül ya da parmak izi birbirinin eşi değildir. Varolan her şey kendine özgü bir yapıya sahiptir.

Bizler de özgün varlıklarız. Eğer kendinizin bir eşi olduğunu düşündüğünüz birisi ile evlendiyseniz, yalnızca kendinizi kandırıyorsunuz demektir. Ama eğer bu olanaklı olsaydı bile herhalde dünyadaki en sıkıcı ilişki sizinki olurdu.

Farklılıklar aile bağlamında belirli bir ölçüde korkutucu olmaktadır. Bir anne, baba ve çocuğun karşımda birbileri ile iletişim kuramadan sessiz bir biçimde oturduklarını hatırlıyorum. En sonunda baba genç oğlu için:**" Evet, bana benziyor değil mi? O da benim gibi duyguları hakkında konuşmakta zorlanıyor"** demişti. Bu sırada oğlu ilk defa bir yanıt vermişti. Sandalyesinden fırlayarak ayağa kalkmış ve:**"Tanrı aşkına baba beni kendine benzetmeye çalışmaktan vazgeç!"** diye bağırmıştı. O an neler olduğu hakkında bir izlenim edinmeye başlamıştım. Baba kendisine benzemesi için oğlunun üzerinde güç kullanıyordu. Buna karşılık oğlu da hem öfke hem de korku içindeydi. Babası ile karşılaştırılmak durumunda kaldığı için öfkeliydi ama aynı zamanda babasının düşündüğü kişi olmamak gibi bir girişimde bulunmanın doğuracağı sonuçlardan korkuyordu. Babanın hislerini dışa vurmakta istekli olmaması nedeniyle anne de bunu ne zaman yapmaya kalksa baba buna herhangi bir biçimde engel oluyordu. Baba kendi duygularından korkuyordu. Aileyi yönetmeye yönelik çabaları kendi sevme korkulan ile yüzleşmekten kaçmasını sağlayan bir girişimdi. Bu aile içinde kişisel özgünlüğün kabullenilmesi ve takdiri diye bir şey sözkonusu değildi.

GÜÇ KULLANMAK VE OTORİTER OLMAK ARASINDAKİ İNCE ÇİZGİ

Transaksiyonel Analistler, ebeveynlerin çocukları üzerinde güç kullanma gereksiniminin kendi içlerindeki Önyargılı Arkaik Ebeveyn'den kaynaklandığını belirtmektedirler.

Güç kullanmak ve otoriter olmak arasında çok ince bir çizgi vardır. Güç kullanmak, kontrol etmek, kazanmak ve haklı olmak gereksinimi ile otoritenin çarpıtılması ve yanlış kullanılmasıdır. Bu tür bir güç Önyargılı Arkaik Ebeveyn'in (düşünmeyen, programlanmış, yargılayıcı ve alışkanlıklara bağlı ego düzeyinde yaşayan) özelliğidir.

Ama güç kullanmak yalnızca Arkaik Önyargılı Ebeveyn'in özelliği değildir. Bu özellik Arkaik Koruyucu Ebeveyn'de de görülebilir. Arkaik Koruyucu Ebeveyn küçük çocuklarının fiziksel ve duygusal gereksinimleri ile ilgilenmelerine (dinlemeye istekli ve anlamaya çalışan kişiler olmalarına) rağmen her zaman nasıl eğitim vereceklerini ya da hangi noktada "Bırak da bunu senin yerine ben yapayım" demeyi bilmeyen ebeveynlerdir. Bu nedenle de küçük çocuğu desteksiz, gittikçe bağımlı ve kendi yeteneklerini keşfetmeye daha az istekli hale getirdiği sınırların farkında olmamaktadır. Bu nedenle Arkaik Koruyucu Ebeveyn sık sık Kurtarıcı Ebeveyn'e dönüşerek çocuk ile arasında bağımlı bir ilişki oluşturmak için çocuk üzerinde kontrol kullanmaktadır.

Sh: 142-145

MERAK OLGUSU

Küçük çocukların ve tabii büyüklerin, yaradılışa ait entellektüel meraklarını doyurmak üzere "nasıl" sorusuna yanıt aramalarına rağmen, bilinmeyenin peşinden koşmamayı ve bilinmeyeni anlamaya gereksinim duymamayı tercih ettikleri bir nokta da vardır.

Bilinmeyen ve gizli olanın bir güzelliği vardır. Voltaire'in daha önce söylemiş olduğu gibi, gençliğe yeni adım atmış olan biri merak olgusunu yansıtmak isterken şöyle söylemişti:**" Eğer bir tanrı olmasaydı, ben bir tane icat etmek zorunda kalırdım."** Birçok değişik biçim ve isim taşıyan tanrı, sık sık bu merak olgusunun bir yan ürünü olarak karşımıza çıkıyor.

Bilinmeyene karşı duyulan korku ile bilinmeyene karşı saygı arasındaki farkı görmekte genellikle başarısız oluyoruz. **"Cesur kişiler yalnızca bilinmeyeni araştıran kişiler değil aynı zamanda ona saygı duyan kişilerdir."**

Torunları ile birlikte tüylü bir tırtılın gizemli hareketlerini inceleyen bir büyükbaba, kendi kişiliğinin önemli bir parçasını koruyan bir insandır. Bu insan güneş, atmosfer ve dünyanın dönmesi hakkında her şeyi anlamış olmasına rağmen günbatımına karşı aynı merak duygusunu halen deneyimleyebilecek bir kişidir.

Bilinmeyeni bir noktadan sonra bırakmayı bilmek ona karşı saygı duyma bilgeliğine sahip olmak, kendi gerçekliği içinde somut şeyleri deneyimlememize izin verir. Bu bizim entellektüel olarak tembelleşeceğimiz ya da düşünmekten vazgeçeceğimiz anlamına gelmemektedir. Bu daha çok entellektüel yanımızın, bilinmeyene karşı olan merak gereksinimizle dengeyi sağlaması demektir.

Albert Schweitzer bilinmeyene yolculukta daha öteye gidilmesinin akıllıca olmayacağı noktayı "görünmeyen duvarlar" olarak adlandırmıştır.

Her alanda birtakım şeylerin nasıl geliştiğini anlamaya çalıştıkça, bilginin yetersiz kaldığının ve sınırlı olduğunun ve bulunduğumuz her noktada, daha gelişmiş ve açıklayıcı bir bilgiye her zaman gereksinim duyacağımızın bilincine varırız. Fizik, felsefe ve özellikle de psikolojideki gelişmelerin tarihçesinin, aslında o çağın şartlarında her türlü engele rağmen elde edilemez olan akıl almaz kavramların tarihçesi olduğu göze çarpar. Aynı biçimde, sanatın gerçek tarihi de görülemeyenin, ancak zamanı geldikçe geçit veren aşılamayan duvarların ve bu geçitlerin nasıl ve neden daha önce ya da daha sonra aşılamadığının anlaşılamamasının tarihidir.

Bir erkeğin ve kadının bebeklerinin doğumu ile yaşadıkları heyecan aslında hamileliğin gizemli bir olay olmasından kaynaklanmaktadır. Bebeğin cinsiyetinin ne olacağı konusunda tahminler yürütmek eğlendiricidir ve böylesi bir deneyimi yalnızca araştırmacı ve entellektüel bir biçimde ele almak gerçekten büyük talihsizlik olur. Kalp atışlarını saymak (eğer kız ise kalp atışları daha yavaş olur), karnın büyüklüğünü ölçmek (eğer erkekse daha büyük olur) ve zamanlama ile ilgili tahminlerde bulunmak (ayın belli dönemlerinde erkek olma olasılığı daha yüksektir) hamilelikte yaşanan yalın merak duygusuna gölge düşürebilir. Örneğin ben, bilimin doğacak olan bir bebeğin cinsiyetini kesin bir biçimde önceden belirleyebileceği gün geldiğinde gerçekten üzüleceğim.

Bu nedenle yarınla ilgili kaygılarımızın bugünümüzü kötü geçirmemize neden olması hiç de şaşırtıcı değil. Yarın her zaman için gizemli kalmalıdır. Neler olacağına ya da neler olabileceğine dair bir görüşe sahip olmak ve bizi nelerin beklediğinin farkında olmak bizi yalnızca kaygılı değil aynı zamanda şimdinin güzelliğini ve hazzını algılayamaz bir duruma sokar.

Ama yarın için plan yapmaya hiç mi gerek duymayız?

Ya da gelecek için düşünmeye?

Evet ama bu yalnızca ve yalnızca yarının gizeminin koruyacak bir plan ve düşünme olacak ise gereklidir. Bu hastalıkların, hava durumunun, tutulmayan sözlerin, kazaların hatta ölümlerin bu gizemlilikte saklı olduğu ve planlarımızı engelleyebileceği hatta yok edebileceği anlamına da gelmektedir.

Geleceğe en iyi hazırlığı onunla ilgili planlar yaparak değil, ancak bugünün işini tamamlayarak yapabiliriz. Akıllı bir çiftçi toprağa tohumlan ekerken o yıl alacağı ürün hakkında düşünmeye çok az zaman ayırır. O an için tüm ilgilendiği şey tohumu toprağın altına en iyi koşullarda yerleştirmek ve o anı en iyi biçimde kullanmak olur. Gelecekle kontrol edebildiği ölçüde ve ancak günlük çalışmaları kadarıyla ilgilenir.

Bir Alman filozofu olan Spengler **"Uluslar, toprağı terkettikleri zaman yok olmaya başlarlar"** demiştir. Bu tehlike her zaman için geçerlidir. Topraktan uzaklaşmaya başladığımızda entellektüelizme, amaçların putlaştırılmasına yol açar ve merak olgusundan da uzaklaşmaya başlarız.

Abraham Lincoln, şiirsel bir düşüncesi ile bu duruma bir gönderme yapıyor. Başkan olmadan önce Lincoln, Springfield Illinois 'de bir hukukçu olarak çalışmıştı. Bir gün Gentry yakınlarında, gençliğinden beri bildiği bir çiftliği ziyaret etme gereksinimi duymuş ve kendisine tanıdık olan tarlalar boyunca yürümeye başlamıştı. Bu deneyimden sonra ise şunları yazmıştı: **"Yediğim ekmeğin kendisinden geldiği ve kemiklerimi oluşturmuş bu topraklar üzerinde yürümek... Bu yaşlı tarlalarda yürürken aynı zamanda kendimi onların bir parçası gibi hissetmek ne kadar ilginç..."**

Lincoln sanki bu sözleriyle toprağa geri dönüş yapmak, çamurun ayaklarının altında "hissettirdiği" şeyleri deneyimlemek ve var olan her şeyle bir bütün olduğu duygusunu tekrar hatırlamak ister gibidir.

Özellikle bahçede ekme işleri ile uğraşırken çamura dokunmak çocuğa köklü bir öğrenme deneyimi yaşatır. Toprağı kazmak, tohum ekmek, sulamak ve soğanların ilk filizlerini verdiğini görmek çocuklar için başka hiç bir biçimde elde edilemeyecek bir öğrenme deneyimi sağlar. Bahçedeki bitkilerin gelişmesini izlemek yalnızca eğlenceli değildir. Aynı zamanda doğanın görünmeyen güçleriyle kişisel olarak ilişkide bulunmak çocuğa temelde bir kimlik duygusu ve kozmik yaşam veren süreçler içerisinde kişisel bir değeri olduğu duygusunu geliştirmesini sağlar. Bu kişinin evrenle kendi arasında BEN İYİYİM SEN DE İYİSİN (I'M O.K. YOU'RE O.K.) düzeyinin deneyimlemesi demektir.

Bir çocukken kendime ait minik bir bahçem vardı. Bir gün yenecek büyüklüğe gelip gelmediklerini merak ettiğimden kırmızı turplardan birkaçını topraktan çekip çıkarmaktan kendimi alıkoyamamıştım. Yeterince büyümemişlerdi ve bende onları dikkatlice yeniden

yerlerine yerleştirip çevrelerini toprakla örtmüştüm. Bu da kırmızı turplarımın sonu olmuştu tabii. Kırmızı turpların gelişmesinde ve her şeyde varolan doğanın gizli güçlerine yapılacak herhangi bir müdahele gelişmeyi olumsuz etkileyecek ve durduracaktır.

Bugün betondan ve taştan bloklarda büyümekte olan milyonlarca çocuk ellerinin toprakla kirlenmesi şansını asla elde edemeyeceklerdir. Çok pis olmasına rağmen, çocuklar yolda yürürlerken bir çamur gölünün içinden geçmek ya da içine atlamak gereksinimlerini karşılamakta hiç çekinmezler. Ayak parmaklarının arasındaki çamurun kendilerine hissettirdiği kadar hoş şeyler hissettiren bir başka şey daha yoktur.

Birbirimizle ve evrenle olan ilişkimize yönelik "neden" leriinize alacağımız yanıtlar yalnızca yalnızlığımızın gerçekliğini içermekle kalmamalı (varoluşumuzun temel bir koşulu) aynı zamanda bizlerin bir başlangıç noktası da olmalıdır.

Dünya üzerinde örgütlenmiş dinler kendi davranış kalıpları ile birlikte yalnızlığı da kendilerine bir mihenktaşı yapmışlardır. Her biri kendi yolları ile insanı sevme riskini alarak yalnızlığını aşmaya yardım edecek yolları denemeye teşvik etmektedirler. Dinler yalnızlığın varlığı ve temel bir koşul olduğu görüşünde birleşirlerken yalnızca amacına yönelik yaptıkları tanımlamalarda farklılıklar göstermektedirler. Bazıları bunu varoluşun bir koşulu olarak görürken, diğerleri bu durumu insanın günahkar doğası ile bağdaştırmaktadırlar.

> Budizm: "Kendinize acı veren şeyleri başkalarına yapmayın."
>
> Hıristiyanlık: "Yüzünüze bir tokat atıldıysa, diğer yanağınızı çevirin.."
>
> Musevilik: "Sizin için acı verici olan şeyleri kendi yandaşlarınıza yapmayın. Bu Tanrı'nın isteğidir ve gerisi size kalmışür. Gidin ve öğrenin"
>
> Hinduizm: "Bütün göreviniz size acı veren kişilere hiç bir şey yapmamaktır."
>
> İslam: "Kardeşlerinizi de kendiniz gibi sevmediğiniz sürece inananlardan olamazsınız."
>
> Konfüçyizm: "Bir kişinin yaşamı boyunca elde etmesi gereken herhangi bir erdem varsa, o da başkalarının kendisine yapmalarını istemediği şeyleri onlara yapmama inceliğini göstermektir."

Hıristiyanlık tüm büyük dinler arasında insanın temel doğasının kendi sevgisine etki ettiği, renk verdiği ve biçimlendirdiği ve bu nedenle de yalnız olduğunu söyleyen tek dindir. Yalnızlığının nedeni nedir diye sorduğumuzda ise yanıt: Günahkar olması olmaktadır.

Yakın bir zaman önce bir kilise ayininde kendimi bir kadınla birlikte dua kitabını paylaşarak "İlahi Mutluluk" adlı bir ilahiyi söyler bir durumda bulmuştum.

İlahi Mutluluk, ne kadar da hoş Benim gibi bir zavallıyı kurtaran sesin Daha önce kör olan ben artık gerçeği buldum Önceden görmeyen gözlerim artık ışığı görüyor Piyanodan çıkan son notanın sesi yavaş yavaş sessizliğe karışırken yanımdaki kadın bana dönerek şunları fısıldamıştı: "Mükemmel olmaktan uzak bir insan olduğumu biliyorum... Ama bir zavallı olmaktan da oldukça uzağım sanırım."

Calvin bile "zavallı" sözcüğünün en uygun sözcük olduğunu hissetmiş kişilerden birisiydi ve

şöyle diyordu: "Ben bu sözcüğü geride hiç bir şeyimiz kalmadığını öne süren bir alçakgönüllülük olarak görmüyorum. Kendimizi içimizde mükemmel olması gereken her şeyi bir kenara atmak zorunda olan kişiler olarak görmemeliyiz."

Buradaki önemli nokta insanın temel doğasına ait görüşlerimizin örgütlenmiş dinlerinkinden ne denli farklı olduğudur. İnsancıl dinler, insanın gücünü, bilgeliğini, amaçlarını kendisi ile başbaşa olduğunu ve insanın temel iyiliklerini vurgularlar. Otoriter dinler ise yardıma muhtaçlığımızı, bağımlılığımızı, zayıflığımızı, günahkarlığımızı ve zavallılığımızı vurgularlar.

O zaman, eğer insanın gerçekten bir günahkar olduğu görüşüne tutunursak sevme korkularımızın nedenlerinin de temel doğamızın eksikliğinden kaynaklandığını kabul etmiş oluruz.

Bertrand Russel çekingen olmamakla bilinen bir kişi olarak insanın kendisini değersiz hissetmesini sağlayan günah doktrini üzerinde çalışmıştır. **"Çocuğun ailesi tarafından tabularla yetiştirilmesi çocuğun içine kapanmasına ve kendi normal gereksinimlerini doyurmaktan alıkoymasına, özellikle de cinsel doyumdan kendisini yoksun bırakmasına neden olmaktadır"** demiştir.

"Günah işlemek" ve "günahın bilincinde olmak" kavramları arasındaki farkı belirten Russel, kişinin eğer dindar ise kendini sürekli olarak onaylamamasına ve bunun Tanrı'nın da görüşü olduğu düşüncesine sahip olmasına yol açtığını söylüyor.

Her ikisi de kendi içdünyasına dalmak ve içe kapanmakla ilgili olan günah işleme ve narsisizmi Russel birbirine eş tutmaktadır.

Günahkarlık. Günahkar olmanın kökleri bilinçaltında bulunmaktadır. Birey yaşamı boyunca en iyinin kendisine layık olmadığını hissetmesine neden olan suçluluk duygusu ile yaşar. En mutlu anlarının tövbe edilmesi gereken anlar olduğunu düşünür. Bütün bunların kaynağı kişinin altı yaş öncesi annesinin ya da baklasının kollarında almış olduğu moral öğretilerdir. Kişi bu yaştan çok daha önce küfretmenin ayıp olduğunu, daha hanım hanımcık ve ölçülü bir dil kullanması gerektiğini ve ancak kötü erkeklerin içki içtiğini öğrenmiştir. Bunların annesinin, yani kendi yaratıcısının görüşleri olduğunu bilerek aynılarına inanmayı seçmiştir. Annesi ya da bakıcısı tarafından şefkatli bir biçimde ya da ihmal edilerek büyütülmüş bir çocuğun en büyük zevklerinden birisi, başkalarının bilmediği bir anda moral kalıpların dışında bir şeyler yapmak olur. Bu nedenle annesinin ya da bakıcısının gerçekten korkunç bularak onaylamadığı bu şeyle arasında bir bağ kurmuş olur.

Narsisizm. Kişinin kendisini beğenme alışkanlığı ve bu beğeniyi başkalarının da göstermesi dileği. Bir noktaya kadar bu normal sayılır ve çok fazla önemsenmemesi gerekir. Kendini beğenme çok ileri bir düzeye ulaştığında başka bir kişi ile gerçekten ilgilenmek olasılık dışı kalır ve bu nedenle de karşılıklı sevgiden elde edilecek gerçek bir doyumdan yoksun kalınır, yalnızca kendisi ile ilgilenen bir kişi beğenilen bir kişi olamaz. Kendini beğenme duygusu belli bir sınırı aştığında, her türlü eylemin hazzını sırf kendisini var edebilmek için yok eder ve kaçınılmaz olan bir sıkıntıya neden olur. Büyük ressamlara karşı duyduğu saygı nedeniyle güzel sanatlar öğrencisi olmuş olan ama resim yapmayı yalnızca amaçlarına ulaşmak için bir araç olarak kullanan bir narsisist için resim tekniği hiç bir zaman ilgi çekici olamaz ve bu kişi benliğini öne çıkarmayacak hiç bir nesneyi göremez ve resmedemez..

Sh: 180-187

YALNIZLIK VE DİN

Gururlu ve kibirli bir biçimde birçoğumuz kendimizi dindar ya da dindar olmayan olarak nitelendiririz. Böylesi bir gurur ve kibir hissetmemizin nedeni birçok şeyin etkileşimine bağlıdır.

"Ama herkes dindardır." Din ve politika en sıcak tartışmalarımızı doğuran iki konu olmaya devam ettikçe bu geniş kapsamlı iddia sizi doğal olarak sinirlendirebilir. Ama aynı zamanda kendinizi dindar olarak düşünmekten gurur duyuyorsanız ve bunu dindar kişilere karşı olan bir arkadaşınıza ya da komşunuza karşı bir silah olarak kullanıyorsanız, o zaman büyük bir olasılıka dindar kişiler hakkında duyacaklarınız **"Onlar en ikiyüzlü kimselerdir"** ve örgütlenmiş din hakında da "Kilisenin tüm istediği insanların parasıdır" iddiaları olacaktır.

İnsanları dinin tek bir tanımı üzerinde uzlaştırmaya çalışmak, ilkbaharda daha beyzbol sezonu başlamadan hangi takımın dünya kupasını kazanacağı üzerinde fikir birliği sağlamaya çalışmaları çalışmak kadar zor bir şeydir. Bu olanaksızdır. Bu nedenle, bu bölüm bazılarınıza yanıt vermekten daha çok sorular sorduracak bir bölüm olabilir.

O zaman din hakkında zaman zaman yargılayıcı da olabilen tanımlamalarımızın çok geniş ve çeşitli olmasına şaşmamak gerekir. Bunun sonucu olarak da **"Benim inancım seninkinden daha üstündür"** oyununu sürdürmeye devam ederiz. Dindarlar ve dindar olmayanlar arasında büyük bedeller ödenerek oynanan bu oyun, yaşamın hep daha iyi olmak yolunda bir rekabet olduğu düşüncesi çevresinde döner. **"Kendini müslüman olarak gören ve her cuma camiye giden Şakir denen o adam kadar iyi birisiyim ben de.."** demek gibi.

Bir başka topluluk da dini, yandaşları tarafından kabul gören törenler olarak görürler. "Ali ve Ayşe gerçekten dindar insanlar. Her yemekten sonra şükrettiklerini fark ettin mi?"

Diğerleri ise dini yalnızca bir yasaklar topluluğu olarak görürler: "Adem bildiğim en dindar insanlardan biri. Asla içki içmez, küfretmez ve kumar oynamaz." Bu durumda dindar olmayan kişiler de şöyle yanıt verirler: "Geriye de yapılacak pek bir şey kalmıyor zaten!"

Birinin **"Din bana göre bir şey değil; çocukluğumda yeterince sıkıntısını çektim"** demesinden tam anlamıyla bir şey çıkaramama rağmen, ailesinin dini kullanarak birçok "yap" ve "yapma"larla kendisini sıkı bir kontrol altında tutmuş olduğunu söyleyebilirim. Dünyada örgütlenmiş dinler arasında gerçekten sıkı bir rekabet içeren bir oyun oynanmaktadır. **"Benimki seninkinden daha üstün", "Cennete gidecek olanlar bizleriz, sizler değil"** ya da "Ama Ahmet, budistlerin de dindar olduğunu nasıl söyleyebilirsiniz?" gibi oyunlar.

Freud "Din mi? Din bir yanılsamadır" diyor. Freud dini, çocukların sıkça kullandıkları "insanın çaresizliğinden ve desteksizliğinden kaynaklanan kendi dışındaki güçlere ve kendi içindeki güdülere yöneldiği saplantılı nevrozlar" olarak tanımlıyor.

Çocuk mantığını kullanamadığından belirli duygusal güçlerini kullanarak kendi sezgilerini kontrol eder, bastırır ve Freud'un "yanılsama" olarak tanımladığı şeyi geliştirir. Bir yetişkin, kendi içindeki ve dışındaki aynı tehlikeli, kontrol edilemez ve anlaşılması zor olan güçlerle karşılaştığında, "çocukluğunda kendisine aklın ve gücün hakimi olarak görünen ve sevgisi, koruması altında olduğu, isteklerine uyduğu ve koyduğu yasaklardan kaçındığı babasının kendisine hissettirmiş olduklarına bir geri dönüş" yaşar. Bu nedenle Freud'un dini bir

"yanılsama" olarak görmesi ve gözardı etmesi, kişinin kendi tek başınalığım ve dünya üzerindeki önemini anlaması açısından hiç de şaşırtıcı değildir.

Ama Erich Fromm dine farklı yaklaşmakta ve şöyle sormaktadır: "Ne tür bir dine gereksinim duyarız?"

> ***"Hiç bir kimse yoktur ki dine, bir dizi yönlendirmeye ya da kendini adayacağı bir şeye gereksinim duymasın; ama bu açıklama bize bu dini gereksinimin açık bir gereksinim olduğunu gösteren özel bir şeyin varlığını söylemiyor. İnsan hayvanlara, ağaçlara, altından ya da taştan yapılmış heykelciklere, görünmeyen bir tanrıya, bir azize ya da şeytani bir lidere tapabilir; atalarına, milletine, içinde bulunduğu sınıfa ya da partisine, paraya ya da başarıya tapabilir; ve inandığı din de pekala yıkıcılığa meydan veren ve hükmeden, sevginin ve kardeşliğin gelişmesine engel olan bir din olabilir."***

Hepimizin üzerinde fikir birliğine varabileceğimiz ve kendisinden yola çıkılarak gelişebileceğimiz bir ortak nokta yok mudur acaba?

Burada dinin varoluşumuzun iki temel koşulu ve sorumluluklarını alma yolundaki kişisel çabalarımızın bizleri kendilerine ulaştırdığı temel bir gerçek olan; tek başınalığımız ve yalnızlığımızın toplamı olduğu görüşümü sunmak istiyorum. Din (religion) sözcüğünün kendisi Latince'de **"birleştirmek, bütünleştirmek"** anlamına gelen religare sözcüğünden gelmektedir. Hem tek başınalığımızın hem de yalnızlığımızın sorumluluğunu almaya çalışmak insan olarak evrenle ve birbirimizle ilgili "nasıl" ve "neden" sorularına yanıt aramaktan başka bir şey değildir. Bu arayış çok küçük yaşlarda başlar ve değişik yönlerde ilerleyerek değişik tapınma biçimleri olarak kendisini dışavurur. Bu da bizi dindar yapar. Ne kadar dindar olduğumuz, bizi tatmin eden ve gereksinimlerimize karşılık veren yanıtların peşine ne kadar düştüğümüzle ve keşfettiğimizle doğrudan ilişkilidir.

Tekbaşmalığımız sırasında deneyimlediğimiz şeylerde bizi varoluşun bütününü çözmeye yönlendiren bir tür süregelen doyumsuzluk (hoşnutsuzluk) vardır. Hayvanların yeterli yiyecekle çevrili ve sağlıklı kaldıkları sürece mutlu oldukları doğru olmasına rağmen, bizim mutlu olabilmemiz için bundan fazlası gerekmektedir. **"İnsan sıkılabilen, sürekli doyumsuzluk duyan ve kendisini cennetten kovulmuş hisseden tek canlıdır. İnsan, kendi varoluşunu kendisine sorun haline getiren ve bu sorundan kaçamayan tek canlıdır."**

Victor Frankl yaşama ilişkin "nasıl" sorularının doyurulması gereksinimini anlatırken İkinci Dünya Savaşında beraber olduğu dikenli teller arkasındaki iki mahkum arkadaşının örneğini veriyor. Her ikisi de artık yaşamlarını sürdürmek için bir neden bulamadıklarından kendilerini öldürme girişiminde bulunmuşlardı. Ama Frankl ile yaptıkları konuşmalar boyunca ileride kendilerini bekleyen sorumlulukların olduğunun farkına varmışlardı. Birisini yabancı bir ülkede bulunan çocuğu, diğerini ise henüz bitirilmemiş bir dizi kitap bekliyordu.

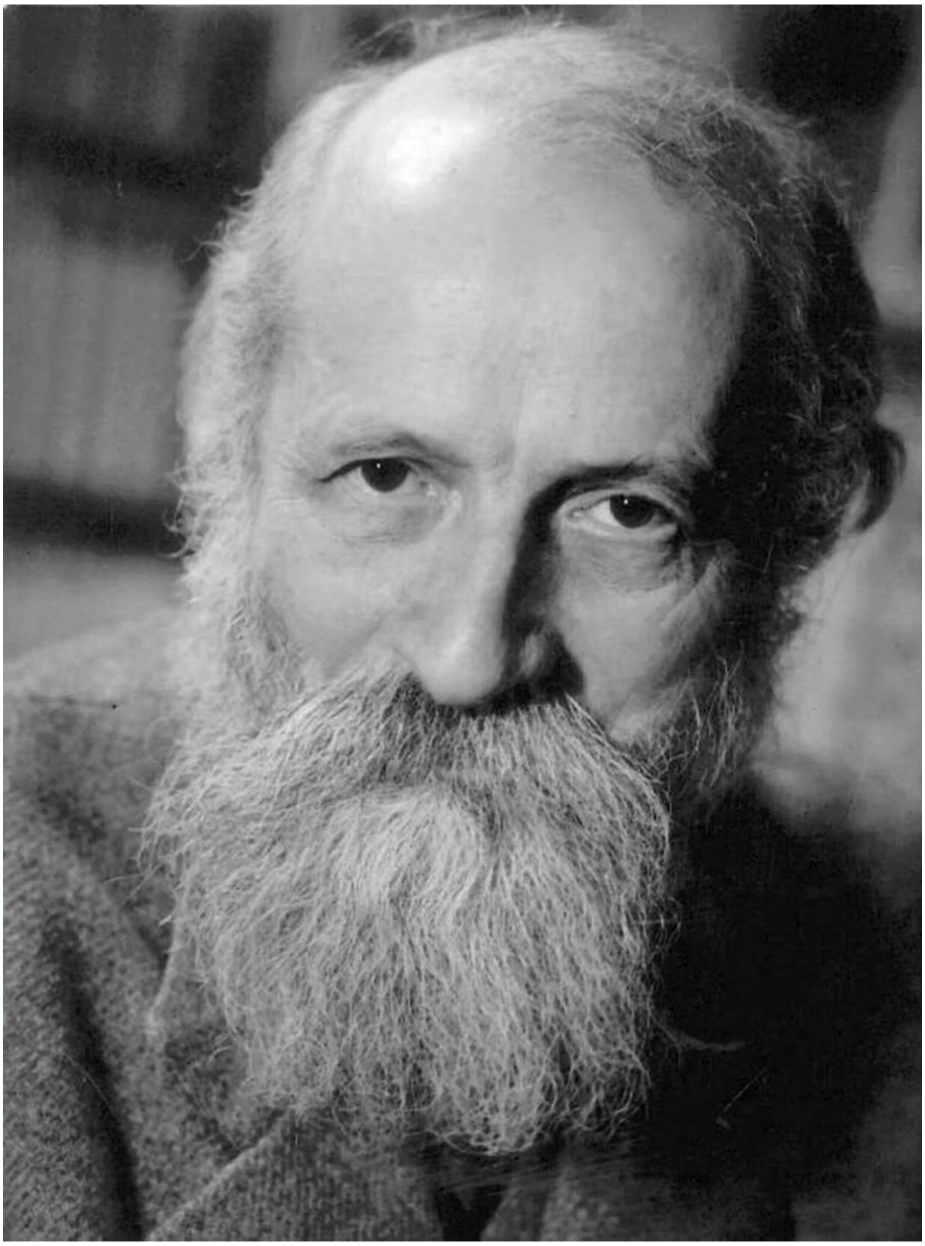
"Kendisine şiddetle gereksinim duyulan bir kişi ya da bitirilmemiş bir işin varlığı aracılığı ile sorumluluğunun farkına varmış olan bir insan yaşamını kolay kolay bir kenara atamaz."

O zaman doyumsuzluğumuzun temelinde kendi İYİ (O.K.)liğimizin insanlar tarafından doğrulanması gereksinimi vardır. Ama bütün bu evrensel süreç ile olan ilişkimizde kişisel varlığımızın bir amacı ya da değeri olup olmamasının da ötesine, BEN İYİYİM SEN DE İYİSİN (I'M O.K.-YOU'RE O.K.) durumuna ulaşmak evrenin kendi sınırları içerisinde varolan bir

seçenektir.

Sh: 173-177

Kaynak İRA J. TANNER YALNIZLIK: SEVME KORKUSU,. Türkçesi Nil GÜN Kuraldışı Yayınları 1997 İstanbul

MARTİN BUBER

Ronald Gregor SMITH
Çev.: Prof. Dr. Mehmet DAĞ

Bu eser, *"Makers of Contemporary Theology"* dizisi içinde yayınlanmıştır (Londra 1966).

Yaşamı

Martin Buber'in 8 Şubat 1878'den 13 Haziran 1965'e dek süren uzun yaşamı, dünya tarihinin en şiddetli çalkantılara ve değişikliklere sahne olduğu bir dönemi doldurmaktadır. Yalnızca kasıp kavuran savaşlar değil, aynı zamanda düşünce ve teknolojide görülen görkemli devrimler de, güçleri abartmaya gerek göstermeyen olanaklar kadar, dehşet te

yaratmıştır.

Martin Buber bu döneme bütünüyle katıldı. Orta Avrupa'da Yahudi geleneğine göre yetiştirildiği için, Yahudi yaşam ve düşüncesinin geleneksel biçimlerine yerleşmiş şekliyle Aydınlanma'nın son döneminin deneyimini edindi. Almanya'da Nazi yönetiminin çilesini çekti. 1938'den ölümüne dek yaşamının son 27 yılını, daha sonra 1948'de yeni İsrail devleti haline gelen Filistin'de geçirdi.

Yahudi geçmişini gözden ırak tutmadan, daha doğrusu, onu bütünüyle vurgulayarak, zamanla, Avrupalı bir kişilik (şahsiyet) haline geldi. Onun düşünceleri ve etkisi çok çeşitli düşünce ve eylem alanlarına öylesine önemli ölçüde yayılmıştır ki, ona bir dünya kişiliği de denebilir. Bu geniş çaplı ilginin bir simgesi olarak' Birleşmiş Milletler Örgütünün müteveffa Genel Sekreteri Dag Hammerskjold'ün, bir uçak kaza" sında ölümünden kısa bir süre öncesine dek, Buber'in ünlü kitabı Ben ve Sen (I and Thou)'in İsveç diline çevirisiyle uğraştığını anımsayabiliriz.

Yaptığı somut seçimlerde ve verdiği kararlarda Martin Buber'in gerçek yaşamı ile geliştirdiği düşünceler arasında var olan olağandışı yakın bağlantı dolayısıyla, onu yaşadığı dünyanın değişen ortamı karşısında izlemek önemlidir. Onun kendisine özgü başarıları ve etkisinin sürekli bir niteliğe sahip oluşu, ancak bu ortamdan bir şeyler kavradığımız takdirde, takdir edilebilir. Çünkü Buber dünyadan asla kopmamıştır; onun düşünceleri, akademik bir yalnızlığa çekilerek (inzivada) tasarlanmamıştır. Dünya işleriyle kendisine göründüğü biçimde her zaman tam olarak ilgilenmiştir. Bu tam olarak ilgilenişten, değerlendirmeğe çalışacağımız zengin yazılar çıkmıştır.

İlk Yılları

Martin Buber Viyana'da doğdu. 3 yaşında babasıyla annesinin boşanması üzerine, Galicia da bulunan Lemberg'deki dedesiyle ninesinin bakımına bırakıldı. Dedesi Salomon Buber önemli biri idi. İş yaşamı ve çiftçilikle parlak bir Yahudi Hukuku bilginliğini birarada yapıyordu. Ev halkı arasında genç torunu, güvenilir Yahudi geleneği ile Aydınlanma'nın ya da Haskalah'nın özgürleştirici ruhunun uyumlu bir bileşiminin deneyimini edindi. Özellikle tüm yaşamının çerçevesini oluşturacak sağlıklı bir dindarlık ve öğrenime derin saygı havasını soludu. Yahudi geleneği, Yahudi öğrenimi, hem yazdı hem de sözlü Kutsal Kitap ve klâsik İbranca çalışması, yaşamının sürekli temelini oluşturdu. Küçük Sadagora ve Czortkov kasabalarında geçirilen yaz aylarında ev halkı, Hasidist cemaatlarla ilişki kuruyordu. Buber'in düşüncelerine göz atarken, bu cemaatlardan daha çok söz edeceğiz. 14 yaşında, o sırada yeniden evlenmiş olan babasına katıldı ve Lenıberg'deki Polonya Gramer okuluna gitti.

Buber in, babasının çiftliğinde geçirdiği, çocukluğu ile ilgili bir öykü bulunmaktadır. Bu öykü, o dönemin yalnızca uzak ve yok olmuş bir taslağı olarak değil, aynı zamanda kendisini giderek açıklıkla ortaya koyacak olan zengin güçlerin bir ön görüntüsü (anticipation) olarak da görülebilir. Buber, bu öyküye, 1961'de Almanca yayımlanan, kendi özgeçmişi ile ilgili parçaları topladığı, küçük bir kitabında[21] "At" (The Horse) adını vermektedir. Ben, bunu 1947'de "İnsanla İnsan Arasında" (Between Man and Man) adlı yapıtta yayımlanan kendi çevirimden aktarıyorum :

---

21 *Begegnungen,* s. 15.

“Onbir yaşında yazı dedemle ninemin çiftliğinde geçirirken, olabildiğince sık olarak ahıra süzülür ve sevgili gri benekli atın boynunu incitmeden okşardım. Bu, geçici bir heves olmayıp, büyük, kesinlikle dostça ve aynı zamanda da derinden duygulandıran bir olgu idi. Şimdi elimin o hâlâ taze anısından başlayarak anlatmam gerekirse, hayvana dokunmakla deneyimini edindiğim şeyin Başkası, Başkasının görkemli başkalığı olduğunu söylemeliyim. Ancak bu başkalık öküzün ve koçun başkalığı gibi garip olarak kalmadı, tersine beni ona yaklaştırdı ve dokundurdu. Bazen olağanüstü bir biçimde düzgünce taranmış, kimi zaman da aynı biçimde hayret verici ölçüde kaba, güçlü yeleyi okşayıp, elimin altındaki yaşamı hissettiğimde, sanki tenime, ben olmayan bir şeye değen, canlılık öğesinin kendisi, kesinlikle bana yakın olan bir şey değil, hissedilir bir biçimde, başkası, yalnızca bir başkası değil, gerçekten Başka’nın kendisi idi. Yine de o, yaklaşmama izin verdi, kendi sırlarını bana açtı ve ögesel olarak kendisini benimle Sen ile Sen ilişkisi içerisine yerleştirdi. Yemliğe yulaf dökmediğim zaman bile, at, gizli işbirliği içinde olanların yalnızca birbirlerince anlaşılabilecek bir işaret vermeleri gibi, kocaman başını son derecede nazik bir biçimde kaldırır, kulaklarını çırpar ve sonra da yavaşça horuldar; böylece ben onaylanmış olurdum’"[22].

Okulu terketmeden önce Kant'ın ve Nietzsche’nin etkisi güçlü idi. Hattâ “Zerdüşt Böyle Dedi” (Thus Spake Zarathustra)’yi Polonya diline çevirmeye başlamıştı. Daha sonra Nietfcsche’nin “öncesiz dönüş” biçimindeki zaman görüşünün kendisi üzerindeki etkisinin, onu, çok daha başka bir zaman ve öncesizlik görüşünden nasıl alakoyduğunu anlatır[23]. Nietzsche’nin üslubunun etkisinin, kesinlikle Buber’in I and Thou (Ben ve Sen) adlı yapıtının özüne dek girdiğini ekleyebiliriz. İşte bu üslup yakınlığıdır ki, birçok okuyucunun Ben ve Sen’le ilk karşılaştıklarında deneyimini edindikleri gariplik ve çekicilikten kısmen sorumludur.

Öğrencilik Yılları

1896’nın kışında Viyana Üniversitesine kaydolduğunda, kendisini hemen evinde, bir özgür ruhlar dünyasında hissetti. Viyana'nın gerçekten “Romantik” olduğu bir dönem varsa, işte o, bu yaşlı çağın kapanışındaki dönemdi. Hans Kohn’un deyişiyle, “o dönemin Viyana dönemi olgun bilgeliğin ve büyük inceliğin mirasçısı idi. .. içerisinde yumuşak ve kadınca bir şey bulunan eğlentili bir romantikliğe sahipti”[24]. Öncelikle duygusallık ve müzikte ifadesini bulan ve kendisini sıradan dünyanın yabancı olduğu garip ve hoş bir eğlenti ve gerçeklik karışımı vardı, ilk yıllarındaki Rilke ve genç Hugo von Hofmannsthal, bu çağ sonu romantikliğinin yorumcuları idiler. Genç B u b e r için bütün bunlar edebiyata, felsefeye, sanat tarihi ve tiyatroya düşkün bir yaşam anlamına geliyordu. Onun Yahudi kökenine aldırış edilmedi. Gerçekten de Buber’in bu estetik varlığın zevklerinden bilinçli olarak yüz çevirmesi uzun sürmedi; ancak bu yüz' çeviriş, bütün yaşam ve üslubunun, bu estetik varlığın silinmez damgasını almasından önce olmadı.

Çeşitli yerlerde –Leipzig, Berlin, Zürih ve de Viyana’da –eski liberal tarzda geçirdiği

---

22 *Between Man and Man,* Fontuna ed. (1961) ss. 41 vd.

23 *Begegnungen,* ss. 18 vd.

24 *Martin Buber,* Hellersu (1930), ss. 19 vd.

öğrencilik yılları sırasında Yahudi geleneğinin gücü giderek kendisini gösterdi. Buna rağmen, önemli bir edebiyat yeteneği bulunan (ve daha sonraları Georg Munk takma adıyla yazılar yazan) **Paula Winkler adında Münih'li Alman bir öğrenciyle evlendi.** Buber'in ilk yayınlarından biri, Alman mistik yazar Jacob Boehme üzerine bir deneme idi. Öğretmenlerinin en etkilileri arasında Berlin'deki Wilhelm Dilthey ile Georg Simmel adlı filozoflar bulunuyordu. Ancak Buber'in kökenleri, her şeye karşın, güçlü ve sağlamdı.

Her şeyden önce, genç öğrenci, Siyonits hareket yoluyla kendi yerini bulmağa başladı. 1901'de Viyana'da Siyonist bir dergi olan Die Welt'in yönetmeni oldu. Ancak onun bu görevi, Siyonist hareketin önderi Theodor Herzl ile genç Buber arasında büyük ayrılıklar bulunduğu için, uzun sürmedi. Bir yıldan daha az bir süre sonra, Buber Berlin'e geçti ve orada bazı dostlarıyla birlikte bir Yahudi yayınevi olan Jüdische Verlag'ı kurdu. Hans Kohn'un da dediği gibi, bu yayınevi, yaptığı yayınlarla, "Orta Avrupa'da Yahudi Ulusal hareketini yarat

Aldığı Etkiler

Bununla birlikte, çok geçmeden Buber'in gelişiminde bir başka belirgin aşama ortaya çıktı. Siyonist hareketin gerçek temeli olarak Yahudi halkının ruhunu ve kültürünü yorumlama ve derinleştirmedeki etkin çabalarında ifadesini bulan yeni ciddi çalışmaları arasında, bütün dışa dönük faaliyetlerden bilinçli olarak yüz çevirdi. Mesleğinin iyice yönelmiş gibi göründüğü Siyonist fikirlerin yayımcısı ve yayıcısı olarak sürdürdüğü kamu yaşamından çekildi. 1904'ten 1909'a dek yaklaşık beş yıl süreyle kendisini Hasidist metinleri ve gelenekleri incelemeye verdi. Çok sonraları yazdığı üzere, burada Hasidlerin öyküsünde "yetkin (tam) insan düşüncesini tanıdım; aynı zamanda bunu dünyaya bildir-mekle görevli olduğumun da bilincindeydim" diyor[25]. Hasidist geleneğin içeriğini ve Buber için bunun ne anlama geldiğini ele alırken göreceğimiz üzere, bu, Buber'in yaşamındaki başlıca oluşturucu etkidir.

Buber'in kamu yaşamından uzun süre ayrı kaldıktan sonra ilk kamu görevinin Ocak 1909'da Prag Üniversitesinde Barkochba Yahudi Öğrenci Demeği için verdiği Yahudilik hakkındaki konferans olduğunu görmek ilginçtir. Oluşturulan çevreye çekilen öğrenciler arasında Frank Kafka da vardı. Buber'in düşünceleri ile Kafka'nın yapıtları arasındaki iç ilişkiler ve son derecede büyük karşıtlıklar, şimdiye dek yapılandan daha yakın bir incelemeye değer.

1919'dan 1924'e dek Buber, Siyonizmin siyasal ülkülerinin altında yatan tinsel vc kültürel gerçeklikleri geliştirmek için kendisinin kurduğu Der Jude dergisini; 1926'dan 1930'a kadar da Joseph Wittig ve Victor von Weizsacker'le birlikte, çeşitli dinlerin ortak sorunlarına yönelik Die Kreatur dergisini yönetti.

Fakat Bıber'in yaşamının en önemli kişisel buluşması 1920'lerin başlarında oldu. Bu, Ekim 1920'den beri Frankfurt-am-Main'deki özgür Yahudi Akademisinin başkanı olan Franz Rosenzweig'la olan buluşma idi. Rosenzweig dikkate değer bir düşünür, iliklerine dek Yahudi ve aynı zamanda da bugün "varoluşçu" felsefe denen akımın bir öncüsü idi. Onun büyük yapıtı, Der Stern der Erlösung" (Kurtarıcılık Yıldızı) 1921'do yayımlandı. Bu yapıtın

25 *Mein Weg zum Chassidismus*, Werke III, Munich ve Heidelberg (1963), s. 968.

büyük bir bölümü Birinci Dünya Savaşı sırasında siperlerden gönderilen posta kartları üzerine yazılmıştı. Buber, Rosenzweig'la birlikte Yahudi Kutsal Kitabını modern Almancaya çevirmeğe başladı. Bu iş, Rosenzweig'ın 1929'da zamansız ölümüne dek sürdü. Daha sonra Buber çalışmaya yalnız devam etti ve bu çalışmayı yaşamının son yıllarında tamamladı. Çalışmanın amacı bütünüyle pratikti: Özgür Yahudi Akademisi öğrencilerine bildikleri tek dilde kendi geleneklerini tanıtmaktı. Bu, önemli ölçülere Varan kararlı ve sürekli bir eğitim işindeki işbirliğinin merkezi bir parçasıydı. Bu çalışma, bütün Alman Yahudileri üzerinde ve onlar aracılığıyla da Filistin'de kurulacak Siyonist devlet biçimi üzerinde izini bıraktı.

Akademik Yaşamı

Buber 1923'te Frankfurt Üniversitesinde, Almanya'da, hattâ o sırada herhangi bir ülkede tek kürsü olan Yahudi Din ve Ahlâk Tarihi profesörlüğüne atandı. Bu kürsü daha sonra Dinler Tarihi'ni de kapsayacak biçimde genişletildi. 1933'te Naziler tarafından görevinden alındı. O günden 1.938'dc dek Almanya'da kaldı ve Bergstrasse üzerindeki küçük Heppenheim köyünde yaşamını sürdürdü; yardım ve cesaretlendirme konusunda yorulmadan Almanya'daki Yahudi yurttaşlarına destek oldu. Görevden çekilme ve dikkatini yoğunlaştırma yılları meyvesini veriyordu: Onlara Yahudi olarak sıkı durmalarını öğretebiliyor ve onların çektiği acıda görevlerinin tarihsel gerçekliğini tanıyabiliyordu. 1938'de Kudüs İbran Üniversitesinde Sosyoloji profesörlüğü görevini kabul etmek üzere Filistin'e gitti.

O sırada 60 yaşındaydı. Sanki yolun sonuna gelmiş gibi idi; Galicianın küçük kasabalarında zaddiklerin (*sıddiklerin*) masallarını dinlemiş olan delikanlı, artık Siyon'un bir köşesine çekilebilirdi. Gerçekte ise, onun en büyük fikrî faaliyet dönemi yeni banlıyordu. Kuşkusuz, bir anlamda, savaştan sonra yolladığı bir mektupta bana söylediği gibi, yalnızca, kafasında uzun süredir bekleyen şeyleri yazıya geçiriyordu. İkinci Dünya Savaşının dehşeti ve "üçüncü" savaşın, 1948 Yahudi bağımsızlık savaşının, şiddet-ve hayal kırıklığından geçerken, Buber tutarlı bir yol izledi. Sürekli olarak, kendisince genel anlamda ulusçuluktan farklı, Filistin'de Arap-Yahıidi işbirliği kavramını içine alan gerçek Yahudi hümanizmi için savaşırken, yorulmak bilmeden, Dağılıştan *(Diaspora)* çok çeşitli geri dönüş akımlarını, Kutsal Kitap'taki tek gerçek ve ortak kaynağına yeniden yöneltmeğe çalıştı.

Son çözümelemede, Buber'in en büyük çalışmasının ne Almanya ve İsrail'deki profesörlüğü, hattâ ne de insan yaşamı hakkındaki temel fikirlerinin yazılı biçimde sunuluşunda olduğu haklı olarak belirtilebilir. Onun en büyük çalışması, okul ve üniversitelerin, hattâ sevdiği kendi yetişkin eğitimi örgütlerinin ötesine taşıp, bir tek kişinin alanına giren eğitim türünde idi. Çok iyi tanıdığı, gönülden bağlandığı ve şiddetle eleştirdiği Kierkegaard gibi, kendisi de "o tek kişi" için, kalabalıktan, kendi öznelliğinden çıkarılıp, güven yaşamına sokulmağa hazır olan insan için çalıştı, düşündü ve yazdı.

"Tanrı her şeyde görülmeli ve Kendisine her temiz hareketle ulaşılmalıdır". Hasidizm öğretisini Buber böyle özetliyordu[26]. O aynı zamanda bu inançla yaşadı ve uzun yıllar onurla dolu bir yaşamdan sonra bu inançla öldü. .

Onun yaşamı hakkındaki bu kısa özeti iki alıntıyla bitiriyorum. Birincisi, kendisine Barış

---

26 *Aynı yapıt,* Werke III, s. 962.

ödülü vermeleri vesilesiyle, 1953'te Frankfurt'ta Alman Kitap Yayımcılarının toplu üyelerine verdiği söylevden alınmıştır. Buber, bu konuşmasında, insanın, topyekun savaşa neden olan buhranından, kendi halkından boğazlanmış milyonlarca kişiye, birlikte getirdiği dehşetten ve şu anda içinde yaşadığımız sahte barıştan söz etti. İnsanlar arasındaki güvenin temel koşulu ortadan kaybolmuştu. Buber şöyle dedi:

"Fakat her şeye karşın inanıyorum ki, halklar şu saatte birbirleriyle diyaloga, gerçek diyaloga girebilirler. Gerçek bir diyalogda, taraflardan her biri ötekinin karşısında olduğu zaman bile, karşısındakini var olan bir başkası olarak dinler, onaylar ve doğrular. Ancak bu biçimde, çatışmanın, dünyadan kaldırılamasa bile, insanın hakemliğine tabi olması ve böylece üstesinden, gelindiği bir noktayla ulaştırılması mümkündür"[27].

İkinci alıntı, Buber'le uzun bir günlük buluşma ve denemelerinden birinin İngilizce çevirisi üzerinde uzun bir çalışmadan sonra almış olduğum notlardan çıkarılmıştır. Amerika Birleşik Devletlerine geziden yeni dönmüştü ve izlenimlerle dolu idi. Bana New York kentinde bir taksi gezintisiyle ilgili küçük bir öyküyü anlattı. Sürücü konuşkan biri idi. Aralarında şu karşılıklı konuşma geçti:

Sürücü: Garip bir adamın yazdığı bir makaleyi okuyordum. Diyor ki, öfkelenmemelisiniz, ayrılıklarınızı sabırla ve başkasıyla barış yolunu arayarak çözümlemelisiniz.

Buber: Aynı düşüncedeyim.*

Sürücü: Bunu söyleyen 700 yaşında, garip bir adamdı.

Bubeı-: Büyük bir yaş.

Sürücü: Evet. Adı Francis'di.

Buber: Onu ben de tanıyorum. Onun hakkında sana pek çok öykü anlatabilirim.

Böylece onlar Francis'den söz etliler ve sonunda Buber görmek istediği kitapçı dükkanında indi. Sürücü ayrıldı. Taksinin ayrılmasından uzun bir süre sonra Buber gözlük kutusunu yitirdiğini farketti. Henüz bu konuda bir şey yapacak zaman bulamadan, sürücü, elinde gözlük kutusu ile birlikte, yeniden göründü'. "Tatlı çocuk", dedi Buber; bütün insanların önünde sürücü başını bir süre Buber'in omuzuna dayadı ve böylece kucaklaştılar.

Düşüncesi

Martin Buber in yapıtlarının İngilizce tam bir baskısı yoktur. Hatta 1962—1964 yılları arasında yayınlanan 3500 sayfanın üzerindeki Werke'nin (Yapıtların) Almanca baskısı bile tam değildir, özellikle Buber'in 1925'te Franz Rosenzweig'la birlikte başladığı ve yaşamının sonlarına doğru yalnız başına tamamladığı İbranca Kutsal Kitabın Almancaya çevirisi, ayrı bir biçimde yayınlanmıştır. Yıllar içinde yayınlanmış olan İngilizce nüshaları, özellikle 1945'ten itibaren, Birleşik Devletler ve İngiltere'de birçok değişik yayımcılarca basılmıştır. Kimi kez birden fazla çeviri bulunmakta, kimi kez de aynı parça değişik ciltler içinde, görülmektedir. Tam bir bibliyografyaya çok gereksinme vardır. Maurıce Freidman"ın geniş kapsamlı incelemesi, Martin Buber, The Life of Dialogue, 1955'de vermiş olduğu

---

27 *Genuine Dialogue and the Possibilities of Peace,* Pointing the Way içinde, Collected Essays (1957). s. 238 (çeviride değişiklik yapılmıştır).

bibliyografya eldeki en tam bibliyografyadır.

Fakat Buber'in Almanca baskının ilk cildine yazmış olduğu Önsöz de de söylediği gibi, yazılarında "tam ve kendisinin ötesine işaret etmeyen bir şey anlamında "yapıt" denebilecek fazla bir şey yoktur. Bu demektir ki, onun düşüncesi eylemleriyle bağlantılıdır, onlarca biçimlendirilmiş ve sırasında onları biçimlendirip, örneklendirmiştir. Ayrıca bu, onun yazılarının birbirine kenetlenmiş bir birlik oluşturduğu anlamına gelir. Bu nedenle onların hepsinde yer alan yol gösterici bir yorum yolu bulmak mümkün olsa gerektir.

Ancak bunu yapmak kolay değildir. Çünkü Buber'in düşüncesinin somut ifadeleri çok çeşitli alanlarda, ya da hiç değilse genellikle birbirinden ayrı olarak görülen alanlarda, ortaya çıkmaktadır. Yalnızca en açık olanları adlandırmak gerekirse, bu alanlar arasında sosyoloji, psikoloji, eğitim, kutsal kitap eleştirisi ve teoloji bulunmaktadır. Ancak yine de ona bir sosyolog, bir eğitimci, bir psikolog ya da bir teolog demek uygun olmayacaktır; o, bütün bunların ve daha da fazlasının bir bileşimidir. Ne de "peygamber", "bilge" ya da "kâhin" gibi eski bir betimlemeyi canlandırmağa çalışmak doyurucu olacaktır. Çünkü bu türlü deyimler, çeşitli düşünce disiplinleri arasında tarihsel açıdan kendi çağdaş ayırımlarımızdan önce gelen ve karşılıklı etkileşimde bulunduğu parçalanmamış bir dünyaya uygun düşen bir kavrama birliğini gerektirmektedir. Buber de bu çağdaş ayırımları, hiç değilse, sınırlı uygunluklarına değer verdiği ve kendi ötelerine işaret etmek üzere onlarla iş gördüğü ölçüde tanımaktadır. Başka bir deyişle, onun düşüncesi, geçmiş dönemleri bugünle karıştırmanın ya da yalnızca eskide yaşamanın karşıtıdır. Buber çağdaş dünyada yoğun bir biçimde yaşamakta ve salt bu nedenle de hem kendi düşünce hem de eylem güçlüklerimizden ileriye dönük bir çıkar yol gösterebilmektedir.

Bütünlüğü içinde insan

Biraz çekinerek, Buber'in katkısının bütünü konusunda uygun bir betimlemenin, onun *insanbilimle* (antropoloji ile) ilgili olduğu biçiminde yapılabileceğini önermeliyim. Çünkü onun merakı insan, yalnızca dağınık ilgileri olan insan değil, aynı zamanda bütünlüğü içindeki kendisine açık olan varlığın bütünlük olanağı içindeki insandır. Düşüncesinin pek çok noktalarında Buber'in görüşlerine dikkate değer bir karşı görüş sunan Prof. John Macmurray, burada muhtemelen İngilizcenin olağan kullanımını yansıtan bir ayırım yapmaktadır. Gifford konferanslarının ikinci cildinde şunları yazmaktadır:

> "...ben'i kendi gerçekliği içinde kişisel bir varlık olarak düşündüğümüzde, bir insanbilim araştırmasını başlatmış olmayız. İnsanbilim bir bilimdir, bilimsel bir araştırma da yalnızca nesneldir; nesnel bir anlatım ise zorunlu olarak kişisel değildir"[28].

Böylece Prof. Macmurray herhangi bir "kişisel olana ilişkin kuramın" bir insanbilim sorunu, değil, bir felsefe sorunu olduğunu söyleyerek sözlerini sürdürmektedir. Eğer Buber'e felsefî insanbilimci adını verirsek, belki de Macmurray'in itirazını karşılayabiliriz. Durum ne olursa olsun, Buber'in merakı insan, kişisel yaşamın kendi ilişkili gerçekliği içindeki fiil halidir, işte onun bu kapsamlı ilgisi, görünüşte birçok alanlarda son derecede değişik ilgilerine egemendir. O, kesinlikle, insanbilimle bilimsel ve "yalnızca nesnel" bir araştırma olarak ilgilenmemektedir. Fakat öte yandan herhangi bir "savı" ya da kuramsal

---

28 J. Macmurray, *Persons in Relation* (1961), 9. 27.

durumu da savunmamaktadır. Bir Tanrı ya da âlem kuramına dayanarak araştırma alanlarında nelerin bekleneceğini ve nelerin yapılacağını önceden bilen bir zümrenin ya da bağlandıkları hedefin sevilen kişisi *(persona* aydınlanmamış Polonya ve Ukrayna Yahudilerinin, en büyük, sanat ve düşüncedeki her bireysel dehadan daha büyük, bir ruh olgusu, imanıyla yaşayan bir toplum meydana getirdiğini" yazar[29]. Nitekim bu toplumun öğrenci çeken ve küçük cemaatlar oluşturan önderleri, *zaddikim* (sıddîkler), yani kutsal ya da. dürüst, sınavdan geçmiş, kendilerini kanıtlamış kişileri vardı. Buber bu cemaatları Galicia'da tanıdığında, bir ölçüde bozulmuş bulunuyorlardı. Yine de onların önemini kavramayı başardı. Hareket olağan dünyadan ilişkiyi kesmek, içe yönelik bir tapınma, bireysel zühd ya da tinsellik geliştirmek anlamında mistik değildi. Tersine, Buber'in kendi sözleriyle, "bu yaşamın, özünü oluşturan bütün bir kişisel inanç tutumu, cemaati oluşturmağa çalışmaktadır"[30]. Bu cemaat, oir manastır düzeni gibi, dünyadan çekilmiş bir tarikat olmayıp, dünyada ve dünya ile birlikte yaşamaktadır. Dünyada ve dünya ile birlikteki bu yaşam Hasidizmin özüdür. "Hasidik öğretiye göre, insanın, her insanın görevi, Tanrı için dünyayı ve kendi varlığını doğrulamak ve bu yolla ikisini de değiştirmektir"[31].

Başka bir deyişle, bu iman cemaatinin değişik biçimi "her günün kutsanması"ndan ibarettir. Dolayısıyla bu biçim, özellik bakımından, yeni bir öğreti biçiminde sunulmayıp, kesintisiz Yahudi geleneğinin somut ve yaşayan yorumu olarak belirmektedir. Buber'in kendisi de, hemen hemen bütün yaşamı boyunca, geçmişten aktarılan öyküler üzerinde çalışmıştır. Onun daha "felsefi" olduğu iddia edilen, Ben ve Sen (I and Thou) gibi, yazıları, bile hasidist hareketin imgelemeleri ve biçimi ile yüklüdür. Onun, yaratıcı bir ruhun dokunuşuyla, geleneği değiştirdiği oldukça kesindir. Fakat onun bu geleneği saptırdığını sanmıyorum. Onun eserinden iki örnek vereceğim. Bunlardan ilki, Hasidımin (Hasidlerin) öyküleri (Tales of Hasidim) adlı kendisinin yapmış olduğu ana derlemeden alınmıştır.

"Rabbi Nahum'un torunu Skwirali Rabbi Jizchak şu öyküyü anlattı: .Tschernobil'den uzak olmayan küçük bir kasabada Sabat sona ererken, dedemin bazı Hasidleri Kraliçenin Escort yemeğine katılmak üzere oturdular. Dindar ve dürüst insanlardı; nefsin vermesi gereken hesaptan konuşuyorlardı. Bu, Tanrı'dan korkuları ve alçakgönüllülüklerinin sonucu olarak, onlara, kendilerinin büyük günah işlemiş oldukları duygusunu verdi; hepsi kendileri için umut olmadığı ve tek tesellilerinin büyük zaddik (sıddîk) Rabbi Nahum'un halkasına katılmış olmaları olduğunda birleştiler: Rabbi Nahum, onları yükseltip, kurtaracaktır. Yine onlar gecikmeden öğretmenlerine (mürşidlerine) gitmeleri gerektiğinde birleştiler. Bunun üzerine ayağa kalkarak Tschernobil'e gittiler.

Aynı Sabat günü dedem evinde oturuyor ve nefsinin vermesi gereken hesabı düşünüyordu. Ona da bu, büyük korkusu ve alçakgönüllülüğünün sonucu olarak, "büyük günah işlediği duygusunu verdi; tek umudu Tanrı'ya son derecede bağlı Hasidlerin kendi halkasına katılmış olması ve şimdi ona büyük yarar sağlayacağı noktasında toplanıyordu. Evinin kapısına gitti ve yandaşlarının yaşadığı yere doğru baktı; bir süre böylece bekledikten sonra, onların geldiğini gördü.

---

29 *Die. Chassidische Botschaft*, Werke III içinde, s. 760.

30 *The Origin and Meaning of Hasidism* (1960), s. 25.

31 *The Way of Men,* Londra (1950), s. 6.

Rabbi Jizchak öyküsünü şöyle bitirdi: ‚O anda iki kemer tam bir çember yaparcasına birleşti!"[32].

Açıkça görüldüğü üzere, bu türden bir öykü bizimkinden daha az parçalı ve tamamıyla daha kişisel bir çağa aittir. O aynı zamanda geleneksel ve düzenli bir toplumu -bu durumda doğu Avrupa'daki XVIII. ve XIX. yy. Yahudiliğinin henüz parçalanmamış toplumunu-öngören aydınlatıcı bir efsanenin izlerini taşımaktadır. Fakat onun günümüzle ilgisiz olduğunu yazmak yanlış olacaktır.

İkinci örnek Buber'in kendisine aittir; onun kendi deneyiminden kaynaklanmaktadır. Bu örneği, o, **Dialogue** adını verdiğim **Zweisprache** adlı küçük kitapta yazmaktadır, öyküye "Bir Dönüşüm" adını vermiş ve ona önsöz olarak burada, bu dünyada yaşamı, dinsel ve olağan yaşam olmak üzere ikiye ayırmanın yanlışlığı konusunda bir not eklemiştir.

. . "Olan şu idi: 'Dinsel' bir coşkunluk sabahından sonra bir kuşluk vakti tanımadığım bir genç beni ziyaret etti, fakat ruhen orada değildim. Görüşmenin dostça olmasını kesinlikle aksatmadım. Ona günün bu vaktinde beni aklı dinlemeğe hazır bir kehanet olarak arayıp bulma alışkanlığında olan bütün çağdaşlarından daha kusurlu olarak davranmadım. Onunla açık açık ve dikkatle konuştum -yalnızca sormadığı soruları kestirmeyi atladım. Uzun olmayan bir süre sonra arkadaşlarından birinden -kendisi artık hayatta değildi-bu soruların temel içeriğini öğrendim; onun rastgele gelmediğini, kaderin kendisini sürüklediğini, laflaşmak için değil, karar için geldiğini öğrendim. Bana gelmiş, hem de bu saatte gelmişti. Umutsuzluk içinde olduğumuz halde, yine de birine başvurduğumuzda ne bekleyebiliriz? Kuşkusuz, yine de bir anlam bulunduğunu bize söyleten bir bulunuş.

O zamandan beri, ayırma, çıkarma, yücelme ve cezbeden ibaret olan 'dinsel'i bıraktım; ya da ö beni bıraktı. Kendisinden asla uzaklaştırılmadığım gündelik yaşamdan başka hiçbir şeye sahip değilim. Gizem (sır) artık kendisini açmıyor; kaçıp gitmiş ya da oraya, her şeyin olduğu gibi olduğu yere iyice yerleşmişti. Her ölümlü saatin hak ve sorumluluğunun doluluğundan başka bir doluluk tanımıyorum..."[33].

Burada biz, arınmış ve değiştirilmiş Hasidçi geleneğin, "başkalarıyla bağlantı kurma (diyalog) olanağı içinde yaşanan her şeyin" sunulduğu bir tek dünyada faaliyet halinde bulunduğunu görebiliriz[34]. Burada kendisine ait güncel bir deneyimde Buber, örnek biçiminde, insanın evrendeki görev ve kaderinin tam bir görüntüsünün cezbeden uzak, gerçek ve somut bir ifadesini ortaya koymuş olmaktadır. Onun söyleyeceği kesin anlamıyla bundan ibarettir. Nitekim o, bunu çok çeşitli biçimlerde, farklı modern disiplinleri hem eleştirerek hem de aydınlatarak ifade etmektedir. Ancak aslında o, bir tek kavrayışa sahip bir insandır. Bunu, insanın gerçek insanlığının gerçek bir ilişki içinde gerçekleşmesi biçiminde özetleyebiliriz.

Bununla birlikte Buber'in kavrayış gücü, basit bir inandırıcılığa sahip olmayıp, yalnızca çağdaş dünyada yol alır. Görkemli bir muhalefetle karşı karşıyadır. Bizim şu andaki kendi

---

32 *Die Erzählungen der Chassidim,* Werke III, ss. 209 vd. Krş., *Tales ofthe Hassidim. The Early Masters*, s. 172 (kendi çevirimi yaptım).

33 *Between Man and* Man, 99. 31 v.d.

34 *Aym yapit*, s. 32.

durumumuz, daha doğrudan doğruya ve daha uygun bir biçimde Max Scheler'inki türünden bir görüşle betimlenir. Scheler şunları yazmaktadır:

> **"İnsan bilgisinin başka hiçbir döneminde, insan, kendisine karşı, bugün olduğundan daha kuşkucu olmamıştır. Biz, birbirimiz hakkında hiçbir şey bilmeyen bilimsel, felsefi ve Tanrı-bilimsel (teolojik) bir insanbilime sahibiz. Bu nedenle artık açık ve tutarlı bir insan düşüncesine sahip değiliz. İnsanı araştırmakla uğraşan özel bilimlerin giderek çoğalması, kendi insan anlayışımızı aydınlatmaktan çok daha fazla karışık ve karanlık bir hale sokmuştur"[35].**

Bu bulanık durumda Buber'in kavrayışı devrimcidir. Bu kavrayış, uzlaşımları aşar ve çağdaş düşüncedeki olağan ayırım çizgilerini ortadan kaldırır. Seslerin çağımızdaki karmaşıklığına bir yenilik getirir. Bu, birçok kişi için kavranması güç olan, başkaları için ise kendilerinin her zaman bulanık bir biçimde algıladıkları bir gerçekliğin aydınlığını taşıyan bir yeniliktir. Kendi deneyimime göre, her iki türden insanlar da bana tepkilerinden söz etmişlerdir: Bu tepkilerden biri, Buber'in görüşlerinin yalnızca gizemli bir havası olduğu, öteki ise bu görüşlerin bir vahiy niteliğinde olduğudur.

Ben ve Sen

Bu yeniliğin kesinkes ne olduğu sorusuna en iyi bir biçimde Buber'in en ünlü ana yapıtı "Ben ve Sen"in nasıl karşılandığı göz önüne alınarak yaklaşılabilir. Bu kısa kitabın dikkate değer etkisi, farklı birçok alanlara girmesi ve aynı zamanda bir kaç özlü ifadeye indirgenmiş olması, Buber'in yeniliğininin günümüz için ortaya attığı sorunun bir belirtisidir. Bu kitap ilk kez Almanca olarak 1923'te; İngilizce olarak ise 1937'de benim çevirim yayınlandı. Almanca olarak onun etkisi, Nazi yönetimi sırasında bu etkinin karanlıkta kaldığı dönem hesaba katılsa bile, önemli olmuştur. Buber'in düşüncelerinin Hristiyanlıkla ilişkisini ele aldığımızda göreceğimiz üzere, bu yeni görüşler hem dikkate değer bir kabul görmüş hem de değişime uğramıştır. İngilizce olarak ta, aynı biçimde, bir kuşaklık bir dönem süresince, bu kitaptaki görüşlerin verimli tabiatı giderek dâha çok takdir edilmiştir.

Buber'i ilgilendiren husus, insanın kendisini birçok ilişkiler olanağı içinde bulduğu bir tek dünyadaki bütün durumudur. Bu ilişkiler öylesine karmaşıktır ki, Buber'in kendi ifadelerinin bile daha sonraki yazılarında açıklanması gerekmiştir. Buna karşın, yine de, bence Ben ve Sen'de gerçek bir aşama söz konusudur. Bu, olumsuz bir biçimde Descartes'le başlayan felsefî bilgi kuramının kuşkuyla karşılanması, olumlu bir biçimde ise yeni bir bilgi kuramının ince, şiirsel ve kaypak ifadelerle deyimlendirilmesi olarak nitelendirilebilir. Buna, Buber "*buluşma*" (begegnung) adını vermektedir. Kendisinde gerçek yaşamın doğduğu bu buluşma, insanla insan arasındaki yaşamla sınırlı değildir. Buber, bu yaşama ileten üç kapının bulunduğunu söylüyor: Birincisi tabiatla birlikte yaşam; İkincisi öteki insanlarla birlikte yaşam; üçüncüsü ise "ruhani varlıklar"la birlikte yaşamdır[36]. Bu yollardan her birinde Sen bulunabilir, ve ancak bu anda (Sen'in bulunduğu anda) gerçek yaşam söz konusu

---

35 Max Scheler, *Die Stellung des Menschen im Kosmos* (1928), s. 13.

36 *"Geistige Wesenheiten* Buber bundan, 6 Aralık 1957 tarihli bir mektubunda bana bildirdiği üzere, *"olgusal biçimlerdeki ruhu*" anlamaktadır. Bu, Eflatun'un ideleriyle aynı şey değildir; Buber bu ideleri doğrudan doğruya bilmediğimizi söylemektedir. (*I and Thou*'nın Ek'i, yeniden gözden geçirilmiş 2. baskı (1938), s. 129).

olabilir. Buber, bu gerçek yaşamı ilişki biçiminde deyimlendirir: "Başlangıçta ilişki vardır"[37] Sen, yani başkası araçlığı iledir ki, insan ilk kez kendisi, bir "ben" olur. Bu ilk çözümlemeye dayanarak Buber, ilişkili varlığın farklı birçok tarzlarını, sözgelişi, çocuğun annesiyle ilişkisini, sanat yapıtlarıyla buluşmayı, hayvanlarla ve ağaçlar gibi "cansız" nesnelerle olan ilişkiyi ve insanlar için üst bilinçli güçlerle olan ilişkiyi, belirler. Ne alt bilinç ne de üst bilinç ilişki tarzı, panteistik bir deneyim olarak anlaşılmalıdır. Buber, bütün kitabına özlü bir sunuş olarak Goethe'nin şu sözünü aktarır:

Böylece, bekleyerek, hedefi senden edindim:

Her öğede Tanrı'nın bulunuşunu.

Bu, en iyi bir biçimde, panteizm diye değil, panenteizm diye nitelendirilebilir. Panenteizme göre, her şey Tanrı olmayıp, Tanrı her şeyde bulunabilir. Alt bilinç deneyimi, çok daha az bir biçimde ruhçulukla denk sayılabilir. Buber, sözgelişi, ağaçla olan ilişki biçimini anlatımında, sözünü şöyle sonuçlandırır: **"Hiçbir nefsle ya da ağaç perisiyle değil, ağacın kendisiyle buluşurum"**[38].

Fakat bu ilk ve belirleyici yapıtta bile ilişki yaşamının ana kapısı, bizim yaşamımızın öteki insanlarla olan ilişkisidir. Miss Helen Wodehouse'ın Ben ve Sen'in öğretisini tartışırken yönelttiği haklı bir eleştiri beni, 1973'deki önsözümde son derecede basit olarak kişiler dünyasıyla, nesneler dünyasını ayırdetmeğe yöneltti[39]. Buber'in Ben ve Sen'de belirttiği üzere, dünyanın çift yönlülüğünün, insanlarla olan ilişki ile nesnelerle olan bağlantı arasındaki basit bir ayırım olmadığı doğru olduğu gibi, Ben ve Sen'de bile, ana buluşma kapılarının, kendi yaşamımızın başka insanlarla olan ilişkisi olduğu da doğrudur. Fakat esas olan, bu yaşama giden yol değil, daima bu yaşamın kendisidir:

> "Biçimin (suretin) suskun sorusu, insanın sevecen konuşması, yaratığın dilsiz açıklaması, hep, Söz'ün varlığına ileten kapılardır. Fakat tam ve bütünüyle buluşmanın olacağı anda, bu kapılar gerçek yaşamın tek kapısı halinde birleşir ve sen artık hangisinden girdiğini kestiremezsin"[40].

Burada açıkça görülen yenilik, o halde, ilkin, Buber'in insanın bütün durumunun bilincinde olmasıdır. İkinci olarak, Buber, insanın kendisi açısından bu bütünlüğün bütünüyle ilgilenildiğinin de bilincindedir. Onun böylesine titizlik ve beceri ile çözümlediği ilişkiler, bütünüyle faaliyet halinde iken, insanı yalnızca bilen kişi (süje), kullanan, istismar eden ya da deneyim geçiren fail, dolayısıyla bölünmüş bir birey olarak ilgilendirmeyen ilişkilerdir. Bilen kişi, istismarcı ya da propagandacının yahut ta heyecanlardan hoşlanan birinin -hatta başka bir insanın-deneyimi, kesinlikle insan varlığındaki bir ana öğedir. Fakat bu, asla bütünüyle bulunmayan, içerisinde nesnelerin birbiriyle ilişkili olduğu dünya olan O'nun (nesnenin) dünyasıdır; bu her zaman geçmişte vuku bulur. Biz, kesinlikle, Ben-Sen dünyası ile Ben-O (nesne) dünyası arasındaki ayırımı, içerisinde hareket edebileceği iki dünya arasındaki kesin

---

37 *I and Thou. s*. 18.

38 *Aynı yapıt*, s. 8.

39 Bkz., *Philosophy*, xx (1945), ss. 17-30.

40 *I and Thou,* 8. 102.

ayırım haline sokmaya karşı uyanık olmalıyız. İki yönlü olan bir tek dünya bulunmaktadır; fakat bu iki yönlülük, bir yandan, sözgelişi, O'nun (nesnenin) dünyasındaki bilim adamına, bir yandan da, sözgelişi, Sen'in dünyasındaki ozana özgü olarak görülemez. Bu iki yönlülük daha çok bütün âlem, her kişi, her insan faaliyetinde bulunur. Eğer Buber'in bu kitapta (başlığın da işaret ettiği üzere) vurguladığı husus, bizi, insan varlığının kişisel tabiatını bütün ifadeleriyle tanımağa çağırmak ise, aynı şekilde, insan düzenli bir toplumda yaşayacak olduğu takdirde, O'nun (nesnenin) dünyasının gerekli olduğu da doğrudur. Ayrıca, **"bizim kaderimizin yüceltilmiş melankolisi"**[41] her Sen'in bir O (nesne) olmasının zorunluluğudur. İnsanın durumunun bulanıklığı Ben ve Sen'in

1. Bölümünün sonunda şu sözlerle özetlenir:

> Yalnız şu anda yaşamak mümkün değildir. Eğer bu anı hızla ve tamamıyla egemen kılmak için önlemler alınmasaydı, yaşam bütünüyle tükenmiş olurdu. Fakat yalnız geçmişte yaşamak mümkündür, gerçekten de ancak geçmişte yaşam düzenlenebilir. Biz, her anı yaşayarak ve kullanarak doldurmalıyız; ancak o zaman o, yanmaz olur.
>
> Doğruluğun bütün ciddiyeti içinde şuna kulak ver: O (nesne) olmadan insan yaşayamaz. Fakat yalnız O'nunla (nesneyle) yaşayan kimse insan değildir[42].

İnsanın bütün yaşamını kendisinde tehlikeye attığı Ben-Sen ilişkisi, garip bir biçimde hem içerici (*inclusive)* hem do dışlayıcı (*exclusive*) olarak nitelendirilir. Bu ilişki, kişide evreni ve evrende de kişiyi içermesi bakımından, içericidir:

> "Muhakkak ki, âlem, tıpkı benim onda bir şey olarak bulunmam gibi, bende bir suret olarak bulunmaktadır. Fakat o, aynı nedenle, tıpkı benim onda olmamam gibi, bende değildir. Âlem ve ben karşılıklı olarak içiçe, birbirimizdeyiz. O'nun (nesnenin) durumunda içkin olan düşüncedeki bu çelişki, onunla ilişki dayanışması içinde sımsıkı bağlamak için beni dünyadan kurtaran Sen'in durumunda çözümlenir"[43]. Fakat o, aynı zamanda dışlamaktadır da:
>
> **"Âlemdeki bir varlık ya da yaşamla olan her gerçek ilişki dışlayıcıdır. Onun Sen'i özgürdür, ileriye doğru gider, tektir ve seninle karşı karşıyadır. Gökleri doldurur. Bu, başka hiçbir şey yok demek değildir; bütün başkaları onun ışığında yaşar"[44].**

Buber'in bu ilişki olgusunu anlatımında bir başka nokta daha göz önüne alınmalıdır. Bu, başkasıyla, herhangi bir başkasıyla buluşmada, başından beri, söz konusu olan şeyin — yani mutlak Başkası, öncesiz Sen, Tanrı ile buluşmanın-gerçekleşmesi kadar ileri bir adım değildir. Bu husus, Ben ve Sen'deki çok sayıda çeşitli metinlerden alıntılarla örneklendirilebilir. Gerçekten de bu husus, Buber'in hemen hemen her yapıtında ortaya çıkmaktadır, çünkü, kendisinin de dediği gibi, bu kitapta ve yazmış olduğu hemen hemen bütün kitaplarda "Tanrı ile konuşmaksan söz etmek zorunluluğunu duyar[45]. Böylece, Ben ve

---

41 *Aynı yapıt*, b. 16.

42 *Aynı yapıt*, s. 34.

43 *Aynı yapıtı* s. 93.

44 *Aynı* yapıt, s. 78

45 *Aynı yapıt*, 3. 136.

Sen'deki açıklamanın daha ilk aşamalarında şunları okumaktayız:

"Her alanda, kendi biçiminde, bizde mevcut her var oluş süreci sayesinde öncesiz Sen'in sınırına doğru bakarız; her birinde biz, öncesiz Sen'den gelen bir soluğun bilincindeyiz; her birinde biz, öncesiz Sen'e sesleniriz"[46].

Fakat bu "öncesiz Sen", haliyle, fiili ilişki alnına sokulmuş bir fazlalık olarak görülemez. Tanrı, ne ayrılmış bir Tanrı'dır, ne de bir ayrılık Tanrı'sıdır. Bu durumda;

"Tanrı ile olan ilişkide koşulsuz dışlayıcılıkla koşulsuz içericilik birdir. Mutlak ilişkiye giren kimse artık tek başına olan hiçbir şeyle, ne nesnelerle ne varlıklarla, ne yeryüzü ile ne de gökle ilgili değildir; fakat her şey bir tek ilişkide biraraya gelmiştir. Çünkü yalın ilişkiye adım atmak her şeyi gözardı etmek olmayıp her şeyi Sen'de görmektir, âlemi reddetmek olmayıp, onu gerçek temeline yerleştirmektir. Âlemden öteye bakmak ya da ona dikkatle bakmak, insanın Tanrı'ya ulaşmasına yardımcı olmaz; onda âlemi gören kimse onun huzurunda durur"[47]. '

Bu sözlerde biz, küçük çapta, Buber'in takındığı belli bir tutumu görebiliriz; o, daha sonraları bu tutumdan hareketle Kierkegaard'ın, "bir tek kişi" görüşüne, temelde evreni atlayarak, meşru olmayan bir Tanrı'ya ulaşma girişimini içerdiği biçiminde köklü bir eleştiri geliştirmektedir[48]. Bununla birlikte daha sonra biz, Buber'in bir bütün olarak Hristiyanlığın öğretisi konusundaki görüşüyle ilgili bir soru sormak zorunda kalacağız.

Bu arada biz, Ben ve Sen'deki görüşünü, bu yapıtın 1957'de eklenen son notunda yer alan gerçekçi ifadesiyle özetleyebiliriz:

'Tanrı'nın insanla konuşması, her birimizin yaşamında olan şeylere; özgeçmişsel ve tarihsel, çevremizdeki âlemde olan her şeye nüfuz eder ve onu ben ve sen için bir ders, bir bildiri, bir istem haline koyar"[49].

Bu türden ifadelerin bizi, başka varlıklar hakkındaki deneyimlerimiz üzerine bir kutsallık örtüsü çekmeğe çağırmadığı hususunu pek fazla vurgulamaya gerek yoktur. Bu noktayı kavramak, yalnızca onun hakkında bilgi edinmeyip, onu içtenlikle benimsemek, belki de İngiliz okurlar için, sesleniş biçimi olarak halâ ikinci tekil şahsı koruyan dillerde düşünenler için olduğundan, daha güçtür. Nitekim, bazı kuşkularla da olsa, bana kaçınılmaz göründüğü için, kitabın başlığını İngilizceye söz konusu biçimde çevirdim. "Sen" (*Thou*), pek seyrek olarak yalnızca tapınmalarda kullanılarak varlığını sürdürdüğü için, bu durum onu kutsallıkla ilişkili görme tehlikesini arttırmaktadır[50]. Ancak, Buber'in bütün düşüncesinde, içkin ve aşkın *(teşbihi ve tenzihi)* olmak üzere, aşkının (*tenzihinin*) bir bakıma doğal ya da içkin (*teşbihi)* düzen üzerine yerleştirilmiş bir şey olarak anlaşıldığı, ikili bir varlık düzeni

46 *Aynı yapıt*, f. 6.

47 *Aynı yapıt*, BS. 78 vd..

48 Bkz., *The Question to the Single One*, Between Man and Man içinde, ss. 60 vd..

49 *I and Thou*, s. 136.

50 Son zamanlarda, Koman Katolik Kilisesi gibi, ileri dönük dinsel cemaatlerde, tapınmada, ikinci çoğul şahıs siz'i kullanma eğilimi dikkatimi çekmektedir.

gören bir metafiziğe dönme önerisi bulunmamaktadır. İçkin ve aşkın, bütün olarak, Buber'in görüşünü anlamada aldatıcı kategorilerdir. Ya da, en azından, onlar, gündelik ilişkileri içerisinde, Buber'in burada ifadeye çalıştığı birliğin ağırlığını nadiren taşıyabilecek güçtedir. Onun ifadeye çalıştığı bu birlik, âlem, insan ve Tanrı'nın birliği olduğu halde, mistik bir birlenme değildir; katılmanın ta kendisidir. Buber şöyle yazmaktadır: **"Kuşkusuz, Tanrı, hem bütünüyle Başkasıdır; hem de bütünüyle Aynı olan, bütünüyle Bulunandır"[51].**

Bu ikili başkalık ve bulunuşun anlamı, daha fazla incelemeyi gerektirmektedir ve bu husus, en iyi biçimde Buber'in son yazılarından bazılarında yer alan daha açık bir çerçevede verilmektedir. Şimdilik biz burada yalnızca onun ilişkiyi anlayışının, ancak her Ben-Sen ilişkisinde bizim aynı anda Yüz'ün huzuruna, ya da daha uzlaşımlı olmakla birlikte, hiç te apaçık olmayan bir dille *"Tanrı ile karşı karşıya",* getirildiğimizi tanımakla tamamlandığını belirtebiliriz.

Bu nokta, hiç kuşkusuz, Buber'in görüşünün en önemli noktasıdır. Bu, son çözümlemede, bir iman sorunudur. Bir keresinde ona bu konuda bir soru sorduğumu anımsıyorum. Şöyle bir şey söylemiştim: "öncesiz Sen"in her ilişkili olayda yer alan bir şey olarak nasıl anlaşılacağı hususu bence açık değildir. Bu nasıl kanıtlanabilir? "Kanıtlanabilir mi?" diye yanıtladı. "Sen bunun böyle olduğunu biliyorsun". Şimdi, uzun süre sonra anlıyorum ki, sözünü ettiği bu bilme, güven dolu, inanan bir bilme idi. Bu türden güven, kabul edilebilir, hatta nihâi anlam taşıyan bir şey olarak onaylanabilir, fakat kanıtlanamaz.

İnsanla İnsan Arasında

Bu arada, bütün bu iman sorununun ifadesinde yer alan güçlükler ne olursa olsun, (biz, ayrıca, "Tanrı'ya ancak uygun bir biçimde seslenilebilir, ifade edilemez" derken[52], Buber'in, gerçekte her türlü doğrudan doğruya açıklama olanağını ortadan kaldırdığını anımsayabiliriz), onun düşüncelerinin ana kaynağının, hiç çekinmeden ya da her türlü açıklıkla, yahut ta "*diyalog*" adını verdiği şeyde iki ya da daha çok insanın buluşması olduğu açıktır. 1925 ile 1938 yılları arasında çeşitli zamanlarda yazılmış olan sonraki yazılarının derlemesi için Buber, kendisi, bana, İnsanla İnsan Arasında (Between Man and Man) başlığını önermiş[53], ve İngilizce baskıya yazdığı Önsöz'de söz konusu ciltte yer alan 5 yapıtın hepsinin, "küçük kitabı Ben ve Sen'le birlikte, bu kitapta, günümüzün gereksinmelerine özel bir dikkat göstererek, söylenenleri tamamlayıcı ve uygulayıcı yazılar olarak" doğduğunu yazmıştır.

"Günümüzün gereksinmeleri" gerçekte belli ölçüde basit bir dille açıklamayı gerektirmektedir. Ben ve Sen'in yüksek düzeyi göz önüne alınınca, Buber'in daha sonraki bütün yazılarını bir tür indirgeme olarak görmek gerekir. Fakat bu yazılar sorunun en açık olduğu noktada tehdit altındaki Ben ve Sen dünyası üzerinde düşüncenin yoğunlaştırılması; başka biı deyişle düşünceyi insan sorunu üzerinde yoğunlaştırmayı talep eden yazılar olarak daha iyi betimlenebilir. O'nun (nesnenin) dünyası -örgütlenme, nesnellik ve nesneler dünyası, ve İnsanlar ve nesneler dünyasına indirgenmiş Sen'in dünyası halâ kesinlikle bir

---

51 *I and Thou*, s. 79.

52 *Aynı yapıt,* s. 81.

53 Londra 1947.

gerçeklik olarak görülür. Fakat artık bu -söz konusu dünya, daha büyük bir deneyim tutkusuyla, başarısında ve gerçek insan yaşamını tehdit edişinde öylesine muzaffer ve öylesine üretken olarak görülmektedir ki, onun insanlar arasındaki gerçek yaşamı bastırma, hatta yok etme gücünden giderek daha çok söz edilmektedir.

Buber'in 1938'de Nazi Almanya'sından ayrılışına dek giden yılların deneyimi, o sırada söylenmesi gereken şeyleri, kaçınılmaz olarak, açıkça belirlemiştir. Dolayısıyla biz, Ben ve Sen alanının bile, halâ ince ve çok sayıdaki olanakları içinde başka insanlarla olan ilişkinin çok ötesine uzandığı[54] görülse de, yine de öncelikle insan alanıyla ilgili olduğunu görmekteyiz. Bu, gerçekten de daima en ön plânda yer aldığı halde, artık, özellikle siyasal alanda, O'nun (nesnenin) dünyasından yönelen tehdit daha âcil bir durum aldıkça daha açıklıkla ele alınmıştır. Hatta çözümlemenin, henüz, en başta diyalogun tabiatıyla ve karşılaştırma amacıyla örtülü monologdan başka bir şey olmayan yanlış ya da sahte diyalog biçimleriyle ilgili olduğu çarpıcı deneme, Diyalog'un yazılışı kadar erken bir tarihte, Buber *"yüzsüz diyalog imgelerinin yeraltı dünyasından"* söz etmektedir[55]. Gerçek diyalog ender bir duruma gelmiştir.

Gerçek diyalogda deneyimi edinilen varlığın karşılıklı oluşu, "başkasına doğru yöneliş", kesin bir biçimde yalnızca duygusal ya da öznelci bir düşünceyle karşı karşıya konur. Daha doğrusu o, "kendisinde sözün işitildiği ve pepeleyerek yanıt vermeğe cesaret edildiği somutlukla kesintisiz, aralıksız direnmenin bir birliği" olarak görülür[56]. Yine bir katılma olan, ve gerçek cemaatin temeli ve kaynağı olan, bu birliği, Buber, Nazi Almanya'sında gözleri önünde canlı örneğine sahip olduğu, çağımızın topluluklarıyla karşılaştırır:

"Topluluk birbirine kenetlenme değil, biraraya yığılmadır; yalnızca ilerleyen adımı tutuşturacak kadar çok insandan insana olan yaşamla birlikte, ortaklaşa silahlanmış ve donanmış bireylerin biraraya toplanmasıdır. Fakat cemaat, (şu ana dek bütün bildiğimiz) gelişen cemaat, artık pek çok kişinin yanyana değil, birbirleriyle birlikte olan varlığıdır... Cemaat, cemaatin olduğu yerdedir. Topluluk, kişisel varlığın düzenli bir eriyişine; cemaat ise, onun artışma ve birbirine yönelik olarak yaşanan hayatta doğrulanmasına dayanır. Topluluk için olan bugünkü coşku, cemaatin çilesinden ve kişiyi kutsamasından bir kaçış, dünyanın kalbindeki, benin tehlikeye atılmasını gerektiren hayati diyalojikten bir kaçıştır"[57].

Kesinlikle belirtmek gerekirse, bu türden bir çözümlemede sahip olduğumuz şey, yalnızca, (totaliter ülkelerle sınırlı olmayan) siyasal derneklerdeki gidişin eleştirisi değil, aynı zamanda bir çok insan derneklerinde Ben-Sen ilişkisine uzanmadaki başarısızlığın ve uzanma girişiminin eleştirisidir. Sözgelişi, insanları *"beden işçileri"* durumuna indirgeyen endüstri bu eleştiriden kurtulmuş değildir. Çünkü Ben-Sen ilişkisinden yoksundur, bunun

---

54 Sözgelişi, Between Man and Man içinde yer alan *Dialogue,* s. 27'de. Burada biz balâ "O'nun (nesnenin), bilincine sahip olduğum insan olmasının hiçbir biçimde gerekmediğini'* işitmekteyiz. "O,bir hayvan, bir bitki, bir taş olabilir. Hiçbir tür görüntü yada olay, zaman zaman bana bir şeyin söylenmesini sağlayan nesneler dizisinden temelde ayrı tutulmuş değildir. Hiçbir şey Söz'ün kılıfı olmayı reddedemez. Diyalog olanağının sınırlan bilincin sınırlandır".

55 *Between Man and Man*, s. 38.

56 *Aynı yapıt*, s. 44.

57 *Aynı yapıl,* s. 51.

sonucu olarak bu ilişkiden kaynaklanan *"asıl Biz"* de bulunmamaktadır. Gerçek cemaati var eden *"hayati diyalojik"*tir. Cemaat, topluluktan farklı olarak, üyeleri arasında sorumluluğa, Buber'in, **"Ben-Sen ilişkisinin kesin koşulu olan aynı ontik dürüstlük"** adını verdiği şeye dayanan bir ilişkiyi gerektirir[58]. Buber in burada betimlemeye çalıştığı şey, bu türden zümrelerin enerjileri ve dış etkilerden çok, iç yapısıdır. Yürürlükteki sosyolojik kategoriler, onun görüşüne göre, izleyicinin bakış açısından faaliyet gösterdiği için, bu toplum ontolojisini kavramaktan ya da sergilemekten uzaktır. Aynı biçimde şunu da ekleyebiliriz ki, Buber'in gerçekten cemaate ulaşma yolundaki bütün özleminde dinsel cemaatlerin temelli bir eleştirisi yer almaktadır. **Buber, gerçek yaşamın, örgütlü dinlerde, gerçek dua kendilerinde yaşamaya devam ettikçe, varlığını sürdürdüğünü kabul eder.** **"Dinlerin bozulması, onlardaki duanın bozulması anlamına gelir** [59]. **"İnsan kendi suretlerini Tanrı'dan kaldırmadığı takdirde, Tanrı onun suretlerine yakındır"**[60]. "Söz'ün çözülmesi"[61], kurulu dinsel cemaatler için sürekli bir tehdittir.

O halde bu ilk yapıtlarda, çeşitli biçimlerde, genelde benimsenen toplum ve cemaat görüşlerinin kapalı, fakat keskin bir eleştirisi yer almaktadır. Sonraki yazılarında ise Buber, gerçek cemaat için zorunlu ve mümkün gördüğü şeyin daha açık ve daha olumlu bir tespitine doğru yönelmektedir. "İnsan Nedir?" (What is Man?) adlı tanınmış felsefî denemesi, tartışmayı ileriye doğru, daha geleneksel anlamda, felsefi antropoloji alanına kaydırmaktadır. Bu deneme 1938'de İbran Üniversitesinde Sosyal Felsefe Profesörü olarak verdiği açılış derslerine dayandırılmıştı. Bu deneme, onun yeni giriştiği faaliyet değişikliğine paralel olarak bir biçem değişikliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada özel çözümlemeye ve eleştiriye tabi tutulan ikiz konu, bireycilikle ortak mülkiyetçiliktir. Her iki tutum da aynı temel İnsanî koşuldan kaynaklanır. Bunu, Buber, "muhtemelen daha önce aynı ölçüde hiç var olmamış var oluşsal bir yalnızlık yapısında son bulan kozmik ve sosyal vatansızlığın birliği, evren ve yaşam ürküntüsü" biçiminde özetler. "Kişi kendisini -tıpkı istenmeyen bir çocuk gibi-hem tabiatın açıkta bıraktığı bir insan olarak, hem de dağdağalı bir insan dünyasının ortasında tek başına bırakılmış bir kişi olarak hisseder. Ruhun, bu yeni ve ürküntü verici durumun bilincine karşı ilk tepkisi çağdaş bireycilik, İkincisi ise çağdaş ortak mülkiyetçiliktir"[62].

Yaşamın bu her iki koşulunda insanın sonuç olarak ortaya çıkan yalnızlığına, Buber'in görüşüne göre, yararlı olabilecek yalnızca bir tek yanıt vardır ki, o da bireyin cinsdaşları ile buluşmasında odaklanmaktadır. '

> Birey ancak başkasının bütün başkalığında insan olarak bilip, oradan başkasına geçtiğinde, kesin ve. biçim değiştirici bir buluşmada yalnızlığından kurtulmuş olur"'[16].

işte bu, bireyciliğe ve ortak mülkiyetçiliğe gerçek bir *"üçüncü seçenek* tir; çağdaş insanın yalnızca kendi kendisiyle ilişkili olduğu temeldeki yalnızlığının **Sartre**'in sık sık

58 *Aynı yapıt*, s. 213 vd..

59 *I and Thou*, s. 118.

60 *Aynı yapıt*, s. 119.

61 *Aynı yapıt*, aynı yer.

62 *Between Man and Man*, s. 241.

aktarılan deyişindeki gibi, **"cehennemin başka insanlar olduğu"** biçimindeki yalnızlığın üstesinden gelinmesidir.

Fakat Buber için "insan varlığının temel olgusu insanın insanla birlikte" bulunmasıdır[63]. Daha önceki yapıtında Buber, bunu çeşitli biçimlerde vurgulamışın-. Haliyle, onu kuşatan yanlışlıkları, duygusallıkları ve keyfi saptırmaları kesip atmıştır. Bir bakıma denebilir ki, Ben ve Sen'de insanın, gizemli, fakat açıklanamaz bir ilişkililik birliği biçiminde çizilmiş bir tablosuyla karşılaşmaktayız. Gerçek yaşam başkalarıyla birlikte olan yaşamdır. Artık Buber bu gizemli gerçekliğe, ontolojik statü diye betimlenebilecek bir statü vermeğe çalışmaktadır.

Onun daha önce söylediklerine herhangi bir şey eklediğini sanmıyorum. Fakat o, bunu artık farklı bir biçimde söylemektedir. Özellikle buna şimdi üzerinde duracağımız iki denemede de girişmektedir.

İnsanlararası

Bu iki deneme, "Uzaklık ve İlişki" (Distance and Relation)[64] ile "İnsanlararasının öğeleri" (Elements of Interhuman)[65] dir. Buber burada sosyal olgularla karakteristik bakımdan insan alanı arasında bir ayırımı önermektedir.

Daha önce -hatta, hemen hemen elli yıl önce, Berlin'de Jüdische Verlag'ın yayımcılığını yaptığı sırada insanlar arasında uzanan gerçekliği göstermek üzere "*zwischenmenschlich*" (insanlar arasında ya da insanlararası) sözcüğünü bulmuştu; o sırada bunu sosyo-psikolojik bir sorun olarak görüyordu[66]. Şimdi ise "İnsanlararasının Ögeleri"nde önceki yargısının yanlış olduğunu açıkça kabul etmektedir. Artık o, bir yandan bütün sosyolojik ve psikolojik kategorileri ve bu öteki "insanlararası" kategorisini ayırdetmeyi arzulamaktadır.

Bu "*arasındalık*" (betweenness) kategorisinden neyi anlamaktadır, ya da insanlar arasında ne "olmaktadır" ? Bu, kaypak bir kategoridir ve Buber, onun yakından bilinişinin, kendine özgü tabiatının neredeyse bizden kaçmasına neden olduğunu düşünmektedir. Tipik bir zümre ilişkisinde "bir üye ile öteki arasında bulunma ilişkisi" söz konusu değildir[67]. Kural koyucu (normative) Öge bir kez daha topluluğun gücüdür. Kişisel öge ise genelde bastırılmıştır.

Fakat "in.6an.lararasmm" yaşamı için önemli olan, kesinlikle işte bu kişisel öğedir. Önemli olan, "iki insandan her biri için ötekinin bir başkası olarak oluşması, herbiriıiin ötekinden haberdar olması ve böylece onu kendi nesnesi olarak değil, yaşayan bir olayda

---

63 *Aynı yapıt*, s. 244.

[64] İlkin *Hibbet Journal,* xlıx (1951)'de yayınlandı, *Psychiatry,* xx, s. 2 (Mayıs 1957)'de ve *The Knowledge of Man* (1965) de yeniden basıldı.

65 İlkin *Psychiatry*, xx s. 2 (Mayıs 1957)Jdc yayınlandı ve *The Knowledge of Man**de de yeniden basıldı.

66 Bkz., Buber'in yönettiği *Die Gesellschaft* başlığım taşıyan bir dizinin I. cildini oluşturan Sombart'ın Das Proletariat'a yazdığı Önsöz, Frankfurt-am-Main. Bu Önsöz. Hans Kohn un çok değerli bir çalışması olan *Marlin Buber, Sein Werk und seine Zeit.* Ein Versuch über Religion und Politik, Hegner, Hellerau (1930), ss. 311-13'de yeniden basılmıştır.

67 *The Knowledge of* Aft n, s. 73 (kendi çevirimi yeniden düzenledim).

eşi ve ortağı olarak görüp, kullanması biçiminde onunla ilişkili olmasıdır..."[68]. Bu yaşayan olay, başkasının gözlemlenmesi ve nesnelleştirilmesiyle aynı olmayıp, bütün böylesi nesnelleştirmlere bir engeldir.

Eğer sosyolog, çalışmasının gerçekte insan ilişkileriyle ilgili olduğu ve bir insanını ötekini sıcak bir yakınlıkla algılamasını inceleme alanının dışında tutmadığı biçiminde bir itirazda bulunursa, Buber, ilkin, sıcak bir yakınlığın *(sympathy)* çok ötesine giden, hatta kendisine hiçbir duygu eşlik etmeksizin, vuku bulabilecek olan bir şeyden söz ettiğini ve ikinci olarak ta, ilişki sözcüğünde, bir kapalılık bulunduğunu söyleyerek yanıt verir. İlişki artık Buber için görkemli bir anlam ağırlığı kazanmıştır. O, işteki arkadaşlık ilişkisi ya da işe gelmeyen arkadaşın anımsanması gibi, yalnızca psikolojik bir olay da değildir. Tersine, "insanlararası" bir kimsenin gerçekte ötekiyle karşılaştığı bir alandır ve yalnızca psikolojik bir deneyim olmayan bu karşılaşmada, diyaloga katılan iki kişinin birlikte yaşadıkları" bir gerçekliktir. Kendiliğindenlik bu alanın bir belirtisidir, her türlü "sahtelik" ya da "benzerlik onun için tehlikelidir. Diyebiliriz ki, burada doğruluk, insanların "kendilerini başkalarına oldukları gibi bildirmeleri" bakımından, cismani bir güç elde eder[69]. Bu nedenle Buber'in insanlar arasında "dürüstlük" dediği şey orada mümkündür. Gerçekten de bu, bizimki gibi genellikle insanların kendilerinden başka hiç kimseyle dürüst bir ilişkiye sahip olamayacaklarının yaygın olarak düşünüldüğü bir dönemde özellikle arzulanan bir şeydir. Dolayısıyla bu gerçek diyalogda ya da konuşmada, başkası gerçekte olduğu gibi kabul edilir ve böylece bir yaratık olarak doğrulanmış olur.

Bu gerçek bilinçlilik, gerçek buluşma ve tam doğrulama durumunda başkasının kendisinde gerçekten mevcut olduğu bir güven tamlığı vardır. Bu durumun herhangi bir biçimde sosyolojik, psikolojik ya da bilimsel nesnel bir kategoriye indirgenmesi, onun, insanların gerçek yaşamını gösteren, ontik statüsüne hakkını veremez.

Bir insanın, görüşünü başkalarına zorla kabul ettirmeğe çalıştığı propaganda ile öğretmenin, öğrencide bulunanı ortaya çıkarmağa çalıştığı eğitim hizmeti arasındaki karşıtlık sayesinde Buber, bu, gerçekten başkasının yaşamına girmekten anladığı şeyin genelde uygulanabilirliğini açıklamaktadır. İnsanın gerçek varlığı o halde, zorlamaksızın karşılıklı oluştan ibarettir. "O, insanlar arasında kendisini açan bir işlevdir, insanın ben olarak gelişmesi için yapılan yardımdır, yaratılışına uygun olarak insanlığın kendi kendisini gerçekleştirmesi için birbirine verdiği insanlararasını doruğuna ulaştıran destektir"[70].

Psikolog Carl Rogers'la olan bir konuşmasında Buber, bir defasında, "Ben bireylere karşıyım, kişilerin yanındayım" demiştir[71]. Ancak Buber'in felsefi antropolojisini "kişiselcılık" *(personalism*) diye belirlemek aldatıcıdır. Kuşkusuz, Buber'in görüşüne göre, başkasının bir kişi olarak kabulü gerçek insanlığın mümkün olduğu tek yoldur. Fakat yine de söylemek gerekirse, burada birbirini kişiler olarak kabul edip, doğrulayan kişilerin birbirine göre durumunu saptamaktan daha fazla bir şey bulunmaktadır. Daha doğrusu, orada insanın kendisine katıldığı şey olarak "arasındalık", insanlararası alanının, gerçekliğine tanık

68 *Aynı yapıt,* s. 74.

69 *Aynı yapıt,* t. 77.

70 *Aynı yapıt,* b. 75 (kendi çevirimi yeniden düzenledim).

71 Bu konuşma banda alınmış ve *The Knowledge of Man'e* ek olarak basılmıştır.

bulunmaktadır, önemli bir anlamda Buber'in burada yeni bir aşkınlık görüşü -insan yaşamı için ne anlam ifade ettiğinin hiç bilinmediği ya da en ilkel bir biçimde tasarlandığı bir çağda ruhun gerçekliği-için çaba harcamaktadır.

Biraz daha önceki bir denemede, "Uzaklık ve Ilişki"de Buber, "insan yaşamının ilkesini" araştırmaktadır, "özel bir varlık tarzı" olan insanla işe başlar. İşte bu varlık tarzından biz, "özel bir varlık kategorisinden" söz etmeye geçebiliriz. Bu varlık tarzının özelliği, ikili harekettir; birincisi, "herhangi bir uzaklıktaki ilk durum" dediği şey; İkincisi ise, "ilişkiye girme"dir. Birinci hareket İkincinin koşuludur, ve bu ikili harekette insanın tipik dünyası oluşmaktadır. Çünkü bağımsız bir zıddı yalnızca insan algılayabilir. Yalnızca insan hem var olan, hem de kendisini aşan bir dünyayı algılayabilir. Yalnızca insan, kendi kendisi için var olan bir birliği düşünebilir ya da imgeleyebilir. Dolayısıyla insan, kavradığı âlemle ilişkiye girebilir. İşte bu ilişkiye girmede insan, "gerçekliğe hareket eden bir kategori" olarak betimlenebilir[72]. Ruhun gerçek tarihi işte bu toplam durumda başlar.

Burada daha biçimsel ve kesinlikle daha güç terimler içinde Buber, insanın varlığının temelli bir çözümlemesini yapmak suretiyle, ruhta, yalnızca anlamakla kalmayıp, aynı zamanda yaşayabileceğimiz durumu açık bir hale getirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla "başkasının ögesel başkalığı"[73], hareket noktasından daha fazla bir şeydir. Bir dünyanın, insanın dünyasının ve dolayısıyla onun gerçek insanlığının kabulüne ilişkin konunun ta kendisidir. İnsanın başkalarıyla ilişkisinde biz, bir gerçek kategoriden daha fazlasına, tarih denen bir kategoriye sahibiz:

> "insanların kendi bireysel varlıklarında gerçek buluşmalarla birbirlerini doğrulamaları gerekir ve bu da onlara bağışlanmıştır. Fakat bunun ötesinde, onların, kendi kardeşleri olan, nefsin kendileri için çaba harcadığı, başkalarının doğruluğunu farklı bir biçimde aydınlanmış ve doğrulanmış olarak görmeleri gerekir ve bu da onlara bağışlanmıştır"[74].

Bu başkasının doğrulanması, Buber'in *"mevcut kılma olayı"* adını verdiği olguda doruğuna ulaşır[75]. Bu olay nadiren tamlık kazanır. Buber'in insanlararası kategorisini ve tarihini bütün dikkatli ve titiz çözümlemesinin, yalnızca, tam gerçekleşmesi durumunda yaygın olarak bulunmayan bir olayı ele almayıp, aynı zamanda doğası gereği tam olarak deyimlendirilemeyen bir şeyi deyhnlendirmeye çalıştığı dikkate değer bir husustur. Dolayısıyla Buber'in "Her Şeyde Ortak Olan" adlı denemesinde Eflatun'un yedinci mektubuna baş vurması bir rastlantı değildir. Orada "bu konuyu" sözlü bir deyişe sokmanın imkânsızlığından haberdar olmaktayız (bu konudan Eflatun'un "mistik görüntü olarak görünen gerçekliğin tabiatını" anladığı anlaşılıyor^. Eflatun'un kendi sözleri şöyledir:

> "Çünkü o, öteki konular gibi hiçbir biçimde sözlü deyimlendirmeyi kabul etmeyip, konunun kendisine sürekli baş vurmanın ve ona katılmanın bir sonucu olarak, ansızın nefste, sıçrayan bir kıvılcımla alevlenen ve daha sonra kendi kendisini besleyen ışık

---

72 *The Knowledge of Man*, as. 56-62.

73 *Aynı*, *yapıt,* s. 69.

74 Krş., *The Knowledge of Mon*, s. 69 (keudi çevirimi yeniden düzenledim).

75 *The Knowledge of Man*, s. 70.

gibi, meydana getirilir".

Eflatun, bu konunun, doğasından çok, deyimlendirilmesinin güçlüğünden söz etmektedir. Eflatun'un onu "sıçrayan bir kıvılcımla tutuşturulan ışığa" benzediği biçiminde betimlemesi, bana öyle geliyor ki, doğası bakımından, Buber'in konusu gibi, insanlararasının alanı biçiminde açıkça ayırdedilmiştir. Bu bakımdan da bana, Eflatun'un deyimlendirilemeyen imgesinin, doğası ne olursa olsun, Buber'in bütün amacının, insan yaşamında tamamıyla tarihsel, herkese açık ve mistik aşırılıkları bulunmayan ve hatta temelde hiç te mistik olmayan bir gerçekliğe işaret ettiğini kabul etmek önemli görünmektedir.

Mistik sözcüğünün kendisi, hiç kuşkusuz, kaypak ve bir çok biçimlerde tanımlanabilecek niteliktedir. Kendi amacımız için Lalande'ın Vocabulaire de la Philosophie'sinde vermiş olduğu tanımı kabul etmekten mutluyum: Mistisizm, "insan ruhunun çok yakından ve doğrudan doğruya varlığın temel ilkesiyle birlenme, olağan varlık ve bilgiden farklı ve üstün düzeyde olan hem bir varlık tarzı, hem de bir bilgi biçimini oluşturan bir birlenme olanağına inançtır"[76]. Bu tanıma dayanarak diyebilirim ki, Buber, hem bu son yazılarında hem de ilk ve önemli yapıtı Ben ve Sen'de hiç te mistik bir birlenmeden söz etmediği gibi, olağanüstü bilgi ya da varlıktan da söz etmemekte; somut tarihsel gerçekliklerden ve her insanın olanaklarından söz etmektedir. Bu nedenle, Paul Tillich'in, Buber üzerindeki genelde değerli denemesinde, onun görüşlerinden mistisizm biçiminde söz etmesi yanıltıcıdır. Tillich'in "tanrısal olanın aracısız mevcudiyeti ve onunla birlenme biçimi"[77] diye tanımladığı mistisizm, Buber'in, yaşamının ilk günlerinde kesinlikle büyük çekiciliğine kapıldığı bir ilkedir. Fakat Ben ve Sen'i yazmağa başladığı sıralarda, Buber, bütün birlenme ya da *'"cezbe"* doktrinlerinin yanıltıcı doğası konusunda olduğu gibi, kendi anahtar sözcüğü *"ilişki"de* ve daha sonraları daha belirlenmiş *"insanlararası"* deyişinde işaret edilen temel gerçeklik hakkında da bütünüyle açıktı.

Onun işaret etmeğe çalıştığı şey, bir diyalogdaki iki ya da daha fazla kişinin "ortak bir yaşayan durumla kuşatıldığı" bir gerçeklik alanıdır[78]. Buber, bunu, başkasının "benimle birlikte bir ben olduğunu" söylerken, özlü bir biçimde deyimlendirmektedir[79]. Ben bunu ben olmanın bir karşılıklı bulunma konusu olduğu anlamına alıyorum: Ben, ancak başkalarıyla ilişkide kendisi olur. Bu, sıradan yaşamın dürüst bir deneyimidir. "İnsanlar, birbirlerine öz-varlığın göksel ekmeğini uzatırlar"[80].

Buber'in oldukça erken bir dönemde bu karşılıklı bulunuşun doğasına ilişkin önemli nitelikler bulunduğunu kavramış olduğunu görmek ilgi çekicidir. O, bu nitelikleri. **Ben ve** Sen'e 1957'd.e eklediği önemli Ek'te, özetlemektedir. Burada, o açıkça, "tam karşılıklı

76 E.R. Dodds, *Pagan and Christian in an Age of Anxiety* (1965)'de aktarılmıştır, s. 70.

77 *Theology of Culture* (1959), ss. 188-199.

78 *The Knowledge of* Man, s. 70.

79 *Aynı yapıt*, s. 71.

80 *Aynı yapıt,* aynı yer.

bulunuşun, insanın birarada yaşamında yer almadığını" söylemektedir[81]. Bunun ilk nedeni, insanın olağan " *yetersizliği''dir.* Fakat insanın durumuna özgü olan karşılıklı bulunuş konusunda bir başka sınırlama daha vardır. Buber bir kaç örnek vermektedir. Öğrenci-öğretmen ilişkisi yalnızca karşılıklı bir ilişki olamaz, öğretmen yönünden, kesinlikle, öğrencinin, onun bütün varlığında gerçek anlamda içerilmesi söz konusudur, öğrenci yönünden ise, ilişki "içerici" olamaz. Eğitim üzerine daha önceki denemesinde Buber, bu durumdan "tek yönlü bir içerme" ilişkisi biçiminde söz etmektedir[82]. "Parmak kaldırılması, soruşturan bakış"[83] tek yönlülüğün somut işaretleridir. Doktor-hasta ilişkisi de böyledir: Burada sınırlar vardır, yüzeysel bir ilgiye kaçmadan ya da daha da kötüsü, hastaya boyun eğme ve onu eğlendirme yoluna girmeden aşılamayacak "bir oran ve sınırlar çatısı bulunmaktadır"[84]. Hem öğretmen-öğrenci hem de doktor-hasta ilişkisi, bu nedenle, önemli ortak yönünden açık bir yetinirlik (*ascetisizm*) uygulamasını gerektirir. Papazın, cemaatinin bir üyesiyle olan ilişkisinde de durum böyledir.

Bu sınırlı ilişki türünde bile Buber'in "öteki yanın deneyimine sahip olma" dediği şey önemlidir. İçericilik, zorunlu olarak, tek yanlı olduğunda da, "uysal kişinin, arzulu kişinin, 'ortağın' kuruntu ile değil, varlığın fiililiği ile tam olarak gerçekleşmesidir"[85].

Öncesiz Sen

Şu anda biz, Buber'in başlıca yazılarındaki ana öğretisine göz attık. Zorunlu olarak biz, tam bir incelemede ele alınması gereken çok çeşitli malzemeyi göz önüne almadık, özellikle onun kutsal kitapla ilgili yazılarını, Siyonist tutumunu ve psikolojiyle olan ilişkisini düşünüyorum. Yine de ben onun insanlararası görüşünün, kısaca bütün öteki ilgileri de içinde aldığı düşüncesindeyim. Çünkü "arasındalık" alanı ilişki içindeki insanlara göz atmakla elde edilen bir durum olmadığı gibi, yalnızca böyle bir fikir olmaktan daha da uzaktır. O, fiilin hüküm sürdüğü bir alandır, fiilin bir kaynağıdır. Başka bir deyişle, etkileşimde, Buber'in "buluşma" dediği olguda, biz, insanların yeniliğe, yeni kararlara, yeni yapılara doğru tarihsel hareketlerinin, bütün, insan fiillerinin, biçim almaya çalışan bütün yaratıcı "itilimlerin", kaynağını bulmaktayız. Bu alana, sıçrayan ve tutuşan ateş, dersek, bununla biz, onu başka işaretlerle belirlemeye girişmekten alakonmuş olmayız. Burada işaret edilen şey, ruhtur, kaypak, her zaman mevcut, görülemeyen, ancak insan varlığının bütünüyle tarihsel aracı olan varlıktır. Bu ruh hiçbir engel tanımaz. O, aşkın bir güçtür, onsuz insan yaşamı, yalnızca yüzeyde sürecektir; o, nesnelerin düzenli bir deneyimine sahip olmaktır. Bu aşkın güç, özne-nesne ilişkisi boyutunun ötesinde bir başka boyut ekleyen deneyimdir. Buber, bu yaşanmış aşkınlık aracılığıyla, insan faaliyetlerinin çok sayıda birbirinden farklı alanlarına ait yeni olanakları hem eleştirmekte hem de bu yeni olanaklara zemin hazırlamaktadır.

Kendi toplumumuzun koşulu olan temel içkinciiik (*immanentism*), aşkınlıktan herhangi

---

81 *I and Thou*, 2. baskı, s. 131.

82 *Bettceen Man and Man*, **s.** 113.

83 *Aynı yapıt*, b. 127

84 *Aynı yapıt*, s. 122.

85 *AyıyapU,* s. 124. '

bir biçimde söz etmeyi son derecede güçleştirmektedir. Güçlük, Buber'i, aynı zamanda hareket noktası olan, son noktasına, yani her gerçek ilişkili olayda *"öncesiz Sen'in nefesi"* bulunduğu noktasına, dek izlediğimizde, acı verici bir dereceye yükselir. Böylece Tanrı'dan söz etmeye çalışırken, o, âlemde ister din adına, ister-herhangi bir inanç sistemi adına kullanılabilecek ve sömürülebilecek bir nesne olarak Tanrı düşüncesinden kaçmayı arzulamaktadır. (Bir defasında B.B.C.'deki bir söyleşide şöyle demiştir: **"itiraf etmeliyim ki, dinden pek hoşlanmam; Kutsal Kitap'ta da bu sözcüğün bulunmayışından memnunum"**[86]. Belki de biz, artık, Buber'in bu son tutumunu şu sözlerle özetleyebiliriz: İnsanlararası alanında hem bir kategori hem de tarih olan ruh, Tanrı'nın içinde bulunduğu durumdur. Fakat tunu, sözgelişi, sakınmadan, insanla insanın -Ben ve Sen birliğinin-Tanrı olduğunu söyleyen Feuerbach'ın teolojik antropolojisi ile aynı saymak yanıltıcı olacaktır[87]. Buber, Feuerbach'm bu görüşünü açıkça reddederek, ona, "kötü mistisizm" der ve onun daha iyi bir biçimde "Ben ve Sen birliği insandır" diye deyimlendirilebileceğini ekler. Öte yandan Buber'e göre, insanlararası, haliyle, öncesiz Sen için saydamdır**, "insandan insana geçen Sen tanrısal olandan bize inen ve bizden tanrısal olana yükselen Sen'le aynıdır"**[88]. Bu ifadeyi şöyle açıklamanın yanıltıcı olmadığını sanıyorum: Buber'e göre, Tanrı sorunu insan cemaatinin gerçekleşmesinden ayrı değildir. Özellikle, Tanrı sorusu, insanların sözleriyle "birbirlerini yoklayarak geçtikleri" gündelik âlem dışında, sorulamaz.[89] Bu son buluşma olanağı, ruhun oluşturduğu insan yaşamının diyalojiğinde doğabilir.

1933 yazında yazılan bir denemede Buber tarihten **"Tanrılık ve insanlık arasındaki diyalog"** diye söz etmektedir[90]. Buber sözlerini şöyle sürdürür:

> "Tarihin anlamı, kendi yaşamından bağımsız olarak biçimlendirebileceğim bir fikir değildir. Ancak kendi yaşamımla birlikte tarihin anlamını yakalayabilirim, çünkü o, diyalojik bir anlamdır"[91].

Bu, kendisinde ruhun diyalojik durumda tamamıyla tarihsel olarak tanındığı aynı insanlararası gerçekliğin bir başka ifadesidir. Eğer hümanizm sözcüğü bugün gelişigüzel kullanılan bir slogan ya da sıradan bir söz haline gelmeseydi, buna hümanizm denebilirdi. Ne olursa olsun, Buber, kendisi, cesaretle hümanizm sözcüğüne tam ve zengin bir içerik vermeğe çalışmıştır. "İbran Hümanizmi" *(Hebrew Humanism)* adlı bir başka denemede, Kutsal Kitap'ta bulduğu *humanitas*'ı şöyle anlatır:

> "*Humanitas*, doğruyu yanlıştan, gerçeği yalandan, Yaratanın sözlerinin aydınlığı karanlıktan ayırdığı gibi, koşulsuz olarak, ayıran bir tek tanrısal yönetim altında insan yaşamının birliğidir... önemli olan, her karar saatinde bizim sorumluluğumuzun bilincinde olmamız ve vicdanımızı, cemaati korumak için kesinlikle ne kadar şeyin gerekli olduğunu tartmaya çağırmamız ve kararlarda yanlışlardan, daha fazla değil,

---

86 14 Aralık 1961 tarihli bir yayında.

87 Bkz., *Dit Schriften über da s dialogisehe Prinzip*, Hcidelberg (1954) yazdığı *Son söz,* s. 288. .

88 *Aynı yapıt*, s. 299.

89 *Betıveen Man and Man*, s. 33.

90 *Israel and the World*, New York (1948), s. 81.

91 *Aynı yapıt,* s. 82.

yalnızca o kadarlığını kabullenmemizdir. Kudret istencinin taleplerini yaşamın kendisince yöneltilen talep olarak yorumlamamamız; Tanrının buyruğunun geçerli olmadığı belirli bir alanı bir yana bırakmayı bir uygulama haline getirmemiz... kamu yaşamına ilişkin kararlar verirken vicdanımızı yatıştırmayıp ya da başkalarının yatıştırmasına izin vermeyip, yüklenmek zorunda olduğumuzdan daha büyük suçla yükümlü kılmasın diye korku ve titreyiş içinde kaderle çarpışmamızdır. Her şeye karşın, yön gösteren mıknatıslı ibrenin bu titreyişi kutsal kitabın *humanitas*'ıdır"[92].

Hristiyanlıkla İlişkisi

Buber'in düşüncelerini gözden **geçirdiğimiz** bu kısa **incelemede** ben, yalnızca, elde bulunan karmaşık malzemeye bir ipucu sağlamaya çalıştım. Onun diyalog, buluşma, ilişki açısından insanın varlığını gerçekten tarihsel olarak ifade eden bir kategori sağlayan insanlararası görüşünü seçerken, kuşkusuz, Buber'in öteki ilgilerini, özellikle eğitim kuramına ve sosyolojik düşüncelere işaret edenlerini dışarıda bırakmayı **amaçlamadım.** Onun temel anlayışı ile bağımsız disiplinler -aynı zamanda estetik kuramı ve peygamberce yaşam görüşünün tabiatı gibi, öteki beşeri ilgileri -arasındaki iletişim çizgileri açıkça mevcut bulunmaktadır. Buber'in yazılarının incelenmesi, onca bütün insan faaliyetlerinin, kendisinin insanlararasıyla olan aşırı **ilgisinin** ışığında anlaşılabileceğini kolaylıkla gösterebilir. Tam ve kapsamlı bir çalışmanın bu noktayı daha tam bir biçimde ortaya koyması gerekecektir.

Bununla birlikte, Makers of Contemporary Theology (Çağdaş teolojinin Kurucuları) dizisi için yazdığımız bu kitapçıkta, Buber'in Hristiyanlıkla ilişkisi konusunda biraz daha açık olmak gerekmektedir.

Bu. derin ve karmaşık bir konudur. Yahudilerle Hristiyanlar arasındaki acıklı ve heyecanlı ilişkinin, Buber'de, zamanımız için yeni ve umut verici bir boyuta ulaştığına inanıyorum. Fakat Yahudi ya da Hristiyanların, kendi kurumlaşmış barınaklarında, bu, deyimlendirilmemiş umudu kabule kolaylıkla ikna edileceklerini düşünemem.

Teologlar ve Filozoflar

Kuşkusuz, Buber'in o günlerin teolog ve filozofları üzerinde yapmış olduğu etkiyi tartışmak daha kolay ve daha basit olacaktır. Fakat iki nedenle bu yöntemi seçmiyorum, ilk neden, bu etkiye ilişkin listenin, değerlendirilmesi hemen hemen bütün modem teolojiyi, kimi Roman Katolik teologları dışarıda bırakmadan ve yapıtlarının teoloji üzerinde önemli yankıları olan Gabriel Marcel ve Karl Jaspers gibi kimi filozofları da içerecek ölçüde, incelemeyi gerektirecek kadar uzun olmasıdır.

İkinci neden ise, genelde teologların Buber'in düşüncelerini açıkça kullanmalarının, onun düşüncesinin daraltılması ve biçim değiştirmesi sonucunu doğurmasıdır. Kısaca, bu, çoğu kez, Ben-Sen ilişkisinin bir yorum aracı, hemen hemen yeni bir bilgi kuramı kurma aracı olarak benimsenmesi anlamına ve kişiselci bir yaşam görüşünün çeşitli biçimlerde geliştirilmesi anlamına gelmiştir.

Kişiselciliğe Buber'in görüşünün daraltılması ve biçim değiştirmesi dediğimde, onun temel düşüncesinin, nesnelerle, insanla ve Tanrı ile olan kişisel ilişkinin önemini içermediğini söylemek istemiyorum. Buber'in, kendisinin de, Ben ve Sen'in ikinci baskısına

92 *Aynı yapıt*, ss. 246 vd..

yaptığı önemli Ek'te yazdığı gibi: ,

> "Tanrı'nın bir kişi olarak betimlenmesi, kendim gibi, Tanrı'dan (her ne kadar Eckhart gibi mistikler bazan O'nu "Varlık"la özdeşleştirseler de) bir ilkeyi ve (Eflatun gibi filozoflar zaman zaman O'nun bu olduğunu benimseseler de) bir fikri değil, başka ne olursa olsun, biz insanlarla yaratıcı, esinletici ve kurtarıcı fiillerde doğrudan doğruya ilişkiye giren ve böylece bizim O'nunla doğrudan doğruya ilişkiye girmemize olanak sağlayan O'nu anlıyorum. Varlığımızın bu temeli ve anlamı, yalnızca kişiler arasında sürebilecek biçimde, tekrar tekrar ortaya çıkan bir karşılıklı oluşu oluşturur. Kişisel varlık kavramı gerçekten de Tanrı'nın özünlü varlığının ne olduğunu belirtmekte tamamıyla yetersiz olmakla birlikte, Tanrı'nın aynı zamanda bir Kişi olduğunu söylemek de hem mümkün, hem de zorunludur"[93].

Buber, devamla, Tanrı'nın Mutlak Kişi, yani "sınırlandırılamayan Kişi" biçimindeki paradokslu betimlemesinden söz eder. Bana öyle geliyor ki, bu sözlerle biz, kişiden kişiye ya da özneden özneye şeklindeki bütün gerçekliğin basit özetinde belirtilenden daha karmaşık bir düşünce dünyasına sokulmaktayız. Gerçek şu ki, Buber, insan yaşamındaki "karşılıklı oluş"un yalnızca kişiler arasında sürdüğünden söz etmektedir. Fakat o, hem by Ek'te hem de, gördüğümüz üzere, başka yerde, "tek yanlılığı" betimlerken, bu karşılıklılığı öyle nitelemektedir ki, bana onun görüşünü daha kapsamlı olan "ilişkili" deyimi içinde anlamak daha iyi görünmektedir. Daha önce de işaret ettiğim üzere, bu, Buber için, insanlar arasında uzanan tarihsel gerçeklik olarak ruh kategorisini gerektirir. Başka bir deyişle , Buber, bütün insan olanaklarının belirleyicisi olarak tarihte ruhun yaşamının gerçekliğine işaret etmektedir.

Bununla birlikte, Buber'in etkisini daha ayrıntılı olarak incelemeyi isteyenler için, hiç değilse, önde gelen söz konusu teologlardan bazılarının adını vermek fena olmayacaktır[94]. Friedrich Gogarten belki de Ben ve Sen'deki düşüncelere dayalı kesinlikle teolojik bir yapıtı meydana getiren ilk kişidir[95]. Bu yapıt, Ich glaube an den dreieinigen Gott (Üçlü Tanrı'ya İnanıyorum, 1926) adlı yapıttır. 0 zamandan beri Gogarten bir çok kitap yazdı; bunların, genel olarak, ana noktası Mesih olan tarih anlayışının ayrıntılı olarak düzenlenmesine doğru giderek daha fazla yöneldiği söylenebilir. Karl Heim'in, birinci cildi 1931' de yayınlanan, büyük sistematik çalışması, Glaube und Denken, teolojide **"Sen'in bizde doğuşuyla"** birlikte ortaya çıkan Kopernikçi devrimden söz etmektedir. Karl Barth da yine, Yaratma Doktrini (Doctrine of Creation, 1948) adlı kitabının ikinci cildinde, "buluşma" görüşünü, Ben'in gerçek varlığım sağlayan şey olarak benimsemeye hazırdır. Fakat o, bu görüşü mesih kuramına ilişkin bir ifadede kendi asıl ve zorunlu sonucuna ilettiğini iddia etmektedir:

---

93 *I and Thou*, 2. baskı, ss. 135 vd. ,

94 Daha tam bir inceleme için okuyucular benim *I and Thou*'ya (1937, 1957) yazdığım önsözlere ve Buber'in *Die Schriften über das dialogische Prinzip* (1954)'e yazdığı Sonsöz'e bakabilirler. '

95 Burada, Ferdinand Ebner'in yapıtı, *Das Wort und die geistigen Realitäten*, Regensburg (1921)'in *I and Thou'n*un temel görüşlerinden bazılarını, dikkate değer bir biçimde, öngördüğünü söylemek gerekir. Alışılmış ölçülere göre, garip vc düzensiz bir yapıt olmakla birlikte, özellikle dilin doğası konusunda özgün ve yaratıcı düşüncelerle doludur. Buber, kendisi, bu kitabı ancak *I and Thou y*u tamamladıktan sonra okuyabildiğini söylemektedir.

Mesih, "kendi arkadaşları için, insan ve dolayısıyla Tanrı'nın suretidir"[96]. Dietrich Bonhoeffer'in ilk yapıtlarından biri olan Act and Being (Eylem ve Yarlık,'1931)'de, temelde Gogarten'in düşüncelerine dayalı olarak Ben-Sen kategorisinden önemli ölçüde yararlanılmıştır. Rudolf Bultmann'ın düşüncesinde, uzun ve yaratıcı teolojik faaliyeti boyunca, insanlar arasında Tanrı ile ilişkinin doğasına işaret eden kişisel yaşam benzetmesinden artan bir ölçüde yararlanılmıştır. Gerçekte Bultmann'ın teolojisinin biçimi bütün çağdaş teologlara oranla Buber'in anlayışına en yakın olanıdır. Buber'in Two Types of Faith (iki Tür Iman)'de Bultmann'ı, özellikle teşekkür ettiği dört teologdan ilki olarak adlandırması dikkate değer[97].

İngilizcenin konuşulduğu yerlerde Buber'in düşüncelerinin şu ya da bu biçiminin benimsenmesi, üzerinde hemen hemen tartışılmayan bir konudur. Ben-Sen felsefesi soluduğumuz hava gibi bir şey haline gelmiştir. Sözgelişi, J. H. Oldham'ın düşüncesinde (özellikle, Life is Commitment'te, 1953); (her ne kadar öğretmeni John Oman'ın etkisi Buber'in düşüncesine dikkate değer bir seçenek sağladı ise de), H. H. Farmer'in bir çok yazılarında ve John Baillie'nin çalışmalarında (özellikle, Our Knowldge of God'da, 1939), Buber'in düşüncelerinin yoğun bir biçimde kullanıldığını görmekteyiz. Bir tek filozof, John Macmurray, görünüşte Buber'den bağımsız olarak, Buber'in daha şiirsel ve kapalı biçiminin felsefi bir ifadesine benzeyen bir kişisel ilişkiler kuramı kurmaya çalışmıştır. Onun Gifford Konferanslarının ikinci cildi, Persons in Relation (1961), Buber'in birçok okuyucusu için, onların, gerçek cemaatin doğasını ortak kavrayışlarını, iyi bir biçimde aydınlatabilir. Bununla birlikte, Macmurray'in çalışmasında Buber'le ilgili olarak karşılaştığım tek gönderim Svarthmore Konferansı, **Search** for Reality in Religion (1965)'de bulunmaktadır. Burada o şunları yazmaktadır: **"Ben kendimi bu konularda çok büyük modern düşünürlerden biri olan Martin Buber'in peygamberce kavrayışına çok daha yakın buldum"**[98].

Yine de temelde, Buber'in görüşlerini açık ya da gizli olarak kullanmış olan teologlardan çoğunun, onları kendi asıl hedefinden saptırdıklarını söylemeliyim. Çoğu kez onlar, bu görüşlerini Bub'er'in kendisinin kabul edemeyeceği görüşleri geliştirmek için kullanmışlardır.

İsa

J. H. Oldham. Melville Chaning-Piorce ve T.S. Eliot da dahil olmak üzere, daha birkaç kişiyi davet ettiğim Buber'le pek iyi anımsıyorum. Ben söze şöyle başladım: Burada toplanmış olan bizler, büyük çoğunlukla Hristiyan geleneğin mensupları ya da en azından mirasçılarıyız, oysa o, Buber, Yahudi geleneğinden, gelmektedir. Bu nedenle önümüzde uzanan önemli sorun bana, onun Isa hakkında ne düşündüğü sorusu imiş gibi geldi.

Soruyu sorunca, ağırlığı hepimizin bilinci üzerine çökmüş gibi oldu; dünyanın yaşamında İsa'nın dininin ortaya çıkışının acıklı tarihi, görkemli zaferleri ve korkunç başarısızlıkları ile, sessizliği gölgeledi. Uzun bir suskunluktan sonra Buber şöyle dedi: "Bu, gerçek olmayan bir sorudur". Bu konu üzerinde daha yenilerde bütün bir kitap yazdığına (Two Types of Faith) ve

96 Krş., *Church Dogmatics* III/2 (1960), S9. 222 vd., ss. 277 vd..

97 *Two Types of Faith* (1951), s. 13. öteki üç teolog Albert Schweitzer, Rudolf Otto ve ve Leonhard Ragaz'dir.

98 *Aynı yapıt*, s. 24.

açıklanması bütün bir kitabı dolduran bir soruyu bir kaç tümce içinde yanıtlamasının beklenemeyeceğine ilişkin haklı bir açıklamadan sonra, şunları ekledi: “Eğer ben sana ağabeyin hakkında ne düşündüğünü sorsaydım, sen ne yanıt verirdin?” Daha sonra devamla İsa’nın Yahudiliğinin gerçekliğinden, bir Yahudi’yle, Yahudi olmayanın ulaşamayacağı bir yerde, karakterinin ve geleneğinin derinliklerinde konuşma gücüne sahip oluşundan ve aynı zamanda herhangi bir basit üçüncü ¡şahıs kullanarak İsa’ya ulaşılamayacağından söz etti: “Sana çok yakın olan birinin gerçekliğini tam olarak ifade edemezsin”.

Ben ve Sen’de bu tartışmanın bir açıklama oluşturduğu pek iyi bilinen bir parça bulunmaktadır. Buber orada şunları yazmaktadır:

> “İsa’nın 'ben’ sözü, dayanılamayacak kadar güçlü, apaçık olacak kadar yasaldır! Çünkü o, koşulsuz ilişkiye ait olan Ben’dir; bu ilişkide insan kendi Sen olan Babasına, kendisi yalnızca Oğul, başka bir şey değil, yalnızca Oğulmuşçasına seslenir. Her Ben dediğinde, yalnızca, onun için koşulsuz varlık haline yükseltilmiş kutsal ilk sözün Ben’ini anlayabilir. Eğer ayrılık ona herhangi bir zamanda dokunacak olursa, onun ilişki dayanışması daha büyük olur; başkalarıyla yalnızca bu' dayanışmadan ötürü konuşur. Bu Ben’i kendi başına bir güçle ya da bu Sen’i kendimizde bulunan bir ‘ şeyle sınırlandırmaya ve bir kez daha, gerçek, mecvut ilişkiyi gerçeklikten yoksun bırakmaya çalışmak yararsızdır. Ben ve Sen kalıcıdır; her insan Baba diyebilir ve o anda da Oğul’dur: Gerçeklik kalıcıdır”[99]. .

Konuşmamız sırasında sözünü ettiği Two Types of Faith’de, bu yapıtın Almancasını daha yeni tamamladığı sıralarda gönderdiği bir mektupta da bana yazdığı üzere, “Paul’a karşı İsa’nın tarafını tutma” cesaretini gösterir. Gerçekte söz konusu kitap, Buber’in gördüğü ka-darıyla, Matta, Markos ve Luka İncillerinin İsa’sıyla Paul’un ve Yeni Ahit’in öteki yazarlarının öğretisi arasındaki karşıtlığın derinlemesine bir incelemesidir. Karşıtlık güven anlamına gelen imanla onaylayıcı olan (ikrara dayalı) iman ya da bir şeyin doğru olduğuna inanç arasındaki karşıtlıktır.

Bu nokta son derecede önemlidir. İki türlü iman arasındaki ayırım nihaî olarak ve dolayısıyla sonunda ayırıcı olarak kabul edilebilir mi? Böyle olabileceğini sanmam. Bir şeyin doğru olduğuna inancın, kendi tarihsel durumumuzdan doğan, bizim üzerimizdeki kişisel iddia çerçevesinde bir güven ilişkisi, bir Tanrı’ya yönelme olanağını dışarıda bırakması gerektiğini sanmıyorum. Bunların ikisi birlikte gitmektedir. İsa hakkında bir şeyin doğru olduğuna, aynı zamanda yola, yani yol gösteren Bir’e güvenmeden inanmam söz konusu değildir.

Uzun olmayan bir süre sonra yazılan ve 1952’de yayınlanan **Eclipse** of God’da, Buber şu uyartıcı tümceyi söylemektedir: **“Gerçekten Tanrı’ya inanmak için O’nun hakkında bir şeyler bilmek gerekli değildir”**[100]. Bu sözlerdeki uyartıcılık kadar ölçülülüğü de kabul etmek gerekir. Tanrı ile olan ilişkide sürekli bir bilinemezlik öğesinin bulunması, kesinlikle, çok çeşitli dinsel ortamlardan gelenlerin katıldıkları derin bir doğruluktur. Tanrı adını kullanma cesaretini gösteren herkesin ihtiyat payı bırakma ve sessiz kalma gereğinin bilincinde olması gerekir.

---

99 *I and Thou,* ss. 66 vd.

100 *Eclipse of God* (1953), s. 40.

Buna karşılık, herhangi bir açık inançsal güven ve bunun sonucu olarak kendi dinine döndürme isteğinin aynı zamanda bu gerekli ihtiyaç payını koruyabileceğini tasavvur etmek güçtür.

Bununla birlikte, güven herhangi bir Tanrı'ya iman ilişkisinin merkezinde yer aldığı ve bu güven daima Tanrı hakkında bilebileceklerimizin kesinliğinin ötesine geçmeyi gerektirdiği halde, bu güvenin kendisinin sonu belirsiz bir iş olmadığını da söylemek gerekir. O, bir bakıma, olumsuz bir biçimde değil, bulanık bir biçimde güvenilir olarak bilinen Bir'e güvenmektir. Bu güvenilirlik, bize çok çeşitli biçimlerde açınlanır. Başta o, bizce, bize açık olan tarihsel olanaklar biçiminde bilinir. Bu, hem Yahudi hem de Hristiyan için, başta, İsrail'in tarihinde bizce henüz harekete geçmemiş olan tarihsel açınlamalarda anlam ifade eder.

Tarih ,

Bu nedenle Tanrı ile insan arasında derin ve sürekli bir diyalog olarak tarih duygusunun derinleştirilmesinde imanın ne olduğununun anlaşılması da derinleştirilebilir[101]. Bu noktada bana öyle geliyor ki, Yahudi ve Hristiyan gelenekler, gerçekten de bazı tarihsel olaylar, özel-likle İsa Mesih olayı hakkında özel bir itiraf dolayısıyla ayrıldıkları halde, yine aynı olaylar dolayısıyla birleşirler. Roman Katolik bilgin Hans Urs von Balthasar'ın çarpıcı sözleriyle: .

> "Yahudi ve Katolik bin yıldan fazla bir süre içinde bir kaç söz alışverişinde bulunmuş ve arkalarını birbirlerine dönmüş olabilirler; onlar birbirlerine karşı ilgisiz, hatta düşman da olabilir: Ancak onlar yine de birbirlerine çözülmez bir biçimde, bir tür kıbaç direği ya da sergi direği oluşturmak üzere çağlar boyu sırt sırta bağlanmışlardır – çünkü Tanrı'nın insanları, yenileri ve eskileri, birlikte, bir tek bölünmez ayıptır"[102].

"Bölünmez ayıba" katılma mecazını söylenebileceklerin en fazlası olarak kabul etmek en iyisi olabilir. Fakat ben biraz daha fazlasını söylemeyi göze alıyorum –umarım, bu, sonunda Yahudilerle Hristiyanlar arasında farklı, sahte ve yanıltıcı bir ayıba yol açmaz. Kuşkusuz, İsrail'in, hem eski hem de yeni İsrail'in tarihinin derin doğruluğu, bizim, Yahudi ve Hristiyanların, bu tarihin bizim üzerimizdeki meydan okuyuşuna ve iddiasına katılmamızdır. Böylece Buber şunları yazmaktadır: .

> "Tarihin anlamı, kendi kişisel yaşamımdan bağımsız olarak ifade edebileceğim bir düşünce değildir. Yalnızca kendi kişisel yaşamımla tarihin anlamım yakalayabilirim, çünkü bu anlam diyalojik bir anlamdır"[103].

Artık biz bu sözlere tamamıyla katılabileceğimiz gibi, kendimizi aynı zamanda özel tarihsel Mesih olayını bu diyalojik anlamın en yetkin derecesi olarak yorumladığımızı söylemek zorunda da hissedebiliriz. Daha önce Buber'in, tarihin diyalojik anlamı hakkındaki

---

101 İman ve tarih ilişkisi konusundaki bu ipuçlarını izlemek isteyen okuyucular, benim *Secular Christianity* (Collins, 1966) konusundaki kitabıma bakabilirler.

102 Hans Urs von Balthasar, *Martin Buber and Christianity* (1960), s. 72.

103 Martin Buber, *Israel and the World,* s. 82.

bu sözleri *"İbran Hümanizmini"* açıklayışı çerçevesinde nasıl kullandığını belirtmiştik[104]. Önerdiğim husus, Mesihte bizim o aynı hümanizmin tam mevcudiyetini, aynı diyalog çerçevesinde, Söz'ün insan tarihinde mümkün olan en tanı biçimde yoğunlaştırılmasında, onaylayabileceğimizdir.

Fakat Buber bu kadar ileri gitmeyecektir. "Yahudiler için kurulmuş bir Alman misyonuna" ilişkin bir dinleyici kitlesi önünde 1930'da verdiği açık sözlü seslenişinde, "dünyanın kurtarıcılıktan (şefaatten) yoksun" oluşundan söz etmektedir. Yahudi kurtarıcılığın gerçekleşmiş olduğuna katılmaz, bilir ki, böyle bir şey gerçekleşmemiştir"[105]. Hristiyanların kurtarıcılık görüşünü, zorunlu olarak, "vahye özgü ahiret kuramı" adını verdiği şeye dayalı bir biçimde görür. Bu konuda Buber şunları yazmaktadır:

> "Asli inayetin ona vermiş olduğu ve onun tarihsel çilelerinden hiçbirinin asla kendisinden çekip alamadığı güçle, Yahudi, bu anlayışın temelini oluşturan nefs ve dünya biçimindeki köklü ayırıma; varlığın tanrısal bir bölünmeye uğratıldığı anlayışına; büyük bir heyecanla korkunç kitle halinde yok olma (massa perditionis) düşüncesine karşı koyar... Peygamberlerin bildirdiği kıyamet günü hakkındaki inanç, bütün esaslarda yerli halkın inancıdır; vahye özgü inanç ise, bütün esaslarda İran ikiciliğinden (dualizminden) alınarak sistemleştirilmiştir. Dolayısıyla peygamberlerin bildirdiği inanç, yaratışın en son noktaya ulaşacağı sözünü; vahye özgü inanç ise, onun bozulup, yerine tamamıyla farklı tabiatta, bir başka dünya konacağı sözünü verir... peygamberlerin bildirdiği inanç, yeryüzünün kutsanacağına inanır; vahye özgü inanç ise, çaresizce felakete mahkum olduğunu düşündüğü bir yeryüzünden umudunu keser"[91]..

Buna karşılık şunu söylemeliyim ki, Hristiyanlık böylesine kolay bir biçimde betimlenemez. Ben, kendim, kuşaklar boyu Hristiyanlığın bütün savaşımını âlemin ikici yorumuna bağlamadan çözümlemeye daha çok eğilim duymuş olmalıyım. Hristiyanlık, kendi tarihini Markioniler açısından -ya da niahi olarak görülen herhangi bir ikicilik açısından yorumlamanın çekiciliğine karşı tutarlı olarak direnmiştir. Günümüzde bu sorun,, yeni bir biçimde, *"efsaneden soyutlama"* tartışması diye anılan bir tartışma çerçevesinde yoğun bir hal almıştır. Burası uzun bir tartışmaya girmenin yeri değildir. Ancak biz özetle şunları söyleyebiliriz: Biz, vahye özgü öteki dünya kuramı da dahil olmak üzere, efsanevi düşünce biçimlerinin yorumunda "onun sona erdirilmiş olduğuna , Mesih in gelmiş olduğuna, (Buber'in belirttiği gibi, bir kurtarıcılık durumunun var olduğuna değil-, kurtarıcılığın gerçekleşmiş olduğuna imanla henüz ulaşmamış'' olduğumuza, Son'un henüz bulunmadığına iman arasındaki diyalektiğin derinliklerine ulaşabiliriz.

Bu son derecede verimli diyalektik, bana öyle geliyor ki, özde Yahudi imanının diyalektiği ile aynıdır. Biz aynı yol üzerindeyiz ve aynı yöne bakmaktayız. Ancak, Mesihte Hristiyan, düşüncenin acı verici ve kesin olarak toplandığı noktada. Tanrı ile diyalogun gizemini tanıyıp, itiraf eder.

Bununla birlikte, Hristiyan, yine, de, kendisinin katkıda bulunduğu bir dizi önermeler biçiminde, hatta Tanrı'nın doğasına tamamıyla yeni ve gerçek bir anlayış biçiminde, fazladan ve her şeyi belirleyeni bir şeye sahip olmayı gösteriş konusu yapına isteği

---

104 Yukarıya bkz., s. 34.

105 *Israel and the World,* s. 35.

bulunmaksızın, Mesih'e bağlanır. Tanrı'nın Mesih'te tarihsel açınlanışına, olan güvenimiz ne Markionilerin ne de İranlıların, Tanrı'nın İsrail'le tarihsel diyalogunun gerçekliği konusundaki, bir çelişkisi olup, bu diyalogun doruğudur.

"Tüm İnsanları Sevmek"

Zamanımızda Hristiyamıı yapmış olduğu itirafın, yüzyıllar süresince olduğundan daha ciddi ve daha acıklı olarak, son derecede önemli "tüm insanları sevmek" deyişinin, yaşamı için geldiği anlamı gerçekleştirme yükümlülüğünü kendisine yüklediğini öğrenmesi mümkün ve zorunludur. Bu yükümlülük karşısında o, başkaları olmadığı halde, kendisinin "Hristiyan" olması bakımından, başkalarından farklılığını ifade etmeye hazırlıklı bile değildir. Hristiyan olduğunu ifade eden bir kimsenin, Dietrich Bonhoeffer'iıı deyişiyle, "Hristiyan olmanın belli bir dindarlık biçimine sahip olmak, (bir günahkâr, bir tövbekâr, bir veli gibi) özel türden bir yetinirlik biçimi geliştirmek anlamına gelmeyip, insan olmak anlamına geldiğini kabule daha hazır olduğu, zamanımızın bir anlayışıdır. Hristiyan'ı Hristiyan yapan, belli bir dinsel eylem olmayıp, dünyanın yaşamında Tanrı'nın acısını paylaşmaktır"

Serbestçe itiraf etmeliyiz ki, Buber'in, Hristiyanlığın yüzyıllar boyu gelişimi hakkındaki eleştirilerinden bir çoğu gerçekten ağırlık taşımaktadır. Özellikle, her zaman Ariflere (Gnostiklere) ve Markionilere özgü belli bir bu dünyayı aşağılama eğilimine, imanın çekim merkezini doğaüstü bir alana yerleştirme arzusuna sahip olup, aynı zamanda Ilımlıların tarihsel âlemin birliğine ve her günkü alemin kutsanmasına iliş* kin temel anlayışını reddetme eğilimi taşıyan ikiciliğin, Tanrı ile âlem arasındaki diyalogun dar bir devreye sokulması anlamına geldiği biçiminde reddedilmesi gerekir. Ne Yahudi ne de Hristiyan böyle bir ikici metafizikte yer alan bedenle ruhun, bu dünya ile öteki dünyanın bu biçimde bir ayrılışını kabul edebilir. Burada, bu alemde biz; yine de bir anlam bulunduğunu kabule çağırılırız.

Fakat bu demek değildir ki, bu dünyada başarıdan, doğruluğun güvencesi olarak söz edebilmekteyiz. Bana öyle geliyor ki, Buber, yaşamının sonuna doğru İsrail'de kibbutzların başarılı olarak kuruluşunu, kendi görüşünün doğruluğuna bir kanıt olarak görmenin çekici-liğine kapılmıştır. Burada Balthasar'ın eleştirisi büyük önem taşımaktadır:

> "Buber'in Yahudilerin peygamberlik anlayışı hakkındaki görüşü, yaşarmanın ifade ettiği aşkınlık öğesi bakımından eksiktir; asla kendisi üzerine yükselememektedir ve kendi düşünce plânı içine sıkışıp kaldığı için, sonunda toplumsal Utopianism paradoxuna hızla yuvarlanmaktadır"[106].

Ancak bu, Buber'in bildirisinin, hatta onun Hristiyanlıkla ilişkisinin önemi hakkında söylenmiş son söz değildir. Hristiyanlık, ne olursa olsun, çok yönlü bir gerçekliktir. Öykünün bütünü kolayca özetlenemez. Bununla birlikte biz, uzlaşma yöntemi için son derecede önemli olan pratik bir sonuca ulaşabiliriz: Yahudi başkasını kendi dinine döndüremez; Hristiyan ise döndürmemelidir: Yahudi ile Hristiyan arasında basit bir "ya o, ya da o" söz konusu değildir; her ikisi de tüm insanlara söz verilmiş olan bir tek kurtuluşun parçalarıdır.

Başka bir deyişle, teolojik bir sonuç olarak Yahudi ve Hristiyanların ortak kalıtı olan doğruluğa işaret etmeliyiz. Bu doğruluk, kutsal kitabın bir armağanıdır. Bugün

---

106 Hans Urs von Balthasar, *Martin Buber and Christianity*, s. 77.

toplumumuzun ortak koşullarında Tanrı'nın gerçekliği hakkında herkesi doyurabilecek bir konuşma yolu bulmak giderek güçleşmiştir. Nesne dünyası, olduğumuz ve yaptığımız her şey üzerine çökmüş bir karabasan gibi uzanıncaya dek, yayılmıştır. Hepimiz için geriye kalan umut, Buber'in şu sözlerinde ifade edilen meydan okuyuşa uygun bir davranış gösterebilmemizdir: **"Nesne olmadan insan yaşayamaz. Yalnızca Nesne ile yaşayan kimse ise insan değildir"**[107].

107 *I and Thou*, s. 34.

BEN ve SEN (I AND THOU)- Martin BUBER

Hzl: İnci Palsay

Kitabın orijinal metni Almanca'dır. Martin Buber'in bir düzyazı ustası olduğunu, Almanca kelimelerle nasıl oynadığını, kitabın üslûp ve dil özelliklerini; eseri Almancadan çeviren Walter Kaufmann, kırk sayfalık mukaddimesinde uzun uzun anlatmaktadır. Ben de bu hususlara, bir eseri anadilinden başka bir dilden çevirmenin güçlüğünden bahsedilir. Muamma gibi metin, kitabın çeviri orijinalini almanızı tavsiye ederiz. Ancak onunda yeterli olmayacağını anlayacaksınız. Birçok kitap yazıyorum diyenler bu metinleri okusunlar
Anahtarı WALTER KAUFMANN tarafından hazırlanmıştır. O da yeterli değildir. Ne demek istediğimi kısa bölümden anlarsınız. Buraya bir bölüm aktarıyorum.

(Buber, kendi tercüme ettiği gibi tercüme edilmelidir. İfâde onun, düşünceler, tasvirler ve üslûp onun olmalıdır. Okuyucu, öfkeden çıldırarak, **"Fakat bu, sanki İngilizce değil,"** diye bağırırsa, şöyle cevap verilmelidir: **"Doğru, fakat orijinali de, sanki Almanca değildir."** İmlâ ve gramer ihlâlleri, uydurulmuş kelimeler ve daha başka tuhaflıklarla doludur; ve Buber, üslûbu ile, hayatı boyunca bir efsâneydi.

O, çok zor okunur. Herhâlde, sadece bir kere, bilgi için, çabucak okunmayı istemedi. Okuyucuyu yavaşlatmak, onu, birçok cümle ve paragrafı tekrar ve hattâ kitabın bütününü bir defadan fazla okumaya mecbur etmek çabasında idi.

Üslûp, bu kitabın en iyi tarafı değildir, bir tarafı ve hattâ önemli bir tarafıdır. Kimse kitabı, paragraf paragraf; işini ciddîye alan ve müsveddesini düzeltip duran bir mütercimden daha yavaş çiğnemek zorunda değildir. Kimse kendi kendine, kelimeler üzerinde oynamanın metne, gerçekten bunu yapmaya değecek bir şey ilâve edip etmediğini, müterciminden daha sık sorma durumunda olamaz. O, metnini geliştirme çabasına girişir girişmez; sadece en göze çarpan kelime oyunlarını korurken, diğer taraftan, tâlî derecede olanlarını atlar veya özen göstermezken, muhtemelen, yakalayamadıklarını kendisine ait en uygun kelimeyle ikame ederken, hileye veya yanlışa giden yolun neresinde durmalıdır?

Sıfatlar yığınla kullanıldığı ve bazıları ona kesinlikle lüzumsuz geldiği zaman, iki satırlık bir söz kalabalığını, kuvvetli bir tek kelimeyle değiştirmeli midir?

Uzun ve muğlâk cümleleri, kısa ve anlaşılır hâle getirebilir mi?

Bütün müphem ifâdeleri, en beğendiği anlam lehine çözmeye karar verebilir mi?

Ona zayıf görünen şeyleri, kusurları örtebilir veya atlayabilir mi?

Yazarın, düşünmüş olsa, beğenebileceği ve belki kitabını İngilizce yazmış olsa, onun da kullanacağı ve eğer mütercimin müktesebatını ve hassasiyetini daha fazla paylaşmış olsa, kabul edebileceği birkaç uygun imaj, acaba ilâve edilir mi?

Acaba, bir iki düşünce de eklemeli mi?

Kitabın birçok kusuru var. Bırakın, daha iyisini yazabilecek bir kimse bunu alelacele yapsın! Fakat tercüme edilen bir metne müdahale etmek ve bir kimsenin buluşunu başka bir insana atfetmek, ruha aykırı bir günahtır.

*

Yapılması gereken şey açıktır. Ancak, yapılabilecek başka bir şey daha vardır. Bu da, kitabın tercüme edilemez oluşudur.

Kelime oyunları ile doludur -eğer bu size saygısızlık gibi gelirse, oyunlar demeyelim- ki bu, İngilizcede yapılamaz. Tercüme edilemez olan şey, nasıl tercüme edilebilir?

Notlar ekleyerek. Arada sırada Almanca kelimeleri de vererek. Açıklamalar yaparak.

Fakat şimdi, metin çok daha az durgun görünüyor. Bir not okumak üzere, okuyucu yolundan alıkonuyor. Bir paragrafı tekrar okumak için geri döndürülüyor. Bu kadar çok kesintiyle okumuş olduğundan, kesintiler olmadan ikinci defa okumak zorunda kalıyor.

Rilke'nin *İdiot'un Şarkısı* 'nı buraya almak uygun olur! Sh:38-39

**

Martin Buber'in Terk Ettiği Bir Plân

"On the History of the Dialogical Principle" (Diyalog Prensibinin Tarihi Üzerine) isimli bir makalede, Buber, şöyle anlatır:

leh und Du (Ben ve Sen)'nun hâlâ kaba durumdaki ilk müsveddesi, 1919 sonbaharından kalmadır. Başlangıçta bu, muhtevasını 1916 yılında kısaca özetlemiş olduğum beş ciltlik bir eserin ilk bölümü demekti; fakat sistematik karakteri, epey zaman önce, beni ondan uzaklaştırdı.

["Zur Geschichte des dialogisehen Prinzips" (1954), in *Werke,* 1 (1962), s. 298. Bütün makale sadece on üç sayfadır.]

Kudüs'teki Buber Arşivi'nde, kitabın son müsvedde metni içinde, 1916'daki taslağa ait olduğu açıkça anlaşılan küçük bir kâğıt buldum. Onun bir sureti ve tercümesi; Ernst Simon ve Arşiv'in izniyle, buraya, tıpkı basımla alınmıştır. Plânın son iki bölümü terk edilmiş olmakla beraber, önemli olan husus şudur ki; *Ben ve Sen'* in üç bölüm başlığı, kitabımızın üç bölümüne uymaktadır. "Kelime *(Word)"*hin, ikili temel kelimelere delâlet ettiğini düşünüyorum. İkinci kısmın başlığı, "Tarih (History)" yerine, "Yabancılaşma (*Alienation*)" da olabilirdi.

BEN VE SEN

I-Ben ve Sen

1.Kelime 2. Tarih 3. Tanrı

II-Dinî Hayatın Başlıca Formları

1.Büyü 2. Kurban 3. Sır (Gizem) 4. Dua

III-Tanrı Bilgisi ve Tanrı Kanunu

1.Efsane 2. Dogma 3. Hukuk 4. Öğreti

IV-Kişi ve Toplum

1.Kurucular 2. Papazlar 3. Peygamberler 4. Islahatçılar 5. Münzeviler

V-Kudret ve Krallık.

Sh:43-44)

BİRİNCİ BÖLÜM

İnsan davranışının iki boyutluluğuna uygun olarak, insanın dünyası da iki boyutludur. Konuşabildiği iki temel kelimeye uygun olarak, insanın davranışı da iki boyutludur.

Temel kelimeler, tek kelimeler değil; kelime çiftleridir.
Temel kelimenin biri, BEN-SEN kelime çiftidir.
Diğer temel kelime, BEN-O kelime çiftidir; He veya She, It'in yerini aldığında, temel kelime değişmez.
Dolayısıyla, insanın BEN'i de iki boyutludur.
Çünkü, BEN-SEN'in BEN temel kelimesi, BEN-O'daki temel kelime BEN'den farklıdır.
*
Temel kelimeler, kendileri dışında varolabilen herhangi bir şeyi belirtmezler; konuşulmuş olmakla, bir varoluş biçimi tesis ederler. Temel kelimeler, kişinin varlığıyla söylenirler. SEN dendiğinde, BEN-SEN kelime çiftinin BEN'i de söylenmiş olur. O, dendiğinde, BEN-O kelime çiftinin BEN'i de söylenmiş olur. BEN-SEN temel kelimesi, ancak, kişinin bütün varlığıyla söylenebilir.
BEN-O temel kelimesi, hiçbir zaman, kişinin bütün varlığıyla söylenemez.
*
BEN-SEN temel kelimesinin BEN'i ve BEN-O temel kelimesinin BEN'inden başka BEN yoktur.
Bir insan, BEN dediği zaman, birini veya diğerini kasteder. BEN dediği zaman, BEN'in mevcut olduğunu kasteder. Ve SEN veya O dediği zaman, temel kelimenin birinin veya diğerinin BEN'i de mevcuttur.
BEN olmak veya BEN demek, aynıdır. BEN demek ve iki temel kelimeden birini söylemek, aynı şeydir.
Temel kelimelerden birini her kim söylerse, kelimenin içine girer ve orada durur.
*
Bir insanın hayatı, sadece gayeye-yönelik fiiller alanında varolmaz. Bu, sadece objelerine yönelik faaliyetleri kapsamaz.
Ben, bir şeyi algılarım. Ben, bir şeyi hissederim. Ben, bir şeyi hayal ederim. Ben, bir şeyi isterim. Ben, bir şeyi sezerim. Ben, bir şeyi düşünürüm. Bir insanın hayatı, bütün bunlardan ve benzer-lerinden ibaret değildir sadece.
Bunlar ve benzerleri, O âleminin temelidir.
Fakat SEN âleminin, başka temeli vardır.
*
SEN diyen kimse, objesi olarak, bir şeye sahip değildir. Zira, her nerede bir şey varsa, orada başka bir şey de vardır; her O, diğer O'larla sınır komşusudur; O, sadece diğerleriyle sınır komşusu olması sebebiyle O'dur. Fakat SEN denen yerde, bir şey var değildir. SEN'in sınırları yoktur.
SEN diyen kimse, herhangi bir şeye sahip değildir; onun hiçbir şeyi yoktur. Fakat o, ilişki içinde durmaktadır.
*
Bize, insanın kendi dünyasını tecrübe ettiği anlatılır. Bu ne demektir?
İnsan, şeylerin yüzeyi üzerinden geçer ve onları tecrübe eder. Onların durumuyla ilgili bilgi edinir -bir tecrübe. İnsan, şeylere ne olduğunu tecrübe eder.
Fakat dünyayı insanlara getiren, sadece tecrübeler değildir. Zira, insana tecrübelerin getirdiği şey; sadece, O (It) ve O ve O ile He ve He ve She ve She ve O'dan ibaret bir dünyadır. Ben bir şey tecrübe ediyorum.
Bütün bunlar, insanoğlunun, ölümün gizemini azaltma özleminden doğan fanı idrakine paralel olarak; 'dahilî' tecrübeleri 'haricî' olanlara eklemek suretiyle değiştirilemez. Dahilî

şeyler, haricî şeyler gibi, şeyler arasında şeylerdir.
Bön bir şey tecrübe ediyorum.
Şeylerde yeni başlayanlar için ayrılmış gizli bölmeleri kabul eden ve anahtarı elinde bulunduran, bilgelikte kendine güvenen; 'gizemli' tecrübeleri 'açık (ve yüzeysel, m.n.)' olanlara eklemek suretiyle, bu değiştirilmez. **Ey gizemsiz gizemlilik, ey bilgi yığını!**
O, o, o!
*
Tecrübe eden kimseler, dünyaya iştirak etmezler. Zira tecrübe, 'onların içinde'dir, onlarla dünya arasında değil.
Dünya, tecrübeye iştirak etmez. Kendisinin tecrübe edilmesine razı olur, fakat ilgili değildir; çünkü, hiçbir katkıda bulunmaz ve ona hiçbir şey olmaz.
*
Tecrübe dünyası, BEN-O temel kelimesine aittir.
BEN-SEN temel kelimesi ise, ilişki dünyasını kurar.
*

İlişki dünyasının doğduğu üç alan, şunlardır:

Birincisi: Tabiat ile hayat. Burada, ilişki karanlıkta salınır ve dile gelmez. Mahlûkat bizden hareket bulur, fakat bize gelmekten âcizdir ve onlara söylediğimiz SEN kelimesi, dil eşiğini geçemez.
İkincisi: İnsanlar ile hayat. Burada, ilişki açıktır ve dile gelir. Biz, SEN'den alabilir ve SEN'e verebiliriz.
Üçüncüsü: Manevî varlıklar ile hayat. Burada, ilişki bir buluta sarılmıştır, fakat kendisini açığa vurur; dilden mahrûmdur, fakat onu kendisi meydana getirir. SEN dendiğini hiç işitmeyiz, fakat yine de bize hitap edildiğini hissederiz; cevap veririz -yaratarak, düşünerek, hareket ederek: ağzımızla söylemekten âciz kaldığımız temel kelime SEN'i, varlığımızla söyleriz.
Fakat dil dışında kalanı, temel kelime dünyasına nasıl dahil edebiliriz?
Her alanda, bizim için varolan her şey vasıtasıyla, gözümüzü, ezelî-ebedî SEN'in eteklerine dikeriz; her birinde onun bir nefesini (ondan bir nefha, m.n.) sezeriz; her alanda, her SEN ile, biz, ona uygun tarzda, ezelî-ebedî SEN'i kasteder, ona hitap ederiz.
*
Ben bir ağacı düşünüyorum.
Onu bir resim olarak kabul edebilirim: Bir ışık seli içinde dimdik duran bir sütun veya gümüşî mavi zeminin nezaketle katettiği yeşil serpintiler gibi.
Onu hareket olarak hissedebilirim: Dayanıklı, uğraşan, çabalayan, bir öz etrafında akan damarları olan, kökleriyle emen, yapraklarıyla teneffüs eden, toprak ve havayla alışverişi olan -ve kendi karanlığında kendi kendine büyüyen.
Onun yapısına, hayat tarzına bakan bir gözle, ona bir tür tâyin edebilir ve türünün bir örneği olarak onu gözlemleyebilirim.
Onun eşsizliğini aşabilir ve onu, sadece bir tabiat kanunu ifâdesi olarak tanıyacak kadar, insafsızca şekillendirebilirim -değişmez zıt kuvvetlerin kendilerine göre düzenlendiği kanunlar veya tabiat güçlerinin onlara göre birleştiği ve ayrıldığı kanunlar.
Onu bir sayı, sayılar arasındaki saf ilişki içinde eritebilirim, ve onu ebedîleştirebilirim.
Bu durumların hepsinde, ağaç, benim objem olarak kalır; onun yeri ve ömrü, türü ve durumu vardır.
Fakat şu da olabilir; benim, ağacı düşünmemde olduğu gibi, eğer irâde ve lütuf bir araya

gelirse, ben bir ilişki içine çekilmiş olurum ve ağaç, bir O olmaktan çıkar. Dışlayıcılık gücü (the power of exclusiveness) beni yakalamıştır.

Bu, düşünme yollarının hiçbirinden vazgeçmemi gerektirmez. Görmek için, görmemem gereken bir şey ve unutmam gereken bir bilgi yoktur. Bilâkis her şey, resim ve hareket, tür ve örnek, kanun ve sayı dahildir ve ayrılmaz şekilde birbirine kaynamıştır.

Ağaca ait olan ne varsa, içine dâhildir: Şekli ve mihaniki, renkleri ve kimyası, kendi unsurlarıyla ve yıldızlarla ülfeti -bunların hepsi onun bütünlüğü içindedir.

Ağaç; bir izlenim, hayâlimin ürünü, uydurduğum bir şey değildir; O, cismen benim karşımda durmaktadır ve benim onunla ilgilenmem gerektiği gibi, o da benimle ilgilenmelidir -sadece farklı şekilde.

İlişkinin anlamını hafife almaya çalışmamalıdır: İlişki mütekabiliyettir.

O hâlde ağaç, bizimkine benzer bir şuura sahip midir?

Buna dair bir tecrübem yok. Fakat siz, kendinizin bu konuda başarılı olduğunuzu düşünerek, bölünemez olanı tekrar bölmeli misiniz?

Benim karşılaştığım, ne bir ağacın ruhu, ne de bir orman perisidir, ağacın ta kendisidir.

*

Ben bir insanla, benim SEN'im olarak karşı karşıya geldiğim ve ona BEN-SEN temel kelimesini söylediğim zaman, o, ne şeyler arasında bir şeydir, ne de şeylerden oluşmaktadır.

Artık o, ne zaman ve mekân ağıyla örülü dünyada bir nokta, başka O'larla (Heler ve Sheler) sınırlı O (He veya She) ne de tecrübe ve tarif edilebilecek bir durum, isimlendirilen gevşek bir nitelikler destesidir. **Komşusuz ve bağlantısız o, SEN'dir ve semâyı doldurur. Ondan başka bir şey yokmuş gibi değil, başka her şey onun ışığında yaşar.**

Hattâ, bir melodi, âhenkli seslerden; bir şiir, kelimelerden; bir heykel, hatlardan mürekkep değilse -birliği çokluğa çevirmek için, asılıp koparılmalıdır-benim, SEN dediğim insanoğlu ile de böyledir. Onun saçının rengini veya konuşma üslûbunu veya lütufkârlığını ondan soyutlayabilirim; bunu tekrarlamalıyım; fakat artık o, kesinlikle SEN değildir.

Ve hattâ, dua zamanda değil, zaman duada; kurban mekânda değil, mekân kurbandadır -bu ilişkiyi tersine çeviren kişi, gerçeği tahrif etmiş olur-tıpkı bunun gibi, kendisine SEN diyeceğim insanı BİR ZAMAN ve BİR MEKÂNDA bulamam. Onu oraya yerleştirebilirim ve bunu tekrarlamalıyım, o, derhâl bir O (bir He veya She veya It) hâline gelir ve artık benim SEN'im kalmaz.

SEN'in semâsı benim üzerimi kapladığı müddetçe, sebep-sonuç fırtınaları ayaklarımın dibinde çırpınır ve kaderin hızlı dönüşü donup kalır.

Kendisine SEN dediğim insanı tecrübe etmem. Fakat onunla ilişki içinde, kutsal temel kelime içinde bulunurum. Ancak bundan çıktığım zaman, onu tekrar tecrübe ederim. Tecrübe, SEN'den uzaklıktır.

Kendisine SEN dediğim insanoğlu, kendi tecrübesinde onu işitmese bile, ilişki elde edilebilir. Çünkü SEN, O'nun bilmesinden daha fazla olandır. SEN, O'nun bilmesinden daha fazla, yapma ve olaylarla karşılaşma gücüne sahiptir. Buraya hiçbir hile ulaşmaz. Gerçek hayatın beşiği buradadır.

*

Bu, bir insanoğlunun, onun vasıtasıyla bir eser hâline gelmeyi isteyen bir form ile karşı karşıya geldiği, sanatın ezelî-ebedî başlangıcıdır. İnsanın ruhunun uydurduğu hayâlî bir şey değil, ruha görünen ve insanın yaratıcı gücüne ihtiyaç duyan bir şeydir. Gerekli olan şey, bir insanın bütün varlığıyla yapacağı bir 'iş'tir: Eğer işe koyulur ve varlığıyla, görünen forma

temel kelimeyi söylerse, o zaman, yaratıcı güç açığa çıkar ve eser meydana gelir.
İş, bir feragati ve bir riski gerektirir. Feragat: form sunağında, sonsuz ihtimal terk edilir; hemen öncesinde, kişinin perspektifinden bakılınca, neşe içinde yüzen bütün bu ihtimaller yok edilmelidir; onların hiçbiri esere hulûl edemez; böyle bir yüzleşmenin dışlayıcılığı bunu gerektirir. Risk: temel kelime, kişinin ancak bütün varlığıyla söylenebilir; kendini işe vakfeden kimse, kendisini kısmen geri çekemez; ve ister ağaç ister insan olsun, eser, O-dünyasında gevşemeye izin vermez; hükmedicidir; eğer ona lâyıkıyla hizmet etmezsem, bozulur veya benimle bozuşur.
Karşımda duran formu, ne tecrübe edebilirim ne de tarif; ancak onun varoluşunu gerçekleştirebilirim. Yüz yüze gelmenin ihtişamıyla parıldayan hâliyle, tecrübe-dünyasının açıklığından, çok daha berrak görürüm. 'Dahilî' şeyler arasında bir şey olarak değil, 'muhayyile' mahsulü bir uydurma hayâl olarak değil, bir 'mevcut' olarak görürüm.
Objektifliği denendiğinde, form, hiç 'orada' değildir, ama onun varlığına acaba ne denk olabilir ki? Ve o, gerçek bir ilişkidir; benim üzerimde etkilidir, tıpkı, benim onun üzerinde etkili olduğum gibi.
Bu iş, yaratmadır, icat etme, bulmadır. Şekil verme, keşiftir. Ben, varoluşunu gerçekleştirirken, üzerindeki örtüyü kaldırırım, böylece formu karşıya -O-dünyasınagetirmiş olurum. Yaratılan eser, şeyler içinde bir şeydir ve tecrübe edilebilir, bir nitelikler bütünü olarak tarif edilebilir. Ancak, kabul etmeye açık bir müşahit, zaman zaman, onunla bedenen karşılaşabilir.
*

- Şu hâlde, SEN'in nesi tecrübe edilebilir?
- Hiçbir şeyi. Tecrübe edilmezliğinden dolayı.
- O hâlde, SEN'in nesi bilinebilir?
- Sadece her şeyi. Ayrıntılar bilinmez olduğundan dolayı.

*

SEN, lütuf olarak benimle karşılaşır -aramayla bulunamaz. Fakat ona temel kelimeyi söyleyişim, benim bütün varlığımla yaptığım bir iş, benim özsel işimdir.
SEN, benimle karşılaşır. Fakat ben onunla, doğrudan ilişki içinde olurum. Dolayısıyla, bu ilişki, seçilme ve seçmedir, aynı anda pasif ve aktif: Bütün kısmî hareketleri ve dolayısıyla, daima sınırlı ölçüde, güçlüklerle uğraşmaya dayanan her türlü hareket hissini bertaraf ettiğinden, küllî varlığın hareketi, hareketsizliğe yaklaşmalıdır.
BEN-SEN temel kelimesi, kişinin ancak bütün varlığıyla söylenebilir. Bir küllî varlığa yoğunlaşma ve onda erime, aslâ benim tarafımdan başarılabilecek bir şey değildir, aslâ bensiz başarılabilecek bir şey de değildir. **BEN olmak için, bir SEN'e gerek vardır; ben, BEN olmak için, SEN der.**
Gerçek hayat, bütünüyle karşılaşmadır.
*

SEN ile ilişki, aracısızdır. Hiçbir kavram, evvelki hiçbir bilgi ve tasavvur, BEN ve SEN arasına giremez. Hâfıza, kendi özelliğinden sıyrılıp bütünlüğe daldıkça, değişime uğrar. Hiçbir gaye, hiçbir hırs ve ümit, BEN ve SEN arasına giremez; hasret, hülyadan sıyrılıp görünüş âlemine daldıkça, değişime uğrar. Her aracı, bir engeldir. Ancak bütün aracıların parçalanıp dağıldığı yerde, karşılaşmalar vuku bulur.
*

İlişkinin doğrudan oluşu önünde, aracı olan her şey önemsizleşir. Benim SEN'imin, başka bir

BEN'in O'su ('genel tecrübenin objesi') olması veya ancak benim özsel 'iş'imin sonucu olarak meydana çıkmış olması da önemli değildir. Çünkü, her ne kadar dalgalanma ve bocalamalar olsa da, gerçek sınır; ne tecrübe ve tecrübesizlik, ne bahşedilen ve bahşedilmeyen, ne de varlık dünyası ile değer dünyası arasındadır, ancak SEN ve O arasındaki bütün bölgelerde: varlık (presence) ve obje arasındadır.

*

Şimdiki zaman -bir nokta gibi ve sadece 'geçen' zaman sonunda, düşüncelerimizin yükleyebileceği faraziyenin, sabit zamana ait kurgunun tasvir edilmesi değil, gerçek ve yaşanan şimdiki zaman-sadece, şimdiye kadar, varlık olarak karşılaşma ve ilişki varsa mevcuttur. Ancak SEN var olduğunda, varlık varolmaya başlar.

Temel kelime BEN-O'nun BEN'i, bir SEN ile cismen karşılaşmayan, fakat 'muhteva' kalabalığı ile kuşatılmış olan BEN, sadece bir geçmişe sahiptir, hâle (şimdiki zamana) değil. Diğer bir deyişle, şimdiye kadar, bir insan olarak, tecrübe ettiği ve kullandığı şeylerle yetindiği sürece, geçmişte yaşar ve onun şu ânı, varlığa sahip değildir. Objelerden başka hiçbir şeyi yoktur; fakat objeler, bulunmakta olan şeylerden oluşur.

Varlık, fânî ve gelip geçici olan değil, bizimle karşılaşan, bekleyen ve varlığı devam eden şeydir.?

Obje, devam eden değil, hareketsiz kalan, duran, koparılan, sertleşen, göze çarpan, ilişkiden mahrûm, varlıktan mahrûm olandır.

Özsel olan şey, şimdide yaşanandır; objeler ise, geçmişte.

*

Bu tezat sınırını aşabilecek bir üçüncü unsur olarak 'fikirler dünyası'na başvurmakla, bu özsel iki boyutluluğun üstesinden gelinemez. Çünkü ben, sadece gerçek insanoğlundan, senden benden, bizim hayatımızdan ve dünyamızdan bahsediyorum; kendinde-Ben ve kendinde-Varlık'tan değil... Fakat gerçek bir insanoğlu için, gerçek sınır, fikirler dünyasına da rastlar.

Şeyler dünyasında tecrübe etme ve kullanma ile yetinen bazı insanlar, hiçliğin imâlarına karşı, sığınak ve içinde güven buldukları ek bir fikir yapısı veya üst yapısı kurmaktadırlar. Girişte, çirkin gündelik elbiselerini çıkarır, temiz parçalara sarınırlar ve ilk varlığı veya olması gerekeni -içinde hayatlarının hiç payı olmayan bir şeyitefekkür ettiklerinde, yeniden eski hâllerine döndüklerini hissederler. Bunu ilân etmek de, kendilerini iyi hissettirebilir.

Fakat bazılarının hayâl ve ilân ettiği, şart koyduğu O-İnsanlık'ın, bir insanın SEN diyebileceği cismanî insanlıkla hiçbir müşterek tarafı yoktur. En asıl hayâl, bir fetiş; en yüce mevhum hassasiyet, bir günahtır. Baş tacı ettiğimiz fikirler, başlarımızın içindekiler kadar azdır; onlar, aramızda dolaşırlar ve bize yükselirler. Temel kelimeyi söylenmemiş bırakanlar, acınacak durumda olanlardır; fakat fikirlere, bir kavram veya sloganla, bu onların adıymış gibi, atıfta bulunanlar, kötü kişilerdir!

**

Karşı karşıya olduğumuz şey üzerinde aksiyonu gerektiren bazı doğrudan ilişkiler, şu üç örnekten biriyle açıklanır. Sanatın özsel işi, şeklin bir eser hâline gelmesi sürecini belirlemektir. Benim karşıma gelen şey; kesintisiz etkili, kesintisiz O -fakat aynı zamanda, son derece cazip ve ümit verici bir SEN hâline tekrar gelebilmek-kalmak için, şeyler dünyasına aracılığıyla girdiği karşılaşma yoluyla gerçekleştirilir. O, 'mücessem' hâle gelir; mekânsız ve zamansız varlık selinden, daimî varlık sahiline erişir.

İnsan SEN'e ilişkin hareket unsuru, daha az açıktır. Doğrudan ilişkiyi tesis eden bu özsel fiil

(act), ekseriya, bir duygu olarak anlaşılmakta, yani yanlış anlaşılmaktadır. Duygular, metafizik olana ve metafizik sevgi olgusuna refakat ederler, fakat onu inşâ etmezler; ve ona refakat eden duygular, çok farklı olabilirler. **İsa'nın, meczûba karşı olan duygusu, aziz havarisine karşı olan duygusundan farklıdır; fakat sevgi tektir.** **Kişi, duygulara 'sahip olur'; sevgi, zuhur eder. Duygular, insanın içinde; fakat insan, sevgisinin içindedir. Bu mecaz değil, gerçekliktir**: Sevgi, bir BEN'e; SEN onun, sadece 'muhteva'sı veya objesi imiş gibi sımsıkı sarılıp bağlanmaz; o, BEN ve SEN arasındadır. Bunu bilmeyen, onu kendi varlığıyla bilmeyen kimse, her ne kadar tecrübelerle, zevklerle ve sözlerle yaşadığı duyguları ona atfetse bile, sevgiyi bilmez. Sevgi, kozmik bir güçtür. Zira, onun içinde bulunan ve onu içinde müşahede edenlere göre, insanlar meşgale karmaşaları içinden, birdenbire ortaya çıkarlar; ve iyi ve kötü, zeki ve aptal, güzel ve çirkin, birbiri peşine gerçek ve birbirleri için bir SEN hâline gelirler; yani, hürriyete erme, eşsiz bir yüzleşmeye yöneliş.

Dışlayıcılık (exclusivencss), mucizevî bir şekilde, tekrar tekrar ortaya çıkar -ve şimdi, fiiliyata geçilir, yardım edilir, şifa verilir, eğitim verilir, yüceltilir ve vaatler yerine getirilir. **Sevgi, bir BEN'in bir SEN'e karşı sorumluluğudur:** Bu, hiçbir duygunun ihtiva edemeyeceği şeyden oluşmuştur -en küçüğünden en büyüğüne ve bir aziz insanın hayatıyla, hayatı sınırlandırılmış, güven içinde bahtiyar olan kişiden, hayatı dünya haçına çivilenmiş, onu tehlikeye atacak kadar büyük ve cesur olma kudretindeki kişiye kadar, bütün sevenlerin eşitliği: insanı sevmek.

<u>Üçüncü örnekteki hareketin, yaratılmışın ve onun derin düşüncesinin anlamını kendi gizemi içinde bırakalım.</u> Hayatın sade büyüsüne, kâinattaki hizmete inanmanın ve yaratılmışın bu bekleyişinin, hayâl meyâl görünüşlerinin, 'boynunu uzatış'ının ne demek olduğunu nihayet anlayacaksınız. Bütün sözler yanlış çıkabilir; fakat bakınız, etrafınızda yaşayan varlıklara bakınız, hangisine yaklaşsanız daima Varlık'a ulaşırsınız.

*

İlişki, mütekabiliyettir. Benim SEN'im, benim üzerimde etkilidir; BEN onun üzerinde etkili olduğu gibi. Öğrencilerimiz bize öğretir, çalışmalarımız bizi şekillendirir. Kutsal temel kelime değdirildiği zaman, 'kötü', bir vahiy hâline gelir. Çocuklar ve hayvanlar tarafından nasıl eğitiliriz! Sırrına erişilmez şekilde, evrensel mütekabiliyet akımları içinde yaşıyoruz.

*

- Sevgiden, insanlar arasındaki tek ilişkiymiş gibi söz ettiniz; fakat nefretin de varolduğunu göre göre, bir örnek olarak sevgiyi seçmekte haklı bile olur musunuz?
- Sevginin 'gözü görmediği' müddetçe -yani bir bütün varlığı görmediği sürece-o, artık gerçekten, ilişkinin temel kelimesinde bulunmaz. Nefret, tabiatı icabı, 'görmez' olarak kalır; bir varlıktan ancak kısmen nefret edilebilir. Bütünüyle bir varlığı gören ve onu reddeden kimse, artık, nefretin hükmü altında değil, onun SEN deme kabiliyeti, beşer zaafiyetinin hükmü altındadır. İnsanların pekâlâ şu da başına gelir ki; bir insanoğlu onlarla karşı karşıya gelir ve onlar, hitap edilen varlığın daima tasdikini gerektiren temel kelimeyle ona hitap edemezler; ve o zaman, onlar ya diğer şahsı ya da kendilerini reddetmek zorundadırlar: İlişki-içine-dahil olma bu engele takıldığında, ancak o engel kaldırıldığı zaman, kaybolan kendi göreliliğinin (relativity) farkına varır.

Yine de, doğrudan doğruya nefret eden kimse, bir ilişkiye, sevgi ve nefreti olmayanlardan daha yakındır.

*

Gerçi bu, her SEN'in, dünyamızda bir O hâline gelmesi, bizim talihimizin yüce melânkolisidir.

Her ne kadar, doğrudan ilişkide çok özel olarak mevcut olabilse de –ilişki, tabiî akışı içinde ilerlediği veya aracı ile nüfuz edildiği sürece, SEN, objeler arasında bir obje, belki en asîl olanı, fakat yine de onlardan biri olur–ölçüsünü ve sınırını tâyin etmiştir. İşin gerçekleştirilmesi, bir gerçeklik kaybına sebep olur. Gerçek tefekkür, aslâ uzun sürmez; bana, hemen şimdi, mütekabiliyetin gizemi içinde kendisini bildiren tabiî varlık; yine, tarif ve tahlil edilebilir, sınıflandırılabilir hâle dönüşmekte –çeşitli hukuk sistemlerinin kesiştiği nokta. Ve sevgi bile, doğrudan ilişkide sebat edemez; sürer, ancak fiilen ve bilkuvve var olma ile birbirini takip ederek. Tek ve niteliklerden mahrum, hemen hazırda olmayan, yalnızca mevcut, tecrübe edilemez, ancak etki edilebilir olan insanoğlu, tekrar bir O (He veya She), bir nitelikler bütünü, bir şekle sahip kemiyet hâline gelmektedir. Şimdi ben onu tekrar saçının renginden, konuşmasından, lütufkârlığından soyutlayabilirim; fakat bunu yapabildiğim sürece, bundan böyle ve tekrar, o, benim SEN'im olmayacaktır.

Dünyadaki her SEN, tabiatı gereği bir şey olmaya veya hiç değilse, tekrar tekrar 'şeylik'e dahil olmaya mahkûmdur. Objeler dilinde, dünyadaki her şey –bir şey olmadan evvel veya olduktan sonra–, herhangi bir BEN'e, onun SEN'i olarak görünebilir. Fakat objelerin dili, gerçek hayatın ancak bir köşesini yakalar.

'O', koza içindeki böcek; SEN ise, kelebektir. Ancak bu durumlar, her zaman bu kadar basit ve tertipli sıra ile cereyan etmez; ekseriya, dolambaçlı şekilde ikili (duaî) olan, muğlâk, girift, engelli olaylar serisidir.

*

Başlangıçta ilişki var.

'İlkel' halkların lisanını düşününüz, eşyalar bakımından fakir kalan ve hayatları, güçlü bir varlığa sahip küçük eylem alanlarında gelişen insanları kastediyoruz. Bu dilin nüvesi, onların cümle-kelimeleri –belli başlı gramer-öncesi formlar, sonuçta, muhtelif kelime türlerine bölünürler–genel olarak bir ilişki bütünlüğü göstermektedir. Biz, 'çok uzak' deriz; Zulu, bunun yerine bir cümle-kelime söyler ki, şu demektir: "Anne, ben kayboldum, çığlıkların atıldığı yerde." Fuegian ise, yedi hecelik bir cümle-kelimeyle, bizim analitik bilgeliğimizin üstüne çıkar ve kelimesi kelimesine şunu demek ister: "Her ikisinin de yapmak arzusunu taşıdığı, fakat ikisinin de yapmak istemediği bir işi, her biri, diğerinin yapmayı teklif etmesini bekleyerek birbirlerine bakarlar." İsim veya zamirler özerkliğini elde etmediklerinden, kişiler, bu bütünlük içine rölyefler gibi yerleşirler. Önemli olan şey, bu analiz ve düşüncelerin ürünleri değil, gerçek başlangıçtaki birlik, yaşanan ilişkidir.

Biz, karşılaştığımız insanları, onlara iyilik dileyerek veya derin bağlılığımızı sunarak veya onları Tanrı'ya emanet ederek selâmlarız. Kaffir'in son derece genç, fizikî, ilgili selâmlaması "Ben seni görüyorum!" veya Amerikanca farklılığıyla, gülünç olabilir ama, "Beni kokla!" yüce ifâdeleriyle mukayese edildiğinde, bu eskimiş formüllerin ("Hail' başlangıçtaki güç verme ifâdesini artık hiç hatıra getirmiyor) ne kadar dolaylı oldukları anlaşılır.

Şahıs ve şey (persons and things) nosyonlarının olduğu kadar, ilişkilerin ve kavramların da, ilişkiye ait süreç ve durum nosyonlarından, yavaş yavaş belirlendiğini kabul edebiliriz. Tabiî insan'ı canlandırıcı basit izlenimler ve uyarıcılar; ilişkiye ait süreçlerden –canlı bir karşılaşma duyusu–ve ilişkiye ait hâllerden –karşı karşıya geldiği kimse ile yaşama–doğar. Her gece gördüğü ay hakkında fazla bir şey düşünmez, ta ki uykusunda ve hattâ uyanıkken, ona cismen yaklaşsın, jestleriyle onu büyülesin veya ona dokunsun, ona hoş veya nahoş bir şey yapsın. Onun muhafaza ettiği, ne oradan oraya göçen ışık diskinin görsel nosyonu, ne de bir şekilde ona ait şeytanî varlık nosyonudur; fakat ilk başta, sadece harekete geçiren etken

olarak vücudundan geçen ve onu dalga gibi kabartan, ay hareketinin imajıdır; kişisel aktif bir ay imajı, ancak çok tedricen belirginleşir. Ancak o zaman, bilinçsizce her gece sahip olduğu hâtıra, bu hareketin arkasında bir fâil olduğu nosyonunu uyandırdı. Ancak o zaman, başlangıçta bir tecrübe objesi olmayan, âdetâ katlanılan SEN'in şeyleşmesi ve bir O (He veya She) hâline gelmesi mümkün olabilir.

Bütün varlıkların görünmesindeki ilk ilişkiye ait karakter devam eder ve uzun bir süre etkisini sürdürür. Bu, bizim, yeteri kadar yorumlanmadan, son yılların edebiyatında çokça tartışılan, ilkel hayatın manevî unsurunu anlamamıza yardımcı olabilir: Bu gizemli güç kavramı; birçok ilkel halkın -mana veya orenda'dan, Brahman'ın başlangıçtaki önem ve anlamına, hattâ sihirli papirüslerin ve havarilere ait mektupların dynamis ve charis'ine götüren yolu takip edebiliriz-ilim ve imanında (bu noktada ikisi artık birdir) bütün farklı çeşitleri (variations) ile bulunmaktadır. Bu, akıl-üstü veya tabiat-üstü güç olarak tarif edilmektedir; fakat bizim sınıflandırma ölçülerimizle, bu ilkel insanınkilerin hakkı verilemez. Onun dünyasının sınırları, bedenî tecrübeleriyle çizilir, buna, ölülerin ziyaretleri de, çok 'tabiî olarak', dahildir. Duyularla anlaşılamayanın varolduğunun herhangi bir kabulü, ona anlamsız gelecektir. Önün 'mistik kudret' atfettiği görünüşlerin hepsi, basit ilişki süreçleridir -yani, bütün bu süreçleri düşünmesi; onların, onun vücudunu canlandırması ve onda böyle uyarıcı bir izlenim bırakması sebebiyledir. Gece uğrayan ay ve ölü, onda acı veya şehvet uyandıran bir kudrettir; fakat onu yakan güneş, ona uluyan canavar, bakışıyla onu zorlayan şef; şarkısı, içine avlanma kuvveti dolduran şaman da böyledir. Mana, aktif ve etkili olandır; ay insanını orada, gökyüzünde, tüyler ürpertici bir SEN yapandır; mana, kendisi sadece bir aracıda görünmesine rağmen, bir uyarıcının izlenimi, bir obje izlenimine dönüştüğü zaman, hatırda bir izi kalandır. O öyle bir şeydir ki, eğer sahip olursak -meselâ mucizevî bir taşta-bizim kendimizde de benzer etkilere sebep olabilir. İlkel 'dünya', merkezinde hiçbir beşerî sihir gücü olmadığından değil, daha ziyâde, herhangi bir beşerî güç, bütün etkili fiil kaynağı olan genel gücün sadece farklı bir boyutu olduğu için büyüleyicidir. Onun sebep-sonuç dünyası, sürekli bir bütünlük değildir; şimşek gibi, volkanik bir patlama gibi, sürekli olmayan, arada bir tekrar eden, çakan, çarpan, etkili bir güçtür. Mana, ilkel bir soyutlamadır; belki, meselâ, sayılardan daha ilkel, fakat artık tabiatüstü olmayan bir soyutlama. Hâfıza, kendini eğiterek, bir seri belli başlı ilişki olayları ve basit, âni ve büyük değişiklikler kurar. Koruma güdüsü için en önemli ve bilgi güdüsü için en kayda değer olan, yani aktif ve etkili olan şey, en açık şekilde göze çarpmakta ve bağımsızlık kazanmaktadır; daha az önemli olan şey, tecrübelerin değişken ve paylaşılmayan SEN'i geri çekilip, 'insan'ın hâfızasında soyutlanmış hâlde kalırken, gittikçe bir obje hâline gelir ve hattâ daha da ilerisi, gruplar ve türler hâlinde düzenlenir. Fakat üçüncü unsur, ürkütücü olarak ayrı ve zaman zaman, ölüden ve aydan daha hortlakça, gitgide daha amansız derecede açık hâle gelir; daima aynı kalan diğer ortak, sonunda birdenbire ortaya çıkana kadar: 'BEN'.

İlk 'kendini'-koruma güdüsü, artık hiçbir BEN-bilinciyle, diğer güdülerden daha fazla bir arada bulunmaz. Kendisini göstermek isteyen şey, BEN değil, henüz BEN'i tanımayan cismidir. BEN değil, cismi; bir şeyler, âletler, oyuncaklar yapmak ister, 'icat kabiliyeti' olsun ister. Hattâ, ilkel bilme fonksiyonunun en saf türü cognosco crgo sum dahi bulamaz, ve çocukça bile olsa, bir tecrübe eden özne kavramı da yoktur. Ancak, başlıca karşılaşmalar olduğu zaman, en gerekli temel kelimeler, BEN-eylemde bulunmak-SEN ve SEN-eylemde bulunmak-BEN diye bölündüğü ve eylem somutlaştırıldığı ve cismanî bir varlık atfedildiğinde BEN, bir unsur zoruyla birdenbire ortaya çıkıverir.

*

İlkel zihin tarihinde, iki temel kelime arasındaki başlıca fark, şöyle görünür: İlk ilişki olayında bile, ilkel adam, BEN–SEN temel kelimesini; tabiî olarak, hâlâ şekillenmemiş, henüz kendisini bir BEN olarak tanımamışçasına söyler; fakat BEN–O temel kelimesi, ancak bu tanınma ile, BEN'in ayırılması ile mümkün kılınabilir.

Önceki kelime, BEN ve SEN olmak üzere ayrılır; fakat o, onların birleşik hâlinden türemedi; o, her BEN'den önce gelmektedir. Sonraki kelime, bir BEN ve O kümesi olarak türetilmiş olup, BEN'den daha sonra gelir.

Dışlayıcılığı yüzünden, ilkel ilişki olayı, BEN'i kapsar. Zira bu olay, tabiatı gereği sadece iki tarafı içine alır; insan ve yüz yüze bulunduğu şey, her ikisi de tam gerçekliğiyle ve dünya, gittikçe ikili (dual) bir sistem hâline gelir; ve böylece insan, daha bu gerçekleşmeden, BEN'e karşı kozmik hassasiyete (pathos) sahip olmaya başlar.

Diğer taraftan BEN, temel kelime BEN–O ve BEN–ilişkili tecrübeye yol verecek olan tabiî olguya henüz dahil değildir. Bu, duyularının taşıyıcısı olan insan bedeninin, çevresinden sakınması olgusudur. Bu özellik içinde beden, kendini bilmeyi ve ayırt etmeyi öğrenir; fakat bu ayırım, şeylerin birbiriyle yan yana olduğu düz bir satıh üzerinde kalır ve bu yüzden, kesin BEN–gibilik, örtülü karakterini alamaz.

Fakat bir kere, ilişkinin BEN'i birden ortaya çıktığı ve kendi ayırt edilmişliği içinde varolduğu takdirde; herhangi bir suretle, ruh gibi hafif ve kendi kendine iş görür hâle gelir ve ondaki BEN–gibiliği uyandırarak çevresinden, bedenin farklılığının tabiî olgusu içine girer. Bir BEN tecrübesinin, BEN–O temel kelimesinin ilk formu, bilinçli BEN–işi (act), ancak şimdi meydana çıkabilir. Birdenbire ortaya çıkan bu BEN, kendisini duyuların taşıyıcısı ve çevreyi onların objesi olarak ilân eder. Elbette, bu ilân ediş, 'epistemolojik' tarzda değil, 'ilkel' bir şekilde olur; yine de, "BEN, ağacı görüyorum." cümlesi, artık, bir insan BEN ve bir ağaç SEN arasındaki bir ilişkiyi anlatmayıp, ağaç objesinin, insan bilinci ile algılanması şeklinde ifâde edilirse, özne ve nesne arasına kesin engel dikilmekte; temel kelime BEN–O, ayrılık kelimesi söylenmektedir.

*

– Şu hâlde, melânkoli talihimiz/kaderimiz, tarihin başlangıcında mı şekil aldı?

– Gerçekten, tarihin başından şimdiye kadar, insanın bilinçli hayatı geliştikçe, o da gelişti. Fakat bilinçli hayatta, kozmik varlık, insan olarak tekrarlanır. Ruh, zaman içinde tabiatın bir ürünü, hattâ bir yan ürünü olarak görünür ve lâkin, tabiatı zaman dışı olarak kuşatan da, yine ruhtur.

Bu iki temel kelimenin karşıtlığının, asırlar ve dünyalar içinde birçok ismi vardır; fakat o, isimsiz hakikati içinde, yaratılışta tabiî olarak mevcuttur.

*

– Bütün bunlardan sonra, insanlığın ilk asrında, cennete inanır mısınız?

– Cehennem bile olsaydı –düşünce tarihinde gidebildiğimiz kadar gerideki asır, öfke, korku, zulüm ve işkence doluydu–gerçek dışı olmazdı.

'İlk insan'ın karşılaşma tecrübeleri, hemen hiçbir zaman, uysal bir zevk konusu olmazdı; fakat bir varlığa karşı gerçekte karşılaşılan şiddet bile, yüzü görünmeyen parmakların doğuracağı hortlakvari endişeden daha iyidir. İlkinde, Tanrı'ya götüren bir yol vardır; sonrakinde, sadece hiçliğe.

*

İlkellerin hayatını tam mânâsıyla anlayabilsek bile bu gerçek, ilk insanın hayatı için, bir

mecazdan öteye geçemez. Bu sebeple ilkel insan, iki temel kelimemizin dünyevî sıralanışına, sadece kısa bakışlar atar. Daha mükemmel bilgiyi çocuktan alabiliriz.

Temel kelimelerin ruhî gerçekliğinin, nasıl bir tabiî gerçeklikten (.reality) doğduğu, yanılma payı olmaksızın açıktır: BEN-SEN temel kelimesinin gerçekliği, tabiî bir birliktelikten, BEN-O temel kelimesinin gerçekliği ise, tabiî bir ayrılıktan.

Çocuğun doğum öncesi hayatı, birbirine doğru bir akış, bir bedenî mütekabiliyet, saf bir tabiî birlikteliktir; ve gelişmekte olan varlığın hayat çizgisi, ona mahsus olarak kaydedilmiş ve aynı zamanda henüz kaydedilmemiş, onu taşıyan varlıkta gibi görünür; çünkü içinde bulunduğu, yalnızca insan annenin karnı değildir. Bu birliktelik o kadar kozmiktir ki, bize, **Yahudi esâtiri (myth) dilinde, insanın, annesinin karnında kâinatı bildiği ve doğumuyla unuttuğu anlatıldığı zaman, ilk kaydın kusurlu deşifre edilmesi gibi görünür.** Ve bir arzunun gizli imajı olarak, bu birliktelik bize kalır. Fakat bu özlemi; ruhu, kendi akıllarına göre, tabiatın bir paraziti olarak te-lâkki edenlerin inandığı gibi, geri dönmek için şiddetli bir arzuyla karıştırmamak gerekir. Her ne kadar, birçok hastalığa marûz bulunsa da, ruh, tabiat ağacının çiçeğidir. Bu özlemin hedefi; ruhun, içinden çıktığı varlığın, hakikî SEN ile kozmik birlikteliğidir.

Gelişmekte olan bütün varlıklar gibi, her gelişmekte olan insan yavrusu, yüce anne karnında -ayırt edilmemiş, henüz ilk dünyası şekillenmemiş hâlde-durmaktadır. Kişisel bir hayata dahil olmak üzere buradan ayrılarak tekrar sıyrılıp çıktığımız zaman, ancak karanlık saatlerde (sağlıklı olanların bile geceden geceye başına geldiği gibi) ona yine yakınızdır. Fakat bu ayrılma, bedenî anneden olduğu gibi, âni ve korkutucu şekilde değildir. İnsan çocuğa; tabiî birlikteliği, bir ruhî birliktelik -bir ilişki-için, gözden kayboluveren dünya ile değiştirmek üzere mühlet bahşolunmuştur. Karmaşanın sıcak karanlığından, serin ve aydınlık dünyaya, ona hemen sahip olmaksızın adım atmıştır: Onu olduğu gibi kabul etmek ve kendisi için bir gerçek kılmak zorundadır; kendi dünyasına; görerek, dinleyerek, hissederek, şekillendirerek erişir. Yaratılış, karşılaşmada, kendisini şekil (form) hâlinde açığa vurur; kendisini, bekleyen duygular kalıbına dökmez, fakat kendisine erişenlerle karşılaşmaya tenezzül eder. Bir obje olarak tamamlanmış hâldeki insanoğlu; bir yandan hâlâ gelişmekte iken, etrafını saran şeyleri elde etmeye ve gayretle kendisine çekmeye çalışmalıdır. Karşılıklı olarak yüz yüze gelme gücü yoluyla olması hariç, hiçbir şey, tecrübenin aslî parçası değildir veya kendisini açığa vurmaz. İlkel insanlar gibi, çocuk da, uyku ve uyanıklık arasında (uyanıklığın büyük bir bölümü yine uykudur) karşılaşmada çakan şimşekte ve mukabil şimşekte, yaşar.

İlişki özleminin yaratılıştan geldiği, başlangıçta ve en bulanık safhada bile apaçık ortadadır. Detaylar algılanmadan önce, donuk bakışlar, net olmayan boşluğa, belirsize doğru yönelir; ve zaman zaman, beslenme isteğinin olmadığı meydanda iken, eller, yumuşak çıkışlarla, gayesizce, bütün görüntülere, havada belirsiz bir yere doğru uzanır. Birileri buna hayvansı diyebilir, fakat böyle söylemek, anlamamıza yardımcı olmaz. Çünkü, bu tetkik eden bakışlar, birçok denemeden sonra, nihayet arabesk desenli kırmızı duvar kâğıdı üzerinde karar kılacak ve kırmızı genişleyip, hâkim renk oluncaya kadar, ondan ayrılmayacaktır. Bu hareket, tüylü bir oyuncak ayıya dokunmakla duyu formu ve kesinlik kazanacak ve sonunda, sevgiyle ve unutulmaz şekilde, tam bir cismi kavrayacaktır: Her iki hâlde de, bu, bir objenin tecrübesi değil, karşılaştığımız canlı, aktif bir varlıkla kapışmaktır, bu varlık, sadece bizim 'tasavvurumuz'da da olsa (Fakat bu 'tasavvur', hiçbir suretle bir 'panpsişizm' formu değil; her şeyi SEN'e, tam-ilişkiye (pan-relation) çevirme teşebbüs ve gayretidir -karşısında canlı, aktif bir varlık bulmadığı, fakat onun ancak bir sembol veya imajını bulduğu yerde, canlı aktiviteyi kendi bütünlüğünden temin eder). Sözsüz küçük sesleri, bir şey demek olmayan,

anlamsız ve ısrarlı sesler olarak algılarız; fakat bunlar, günün birinde, farkına varılmadan, bir karşılıklı konuşmaya dönüşecektir -ne ile? Belki, kaynayan bir çaydanlıkla; fakat bir karşılıklı konuşmaya. Refleks denilen birçok hareket, dünyasını inşâ etmekte olan kişi için, güçlü bir maladır. Bu durum, bir çocuğun bir objeyi ilk defa görmesi ve onunla ilişki kurması gibi bir şey değildir. Daha doğrusu, bizimle karşı karşıya gelen varlığın, ellerini uzatarak sokulması, ilişki kurma özlemi, ilk; bu ilişkiye sözsüz bir ümitle SEN demesi, ikinci olarak gelir. Fakat şeyin başlangıcı (genesis) (varoluş, tekevvün, m.n.), sonraki bir üründür ki, ilk karşılaşmaların bölünmesiyle, iştirak eden tarafların ayırt edilmesiyle gelişir -BEN'in başlangıcında olduğu gibi. Başlangıçta ilişki; -varlığın kategorisi, hazır, doldurulmayı bekleyen bir form, ruhun bir modeli olarak mevcuttur; a priori ilişkidir; yani doğuştan SEN...

Yaşadığımız ilişkilerde, doğuştan SEN, karşılaştığımız SEN'de gerçekleştirilir (realized); karşımızdaki bir varlık olarak algılanan ve özgün olarak kabul edilen, sonunda temel kelime ile hitap edilebilen bu varlığın zemini, a priori ilişkidedir.

Temas itkisinde (başlangıçta, bir başka varlıkla el teması, daha sonra göz teması itkisi), doğuştan SEN kısa zamanda öne çıkar ve bu itkinin, mütekabiliyeti, 'hassasiyet'i amaçladığı, her zamankinden fazla açıklık kazanır. O, aynı zamanda, daha sonra ortaya çıkan icat itkisini de belirler (birleştirerek bir şeyler üretmek veya bunun mümkün olmadığı yerde, analitik olarak araştırmak ve anlamak için bölerek veya parçalayarak) ve böylece ürün, 'kişilik kazanır' ve bir 'karşılıklı konuşma' başlar. Çocuk ruhunun gelişimi; önüne geçilmez bir SEN arzusuna, bu arzunun hoşnutluklarına ve düş kırıklıklarına, denemelerinin oyununa ve tamamen kaybettiğini düşündüğünde, içine düştüğü trajik ciddiyete, çözülmez şekilde bağlıdır. Bu fenomenlerin her gerçek (real) idraki; onları daha dar alanlara indirme teşebbüsleriyle uzlaşır ve onları düşünür ve tartışırken, ancak kozmik ve metakozmik orijinlerini hatırladığımız zaman gelişip ilerleyebilirler. Farklılaşmamış, henüz şekillenmemiş, aslî dünyadan içine doğduğu dünyada birdenbire tamam olarak ortaya çıkan cismanî ferdin-henüz bedenen değil-ötesindeki menzili hatırlamalıyız; bilfiil varlık, ilişkilere girmek suretiyle, gittikçe gelişmek durumundadır.

*

İnsan, bir SEN'den dolayı bir BEN olur. Karşımızda bulunan, gelir ve gözden kaybolur; ilişkiyle ilgili olaylar, şekil alır ve yayılırlar ve bu değişmeler yüzünden, sabit tarafın (ortağın, m.n.) bilin-ci, yani BEN-bilinci, her seferinde daha fazla belirginleşir. Elbette, uzun bir süre, sadece bir SEN ilişkisinin bileşiminde gibi, ulaşılıp tutulacak kadar fark edilebilir gibi görünür, fakat bir SEN değildir; kayıtlar kırılıp BEN; bir gün, ayırt edilmiş kendisiyle bir ân için bir SEN gibi karşı karşıya gelene kadar, birdenbire çıkıverme noktasına gitgide daha fazla yaklaşır -işte o zaman, kendi kendine sahip olur ve bundan böyle, tam bilinçle ilişkilere girişir.

Ancak şimdi, diğer temel kelime bir araya getirilebilir. İlişkinin SEN'i, tekrar tekrar belli belirsiz görünmesine rağmen, hiçbir zaman, bir BEN'in O'su olmadı -ayrı, bağımsız bir algılama ve tecrübe objesi, ki bundan böyle, öyle olacak. Eğer kendi başına bir O olsa, yeni ilişki olayı bekleyen, daha önce fark edilmemiş bir şey olur. Elbette; duyularının taşıyıcısı ve itkilerinin uygulayıcısı olarak olgunlaşan beden, ancak, kişinin yolunun bulunduğu, birbirine-bitişik ilişkide; henüz BEN ve obje kesin olarak ayrılmadan, çevresinden öne çıktı. Şimdi, her ne kadar, ayırt edilmiş BEN değişime uğratılsa -mevcut aslî tamlığından işlevsel tek-boyutluluğa indirgenmesi-ve böylece, bütün 'kendisi için O'lara yaklaşsa da, onun üstesinden gelir ve başka temel kelime teşkil etmek üzere onunla birleşir. Bir BEN edinen ve BEN-O diyen insan, şeylerin önünde bir yeri olduğunu düşünür, fakat mütekabiliyet

(reciprocity) akımı içinde onlarla yüz yüze gelmez. Büyüterek gösteren yakın tetkik merceği altında, ayrıntıları sorgulamak için eğilir veya onları, sadece tabiî manzara olarak düzenlemek üzere, uzak görüşü sağlayan teleskobu kullanır. Kendi düşüncesinde, onları, herhangi bir dışlama duygusu olmaksızın tecrit eder veya herhangi bir dünya duygusu olmaksızın birleştirir. İlkine, ancak ilişki vasıtasıyla, sonrakine ise, ancak ilişkiden başlamakla ulaşılabilir. Ancak şimdi o, nitelikler bütünü olarak şeyleri tecrübe eder. Nitelikler, elbette her karşılaşmadan sonra onun hafızasında, hatırlanan SEN'e ait olarak kalmıştı; ancak şimdi, şeyler, ona nitelikleriyle oluşturulmuş olarak görünmektedir. –Ne tür insan olduğuna bağlı olarak, hayalî, görsel veya fikrî–ilişkileri hâfızasına kaydederken, SEN'de kendisini güçlü şekilde açıklayan çekirdeği, bütün nitelikleri kavrayan özü ilâve eder. Ancak şimdi, şeyleri, bir mekân–zaman–sebeplilik çerçevesindeki anlam içine yerleştirir; ancak şimdi, her biri kendi mekânı, süresi, ölçüsü, bağlı olduğu şartlar içinde yerini alır. SEN, mekânda da görünür; ancak, kendisinden doğduğu, sınırı ve ölçüsü değil, sadece arka plânı olabilen sair her şeyi içine alan dışlayıcı bir karşı karşıya gelmede görünür. SEN, zamanda görünür, fakat kendi içinde gerçekleşen bir sürecin –sabit ve organize bir zaman silsilesinin bir bölümündeki bir parçada değil; tam derinlikli boyutu, ancak SEN'den başlayarak tâyin edilebilen bir 'süre'de yaşanan bir sürecin–zamanı içinde görünür. O, aynı ânda etki eden ve edilen olarak görünür; fakat bir sebep zinciri içine sığdırılırmış gibi değil, daha ziyâde, olayın başlangıcında ve sonunda BEN'in mütekabiliyeti olarak. Bu, insan dünyasının temel hakikatinin (truth) bölümüdür: sadece 'O', düzene koyulabilir. Ancak, şeyler, bizim SEN'imiz olmaktan çıkıp ve bizim 'O'numuz olduklarında, düzenlemeye tâbi olurlar. SEN, düzene girmez.

Fakat bu konuya temas ettiğimize göre, diğer bir hususu da açıklamamız gerekir, zira bu açıklama olmaksızın, temel hakikat konusu, kopuk bir fragman olarak kalacaktır: Düzenli bir dünya, dünya düzeni değildir. Dünya düzeninin mevcut olarak bilindiği sırlı ânlar vardır. O zaman, birdenbire, anlatılamayan yönünün düzenli dünya olduğu bir âhenk duyulur. Bu ânlar ölümsüzdür, artık hiçbir şey fânî değildir. Saklanabilir hiçbir şey bırakmazlar, fakat güçleri, yaratılışa ve 'insan'ın bilgisi içine dahil olur ve gücünün ışınımı, düzenli dünyaya nüfuz eder ve onu tekrar tekrar çözer. Ferdin tarihi böyle, insan cinsinin tarihi böyle.

*

Dünya, insanın iki boyutlu davranışına uygun olarak, iki boyutludur.

İnsan, etrafını çevreleyen varlığı algılar; basit şeyleri ve varlıkları şeyler olarak, etrafında cereyan eden şeyleri algılar, basit süreçleri ve hareketleri süreçler olarak algılar; şeyler, niteliklerden ibarettir ve süreçler, ânlardan ibârettir; şeyler, alan koordinatlarıyla ve süreçler, zaman koordinatlarıyla kaydedilirler, başka şeyler ve süreçlerle sınırlandırılan şeyler ve süreçler, diğerlerine karşı ölçülebilir ve mukayese edilebilirler –düzenli bir dünya, ayırt edilmiş bir dünya. Bu, bir dereceye kadar güvenilebilir bir dünyadır; yoğunluğu ve süresi vardır, onu meydana getiren unsurlar (its articulation) tetkik edilebilir; tekrar tekrar dünyadan çıkılabilir; gözler kapalı olarak tasvir edilir ve sonra açık olarak kontrol edilir. Orada durmaktadır –eğer onu öyle kabul ederseniz, hemen yanı başınızda veya öyle tercih ederseniz, ruhunuza sokulmuş olarak: o sizin objenizdir ve sizin zevkinize göre öylece kalır ve sizin içinizde ve dışınızda, ilk önce, yabancı olarak durur. Siz onu algılarsınız ve 'hakikat'iniz olarak telâkki edersiniz; o, sizin böyle yapmanıza rıza gösterir, fakat kendisini size teslim etmez. Sadece, hakkında başkalarıyla bir anlamaya varabildiğiniz; herkes için biraz farklı şekil almasına rağmen, sizin için, ortak bir obje olmaya hazırdır; fakat onun içinde, diğerleriyle karşılaşamazsınız. Onsuz, hayatta kalamazsınız; onun güvenilirliği sizi

korur; eğer içinde kaybolursanız, hiçliğe gömülürsünüz.
Veya insan, varlıkla karşılaşır ve gittikçe karşısındaki gibi olur -daima, sadece bir tek varlık ve her şey, sadece bir varlık olarak. Kendisini olaylarla açığa vurur ve orada ne cereyan ederse, kişiye, bir varlık olarak görünür. Bu bir'den başka hiçbir şey mevcut değildir, ve bu bir', kâinatı kaplar. Ölçü ve mukayese yok olmuştur. Ölçülemeyenin ne kadarının sizin için gerçeklik (reality) olduğu, size göredir. Karşılaşmalar, kendi kendilerini, bir dünya oluşturmak üzere düzenlemezler, fakat onların her biri, sizin için, dünya düzeninin bir delilidir. Onların birbirleriyle bağlantısı yoktur, fakat hepsi, sizin dünya ile bağlantınızı temin eder. Size bu türlü görünen dünya güvenilmezdir, zira size daima yeni gibi görünür ve sözüne güvenemezsiniz. İçindeki her şey, başka her şeye nüfuz ettiği için, yoğunluktan mahrûmdur. Çağrılmadan bile geldiği ve bağlandığınız zaman kaybolduğu için, süreklilikten mahrûmdur. Tetkik edilemez: Eğer tetkik edilebilir hâle getirmeye kalkarsanız, onu kaybedersiniz. Gelir -sizi cezbetmeye gelir-ve size ulaşmaz veya sizinle karşılaşmazsa, gözden kaybolur; fakat şekil değiştirerek tekrar gelir. Dışınızda kalmaz, sizi etkiler; ve eğer 'ruhumun ruhu' deseniz, fazla bir şey söylemiş olmazsınız. Fakat ruhunuzun yerine geçirme teşebbüsünden sakının -bu hâlde, ruhunuzu tahrip edersiniz. O, sizin 'şimdi'nizdir; ancak, şimdiye kadar sahip olduğunuz gibi bir 'şimdi'ye sahipsiniz; onu kendiniz için bir objeye dönüştürebilir, onu tecrübe edebilir ve kullanabilirsiniz -bunu tekrar tekrar yapmalısınızve o zaman, 'şimdi'niz olmayacaktır. Sizinle onun arasında, mütekabil bir veriş vardır: ona SEN dersiniz ve ona kendinizi verirsiniz; o size SEN der ve kendisini size verir. Başkalarıyla, onun hakkında ortak bir anlamaya varamazsınız; onunla yalnızsınızdır; fakat o size başkalarıyla karşılaşmayı ve bu karşılaşmalarda yerinizi korumayı öğretir; gelişlerindeki lütuf ve ayrılışlarındaki hüzünle, o sizi, paralel olmalarına rağmen kesişen ilişki saflarındaki SEN'e doğru götürür. Hayatta kalmanıza yardımcı olmaz; sadece, sizin, ebediyet hakkında ipuçlarına sahip olmanıza yardım eder.
O-dünyası, mekân ve zamana bağımlıdır.
SEN-dünyası, mekân ve zamana bağımlı değildir.
Tek başına SEN, ilişki olayı tabiî seyrini takip ettiği zaman, gittikçe bir O olmalıdır.
Tek başına O, ilişki olayına girişmekle, gittikçe bir SEN olabilir.
Bunlar, O-dünyasının iki temel imtiyazıdır. Onlar, insanın, Odünyasını, bir kimsenin, içinde yaşaması gereken ve aynı zamanda, rahat yaşanabilecek bir dünya olarak düşünmesine sebep olur -ve hattâ bize, her türlü teşvik ve heyecanı, faaliyeti ve bilgiyi sunar. Bu sıkı ve sağlam tarih sırası (chronicle) içinde SEN-ânları, acayip lirik-dramatik olaylar olarak görünür. İfâdeleri çekici olabilir, fakat; denenmiş, sınanmış yapıyı gevşeterek, geride, hoşnutluktan ziyâde, şüphe bırakarak, güvenimizi sarsarak -hepsi gizemli, hepsi zarurî bizi, tehlikeli şekilde, aşırı uçlara çekerler. Sonunda 'dünya'ya geri dönmek gerektiğine göre, niçin ilk başta onun içinde kalınmasın?
Karşı karşıya geldiğimiz şeyi, niçin düzene dâvet etmeyelim ve onu niçin tarafsızlığa sevk etmeyelim?
Ve babaya, eşe, arkadaşa SEN (You) demlemediği zaman -niçin, O (It) kastederek, SEN (You) denmesin?
Sonunda, 'kişi'nin, ses telleriyle You sesini çıkarması, gizemli temel kelimeyi söylemeyi hiçbir suretle gerektirmez. Kişi, bütün ciddiyetiyle, tecrübe etme ve kullanmaktan başka bir şey kastetmediği müddetçe, kişinin, ruhuyla söylediği âşıkane bir SEN fısıltısı bile, pek tehlikeli değildir.

Salt şimdi'de yaşanamaz; eğer hemen ve adamakıllı onun üstesinden gelmek üzere tedbir alınmazsa, bizi tüketecektir. Fakat salt geçmişte yaşanabilir; hattâ, ancak orada bir hayat tanzim edilebilir. Kişi, her ânını, tecrübe ve kullanma ile doldurmalıdır, ancak o zaman, ateş diner.
Ve hakikatin bütün ciddiyeti içinde dinle: 'O' olmaksızın, bir insan yaşayamaz. Fakat kim sadece onunla yaşarsa, insan değildir. [Krş. Hillel'in sözleri: "Ben kendim için değilsem, kim olacak? Ve eğer ben sadece kendim içinsem, neyim ben? Ve eğer şimdi değilse, ne zaman?" (Avoth I:).]

İKİNCİ BÖLÜM

Bireyin ve insanoğlunun tarihi, her ne kadar, başka bakımlardan birbirinden ayrılsa da, en azından, şu hususta uyuşurlar: Her ikisi de, 'O-dünyası'nın adım adım ilerleyen çoğalışına işaret ederler.
İnsanoğlunun tarihi söz konusu olduğunda, ekseriya tereddüt edilir. İnsanlar, birbirini takip eden kültürlerin, farklı renk ve şekilde bir ilkel devirle başladığına, fakat daima, özde; küçük bir objeler dünyasının dahil olduğu aynı yapıya sahip bulunduğuna dikkat çekiyorlar; ve nitekim o; ferdin hayatına tekabül ettiği telâkki olunan, insanoğlunun hayatı değil, tek tek her bir kültürün hayatıdır. Fakat biz, tecrit edilmiş gibi görünen bu kültürlere itibar etmezsek, diğerlerinin tarihî tesiri altında kalanların, pek erken çağ değil ama, büyük çağdan önce gelen muayyen bir dönemde, -bazen, hâlen muasır olan bir kültürden, O-dünyasını hemen kabul ederek, Yunanlıların Mısırlılardan aldıkları gibi; başka zamanlarda, geçmişteki bir kültürden dolaylı olarak, Batı Hıristiyanlığının Yunan O-dünyasını kabul ettiği gibi-o kültürlerin O- dünyasını devraldıklarını fark ederiz. O-dünyalarını, sadece kendi tecrübeleriyle değil, aynı zamanda, yabancı tesirleri de kabul ederek genişletirler; ancak ondan sonradır ki, bu yolla gelişen O-dünyası, keşfi işin içine dahil eden çok önemli ölçüde genişlemeyi tecrübe eder (SEN-dünyasının görüş ve işlerinin bu gelişmedeki baskın payını şimdilik dikkate almayalım). Genel olarak, her kültürün O-dünyası, bu yüzden, seleflerininkinden daha etraflıdır ve bazı kesintilere ve görünür gerilemelere rağmen, tarihte, O-dünyasının gittikçe artan çoğalışı açıkça anlaşılabilir. Bu hususta, bir kültürün 'dünya'sını, daha ziyâde, sonlu olarak nitelendirmek mi veya ona, sözde sonsuzluk atfetmek mi; yoksa, daha doğal ifâdeyle, sonlu olmayan demek mi gerektiği, en önemli mesele değildir: Sonlu bir dünya, 'sonsuz' olandan daha fazla, oluşturucu parçaları, şeyleri ve süreçleri pekâlâ ihtiva edebilir. Şu husus da belirtilmelidir ki, onların sadece tabiata ait bilgi derecelerini değil, aynı zamanda, onların sosyal farklılıklarını ve teknik başarılarını da mukayese etmeliyiz; zira, her ikisi de, objeler dünyasını genişletirler.
İnsanın, O-dünyasıyla temel ilişkisi, bu dünyayı daima yeniden kuran tecrübeyi ve onu çok çeşitli gayelerine -insan hayatının korunması, hafifletilmesi ve donatılması gibidoğru götüren kullanmayı içerir. O-dünyasının derecesiyle, tecrübe etme ve onu kullanma yeteneği de artmalıdır. Şüphesiz ki birey, dolaysız tecrübeyi, gitgide daha fazla, dolaylı tecrübe, 'malûmat edinme' yerine koyabilir ve özel 'fayda' hâline gelinceye kadar kullanmayı daha da kısaltabilir: Bununla beraber, nesilden nesile devamlı yetenek gelişimi kaçınılmazdır. İnsanlar, ruh hayatının ilerleyen gelişmesinden bahsederken, ekseriya kastedilen şey budur. Bu, elbette, ruha karşı, gerçek bir dil suçuyla ilgilidir; 'ruhun hayatı', ekseriya, insanı, ruh içinde yaşamaktan alıkoyan engel olduğu için, ve en hafif tâbiriyle bu, onunla beraber olunamadan evvel, sadece hâkim olunma ve şekillendirilme gerektiği meselesidir. Engelle kastedilen, şudur: Tecrübe ve kullanma yeteneğinin gelişmesi, genellikle, 'insan'ın ilişki kurma gücünde bir düşüşü gerektirir -tek başına bu güç, insanı, ruh içinde yaşamaya

muktedir kılabilir.

*

Beşerî tezahürüyle ruh, insanın kendi SEN'ine cevabıdır. İnsan, birçok dille konuşur -lisan, sanat, hareket dilleriyle-fakat ruh, tektir; gizemden görünen ve bu gizemden bize seslenen SEN'e cevaptır. Ruh, kelimedir. Sözlü ifâde, önce, insanın beyninde söz ve sonra boğazda ses -her ikisi de hakikî olayın kırılmaları olmasına rağmen-hâline dönüşebilir; çünkü hakikatte dil, insanın içinde değil; insan, dilin içinde bulunur ve oradan seslenir; öyleyse o, bütün kelimelerle bütün ruhladır. Ruh, BEN'de değil, BEN ile SEN arasındadır. İçimizde dolaşan kan gibi değil, teneffüs ettiğimiz hava gibidir. İnsan, SEN'ine cevap verebildiği zaman, ruh içinde yaşar. Bütün varlığıyla bu ilişkiye girdiği zaman, bunu yapmaya muktedir olur. Ancak ilişki kurma gücü sâyesindedir ki, insan, ruh içinde yaşayabilir.

İşte burada, ilişki olayının kaderi, âdetâ şaha kalkar. Cevap ne kadar güçlü ise, o kadar güçlü olarak SEN'i kayıt altına alır ve sadece tek bir kelimenin telâffuzuyla, onu bir objeye rapteder. SEN'e doğru, sadece sessizlik içinde, bütün/tüm dillerin sükûtu; şekilsiz, farksız, kelimeye dökülmemiş söz içindeki sükûtî bekleyişle SEN'i açığa çıkarır; fakat ruh, kendisini açığa vurmaksızın (var olarak, m.n.) bulunduğu yerde, ihtiyatî olarak onunla beraberdir. Her cevap, SEN'i O-dünyasına bağlar. Bu, insanın melânkolisidir; bu, onun büyüklüğüdür. Böylece bilgi, işler, eserler, imaj ve misal, yaşanan hayatta vücut bulur.

Fakat bu suretle O'ya dönüştürülmüş ve şeyler arasında bir şey olarak dondurulmuş olan her şey, sürekli, tekrar eski hâline dönme anlamına ve alın yazısına sahiptir. Sürekli tekrarlanarak -insana kendisini ihsan eden ve insandan, kendisine cevap gelen ruh saatinden kasıt bu idi- obje, alevlenecek ve varolacak, görülmek ve insanlarla varolarak yaşamak üzere, kendisinden çıktığı unsura geri dönecektir.

Bu anlam ve alın yazısının gerçekleşmesi, tecrübe edilecek ve kullanılacak bir şeymiş gibi O-dünyası ile uzlaşan; onu bağımsızlaştırmak yerine, bağlandığı yerde tutan; ona itibar etmek yerine, onu gözetleyen; onu kabul etmek yerine, ondan faydalanan insan tarafından engellenir.

Bilgi: Karşı karşıya geldiği şeyi müşahede ettiğinde bilen kişi için, onun varlığı aşikâr olur. Var olarak gördüğü şeyi, bir obje olarak anlayacak, objelerle kıyaslayacak ve objeler düzeni içinde bir yer ayıracak ve tarafsız olarak tasvir ve tahlil edecek; o, sadece bir O olarak bilgi dağarcığına katılabilir. Fakat müşahede fiilinde o, şeyler arasında şey, olaylar arasında olay değildi; o, münhasıran vardı. O, sonradan, görünüşten çıkarılmış kuralda değil, varlığın kendisini bildirdiği görünüşün içindedir. Tümel olarak düşündüğümüz şeyin, tikel olan şeyde, bir karşı karşıya gelmede görülen, bir çıkrıktaki sargının çözülmesi gibi bir olaydır. Ve şimdi o, bilgi kavramının O-formu içinde kilitlidir. Bu kilidi açan ve onu tekrar var olarak müşahede eden kişi, insanlar arasında gerçek ve aktif olarak, bilgi işinin anlamını yerine getirmiş olur. Bilgi: "işlerin nasıl gittiği, şeylerin ismi olduğu, nasıl şekillendirildiği, nereye ait olduğu" hususlarını ifâde etmekle de aranabilir. Gittikçe bir O hâline gelen şey, daha sonra, bir O olarak kabul edilir, tecrübe edilir ve kullanılır; dünyada kişinin yolunu tâyin etme plânı için ve en sonunda dünyayı 'fethetme' plânı için, diğer şeylerle birlikte kullanılır.

Sanat da: form, karşı karşıya geldiği şeyi müşahede ettiğinde, sanatkâra kendisini açar. Sanatkâr onu bir imaja dönüştürür. İmaj, ilâhlar dünyasına mahsus değildir, insanların büyük dünyasına malolmuştur. Hiçbir insan gözü onu görmediği zaman bile, o, 'orada', fakat uykudadır. Çinli şair, yeşim flütüyle çaldığı şarkıyı insanların dinlemek istemediğini, bunun üzerine, ilâhlara çaldığını ve onların kulak verdiğini; o ândan itibaren insanların da şarkıyı

dinlediklerini anlatır –ve şair böylece, ilâhlardan, imajın onlarsız yapamadığı insanlara ulaştı. Âdetâ büyüsünü bozsun ve zamansız bir ân formunu kabul edebilsin diye, rüyada gibi, insanla karşılaşmayı bekler. İnsan oraya ulaşır ve tecrübe edilecek olanı tecrübe eder: yani onun nasıl yapıldığını veya onun ifâde ettiği şeyin bu olduğunu veya niteliklerinin şöyle şöyle olduğunu ve belki de hepsinin üstünde, nasıl bir değeri olabileceğini.
Bu ilmî ve estetik anlayış gereksiz değildir –fakat işini sadakatle yapmalı ve kendisini işine vermeli ve anlamayı aşan ve anlaşılabilir olan şeyi benimseyen ilişki hakikatinde kaybolmalıdır.
Ve üçüncü olarak: Fânî ve cismanî insan, süregelen maddeye kendisini kaptırmaya ihtiyacı olmadığı cihetle, bilgi ve sanat ruhunun çok daha yükseğine çıkar ve onun ömrünü aşar ve yükselir, etrafında canlı lisanının mûsikîsi çınlarken, ruhun yıldızlı semâsında kendisi bir imajdır –saf hareket, keyfî olmayan fiildir. Burada SEN, insana daha derin bir gizemden göründü ve ona karanlığın içinden hitap etti ve o, hayatıyla cevap verdi. Burada, söz, hayat oldu ve bu hayat, yasayı ister uygulasın ister ihlâl etsin, –yeryüzünde ruh ölmesin diye, gerektiğinde her ikisine de ihtiyaç vardır–öğretidir. Böylece söz, gelecek nesillerin önünde; ne olduğunu ve ne olmak gerektiğini değil, SEN karşısında , ruh içinde nasıl yaşanacağını öğretmek üzere bulunur. Ve bu demektir ki, o, onlar için, her zaman bir SEN olmaya, SEN–dünyasını açmaya hazır bulunmaktadır; hayır, hazır bulunmaz, daima onlara doğru gelir ve çok yakınlaşır. Fakat onlar, bir dünya açan böyle bir canlı ilişki için, isteksiz ve bigâne olduklarından, çok malûmatlı olduklarından; kişiyi tarih içine ve konuşmasını kütüphane içine hapsetmekte; îfa veya ihmal, hangisi olduğu önemli değil, bir sisteme göre düzenlemektedirler; aynı zamanda onlar, sadece modern insana özgü, yeteri kadar psikolojiyle karışık şekilde, saygı ve hattâ yüceltme konusunda da cimridirler. Ah! Karanlıktaki yıldızların aydınlığı gibi yalnız olan! Ah! Hissiz bir alın üzerindeki diri parmaklar! Ah! Adımlarının yankısı gittikçe kaybolan!
*
İnsanın tecrübe etme ve kullanma kabiliyetindeki gelişme, genellikle, 'insan'ın ilişki kurma gücünde bir düşüşü beraberinde getirir.
Ruhu, alkollü içkiymiş gibi bir şey olarak deneyen kimsenin, etrafında yaşayan varlıklarla ne ilgisi olacaktır?
Bu insan, BEN ve O'yu ayrı tutan, temel ayırım kelimesiyle, arkadaşlarıyla olan hayatını, net olarak tanımlanmış iki bölgeye ayırmaktadır: Kurumlar ve duygular. O–bölgesi ve BEN–bölgesi.
Kurumlar, bir kimsenin; çalıştığı, görüşmeler yaptığı, etkilediği, üstlendiği, yarıştığı, organize ettiği, yönettiği, görev yaptığı, ibadet ettiği, her türlü amaçla zamanını geçirdiği yerde 'orada olan'dır; insan aklının ve uzuvlarının çok boyutlu katılımıyla, yarı düzenli ve genellikle kaynaşmış bir yapıda, iş çarkı, tabiî seyrini sürdürür.
Duygular, yaşanan ve kurumlardan geri alınan, 'burada, içeride' olan şeylerdir. Burada, hislerin tayfı, ilgilenen gözün önünde salınır durur; burada, kişinin eğilimi, nefreti, memnuniyeti ve eğer çok kötü değilse, hattâ elemi tadılır. Burada, insan evindedir ve sallanan koltuğunda rahattır.
Kurumlar, karmaşık bir forum içerirler; duygular ise, en azından, çok çeşitlilik arz eden bir kadın odası gibidir.
Muhakkak ki bu ayırım, oyunbaz duygularımızın en objektif kurumlara müdahale etmesi hâlinde, sürekli olarak tehlike arz eder; fakat biraz iyi niyetle, bu mahzur daima bertaraf

edilebilir.
Şahsî hayatımız denilen alanlarda güvenilir bir ayırım çok zordur. Meselâ, evlilikte, bunu elde etmek her zaman o kadar kolay değildir; fakat zaman, mucizeler yaratır. Kamu hayatı denilen alanlarda fevkalâde başarılıdır: meselâ, siyasî partiler ve onların üstünde olduğunu iddia eden gruplar ve 'hareketler' çağında; fırtınaların koptuğu kongrelerin, ister mekanize ve düzenli, ister organik ve yarım yamalak olsun, yerlerde sürünen, günübirlik operasyonlarla birbirini kusursuz olarak nasıl takip ettiğini düşününüz.
Fakat, kurumların ayrı O'su, bir robot (golem) gibi; ve duyguların ayrı BEN'i, şuraya buraya uçuşan bir ruh kuşu gibidir.
İkisi de insanoğlunu tanımaz; biri, sadece numûneyi; diğeri, sadece 'obje'yi bilir. Kişiyi veya topluluğu da bilmez. İkisi de 'şimdi'yi bilmez; ne kadar modern olsalar da, sadece bitmiş olan sabit geçmişi bilenler; beri taraftan, ne kadar ısrarcı olsalar da, henüz gelmemiş geçmekte olan ânı bilenler, 'şimdi'yi bilmezler. Hiçbiri, gerçek hayata erişmez. Kurumlar, kamu hayatını; duygular, kişisel hayatı hâsıl etmez.
Kurumların, kamu hayatını hâsıl etmediği keyfiyeti, gitgide daha çok insan tarafından teessürle hissedilmektedir: Çağımızın bunalımının ve arayışının kaynağı budur. Duyguların, kişisel hayatı hâsıl etmemesi keyfiyeti ise; en fazla kişisel olan şeyin mekânı gibi göründükleri için, şimdiye kadar, pek az kişi tarafından kabul edilmiştir. Modern insanın yaptığı gibi, kişi, zihnini kendi duygularıyla meşgul etmeyi bir kere öğrendiğinde, onların hayâlı olmasından duyulan ümitsizlik bile, onun gözünü açmaya yetmeyecektir; sonuçta, bu ümitsizlik de bir duygudur ve hayli ilgi çekicidir.
Kurumların, kamu hayatını hâsıl etmemesinden üzüntü duyanlar, bir çare düşündüler: Kurumların duygular tarafından yenilenmesi mümkünmüş gibi, onları gevşetmek, yumuşatmak veya çürütmek üzere 'duygu hürriyeti'ni ortaya atmak. Otomatize olmuş devlet, hiçbir arkadaşlık duygusu yaratmadan veya geliştirmeden, tamamen uyumsuz olan vatandaşları bir arada boyunduruğa koştuğu (aynı çerçeveye oturttuğu, m.n.) zaman, topluluğun, birbirini seven bir toplulukla yer değiştireceği sanılır. Bu seven topluluğun, hür ve coşkulu duygularla harekete geçirilen insanların bir araya gelmesi ve birlikte yaşamak istemesiyle oluşabileceği sanılır. Fakat işler böyle yürümez. Hakikî topluluk, insanların birbirlerine karşı duyguları olmasından (bu her ne kadar gerekliyse de) ziyâde, şu iki sebeple varolur: Herkes, hem bir tek canlı merkezle canlı, karşılıklı ilişki içinde hem de birbirleriyle, canlı, karşılıklı bir ilişki içinde bulunmalıdır. İkinci olayın kaynağı birincidedir, fakat onunla hemen sağlanmaz. Karşılıklı canlı bir ilişki, duyguları içerir; ama onlardan türemez. Bir topluluk, canlı, karşılıklı bir ilişki üzerine kuruludur; fakat kurucusu, canlı, aktif bir merkezdir.
Hattâ sözde kişisel hayatın kurumlan bile (gerekli olmasına rağmen) hür bir hissedişle şekillendirilemez. Evlilik, bütün hakikî evliliklerin her zaman kaynağı olan şey (yani iki insanın, birbirlerine SEN'i ifşâ etmesi) dışında aslâ yenilenemez. Bunun içindir ki, BEN olan SEN'den hiçbiri, bir evlilik kuramaz. Bu, metafizik –ve ancak aşk duygularıyla beraber bulunan metafizikaşk olgusudur. Bir evliliği, başka bir esas üzere yenilemek isteyen kimsenin, onu bozmak isteyenlerden, esasta farkı yoktur: Her ikisi de, bu olguyu artık tanımadıklarını açıklamış olurlar. Hakikaten, çağımızın en çok tartışılan konusu erotisizmi alınız ve gerçekten ben-merkezci olan her şeyi çıkarınız –diğer bir deyişle, birinin diğeri için hiç mevcut olmadığı, fakat her birinin, yekdiğerini sadece kendi zevki için kullandığı her ilişkigeriye ne kalacaktır?

Hakikî kamu hayatı ve hakikî kişisel hayat, iki birlik şeklidir. Onların başlaması ve devam etmesi için, değişen bir içerik olarak, duygulara, sabit bir form olarak da, kurumlara ihtiyaç vardır; fakat bu ikisinin birleşmesi bile, ancak bir üçüncü unsur tarafından yaratılan insan hayatını vücuda getirmez: SEN merkez varlığı veya daha doğru bir ifâdeyle, 'şimdi'de düşünülen merkez SEN.

*

BEN–O temel kelimesi, kötülükten gelmez –daha ziyâde, madde kötülükten gelir. Madde, kötülükten gelir –madde, varlığı olan şeyi öyle olarak varsaydığı gibi. Kendi hâline bırakıldığında, amansızca büyüyen O–dünyası, yabanî otlar misâli, onu kaplayacak kadar büyür ve üzerindeki kâbus ve içindeki heyûla, yerini, kefâret ihtiyacını fısıldayan itirafa bırakıncaya kadar, kendi BEN'i, gerçekliğini kaybeder.

*

– Fakat modern insanın topluluk hayatı, O–dünyasına dalmaya mahkûm değil midir? Bu hayatın iki bölümünü, ekonomi ve devleti düşününüz: Yakînen bildiğimiz (immediacy) bütün durumlardan feragat etme olağanüstü durumu hariç –ve hattâ bu alanda kaynağı bulunmayan 'yabancı' her otoriteyi son derece kararlı bir reddedişte bilebunlar (ekonomi ve devlet, m.n.), mevcut boyutlarında ve bölümlerinde düşünülebilir mi?

Tecrübe eden ve kullanan BEN –ekonomide mal ve hizmetleri kullanan BEN; politikada fikir ve istekleri kullanan BEN–eğer burada idareyi elinde bulundurursa, bu iki alandaki büyük 'objektif dokunun geniş ve sıkı yapısını borçlu olduğumuz şey, bu kayıtsız şartsız hâkimiyet değil midir? İleri gelen devlet adamlarının ve iş adamlarının biçimlendirici büyüklüğü, ilgili oldukları insanları, tecrübe edilebilir olmayan bir SEN'in taşıyıcısı olmalarından ziyâde, özel yeteneklerine göre değerlendirilmeleri ve istihdam edilmeleri gereken hizmet ve istek merkezleri olarak görmelerine dayanmaz mı?

Eğer bir O (It) elde etmek üzere, O'ları (He+He+He) toplamayı kabul etmeyip, bunun yerine, sonucu aslâ SEN'den başka bir şey olmayan SEN ve SEN ve SEN'in toplamını belirlemeye çalışsalar, dünya başlarına çökmez mi?

Eğer biçimlendirici ustalık, dilettantism (yüzeyde kalan heveskârlık) ile; açık, kolay anlaşılır, güçlü akıl, bulanık coşkuyla yer değiştirmiş olmasa, bu iş nereye varır?

Gözümüzü, idare edenlerden, idare edilenlere çevirdiğimiz ve modern iş ve mülkiyet biçimini göz önüne aldığımız zaman, modern gelişmelerin; insanların birbirleriyle karşı karşıya geldikleri ve anlamlı ilişkilere sahip oldukları hemen hemen her hayatiyet eserini bozduğunu fark etmez miyiz? Bu gelişmeyi tersine çevir–meye çalışmak abes olacaktır. Eğer bir kimse böyle bir saçmalığı başarırsa, başlı başına bu, çok büyük ölçüde artan sayıda insan için hayatı mümkün kılacak olmasına rağmen, medeniyetin bu son derece hassas aracı, aynı ânda harap olacaktır.

– Konuşmacı, konuşmakta çok geç kaldınız. Biraz evvel kendi konuşmanıza kendiniz inanabilirdiniz; artık bu mümkün değildir. Bir dakika önce, devletin artık idare edilmediğini, en az benim kadar anladınız: ateşçiler kömürü yığmakta, fakat liderler, sadece, yürümekte olan lokomotifi idare eder görünmektedir. Ve sizin konuştuğunuz şu ânda, ekonomi makinesinin nasıl alışılmadık sesler çıkarmaya başladığını, benim kadar, siz de işitiyorsunuz; idare edenler size, şöyle yukarıdan tebessüm ederler, fakat içlerinde ölüm korkusu pusuda beklemektedir. Size, cihazı modern şartlara ayarladıklarını anlatırlar; fakat o cihaz elverdiği sürece, bundan böyle, sadece kendilerini ona ayarlayabildiklerini fark edersiniz. Sözcüleri, devletin mirasını ekonominin devraldığını size öğretirler; siz bilirsiniz ki, O'yu çoğaltma

despotizminden başka devralınacak hiçbir şey yoktur. Bu despotizmin hükmü altında gittikçe âcizleşen BEN, hâlâ kendi sözünün geçtiği hayâli içindedir.
İnsanın topluluk hayatı, kendisinden daha fazla, O-dünyasından vazgeçemez -SEN in varlığı, su yüzeyindeki ruh gibi, O-dünyası üzerinde yüzer. İnsanın kazanç arzusu ve güç istemi, insan ilişkileri irâdesine bağlı olduğu ve onunla yürütüldüğü müddetçe, tabiî ve meşrûdur. İtki, kendisini bizim varlığımızdan koparmadığı sürece, kötülük itkisi (drive) yoktur; kopmuş itki parçalanmayı belirtirken, kendisini varlığımıza bağlamış ve varlığımızla belirlenmiş olan itki, topluluk hayatının plâzmasıdır. Ekonomi, kazanç arzusunun; devlet, güç isteminin mekânı olarak, ruha katıldıkları takdirde, hayata katılmış olurlar. Eğer ruhu inkâr ederlerse, hayatı inkâr etmiş olurlar. Hayat, elbette gereğini yapmaktan geri durmaz ve uzun bir zaman, salt bir mekanizmanın uğuldadığı yerde, bir süre için, bir form hareketinin görüldüğü hâlâ düşünülebilir. Bu noktada, bir tür kesinlik ileri sürmek, elbette beyhûde olacaktır. Ekonomi veya devletin dokusunu gevşetmek, her ikisinin de, SEN-diyen ruh yüceliğini tanımama olgusunu artık telafi edemez ve çevresini hareketlendirmekle merkezine kadar canlı ilişkinin yerine geçemez. Topluluk içindeki insan hayatının yapısı, hayatiyetini; uzuvlarının içine nüfuz eden ilişki kuvvetinin tamlığından ve cisimleşmiş şeklini, bu kuvvetin ruh ile doyumundan alır. Ruha hizmet eden devlet adamı veya iş adamı, yüzeysel heveskâr (dilettante) ruhlu insan değildir. Kendi işini bozmaksızın, temas kurmak zorunda bulunduğu insanlarla karşı karşıya gelmesinin, pek çok SEN hâmili kimseyle olduğu gibi olamayacağını, muhakkak ki iyi bilir. Bununla beraber, ancak ruh tarafından ona bildirilen limite kadar bu cesareti gösterir; ve ruh ona mutlaka bir limit belirtir ve sert bir yapıyı çürüten bu cesaret, SEN'in varlığının yukarılarda tutulduğu yerde başarılı olur. O, anlamsız sözler söyleyen, taşkın bir insan olmaz; akıl-üstü olmasına rağmen, hakikate hizmet eder, aklı reddetmez, bilâkis, ona sahip çıkar. Bir insanın, topluluk hayatında yaptığı, kişisel hayatta yaptığından farklı değildir. Bu insan, SEN'i saf hâliyle gerçekleştiremeyeceğini, fakat bununla beraber, O'ya günlük olarak şahitlik eden SEN'i, her gün, o günün doğrusuna ve ölçüsüne göre, limiti yeniden tarif ederek -limiti yeniden keşfederekgerçekleştirebileceğini bilir. Ne iş ne de mal, ruhtan başlamaktan başka şekilde, kendi başına kurtuluşa erebilir. Ancak ruhun varlığıyla, bütün işe mânâ ve neşe ve bütün mala-mülke feragat gücü ve saygı akabilir; tamamı değil, yeteri kadar (quantum satis) -çalışılan ve kazanılan her şey, O-dünyasına bağlı kalmasına rağmen, yine de bizimle karşı karşıya gelme ve SEN'i temsil etme noktasına kadar yüceltilemez. Onun arka plânı yoktur, en derin ihtiyaç ânında bile -gerçekten, ancak o zaman -önceden şüphe altında olmayan bir O-ötesi vardır.
Her ikisi de değişmediği sürece, devletin mi ekonomiyi düzenlediği veya ekonominin mi devleti yönettiği keyfiyeti önemsizdir. Devlet kurumlarının daha hür veya ekonomi kurumlarının daha âdil hâle gelip gelmemesi, burada yöneltilmekte olan, gerçek hayatla ilgili sualden dolayı değil; onlar kendi başlarına hür ve âdil olamayacakları için önemlidir, Kesin olan şey, ruhun -SEN-diyen, cevap veren ruh-canlı ve gerçek olup olmadığı; topluluktaki insan hayatında, ondan geriye kalan şeylerin devlet ve ekonomiye tâbi olmasının devam edip etmediği veya onun, bağımsız olarak aktif hâle gelip gelmediği; insanın ferdî hayatında hüküm süren ruhun, kendisini tekrar topluluk hayatı ile bütünleştirip bütünleştirmeyeceğidir. Fakat bu durum, kesinlikle, topluluk hayatını bağımsız âlemlere -'ruhun hayatı' da buna dahildir-ayırarak başarılamaz. Bu, âdetâ, ruhun bütün hakikatini kaybetmesiyle birlikte, O-dünyasına dalmış bölgelerin despotizme ebediyen terk edilmesi demektir. Ruh, hayat üzerinde hiçbir zaman kendi başına bağımsız olarak etkili olamayacağından, dünyada

yapabileceği tek şey –gücü ile, O–dünyasına nüfuz etmek ve onu dönüştürmektir. Ruh, gerçekten, "evinde, kendisiyle başbaşadır" ; fakat dünya kendisine açılıp da, onunla karşı karşıya geldiği zaman, kendisini dünyaya adar ve onu kurtarır ve dünya vasıtasıyla kendisini de. Fakat ruhu temsil eden ruhâniyet, bugünlerde o kadar çok dağılmış, zayıflamış, yozlaşmış ve tezatlarla dolu hâle gelmiştir ki, evvelâ ruhun özüne dönünceye: SEN diyebilinceye kadar, bunu yapamaz (dünyayı ve kendisini kurtarma işi, m.n.).

*

O–dünyasında, nedensellik bir hâkimiyete sahiptir. İster duyularla algılanabilir ve 'fizikî', ister içe bakışla keşfedilen veya bulunan ve 'psikolojik' olsun, her olayın, sebep olunan bir zorunluluk ve bir sebep yüzünden olduğu düşünülür. Maksatlı olduğu addedilen bu olaylar, O–dünyasının kesintisiz bütünlüğüne de ait olduklarından, şu âna kadar istisna teşkil etmezler: Bu kesintisiz bütünlük, ancak nedenselliğin bütün hâlindeki devamlılığını azaltmadan, onun bir bölümünde başarılan bir yer değiştirme hareketi olarak teleolojiye müsamaha gösterir.

Tabiatın İlmî düzeni için temel önem taşıyan, O–dünyasındaki nedenselliğin sınırsız hâkimiyeti, O–dünyasıyla sınırlanmış olmayan, tekrar tekrar onun dışına çıkmakta, yine ilişki dünyasına katılmakta serbest olan insanoğlu tarafından baskıcı olarak düşünülmez. Burada, BEN ve SEN; hiçbir nedenselliğe bulaşmadan veya onun tarafından bozulmadan, birbirleriyle mütekabil olarak, serbestçe karşı karşıya gelirler; burada, insan, varlığın ve kendi varlığının hürriyetinin teminat altında olduğunu görür. Sadece, ilişkiden ve SEN'in varlığından haberdar olanlar, karar verme gücüne sahiptir. Karar veren kimse hürdür, çünkü o, varlık huzuruna adım atmıştır.

Bütün gücümün ateşli özüyle, kontrol edilemez istek kabarması, en evvele dönerek her şeyin benim için mümkün olduğu, birbirine kenetlenmiş ve zâhirde ayrılamaz, her köşeden parlayıveren imkânların cezbedici bakışları, günaha teşvik edici kâinat, ve BEN; bir ânda doğuveren, iki eli ateş içinde, bana kastedenin gizlendiği ateşin dibinde, amelim yakalandı: şimdi! Derhâl cehennem tehdidinin baskısı başlatılır. Özden mahrûm bir çeşitlilik, taleplerinin değişken eşitliğinde sahnede değildir artık; sadece iki şey yan yana bırakılır, diğeri ve biri; hayâl ve görev. Fakat şimdi benim içimde gerçekleştirme (kuvveden fiile çıkarma, m.n.) başlıyor. Kararlaştırmak demek, biri, ruhumu değersiz şeylerle kat kat doldururken, tükenmiş bir yığın hâlinde orada âtıl kalırken; diğerinin başarılması demek olamaz. Ancak, seçilmiş olan şeyin gerçekleşmesine, seçilmiş olmayanın eksilmeyen tutkusunu massederek, birinin yaptıklarına, diğerinin bütün gücünü aktaran kişi, ancak 'kötülük tahriki ile Tanrı'ya hizmet eden' karar verir –ve olacak şeyi kararlaştırır. Bir kere bu husus anlaşıldığında, dürüst (righteous) denmeyi hak eden kişinin: kendisini doğru olan şeye yönelten ve bunun için karar veren olduğu da bilinir; eğer bir şeytan var ise, o, Tanrı'ya karşı karar veren, ebediyen karar vermeyen kişiden başka biri olmayacaktır...

Kendisine hürriyetin garanti edildiği kimse, nedensellik baskısı hissetmez. Fânî hayatının; tabiatı icabı, SEN ile O arasında bir gidip gelme olduğunu bilir ve bunun anlamının farkındadır. İçinde hiç kalamadığı mâbedin eşiğine tekrar tekrar ayak basabilmek ona yeter. Aslında ona göre, oradan tekrar tekrar ayrılmak, bu hayatın anlamının ve alın yazısının derûnî bir kısmıdır. Orada, eşikte; cevap, ruh, kişinin içinde tekrar tekrar alevlenir; burada, bu berbat ve sefil diyarda bu kıvılcım kendini kanıtlamak zorundadır. Burada, zorunluluk denilen şey onu korkutamaz; zira o, orada, hakikî zorunluluğu tanımıştır: kader.

Kader ve hürriyet, birbirlerine bağlıdırlar. Kaderle, ancak hürriyeti gerçekleştiren kimse

karşılaşır. Bana yönelen bir ameli keşfetmem, benim bu hürriyet hareketim, bana gizemi ifşâ eder. Fakat istediğim tarzda yapamamam da, bu mukavemet de bana gizemi ifşâ eder. Bütün varlığın, kendisinin özde kararlaştırdığı üzere cereyan ettiğini unutan, malını mülkünü, giyeceğini bir kenara bırakan ve varlık huzuruna her şeyinden soyunmuş olarak adım atan insan -bu hür insanoğlu, kaderle, hürriyetinin mukabil-imajı (counter-image) olarak karşılaşır. Bu, onun sınırlandırılması değil, tamamlanmasıdır; hürriyet ve kader, mânâyı şekillendirmek üzere bir araya gelirler ve verilmiş mânâ, kader -şimdiye kadar onun gözünde katı olan, şimdi âniden aydınlanan-bizzat kendisi lütuf gibidir.

Hayır, bu kıvılcımı taşıyarak O-dünyasına geri dönen insan, kendisini nedensel zorunlulukla baskılanmış hissetmez. Ve sağlıklı dönemlerde, güven duygusu, maneviyât insanlarından bütün insanlara doğru akar; tabiat, saik ve [belli belirsiz] alaca karanlık boyutta, bir şekilde, hazır bulanmanın gerçekleştiği karşılaşma sonucu, onların hepsi, en duygusuz olan bile, bir yerlerde SEN'i hissetmişlerdir ve işte burada, mânâ onlara bu güveni yorumlar.

Fakat huzursuz devirlerde, artık, SEN-diinyasının canlı akımlarıyla beslenmeyen ve sulanmayan O-dünyası, parçalanır ve durgunlaşır, kocaman bir bataklık heyûlası hâline gelir ve insanı mağlûp eder, yutar. Bir kere objeler dünyasına kendini kaptıran kimse için, artık, varlığa ulaşma imkânı yoktur, objeler dünyasına yenik düşer. O zaman, genel nedensellik, baskıcı ve zulmedici âkıbete doğru gelişir.

Birden fazla insanı kapsayan her büyük kültür, bir ölçüde, kaynağında, ruhun özsel işi olan, bir SEN'e cevap verilme olayının bulunduğu, başlangıçtaki karşılaşmaya dayanır. Daha sonraki nesillerin, aynı istikameti gösteren enerjileriyle takviye edilmiş olması, ruhta özel bir kozmos anlayışı yaratır; ancak böylece, bir insan kozmosu tekrar tekrar mümkün hâle gelebilir; ancak bu suretle, insanlar, ibadethaneleri ve insan evlerini tekrar, farklı bir mekân anlayışıyla, inanmış bir mhla, tekrar tekrar inşâ edebilir -ve coşkulu, canlı zamanı yeni İlâhîler ve şarkılarla doldurur ve insan topluluğuna bir şekil verirler. Fakat kişi, bu özsel işe, ancak kendi hayatında eylemek ve katlanmak suretiyle sahip olduğu, kendisi bizzat ilişki kurduğu sürece hür ve böylece yaratıcı olacaktır. Bir kültür, artık, canlı ve devamlı yenilenen ilişki sürecini merkez edinmediği zaman, O-dünyasında donar kalır; ki bu ancak, sadece münzevî ruhların âniden ortaya çıkıveren parlak işleriyle zaman zaman kırılır. Şimdiye kadar, ruhî kozmos anlayışını tedirgin edemeyen genel nedensellik, bu noktadan sonra, baskıcı ve zulmeden âkıbete sürüklenir. Hikmetli ve hükmünü sürdüren kader, kozmosdaki mânâ bolluğuna uyum sağladığı sürece, nedenselliği bütünüyle hükmü altına aldı, onu şeytanî anlamsızlığa dönüştürdü ve nedenselliği hükümsüz hâle getirdi. Daha önceki nesillere hayırlı bir takdir olarak görünen aynı 'karma' -bu hayattaki amellerimizin bizi öteki âlemde daha yüksek yerlere çıkaracağından-bilinçsiz olduğumuz, daha önceki bir hayatın amelleri için, bu hayatta, kaçamayacağımız bir zindana hapsedildiği-mizden dolayı, bu, şimdi, zulüm olarak görülmektedir. Parlak kubbesinden zorunluluk iğinin asılı olduğu semânın anlamlı kanununun kemer yaptığı yerde, şimdi, gezegenlerin anlamsız, zalim gücü hüküm sürmektedir. Bu, sadece, Mecraya (Dike), bizim olduğu kastedilen İlâhî 'tarik'e (path) girme meselesiydi ve alın yazısı ölçüsü içinde hür bir kalple yaşanabilirdi. Şimdi biz, yaptığımız her şeyde, dünyanın ölü kütlesinin bütün ağırlığıyla her boynu eğen, ruha yabancı heimarmene'in [Eflatun tarafından, Phedo115 a ve Gorgias 512 e 'de kader karşılığı olarak kullanılan, Yunanca bir kelime] zorlamasını hissederiz. Kurtarılma arzusu çok hızlı büyür ve sonunda, her türlü tecrübeye rağmen, yetersiz kalır, vaktâki, insanlara yeniden doğuş çarkından nasıl kaçacağı öğretilsin veya güçler tarafından esir alınan ruhlar, nihayet Tanrı'nın çocukları olma

hürriyetine kavuşturulsun. Böyle başarılar, gittikçe önemli olan yeni bir karşılaşmadan, insanoğlunun SEN'ine yeni bir cevabından, kaderi tâyin edecek bir olaydan doğar. Böyle merkezî özsel bir işin sonuçları, bir kültürün, ışına adanmış bir diğer kültür tarafından alaşağı edilmesini de içerebilir, fakat bir kültürün bu suretle yenilenmesi de mümkündür.

Devrimizin hastalığı, diğerlerinden farklıdır, fakat yine de hepsinin hastalıkları cümlesindendir. Kültürlerin tarihi, koşucuların, neşeyle ve bilinçsizce aynı ölüm döngüsünü kapsaması gereken, birbiri peşine geldiği bir ebediyet stadyumu değildir. İsimsiz bir tarik, onları yükselişlere ve düşüşlere götürür. O bir ilerleme ve gelişme tariki değildir. Ruhanî ölüler diyarının sarmalı vasıtasıyla bir düşüş, fakat aynı zamanda, geleceği ve geçmiş zamanları bile bilmeyen, lâkin sadece işitilmemiş geri dönüşü -hamle-bilenin, en içtekine (derûna, m.n.), en gizliye, en muğlâk ve karmaşık olana bir yükselişi de denebilendir. Bu tariki, bütün yolun sonuna kadar, son karanlık tecrübesine kadar takip edecek miyiz?

Fakat tehlikenin olduğu yerde, kurtaran da yetişir.

Bu devirdeki farklılıkları çok önemli olan, biyolojik ve historiosofık yönelimler, şimdiye kadar, bu türden hiçbir imanda olmadığı kadar sert ve endişe verici bir âkıbet imanı yaratmakta birleşmişlerdir. Artık bundan böyle, ne karmanın ne de yıldızların gücü, insanın talihini, kaçınılamaz şekilde yönetir; birçok değişik kuvvet bu hâkimiyete sahip çıkmakta, fakat daha yakın zamandaki tetkiklerden öyle görünmektedir ki, muasırlarımızın çoğu, geç Romalıların karmaşık tanrılara (medley of gods tanrılar panteonu, m.n.) inanması gibi, karmaşık kuvvetlere inanmaktadırlar. Bu iddiaların tabiatı, böyle bir imanı kolaylaştırır. İster 'hayat kanunu' olsun -herkesin ya savaşa katılmak ya da hayatından vazgeçmek zorunda olduğu bir evrensel mücadele-ister insanın bütün ruhunu teşkil eden doğuştan gelen itkileri düzenleyen 'psikolojik kanun' olsun veya âdetâ, irâde ve bilinçlilikle birlikte giden kaçınılmaz sosyal sürecin 'sosyal kanunu' yahut değişemez şekildeki bir başlangıcın (varlığa gelişin, m.n.) ve tarihî formların çöküşünün 'kültürel kanunu' olsun veya başka olabilecek her ne tür değişim olursa olsun, üzerinde durulacak husus; insanın aldatılıp yanlış yola sevk edilmesi sebebiyle, çabalamasına rağmen mukavemet edemediği kaçınılmaz bir süreç boyunduruğuna koşulmuş olmasıdır. Yıldızların zorlamasıyla, antik gizemler kurtuluşu vaat etti; karmanın zorlamasıyla, Brahmanca feragate içgörü (İnsight) eşlik etti. Bunların her ikisi de, selâmet için hazırlıktı. Fakat karışık güçler idolü, hiçbir kurtarıcı imanı hoş görmez. Herhangi bir hürriyeti tasavvur etmek, ahmaklık olarak telâkki edilir; kişinin, azimli veya ümitsizce başkaldırdığı kölelik arasında tercihten başka yapacağı bir şey olmadığı kabul edilir. Bütün bu kanunlar, teleolojik gelişme ve organik evrim ile ilgili uzun müzakerelerle bağlantılı olmalarına rağmen, bunların hepsi, sınırsız nedenselliği gerektiren düşüşle ilgili sürekli endişeye dayanmaktadır. Tedricî düşüş dogması, çoğalan, üreyen O-dünyası karşısında insanın her şeyden vazgeçmesini ifâde eder. Burada, kader (fate) ismi yanlış kullanılmıştır: Kader, insanı sıkıştırıp kımıldamaz hâle getiren bir cendere değildir; hayata hürriyetten başlayanların dışında onunla karşılaşan kimse yoktur. Fakat düşüş dogması, özgürlüğe veya dingin gücü dünyanın görünüşünü değiştiren özgürlüğün en gerçek açılımına, yani geri dönüşe hiç yer vermez. Dogma; evrensel mücadeleyi geri dönüşle kazanan, itkiler ağını geri dönüşle yırtan, belirlenen sınıfın üstüne geri dönüşle çıkan, geri dönüşle canlandıran, tekrar gençleştiren ve sağlam tarihî formları değiştiren insanoğlunu bilmez. Düşüş dogması oyunuyla karşılaştığınızda, size, sadece tek bir tercih sunar: kuralları dikkatle takip etmek veya bunlardan ayrılmak. Fakat geri dönen kimse, insanları altüst eder. Dogma, size, en fazla, hayatınızı şarta bağlı olarak yürütmenize ve ruhunuzda 'hür olmanıza' izin verir. Fakat geri

dönen kişi, bu hürriyeti en alçakça esaret olarak telâkki eder.
Geri dönme hareketini engellediğinden dolayı, kötü kader inancından başka hiçbir şey, insanı kötü kadere mahkûm edemez.
Kötü kader inancı, başından itibaren bir aldatmacadır. Düşüş şeması, oluştan-başka-hiçbir şeyi, ayırt edilmiş dünya-olayını, tarih gibi obje-olmaklığı düzenleme için uygundur. Birliktelikten doğan SEN'in varlığı, ruhun gerçekliğini bilmeyen bu yaklaşım için, kolay anlaşılır değildir ve bu şema, ruh için geçerli değildir. Obje-olmaklığa dayanan kehanet (divination), sadece, 'şimdi'yi bilmeyenler için geçerlidir. Kim O-dünyasına yenilirse, kaçınılmaz düşüş dogmasını, sık ormanda aydınlık yaratan bir hakikat olarak düşünmelidir. Hakikaten bu dogma onu, ancak daha derin O-dünyası köleliğine götürür. Fakat SEN'in dünyası kilit altında değildir. Kim bütün varlığını teksif ederek, yeniden dirilenle ilişki kurma gücüyle ona doğru ilerlerse, hürriyetine kavuşur. **Ve hürriyeti hürriyetsizlikteki inançtan kurtarmak, hürriyeti kazanmaktır.**
*
Bir kâbusa, gerçek adıyla hitap ederek hâkim olunabilir. Benzer şekilde, O-dünyası, onun hakikî tabiatını tanıyan herkese: aynen, esrarengiz gücüne karşı teslim olmak zorunda kalınan cücenin küçük kuvveti gibi göründü. O-dünyasının hakikî tabiatı: tikelleşme ve yabancılaşmadır; ki, bunların çokluğundan, hemen yanı başımızda görünüvermesinden, karşımıza çıkmak için her türlü dünyevî SEN doğar -ki zaman zaman bize ana tanrıça kadar büyük ve dehşetli görünür, bununla beraber, daima yumuşak davranır.
- Fakat içimizde bir hayâlet -gerçekliği talan edilmiş BEN-pusuda beklediği müddetçe, kâbusa, doğru adıyla hitap edebilme gücünü nasıl toplayabiliriz?
Bir varlıkta, gömülü olan bağ kurma gücü nasıl yeniden canlandırılabilir?
Zira, bu varlığın içinde, altında bu gücün bulunduğu enkaz üzerinde, her saatte bir (ezercesine, m.n.) tepinen etkin bir hayâlet görünür. Bir varlık, ayrılmış BEN-olmaklık cinneti, onu boş bir daire etrafında hiç durmadan kovaladığı müddetçe, kendisini nasıl toparlayacak? Eğer kapris onun meskeni ise, kişi, hürriyetine nasıl kavuşacaktır?
- Hürriyet ve kader nasıl birbirine bağlı ise, kapris de kötü kadere bağlıdır. Fakat hürriyet ve kader nasıl, mânâyı şekillendirmek üzere birbiriyle sözleşmiş ve birbirini benimsemişse; kapris ve kötü kader, ruhun hayâleti ve dünyanın kâbusu, mânâsızlık içinde, aynı evde ilgisiz ve ihtilâfsız komşu olarak yaşayarak ve birbirlerinden sakınarak bir arada geçinir giderler -vaktâki bir ânda göz göze gelsinler ve her ikisi birden, kurtuluştan nasipsiz oldukları itirafı âniden ortaya çıkıversin. Bu olayı önlemek veya hiç değilse örtüp gizlemek için, bugün ne kadar entelektüel belâgat ve sanatkârlık kullanılmaktadır!
Kaprisli olmadan isteyen insan, hürdür. Bu insan, gerçeğe inanır, yani BEN ve SEN'in gerçek düalitesinin gerçek birlikteliğine inanır. Alın yazısına ve aynı zamanda, onun da kendisine ihtiyaç duyduğuna inanır. Alın yazısı kişiyi sürüklemez, kişiyi bekler. Kişi; onun kendisini nerede beklediğini bilmeden, ona doğru ilerlemelidir. Bütün varlığıyla ileri çıkması gerekir: o bunu bilir. Kararının kastettiği şekilde olmayacak, fakat olmasını istediği şey, ancak, arzu edebildiği şeyi yapmaya karar verirse tahakkuk edecektir. Hür olmayan, şeyler ve itkilerle idare edilen kendi küçük irâdesini, alın yazısını bulmak için, belirlenen büyük irâdeye teslim etmelidir. O artık, ne müdahale eder ne de yalnızca şeylerin olmasına izin verir. Kişi, dünya içindeki Varlık yoluna çıkan şeye, onunla beraber sürüklenmek için değil, daha doğrusu, kişi tarafından gerçekleştirilmesini istediği tarzda ona ihtiyaç duyarak, -insan ruhu ve ameliyle, hayatı ve ölümüyle-gerçekleştirmek için kulak verir. Ben, kişi 'inanır' dedim; fakat bu, kişi

'karşılaşır' demektir.
Kaprisli insan, inanmaz ve karşılaşmaz. Birlikteliği bilmez, o, sadece dışarıdaki heyecan veren dünyayı ve onu kullanmak üzere kendi ateşli arzusunu bilir. Çok eski, klâsik bir tâbiri kullanmanın yeridir: o, ilâhlardan bir ilâhtır. SEN dediği zaman, SEN, benim kullanma yeteneğimdir, demek ister! Alın yazısı ise, âdetâ, onun kullanma yeteneğinin bir süsü ve teyididir. Hakikatte onun, yalnızca şeyler ve itkiler tarafından belirlenenden başka alın yazısı yoktur, despottur ve kaprislidir. Büyük irâdesi yoktur ve kaprisi onun yerine koymaya uğraşır. Ondan çok söz etmekle beraber, fedakârlık konusunda kabiliyetten tamamen mahrûmdur ve siz bu durumu, onun hiçbir zaman somut olmamasını fark ederek anlarsınız. Bir şeyi 'oldurmak' için, daimî surette müdahalede bulunur. Size, alın yazısına neden müdahil olunamadığını sorar. Böyle bir gaye için gerekli olan bütün uygulanabilir araçlar, nasıl olur da kullanılamaz?
Bu, aynı zamanda, hür olan insanları nasıl gördüğünü, onları farklı şekilde anlayamadığını gösterir. Fakat hür insanın burada bir hedefi yoktur ve şu hâlde, araçları da oradan gelir; onun sadece bir tek şeyi vardır: daima alın yazısına doğru ilerleme kararı. Kişi, bu kararı vermiş olarak, her yol ayrımında onu yenileyecek ve büyük irâdenin kararının yetersiz ve araç desteğinin gerekli olduğuna inanmasından daha kısa zamanda, gerçekten yaşamakta olmadığını düşünecektir. **O, inanır ve karşılaşır. Fakat kaprisli adamın inanmayan özü, inançsızlık ve kapristen, amaçları tespit ve araçları tasarlamaktan başka bir şey algılayamaz.** Onun dünyası, birçok amaç ve araç hariç, fedakârlık ve lûtuftan, karşılaşma ve şimdi anlayışından mahrûmdur; amaç ve araçlara düşkün bir kişi olarak, farklı olamazdı ve işte bunun adı, kötü kaderdir. Bütün despotça yükü yüzünden varoluşunu gerçekleştirememekle, içinden çıkılmaz şekilde, başını derde sokmuş olur; ancak kendini toparlandığında, durumunun farkına varır. Bu sebeple, böyle bir farkına varışı önlemek veya hiç değilse, çapraşık hâle getirmek için, aklını sonuna kadar kullanmaya uğraşır.
Eğer kişinin, düşüşünün, varoluşunu gerçekleştirememiş BEN ve gerçekleştirebilen BEN'inin farkına varmasına; insanın ümitsizlik diye adlandırdığı köklerine inmesine izin verilse; bundan, öz-yıkımı ve yeniden doğuşu gelişir, bu da, geri dönüşün başlangıcı olur.
*
Yüz yolun Brahmana'sı ; bir vakitler, ilâhlar ile şeytanların bir yarışmada bir araya geldiklerini anlatır. Şeytanlar: **"Hediyelerimizi (Kurbanlarımızı) kime sunacağız?"** dediler. Onlar, bütün sunularını kendi ağızlarına aldılar. Fakat ilâhlar, sunularını birbirlerinin ağzına verdiler. Daha sonra Prajapati, aslî ruh, kendini tanrılara bağışladı.
*
- Etki edilmemiş ve açılmamış, kendi başına bırakılmış O-dünyasının, herhangi bir SEN'in ortaya çıkmasıyla, nasıl yabancılaşacağı ve bir kâbusa dönüşeceği anlaşılabilir; fakat söylediğiniz gibi, insanın BEN'i varoluşunu gerçekleştirememiş ise, bu nasıl olacaktır?
İster onunla ilişki içinde veya onun dışında yaşasın, BEN, kendini-bilme-bilinci (self-consciousness) (öz-bilinçlilik) içinde kendinden emin olarak kalır; ki bu, üzerine, değişen durumların dizili olduğu kuvvetli bir altın ipliktir. BEN, ister "BEN seni görüyorum", isterse "BEN ağacı görüyorum" desin, her iki hâldeki görme işi, eşit derecede gerçek olmayabilir, fakat BEN, her ikisinde de eşit derecede gerçektir.
- Bunun böyle olup olmadığını anlamak için, kendi kendimizi sorgulayalım. Dilbilgisine ait şekil, hiçbir şey ifâde etmez. Bununla beraber, söylenen SEN'lerin çoğu; sadece alışkanlıkla, düşünmeden söylendiğinde, gerçekte bir O demektir. Uzakta olmasına rağmen,

kişinin bütün varlığıyla, varlığı hatırlanarak söylenen O, gerçekte bir SEN demektir. Benzer şekilde, BEN'in sadece gerekli bir zamir, sadece 'orada konuşan kimse'nin zorunlu bir kısaltması olduğu sayısız durum vardır. Fakat, ya kendini-bilme bilinci. Eğer bir cümle, hakikaten bir ilişkinin SEN'ini, bir diğer cümle, bir tecrübenin O'sunu kasteder ve her iki cümledeki BEN, hakikatte böylece kastedilirse, ikisi de aynı öz-bilinçlilikten mi doğmaktadır?

BEN-SEN temel kelimesindeki BEN, BEN-O temel kelimesindeki BEN'den farklıdır.

BEN-O temel kelimesindeki BEN, bir ego (benlik) olarak görünür ve kendi kendisinin, bir özne (tecrübe ve kullanmanın öznesi) olarak bilincine varır.

Temel kelime BEN-SEN'deki BEN, bir şahıs olarak görünür ve kendisinin, bir öznellik olarak (bağımlı genitif olmaksızın) bilincine varır.

Egolar, kendilerini diğer egolardan ayırarak meydana çıkarlar.

Kişiler, başka insanlarla ilişki kurarak meydana çıkarlar.

Biri, doğal farklılığın; diğeri, doğal birlikteliğin tinsel formlarıdır.

Bir kimsenin kendisini ayrı bir yere koymasının maksadı, tecrübe etmek ve kullanmaktır; bundan maksat, 'yaşama'dır -ki bu, insanın, hayatı boyunca ölmesi demektir.

İlişkinin maksadı, bizatihi ilişkinin kendisidir -SEN'i etkileme. Bir SEN'e yaklaştığımız, onu etkilediğimiz zaman, biz de, ezelîebedî hayatın bir soluğuyla etkileniriz.

İlişkide bulunan kimse, bir gerçekliğe -yani ne yalnızca kişinin bir parçası olan ne de kişinin yalnızca dışında olan bir varlığa-iştirak eder. Gerçeklik, bütünüyle, BEN'in kendine mal-edemeden katıldığı bir faaliyettir. Katılımın olmadığı yerde, gerçeklik yoktur. Kendine-mal-etmenin olduğu yerde, gerçeklik yoktur. SEN ne kadar doğrudan etkilenirse, katılım da o kadar mükemmeldir.

BEN, gerçekliğe iştirakinden dolayı gerçektir. İştirak ne kadar mükemmelse, BEN de o kadar fazla gerçek hâle gelir.

Fakat BEN, ilişki olayının dışına çıkıp, ayrılığa (farklılığa, m.n.) adım attığı ve kendini-bilme bilinçliliği buna eşlik ettiği takdirde, gerçekliğini kaybetmez. İştirak kuvveti onun içinde canlı bir ihtimal olarak durur. En yüksek ilişkiye işaret eden ilk ve özgün kelimeler, diğer bütün ilişkilere de uygulanabilir: tohum onun içinde durmaktadır. Bu, BEN'in, birlikteliğini ve ayrılığını eşzamanlı olarak bir arada kavradığı öznellik âlemidir. Tıpkı, BEN'in kendi yalnızlık hakikati içindeki tereddüdü gibi, gerçek öznellik, ancak, değişme ve hareket hâlinde (dinamik olarak) anlaşılabilir. Bu, aynı zamanda, daima daha yüksek ve daha bağımsız ilişki arzusunun ve varlıktaki mükemmel iştirakin doğduğu ve sürekli yükseldiği yerdir. Öznellikte, kişinin ruhî özü olgunlaşır.

Kişi, varlığa katılmak suretiyle, varlık-ile olmak ve nihayet varlık olmak suretiyle, kendisinin bilincine erer. Ego, bu-yolla-varlık olarak, kendisinin bilincine erer, başka-bir-yolla değil. Kişi, "BEN'im" (I am); ego, **"İşte BEN böyleyim" (That is how I am) der. Kişiye göre "Kendini bil, kendini tanı"** demek: kendini varlık olarak bil, tanı demektir. Egoya göre ise: başka-bir-yolla bil demektir. Kendisini diğerlerinden ayrı tutarak, ego, varlığı terk eder.

Bu demek değildir ki, kişi, başka-bir-yolla-varlık-olmakla, farklı varlık olmaktan 'vazgeçer'; ancak bu, kesin görüş açısı değil, yalnızca, varlığın zorunlu ve anlamlı formudur. Diğer taraftan, ego, kendisi için kendi tasarladığı başka-bir-yolla-varlık kurgusunun -veya daha doğrusu, çoğunlukla onun başka-bir-yolla-varlık kurgusu-zevki içinde yuvarlanır. Çünkü, aslında ona göre, kendini-bilme, ekseriya, onu daima adamakıllı aldatma gücüne sahip olan kendisinin etkili bir görünümünü imal etmek demektir; ve bu görünümü düşünüp ona itibar ettiği için kişi, kendisinin başka-bir-yolla-varlık olma bilgisinin benzerliğini arar, öte yandan,

onun gerçek bilgisi, kişiyi öz-yıkıma -veya yeniden doğuşa sevk edecektir.
Kişi, kendisini müşahede eder; ego, BENİM ile kendisini meşgul eder: BENİM tarzım, BENİM ırkım, BENİM eserlerim, BENİM üstün yeteneğim.
Ego, hiçbir gerçekliğe iştirak etmez, herhangi bir gerçeklik de kazanmaz. Kendisini başka her şeyden ayrı tutar; tecrübe ve kullanım araçları ile, mümkün olduğu kadar sahip olmaya çabalar. Yani onun dinamikleri: kendisini ayrı tutma ve sahip olmadır -ve objenin daima O olması durumu, gerçek değildir. Kendisini bir özne olarak tanır, fakat bu özne, istediği kadarını kendine maledebilir, aslâ hiçbir cevher kazanmayacaktır: bir nokta gibi kalır, sadece tecrübe eden, kullanan, görevsel bir nokta, fazlası değil. Bütün yoğun ve çeşitli başka-bir-yolla-varlık olma 'bireycilik' (individuality) ihtirası, bir cevher kazanmasına yardımcı olamaz.
İki çeşit insanoğlu yoktur, fakat iki insanlık kutbu vardır.
Hiçbir insanoğlu, ne salt kişi ne de salt egodur; hiçbiri, ne bütünüyle gerçek ne de bütünüyle gerçeklikten mahrûmdur. Her biri, iki boyutlu bir BEN içinde yaşar. Fakat bazı insanlar, o kadar kişi-merkezlidir ki, bunlar, kişi olarak; beri taraftan, diğerleri de o kadar ego-merkezlidir ki, onlar da, ego olarak adlandırılabilir. Bunlar ve şunlar arasında, doğru tarih bilgisi yer alır.
Bir insanoğlu, insaniyet, ne kadar egonun tahakkümü altına alınırsa, BEN, o kadar fazla gerçek olmayışa (inactuality) yakalanmış olur. Böyle dönemlerde, insanoğlunun ve insanlığın içindeki kişinin, varoluşu geçersiz sayıldığına göre -çağrılıncaya kadar-yeraltına iner, gizlenir.
*
Bir insanın ne ölçüde bir kişi olduğu, temel kelime BEN-SEN'in BEN'inin, insan düalitesinin BEN'i içinde ne ölçüde kuvvetli olduğuna bağlıdır.
Onun BEN deme tarzı -BEN dediği zaman, demek istediği şeybir insanın nereye ait olduğunu ve nereye doğru gittiğini gösterir. 'BEN' kelimesi, insanlığın hakikî parolasıdır.
Onu dinleyin!
Ego'nun BEN'i ne kadar ahenksiz gelir! Bu söz, trajik şeyler anlatan dudaklardan çıktığı zaman, kendilerini tutmaya çalışmaları yüzünden kendileriyle çelişme gerginliği, bizde merhamet uyandırabilir. Kaotik ağızdan çıktığı ve vahşice, pervasızca, bilinçsizce çelişmeyi temsil ettiği zaman, korkudan tüylerimiz ürperebilir. Bu söz, sakin ve boş bir ağızdan çıkıyorsa, sıkıntı veya nefret uyandırıcı gelir.
Aynı BEN'i, büyük harfi ağızları içinde yuvarlayarak telâffuz edenler, sadece maneviyata indirgenmiş olan dünya ruhunun utancını keşfederler.
Fakat Sokrat'ın canlı ve etkili BEN'i, ne kadar güzel ve meşrû gelir. O, sınırsız sohbetin BEN'idir ve bu sohbet havası, her yerde, hâkimlerin önünde, hapisteki son saatte bile vardır. Bu BEN, diyalogda temsil edilen insanla ilişkide yaşadı. Bu BEN, insanların gerçekliğine inandı ve onlara yöneldi. Böylece, gerçeklikte onlarla beraber bulundu ve ondan hiç ayrılmadı. Yalnızlık bile, vazgeçmeyi telâffuz ettiremez ve insan dünyası onun için suskun kaldığında, o, daimonionunun SEN dediğini işitir.
Goethe'nin dolu dolu BEN'i, ne kadar güzel ve meşrû gelir! O, tabiatla saf ilişkinin BEN'idir. Tabiat ona teslim olmuştur ve onunla kesintisiz olarak konuşur; ona gizemlerini açıklar ve yine de gizemini kaybetmez. BEN ona inanır ve güle: "İşte o, SEN'dir" der -ve hemen, gül ile aynı gerçekliği paylaşır. Bu sebeple, o tekrar kendine döndüğünde, gerçeklik ruhu onunla kalır, güneşle kendi benzerliğini hatırlatan güneşin hayâli, kutsal göze takılır ve unsurların dostluğu, ölümün ve yeniden doğuşun sükûnetinde, insana refakat eder.

Bu yüzden, birliktelik temsilcilerinin, Sokratesçi ve Goetheci kişilerin 'uygun, hakikî ve saf BEN-demeleri, asırlar ötesinden tekrar seslenmektedir.
Geleceği önceden sezmek ve şartsız ilişki âleminden bir imaj seçmek istersek: İsa'nın BEN-deyişi ne kadar güçlü ve hattâ etkileyici ve işin tabiî seyri noktasından bakınca, ne kadar meşrûdur! Zira o, insanın SEN'ine, kendisini bir oğuldan başka bir şey yapmayan bir tarzda 'Baba' dediği şartsız ilişkinin BEN'idir. Ne zaman BEN dese, sadece, kendisi için şartsız olan kutsal temel kelimenin BEN'ini kastedebilir. Eğer olur da ayrılık gelirse, birliktelikle bu durum aşılır, ve o, diğerlerine işte buradan (birliktelikten, m.n.) konuşur. Bu BEN'i, gücünü kendi kendisinden alan bir şeye indirgeme anlayışınız beyhûdedir; ve bu SEN'i, içimizde bulunan başka herhangi bir şeyle de sınırlayamazsınız. Her ikisi de, bir kere daha, mevcut ilişkiyi, yani gerçek olanın varoluşunu gerçekleştirmez. Geriye, BEN ve SEN kalır; herkes SEN diyebilir ve o zaman, gittikçe BEN olur; herkes Baba diyebilir ve o zaman, gittikçe oğul olur; gerçeklik orada kalır.
*

- Fakat bir insanın misyonu, sadece kendi sebebi ile birlikteliğini bilmeyi ve hiçbir SEN ile gerçek ilişkisinin olmamasını ve karşılaşmamasını gerektirirse, etrafındaki her şey, O hâline ve kişiyi kendi sebebinin kölesi hâline getirmez mi?

Napolyon'un BEN demesine ne diyeceğiz?
Bu, meşrû değil miydi?
Bu, kişiyi tecrübe etme ve kullanma fenomeni değil midir?

- Aslında, devrin bu üstadı, anlaşılan, SEN boyutunu bilmiyordu. Şu husus iyi vazedilmiştir: varlığın bütünü, onun için, bir valore idi. Düşüşünden sonra onu reddeden hayranlarını Peter'la mukayese etti; fakat bir varlık olarak tanıdığı hiç kimse olmadığı için, onun reddedebildiği hiç kimse yoktu. Milyonlar için o, şeytanî SEN'di ve cevap vermedi; SEN'e O diyerek karşılık verdi; kişisel seviyede mevhum olarak cevapladı -sadece kendi âleminde, yani sadece kendi sebebinden dolayı ve kendi işleriyle cevaplayarak. Birlikteliğin temel kelimesinin gerçekliğini, mütekabiliyet karakterini kaybettiği ilk tarihî engel budur: Kendisi için, hiç kimsenin bir SEN olamadığı şeytanî SEN. Kişi ve 'ego'nun yanı sıra, yani, hür ve rasgele insana -onların arasında değil-ilâveten, bu üçüncü tip, mukadder zamanlarda, mukadder önemi haiz olarak ortaya çıkar: kendisi soğuk bir ateş içinde dururken, her şey ona doğru şevkle alevlenerek yönelir. Binlerce ilişki ona ulaşır, fakat ondan kaynaklanan ilişki yoktur. Hiçbir gerçekliğe iştirak etmez, fakat diğerleri, ölçüsüz derecede, ona, bir gerçekliğe iştirak ettikleri gibi iştirak ederler.
Elbette etrafındaki varlıkları; sebep için var sayılmak ve kullanılmak zorunda olan, muhtelif işleri başarabilen birçok makine gibi görür. Fakat bu, aynı zamanda, kendisini nasıl gördüğüdür (ancak, kendi yeteneklerini belirlemek denemesinden de hiç geri kalmaz ve bununla beraber, sınırlarını hiç tecrübe etmez). Kendisine de bir O gibi davranır.
Nitekim, onun BEN demesi, hayatî önemi olan bir ifâde değildir, hiç değil. O, bu nitelikleri, daha ziyâde, yapar gibi görünmektedir (modern egonun BEN-demesi gibi).' Hattâ kendinden bah-setmez bile, sadece 'onun namına' diye konuşur. Onun söylediği veya yazdığı BEN, beyanlarını ve emirlerini ifâde ettiği cümlelerin zorunlu öznesidir -ne fazlası ne eksiği. Öznellikten mahrûmdur; ne başka-bir-yolla-varlık olmakla fikri dağınık bir kendi-kendinin-bilincine sahiptir ne de kendi görünüşü hakkında hayâlleri vardır. "Ben, var olan ve kendisini bilmeyen bir saatim" demekle, sebebinden ayrıldıktan sonra, mukadderatını (fatefulness), bu fenomenin gerçekliğini ve bu BEN'in gerçek dişiliğim, bizzat kendisi, açık olarak belirtti; zira,

ancak ondan sonradır ki, kendisini düşünebildi ve kendinden bahsedebildi ve ancak ondan sonra, meydana çıkan BEN'ini toparlayabildi ve böyle olmalıydı. Görünen, yalnızca özne değildir; ve öznelliğe de erişmez: Sihirli ifâde bozulmuş, fakat kurtulmamış, gayrı meşrû olduğu kadar meşru olan, şu dehşetli sözde ifâdesini bulur: "Kâinat bizi temaşa ediyor!" Sonunda, tekrar gizeme gömülür.

Böyle bir adım ve böyle bir düşüşten sonra, bu insanın, bu kadar dehşetli, bu kadar büyük misyonunu anladığını -veya yanlış anladığınıkim iddia edebilir?

Kesin olan şey, şimdiki zamansız yaşayan şeytanî adamın usta ve örnek hâline geldiği devrin, onu yanlış anlayacak olmasıdır. Burada hüküm süren şeyin, alın yazısı ve başarı olduğunu, güçlü olma hırsı ve zevki olmadığını göremez. Emredici çehre üzerine vecd hâli yerleşir ve saat kadranındaki rakamlar gibi, bu alına hiçbir işaretin izi kazınmamıştır. Kişi, kendi ihtiyacını ve zorunluluğunu anlamadan, onun başkalarına baktığı tarzı dikkatle taklide gayret eder ve kendi-kendinin farkında oluşunu mayalamak için gerekli bu BEN'in tarafsız sertliği konusunda yanılır. 'BEN' kelimesi, insanlığın parolası olarak kalır. Napolyon onu, güç ifâdesi olarak değil, bir başa-rının BEN'i olarak söylemiştir. Bunu taklide gayret edenler, yalnızca, kendi kendileriyle-çelişmenin ümitsizliğini ele verirler.

*

- Nedir bu kendiyle-çelişme?
- Bir insan, dünyadaki a priori ilişkiyi, karşılaştığı şeydeki doğuştan SEN'e yönelerek gerçekleştirmek suretiyle denemediği zaman, bu a priori ilişki içe döner. Sonra, gayrı tabiî, imkânsız obje BEN vasıtasıyla açılır -söylemek yerinde olur ki, açılmaya mahâl olmayan yerde açılır. Böylece, kendi içinde yüzleşme olur; bu, ilişki, varlık ve mütekabil olma hâli olamaz; fakat sadece, kendiyle-çelişme olabilir. **Bazı insanlar, kendilerini Doppelganger** [Hayatta olan bir kimsenin eş ruhunu taşıdığı tasavvur edilen ve yalnız o kimseye görünen hayalet, m.n] **dehşetinden kurtarmak maksadıyla, bunu, bir ilişki, belki dinî bir ilişki olarak yorumlamaya çalışırlar: onlar, bu tür bir yorum aldatmacasını yeniden keşfedip durmaya mahkûmdurlar**. İşte burası, hayatın sınırıdır. Yerine getirilmeyen şey, herhangi bir yerine getirmenin delice kuruntusuna burada kapılır; şimdi, labirentin içinde el yordamıyla yürür ve gittikçe daha fazla, yolunu şaşırıp kaybolur.

*

İnsan, zaman zaman, BEN ve dünya arasındaki yabancılaşma korkusuyla etkilendiği zaman, bir şeyler yapılabileceğini düşünür. Dehşet dolu bir gece yarısı, sabahlatan bir rüyanın azâbı içinde olduğunuzu hayâl edin: küpeşteler parçalanmış ve cehennemi uçurumlardan, feryatlar, çığlıklar yükseliyor ve siz, bu mücadele ortasında, hayatın devam ettiğini fark ediyorsunuz ve BEN, onunla bağ kurmak, ona ulaşmak zorunda -fakat nasıl?

Nasıl?

Nitekim, insan kendine geldiği zaman, geçen saatler zarfında şunları hisseder: korkudan etkilenmiş, düşünüp taşınan, istikametten mahrûm. Ve yine de doğru istikameti tanıyabilir, hoşlanılmayan özüne ait bilgideki derinlikle feragate sevk eden geri dönüş istikameti. Fakat o, bu bilgiyi reddeder; 'mistik olan' şey, sun'î gece yarısı güneşiyle yetinemez. Çok güvendiği, her şeyi yerli yerine oturtan tefekküre müracaat eder: tefekkürün her şeyi düzenlediği farzedilir. Bununla beraber, dünyanın mûteber ve gerçekten güvenilir bir resmini çizebilen, yüksek tefekkür sanatıdır. Bu yüzden insan, düşüncesine der ki: "Şurada insafsız gözlerle duran korkunç şekle bak -bu, uzun zaman önce, kendisiyle birlikte hareket ettiğim kimse değil mi? Bu gözlerle bana nasıl gülerdi ve o zaman ne kadar mutlu olurdu, hatırlıyor

musun? Ve şimdi şu benim perişan BEN'ime bak -onu sana teslim edeceğim: o, boş; ve kullanmanın yanı sıra tecrübeyi, içime neyi koyarsam koyayım, bu koca kovuğa girmez. Benimle onun arasına bir şeyler yerleştirir misin, ki merhamete gelsin ve BEN, tekrar iyileşsin?" Daima yardıma hazır ve becerikli olan tefekkür, alışılmış hızıyla, bir dizi -hayır, sağ ve sol duvarda olmak üzere iki dizi -resim çizer. İşte bu, kâinattır (veya daha doğrusu: tefekkürün dünya resimleri, güvenilir çizgi filmlerdir). Yıldızların hızla dönüşünden, küçük yeryüzü ortaya çıkar; yeryüzünün deveranından, küçük insan ortaya çıkar ve şimdi de tarih, adımları altında ufalanan kültür kümelerini yeniden inşâya sebatla devam etsin diye, onu asırlar ötesine taşır. Bu resim dizisinin altında, "Tek ve her şey" yazılıdır. Öteki duvarda, ruh ortaya çıkar. Bir kadın figürü; bütün yıldızların yörüngelerini, bütün yaratılmışların hayatını ve bütünüyle dünya tarihini büker, eğirir; hepsi, bir tek iplik hâline gelmiştir ve artık buna; yıldızlar, yaratılmışlar ve dünya denmez; duygular ve tasarımlar veya hattâ canlı tecrübeler ve ruh hâlleri denebilir. Ve bu resim dizisinin altında, "Tek ve her şey" yazılıdır.

Bundan böyle, insan bir kere yabancılaşma korkusuyla etkilendiği ve dünya onu endişeye sevk ettiği zaman, başını kaldırır (sağa veya sola doğru, duruma göre) bakar ve bir resim görür. O zaman, BEN'in, dünyanın içinde var olduğunu ve gerçekte, BEN olmadığını ve böylece dünyanın, BEN'i incitemeyeceğini görür ve rahatlar. Veya dünyanın, BEN içinde olduğunu ve gerçekte, dünyanın olmadığını ve bu suretle dünyanın, BEN'i incitemeyeceğini anlar ve rahatlar. İnsan tekrar yabancılaşma korkusuyla etkilendiği ve BEN onu endişeye boğduğunda, yukarı bakar ve bir resim görür ve hangisini gördüğü önemli değil, ister dünya ile tıka basa dolu, boş BEN veya ister dünya seline gark olmuş bulunan BEN olsun, sükûnet bulur.

Fakat o ân, gelecektir ve yakındır, insan korkudan etkilendiği zaman, yukarıya bakar ve her iki resmi, birden yanıp sönen bir ışıkta, her iki resmi bir arada görür. Ve onu daha derin bir korku kaplar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İlişkilere ait çizgiler uzatıldığında, ezelî-ebedî SEN'de kesişir.

Her tek SEN, bunun bir ânlık görünüşüdür. Her tek SEN aracılığıyla temel kelime, ezelî-ebedî SEN'e (eternel You) hitap eder. Bütün varlıkların SEN'inin aracılığı, bizim onlarla ilişkilerimizin olgunluğundan ve bunu yerine getirmenin eksikliğinden sorumludur. Doğuştan olan SEN, tamamlanmaksızın, her seferinde gerçekleştirilir. Kemâle, sadece, tabiatı icabı O olamayacak SEN ile doğrudan ilişki içinde erişir.

İnsanlar, ezelî-ebedî SEN'lerine birçok isimle hitap ettiler. Onlar, böylece isimlendirmiş olduklarını terennüm ettiklerinde, yine, SEN demek istediler: ilk esâtir (mit), medih İlâhîleridir. Ondan sonra isimler O-diline girdiler; insanlar, ezelî-ebedî SEN'lerini bir O olarak düşünmek ve ondan öylece bahsetmekte gitgide daha fazla zorlandıklarını hissettiler. Fakat Tanrı'nın bütün isimleri, sadece ondan bahsetmek için değil, aynı zamanda, onunla konuşmak için de kullanıldıklarından, takdis edilmiş isimler olarak kaldı.

Bazıları, çoğunlukla yanlış kullanıldığı için, Tanrı kelimesinin meşrû kullanımını reddeder. Elbette o, insanlığın bütün kelimelerinden (.human words) en anlam yüklü olanıdır. Tamamen bu sebepten dolayı, bu kelime, ebedî olan ve kaçınılmaz olan kelimedir. Tanrı'nın tabiatı ve işleri hakkındaki bütün hatalı konuşmalar (hatalı olmayan hiçbir konuşma olmamasına ve olamamasına rağmen), Tanrı'ya hitap eden bütün insanların gerçekten kastettikleri tek hakikat ile kıyaslandığında, ne kadar büyük bir sorumluluk taşımakta? Çünkü, kim Tanrı

kelimesini telâffuz eder ve bununla gerçekten SEN'i kastederse, hayâli ne olursa olsun, başka hiçbir şeyle kayıtlanamayan, hayatının hakikî SEN'ine hitap eder ve kiminle bir ilişki içinde bulunursa, bu, diğerlerinin hepsini kapsar.
Ancak, isimden nefret eden ve tanrısız olmayı tercih eden bir kimse –candan bağlı olarak, bütün varlığıyla, başka hiçbir şeyle sınırlanamayan hayatının SEN'ine hitap ettiğinde, Tanrı'ya hitap eder.
*
Biz, kendi yolumuzda yürürken ve kendi yolunda yürüyerek bize doğru gelen bir insana rastlarsak, sadece kendi yolumuzu tanırız, onunkini değil; çünkü, bizim için, onun hayata gelişleri, ancak karşılaşmadadır.
Yaşamakla bildiğimiz mükemmel ilişki süreci, bizim, yola çıkışımızdan dolayıdır. Diğer taraf, sadece başımıza gelir, biz onu bilmeyiz. Karşılaşmada vuku bulur. Eğer ondan, karşılaşma ötesi bir şey olarak bahsedersek, gücümüzden fazlasını kaldırmaya çabalamış oluruz.
Bizim ilgimiz, itinamız diğer taraf için değil, kendimiz için olmalıdır; lütuf için değil, irâde için. Lütuf, ancak biz ona doğru ilerlediğimiz ve onun varlığını beklediğimizde, bizimle ilgilenir, o, bizim objemiz değildir.
SEN, benim karşımda durmaktadır. Fakat ben, onunla doğrudan ilişki kurarım. Böylece ilişki, aynı zamanda seçilir ve seçer, hem pasif hem de aktiftir. Çünkü, bütün olan varlığın (whole being) bir hareketi, bütün kısmî hareketleri ve bütün hareket duyumlarını da (ki bunlar tamamen hareketlerin sınırlı tabiatına dayanır) yok eder –ve işte bundan dolayı, hareketsizliği andırır.
Bu, bütün hâline gelen insanoğlunun aktivitesidir: buna, bir şey-yapmamak denilmektedir; zira insanda, özel hiçbir şey, kısmî hiçbir şey faal değildir ve dolayısıyla, onun hiçbir şeyi dünyanın içine zorla sokulamaz. O, bütün olan insanoğludur, bütünlüğü içinde kapalı, bütünlüğü içinde huzurlu; insanoğlu aktif bir bütün hâline gelmekle, burada aktiftir. Bir kimse, bu hâl üzere sabit-kadem olduğunda, yüce karşılaşmaya doğru ileri atılma cesaret ve cür'eti gösterebilir.
Bu hedefe giderken, görünen dünya olarak duyular dünyasından sıyrılmak gerekmez. Görünen dünya yoktur, sadece tek bir dünya vardır –ki, elbette bizim iki boyutlu davranışımız gereğin-ce, bize iki boyutlu görünür. Ancak, bu ayırım söyleminin kırılması gerekir. 'Duyu tecrübesinin ötesine geçme'ye de hiç gerek yoktur; her tecrübe, ne kadar ruhî de olsa, bize, sadece bir O hâsıl edebilir. Üstelik, bizim için mevcut olamayan fikirler ve değerler dünyasına da dönmemiz gerekmez. Bütün bunlara ihtiyaç yoktur. Neyin gerekli olduğu söylenebilir mi? Bir reçete şeklinde değil. İnsan ruhunun devirleri boyunca, düşünülerek tespit ve icad edilen bütün reçetelerin, ileri sürülen bütün tertiplerin, tecrübelerin ve meditasyonların, başlangıçtaki saf karşılaşma olgusuyla hiçbir ilgisi yoktur. Bütün bilgi veya güç için avantajlar ve bunlardan birinin veya diğerinin kullanımına borçlu olabilme keyfiyeti, bizim burada bahsettiğimiz şeyin yaklaşımı olamaz. Bunların hepsi, O dünyası içinde yer alır ve oradan dışarı, bize doğru adım atma teşebbüsünde –kesin bir teşebbüste-bulunmazlar. Çıkış, reçeteler anlamında, öğretilebilir değildir. Ancak, başka her şeyi dışarıda bırakan bir çember çizerek gösterilebilir. O zaman, gerekli olan tek bir şey, görülebilir hâle gelir: 'mevcut olan'ın toptan kabulü.
Bu kabul, elbette daha ağır bir riski ve daha köklü bir dönüşü gerekli kılar, daha ilerisinde insan, ayırım (separation) ile, kendini kaybetmektedir. Mistiklerin çoğunun ileri sürdüğü üzere, vazgeçilmesi gereken şey, BEN değildir: bir BEN ve SEN'i daima peşinen kabul eden

her ilişki için -en yücesi de dahilBEN, kaçınılmaz olandır. Vazgeçilmesi gereken, BEN değildir, bu kendi-kendini-doğrulama yanlış itkisi, insanı, güvenilmez, sağlam olmayan, dayanıksız, önceden bilinemeyen, tehlikeli ilişki dünyasından, şeylere sahip olmaya doğru kaymaya sevk eder.

*

Dünyada, diğer bir varlıkla fiilî her ilişki, dışlayıcıdır. Onun SEN'i, hürriyetine kavuşur ve bizi, eşsizliği ile karşı karşıya getirmek üzere öne çıkar. Sanki ondan başka bir şey yokmuş ve her şey onun ışığında yaşarmışçasına, semâyı doldurur. İlişkinin varlığı devam ettiği müddetçe, bu dünyayı-kapsayıcılığı bozulamaz. Fakat bir SEN, bir O hâline gelir gelmez, ilişkinin dünyayı-kapsayıcılığı, dünyaya karşı bir haksızlık ve onun dışlayıcılığı da, kâinatın dışlanması olarak görünür.

Tanrı'yla ilişkide, şartsız dışlayıcılık ve şartsız kapsayıcılık tektir. Mutlak ilişkiye girenler için, özel hiçbir şeyin önemi kalmaz -ne şeyler, ne varlıklar, ne yer, ne gök-fakat her şey, bu ilişkinin içindedir. Saf ilişki içinde olmak, her şeyi ihmal etmeyi gerektirmez; fakat her şeyi SEN'de görmektir, dünyadan el-etek çekmek değil, onu lâyık olduğu yere oturtmaktır. Başını dünyadan çevirmenin, Tanrı'ya yönelmeye faydası yoktur, gözünü dünyaya dikmenin de; fakat kim dünyayı Tanrı'nın içinde müşahede ederse, onun (Tanrı'nın) varlığı içinde bulunur. “Dünya burada, Tanrı orada” -bu, O-söylemidir; “Tanrı dünyada” -bu da, O-söylemidir; fakat hiçbir şeyi dışarıda, arkada bırakmadan, her şeyi -bütün dünyayı-kavramanın, SEN'i kavramada olması, dünyaya hakkını ve hakikatini vererek, Tanrı'dan başka bir şey olmadığı, fakat her şeyin onda olduğunu kavramak, işte mükemmel ilişki budur.

Dünya içinde kalınırsa, Tanrı bulunmaz; dünya terk edilerek Tanrı bulunmaz. Kim SEN'ine doğru bütün varlığıyla atılır ve dünyanın bütün varlığını ona taşırsa, onu aramadan bulur.

Elbette Tanrı, ‘tamamen başka’ olandır; aynı zamanda, tamamen aynıdır: tamamen varolandır. Elbette o, mysterium tremendum'dur, ki görünür ve her şeye hükmeder; aynı zamanda, aşikâr olanın gizemidir, ki bana, benim kendi BEN'imden daha yakındır. [Rudolf Otto, Duş Heilige(1917; tercümesi The idea of the Holy 1923) adlı eserinde, Tanrı'nın the wholly other (tamamıyla başka) olduğu ve bir mysterium tremendum olarak tecrübe edildiği fikrini ileri sürmüştü.]

Şeylerin ve şartlılık hayatının içyüzünü kavradığınızda, sonu olmayana erişirsiniz; şeylere ve şartlılık hayatına itiraz ettiğinizde, hiçlik önünde bitersiniz; hayatı kutsallaştırdığınızda, diri Tanrı ile karşılaşırsınız.

*

İnsanın, bütün kişisel SEN ilişkilerindeki SEN-duyusu, O'ya dönüşme düş kırıklığını tecrübe eder, hepsinin ötesini arzu eder; yine de, tam ezelî-ebedî SEN yolunu değil. Herhangi bir şeyin arandığı yol değil: onun bulunamadığı hiçbir şey olmayacağı için, hakikatte Tanrı'yı-arayış değildir. Tanrı'yı arama yolunu terk eden insan, ne kadar da akılsız ve ümitsiz olmalı: uzletteki bütün hikmet ve konsantrasyonun bütün gücü kazanılsa bile, kişi ona ulaşamayabilir. Bir insanın yola koyulması ve sadece, bunun o yol olabilmesini istemesi, sanki daha doğrudur; onun talebi, isteğinin gücünde ifâdesini bulur. Her karşılaşma, ona, gereğin yerine geldiği nazarın bahşedildiği bir duraktır; her defasında paylaşamaz ve ancak hazır olduğu bir sefer paylaşır. Hazır, arayan değil, yoluna gidendir; bu, ona, bütün şeylere karşı bir huzur ve sükûnet verir ve bu, onlara yarar. Fakat bir kere bulunca, şimdi her şeyle ‘bir'de karşılaşmasına rağmen, gönlü onlardan başka tarafa meyletmez. O, bütün hücreleri kutsar; hem kendisini barındıranları, hem de orada kuracak olduğu hücreleri! Zira bu buluş,

yolun sonu değil, sadece onun ezelî-ebedî merkezidir.
Aslî olanın ve aslın keşfi, bu aramadan bulmadır. Bu SEN-duyusu; başlangıçtan beri varlığı hissedilen sonsuz SEN'i bulana kadar doyurulamaz; bu varlık, ancak takdis edilen dünya hayatının gerçekliğinden, onun için bütünüyle gerçek olmalıydı.
Bu demek değildir ki; Tanrı, âdetâ herhangi bir şeyden -meselâ, sebebi olduğu tabiattan veya dümencisi gibi tarihten yahut belki kendisini onun vasıtasıyla düşündüğü kendi gibi özneden-çıkarsanabilir. Bu, sanki Verilen' başka bazı şeyler var, bu da ondan sonuç olarak çıkarıldı, demek değildir. Bu, bizim karşımıza, doğrudan doğruya, ilk, daima ve meşrû olarak gelen, yalnızca hitap edilebilecek şeydir, iddia ve ısrar edilebilecek şey değil.
*
Tanrı ile ilişkimizdeki aslî unsur; bir bağlılık (dependece) (dayanma, güvenme, m.n.) duygusu veya -yakın geçmişteki daha titiz bir çalışmaya göre-yaratılmış olma-duygusu denilen bir duyguda aranmaktadır. Bu unsur ve tanımı üzerinde ısrar, isabetli olmakla beraber, bu faktör üzerindeki tek taraflı vurgu, mükemmel ilişki karakterinin yanlış anlaşılması sonucuna götürür.
Bu noktada, aşkın erken safhası için söylenenler, daha da açık olarak doğrudur: duygular, ruh içinde değil, sadece, bir BEN ve bir SEN arasında kurulan ilişki olgusuna refakat ederler. Bir duygunun ne kadar özsel olduğu düşünülürse düşünülsün, o hâlâ, bir duygunun bir diğerini geçtiği, ondan üstün olduğu ve onunla yer değiştirdiği yerde, ruhun dinamikleriyle kayıtlı kalır; duygular, ilişkilerin aksine, bir ölçü ile mukayese edilebilir. Hepsinin üstünde, her duygunun tek kutuplu çekimde bir yeri vardır; rengini ve anlamını yalnız kendi kendisinden değil, aynı zamanda, zıt kutbundan da alır; her duygu, kendi zıddıyla kaimdir. Gerçekten, mutlak ilişki, bütün göreli ilişkileri de içine alır ve onların aksine, artık bir cüz değil, içinde hepsinin tamamlandığı ve tek bir hâle geldiği 'kül'dür. Lâkin psikolojide, mutlak ilişki, vurgulanan özel ve sınırlı bir duygudan çıkarılmış olmakla, göreli hâle gelmiştir.
Eğer ruhtan yola çıkılırsa, mükemmel ilişki, ancak iki kutuplu olarak coincidentia oppositorum, yani zıt kutupların birleşmesi olarak görülebilir. Elbette, geriye bakılınca, kişinin temel dinî yönelimiyle baskılanan kutup, çok defa gözden kaybolur; ancak en saf, en tarafsız ve derin içe bakışla geri gelebilir.
Evet, başka bir şeyde aslâ duyamayacağınız -ve aynı zamanda hiçbir zaman ve başka hiçbir yerde olamayacağınız kadar hür olarak-büsbütün bağımlılıkta (dependend saf ilişkide hissettiniz: yaratılmış ve yaratan arasında. Bundan böyle siz, birini diğeriyle sınırlanmış olarak hissetmediniz, her ikisini birden eş-zamanlı olarak, sınırlı olmaksızın hissettiniz.
Tanrı'ya her şeyden fazla ihtiyacınız olduğunu, her zaman kalben bilirsiniz. Fakat bilmez misiniz ki, ezelî-ebedî bütünlüğü içinde Tanrı'nın da size ihtiyacı vardır?
Eğer Tanrı ihtiyaç duymasaydı insan nasıl var olurdu ve siz nasıl var olurdunuz?
Sizin, var olmak için Tanrı'ya ihtiyacınız, hayatınızın mânâsı olduğu için Tanrı'nın da size ihtiyacı vardır. Öğretiler ve şiirler, daha fazlasını, çok fazlasını söylemeye çabalarlar: "tecellî eden Tanrı" lâfı ne kadar bulanık ve haddini aşmıştır -fakat diri Tanrı'nın tecellisini biz, kalplerimizde devamlı ve kesin olarak biliriz. Dünya, İlâhî oyun değildir, İlâhî takdirdir. Dünya, insan, kişi, sen ve ben; hepsinin İlâhî anlamı vardır.
Yaratılış -bize vâki olur, içimize işler, bizi değiştirir; titrer ve kendimizden geçeriz, teslim oluruz. Yaratılış -ona iştirak ederiz, yaratanla karşılaşırız, kendimizi ona, yardımcılara ve dostlara takdim ederiz.
İki büyük ibadet, asırlardan bu yana sürüp gelmektedir: dua ve kurban. Duada insan, çekinip

sakınmadan ona güvenerek, her ne kadar Tanrı'dan çok şey istemese de, anlaşılmaz şekilde, Tanrı'ya tesir ettiğini bilerek, içini döker; artık, kendisi için hiçbir şeyde gözü olmadığından, kendi etkili faaliyetinin, yüce aşk ateşiyle yanmak olduğunu müşahede eder. Ya kurban sunanlar?

Tanrı'nın, kurbanlarının yanık kokusunu istediğini düşünen uzak geçmişteki hâlis kulları hafife alamam; onlar bunu, akılsızca ve kuvvetli şekilde, Tanrı'ya verilebilen ve verilmesi gereken şey olarak bildiler; küçük irâdesini Tanrı'ya sunan ve büyük irâdesi içinde onunla karşılaşma olduğu da, onca bilinir. Söylediği tek şey, "İsteğin olsun"dur; fakat hakikat ona şöyle söylemeye devam eder: "ihtiyacın olan, benim aracılığım". Kurban ve duayı her türlü büyüden ayıran nedir?

Büyü, hiçbir ilişkiye girişmeksizin etkili olmak ister ve sanatını boş yere icra eder. Kurban ve dua ise, 'ilâhî huzur'a, karşılıklı ilişkiyi ifâde eden kutsal temel kelimenin mükemmelliğine adım atar. Onlar, SEN der ve dinler.

Saf ilişkiyi, bağımlılık olarak anlamayı istemek, ilişkinin taraflarından birini ve dolayısıyla ilişkinin kendisini gerçekleştirmemeyi istemek demektir.

*

Kişi, aksi istikametten yola çıkar ve dinî fiilin özsel unsurunu, dalmada (immersion) veya kendi içine yönelişte bulursa -bu kendi, ister bütün öznelliğinden ve BEN-liğinden sıyrılmış olmaktır şeklinde, isterse düşünen ve var-olan BİR olarak anlaşılsın-aynı şey olur. Birinci görüş; Tanrı'nın, BEN-liğinden kurtulmuş olan varlığa gireceğini veya bu noktada, kişinin, Tanrı içinde kaybolacağını ileri sürer; diğeri ise, kişinin, İlâhî BİR olarak, kendi kendisinin içinde bulunduğu görüşünü ileri sürer. Böylece, birincide, yüce bir ânda SEN-deyiş tamamen sona erer, çünkü artık ikilik yoktur; İkincide, SEN-deyişte hiç hakikat yoktur; çünkü, hakikatte ikilik yoktur. Birincisi, birlemeye (unification) inanır; İkincisi, İnsanî ve İlâhî olanın ayniyetine inanır. Birincide, belki, vecd içinde bu hâl vâki olduğu için; İkincide ise, bu, her zaman böyledir ve kendisini açıklar, belki, düşünen özne olarak kendisini müşahede eder. Bu görüşlerin her ikisi de, BEN ve SEN ötesi üzerinde ısrarla dururlar. Her ikisi de, ilişkiyi iptal ederler -birincide, dinamik olarak, BEN, SEN tarafından massedilince, bir SEN olmaktan çıkar ve yegâne varlık hâline gelir; İkincide, statik olarak, BEN kurtarılınca, bir kendi hâline gelir ve kendi kendisini yegâne varlık olarak tanır. Bağımlılık doktrini, saf ilişki dünyasının BEN-taraftarını o kadar zayıf ve önemsiz sayar ki, onun kubbeyi destekleme kabiliyeti güvenilirliğini yitirmiştir, beri taraftan, bir dalma (kendi içine yöneliş) doktrini, mükemmeliyeti içinde bu kubbeyi bütünüyle lağvederken, bir diğeri, ona, yenilmesi (mağlûp edilmesi) gereken bir ejderha gibi davranır.

Dalma (kendi içine yöneliş) doktrinleri, büyük ayniyet epigramlarından yardım istemiştir -onların hepsinin üstünde olan biri, Yuhanna, "Ben ve Baba birdir" der; diğeri, Sandilya doktrinidir: **"Her şeyi-kaplayan, benim kendi derûnumda, kalbimin içindedir."** der.

Bu iki epigramın tuttuğu yol, taban tabana zıttır. İlki (uzun bir gizlilik süresinden sonra), kişinin efsâne-boyutlu hayatında kaynağını bulur ve sonra bir doktrinde açılır. İkincisi, bir doktrinde ortaya çıkar ve bir kişinin efsâne-boyutlu hayatında zirveye erer (geçici olarak). Bu yollarda, her iki epigramın karakteri değiştirilir. Yuhanna geleneğinin İsa'sı, sadece bir kere bedenleşmiş Söz, bizi, Eckhart'ın İsa'sına, yani ilelebet insan ruhunun içinde mevcut olan Tanrı fikrine götürür. Upanişat'larda, 'kişi'nin taç giyme formülü **-"Gerçek olan budur, kişidir ve bu, sîzsiniz."** Bu ifâde bizi süratle çok daha uzağa, Budist formülü olan azletmeye götürür: **"Kişi ve 'kişi'ye ait olan şey, hakikatte ve gerçeklikte bulunmaz."**

Her iki yolun başlangıcı ve sonu ayrı ayrı düşünülmelidir. Atlamadan ve tarafsız olarak Yuhanna İncili'ni okuyan herkes için, "bir'ler" e başvurmanın hiçbir haklı sebebi olmadığı açıkça görülür. O, aslında, İncirdeki saf ilişkiden başka bir şey değildir. Burada, bilinen -'BEN SEN'im, SEN BEN'sin" şeklindeki mistik deyişten daha doğru şeyler vardır: Baba ve oğul aynı özden olduklarından, diyebiliriz ki: Tanrı ve insan, aynı özden olmakla, gerçekte ve ilelebet İKİ'dirler, ilk ilişkinin iki ortağı olarak Tanrı'dan insana gelene, misyon ve emir; insandan Tanrı'ya gidene, görme ve işitme; ikisi arasındakine ise, bilgi ve sevgi denir. Ve bu ilişkide; oğul, babanın içinde olması ve onda iş görmesine rağmen, 'ulu' olanın önünde eğilir ve ona yakarır. Bu diyalogun aslî gerçeğini yeniden yorumlama, sanki insanın kendi kendine-yeten içyüzüyle sınırlı bir süreçmiş gibi, BEN'in kendisiyle olan ilişkisi veya bu tür bir ilişki olarak göstermeye dair bütün modern gayretler beyhûdedir ve sonsuz olan gerçekleşmeme (deactualization) tarihine aittir.

- Ya mistisizm? O, düalite içinde 'birliğin ne hissettiğini anlatır. Biz, bu şahidin doğruluğundan şüphe etme hakkına sahip miyiz?
- Ben, bir değil, iki türlü olay biliyorum, ki onlarda, artık daha fazla 'düalite'den söz edilemez. Mistisizm, bir zamanlar benim de yaptığım gibi, bazen onları birbirine karıştırır.

Birincisi, ruh, tek (bir) olabilir. Bu olay, insan ve Tanrı arasında değil, insanın içinde cereyan eder. Bütün kuvvetler öze yoğunlaşırlar, dikkati dağıtan şeyler içeri çekilir ve varlık, kendi içinde yalnız kalır ve Paracelsus'un ifâde ettiği gibi, kendi coşkunluğu içinde bayram eder. Bu, bir insanın karar verme ânıdır. Bu olmadan, o, ruhun işleyişi için uygun değildir. Çok derinlerde olmasının, hazırlık mı, yoksa yeterli derecede doyuma ulaşma mı olduğuna, bununla karar verilir. Birliğe yoğunlaşmış bir insan, gizemle ve mükemmelle karşılaşmaya - hemen şimdi, bütünüyle başarılıdoğru ilerleyebilir. Fakat şu da mümkündür ki, birlik bahtiyarlığını tadar ve ulvî vazifesine uğramadan, bu tarafa geri dönebilir. Yolumuz boyunca, her şey karardır -kasten, hayâl meyâl hissedilen veya hepsi bütünüyle gizlifakat bu, çok derinlerde, en güçlü alın yazısına gebe olanı, başlangıçtaki sırlı karardır.

Diğer olay, başlı başına, sırrına erişilmez türde bir ilişki işidir ki, bunda kişi, İki'nin Bir olduğu duygusuna sahiptir: "bir bir daha, bir etmiştir; yalın olan, yalin olanda aydınlanmıştır" BEN ve SEN deryaya dalmış; insanlık, şimdiye kadar karşılaşmadığı ulûhiyet içine çekilmiş; yüceltme, tanrılaştırma, kâinatı kaplayan birlik tecellî etmiştir. Fakat, şekil ve suret değişmiş, güç tükenmiş ve her ikisine de yansıyan akl-ı selimle, günlük meşgale hengâmesine dönüldüğünde, bir tarafın ümitsizliğe terk edilmesiyle, kişi, Varlık'ın bölündüğünü hissetmeye zorlanmış olmaz mı? Ruhumun bu dünyadan tekrar birlik âlemine dönmesi için nasıl yardım edilebilir? Bu dünyanın kendisinin, bu birlik'te, zorunlu olarak, hiç hissesi olmadığında -bütün bu Tanrı hazzı'nın, ikiye bölünmüş bir hayata ne faydası var? Eğer endâzeye, ölçüye gelmez bu semâvî Ân'ın, benim zavallı dünyevî ân'ımla hiç münasebeti yoksa -ben yine de bu dünyada yaşamak zorunda olduğum müddetçe, benim için ne ifâde ederbütün vahametiyle hâlâ bu dünyada yaşamalı mı? İşte bu, 'birleme'deki vecd hâlinin istiğrakini kabul etmeyen ustaları anlamaya giden yoldur.

Birleme, bu değildir. Erotik tatmin ihtirası içinde insanlar; ne var olan ne de var olabilen bir birlik duygusu içine dalmış olan BEN ve SEN ilişkisinin kucaklaşma mucizesiyle, böyle coşturulmuş mecazlar olarak işe yarayabilirler. Şehvânî çağrıların birleşmesi, ilişkinin heyecan verici dinamiğidir; bu, gündelik saatle, o ânda meydana geliveren bir beraberlik, BEN ve SEN'in birbirlerinde erimesi olayı değildir; her ne kadar, kımıldanamaz hâlde karşılaşsalar ve zevk hissiyle gözlerini kapasalar da, bu ilişkinin taraflarından önce, ilişkinin kendi

dinamikleri vardır. Burada, ilişki işinin marjinal derecede aşırılığını görüyoruz: ilişkinin kendisi, hayatî birlik içinde o kadar şiddetli hissedilir ki, taraflar, o süreç içinde siliktir: bu yaşanmış olan şey, o kadar hâkimdir ki, olayın, aralarında cereyan ettiği BEN ve SEN unutulur. Bu, gerçekliğin bulanıklaştığı yerde, marjlarda bulduğumuz fenomenlerden biridir. Fakat bizim için, varlığın marjlarındaki bütün gizemli örümcek ağlarından daha önemli olan şey, bir çınarın incecik bir dalında güneş ışığının bir hüzmesi ve ezelî-ebedî SEN'in işareti ile gelen, olağan yeryüzü vaktinin merkezî gerçekliğidir.

Bunun karşısındaki diğer içe yöneliş doktrininin iddiası, özünde, kâinatın ve 'kişi'nin tamamıyla aynı olduğu ve dolayısıyla, SENsöyleminin, hiçbir zaman, asıl gerçeklik ayrıcalığı olamayacağıdır.

Bu iddia, doktrinin kendisi tarafından cevaplandırılır. Upani adlardan biri, tanrıların prensi Indra'nın, yaratıcı ruh Prajapati'ye, insanın 'kendi'sini nasıl bulabileceğini ve nasıl tanıyabilece-ğini öğrenmek üzere gelişini anlatır. Bir asır öğrenci olarak kalır ve sonunda, doğru bilgiye ulaşmadan evvel, iki kere geri çevrilir: Doğru olan bilgi: **"Kişi, rüyasız, derin bir uykuya daldığında, işte bu 'kendi', ölümsüz, güvende, Bütün-varlık olandır."** Indra, bu cevapla gider, fakat hemen sonra, vicdanî bir üzüntüyle sarsılır, geri döner ve sorar: "Bu durumda, ey yüce olan, biz kendimizi bilmiyoruz, ne 'Bu, ben'im' ne de 'Bunlar, varlıklardır.' Biz mahvoluşa sürükleniyoruz. Ben burada fayda göremiyorum." Prajapati cevap verir: "Ey Tanrı'm, ...evet, işte doğrusu budur."

Hakikî varlık hakkında bu doktrin bir iddia ortaya atana kadar, bu hayatta, doktrinin hakikî olup olmadığını keşfedemiyoruz; her ne kadar, olabilirse de, bu doktrinin hiçbir ortak yanının olmadığı bir şey vardır: yaşanan gerçeklik; ve bu sebeple o, bunu, sadece aldatıcı bir dünya seviyesine indirmek durumundadır. Bu doktrin, hakikî varlık içinde, kendi içine yönelme (immersion) yollarını kapsadığı cihetle, yaşanan gerçekliğe değil, 'yok olmaya, mahva' götürür. Burada, bilinç -ondan doğan hâfıza yoktur-ve ondan zuhur eden insan, olsa olsa, düalite-karşıtı sınırlı-ifâdesini kullanarak, yaşadığı tecrübeyi anlatabilir; fakat bunu 'bir'lik (unity) olarak iddia etme hakkına sahip değildir.

Belki başka hiçbir hayatın hakikate daha yakın olamayacağı bu hayat, bize verilen kutsal gerçeklik hâzinemizi, kutsal bir itina ile görüp gözetmemiz için tasarlanmıştır.

Yaşanmış gerçeklikte, varlığın 'bir'liği yoktur. Gerçeklik, sadece fiilî faaliyette bulunacaktır; yani ilkinin güç ve derinliği, sonrakinin güç ve derinliğinde. 'Derûnî' gerçeklik de ancak, mütekabil faaliyetin olduğu yerdedir. En güçlü ve en derin gerçeklik; her şeyin, -geriye bir şey ayırmaksızın, bütünüyle insanoğlunun ve her şeyi-ihata eden Tanrı'nın; birleşen BEN ve kayıtsız SEN'in faaliyette olduğu yerde bulunacaktır.

Birleşen BEN: (daha önce anlattığım gibi) ruhun birleşmesi -bütün güçlerin öze yoğunlaşması, insanın kararlılık ânıyaşanan gerçeklikte cereyan eder. Fakat kendi içine yönelişin aksine, bu, gerçek kişiyi ihmal etmeyi gerektirmez. İçe yöneliş, gayrı olan her şeyden soyutlanırken, sadece, 'saf, özsel ve sürekli olanı korumak ister; sözünü ettiğim yoğunlaşma, içgüdülerimizi çok iffetsiz, hislere ait şeyleri çok sathî, heyecanlarımızı çok gelip geçici -her şey dahil edilmeli ve bütünleşmiş olmalıdır-olarak kabul etmez. İstenen şey, soyutlanmış kişi değil, bütündür; insanın eksik edilmediği bütün. Bu yoğunlaşma, gerçekliktir ve gerçekliğe yönelmiştir.

İçe yöneliş doktrini, 'kendisiyle bu dünyanın tefekkür edildiği' saf süje olan, düşünülen BİR'e nüfuzu talep ve vaat eder. Fakat yaşanan gerçeklikte, hiç kimse, düşünülen bir şey olmadan düşünmez; daha doğrusu, düşünen, düşünülen şeye bağlıdır; tıpkı bunun tersi durumda

olduğu gibi. Hiçe saymak için objeyi iptal eden bir süje, kendi gerçekliğini iptal etmiş olur. Kendi başına düşünen bir süje, düşüncenin mahsulü ve objesi olarak, bütün tasavvur edilebilir muhtevadan mahrûm bir sınırlı-kavram olarak, düşüncede vardır; aynı zamanda, nüfuz edilemez oluşuyla, derin uyku mecazıyla ikame edilebilen, mukadder olan -yani ölüm-hükmünde vardır; ve nihayet, derin uykuya benzeyen ve esasta, bilinç ve hâfızanın olmadığı bir içe yöneliş doktrininin iddialarında vardır. Bunlar, O-dilinin en yüksek aşırılıklarıdır. Onu aynı zamanda, eğer yaşanabilse, canlı tecrübenin, olsa olsa bir objesi olarak tanımakla beraber, bunlara önem vermeme yüce gücüne de saygı gösterilmelidir.

Budha, 'mükemmelleşmiş' (perfected) ve mükemmelleyen (perfecter) iddiasına girişmez. O, 'birlik'in var olup olmadığı tartışmasını, bütün içe yöneliş denemelerinden geçen kişinin, ölüm-den sonra 'birlik'i sürdüreceği veya sürdürmeyeceği tartışmasını reddeder. Bu reddediş, bu 'asıl sükûnet', iki türlü izah edilmektedir. Teorik olarak: zira, mükemmelliğin, düşünme ve iddia kategorilerini bertaraf etmiş olduğu söylenir. Pratik olarak: çünkü, böyle hakikatlerin örtüsünü kaldırmanın, kurtuluşa faydası olmayacaktır. Hakikatte, her iki izah birbirine aittir: kim 'varlık'a bir iddianın objesi olarak davranırsa, onu ayrılığa, içinde kurtuluşun bulunmadığı O-dünyasının tezatlarına düşürür. **"Ey rahip, ruh ve bedenin aynı olduğu görüşü geçerli olduğunda, kurtuluş yoktur; ey rahip, ruh başka, beden başkadır görüşü geçerli olduğunda da, kurtuluş yoktur."** Zihinde canlandırılan gizemli âlemde, hattâ yaşanan gerçeklikteki gibi, ne 'böyledir' ne de 'böyle değildir', ne varlık ne de yokluk görüşü hüküm sürer; fakat daha ziyâde hüküm süren böyle-ve-şöyle, varlık ve yokluk, sonu olmayan, 'kaybolmayan'dır. Bölünmemiş gizem âlemini bölünmemiş karşılamak, işte kurtuluşun) başlıca şartı budur. Budha'nın, bu görüşü tanıyanlardan olduğu kesindir. Tüm hakikî mürşitler gibi, bir görüşü değil, yolu öğretmek ister. Sadece bir iddiayla; hareket, amel ve güç'ün olmadığını söyleyen ve 'biz yolu bulabiliriz' diyen 'ahmaklarla' ihtilâf ve mücadele hâlindedir. Bir tek, kesin olan tek konuda ısrarı göze alır: **"Ey rahipler, Doğmamış, Oluşmamış, Yaratılmamış, Şekil verilmemiş olandır varolan";** eğer o olmasa, erişilecek hiçbir gaye olmaz, gayesi olan yol budur.

Buraya kadar, bizim karşılaşma hakikatimize sâdık olan Budha'yı takip edebiliriz; daha ileride, kendi hayatımızın gerçekliğine bir ihanet söz konusu olacaktır. Zira, hakikat ve gerçeklikte, biz bunu kendi derûnumuzdan çıkarmıyoruz, bunun bize ilham edilmekte ve paylaştırılmakta olduğunu biliriz: eğer bu, yalnızca gayelerden biri ise, o zaman bu, bizimki olamaz; ve eğer o, 'gaye' ise, yanlış isimlendirilmiştir. Ve: eğer o, gayelerden biri ise, takip edilen bu tarik, bütün yolu ona kılavuzlayabilir. Eğer o, 'gaye' ise, bu tarik (patlı), ona ancak daha çok yaklaştırır.

Budha için gaye, 'acı çekmeye son verme' idi, yani oluşma (becoming) ve ölüm azâbına - tekrar doğuş çarkından kurtuluş. Kendilerini, varolma arzusundan ve dolayısıyla, durmadan tekrar oluşma zorlamasından kurtarmış kimseler için, "bundan böyle tekrar doğuş yoktur" formülü uygun olacaktı. Tekrar doğuş olup olmadığını bilmiyoruz; içinde yaşadığımız zaman boyutu çizgisini bu hayatın ötesine uzatıp yaymayız; kendi zamanı ve kanunu içinde bize kendisini açıklayacağı şeyi açmaya çabalamayız. Tekrar doğuş olduğunu bilsek, ondan kaçmaya uğraşmayız: Kabataslak bir varoluşu arzu etmeyiz; ama her varoluşta, ona uygun dilde ve tarzda -fânî olan ezelî-ebedî BEN ve bâkî olan ezelî-ebedî SEN-konuşma fırsatını arzu ederiz.

Budha'nın, insanları, tekrar doğuştan kurtarma (redemption) gayesine mi kılavuzladığını bilmiyoruz. Şüphesiz ki o, bizi de ilgilendiren aracı bir gayeye de götürür: ruhun birlemesi.

Fakat oraya, sadece gerekli olduğu için değil, aynı zamanda, 'fikirler karmaşasından, 'şekiller aldatmacasından da uzaklaştırmak için götürür -ki bu, bize göre, aldatmaca değil, (bütün paradokslarına rağmen, öznelliğe doğru giden sezgi, bize göre, yalnız ona ait) güvenilir dünyadır. Onun takip ettiği yol, bir şeylerin de ihmal edildiği bir yoldur ve bizi, vücudumuzdaki süreçlerin farkına varmaya dâvet ettiğinde kastettiği şey, vücudumuzun duyu esasına bağlı olan (.senseassured) içgörünün nerdeyse tam tersidir. Üstelik, birleyen varlığı, ona açık olan yüce SEN-deme noktasına da ilerletmez. Onun derûnî kararı, SEN deme istidadını yok etmeye yönelmiş gibidir.

Budha, insana SEN demeyi bilir -bu, onun, tilmizleriyle, çok üstün, fakat aynı zamanda, çok doğrudan ilişkide olmasından açıkça bellidir-fakat bunu öğretmez; "varolan herkesin kalbindeki sınırsız kapsam" demek olan bu sevgiye, varlığın varlıkla basitçe karşılaşmasına yabancı kalır. Sessizliğinin özünde, tilmizleri gibi davrandığı bütün 'ilâhları' aşarak, aslî sebebe SEN-demeyi de elbette bilmektedir; onun amelinin kaynaklandığı özü oluşturan ilişki süreci, SEN'e açıkça bir cevap idi; fakat o, bu hususta sessiz kalmaktadır.

Onun milletler arasındaki taraftarları, 'büyük taşıt, büyük gemi'dekiler, onu şerefli şekilde tekzip ettiler. İnsanın ezelî-ebedî SEN'ine -Budha'nın adını kullanarak-hitap ettiler. Onlar, gelecekteki Budha'nın, çok uzun devirlerinin sonuncusunun, sevgiyi tamama erdireceğini ümit ederler.

Bütün kendi içine yöneliş doktrinleri, bir insan ruhunun devâsâ hayâlinin kendi içine çevrilmesi -ruhun insanda zuhur etmesi hayâli-esasına dayanır. Hakikatte o, insandan zuhur eder -insan ve insan olmayan şey arasında.

**

Ruh kendi içine çevrildiğinde bu duyuyu, bu ilişki duyusunu terk eder, o, insan olmayan insanın içine çekilmeli, dünyayı ve Tanrı'yı psikolojize etmelidir. Bu, ruhun psişik (psychical) hayâlidir.

"Dostum, ben ilân ediyorum; bu, kulaç-büyüklüğünde, zevklerden el çekmiş duyu-azâbına dûçar vücut, dünyayı içine sığdırır ve dünyanın başlangıcıdır ve dünyayı sona erdiren, dünyanın sonuna kılavuzlayan tariktir," der Budha.

Bu doğrudur, fakat nihâî anlamda, artık doğru değildir.

Elbette dünya, bir nosyonsa olarak, bende, benim içimde bulunur; tıpkı, bir şey olarak, benim de onda bulunduğum gibi. Fakat bu demek değildir ki o, benim içimdedir; tıpkı, benim onun içinde olmadığım gibi. Dünya ve ben, mütekabil olarak birbirimizi kapsarız. O-ilişkisinde tabiî ve zorunlu olarak var olan bu düşüncedeki çelişki, beni kendine bağlamak için dünyadan koparan SEN-ilişkisi tarafından sonlandırılır.

Dünya içine dahil edilemeyen kişi-duyusunu ben, kendi içimde taşırını. Hiçbir nosyona dahil edilemeyen varlık-duyusunu dünya, kendi içinde taşır. Fakat bu, düşünülebilir bir 'irâde' değil, bütünüyle dünyanın dünyeviliğidir; tıpkı, ilkinin 'bilen bir süje' olmadığı, fakat BEN'in, bütünüyle BEN-gibilik olduğu gibi. Daha ileri derecede 'indirgeme', burada geçerli değildir: kim nihâî birliklere saygı göstermezse, ancak kavranabilir olan fakat kavramsal olmayan duyunun önü kesilir.

Dünyanın başı (origin) ve dünyanın sonu, benim içimde değildir; benim dışımda da değildir; yalnızca değildirler -onlar daima olurlar (cereyan ederler, m.n.) ve onların oluşu, benimle; benim hayatım, kararım, işim, hizmetim ile bağlantılıdır ve aynı zamanda, bana; hayatıma, kararıma, işime ve hizmetime dayanır. Fakat onun dayandığı şey, benim, ruhumda dünyayı 'tasvip' mi, yoksa 'inkâr' mı ettiğim meselesi değildir; dünyaya karşı ruhumun davranışının,

hayata, dünyayı etkileyen hayata, gerçek hayata geçmesini sağlamam önemlidir –ve gerçek hayatta, ruhun farklı davranışlarından doğan yollar kesişebilir. Fakat davranışının canlı bir 'tecrübe'sine sahip olan ve onu ruhu içinde saklayan kişi, olabildiğince düşüncelidir, dünyaperest değildir –ve onun içinde cereyan eden bütün oyunlar, güzel sanatlar, sarhoşluklar, zevkler ve gizemli şeyler, dünyanın dış yüzüne dokunmaz. Kişi, sadece kendi içinde kurtuluşa erdiği (redemption) müddetçe, dünyaya iyilik veya kötülük yapamaz; dünyayı ilgilendirmez. Ancak dünyaya inanan kişi onunla temas kurar; eğer kendini teslim ederse, tanrısız da kalamaz. Aslâ sonlanmayı is-temeyen gerçek dünyayı sevelim, fakat onu bütün dehşeti içinde sevelim, onu ruhumuzun kollarıyla kucaklamaya kalkışalım –işte o zaman, bizim ellerimiz, onu tutan ellerle karşılaşır.
Ben, 'dünya'dan ve 'dünyevî hayat'tan hiçbir şey tanımıyorum, ki bizi Tanrı'dan ayırsın. Burada gösterilen yol, O-dünyasının yabancılaştığı bir hayat, tecrübe ve kullanma hayatıdır. Kim gerçekte dünyaya doğru yönelirse, Tanrı'ya doğru yönelmiş demektir. Yoğunlaşma ve yönelmedir, ihtiyaç duyulan; her ikisi de hakikatte, biri-ve-diğeri, BİR'dir.
Tanrı, kâinatı kuşatır, ama kâinat değildir; tıpkı, Tanrı'nın, beni kuşattığı, fakat bizzat 'ben' olmadığı gibi. Bundan dolayı, herkesin kendi dilinde dediği gibi, ben de kendi dilimde: SEN diyebilirim. Çünkü buna hürmeten, BEN ve SEN vardır, diyalog vardır, dil vardır; ve aslî fiil dili olan ruhtur ve sonsuzluk içinde, 'söz' vardır.
*
İnsanın 'dinî' durumu (religious' situation), varlıktaki varoluşu, özsel ve çözümsüz antinomilerle gösterilir. Bu antinomilerin çözümsüz oluşu, onların tam özünü teşkil eder. Kim tezi tasdik eder ve antitezi reddederse, bu durumun duyusunu ihlâl eder. Kim bir sentez düşünmeye çalışırsa, bu durumun duyusunu (sense of the situation) tahrip eder. Kim antinomileri görelileştirmekle uğraşırsa, bu durumun duyusunu yok eder. Kim antinomiler arasındaki çatışmayı, kendi hayatının bazı eksik vasıtalarıyla halletmeye yeltenirse, bu duaımun duyusuna karşı günah işler. Bu durumun duyusu, bütün antinomileri içinde yaşanacaktır –ancak hiçbir beklenti veya önbelirleme imkânı olmaksızın, hiç umulmadık biçimlerde sürekli yenilenerek ve tekrarlanarak yaşanacaktır.
Dinî ve felsefî antinomi mukayesesi bunu daha fazla açıklığa kavuşturacaktır. Kant, özgürlük ve zorunluluk arasındaki felsefî çatışmayı; İkincisini görünüş âlemine ve ilkini de varlık âlemine havale ederek görelileştirir. Böylece, bu iki duruş (position) artık birbirleriyle çatışmaz, daha ziyâde, birbirleriyle, her birinin geçerli olduğu bu iki âlem kadar iyi geçinirler. Fakat ben, özgürlük ve zorunluluk derken, düşünülen dünyaları değil, Tanrı'nın önünde bulunduğum gerçeklikteki âlemi kastediyorum; "Ben teslim oldum' ve aynı zamanda "o bana bağlıdır"ı bildikten sonra, uzlaşamayan işlerini iki ayrı âleme havale ederek, yaşamak zorunda olduğum paradokstan kurtulmaya çabalayamam; ve de bir ölçüde kavramsal uzlaşmaya erişmek için, bazı teolojik hilelerden yardım isteyemem: her ikisini bir'de yaşamayı öğrenmeliyim ve yaşanmış olan her ikisi de 'bir'dir.
*
Bir hayvanın gözleri, büyük bir dil yeteneğine sahiptir. Bağımsız, hiçbir ses ve jest yardımına gerek duymadan, hareket etmeden tamamen bakışlarıyla, tabiî tutkunluğu, yani oluş kaygısı içindeki sırları en etkili şekilde ifâde eder. Sadece hayvan tarafından bilinen bu gizem durumunu, bize, yalnızca o açabilir –çünkü bu, ancak açılabilir olandır, ifşa edilebilir olan değil. Bunun kendisinde başarıldığını söylediği dil: kaygı dilidir –yaratığın, bitkisel güvenlik ve ruhî risk âlemleri arasında hareket etmesi. Bu dil, insan dediğimiz, ruhun kozmik riskine

teslim olmadan önce, ruhun ilk kavrayışı gereğince, tabiatın kekelemesidir. Fakat hiçbir konuşma, bu kekelemenin sağlayabildiği iletişimi tekrar edemeyecektir.

Ben bazen, bir ev kedisinin gözlerinin içine bakarım. Bu evcil hayvan, Tanrı vergisi, gerçek 'etkili' bakışını hiçbir suretle bizden almamıştır, bazen, bir insan gibi, kendini beğenme hâli sergiler; bizden aldığı tek şey, -ilk tabiîliğinin kaybolması pahasına sahip olduğubu bakışı bize canavarca çevirme yeteneğidir. Bu süreçte, bir çeşit şaşkınlık ve sual karışımı, doğuşu ve hattâ yükselişi işin içine girer -şüphesiz ki bu, onun kaygılı olan ilk bakışında yoktu. İnkâr olunamaz ki, bu kedi, benim bakışımın havasıyla etkilenmiş bir bakışla bana sorarak başladı:

"Bana demek istediğin bu olabilir mi?

Gerçekten sana oyunlar yapmamamı mı istiyorsun?

Ben seni ilgilendiriyor muyum?

Ben senin için mi buradayım?

Senden gelen şey nedir?

Etrafımdakiler nedir?

(What is that around me) Bu nedir?! (What is that?)" (Burada, 'Ben'siz kendine-atıf kelimesi bulunmadığından, 'Ben' kelimesiyle anlatımdır. That'ler, gücünü aktarmasının bütün gerçekliği içinde insanın bakış coşkunluğunu temsil eder.) Hayvanın bakışı, kaygı dili, çok kocaman doğmuş ve neredeyse hemen batmıştı. Benim bakışım, elbette daha uzun sürdü; fakat o, 'insan'ın bakışındaki coşkunluğu daha uzun süre saklamadı.

İlişki sürecini başlatan dünyanın bu dönüşü, onu sonlandıran hemen bir sonraki tarafından takip edilmişti. Tam o sırada, O dünyası, hayvanın ve benim etrafımızı kuşatmıştı, o zaman, SEN dünyası, bir bakış süresince, bu zeminden ışık saçmış ve ışığı tekrar O-dünyası içinde kaybolmuştur.

Benim bir defadan fazla başımdan geçmiş olan bu anlık olayı anlatışım; ruh güneşinin, bu belli belirsiz doğuş ve batış dili sebebiyledir. Diğer varlıklarla olan bütün ilişkilerdeki kayboluveren gerçekliği, talihimizin yüksek melânkolisini, her bir SEN'in, O'suna kaçınılmaz düşüşünü, başka hiçbir olay bana bu kadar derinden fark ettirmemiştir. Bir 'gün' ne kadar kısa da olsa, ekseriya olayın sabah ve akşamı diye ayrılır; fakat burada, sabah ve akşam insafsızca birbirine karıştı, SEN berrak olarak göründü ve yok oldu: O-dünyasının yükü, bir bakış süresinde, hayvandan ve benden gerçekten alınmış mıydı? Hayvan, kekeleyen bakışından hemen hemen hatırlamaktan mahrûm hâlde sözsüz kaygısına gömülmüşken, ben, hiç değilse, onu hâlâ hatırlayabiliyordum.

O-dünyasının değişmez ve kesintisiz bütünlüğü ne kadar güçlü ve SEN'in tezahürleri ne kadar hassas ve nahif!

Şeyliğin (eşyanın) kalın kabuğunu, hiçbir zaman yarıp çıkamayan çok şey vardır! Ooo mika parçası, seni seyrederken ilk defa anladım ki, BEN, 'içimde' bir şey değil -lâkin ben, sen ile, sadece kendi içimde birlikte oldum; o zaman olan şey, sen ve ben arasında değil, sadece benim içimdeydi. Şeyler arasından bir şey, yaşayan bir şey ortaya çıktığı ve benim için bir varlık olduğu, bana yakın ve etkili ifâdeyle göründüğünde, benim için maalesef ne kadar kısa süreli, SEN'den başka hiçbir şey değildir! Zorunlu olarak zeval bulan şey, ilişki değil, onun doğrudan oluşunun gerçekliğidir. Sevgi, kendisi, doğrudan bir ilişkide sabit kalamaz; sürer fakat, gerçeklik ve bilkuvve varolma ile birbirini takip ederek. Dünyadaki her SEN, tabiatı gereği, bizim için bir şey olmaya veya hiç değilse, tekrar tekrar şeyliğe geçmeye zorlanır.

Sadece bir tek ilişkide, her şeyi kuşatan ilişkide, hattâ bilkuvve varolma gerçekliği vardır. Sadece bir tek SEN, bizim için SEN olması tabiatı gereğince, hiçbir zaman bitmez. Şüphesiz ki

Tanrı'yı bilen herkes, haşyet duyan bir kalpteki Tanrı'nın, uzaklığının ve susuzluğunun ıstırabını da bilir, fakat bu, onun varlığının kaybolması değildir. Sadece, biz, daima orada değilizdir.

Vita Nuova'nın (Vital living) âşığı, ekseriya Ella (she) ve ancak ara sıra Voi (You) demekte haklıdır. Şiirî zorlamayla, Colui (he) dediğinde, hayâlı Paradiso (paradise) otantik olmayan şekilde konuşur, ve o, bunu bilir. Tanrı'dan, He veya It (O) diye bahsedilmesi, aslâ alegoriden öte bir şey değildir. Fakat ona, SEN dediğimizde, dünyanın kesintisiz devam edegelen hakikati, ölümlü duyusu (mortal sense) tarafından dile getirilmektedir.

*

Dünyadaki her gerçek ilişki, dışlayıcıdır; öteki, onun alanına, onun dışlamasından intikam almak için zorla girer. Kâinatın, sâyesinde idrak edildiği yegâne ilişki, şartsız dışlayıcılık ve şartsız kapsayıcılığı içine alan Tanrı ile olan ilişkidir.

Dünyadaki her gerçek ilişki, bireyleşmeye dayanır: Bu, onun hazzıdır zira, seçilmişlerin karşılıklı tanınması, ancak böylece olur –ve bu, onun sınırıdır zira, mükemmel tanıma ve tanınmış olma, bu suretle yalanlanır. Fakat mükemmel bir ilişkide, benim SEN'im, benim 'kişi'mi (my self) o olmadan da kabul eder; benim sınırlı tanıyışım, sonsuz bir tanınmış-olma içinde kaybolmuştur.

Dünyadaki her gerçek ilişki, gerçeklik ve bilkuvve varolma arasında birbirini takip eder; her bireysel SEN, kanatlarının tekrar gelişmesi için, O'nun kozası içinde gözden kaybolmalıdır. Mamafih, saf ilişkide, bilkuvve varoluş, âdetâ derin bir nefes çeken gerçekliktir, ki bu esnada, SEN mevcut kalmaktadır. Ezelî-ebedî SEN, tabiatı gereği tam SEN'dir; ancak, bizim tabiatımız bizi, onu, O-dünyası ve O-dili içine çekmeye zorlar.

*

O-dünyası, mekân ve zamanda tutarlıdır.

SEN-dünyası, her ikisinde de tutarlı değildir.

O, uzatılan ilişki çizgilerinin kesiştiği merkezde: ezelî-ebedî SEN'de, tutarlı olur.

Saf ilişkinin büyük ayrıcalığı içinde, O-dünyasının ayrıcalıkları iptal edilir. Bu sebeple, SEN-dünyası süreklidir: ilişkilerin yalın ânları, birlikteliğin dünya hayatı için birleşirler. Bu sebeple, SEN dünyası, şekil verme gücüne sahiptir: ruh, O-dünyasına nüfuz edebilir ve onu değiştirir. Bu sebeple biz, dünyanın yabancılaştırmasına ve BEN'in varoluşunun gerçekleşmemesine terk edilmeyiz ve hayâllere de yenilmeyiz. Geri dönüş, merkezin tanınmasını işaret eder, ona tekrar dönüşü. Bu özsel amelde, 'insan'ın saklanmış olan ilişki kurma gücü yeniden canlandırılır, bütün ilişki alanlarının dalgası, canlı bir sel misâli taşıp kabarır ve dünyamızı yeniler.

Belki sadece bizimkini değil. Biz, bu çift yönlü hareketi, –aslî zemininden gayrıya yöneliştir, ki bu sâyede kâinat, oluşumu içinde kendisini idame ettirir, ve aslî zeminine yöneliştir, ki bu sâyede kâinat, varlık içinde kendi kendine kurtuluşa ererdünya olmayanla ilişkisi içinde, dünyada bir bütün hâlinde tabiî olarak mevcut bulunan düalitenin metakozmik başlangıçtaki şekli olarak, hayâl meyâl anlarız ve bunun beşerî formu; davranışların, temel kelimelerin ve dünyanın iki cephesinin düalitesidir. Her iki hareket, zaman içinde, kaçınılmaz şekilde açılıp yayılır ve lütuf olarak, zamanla ölçülmeyen yaratışla kuşatılır ki, anlaşılmaz şekilde, aynı ânda kurtulma ve korunma, aynı ânda kayıtlılık ve serbestliktir. Bizim, düalite hakkındaki bilgimiz, başlangıç gizemi paradoksuyla sessizliğe indirgenir.

*

İlişki dünyasının kurulduğu üç alan vardır.

Birincisi: tabiatla ilişkili hayat, ilişki burada dil eşiğine takılır.
İkincisi: insanla ilişkili hayat, burada dil işin içindedir.
Üçüncüsü: manevî varlıklarla ilişkili hayat, burada dil yoktur, onu kendisi yaratır.
Her alandaki her ilişki fiilinde, bizim için var olan her şey yoluyla, ezelî-ebedî SEN düşünce silsilesine gözümüzü dikeriz; her birinde onun nefesini sezeriz; her alanda onun usûlüne göre, her SEN'de ezelî-ebedî SEN'e hitap ederiz. Bütün alanlar ona dahildir, fakat o, hiçbirine dahil değildir.
Onların hepsinden, yegâne, tek olan varlık parıldar.
Fakat biz, her birini o varlıktan elde edebiliriz.
Tabiatla ilişkili hayattan 'fizikî' dünyayı, tutarlılık dünyasını; insanla ilişkili hayattan 'psişik' dünyayı, duygu dünyasını; manevî varlıklarla ilişkili hayattan, 'noetik' (entelektüel) dünyayı, geçerlilik dünyasını elde edebiliriz. Şimdi onlar, şeffaflıktan ve dolayısıyla, duyudan mahrûm edilmekte; her biri, kullanılabilir ve bulanık hâle gelmekte ve biz ona, kozmos, eros, logos gibi parlak, süslü isimler versek bile, bulanık hâlde kalmaya devam etmektedir. Çünkü hakikatte, insanın fedakârlık yaptığı yerdeki bir kutsal ocakla, kâinat, onun için bir ev hâline geldiğinde, insan için kozmos vardır; varlıklar onun için, ezelî-ebedî olanın imajları olduğu ve topluluk onlarla kendini açığa vurduğunda, insan için eros vardır; ancak o gizeme, ruhun işleri ve hizmeti ile hitap ettiğinde, onun için logos vardır.
Formların talepkâr sessizliği, insanoğlunun müşfik konuşması, mahlûkatın belâgatli dilsizliği -bunların hepsi, sözün huzuruna giriş/geçiş kapılarıdır.
Fakat mükemmel karşılaşmanın olması hâlinde, bu kapılar, gerçek hayatın tek kapısında birleşir ve siz, hangisinden girdiğinizi artık bilmezsiniz.
*
Bu üç âlemden, bir tanesi farklıdır: İnsanlarla ilişkili hayat. Burada dil, bir gelişim süreci takip ederek tamamlanıp, söz ve cevap hâline gelir. Sadece burada, dil içinde şekillenmiş söz, cevabıyla karşılaşır. Sadece burada, temel kelime, aynı şekil içinde, ileri geri gider; hitabın ve cevabın şekli, aynı dil içinde canlıdır; BEN ve SEN, sadece bir ilişki içinde bulunmakla kalmaz, aynı zamanda, birbirlerine (sıkı sıkıya) bağlıdırlar. İlişki ânları, sadece burada, içine daldıkları dil unsuruyla bağlıdır. Burada yüz yüze geldiğimiz şey, tam mânâsıyla SEN gerçekliğini ortaya çıkarmaktadır. Yalnızca burada, görme ve görülme, tanıma ve tanınma, sevme ve sevilme, silinemez bir gerçeklik olarak varolur.
Kapsayıcı açıklığın ana girişine iki yan kapı kılavuzlar.
"Bir erkek, karısıyla mahrem olduğunda, sonsuzluk tepelerinin özlem meltemi onların etrafında hafif hafif eser."
Beşerî bir ilişki, Tanrı'yla olan ilişkiye uygun bir mecazdır -samimî, içten gelen hitap, burada, samimî bir cevapla uyum içindedir. Fakat Tanrı'nın cevabında, her şey, bütün kâinat, kendisini dil olarak ifşa eder.
*
- İnziva da bir giriş kapısı değil midir?
Bu, bazen en umulmadık olarak gördüğümüz şey, en sessiz yalnızlıkta başa gelmez mi?
Kişinin kendi kendisiyle olan ilişkisi, gizemli şekilde, gizem ile ilişkiye dönüşmez mi?
Aslında, yüz yüze gelinmeye değer varlıktan gayrı varlıklarla bundan böyle bağı olmayan, sadece o değil midir? Yeni Teolog Simeon, Tanrı'sına **'Yalnız olan, yalnız olana gel"** diye seslenir.
- Uzletin, yüz çevirdiği şeye bağlı olarak, iki çeşidi vardır. Eğer uzlet, kişinin kendisini,

eşyayı tecrübe etme ve kullanmaktan koparması demekse, bu, sadece yüce olanı değil, hiçbir ilişki fiilini başarıya ulaştırmaz. Eğer uzlet, ilişki yokluğu demekse: diğer varlıklar, kendilerine hakikî SEN'i anlattıktan sonra bizi terk ederse, Tanrı tarafından kabul edileceğiz; biz kendimiz diğer varlıkları terk edersek değil. Sadece, varlıkları kullanmak için hırsla dolu olan kişi, onların bazılarına bağımlıdır; varlığın gücü içinde yaşayan kişi ise, onlarla ancak bağlantılı olabilir. Nitekim, bu İkincisi -ancak o, Tanrı için hazırdır. Ancak o, Tanrı'nın gerçekliğini, bir insan gerçekliği ile karşılar.

Ve uzlet, bu defa da, yöneldiği şeye bağlı olarak ikiye ayrılır: Eğer uzlet, kişinin, hattâ Kudsu'l-akdes'e (Tevrat'ta mâbedin en iç kısmı, harîmi, m.n.) girmeden önce ihtiyaç duyduğu; fakat aynı zamanda, gaileler ortasında, kaçınılmaz başarısızlıkları (zaafları, m.n.) ve kendisini ispat etmek için yükselişleri arasında ihtiyaç duyduğu bir arınma yeri ise -bizim oluşma tarzımız budur. Eğer bu, insanın, kendisini denemek ve onu bekleyen şeyler için kendisine hâkim olmak üzere değil de, ruhunun genel durumunun hazzı için, insanın, kendisiyle bir diyalog kurduğu bir soyutlanma kalesi ise -bu, ruhun ruhâniyete kapılmasından başka bir şey değildir. Ve kendini-aldatma hâli, kişi, Tanrı'nın içinde olduğu ve onunla konuştuğunu düşünme noktasına vardığında, gerçekten çok derinleşir. Fakat hiç şüphe yok ki, Tanrı bizi kuşatır ve içimizdedir; biz, hiçbir zaman, içte ona sahip değilizdir. Ve biz, ancak, içimizdeki sözler kesildiğinde onunla konuşuruz.

*

Modern bir filozof, her insanın, Tanrı'ya veya -kişinin milleti, sanatı, gücü, bilgisi, para kazanması, "kadınlarla daima tekrarlanan başarı"sı gibi, sonlu olan bazı iyi-Tanrı'yla kişi arasında yerini alarak, onun için bir mutlak değer hâline gelen bazı iyilerin 'idoller'ine zorunlu olarak inanması gerektiğini kabul eder; ve eğer kişiye, bu iyinin şarta bağlılığı kanıtlansa, yani idolünü 'yıkarak', yolu değiştirilmiş olan dinî fiil, kendiliğinden, uygun objesine döner.

Bu görüş, insanın, 'idolleştirdiği' sonlu iyilerle olan ilişkisinin, Tanrı'yla olan ilişkisiyle, esas itibariyle, sanki objeleri farklı aynı ilişkiymiş gibi olduğu ön kabulüne dayanır: ancak bu hâlde, sadece uygun objenin yanlış olanıyla yer değiştirmesi, yanılan insanı kurtarabilirdi. Fakat bir 'insan'ın, ebedîliği bir kenara iterek, hayatına ait yüce değerlerinin yerini alan 'tikel bir şeyle' ilişkisi; daima bir O yu, bir şeyi, bir zevk objesini tecrübe etmeye ve kullanmaya yönelir. Ancak bu tür bir ilişki, Tanrı'ya bakışı, nüfuz edilemeyen O-dünyasına müdahale ederek engellediğinden, SEN diyen ilişki, onu daima tekrar açar. Elde etmek, sahip olmak ve elde tutmak istediği idolün hükmü altına giren, sahip olma arzusuyla teslim alınan mecnun, Tanrı'ya doğru giden yolu, ancak yalnızca gayenin değil, hareket türünün de değişmesini gerektiren geri dönüşle bulabilir. Bu mecnun kişi, ancak, birlikteliğe uyandırılmak ve eğitilmek suretiyle iyileştirilebilir, yoksa, mecnunluğunu Tanrı'ya yönelterek değil. Eğer bir insan, delilik hâlinde kalıyorsa, bundan böyle, şeytan veya ona göre, şeytanîce tahrif edilmiş varlık adıyla değil de, Tanrı'nın adıyla yakarmasının anlamı nedir?

Bu, küfür demektir. İdolü, 'sunak'ın arkasına düşmüş olan bir insan, kutsal gayesinden uzaklaştırılmış sunak üzerine yığılan kötü kurbanı (unholy sacrifice) Tanrı'ya sunmak istediğinde, bu, küfürdür.

Bir erkek, bir kadına, onun hayatını kendisinin hayatı içinde var kılacak kadar âşık olduğunda, kadının gözlerinin SEN'i, erkeğin ezelî-ebedî SEN'e ait bir şuaya gözünü dikerek bakmasına izin verir. Eğer bir erkek, 'daima tekrarlanan zafer'i şehvetle arzu ederse -bir ezelî-ebedî olanın hayâletini, onun şehveti önünde sallandırmak istersiniz!? Eğer biri

ölçülemez kaderin tutuştur-duğu ateşle bir halka yardım ediyorsa -eğer kendini ona adamak istiyorsa, bu Tanrı demektir. Eğer millet onun için, milleti suretinde kendini övdüğü için her şeyi ona boyun eğdirmek istediği bir ise -siz, onun uğruna milleti azdırmak zorunda olduğunuzu ve onun böylece hakikati göreceğini mi hayal edersiniz? Bir insanın, cisimleşmiş bir ucube olan paraya, "Tanrı'ymış gibi" davranmasının ne demek olduğu sanılır? Açgözlülük ve istifçiliğin şehvânî zevki ile, varolanın varlığı ile ilgili neşvenin ortak yanı var mıdır? Servetin kölesi, paraya SEN diyebilir mi?
SEN nasıl denir bilmiyorsa, onun için, Tanrı ne olabilirdi?
O kişi, iki efendiye hizmet edemez -hattâ birbiri peşi sıra bile hizmet edemez; ilk önce, farklı olarak hizmet etmeyi öğrenmelidir.
İkame ile değiştirilen kimse, şimdi, Tanrı adını verdiği bir hayâlete 'sahip'tir. Gerçi, Tann'ya, ezelî-ebedî varlığa, sahip olunamaz. Yazıklar olsun, Tanrı'ya sahip olduklarını sanan mecnunlara!
*
İnsanlar, 'dindar adam'dan rcligious man') bahsederken, onu dünyaya ve varlıklara ait bütün ilişkilerden müstağnî bir kişi olarak görürler. Çünkü ısrarla, dışarıdan idare edilen sosyal sahnenin, burada, tamamen içte çalışan bir kuvvet tarafından aşılmakta olduğu sanılır. Fakat insanlar, sosyal kavramını kullanırken, temelde iki farklı husus karıştırılmaktadır: İlişkiden kurulu olan topluluk ve birbiriyle ilişkisi olmayan -modern insandaki ilişki yokluğunun aşikâr görünüşü-insan birimleri yığını. Bununla beraber, kişinin hattâ 'sosyabilite' zindanından dahi kurtarılabildiği parlak topluluk yapısı, insanla Tanrı arasındaki ilişkide canlı olan aynı gücün eseridir. Fakat bu, diğerleri arasındaki tek ilişki değildir; o, bütün nehirlerin, bu sebeple, kurumaksızın içine aktıkları tümel ilişkidir. Deniz ve nehirler -kim burada ayırt etmeye ve sınırları tarife cür'et edecektir?
Daima daha da sonsuz olan, gerçek hayatın tek sınırsız seli, yegâne sel, BEN'den SEN'e olan sel vardır. Kişinin hayatı, Tanrı'yla olan gerçek bir ilişki ve dünyayla BEN-O gerçek olmayan bir ilişki -hakikatte, Tanrı'ya ibadet etme ve dünyayı kullanma-olarak, ikiye bölünemez. **Kim dünyayı kullanılacak bir şey olarak bilirse, Tanrı'yı da aynı şekilde bilir. İbadetleri, kendisini bir yükten kurtarma yoludur -ve boşunadır. Gece, tavan-arası penceresinden, isimsiz olana seslenen 'ateist' değil -işte bu kişi tanrısızdır.**
Daha da ileri giderek, 'dindar' adamın; bekâr, yalnız, münzevî ve hâlâ dünyaya karşı görev ve yükümlülük içinde bulunan 'ahlâk' adamı merhalesini aşmış bağımsız bir kişi olarak, Tanrı'nın huzuruna adım attığı da söylenir. Diğer insanın durumu ise, tamamen, olan ve olması gereken arasındaki gerginlikle belirlendiği ve arası kapanamaz bu açıklığın iki tarafı arasında, garip derecede ümitsiz, fedakârca bir cesaretle dolu olarak kalbi parça parça çabaladığı için, hâlâ faillerin fiillerinin sorumluluğunu yüklenmiş olduğu söylenir. 'Dindar' adamın, dünya ve Tanrı arasındaki bu gerginliği aştığı düşünülür; ona göre, Tanrı'nın emri, sorumluluk ve kendisiyle ilgili taleplerde bulunma huzursuzluğunu arkada bırakmasıdır; artık onun için, kendisine ait bir isteğe hiç yer yoktur, Plândaki yerini kabul eder; her 'olması gereken', şartsız varlıkta erir, biter ve dünya, hâlâ devam ederken itibarını yitirmiştir; kişinin payına düşen yine yapılmalı, fakat daha önce olduğu gibi, zorunluluk olmaksızın, bütün faaliyetlerin hiçlik perspektifi için-de. Nitekim insanlar, Tanrı'nın, dünyayı bir aldanış (ve oyalanma, m.n.) yeri olmak ve insanını da geçici bir süre için geri dönmek üzere yarattığını düşünürler. Elbette, kim Tanrı huzuruna adım atarsa, görev ve yükümlülük ötesine yükselir -fakat dünyadan el etek çektiği için değil, daha doğrusu, ona hakikaten yaklaştığı için. Görev

ve yükümlülükler, sadece yabancı olanlar içindir: kişinin yakınlarına karşı duyduğu ise, nezaket ve sevgidir. Bir insan, huzura çıktığında, dünya ilk defa, varlığın bütünlüğü içinde, ebediyet nûru ile aydınlanmış olarak, tamamıyla var hâle gelir; ve bütün varlıkların varlığına tek kelimeyle SEN diyebilir. Bundan böyle, dünya ve Tanrı arasında hiçbir gerginlik yoktur, sadece tek gerçeklik vardır. O, sorumluluktan kurtulmuş değildir: Zira kişi, etkileri keşfeden sonlu yorumun sıkıntısını; sonsuzu yorumlama ölçüsüyle, dünyanın henüz keşfedilemeyen bütün seyrini sevme gücü sorumluluğuyla, Tanrı huzurunda dünyadaki derin kapsayıcılıkla takas etmektedir. Ahlâkî hükümleri, kuşkusuz, artık ebediyen geride bırakmaktadır: Ona göre, 'kötü' insanlar, daha fazla sevgi ihtiyacı içinde olanlar, ona âdetâ daha derin bir sorumluluk yükleyenlerdir; fakat kararları, ölümün kendiliğindenliğinin derinliklerinde almaya devam etmelidir -sükûnetle, daima doğru hareket lehinde karar verme. Bu durumda, hareket hükümsüz değildir: Tasarlanır, idare edilir, gereklidir, yaratılışa aittir; fakat bu hareket, bundan böyle, kendisini dünyaya empoze etmez, dünya üzerinde hareket-değilmiş gibi gelişir.

*

Ezelî-ebedî olan şey nedir: aslî fenomen, burada ve şimdi varolan, bizim vahiy dediğimiz şey nedir? O, insanın, yüce karşılaşma ânından, birdenbire ortaya çıkmasıdır ve bundan böyle, onunla ilişki içinde olduğu zamankiyle aynı kalmayarak. Karşılaşma ânı, alıcı ruhu canlandıran ve mesut olarak kendisini ortaya atan 'canlı bir tecrübe' değildir: insanla, bir şeyler cereyan etmekte. Zaman zaman bir soluk hissi gibi ve zaman zaman bir güreş müsabakası gibi; bu önemli değil: cereyan eden bir şeyler. Saf ilişkinin aslî fiilinden dışarı adım atan insan, varlığında, FAZLA olan bir şeye sahiptir, daha önce bilmediği yeni bir şey orada gelişmekte ve bunun kaynağı (origin) için, uygun sözleri bulmakta âciz kalmaktadır. Her durumda, hiç boşluğu olmayan meşru bir nedensellik zinciri arzusuyla bilimsel dünya tasavvuru, artık yeni olanın orijinine yerleşebilir: bize göre, gerçeğin gerçek kavranışı ile ilgilenmek suretiyle, şuuraltının ve sair psişik aracın yapamayacağını yapacaktır. Gerçekten, daha önce sahip olmadığımız şeyi, bilir tavrıyla alırız: o bize verilmektedir. Kitab-ı Mukaddes diliyle: **"Tanrı'yı bekleyenler, karşılığında kuvvet alacaklardır."** Gerçekliğe hâlâ sâdık olan Nietzsche'nin eserindeki diliyle: "Kabul eder, vereni sormaz." İnsan alır ve aldığı bir 'muhteva' değil, bir tezahürdür (presence), kuvvet olarak tezahür. Bu tezahür ve kuvvet, birbirlerinden ayrı olmayan, yine de, tasarlanan üç unsuru içerir. Birincisi, gerçek mütekabil ilişki bolluğu, kabul edilmiş olmanın, birlikte olmanın bolluğu; gerçi kişi, ne ile birlikte olduğunu göstermekten tamamen âcizdir; ve birlikte oluş, hayatı bizim için daha da kolaylaştırmaz -hayatı daha ağırlaştırır, fakat mânâ ile. İkincisi: mânânın ifâde edilemeyen teyididir. O, teminat altındadır. Bundan böyle hiçbir şey, ama hiçbir şey, mânâsız olamaz, hayatın mânâsı hakkındaki sual ortadan kalkmaktadır. O sual, hâlâ olsa bile, bir cevap gerekmez. Mânâyı işaret veya tarif etmeyi bilmezsiniz, onun için herhangi bir formül veya imajdan mahrumsunuzdur, ve yine de sizin için, duyularınızın duyumlarından daha kesindir. Bizimle ilgili niyeti ne olabilirdi, bizden ne ister, ifşâ edilmeyi ve gizli olmayı mı? Tarafımızdan yorumlanmayı istemez -bu kabiliyetten mahrûm olduğumuz için-sadece tatbik etmemizi ister. Üçünciisü şudur: 'öteki hayat'ın değil, bizim bu hayatımızın mânâsı, 'ötedeki'nin değil, bu dünyamızdaki hayatın mânâsının; bu dünyada ve bu hayatta tarafımızdan gösterilmesini ister. Mânâ kabul edilebilir, fakat tecrübe edilemez; tecrübe edilemez, fakat tatbik edilebilir; ve bizimle ilgili niyeti budur. Teminat, benim içimde kapanıp kalmayı istemez, benimle dünyaya doğmuş olmayı ister. Fakat mânâ, kendisi bile, tümel

olarak geçerli ve genel olarak kabul edilebilir bir kısım bilgi hâlinde aktarılamadığı veya onunla ifâde edilemediği gibi, onu fiilen deneyerek geçerli bir 'olması gereken' şeklinde de elden ele devredilemez; emredilmez, herkesin baş ucuna koyulmak üzere, bir levhaya yazılmaz. Kabul ettiğimiz her mânâ, ancak her insanın varlık ve hayatının eşsizliği içinde, o insan tarafından fiilen denenebilir. Hiçbir tarif bizi ne karşılaşmaya götürebilir ne de ondan uzaklaştırabilir. Varlığın kabulü, ona gelmeyi veya yeni anlamıyla, ondan gitmeyi gerektirir. Karşılaşmaya giriştiğimizde, dudaklarımızda bir SEN'den başka şey olmadığı gibi; ondan, dünyaya salı verildiğimizde de, dudaklarımızda yine o vardır.

Öncesinde yaşadığımız, içinde yaşadığımız, ondan dışarıda ve onun içerisinde yaşadığımız gizem, olduğu gibi kalmaktadır. O, bizim için var hâle gelmiş ve varoluşu vasıtasıyla kendisini bize kurtuluş olarak bildirmiştir; biz onu bildik, fakat bu bilişin, onun gizemini eksiltebileceği veya hafifletebileceği konusunda bir bilgimiz yok. Biz, Tanrı'ya yakınlaştık, fakat varlığın sırrını çözme ve peçesini kaldırma derecesinde değil. Kurtuluşu hissetmekteyiz, fakat 'çare'yi değil. Aldığımız şeyle, başkalarına şöyle söylemek üzere gidemeyiz: Bu, bilinmesi gereken, bu, yapılması gerekendir. Biz, sadece gider ve fiilen deneriz. Ve bu bile, yapmamız 'gereken' değil, daha ziyâde yapabildiğimizdir –aksini zaten yapamayız.

Burada ve şimdi varolan, ezelî-ebedî vahiy budur. Ben, aslî fenomendekiyle aynı olmayan hiçbir vahyi ne tanırım ne de ona inanırım. Ben, insanın önünde, Tanrı'nın kendisini isimlendirmesine veya kendisini tarifine inanmam. Vahiy sözü şöyledir: Orada olan BEN, BEN oradayım. Vahyedendir vahyeden. Varlık sahibi olan oradadır, ötesi yok. Ezelî-ebedî kudret kaynağı akıyor, ezelî-ebedî dokunuş bekliyor, ezelî-ebedî olanın sesi geliyor, ötesi yok.

*

Kendine has tabiatı gereği, ezelî-ebedî SEN, bir O olamaz; çünkü tabiatı gereği, o, hiçbir ölçüye ve sınıra yerleştirilemez, hattâ ölçülmezlik ölçüsüne ve sınırsızlık sınırına bile; çünkü yine tabiatı gereği, o, bir nitelikler toplamı olarak kavranamaz, hattâ aşkınlığa yükseltilen bir sonsuz nitelikler toplamı olarak da kavranamaz; çünkü o, dünyanın ne içinde ne dışında bulunur; çünkü o, tecrübe edilemez; çünkü o, öğretilemez; eğer "Ben inanırım ki, o vardır" (he is) dersek, ona karşı, varlık sahibi olana karşı günah işlemiş oluruz –hattâ 'o' (he) bile bir mecazdır, hâlbuki 'sen' (you) değildir.

Biz yine de, ezelî-ebedî SEN'i, tabiatımıza uygun şekilde, hep bir O'ya, herhangi bir şeye; Tanrı'yı, bir şeye indirgeriz. Keyfî olarak değil. Bir şey olarak Tanrı'nın tarihi, din ve onun marjinal formları vasıtasıyla, onun aydınlatma ve gölgelemeleri vasıtasıyla, hayatı yükselttiği ve yıktığı zamanlarda şey-Tanrı'nın yolu, diri olan Tanrı'dan gelen ve tekrar ona dönen yol, 'şimdi'nin, formlara gömülmüşlüğün, nesneleştirmenin, kavramcılığın, ölümün ve yeni-leşmenin değişimleri (metamorphoses) tek yoldur, yol olan budur.

Dinlerin ileri sürdükleri bilgi ve ortaya koydukları fiil –bunlar nereden gelir? Vahyin varlığı ve gücü (ister sözlü, tabiî veya psişik olsun, hepsi zorunlu olarak, bir şekilde, vahye başvururlar –doğrusunu söylemek gerekirse, sadece vahye dayalı dinler vardır), insanın vahiyden aldığı varlık ve güç –nasıl 'muhteva' kazanır?

Bu izahın iki boyutu vardır: İnsan, tarihten bağımsız, kendi başına düşünüldüğünde, ekzoterik (exofenc), psişik boyut. İnsanı sonradan tekrar tarih içine yerleştirdiğimizde, esoterik, olgusal olan, dinin aslî fenomeni olan boyut. Bunların ikisi birbirine bağlıdır.

İnsan, Tanrı'ya sahip olmayı arzu eder; o, Tanrı'ya, devamlı olarak, zaman ve mekân içinde sahip olmak ister. Mânânın sözle ifâde edilemeyen teyidi ile yetinmeye gönlü yoktur; onu, çıkarılabilecek ve tekrar tekrar ele alınabilecek, her yere yayılan herhangi bir şey gibi görmek

ister -her noktada ve her ânda, hayatını emniyet altına alan, zaman ve mekânda kesintisiz bir devamlılık olarak görmek ister.

Saf ilişki hayatının âhengi, gerçekliğin ve içinde sadece bizim ilişki gücümüzün ve dolayısıyla, varoluşun da -fakat ilk varoluşun değil-zayıfladığı bil-kuvve varolmanın birbirini takibi, insanın sürekliliğe olan susuzluğunu dindirmeye yetmez. O, zamana yayılan, devam eden şeye susamıştır. Böylece, Tanrı, bir iman objesi hâline gelir. Başlangıçta iman, ilişki fiilleri arasındaki zamana ait boşlukları doldurur; tedricen bu fiillerin bir ikamesi hâline gelir. Varlığın yoğunlaşmasından ve ileri çıkışından dolayı daima yeni olan hareketinin yerini, kişinin iman ettiği bir O'daki durgunluk alır. Tanrı'nın yakınlık ve uzaklığını bilen bir mücahidin her-hâl-vekârdaki-güveni, her zaman olduğundan daha mükemmel şekilde, fırsatçının başına hiçbir şey gelmeyeceğinin teminatı hâline dönüştürülür; çünkü, buna razı gelmeyecek iman ettiği BİR vardır.

Saf ilişkinin yapısı, BEN'in SEN nezdindeki 'yalnızlığı', her ne kadar, kişi, karşılaşmasına dünyayı dahil edebilse de, yine de, Tanrı'yla karşılaşmaya sadece bir şahıs olarak çıkabilme yasası, -bütün bunlar da, 'insan'ın sürekliliğe olan susuzluğunu dindirmez. O, âleme yayılmış bir şeye, Tanrı'sıyla bütünleşmiş mümin topluluğunun temsiline hasrettir. Böylece Tanrı, bir kült objesi hâline gelir. Bu kült de, başlangıçta, ilişki fiillerini; canlı ibadeti, doğrudan SENdeyişi, istenen şekilde tasavvur edilebilen büyük bir gücün mekân bağlamına sığdırmak ve onu duyularla olan hayata bağlamak suretiyle tamamlar. Bireysel ibadete artık taraftar olunmadığı, daha doğrusu, toplu ibadet tarafından bir kenara itildiği için, bu kült de, tedricen, bir ikame objesi hâline gelir; ve öze ait amel, kurallara izin vermediği için, kurallara bağlı ibadetler onun yerini alır.

Hakikatte, saf ilişki; ancak zaman-mekân sürekliliği içinde, hayatın bütününde cisimleşmiş hâle gelmekle kurulabilir. O, korunamaz; ancak fiilen denenebilir, sadece işlenebilir, hayata geçirilebilir. İnsan, kendisine bahşedilmiş olan, Tanrı'yla ilişkinin hakkını, ancak onu, kabiliyetine ve günün ölçüsüne göre, dünyada gerçekleştirmekle verebilir. Sürekliliğin tek gerçek teminatı budur. Sürekliliğin gerçek teminatı, saf ilişkinin, kutsal temel kelime, var-lıkların her birinden ses verecek kadar SEN hâline gelmesiyle, SEN'e yükseltilmesiyle, yerine getirilebilmesidir. Böylece insanın ömrü, bir gerçeklik bolluğuyla şekillenir; ve insan hayatı, O-ilişkisinin üstesinden gelmesi gerekmediği ve bunu yapamayacak olmasına rağmen, ilişki, insanın hayatına o kadar nüfuz eder ki, bu, o hayatta parıldayan ve onun içine işleyen bir devamlılık kazanır. Yüce karşılaşma ânları, yalnızca karanlıkta şimşek çakması gibi değil, açık, yıldızlı bir gecede yükselen ay gibidir. Ve dolayısıyla, mekândaki devamlılığın gerçek teminatı, bütün BEN-noktalarından merkeze götüren ve bir daire meydana getiren yarıçaplar, insanların hakikî SEN'leriyle ilişkilerinden oluşur. Dairenin çevresi, topluluk değil; yarıçaplar, merkezle olan müşterek ilişki, önce gelir. Tek başına bu, topluluğun gerçek varoluşunun teminatıdır.

Kurtuluşun ilişki-yönelimli hayat içindeki zaman bağı ve müşterek bir merkez etrafında birleşmiş bir topluluk içindeki mekân bağı: ancak bunların her ikisi de, var oldukları ve var olmaya devam ettikleri müddetçe, binlerce yüzyılın dünya maddesinden ruh kavranıp çekilmekle, bir insan kozmosu var olmaya başlar ve görünmeyen sunak çevresinde var olmaya devam eder.

Tanrı'yla karşılaşma; insana, onunla meşgul olduğundan dolayı vâki olmaz, fakat dünyada onun mânâsını fiilen ispat edebilmesi için bahşolunur. Vahiy, bütünüyle bir çağrı ve bir misyondur. Lâkin insan, tekrar tekrar oluşunu gerçekleştirmekten kaçınır ve vahyedene

yönelir: Tanrı'yla meşgul olmayı, dünyayla meşgul olmaya tercih eder. İşte şimdi geriye dönmüştür, her ne kadar, artık, bir SEN ile karşı karşıya gelmesek de, şeyler âleminde bir O tanımak, bir O olarak bildiği Tanrı'ya inanmak ve ondan bahsetmekten başka bir şey yapamaz. **Bir egomanyak, ister bir duyu ister bir duygu olsun, nasıl hiçbir şeyi doğrudan doğruya yaşamaz, fakat onu duyan veya duygulanan BEN'e yansıtır ve sürecin hakikatini kaçırırsa, teomanyak da (ki tesadüfen, egomanyakla ruhen çok uyuşabilir) bu lûtfun tam etki etmesini beklemek yerine, onu, verene yansıtır ve her ikisini de kaçırır.**

Siz gönderildiğiniz zaman, Tanrı sizde varlığını sürdürür; kim misyonu üzere yürürse, Tanrı daima onun önündedir: misyon ne kadar imanla yerine getirilirse, yakınlık o kadar kuvvetli ve o kadar sürekli olur. Elbette o, Tanrı'yla meşgul olamaz, ama onunla konuşabilir. Diğer taraftan, geriye yönelme, Tanrı'yı bir objeye dönüştürür. Bu, aslî zemine doğru dönüş gibi görünür, fakat hakikatte, dünyanın başka yöne dönüş hareketine aittir, hattâ, tıpkı, misyonunu yerine getirenlerin başka tarafa yönelmelerinin, hakikatte, dünyanın o tarafa yöneliş hareketine ait olması gibi.

Dünyanın iki ana metakozmik hareketinden dolayı -onun kendi varlığı içine yayılıp genişlemesi ve (Tanrı'yla) birlikteliğe dönmesi insanın Tanrı ile ilişki tarihi içinde, onların çatışma ve uzlaşmalarıyla, karışma ve ayrılmalarıyla, hakikî ruh formuna, yüce insan formuna erişilir. Bunun karşılığında, söz dünyaya gelir; ortaya dökülmekle, dinin kozası içine girer; yeni bir geri dönüşte yeni kanatlarla tekrar doğar.

O'ya doğru hareket, zaman zaman, tekrar SEN'e çıkış hareketini kayıt altında tutacak ve yolunu tıkama tehlikesi yaratacak kadar ileri giderse de, keyfîlik burada geçersizdir.

Dinlerin başvurduğu güçlü vahiyler, esasen, her yerde, her zaman bulunan sessiz olanla aynıdır. Büyük toplulukların başlangıçlarında, insanlık ömrünün dönüm-noktalarında bulunan güçlü vahiyler, ezelî-ebedî vahiyden başka bir şey değildir. Fakat vahiy, alıcısı sanki bir bacaymış gibi, onun vasıtasıyla dünyaya dökülmez: O, kendisini ona yöneltir, onun bütün varlığını, olduğu gibiliğiyle kaplar ve onunla bütünleşir. Hattâ 'ağız' olan kişi, kesinlikle öyledir, bir ahize -bir âlet değil, bir organ, otonom, ses veren bir organdır; ve ses vermek demek, sesi şekillendirmek demektir.

Fakat tarihî devirler arasında nitelik farkı vardır. İnsan ruhuna ait hakikî unsurun aşağıda tutulduğu ve gömüldüğü olgunlaşma zamanları vardır, yer altında; öyle bir baskı ve gerginlikle gelişir ki, sadece, etkili bir dokunuş bekler -ve işte o zaman, çatlayıp çıkar. O zaman ortaya çıkan vahiy, tam olduğu gibiliğiyle, bütünüyle hazır olan unsura el koyar, ona yeniden şekil verir ve bir form, dünyada yeni bir Tanrı formu hâsıl eder.

Tarihin seyri boyunca, insan unsurunun dönüşümleri (trans formations) içinde, dünya ve ruhun daima yeni bölgeleri, İlâhî form denilen forma yükseltilirler. Daima yeni alanlar, bir teofani mekânı hâline gelir. Burada işleyen, insanın kendi gücü değildir, bu, sadece Tanrı'nın gelip geçişi de değildir; o, ilâhı olan ile İnsanî olanın bir terkibidir. Bir vahiyle gönderilen kimse, gözlerinde bir Tanrı imajını beraberinde getirir; bu, her ne kadar akıl-üstü olabilirse de, onu, aıhunun gözlerinde, mecazî olarak değil, ruhunun tamamen sahici görme gücünde taşıyıp getirir. Ruh da, müşahede etmekle cevap verir, şekil-veren bir müşahede ile. **Yeryüzünde Tanrı'yı aslâ dünyasız değil, dünyayı Tanrı'da müşahede etmekle biz, Tanrı'nın formunu ezelî-ebedî olarak biçimlendiririz.**

Form, SEN ve O'nun bir terkibidir aynı zamanda. O, iman ve 'kült'te, bir objede donabilir; fakat içinde yaşayan ilişkinin esasından, tekrar varlığa döner. Tanrı, insan onları ondan silmediği sürece, formlarına yakındır. Hakikî ibadette, kült ve iman, canlı ilişki içinde birleşir

ve arınırlar. Hakikî ibadetin dinlerde yaşaması, onların hakikî hayatiyetine şahitlik eder; o, onlarda yaşadığı müddetçe hayatiyetini sürdürür. Dinlerin dejenerasyonu demek, onlardaki ibadetin dejenerasyonu demektir: Onlardaki ilişki gücü, gitgide, obje olmaklığa gömülmektedir; bölünmemiş bütün varlıklarıyla SEN demek, her zamankinden daha zor gelir; ve en sonunda insan, bu meziyeti tekrar elde etmek uğruna, üzerinde sadece mâbedin kemerli kubbesinin görüldüğü ve bundan böyle, içinde asıl uzletin bulunduğu semânın görülmediği topluluktan ayrılarak, sonsuzluğun riskine karşı onların sahte kefâletini terk etmelidir. Bu itici güç, 'Objektivizme atfedildiğinde, tamamen yanlış anlaşılır: Tanrı önündeki hayat, tek gerçeklikteki hayattır, yegâne hakikî objektivum dur; ve dışarıya çıkan insan, hakikî varlık sahibi olanda bir melce bulmayı arzu eder, âdetâ, aşikâr olanın önünde kaçıp giden yanıltıcı objektivum, onun hakikatini tedirgin eder. **Sübjektivizm, Tanrı'nın psikolojileştirilmesi (psyehologization), öte yandan objektivizm, Tanrı'nın şeyleştirilmesidir; biri, yanlış sabitleştirme, diğeri, yanlış bir özgürleştirmedir; her ikisi de, gerçeklik yolundan sapma, bir ikame bulma gayretidir.**

Tanrı, insan onları ondan silmedikçe, formlarına yakındır. Fakat dinin yayılma hareketi, geri dönüş hareketini kayıt altına aldığı ve formu Tanrı'dan kaldırdığında, formun görünüşü ortadan kalkmış, dudakları suskun, elleri sarkmış hâldedir, Tanrı onu artık tanımaz ve onun sunağı etrafına kurulan dünya evi, insan kozmosu çöker.

Sözün çöküşü vuku bulur.

Söz, vahyin içinde mevcuttur, formun hayatında işler hâldedir ve ölü formun hâkimiyetinde geçerli hâle gelir.

Yani, tarihte ezelî-ebedî olan ve ezelî-ebedî olarak varolan sözün takip edilen tariki ve karşı-tariki.

Canlı sözün göründüğü devirler, BEN ve dünya birlikteliğinin yenilendiği devirlerdir. Aktif ve etkili sözün hüküm sürdüğü devirler, BEN ve dünya arasındaki anlayışın korunduğu devirlerdir; sözün geçerli olduğu devirler ise, BEN ve dünyanın gerçekleştirilmediği, yabancılaştıkları, mukadder âkıbetin birden ortaya çıktığı devirlerdir -büyük sarsıntı ve hazırlık sessizliğinin göründüğü, hattâ karanlıkta nefesin tutulduğu zamana kadar.

Takip edilen tarik (path), bir çember değildir. Bir yoldur (way). Mukadder âkıbet, her yeni binlerce yılda, gittikçe daha baskıcı olur ve geri dönüş daha ânı meydana gelir (explosive). Ve teofani daha da yaklaşır, varlıklar arasındaki alana kadar yaklaşır -aralarda, derûnumuzda gizlenen âleme kadar sokulur. Tarih, yakınlığa gizemli bir yaklaşımdır. Ona kılavuzlayan tarikin her helezonu, bizi daha derin bozulmaya ve aynı zamanda daha fazla asla ait bir dönüşe götürür. Fakat dünyevî-yönü geri dönüş diye isimlendirilen olayın Tanrı'ya-dönük-yönüne, kefâret denir.

SON SÖZ

İlk baskıda (1923), metnin sonundaki kapak sayfasında şöyle yazılıydı:

> Bu kitapla temsil edilen çalışma fikrinin başlangıcı, baharında doğdu. Bu kitabın ilk tam müsveddesi, sonbaharında, nihâî versiyon, baharında olmuştu.

Buber, 1957 Ekiminde, aşağıdaki Son Sözü, ikinci baskı için yazdı ve yukarıda çevrilmiş bulunan üç satırı kaldırdı.

Buber'in dipnotları sayfa 183'te görülecektir.

****

NOTLAR

1

Bu kitabın ilk taslağının müsveddesini yazdığım zaman (kırk yılı aşkın süre önce), derûnî bir zorunlulukla sürüklendiğimi hissettim. Bir hayal/görüş (vision), gençliğimden beri bana defalarca ıstırap vermiş, fakat yine bulanıklaşmıştı, şimdi ise, insan-üstü olduğu çok açıkça belli olan sürekli bir berraklığa ulaşmıştı; ki, kısa zamanda onu ispatlamak zorunda olduğumu anladım. Bir süre sonra, nihâî formda bir kitap yazmamı mümkün kılacak uygun ifâde tarzını kazanmıştım. İlâve edilecek çok şey kaldığı anlaşıldı -fakat kendi yerinde, bağımsız olarak. Nitekim, daha kısa muhtelif çalışmalar ortaya çıktı: Çok önemli görüşü, örneklerle açıklığa kavuşturma, nakzeden itirazlarla onu geliştirme ve genişletme fırsatlarını buldum. Kendilerine önemli ölçüde borçlu olduğum, fakat Tanrı'yla olan ilişki ile kişinin hemcinsiyle olan ilişkisinin yakın birlikteliğinin merkezî önemini -ki bu benim aslî ilgi alanımdır-kaçırmış olan görüşleri tenkit fırsatını da buldum. Daha sonra, başka tartışmalar eklendi: antropolojik esaslar ve sosyolojik îmâlar. Bununla beraber, şu husus açıktır ki, hiçbir suretle, her şey yeteri kadar berraklaşmış değildir. Okurlar bana, şurada burada ne demek istemiş olabileceğimi sormaktaydı. Uzun bir zaman, hepsine tek tek cevap verdim, fakat gittikçe bu talepleri hakkıyla karşılayamadığımı anladım; ve üstelik yüksek sesle konuşmaya karar veren diyalog ilişkisini elbette kısıtlamamalıydım; belki-, sessiz kalanlardan bazıları da özel dikkate lâyıktırlar. Bu sebepten, birbirleriyle ilişkili olan birkaç önemli soruyu, herkese açık olarak, cevaplandırmaya karar verdim.

2

Birinci soru, mâkul bir kesinlikle şöyle formüle edilebilirdi: Kitap, sadece diğer insanlarla değil, tabiatta karşı karşıya geldiğimiz varlıklar ve şeylerle de olan BEN-SEN ilişkisinden bahsediyor; o hâlde, ilki ile İkincisi arasındaki öze ait farkı tâyin eden nedir? Veya daha da etraflıca: Eğer BEN-SEN ilişkisi, BEN ve SEN'in her
ikisini kuşatan bir mütekabil (karşılıklı) oluşu gerekli kılıyorsa, tabiattaki herhangi bir şeyle bu tarz bir ilişki nasıl anlaşılabilir? Yine daha kesin olarak: Tabiattaki varlıklar ve şeylerle karşılaşmamızın, bizim SEN'imizle karşılaştığımız gibi olduğunu farzedersek ve bu karşılaşma bize aynı zamanda bir tür mütekabiliyet bağışlarsa, bunun karakteri nedir ve ona bu temel kavramı uygulama hakkını bize veren nedir?
Şurası açıktır ki, bu suale kapsamlı bir cevap verilemez. Tabiatı, genellikle yaptığımız gibi, tek bir bütün olarak kabul etmek yerine, onun farklı âlemlerini ayrı ayrı düşünmeliyiz. Vaktiyle insanlar, hayvanları 'ehlileştirdi' ve hâlen, bu enteresan mahareti gösterme yeteneği vardır. Hayvanları kendi etki alanına çeker ve basit bir tarzda onları, kendisini -bir yabancıyı- kabul etmeye ve kendi yoluna razı olmaya yönlendirir. Yaklaşımına, hitabına, onlardan, ekseriya, şaşırtıcı derecede aktif cevap alır -ve bu cevap genellikle daha güçlü, daha direkt, daha samimî Sen-deme ilişkisine varır. Hayvanların, çocuklar gibi, gösterilen sahte yakınlığı sezmeleri, az rastlanır bir durum değildir. Fakat biz, ara sıra, ehlîleştirme çerçevesi dışında da, insanlar ve hayvanlar arasındaki ilişkinin bir benzerine rastlarız: Bazı insanlar, hayvanlarla potansiyel ortaklık kurmakta derin bir etkiye sahiptirler -ekseriya, hiçbir suretle doğuştan 'hayvansever olduklarından değil, daha ziyâde ruhî özellik taşıdıklarından.
Hayvanlar, insanlar gibi iki boyutlu değildir: Başka varlığa doğru yönelmelerine ve objelere bakmalarına rağmen, temel kelimeler BEN-SEN ve BEN-O'nun iki boyutluluğu, onlara yabancı-dır. Onlarda iki boyutluluğun gizli olarak bulunduğunu söyleyebiliriz. Hayvanlara

Sen-dememiz, bakış açısıyla, bu alanı, mütekabil oluş eşiği diye adlandırabiliriz.
Hayvanlarla paylaştığımız kendiliğindenliğin olmadığı tabiat âlemlerinde, bu durum büsbütün farklıdır. Bu, kendisiyle ilgili hareketlerimize karşılık veremeyen, 'cevap' veremeyen bitki kavramımızın bir kısmıdır. Yine de, bu alanda hiçbir karşılığa rastlamayacağımız anlamına gelmez. Biz burada, bireysel bir varlığın tavrındaki cevabı değil, varlığın bizzat kendi mütekabil oluşunu -varlık olmanın dışında hiçbir şey olmayan mütekabiliyet-anlarız. Bir ağacın canlı bütünlüğü ve birliği, sadece inceleme gözüyle bakan kimseden, göz ne kadar keskin olursa olsun, kendisini esirger, öte yandan, ona Sen diyene kendisini gösterir, 'onlar' olduğu zaman o vardır: Onlar, ağaca görünme fırsatını bahşederler ve şimdi varlık sahibi olan ağaç, onu gösterir. Düşünme alışkanlıklarımız; böyle durumlarda, herhangi bir şeyin, bizim tutumumuzla uyandırıldığını ve sahip olduğu varlıktan bize doğru ışıldadığını anlamamızı güçleştirir. Bu alanda önemli olan şey, kendisini bize açan gerçekliğe tarafsızlıkla hakkını vermemiz gerektiğidir. Taşlardan yıldızlara uzanan bu muazzam âlemi, eşikten hemen önce gelen adım anlamında, eşik-önü olarak isimlendirmek isterim.

3

Şimdi de, aynı tür imaja bağlı, kapı üzerindeki lento demek olan eşik-üzeri (üst eşik) (üst-çizgi) denilebilen alanda sorulan sorulara geliyoruz: ruh alanı.
Burada da iki âlemi ayırmalıyız, fakat bu, tabiatla olandan daha derinden kesen bir ayırımdır. Bir yanda, dünyaya zaten girmiş olan ve şimdi bizim duyularımız aracılığıyla dünya içinde algıla-nabilen ruh; diğer tarafta, henüz dünyaya girmemiş, fakat girmeye hazır olan ve şimdi bizim için var olan ruh. Bu fark, benim size, okurlarıma, dünyaya zaten girmiş olan ruhî formları, diğerlerini değil, az çok gösterebileceğim olgusu üzerine kuruludur. Müşterek dünyamızda 'elde olan' ruhî formları, bir şey veya tabiî varlıktan farksız, sizin için gerçekten veya potansiyel olarak erişilebilir herhangi bir şey gibi gösterebilirim. Fakat henüz dünyaya girmemiş olan şeyi, size gösteremem. Eğer bana burada mütekabiliyetin bulunacağı farzedilen sınırdaki durum sorulursa, beşer hayatında nadiren tanımlanabilen olayları, dolaylı olarak gösterebilirim sadece; ve eğer bu dolaylı ifâde tarzı yetersiz kalırsa, sonunda, sizin, okurumun enkaz altında gömülü olabilen, fakat sizin için belki hâlâ erişilebilir durumdaki gizemlerinizin şahitliğine başvurmaktan başka çarem kalmaz.
Şimdi, ilk âleme, 'elde olan'a dönelim. Burada deliller göstermek mümkündür.
Bu âlem hakkında soru soranlara, binlerce yıl önce ölen bir üstadın geleneksel sözlerinden birini hatırlatalım. Bu sözleri, konuşmacı onların huzurunda, onlara hitap ederek söylemiş gibi işitmeye -olabildiğince-çalışsınlar. Bu gayeye varmak için, kendisi değil, sözü elde olan konuşmacıya doğru, bütün varlıklarıyla yönelmelidirler. Diğer bir deyişle, şimdi hayatta olmayan ve benim Sen-deyiş dediğim tavrıyla, hâlâ yaşayan ustayı benimsemelidirler. Eğer bunu başarırlarsa (isteme ve çaba yeterli değilse de, ara sıra mümkün olabilir), belki başlangıçta pek net olmayan bir ses işiteceklerdir; aynı ustanın onlarla konuştuğu, içten gelen diğer sözlerindeki sese benzer bir ses. Şimdi onlar, bu sözü bir obje gibi ele aldıkları müddetçe, daha önce yaptıkları şeyi bundan böyle yapamayacaklardır: muhteva ile âhengi ayıramayacaklardır; konuşulan şeyin bölünemez bütünlüğünden başka hiçbir şeyi kabul etmezler.
Fakat biz burada hâlâ, bir kişi ve kişinin sözlerinin izharı ile uğraşmaktayız. Zihnimi meşgul eden şey, kişisel varoluşun, sözlerde süren varlığıyla sınırlı değildir. Dolayısıyla, bu ifâdeyi artık içinde kişisel hiçbir şey bulunmayan bir örnek göstererek tamamlamalıyım. Her zaman olduğu gibi, bazı insanların kuvvetli hâfızalarıyla bağlantılı bir örnek seçtim. Ona doğru

yönelmeye ehil ve hazır olan bir insana göründüğü yerdeki Dorik sütunu alınız. Bu, ilk defa, birleştirilmiş olduğu Siraküze'de bir kilise duvarının dışında benim karşıma çıktı; ilk gizli ölçü, içinde kişisel hiçbir şeyin görülmediği veya içine ondan hiçbir şeyin katılmadığı bu kadar sade bir formda kendisini gösteriyor. Varılmak zorunda olunan şey, benim varabildiğim noktaydı: insanın zihninden ve elinden geçmiş ve cisim hâlinde ortaya çıkmış olan bu ruhî formla orada yüz yüze gelmek ve onu sürdürmek. Burada, mütekabil olma kavramı kaybolur mu? Yalnızca, arkasındaki karanlıkta kaybolur -veya anlaşılmayı donuk olarak reddeden, fakat parlak ve güvenilir, somut bir iş hâline dönüşür.

'Elde bulunmayan'ın ait olduğu yerdeki 'ruhî varlıklarla, sözün ve formun meydana gelişi ((genesis]) ile ilgili öteki âleme de buradan bakabiliriz.

Ruh, söz oldu; ruh, form oldu -ruh ile kime dokunulursa ve kim kendisini kapatmazsa, temel olguyu , bir dereceye kadar fark eder: insan dünyasında hiçbir şey ekilmeden filizlenmez ve yetişmez; her ikisi de, ötekiyle karşılaşmalardan doğar. Platon'un İdeleri ile olan karşılaşmalar değil (herhangi bir varlık sahibi olarak, neyi ve hangisini anlayamayacağım hakkında hiçbir direkt bilgimin bulunmadığı), etrafımızda esen ve bize ilham veren ruhla olan karşılaşmalar. Bu bana, vereni sorulmadan kabul edilen demek suretiyle ilham sürecini sınırlayan Nietzsche'nin tuhaf itirafını hatırlattı. Böyle olabilir -belki sorulmaz, fakat şükür ki verilir.

Ruh üzerinde hâkimiyet kurmak ve onun tabiatını belirlemek isteyenler, 'ruh'un soluğunun bir günah yükleyeceğini bilirler. Fakat onlar, bu lûtfu kendilerine mahsus görürlerse, aynı zamanda, vefâsızdırlar.

4

Tabiî olan ve ruhî olan karşılaşmalar hakkında burada neler söylendiğini bir kere daha gözden geçirelim.

Bu noktada; bizim, varlığın nizamı düşüncemize göre, kendisine bilinç ve kendiliğindenlik isnat ettiğimiz alanın dışından gelen, sanki bizim yaşadığımız insan dünyasındaki cevap veya hitap imiş gibi bir 'cevap' veya 'hitap'tan bahsetmek hakkına sahip olup olmadığımız suali sorulabilir. Burada söylenen şey, 'kişileştirme' mecazı olması haricinde, geçerli midir? Çizilmiş olan ve bütün aklî bilgilerle çizilmesi zorunlu olan sınır çizgilerini bulandıran şüpheli bir 'mistisizm' tehlikesiyle tehdit edilmekte değil miyiz?

BEN-SEN ilişkisinin; samimi bir kalbe ve onu destekleme cesaretine sahip olan herkesçe bilinen açık ve sağlam yapısı, mistik değildir. Onu anlamak için, neyin gerçek olduğu hakkında 'insan'ın düşüncesini belirleyen aslî normların dışına değil, bazen düşünce alışkanlıklarımızın dışına çıkmalıyız. Tabiat âlemi ve ruh âleminin her ikisinde de -sözler ve fiillerde yaşamaya devam eden ve sözler ve fiiller hâline gelmeye uğraşan-bizim üzerimizde etkili olan şey, varlık sahibi olanın fiili olarak anlaşılabilir.

5

Daha sonraki sual, bundan böyle, mütekabiliyet eşiğini, eşik-önünü ve eşik-üzerini ilgilendirmez, varoluşumuza giriş kapısı olarak mütekabiliyetin bizzat kendisini ilgilendirir.

İnsanlar şunları soruyor: İnsanlar arasındaki BEN-SEN ilişkisi nedir? Bu, daima, tamamen mütekabil midir? Öyle olabilir mi, olmasına izin verilir mi? Beşerî olan her şey gibi, o da, bizim yetersizliğimizin sınırlamalarına tâbi ve üstelik, birbirimizle olan hayatımızı idare eden dahilî kanunlarla sınırlı değil midir?

Bu iki engelin ilki, elbette yeteri kadar tanıdık. Size ihtiyacı olan 'komşunuzun' gözlerine bir yabancının soğuk şaşkınlığıyla karşılık vermekten başka bir şey yapmadan günbegün bakmaya dair kendi tecrübenizden, büyük mükâfatları boşu boşuna sürgit vaad eden azizlerin melânkolisine kadar her şey -size bu mükemmel mütekabiliyetin, 'insan' hayatında biri diğeriyle ilişkili olacak şekilde içkin olmadığını anlatır. Bu, daima hazır olunması gereken, fakat aslâ bel bağlanılamayacak bir lütuf formudur.
Yine, kendilerine has tabiatları gereği, eğer bu tabiata sâdık kalırlarsa, mükemmel mütekabiliyete hiçbir zaman açılmayan BEN-SEN ilişkileri de vardır.
Başka yerlerde, gerçek bir eğitmenin, öğrencisiyle olan ilişkisini bu tip bir ilişki olarak nitelendirmekteyim. Öğrencisinin en yüksek istidatlarının farkına varmasına yardımcı olmak isteyen öğretmen, onu, hem istidadı hem de gerçekliği içinde, bu tikel kişi olarak düşünmelidir. Daha kesin ifâdeyle, onu sadece bir nitelikler, istekler ve yasaklar toplamı olarak tanımamalı; onu bütün olarak anlamalı ve onaylamalıdır. Fakat bunu, ancak iki kutuplu bir durumda, bir ortak olarak karşılaşırsa yapabilir. Ve etkisine birlik ve anlam vermek için, bu durumu, bütün yönleriyle, sadece kendisinin değil, ortağının da bakış açısından yaşamalıdır. Benim, çevreleme* (ihata etme, m.n.) dediğim gerçekleştirme türünü fiilen uygulamalıdır. Öğrencide de BEN-SEN ilişkisini uyandırması ve öğrencinin de eğitmenini bu tikel kişi olarak görmek ve onaylamak zorunda oluşu önemlidir; eğer öğrenci de, 'eğitmeni'nin bakış açısından paylaşılan durum aracılığıyla yaşayarak çevreleme hünerini fiilen uygularsa, eğitim ilişkisi devam edemez. BEN-SEN ilişkisinin son bulması veya tamamen farklı, bir arkadaşlık ilişkisi hâline dönüşmesi durumunda, bilhassa eğitim ilişkisinin, mükemmel mütekabiliyet ile telif edilemeyeceği, açıklık kazanır.
Mütekabiliyetin normatif sınırlarının, daha az eğitici olmayan bir diğer örneği, gerçek bir psikoterapist ile hastası arasındaki ilişkide bulunabilir. Eğer o, hastasını 'analiz' ettiğine kâni ise -yani onun küçük dünyasından (microcosm) bilinçsiz faktörleri meydana çıkarmak ve bu ortaya çıkışla dönüştürülmekte olan enerjileri bir bilinç projesine uygulamak-bazı tedavileri başarıyla uygulayabilir. En hafif deyimle, yoğunlaşmak ve düzen elde etmek konusunda, zayıf yapılı, dağılmış bir ruha, hiç değilse, yardım edebilir. Fakat gelişmemiş bir kişisel merkezin yeniden canlandırılması olan hakikî görevini ihmal edemez. Bu iş, ancak acı çeken ruhun saklanmış, gizli birliğini, bir doktorun keskin nazarıyla kavrayan bir kimse tarafından, aslâ bir objeyi gözetleme ve inceleme yoluyla değil, bir ortak olarak, kişi-kişiye ilişkiye girilmesi hâlinde başarılabilir. Diğer kişinin dünya ile uyum sağladığı yeni durumdaki birliğin insicamlı şekilde kurtuluşunu ve gerçekleşmesini geliştirmek için, terapist de, eğitmen gibi, iki kutuplu ilişkinin sadece kendine ait kutbunda değil, aynı zamanda, kendi hareketlerinin etkilerini tecrübe etmek üzere, diğer kişinin kutbunda da bulunmalıdır. Burada da yine, hasta, benimseme hünerini fiilen uygulamaya karar verir vermez ve olayları doktorun da bakış açısından tecrübe etmeyi, gerçekten başarır başarmaz, tikel 'tedavi' ilişkisi son bulur. Tedavi de, eğitme gibi, yüz yüze yaşamayı gerektirir ve yine son bulur.
Mütekabiliyetin normatif sınırlarıyla ilgili en çarpıcı örnek, muhtemelen, cemaatlerinin ruhî huzuru görev edinmiş olanların işinde bulunabilir: Burada, diğer taraftaki her benimseme teşebbüsü, misyonun kutsal sahiciliğini (authenticity) bozacaktır.
Herhangi bir gayeye erişmek üzere diğerini etkilemek için, bir ortağın girişimi tarafından tarif edilen bir durumdaki her BENSEN ilişkisi, aslâ mükemmel olmamaya mahkûm edilen bir mütekabiliyete dayanır.

6

Bu bağlamda, sadece bir sual daha tartışılabilir, fakat karşılaştırılamayacak derecede hepsinden daha önemli olduğundan, bununla başlanmalıdır.

Ezelî-ebedî SEN, nasıl, aynı zamanda dışlayıcı ve kapsayıcı olabilir? -diye soruyor insanlar. Hiçbir şeyle oyalanmaksızın, şartsız olarak Tanrı'ya yönelmemizi gerektiren, bununla beraber, insanın diğer bütün BEN-SEN ilişkilerini kucaklayan ve onları, olduğu gibi Tanrı'ya getiren insanın, Tanrı'yla SEN-ilişkisi nasıl mümkün olabilir?

Şunu belirtmeliyim ki, sual, Tanrı hakkında değil, sadece bizim onunla ilişkimiz hakkındadır. Yine de, bu suale cevap verebilmek için, ondan bahsetmek zorundayım. O, ne kadar çelişki-üstü ise, bizim onunla ilişkimiz de o kadar çelişki-üstüdür.

Elbette biz, sadece, bir insanoğluyla ilişkisi içinde Tanrı'nın mahiyetinden bahsedeceğiz. Bunun bile, ancak bir paradoks içinde; veya daha kesinlikle, bir kavramı paradoks kabilinden kullanarak; veya daha da kesin olarak, bu kavramın alışılmış muhtevasıyla çelişen bir sıfatla, nominal kavramın paradoks kabilinden bir terkibi aracılığıyla olduğu söylenebilir. Bu çelişki üzerindeki vurgu, içgörüyü (insight) kavrama kabiliyetinin yolunu açmalıdır ve böylece, ancak böylece, bu objenin, kaçınılmaz olarak bu kavramla tarifi haklı görülebilir. Kavramın içeriği, devrimci bir değişime ve genişlemeye uğrar, fakat bu, iman gerçekliğiyle zorlanan her kavram için doğrudur, biz içkinlik âleminden alır ve aşkınlığa uygularız.

Tanrı'nın bir kişi (zât, m.n.) olarak tasviri, bizzat benim gibi, onu bir prensip ve bir ide olarak düşünmeyenler için kaçınılmazdır; her ne kadar, Eckhart gibi mistikler, ara sıra, onunla 'Varlık'ı bir tutsalar ve Eflatun gibi filozoflar onu, zaman zaman bir ide olarak kabul etseler de -bizzat benim gibi kimseler, 'Tanrı' kelimesi ile, ilâveten başka her ne olabilirse de, yaratan, vahyeden ve günahtan kurtarıcı fiiller vasıtasıyla biz insanlarla doğrudan ilişkiye giren ve böylece bizim onunla doğrudan ilişki içine girmemizi 'mümkün kılan'ı kastederiz. Varoluşumuzun bu zemini ve anlamı, her seferinde, sadece kişiler arasında elde edilebilen türde bir mütekabiliyet kurar. Kişilik (zât olma, m.n.) kavramı, elbette Tanrı'nın mahiyetini anlatmaktan tamamen âcizdir; fakat Tanrı'nın da bir zât olduğunu söylemeye müsaade edilir ve söylemek zorunludur. Bir defaya mahsus olmak üzere, demek istediğim şeyi bir filozofun, Spinoza'nın diline çevirecek olursam, Tanrı'nın sonsuz öznitelikleri, bizim bildiğimiz gibi, Spinoza'nın düşündüğü üzere, iki değil, üç olduğunu söylemeliyim: ruh-gibilik -bizim, ruh dediğimiz şeyin kaynağı-ve bizim, tabiat olarak bildiğimiz şeyin temsil ettiği tabiat gibilik'e ilâveten, üçüncü öznitelik ise, kişi gibiliktir. İlk iki öznitelikten bile, benim ve bütün insanların ruh varlığı ve tabiat varlığı olduğumuz sonucunu çıkardığım gibi, bu son öznitelikten de, benim ve bütün insanların, kişiler olduğumuz sonucunu çıkarmam gerekir. Ve sadece bu üçüncü öznitelik, kişi-gibilik'in, kendi içinde bir öznitelik olarak doğrudan bilineceği söylenebilir.

Fakat şimdi de, kişi kavramının alışılmış içeriğine sığınan bir çelişki ortaya çıkar. Bir 'kişi', açıkça, bağımsız bir ferttir, der ve aynı zamanda, diğer bağımsız fertlerin çokluğu ile görelileştirilir (relativize); ve elbette, Tanrı'yla ilgili olarak, bu söylenemez. Bu çelişki, Tanrı'nın mutlak kişi (zât) olduğu paradoksal tasviri ile karşılanır; bu, 'görelileştirilemeyecek olan'dır. Bizimle doğrudan ilişkiye giren Tanrı, o mutlak kişi olandır. Çelişki, daha yüce olan içgörüye teslim olmalıdır.

Hemen diyebiliriz ki, Tanrı, mükemmelliğini insanla ilişkisine intikal ettirir. Bu sebepten, ona yönelen insanın başka hiçbir BEN-SEN ilişkisine sırt çevirmesi gerekmez: meşrû olarak o, onların hepsini Tanrı'ya taşır ve 'Tanrı huzurunda' şekil değişimine uğramaya bırakır.

Tanrı'yla karşılıklı konuşmayı (conversation) –bu kitapta ve daha sonraki hemen hemen bütün kitaplarımda bahsetmek zorunda kaldığım karşılıklı konuşma–yalnızca gündelik olandan ayrı veya onun ötesinde cereyan eden bir şey gibi anlamaktan, tamamen kaçınmalıdır. Tanrı'nın insana hitabı, bütün hayatlarımız içindeki olaylara ve etrafımızı saran dünya içindeki bütün olaylara, biyografik olan, tarihî olan her şeye nüfuz eder ve onları ders hâline, sana ve bana olan talebe dönüştürür. Üst üste olaylara, üst üste durumlara dayanmasını ve karar vermesini insandan istemek için, bu özel dil ile imkân ve yetki verilir. Sanki uzun zaman önce kendi kulaklarımızı tıkamamışız gibi, ekseriya, işitilecek bir şey olmadığını düşünürüz.

Tanrı ile insan arasındaki mütekabiliyetin varoluşu, Tanrı'nın varoluşundan başka hiçbir şeyle daha iyi ispatlanamaz. Buna rağmen, ondan bahsetmeye cür'et eden kimseye şahitlik eder ve hitap ettiği kimselerin şahitliğine müracaat eder –'şimdi'de ve gelecekteki şahitlik.

Kudüs, Ekim Martin Buber

Kaynak: Martin Buber, Ben ve Sen, " *I and Thou*", trc: İnci Palsay, Kitabiyat, 1. Baskı: Nisan , İstanbul

İHTİYACIMIZ OLAN FELSEFE -Philosophy: Who Needs It- Ayn Rand

Çeviren: Nejdet Kandemir

Önsöz

Ayn Rand sadece bir romancı, bir felsefeci değildi. O aynı zamanda bir felsefe pazarlayıcısıydı; felsefenin şimdiye kadarki en yetenekli pazarlayıcısı.

Başka kim kahramanlar ve kötülerin metafizikleri gereği köklü farklılıklar arz ettiğini, yanlış bilgilerin tren kazalarına, ocaklarda patlamalara ve cinsel iktidarsızlığa yol açtığını, doğru ahlâkın New York Kenti'nin ve insan ruhunun yeniden inşasının vazgeçilmez yolu olduğunu anlatan *Atlas Shrugged* [Ayn Rand, *Atlas Vazgeçti,* Çev.: Belkıs Dişbudak, Plato Film Yayınlan, İstanbul, Mayıs 2003.] gibi satış rekorları kıran romantik bir kitabı yazabilirdi?

Başka kim, *İhtiyacımız Olan Felsefe* (.*Philosophy: Who Needs It?*

) adlı bir kitap yazabilir ve verecek bir cevaba sahip olabilirdi?

Ayn Rand'ın felsefeyi pazarlayabilme yeteneği, onun kendine has felsefesi olan objektivizmin bir ürünüdür.

Rand on yıl önce şunları yazmıştı: **"... Ben asıl olarak, bir kapitalizm savunucusu değil, fakat bir egoizm savunucusuyum; esasen egoizmin de değil, aklın bir savunucusuyum. Eğer bir kişi aklın üstünlüğünü kabul ediyorsa ve onu tutarlı bir şekilde kullanıyorsa gerisi kolaydır. Bu (aklın üstünlüğü) benim çalışmamın ve objektivizmin asıl ilgi alanıdır, böyle olmuştur ve böyle olacaktır"** *(The Objectivist,* Eylül 1971).

Objektivizme göre akıl, insanoğlunun sadece kendine has özelliği değildir; aynı zamanda insanoğlunun asıl özelliğidir, onun hayatta kalmasının asıl yoludur. Bu nedenle, faaliyet göstermek için aklın gerektirdiği her şey insan hayatının bir gerekliliğidir.

Akıl, algılanan verilerin kavramlar hâlinde bütünleştirilmesi yoluyla çalışır. Ayn Rand bu işlemin en sonunda en büyük entegrasyonları, yani insana üzerinde faaliyet gösterdiği evren hakkında, insanın bilgi araçları ve kendine has değerleri hakkında bilgi verecek entegrasyonları gerektirdiğini savunmaktadır.

Bu yüzden insanoğlu metafiziğe, epistemolojiye ve ahlâka, yani felsefeye ihtiyaç duymaktadır. İnsanoğlu felsefeye kendi tabiatı gereği ve pratik bir sebep için ihtiyaç duyar; düşünebilmek, davranabilmek ve yaşayabilmek için.

Tıpkı bugünün neo-mistik kültüründe objektivizmin aklı ön plana çıkarması bakımından neredeyse eşsiz olması gibi, bugünün dünyasında felsefenin rolü halikındaki bu görüş de eşsizdir.

Ayn Rand'a göre felsefe, kokteyl partilerindeki veya kiliselerdeki törenlerin içini doldurmak için yaratılmış anlamsız soyutluklar gösterisi değildir. Felsefe, oryantal abartmalarla çınlayan gereksiz bir Avrupa uğultusu değildir. O, İngiliz profesörler tarafından başka türlü bir işe girmesi mümkün olmayan çalışma arkadaşları için geliştirilmiş olan ve gerçek ile yollarını ayırmış bir satranç oyunu da değildir. Ayn Rand'a göre, felsefe insan hayatındaki temel faktördür; felsefe, insan aklını ve karakterini ve ulusların kaderini şekillendiren asıl kuvvettir. Felsefe, insanların kabul ettiği felsefe tipine bağlı olarak, bunları iyi veya kötü yönde şekillendirir.

Ayn Rand'a göre, insanın tercihi, bir felsefe sahibi olmak veya olmamak konusunda değil, sadece hangi felsefeye sahip olma konusundadır. İnsanın tercihi, tercihinin bilinçli, açık, mantıklı ve bu nedenle pratik mi olacağı, yoksa rastgele, belirsiz, çelişkili ve bu nedenle zararlı mı olacağı konusundadır.

Elinizdeki kitaptaki makalelerde Ayn Rand, bilinçli ve rasyonel bir felsefeye ulaşmak için gerekli adımlardan bazılarını açıklamaktadır. Rand, okuyucuya insanın kendi ruhunda veya ulusunda bulunan gizli fikirleri tanımasını ve ardından değerlendirmesini öğretmektedir. Rand, felsefenin insanları ve toplumları yönetme mekanizmalarına, soyut teorinin günlük hayatta aldığı çeşitli biçimlere ve en muğlak fikirlerden (ilk bakışta sadece akademik öneme sahip olduğu görülen fikirlerden) dahi kaynaklanabilen varoluşa dair derin sonuçlara ışık tutmaktadır. Yazar, akılcı olduğunda bir fikrin nihaî sonucunun insan hayatının korunması olduğunu; akıldışı olduğunda ise sonucunun bunun tersi olduğunu göstermektedir.

İnsanlara binlerce yıldır telkin edilenin aksine Ayn Rand, nesnelliği "tarafsızlık" ile eş anlamlı tutmamıştır; kendisi "kendiyle ilgili olma" şeklindeki objektivist anlamda felsefe taraftarıydı; kendi davranışları ve kendi yaşamı için bencilce hangi fikirlerin doğru olduğunu bilmek istemekteydi. Eğer insanın felsefeye ihtiyacı varsa, doğru felsefeye, yani realiteyle uyumlu olan felsefeye ihtiyacının olduğunu savunmaktaydı.

İhtiyacımız Olan Felsefe, bu yıl mart ayındaki ölümünden önce Ayn Rand tarafından planlanan son çalışmadır.

Kitap ilk olarak Kanadalı Objektivist Walter Huebscher tarafından düşünüldü. 1981 sonbaharında Huebscher Bayan Rand'a bir mektup yazdı: "[Makalelerinizde], herkesin -dile getirdiği her bir ifadede-felsefî ön-kabulleri nasıl kullandığını çarpıcı bir şekilde ayrıntılandırıyorsunuz ... Eğer [bu] makaleler tek bir kitap hâlinde yayınlansa, eminim, ilgiyi felsefenin güçlü etkisi üzerine çekecek, bugünün en tehlikeli eğilimlerinden bazılarının felsefi köklerini teşhis edecek [ve] bir kültürel eğilimi tersine çevirmenin mümkün olduğunu, herkesin buna katkıda bulunabileceğini ve bulunması gerektiğini ortaya koyacaktır."

Bayan Rand, Huebscher'in büyük ölçüde kendi *The Ayn Rand Newletter* mecmuasından bir derleme yapma ve onun başlığı olarak kendi makaleleri arasından kendisinin beğendiği bir makalenin başlığını kullanma fikrini çok beğendi. Bu makale orijinal olarak, West Point'teki ABD Askeri Akademisi'nde verilen bir konferans olan "*ihtiyacımız Olan Felsefe*" idi. Bayan Rand izleyen aylarda, -Bobbs-Merrill'deki yayıncısı Grace Shaw, dostları ve çalışma arkadaşları ile birlikte-kitabın şeklini tartıştı. Kitabın içeriğini ve yapısını genel olarak ortaya koydu. Kitaba konması zorunlu olan makalelerle, isteğe bağlı olarak gördüğü diğer makalelerini belirtti. Ancak parçaların kesin seçimini veya sıralamasını yapacak kadar yaşamadı. Bu kararları vermek, Bayan Rand'ın ifade ettiği isteklerinin rehberliğinde, yapabileceğim kadarıyla bana kaldı.

Onun diğer antolojilerindeki politikasını izleyerek, daha teorik makaleleri kitabın giriş kısmına koydum ve bunların arkasına daha somut olanları ve/veya esas olarak eleştirel nitelikteki makaleleri koydum. Bunların hiçbiri daha önce kitap hâlinde yayımlanmamıştır.

Kitaba adını veren makaleden sonra, orijinal olarak onunla ilişkili olarak yazılmış bir makale gelmektedir. Daha sonra objektivist felsefe ile ilgili bir grup makale yer almaktadır. Bunların ilkinde (Bölüm 3), değişime açık olan ve olmayan şeylerin analizi, Ayn Rand'ın

objektivist metafiziğin bir unsuru olan varoluşun üstünlüğünün mükemmel bir savunmasını temsil etmektedir.

İzleyen kavramsallaştırma karşıtı zihniyete ilişkin tartışmalar (4. ve 5. Bölümler) ise objektivist epistemolojinin bir unsurunun ispatıdır: Bu bölümler, bilginin beşerî formunu, yani kavramları hiçbir zaman tam olarak geliştirememiş olan insanın başına gelecekleri göstermektedir. Sovyet satranç ustası Boris Spassky'ye açık mektup felsefenin her dalının insan hayatındaki rolünü irkiltici bir örnekle özetleyen bir güç gösterisidir.

Biri istisna, bu kitaptaki tüm makaleler 1970 ve 1975 yılları arasında yazılmıştır. İstisna *Atlas Shrugged* kitabının basımından birkaç yıl sonra 1960'da Yale Üniversitesi'nde verilen bir konferans olan "İnanç ve Güç: Çağdaş Dünyanın Düşmanları"dır. (7. Bölüm) Bu konferans objektivizme ve Rand'ın bugünün dünyasına bakışına dair basit, fakat mükemmel bir giriştir. Bu makale şimdiye kadar her yerde kolayca bulunmuyordu. Bayan Rand'ın çalışmalarına âşinâ olmayanların okumaya bu bölümden başlamaları tavsiye edilebilir.

Daha sonra, Kant ve onun eşitlikçi* hareketi ve B. F. Skinner gibi mirasçılarını ele alan önemli bir bölüm gelmektedir (8–13. Bölümler).

*Eşitlikçilik (egalitarianism): "Bütün insanların eşit haklara sahip olduğunu, dolayısıyla toplumsal ilişkilerde eşitsizlik sonucu doğan tüm sınıfsal farklılıkların yok edilmesi veya en azından asgariye indirilmesi gerektiğini ileri süren yaklaşım" Ömer Demir - Mustafa Acar, Sosyal Ritimler Sözlüğü, Vadi Yayınları, Ankara, 2002, s. 141-2. Çev.

Bayan Rand'a sık sık bugün önemli mevkilerde iyi fikirlerin savunucularının neden çok az sayıda bulunduğu soruluyordu. Onun cevabını en azından kısmen göstermek için iki siyasî parça (14 ve 15. Bölümler) ekledim; bu bölümlerde kültürel hayatımızı yozlaştırmak için hükümet tarafından yaygın olarak kullanılan bazı metodlar tartışılmaktadır. Bunları Ayn Rand'a sıkça sorulan bir diğer soru ile, bugünün dünyasında ne yapılabileceği ile ilgili iki parça (16. ve 17. Bölümler) izlemektedir.

Kitabı Bayan Rand'ın onu bitireceğini düşündüğüm şekilde bitirdim. "Gitmesine İzin Verme" adlı bölüm, Amerikan tarzı hayatı bu ülkenin geleceğindeki umudun dayanağı olarak sunmaktadır.

Yıllarca arayla yazılan makaleler bir kitap hâline getirildiğinde yer yer editör düzeltmeleri gerekmektedir. Bu gibi değişiklikleri köşeli parantezler içinde verdim. Bayan Rand'ın yeni okuyucunun âşinâ olmayabileceği bir terimi kullandığı bazı durumlarda, yine köşeli parantezler içinde kısa bir tanımlama verdim. Bunlar haricinde, küçük düzeltmeler hariç, metin tamamen Ayn Rand'ın kendi kelimeleri ile yazılmıştır.

(Bir tırnak içindeki köşeli parantezlerin her zaman Bayan Rand'a ait olduğunu ve onun alıntı üzerine kendisinin yaptığı eklemeler veya yorumlar olduğuna dikkat edin.)

Bayan Rand'ın ölümünden beri New York'taki çalışma arkadaşları onun fikirleri hakkında nasıl daha fazla bilgi edinilebileceği, onun mecmualarının eski sayılarının nasıl elde edilebileceği, hangi mevcut yayınların, okulların ve derslerin onun felsefesini izlediği, Yeni Entelektüel Vakfı'nın yaptığı çalışmalar vs. konusunda çok sayıda ileti aldılar. Eğer yukarıdakilerden herhangi biriyle ilgileniyorsanız aşağıdaki adrese yazmanızı tavsiye ediyorum. Objektivizm PW, PO BOX 177, Murray Hill Station, New York NY 10016. Gelen postaların çokluğundan dolayı muhtemelen kişisel bir cevap alamayacağınızdan dolayı üzgünüm, fakat

zamanla eğer Ayn Rand'ın fikirlerini daha ileri düzeyde araştırmak veya onları desteklemek isterseniz, çeşitli kaynaklardan size izleyeceğiniz yolu gösterecek olan yayınlara ulaşacaksınız.

Bu arada, eğer bu makaleleri ilk kez okumak üzereyseniz, sizi bekleyen şeylerden dolayı sizi kıskanıyorum. Ayn Rand pek çok kişinin aklını ve hayatını değiştirmiştir. Belki sizinkini de değiştirecektir.

Leonard Peikoff New York, Mayıs, 1982

İHTİYACIMIZ OLAN FELSEFE 1974

6 Mart 1974'te ABD West Point Askeri Akademisi mezunlarına hitaben yapılan bir konuşma.

Kendim de bir hikâye yazarı olduğumdan, çok, çok kısa bir hikâye ile başlayalım. Kendinizi uzay gemisi kontrolden çıkmış ve bilinmeyen bir gezegene düşmüş bir astronot olarak düşünün. Kendinize geldiğinizde ve kötü şekilde yaralanmadığınızı anladığınızda aklınızdaki üç soru şu olacaktır:

Neredeyim?

Burayı nasıl keşfedebilirim?

Ne yapmalıyım?

Etrafta tanımadığınız türden bitkiler görüyorsunuz ve soluyacağınız hava var; güneş ışığı sizin hatırladığınızdan daha solgun gibi ve hava da daha soğuk. Gökyüzüne bakmak istiyorsunuz, fakat duruyorsunuz. Ani bir duygu içinizi kaplıyor: Bakmazsanız belki de dünyaya çok uzak olduğunuzu ve geri dönüşün hiçbir şekilde mümkün olmadığını bilmek zorunda kalmayacaksınız; bunu bilmediğiniz müddetçe de istediğinize inanmakta özgürsünüz -ve bulanık, hoş ve bir ölçüde suçlu bir ümit yaşıyorsunuz.

Uzay geminize dönüyorsunuz: Cihazlarınız zarar görmüş olabilir; fakat zararın ne kadar ciddî olduğunu bilmiyorsunuz. Fakat ani bir korkuyla irkilip duruyorsunuz:

Bu cihazlara nasıl güvenebilirsiniz?

Bunların sizi yanlış bir yere götürmeyeceğinden nasıl emin olabilirsiniz?

Bu cihazların başka bir dünyada çalışacaklarını nasıl bilebilirsiniz?

Cihazlardan uzaklaşıyorsunuz.

Şimdi neden hiçbir şey yapmaya istekli olmadığınızı merak etmeye başlıyorsunuz. Bir şekilde ortaya çıkacak olan bir şeyi beklemek çok daha güvenli görünmektedir; kendinize uzay gemisini sarsmamanın daha iyi olacağını söylüyorsunuz. Uzaklarda size yaklaşan bazı canlılar olduğunu görüyorsunuz; onların insan olup olmadığını bilmiyorsunuz, fakat onlar iki ayak üzerinde yürüyorlar. Onların size ne yapacağınızı söyleyecekleri hükmüne varıyorsunuz.

Bir daha sizden haber alınmıyor.

Bunun fantezi olduğunu söylüyorsunuz, değil mi?

Siz olsaydınız böyle yapmazdınız ve hiçbir astronot da asla böyle yapmazdı. Belki de öyle. Fakat bu, çoğu insanın burada, dünyada hayatını yaşama şeklidir.

Çoğu insan hayatını, cevaplan (bilinçli olarak farkında olsun ya da olmasın) insanın her düşüncesinde, duygusunda ve hareketinde yatan üç sorudan kaçmaya çalışarak harcar: Neredeyim?

Nerede olduğumu nasıl anlarım?

Ne yapmalıyım?

Bu soruları anlayacak yaşta olduklarında, insanlar cevapları bildiklerini düşünürler.

Neredeyim?

Diyelim New York'ta. Bunu nerden biliyorum?

Bu su götürmez bir gerçektir. Ne yapmalıyım?

İşte bu konuda pek emin değiller, fakat alışılmış cevap şudur: Herkes ne yapıyorsa onu. Tek problem, onların çok aktif, çok emin, çok mutlu görünmemeleri ve zaman zaman açıklayamadıkları veya kurtulamadıkları sebepsiz bir korku ve tanımlanmamış bir suç duygusu yaşamaları olarak görünmektedir.

Problemin cevaplanmamış üç sorudan kaynaklandığını ve bunları sadece bir bilimin, yani felsefenin cevaplayabileceğini asla keşfedememişlerdir.

Felsefe varoluşun, insanın ve insan-varoluş ilişkisinin ana niteliklerini inceler. Sadece belli şeylerle uğraşan diğer bilimlerin aksine felsefe, evrenin var olan her şeyle ilgili olan yönleriyle uğraşır. Bilgi alanı içinde, özel bilimler ağaçlardır, felsefe ise ormanı var eden topraktır.

Felsefe size keşfetmek için araçlar verse de, size New York'ta mı yoksa Zanzibar'da mı olduğunuzu söylemez. Fakat onun size söyleyeceği şey şudur: Doğal kanunlarla yönetilen ve bu nedenle istikrarlı, sabit, mutlak ve anlaşılması mümkün olan bir evrende mi yaşıyorsunuz?

Yoksa anlaşılmaz bir kaos içinde, açıklanamayan mucizeler girdabında veya aklınızın kavrayamadığı, bilinmesi mümkün olmayan, kestirilemeyen bir ortamda mısınız?

Etrafınızda gördüğünüz şeyler gerçek mi, yoksa onlar sadece bir illüzyon mu?

Onlar herhangi bir gözetenden bağımsız olarak mı vardır, yoksa bir gözeten tarafından mı yaratıldılar?

Onlar insan bilincinin nesnesi mi, yoksa öznesi midirler?

Onlar görünüşte oldukları şey midirler, yoksa bir dilek gibi, bilincinizin tek bir hareketi ile değiştirilebilirler mi?

Davranışlarınızın -ve tutkunuzun-karakteri hangi tip cevabı seçtiğimize bağlı olarak farklı olacaktır. Bu cevaplar felsefenin ana kolu olan ve varoluşu inceleyen bilim olan (Aristo'nun "kendiliğinden oluş" şeklinde ifade ettiği) metafiziğin ilgi alanıdır.

Hangi hükümlere varırsanız varın, bunu izleyen başka bir soruyu cevaplama zorunluluğu

içinde olacaksınız. Bunu nerden biliyorum?

İnsan her şeyi bilen veya yanılmaz olmadığından, neyi bilgi olarak iddia edebileceğinizi ve hükümlerinizin geçerliliğini nasıl ispatlayacağınızı bulmak zorundasınız. İnsan bilgiyi bir akıl işlemiyle mi elde eder, yoksa doğaüstü bir güçten gelen anlık bir ilham yoluyla mı?

Akıl, insan duyularıyla sağlanan materyali tanıyan ve onu işleyen bir meleke midir, yoksa insanın beynine kendisi doğmadan önce yerleştirilmiş doğuştan gelen fikirlerle mi beslenir?

Akıl gerçeği kavramaya muktedir midir, yoksa insan aklından daha üstün bir diğer idrak melekesine mi sahiptir?

İnsanoğlu kesinliği elde edebilir mi, yoksa sürekli şüphe içinde boğulmaya mahkûm mudur?

Kendine güveninizin (ve başarınızın) derecesi hangi cevaplar takımını seçtiğinize bağlı olarak farklı olacaktır. Bu cevaplar insanın kavrama yollarını inceleyen epistemolojinin (bilgi teorisinin) ilgi alanıdır.

Bu iki dal, felsefenin teorik temelini oluşturur. Üçüncü dal olan ahlâk, felsefenin teknolojisi olarak kabul edilebilir. Ahlâk, tüm varlıklar için değil, sadece insan için geçerlidir, fakat insan hayatının her alanında geçerlidir; karakterlerinde, davranışlarında, değerlerinde, varoluşun bütünüyle olan ilişkilerinde. Etik (ya da ahlâk), insanın tercihlerine ve davranışlarına -yaşamın gidişatını belirleyen tercih ve davranışlara-yol gösteren bir değerler sistemini tanımlamaktadır.

Tıpkı hikâyemdeki astronotun (nerede olduğunu ve bulunduğu yeri nasıl keşfedeceğini bilmek istemediğinden) ne yapması gerektiğini bilmemesi gibi, siz de karşı karşıya olduğunuz evrenin niteliğini, kendi kavrama yollarınızı ve kendi tabiatınızı bilene kadar ne yapmanız gerektiğini bilemezsiniz. Ahlâka gelmeden önce, metafizik ve epistemolojinin ortaya koyduğu sorulan cevaplamaksınız: İnsan realiteyi kavrayabilecek akıllı bir varlık mıdır, yoksa umutsuz, kör bir uyumsuz, evrenin akışıyla sersemlemiş önemsiz bir şey midir?

İnsan için dünyada başarı ve mutluluk mümkün müdür, yoksa insan başarısızlıklara ve felakete mahkûm mudur?

Cevaplara bağlı olarak etiğin ortaya koyduğu şu sorulan düşünmeye geçebilirsiniz: İnsan için iyi ve kötü olan nedir ve niçin?

İnsanın asıl olarak ilgilendiği şey zevk peşinde koşmak mı, yoksa sıkıntıdan kaçmak mı olmalıdır?

İnsan hayatının amacı olarak kendini geliştirmeyi mi, yoksa kendini yok etmeyi mi seçmelidir?

İnsan kendi değerleri peşinde mi koşmalıdır, yoksa diğer kişilerin çıkarlarını kendisininkilerin önüne mi koymalıdır?

İnsan mutluluğu mu, yoksa kendini feda etmeyi mi şiâr edinmelidir?

Bu iki grup cevabın değişik sonuçlarını vermeme gerek yok. Onları kendi içinizde, etrafınızda, her yerde görebilirsiniz.

Etiğin verdiği cevaplar insanların diğer insanlara nasıl muamele etmeleri gerektiğini

belirler ve bu da felsefenin dördüncü kolunu, yani gerçek bir sosyal sistemin prensiplerini tanımlayan politikayı oluşturur. Felsefenin işlevine bir örnek verirsek, siyaset felsefesi size karne ile dağıtılan benzinden haftanın hangi günü ve ne kadar verilmesini söylemez, hükümetin herhangi bir şeyi karneye bağlamayı dayatmaya hakkı olup olmadığını söyler.

Felsefenin beşinci ve son dalı, metafiziğe, epistemolojiye ve etiğe dayalı sanatı inceleyen estetiktir. Sanat, insan bilincinin ihtiyaçları ile –ona yakıt sağlanması ile–uğraşır.

Bazılarınız şimdi pek çok insanın yaptığı gibi şunu söyleyebilir: Böyle soyut şekilde asla düşünmem –ben belli, somut, gerçek hayat problemleriyle uğraşmak isterim–, felsefeye neden ihtiyacım olsun?

Benim cevabım şudur: Somut, belli, gerçek yaşam problemleriyle uğraşabilmek için -yani dünyada yaşayabilmek için-felsefeye ihtiyacınız vardır.

Çoğu insan gibi, felsefeden etkilenmediğinizi söyleyebilirsiniz. Sizden bu iddianızı gözden geçirmenizi isteyeceğim. Hiç şunu söylediğiniz ya da düşündüğünüz oldu mu?

"Bu kadar emin olma, hiç kimse hiçbir şeyden emin olamaz." Bu fikri, adını hiç duymamış bile olsanız David Hume'den (ve diğer kişilerden) aldınız. Veya: **"Bu, teoride iyi olabilir, ama pratikte işe yaramaz."** Bunu Platon'dan aldınız. Veya: **"Bu, yapılacak çok kötü bir şeydi, fakat o da nihayetinde bir insan ve dünyada hiç kimse mükemmel değildir."** Bunu Augustine'den aldınız. Veya: **"Bu senin için doğru olabilir, ama benim için değil."** Bunu William James'den aldınız. Veya: "**Elimden bir şey gelmez. Onun yapağı hiçbir şeye hiç kimse yardım edemez."** Bunu Hegel'den aldınız. Veya**: "İspatlayamam, ama doğru olduğunu hissediyorum."** Bunu Kant'tan aldınız. Veya: **"Bu mantıklıdır, fakat mantığın gerçekle ilgisi yoktur."** Bunu da Kant'tan aldınız. Veya: **"Bu kötü bir şeydir, çünkü bencilcedir."** Bunu da Kant'tan aldınız. Çağdaş aktivistlerin **"Önce yap, sonra düşün"** dediklerini duydunuz mu?

Onlar da bunu John Dewey'den aldılar.

Bazı insanlar şöyle bir cevap verebilir: **"Bunları kesinlikle zaman zaman söylemekteyim, fakat bunlara her zaman inanmıyorum. Bunlar dün doğru olabilirdi, ama bugün doğru değil."** Onlar bunu Hegel'den aldılar. İnsanlar şunu söyleyebilir: **"Tutarlılık küçük akılların korkulu rüyasıdır."** Bunlar onu çok küçük bir akıldan, Emerson'dan aldılar. İnsanlar şunu söyleyebilir: **"Fakat kişi, o anki durumun gereklerine göre farklı felsefelerden fikirler ödünç alamaz mı, veya onlarla bir orta yol bulamaz mı?**" Onlar bunu Richard Nixon'dan aldılar, o da William James'den aldı.

Şimdi kendinize sorun: Soyut fikirlere ilgi duymuyorsanız, neden siz (ve tüm insanlar) bunları kullanmak zorunda kalıyorsunuz?

Gerçek şudur: Soyut fikirler sayısız somut konuyu içeren kavramsal bütünleştirmelerdir ve soyut fikirler olmaksızın gerçek hayatın spesifik ve somut problemleriyle başa çıkamazsınız. Her nesnenin kendisi için eşsiz, benzeri olmayan bir doğa harikası olduğu yeni doğmuş bir bebek konumunda olursunuz. Bebeğin akli durumu ve sizinki arasındaki fark sizin beyninizin gerçekleştirmekte olduğu kavramsal bütünleştirmelerin sayısındadır.

Gözlemlerinizi, deneyimlerinizi, bilgilerinizi soyut fikirler, yani ilkeler hâlinde

bütünleştirme gerekliliği konusunda tercih şansınız yoktur. Tek tercihiniz, bu prensiplerin doğru mu yoksa yanlış mı olacakları, sizin bilinç li akılcı inanışlarınızı mı yoksa rastgele bir araya gelmiş kaynaklarını, geçerliliklerini veya içeriklerini bilmediğiniz (bildiğinizde çoğu kez bir çürük patates gibi kaldırıp atacağınız) bir fikirler sürüsünü mü temsil edeceklerididir

Fakat (bilinçli olarak veya bilinçsiz olarak) kabul ettiğiniz prensipler bir diğeriyle çelişebilir veya ters düşebilir bunların da entegre edilmesi gereklidir. Bunları bütünleş tiren şey nedir?

Felsefe. Felsefî bir sistem entegre bir varoluş fikridir. Bir insan olarak felsefeye ihtiyacınız olduğu gerçeği hakkında tercih yapma şansınız yoktur. Sizin de tercihiniz kendi felsefenizi bilinçli, akılcı, disiplinli bir düşünce süreci ve titiz derecede mantıklı bir akıl yürütmeyi mi yapacağınız, yoksa bilinçaltınızın topladığı, şans esesı bir araya gelen, fakat bilinçaltınızca bir tür soysuz felsefe hâlinde bütünleştirilmiş ve tek bir kütle hâline -yani aklınızı kullanmanızı engelleyen bir zincir ve gülle gibi duran kendinden şüphe etme hâline getirilmiş olan bir geçersiz hükümler, yanlış genellemeler, tanımlanmamış çelişkiler, hazmedilmemiş sloganlar, belirsiz dilekler, şüpheler ve korkular çöplüğü olarak mı tanımlayacağınızdır.

Pek çok insanın yaptığı gibi, daima soyut prensiplere dayanarak davranmanın kolay olmadığını söyleyebilirsiniz. Hayır, kolay değildir. Fakat onların ne olduğunu bilmeden onlara dayanarak davranmak zorunda olmak daha mı kolaydır?

Bilinçaltınız bir bilgisayar gibidir (aslında insanoğlunun yapabileceği en karmaşık bilgisayardan daha karmaşıktır) ve onun asıl fonksiyonu sizin fikirlerinizi entegre etmektir. Bilinçaltını kim programlamaktadır?

Sizin bilinçli aklınız. Eğer siz hata yaparsanız, hiçbir kesin kanaatiniz olmazsa, bilinçaltınız tesadüfen programlanır ve kendinizi kabul ettiğinizi bilmediğiniz fikirlerin etkisine bırakırsınız. Fakat öyle ya da böyle, bilgisayarınız size, sahip olduğunuz değerlere göre etrafınızdaki şeylerin yıldırım hızıyla hesaplanmış değerlendirmelerinin günlük ve saatlik çıktılarını duygular formunda verir. Eğer bilgisayarınızı bilinçli bir düşünmeyle programlarsanız, değerlerinizin ve duygularınızın niteliğini bilirsiniz. Böyle yapmazsanız bilmezsiniz.

Bilhassa bugün, pek çok kişi insanın sadece mantıkla yaşayamayacağını, insan tabiatında göz önüne alınması gereken duygusal unsurların bulunduğunu ve insanların duyguların yol göstericiliğine dayandıklarını iddia etmektedirler. İşte benim hikâyemdeki astronot da böyle yapmıştı. Yanılan, astronot ve insanlar oldular: İnsanın sahip olduğu değerler ve duygular onun temel dünya görüşü tarafından belirlenir. İnsanın bilinçaltının nihaî programlayıcısı, duygusalcılara göre, insanların hislerinin puslu sırlarını etkileme veya onlara nüfuz etme gücü olmayan bir bilim olan felsefedir.

Bilgisayar çıktısının kalitesi ona girilen verinin kalitesiyle belirlenir. Eğer bilinçaltınız tesadüfen programlanırsa, onun çıkası da buna uygun bir karaktere sahip olacaktır. Belki de bilgisayar işlemcilerinin kullandığı ve **"bilgisayara çöp gir, çöp çıksın"** anlamına gelen zarif tâbiri duymuşsunuzdur. Aynı durum bir insanın düşüncesi ve duyguları arasındaki ilişkiler için de geçerlidir.

Duygularıyla çalışan bir kişi, çıktılarını okuyamadığı bir bilgisayarla çalışan kişi gibidir. Kişi bilgisayar programının doğru veya yanlış olduğunu, kişinin başarısı için mi, yoksa

mahvolması için mi olduğunu, onun amaçlarına mı yoksa bilinmeyen bir gücün kötü emellerine mi hizmet ettiğini bilmez. Bu kişi iki şeye de kördür: Etrafındaki dünyaya ve kendi iç dünyasına. Gerçeği veya kendini motive eden şeyleri kavrayamaz ve her ikisine karşı da kronik dehşet içindedir. Duygular kavrama araçları değillerdir. Felsefeyle ilgisi olmayan insanlar ona çok fazla ihtiyaç duyarlar; en çaresiz şekilde onun gücüne tabidirler.

Felsefeyle ilgisi olmayan insanlar felsefe prensiplerini etraflarındaki kültürel atmosferden (okullardan, üniversitelerden, dergilerden, gazetelerden, filmlerden, TV'den vs.) alırlar. Bir kültürün rengini ne belirler?

Bir avuç insan: filozoflar. Diğerleri ikna olarak veya aldırmayarak bunları izlerler. Yaklaşık 200 yıldır, Immanuel Kant etkisiyle, felsefedeki baskın eğilim tek bir amaca odaklanmıştır: İnsan aklının tahribi ve insanın kendi aklının gücüne olan güveninin yıkılması. Bugün bu eğilimin en üst seviyesini görmekteyiz.

İnsanlar aklı terk ettiklerinde, sadece duygularının kendilerine rehberlik edemediğini ve aynı zamanda dehşet hariç, hiçbir duyguyu yaşayamayacaklarını anlarlar. Bugünün entelektüel modalarına göre yetiştirilen genç insanlar arasında uyuşturucu bağımlılığının yayılması, idrak araçlarından yoksun kalan ve gerçekten kaçmak isteyen insanların (varoluşla ilişkilerinden doğan yetersizliğin dehşetinden kaçmak isteyenlerin) çekilmez iç durumlarını gösterir. Bu genç insanların bağımsızlık korkusuna ve bazı grup, hizip veya çeteye girme veya "ait olma" çılgınlıklarına dikkat edin. Bunların çoğu felsefeyi hiç duymamıştır; fakat cesaret edemedikleri sorular için esaslı cevaplara ihtiyaçları olduklarını hissederler ve kabilelerinin onlara nasıl yaşamaları gerektiğini söyleyeceğini ummaktadırlar. **Herhangi bir büyücünün, "guru" nun veya diktatörün hegemonyası altına girmeye razıdırlar.** Bir insanın yapabileceği en tehlikeli şeylerden biri kendi ahlâkî özerkliğini başkalarına teslim etmektir: Benim hikâyemdeki astronot gibi, iki ayaküstünde yürüseler bile onların insan olup olmadığını bilmemektedir.

Şimdi şunu sorabilirsiniz: Eğer felsefe böylesine kötü olabiliyorsa, niçin insanlar onun eğitimini alsınlar?

Bilhassa bariz şekilde yanlış, anlamsız ve gerçek hayat ile hiç ilgisi olmayan felsefe teorileri eğitimi neden alınsın?

Benim cevabım: Kendini korumak için ve gerçeğin, adaletin, özgürlüğün ve sahip olduğunuz veya olabileceğimiz herhangi bir değerin korunması için.

Bilhassa modern zamanlardaki pek çok felsefe kötü ise de tüm felsefeler kötü değildir. Öte yandan, bilim, teknoloji, ilerleme, özgürlük gibi medeniyetin her başarısının alanda, aralarında bu ülkenin doğuşunun da bulunduğu, bugün tadını çıkardığımız her değerin altında, 2000 yıl önce yaşamış bir insanın, Aristo'nun başarısını bulacaksınız.

Bazı filozofların kelimenin tam anlamıyla anlaşılmaz teorilerini okurken, sadece sıkılma duygusu yaşıyorsanız size karşı çok büyük bir sempati duyuyorum. Ama "anlamsız olduğunu bildiğim bir şeyi neden inceleyeyim" diyerek onları bir kenara atarsanız, yanlış yaparsınız. Bunun anlamsız olduğu doğrudur; fakat siz bunu bilmiyorsunuz, tabiî onların tüm hükümlerini, bu filozofların ürettiği tüm sloganları kabul etmedikçe. Ve tabiî bunları çürütemedikçe.

Bu anlamsızlık insanın varoluşuna dair en kritik ölüm kalım konuları ile ilgilidir. Her

önemli felsefe teorisinin temelinde, insan bilincinin gerçek bir ihtiyacının varolduğu şeklinde haklı bir mesele vardır. Bazı teoriler bu konuyu netleştirmeye çalışırken, bazıları insanoğlunu onu keşfetmekten şaşırtmaya, soysuzlaştırmaya, alıkoymaya çalışır. Filozofların mücadelesi insan aklının mücadelesidir. Eğer anlayamıyorsanız, bu teorilerin en kötülerine karşı savunmasızsınız demektir.

Felsefe çalışmanın en iyi yolu felsefeye bir dedektif hikayesine yaklaşır gibi yaklaşmaktır: Kimin katil, kimin kahraman olduğunu anlamak için her yolu, her ipucunu ve emareyi izleyin. Belirleme kriteri iki sorudur: Niçin ve Nasıl?

Eğer belli bir fikir doğru görülüyorsa -neden Eğer bir başkası yanlış görünüyorsa neden, ve bu nasıl açıklanıyor?

Cevapları hemen bulamayacaksınız; faks paha biçilmez bir özellik kazanacaksınız: Esaslara göre düşünme yeteneği.

Hiçbir şey insana otomatikman verilmez: Ne bilgi, ne kendine güven, ne iç huzuru, ne de aklını doğru şekilde kullanma. İnsanın ihtiyaç duyduğu veya istediği her değer (vücudunun kendine has duruşu bile) keşfedilmek ve öğrenilmek zorundadır. Bu bağlamda, West Point mezunlarının duruşuna -gururlu, disiplinli vücut kontrolü olan insanları gösteren bu duruşa her zaman hayran olduğumu söylemek istiyorum. İşte, felsefe eğitimi de insana özel bir entelektüel duruş (aklının onurlu, disiplinli kontrolü) verir.

Sizin kendi mesleğiniz olan askerlik biliminde, düşman silahlarını, stratejisini ve taktiğini izlemenin ve onlarla karşılaşmaya hazır olmanın önemini biliyorsunuz. Aynısı felsefede de geçerlidir: Düşmanın fikirlerini anlamalı ve onları çürütmeye hazır olmalısınız. Onun temel argümanlarını bilmek ve onları yok etmek zorundasınız.

Fizikî savaşta, askerinizi bir bubi tuzağına göndermezsiniz; bubi tuzağının yerini öğrenmek için elinizden gelen her şeyi yaparsınız. Kant'ın sistemi felsefe tarihindeki en büyük ve en anlaşılmaz bubi tuzağıdır; fakat içinde o kadar fazla boşluk vardır ki, onun numarasını bir kez anladığınızda, hiçbir sıkıntı yaşamadan onu etkisiz hâle getirebilir ve tam bir güvenlik içinde onun üzerinde yürüyebilirsiniz. Ve bir kez etkisiz hâle geldiğinde, daha küçük Kantçılar (onun ordusundaki daha düşük rütbeliler, felsefe teğmenleri, erleri ve bugünün paralı askerleri) kendi ağırlıkları olmadığından peş peşe devrileceklerdir.

Siz, ABD ordusunun gelecekteki liderlerinin, bugün felsefî açıdan silahlanmanız gereğinin özel bir sebebi vardır. Siz şu anda kültürel kurulularımızda egemen olan Kantçı-Hegelci kollektivist *oluşumun özel saldırısının hedefisiniz. Siz dünyada kalan son yarı özgür ülkenin ordususunuz, ancak emperyalizmin aleti olmakla suçlanıyorsunuz. "Emperyalizm" hiçbir zaman askerî fetihle uğraşmamış ve başlatmadığı, fakat girdiği ve kazandığı iki dünya savaşından asla faydalanmayan bu ülkenin dış politikasına verilen addır. (Bu arada, bu politika ülkenin hem müttefiklerine hem de eski düşmanlarına yardım etmek için servetini harcamasına yol açan aptalca ve aşırı cömert bir politikaydı.) "Askerî sanayi kompleksi" olarak adlandırılan ve bir safsata -veya daha kötü-olan bir şey, bu ülkenin tüm sıkıntılarından sorumlu tutulmaktadır. Âdi üniversite serserileri, üniversite kampüslerinde ROTC birimlerinin (Üniversitelerdeki subay kursları.) yasaklanması için yaygara yapmaktadırlar. Savunma bütçemiz, mâlî önceliğin ekolojik gül bahçelerine ve gecekondu bölgesi sakinlerinin estetik olarak kendini ifade etme derslerine verilmesini söyleyen insanlar

tarafından eleştirilmekte, suçlanmakta ve kesintiye uğratılmaktadır.

* Kollektivizm (Collectivism): "Toplumsal örgütlenmede bireylerin değil, birlikte yaşayan grubun ortak çıkarlarının esas alınması gerektiğini savunan görüş ve ideolojilerin ortak adı. Bireye karşı cemaat, toplum veya devlet gibi toplu kategorileri öne çıkaran, toplum menfaati için bireyin kurban edilmesi ne cevaz veren ve İktisadî ve siyasî kararlan bireyler ya da piyasa yerine devlete veya kamu otoritesinin belirlediği üst komitelere bırakan ideoloji." Çev.

Bu kampanya bazılarınızı çileden çıkarmış olabilir ve siz iyi niyetle, bunu hak etmek için hangi hataları yaptığınızı merak edersiniz. Eğer durum böyleyse, düşmanınızın tabiatını bir an önce anlamak sizin için çok önemlidir Siz hatalarınız veya kusurlarınız yüzünden değil, faziletleriniz yüzünden saldırıya uğruyorsunuz. Bir zayıflığınım yüzünden değil, gücünüz ve yeterliliğinizden dolayı suçlanıyorsunuz. Birleşik Devletlerin koruyucusu olmanızdan dolayı cezalandırılıyorsunuz. Aynı konunun daha alt bir seviyesinde, benzer bir kampanya polis kuvvetine karşı da yürütülmektedir. **Bu ülkeyi yok etme peşinde olanlar, onu hem fiziksel hem de entelektüel olarak silahsızlandırmak istiyorlar. Fakat bu sadece siyasî bir konu değildir: Politika sebep değil, felsefi fikirlerin en nihaî sonucudur. Bazı komünistler, başlatmaya hiçbir şekilde güçlerinin yetmediği bu sıkıntılı durumda fayda elde etmeye çalışan sinekler gibi ilgili olsalar da, bu bir komünist komplosu değildir.** Yıkıcıların motivasyonu komünizme olan aşkları değil, Amerika'ya olan nefretleridir.

Niçin nefret?

Çünkü Amerika Kantçı bir evrenin yaşayan bir inkârıdır.

Bugünün zayıflara, kusurlulara, ıstırap çekenlere, suçlulara olan iğrenç ilgisi ve tutkusu masumlara, güçlülere, beceriklilere, başarılılara, erdemlilere, emin olanlara ve mutlulara karşı olan derin Kantçı nefreti gizleyen bir örtüdür.

İnsan aklını yok etmeyi hedefleyen bir felsefe her zaman insana karşı ve her türlü İnsanî değere karşı bir nefret felsefesidir. İyi olmak için iyiden nefret etmek 20. yüzyılın simgesidir. İşte, karşı karşıya olduğumuz düşman budur.

Bu tip bir mücadele özel silahlar gerektirir. Bu savaşı amacınızın tam olarak bilinmesi, kendinize tamamen güvenme ve bu ikisinin ahlâkî doğruluğu hakkında kesinlikle emin olma silahlan ile yapmak zorundasınız. Size bu tip silahlan sadece felsefe verebilir.

Bu akşam kendime verdiğim görev size kendi felsefemi pazarlamak değildir, sadece felsefeyi pazarlamaktır. Ancak hiçbirimiz ve hiçbir ifade felsefî fikirlerden kaçamayacağından, her cümlede açıkça kendi felsefemden bahsetmekteyim. Bu konuda benim bencil çıkarım nedir?

Felsefenin önemini ve onu kritik olarak incelemenin önemini kabul ederseniz, sizin benimseyeceğiniz felsefenin benimki olduğuna hayli eminim. Ben onu, resmî olarak objektivizm, fakat gayri resmî olarak dünyada yaşama felsefesi olarak adlandırıyorum. Bilhassa *Atlas Shrugged* da olmak üzere, benim kitaplarımda onun açık ifadesini bulacaksınız.

Sonuç olarak, kişisel bazı şeyler söylememe izin verin. Bu akşam bana çok şey ifade ediyor. Size hitap etme fırsatı yakalamak, bana büyük bir onur verdi. Bir vatanseverlik gevelemesi değil, fakat zarurî metafizik, epistemolojik, ahlâkî, politik ve estetik temellerden hareketle size şunları söyleyebilirim; Amerika Birleşik Devletleri en büyük, en soylu ve orijinal kuruluş prensipleriyle dünya tarihindeki tek ahlâklı ülkedir. Benim kafamda; West

Point adı ile ilişkili bir tür sessiz aydınlık vardır, siz bu orijinal kuruluş prensiplerini korumaktasınız ve onların sembolüsünüz. Bu prensiplerde çelişkiler ve eksiklikler söz konusu oldu ve sizinkilerde de olabilir, fakat ben esaslardan bahsediyorum. Hiçbir kurum ve hiçbir sosyal sistem tüm üyelerine otomatikman mükemmellik garanti edemeyeceği için, her kurumda olduğu gibi sizin tarihinizde de yüksek standartlarınıza uygun olarak yaşamayan bireyler olabilir. Bu durum bireyin özgür iradesin bağlıdır. Ben sizin standartlarınızdan bahsediyorum. **Siz Amerika'nın doğuşuna has olan, fakat bugün hiç bulunmayan üç karakteri korumaktasınız: Samimiyet, kendini verme, onur duygusu.** Onur, davranışta kendisini gösteren kendine değer verme duygusudur.

Bu ülkenin savunması için hayatınızı riske atmayı seçtiniz. Kendinizi hiçe sayarak hizmet etmeye kendinizi adadığınızı söyleyerek, size hakaret etmeyeceğim; bu benim ahlâk değerlerime göre bir erdem değildir. Benim ahlâk anlayışıma göre, kişinin kendi ülkesini savunması, yerli veya yabancı bir düşmanın esiri olmuş bir köle olarak yaşamayı kişisel olarak istemediği anlamına gelmektedir. İşte bu müthiş bir erdemdir. Bazılarınız bunun farkında olmayabilir. Size bunu fark etmenizde yardımcı olmak istiyorum.

Özgür bir ülkenin ordusunun büyük bir sorumluluğu vardır: Güç kullanma hakkı; fakat diğer ülkelerin ordularının tarihte yaptığı gibi bir zorbalık ve vahşice fethetme aracı olarak değil, sadece özgür ülkenin kendisini savunmasının, yani bir insanın bireysel haklarının savunmasının aracı olarak. Sadece güç kullanmayı başlatanları caydırmak için güç kullanma prensibi, doğruluğu kuvvetten üstün tutma prensibidir. Böyle bir görev için en üst düzeyde dürüstlük ve şeref duygusu gerekir. Dünyadaki başka hiçbir ordu bunu başaramamıştır. Siz başardınız.

West Point ABD'ye bilinen ve bilinmeyen pek çok kahraman vermiştir. Siz bu yılın mezunları, şanlı bir gelenek taşımaktasınız ve ben buna bir gelenek olduğu için değil, şanlı olduğu için derinden hayranım.

Dünyadaki en kötü tiranlığın suçunu taşıyan bir ülkeden geldiğim için, sizin savunduğunuz şeyin anlamını, yüceliğini ve üstün değerini bilhassa takdir edebiliyorum. Bu nedenle kendi adıma ve benim gibi düşünen pek çok insan adına West Point'in geçmişindeki, bugünündeki ve geleceğindeki herkese şunu söylemek istiyorum: Teşekkürler.

Sh:1-24

İNSAN YAPIMI OLANA KARŞI METAFİZİK OLAN 1973

> 'Tanrı bana değiştiremediğim şeyleri kabul etme huzurunu, değiştirebileceğim şeyleri değiştirme cesaretini ve aradaki farkı bilme bilgeliğini verdi. "

Bu dikkat çekici ifade, fikirleriyle her temel konuda zıt olduğum bir teologa, Reinhold Niebuhr'a aittir. Fakat -ifadenin bir dua şeklinde olması, yani kişinin zihinsel ve duygusal durumlarının Tanrıdan bir hediye olduğu iması hariç-, bu ifade benim için özde bir yol gösterici olarak tamamen doğrudur: Akıllı bir adamın başarmaya çalışması gereken zihinsel davranışı dile getirmektedir. İfade zarif basitliğiyle güzeldir; fakat bu davranışın başarılması felsefenin en derin metafizik-ahlâk konularını ilgilendirmektedir.

Bu ifadenin "İsimsiz Alkolikler" olarak adlandırılan ve tam olarak bir felsefe organizasyonu

olmayan bir grup tarafından dua olarak kabul edildiğini öğrendiğimde irkilmiştim. Bugünün sosyal psikolojik teorilerinin entelektüel değil, duygusal ihtiyaçları ve hayal kırıklıklarını insan ıstırabının (örneğin "sevginin" olmayışı) sebebi olarak vurgulaması ışığında, bu organizasyon böyle bir problemin alkolikler için geçerli olduğunu, bu konulardaki kafa karışıklığının zararlı sonuçlara neden olduğunu ve insanı alkol almaya, yani realiteden kaçış peşinde koşmaya iten sebeplerden biri olduğunu keşfetmesinden dolayı övgüyü hak etmektedir. Bu, felsefenin kendisini hiç duymamış olan veya duymayı umursamayan insanların hayatını yönetme şeklinin başka bir örneğidir.

Çoğu insan hayatını değiştiremeyeceği şeylere boşuna isyan ederek, değiştirebileceği şeylere pasifçe teslim olarak ve -aradaki farkı öğrenmeye asla çalışmadan-her iki durumda da kronik suç ve kendinden şüphe duyguları içinde geçirir.

Bu tavsiyede hangi felsefî fikirlerin gömülü olduğunu ve bu tavsiyeye uygun olarak yaşamaya çalışmak için nelerin gerekli olduğuna dikkat edin. Eğer insanın değiştirebileceği şeyler varsa bu, insanın tercih gücüne, yani irade melekesine sahip olduğunu gösterir. Eğer bu melekeye sahip değilse, insan cesaret sahibi olma veya olmama gibi, kendi hareketleri ve karakteri dahil hiçbir şeyi değiştiremez. Eğer insanın değiştiremeyeceği şeyler varsa, bu onun hareketlerinden etkilenmeyen ve onun tercihine açık olmayan şeylerin bulunduğu anlamına gelir. Bu herhangi bir felsefe sisteminin temelinde yatan temel metafizik konuya gider: **Varolmanın üstünlüğü veya bilincin üstünlüğü.**

Varolmanın (realitenin) üstünlüğü varolmanın varolduğu aksiyomudur, yani evrenin bilinçten *(herhangi* bir bilinçten) bağımsız olarak varolduğu, şeylerin olduğu gibi olduğu, özel bir tabiata, bir *kimliğe* sahip olduğu aksiyomudur. Bunun epistemolojik sonucu, bilincin var olan şeyleri algılama melekesi olduğu -ve insanın realite bilgisini dışa bakma yoluyla elde ettiği-aksiyomudur. Bu aksiyomların reddedilmesi bu durumun tersini, yani bilincin üstünlüğünü, evrenin bağımsız bir varoluşunun olmadığını, bilincin (insan bilinci, İlâhî bilinç veya ikisi birlikte) bir sonucu olduğunu ifade eder. Bunun epistemolojik sonucu insanın gerçeğe dair bilgisini içeriye bakarak (kendi bilincine veya bir diğer, daha üstün bilinçten aldığı ilhamlara bakarak) aldığı fikridir.

Bu dönüşün kaynağı, kişinin kendi iç durumu ile dış dünya arasındaki farkı, yani algılayan ve algılanan arasındaki farkı tamamen idrak edememesi veya buna istekli olmamasıdır (böylece bilinci ve varoluşu belirsiz bir toptancılıkla bir araya getirmesidir). ["Toptancılık" kritik farklılıkları ayırdedememe yanılgısıdır. Tabiatları, doğruluk durumları, önemleri ve değerleri bakımından büyük ölçüde farklılık gösteren unsurlara tek bir kavramsal bütünün veya "paketin" parçalan şeklinde toptan yaklaşmayı ifade eder.] Bu kritik ayırt etme insana otomatik olarak verilmez; öğrenilmek zorundadır. Bu ayırdetme herhangi bir bilinç tarafından kavranabilecek şekilde yeterince açıktır; fakat kavramsal olarak anlaşılması ve bir mutlak olarak korunması gerekmektedir. Gözlenebildiği kadarıyla, çocuklar ve vahşiler onu anlamamaktadır (fakat onlar bu konuda bazı basit emareler gösterebilirler). Çoğunluk, bazen varoluşun üstünlüğünü açıkça tanıyarak ve bazen de onu yalanlayarak, göz ardı ederek ve/veya kasıtlı olarak bir tür rastgele, göz kararı epistemolojik düşmanlık benimseyerek daldan dala uçmaya devam eder. Bunun sonucu insanların entelektüel sınırlarının, yani soyutluklarla başa çıkabilme yeteneklerinin daralmasıdır. Her ne kadar bugün mistik büyücülük şarkıları söylemenin yağmur getireceğine pek az insan inansa da, pek çok insan şöyle bir argümanı hâlâ geçerli görmektedir: **"Eğer Tanrı yoksa, evreni kim yarattı?"**

Varoluşun varolduğu aksiyomunu kavrayabilmek, tabiatın, yani bir bütün olarak evrenin yaratılamayacağı veya yok edilemeyeceğini kavrama anlamına gelir. Temel bileşenleri ister atomlar ister atomdan küçük parçacıklar veya henüz keşfedilmemiş bir enerji formu olsun, kainat bir bilinç, bir irade veya şans ile değil, kimlik kanunu ile yönetilmektedir. Elementlerin evren içinde sayısız şekilleri, hareketleri, bir araya gelmeleri ve ayrılmaları -yüzen bir toz zerresinden bir galaksinin oluşumuna, hayatın ortaya çıkışına kadar her şey-ilgili elementlerin kimliklerince gerçekleştirilmekte ve belirlenmektedir. Tabiat *metafizksel olarak verilidir*, yani tabiatın yapısı herhangi bir iradenin gücünün ötesindedir.

İnsan iradesi onun bilincinin (akıl melekesinin) bir özelliğidir ve varoluşu algılama veya ondan kaçınma tercihini içerir. Varoluşu algılamak, varolan şeylerin niteliklerini veya özelliklerini (kimliklerini) keşfetmek metafiziksel olarak verili olanı keşfetmek ve kabul etmek anlamına gelir. İnsanın, doğada verilmiş olan şeyleri kendi amaçlarına hizmet etmeleri için nasıl düzenleyebileceğini öğrenebilmesi (ki bu onun hayatta kalma metodudur) ancak bu bilgi sayesinde olmaktadır.

Doğal elementlerin kombinasyonlarının düzenlenmesi insanın sahip olduğu tek yaratıcı güçtür. Bu, müthiş ve mükemmel bir güçtür -ve bu "yaratıcı" kavramının tek anlamıdır. "Yaratma" yoktan bir şey var etme anlamına gelmez (metafiziksel olarak gelemez). "Yaratma" doğal elementlerin daha önce bulunmayan bir düzenlemesini (bir kombinasyonu veya bütünleşmesini) ortaya çıkarma gücü anlamına gelir. (Bu bilimsel veya estetik herhangi bir insan ürünü için doğrudur: İnsan tahayyülü onun realitede gözlediği şeyleri yeniden düzenleme yeteneğinden fazlası değildir.) Doğaya göre insan gücünün en iyi ve derli toplu tanımlaması Francis Bacon'ın "Tabiata hükmetmek için ona itaat edilmesi gerekir" teşhisidir. Burada.

"Hükmetmek" insan amaçlarına hizmet ettirilmesi; "itaat edilmesi" ise doğal elementlerin özellikleri keşfedilmedikçe ve onlar uygun şekilde kullanılmadıkça insan amaçlarına hizmetin gerçekleşmeyeceği anlamına gelmektedir.

Örneğin 200 yıl önce, insan 238.000 mil öteden bir insan sesini duymanın imkânsız olduğunu söylerdi. Bu olay bugün de o günkü kadar imkânsızdır. Fakat eğer aydan gelen bir astronotun sesini duyabiliyorsak bu elektronik bilimi sayesindedir; bu bilim bazı doğal olayları keşfetmiş ve insanların bu sesin titreşimlerini alan, onları ileten ve dünyada yeniden oluşturan türden cihaz yapmalarını mümkün kılmıştır. Bu bilgi ve cihaz olmasaydı, yüzyıllar süren dilekler, dualar, çığlıklar ve tepinmeler insan sesinin on mil öteden duyulmasını sağlamazdı.

Bugün bu durum (açıkça) anlaşılmıştır ve (az ya da çok) fiziksel bilimler konusunda (dolayısıyla onların ilerlemeleri konusunda) kabul edilmektedir. Fakat bu, insanla (dolayısıyla insanların sürekli barbarlıklarıyla) uğraşan beşerî bilimler konusunda ne anlaşılmıştır ne de kabul edilmiştir; hatta sesli bir şekilde reddedilmiştir. İnsan, neredeyse konsensüs hâlinde, *doğal olmayan* bir fenomen olarak kabul edilmektedir, bu ya mistik (İlâhî) bahşedilmişi olan aklı ("ruh"u) tabiatın üzerinde olan *doğaüstü* bir varlık olarak ya da mistik (şeytanî) bahşedilmişi olan aklı doğanın ("ekoloji"nin) bir düşmanı olan *doğa altı* bir varlık olması şeklindedir. Tüm bu teorilerin amacı, insanı kimlik kanununun dışında tutmaktır.

Fakat insan vardır, aklı da vardır. Her ikisi de tabiatın bir parçasıdır ve her ikisi de özel bir kimlik taşımaktadırlar. Tıpkı canlı organizmaların cansız maddenin varlığıyla çelişmediği

gibi, irade özelliği de kimlik gerçeğiyle çelişmez. Canlı organizmalar cansız maddenin sahip olmadığı, kendilerinden kaynaklanan hareket gücüne sahiptirler; insan bilinci diğer canlı türlerinin bilincinin sahip olmadığı idrak (düşünme) alanı içinde kendinin başlattığı hareket gücüne sahiptir. Fakat tıpkı hayvanların sadece vücutlarına uygun olarak hareket edebilmeleri gibi, insan da zihinsel hareketlerini kendi bilincinin yapısına *{kimlik)* uygun olarak başlatabilir ve yönlendirebilir. İnsanın iradesi idrak işlemi ile sınırlı olup, realite unsurlarını tanımlama (ve yeniden düzenlemeyi tasarlama) gücüne sahiptir; fakat onları değiştirme gücüne sahip değildir. İnsan idrak melekesini bu melekenin tabiatının gerektirdi-ği gibi kullanma gücüne sahiptir; fakat onu değiştirme veya onun yanlış kullanımının sonuçlarından kaçma gücüne sahip değildir. İnsan realiteyi algılamaktan vazgeçme, ondan kaçma, onu yozlaştırma veya tahrip etme gücüne sahiptir; fakat arkasından gelen varoluşsal ve psikolojik felaketlerden kaçma gücüne sahip değildir, (insanın idrak melekesinin iyi veya kötü kullanımı bir insanın duygularını ve karakterini şekillendiren değerler tercihini belirler. İnsanın kendi kendini oluşturan bir ruhsal varlık olması bu bakımdandır.)

İnsanın irade melekesi bu sıfatla tabiatın bir çelişkisi değildir; fakat insanlar *metafiziksel olarak verilmiş olanla herhangi bir nesne, kurum, süreç veya insan tarafından oluşturulan bir davranış kuralı arasındaki kritik farkı* kavramadığında veya eğer kavrayamazsa bir çelişkiler yumağı ortaya çıkmaktadır.

Kabul edilmesi gereken metafiziksel olarak verilmiş olandır: Bu değiştirilemez. İncelemeden asla kabul edilmemesi gereken insan yapımı olandır: Bu muhakeme edilmeli, sonra kabul veya reddedilmeli ve gerektiğinde değiştirilmelidir. İnsan her şeyi bilmeye kadir veya hatasız değildir: Bilgi eksikliğinden dolayı masum hatalar yapabilir veya yalan söyleyebilir, aldatabilir, numara yapabilir. İnsan yapımı olan, bir dehanın, idrak kabiliyetinin veya hünerin ürünü olabilir veya aptallığın, kandırmanın, kötü niyetin veya kötülüğün bir eseri olabilir. Bir kişi yanlış olup, diğerlerinin hepsi doğru olabilir veya tersi olabilir (veya ikisi arasındaki her sayı farkı olabilir). Doğa insana hükümlerinin herhangi bir otomatik doğruluk garantisini vermez (ve bu kabul edilmesi gereken metafizik olarak verili bir gerçektir).

Öyleyse kim karar verecektir?

Elinden gelenin en iyisiyle ve en dürüstçe, her insanın kendisi. İnsanın hüküm vermedeki standardı nedir?

Metafiziksel olarak verilmiş olan.

Metafiziksel olarak verilmiş olan doğru veya yanlış olamaz, basitçe ne ise *odur* ve insan kendi değerlendirmelerinin doğru veya yanlış olduğunu bu değerlendirmelerin realiteyle uyuşmasına veya çelişmesine göre belirler. Metafiziksel olarak verilmiş olan haklı veya haksız olamaz, o, akılcı bir insanın amaçlarını, değerlerini, tercihlerini haklı veya haksız olarak değerlendirdiği standarttır. Metafiziksel olarak verilen neyse odur, böyle olmuştur, böyle olacaktır ve böyle olmak zorundaydı. İnsan tarafından yapılan hiçbir şey böyle olmak *çorunda değildi:* Tercihle yapılmıştır.

Metafiziksel olarak verilmiş olana isyan etmek varoluşu reddetmek için yapılan boşuna bir girişimdir. İnsan tarafından yapılmış olanı karşı çıkılmaz kabul etmek kişinin kendi bilincini reddetmeye çalışma girişimidir. Varoluşa "Evet" diyebilmekten huzur doğar. Cesaret başkaları tarafından yapılan yanlış tercihlere "Hayır" diyebilmekten doğar.

Herhangi bir doğal olay, yani insanın katılımı olmaksızın meydana gelen herhangi bir olay, metafiziksel olarak verili olandır ve farklı şekilde ortaya çıkması mümkün olamazdı veya meydana gelmemesi de mümkün olamazdı. İnsan davranışını ilgilendiren herhangi bir olay insan yapımıdır ve farklı bir şekilde olabilirdi. Örneğin, insan yaşamayan bir bölgede meydana gelen bir su baskını metafizik olarak verilidir; sel sularını kontrol altında tutmak için yapılan bir baraj insan yapımıdır; eğer barajı yapanlar hesaplarını yanlış yaparsa ve baraj yıkılırsa felaket orijini bakımından metafizikseldir, fakat sonuçlan insan tarafından daha büyük hâle getirilmiştir. Durumu düzeltmek için, insanlar taşkının sebeplerini ve potansiyel-lerini inceleme yoluyla tabiata itaat etmeli ve sonra daha iyi taşkın kontrolleri inşa ederek tabiata hükmetmelidir.

Fakat insanın varlığının şartlarını iyileştirme çabalarının tümünün boş olduğunu söylemek, her yıl sel geldiğini bilmemize rağmen önümüzdeki yıl sel olmayacağını ispatlayamayacağımızdan tabiatın bilinemez olduğunu söylemek; orijinal baraj yapıcılarının barajın sağlam olacağı konusunda emin olmalarına rağmen barajın yıkılması nedeniyle insan bilgisinin bir illüzyon olduğunu söylemek, insanı bilinç ile varoluş arasındaki ilişkide aslî kargaşaya geri götürecektir ve böylece insanı huzurundan ve cesaretinden (ve diğer pek çok şeyden) soyutlayacaktır. Ne var ki bu, modern felsefenin iki yüzyıl veya daha uzun bir süredir söylemekte olduğu şeydir.

Varoluşun önceliği aksiyomuna (yani realitenin mutlaklığının tanınmasına) dayanan felsefî sistemin bizi insanın kimlik ve *haklarının* tanımasına götürdüğüne dikkat edin. Fakat bilincin üstünlüğüne dayalı felsefi sistemler (yani tabiatın insanın olmasını istediği şey olduğu şeklindeki bariz kibirli fikir) insanın hiçbir kimliğe sahip olmadığı, sonsuz derecede esnek, uysal, kullanılıp atılabilir olduğu fikrine yol açmıştır. Bunun nedenini kendinize sorun.

Felsefecilerin insan aklına saldırılarının önemli bir kısmı metafiziksel olarak verilmiş olan ile insan yapımı olan arasındaki farkı yok etme çabalarıyla ilgilidir. Bu konudaki kargaşa antik bir hata ile başlamıştır (bu hataya Platoncu özelliklerinin bazıları ile Aristo bile katkıda bulunmuştur); fakat bugün bu hata kasıtlı olarak ve affedilemez şekilde başıboş olarak etrafta dolaşmaktadır.

Felsefe profesörleri tarafından kullanılan tipik bir toptancı yaklaşım şöyle oluşmaktadır: Evrende "gereklilik" diye bir şey olmadığı iddiasını ispatlamak için bir profesör bu ülkenin elli eyalete sahip olmak *zorunda* olmadığını, kırksekiz veya elli ikiye sahip olabileceğini, güneş sisteminin dokuz gezegene sahip olmak *çorunda* olmadığını, yedi veya onbir gezegen de olabileceğini söylemiştir. Profesör, bir şeyin olduğu durumun ispatlanmasının yeterli olmadığını, kişinin aynı zamanda onun böyle olmak zorunda *olduğunu* da ispatlaması gerektiğini, hiçbir şeyin olmak zorunda olmaması nedeniyle hiçbir şeyin kesin olmadığını ve her şeyin uygun olduğunu söylemiştir.

İnsan aklını zayıflatma tekniği insan yapımı olanı hileyle metafiziksel olarak verilmiş olan gibi kabul ettirmek, ardından "şans" veya "ihtimal" gibi sadece insanların bilgi eksikliğine gönderme yapan kavramları tabiata atfetmek ve sonra da toptancılığın iki unsurunu tersine çevirmeyi içerir. "İnsan tahmin edilemezdir ve bu nedenle tabiat tahmin edilemezdir" iddiası "Tabiat iradeye sahiptir, insan sahip değildir; yani tabiat özgürdür, insana bilinmeyen güçler hâkimdir; tabiata hükmedilemez, insana hükmedilir"e dönüşür.

Çoğu insan bu tip bir konunun boş bir akademik konuşma olduğuna ve hiç kimse için

hiçbir pratik değer taşımadığına inanır –bu durum, bu konunun insanların hayatındaki sonuçları konusunda insanları körleştirir. Eğer birisi onlara, bu konudaki toptancılığın rahatsız edici belirsizliğin, sessiz ümitsizliğin, insanların günlük ruh hâllerinin kasvetli çaresizliğinin bir parçası olduğunu söylese insanlar bunu yalanlarlar: insanlar onu kendiliğinden tanımlamazlar. Fakat içebakıştaki yetersizlik bu toptancılığın sonuçlarından biridir.

Çoğu kişi, insan bilincinin niteliğine ve nasıl çalıştığına dair pek bilgiye sahip değildir ve bu nedenle kendileri için olası olan ve olmayan şeyler hakkında, kişinin kendisinden ve başkalarından ne talep edebileceği hakkında ve neyin kişinin hatası olduğu, neyin olmadığı konusunda hiçbir bilgiye sahip değillerdir. Bilincin kimliğe sahip olmadığı dolaylı fikrine göre insanlar iki duygu arasında gidip, gelirler. Bunlar, insanların bilinçleri üzerinde bir tür her şeyi bilen gücüne sahip oldukları ve ceza görmeyecekleri nedeniyle onu sûi–istimâl edebilecekleri duygusu ("önemli değil, sadece aklımdadır") ile hiçbir tercihleri, hiçbir kontrolleri olmadığı, bilincin içeriğinin içgüdüsel olarak önceden belirlendiği, insanların kendi kafatasları içindeki anlaşılmaz gizemlerin kurbanları, bilinmeyen bir düşmanın esirleri, açıklanamaz duygularca yönlendirilen çaresiz robotlar oldukları ("ne yapayım, ben böyleyim") duygulandır.

Pek çok insan bu belirsizliğin etkisiyle mahvolmuştur. Böyle bir insan başarmak istediği amaç veya arzuyu düşündüğünde aklındaki ilk soru **"Bunu yapmak için ne gerekir?"** değil, **"Ben bunu yapabilir miyim?"**dir. Onun sorusunun anlamı şudur: **"Bunun için doğal yeteneğim var mı?**" Örneğin; **"Dünyada her şeyden çok bir besteci olmak istiyorum, fakat nasıl besteci olunduğuna dair en ufak bir fikrim yok. Beni bir şekilde besteci yapacak olan o gizemli yeteneğe sahip miyim?"** O, aklın üstünlüğü gibi bir fikri asla duymamıştır, fakat o bilincinin karanlık labirentleri içinde ümitsiz bir araştırmaya girerken, onu yönlendiren bu fikirdir (bu araştırma ümitsizdir, çünkü varoluş dikkate alınmadan kişinin bilinci hakkında hiçbir şey öğrenilemez).

O arzusundan hemen o anda vazgeçmezse, onu başarmak için belli belirsiz çabalar. Herhangi bir küçük başarı onun arzusunu artırır: Bu başarıyı neyin sağladığını ve onu tekrarlayıp tekrarlayamayacağım bilmez. Herhangi bir küçük başarısızlık her şeyin bitmesidir: O bu başarısızlığı söz konusu mistik lütfe sahip olmadığının ispatı şeklinde anlar. Bir hata yaptığında, kendine **"Neyi öğrenmem gerekir?"** diye sormaz, **"Problemim ne?"** diye sorar. Asla gelmeyecek olan otomatik ve her şeye kâdir bir ilhamı bekler. Gözleri kendi iç dünyasında bulunan, gittikçe büyüyen, hiddetli kendinden şüphe etme canavarına odaklanmış hâlde, kasvetli bir mücadele üstüne yıllarını harcarken, varoluş onun zihinsel görüş alanının etrafında görünmeden dolaşır. En sonunda da pes eder.

"Besteci" olmanın yerine, bilim adamı olma, işadamı olma, haber muhabiri veya başgarson olma, zengin olma, arkadaşlar bulma, kilo verme gibi herhangi bir başka meslek, amaç veya arzu gelir; tutum aynı kalır. Bu tutumun kurbanlarından bazıları sahtekârlardır, fakat hepsi değil. "Doğuştan yetenek" safsatası ile bilhassa sanatta olmak üzere, ne kadar gerçek zekânın engellendiğini, güdük bırakıldığını veya ezildiğini söylemek imkânsızdır.

Neyi değiştirebileceklerini veya değiştiremeyeceklerini bilemeyen bazı insanlar "realiteyi yeniden yazmaya", yani metafiziksel olarak verilenin tabiatını değiştirmeye çalışırlar. Bazıları –acının, hayal kırıklığının, hastalıkların olmadığı–insanın mutluluktan başka bir şeyi

yaşamadığı bir evren hayali kurar ve dünyadaki hayatlarını iyileştirme isteklerini neden kaybettiklerini merak eder. Bazıları herkesin bu faziletleri otomatikman paylaştığı dünyada fakat şu anki dünyada değil cesur, dürüst ve hırslı olacaklarını düşünür. Bazıları mutlak olan ölüm düşüncesinden korkar ve yaşama işinin sorumluluğunu asla üstlerine almaz. Bazıları zamanın akışına bir keramet yükler ve geleneği tabiatın eşdeğeri olarak görür: Eğer insanlar bir fikre yüzlerce yıldır inanıyorsa, onun doğru olduğuna inanmaktadırlar. Bazıları her şeye kâdir oluşu ve metafiziksel olarak verili olan statüsünü insanların fikirlerine dahi vermez; fakat insanların *duygularına* verir. Söz konusu olan şeyin doğruluğuna veya yanlışlığına bakmaksızın “İnsanlar onun doğru olduğunu *hissediyorsa* onun doğru olup olmaması fark etmez” düşüncesine dayanarak, başkalarının irrasyonelliğine, kör duygularına (önyargı, badi inanç ve kıskançlık gibi) yaltaklanır.

Bazı insanlar kendi hareketlerinin suçunu bu konuda aciz olan başka şeylere atar; konu üzerinde aciz olan bazı insanlar diğer insanların hareketlerinin suçunu kabul eder. Bazı insanlar bilme konusunda hiçbir şeyi bilmediklerin

den suçluluk duyar. Bazıları bugün öğrendiklerini dün bilmediklerinden dolayı suçluluk hisseder. Bazıları tüm dünyayı çaba göstermeden ve bir gecede kendi fikirlerine dönüştürememiş olmaktan dolayı suçluluk hisseder.

Tabiatla nasıl başa çıkılacağı fikri en azından bazı insanlar tarafından kısmen anlaşılmıştır; fakat insanlarla nasıl başa çıkılacağı ve onlar hakkında nasıl hüküm verileceği sorusu hâlâ keşfedilmemiş bir alan durumundadır. İnsana kendisini üstün gösteren meleke (bu melekenin varlığını reddedenlerin gözünde bile) de, insanların kendilerini ve diğerlerini zeki olmayan, bilmez, kimlik kanununun dışında gördüren meleke de, insanın irade melekesidir.

Fakat hiçbir şey kimlik kanununun dışında değildir. İnsan yapımı bir ürünün var olması zorunlu değildi; fakat bir kez üretildiğinde, o *vardır.* Bir insanın hareketlerinin gerçekleştirilmesi zorunlu değildi; fakat gerçekleştirildiklerinde onlar *gerçeğin* bir parçasıdırlar. Aynı şey insanın karakteri için de doğrudur: İnsan yaptığı tercihleri yapmak zorunda değildi; fakat karakterini bir kez oluşturduğunda, o bir *gerçektir* ve onun kişisel *kimliğidir.* (İnsanın iradesi karakterini değiştirmek için kendisine muhteşem, fakat sınırsız olmayan bir serbestlik sağlar; eğer o karakterini değiştirirse, değişiklik bir *gerçek* olur.

İnsan orijinli şeyler (ister fiziksel ister psikolojik olsun) metafiziksel olarak verilmiş olandan farklı olarak “insan eseri gerçekler” olarak adlandırılabilir. Bir gökdelen bir insan eseri gerçek, bir dağ ise bir metafiziksel olarak verilmiş gerçektir. Bir gökdelende değişiklik yapılabilir veya havaya uçurulabilir (tıpkı bir dağda değişiklik yapılabileceği veya havaya uçurulabileceği gibi), fakat varolduğu müddetçe o yokmuş gibi yapılamaz veya ona olduğunun dışında bir şeymiş gibi davranılamaz. Aynı prensip insanların harekederi ve karakterleri için de geçerlidir. Bir insan değersiz bir alçak olmak zorunda değildir; fakat böyle olmayı tercih ettiği müddetçe o değersiz bir alçaktır ve buna uygun olarak muamele görmelidir; ona başka türlü muamele göstermek bir gerçekle çelişmektir. Bir insan kahramanca işler yapmak zorunda değildir; fakat böyle yapmayı tercih ettiği müddetçe, o bir kahramandır ve buna göre muamele görmelidir; ona aksi şekilde davranmak bir *gerçekle* çelişmektir, insanlar bir gökdelen inşa etmek zorunda değillerdi; fakat bir kez inşa ettiklerinde gökdeleni bir dağ olarak (bu fikre göre “gerçekleşmesi tesadüfen olan”

metafiziksel olarak verilmiş bir gerçek olarak) kabul etme bir çelişkiden daha kötüdür.

İrade melekesi insana iki önemli konuda özel bir statü verir: Metafiziksel olarak verilenin aksine, ister maddî anlamda ister entelektüel anlamda olsun, insan ürünleri tartışılmadan kabul edilemez ve *metafiziksel olarak verili* niteliğindeki tabiatıyla bir insanın iradesi diğer insanların gücünün erişemeyeceği bir şeydir. Değiştirilemez temel unsurlar tabiata, iradî bir bilincin özelliği "insan" kimliğine aittir. Hiçbir şey bir insanı düşünmeye zorlayamaz. Diğer insanlar onu teşvikler veya engeller, ödüller veya cezalar verebilir, uyuşturucularla veya bir sopayla vurarak insanın beynini yok edebilirler; fakat insan beynine çalışmasını emredemezler: *Bu* ona ait bağımsız gücün etkisi alanı içindedir. İnsan, ne kendisine itaat edilmek ne de kendisine emredilmek içindir.

"İtaat edilmesi" gereken şey –tüm var-olanların tabiatına "itaat edildiği" anlamında– insanın metafiziksel olarak verili olan tabiatıdır; bu, insan söz konusu olduğunda, tabiatın geri kalan kısmına uygulanacağı anlamı da kapsayan anlamda, insan aklına herhangi bir şekilde "emir verilemeyeceği" gerçeğinin tanınması gerektiği anlamına gelmektedir. Doğal nesneler insan amacına hizmet etmeleri için yeniden şekillendirilebilirler ve insanın amaçları için araçlar olarak görülür; fakat insanın kendisi böyle olamaz ve değildir de.

Tabiat konusunda, "değiştiremeyeceğim şeyi kabul etmek" metafiziksel olarak verili olanı kabul etme anlamına gelir; "değiştirebileceğimi değiştirmek" bilim ve teknolojinin (örneğin tıp) yaptığı gibi bilgi elde etme yoluyla verili olanı yeniden düzenlemeye çalışma anlamına gelir; "farkı bilmek" kişinin tabiata karşı isyan edemeyeceğini bilmesi ve yapacak bir şey olmadığında, kişinin tabiatı huzur içinde kabul etmesi gerektiği anlamına gelir.

İnsan söz konusu olduğunda, "kabul etmek" *aynı görüşte olmak* demek değildir; "değiştirmek" de *şorlamak* anlamına gelmez. Kişinin kabul etmesi gereken, tıpkı kendi aklının başkasının elinde olmadığı gibi, diğer insanların akıllarının da kişinin kendi elinde olmadığı gerçeğidir; kişi diğer insanların kendi tercihlerini kendilerinin yapmaya hakları olduğunu kabul etmeli ve kendi aklının söylediğine göre diğer insanlarla aynı fikirde olmalı veya olmamalı, kabul etmeli veya reddetmeli, katılmalı veya karşı çıkmalıdır. İnsanları "değiştirmenin" yolu, tabiatı "değiştirmenin" yoluyla aynıdır: Bilgi. Bilgi, insan söz konusu olduğunda, akılları aktifse ve aktif olduğunda *ikna* işlemi ile kullanılmalıdır; akılları aktif olmadığında ise insanlar kendi hatalarının sonuçlarına terk edilmelidirler. "Farkı bilmek" insan eseri kötülüklerin (zaten başka türlüsü de yoktur) sessiz bir teslimiyet ile asla kabul edilmemesi gerektiği, kişinin bunlara isteyerek asla teslim olmaması gerektiği anlamına gelir ve eğer kişi korkunç bir diktatörün, içinde hiçbir davranışta bulunmanın söz konusu olmadığı hapishanesine atılırsa, kişinin onu kabul *etmediği* bilgisinden iç huzuru doğar.

İnsanlarla güç kullanarak başa çıkmak, tabiatla ikna yoluyla başa çıkmak kadar imkânsız bir şey olup bu, insanları güce dayalı olarak yöneten ve yakarışlar, dinî danslar ve rüşvetle (kurbanlarla) tabiata yalvaran vahşilerin politikasıdır. Bu politika işe yaramaz ve tarihteki hiçbir insan toplumunda işe yaramamıştır da. Ancak bu, kendileri bilincin önceliği fikrine dönmüş oldukları için, çağdaş filozofların insanların dönmelerine ısrar ettikleri politikadır. Onlar tabiat için pasif, mistik, "ekolojik" bir teslimiyette ve insanlar için bir kaba kuvvet idaresinde ısrar ederler.

Filozofların kimlik kanununu yalanlamaları, onların insanın kimliğinden ve hayatta kalması için gerekenlerden kaçınmalarını sağlar. Bu, onlara tabiatta insanın uzun süre

hayatta kalamayacağı, aklın insanın hayatta kalma aracı olduğu, insanın insan yapımı araçlarla hayatta kaldığı ve insan yapımı ürünlerin kaynağının insanın zekâsı olduğu gerçeğinden kaçmalarını mümkün kılar. Zekâ, realitenin gerçeklerini kavrama ve onlarla uzun vadeli (yani kavramsal olarak) başa çıkma yeteneğidir. Varoluşun üstünlüğü aksiyomunda, zekâ insanın en değerli özelliğidir. Fakat zekâ, bilincin üstünlüğü ile yönetilen bir toplumda hiçbir yere sahip değildir: O böyle bir toplumun en amansız düşmanıdır.

Bugün zekâ ne tanınmaktadır ne de ödüllendirilmektedir; fakat gittikçe artan yüzsüzce kibirli bir irrasyonellikle köreltilmektedir. Bugünün kültüründe bilincin üstünlüğünün ne kadar egemen olduğunun bir örneği olarak sadece şuna bir bakın: Politikada insanlar seçimlerde acımasız, mutlakçı ya o ya da bu tarzına sahiptir. Bir insanın ya kazanması ya da kaybetmesi beklenir ve insanlar (bazen kaybeden haklı olsa da) kaybedeni tamamen göz ardı ederek, sadece kazananla ilgilenirler. Ekonomide ise üretim konusunda realitenin mutlaklığından, insanın ya üreteceği ya da üretmeyeceği gerçeğinden kaçınılır ve kaybedenler lehine kazananlar hedef alınır. Onlar için bu mutlak, realitenin talepleri değil, insanların kararlarıdır.

Bu eğilimin en üst düzeyi, metafiziksel olan ve insan eseri olana toptancı yaklaşımın nihaî meyveleri, eşitlikçi hareket ve onun felsefî manifestosu John Rawls'ın *Bir Adalet Teorisi* kitabında somutlaşmaktadır. Bu bariz derecedeki şeytanî teori, insan aklını ve tabiatını arzularının (kıskançlık dahil) boyunduruğuna sokmaya çalışır; sadece en alt düzeydeki beşerî varlıkların değil, aynı zamanda en düşük düzeydeki yaşamayanların da arzularına –ve bunların daha doğmadan hissedeceklerine tâbi kılmayı öngörür. Bu teori, insanların yaşamları boyunca eşit derecede beyinsiz oldukları ön kabulüne dayalı olarak tercihlerde bulunmalarını vaaz eder. Bir beynin kendi yapısını ve gücünde bir değişikliği planlayamayacağı, bir dâhinin kendinin bir geri zekâlı seviyesine indirmeyi tasarlayamayacağı ve bunun tersi, bir dâhi ve bir geri zekâlının ihtiyaçları ve arzularının aynı olmadığı, bir geri zekâlının varlık düzeyine indirgenmiş olan bir dâhinin tarifsiz bir ıstırap içinde mahvolacağı ve bir dâhinin varlık seviyesine yükseltilmiş bir geri zekâlının bir bilgisayarın kenarlarına duvar yazıları yazacağı, sonra da açlıktan öleceği gerçeğinin hepsi kimlik kanunundan (ve böylece realitenin kendisinden) vazgeçen, eşit olmayan sebepleri dikkate almadan "eşit sonuçlar" talep eden ve metafiziksel olarak verilmiş olan şeyleri kaprislerin ve silahların gücüyle değiştirmeyi teklif eden insanların kafalarına girmez.

Bu, bugün tavsiye edilen, anlatılan ve talep edilen şeydir. Böyle bir konuda hiçbir entelektüel –veya ahlâkî – tarafsızlık olamaz. Göz ardı etme, kafa karışıklığı içinde olma veya çaresizlik yoluyla ondan kaçmaya çalışan ahlâk ödlekleri, sessiz kalan ve mücadeleden kaçan; ancak neyi değiştirip neyi değiştiremeyecekleri sorusu üzerine gittikçe artan bir dehşet hissi duyanlar eşitlikçilerin düşmanlıklarının ekmeğine yağ sürmektedir ve **"İsimsizler Alkolik"** grubunun yardım etmeye çalıştığı terkedilmişlerinki gibi bir âkıbete sahip olacaklardır.

Bugün her akıllı insanın en azından yapabileceği şey bu kitabın doktriniyle savaşmaktır, onunla *ahlâkî* gerekçelerle inada savaşmaktır. Zekâyı yavaş bir işkenceyle boğma önerisi uygar bir fikir farklılığı olarak kabul edilemez.

Eğer herhangi bir kişi dünyanın çok karmaşık olduğunu ve şeytanlarının başa çıkılamayacak kadar büyük olduğunu düşünürse, ona kendisinin de bir bardak viski

içerisinde boğulamayacak kadar büyük olduğunu hatırlatın.

Bu durum, kavramsallaştırma karşıtı zihniyetin şiddetle kaçınmaya çalıştığı, yüksek düzeyde kavramsal gelişim ve bağımsızlık gerektirir. Fakat insanların birlikte adaletle, kâr amacı gütmeden ve *güven içinde* çalışmalarının tek yolu budur. insanlar için algısal seviyedeki bilinç ile hayatta kalmanın yolu yoktur.

Ben bir evrim teorisi öğrencisi değilim ve bu nedenle ne onu destekliyorum ne de karşı çıkıyorum. Fakat bir hipotez yıllardır beni içten içe kemirmektedir; fakat bunun sadece bir hipotez olduğunu vurgulamak istiyorum. İnsan ve tüm diğer canlı türler arasında müthiş bir uçurum bulunmaktadır. Fark insanın bilinci, yani onun ayırt edici özelliği olan kavrama melekesi konusundadır. Sanki uzun fizyolojik gelişmeler sonrasında evrim süreci yolunu değiştirmiş ve üst düzeydeki gelişmeler canlı türlerin vücutlarına değil, bilinçlerine odaklanmıştır. Fakat bir insanın bilincinin gelişmesi kendi zekâ derecesi ne olursa olsun iradîdir. Onu *kendisi* geliştirmek zorundadır, nasıl kullanılacağını *kendisi* öğrenmek zorundadır ve *kendisinin* tercih etmesiyle bir insan olması gerekmektedir. Fakat kendisi bunu tercih etmezse ne olur?

Bu durumda kendine has bir ara form, yani kendi tabiatına karşı çılgınca mücadele veren, bir hayvan bilincine ait olan ve elde edemeyeceği çabasız bir “emniyetini” isteyen ve başarmaktan korktuğu insan bilincine isyan eden çaresiz bir yaratık olur.

Bilim adamları yıllardır insan ve hayvanlar arasındaki “kayıp halkayı” aramaktadır. Belki de kayıp halka kavramsallaştırma karşıtı zihniyettir.

Sh: 42-59

BENSİZ BENCİLLİK 1974

“Kayıp Halka” bölümünde, kavramsallaştırma karşıtı zihniyeti ve onun sosyal (kabilesel) dışavurumlarım anlattım. Tüm kabileciler çeşitli derecelerde kavramsallaştırma karşıtıdırlar; fakat tüm kavramsallaştırma karşıtları kabileci değillerdir. Bazıları yalnız *kurtlardır* (burada kurt türünün yüksek derecedeki avcı niteliklerine vurgu yapıyorum).

Bu kurtların çoğunluğu hayal kırıklığına uğramış kabilecilerdir, yani kabile tarafından (veya en yakınlarındaki kişiler tarafından) reddedilmiş insanlardır: Klasik kurallara itaat etmeyecek kadar güvenilemezdirler ve kabiledeki güç için yanşamayacak kadar pervasızca dalaverecidirler. Algısal bir zihniyet insana hayatta kalma yolu sağlayamayacağından, kendi hileleriyle baş başa bırakılan böyle bir kişi bir tür entelektüel serseri olur, başkalarından fikirler duyan veya alan bir kişi olarak eklektik bir ikinci elci gibi avare dolaşır, fikir kırıntılarını rastgele olarak kapar, bunları kaprise çevirir; davranışında tek bir sabit şey vardır, hangi tür olursa olsun insanlara dahil olma ve onları manipülasyon yapma ihtiyacı nedeniyle gruptan gruba sürüklenme.

Çeşitli alanlarda ne gibi teorik tezgâhlar çevirebilirse çevirebilsin, yalnız kurdu en çok dehşete düşüren ve kendi yetersizliğini ona gösteren etiktir. Etik kavramsal bir disiplindir; bir değerler sistemine sadakati, soyut prensipleri anlayabilmeyi ve onları gerçek durumlara ve davranışlara uygulayabilmeyi gerektirir (en ilkel seviyedeki bazı yetersiz ahlâk emirleri bile böyledir). Kabiledeki yalnız kurt, değerlerin ilk elden kavramasına sahip değildir. Bunun hangi bedelle olursa olsun karşılanması gereken bir ihtiyaç olduğunu ve bu konunun kendisi

için numara yapabileceği en zor konu olduğunu hisseder. Ona yol gösteren ve andan ana veya yıldan yıla bir şeyden diğerine geçen kaprisler, ona kişinin kendi seçtiği değerlere ömür boyu sadık kalan bir ruh hâlini algılamasına yardım edemez. Kaprisleri onu bunun tersine iter: Onun herhangi bir şey veya herhangi bir kişiye sürekli sadakatten kaçınmasını otomatikleştirir. Kişisel değerler olmaksızın, bir insan hiçbir doğru veya yanlış hissine sahip olamaz. Kabilesel yalnız kurt tepeden tırnağa bir *amoralisttir. (ahlaksız)*

Bu tip bir kişinin tanınması için en açık belirti onun kendisini, davranışlarını veya çalışmasını hiçbir şekilde herhangi bir standarda göre muhakeme etme yeteneğinde olmayışıdır. Normal kendini değerlendirme eğilimi bazı soyut fikirlere veya erdemlere başvurmayı gerektirir örneğin, “iyiyim, çünkü rasyonelim”, “iyiyim, çünkü dürüstüm”, hatta bir ikinci el fikri olan “iyiyim, çünkü insanlar beni seviyor”. Söz konusu değer standardan doğru olsun veya olmasın, bu örnekler esaslı bir ahlâk prensibini, yani kişinin kendi değerlerini *kazanmak* zorunda olduğunu vurgulamaktadır.

Amoralistlerin kendini kendine övme kalıbı şudur: “iyiyim, çünkü ben benim”.

Üç-beş yaşının ötesinde (yani zihinsel gelişmenin algısal seviyesinin ötesinde) bu bir onur veya kendine saygı ifadesi değil, fakat tersidir, yani boşluğun bir ifadesidir;

Herhangi bir kişisel değer veya erdemi başarma yetersizliğini itiraf eden durağan, tutuk zihniyetin bir ifadesidir.

Bu eğilimi psikolojik öznelcilik ile karıştırmayın. Bir psikolojik öznelci kendi değerlerini tam olarak tanımlayamaz veya bu değerlerin nesnel geçerliliğini ispatlayamaz; fakat uygulamada (büyük bir psiko-epistemolojik güçlükle de olsa) bu değerler konusunda çok tutarlıdır ve onlara çok sadıktır. **Amoralist,** sübjektif değerlere sahip değildir; o aslında *hiçbir* değere sahip değildir. Tüm fikirlerindeki aşikâr eğilim şudur: **“Bu iyidir, çünkü ben onu seviyorum”, “Bu iyidir, çünkü onu ben yaptım”, “Bu doğrudur, çünkü ben onun doğru olmasını istiyorum.” Bu ifadelerdeki “ben” nedir?**

Kronik endişenin yönlendirdiği bir hantal.

Bu eğilimin sıkça rastlanan örnekleri şunlardır: Bazı antik zırvaları yeniden ele alan ve *kendisi* yazdığı için çalışmasının yeni olduğunu düşünen bir yazar; yapan *kendisi* olduğu için, yaptığı boyamaların bir maymunun kuyruğu tarafından yapılanlardan üstün olduğunu söyleyen nesnel olmayan bir sanatçı; kendisi sevdiği için sıradan kişileri işe alan bir işadamı; *{kendi* tercih ettiği) bir azınlık tarafından uygulandığında ırkçılığın iyi olduğunu, fakat bir çoğunluk tarafından uygulandığında kötü olduğunu iddia eden siyasî “idealist” ve herhangi bir tip çifte standardın savunucusu.

Fakat ahlâklılığın yerine konan böylesine paçavralar bile sadece bir aldatmadır: **Amoralist “iyiyim, çünkü ben benim” inancına sahip değildir. Bu örtülü politika, onun ruhunun en derinlerinde bulunan, asla tanımlanamayacak olan “hiçbir şekilde iyi değilim” inancına karşı onun kalkanıdır.**

Aşk değerlere karşı verilen bir reaksiyondur. Amoralistin gerçek kendini değerlendirmesi onun sevilmeye (kelimenin akılcı anlamıyla değil), “kendisi için yani *sebepsizce* sevilmeye” olan anormal ihtiyacı ile ortaya konmaktadır. James Taggart böyle bir ihtiyacı anlatıyor: “Hiçbir şey *için* sevilmek istemiyorum. Yaptığım veya sahip olduğum veya söylediğim ya da düşündüğüm bir şeyden dolayı değil, kendim için sevilmek istiyorum. Vücudum veya aklım

veya kelimelerim veya işlerim veya davranışlarım için değil, kendim için sevilmek istiyorum." *(Atlas Shrugged.)* Karısı **"Fakat öyleyse ...sen nesin?"** diye sorduğunda onun verecek cevabı yoktur.

Gerçek hayattan bir örnek: Yıllar önce, bir yazar olan ve çok akıllı olan, fakat mistisizme meyletmiş, acınacak, hırçın, yalnız ve çok mutsuz bir kadın tanıyordum. Onun arkadaşlık ve aşk hakkındaki duyguları James Taggart'ınkilere benziyordu. *The Fountaınhead* [Ayn Rand, *Hayatın Kaynağı,* Çev.: Belkıs Çorakçı Dişbudak, Plato Film Yayınlan, İstanbul, Mart 2003)] yayınlandığı zaman, işverenlerini kitabımın yayınlamamasına karar verilmesi durumunda istifa etme ile tehdit eden editör Archibald Ogden'e çok müteşekkir olduğumu söyledim. Tuhaf bir kötümser ve onaylamayla bakış ile dinledi ve sonra şunu dedi: **"Onun için müteşekkir olmana gerek yok. Bunu senin için yapmadı. Kendi kariyerini ilerletmek için yaptı; çünkü onun iyi bir kitap olduğunu düşünüyordu."** Gerçekten dehşete düşmüştüm. Sordum: **"Eğer kitabın işe yaramaz olduğunu düşünmüş olsa ve onun bana bağış olsun diye yayınlanması için mücadele vermiş olsa, daha iyi bir şekilde davranacağını mı ve benim bu davranışı tercih etmem gerektiğini mi kastediyorsunuz?"** Bana cevap vermedi ve konuyu değiştirdi. Ondan hiçbir açıklama alamadım. Anlamaya başlamam pek çok yılımı aldı.

Beni uzunca bir süre şaşırtan benzer bir olay politikadadır. Yorumcular sık sık bazı politikacıları ülkenin çıkarını kendi çıkarının (veya partisinin çıkarının) üstünde tutmaya ve rakipleriyle uzlaşmaya teşvik ederler ve bu tip cesaretlendirmeler sıradan kişilere değil, itibarlı kişilere yapılır. Bu ne anlama gelmektedir?

Eğer politikacı fikirlerinin doğru olduğunu inanıyorsa, uzlaşmaya vardığında ihanet edeceği ülkesidir. Rakibinin fikirlerinin yanlış olduğuna inanıyorsa, onun zarar vereceği şey ülkesidir. Eğer bu ikisinden de emin değilse, bu durumda sadece ülke için değil, kendisi için de görüşlerini gözden geçirmesi gerekir; çünkü fikirlerinin doğru veya yanlış olması en çok kendisinin kişisel *çıkarıyla* ilgilidir.

Fakat bu faktörler fikirleri ciddîye alan –yani görüşlerini realiteden geliştirilmiş prensiplerden alan bir kavramsal bilinci gerektirir. Algısal bir bilinç, fikirlerin herhangi bir kişi için *kişisel* önemi olduğuna inanamaz; fikirleri gelişigüzel tercihler olarak, kısa vadeli amaçlar olarak görür. Bu görüşte, bir insan bazı politikaları yürütmek için bir kamu makamına seçilmeye çalışmaz; o seçilmek için bazı politikalar savunur. Durum buysa, neden seçilmek ister ki?

Algısal zihniyetler asla böyle bir soru sormazlar: Uzun vadeli amaç fikri onların kavrayabilecekleri sınırların ötesindedir. (Bu tip pek çok politikacı ve pek çok yorumcu vardır; ve bu zihniyet doğru ve normal kabul edildiğinden, bu durum dünyanın bugünkü kültürünün entelektüel seviyesini göstermektedir.)

Eğer bir kişi fikirleri ve prensipleri kendi "kişisel çıkarlarından" sonraya koyarsa, onun kişisel çıkarları nedir ve kişi bu çıkarları hangi yollarla belirlemektedir?

Eğer çalışmasının amacı (ülkenin doğru yönetimi) kendisi için hiçbir kişisel çıkar sağlamıyorsa, bir politikacının kendini mahkûm ettiği anlamsız sıkıcı işe bakın (veya adalet kendisi için kişisel bir çıkar sağlamıyorsa avukatı ya da bahsettiğim kadın gibi bir kitabın kendisi için hiçbir nesnel değerinin olmaması durumunda bir yazarı). Fakat algısal zihniyet değerler veya amaçlar üretemez ve onları kesin şeyler olarak başkasından almak ve sonra beklenen davranışlarda bulunmak zorundadır. (Bu tip insanların hepsi kabile yalnız kurtları

değildir -bazıları psiko-epistemolojik derinliklerinde inançlı, şaşkın kabilecilerdir; fakat hepsi kavramsallaştırma karşıtı zihniyetlerdir.)

"Kendi" üzerine (ve "kendisi için sevilmeye") bu kadar önem veren, kabile yalnız kurdu hiçbir "ben"e ve hiçbir kişisel çıkara sahip değildir, sadece anlık kaprislere sahiptir. Kendine ait anlık duyarlılıkları olduğunun ve başka da pek bir şeye sahip olmadığının farkındadır. Kişisel olarak sevdiği veya hayran olduğu şeylerin manevî (yani entelektüel) değerleri hakkında ne zaman konuşmaya kalkışsa, ağzından çıkanların sıradanlığı, bayağılığı ve başkalarından alınmış olma paçavralığı insanı şok eder.

Bir kabile yalnız kurdu onun "ben"inin onun davranışlarından, işinden, uğraşlarından ve fikirlerinden ayn olduğunu hisseder. O, tüm bunların bir dış gücün -toplum veya gerçekler veya maddî evrenbir şekilde ona dayattığı şeyler olduğunu düşünür. Onun gerçek "ben"inin niteliklerden yoksun tarif edilemez bir kimlik olduğunu düşünür. Bir şey doğrudur: Onun kendi "ben"i tarif edilemezdir -yani bulunmamaktadır. Bir insanın "ben"i aklıdır, yani gerçekleri algılayan, hükümler oluşturan, değerler tercih eden melekesidir. Kabile yalnız kurdu için "realite" anlamsız bir terimdir; onun metafizik değerleri hayatın bir şekilde ona karşı olan insanların ve şeylerin bir tezgâhı olduğu ve kendisinin ceset yığınları üzerinde yürüyeceği şeklindeki kronik duygudan oluşur. Kendini göstermek için mi?

Hayır, onun bir kenara attığı "ben"inin bıraktığı kendisini rahatsız eden iç boşluğu gizlemek (veya doldurmak) için.

Trajikomik olan *insanoğlunun* bir *bencillik* sembolü olarak gösterilmesi gerçeğidir. Bu onu, vereceği tahribatı artırmaya teşvik eder: Ona gücünün ötesinde olduğunu bildiği bir konumdaymış gibi görünmeyi başaracağı ümidini verir. Bencillik en temelde felsefî bir *kavramsal* başarıdır. Kabile yalnız kurdu imajını bir *bencillik* imajı olarak gösteren kimse sadece kendi aklî fonksiyonunun algısal olarak çalıştığını itiraf etmektedir.

Ancak kabileciler ahlâkın tamamen sosyal bir olay olduğunu ve bir kabileye (herhangi bir kabileye) bağlılığın insanları ahlâklı tutmanın tek yolu olduğunu iddia etmektedirler. Fakat bir kabilenin uysal üyeleri kabiledeki reddedilmiş kurt kardeşlerinden daha iyi de değildir, daha ahlâklı da değildir: **Onların standardı "biz iyiyiz, çünkü biz biziz"dır.**

"Ben"in terk edilmesi ve küçültülmesi -ister kabileci ister yalnız kurtçu-tüm algısal zihniyetlerin belirgin özelliğidir. Bunların hepsi kendine güvenden korkarlar; sadece kendileri tarafından (yani kavramsal bilinç tarafından) yapılabilecek işlerin sorumluluğundan korkarlar ve gerçekten bencil bir insanın hayatını korumakta faydalanacağı iki aktiviteden, yani hüküm verme ve tercihten kaçmaya çalışırlar. Onlar, iradeye dayalı olarak kullanılan akıldan korkarlar ve (otomatik olarak çalışan) duygularına güvenirler; (doğuş ortaklıkları olan) akrabaları (bir tercih konusu olan) arkadaşlara tercih ederler; (verili bir şey olan) kabileyi (yeni olan) yabancılara tercih ederler; (ezberlenmiş bir şey olan) emirleri (anlaşılmış şeyler olan) prensiplere tercih ederler; ve her tür determinist teoriyi, "elimden bir şey gelmez!" şeklinde yakınmalarına imkân sağlayan her fikri hoş karşılarlar.

Altruizm ahlâkının neden bir kabile olayı olduğu açıktır. Tarih öncesi insanlar diğer kabilelere karşı bir kabilenin liderliği ve koruması olmadıkça fiziksel olarak hayatta kalamazlardı. Altruizmin uygar çağlarda da devam etmesi fiziksel değil, fakat psiko-epistemolojiktir: Kendi gelişimini durdurmuş, algısal zihniyete sahip insanlar realiteye karşı

kabile liderliği ve "koruması" olmadıkça hayatta kalamazlar. Kendini feda etme doktrini onları rahatsız etmez: Onlar hiçbir kendi hissine veya kişisel değer hissine sahip değildir. Kendilerinden feda etmeleri istedikleri şeyin ne olduğunu bilmezler. Entelektüel dürüstlük, doğruyu sevmek, kişisel olarak tercih edilmiş değerler veya bir fikre tutkulu şekilde kendini adama gibi şeyler hakkında hiçbir birinci elden bilgiye sahip değillerdir. "Bencilliğe" karşı öğütler duyduklarında, reddetmeleri gereken şeyin bir kabile yalnız kurdunun düşüncesiz, akılsız ve kendi kaprislerine tapan türden davranışları olduğuna inanırlar. Fakat onların liderleri -altruizm teoricileri-bunu daha iyi bilmekteydi. Immanuel Kant bunu biliyordu; John Dewey bunu biliyordu; B. F. Skirıner bunu biliyordu; John Rawls bunu biliyordu. Bunların hepsinin yok etmeye çalıştıkları şey akılsız hayvan değil, akıl, zekâ, yetenek, fayda, kendine güven ve kendine saygıdır.

Bugün korkunç bir olaya şahitlik etmekteyiz: Tarih öncesi vahşilik ahlâkının egemen olduğu muhteşem bir bilimsel uygarlık. Bunu mümkün kılan olay "bölmelere ayrılmış" akılların bölünmüş psiko-epistemolojisidir. Bunun en iyi örneği insan irrasyonelliğine karşı korunmayı ümit ederek ve fikir meydanlarını akıl düşmanlarına bırakarak fiziksel bilimlere (veya teknolojiye veya sanayiye veya ticarete) kaçmış olan insanlardır. Bu gibi sığınmacılar insanoğlunun en iyi beyinlerinden bazılarını içerir. Fakat böyle bir sığınma mümkün değildir. Çalışmalarında kavramsal entegrasyon ve akılcı düşünme hünerlerini kullanan bu insanlar hayatlarının tüm diğer alanlarında, bilhassa beşerî ilişkilerde ve sosyal konularda çaresiz şekilde kavramsallaştırma karşın olmaktadırlar. **(Örneğin Einstein'ın bilimsel başarılarını onun politik görüşleri ile karşılaştırın.)**

İnsanların ilerlemesi uzmanlaşma gerektirir. Fakat işbölümü yapmış bir toplum akılcı bir felsefesi olmadıkça -bir insan aklını insan olacak şekilde, yani kavramsal olacak şekilde eğitmek olan temel prensipler için sağlam bir temel bu toplumun amacı olmadıkça yaşayamaz.

Sh:77-85

İNANÇ VE KUVVET: MODERN DÜNYANIN DÜŞMANLARI 1960

17Şubat 1960'da Yale Üniversitesi'nde, Nisan 1960da Brooklyn College'de ve 5 Mayıs 1960 da Columbia Üniversitesi'nde verilen bir konferanstır.

<u>Benden modern dünyada neyin yanlış olduğu sorusunu tek cümle ile cevaplamamı isterseniz, dünyanın kritik problemleri için hiç bu kadar gürültülü şekilde cevap istemediğini ve dünyanın daha önce hiçbir cevabın mümkün olmadığı inanışına kendini bu kadar çılgınca vermemiş olduğunu söylerim.</u>

Bu çelişkinin tuhaflığına ve çağımızın tuhaf duygusal atmosferine dikkat edin. Tarihte, problemlerin varlığını inkâr etmelerinden, kendilerini hiçbir şeyin tehdit etmediği şeklinde davranmalarından ve yaklaşan tehlikeden bahseden herkesi itham etmelerinden dolayı insanların cevaplar bulamadığı dönemler olmuştur. Bu, çağımızın egemen tutumu değildir. Bugün, felaket ilân eden sesler öylesine moda bir zırvadır ki, bunların monoton ısrarı insanları duyarsız kalmaya meyilli hâle getirmektedir. Bilinçli ya da bilinçsiz biçimde, akla veya duyguya dayalı olarak, bugün çoğu insan, dünyanın berbat bir durumda olduğunu ve mevcut duruma daha uzun bir süre devam edemeyeceğini bilir.

Problemlerin varlığı kabul edilmektedir; ancak bizim sözde entelektüel liderlerimizden

anlamsız genel sözler ve utanç verici kaçamak cevaplardan başka bir şey duymamaktayız. İster felsefî eserlere, ister entelektüel dergilere, ister gazete başmakalelerine, ister her iki partinin siyasî konuşmalarına, nereye bakarsanız bakın iki karakteristik özellik içeren aynı zihniyeti bulursunuz; bayatlık ve üstünkörülük. İnsanlar konuşmaya (ve dikkatli bir şekilde hiçbir şey söylememeye) ısrar ediyor görünüyorlar. Bugünün entelektüel söylemlerindeki kaçamaklık, sıkıcılık ve gri tondaki uyumculuk –sansür olmadığı hâlde–sansür alandaki insanların söylemlerini çağrıştırmaktadır. Çaresizlik ve can sıkınası niteliklerinin böylesine ucube bir birlikteliğiyle karakterize edilen bir çağ asla olmamışa.

Bu durumun, cevapları bulmak için ellerinden gelenin en iyisini yapmış, fakat başarısız olmuş insanların dürüstçe tükenişi olduğunu söyleyebilirsiniz. Fakat onurlu, çaresiz bir vazgeçme şerefi kesinlikle çağımızın duygusal atmosferi değildir. Onurlu bir vazgeçme, arayış içinde olma tavırlarıyla aynı eskimiş lafları bir daha ve bir daha tekrarlamayla sunulamaz veya ifade edilemez. Hiçbir cevap bulamayacağını dürüstçe anlamış bir kişi cevaplar arıyormuş gibi görünme ihtiyacı hissetmezdi.

Bu sorunun cevabının bugünkü, ahlâkı küçümseme karakterimizde yattığını ve insanların gerçekten umursamadıkları için cevaplar bulamadıklarını söyleyebilirsiniz. İnsanların bugün ahlâkı küçümsedikleri doğrudur; fakat bu sebep değil, sadece bir belirtidir. Bugünün ahlâk hor görücülüğü kötülüğe özel bir meyle sahiptir; biz *umursayan* ahlâk hor görücüleriyle uğraşıyoruz ve hayatlarımızın çirkin sırlan onların umursadığı ve aradığı şeylerde yatmaktadır.

Çağdaş dünyanın entelektüel durumu hakkındaki ve 20. yüzyıla has olan ve onu diğer kültürel kriz dönemlerinden ayırt eden gerçek şudur: İnsanlar problemlere cevaplar peşinde değildir, fakat **hiçbir cevabın olmadığına ilişkin bir rahatlamanın peşinde koşmaktadırlar.**

Bir zamanlar bir arkadaşım bugünkü tavırları İncil'den alıntı yaparak şöyle açıklamıştı: **"Affet beni Baba, ne yaptığımı bilmediğim için ve lütfen bana söyleme."**

Çağdaş entelektüellerin probleme nasıl cafcaflı bir şekilde çözümler aradığını –ve geçmişte veya bugün bir çözüm yolu sunan herhangi bir teori veya fikrin varlığına nasıl çabucak saldırdığını–gözleyin. Bu çağdaş rölativistlerin –entelektüel hoşgörü, açık fikirlilik ve mutlak-karşıtı amentüleri ile bilgiye sahip olduklarını iddia eden herkesi eleştiren bir dogmacıya dönüşmelerini izleyin. Onların kesinlik dışında her şeyi hoş gördüklerini (ve değerler dışında her şeyi onayladıklarını) gözleyin. Onların, insanları sevdiklerini iddia ettiklerini ve katiller, ayyaşlar, uyuşturucu bağımlıları ve psikozlu kişilerle ilgili her türlü edebî çalışmalara, sevdikleri nesnenin tükenişine dair herhangi bir tiyatro oyununa sempatiyle ağızlarının suyu akarak yaklaşmalarını –ve herhangi bir kişi insanoğlunun bozulmuş *olmadığını* iddia ettiğinde öfkeyle çığlık atışlarını–gözleyin. Bunların insan sıkıntılarına acımalarıyla yönlendirildiklerini ve insanların sıkıntı çekmek zorunda *olmadıkları* yönündeki herhangi bir öneriye hiddetle kulak tıkamalarını gözleyin.

Bugün çağdaş entelektüelleri arasında gördüğünüz şey militan kuşku, ayaklanan ahlâk düşmanlığı, dogmatik bilinemezcilik,* övünerek kendini alçaltma ve kendini doğru gören ahlâk bozukluğu şeklindeki acayip manzaradır. Bugünün mutlak-karşıtlarının iki mutlağı, ihmalciliğin bilgili olduğunu iddia etmesi ve ahlâksızlığın ahlâkî hükümlerden bahsetmeyi içerdiği gerçeğidir.

* Bilinemezcilik (Agnosticism): “Varoluşun niteliğine ilişkin temel sorunların cevaplarının bilinemezliğini; ayrıca herkesin kabul ettiği ve aynı anlamı yükleyip, aynı değeri verdiği türden bir bilgi elde etmenin mümkün olmadığını savunan görüş.”

Niçin insanlar şimdi çöküşün, karanlığın, tükenişin ve nihaî felaketin kaçınılmaz olduğuna inanmaya sarılmak istiyorlar?

İşte, psikologlar size bir insanın nevroz asabiyetinden muzdarip olduğunda, korkusunu kendisine açıklayan herhangi bir bahaneye yapıştığını ve mantık, akıl, realite veya tehlikenin ortadan kaldırılabileceğine dair onu temin eden herhangi bir argümana karşı çıkarken, bu bahaneye sarıldığını söyleyecektir. Onun ortadan kaldırılmasını *istemez,* çünkü bahane onun korkusunun gerçek sebebini, yüzleşmeye cesaret edemediği sebebini kendisinden gizlemek için bir kalkan görevi görür.

Bayanlar ve Baylar, bugün gördüğünüz şey bir kültürün tümünün nevroz asabiyetidir. İnsanlar karşılaştıkları tehlikeyi ortadan kaldırmak için herhangi bir cevap bulmayı istememektedirler: Tüm istedikleri, tüm aradıkları bağırmak için bir bahanedir: “Kendimi tutamadım!”

Eğer bazı yüzyıllar baskın karakterleriyle tanımlansalardı (Akıl Çağı veya Aydınlanma Çağı gibi) bu durumda bizimkisi *Kabahat Çağı* olurdu.

İnsanlar neyden korkarlar ve kendilerini neyden suçlu hissederler?

Onlar kültürlerinin iflas etmiş olduğunun ilân edilmemiş bilgisinden korkarlar. Suçlu hissederler; çünkü kültürlerini iflasın eşiğine kendileri getirmiş olduklarını ve yeni bir başlangıç yapma cesaretine sahip olmadıklarını bilirler.

Geride kalan yüzyıllarda sürdürdükleri geleneksel kaçamaklar için artık çıkmaz sokağa girmiş oldukları bilgisinden ve Batı medeniyetinin çelişkilerinin kendilerini yakalamış olduğu, artık hiçbir ara yol uzlaşmasının işe yaramayacağı ve bu çelişkileri köklü bir tercih yapma yoluyla çözme sorumluluğunun şimdi bugün kendi omuzları üzerinde olduğu bilgisinden korkarlar. Temel fikirlerimizi gözden geçirmek zorunda olduğumuz, aksi hâlde çözülmemiş çelişkilerin bedelini mahvolmak şeklinde ödemek zorunda olduğumuz gerçeğiyle yüzleşmemek için savsaklayıcı davranırlar.

İnsanoğlunun yüzlerce yıl sarıldığı ve şimdi çökmüş olan üç değer şudur: Mistisizm, kollektivizm, altruizm. *

* Diğerkâmlık (Altruism): “Kendisini diğer insanlar için feda etmekten mutluluk duyma; başkalarının yararının söz konusu olduğu yerde, kendi çıkarından vazgeçme anlayışı.”

Bir kültürel güç olarak mistisizm Rönesans döneminde ölmüştür. Bir siyasî fikir olarak kollektivizm II. Dünya Savaşı döneminde öldü. Altruizme gelince, o hiç yaşamadı. O batı medeniyetinin kanındaki ölümcül zehirdir ve insanoğlu ancak ona inanmadığında veya onu uygulamadığında hayatta kalabilmiştir. Fakat o yine de insanları yakaladı. Ve o şimdi insanların karşı karşıya gelmek ve yenmek zorunda oldukları katildir. O, insanların tercih yapmak zorunda oldukları asıl konudur. **Eğer bir medeniyet hayatta kalacaksa, insanların reddetmesi gereken şey altruizm ahlâkıdır.**

Bazılarınız benim bundan sonraki cümlemi tanıyacaksınız. Evet bu bir ahlâk krizi çağıdır. Evet, siz kötü olmanızın cezasını çekiyorsunuz. Ahlâk sisteminiz zirvesine, yani yolun

sonundaki çıkmaz sokağa ulaştı. Ve eğer yaşamaya devam etmek istiyorsanız, şimdi ihtiyacınız olan şey ahlâklı olmaya *geri dönüş* değil, ahlâklı olmayı *keşfetmektir.*

Ahlâk nedir?

O insanın tercihlerini -hayatının *amacını* ve gidişatını belirleyen tercihler ve hareketlerini belirleyen değerler sistemidir. Ahlâk insanın, sayesinde neyin doğru neyin yanlış, neyin iyi neyin kötü olduğuna karar verdiği bir sistemdir.

Altruizmin ahlâk sistemi nedir?

Altruizmin temel prensibi insanın kendisi için varolma hakkının olmadığı, diğer insanlara hizmet etmenin kendi varlığının tek gerekçesi olduğu ve kendini feda etmenin insanın en yüksek ahlâkî görev, erdem ve değer olduğudur.

Altruizmi nezâket, iyi niyet veya başkalarının haklarına saygı duyma ile karıştırmayın. Bunlar aslî ilkeler değil, aslında altruizmin imkânsız kıldığı sonuçlardır. Altruizmin indirgenemez gerçeği, temel mutlağı -kendini kurban etme, kendini reddetme, kendini yalanlama, kendini mahvetme anlamına gelen "ben"i kötülük standardı, ben dışındakileri ise iyilik standardı olarak görme anlamına gelen kendini feda etmedir.

Bir dilenciye on sent vermeniz veya vermemeniz gibi yüzeyselliklerin ardına sığınmayın. Konu bu değildir. Konu dilenciye bu on senti vermedikçe, varolmaya hakkınızın olup olmadığıdır. **Konu, size gelip gelmemeye kendisi karar verebilen bir dilenciden hayatınızı on sent, on sent satın almaya devam edip etmeyeceğinizdir.** Konu başkalarının ihtiyaçlarının sizin hayatınızda ve varlığınızın ahlâkî amacındaki ilk ipotek olup olmadığıdır. Konu insanın kurbanlık bir hayvan olarak görülüp görülmeyeceğidir. Kendisine saygısı olan herhangi bir kişinin cevabı "Hayır" olacaktır. Altruizmin cevabı ise, "Evet" olacaktır.

Altruizmin ahlâkını yok eden ve onun tahammül edemediği bir kelime -tek bir kelime vardır: *"Niçin",* insanlar niçin başkaları için yaşasın?

İnsan *niçin* kurbanlık bir hayvan olsun?

Bu, *niçin* iyi bir şey olsun?

Bunun için akla dayanan hiçbir dünyevî sebep yoktur, ve bayanlar baylar, tüm felsefe tarihinde hiçbir *mantıklı* dünyevî cevap asla verilmemiştir.

Bunun ahlâkçıların yanına kâr kalmasını sağlayan sadece mistisizmdir. Bunun için gösterilen gerekçe, daha doğrusu bir gerekçe gösterme ihtiyacından kaçmak için başvurulan tek şey dünyevî olmayan, doğaüstü ve irrasyonel olan mistisizmdir. İrrasyonel olan bir şeyde gerekçe aranmaz, o sadece inançla kabul edilir. Çoğu ahlâkçının -ve onların birkaç kurbanının fark ettiği şey mantık ve altruizmin birbiriyle uyuşmayan şeyler olduğudur. Ve Batı medeniyetinin temel çelişkisi budur, yani akla karşı altruizm. Bu eninde sonunda çıkması mutlak olan bir çatışmadır.

Tabiî ki, gerçek çatışma akla karşı mistisizm çatışmasıdır. Fakat altruizm ahlâkı olmasaydı, mistisizm Rönesans'ta öldüğünde Batı kültürünü taciz eden vampiri bırakmazcasına ölürdü. Bir vampir mezarından sadece gece -yani sadece karanlıkta-çıkan ve canlıların kanını emen ölü varlıktır. Altruizme uygulanan tanımlama kesinlikle doğrudur.

Batı medeniyeti -Antik Yunan aracılığıyla-aklın çocuğu ve ürünüdür. Diğer tüm

medeniyetlerde, akıl daima mistisizmin kölesi olmuştur. Sonuçları gözlemleyebilirsiniz. Yetersizce, eksik şekilde, istikrarsızca ve nadir aralıklarla da olsa mantığın hâkim olduğu sadece Batı kültürüdür. Bunun sonuçlarını görebilirsiniz.

Mistisizme karşı akıl çatışması bir ölüm veya yaşam, özgürlük veya kölelik, ilerleme veya durağan ilkellik konusudur. Ya da başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, bilinçlilik-bilinçsizlik çatışmasıdır.

Kullandığımız terimleri tanımlayalım.

Akıl nedir?

Akıl, insanın duyularıyla sağlanan materyali alan, tanımlayan ve entegre eden melekedir. Akıl, insanın algılamalarını soyutluklar ve kavramlar yoluyla entegre ederek insanoğlunun bilgi seviyesini hayvanların da sahip olduğu algısal düzeyden, sadece kendisinin ulaşabileceği *kavramsal* düzeye çıkarır. Aklın bu işlemde kullandığı metod mantıktır ve mantık *çelişkili olmayan tanımlama* sanatıdır.

Mistisizm nedir?

Mistisizm, kişilerin duyulan ve aklının dışında olan veya onlara karşı olan, kanıtsız veya delilsiz iddiaların kabul edilmesidir. Mistisizm, "içgüdü", "içine doğma", "ilham gelmesi" veya herhangi bir tip "öylesine biliyor olma" gibi bazı duyusal olmayan, akıldışı, tanımlanamayan, belirsiz bilgilere sahip olma iddiasıdır.

Akıl realitenin algılanmasıdır ve tek bir aksiyoma dayanır: Kimlik kanunu.

Mistisizm, -içinde yaşadığımız realite dışında olan-tek tanımlaması doğal *olmama* olan bir başka realite iddiasıdır. Mistisizm doğa üstüdür ve bir tür doğal olmayan, doğaüstü yolla algılanır.

Tabiî, epistemolojinin -bilgi teorisinin-tek bir konferansta tamamen ele alınamayacak en karmaşık felsefe dalı olduğunun farkındasınızdır. Bu nedenle, onu anlatmaya kalkışmayacağım. Sadece daha derli toplu bir tartışma isteyenlerin onu *Atlas Sbrugged* da bulabileceklerini söyleyeceğim. Buradaki tartışma için, size verdiğim tanımlamalar kimin teorisini, argümanını veya felsefesini kabul ederseniz edin konunun *özünü* içermektedir.

Bir defa daha tekrarlıyorum: *Akıl* insan duyularınca sağlanan materyali algılayan, tanımlayan ve onu işleyen melekedir. Mistisizm *duyusal olmayan* bir bilgi elde etme yolu iddiasıdır.

Batı medeniyetinde mistisizm ile yönetilen dönem Karanlık Çağlar ve Orta Çağlar olarak bilinir. Bu dönemin özelliğini ve bu çağlardaki insan varlığının durumunu bildiğinizi varsayıyorum. Rönesans, mistiklerin hükümranlığını bozmuştur. "Rönesans" "yeniden doğuş" demektir. Bunun insan *aklının*, insan düşüncesinin yeniden doğuşu olduğunu söylemeye gerek yoktur.

Daha sonra gelişen olayların ışığında -bilhassa da sanayi devrimi ışığında-şimdi hiç kimse inancı veya dini ya da ilhamı veya herhangi bir mistisizm şeklini Orta Çağ'da olduğu gibi varoluş için asıl ve tek rehberi olarak alamaz. Bu durum Rönesans'ın herkesi otomatikman akılcı olmaya dönüştürdüğü anlamına gelmez, insan böyle olmaktan çok uzaktır. O, sadece şu anlama gelir: Tek bir otomobil, bir gökdelen veya Aristo'nun *Logic* kitabının tek kopyası

kaldığı müddetçe hiç kimse akıllarını terk ederek ve mistik inanca güvenmelerini söyleyerek insanların ümitlerini, istekliliğini ve zevk duydukları şevklerini uyandıramaz. Bu sebeple mistisizmin kültürel bir güç olarak ölü olduğunu söyledim. Bugünkü mistik canlanma girişimlerinde mistiklerin hayata, umuda veya memnuniyete değil, fakat korku, yok oluş ve çaresizliğe yöneldiğine dikkat edin. **"Pes edin, aklınız yetersizdir, hayat sadece bir sığınaktır"** şeklindeki söylemler bir kültürü canlandıramaz.

Şimdi bana eğer dünyanın bugünkü durumundan en çok sorumlu olan kişinin, Rönesans'ın kazanımlarını yok etmede neredeyse başarılı olmuş kişinin adını vermemi isterseniz size Immanuel Kant'ın adını veririm. O, altruizm ahlâkını kurtarmış olan ve bu ahlâkın aklın elinden kurtarılması gerektiğini bilen bir filozoftu.

Bu sadece bir hipotez değildir. Kant'ın felsefeye olan ilgisinin ve felsefedeki amacının misdk bir temeli olmaksızın ayakta duramayacak olan altruizm ahlâkını kurtarmak olduğu bilinen bir tarihsel gerçektir. Kant'ın metafiziği ve epistemolojisi bu amaç için geliştirilmiştir. Tabiî ki, Kant kendini bir mistik olarak ilân etmemişti, zaten Rönesans'tan beri böyle yapan da pek olmamıştır. O kendini aklın *katıksı* aklın şampiyonu olarak göstermiştir.

Bir kavramın etkisini yok etmenin iki yolu vardır: Birincisi açıkça tartışma ile ona saldırmak, diğeri içerden saldırarak zayıflatma yoluyla, yani kavramın anlamını zayıflatma yoluyla, samandan bir kukla yapıp, onun yanlışlığını ispatlamak. Kant İkincisini yapmıştır. Akla saldırmamış –sadece karşılaştırma yoluyla mistisizmin düzgün, rasyonel sağduyu gibi görünmesini sağlayan bir akıl versiyonunu inşa etmiştir. Aklın geçerliliğini reddetmemiş – sadece aklın "sınırlı" olduğunu, bizi dayanılmaz çelişkilere götürdüğünü, bizim algıladığımız her şeyin bir illüzyon olduğunu ve bizim realiteyi veya "olayları olduğu gibi" asla algılayamayacağımızı iddia etmiştir. Aslında o, algıladığımız şeylerin biz onları algıladığımız *için* gerçek olmadığını iddia etmiştir.

Saman kukla, Kant'ın epistemoloji sistemi gibi müthiş can sıkıcı bir tezgâh için kullanılan tuhaf bir benzetmedir. Fakat yine de o tam bir saman kukla gibiydi ve bunların ardından gelen şüpheler, belirsizlikler ve kötümserlikler –insanın her hangi bir şeyi bilemeyeceği kötümserliği–aslında insan bilinci için geçerli değildi; çünkü Kant'ın robotunun temsil ettiği şey bir insan bilinci değildi. Fakat felsefeciler onu bu şekilde anlamışlardır. Ve onlar aklın devre dışı bırakılması nedeniyle gözyaşı dökerken, aklın felsefe sahnesinden tamamen atıldığını ve tartışmakta oldukları melekenin akıl olmadığını anlamadılar.

Hayır, Kant aklı yıkmadı. O sadece başka hiç kimsenin yapamayacağı kadar başarılı bir şekilde aklın altını oydu.

Şu anki felsefelerimizin –pragmatizm, mantıksal pozitivizm ve var olduğunuzu *ispat edemeyeceğinizi* mutlu bir şekilde ilân eden neo-mistiklerin diğer tüm felsefeleri gibi– köklerini araştırırsanız bunların hepsinin Kant'tan türediğini göreceksiniz.

Altruist ahlâkın Kant versiyonuna gelince, Kant bu ahlâkın –özel bir *görev* içgüdüsüne, "kesin buyruğa"* dayanması hariç ilhamdan değil, "saf akıldan" türediğini iddia etmiştir. Kant'ın ahlâk versiyonu bir Hristiyan'ı sağlıklı, neşeli, yardımsever bir bencillik sistemine sahipmiş gibi göstermektedir. Hristiyanlık insanlara sadece komşularını kendisi kadar sevmesini söylemiştir; bu tamamen rasyonel değildir –fakat en azından insanın kendini sevmesini yasaklamamıştır. Kant'ın önerdiği şey tam bir sefillikle kendini hiç düşünmemeydi:

Kant bir davranışı ancak bir görev hissiyle yaparsanız ve ondan maddî veya manevî herhangi bir fayda elde etmezseniz onun ahlâkî olduğunu savunmuştur; eğer bir fayda elde ederseniz davranışınız artık ahlâkî değildir. Bu durum insanın kendini bir "shmoo" hâline –Li'l Abner karikatüründe, birisinin kendisini yemesi isteğiyle etrafta dolaşan küçük, mistik bir hayvan dönüştürme isteğinin en açık şeklidir.

* Kesin Buyruk (Categorical imperative). Kant'ın ahlâk anlayışına göre, bireylerin eylemlerinin belirli, somut sonuçlara yönelmesi değil, ahlâkın temel ilkelerine, Kant'ın tâbiriyle kesin buyruğa uyması önemlidir. Kantçı ahlâkın tek kategorik emperatifi vardır ve o da şudur: "Ancak, aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun." Diğer bütün ödev buyrukları bu ilkeden (buyruktan) türetilir. Kant'ın bu kavramı ve ayrıca bu düşünürün liberalizmle ilişkisi konusunda daha geniş bilgi için bakınız: Atilla Yayla, *Liberalizm,* Liberte Yayınları, Ankara, 1998, s. 142-3

Bugün genelde kabul edilen, fakat suçlu bir şekilde kabul edilen, fakat uygulanamayan – onu kim uygulayabilir ki?

Kant versiyonu altruizmdir. Kant'ı hiç duymamış insanların kendi çıkarlarını kötü bir iş olarak gördüklerinde ortaya koydukları Kant versiyonu altruizmdir. İnsanların herhangi bir kişisel memnuniyet, kazanç veya motivasyon peşinde koşmayı kabul etmekten korktukları zaman, insanlar kendi mutluluklarını aradıklarını itiraf etmekten korktukları zaman, iş adamlarının kâr etmekte olduklarını söylemekten korktukları zaman, ileri düzeyde bir diktatörlük rejimi kurbanlarının kendi "bencil" haklarından bahsetmekten korktukları zaman, işbaşında olan Kant versiyonu altruizmidir.

Kant'ın ve tüm altruist ahlâkın en güzel eseri Sovyet Rusya'dır.

Eğer fikirlerin gücü ve bilhassa ahlâkın gücü konusunda ikna olmak isterseniz, 19. yüzyıl entelektüel tarihi incelemek için iyi bir örnek olacaktır. En muhteşem, daha önce benzeri görülmemiş ve hayal dahi edilmemiş olaylar ve başarılar insanların gözlerinin önünde gerçekleşiyordu; fakat insanlar bugüne kadar da olduğu gibi onları görmediler ve anlamadılar. Sanayi devriminden, Amerika Birleşik Devletleri'nden ve kapitalizmden bahsediyorum. Tarihte ilk defa, insan fiziksel tabiat üzerinde kontrolü sağladı ve insanın insan üzerindeki tahakkümünü ortadan kaldırdı –yani insanlar bilimi ve siyasal özgürlüğü keşfetti. Yaratıcı enerji, bolluk, zenginlik, nüfusun *her* tabakası için yaşam standardı artışı, insan tarihinin büyük kısmındaki sıkıntılı ilerleme ile karşılaştırıldığında 19. yüzyılı bir kurgu ütopyası, gözleri kör edici bir gün ışığı patlaması gibi gösterecek şekildeydi. Eğer dünyadaki yaşam bir kişinin değer standardı ise bu durumda 19. yüzyıl insanoğlunu diğer yüzyılların hepsinin toplamından daha fazla ilerletmiştir.

Bunu kimse takdir etti mi?

Şimdi kimse takdir ediyor mu?

Hiç kimse bu tarihî mucizenin sebeplerini tespit etti mi?

Hayır. Peki onları kör eden şey neydi?

Altruizm ahlâkı.

Bunu açıklayayım. Temelde 19. yüzyıldaki ilerlemenin sadece iki sebebi vardır. Ve aslında bu iki sebep insanlık tarihi boyunca herhangi bir mutlu, faydalı, ilerlemeci çağda bulunmaktadır. Bu sebeplerden biri psikolojik, diğeri ise varoluşla ilgilidir –başka bir

ifadeyle, birisi insan bilinciyle, diğeri ise onun varoluşunun fiziksel durumuyla ilgilidir. Bunlardan ilki *akıl.*, İkincisi ise *özgürlüktür.* Ve ben "özgürlük" derken "yoksulluktan özgür olmak", "korkudan özgür olmak", "geçim sağlama ihtiyacından özgür olmak" gibi şiirsel şapşallığı kastetmiyorum, *baskıdan özgür olmayı,* fiziksel güce dayalı idareden özgür olmayı kastediyorum; ki bunun anlamı *siyasî özgürlüktür.*

Bu ikisi -akıl ve özgürlük-birbirlerinin sonuçlarıdır ve ilişkileri karşılıklıdır: insanlar akılcı olduklarında özgürlük kazanır; insanlar özgür olduklarında ise akıl.

Bunların zıtları *inanç* ve *kuvvettir.* Bunlar da aynı şekilde birbirlerinin sonuçlarıdır: **Tarihte mistisizmin egemen olduğu her dönem bir devletçilik, diktatörlük, zulüm çağıydı. Orta Çağ'a bakınız -ve bugünün politik sistemlerine bakınız.**

19. yüzyıl Rönesans'ın ve Akıl Çağı'nın yani baskın şekilde bir Aristo felsefesinin entelektüel eğiliminin nihaî sonucu ve dışavurumuydu. Ve tarihte ilk olarak, 19. yüzyıl politik özgürlüğün gerekli bir sonucu olarak yeni bir ekonomik sistemini, yani serbest piyasa içinde bir serbest ticaret sistemini, yani kapitalizmi yaratmıştır.

Hayır, o -olması gerektiği gibi-tam, mükemmel, uyduruk olmayan, tamamen laissez-faire [hükümetin sanayi ve ticaret işlerine müdahale etmemesi prensibi.] kapitalizmi değildi. Çeşitli derecelerde hükümet müdahaleleri ve hâkimiyeti ABD'de bile kalmışta ve bu, kapitalizmin en sonunda çökmesine yol açmış olan şeydir. Fakat bazı ülkelerin özgür kalma dereceleri onların tam olarak ekonomik ilerleme derecesiydi. En özgür olan ABD en fazla şeyi başarmıştı.

Kapitalizmin ilk yıllarındaki düşük ücretler ve olumsuz yaşam şartlarına asla takılmayın. Bu durumlar, o zamanın ulusal ekonomilerinin gücünün yetebildiği en iyi durumlardı. Kapitalizm fakirlik yaratmamıştır -onu miras almıştır. Kapitalizm öncesi açlık yüzyılları ile karşılaştırıldığında, kapitalizmin ilk yıllarındaki fakirlerin yaşam şartları onların o zamana kadar hayatta kalabilmek için sahip oldukları ilk şanstı. Bunun kanıtı, daha önceki yüzyıl başına %3 civarında olan nüfus artışıyla karşılaştırıldığında, 19. yüzyılda Avrupa nüfusundaki %300'lük büyük artış oranıdır.

Peki bu neden fark edilmemiştir?

İnsanoğlunun gerçekten muhteşem velinimeti kapitalizm eskiden ve bugün neden kızgınlık, itham ve nefretten başka bir şeyle anılmamaktadır?

Kapitalizmin sözde savunucuları neden eskiden ve bugün onun adına özür dilemeyi sürdürmektedirler?

Çünkü bayanlar ve baylar, ***kapitalizm ve altruizm birbiriyle uyuşmamaktadır.***

Bu konuda yanılmayın, ve onu cumhuriyetçi arkadaşlarınıza da söyleyin: Kapitalizm ve altruizm aynı kişide veya aynı toplumda birlikte bulunamaz.

Bunu, kapitalizmi "kamu çıkan" veya "genel refah" veya "topluma hizmet" ya da fakirlere sağladığı fayda açısından haklı çıkarmaya çalışanlara anlatın. Bunların hepsi doğrudur; fakat hepsi kapitalizmin -hedefi, amacı veya ahlâkî bakımdan haklılaştırılması değil yan ürünleridir; ikincil sonuçlarıdır. Kapitalizmin ahlâkî haklılığı insanın ne kendisini başkalarına, ne de başkalarını kendisine feda etmeden kendisi için varolmaya hakkının olmasıdır; o, insanın -her insanın-diğerlerinin amaçlarına ulaşma yollan değil, başkasının ihtiyaçlarına

hizmet eden bir kurbanlık hayvan değil, kendi başına bir amaç olduğunun tanınmasıdır.

Bu, kapitalizmin işlevinde mündemiçtir; fakat şu ana kadar ahlâkî terimlerle hiçbir zaman açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Niçin edilmemiştir?

Çünkü bu, insanların bugüne kadar karşı çıkmaktan korktuğu altruizm ahlâkına tümüyle karşı olan bir ahlâkın temelidir.

Burada insanoğluna trajik, anlamı saptırılmış bir övgü söz konusudur: Tüm irrasyonelliklere, tutarsızlıklara, iki yüzlülüklere, kaçamaklara rağmen, insanların çoğu temel konularda *ahlâkî açıdan doğru* olma hissi olmadıkça harekete geçmeyecektir ve kendilerinin kabul etmiş oldukları ahlâka karşı çıkmayacaklardır. Onu ihlâl edecekler, onun üzerinde hile yapacaklar, fakat ona karşı çıkmayacaklardır; onu ihlâl ettiklerinde kendilerini suçlayacaklar-dır. Ahlâkın gücü tüm entelektüel güçler içinde en büyük olanıdır -ve insanoğlunun trajedisi insanların kabul ettiği kısır ahlâk sisteminin, aralarındaki en iyi kişilerin aracılığıyla kendilerini yıkmasında yatmaktadır.

Altruizm onların ahlâk ideali olduğu müddetçe, insanlar kapitalizmi ahlâksız görmek zorundaydı; kapitalizm başkalarına hizmet ve feragat prensipleriyle kesinlikle çalışmaz, çalışamaz. Bu, 19. yüzyıl entelektüellerinin çoğunun kapitalizmi bu dünyanın âdi, sönük, maddî gereksinimi olarak görme ve doğaüstü ahlâk ideallerine can atmalarının sebebiydi. Başlangıçtan itibaren kapitalizm sessizlik içinde, hakkı teslim edilmeksizin ve savunulmaksızın *(ahlaken* savunulmaksızın) başarılarının ihtişamını gözler önüne sererken, gittikçe artan sayıda entelektüel yeni bir rüyaya, sosyalizme ilerliyordu.

Kapitalizmin başarısızca savunulmasının küçük bir örneği, onun çok ünlü savunucuları tarafında verilmektedir; İngiliz sosyalisderinin (Fabianların) John Stuart Mili ve Jeremy Bentham'ın öğrencileri ve hayranları olduğunu ifade edelim.

Sosyalistler kendi açılarından belli bir mantık tipine sahipti: Eğer herkesin herkes için ortaklaşa kendini feda etmesi ahlâkî ideal ise, bu durumda sosyalistler burada, bu dünyada bu ideali gerçekleştirmek istemişlerdi. Sosyalizmin işe yaramayacağı veya yarayamayacağı argümanları da onları durdurmadı: Altruizm de asla işe yaramamıştır; fakat bu durum insanların durup, onu sorgulamasını sağlamamıştır. Bu tip soruları ancak *akıl* sorabilir -ve onlara her zaman *aklın* ahlâkla ilgisi olmadığı, ahlâkın aklın ilgi alanı dışında olduğu, hiçbir rasyonel ahlâk tanımlanması yapılamayacağı söylenmiştir.

Sosyalizmin ekonomi teorilerindeki yanılgılar ve çelişkiler bugün olduğu kadar 19. yüzyılda da tekrar tekrar ifşa edilmiş ve bu teoriler çürütülmüştü. Fakat bu hiç kimseyi durdurmadı ve durdurmuyor: Bu bir ekonomi meselesi değil, ahlâk meselesidir. Entelektüeller ve sözde idealistler sosyalizmi işe yarar yapmaya kararlıydı. Nasıl?

İrrasyonellerin o meşhur metoduyla: *Bir şekilde.*

Gidişatı politik özgürlük yönüne çeviren ve mutlak devlet, totaliter hükümet idaresi, hükümetin uygun gördüğü şekilde vatandaşlarının hayatlarını kontrol etme hakkı konusundaki doktrinleri yeniden hayata geçiren, büyük iş patronları, sendikalar ve çalışan sınıf değil, entelektüellerdi. Bu kez o **"kralların İlâhi hakları"** adına değil, kitlelerin kutsal hakkı adına idi. Temel prensip aynıydı: Hükümet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmiş olan kişinin ahlâk doktrinlerini silah zoruyla dayatma hakkı.

İnsanların birbiriyle anlaşmasının iki yolu vardır: Silahlar ve mantık. Güç veya ikna etme. Mantık yoluyla kazanamayacağını bilenler daima silaha başvurmuştur.

Bayanlar ve Baylar, sosyalistler rüyalarını gerçekleştirdiler. Rüyalarını 20. yüzyılda üç kez yaşadılar ve daha düşük seviyede başka kopyalarını da yaşadılar. Rüyalarını her olası şekil ve tipte gerçekleştirdiler, dolayısıyla sosyalizmin tabiatı hakkında yanılmak söz konusu değildir: Sovyet Rusya, Nazi Almanyası ve Sosyalist İngiltere.

Bu, modern entelektüellerin en çok el üstünde tuttuğu geleneğin çöküşüydü. Kollektivizmi bir siyasî fikir olarak çökerten 2. Dünya Savaşı idi. Evet, onun sloganları hâlâ alışılmış bir şey olarak, toplumsal uyum olarak ve kazara bir şekilde insanların ağızlarındadır; fakat o artık bir ahlâk simgesi değildir. O, çirkin, dehşet verici bir realitedir – ve bugünün entelektüellerinin suçunun bir kısmı onu *onların* yaratmış olmasıdır. Bir zamanlar soylu bir deneme olarak alkış tutmuş oldukları Sovyet Rusya'nın kendileri için kanlı bir mezbahana olduğunu görmüşlerdir. Nazi Almanya'sını görmüşlerdir –ve "Nazi" kelimesinin "Nasyonal Sosyalizm" olduğunu bilmektedirler. Onları en büyük düş kırıklığına uğratan ve hayallerini suya düşüren şey Sosyalist İngiltere idi: Burada onların gerçek rüyası, yani kansız bir sosyalizm vardı; burada güç cinayet için değil, sadece kamulaştırma için kullanılıyordu, kimsenin canı alınmıyordu ama ürettiği alınıyordu (yani hayatlarının geleceği alınıyordu); burada katledilmemiş, fakat intihar etmeyi seçmiş bir ülke vardı. Modern entelektüellerin çoğu, kaçamakçı olanlar da dahil, şimdi sosyalizmin –veya herhangi bir politik ve ekonomik kollektivizmin–gerçekte ne anlama geldiğini anlamıştır.

Bugün onların baştan savma kollektivizm tavsiyesi sözde muhafazakârların kapitalizmi savunması kadar silik, boş ve kaçamakçıdır. Bu savunmanın ateşi ve ahlâkî şevki gitmiştir. Liberallerin [Buradaki kullanımıyla liberal kavramı, yukarıda da belirtildiği gibi, Amerikan solcularına ve Demokrat Parti taraftarlarına işaret etmektedir.], Rusya'nın *gerçekten* sosyalist olmadığını veya bu işin tamamen Stalin'in hatası olduğunu veya sosyalizmin İngiltere'de asla *gerçek* bir şansa sahip olmadığını veya tavsiye ettikleri şeyin *bir şekilde* farklı olduğunu söylediğini duyduğunuzda –bilirsiniz ki dayanacak bir şeyleri olmayan ve "bir şekilde benim çetem daha iyisini yapardı" boş umuduna sığınmış insanların sesini duymaktasınız demektir.

Modern entelektüeller, liberaller ve muhafazakârların benzer şekilde gizli korkusu olan, huzursuzluklarının altındaki kabul etmedikleri ve şu anki tüm mantıksızlıklarının önlemeye ve gizlemeye çalıştığı dehşet, Sovyet Rusya'nın altruizmin tam, gerçek ve tutarlı bir simgesi olduğu, Stalin'in soylu bir fikri soysuzlaştırmadığı ve bunun altruizmin gerçekleşebileceği veya uygulanabileceği tek şekil olduğu itiraf edilmemiş bilgisidir. Eğer hizmet ve kendini feda etme ahlâkî bir ideal ise ve eğer insanın doğasındaki "bencillik" insanları kurban olma fırınlarına adamaktan alıkoyuyorsa, insanların kendi iyilikleri için veya insanlığın iyiliği için veya gelecek nesillerin iyiliği için veya en son bürokratın en son beş yıllık planının iyiliği için bir diktatörün insanları süngü zoruyla dürtüklememesi gerektiğine dair bir gerekçe –mistik bir ahlâkçının verebileceği hiçbir gerekçe– yoktur. Herhangi bir zulme karşı çıkmak için gösterebilecekleri bir sebep yoktur. İnsan hayatının değeri mi?

İnsanın varolma hakkı mı?

Kendi mutluluğun peşinden koşması hakkı mı?

Bunlar altruist ahlâkın antitezi olan bireyselliğe ve kapitalizme ait olan kavramlardır.

Yirmi yıl önce muhafazakârlar, liberallerin ahlâkî açıdan saldırgan şekilde kendilerinin doğru oldukları şeklindeki duruşları karşısında şüpheli, kaçınmacı ve ahlâken silahsız durumdaydı. Bugün her ikisi de komünistlerin saldırganlığı karşısında şüpheli, kaçınmacı ve ahlaken silahsız durumdadır. Bu artık bir *ahlâkî* saldırganlık değil, bir zorbanın gerçek saldırganlığıdır -fakat modern entelektüelleri silahsızlandıran şey kendilerinin alkış tuttuğu ahlâkın kaçınılmaz, nihaî ve tek ürününün bir *zorba* olduğunun gizlice fark edilmesidir.

İnanç ve kuvvetin birbirinin sonucu olduğunu ve mistisizmin daima kuvvete dayalı bir yönetime yol açacağını söyledim. Bunun sebebi mistisizmin kendi tabiatında saklıdır. Akıl insanlar arasındaki iletişim ve anlaşmanın tek *nesnel* yoludur; insanlar birbiriyle akla dayalı şekilde anlaşırlarsa, realite onların *nesnel* standardı ve referans kaynağıdır. Fakat insanlar doğaüstü bilgi yollarına sahip olduğunu iddia ettiğinde hiçbir ikna, iletişim veya anlayış mümkün değildir.

Ormandaki vahşi hayvanları neden öldürürüz?

Çünkü bizim için onlarla anlaşmanın başka yolu yoktur. Ve bu mistisizmin insanoğlunu indirgediği durumdur -bu, anlaşmazlık söz konusu olduğunda insanların fiziksel şiddet dışında başka başvuracak şeylerinin olmadığı bir durumdur.

Ve dahası: Hiçbir kişi veya mistik elit tüm toplumu güç kullanımı olmaksızın rastgele iddialara, fermanlara ve kaprislere boyun eğmiş hâlde tutamaz. **“Bu böyledir, çünkü ben öyle söylüyorum”** formülüne başvuran herkes eninde sonunda bir silaha sarılmak zorunda kalacaktır. Tüm materyalistler gibi komünistler de neomistiklerdir: Kişinin aklı vahiy için veya şartlı refleks için reddetmesi fark etmez. Temel fikir ve sonuçlar aynıdır.

Modern entelektüellerin dünyada zincirlerinden kurtulmasına yardım ettiği şeytan budur ve bu onların işlediği suçtur.

Şimdi dünyanın durumuna bir bakınız. Karanlık Çağlar’ın işaretleri ve belirtileri dünyanın her yerinde tekrar yükselişe geçmiştir. Köle işgücü, yargısız infazlar, işkence odaları, toplama kampları, toplu kıyımlar -kapitalizmin uygar dünyada ortadan kaldırdığı her şey şimdi neomistiklerin yönetiminde geri getiriliyor.

Entelektüel hayatımızdaki duruma bakınız. Felsefede Kant versiyonu aklın zirvesi bizi sözlüklerin ve gramer kitaplarının varlığını unutan, şu gibi soruları inceleyen sözde filozofların etrafta dolaştıkları bir noktaya getirdi: “ ‘Kedi paspasın üstündedir’ deyince ne kastederiz?” -diğer filozoflar isimlerin hayal olduğunu, fakat “eğer-öyleyse”, “fakat” ve “veya” gibi kelimelerin derin felsefî öneme sahip olduğunu ilân etmektedir, bir başka grup ise “yasaklanmış kelimeler indeksi” ile oynamakta ve bu indekse “kimlik-esas-akıl-madde-gerçek-şey” gibi kelimeleri de dahil etmek istemektedirler.

Psikolojide bir ekol insanın tabiatı gereği çaresiz, suç dolu, içgüdüyle yönlendirilen bir robot olduğunu iddia ederken, bir diğer ekol bunun doğru olmadığı şeklinde itiraz eder; çünkü insanın bilinçli olduğunu ispat eden hiçbir bilimsel kanıt yoktur.

Edebiyatta insan, çöp kutusunda yaşayan akılsız bir kötürüm olarak gösterilir. Sanatta insanlar kendilerinin nesneleri değil, *duyguları* resmettiklerini ilân ederler. Gençlik hareketlerinde -eğer böyle denebilirse-“asi” olduklarını açıkça ilân eden genç erkekler ilgi çekerler.

Onun tüm ruhu ve hem sebebi hem de ulaştığı üst seviye, size okuyacağım bir alıntıda bulunmaktadır. Bu alıntıya, *Atlas Shrugged* da dünyanın insan-karşıtı, akıl karşıtı ve hayat-karşıta olan mistisizm ve altruizm tarafından yok edilmekte olduğunu ifade ettiğimi söyleyerek başlayacağım. Şüphesiz, beni abartma yaptığım şeklinde suçlayarak dinlediniz. Şimdi size önde gelen bir üniversitede emekli bir öğretim üyeleri seminerlerinde yayınlanan bir makaleden bir pasaj okuyacağım.

"Belki de gelecekte aklın önemi ortadan kalkacaktır. Belki de sıkıntı anlarında yol gösterici olarak, insanlar düşüncelerine değil, sıkıntı çekme yeteneklerine başvuracaklardır. Düşünürleriyle üniversiteler değil, sıkıntı yerleri ve sıkıntılı insanlar, düşkünler evi ve toplama kamplarındaki insanlar, bürokrasideki çaresiz karar vericiler ve siperlerdeki çaresiz askerler – bunların hepsi insanın felaket bilgilerini yaratıcı bir şeye dönüştüren, insanoğlunun yolunu aydınlatan şeyler olacaktır. Yeni bir çağa giriyor olabiliriz. Kahramanlarımız Isaac Newton veya Albert Einstein gibi entelektüel devler değil, düşünceden daha büyük olan mucizeyi bize gösterecek olan Anne Frank gibi kurbanlar olabilir. Onlar bize nasıl tahammül edileceğini, kötülükler ortasında iyiyi nasıl yaratacağımızı ve ölümün varlığında sevgiyi nasıl artırabileceğimizi öğretir. Ancak, eğer bu gerçekleşirse, üniversite hâlâ yerinde duracaktır. Entelektüel insanın kendisi bile yaratıcı ıstırabın örneği olabilir."

Bürokrasinin "çaresiz karar alıcılarını" sorgulayamayacağımıza -*onların* toplama kamplarının siperlerin ve Anne Frank gibi kurbanların sebebi olduğunu keşfetmeyeceğimize dikkat edin. Bu gibi kurbanlara yardım etmeyeceğiz, sadece duyulan ıstırabı hissedeceğiz ve daha fazla acı çekmeyi öğreneceğiz -bu konuda elimizden bir şey gelmez, çaresiz bürokratların elinden bir şey gelmez, hiç kimsenin elinden bir şey gelmez -bize entelektüeller değil, düşkünler evi sakinleri rehberlik edecektir; akıl değil, ıstırap üstün değerdir.

Bayanlar ve Baylar, bu kültürel iflastır.

"Mücadele" sizin sloganınız olduğundan, eğer mücadele arıyorsanız tarihteki en büyük mücadele ile karşı karşıya olduğunuzu söylüyorum. *Ahlâkî* bir devrim en zor, en çok çaba gerektiren, en radikal isyan şeklidir; fakat bugün yapılması gereken şeydir, kabul ederseniz. "Radikal" dediğimde bunu gerçek ve saygın anlamında, temel anlamında söylüyorum. Medeniyet yok olmak zorunda değildir. Vahşiler sadece bizim hatamızdan dolayı kazanıyor-lar. Fakat onlarla sonuna kadar ve tam dürüstlükle savaşmak için reddetmeniz gereken şey altruizm ahlâkıdır.

Şimdi benim felsefem olan objektivizmin size ne sunduğunu bilmek isterseniz, size bazı genel ipuçları vereceğim. Fakat bir konferansta tüm felsefemi anlatmaya kalkışmayacağım. Size sadece kendine ilgi duymanın rasyonel ahlâkı ile yani altruizmin zıttı ile ne kastettiğime, insanlar için ne tip bir ahlâkın söz konusu olduğuna ve niçin böyle olduğuna dair bazı ipuçları vereceğim. Size şunu hatırlatmakla başlayacağım: Bilhassa bugünkülerin çoğu olmak üzere, çoğu filozof, ahlâklı olmanın mantık alanı dışında olduğunu, hiçbir akılcı ahlâkın tanımlanamayacağını ve insanların ahlâka hiçbir *pratik* sebeple ihtiyacı olmadığını sürekli olarak iddia etmektedirler. Onlar, ahlâkın insan varoluşu için bir gereksinim olmadığını, fakat sadece bir tür mistik lüks veya keyfî sosyal kapris olduğunu iddia ederler; aslında onlar bizim niçin ahlâklı olmamız gerektiğini hiç kimsenin ispatlayamayacağını iddia ederler; akılda ahlâklı olmayı gerektirecek hiçbir sebebin bulunmadığını iddia ederler.

Size kendi ahlâkımın esasını ve temelini *Atlas Shrugged* da yazdığımdan daha iyi bir şekilde özetleyemem. Bu nedenle, onu başka cümlelerle ifade etmeye kalkışmak yerine, size *Atlas Shrugged* dan benim ahlâkımın niteliğine, temeline ve ispatına dair olan pasajları okuyacağım.

"İnsan zekâsı, onun asıl hayatta kalma aracıdır. Hayat ona bahşedilmiştir; fakat hayatta kalma verilmemiştir.

Ona bedeni verilmiştir; fakat bedeninin beslenmesini devam ettirme verilmemiştir.

Ona aklı verilmiştir; fakat aklının içeriği verilmemiştir.

Canlı kalmak için insan davranışta bulunmalıdır ve davranışta bulunmadan önce hareketinin özelliğini ve amacını bilmek zorundadır.

İnsan, yiyeceği hakkında ve onu nasıl elde edeceği hakkında bilgi sahibi olmadan yiyeceği elde edemez.

Amacı hakkında ve bu amacı nasıl başaracağı konusunda bilgi sahibi olmadan bir çukur kazamaz –veya siklotorn inşa edemez. Hayatta kalmak için düşünmek zorundadır."

"Fakat düşünmek tercihe açık bir harekettir. Umursamaksızın 'insan tabiatı' olarak adlandırdığınız şeyin anahtarı, birlikte yaşadığınız, ancak adını açıklamaktan dehşete düştüğünüz açık sır, *insanın iradeye dayalı bilinçli bir varlık olduğu* gerçeğidir. Akıl otomatik olarak çalışmaz; düşünme mekanik bir işlem değildir, mantık bağlantıları içgüdüyle yapılmaz. **Midenizin, akciğerlerinizin veya kalbinizin fonksiyonu otomatiktir; fakat aklınızın fonksiyonu otomatik değildir. Hayatınızın herhangi bir anında veya sorununda düşünmeye veya bu işten kaçınmaya özgürsünüz.** Fakat tabiatınızdan, sizin hayatta kalma aracınızın *akıl* olduğu gerçeğinden –bu nedenle bir insan olan *kendiniz* için 'olmak ya da olmamak' sorusunun 'düşünmek ya da düşünmemek' olduğu gerçeğinden kaçmakta özgür değilsiniz."

"İradî bilince sahip bir canlı otomatik bir davranış şekline sahip değildir. İnsan, hareketlerine yol göstermesi için bir değerler sistemine ihtiyaç duyar. 'Değer' kişinin kazanmak ve korumak istediği şey, 'erdem' ise kişinin onu kazanma ve muhafaza etme hareketidir. Değerden, 'kim için ve ne için değer?' sorusuna bir cevap vermesi beklenir. 'Değer', bir alternatif karşısında bir standardı, bir amacı ve davranışın gerekliliğini varsayar. Alternatifler olmadığı durumda hiçbir değer söz konusu olamaz." "Evrende sadece bir temel alternatif vardır: Varolma ya da varolmama. Ve bu sadece tek bir sınıf varlıklara, canlı organizmalara hastır. Cansız maddenin varlığı şartlara bağlı değildir, yaşamın varlığı ise bağlıdır: Hayat özel bir hareket tarzına bağlıdır. Madde yok edilemez niteliktedir, şeklini değiştirir; fakat varolmaktan vazgeçemez. Sabit bir alternatifle, yani yaşam veya ölümle yüz yüze olan sadece canlı bir organizmadır. Yaşam bir kendini devam ettirme işlemidir ve kendinden kaynaklanan bir hareket işlemidir. <u>Eğer bir organizma bunu yapamıyorsa, ölür; kimyasal elementleri kalır, fakat yaşamı varolmaktan çıkar. 'Değer' kavramını olası yapan sadece 'yaşam' kavramıdır. iyilik veya kötülük sadece canlı bir varlık içindir." "Yaşamak için bir bitki kendini beslemek zorundadır.</u> Onun ihtiyaç duyduğu güneş ışığı, su, kimyasallar doğanın onun hizmetine sunduğu değerlerdir; onun yaşamı onun davranışlarını belirleyen değerin standardıdır. Fakat bitkinin davranışını tercih etmesi söz konusu değildir; bitkinin

karşılaştığı şartların alternatifleri vardır, fakat onun fonksiyonunun alternatifi yoktur: Hayatını devam ettirmek için otomatik olarak davranır; kendini yok edecek tarzda davranamaz."

"Bir hayvan hayatını devam ettirecek şekilde teçhiz edilmiştir; duyuları ona otomatik bir hareket tarzı ve neyin iyi neyin kötü olduğuna dair otomatik bir bilgi sunar. Bilgisini artırma veya bilgiyi göz ardı etme yeteneği yoktur. Bilgisinin yetersiz olduğu durumlarda ölür. Fakat yaşadığı müddetçe bilgisine dayanarak hareket eder; otomatik güvenlik ile ve tercih etme yeteneği olmayışı ile, kendi çıkarını göz ardı edemez, kötüyü seçecek şekilde ve kendi kendini yok edici şekilde davranmayı tercih edemez."

"İnsan, hiçbir otomatik hayatta kalma sistemine sahip değildir. Onun tüm diğer canlı şeylerden farkı, alternatifler karşısında *iradeye dayalı tercih* yoluyla davranması gerekliliğidir. Onun için neyin iyi veya neyin kötü olacağı hakkında, hayatının hangi değerlere bağlı olduğu hakkında, hangi hareket tarzına ihtiyacı olduğu konusunda otomatik bilgisi yoktur. Bir kendini koruma *içgüdüsü* gevezeliği mi yapıyoruz?

Bir kendini koruma içgüdüsü kesinlikle insanın sahip olmadığı bir şeydir. Bir *içgüdü* kesin ve otomatik bir bilgi şeklidir. Bir arzu bir içgüdü değildir. Bir yaşama arzusu size yaşama için gerekli olan bilgiyi vermez. Ve insanın yaşama arzusu bile otomatik değildir: Sizin sahip olmadığınız arzunun bu olması sizin bugünkü gizli şeytanınızdır. Sizin ölüm korkunuz bir yaşam aşkı değildir ve size onu muhafaza etmek için gereken bilgiyi vermeyecektir, insanlar bilgilerini tabiatın kendilerini mecbur kıldığı düşünme işlemiyle elde etmeli ve hareketlerini böyle seçmelidir, insan kendini yok edecek şekilde davranma gücüne sahiptir -ve bu, tarihin büyük kısmında insanın yaptığı şeydir..

"İnsana rasyonel varlık denmektedir, fakat rasyonellik bir tercih konusudur -ve doğanın insana sunduğu alternatif, akıllı varlık veya intihar hayvanı olmaktır. İnsan, tercihiyle insan olmak zorundadır; hayatını, tercih ederek bir değer olarak sürdürmelidir; tercih yoluyla ihtiyaç duyduğu değerleri keşfetmeli ve kendi erdemlerini uygulamalıdır."

"Tercih yoluyla kabul edilen bir değerler sistemi bir ahlâk sistemidir."

"Şu anda beni duyan kişi, her kim iseniz, sizin içinizde yozlaşmadan kalan, yaşayan kalıntıya, insan kalıntısına, *aklınıza,* sesleniyorum ve diyorum ki: **Aklın insana has bir ahlâkı vardır ve aklın ahlâkının değer standardı *insanın Hayatıdır***

"İyi, bir canlı varlığın hayatı için uygun olan her şeydir, kötü hayatı yok eden her şeydir."

"Tabiatının gerektirdiği gibi, insanın hayatı akılsız bir hayvanın, yağmacı bir haydudun veya aylak bir mistiğin hayatı değil, canlı bir varlığın yaşamıdır -bu zorbalık ve dolandırıcılık yoluyla değil, başarma yoluyla bir yaşamdır-çünkü insanın hayatta kalması tek bir şeyin, yani aklın sayesindedir."

"İnsanın hayatı ahlâk *standardıdır,* fakat sizin kendi yaşamınız onun *amacıdır.* Eğer dünyada varolmak sizin amacınız ise, hareketlerinizi ve değerlerinizi insana has olan bu standarda göre, yerine yenisi konamayan değeri -yani hayatınızı-muhafaza etmek, onun içini doldurmak ve tadını çıkarmak için seçmelisiniz."

Bayanlar ve Baylar, bu objektivizmin size sunduğu şeydir.

Ve kararınızı verdiğinizde, onun tek alternatifinin komünist kölelik olduğunu hatırlamanızı

isterim. "Ortayol" sadece belli bir süre kalabilen, kararsız bir radyoaktif element gibidir ve zamanı azalmaktadır. Bir orta yol için daha fazla şans yoktur.

Bu konu, ortada değil, tutarlı iki kutup arasında belirlenecektir. Yani objektivizm ve komünizm arasında. Tercihiniz insanın varolma hakkına dayalı rasyonel bir ahlâk veya geçen yıl TV'nizin ekranında görmüş olduğunuz gibi sahiplerin idaresi altındaki köle işgücü kampları anlamına gelen altruizmden birisi olacaktır. Eğer istediğiniz bu ise, karar sizindir.

Fakat bu tercihi körü körüne yapmayın. Siz genç kuşak, yaşlılarınız -Sovyet Rusya'yı silahlandıran ve Amerikan kapitalizminin son kalıntılarını yıkan 30'ların liberalleri-size en kötü şekilde ihanet etmektedir. Onların şimdi size sunabilecekleri tek şey siperler veya size okuduğum "yaratıcı ıstırap çekme" tırnak içi ifadesinde verilen tip tavırdır. Her yerde duyacağınız tüm şey budur: **"Başlamadan vazgeç. Denemeden vazgeç."** Ve vazgeçtiğinizden emin olmak için, 19. yüzyılın ne olduğunu bilmenize dahi izin vermezler. Burada bunun tamamen doğru olmayabileceğini ümit ediyorum; fakat üniversitelerde kapitalizmin ne olduğu konusunda en ilkel konularda bile net bir fikri olmayan pek çok genç insanla tanıştım. Onlar sizin kapitalizmin teorisinin ne olduğunu da, uygulamada nasıl çalıştığını da, onun gerçek tarihinin ne olduğunu da bilmenizi istemezler.

Çok kolay vazgeçmeyin; hayatınızı satmayın. Kendi başınıza bir araştırma çabası içine girerseniz, vazgeçmenizin gerekli olmadığını ve şimdi bizi tehdit eden sözde güçlü canavarın, insanın ilk ayak seslerini duyan bir fare gibi kaçacağını göreceksiniz.

Sizi tehdit eden fiziksel bir tehlike değildir ve sözde entelektüel liderlerimize size mahvolduğumuzu söylettiren askerî meseleler değildir. Bu, açıkça onların mazeret bulmalarıdır. Gerçek tehlike, komünizmin onların ahlâkî zeminlerde çarpışmayı göze alamadığı bir düşman olmasıdır ve komünizmle ancak ahlâkî zeminlerde mücadele edilebilir.

Öyleyse tercih konusu budur. Bir daha düşünün. Konuyu düşünün, fikirlerinizi kontrol edin, geçmiş tarihi kontrol edin ve insanların asla özgür olamayacağının doğru olup olmayacağını anlamaya çalışın. Bu doğru değildir, çünkü insanların özgür olmuş olduğu zamanlar vardır. Bunu mümkün kılan şeyin ne olduğunu bulun. Kendiniz için bulun. Ve sonra ikna olduysanız,-rasyonel olarak ikna olduysanız-dünyayı birlikte kurtaralım. Hâlâ vaktimiz var.

Galt'ı bir kez daha analım, bu sizin önünüzdeki tercihtir. Aklınız ve varolma aşkınız buna karar versin.

Sh:95-122

GÖREV Mİ? NEDENSELLİK Mİ? 1974

Ahlâk felsefesinin tarihindeki en yıkıcı anti-kavramlarından biri "görev" kelimesidir.

Anti-kavram meşru bir kavramın yerini alması ve onu yok etmesi için geliştirilmiş olan sunî, gereksiz ve rasyonel kullanımı mümkün olmayan bir terimdir. "Görev" kelimesi münferit kavramlardan daha fazlasını yok etmektedir. O, bir metafizik ve psikolojik katildir: Rasyonel bir hayat görüşünün tüm esaslarını ortadan kaldırır ve onları insan davranışları için uygulanamaz hâle getirir.

"Görev" kelimesine anlam bakımından en yakın olan meşru kavram "yükümlülük"'tür. Bu

ikisi sık sık birbiri yerine kullanılmaktadır; fakat onların arasında insanların algıladığı, ancak nadiren tanımladığı derin bir farklılık vardır.

The Random House İngilizce Dil Sözlüğü (Unabridged Baskısı, 1966) farkı şöyle tanımlamaktadır: "Görev, yükümlülük kişinin kendisini mecbur hissettiği şeyi ifade eder. Görev vicdanının, dindârlığının, doğrunun veya kanunun sürekli diktası nedeniyle kişinin yaptığı veya yapmaktan sakındığı şeydir: **Kişinin ülkesine karşı görevi; kişinin doğruyu söyleme, çocukları doğru şekilde yetiştirme görevi.** Bir yükümlülük kişinin âdet, gelenek veya adap gereklerini veya belli, özel ve sık sık kişisel bir vaat veya anlaşmayı yerine getirmek için yapmaya mecbur olduğu şeylerdir: *Malî veya sosyal yükümlülükler."*

Aynı sözlükte; *"Görevini bilen-,* saygı gösteren, uysal, boyun eğen..."

Eski bir sözlük bu konuda biraz daha açıktır: "Görev: Ebeveynlerden veya kendinden üst mertebede olan kişilerden kaynaklanan, itaat veya boyun eğme olarak gösterilen davranış.. *"Görevini bilen-.* İtaat etme, boyun eğme veya riayet etmeyi talep etme hakkı bulunan bir kişi tarafından istenen görevleri yapma veya yapmaya hazır olma..." (*Webster's International Dictionary,* 2. Baskı, 1944).

"Görev" teriminin anlamı şudur: Yüksek bir otorite-1 ye uyma dışında bir sebepten kaynaklanmayan, herhangi bir kişisel amaç, teşvik, arzu veya çıkar gözetmeden bazı davranışları yapmaya duyulan ahlâkî gereklilik.

Bu anti-kavramın realiteden türeyen bir soyutluk değil, mistisizmin bir ürünü olduğu aşikârdır. Bir mistik ahlâk teorisinde, "görev" insanın doğaüstü bir otoritenin emirlerine itaat etmesi gerektiği fikrini ifade eder. Bu anti-kavram laikleştirilmişse de ve Tanrı iradesinin otoritesi, ebeveynlere, ülkeye, devlete, insanoğluna vs. gibi dünyevî varlıklara verilmişse de, onların sözde üstünlüğü hâlâ mistik bir fermandan başka bir konumda değildir. Kim, hangi cehennemde bu tip bir itaati, bir boyun eğmeyi talep etme hakkına sahip olur?

Bu sualin tek uygun şekli ve yeri budur; çünkü hiç kimse ve hiçbir şey burada, dünyada böyle bir hak veya talepte bulunamaz.

"Görev"in en büyük savunucusu Immanuel Kant'tır; diğer kuramcılardan öylesine öteye gitmiştir ki, onlar, karşılaştırıldığında masum iyilikseverler olarak görünmektedirler. Kant "görevin" tek erdem standardı olduğunu savunmaktadır; fakat erdem görevin kendi ödülü değildir: Eğer bir ödül söz konusu ise o artık erdem değildir. Kant, tek ahlâkî motivasyonun görev uğruna göreve kendini adamak olduğunu savunmaktadır; ancak böylesine mükemmel bir adamayla motive olmuş bir hareket (yani herhangi bir "istek" [arzu] veya kendi çıkarı ile ilgili olmadan yapılan bir hareket) ahlâklı bir harekettir.

"Kişinin hayatını koruması bir görevdir, ve dahası herkesin böyle yapmaya doğrudan bir eğilimi vardır. Fakat bu amaçla, çoğu insanın bu görevden çıkardığı titiz özenin hiçbir esaslı değeri yoktur, ve böyle yapmayı söylemek hiçbir ahlâkî önem taşımaz. İnsanlar hayatlarını görevden korumazlar, görev nedeniyle korurlar. Fakat zorluklar ve ümitsiz derder hayatın tadını tamamen yok ederse, eğer ruhen güçlü olan şanssız bir insan kaderine karşı umutsuz veya üzgün olmak yerine hiddetlenirse ve ölümü isterse ve ancak hayatını sevmeksizin onu arzu veya korku nedeniyle değil, görevden dolayı muhafaza ederse bu durumda onun söylemi ahlâkî bir öneme sahiptir." (Immanuel Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellen*, ed. R.P.

Wolff, New York, Bobbs-Merril, 1969, s. 16-17.)

Ve "Kutsal Kitap'ın bize komşumuzu ve hatta düşmanımızı sevmemizi emreden bölümlerini de şüphesiz bu şekilde anlamalıyız; çünkü sevmek, istek olarak emredilemez. Fakat onu hiçbir arzu tahrik etmediğinde ve hatta ona doğal ve baş edilemez bir nefret ile karşı çıkıldığında, görevin faydası patolojik sevgi değil, pratik sevgidir; o hislerin arzusunda değil niyette, merhametli sempatide değil hareket prensiplerinde bulunur ve ona kendi başına emredilebilir.

"[Böylece ahlâklı oluşun ilk önerisi, ahlâkî değere sahip olmak için bir hareketin görev nedeniyle yapılması gereğidir]" (Aynı kitap., s.18-19; parantezler içindeki cümle Wolff'a aittir.)

Eğer birisi onu kabul ederse, "görev" anti-kavramı realite olgusunu yok eder; anlaşılması mümkün olmayan, doğaüstü bir güç gerçeklerin önüne geçer ve içerik veya sonuçlarına bakmaksızın kişinin hareketlerini dikte ettirir.

"Görev" aklı yok eder; kişinin bilgisinin ve muhakemesinin yerini alır ve kişinin davranışlarında düşünme ve muhakeme işlemini devre dışı bırakır.

"Görev" değerleri yok eder; kişinin anlaşılmaz bir emir uğruna kendi yüksek değerlerine ihanet etmesini veya onları feda etmesini gerektirir ve değerleri kişinin ahlâkî niteliği için bir tehdit hâline getirir; çünkü zevk veya arzu yaşamak kişinin amaçlarının ahlâkî temizliğine gölge düşürür.

"Görev" sevgiyi yok eder; kim "arzudan" dolayı değil de, "görevden" dolayı sevilmek ister ki?

"Görev" kendine saygıyı yok eder; saygı duyulacak kendi diye bir şey bırakmaz.

Eğer kişi bu kabusu ahlâk adına kabul ederse, "görevin" ahlâkı yok etme ironisi ortaya çıkar. Deontolojik (görev merkezli) ahlâk teorisi, ahlâk prensiplerini reçete hâlinde yazılmış bir "görevler" listesine sınırlar ve ahlâkın gerçek problemler ve insanın varoluşuna dair endişeler için herhangi bir şekilde uygulanmasını engelleyerek, insan hayatının geri kalanım herhangi bir ahlâk rehberliğinden yoksun bırakır. Çalışma, meslek hayatı, hırs, sevgi, arkadaşlık, zevk, mutluluk, değerler (peşlerinden görevler olarak koşulmadıkça) bu teorilerce *amoral* olarak, yani ahlâk alanının dışında görülmüştür. Eğer böyleyse, bu durumda bir insan hangi standarda göre günlük tercihlerini yapacak veya hayatının akışını yönlendirecektir?

Deontolojik bir teoride, tüm kişisel arzular ahlâkın etki alanından uzaklaştırılmıştır; kişisel bir arzu hiçbir ahlâkî öneme sahip değildir, bu ister yaratma arzusu olsun ister öldürme arzusu olsun. Örneğin, eğer bir insan geçimini görevden sağlamıyorsa, böyle bir ahlâk, hayatını onurlu emeğiyle kazanmayı veya soygunla kazanmayı birbirinden ayrı tutmayacaktır. Eğer bir insan onurlu olmayı isterse, o hiçbir ahlâkî itibarı hak etmez; Kant'ın söyleyeceği şekliyle, böyle bir onur "övgüye değerdir"; fakat "ahlâkî öneme" sahip değildir. Ancak yalan söyleme, aldatma ve çalma yönünde derin bir arzusu olan, fakat kendini "görev" uğruna onurlu davranmaya zorlayan kötücül bir baskıcı, Kant ve benzerleri tarafından ahlâkî açıdan değerli kabul edilecektir.

Ahlâklı olmanın adını kötüye çıkaran bu tip bir teoridir.

Ahlâka karşı duyulan yaygın korku ve içerleme -ahlâkın bir düşman olduğu, köhne bir

ıstırap konusu ve anlamsız sıkıcılık olduğu duygusu mistik, münzevî veya Hristiyan sistemlerinin bu şekildeki bir ürünü değil, hayata, insana ve akla karşı olan nefretin çirkin deposunun bir anıtıdır, yani Immanuel Kant ruhunun bir anıtıdır.

(Kant'ın teorileri tabiî ki, en aşağı seviyede ["farazî" düzeyde] mistisizmdir; fakat Kant bu teorileri akıl adına sunmuştur. Yaptıklarının Kant'ın yanına kâr kalması, insanın entelektüel gelişme seviyesinin ilkelliğinin en iyi ispatıdır.)

Eğer "zekâ" sıra dışı yeteneği ifade ediyorsa, bu durumda Kant'a, insan korkularını, irrasyonelliğini ve hepsinden öte boş vermişliğini algılaması, onlarla oynaması ve bunu ebedîleştirmesi yeteneği nedeniyle dâhi denebilir. Kant'ın etkisi felsefi değil, psikolojik faktörlere dayanır. Onun ahlâk görüşü ondan asla haberi olmayan kişiler tarafından üretilmiştir; Kant onlara sadece biçimsel, akademik bir statü kazandırmıştır. Kantçı bir "görev" hissi ebeveynler tarafından çocuğa bir şeyi yapması *gerektiği* için yapması *gerektiğini* bildirdikleri zaman telkin edilir. Sebepsiz, keyfi, çelişkili, anlaşılması mümkün olmayan "gereklerin" sürekli baskısı altında büyütülen bir çocuk, gerçekçi gereklilik ve insan kaprisleri arasındaki farkı kavrama yeteneğini kaybeder (veya bu yeteneği hiç elde etmez) ve hayatını onursuzca ve göreve bağlı olarak, İkincisine uyarak ve birinciye kulaklarını tıkayarak geçirir. Kelimenin tam anlamıyla gerçeği tam olarak kavrayamadan büyür.

Bir yetişkin olarak, böyle bir insan mistisizmin her türünü reddedebilir; fakat onun Kantçı psiko-epistemolojisi kalır (tabiî onu düzeltmedikçe). Böyle bir kişi, herhangi bir zor olan veya hoş olmayan işi kendi üstüne açıklanamayan bir zorlama olarak, yaptığı bir görev olarak alır, fakat buna kızar; bunun, hayatını kazanmak için kendi "görevi" olduğuna, yani ahlâklı olmak için onun "görevi" olduğuna ve hatta ekstrem durumlarda rasyonel olması için onun görevi olduğuna inanır.

Realitede ve objektivist ahlâkta, "görev" diye bir şey yoktur. Sadece, tercih ve "görev" fikri tarafından gizlenen bir prensibin, "*nedensellik kanunu"nun* açıkça tanınması vardır.

Etiğe uygun yaklaşım, yani hiçbir Kantçılık temasıyla lekelenmemiş metafiziksel olarak temiz bir maziyle başlamak, en iyi şekilde aşağıdaki örnekle gösterilebilir. Kendisine şunu veya bunu *yapmak zorunda* olduğunu söyleyen bir adama yaşlı ve akıllı bir zenci kadın şunu söylemiştir: **"Bayım, ölmek hariç, ben hiçbir şeyi yapmak zorunda değilim."**

Yaşam veya ölüm insanın tek temel alternatifidir. Yaşamak insanın asıl tercih yapacağı davranıştır. Eğer insan yaşamayı seçerse, rasyonel bir ahlâk ona tercih ettiğini yerine getirmek için hangi davranış prensiplerinin gerekli olduğunu söyleyecektir. Eğer o yaşamayı tercih etmezse, tabiat yapması gerekeni yapacaktır.

Realite insanı çok fazla sayıda "gerekli" şey ile karşı karşıya bırakır, fakat bunların hepsi şardara bağlıdır; gerçekçi gereklilik formülü şudur: **"Şayet ... ise, yapmak zorundasın"** ve buradaki "şayet" insanın tercihini ifade eder: **"... şayet belli bir amacı başarmak isterseniz."** Hayatta kalmak istiyorsanız, yemek zorundasınız. Yemek istiyorsanız, çalışmak zorundasınız. Çalışmak istiyorsanız, düşünmek zorundasınız. Düşünmek istiyorsanız -ne yapacağınızı bilmek istiyorsanız-hangi amaçlan tercih etmeniz gerektiğini bilmek istiyorsanız, bunların nasıl başarılacağını bilmek istiyorsanız realiteye bakmaksınız.

insan, amaçlarını başarmada ihtiyaç duyduğu tercihlerini yapmak için "görev" anti-kavramının aklında yok etmekte olduğu bir prensibin, *nedensellik prensibinin* -özellikle de

(aslında sadece bilinçli varlıklar için geçerli olan) Aristo'nun nihaî sebep prensibinin, yani bir amacın araçları belirleme işleminin, yani bir amaç seçme ve onu başarmak için gerekli aksiyonları yapma işleminin sürekli ve otomatik olarak bilincinde olmalıdır.

Rasyonel bir etikte, kişinin faaliyetlerini bilhassa da uzun vadeli amaçlan başarmak için gerekli olan aksiyonları düşünme, değerlendirme ve seçmede yol gösterici prensip "görev" değil, nedenselliktir. Bu prensibi izleyen bir insan, davranışının amacını bilmeden hareket etmez. İnsan, bir amacı tercih etmede onu başarmak için gerekli olan yollan düşünür, amacın değerini yolların güçlüğüne karşı ve onun diğer tüm değerleri ve amaçlarının tam, hiyerarşik durumuna karşı tartar. Kendisi için imkânsız olanı talep etmez; ve hangi şeylerin imkânsız olduğuna çok kolayca karar vermez. Sahip olduğu bilginin durumunu asla terk etmez ve amacına ulaşmasının kendi hareketi hariç hiçbir güç tarafından sağlanamayacağının iyice farkında olarak realiteden asla kaçmaz; eğer kaçarsa kandıracağı şey Kantçı bir otorite değil, kendisi olacaktır.

Eğer zorluklar onun şevkini kırarsa, düşünmeye -"buna değer mi?" diye sormaya- tamamen özgür olduğunu ve arzuladığı değerden vazgeçmesi hariç, söz konusu hiçbir ceza olmadığını bilerek, bu zorlukları gerektiren amacı hatırlar. (Böyle durumlarda, kişi rasyonel olarak gerekli olduğunu düşünmedikçe nadiren vazgeçer.)

Benzer durumlarda, bir Kantçı amacına değil, kendi *ahlâkî karakterine* odaklanır. Onun otomatik reaksiyonu suç ve korkudur -"görevini" başaramama korkusu, "görevin" yasakladığı bir zayıflık korkusu, kendisinin ahlâken "değersiz" olduğunu ispatlama korkusu. Amacının değeri bir kendinden şüphe seli içinde aklında yok olur. Kendini bir müddet bu keyifsiz tarz içinde sürükleyebilir; fakat bu çok sürmez. Bir Kantçı nadiren önemli görevler taşır veya üstlenir: Bunlar onun kendisine olan saygısına bir tehdittir.

Bu, "görev" prensibi ve nihaî sebep prensibi arasındaki kritik psikolojik farklardan birisidir. Bir sebep yanlısı dışarıya bakar, değer merkezlidir ve aksiyon merkezlidir, yani realite merkezlidir. Bir "görev" yanlısı içeriye bakar, kelimenin rasyonel-varlıksal anlamında değil, psikopatolojik anlamında kendi merkezlidir, yani realiteden soyutlanmış bir kendi ile ilgilidir; bu bağlamda "kendi merkezli" "kendinden şüphe merkezli" anlamına gelir.

İki prensip arasında pek çok başka farklılıklar da bulunmaktadır. Bir sebep yanlısı, onları başarabileceğinin bilincinde olarak değerlerine büyük ölçüde kendini adamıştır. Çelişkileri arzulayamaz, "bir şekilde"ye bağlı olamaz ve realiteye karşı isyan edemez. Tüm bu durumlarda karşı geleceği ve zarar vereceği şeyin Kantçı bir otorite değil, kendisi olduğunu ve cezanın bir mistik "ahlâksızlık" damgası değil, kendi arzularının hüsranı ve kendi değerlerinin yıkımı olduğunu bilir.

Bir Kantçı ve hatta yarı Kantçı kendinin herhangi bir şeye büyük önem vermesine izin veremez; çünkü anlaşılmaz bir "görev" her an onun kendi değerlerinden feragat etmesini talep edebilir ve bu, kişinin onları başarmak için üstlenebileceği herhangi bir uzun vadeli planı veya mücadeleyi ortadan kaldırır. Kişisel amaçların yokluğunda, geçimini kazanma gibi herhangi bir görev anlamsız bir angarya olur; fakat kişi bunu bir "görev" olarak düşünür ve realitenin gereklerine itaati bir "görev" olarak kabul eder. Daha sonra "görev"e karşı körce isyan içinde kişinin içerlemeye başladığı ve sonuçta dileklerin otomatik olarak verileceği ve amaçların araçlar olmadan başarılabileceği bir yer aramak için kaçtığı şey realitedir. Bu,

Kant'ın insanları mistisizme çektiği bilinçaltı işlemidir.

"Görev" fikri asıl olarak anti-nedenseldir. Orijini bakımından "görev" etkin sebep olma prensibine karşı çıkar; çünkü o sebepsizdir (veya doğaüstüdür). Etkileri bakımından, nihaî sebep olma prensibine karşı çıkar; çünkü o sonuçlan ne olursa olsun uygulanmalıdır. Bu bir sebep yanlısının kendisine izin vermeyeceği türden bir sorumsuzluktur. O, davranışlarının tüm kestirilebilir sonuçlarını düşünmeden (ve kabul etmeden) hareket etmez. Davranışlarının nedensel faydalarını bilerek, kendisini bir sebep unsuru olarak görerek (ve asla çelişkilerle yaşamaya çalışmayarak), Kantçılığın öldürmüş olduğu bir erdemi, bir *sorumluluk duygusunu* geliştirir.

O, hiçbir mistik "görev" veya *kendi* tercihi olmayan bir yükümlülüğü kabul etmeyen, kendi seçtiği yükümlülükleri vicdanının sesini dinleyerek kabul etmekten onur duyan insandır. Kişinin vaatlerini tutma zorunluluğu insanlar arasındaki özel ilişkilerde en önemli unsurdur; insanlar arasında karşılıklı güvene yol açan ve işbirliğin mümkün kılan unsurdur. Ancak Kant'ın zararlı etkisini gözleyin: Daha önce verilen sözlük tanımlamasında kişisel zorunluluk neredeyse aşağılayıcı bir dipnot olarak dahil edilmişti; "görev"in kaynağı "vicdanının, dindarlığının, doğrunun veya kanunun sürekli emirleri" olarak tanımlanmaktadır; "zorunluluk"un kaynağı "örflerin, geleneklerin veya adabın emirleri" olarak tanımlanmaktadır; ve sonradan da: "belli, özel ve *çoğu kez kişisel* bir vaadi veya anlaşmayı gerçekleştirmek" olarak tanımlanmıştır. (İtalikler bana aittir.) Kişisel bir vaat veya anlaşma, yokluğunda diğerlerinin hiçbirinin ayakta kalamayacağı veya kalmayacağı tek geçerli, bağlayıcı zorunluluktur.

Kişinin kendi tercihleri ve davranışlarının (ve bunların sonuçlarının) tam sorumluluğunu kabul etmesi öylesine talepkâr bir ahlâk disiplinidir ki, pek çok insan bir "görev" ahlâkının kolay, otomatik, düşünme içermeyen huzuru olarak inandıkları şeye teslim olarak ondan kaçmak ister. Çoğu kez iş işten geçtiğinde, neyin ne olduğunu daha iyi öğrenirler.

Sebep yanlısı, anlaşılmaz prangalar, tercih edilmemiş yükler, imkânsız talepler veya doğaüstü tehditler olmaksızın havada karşı karşıyadır. Onun metafiziksel tavrı ve kendisine rehberlik eden ahlâk prensibi eski bir İspanyol atasözü ile en iyi şekilde özetlenebilir: **"Tanrı dedi ki: Ne istiyorsan al ve onu öde."** Fakat kişinin kendi isteklerini, bu isteklerin anlamım ve maliyetlerini bilmesi en yüce insan erdemini, yani rasyonelliği gerektirir.

Sh:149-159

BİR KİŞİ NE YAPABİLİR?

1972

Bu soru dünyanın bugünkü durumu konusunda endişeli olan ve onu düzeltmek isteyen insanlarca sıkça sorulmaktadır. Bundan daha da sık olarak, onların çaresizliğinin nedenini ortaya koyacak şekilde sorulmaktadır: "*Bir kişi* ne yapabilir?"

Problemi (hatayı) daha da zarif bir şekilde anlatan bir okuyucu mektubu aldığımda bu makaleyi hazırlıyordum: "Bir birey, sizin resmettiğiniz ideal tip ülkeyi yaratmak için Amerikan hayatının her alanında yapılması gereken büyük değişiklikleri meydana getirmeye yetecek çapta sizin felsefenizi nasıl yayabilir?"

Eğer sorunun geliş tarzı bu ise, cevap o kişinin bunu yapamayacağıdır. Hiç kimse bir

ülkeyi tek başına değiştiremez. Bu nedenle sorulacak ilk soru insanların probleme neden bu şekilde yaklaştıklarıdır?

Kendinizi bir hastalık salgınının ortasındaki bir doktor olarak düşünün. Şunu sormazsınız: "Nasıl, bir doktor milyonlarca hastayı tedavi edip, tüm ülkeyi mükemmel bir sağlık durumuna getirebilir?" Siz kendi başınıza veya organize bir tıbbi kampanyanın bir parçası olup olmadığınızı, ulaşabildiğiniz kadar fazla sayıda insanı tedavi etmek zorunda olduğunuzu ve bundan başka bir şeyin söz konusu olmadığını bilirsiniz.

İnsanları entelektüel konulara, fiziksel problemlere yaklaşmayacakları bir tarzda yaklaştıran şey bir mistik felsefe kalıntısıdır; özellikle de zihin-beden ayrımıdır, insanlar bir gecede bir salgını durdurmaya veya tek başlarına bir gökdelen inşa etmeye girişmeyeceklerdir. Ya da tüm bir şehri inşa edemeyecekleri gerekçesiyle, kendi harap evlerini onarmaktan vazgeçmeyeceklerdir. Fakat insan bilinci alanında, fikirler alanında insanlar hâlâ bilgiyi önemsiz bir şey olarak görme eğilimindedirler ve bir şekilde anlık mucizeler yapmayı ummaktadırlar -veya imkânsız bir amacı hedefleme yoluyla kendilerini mahvetmektedirler.

(Mektubunu alıntıladığım okuyucu doğru şeyleri yapmaktaydı; fakat daha geniş çapta davranışlara gereksinim olduğunu hissediyordu. Diğer pek çok kişi sadece soru sormakta, fakat hiçbir şey yapmamaktadır.)

Eğer daha iyi bir ülke için mücadele etme konusu ile ciddî olarak ilgileniyorsanız, problemin niteliğini tanımlama ile başlayın. Mücadele, asıl olarak politik değil, entelektüeldir *(felsefidir).* Siyaset, belli bir ulusun kültürüne egemen olan temel fikirlerin (metafizik-epistemolojik-etik) nihaî sonucudur, pratik uygulamasıdır. Sebeple mücadele edip, onu değiştirmeden sonuçlarla mücadele edip, değiştiremezsiniz. Neyi yürürlüğe koyacağınızı bilmeden de herhangi bir pratik uygulamaya girişemezsiniz.

Entelektüel bir mücadelede herkesi döndürmeniz gerekmez. Tarih azınlık olan kişilerce yazılır ya da daha doğrusu tarih azınlık olan kişilerce yaratılan entelektüel hareketlerce yazılır. Bu azınlıklara kim dahildir?

Entelektüel konularla ilgilenebilen ve ilgilenmek isteyen herkes. Burada önemli olan sayı değil, *kalitedir* (kişinin savunduğu fikirlerin kalitesi ve tutarlılığı).

Entelektüel bir hareket organize hareketle başlamaz. Kim organize edilecek?

Felsefi bir mücadele, körü körüne izleyenler toplama girişimi değil, insan aldı için yapılan bir mücadeledir. Fikirler, ancak onları anlayan kişiler tarafından yayılır. Organize hareketten önce eğitilmiş *(kendini eğitmiş,* yani bir filozofun size bilgi materyali sunabileceği, fakat bunu hazmetmek zorunda olanın sizin aklınız olduğu anlamında kendini eğitmiş) öğretmenler gerektiren bir *eğitim kampanyasının* olması zorunludur. Bu tip bir eğitim bir ideoloji salgını esnasında bir doktor olmanın ilk gereksinimi ve herhangi bir "dünyayı değiştirme" girişiminin ilk şartıdır.

"Amerikan hayatının her aşamasında yapılması zorunlu olan büyük değişiklikler" tek tek, parça parça veya "perakende" olarak yapılamaz; onu yapmak için bir seferberlik ordusu yetmez. Fakat insan hayatının her yönünün temelinde yer alan ve onu belirleyen felsefedir; insanlara doğru felsefeyi öğretin, gerisini onun aklı halledecektir. Felsefe insan ile ilgili işlerin toptan satıcısıdır.

İnsan bir tür felsefe, yani kapsamlı bir hayat görüşü olmaksızın, varolamaz. Çoğu insan entelektüellik icatçısı değildir; fakat fikir algılayıcılarıdırlar ve fırsat verildiğinde veya verilirse fikirleri kritik olarak muhakeme edebilir ve doğru yolu seçebilirler. Fikirlere kayıtsız kalan ve içinde bulunduğu anla ilgili somut şeylerin ötesindeki her şeye kayıtsız kalan pek çok insan da vardır; bu gibi insanlar, zamanının kültürünün kendilerine sunduğu şeyleri bilinçaltı olarak kabul eder ve herhangi bir rastgele akıntı ile kör hâlde savrulur. Onlar ister günlük işçiler ister şirket başkanları olsunlar, sadece sosyal ağırlıklardır ve kendi istekleriyle dünyanın kaderiyle ilgilenmezler.

Çoğu insan bugünkü kültürel ideolojik boşluğun pekâlâ farkındadır; cevaplan, tedirgin ve kafaları karışık hâlde ve el yordamıyla aramaktadırlar.

Siz onları aydınlatabilecek misiniz?

Siz onların sorularım cevaplayabilir misiniz?

Siz onlara tutarlı bir dava sunabilir misiniz?

Siz onların hatalarının nasıl düzeltileceğini biliyor musunuz?

Siz aklı mahvetmeye odaklanmış yaylım ateşin etkisine bağışık mısınız ve siz diğerlerine füzesavarlar sağlayabilir misiniz?

Politik mücadele sadece eski tip tüfeklerle yapılan bir çatışmadır; felsefî mücadele ise bir nükleer savaştır.

Eğer bir ülkenin entelektüel eğilimini etkilemek istiyorsanız, ilk adım kendi fikirlerinizi düzene koymak ve onları elinizden geldiğince ve bilginiz elverdiği ölçüde tutarlı bir hâle getirmektir. Bu, sloganları ve objektivist prensipleri veya başka prensipleri ezberlemek ve söylemek değildir: Bilgi mutlaka, somut problemlere soyut fikirleri uygulayabilmeyi, özel konulardaki prensipleri tanıyabilmeyi, onları ispatlayabilmeyi ve tutarlı bir davranış tarzını savunabilmeyi içerir. Bu, her şeyi bilme veya her şeye hâkim olmayı gerektirmez; harekete geçmek isteyen pek çok kişiyi mağlup eden (ve hiçbir şey yapmamalarını sağlayan) şey, kişinin kendinde ve diğerlerinde otomatik her şeyi bilme gücü olması şeklindeki bilinçaltı beklentisidir. Gereken şey *dürüstlüktür.*; yani kişinin ne bildiğini bilmesini, bilgisini sürekli artırmasını ve bir çelişkiyi düzeltmekten *asla* kaçınmamasını veya bunda yetersiz kalmamasını gerektiren entelektüel dürüstlük. Bu şu anlama gelir: Kalıcı bir nitelik olarak *aktif* bir aklın geliştirilmesi.

İnandığınız şeyler sizin bilinçli, düzenli kontrolünüz altında ise veya altında olduğunda onları diğer insanlara yayabileceksiniz. Bu, gereksiz ve uygunsuz olduğunda felsefî konuşmalar yapmak zorunda olduğunuz anlamına gelmez. Felsefeye, özel konularla uğraşırken veya onları tartışırken, sizi desteklemesi ve size tutarlı bir dava vermesi için ihtiyaç duyarsınız.

Kısaltmalardan hoşlanıyorsanız (tam anlamlarını aklınızda tutmanız kaydıyla) şunu söyleyeceğim: "Kişi ne yapabilir?" şeklinde sorduğunuzda cevabı KONUŞUN'dur (tabiî ne söylediğinizi bilmeniz kaydıyla).

Birkaç tavsiye: Ulusal düzeyde dinleyici beklemeyin. Size açık olan her düzeyde konuşun, büyük veya küçük, arkadaşlarınız, iş arkadaşlarınız, meslek kuruluşlarınız ya da herhangi bir

meşru forum. Sözlerinizin ne zaman doğru akıllara ulaşacağını asla bilemezsiniz. Anlık hiçbir sonuç göremeyeceksiniz; fakat kamuoyu görüşü, bu tip aktivitelerle sağlanır.

Önemli konular üzerinde fikirlerinizi ifade edebileceğiniz bir fırsatı atlamayın. Gazete ve dergi editörlerine, TV ve radyo yorumcularına mektuplar yazın ve hepsinden önemlisi seçmenlerine ihtiyacı olan kongre temsilcinize mektuplar yazın. Eğer mektuplarınız kısa ve rasyonel ise (tutarsız derecede duygusal olmaktan ziyade) onlar sizin düşüneceğinizden de etkili olacaklardır.

Etrafınızda bir sürü konuşma fırsatı vardır. Aşağıdaki deneyi yapmanızı öneriyorum: Bir haftalık bir ideolojik envanter tutun; yani insanların yanlış politik, sosyal ve *ahlâkî* fikirleri su götürmez gerçeklermiş gibi sizin sessiz onayınızla kaç defa söylediklerini not edin. Sonra bu tip ifadelere itiraz etme alışkanlığı kazanın, hayır, sadece ara sıra uygun olan uzun konuşmalar yapmak için değil, sadece **"Aynı fikirde değilim"** demek için. (Ve eğer konuşmacı bilmek isterse, niçin aynı fikirde olmadığınızı açıklamaya hazır olun). Bu, tehlikeli bayat söylemlerin yayılmasını durdurmanın en iyi yollarından birisidir. (Eğer konuşmacı masum ise, bu ona yardımcı olacaktır; eğer masum değilse, bu, bir sonraki defa onun kendine olan güvenini azaltacaktır.) Bilhassa, sizin kendi fikirlerinize ve değerlerinize saldırıldığında *sessiz kalmayın.*

Herkese **"din değiştirtmeye"** çalışmayın, yani tartışmayla ilgili veya istekli olmayanları tartışmaya zorlamayın. Herkesin ruhunu kurtarmak sizin göreviniz değildir. Gücünüzün yettiği şeyleri yaparsanız, "bir şekilde" gücünüzün yetmediği şeyleri yapmamaktan suçluluk duymazsınız.

Hepsinden önemlisi "bir şey yapmak için" yanlış *ideolojik* gruplara veya hareketlere katılmayın. Burada "ideolojik" derken, bazı kabaca genelleştirilen, tanımlanmamış (ve genellikle çelişkili) politik amaçlan talep eden gruplan veya hareketleri kastediyorum. (Örneğin aklı, imandan aşağı bir yere koyan; teokrasiyi, kapitalizmin yerine koyan Muhafazakâr Parti veya aklı, kaprislerden değersiz tutan ve anarşiyi kapitalizm ile değiştiren "özgürlükçü" hippiler.) Bu gibi gruplara katılmak, felsefi hiyerarşiyi tersine döndürmek ve başarısızlığa mahkum yüzeysel bir politik hareket uğruna temel prensipleri satmak anlamına gelmektedir. Bu, sizin kendi fikirlerinizin mağlubiyetine ve düşmanlarınızın zaferine yardım etmeniz anlamına gelir. (Gerekçelerin tartışılması için, Kapitalizm: Bilinmeyen İdeal kitabımdaki "Tavizin Anatomisi" kısmına bakınız.)

Bugün katılmanızın uygun olduğu gruplar, sadece özel işler yapmak üzere kurulmuş komiteleridir; yani tek, özel, açıkça belirlenmiş, farklı görüşten insanların üzerinde hemfikir olabileceği bir amacı başarmak için organize olmuş gruplardır. Bu gibi durumlarda, hiç kimse kendi görüşlerini tüm üyelere atfedemez veya grubu bazı gizli ideolojik amaçlara hizmet etme yönünde kullanamaz (ve *bu* çok dikkatli bir şekilde takip edilmek zorundadır).

Bir entelektüel harekete yapılabilecek en önemli katkı olan yazmayı atlıyorum; çünkü buradaki tartışma her meslekten kişilere hitap etmektedir. Kitaplar, yazılar, makaleler bir hareketin sabit yakıtlarıdır; fakat sadece bir "sebep" uğruna bir yazar olmaya çalışmak abesle iştigalden daha kötü bir şeydir. Diğer herhangi bir meslek gibi, yazma da bir meslektir ve ona bu şekilde yaklaşılmalıdır.

Bir entelektüel hareketin özel bir görev gerektirdiğini, kendi payınıza kendinizi feda edici

bir çaba gerektirdiğini düşünmek bir yanlış algılamadır. O, çok daha zor bir şeyi, fikirlerin *si%in* için ve yaşamanız için önemli olduğuna derinden inanmayı gerektirir. Eğer bu inancı hayatınızın her aşamasına entegre ederseniz, diğerlerini aydınlatan pek çok fırsat bulacaksınız.

Mektubundan alına yapağım okur uygun davranış eğilimi göstermektedir: "Bir astronomi öğretmeni olarak birkaç yıl boyunca öğrencilerime aktif olarak aklın gücünü ve realitenin mutlaklığını ispatlamayla meşgulüm ... Aynı zamanda sizin çalışmalarınızı, çalışma arkadaşlarına da tanıtma peşindeyim, onları okumalarından sonra mümkün olduğunca tartışıyoruz; ve tüm kişisel işlerimde aklın kullanımına ısrar etmeyi bir amaç hâline getirdim."

Bunlar mümkün olduğunca sık ve yaygın olarak yapılması doğru olan şeylerden bazılarıdır.

Fakat bu okurun sorusu, organize bir hareket şeklinde bir kestirme arayış ima etmişti. Bu konuda hiçbir kestirme yol söz konusu değildir.

Geleneksel olarak çelişkili felsefî fikirler karışımına sahip olan insanların hareketi için çok geç. Akıl felsefesine bağlı bir insan hareketi için çok erken. Fakat bir diktatörlük idaresi hariç, zaman doğru fikirleri yaymak için asla çok geç veya çok erken değildir.

Eğer bu ülkeye bir diktatörlük gelirse, o sessiz kalanların hatası sayesinde olacaktır. Biz hâlâ konuşabilecek kadar özgürüz. Zamanımız var mı?

Bunu hiç kimse söyleyemez. Fakat zaman bizim tarafımızdadır; çünkü biz (eğer onların nasıl kullanılacağını öğrenirsek) yok edilemez bir silaha ve mağlup edilemez bir müttefike sahibiz: Akıl ve realite.

Sh:312-319

GİTMESİNE İZİN VERME 1971

[AMERİKAN AHLÂKI VE İNSANI]

Bir bireyin geleceği hakkında hipotez oluşturmak için üç unsur dikkate alınmalıdır: O kişinin şu anki durumu, onun bilinçli olarak inandığı şeyler ve onun hayat görüşü. Bir ulusun geleceği hakkında bir hipotez oluşturmak için de aynı hususlar göz önüne alınmalıdır.

Hayat görüşü, metafiziğin bir kavram öncesi eşdeğeridir; insan ve varlıklar hakkındaki duygusal, bilinçaltınca bir araya getirilmiş bir değerlendirmedir. O, bir bireyin (teşhis edilebilen ve gerektiğinde düzeltilebilecek olan) tanımlanmamış felsefesini temsil eder; o insanın değerler tercihini, duygusal reaksiyonlarını ve davranışlarını etkiler ve sık sık insanın bilinçli olarak inandığı şeylerle çarpışır. (Detaylı bir tartışma için benim *Romantic Manifesto* kitabımdaki "Hayat Felsefesi ve Görüşü" kısmına bakınız.)

Bir birey gibi bir ulus da, resmî kültürde değil, ulusun "yaşam stilinde" insanların hakkında hiç düşünmedikleri ve su götürmez gerçek olarak algıladıkları türden tutum ve davranışlar hâlinde, fakat insan tabiatı temel görüşünü ilgilendiren karmaşık değerlendirmelerce üretilen bir yaşam görüşüne sahiptir.

Bir "ulus" mistik veya doğaüstü bir kimlik değildir: Aynı politik sistem altında, aynı coğrafyada yaşayan büyük sayıdaki bireylerdir. Bir ulusun kültürü, vatandaşlarının bütün olarak veya kısmen benimsediği ve ulusun yaşam şeklini etkilemekte olan, bireysel insanların elde ettiği entelektüel kazanımların toplamıdır. Bir kültür, farklı fikirlerin ve etkilerin karmaşık bir savaş alanı olduğundan, bir "kültürden" bahsetmek daima muhaliflerin ve istisnaların varlığına izin vererek, sadece *baskın* fikirlerden bahsetmektir.

(Bazı fikirlerin baskınlığı mutlaka onlara sarılan insanların sayısı ile belirlenmez, çoğunluk kabulü ile veya belli bir fraksiyonun daha fazla olan aktivitesi veya azmi ile veya hata sonucu, yani muhalefetin başarısızlığı sonucu veya -bir ülke özgür olduğunda-bir azim ve doğruluk kombinasyonu ile belirlenebilir. Her durumda, fikirler ve sonuçta ortaya çıkan kültür bir azınlığın aktif ilgisinin ürünüdür. Bu azınlığı kim oluşturur? İlgili olmak isteyen herkes.)

Benzer şekilde, bir ulusun yaşam görüşü kavramı, ulusun tüm fertlerinin onu paylaştığı anlamına gelmez; sadece baskın bir çoğunluğun onun esaslarını çeşitli derecelerde paylaştığı anlamına gelir. Ancak bu konuda baskınlık sayısaldır: Çoğu insan kültürel ideolojik eğilimlere kayıtsız kalırken, hiç kimse hayat görüşünü oluşturan bilinçaltı entegrasyon işleminden kaçamaz.

Bir ulusun hayat görüşü, her bir çocuğun etrafındaki dünya konusunda ona öğretilen fikirler hakkındaki (bunu kabul edebilir veya etmeyebilir) ve onun gözlemlediği ve değerlendirdiği davranış şekli (bunu doğru bir şekilde değerlendirebilir veya değerlendirmeyebilir) hakkındaki ilk izlenimlerince şekillenir. Ve psikolojik spektrumun her iki ucunda da istisnalar -yani dünya görüşleri diğer vatandaşlarınkinden daha iyi (felsefi olarak daha doğru) veya daha kötü olan vatandaşlar varsa da, çoğunluk aynı bilinçaltı felsefe esaslarını geliştirir. İşte bu, bizim "ulusal nitelik" olarak gözlediğimiz şeyin kaynağıdır.

Bir ulusun politik eğilimleri bir bireyin davranış şeklinin eşdeğeridir ve onun kültürünce belirlenir. Bir ulusun kültürü bir insanın bilinçli olarak inandığı şeylerin eşdeğeridir. Tıpkı bir

bireyin hayat görüşünün, onun bilinçaltı inançlarıyla davranışlarına engel olarak veya onları yenilgiye uğratarak çarpışması gibi, bir ulusun hayat görüşü de kültürüyle çarpışır ve ulusun politik gidişatını engeller veya mağlup eder. Tıpkı bir bireyin hayat görüşünün onun bilinçli olarak inandığı şeylerden daha iyi veya daha kötü olabileceği gibi, bir ulusunki de olabilir. Ve tıpkı hayat görüşünü bilinçli olarak inanılan şeylere asla dönüştürmemiş olan bir bireyin korkunç bir tehlike içinde olduğu gibi, aynı durumdaki bir ulus da tehlikededir.

Bu, Amerika'nın bugünkü durumudur.

Eğer Amerika yok olmaktan –spesifik olarak diktatörlükten–kurtarılacaksa, hayat görüşü tarafından kurtarılacaktır.

Bir ülkenin geleceğini belirleyen diğer iki unsura gelince; biri (siyasî eğilimimiz) felakete doğru hızla yol almakta, diğeri ise (kültür) kelimenin tam anlamıyla zaten hiç bulunmamaktadır. Politik eğilim saf devletçiliktir ve bir başka ülkede olsa, amacına çoktan ulaşmış olması muhtemel bir hızda totaliter bir diktatörlüğe doğru gitmektedir. Kültürün durumu hiç olmamaktan da kötüdür; sıfırın altında etkiye sahiptir, yani fonksiyonunun tersini meydana getirmektedir. Bir ulusun entelektüel yönetimini, fikirlerini, eğitimini, ahlâk sistemini bir kültür verir. Bugün kültürel "düzen"imizin uyumlu çabası, insanın rasyonel melekesinin yok edilmesini hedeflemektedir. Histerik sesler irrasyonelliğin "üstün gücünü" yüceltErek, abuk sabuk duygular yönetimini besleyerek, bilime saldırarak, sarhoş hippilerin sersemliğini şereflendirerek, kaba kuvvet kullanımı için özürler dileyerek, insanoğlunun ilkel pislikler içinde yuvarlandığı, iletişim yolu hırıltılar ve iniltiler olan, ilham kaynağı fiziksel duyular olan ve tartışma yolu bir sopa olan bir hayata dönmesine ısrar ederek, aklın yetersizliğini ilân etmektedir.

Muhteşem bilimsel ve teknolojik gücüyle bu ülke, Karanlık Çağlar'ın amaçsız sürüleri gibi ya da kavramsallaştırmayı tamamen öğrenememiş bir yeni yetme durumundaki gibi, bir entelektüellik öncesi çağ boşluğunda bırakılmıştır. Fakat bir yeni yetme, tercihlerinde yol gösteren bir hayat görüşüne sahiptir. Bu ülke de öyle.

Özel olarak Amerikan hayat görüşü nedir?

Bir hayat görüşü öylesine karmaşık bir entegrasyondur ki, onu tanımlamanın en iyi yolu somut örnekler verme ve onu farklı bir hayat görüşünün dışavurumlarıyla karşılaştırmadır.

Çoğu Avrupalının duygusal ilkesi, insanın devlete ait doğal, metafizik olarak belirlenen kaderine uygun olarak kullanılan ve adlan bir mülkiyet gibi olduğu hissidir. Tipik bir Avrupalı belli bir devleti onaylamayabilir; ve tıpkı daha iyi hizmet edecek daha iyi bir sahip arayan bir köle gibi, daha iyi olduğunu düşündüğü bir devleti hedefleyerek, isyan edebilir; fakat yüce olanın *kendisi*, hizmetçi olanın devlet olduğu fikri onun bilincinde hiçbir duygusal gerçekliğe sahip değildir. O devlete hizmeti, nihaî bir ahlâkî yaptırım, bir *onur* olarak görür ve eğer siz ona hayatının kendi başına bir amaç olduğunu söylerseniz, o kendine hakaret edilmiş, dışlanmış ve kafası karışmış hissedecektir. Devletçi felsefe ile yetiştirilmiş ve buna göre hareket etmiş olan nesiller, bu fikri akıllarına çocukluğun en erken oluşum yıllarında yerleştirmişlerdir.

Tipik bir Amerikalı böyle bir fikri tam olarak asla anlayamaz. **Bir Amerikalı bağımsız bir kimliktir. "İtilip kakılma"ya karşı protestonun yaygın ifadesi, itilip kakılmanın kendi doğal durumları olduğuna inanan Avrupalılar için duygusal olarak anlaşılmaz bir şeydir. Duygusal**

olarak bir Amerikalı hiç kimse için hiçbir hizmet (veya kulluk) kavramına sahip değildir. Amerikalı orduya kaydolursa ve bunu "ülkesine hizmet" olarak adlandırsa da o, tehlikeli bir işi yapmayı *tercih eden* cömert bir aristokratın hislerini taşır. Avrupalı bir asker ise, görevini yapağını hisseder.

"Benim param şu adamınki kadar iyi değil mi?" yaygın bir Amerikan ifadesidir. Bu Avrupa'da yaygın olamaz: İyi olması için bir servetin eski olması ve devletten gelen özel bir lütuftan kaynaklanmış olması gerekir; bir Avrupalı için kişisel çaba ile kazanılan para adi, kaba veya bir şekilde saygıdeğer olmayan bir anlamdadır.

Amerikalılar başarıya hayrandırlar, onun neye mal olduğunu bilirler. Avrupalılar başarıya kötü niyetli bir şüphe ve kıskançlık ile yaklaşırlar. Kıskançlık, Amerika'da yaygın bir duygu değildir (şimdilik); ancak o, Avrupa'da aşın ölçüde egemen bir duygudur.

Amerikalılar halka mal olmuş kişileri hakkında saygı duyduklarında, bu eşitlerin saygısıdır; onlar bir hükümet görevlisinin, bu özel iş için seçilmiş ve belli bir seçkinlik kazanmış kendileri gibi bir insan olduğunu düşünürler. Ünlüleri isimleri ile çağırırlar, saygısızlık veya eşitlikçi kendini beğenme hâlinde değil, sevgi göstergesi olarak Başkanları isimlerinin baş harfleri ile söylerler ("FDR" veya "JFK" gibi). Bir kişiye "Herr Doktor Doktor Schmidt" diye hitap etme geleneği ABD'de imkânsızdır. Avrupa'nın en özgür ülkesi olan İngiltere'de bir bilim adamı, bir işadamı veya film yıldızının başarısı devletin kılıcı ile başına vurulup şövalye ilân edilene kadar tam olarak gerçek kabul edilmez.

Bu iki farklı tavrın pratik sonuçları vardır.

Bir Amerikalı ekonomist bana şu hikâyeyi anlatmıştı: Bir Amerikalı sanayi şirketi tarafından Avrupa şubesinde araştırma yapmak için İngiltere'ye gönderilmişti. En son cihazlara ve tekniklere rağmen İngiltere'deki şubenin verimliliği ABD'deki ana fabrikanın çok gerisinde kalmıştı. Arkadaşım sebebi bulmuştu: İngiliz işgücü ve yönetiminin her seviyesinde bulunan, katı şekilde sınırlar çizen bir zihniyet, bir tür psikolojik kast sistemi. Onu şöyle açıklamıştı: Amerika'da eğer bir makine bozulursa, bir işçi onu tamir etmek için gönüllü olur ve genellikle de tamir eder; İngiltere'de ise, iş durur ve insanlar uygun bölümün uygun mühendisinin davet edilmesini beklerler. Bu bir tembellik problemi değil, kişinin kendi yerini koruması, kendine verilen görevi yapması ve asla ötesine kalkışmaması şeklindeki, derinde yerleşmiş bir duygu meselesidir. Kendi özel işinin sınırları ötesinde herhangi bir sorumluluk almaya serbest olduğu İngiliz işçilerinin akıllarına gelmez. *İnisiyatif* "içgüdüsel" (yani otomatikleşmiş) bir Amerikan karakteridir; ve bir Amerikalının düşüncesinde Avrupalının düşüncesinde, *itaatin* işgal ettiği yeri işgal etmektedir.

Sosyal atmosferdeki farklılıklara gelince işte size bir örnek ... İsviçre'den, yaşlı bir Avrupalı bayan biyokimya araştırmacısı New York'a gelişinde bana ucuz mallar satan bir tuhafiye mağazasından bir şeyler satın almak istediğini söylemişti. Çok az İngilizce konuşabildiğinden ona birlikte gitmeyi teklif ettiğimde; hayret etmiş ve rahatsız olmuş hâlde tereddüt etmişti, sonra sordu: "Fakat bu sizi utandırmaz mı?" Ne demek istediğini anlayamamıştım: "Utanmak mı? Nasıl?" O açıkladı: "Siz ünlü bir kişisiniz, ya birisi sizi ucuz tuhafiye mağazasında görürse?" Ben güldüm. O, bana yazılı olmayan kanun gereği farklı sınıf insanlar için farklı sınıf mağazalar olduğunu ve bir profesyonel olarak maaşı orta düzeyde olsa bile belli mağazalarda alışveriş yapmak zorunda olduğunu, işçi mağazalarında daha ucuz fiyata

daha kaliteli mallar bulunduğunu, fakat oralarda görülürse sosyal statüsünü kaybedeceğini söyledi. Bu tip bir atmosferde yaşamayı düşünüyor musunuz?

(Tuhafiye mağazasına gittik.)

Hangi seviyede olursa olsun bir Avrupalı, başkalarınca yapılmış bir dünyada duygusal olarak yaşamaktadır (kimin tarafından yapılmış olduğunu asla açık olarak bilmez) ve onun içinde yerini arar veya kabul eder. Amerikan tutumu en iyi şekilde bir şiir ile anlatılır: **"Dünya ben doğduğumda başladı, ve benim kazanmam içindir."** (Badger Clark'ın "Westerner" adlı eserinden.)

Yıllar önce Hollywood'da bir partide Marie Curie'nin kızı olan seçkin Fransız kadını Eve Curie ile tanıştım. Eve kurgusal olmayan best-seller kitap yazarıydı ve siyasî olarak bir liberaldi; o anda ABD'de bir konferanslar torundaydı. Amerikalı izleyicilere olan şaşkınlığını şöyle vurgulamıştır: "Onlar çok mutlular", bunu tekrarladı durdu, "çok *mutlular*..." Bunu reddetmeksizin veya hayranlık duymadan, biraz eğlenerek söylüyordu; fakat şaşkınlığı çok sahiciydi. "İnsanlar Avrupa'daki gibi değiller. .. Amerika'da herkes mutlu, entelektüeller hariç. Oh, entelektüeller her yerde mutsuz."

Bu olay benim aklımda kaldı; çünkü o kasıtsız olarak Amerikalı insanlar ve entelektüeller arasındaki mesafeyi ortaya koymuştu. Mistisizmi, ataleti, teslimiyeti, ıstırap modası, sefalet ve yetersizliğin insanın dünyadaki kaderi olduğu ve mutsuzluğun hassas bir ruhun işareti olduğu inanışı ile aşınmış, dağılan bir Avrupa kültürünün, Amerika gibi bir ülke için ne gibi bir faydası olabilir?

Amerika'yı keşfeden bir Avrupalıydı; fakat bu dünyayı ve insanın dünya üzerinde uygun yerini, mutluluk potansiyelini ve kazanması için insana ait olan dünyayı ilk keşfeden ulus Amerikalılardı. Onların keşfedemedikleri şey başarılarını adlandıracak kelimeler, onu tanımlayacak kavramlar, ona yol gösterecek prensipler, yani uygun felsefe ve onun sonucu, yani bir *Amerikan* kültürüydü.

Amerikanın *orijinal* bir kültürü, yani onun felsefî (Aristocu) temelinden türeyen ve onun tarihteki tüm diğer ülkelerden büyük farkını ifade eden fikirler grubu hiç olmamıştır.

Amerikan entelektüelleri, Avrupa'nın pasif bağımlı insanları ve neredeyse sıfırdan başlayan fakir akrabalarıydı. Freud ve Wittgenstein gibi, "dar gelen eski elbiseler" de dahil, Avrupa'nın kurumuş kırıntıları ve atılmış modalarıyla geçiniyorlardı. Amerika'nın felsefeye olan tek katkısı olan pragmatizm, Kantçı-Hegelci fikirlerin kötü bir geriye dönüştürülmesiydi.

Amerika'nın en iyi beyinleri bilime, teknolojiye ve sanayiye gittiler ve karşılaştırılamaz başarı seviyeleri yakaladılar. Onlar, fikirler alanını neden ihmal ettiler?

Çünkü bu alanlar insanlara, hiçbir istekli aktif insanın girmeye tenezzül etmeyeceği, bir tür temizlenmesi gereken ahır ifade ediyordu. Amerika'nın çocukluğu, Kant'ın Avrupa felsefesindeki etkisinin yükselişi ve sonuçta Avrupa kültürünün dağılması ile eş zamanlı oldu. Amerika kirli, bunak, itibarsız bir gardiyan eline bırakılmış istekli, erken gelişmiş bir çocuk konumundaydı. Bu çocuk, okul kaçağı rolü oynamak için iyi bir sebebe sahipti.

Bir delikanlı hayat görüşüne bir müddet sarılabilir. Fakat büyüdüğünde, bu hayat görüşünü kavramsal bilgi ve bilinçli inanışlar hâline dönüştürmek zorundadır, aksi hâlde

başı büyük dertte olacaktır. Bir hayat görüşü açık bilginin alternatifi değildir. Kişinin tanımlayamadığı, fakat sadece açık şekilde algıladığı değerler o kişinin kendi kontrolü altında değildir. Kişi, değerlerin neye bağlı olduklarını veya ihtiyaç duyduklarını, onları kazanmak ve muhafaza etmek için ne tip bir hareket tarzının gerektiğini söyleyemez. Kişi onları kaybedebilir veya onlara bilmeden ihanet edebilir. Yaklaşık bir yüzyıldır, bu Amerika'nın trajik sıkıntısıdır. Bugün Amerikan insanları, derin çelişkilerle hırpalanan bir uyur gezer dev gibidir. (Burada "Amerikan insanları" derken bilim adamları ve iş adamları dahil; fakat entelektüeller, yani meslekleri beşeri bilimlerle ilgili olanlar dışındaki grubu kastediyorum. Entelektüeller bir ülkenin gardiyanlarıdır.)

Amerikalılar dünyadaki en realite merkezli insanlardır. Onların en önemli karakteri, çocuk tarzı gerçekçilik, yani sağduyudur. Bu onların tek korumasıdır. Fakat teorik bilgi gerektiğinde sağduyu yeterli olmamaktadır: Sağduyu basit, somut bağlantılar yapabilir; fakat karmaşık konulan entegre edemez veya büyük, soyut konularla uğraşamaz ya da geleceği tahmin edemez.

Örneğin, bu ülkedeki devletçi eğilime dikkat edin. Kollektivizm doktrini hiçbir zaman Amerikan seçmenlerine açık bir şekilde sunulmamıştır: Sunulmuş olsaydı, ezici bir yenilgi tadardı (çeşitli sosyalist parti örneklerinin gösterdiği gibi). Fakat "sosyal yardımlar devleti" parça parça, aşama aşama bir Başkanın Amerika'nın muhteşemliğini, "kendini feda etme isteğine" borçlu olduğunu ifade etmesi saçmalığından kaynaklanan bir tür tanımlanmamış "Amerikancılık" örtüsü alanda Amerikalılara yutturulmuştur. insanlar bir şeylerin ters gittiğini sezmiştir; fakat neyin ve ne zaman ters gittiğini anlamamışlardır. Bu onların sessiz (ve sağır) bir çoğunluk olarak kalmalarının cezasıdır.

Amerikalılar (mevcut örneklere bakarak, iyi gerekçelerden ötürü) anti-entelektüeldir; ancak bilgiye ve eğitime derin bir saygıları vardır (fakat bu şimdi sallantıdadır). Kendilerinden emin, güvenen, cömert, müthiş derecede iyiliksever ve masumdurlar. Bir varoluşçu (William Barret, *irrasyonel insan* adlı eserinde) "...Amerikan 'masumluğunu' yücelten şey felsefî terimlerle, basitçe bir insanın ne derece sorgulanabilir olduğunu göz ardı eden ve Avrupalıları yabancı olarak çarpan bir nitelik [dir]..." demektedir. "Sorgulanabilir" kelimesi Avrupa'nın insan görüşü olan sefil, suçlu, beceriksiz, yerlerde sürünen kötü kelimelerinin kibar hâlidir. **Avrupalılar "İlk Günah"a, yani insanın iç ahlâksızlığına inanır; Amerikalılar buna inanmaz. Amerikalılar insanı bir değer olarak, temiz, özgür, yaratıcı, rasyonel olarak görürler.** Fakat insan hakkındaki Amerikan görüşü (ilk Kurucu Babamız olan Aristo'dan beri, onun "yüce insan" tanımlamasına bakınız) *felsefi terimlerle* ifade edilmemiş veya yüceltilmemiştir.

Barret şöyle devam ediyor: Sartre bu ülkeyi ziyaret ederken, bir Amerikalı ile yaptığı bir diyalogu anlatıyor.

Amerikalı, tüm uluslararası problemlerin eğer insanlar bir araya gelseler ve rasyonel olsa, çözülebileceğine ısrar etmektedir. Sartre aynı fikirde değildir ve bir müddet sonra aralarındaki tartışma imkânsız hâle gelmiştir. **Sartre "ben kötülüğün varlığına inanıyorum, fakat o inanmıyor" demekteydi**. Bu durum da kibar bir kelime kullanmak demektir: Avrupalıların inandığı kötülüğün sadece varlığı değil, aynı zamanda onun *gücüdür.* Amerikalılar kötülüğün gücüne inanmazlar ve onun tabiatını anlamazlar. Onların tutumlarının ilk kısmı (felsefi açıdan) doğrudur; fakat İkincisi, onları savunmasız hâle

getirmektedir. Amerikalılar kötülüğün yetersizliğinin sebebini -yani onun akılsız, korku dolu, kıskançlıkla kemirilen küçüklüğünü-anladıkları gün, yerli ve yabancı tarihteki tüm insan düşmanı dalaverecilerin etkisinden kurtulacaklardır.

Bugüne kadar Amerika'nın korunması üçkağıtçı insanlara atfedilen bir söz ile ifade edilebilen bir faktördür: **"Dürüst bir insanı dolandıramazsınız."** Amerikan insanlarının masumluğu ve sağduyusu, entelektüellerce, Avrupalı devletçilerden ödünç alınan (Avrupalı beceriksiz kitleleri kandırmak ve yönetmek için geliştirilen) planları, sapık fikirleri, kandırma stratejilerini ve ideolojik tuzakları bozmuştur. Amerika'da asla kitleler olmamıştır, en fakir Amerikalı bile bir bireydir ve bilinçaltında bireycidir. Üniversitelerimizi ele geçirmiş olan Marksizm, insanlar söz konusu olduğunda kasvetli bir başarısızlıktır: Amerikalılara hiçbir tip sınıf savaşı satılamaz; Amerikan işçileri kendilerini "proletarya" olarak görmezler, fakat en onurlu mülkiyet savaşçıları arasında yer alırlar. Sovyet Rusya ile işbirliği öneren profesörler ve iş adamlarıdır, Amerikan sendikaları değil.

Amerikalıların komünizmden değil, faşizmden korkmalarını sağlamak için yapılan müthiş propaganda başarısız ölmüştür. Amerikalılar her ikisinden de nefret etmektedirler. Berbat Birleşmiş Milletler hilesi başarısız olmuştur. Amerikalılar, bu kuruluş konusunda asla istekli olmadılar; fakat çok uzun bir süre şüphe ettikleri hâlde iyi gözle baktılar. Ancak mevcut anketler çoğunluğun, BM aleyhine döndüğünü göstermektedir (geç olması hiç olmamasından daha iyidir).

insan hayatına karşı olan en son saldın -çevre seferberliği-ideolojik liderleri nedeniyle muhtemelen mağlubiyetle sona erecektir: Amerikalılar kendi caddelerini, nehirlerini, arka bahçelerini isteyerek temizleyeceklerdir; fakat iş ilerleme, teknoloji, otomobil ve yaşam standartlarına gelince, Amerikalılar insanlardan nefret edenlerin "henüz hiçbir şey görmemiş olduğunu" ispatlayacaklardır.

Avrupa'da insanları kararsız, uysal ve yönetmesi kolay hâle getiren hayat görüşü duygusu, yani temel suç, Amerika'da bilinmemektedir. Bugüne kadar hiç kimse Amerika'ya bu aşağılık duyguyu aşılayamamıştır (ve herhangi bir kişinin gelecekte bunu yapacağına da şüphe ederim). Amerikalılar, bu duygunun gerektirdiği ve talep ettiği tipten yozlaşmayı anlama noktasına gelemezler.

Fakat dürüst bir insan kendini kandırabilir. Güvenen masumluğu onun, en tehlikelisi *altruizm* olan, şeker kaplı zehirleri yutmasına yol açabilir. Amerikalılar onu kabul ederler - fakat bu altruizm olduğu için veya tehlikeli bir kendini kurban etme doktrini olduğu için değildir; fakat güçlü, kendinden emin, bir insanın tabiatını anlamadığı diğer insanların sıkıntısını gidermek için aşırı cömert olma arzusu iledir. Böyle bir insan güvendiği kişinin ihanetiyle uyandığı zaman, cömertliğinin kendisini sırtından geçinen birtakım kimseler tarafından üzerine daimi bir semer vurma konumuna getirdiğini anladığı zaman, sonuçlan tahmin etmek imkânsızdır.

Bu ülkeyi mahvetmenin iki yolu vardır: Diktatörlük veya kaos, yani anlık ölüm veya tüm medeni kurumların daha uzun süreli çöküş ıstırabı ve bir ulusun birbiriyle kavga eden veya yağmalayan silahlı çeteler hâline parçalanması, ta ki bir Atilla'nın geri kalanını ele geçirmesine kadar... Bu zulüm dönemi öncesi kaos anlamına gelir -Karanlık Çağlar'da Batı Avrupa'nın durumu gibi, Rusya'da Romanof hanedanının öncesi ya da Çin'deki askeri rejim altındaki 300 yıl gibi.

Bir Avrupalı, bir diktatörlük karşısında silahsızdır; ondan nefret edebilir, fakat kendisinin hatalı olduğunu ve metafizik olarak devletin haklı olduğunu düşünür. Bir Amerikalı, ruhunun son derecesine kadar isyan eder. Fakat bu onun hayat görüşünün onun için yapabileceğinin hepsidir: Onun problemlerini çözemez.

Sadece bir şey kesindir; bugün Amerika'da bir diktatörlük barınamaz. Hâlâ bu ülkeye kimse hükmedemez; fakat bu ülke havaya uçurulabilir. Bir iç savaşın gözü dönmüş öfkesi ve kör şiddeti hâlinde havaya uçurulabilir. Bu ülke, itaat etme, pasiflik, kötü niyet, teslimiyet hâlinde sindirilemez. "İtilip kakılamaz." Amerikalıların buyurucu bir otoriteye cevaplan itaat değil, meydan okumadır. İnsanların kölelikten kurtulması için bir yeraltı demiryolu işletmiş olan bir ulus ya da Yasaklama [Amerika'da 1919 ve 1933 yılları arasında uygulanan içki yasağı. 'Yasaklama Tadilatı" da 1919 yılında Anayasa'da bu yönde yapılan değişikliği ifade etmektedir.] karşısında *prensipli* içki içmeye başlayan bir ulus, ekmek karnesi ve hububat fiyatları dayatanlara "Evet, efendim" demeyecektir. henüz değil.

Amerika şu anki durumunda birkaç kuşak daha sürdürürse (ki bu, muhtemel değildir) diktatörlük bir olasılık olacaktır. Bir hayat görüşü kalıcı bir nimet değildir. Karakteristik olarak Amerikan hayat görüşü etrafımızda günlük olarak kemirilmektedir. Çok sayıda Amerikalı, onu kaybetmiştir (ya da asla geliştirmemiştir) ve Avrupa'nın en kötü ayak takımının psikolojik seviyesine inmektedir.

Bu durum, devletçi eğilimin asıl destekleyicileri olan iki grup arasında yaygındır; çok zenginler ve çok fakirler. İlk gruptakiler yönetmek istediği için, ikinci gruptakiler yönetilmek istedikleri için. (Bu eğilimin liderleri, her ikisini de yapmak isteyen entelektüellerdir.) Fakat bu ülke asla bir kazanılmamış, mirasa dayalı "seçkine" sahip olmamıştır. Amerika hâlâ kendini yetiştiren insanların ülkesidir, yani herhangi bir modern toplumdaki en üretken ve en çok sömürülen grup olan *orta sınıfın* ülkesidir.

Akademice oluşturulan koalisyon (idrak gelişimini durdurmak yoluyla bir çocuğun aklını felç etmek isteyen "ilerici" olarak bilinen okullarda) kasıtlı olarak çaresizlik ve teslimiyet aşılayarak Amerikan karakterini uysallaştırmaya çalışmaktadır. *The New Left: The Anti-Industrial Revolution* adlı kitabımdaki "The Comprachios (Çocuk Hırsızlar)" kısmına bakınız. Ancak "ilerici" zenginlerin kendi teorilerinin ilk kurbanları olacağı görülmektedir: **Pahalı yetiştirme okullarından ve üniversitelerden hippiler olarak çıkan ve beyinlerinin geri kalan kısmını uyuşturucu ile yok edenler, iyi durumdakilerin çocuklarıdır.**

Orta sınıf, belki de son yüzyılın en faydalı hareketi olan, bir panzehir üretmiştir: Bir çocuğun idrak, yani rasyonel melekesinin gelişmesini hedefleyen bir sistem olan Montessari eğitim sisteminin kendiliğinden ve organize olmayan şekilde, sıradan insanlar arasında canlanması. Fakat bu uzun vadeli bir ümittir.

Şu anda, Başkan Nixon gibi çok iç karartıcı bir kişi bile (bizzat çok iç karartıcı olması nedeniyle) bir ümit işaretidir. Eğer başka herhangi bir ülke bizimki kadar çaresizce tehlikeli kafa karışıklığı durumu içinde olsa, bir düzine cafcaflı Führer ülkenin başına geçmek için bir gecede mantar gibi biterdi. Böyle bir Führer'in çıkmaması Amerika'nın itibarıdır ve eğer böyle biri çıksaydı, bir şansının olacağı şüphelidir.

Bu ülke görülür bir gelecekte barışçı bir yeniden doğuş gerçekleştirebilir mi?

Var olan tüm emsallere bakıldığında bu muhtemel değildir. Fakat Amerika, emsali ol-

mayan bir olaydır. Geçmişte Amerikan azmi, bazen çok uzun vadeli bir sabır olmuştur. Fakat Amerikalılar değiştiklerinde *değişmişlerdir.* Refah devletinin başına gelmesi muhtemel olan şey, Yasaklama Tadilatı'nın başına gelen şeydir.

Onu yok etme yönündeki kültürel-politik çabaların sürekli baskısı altında, insanlarda kalmış yeterli Amerikan hayat görüşü var mıdır?

Bunu söylemek imkânsızdır. Fakat buna sahip olanlarımız, onun için mücadele etmelidir. Başka bir alternatifimiz yoktur, bu ülkeyi bir sıfıra -savaş narası akılsızlık olan insanlara- teslim edemeyiz.

Ahlâkî temeli olan altruizm ile mücadele etmeden, kollektivizmle mücadele edemeyiz. Onun epistemolojik temeli olan irrasyonellikle mücadele etmeden, altruizmle mücadele edemeyiz. Kendisi *için* mücadele edecek bir şeyimiz olmadıkça, bir şeye *karşı* mücadele edemeyiz -ve bizim mücadele etmemiz gereken şey akıl ve insanın akıllı bir varlık olduğu görüşüdür.

Bunlar felsefi konulardır. *İhtiyacımız olan felsefe,* Amerika'nın hayat görüşünün kavramsal eşdeğeridir. Onu yaymak en zor entelektüel mücadeleyi gerektirecektir. Fakat bu, uğruna savaşılacak muhteşem bir amaç değil midir?

Sh:320-335

Kaynak: İhtiyacımız Olan Felsefe / Ayn Rand Özgün Adı / Philosophy: Who Needs It
Çeviren: Nejdet Kandemir, 1. Baskı: Haziran 20032. Baskı:2005 İstanbul,

ÇAĞRI VE YANKI -Sûfilerin Rüya Çalışmaları ve Ait Olma Psikolojisi

Llewellyn Vaughan-Lee
Çeviren: Enise ERGÜN

ÖNSÖZ

Manevîyat, akılla anlaşılabilecek bir şey değildir. O, farklı bir boyuta, ruh boyutuna aittir. Böyle olduğu hâlde; *Çağrı ve Yankı* kitabında Llewellyn Vaughan-Lee mürid tarafından tecrübe edilen pek çok psikolojik ve manevî süreçleri, değişiklikleri, iniş-çıkışları, gerçeğe giden yoldaki yavaş ilerleyişi başarıyla tanımlamıştır. Şeyh ile olan ilişkinin kapsamına aldığı derinliği gösterebilmiştir, manevî literatürde büyük öneme sahip olan; müridin manevî değişimde gelmesi gereken noktaya geldiğinde şeyhi ile ruhunun nasıl birleştirildiğinden bahsetmiştir. Bu olay büyük bir gizemdir, tuzun, bir bardak suda erimesi gibidir. *Çağrı ve Yankı'da* içsel olayların tanımlanmasında rüyaları kullanılmış ve böylece tarikat yolunun daha açık bir şekilde anlaşılması sağlanmıştır. Kullanılan çağdaş bir dil, modern arayışçılar için özellikle yardımcı olacaktır.

IRINA TWEEDIE

GİRİŞ

Rüya çalışmaları sûfilerin eski öğretici hikâyelerinin modern karşılığıdır.

Irina Tweedie

Manevî yaşam, bir çağrının yanıtıdır. Bize kalsa, asla dünyadan yüz çevirip menzile giden bu uzun ve acı dolu yolculuğa çıkmazdık. Fakat bizi çağırmakta olan, en derin arzularımızı uyandırarak kalbimizin derinliklerinden bize seslenen biri var. Bu çağrı, bizi gittikçe daha da derinlere götüren, hep ötelere işaret eden altın bir iplik gibidir. Hem içten gelir hem de imalarda bulunur, akla değil, varlığımızın en derindeki özüne ait bir şeydir. Onun sesi, bilincimiz sessizken derin bir meditasyona girdiğimizde ya da doğada bulunduğumuzda daha duyulur bir hâl alır. Fakat sık sık da rüyalarımızda açık duyulur hâle gelir. Uykudayken dış dünya gözden kaybolduğunda, içsel sesimiz bizimle konuşur ve bu en zor yolculuk için bizlere rehberlik eder.

Rüyalar, kendimizi görebileceğimiz aynalar gibidirler. Saklı benliğimizi yansıtırlar kendi doğamızın gerçek yüzünü açığa vururlar. Rüyalar sayesinde bu tamdık ama yabancı ülkeyi bilir hâle gelebiliriz. Uyandığımız zaman, rüyalarımız geri dönüp içeri girebileceğimiz bir kapı aralığı, ruh arazisine atılacak bir adım olabilirler.

Her maneviyat yolcusu için, kendi yolunu bulması gereken içsel arazi budur. manevî rehber; bizi ruhun büyük okyanuslarından, dağlarından ve nehirlerinden aşırarak derinlerdeki gizli mahzenlerine götürür. Bizler, Batı'da çok uzun zamandır sadece dış dünyaya baktık; öyle ki, içe giden bu büyük yolculuğu unuttuk. Oysa gerçek güzelliğin ve gizemin bulunacağı yer iç dünyamızdır. St. Augustine'nin sözleriyle:

> **İnsanlar; dağların tepelerini, denizin büyük dalgalarını, uzun nehirleri, engin okyanusları, yıldızların dairevî hareketlerini merak ederler. Oysa kendilerini hiç merak etmez, es geçerler.**

Bu yolculukta bize yardım edecek olan rehber içimizde, takip etmemiz gereken yol da tam orada, ruhumuzun içindedir. Bu, bilgeliğin yaşlı bir adam, yaşlı bir kadın ya da masum ve sınırsız bir çocuk şeklindeki içsel görünümüdür. Onlar uzun zamandır kendilerine geri dönüp, onlardan yardım istememiz için bizi beklemektedirler. Onlar, bizi menzile ulaştıracak en kestirme yolu bilirler ve rüyalarımızda bizi ziyarete gelirler. Çoğunlukla bizimle eski dildeki semboller ve şekiller aracılığıyla konuşurlar. Onların bilgeliğinden en faydalı şekilde yararlanmak için bu semboller dilini öğrenmemiz gerekir. Sûfilerin rüyaların bilgeliğine ve onların anlaşılmasına verdikleri önem bu yüzdendir.

Manevî yaşam; arayışçının tüm ruh yapısının başka bir şekle büründüğü içsel bir değişim sürecidir. Bu değişimler, bilinçaltının derinliklerinde, varlığımızın köklerinde başlar zira çoğunlukla bilinç bu süreçten etkilenecek son şeydir. Yeryüzünün derinliklerine ekilen tohumlar gibi manevî süreç, yavaş yavaş filiz verir ve bilince çiçek açması uzun yıllar alır. Öte yandan rüyalar, içsel karanlıklarımızın altına dönüştüğü, ruhun olağanüstü simyasındaki değişiklikleri bize anlatırlar. Eğer bu rüyaların sesini dinlersek, içimizde açılan yolu görebiliriz. Böylece rüyalar bize hem içsel bir destek sağlar hem de bu içsel süreç ile nasıl uyum içinde yaşayacağımızı bize öğretirler. Bilincimiz, derinliklerde neler olduğunu bilirse, tam bir işbirliği içinde olur ve bu dinamik ama gizemli açılımların bizi engellememesini sağlar.

Modern psikoloji, bu içsel değişim sürecinde de deneyimleyebildiğimiz, anlayıp tartışabildiğimiz bir dil sunması açısından çok değerlidir. Hâlihazırda; Carl Jung'un çalışmaları ve Jungian psikoloji okulları, manevî yolculuk boyunca tecrübe edilen psikolojik dinamikleri detaylı bir şekilde açıklayan bilgiler sunmaktadır. Jungian psikolojinin var olmasından önce Batı kültüründe bu süreçleri her yönüyle açıklayan simyacılar vardı. Simyacıların imbik ve potalarında çalıştıkları şey, kendi bilinçaltılarmın bir yansımasıydı ve simyayı anlatan bu sembolik, çoğunlukla da paradoksal doğa, ruhun rasyonel olmayan yönünü yansıtmaktaydı. Jung, simyadaki "opus "un iç yapısını tekrar keşfetti ve simyacıların eski dildeki bilgeliklerini psikoloji diline çevirdi. Simya geleneğini kendi bilinçaltı deneyimleriyle birleştirerek yeni arayışçılar için ruhta nelerin olup bittiğini anlatan bir bilinçaltı haritası oluşturdu.

Sûfizm, her zaman psikolojik çalışmaların önemini vurgulamıştır; fakat sûfiliğin sadece psikolojik bakış açısıyla anlaşılamayacak pek çok yönü de mevcuttur. Arayışçı, bu yolculuğu egonun ötesinde, hatta ruhun sınırlarının da ötesinde bir yerde arar. Sonsuza uzanan bu yolda, psikolojik yaklaşım, manevî bakış açısıyla birleşmelidir. Bu özellikle rüya çalışmaları için çok gereklidir. Bazı rüyalar için sadece psikolojik anlayış yeterli olur fakat bu yolun yolcuları çoğu kez manevî içeriğe ihtiyaç duyan rüyalar görümler. *The Lover and the Serpent: Dreamzvork within a Sûfi Tradition* (Âşık ile Yılan: Sûfi Geleneğinde bir Rüya Çalışması) kitabımda sûfilerin hem manevî hem de psikolojik bakış açılarını birleştiren rüya çalışmalarına bakış açısını açıklamıştım. Öte yandan; rüya çalışmalarım bu yoldaki içsel çalışmaların bir dışa vurumu olarak da anlamlandırırım. Bazı rüyalar, rüya sahibine ifade ettiği kişisel anlamdan çok, bir efsane ya da peri masalı gibi bu yolun ilk örneklerinde görünen yapıyı bize anlatırlar. Eski sûfi hikayelerinde olduğu gibi,, bu rüyaları müzakere etmemiz, kalbin gizemli patikalarına aşina olmamızı sağlar ve bizleri menzile götürecek o görünmez yolu bulmamıza yardımcı olur.

Bu kitap *The Lover and the Serpent* kitabının devamı niteliğinde bir çalışmadır. Burada bir

kez daha bana materyal ve ilham vererek (*prima materia)* bu kitabın yazılmasında ana malzemeyi oluşturdukları için bu rüyalara teşekkür etmek istiyorum. Umarım bu kitap kendi benliğimizin en derin yapılarını gözler önüne seren ve bizi Ait olduğumuz'un kollarına geri döndüren rüyalara açılan daha geniş bir pencere olur. Tanrı, Ait Olunan; bu kitapta *"O"* olarak zikredilmiştir. Sadece uygunluğu açısından böyle kullanılmıştır. Gerçeklik ne erkek ne de kadındır. Sûfiler âşıklardır ve ben âşık oldukları varlığın cinsiyetinin olmamasının, düşünülmesi kolay bir şey olduğunu sanmıyorum. Ve yine sadece uygunluğu açısından arayışçı (mürit) erkek kalıbında kullanılmıştır.

Sh: 9-12

ŞEYH VE MÜRİDİN HALLERİNDEKİ AİT OLMA PSİKOLOJİSİ

AKILDA DEVRİM

Sûfilik yolu üzerinde yolculuk ederken, arayış içerisinde bulunan kişinin kalbinin enerjisi aşamalı olarak, yavaş yavaş akim düşünce sistemini bozar. Çünkü aşkın gücü, akim gücünden üstündür ve bu üstünlüğünü kullanarak akli boşaltana ve onu manevî gerçekliği tecrübe edebilecek kıvama getirinceye kadar, sinsice yavaşlatır. Bu okuyacağınız rüya işte bu ele geçiriş sürecini anlatıyor. Öyle ki, rüya sahibi, daha önce hiç tatmadığı bir aşk hissini tecrübe etmiş olarak uyanıyor.

Maneviyata doğru bir değişim dramatik ve rahatsız edici boyutlarda da olabilir. Bu zorluklar dış dünyadan ya da özel olarak üstaddan kaynaklanabilir. Kişiyi dengesizliğe sürükleyen şoklar yaşanabilir. Sûfi şeyhleri, şok taktiklerini kullanırlar ve hatta suçsuz yere öğrencilerini itham ederler. Bilincimiz tam olarak dengelendiğinde, daha yüksek bir boyuta ulaşabilmemiz için hiç yer kalmaz. Kanadalı bir psikiyatr bu konuda şöyle diyor:

> "insanoğlunun ayakları düzgün bir şekilde yere basıyorsa, iki bacağı üzerinde ayakta durabiliyorsa, biz doktorlar bu: kişiyi 'gayet normal' olarak tanımlarız, manevî yaşam ise çok zordur, neredeyse imkansızdır. Fakat zihnimizde bir şeyler problem yaratıyorsa, zihinde küçük bile olsa çarklardan biri olması gerektiği gibi çalışmıyorsa, manevî hayat kolaydır."

Dengesizleşmek, daha yüksek ve daha hızlı bir enerjinin bize gelmesini sağlar ve bu hızın titreşimleri bilinç düzeyinin bariyerlerini, şartlanmaya bağlı çalışan yapısını kırar. Bu noktada,; acı verici ve gereksiz gibi görünse de kişinin bu davaya teslim olmuş olması çok önemlidir. Benlik değerleri, egodan ve akim bilincinden çok farklıdır ve henüz bu içsel olarak yeniden yapılanma sürecinde her şeyi reddetmek için tüm olanaklar öğrencinin önündedir.

Egonun değerleri bir kısıtlanmadır ve samimî bir öğrenci için şeyhi ya da kendi hayatı, eğer koşulsuz olarak kabul ederse ona manevî özgürlüğün ve yapılanmanın olanaklarını sunacaktır. Fakat bu hâlin verdiği acı ve içsel panikle birlikte, kişinin geçmişine ailevî ya da sosyal hayatına sığınma isteği duyması ve bu enkazda sabit kalmayı denemesi tehlikesi de vardır. Benlik bombardımanından sonra toplu bir güvensizlikten başka güvenilecek şey kalmaz ve ego henüz benliğin sınırsız dönencesinden korkmaktadır, sebepler dünyasının tutuculuğuna ve sınırlı değerleri olan geçmişine sıkı sıkı sarılmıştır. Bu durumda kişi, kendisini artık herhangi bir limana götüremeyecek olan geminin enkazına sığınıp, o enkaza sımsıkı sarılmayı deneyebilir; çünkü bu enkaz onu, yüzebileceğini idrak etmekten, yalnız ve korunmasız olduğunu hatırlamaktan koruyacaktır. Bu enkaz zamanla çürüdüğünde ya da

uzaklara sürüklendiğinde sonuç yine aynı olacaktır fakat bu daha uzun ve daha fazla acı veren bir süreç olur, manevî hayatın kendisine ait bir devri vardır, olayları tamamen yakalayıp, sarmaladığı zamanlar vardır. Bu anlar çoğunlukla kimlik değiştirmek ve "manevîyatsız" görünmek için büyük olanaklardır. **Şeyhlerin tüm bu kimlik değiştirme çeşit ve olanaklarını öğrencilerinin karşısına koyup, onları test ettikleri söylenir.** Hayat hep aynı şeyi yapar. Hayatın getirdiklerini asla reddetmemek en iyisidir ve hayat çoğunlukla en zor durumlar içinde, sınırsız değerlere ait bir şeyleri saklar. Işık karanlıkta saklıdır fakat ışık kendini açığa çıkarmadan önce karanlık olduğu gibi kabul edilmiş olmalıdır. "Sûfilik neyi gerektirir?" diye Sûfi Ebu Sa'id Ebi'l Hayr'a sorulduğunda: **"Aklında ne varsa onu unut, elinde her ne varsa onu ver, ecelinde her ne varsa onunla yüzleş!"** cevabını vermiştir."

Sh: 15-19

YEŞİL ADAM: HIZIR

Bütün insanların kendilerine ait arzuları, dilekleri vardır. Fakat gereksiz görünen; dahası acı verecek olan bir tecrübeye atılmak asla kolay değildir. Bundan dolayı sûfi öğrencisinin, şeyhine ve hayata kayıtsız şartsız teslim olmasına büyük önem verilir. Bu teslim oluş, kişinin görünüşe aldanmayıp olayları ve kişileri görünüşüyle değerlendirmemesi demektir. Burada Kur'an'da anlatılan Musa (aleyhisselâm) ve Hızır (aleyhisselâm) kıssasından bir alıntı yapacağız:

> İki denizin birleştiği bir boğazda Hz. Musa, Allah-u Teala'nın daha önce kendisine karşılaşacaklarını bildirdiği Hızır (aleyhisselâm) ile karşılaştı.
>
> Musa (aleyhisselâm) Hızır'a (aleyhisselâm)'a sordu: "Öğrettiğin ilimden bana da öğretmen şartıyla sana tabi olabilir miyim?"
>
> Hızır (aleyhisselâm): **"Sen bana tahammül edemezsin. Şu an sahip olduğun 'bilginin ötesini bilmeye nasıl tahammül edebilirsin ki?"** diye cevap verdi.
>
> Musa (aleyhisselâm): "İnşaallah benim sabırlı olduğumu göreceksin, hiçbir emrine asi olmayacağım" dedi.
>
> Hızır (aleyhisselâm)' da: "Benimle gelmek istiyorsan, ben sana kendim isteyerek bir şeyler anlatmadıkça, bana hiç bir şey hakkında hiçbir soru sormayacaksın"dedi. Bunun üzerine ikisi yola çıktılar. Bir gemiye bindiler. Hızır (aleyhisselâm) durup dururken aniden geminin dibine bir delik açtı.
>
> "Ne yaptın sen?" diye haykırdı Musa (aleyhisselâm). "Gemideki yolcuların boğulması için mi açtın o deliği?"
>
> "Sana dememiş miydim?" dedi Hızır (aleyhisselâm). "Sen bana tahammül edemezsin".
>
> Musa (aleyhisselâm) üzülerek: "Düşüncesizliğim için beni bağışla ve bundan dolayı bana kızma" dedi. Seyahatlerine devam ettiler. Nihayet bir genç adama rastladıklarında Hızır (aleyhisselâm) onu öldürdü. Musa (aleyhisselâm) da bu olay üzerine: "Yanlış hiç bir şey yapmamış olan bir adamı öldürdün. Gerçekten sen çok kötü bir suç işledin" diye şikayette bulundu.
>
> Hızır (aleyhisselâm) tekrar: "Sana söylememiş miydim? Sen bana tahammül

edemezsin" diye cevapladı.

Musa (aleyhisselâm): "Bundan sonra sana tek bir soru daha sorarsam beni bırak. Doğrusu bunu hakettim" dedi. Bundan sonra yola devam ettiler ve nihayet bir şehre vardılar. Oranın ahâlisinden biraz yiyecek istediler; fakat ahâli onları misafir etmekten kaçındı. Şehirde yıkılmak üzere olan bir duvarın yartına geldiklerinde Hızır (aleyhisselâm), bu duvarı tamir edip düzeltti. Musa (aleyhisselâm) böyle bir duvarın tamir edilmesine de itiraz etti ve Hızır (aleyhisselâm)'a: "Eğer isteseydin bu yaptığına karşı bir ücret isterdin" dedi.

Hızır (aleyhisselâm): "Ayrılmak zorunda olduğumuz ana geldik. Fakat öncelikle sabırla izlemeye tahammül edemediğin davranışlarımın anlamlarını sana anlatacağım" diyerek anlatmaya başladı: "O gemi bir takım fakir balıkçılara aitti. Geminin dibine bir delik açtım; çünkü o geminin açılacağı denizlere hükmeden kral, sağlam olan her gemiyi zorla alıkoyuyordu." "O genç adam bir suçlu olacak ve anne babası dahil bütün insanları kederlendirecek suçlar işleyecekti." "Duvara gelince; duvar şehirdeki iki yetim çocuğa aitti. Onların babaları salih bir adamdı. Duvarın altında bir hazine vardı. Allah Teâlâ, bu çocukların olgunluğa erdikten sonra bu hâzineyi çıkarmalarını diledi. Yaptıklarım benim isteğime dayanan şeyler değildi. Ve işte bunlar, sabırla izlemeye tahammül edemediğin davranışlarımın gerçek sebepleridir" dedi.

Musa (aleyhisselâm) üç kez Hızır (aleyhisselâm)'m yaptığı hareketlerin dış görünüşüne bakarak, onu yargıladı. Uç defasında da sessiz kalamadı. Allah'ın bildirmesiyle olayları farklı bir açıdan gören ve ona göre davranan Hızır (aleyhisselâm)'m davranışlarını kabul edemedi. Allah'ın dilemesiyle bilgilendirdiği Hızır (aleyhisselâm) "İlâhî bilgi ile donatılan" içselliği, maneviyatı, tasavvufun anlaşılması güç yolunu temsil etmektedir. O, sûfi ermişlerin ya da velilerin ilk örneğidir. Mutlak İlah ile manevî olarak dolaysız bir paylaşımı yaşayabilen, manevî kanunlara uyan, İlâhî -gizli bir yön çizilişle ipuçlarını gören ve görünüşe aldanmayan şeyhleri temsil etmektedir.

Veliler, nehirler gibidirler. Nereye yönlendirilirlerse oraya doğru akarlar... Eğer gizli bir yönlendiriliş varsa, istenen şeyi yapmak zorundadırlar, yapmazlarsa yaptırılırlar. İlâhî yönlendirme belli bir sıraya, düzene göre yapılır. Zaman zaman ermişlerin dünyevî pencereden bakıldığında mahkûm edilebilecek, "yanlış hüküm verilecek kişiler" e dair yaptıkları bir takım yardımlar olur. Çünkü dünya görünüşle ilgilenir ve ona göre hüküm verir. Oysa çok önemli yapı taşlarından biri, insanları asla görünüşe aldanarak yargılamamaktır. Çünkü çoğu zaman gerçek göründüğünden çok farklıdır. Yaradan için iyi ya da kötü yoktur. Sadece insanların iyi ya da kötü diye ifadelendirdikleri hükümler vardır. Veli kişiler, iyiliğin ve kötülüğün ötesinde olan kişilerdir. Öte yandan da erdem yönünden çok üstün kişilerdir ve asla kötü örnek olmazlar.

Veliler soğuk bir görüntü sergileyebilirler; fakat onların davranışları benlik seviyesindedir. Onlar, fiziksel evrenimizden çok farklı bir âlemin kanunlarını izler ve egodan gelen bir özgürlük söylemiyle, iyi-kötü, gerekli -gereksiz ikilemleriyle arayış içinde bulunan kişinin gerçek özgürlüğü ile meşgul olurlar. Bu dünyanın izdüşümünde olan biten her şey Yaradan ile yaratılan ilişkisinden ibarettir. 8.yy sûfi velilerinden "Rabi'a" bunu samimî bir dille şöyle anlatır:

> **"Ey Allah'ım! Sana cehenneminden korktuğum için inanıyorsam, beni cennetine girmekten mahrum eyle! Lâkin, sana yalnız senin için inanıyorsam, beni sonsuz güzelliğinden mahrum eyleme!"**

Dindar kişiler kötülüklerden kaçınıp, iyilikler için çabalıyor ve cennette yaptıklarının bir karşılığını umuyorken, sûfiler tam tersine, cennet ve cehennem kavramlarını bir kısıtlama olarak kabul ederler. Dahası, Irina Tweedie'nin şeyhi olan Bhai Sahib'e göre; ahiret hayatı uğruna iyi amellerde bulunmanın bir tehlikesi vardır:

> **"Demek istediğim şu ki; benliği daha yüksek bir seviyeye ulaştırabilecekken, koca bir yabanî ot dikmiş olabiliriz. Ve asıl olan şu ki, pratikte bu otun kökünü kurutmak imkansız olabilir."**

Bu yolun yolcusu olan kişi, sadece "bir" olana inanır ve egosunu yok etme peşindedir. Manevî olarak bir bütünleşme arayışındadır, böylece iyi ve kötü ikileminin de ötesine geçer. Aynı zamanda bu yol üzerinde olduğu müddetçe kişi, içgüdüsel olarak ahlâkî açıdan kötü olan hareketlerden kaçınıp., iyi olan hareketlere doğru eğilim gösterecektir. Kötülük, daha ağır, daha hantal bir kavramdır ve iyilikten daha yavaştır. Arayış içinde olan kimse ise bir "hızlanma" süreci içerisindedir ve gerçekte o, kötü olmaya muktedir değildir. Bu ahlâkî bir seçimle olmaz; bu İlâhîdir ve "varoluştan" kaynaklanır.

Sûfi, ne bu dünya ile, ne de öteki dünya ile, ne cennetle ve ne de cehennemle uğraşır. O, hayatın "gerçekliğine" ulaşmak için her türlü bedeli ödeyecek olan kimsedir. Bu bedel, "varılması gereken menzil" içindir ve her türlü ahlâkî inançta olduğu gibi bu yolda da "iyi ve kötü" kavramları birer sınırlamayı ifade edebilir.

Sûfilik yolunda "vazgeçiş" unsuru bile çok uzaklarda bırakılmalıdır. Bir sûfi şiiri der ki;

> "Fakirlik külahının üzerinde üç şeyden vazgeçişin izi vardır: Dünyayı terk etmek, öteki dünyayı terk etmek, terk etmeyi terk etmek."

Aklın fikir ve değerlerini kabul etmenin de ötesinde, arayış içerisindeki kimse kendisini varoluşun doğal özüne götürecek olan yol üzerinde ilerlemektedir. Aklın hükümdarlığı devredildiğinde, farklı bir varoluş mertebesi tecrübe edilir. Anlatacağımız rüya da bu farklı varoluş tasvir edilmiştir:

> "Bir kitap okuyordum fakat odamın ışığı git gide azalıyordu. Işığı kitabın daha da yakınına getirdim, fakat kararma devam etti ve biraz sonra ışık tamamen söndü. Kapı açıldı ve beyaz saçlı ihtiyar bir kadın göründü. Bana gelmemi işaret etti ve ben de onu alt kata doğru takip ettim. Alt kattaki oda ışıl ışıldı ve odanın içinde büyümekte olan harika ağaçlar vardı."

Bir kitap okumak, rüyayı gören kişinin bu dünyaya ait koşullandırılmış aklını gösterir. Bu durum, ışık tamamen sönene kadar yavaş yavaş zorlaşır. Sonra bu karanlığın boşluğu içerisinde yaşlı bir bilge kadının görünmesi, kişinin içsel doğrularını, manevî aklı simgeler. Bizler "bilinmeyen" noktasına, boş bir karanlığa ulaşmakla yükümlüyüzdür. Derin bilgilerimizi anlamadan önce, bizi ulaşılacak yere asla ulaştırmayacak olan dış dünyanın bilgeliğini terk etmemiz gerekir. Kendi özümüze geri dönmek için önce elimizdeki kitabı bir kenara bırakmalıyızdır.

Bu rüyanın da dokunaklı bir şekilde tasvir ettiği gibi, bu yolun yolcusu olan kişi aktif

olarak hiçbir şeyden vazgeçmez, aksine vazgeçirilir, uzaklaştırılır. Işık, bilinçli davranışlara işaret etmektedir. İhtiyar kadının izlediği yol, dış dünyaya ait bilgeliği yavaş yavaş karartmış ve sonunda söndürmüştür. Yaşlı bilge kadın, rüya sahibini, hem içindeki en derin bilgeliğe ve 'hem de onu bilgeliğe götürecek olan yola rehberdir. Rüyayı gören kişiye işaret ederek onu alt kata çağırması, onu dış dünyaya ait akıldan uzaklaştırıp, kişinin aslındaki benliğe götürmesini temsil etmektedir. Hayat ağacı ise, kişinin manevî olarak en derinlere açılışıdır.

Rüyalar sık sık kendi içlerinde, aynı şeyi anlatan yapıları farklı perspektiflerden tanımlayarak birbirlerini genişletirler. Ruh, mantıklı ve rasyonel bir boyut değildir. Sabit olmayarak hareket eder, açıklaması ve anlamları bir sürü farklı koşul ve manzaraları genelde en iyi şekilde taşıyan, ilişkiler arası bir oyundur. Bir önceki rüyada, rüyayı gören kişinin karşılaştığı ağaç figürü ile aynı olan fakat bu defa bir aşk ilişkisini simgeleyen farklı bir rüyaya göz atalım:

> **"Bir ailenin yanında kalan İrlandalı bir kızdım ve onların oğullarına âşıktım. Onu görmek için bir odanın kapısını açtım ve daha önce hiç karşılaşmadığım bir şeyle karşılaştım: âşık olduğum kişinin bir de ikizi vardı. Onlar yataklarında yatıyorlardı; ben de onları arkalarındaki pencereden gözlüyordum. Orada parlak yeşil, çok yakışıklı bir adam vardı. Ya adam bir ağaçtı ya da ağaç bir adamdı; parmaklarından dallar çıkıyordu."**

Rüya sahibinin, âşık olduğu kişiye bakarken onun -daha önce varlığından hiç haberdar olmadığıbir ikizinin olduğunu fark etmesi... Rüya da "ikiz" görmek eski gelenekteki "göksel ruhanîyet" ile tabir olunur. Her birimizin ışıklar dünyasında yaşayan bir ikizi vardır. Duyusal olarak gözle görülmez ve öldüğümüzde gene bizimle olacak olan da o dur. "Maniheizm"in kurucusu olan Mani'nin ölüm anında şu sözleri söylediği bilinir: **"Işıktan gözlerimle öteki 'beni' seyrediyorum."** Sûfi geleneğinde bu "ikiz", bizi Yaradan'ın gözleriyle, maddî olarak değil manevî olarak gören, bizlerin "semadaki ikizidir".(Şâhid fi's-semâ)

Kişi sadece ruhunun gelişimi ile ilgilenir ve bu gelişim kendini, yaşamın manevî yönlendirmelerinin önemli anlarında gösterir. (Manevî olarak itici bir kuvvet ortaya koyabilirler.) Bir rüya da dış dünyaya ait bir uyarıcı da sanki içsel bir kışkırtıcıdır. Bu genellikle böylesi bir uyaranın algılanmasından sonra ortaya çıkar. (İsa (aleyhisselâm)'ın Emmaus yolu üzerinde iki havarisine görünmesi gibi...) Sûfi için, kendisine genellikle sıradan biri gibi görünen Hızır, içsel bir rehber gibidir. Kişi sadece onunla gittiği zaman onun üstün doğası görünür olur. Bu yolun yolcusu "ölmeden önce ölmeyi" şiddetle arzular ve semadaki şahidi ile daha dünyada yaşarken bütünleşmek için uğraşır. Bu yolun izlenmesi ile iki dünya arasında manevî enerjinin maddî dünya düzeyinde görünmesini sağlayan bir link oluşturulabilir. Irina Tweedie bu yapıyı şöyle açıklıyor:

> "Bu, zihinde oluşmalıdır; havarinin işlevi, güç merkezi olarak çekici gelen, benzer fikirler içeren ve bu benzer fikirlere bağlı olarak düşünülen fiziksel dünyaya bağlı olarak bazı özel enerjilere konsantre olmaktır. Bu enerjiler, tek başlarına yaşamak için gücü olmayanlar üzerinde ya da insan bilinci üzerinde kat'i derecede güçlü bir etki yaparlar."

Fiziksel dünya, gücün merkezi olarak çekici gelebilir, kendi içerisinde birbirine benzer yapılarla günlük hayatı oluşturur. Bu, bazılarına yaşamak için yeterli gücü sağlamaz fakat insanların bilinçleri içinde kâfi derecede bir etki yapar. Havarinin işlevi, fiziksel dünya

üzerindeki bazı özel enerji akımlarına konsantre olmakta yatar ve bu işlev önce zihinde doğmalıdır.

O semavî ikizin etkisi yüzünden, arayış içindeki kişinin; diğer insanların da kendi içsel dünyalarında görüp algılayabileceği ve kendi öz benliklerine bu şekilde daha yakın olabilecekleri bir "ışık merkezi" hâline gelmesi istenir.

Rüyaya geri dönecek olursak; rüya sahibi, âşık olduğu kişiyi ararken onun daha önce hiç bilmediği bir ikizi olduğunu fark etmişti. Sonra da pencereden çok yakışıklı ve parlak yeşil ağaçtan bir adam ya da adamdan bir ağaç görmüştü. Bu doğal varlık onun kendisiydi. Meister Eckhart'ın deyişiyle: **"Saf olan varlık her zaman Tanrı'dır ve kendisinin ebediliği bakidir."** Bu yeşil adam onun rüya sahibinin öz, manevî dünyasında görünen semavî ikiziydi.

Hızır (aleyhisselâm)'m (yeşil adam) şahsiyeti, manevî özümüzü temsil etmektedir. Daha önce anlatmış olduğumuz rüyalardan birinde geçen ihtiyar kadın gibi bir bilgedir ve bizlere rehberlik yaparak şu sırrı açıklar:

> "Ben üstün gerçekliği çok yakma getiren narin, ince bir ipliğim. Geniş varoluş çizgisindeki insanoğlunun sırrıyım. Görünmez olan Tanrı'nın objesi olan Mürşit'im. Asıl olan kutsal varlığım ve insanlık doğasının koruyucusuyum." "Yeşil, özün, doğanın ve Tanrı'yı anlamanın rengidir. Sinai tasavvufunun en üst mertebesinde bulunan Emerald Kayası, sürgündeki kişinin en son *eve dönüşe* çağırılmadan önce, *kendi benliğinde* tırmanması gereken bir dağdır."

Kendimi sana karşı kötü gösterecek olan birçok olasılığı düşünüyorum. Meselâ yaşam sana sun'î davranışlarda bulunman için izin verseydi buna dayanamazdın. Çünkü ben doğal bir varlığım. Kesinleştirip, berraklaştırmış olduğum birçok tavrımla ben, bir maya gibi özü teşkil ederim.

İnsanların bana bilinçsizce sun'î davranışlarla karşılık verip, sun'î hisler duyması bir tehlikedir. Benimle ilgili olan her şey onları kızdırır: Konuşma tarzım, gülme tarzım vs. Çünkü bu tavırlarımda İlâhî sevgiliden gelen bir armağan olan doğallığı hissederler.

Sh:19-27

ALLAH ÂŞIKLARI

Âşıklar tarikatı; diğer tüm tarikatlardan ayrıdır Çünkü Onların kendilerine özgü bir imanları ve itikatları vardır.

(Rumi, Miriam ve Jose Arguelles'in *The Teminine* kitabından alınmıştır

Sufiler; Allah aşkı uğruna divâne olmuş kimselerdir, çünkü Allah'ın kendisinin aşkına yanmış bu kişilere özel bir yakınlığı vardır, insanoğlunu en çok seveni çılgınca sevmekten, İlâhî sevgilinin kollarında kaybolurcasına yaşanan çok derin bir aşktan ve kelimelerle ifadesi çok zor bir sırdan söz ediyoruz. Aşk, akılla asla anlaşılamayandır. Bu aşk kapısından girmek isteyenler de, kendilerini bu haneye dâhil eden İlâhî sırları ne kendilerine ne de başkalarına açıklamamayı kabul etmek zorundadırlar. Kalbin içeriği, akıl ile idrak edilemeyecek bir hukuka sahiptir, bu yüzden bu yolun yolcusu olmak isteyen kişi daha en başta aklın her şeye yetmeyeceğini, aksine bu ruhanî yolculukta rasyonel düşünmenin kolaylaştırıcı olmaktan çok

zorlaştırıcı olacağını bilmelidir. **Attar,** bu konuda şöyle der: **"Aşk geldiğinde 'sebepler' yok olur.** 'Sebep' aşkın deliliği içerisinde varlığını sürdüremez, kaldı ki; aşkın, insanoğlunun 'niçin'leri için yapabileceği hiç bir şey yoktur."

Aklın düşünme metodu bizim dış dünyaya ait olan yaşantımız için geliştirilmiştir. Araba kullanmayı öğrenmek ya da alışveriş listesini oluşturmak için de gerçekten büyük önem taşır. Lâkin, maneviyat penceresinden baktığımızda akıl, 'sınırlanma' demektir. "Benliğin katili" olarak bilinir ve "arayan kişi" ile "gerçek benlik" arasında durur. Bu "akü" engelinin varlığını devam ettirmesi, ruhanîyetimizi sağırlaştıran boş bir lakırdıdır. Akıl, fizikî dünyaya ait bir ikilemedir. Karşılaştırmalara dayanarak sonuçlara varır. Aklın işleyişine bakarsanız, onun daima karşılaştırmalar yaptığını görürsünüz (Bugün hava dünden daha sıcak ama her zamankinden daha rüzgârlı...). Akıl, her zaman zıtlıkları yakalar. Prens Hamlet der ki: "**İyi ya da kötü yoktur. İyiyi iyi, kötüyü kötü yapan düşüncedir".** Manevî gerçeklik ise, zıtlıkların mevcudiyetinden fazlasını kuşatır. İkiliklerin tersine tekliği tecrübe eder. Gerçek doğru akılda değil kalptedir ve arayış yolcusu aklın ötesindeki, paradokslarla açıklanabilen bir dünyaya atılmıştır. Akıl, rasyonel olarak düşünüp, farklı kademeye ait bir gerçekliği tecrübe ederek özümsemeye çalışırken kendisini tam da bir karmaşanın ortasında bulur.

> Bir Arap ilk kez İran'a gittiğinde bu ülkenin gelenekleri karşısında şaşkınlığa uğramıştı. Bir gün, tesadüfen bir grup dervişin, tek kelime konuşmayan bir avuç adamın oturduğu bir eve yolu düştü. Bu dervişler hiç evlenmemişlerdi ve bir gümüş sikkesi kadar dahi değerli bir eşyaları yoktu. Buna karşın tertemiz, kirlenmemiş kalpleri vardı. Her birinin elinde, oturmadan önce dikkatle doldurdukları, çamurlu şarapla dolu küçük bir şişe vardı. Arap, bu adamlara karşı içinde bir yakınlık hissetti ve bir an için durdu işte, o an aklı ve kalbi kendisinden ayrıldı. Dervişler: **"Hiçliğin adamı, gel bize katıl"** dediler. O da ne olduğunu bilmediği bir istek ve arzuyla onlara katıldı. Dervişler, ona daha ilk yudumda kendinden geçtiği bir şarap ikram ettiler ve Arap öyle sarhoş oldu ki takatsiz ve kuvvetsiz kaldı. Dervişlerden biri onun altınlarını, gümüşlerini ve değerli eşyalarını aldı. Sonra Arap'a daha fazla şarap verdiler ve onu evden çıkardılar. Arap, tek gözlü ve fakir olarak, hâli değişmiş, dudakları kurumuş bir hâlde ülkesine döndü. Memleketine ulaştığında dostları ona: "Neyin var senin böyle, paralarına ve değerli eşyalarına ne oldu, uyurken mi çaldırdın onları yoksa İran'da başına kötü şeyler mi geldi?" diye sordular ve neler olduğunu anlatmasını, belki kendisine yardım edebileceklerini söylediler. Arap: **"Sokakta dolaşıyordum ve o ara dervişlerden oluşan bir grup gördüm. Şimdi hiçbir şeyim yok ve parça parça olmuş gibiyim. Bundan başka bir şey bilmiyorum."**dedi. Dostları bu dervişlerin ona ne yaptığını sordular. Arap: "Bana sadece basitçe 'gel, bize katıl dediler' dedi. Arap bu olaydan sonra hep bir çocuk gibi şaşkın yaşadı, tek bir 'gel, bize katıl' cümlesi yüzünden başına gelenler yüzünden hayretler içerisinde kaldı.

Sh: 13-15

SEVGİLİNİN HEDİYESİ

Sûfilerin diğer insanlardan daha çok sevip, daha çok nefret ettikleri söylenir. Aşk, kainattaki hem yaratıcı ve hem de yıkıcı olan en doğal güçtür. O, benliği ortaya çıkarmak için dış dünyaya ait olan aklın ve mantığın düzenini parçalar. Aşk, maceranın hem sonu ve hem de başıdır. O, Tanrı'nın bir armağanıdır. Güzelliğin ve samimiyetin sahibinden gelen bir armağan... Şimdi anlatacağımız rüya da işe bu armağanı anlatmaktadır:

> "Bana bir kutu içinde bir armağan verildi. Kutunun kapağını açtığımda içinin kırmızı ipekle kaplanmış olduğunu gördüm. Kutunun içinde ise tek bir saç teli duruyordu."

Sevgililer arasında, sevilenin sevene saçından bir bukle hediye etmesi gibi bir gelenek vardır ve seven için bundan daha değerli bir hediye yoktur. Victorion zamanında bu bir bukle saç, kalp şeklinde bir madalyon ya da bir yüzük içinde saklanırdı. Bu eski adetten, Attar'a ait . 12. yy. şiirlerinden birinde bahsediliyor ki bu şiirde sevilen olarak zikr olunan Allah-u Teâla'dır:

> *"Saçının buklelerinden bir tele sahip olabilseydim*
> *Ona kalbimin en kıymetlisi,*
>
> *Ruhumun gıdasını olan aşk gibi değer verirdim."*

Seven ile sevilen arasındaki ilişki sûfi yolunun özünü oluşturur. Bhai Sahib'den aktarıldığı gibi "Koca bir kainatta sırf bu ikisi; seven ve sevilen vardır." Sûfilik yolunun başlarında "sevilen" (Tanrı) gerçeklikten farklı bir fikir, bir soyutlama olarak görülebilir. Kalbin sessiz, içten dönüşümleri içinde kalp öncelikle sevdiğimiz birinin aşkıyla doldurulur. Mümkünse bu şahsiyet Tanrı olur. Fakat çoğunlukla bu aşkın beşerî bir aşk olması durumu kolaylaştırıcı bir etkendir. Sonradan "sevilen" bir insanoğlunun olamayacağı kadar şefkatli ve yakın içsel bir gerçekliğe dönüştürülür.

Kişinin Tanrı ile arasındaki uzaklık "sonsuz yakınlık" olarak tanımlanır. Peygamber'in sözleriyle "O, bize şah damarımızdan daha yakındır". Bize kalbimizin içinden seslenir. Bizi ondan uzakta tutan sadece mantığımız ve egomuzdur. Kul-Yaradan ilişkisi çok yakın bir ilişkidir, çünkü manevîdir. "Hiç kimse size benden daha yakın değildir." Bizi kendi varlığımız içinde hep daha derinlere götürür. Bu yüzden çok özeldir, paylaşılmazdır. Bu ilişki, özün özüdür. Krishna 16.000 süt sağan kızla dans ederken, bu kızların hepsi de Krishna'nın sadece kendisi ile dansettiğini düşünmüşlerdi. Bunun anlamı onun, Yaradan'ın hepimizi tek tek ve benzersiz yaratmasıdır. Bu yüzden bizim onunla olan ilişkimiz her birimiz için farklı ve kişisel olacaktır.

Bu ilişki, kendi kişisel benliğimizi Yaradan'a tekrar vermemizdir. O, dua eden kişinin en derin hisleriyle dua etmesini ister: "Her varlığın kendisine has bir dua ve ibadet etme tarzı vardır". Arayış yoluna düşen her yolcu için maneviyat yolu farklı olacaktır; çünkü herkes birbirinden farklıdır. Aşk ışınları sonunda kaynağına döner ve her kişi kendi öz benliğine döndüğünde, kendi kalbi haccını gerçekleştirmiş olur. Yaratıcı hepimizi kendi kişisel benliğimiz ile sever. Farklı olduğumuz gerçeğini sever; çünkü bizleri öz benliğimizle farklı yaratan odur.

Bu aşk ilişkisi içinde karşılaştırmalar ya da rekabet bulunmaz. Herkes, onu sevmek ve onunla bütünleşmek için kendine has bir yol bulmakla yükümlüdür. Bu aşk o kadar içseldir ki kendi aşkımızı sadece onunla paylaşabiliriz; diğer âşıklarla değil. Bu hâliyle ona dair bir aşk, ondan başkasına karşı duyulan aşktan daha kolaydır. Biliriz ki, O asla bize ihanet etmez, beşerî aşkta çıplak olabildiğimiz gibi ona karşı da çıplak olabilmemiz gerekir. Elbiselerimiz bizi ondan, en derin benliğimizden ayıran bir perdedir. Çıplak olduğumuzda bize daha şefkatli dokunabilir ve daha yakın olabilir. "Öyle bir an gelir ki; kişi saat daha fazla aşkı yaşayabilmek için, bir günün saat değil saat olmasını ister..."

ŞEYH İLE OLAN İLİŞKİ

Dünya güzelliklerle doluydu, ta ki sakallı, yaşlı bir adam gelip kalbime yerleşene ve kalbimi özlemle tutuşturup, onu aşka gebe bırakana dek...

Şimdi çevremdeki güzelliklere nasıl bakar ve onları nasıl görebilirim?

Ya onlar sevgilimin yüzünü gizlerse?

İran şarkısı

YÜZÜNÜZ VE İSMİNİZ OLMADAN

Bir keresinde, Georgia'da bir Jung yanlısı konferansa katıldılğında üstadımın iki video röportajını sunmuştum. Altı yaşında bir kız çocuğu da annesiyle birlikte bunları izliyordu. İlk video gösterildiğinde, küçük kız birkaç dakika ekrandaki ihtiyar kadına baktı ve sonra derin bir meditasyon aşamasına girdi, film bitene kadar bu şekilde uykulu gibi kaldı. Fakat birkaç gün sonra ikinci video gösterildiğinde **küçük kız oldukça kendindeydi ve röportaj bittikten sonra sordu: "Konuşmanın ötesinde ne yapıyor?" "İnsanların kalplerine nüfuz ediyor" diye cevapladım.**

Irina Tweedie, üstadı Bhai Sahib ile karşılaşmadan önce bir Fransız olan Lilian'ı ziyaret etmişti. Bu kadın Bhai Sahib'in müritlerinden biriydi. Irina o gece Lilian ile kaldı ve gecenin sabahında Bhai Sahib'den bir mektup geldi. (gün önce postalanmıştı.) Bu mektupta şöyle yazıyordu: **" Yanında Rus bir kadın var ya, işte onun kalbinin kalbinde ben varım".**

"Kalbin kalbi" benlik merkezidir. "Fiziksel olarak bedenin sağ tarafındadır". Şeyh; "kalplerin kalbindedir", çünkü kişinin şeyhiyle ilişkisi benlik mertebesinde var olur. Bir dostumuz bir sabah uyandı ve şeyhinin kalbinin içinde olduğunu, öyle yakın ve öyle samimî olduğunu gördü. Ve aynı gün öğleden sonra grup toplantısına gittiğinde oturup insanlarla konuşan şeyhini görünce bütünüyle altüst oldu. Bu kalbinin derinlerinde olan kişi miydi? Şeyh, insanların en önünde oturuyordu ve birçok yönden aralarında uzun bir mesafe vardı, ulaşılması güçtü. Dostumuz şeyhiyle konuşmakta ve ona kendisini anlatmakta çok zorlanıyordu, oysa kalbinde ona öylesine yakındı ki...

Şeyh ile olan ilişki ego bilincinde yer almaz, o benliğin iç gezegenlerine aittir. Bu ilişki çok karışık olabilir; çünkü o her günkü uyanıklığındaki bilincimizden tamamen farklı bir boyuta aittir. Benlik mertebesinde ikilik yoktur. Şeyh ve talebesi birdir ve aynı zamanda da bireyseldirler. Bireyselliğin yitirilmediği fakat onun özüne sahip olunan bir -bir oluş-, kaynaşma vardır. Tek olan ve yalnız olan Ait Olunan, benliğin kutsal bireyselliği içindedir. Bu mertebede tümüyle yalnızızdır aynı zamanda da bütünüyle evrenle birizdir.

Şeyh ile olan ilişkideki samimiyet, ruhların birleşmesindeki içsel tecrübeyi yansıtır. Bu birlik, benlik seviyesindedir ve cinsel bir birliktelikten çok daha yakındır; çünkü ayrılık yoktur ve kişilik mertebesinin de çok ötesindeyizdir. Bu kişisel olmayan bir ilişkidir. Ego bilinci seviyesinde, kendi kişiliğimiz ile bağlantı

kurarız. Dahası her yakınlık ve samimiyet bir kişilik boyutuna sahiptir. Şeyh ile olan içsel ilişkinin yakınlığı bizlerin uyanık bilinçlerine yansıtılmıştır. Arayış yolundaki her kişi "ruhsal yakınlığı" hisseder ve bunu ego bilincinin "normal" seyrine, kişisel boyutuna getirmeye

çalışır. Çünkü bu ilişki egoya ait değildir, buna uyabilecek bir gidişatta tanınabilir hiçbir şey yoktur. Dahası arayış içindeki kişi kendisini karmaşa içinde bulur.

Şeyh ile olan ilişki kalpten kalbe, ruhtan ruha bir yoldur. Bu ilişkinin en temel parçası aslında bir öğreticinin olmamasıdır. Üstad boşluktur ve bu şekilde ötelerdeki Kesin Boşluk'un tecrübe edilmesi sağlanır. Şeyh ile kişilik boyutunda hiçbir ilişki yoktur. Çünkü üstad, boşluk olan kişidir: **"Hiçbir özelliği olmayan, şekilsiz"** kişidir. Çünkü üstad yoktur, tarihe karışmıştır. Benlikten bağımsızdır. O, seven kişinin Ait Olduğu ile buluşması için yer açan bir boşluktur.

Üstad ya da şeyh esastır. Bilinmeyen bir bölgeden geçerken bile bir rehbere ihtiyaç duyan bizler, bilinmez iç dünyamız için buna ne kadar çok ihtiyaç duyarız? Rumi'nin deyişiyle: "**Bir rehber seç. Bu yol rehbersiz, sıkıntıdan başka bir şey değildir; gözyaşı ve tehlike sunar. Bir refakatçi olmadan gitmekte olduğunuz yolu bile kaybedebilirsiniz. Bu yolda yalnız seyahat etmeyiniz."** Üstad (şeyh), arayış içindeki kişinin içsel varlığına seslenir, kalbin saklı cevherlerini uyandırır ve şöyle der: "Evet, bu yolculuğu yapabilirsin. Bu imkansız bir rüya değil, bir gerçektir. Ben bunu tattım, biliyorum." Şeyhin varlığı, arayışçının kalbine direkt olarak kendi deneyimlerini sunar ve arayışçının kalbi de buna cevap verir. Talebenin kalbi, içten içe hep kendisine anlatılmasını ister. Bunu anlamak oldukça zordur. Şeyh, talebeye kişisel sesiyle değil, köklü manevî geleneğin, bu yoldan daha önce geçmiş olanların şarkısıyla seslenir. Sûfi Şeyh, neslin, menşein İnsanî temsilcisidir. Her birinin birbirine geçmiş olduğu zincirin halkasıdır. Nakşibendî zincirinin rengi altın sarısıdır. O altın bir yoldur, altının pırıltılı enerjisi, mürşidi birçok büyük şeyhe bağlar ve bu yüksek şahsivetler de bizimle ilgilenmeye başlarlar. Menzile götürecek olan bu yalnızlık ve harap olma yolunda bize yardım ederler.

Halkanın yaşayan temsilcisi olarak şeyh, çoğu zaman müridinin fiziksel ilgi odağı olarak görünür. Önder, talebenin isteğini ve amacını kontrol eder ve kalbinin en derin arzularını bilir. Talebesini cesaretlendirir, arzularının güçlenmesini sağlar ve aklını karıştırır. Bir keresinde bir kadın üstadına şöyle demişti: "Ben bu korkunç hasreti yaşıyorum ve sana bunu azaltman umuduyla geldim". Üstadı bir şey dememiş, sadece kendi kendine gülümsemişti; çünkü bu kadının arzusunun kendisine her gelişinde daha da artacağını biliyordu. Üstadın yapması gereken kalpte yanan arzuyu kuvvetlendirmek ve arayışçının ilgisini bu yönde sabit tutmaktır.

Üstad, ilgi odağıdır; çünkü boşluktan ibarettir. Talebeyi çağıran üstad değil, ona işaret eden boşluktur. Bu akıl için anlaşılmaz bir şeydir ve çok rahatsız edicidir. Talebe için en önemli kişi gerçekten önemlidir; çünkü orada hiç kimse yoktur. **Sûfi geleneğinde şeyh "yüzü ve ismi olmayan"dır.** Bu öğreten kişinin önemli olmadığı bir öğretimdir. Bu kelimelerle ifade edilemeyen, fakat öğretmenin de esas olduğu bir öğretimdir. Öğretmenin özü, talebenin özüne seslenir ve onunla çok derin mevzuları, kalbin gizemlerini, ruhun zehirlenişini konuşur.

Bir keresinde bir rüya görmüştüm; bu rüyada: **"Önderime sahip olabilmemin tek yolu onun ekmek ve şarap dolu bir sepete dönüştüğü andır,"** dedim. Eğer şeyh, bu yolun hakikatlerini açığa vursaydı, onun kişiliğine değil, sadece manevî olarak gereksinim duyulan gıdalara ihtiyaç duyardık. Şeyhe olan bağlılığımız aslında sahip olduğumuz tek limittir. Eğer bir şey isimlendiriliyorsa o sınırlandırılmış demektir. Bu yüzden, müridin şeyhinin ismini zikretmemesi eski bir gelenektir. Alex adlı bir dostumuz rüyasında; bir barın arkasında

duran Hintli bir adama götürülmüş ve o adamla tanıştırılmıştı. (Bu Alex'tir ve bu da Beydir) Fakat parmaklığın ardındaki adamın yüzü yoktu. Alex uyandığında, çok şaşkın bir haldeydi çünkü o adamın ne bir yüzü vardı ne de bir ismi... Bar ya da meyhane "Tanrı ile bir oluşu algılamış, mükemmel bir sûfinin kalbini" temsil eder. Meyhane aynı zamanda "şeyhin evidir". Sakîlik, şeyhlik eğitimidir, çünkü şeyh rüya sahibine manevî zehir verebilecek olandır:

> *"Sarhoş ol ve savrul İlâhî aşk şarabıyla*
>
> *Bu kutsal mey mahmurluk vermez."*

Sh: 147-151

NE DOĞULU NE DE BATILI

Şeyh, öteler için görülebilir bir bağdır, maneviyat otoritesini taşıyandır ve bu yolun canlı bir örneğidir. Bir dost grubumuza ilk katıldıktan sonra bir rüya görmüştü. Bu rüyada gösterilen şeyh, daha gizli daha derin bir sır anlatılıyordu:

> "İçinde insanların oturduğu bir odaya girdim. Odadaki iki adamdan birinin daha otoriter bir görüntüsü vardı. Bu adam beyaz saçlı ve beyaz sakallıydı, adam ya beyazdı ya da nurdan öyle görünüyordu. Diğer adamdan daha gençti. Ne doğulu ve ne de batılıydı. Bu iki adam arasında biraz boşluk vardı ve odada oturan diğer insanların hepsi bu boşluğa bakıyorlardı."

Bu rüyada asıl şeyh, var olmayan yaşlı bir kadındı. Odada oturan tüm insanlar boşluğa bakmaktaydılar. Rüya sahibinin bilinçaltı, kavranması çok zor olan bu gerçeği anlamıştı: şeyh sadece bir boşluktu. Bu rüya ile bilinçaltı bunu bilince anlatmaya çalışıyordu. Bu ona manevî bir açılım sağlamıştı. Bu kişi bir daha şeyhinin dış görüntüsüne bağlanmadı. Rüyanın bir boşluğun iki yanında oturan adamlarla ifade etmek istediği; direkt Kur'an'da yazılı olan bir bölüme işaret ediyordu. Rüya sahibi her ne kadar Hintli bir ailenin çocuğu da olsa bilinçli bir şekilde Kur'an bilgisine sahip değildi. Adamlardan birinin rengi ya beyazdı ya da ışıktan öyle görünüyordu ve diğeri de "ne doğulu ne de batılıydı". Kur'an'ın . suresinin . ayetinde ise şöyle geçmektedir:

> "Allah; gökyüzünün ve yeryüzünün nurudur. Onun nuru bir oyuk içindeki bir lamba ve o lambada bir kristalin içinde yanan göz alıcı bir yıldız ışığı gibidir. O kandil, mübarek bir zeytin ağacıyla tutuşturulmuştur ki o zeytin ne şarkîdir ve ne de gâybî. Onun yağı hemen hemen ateş dokunmasa bile ışık verir. Nur üstüne nur! Allah kimi isterse onu nuruna eriştirir."

Kur'an'ın tüm ayetleri gibi bu ayet de farklı şekillerde yorumlanabilir. Fakat rüya ile olan ilişkisine bakıldığında, kişinin şeyhi ile olan ilişkisinin gizemine işaret etmektedir. Çünkü Allah'ın nuru şeyhin nuru ile yansır ve kalplerimize ulaşarak oradan bizi kendi ışığına çağırır. Aslında var olan tek ışık: "Yeryüzünün ve gökyüzünün nurudur." Onun nuru kalplerimizdeki oyuklarda gizli olduğundan, çağrılmayı, uyandırılmayı bekler. Şeyh ise içinde Allah'ın nurunun parladığı kişidir; çünkü onda egonun gizlenmek için kullanacağı bir maske yoktur. Şeyhin nuru, talebesinin nuruna ulaştığında, talebenin nuru daha da parlak yanmaya başlar: "Işık ışığa doğru yükselir ve ışık ışığa doğru alçalır ve o, *nur üstüne nurdur".*

Onun nuru olmadan kendi nurumuzu göremeyiz. İlâhîlerde yazıldığı gibi; "Senin nurunda nuru görebileceğiz". Bu Tanrı'nın lütfü iledir, o bizler kendi nurumuzu görebilelim diye kendi

nurunu gösterir. "Allah kimi isterse onu nuruna eriştirir." Şeyh; Tanrı ile bir olandır, onun temsilcisidir ve bunu onun için yine onun izniyle yapar. Bu nurun maddesi ise aşktır. Şeyh, kalplerimizdeki aşkı uyandırır, kalplerimize seslenir ve kalplerimizdeki yanıtların içinde gizli olan hasrete ulaşır. Kalplerimiz hasretle daha da yandıkça, Tanrı'nın kalbi de âşık için öyle yanar:

> "Kalp, kral için her iç çektiğinde, kral da kalp için iç çeker ve onlar böylece buluşmuş olurlar. Senden bir ışık yükseldiğinde, diğer bir ışık da sana doğru iner. Ve senden bir ateş yükseldiğinde de seni karşılayacak olan ateş sana doğru alçalır."

Şeyh, tatlılıkla, usulca eser kalpteki kıvılcımın üzerine, ta ki bu kıvılcım mürşidi de yakan bir ateş hâline gelinceye dek... Çünkü başlangıçta bu ateş dünyevî meşgalelerle kolayca sönebilmektedir, şeyhin görevi ise bu ateşi yanar hâlde tutmaktır. Fakat, egonun yeterli bir kısmı yanıp, artık direncinin kalmadığı an; bu kıvılcımları hiçbir şeyin söndürmeye gücü yetmez. Sonra süreç işlemeye başlar, artık geriye dönüş yoktur. Kıvılcımlar rüzgâra ihtiyaç duymazlar; çünkü maneviyat yakıcı bir tutku hâline gelmiştir. Arayış içindeki kişi artık tamamen Tanrı'nın ellerindedir. İşte gizemli geçidin sırrı (seyrin sırrı) budur. "Yeryüzündeki nurun özü senin için can atar, senin nurunla etkileşime geçer ve senin nuruna doğru alçalır." Sonunda müridin nuru ile Tanrı'nın nuru kaynaşır ve tek bir nur hâline gelir. Şeyh ile olan ilişkinin ikiliği de böylece sona erer. Mürit, şeyhi ile bütünleşir ve kalpleri birlikte erir. Müridin üst benliği şeyhinin benliği ile birleştiğinde artık eğitimin sonu gelmiş olur.

Sh: 151-153

ŞEYHE TESLİMİYET

Tasavvuf yoluna düşmüş kişi, Allah ile birliği yakalamış olan şeyhi ile birliği yakalamak için sürekli bir içe çekiliş hâlini arar *(Fena fiş-Şeyh).* Şeyhinden sonra bir insan olarak değil, bir öz olarak peygamberi ile kaynaşır *(Fena fil-resul)* ve en sonunda Allah'a ulaşır *(Fena fillah).* Tüm bu süreç bir ömürdür. İlk basamak olan şeyh ile kaynaşma ise en zor olandır: **"Şeyhinle bir olabildiğin andan itibaren gerisi için çaba göstermene gerek yoktur."** Şeyhle bir olmadan önce ise büyük bir çaba gereklidir. Çünkü bunu başarmak için şeyhin tüm isteklerine teslimiyet gerekir. Bu Allah'ın isteklerine tam bir teslimiyetle teslim olmanın ilk basamağıdır. Teslimiyet, teslim olana kadar en zor şey olmasına rağmen, teslim olduktan sonra da en kolay şeydir. Çünkü ego benlikten önce kendinden vazgeçmek zorundadır. Bir kalpte ikisi bir arada yaşayamaz, ya ego ya da benlik kalmalıdır. Ego bir kez teslimiyeti öğrenirse artık teslimiyet, yönetimi ele alır. "İlâhî şeyler için nasıl bir çaba gerekebilir ki?" maneviyat için en büyük engel olan şeyin üstesinden, Allah ile bir olmuş şeyhin isteklerine razı olunarak gelinir.

Sûfi olmak için tüm endişelerden vazgeçmek gerekir; çünkü endişelenmemiz gereken kendimizden daha kötü bir şey yoktur. Kendinle meşgul olduğun zaman, Yaradan'dan ayrılırsın. Allah'a giden yol tek basamaktır; o da kendinden vazgeçmektir."

Bir dostumuz şeyhi ile karşılaştıktan hemen sonra bu teslimiyet noktasının vurgulandığı bir rüya görmüştü:

> **"Evin dışına çıktım ve caddede şeyhimle karşılaştım. Parmağıyla beni işaret ederek kısık bir sesle: "Artık seni kontrol eden sen değilsin, benim." dedi."**

Teslim olmak, çok rahatsız edici bir süreçtir çünkü egonun kıymetli özerkliğinden vazgeçmesini gerektirir. Bu ölümdür ve aynen fizikî ölüm gibi refakatinde ötelerin bilinmezliğine dair derin bir korku getirir. Fakat bu iki çeşit ölümden birine karşı geliştirilen korkusuzluk, diğerinden de korkmamamıza yardımcı olur. Bu yüzden de, Allah'a teslim olmuş bir şeyhe teslim olmak, teslim oluşu mürit için daha kolay bir hâle getirir. Şeyhin varlığı içsel güvenliği sağlar fakat bu ancak nihaî bir teslimiyetle mümkündür. Bu yolla şeyh, müridini bu dönüşüm süreci boyunca gizliden gizliye destekler.

Teslimiyet, özde o dıştaki şeyhe karşı değildir. Her insan gibi şeyhin de hataları vardır; fakat Tanrı'nın nuru şeyhtedir ve bu nur müridin kalbinde saklı olan nur ile aynı nurdur. Şeyhteki nura teslim olarak mürit; kalplerimiz içindeki üst benliğin nuruna da teslim olmuş olur. Çünkü yolun başlangıcında müridin nuru, direkt algılanamayacak kadar gizlidir ve ancak şeyhinin kalbindeki aynaya yansımasıyla kolayca görülebilir.

Şeyhe teslimiyetin amacı, kişinin kendi nuruna teslim olmasıdır bu yüzden benliğinden bağımsız (egosu Allah'a teslim olmuş) olan, "var olmayan" ve yoldan çıkmaksızın müridin Üst benliğine ayna olacak bir şeyh bulmak çok önemlidir. Hintli büyüklerden Anandamayi Ma, guru gibi bir önder bulmanın ne kadar önemli olduğunu şöyle anlatır:

> "Gerçek bir guru bulmak lütuftur. Kişi onun tavsiyelerini koşulsuz yerine getirmelidir. Gurunun söylediklerini hürmetle uygularken, onu mutlu ederken onun kişiliğine bağlanmamalıdır. Hakiki bir guruda; olması gerektiği gibi kendisinin sadece bir vesile olduğunu vurgulayacak ve kişiliğine gösterilen büyük saygıyı desteklemeyecektir. Hâlen ego bilinciyle hareket eden ve kişiliğine rağbet edilmesine izin veren guru gerçek bir guru değildir."

Hakikatten uzak bir guru bulma tehlikesi, İlâhî bir kuşatma ile çevrelenmiş bir boşluğa teslim olmaktansa, kişisel isteklerine uyan bir öndere teslim olmaktır. Keza, mürşidin ego dönüşümünün gerçekleşeceği yer o boşluktur.

Sh: 153-155

YANSITMA SÜRECİ

Şeyh ile olan ilişkinin önemli bir bölümünü genellikle yansıtma süreci oluşturur. Şeyhin baskın rolü, müridini birçok farklı bir yansıtma biçimine karşı kuşatır. Bu yansıtmalardan en sık görüleni ise üst benliğin yansıtılmasıdır. Üst benliğimiz oldukça korkutucudur, ışık saçan dinamik yapısıyla kendimizin bir parçası olarak kabul edilmesi oldukça zordur. Genellikle bu içsel bilgeliğe ya da altıncı hisse sahip olduğumuzu biliriz. Oysa bunu; üst benliği bilgelik ve nurla dopdolu şeyhe yansıtmak daha kolaydır. Önceleri bilinmeyen bu yansıtma sayesinde, başka birine aitmiş gibi görünse de kişi kendi bilmediği yönlerine vakıf olur. Mürit, üst benliğini şeyhe yansıtması sayesinde kendi İlâhî nuruyla bir ilişki kurmayı başarır. Bu durum, genellikle şeyhin üst benlik olarak şekillendiği rüyalarda aşikârdır. Şeyhiyle olan ilişkisi sayesinde, mürit benliği ile bağlantı kurmayı ve ona yakın olmayı, kendi içsel varlığının gerçek doğası tarafından boğulmadan başarır.

Fakat öyle bir an gelir ki, artık bu yansıtma bir sınırlanma meydana getirir. Bu an, kendi kutsal varlığımızı tamamen bilir hâle geldiğimiz ve şeyhi aracı kılmaksızın üst benliğimiz ile ilişki kurup onunla yaşamayı öğrendiğimiz andır. Kendisine "artık kontrolün kendisinde olmadığı" söylenen dostumuz bu rüyasından bir yıl ya da daha fazla bir zaman sonra şu

rüyayı gördü:

> "Küçük bir grup insanla birlikte oturuyorduk. Şeyh bize şu soruyu sordu: 'Bana artık gereksinim duymamanız için, daha neye ihtiyacınız var?'"

Şeyh, gemici gibidir; müridine maddî dünyadan manevî dünyaya geçişte yardımcı olur. Fakat mürit bir kez maneviyat sahiline ayak bastığında artık gemicinin işi bitmiş olur. Artık arayıştaki kişi gemiyi ardında bırakmalı ve sağlamca kendi ayakları üzerine basmalıdır. Keza, yolculuk bitmemiştir, yollar sonsuzdur. Bahaeddin Nakşibendî'nin sözleriyle:

> "Amaca ulaşmayı anlamlı kılanlar biziz. Müritlerimizin kendilerini bizden ayırıp, sadece amaçlarını düşünmeleri gerekir."

Maneviyat yolunda, dış ilişkiler sınırlandırılmışlardır. Dışta bulunan şeyh sadece içte bulunan şeyhi işaret etmektedir. Kişinin kendi varlığının yapısı Tanrı ile birdir. Zen geleneğinde şöyle söylenir: "Yolda Buda'ya rastlarsan onu öldür". Arayışına devam eden kişi "yalnızlıktan yalnızlığa" yolculuk eder. Zira dışta bulunan şeyhine karşı hiçbir güvencesinin olmadığı bir mertebeye ulaşmalıdır, o yansıtma kendi içine kapanmalıdır. Grubumuzdaki birçok kişi rüyalarında şeyhimizin öldüğünü görürler. Bu her zaman, şeyhe yönlendirilen yansıtmaların ölümünü ve yansıtılmış her ne varsa onlarla bütünleşmeyi temsil etmektedir. Şeyhi birkaç yıl önce fiziksel olarak ölmüş olan bir dostumuz, rüyasında şeyhi Babayi'yi bir sandalye üzerinde ölmüş gördü. Ve sonra şeyhi tekrar canlandı, dostumuz şeyhine sordu: **"Siz; öldükten sonra dirilen çok büyük bir yogi olmalısınız".** Şeyhi ise şöyle cevap verdi: **"Ben büyük bir yogi değilim, ben senim."**

Bir şeyhin yapacağı şey, bizi kendimize dönmemiz için yönlendirmektir, bizi ikilikler dünyasından uzaklaştırıp benliğin birliğine götürür. Şeyh öldüğünde bu ilişkinin sonu değildir sadece ilişki bir dönüşüm yaşar. Bu dönüşümde ikilik birlik içinde erir. Şeyh ve müridi bir potada erirler ve böylece arayıştaki kişi aslında hep varolmuş olanı, bir ilişkinin gerçek doğasını anlar. Çağrı ve yankı birdir. Şeyhin nuru arayıştaki kişinin nurunu çeker; fakat aslında onu uyandıran ve kendine çeken tek bir nur vardır. Bu, kalpte "nur üstüne nurdur".

Sh: 155-157

KISIRDÖNGÜ

Şeyh, müridin önce bir göz atıp sonra daha da tanışıklaştığı, sonrasında ise kendi gerçek benliğini algıladığı bir ayna gibidir. Şeyh çok öncelerden görür müridindeki içsel potansiyeli... Ve dış görünüşü her ne olursa olsun direkt olarak onun özüne nüfuz eder. Hakiki bir şeyhin müridiyle ilişkisi özden öze bir sevgidir. Bu asla değişmeyecek; fakat her zaman tamamlanacak bir ilişkidir:

> "Şeyhe duyulan sevgi azalmaz da çoğalmaz da... Onun için en başla en son aynıdır, bu kapalı bir döngüdür. Şeyhin müridine sevgisi artmaz, fakat mürit için bu oldukça farklıdır, o bir döngüyü tamamlamak zorundadır. Zaman geçip, mürit ilerledikçe şeyhini kendisine daha da yakın hissetmeye başlar. Oysa şeyh daha yakın değildir; o her zamanki yakınlığındadır fakat mürit bunu bilmez."

Şeyh talebesini bütünüyle kuşatır, onu karşılaştırmalara ya da yargılamalara tabi tutmaksızın bir bütün olarak kabul eder.

O, talebesini bulunmakta olduğu yerinden alır ve yansıtma süreci boyunca kendisinin ardında takipte olmasını sağlar. Talebenin tüm potansiyelini gördüğünden, talebenin sahip olabileceği her türlü benlik kuşkusuna aldırmaz görünür. Talebe, başarısızlığa uğramış ya da yoldan çıkmış gibi görünse de üstadı onun manevî yeteneğine -Allah tarafından doldurulma yeteneğine-güvenir ve bu inancını talebesi bunu kendince anlayana kadar emin bir şekilde taşır. Üstad, talebesini asla geri çevirmez; tıpkı Allah'ın insanoğlunu hiçbir zaman geri çevirmediği gibi... Çünkü bizler Tanrı'nın birer parçalarıyız.

Zamanla üstad sanki talebesini reddediyormuşçasına daha sert ve acımasız davranmaya başlar; fakat bu sadece talebesinin olgunlaşmasına yardım etmek içindir. **"Şeyh, hoşgörüsüz olmalıdır, çünkü müridinin en yüksek mertebeye ulaşmasını ister".** Talebe, gerekli olduğu anda üst benlik yansıtmasını geri çekemiyorsa ve eğer şeyhine fazla bağımlı hâle gelmişse şeyh talebesini kendi hâline bırakma ihtiyacı duyar. Tasavvufta talebe grubun dışına atılabilir ve aynı geleneğin gerektirdiği gibi, bu kişi grubun diğer üyeleri tarafından da yalnız bırakılır. Böylece kişi kendi manevî gücünü algılayabilme imkanına sahip olur. Eğer grubun bütün üyeleri üstadları üzerine fazla yansıtmalarda bulunuyorlarsa, üstad gelenekte de olduğu üzere yok olur. Bir gün insanlar gelirler; fakat artık orada hiç kimse yoktur. Hiç kimse üstadın nereye ne kadar süreyle gittiğini bilmez. Bu iki hafta, iki ay hatta bir yıl bile olabilir. Sonra, doğru zaman geldiğinde ve grup kendilerine dayanmayı öğrendiğinde üstad tekrar ortaya çıkar. Dışta bulunan güvensizlik ortamı ile kişi yüksek derecede bir içsel güvenliğe ulaşmayı başarır.

Üstad, her zaman dışsal kısıtlamalardan uzak olmak zorundadır, böylece her an işaretleri takip edebilir, bunun anlamı bir konferansı tam orta yerinde kesip bırakmak ya da en çok ihtiyaç duyulduğu anda insanları terk etmek de olsa... Bu zaman diliminde talebe bütünüyle teslimiyet içinde olursa, üstadıyla ilişkisi daha da güçlenmiş olur. Dışsal bir yok oluşta üstad, aslında içsel olarak daha bir varlığını hissettirir. Dış dünyadaki terk edilmişlik hissi ile talebe aslında her daim var olmuş olan manevî bağın farkına varır.

Sh: 157-159

YANLIŞ ÖNDER

Üstad figürü, -her ne kadar-egodan bağımsız olsa da arayışçının üst benliğini yansıtışı söz konusudur ve bu durumda da bu yansıtmanın yakalanması ve geri verilmemesi gibi bir tehlike söz konusudur. Egoyu memnun edebilecek belli bir güce sahip kişiye yönlendirilen üst benlik yansıması onu kuşatır. Eğer bu olursa, üstad bu yansıtmanın geri dönmesini istemeyecektir ve daha da kötüsü hilekar ve ustaca talebesine kendisine bağlı kalmasını empoze edebilecektir. Üstad ile olan ilişkiye psikolojik bir analiz yapacak olursak üstad bir "nakil aracı" dır. Üstad, arayışçının yansıtmalarını taşır, fakat biraz önceki analizden farklı olarak bir karşı nakil söz konusu olmamalıdır, (üstaddan öğrencisine ulaşan bir yansıtma var olmamalıdır.) Üstad; üstad rolü ile ilişkilendirilmemelidir ve mürit de öğrenci rolünü algılamamalıdır. Arayıştaki kişi özgür bırakılmadır.

Eğer üstad, üstad rolüyle bir şekilde bağdaşmışsa, yansıtmaların kırılma vakti geldiğinde müridini reddedemeyecektir. Pozisyonundan kaynaklanan prestijinden dolayı egosu herhangi bir şekilde mutlu oluyorsa; gerekli olduğu anda grubunu terk edemeyecektir. Tasavvufta, tek bir kişinin ya da bütün grubun potansiyellerini anlamaları için yakalanması gereken anlar vardır. Gerçek bir önder hem bütünüyle kuşatan ve hem de bütünüyle özgür

bırakandır. Çünkü o an geldiğinde, doğru zaman geldiğinde, o kişisel ilgilerinden uzak olarak tereddütsüz davranmalıdır. Çoğunlukla üstad, zamanında anlamadığı bir işareti izlemek zorundadır ve bu yüzden arayışçının en sevdiği şeye bile karşıymış gibi de görünebilir.

Kişinin, benliğinden kurtulamamış bir üstadının olmasının bu gibi tehlikeleri olmasıyla beraber, en önemli olan talebenin davranışlarıdır. Hayatın getirdiklerini kabul etmede yeterince düşünen ve yeterince mütevazı olan biri için her türlü kırgınlık duygusunun ötesine geçmek için yanlış üstad, doğru üstada yönelen bir basamak olabilir. Aslında, yanlış bir üstad ile bile kişi Tanrı'yı anlayabilir:

> "Kişi, farkında olmadan yanlış bir üstad bulmuşsa ne olur? Bu ilk bakışta talihsizlik gibi görünüyorsa da kişinin üstadının yanlışlarını fark edeceği bir zaman gelecektir ve sonra kişi hakiki bir önderi nasıl keşfedeceğini kesin olarak bilecektir. Bundan başka düşünülmesi gereken bir seçenek daha vardır. Üstaddan daha önemli olan şey; kişinin kendi davranışlarıdır; çünkü nihai anlamda kimse kimseye benlik algısını kazandıramaz. Onu bulmak zorunda olan kişinin kendisidir. Yani, samimî bir arayışçı, üstadının ardındaki Tanrı'yı görür, üstadı gibi kendisi de kusurlara sahip olabilir ama sonunda üstadının ötesine geçip Tanrı'ya ulaşmayı başaracaktır."

Yansıtma süresi boyunca talebe üstadını en derindeki arzularının simgesi olarak görür. Eğer kişi bu simgeye kâfi miktarda inanç duyuyor ve arzusunda doğru yerde duruyorsa, kendi öz cevherini bulmak için bu simgenin ötesine geçebilecektir. Yansıtmanın kendisine dönük olan yüzünde kendi gerçek yüzünü görebilecektir. Fakir, yaşlı bir Hintli kadın vardı. Hasta oğlunu ziyaret etmek istiyordu. Fakat oğlu, kabarmış nehrin diğer tarafında yaşıyordu ve geminin kaptanı onu diğer tarafa götürmüyordu. Nehrin kayalıklarında ise, bir Brahman büyüğü sihirli bir törenle ateş seremonisi yapmaktaydı. Fakir kadın ona yaklaşarak nehri geçmek için ondan sihir istedi. Brahman gizli seremonisini kesmek istemiyordu; çünkü keserse zorlaşan sihrini tekrar okumak zorunda kalacaktı, kadını bir an önce başından savmak için; **"Sadece sürekli 'Ram, Ram' diye tekrar et nehri geçersin"** dedi ve büyüsüne geri döndü. Akşam güneşin batınımda Brahman gizli seremonisini bitirmiş nehrin kıyısında oturuyordu. Yaşlı kadının tekrar kendisine yaklaştığını görünce şaşırdı ve kadının simasındaki mutluluk ve hürmet ona daha da şaşırtıcı geldi. Kadın onu başıyla selamladı ve; **"Ey Ulu insan, olağanüstü güçlerin ne kadar büyük, 'Ram, Ram' diyerek nehrin içinden geçtim, oğlumun yanında kalıp onunla ilgilendim. Gene o kutsal dizeleri tekrarlayarak nehirden geçip geri geldim Sana bu kutsal yardımın için teşekkürlerimi sunarım."** Brahman yaşlı kadına hayret ve şaşkınlıkla baktı. Kadının kendisine olan olağanüstü inancı onu kabarmış suların arasından nehrin karşı tarafına geçirmişti. Kadının teslimiyetini ve inancının kuvvetini duyumsadı.

Sh: 159-161

BENLİĞİN ÇAĞRISI

Ustad, talebesinin ego dünyasından benliğin daha geniş boyutlarına geçmesini sağlayan bir basamaktır. Üstad ile olan ilişki sayesinde üst benlik bilincimize daha yakın bir yerlere getirilir ve ego onun yaydığı titreşimlere uyum sağlar. Arayıştaki kişinin ilgisi yavaş yavaş benliğe kayar, içinden gelen işaretleri anlamlandırarak, daimi bir dinleyici olarak yaşamayı öğrenir.

Benlik, varlığımızın çekirdeğidir. "Küçükten daha küçük" olup kalpte saklandığı hâlde o, vücudun her organını kuşatan ve her organa ve insanoğlunun bütün yapısına nüfuz edecek kadar "büyükten daha büyük"tür. O, egoya sürekli mesajlar gönderir, hedefi işaret ederek onu yönlendirmeye çalışır. Fakat kişi maneviyatla ilgilenmiyorsa, algıladığı dünyayı tek parça olarak görüyorsa, ego kendisini bu içsel rehberden gelen dalgalardan koparır. Bir dostumuza rüyasında bu hâl, şöyle seslendirildi:

> *"Güçlü bir ego algısına sahip insanlar işaret edilen hayata geçemezler. Çünkü onların yaşamlarını egolarının istekleri yönetir ve bundan dolayı başka bir şeyin onlara yön vermesi imkansızdır."*

Eğer ego kendisinden daha üstün bir bilinçten habersizse, ego ile benlik arasından hiçbir içsel iletişim yok demektir. Benlik hâlâ egoyla iletişim kurmaya çalışmaktadır ve sınırlı perspektifinden sıkılan kişi kendi içindeki sınırlılığı bilmeksizin, zaman dünyasında mahpus kalmıştır, ölüm ve yaşam zıtlığı arasında zincirlenmiştir.

manevî yaşamın başlaması, kişinin ilgisini illüzyonlar dünyası olan dış dünyadan uzaklaştırıp, Benlik çağrısını dinlediğindedir:

> *"Sana uzaklardan sesleniyorum,*
>
> *İlk günden beri seni çağırıyorum.*
>
> *Asırları geçerek sana ulaşıyorum,*
>
> *Zamanın sonsuzluğundan,*
>
> *Çağırıyorum, çağırıyorum...*
>
> *Her zaman...*
>
> *Sesim sesinin bir parçasıydı,*
>
> *Fakat sesim sana cılız geldiğinden onu nadiren duyabiliyorsun.*
>
> *'Bilmiyordum' diyebilirsin.*
>
> *Fakat bir yerlerden hatırlıyorsundur,*
>
> *'Duymadım', 'Nedir o, hani nerede' dersen,*
>
> *Bir yerlerden duymuşsundur sen, aşağılardan, derinlerden bilirsin sen.*
>
> *Ben her zaman olduğu gibi senin içindeydim ya,*
>
> *Ben hiç kaybolmamacasına içindeyim.*
>
> *Kim bu çağıran desen de,*
>
> *Bu kim diye düşünsen de,*
>
> *Nereye kaçacaksın? Söylesene?*
>
> *Kendinden kaçabilir misin?*
>
> *Ben, senin için tek olduğum için,*
>
> *Bir başkası yok.*
>
> *Sözün de, ödülün de benim.*

Cezan da, arzun da Ve hedefin de benim..."

Dinlesek de, dinlemesek de benliğimiz hep bize seslenmektedir. Bu sesleniş dostça bir çağrıdır ve bizi menzile götürecek olan yol odur. Fakat, bir İran şarkısında da söylendiği gibi bu aynı zamanda cezamızdır da... Benlik; egonun düşmanıdır, onun teslim olmasını ister durur. Bu yüzden ego bizi, ölümüne sebep olacak bu yola asla teşvik etmez. Sadece o istediği için içimizden gelen sesleri dinleriz: "Allah kimi isterse onu nuruna ulaştırır." Birisi Rabia'ya şöyle dedi:

"Bir sürü günah işledim., eğer tövbe edip Tanrı'ya dönersem, beni bağışlar mı?"

"Hayır" dedi Rabia. "Ancak o sana dönerse sen de ona dönebilirsin."

Sh: 161-163

NUR ÜSTÜNE NUR

Mürit şeyhine dâhil olduğunda aslında Allah ile bir olur. Özde ne mürit vardır ne de mürşit, ne âşık vardır ne de maşuk, sadece kendini açığa veren bir ışık vardır. Bu açığa çıkış kalpte olur çünkü kalp; müridin, şeyhin ve Tanrı'nın buluşma mekânıdır. O, kalpten kendisine seslenir; nur nuru çağırır, nur nuru uyandırır, nur nura gark olur. Mürit kalbindeki birliği daha çok sağladıkça, bu sürece kendisini daha da kaptırır. Anlatacağımız rüyada son imge nurdur:

"Şeyhimin avlusuna girdim ve onun diğer tarafta oturmakta olduğunu gördüm, malasını (bir çeşit tespih) bir kap suya batırıyordu. Onun yanma gittim ve kabın içine baktım, ne kendi yüzümü, ne şeyhimin elini ve ne de malayı gördüm, görünen sadece nurdu.

Şeyh, tespihinin tanelerini parmaklarıyla oynatarak dua eder. En derin yakarış, kelimelerden uzak olandır, sessizce içi Tanrı ile dolan bir boşlukla birleşmedir. Şeyh kendisini yakarışa kaptırdığında, mürit de duanın bir parçası hâline gelir çünkü şeyhin -bir-oluşu müridin kalbine yansıtılır. Kabın içine baktığında dostumuz bu yansımanın gerçek doğasını gördü. Ne kendi yüzü, ne şeyhin eli ve ne de mala... Sadece nur vardı. Hıristiyan mistisizminin azizlerinden John Ruysbroeck'in deyişiyle:

"Burada hiçbir şey yok, sadece bu nurda, bu nurla ve bu nurun içinde parlayan sonsuz bir görüş var."

Sh: 176

Şeyh Ve Müridin Ait Olma Psikolojisindeki Kadın Halinin Sırları

RUHUN ŞİİRİ

Yaradan ile olan ilişki egomuza ya da şahsiyetimize ait bir ilişki değildir. Bu ilişki ruhî ve öz bir ilişkidir. Arayış içindeki kişinin bilinci bu serüveni ancak düşünerek tecrübe edebilir. Kalbin dramı, düşünme yoluyla ve manevî çalışmalardaki ilerlemelerle rafine edilmiş, boşaltılmış olan akla yansır. Fakat gece bobin dramı, düşünme yoluyla ve manevî çalışmalardaki ilerlemelerle rafine edilmiş, boşaltılmış olan akla yansır. Fakat gece boyunca, aklın bilinç düzeyi uykudayken, kalp rüyalar yoluyla kendini dile getirmeye muktedir hâle gelir. Bu çeşit rüyalar, efsaneler gibi, ruhun şiirleridir. Bazen bu rüyalar belli bir sıra hâlinde

bütün hayatımızı yansıtırlar. Bu durum şimdi anlatacağımız rüya için de geçerlidir. Rüyayı' gören kişinin "geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki" iç dünyasını yansıtmaktadır:

> "Modern görünüşlü bir eve girdim; fakat evin dışıyla içinin çok farklı olduğunu görünce hayretler içerisinde kaldım. Evin içi eskiydi. Orta Doğululara ait tarif edilemez güzellikte bir saraydı bu... Kralın emriyle çağırılmıştım. Onun metresiydim, doğru tarzı elbiseler giydirilip, mücevher ve parfümlerle süslenmiştim.
>
> Kralın yatak odasına girdiğimde kralı yatağında yatıyor hâlde gördüm. Yaklaşmam için bana işaret etti ve ben de onun yanma gittim. Zayıf ve yaşlıydı, bu anın onun son anları olduğunu biliyordum. Orada, benden sadece ona sarılmamı ve ona bakmamı istedi. Bir nesne gibiydim. Aniden kapıdan sol tarafıma doğru coşkulu bir rüzgâr esti ve yatak dile geldi. Bana: "Hayatım boyunca kazandığım her şeyden vazgeçmemi" söyledi. İçinde bulunduğum durumdan, davranışlarımdan, çaldıklarımdan, ailem ya da diğerleri tarafında bana verilenlerden... Tek tek sahip olduğum her şey benden ayrıldı ve geldiği yere geri gitti. Sonunda tamamen çıplak kalakaldım.
>
> Sonra bir ses, bana tanrılar tarafından hediyeler verileceğini söyledi. Her tanrı tek tek çağırıldı ve hediyeleri veren tanrı ya da tanrıçaların isimleri bana söylendi. Bu harika hediyelerle manevî olarak giydirildim. Tamamen ışıkla doldum ve hayatımda ilk kez bedenime baktım. Onun çok güzel, pırıl pırıl ve aşkla dolu olduğunu gördüm. Çıplak olmanın endişesi kayboldu; çünkü artık insanların bana baktıklarında ya sadece bir ışık göreceklerini ya da o ışıktan yansıyan ışıkta kendilerini göreceklerini biliyordum.
>
> Sonra yaşlı kralın (babammış), bana verdiği yüzüğü çıkardım. O an bana gümüş burmadan dört tel gösterildi ve sonra sahilde hayret ve şaşkınlıkla çok hoş altın bir tel buldum. Onu neredeyse fark etmeyecektim çünkü uzun zamandır aynı yerde olduğundan matlaşmıştı. Onu aldığımda, onun aslında ateşle dolu bir uçurumun üzerinden uzanan bir köprü olduğunu fark ederek titredim, manevî olarak gark olduğum tanımlanamaz bir aşk hissiydi bu.
>
> Sonra sihirli bir şekilde daha önceden tanıdığım ve evleneceğim kişi olduğunu bildiğim prensin yatak odasında buldum kendimi. Ve bildiğim bir şey daha vardı: - Yaş sıralamasında en büyük olanın kral olması hükmü gereğince o yakında kral olacaktı. Onun odadaki varlığını hissedebiliyor; fakat onun yüzünü göremiyordum. O ise yanına gitmem için beni bekliyordu.
>
> Bu rüyadan heyecanlı bir şekilde menzile, varılacak olan yere gidiyordum. Fakat sonra rüyamı yazarken büyük bir keder, özlem dolu bir ayrılık acısı beni sardı. Bu rüya geçmişin, bu günün ve geleceğin rüyasıydı."

Rüyada geçen olaylar, ruhun sesinden gelen, kendisine has bir ahenge sahip. Fakat tabir edilirse, rüyanın içsel zenginliği daha iyi anlaşılır. Çünkü bu çeşit rüyalar bize, geçmişin motiflerinden gelip bizi onun ötesine götüren ruhumuzun içyapısını öğretirler.

Sh:29-31

KRALIN METRESİ

Bu rüyada, rüyayı gören kişi, aslında kendi ruhunun evine girmekte, binanın modern görüntüsünün içindeki eski ve talar, kraliçeler, prensler, prensesler, büyüleyici güzellikteki kadınlar ya da erkekler olduğu peri masallarına benzer.

Rüyayı gören kişi kralın metresi konumundaydı. Kadınların takmaktan zevk aldıkları mücevherler takıyor ve parfümler kullanıyordu. Kral, rüya sahibinin gerçek hayattaki erkeklere dair sahip olduğu fikirleri simgelemekte ve daha sonra rüya sahibinin babasıyla ve kendi yaşamıyla özdeşleşmektedir. Zira bizler ebeveynlerimizden sadece fizikî özelliklerimizi değil, davranış şekillerimizi ve onların hayata bakış perspektiflerini de alırız. Onların değerleri bizim de değerlerimiz olur. Rüyada, rüyayı gören kişi kralın metresiydi. Bu, rüya sahibinin gerçek kadınsı hislerini bir başkasının kullanmasına izin verdiğine işaret et-mektedir. O, kadınlığına ait kollektif bir söz vererek, yüzyıllarca saygı göstermesi gereken bir baskıya itaatkar olmaktan acı çekmektedir. Bugünün çoğu kadını ve koyu feministleri de, içlerindeki kraliçelik arzusunu ataerkil toplumlarda bir mihrap gibi kötüye kullanmaktadırlar. Bu baskının arka planında ise, kadını erkeklere karşı itaatkar yapan daha güçlü ve içsel bir sebep; kadınlık hislerinin bastırılması yatar. Böylece içsel bilgelik ve kadınlığın yaratıcı sırları gizlenir, unutulur ve geride hatırlanan sadece erkeklerin dıştan gelen müdahaleleri olur.

Kralın yatak odasına girişte, rüya sahibi metres rolünü oynuyordu. Fakat içten içe farklı bir anlam söz konusuydu. O kralın yaşlı ve zayıf olduğunu dahası hayatının son anlarını yaşadığını biliyordu. Yaşlı ve zayıf kral, güçlü bir efsanevî simgedir. Grail'de çok iyi bilinen "balıkçı kral" hikayesinde, kralın güçsüzlüğü ve zarar verici tutumları krallığın harabeye dönüşmesi ile sonuçlanıyordu. Anlattığımız rüyadaki "harabe" motifi burada, rüya sahibini kendini bir nesne olarak tanımlamasında gizlidir. Bir ilişkide, sadece bir nesne olmak, kişinin en değerli olan şeyini, kendi öz benliğini inkar etmesi anlamına gelir. Bir nesne için, içten içe bir pişmanlık duygusundan başka gerçek bir ilişki söz konusu olamaz. Kişinin kendisine değer verilmezse, kişi ihmal edilmiş, yalnız bırakılmış olur. Gerçek bir anlaşma yoksa, yaratıcılık da olmaz, doğacak hiç bir yeni şey yoktur. Bu, maddî dünyadaki insan ilişkileri için ne kadar geçerliyse manevî dünya için de o kadar geçerlidir. Yani manevî aynada ve maddî aynalarda görüntü aynıdır. Kralın zayıflığı, rüya sahibinin kendi benliğine dair tutumundaki yetersizliğidir. Bundan dolayı, kral her ne kadar güç ve iktidar kavramlarını hatırlatıyorsa da, manevî bir gelişme meydana gelmeyebilir ve bu durumda doğacak hiçbir yeni şey de yoktur.

Genellikle ruhî bir sürecin yapısını öğrenmemiz, o sürecin bitimine rastlar, ki bu da yatağında son demlerini yaşayarak yatan kralla paralellik arz eder. Rüyayı gören kişi, ilişkideki kısır döngüyü görüyordu, sonra sol taraftan coşkulu bir rüzgâr esti ve iç dünyası sonsuza dek değişti. Rüzgâr, manevîdir ve canlılık getirir. Uzaktan esen manevî güçler ve geçmişe ait olaylar sol yandan, bilinçaltından eserler. Böylece manevî değişimlerin tohumları ruhun derinliklerine ekilir; bu tohumlar bilincin ışığından gizlenirler. Kalbin en iç odacığındaki "gerçek bahçıvan" bu tohumlarla ilgilenir; çünkü bu tohumlar gerçek bahçıvanın kendisini açıklamasıdır. Tohumlar bilinç yüzeyini zorlayarak, oraya ulaşıncaya dek orada filizlenir ve yetişirler daha sonra ise O (bahçıvan) kendisini açığa vurmaya başlar.

Rüzgârla birlikte yataktan-kadının kendisini krala teslim ettiği yerden bir ses gelir. Rüyada duyulan ses her zaman "daha yüksek bir benlik" ten gelen sestir. Bu ses, rüya sahibine hayatında kazandığı her şeyi geri vermesini söylemişti. **"İçinde bulunduğu durumu,**

davranışlarını, çaldıklarım, ailesi ya da diğerleri tarafından ona verilenleri..." Hepimiz dünyaya maddî ve manevî çıplak olarak doğarız, fakat çok kısa bir zaman sonra dünyanın değerlerince giydirilir, ortamlarımızın ağırlıklarını yüklenir ve egomuzun istekleri tarafından tutuklanırız, manevî yaşam, bizden bu yükümlülüklerimizden kurtulmamızı ister. Bhai Sahib bu konuda: **"Dünyaya çıplak gelir, çıplak gideriz, manevî önderin önüne geldiğin zaman da çıplak olmalısın" der. manevî önderin önüne geldiğin zaman da çıplak olmalısın"** der.

Manevî yola ancak, kendi öz benliğinle ulaşabilirsin. Arayışta olan kişiyi bu yola hazırlayan içsel çalışmalar kişiyi, kendi benliğini kendisinden koruyan ve saklayan şartlanma katlarının yapısından sıyırır. Bu rüya çıplaklığın sırrını tanımlamaktadır. Ancak çıplak ve savunmasız olduğumuz zaman manevî hediyeleri kabul edebilir hâle geliriz. Dış örtülerimiz bizden uzaklaştığında daha derin içsel yapımızı fark ederiz. Bu manevî hediyeler, ruhun dünyasından gelen -Yunanlıların Olimpus tanrıçasına atfettikleri Dionysus'un açgözlü keyfini, Hecade'nin karanlık bilgeliği ve iyi güçlerini, Hestia'nın yakın içtenliğini, Ares'in tesbitlerini kapsayabilen orijinal hediyelerdir. Tanrıların hediyeleri boldur ve hepimiz bundan payımızı alırız. Fakat çoğu kez, bu paylar kişisel ruhumuzun gölgesi altında saklanırlar. Özümüz yalnızca çıplaklığımızda parlar. Bu kendi güzelliğimizi daha açık görebileceğimiz bir ışıktır. **"Tamamen ışıkla doldum ve hayatımda ilk kez bedenime baktım; onun çok güzel, pırıl pırıl ve aşkla dolu olduğunu gördüm".**

Sh:31-34

KADININ İLÂHÎ GÜZELLİĞİ

Giysisiz ne isek oyuz; anlaşılır, parlak ve güzel varlıklarız. Çünkü "Tüm Işıkların Kaynağı", "Tüm Güzelliklerin Aslı" tarafından yaratıldık. Her insan onun ışığının biricik göstergesidir, onun güzelliğinin biricik yansımasıdır. Ve yaradılış sırrının bir parçası olarak konunun kadınsı ilkeleri bu sırları cisimlendirir. Kadın, bu daha derinlerdeki benliğini keşfederken, bu sırra girebilir ve kendi bedeninin İlâhî güzelliğine şahit olabilir. Afrodit'in hediyesi olan güzellik tüm kadınlara aittir, bu rüyadaki tecrübe de bunu bildirmektedir. Eski zamanlarda, dini yıkama ayinleri (vaftiz) ve bedenin süslenmesi, papazın tanrıçayı şereflendirmesi, Tanrı'nın kadınlara ait yönleriydi. Bu çeşit dini ayinler kadınların parfümlere karşı olan zaaflarını ve saçlarına verdikleri önemi de hatırlatır. Gençlik çağındaki kızların, bir parti için yaptıkları hazırlıklar, tören girişinin kalitesini ortaya koyabilir. Derin manevî yönünde ise, genç kız sadece kendini diğerlerine karşı çekici kılmaz, aynı zamanda da tanrıça fikrini şereflendirir.

Kadınlar, tanrıçanın uygun beslenme ve egzersizlerle onların bedenlerini koruduklarının farkındadırlar. Yıkanma seremonilerini, kozmetikleri ve elbiseleri severler. Bu, sadece egonun memnuniyet duyduğu üstünkörü fiziksel bir çekicilik değildir, kadınlığın doğasına olan saygının dışa vurumudur. "Onun güzelliği benliği ile olan hayatî bağlarını sıkı tutar."

Hâl böyleyken, kadının kadınlığının bastırılmasıyla, bu gizemin kutsallığı kötüye kullanılmış olur. Benlikle olan bu bağ da kaybolur. Rüyayı gören kişi, kralın zevki için kendisini şık elbiseler ve mücevherlerle süslerken kadın bedeninin güzelliği, erkeklerin zevki için kötüye kullanılmış oldu. Kadınlar kendilerine değer vermeyi kendi içsel benlikleriyle olan ilişkilerinde değil, erkeklerle olan ilişkilerinden öğrenirler.

O şartlardaki giyim şekline dönecek olursak rüya sahibinin keşfettiği şey "ilk olarak" gerçek doğasındaki bedeninin güzelliğini görmekti. Bu "parlak ve aşkla dolu" bir bedendi. Aşk, benliğin özüdür ve güzellik, aşkın dışa vurumudur. Bir kadın âşık olduğunda güzelliğinin doruklarına çıkar. Pırıl pırıldır. Fakat en parlak olan kadın İlâhî aşkla yanandır. Ve bunun sonucunda kişi aşkın tezgâhında dokunmuş elbiselerle giydirilir:

> Hâzineniz neredeyse, kalbiniz de orada olacaktır.
>
> Bedenin ışığı gözdedir, eğer bunun da ötesinde, gözün bu dünyada tek ise, senin tüm bedenin ışıkla dolacaktır... Neden elbiseler seni düşündürür ki?
>
> Ovadaki zambakları düşün, nasıl büyüdüklerini... Onlar ne zahmet verir, ne de

Şimdi sana söyleyeceğim şey bütün o saygınlığı ile Solomon'un dahi, bu zambaklar kadar gösterişli görünemediğidir.

Yaratıcı, bizi gerçekte olduğumuz hâl üzere ister ve bizler bunu varlığımızın özünde bildiğimiz için ondan önce çıplaklığı isteriz. Çıplaklıkta gerçek doğamızı öğrenmeye başlarız ve sonra ilâhî gizemlerden biri ortaya çıkar. Elbiselerimizin altında bulduğumuz, ondan başkası değildir. Muhammed (sav.)'in dediği gibi "Kendini bilen Rabbini bilir", manevî olarak ne kadar derinlere inersek, o kadar açık ve net olarak ayrılıklardan ve ikilemlerden uzaklaşırız. **Yaratıcı ile yaratılan birdir.** Sadece egonun kışkırtması yüzünden ayrımları, farkları tecrübe ederiz. Bir sûfi şiirinde Hâfız der ki;

"Seven ile sevgilisi arasında örtü olmamalıdır.

Sen, kendince bir sanatsın ve bu senin kendi örtündür.

Ey Hafız! Hadi yoldan çık!"

Manevî çıplaklık, bizlerin en derin ve en doğal hâlidir. Elbiselerimizi çıkarma sürecinde -bu dünyaya ait elbiselerimizi yoğun bir çaba gerekebilir. Çıplaklık ise, çabasız bir hâldir. Varoluş hâlidir. Arayışçı, tüm enerjisini kullanarak kalp aynasını cilalamaya çalışır. Kalbinin dış yüzeyini temizlediğinde, onda kendi öz cevherini, doğmadan önce sahip olduğu ruhanîyeti görebilir. Bu aynada kişi aynı zamanda, İlâhî sevgilinin gözlerinin ışığı olan kendi ışığını da görebilir. Bu görebilme yetisi bir hediyedir ve kişiye tek başına verilmez. Kalbin aynası onun tüm görüntüsünü yansıtır. "*İmparatorun Yeni Elbiseleri"* isimli hikâyede kralın çıplaklığı, onu görenler tarafından bir delilik ya da cahillik olarak görülmüştü. Sadece masum bir çocuk gerçeği görebildi: İmparatorun üzerinde hiçbir fazlalık yoktu... Ayni; bunun gibi manevî çıplaklık da cahilliği değil bilgeliği anlatır. Bu şekilde bakmasını bilenler, üzerlerindeki güzelliği de hastalığı da görebilirler. Elbiselerin ardındaki kişiliğin daha derin katmanlarındaki ışığı ve karanlığı da görebilirler. Sadece kendi gibi olmakla kişi, diğerleri üzerinde bir etkiye sahip olabilir. Bakmasını bilenler, kendilerini gerçekte oldukları gibi görmeğe muktedirdirler.

Rüya sahibi, diğer insanların onun çıplaklığını göremeyeceklerini, bakarlarsa da ya bir ışık ya da kendi yansımalarını göreceklerini anlayınca, çıplaklığına dair endişeleri son buldu. Sonra, bu yeni çıplaklıkta, geçmişine ait en son nesneyi de çıkarmayı başardı: Yaşlı kralın ona verdiği yüzüğü. Aynı anda rüya sahibi kralın kendi babası olduğunu da fark ediyordu. Babasının metresi olması, Oedipux Kompleksi'nin cinsel kimliğin ilk basamağı olan kızın babasına, erkeğin annesine aşkının bir göstergesidir. Bu bilinçsiz tepkide, babasıyla olan ilişkisi sayesinde kız çocuğu ilk kez kendi cinselliği ile, içgüdülerindeki kadınlıkla bir bağlantı kurar. Sonra bu yansıtma, genç kızın başka bir erkeğe âşık olmasıyla biter. Fakat bu durumda çoğunlukla, kız çocuğunun, babanın bir "anima" [hayat kaynağı, ruh can.]figürü olmasıyla ilişkilendirilmesi ve "babasının küçük kızı"nın bir başka erkek yüzünden kaybedilmek istenmemesi söz konusudur. Gümüş, kadının rengidir ve dört de psikolojik bütünlüğün rakamıdır. Rüya sahibine bu ilk ilişkisinde verilmiş olan yüzük, rüyayı görenin kişisel bütünlüğünü sembolize eder.

Rüya sahibi için, toplumsal erkeklik figürünü temsil eden kral, gerçekte maddî zenginlik amacıdır. Babası tarafından desteklenmesinde ve onun metresi olmasında, rüya sahibi asla kendisine karşı dürüst değildi. Olmak istediği şey tarafından çevrelenmişti, ancak gerçek doğasını yaşamıyordu. Bilinçli olarak bir taraftan babasının değerlerine karşı asilik yaparken,

diğer taraftan da hâlâ onun kölesi gibiydi, hâlâ onun metresiydi. Fakat ruhî yapı sebepler teşkil eden kuralları tanımaz ve bu yolun karakteristiği hakkında Jung şöyle der: **"En uzun yol aslında en kısa olandır".** Kral, yani babası rüya sahibine aslında çok değerli bir şeyi, tüm kadınlığını vermişti.

Yüzük, her ne kadar onun kadınlığım sembolize etse de, gerçekte dört burma gümüş tel, onun babasıyla yani kralla olan ilişkisini gösterir, kadınlığı burma gibidir. Kendisine karşı dürüst kişini gösterir, kadınlığı burma gibidir. Kendisine karşı dürüst olamamış ve gerçek benliğinin telleri burma hâline gelmişti. Şimdi çıplak olarak ayakta durmaktaydı ve artık kralın metresi değildi. "Burma olmayan gümüşî ateşten dört tel" e sahip olmaya artık muktedirdi. Ve sonsuz değere sahip olan şeyin altında "çok hoş, altından bir saç teline" sahipti. Aslında bu altın saç, kendisine çok önceden verilmiş İlâhî bir hediyeydi:

"Erkekler dünyasından henüz hiçbir iz yokken,

Hatırımda saçlarının bukleleri vardı,

Bir başıboşluk vardı bende, bilinmeze doğru...

İlk nefesi aldığımız andan beri,

Aşk yaşıyor içimizde

Kalbin gizli mahzeninde, bir kilitli hâzinede."

Hediye kutunun içinde tek bir saç teli vardı. Güzel bir altın saç figürü aşk belirtisidir. Hepimiz bu aşk belirtisini kalplerimizde taşırız, bununla birlikte derinlik saklıdır. Bizi menzile ulaştıracak olan da işte bu altın teldir. Menzilin yolu, âşık olan kişinin İlâhî aşkın katmanlarına geri dönmesindedir. Hepimiz, içimizde olan bu altın teli takip etmeliyiz. Bazen bu teli bulamadığımız da olur çünkü bütün dünyada ararız ama hiç "kalbimizin gizli mahzenine" bakmayız. Bazen de, rüyada olduğu gibi onu zar zor fark ederiz. Çünkü o "uzun zamandır gizlenmiş olduğundan donuklaşmıştır". Aslında o her zaman bulunmayı bekleyerek olduğu yerde durur. Nyssa'nın Gregory'si der ki: "Aşkın yolu, ateş dolu bir uçurum boyunca uzanan saç telinden bir köprü gibidir". Rüya sahibi de altın saçın bu köprü olduğunu algılamıştı. Bu algılama ile birlikte kalbi açıldı ve "tanımlanamaz bir aşk hissiyle" doldu.

Aşk, yaradılışın en mükemmel gücüdür. Arayış içindeki kişiyi değiştirecek olan, ayrılığın örtüsünü eriten enerjidir. "İhtiyacımız olan tek şey aşktır". Kalbin bu gücü bizi hayal dahi edemeyeceğimiz yerlere götürür. Kalp, evren kadar büyüktür ve her şeyi içine alır. Peygamber'in sözleriyle: **"Benim dünyam ve cennetim beni içine alamaz fakat kalbim – güvenilir uşağım beni içine alır".**

Seven ve sevilen... Onların dansı yaradılışın dansıdır ve onların buluşması tüm ikilikleri ortadan kaldıran bir kaynaşmadır. Bu buluşmada seven varlığından vazgeçer, "ego" yok olur. Akıl için bu bir "hiçlik" tir; fakat "hiçlik" aslında tam bir bütünleşmedir.

> "Tam bir mutluluk ve coşkunluk hâliyle İlâhî sevgiliyle birlikte olunan anlar vardır. Bu hiçliktir. Bu hiçlik sizi sever, size cevap verir, sizi bir bütün olarak tamamlar ve işte bu bütünlükte hiçlik vardır. Bu bir nehir misali azalmadan akar. Bu harika, gizemli bir deneyim, olağanüstü bir coşkunluktur."

Cinsel haz, manevî sevgili ile birleşmenin bir yansımasıdır. İki insanın birleşmesinden de öte, her şeyin içine dahil edildiği, bedenin tüm organlarının mutluluk şarkısı söylediği, aşkın kendi hiçliğinde erimektir.

Rüya sahibi, İlâhî aşk tılsımını bulmuştu ve bu onu "sihirli bir dönüşüm" ile prensin yatak odasına götürdü. Evlenmek üzereydiler ve sonra prens yeni kral olacaktı. Bu sihirli evlilik, her şeyi aşkın ellerine bırakan kutsal bir taahhüttür. Eski kralın hükmü sona ermiştir. Bütün kalan İlâhî sevgilinin gözlerindeki bakıştır, onun ellerinin dokunuşudur. O sonsuza dek birlikte olmak rüya sahibini beklemektedir. Kalbin içinde o her daim beklemektedir ve bize bildiğimizden daha yakındır:

"Ve o, seninle beraberdir,

Seninledir.

Sen, onu ararken

O, senin arayışındadır.

Sen; ona bakarken

O, senin bakışındadır.

Sana senden daha yakındır,

Senden daha yakın'

Rüya sahibi onu buldu, onun beklemekte olduğu yeri buldu, onun kendisini kollarına alacağı yatağı buldu. Prensin varlığını hissediyor ama onun yüzünü göremiyordu; çünkü o, gerçekte görünmez bir sevgiliydi. Kalıpların ve şekillerin dışındaydı. Sadece aşk dahi kendi başına kalıpların şekillerin dışındadır.

Rüya sahibinin prense olan aşkı, onu menzile ulaştıracaktır. Prens, rüya sahibi için "her şey" olacaktır ve aralarındaki aşk onları başka bir kalıba sokacaktır. Rüyadan uyandığında o bunu biliyordu, menzile gittiğini biliyordu. Fakat sonra büyük bir keder, özlem dolu bir ayrılık acısı onu sardı. Aşk şarabından bir yudum alan bu aşkta sonsuza dek kaybolur. Artık dünya acıyla döner. Kişi sadece bir yudum daha almak için her şeyi yapar ve hatta ölür. Ebu Sa'id ibn Ebi'l-Hayr'ın sözleriyle **"Aşk, Tanrı'nın tuzağıdır ve ayrılık acısı kişiyi, varlığının son bulacağı noktaya kadar yavaş yavaş öldüren en son sadece Tanrı'yı bırakan bir zehirdir."**

Sh: 34-40

KALBİN ÖZLEMİ

Kederimin ve yalnızlığımın kaynağı gönlümün derinlikler indedir.
Bu, hiçbir tabibin çare bulamayacağı bir hastalıktır
Sadece gerçek dost ile bir olmak derdime deva olabilir.

Rabia

AŞK ACISI

Kâinattaki her şeyin yapısında bir ikilik vardır; pozitif-negatif, erkek-kadın gibi... Aşkın erkekler açısından dile getirilişi "seni seviyorum" dur. Aşkın kadın ruhuna

yansıması ise "seni bekliyorum, seni özlüyorum" dur. Sûfilikte aşk, kadınlarda oluşan hissiyat gibi "özlemi ve bir kap gibi doldurulmayı beklemek"tir. Bu bekleyiş kişiyi menzile, İlâhî sevgilinin kollarına götürür.

Sh.50

İLÂHÎ MASKELER VE İÇTEKİ KADIN -KADININ İKİLİ DOĞASI-

Kimdir bu sabah kadar aydınlık, ay kadar ürkütücü, güneş kadar yakın ve sancağı elinde bir ordu kadar heybetli bakan?

Solomon'un Şarkısı

Hüzünlü, kaşları çatık bir yüzün ardında saklanan gölgeler, ruhun diğer kapılarını açan, iç dünyanın gizemli, efsanevî dünyasında bize yol gösteren izler olarak kabul edilir. Bir kadın için İlâhî Aşk, kendi içindeki (animusta) erkeksi yönde ortaya çıkar. Daha önce bahsettiğimiz gibi bu aşkın, kor alev hâlinde yanan yollarında yürümek için ona güç kuvvet verecek olan enerji budur. Bir erkeğin ruhunda da İlâhî Aşk maskeli ve efsanevî bir şekilde ortaya çıkar. Erkeğin çekici ve büyüleyici kadınsı yönü, onu çok güzel ama çok meşakkatli derinliklere, kendi ruhuna götürür.

Anima, bir venüs gibi bilinçaltı sularından doğar. Birçok farklı şekle girebilir, hem bakire hem de baştan çıkarıcıdır. Birçok erkek için o; erkeklerin en eski ve en güçlü tasavvurlarından biridir; her şarkı ve her şiir onun hürmetine yazılmış gibidir. Erkek, onu ilk gördüğü andan itibaren "her daim onu sevmiş, istemiş olduğunu" bilir. Ariadne gibi o kadın figürünün elinde de bir mum vardır ve erkeklere kendi bilinçaltılarının labirentli yollarında rehberlik edebilir. Kişiyi gizlenmiş varlığının özüne geri götürebilir. O kadın, erkek ruhunun içsel gizemlerini simgeler. O kadınla olan beraberlikten Hz. İsa gibi bir benlik doğar. Birçok sûfi şiirinde anima Allah'ı çağrıştırır. Kadın güzelliğini İlâhî güzelliğin aynadaki yansıması olarak tasvir eder:

"*Sevgilim, yeni bir ay gibi*

Başını uzatıp

Kendisini gözümün önüne serdiği

Ve sonra çekilip gittiği zaman

Aşk ile çılgına döndüm."

MERHAMETSİZ GÜZEL

Kadın, hem yapıcı, hem yıkıcı bir varlıktır. Hayatı düzene sokan da odur, onu yok eden de o... Anima, onun karanlık yönündedir. O, erkekleri ruh sularına geri çeker ve orada onları boğup bırakır. Kişisel olmayan derinliklerde soğuk ve merhametsizdir. Sadece güç arar, bütün gizemli çekiciliğini bilinci zehirlemek için kullanır. Keat bu kadını *"Merhametsiz Güzel" (La Belle Dame Sans Merci)* olarak tanımlar. Eldeki cesur kılıcın, o kadının güzelliği, uzun saçları ve vahşî gözleri karşısında nasıl büyülendiğini anlatır. O kadın o adam için "aşk şarkıları" söyler; onu "çiçek balları, çiğ kudret helvası ile besler ve garip bir dille ona kesin olarak 'onu çok sevdiğini' anlatır." Fakat o adam bir kez baştan çıktı mı, adamı terk eder . Ve

o adam artık bütün rüyalarında o kadının kendisini büyüledikten sonra nasıl perişan bir şekilde terk ettiğini görür:

"Soluk benizli krallar, prensler gördüm.

Ve soluk benizli savaşçılar, hepsi ölü gibi

"Merhametsiz güzel" diye bağırıyorlardı

Hath'ın esiri o.

Alaca karanlıkta onların açlıktan ölmüş dudaklarını gördüm,

Dehşetli ve korkunç bir ihtar abidesi olarak Aralıktı o dudaklar.

Uyandım ve kendimi soğuk bir tepenin yamacında buldum."

Aynı orijinal hikâye göz kamaştırıcı güzelliğiyle Marlene Dietrich'in oynadığı ***Mavi Melek*** filminde de anlatılır. Marlene bu filmde eyalete ait kasabaları gezen küçük bir tiyatro turnesindeki aktristi (anima rolünde) oynuyordu. Tiyatronun gezdiği kasabalardan birinin saygıdeğer bir okulunun değerli bir öğretmeni oyunu seyreder ve Marlene'den etkilenir. Onunla olmak uğruna mesleğini bırakıp, tiyatro ekibine katılır. Marlene ise onu sürekli aşağılamaktadır, adamın rolü palyaçoluktur. Sonunda, tiyatro kendi merkezi yerine geri döner. Marlene adamı, kendi öğretmen arkadaşlarının ve sevdiklerinin önünde palyaço rolünü oynaması için zorlar. Bu çeşit bir boyun eğdirilişin tahammül edilmez kabulü karşısında adam bir zamanlar ders verdiği sınıflardan birine gidip, kendisini asar. Keat'ın şiirinde olduğu gibi burada da anima, kurbanını önce baştan çıkarıp sonrada onu yok eden Marlene'nin sihriyle dokunmuştur. Kötü kader, cezbedici bir kadın silueti kadar içsel bir figürdür ve erkeklerin çoğu onun soluk kesici hırsı tarafından esir edilmişlerdir. Bu çoğu kez gerçekten var olan bir kadın değildir, sadece erkeklerin kendilerini açlıktan öldürüp bırakan hayallerinden ibarettir. Bir kadınla ilişki kurmakta çok zorlanan bir arkadaşım, bir keresinde "her ateşi yakabilecek" güzellikte büyüleyici bir kadının tasvir edildiği bir rüya gördü. O kadın aslında bilincin düşmanı, hislerinin kaynağıydı. Örümcek ana gibi, kadının merhametsiz ve yok edici zalim yönünü simgeliyordu. Öyle ki Keat'ın şiirinde de geçtiği gibi "yalnız ve mantıklı bir oyalanışla" eline geçirdiğini parçalanmış ve izole edilmiş bir hâlde bırakıyor, terk ediyordu.

Sh:91-94

BAKİRE İLE EJDERHA

Anima'nın gücü kişisel ve toplumsal bilincin tam ortasında oturduğu için öz dünyadan gelir ve onun simgeledikleri Büyük Yaratıcı'nın kendisiyle bütünleşir. En karanlık şekli Medusa'dır ki onun tek bir bakışı, taş etme gücüne sahiptir. Büyülenmiş ve korkmuş erkekler karanlık animalarını, büyüleyici güzellikteki bir kadına ve kötü kadere yansıtırlar. Bu yazıyı yazmadan hemen önce, senkronik görünen bir araba üzerinde şöyle yazdığını gördüm: "İkinci karımın arabası bir süpürge sopasıdır." Bu "şaka" aslında bir adamın rüyalarını sık sık ziyaret eden kötü bir kadın hakkındaki derin korkulara işaret ediyor. İşte hep bu korku yüzünden birçok masum kadın büyücü cadılar addedilerek işkence ile öldürülmüştür. Çünkü kişinin kendi içindeki karanlıklarla yüzleşememesi, bu karanlıkları yansıtması için bir baskı oluşturur.

Erkeklerin kötü kadın korkusu, ejderha anne korkusundan kaynaklanır. Bunlar bilincin minicik bir ışığının bile sızmadığı bilinçaltının en derin korkularını oluşturur. Bu aslî yerde (bilinçaltında) herhangi bir ahlâkî değer bulunmaz. Aydınlık ve karanlık üzerine bir ayrım da yoktur. Bu "pençe ve dişlerde kan izlerinin bulunduğu, ve kaplanın -tanrıçanın - farklılaştırılmamış enerjisini sembolize eden" içgüdülerin vahşî ormanıdır. Bu kadına duyulan korku bütünüyle gerçektir ve asla reddedilmemelidir. **Jung, bir gün şöyle demişti: "Kadın, çok ama çok güçlü, sihirli bir varlıktır. Bu yüzden kadınlardan korkarım".** Eğer içimizdeki kadınla, yaratıcı arasında bir ilişki kurabilirsek bu korkuyu daha iyi anlamlandırabiliriz. Efsanelerde bakire, -anima sembolü-genellikle bir ejderhanın elinde tutsaktır. Eskiden, kahramanın ejderhayı öldürmesi gerekirdi. Erkeklerin, kendi içsel dürtülerinde -annenin gücüne duydukları korkudan kurtulmaları gerekir. Sadece bu şartı yerine getirerek toplumsal kadın benliğinden sıyrılıp kendi öz kişiliklerine ulaşabilirler. Anima eski bir figür olmasına karşın, toplumsal bilinçaltına uzanan kökleriyle, o aynı zamanda bir kadınla olan kişisel ilişkiyi de sembolize eder. Bir erkeğin anima figürü -kendi anne modelinin ortak doğası içinde kendi kişiliğinin kolayca kaybolduğu, kendi annesi ile olan ilişkilerinden farklı olarak-çok gizli ve özeldir.

Erkeklerin kadınlarla olan ilişkisi ilk olarak ejderhanın tutsak tuttuğu "anne" örneği iledir. Bu örneğe hapsolmuş adam hep o anne figürünü arar, o adam için bütün kadınlar o anne figürü ile vasıflanmışlardır. Bu durumda bilinçaltı ile kişisel yaratıcının bir ilişkisi olmayabilir çünkü adam hâlen tutsaktır. Kendi iç ve dış dünyasındaki kadın ile kişisel ilişkisini anlaması için, saf kadınsı benliğinin özgür olması gerekir. Fakat birçok ejderha öldürülmüştür ve artık annenin kişiyi ve dünyasını iyileştirecek gücüne ihtiyaç vardır. Anima hâlen özgür bir duruşu, ejderha ise öldürülmeyi değil kabul edilmeyi beklemektedir. Kadın korkusuna gözlerimizi çevirmeye ve bilinç aynasında onun en karanlık yüzünü görmeye ihtiyacımız var. Sadece böyle yaparak bu korkuyu yansıtmaktan vazgeçer ve ancak bu şekilde kadının güçlü enerjisini reddetmektense onunla bütünleşiriz.

Anima genelde ilk olarak kadının en ideal formuyla ortaya çıkar. Namuslu ve çok güzel bir bakiredir. Batı kültüründe kadınlığın aydınlık ve karanlık yönleri ayrıdır. Kahraman fikri şereflendirilmiştir. "Cennetin Kraliçesi Mary" yansıtılmış, karanlığa gömülmüş; onun yerine dünyaya daha meyilli olan ikizi (ilk kez Judeo-Christian geleneğinde) Lilith [dişi iblis, dişi şeytan]olarak ortaya çıkmıştır. Bu kişi Âdem'in ona boyun eğmeyi kabul etmeyen ilk karısı olarak tanıtılmıştır. Ejderhayı öldürmekle, belki bir bakireyi kurtarabiliriz; fakat kadının içgüdüsel gücünü reddetmiş oluruz. **Kadın, hem bir bakire ve hem de bir ejderhadır.** Artık bu iki özelliği birbirinden ayırmak gereksizdir. Bilinçaltının öz gücü tehdit altında olmaktan kurtulmalıdır. Eğer bir ejderhanın yüzüne sevgi ve bilinç gücü ile bakarsak, onun enerjisi ile bütünleşebiliriz. Bu bir erkek için geçerli olan bir çalışma olduğu gibi bir kadın için de gereklidir. Tıpkı erkeklerin içlerindeki kadınsı potansiyel ile birleşmeleri gerektiği gibi, kadınlar da kendi öz güçlerini kabul etmeye muhtaçtırlar. Burada kendi yaşamımızın kahramanını arayan göz ortaya çıkar. Geleceğin çocuğu ejderhanın sırtına binip onu kullanmaya gereksinim duyacaktır.

Bilinçaltına indiğimiz zaman orada kadınlığın doğal enerjisi ile karşılaşırız. Bu kadın anima idealleştirilmiş figürünün kapsayamadığı kadar romantiktir. Bu idealleştirilmiş imajın sunumunu Hamlet'te; Prens Hamlet'in Ophelia'ya beslediği o ilk aşkta çok açık bir şekilde görebiliriz. **"Ruhumun taptığı güzellerin en güzelidir kutsal Ophelia".** Dünyaya meyilli hiçbir

şey Hamlet'in hayaline girmemiştir. Fakat tıpkı ay gibi, kadınların da hep bir karanlık yönü vardır ve bu asla önemsenmeyecek bir şey değildir. **"Sesi ister yakından gelsin, ister uzaktan; Hecate'nin varlığı hep hüküm sürmektedir."** Hamlet'in kaderi annesinin cinsel içgüdüleriyle amcası Claudius'la zina etmesi sayesinde kadının karanlık yüzü ile yüzleşmesini sağladı. Bu iğrenç olay, annesini hayvanca bir cinsî dürtü ile itham ediyordu:

"*Reddedilmiş, fakat yaşamak için*

O kırışık yatakta kan ter içinde

Ahlaksızca pişirilmiş,

Domuz ahırının pislikleri içindeki sevgililer ve sevişmeler!"

Hâl böyleyken, bu imajın çağrıştırdığı sadece hayvani pislikler değildir; fakat bunun bu şekilde anlaşılmasının anne ile bağlantısı vardır. Eski zamanlarda, sevgili -yeryüzünün kraliçesi-olarak kutsallaştırılmışken, "domuz ahırının pislikleri" üretken dişi fahişeyi sembolize etmekteydi. Hem sevgili ve hem de fahişe, kadın cinsel organı ile ilişkilendirilmiştir. Bir Hindu evlilik geleneğinde kadının cinsel organına bal sürülürdü. "En ilkel ve en eski genelev kurumlan fahişelerle doluydu ve onlar Yunanda da Latinlerde de 'domuz' olarak adlandırılırlardı".

Cinsellik ve verimlilik anneye aittir. Burada, Shakespeare anneyi hem şehvetli ve hem de ahlâksız içgüdülere sahip bir varlık olarak tanımlar. Hamlet'in "ruhunun taptığı" Ophelia'sı ise bu derin ve karanlık animayı içine almaz ve böylece Ophelia bilinçaltına geri dönerek orada önce çılgınlığın içinde sonra ise "anlamsız bir akıntı içinde boğularak" kaybolur. Daha sonra Hamlet, kadınlığın iki yönünü birleştirmeyi başarır ve böylece onun üstün doğasının da farkına varır. Ophelia gömüldüğü zaman, Gertrude Hamlet'in bilinçaltına inişinde deliliklerinden sonra hissettiği ruhanî durumu şöyle açıklar:

"Biraz sonra, kadının masumluğu kadar hasta,

Onun iki taraflı altınları açığa çıktığında,

Hamlet'in sessizliği tazeliğini yitirerek kalakalır."

Burada kadının "masumluğu" Yaratıcı'nın kadınsı ruhuna, kadınlığın ulaşabileceği en yüksek zirveye delâlet etmektedir. Bu kadının özünün değişimidir. Kadının çift yönlü yüzü "iki taraflı altın" olarak ifade edilmiştir, maneviyattaki simya süreci, karmaşık zıtlıkların saf altına çevirilmesidir.

Sh: 94-97

ÇEKİCİ VE KURNAZ KADIN

Anima'nın negatif yönü birçok farklı şekilde kendini görünür kılabilir. Kadın her zaman dış dünyaya ait bir figüre yansıyarak ortaya çıkmaz. Anima, bilinçaltı ve bilinçli akıl arasında arabuluculuk yapar ve o kadın sayesinde erkek, bilinçaltının yaratıcı enerjilerine bir giriş kapısı bulur. Kadın, onun düşünceye dalışıdır; fakat kadın negatif yönüyle erkeğe yaratıcı düşüncelerinin meyvesini tatma izni vermez. Kadın, onun potansiyelini bilinçaltında tutacak ya da-Gogh veya Wagner gibi büyük sanatçıların yaptığı gibi erkeği bilinçaltının yaratıcı gücüyle altederek, erkeğin kendi kişisel benliğinin cinnet geçirmesini sağlayarak onu kaybedecektir.

Jung, kadınların bu yüzünü, görünmez kurnazlıklarla dolu olarak yaşadı. Bilinçaltının fantezileri üzerinde çalıştığı bir zamanda içinden bir ses bunun bir "sanat" olduğunu söyledi ve Jung eğer bu sese inansaydı:

> "O kolayca beni yanlış anlaşılmış bir sanatçı olduğuma inandırarak baştan çıkarabilir ve benim sanatçı doğam bana gerçeği inkâr etme hakkını verirdi."

"Anima"nın karanlık yüzü her daim bizleri gerçeklikten uzaklaştırarak, büyüleyici fakat kasvetli bilinçaltı sularına götürmek için cezbetmeye çalışır. Ona karşı savunma gücü bilinçtir, o bizi gündelik yaşamda sıradanlaştırarak bir yerde oturup kalmaktan korur, aynı zamanda manevî dünyamızda da kolaylaştırıcı bir köprü olur. Jung, "anima"nın tehlikeli yönüne ve bilinçaltının içeriği ile bilinçli olarak çalışmanın önemine vurgu yapar:

> "Anima'nın, bilinçaltının ağzından yavaşça içe sızışı, bir erkeği tamamen yıkabilir. Son analizde kesin faktör bilinçliliktir ki o, bilinçaltının gösterilerini algılayıp ona karşı tavır alabilir."

Jung gibi bilinçaltı ile ilgili gerçeğe dayalı araştırma ve çalışmalar yapan bir arkadaş, aniden ard arda gelerek onu fikirleriyle cezbeden ve yazısının yönünü şaşırtmak için çalışan bu karanlık yüzlü kadını tecrübe etti. Bir süre, bu fikirleri mi takip etmesi yoksa bir önceki izde mi devam etmesi gerektiğini düşündü. Onun fikirlerinin çekiciliğinin farkındaydı ve çalışmasının merkezî temasından böylesine cezbolup uzaklaşmanın tehlikesinin de farkındaydı. Ve aynı zamanda da, bilinçli olarak bu yeni fikirlerin peşinden gitmeyi seçti. Bu kararı bilinçli olarak vermek küçümsenmemelidir, bunun anlamı araştırmacının bilinçaltı tarafından baştan çıkarılmadığıdır. Bu olayın çok derin psikolojik etkileri olmuş olmalıydı ki, bir süre sonra araştırmacı bir rüya gördü. Bu rüya peri masallarının efsaneleri gibiydi:

> “Kötü bir adam ve onun karısına karşı verilen bir savaşta, kötü adamın adamları tarafından kuşatıldım. İçinde olduğumuz yer garip bir yerdi, yengeç kabukları yapıştırılarak oluşturulmuş çok yüksek bir kalenin üst yarısındaydık. Yuvarlak, simetrik bir yapısı vardı ve tüm çevresi belli aralıklarla bölünmüş girişe sahipti; fakat içine girilmez görünüyordu. Savaşın lideri bendim fakat aynı zamanda lider olmaktan bir o kadar da uzaktım... Öyle ki liderin farklı biri olduğunu görüyor ve onu gözlemleyebiliyordum.
>
> Kötü adamın karısı pusudaydı, fizikî olarak mükemmel güzellikte, şuh, ışıktan bir elbise giymiş kadın formunu aldı ve bu kılıkla kaleye girdi. Ben, yani lider, onun giydiği o elbisenin altında yatan aslını görebiliyordum, onun kim olduğunu bilinçli olarak biliyordum; fakat onun bu değişik kılığı ile oyun oynamaya karar verdim. Onun kılığını gizlemesi gibi ben de onun kim olduğunu bildiğimi gizledim ve kasten onu baştan çıkarıp ona âşık oldum.
>
> Ertesi sabah kaledeki diğer insanlar biz yatakta birlikte yatarken yanımıza geldiler. Kalenin kemerlerinden birinin geçtiği çok geniş bir odadaydık. O, yataktan çıktı ve herkesin gözü önünde hızla değişmeye başladı. Anbean, yaşlı, bunak, ölmek üzere olan bir kadına dönüştü. Ben, yani lider, ona âşık olmanın öldürücü hastalığını hissederek yatakta kalakaldım. İşte bu onun aslında yapmak istediği şeydi. Baştan çıkarıcı tuzakları işe yaramıştı. Fakat yatakta ölürken, İlâhî bir kadın sesi bize net ve yüksek bir sesle şöyle dedi (sanki binanın dışından içeriye doğru yankılanıyordu):

'Bir başkasına borçlu olduğun için-neden borçlu olduğun önemli değil-bir kitabı yazarsan, bu senin kitabın olmaz.'

Bu sesi daha önce de duymuştum, kim olduğunu biliyordum. Hayatımda bir kez, o da 15 yıl önce yatağımda yatarken bana konuşmuştu ve söyledikleri hayatımı değiştirmişti."

Bu rüya, rüya sahibinin egosu ve gölgesi arasındaki içsel çatışmaları, "kötü adam" ve "anima" olarak sembolize eden bir savaşla başlıyor. Sık sık olduğu üzere, gölge ve negatif animanın bir birleşme noktası vardır, o da kötü adamın karısıdır. Rüya sahibinin gördüğü kale içine girilmez gözüküyordu. Bu kale gölgeden gelecek tek bir atakla yenilgiye uğratılamazdı. Direkt yüzleşmeler genellikle sebepler tarafından yenilgiye uğratılır fakat animanın "yavaş yavaş içe sızışı" ve "öneri" gücü bunu başarır. Jung'un da uyarıda bulunduğu gibi aslında bu daha da tehlikelidir. Bu kadının cesareti, erkeğin bilincini temelden çürütebilir, yaptığı her şeyin değerini düşürebilir, ilgisini yanlış yönlere çekebilir. Öyle ki, kişi genelde ne yapmakta olduğunun dahi farkında değildir.

Bununla beraber, rüyanın başlangıcında, rüyayı gören kişinin egosu hem savaşın "lideri" olan ve hem de "liderden tamamen uzak olan" bir niteliğe sahipti. Liderin başka biri olduğunu görüp onu izleyebiliyordu. Daha önceki sayfalarda bilinçaltının yok edici gücünü dengeleyen detaylar ve gözlemleme davranışının önemi üzerinde durmuştuk. Bu davranış, kadının baştan çıkarıcı kuşatmasında kaybolmadan kişinin animanın karanlık yüzünü deneyimlemesini imkansız kılmaktadır.

Anima, kılık değiştirmek gibidir ve bu rüyada birçok peri masalında olduğu gibi, büyücüye benzeyen kötü kadın, kahramanı baştan çıkarmak için çok güzel, şuh bir kadın maskesine bürünüyor. Fakat rüya sahibinin bilinçli düşünüşü, ona kadının maskesinin altındaki gerçek yüzünü görebilme kabiliyetini veriyor. Öte yandan da kadınla oynamak için kendi kendisine izin veriyor. Gerçek hayatta, bilinçaltından gelen fikirlerin tehlikeli cazibesinin farkındaydı; fakat onlar üzerinde çalışmaya karar vermişti. Riskli bir rol oynayarak, "kasten kadının cazibesine kapılıp" kötü adamın karısına âşık olmuştu.

Aşk, bütünleşmeyi sembolize eder, rüya sahibi animanın karanlık arzularının hilekâr doğasını kabul ederek, bilinçli bir şekilde bunu deneyimleyebildi. Böylece kadının negatif enerjisi ile bütünleşti. Ne zaman ki âşıklar ertesi sabah uyandılar, bir bütünleşmeyi sezen kaledeki diğer insanlar da onların yanma geldi. Âşıklar aynı yatak odasındaydılar. Kalenin iç yapısına uygun olarak geniş bir odadaydılar ve odanın ortasında bir kemer vardı. Rüya sahibinin ruhu, bu şekilde ayrılık deneyimi yaşamadan tek bir manevî bütünlüğü simgelemiş olmaktadır. Bu kemerin aynı zamanda uğurlu bir sembolik anlamı da vardır. Çünkü bir kemerin altından geçmek üyeliğe kabul törenini "yeniden doğuşu", "eski hayatı gerilerde bırakmayı" simgeler.

Animanın karanlık yüzü ile bir bütünlük sağlamak, çok derin bir kabuldür. Fakat öncelikle rüya sahibi; bozulmayı, ölmeyi ve bilinçaltının eski alışkanlıklarını bırakmasını içeren bir çürüme evresi geçirmek zorundadır. Rüyada, çok güzel, baştan çıkarıcı bir kadın, yaşlı bir nine hâline geliyordu. Bu da birçok peri masalında görünen bir şeydir. Negatif anima cezbedici gücünü kaybedince, gerçek yüzü olan büyücü kadın kılığına geri döner. Bu kadın yalnızca yaşlı değildir aynı zamanda ölmektedir de... Rüya sahibi de onunla aşk yaşadığı için kendisine bulaşmış hastalıktan dolayı ölmektedir. Bu, aslında tam da kadının istediği şeydir,

bilincinin sonsuza dek hükmünü yitireceği bilinçaltında onu cezbetmek ve yok etmek... Fakat rüya sahibinin bilinçli kararından dolayı, bu ölüm onun bilinçaltının karanlıklarında kaybolmasına izin vermeyecektir. Dahası bilincinin dönüşümüne sebep olacaktır. Gerçekte yeni bir ilişkinin ortaya çıkabilmesi için, rüya sahibinin kadına karşı olan eski davranışlarının ve kadının yaratıcı potansiyeli ile olan ilişkisinin ölmesi gerekir. **Artık negatif anima, kadınların İlâhî yüzü olan Sofya'ya dönüştürülmüştür.** Rüya sahibinin duyduğu ses işte bu bilge kadının sesidir. Negatif yönlerinden, negatif yüzünden temizlenmiş ve kadınlığın en yüksek mertebesine ulaşmış bir kadının sesi artık rüya sahibinin bütün ruhundan geçerek duyulabilmektedir.

Rüya sahibi Sofya'nın sesini bir kez de on beş yıl önce duymuştu ve bu onun hayatını değiştirmişti. O bunu asla unutmadı; fakat bu kez animanın karanlık yüzü ile bütünleşerek Sofya ile direkt bir iletişime geçmeye muktedir olmuştur. Sofya ona bütün çalışmalarında rehberlik etmiştir. Fakat ilk olarak ona ana prensipten bahsedecektir. "Bir başkasına borçlu olduğun için–neden borçlu olduğun önemli değilbir kitabı yazarsan, bu senin kitabın olmaz." Bu çok sıradan bir söz gibi gözükebilir (sana sahip benlik gerçek benliğin olur); fakat derin bir psikolojik manası vardır. Animanın yaratıcı potansiyeli üzerine çalışırken, onun içinden çıkacak olan enerjiye kanal açarız. Eğer kişi kendi iç benliğine karşı dürüst değilse bu enerji sapık bir hâl alabilir. Bilinçaltından gelen bu enerji yanlış anlaşılır, bozulur ve çok tahrip edici bir güce dönüşebilir.

Bilinçaltının enerjisi ile çalışırken tek motivasyonumuz, en derinlere, yaratıcılık amacımıza ulaşmaktır. Bu amaç her zaman bizim manevî (gerçek) benliğimiz ile uyum içindedir. Eğer kişi kendi manevî rehberini izlemekte serbest değilse ve eğer bu enerjiyi çok farklı bir amaca hizmet için kullanırsa (eğer kitap bir şekilde bir borç ödemek için başkasına yazılıyorsa) bu enerji yanlış bir yöne kayacak, kirlenecektir. Bu her türlü dış sebebe ya da dışa ait bir fikre sadakati gösterir; çünkü bir sebebi doğrulamak insanın içinde süre giden bilinçli yapıyı hapsedebilir. En tehlikeli durum ise, bu enerjinin egonun güç arzusu için, kişisel kazanç ve prestij için kullanılmasıdır. Bu enerjilerin en önde geleni paradır. Dinamik; fakat esas olarak etik dışıdır. Bu enerji ayrımcılık ilkesi taşımaz ve güç hayranı, güce acıkmış gölgeleri besler. Öyle ki bu gölgeler zamanla egoyu bile hakimiyetine alacak kadar güçlenirler.

Bilinçaltının tüm potansiyeli yaratıcılığa kullanılmadan önce, gölgelerle yüzleştirilmiş ve animanın karanlık maskesi çıkarılmış olmalıdır. Bu inanılmaz kuvvetteki gücü koymak için tertemiz bir kaba ihtiyaç vardır. Çünkü bilinçaltının çok derinlerine inilmiş ve daha fazla kanal açılmıştır. Bu yüzden de daha yüksek bir ahlâk standardına gereksinim duyulur. Ahlâk standardının manası "daha iyi biri olmak" değil bilincimizin, içinde bulunan aslî enerjiler tarafından bozulmaması ya da yanlış yola sapmaması için temizliğe ve saflığa ihtiyaç duymasıdır.

Sh: 97-103

RUHUN GİZLİ MAHZENLERİ

Ruh, yaradılış dansının içinde gizlenmiş kadınla bir gizem taşır. Kadın, her ne kadar bir erkek için baştan çıkarıcı olsa da kadın aynı zamanda bir rehberdir. Dante'nin Beatris'i gibi kadın, kişiyi ruhunun gizli mahzenlerine de götürebilir. Kadının karanlık yönlerini bir kez kabul ettikten sonra o artık kişiyi yoldan çıkaramaz ve yok edemez. Sadece kişiyi, iç

benliğinin güzelliklerine götürür ve bunu yapan onun peçesiz yüzünden başkası değildir. Şimdi anlatacağımız rüyadaki kadın da işte böyle bir kadındır:

> "Bir şatodaydım. Harikulade güzellikte bir kadın beni şatonun halka açık olmayan bir bölümüne götürüyordu. Başka kimsenin görmesine izin verilmemiş gizli bir yere geldik. İçeri girdim. Şimdiye kadar gördüğüm odaların içerisinde en güzeliydi. Şandelleri vardı. Dikdörtgen bir odaydı ve içinde büyük bir havuz vardı. Havuzun ortasında ise çok güzel su zambakları açmıştı. Çiçeklerle mandala şeklinde bir arajman yapılmıştı.
>
> Havuzda şimdiye dek gördüğüm en güzel balıklar yüzüyordu. Henüz yemlenmişlerdi; ben de onları biraz besledim. Balıklar mercan rengiydi ve Japon balıkları gibi şişmanlardı. Aralarında bir tane de kurbağa vardı.
>
> Sonra birden havuzun aslında zürafalarla dolu olduğunu fark ettim. Bir tane büyük zürafa, bir sürü de yavru zürafa vardı. Sanki normalde yaşadıkları yer oraymış gibi suyun altında nefes alabiliyorlar ve orada rahatça yaşayabiliyorlardı. Tekrar o kadına eşlik ettim ve şatoyu gezerken benimle hep o ilgilendi."

Benlik şatosunun içinde rüya sahibinin güzeller güzeli anima figürü onu halka açık olmayan ve daha önce kimseye gösterilmemiş gizli bir yere götürüyor. Ego dünyasında yaşarken ve günlük yaşamın koşuşturmasıyla ilgilenirken çok nadiren kendi varlığımızın en özündeki yerlere girebilme imkanı buluruz. Zaman zaman bir rüya bize gerçek benliğimize mucizevî bir şekilde göz atabileceğimiz bir pencere açıverir. Sosyal hayatımız içerisinde sadece başkalarına karşı değil, kendimize karşı da güzelliklerimiz geçerlidir. Sadece biraz geri çekilip -meditasyon sessizliğine ya da uykudaki huzurun derinliklerine indiğimizde- peçeler kalkar. Sırlara vakıf olabilir ve çok uzun zamandır kollarımıza almamız için beklemekte olan gelinimizin mis kokusunu duyabiliriz:

> "Etrafı çevrili, baharın susturulduğu, çeşmesi mühürlü bir bahçe...
>
> Hoş meyveleri olan bir meyve bahçesi; nar çiçekleri, Hint sümbülleri...
>
> Uyanış... bir kuzey rüzgârı; ve senin gelişin güneyden.
>
> Benim bahçemde çiçek açtın, bu çiçeğin balı damlayabilir.
>
> Sevgilim, bahçene girmeme ve o güzel meyvelerden yememe izin ver."

Kadın, bizleri zengin ruhunun meyve ve çiçekleriyle donatılmış bahçesine götürür. Bu "gizli bahçe"yi bulmak için duyulan özlem, cinsî çekicilikten çok daha derindir. Bu bahçe akla değil kalbe ait olan bir bilgelikle dopdoludur ve bu yer âşıkların gerçek buluşma yeridir. Cinsel hazzın o kısacık anlarında bu bahçenin meyvelerinden tadarız. Cinsî çekicilik kalpten yayılan ve birleşmenin hatırına bizlere verilen bir haz deneyimidir. Irina Tweedi'ye göre burada "işlevsel olan beden değil ruhtur" Eğer bir çift, hem ruhen ve hem de bedenen aşkı yaşıyorlarsa ve haz anında her şeyi "Gerçek Sevgili" ye veriyorlarsa, işte onlar gizemin coşturan evine, bu güzel kokulu bahçeye girmeye hak kazanırlar. Gizemli anlar çok erotik de olabilir (Cinsel organlarda değil daha çok boğazda hissedilen, boğazdan gelen bir enerji). Bu haz anlarında gizem hep alıcı olan kişinindir. Seven sevgilisinin ruhu ile bütünleşir. Erkek ya da kadın bu deneyimde kadınlaşır ve onun coşkunluğunda her iki taraf da köleleşir ve özgürleşir, mest olur ve temizlenir:

"Beni sana al, beni sende hapset.

Benim için, özgürlük beni kendimden geçirmen,

Temizlik ise beni mest etmendir"

Ruhun gizemleri dişidir. Rüya sahibinin gördüğü şatoda gizlenmiş olan o güzel odadaki her şey dişiydi. Odada, ortasında harika su zambakları olan büyük bir havuz vardı. İfade etmiş olduğum gibi zambak, nilüfer çiçeği ile aynı özellikleri gösterir ve bakire Tanrıça için kutsallaştırılmıştır. Çamurda büyüyüp, yükselip, ancak su yüzüne geldiğinde çiçek açar. Bu yüzden zambak, bilinçaltının çamurlu derinliklerinde başlayan ve sonra bilince ulaştığında orada çiçek açan içsel değişim sürecini simgelemektedir. Böylece ego, çok önemli olan bu içsel değişimlerin farkında olmaz ve kişi genelde bir şeyler olduğunu hissetmez bile... Bütün varlığımızı baştan aşağı değiştiren simya süreci derinlerde, kendi içimizde, ruhumuzun yapısını değiştirerek sessizce büyür. Değişim bu şekilde köklenmiş değildir ve nadiren uzun sürelidir; ancak yüzeyin dalgalı olmasını sever. Gerçek bir içsel çalışma sabır ve azim ister. Sadece bu azmi ve sabrı gösterebilenler dosdoğru bir söz vermiş olurlar ve sadece onlar açık sonuçlar deneyimlemeksizin bu zor, bu tatlı yolda yürümeye devam edebileceklerdir.

Fakat sonunda çiçek açılır, su zambakları mandala şeklini almışlardır. Benliğin güzelliği, önce rüya sahibinin gözlerini açar. Bu her zaman saygıyla karışık bir korku hissi verir; çünkü o kutsal doğamızı bilince taşımaktadır ve gerçek evimiz akla gelir:

"Ne kadar güzel bir nilüfer çiçeğiydi!

Bu çiçek kainatın dönencesinin kalpteki ifadesiydi!

Sadece birkaç saf ruh bunun gerçek zevkini tatmıştır.

Müzik onun her yerindedir ve onda

Sonsuz Denizi'n coşkusuna katılan bir kalp vardır."

Havuz balıklarla doluydu. Bu, simya sürecinde birleşip değişen bilinçaltını sembolize etmekteydi. Fakat bu balıklar "şimdiye kadar gördüğü en güzel balıklar"dı. Burada rüya sahibi bilinçaltına gizlenmiş olan benliğinin güzelliğini tekrar görüyor. O balıklar " çok güzel bir mercan rengiydiler". Mercan, Büyük Tanrıça'nın ağacıdır ve içsel dönüşümün derinlerde gerçekleşmesi sebebiyle o Büyük Tanrıça'nın hakimiyeti altındadır. Söylediğim gibi, Büyük Tanrıça, kişinin bilinçliliğinin gelişmesine karşı koyar. Fakat kalp kraldır ve benlik de liderdir; "Her türlü gücün merkezidir; öyle ki Tanrıça dahi Benlik'in emirlerine uyar." Eğer arayışçı – istek ve meditasyonlakalpte yaşayan bu esas üzerine yoğunlaşırsa, Tanrıça'nın enerjileri ona yardım edecek ve ruhun gelişimini engellemeyeceklerdir. Nilüfer aynı zamanda aşkın rengi olan pembeyi de çağrıştırır. Bu imalar aşk yolunun içsel sırlarındandır, kalpteki meditasyon aşk enerjisiyle arayışçının tüm ruhuna aşılanır. Ruh ve onun tüm içeriği aşkın enerjisi ile dönüşerek kendi içindekilerden vazgeçer.

Balıkların haricinde havuzda bir de kurbağa vardı. Kurbağa aya ait bir temdit ve dönüşüm sembolüdür, içsel değişim için dişiliğe vurgu yapar. Fakat sonra rüya sahibi havuzun "zürafalarla dolu olduğunu" fark eder. Uzun kirpikleri ve soylu görünümleriyle zürafalar en zarif ve kadınsı yaratıklardan biridir. Bu zürafalar su altında yaşamaktan memnundular; çünkü bu onların yaşam alanıdır. Bilinçaltı kadına ait güzelliğin ve zarafetin mekânıdır. Bu nitelikleriyle, konuşmaktan çok huzura ait derin bir bilgeliğe sahiptir. Zarif bir kadın

yürüyüşü, doğasıyla uyumlu bir harekettir. Sûfi için bu kadının kaşının kavisi İlâhî güzelliğin inceliğini sembolize eder. Duyularımızla algıladığımız ve unuttuğumuz şeylerdense, kelimelerle ilişkilendirilmiş bilgilere değer vermeye şartlandırıldık. Bir dokunuş, nasıl saklı hisleri uyandırıyorsa ve bir okşayış nasıl anlayış hissini iletiyorsa zürafa imajı da kadınlığın uzun zaman göz yumulmuş içgüdüsel niteliklere sahip dünyasını simgeler. İşte şimdi, mantıksal varoluşumuzun soğukluğuna sıcaklık getirmek için ona ihtiyacımız var.

Sh: 108-113

TANRI'NIN KADIN KILIĞINDAKİ GÜZELLİĞİ

Kadının büyüleyici yönü, yaratıcılığın bilgeliğini taşır. Yaratıcılığın bütünü Tanrı'nın kadın bedeninde görünebilir. Anima bir kadına yansıtıldığında onda tamamlanma bulur ve ona karşı korkuyla karışık bir saygı duyar. İç dünyanın ve dış dünyanın güzellikleri onda bir araya getirilmiştir. Tanrıçaya soyut olarak tapınılmaz; çünkü onun esas özelliklerinden biri de fiziksel görünümüdür. Kötü niyetli olanların ise farklı özellikleri vardır. Öte yandan erkeksi ruh daha soyut bir doğaya sahiptir. Bir kadın bir erkeği akıllı olduğu için, ruhu için sevebilir ve onun fiziğinin güzel olmasına gereksinim duymayabilir. Fakat bir erkek sevdiği kadının bedenini güzel görmeye ihtiyaç duyar. O bir Afrodit bulma arayışındadır. Bundan dolayı birçok kadın dergisi vardır ve onlar maalesef Afrodit'in bedeninin güzelliğini pornografi seviyesine düşürerek erkeklerin bu isteğini ifade ederler. Oysa kadın kendi olarak asla iffetsiz olmaz, tıpkı toprak gibi:

"Kadın altın gibidir, toprak gibidir, o asla iffetsiz değildir. Altın, tuvalete düşse bile alıp temizlendiğinde gene altındır, değeri düşmez. Toprak ise her şeyi arındırır, mevsimleri dönüştürür. Toprak her zaman temizdir ve kadın da her aybaşından sonra temizdir."

Kadın bedeni ve cinselliği yeryüzünün kutsal cevherlerinden bir parçadır. Şimdi anlatılacak olan rüyadaki anima figürü kadının tüm bu yönlerini içeriyor. **Bir erkeğin ruhunda bir kadının kıymetli bir altın gibi değer taşıdığını naklediyor**:

> "Yarı çıplak olduğum hâlde, eski kız arkadaşım Aurelia ile karşılaştım. Aniden onun da yarı çıplak olduğunu fark ettim. Kenarları açık bir tunik giymişti. Onun olağanüstü güzellikteki vücudunu görebiliyordum. Kasları güçlüydü, bana Diana'yı hatırlatıyordu.
>
> Şakalaşarak birbirimizi yakalamaya çalışıyorduk ve bir dakika içinde yolun dışına çıktık. Kahverengi toprağı olan taze sapanlar dikili bir alanda koştuk. Alan bir küçük tepeye doğru kıvrılıyordu. Aurelia benden hemen hemen on metre uzaktaydı, açık alanda sırtüstü yere uzanmıştı.
>
> Uçarcasına ona doğru atıldım, yavaşça karnı üzerine uzanarak, cinsel organına dokundum. Aniden karnı ile bacakları arasındaki bölgenin ufalanmış toprakla örtülü olduğunu fark ettim. Ellerimi, bu toprağın içine uzattım ve o toprağın ne kadar değerli olduğunu hissettim. Sonra kutsal bir seramonideymişim gibi Aurelia beni kendine çekti ve bedenini bana teslim etti."

Rüya sahibinin anima figürü Aurelia ismi ile şekil bulmuş ki bu isim (Latince'de altın demek olan) aurumdan türetilmiştir.

Onun "olağanüstü güzel vücudunu" görünce rüya sahibi onu Diana ile ilişkilendirmişti.

Diana; Artemis'in Romalı eşdeğeridir, temizliğin ve ilkel kadınlığın göstergesidir, ormanlık bölgede avlanan bir tanrıçadır. Aurelia, kapalı kapılar ardında ya da yatakta değildi. Bu da Diana'ya işaret eden bir imadır. "Zengin kahverengi bir toprak"tan bahsedilmektedir. Aurelia'nın güzelliği ve toprak birbiriyle alakalıdır ve Aurelia sayesinde rüyayı gören kişi toprağın ne kadar değerli olduğunu fark etmektedir. Aurelia'nın altını, onun temiz, kadınsı benliğinin altınıdır. Rüyanın sonunda Aurelia "bedenini rüya sahibine teslim etmekteydi" Böylece rüya sahibi kadınlığın kutsal gizemine kabul edilmiştir. Rüyanın tasvirinde eski zamanın tutku, aşk ve ölüm tanrıçası Inanna'nın şarkısı yankılanmaktadır:

"Benim vulvam, boynuzum,

Cennetin gemisidir.

Yeni ay gibi arzuyla dopdoludur.

Altında sonsuz bir arazi uzanır.

Ben olduğum için,

Vulvama kim gelecek?

Benim en yüksek mertebeme erip,

Islak toprağıma ayak basacak?

Dumuzi cevap verir:

Ey mükemmel kadın, kral vulvana gelecek,

Ben, Kral Dumuzi senin vulvana geleceğim.

Inanna yanıt verir:

Öyleyse, ey kalbimin erkeği haydi vulvama gel!

Ona gel!"

Toprak ve cinsellik, eski kadınların doğum ayinlerinden bir parçadır. Rüya sahibi, bu törene kabul edilmiş ve sonrasında o kadınla olan ilişkisi dönüşüm geçirmiştir. O, kadının doğal enerjisinin hem güzelliğini hem de kutsallığını yaşadı. Eski zamanlarda kutsal fahişeler, tanrıçanın tapınağında bu kabul ediş işlevini yerine getirirlerdi. Bu zamanlar geçmişte kaldı ve o tapmaklar yok edildi ya da çer çöp yığınına dönüştü, yıkıldı. Fakat animanın rehberliğinde aynı kutsal süreç bir erkeğin ruhunda tekrar yaşanmaktadır. Aslında anima daha direkt içsel tecrübeler, tanrıça ile daha yakın bir bağlantı sunar. Rahibe tanrıçanın çanağı olduğu hâlde anima kendi başına orijinal bir figürdür. O, kendi hayalinde erkek elbisesi giymiş bir tanrıçadır.

Bir erkeği kendi içindeki kadın ruhunun gizemine kabul eden anima, bunu fani bir kadın güzelliği ve büyüleyiciliği üzerinde somutlaştırır. Aslında anima figürünü üzerinde taşıyan kadın fiziksel olarak güzel olmak zorunda değildir. Anima figürünün en güzellerinden olan Kleopatra'nın fiziksel olarak çekici olması umulur bir şey değildi. Fakat erkeklerde, kadın bedeninin güzelliğini tecrübe etme, Afrodit'in vücudunu görme ve ona dokunma isteği vardır. Güzellik seyircinin gözündedir ve planlanma büyüsü ile her kadın yücelmiş görülebilir. Bu erkeksi ihtiyacın en eski hâlinde bir yanlış anlaşılma vardır ve son yıllarda bir çok kadın bu yanlış anlamadan yola çıkarak, sadece bedenleri ile değerlendirildiklerini

hissederek buna isyan ettiler. Daha önce bir kadının rüyasından bahsetmiştim. Bu rüyada kadın kralın metresiydi ve o erkek için kendisini sadece bir "nesne" olarak hissediyordu. Ataerkil kültürümüz kadınlığın içsel tapınaklarını yok etti ve onun dış formunu bir nesne gibi yansıtma arayışına girdi. Şimdi ise kadına eski mevkiini vermenin, ona her hâliyle itibar etmenin zamanı geldi. Dünyevi güzelliğin en yüksek formu olarak bir kadın bir erkeğe onun hiçbir zaman sahip olamayacağı şeyi; kalbi ile iletişim kurabilmesini sağlar:

> **"Kadın arayışın ötesindedir ve bu çok net görünebilir. Şekilsizlik tüm şekillerin ortasında bulunur. Ben şekillerin güzelliklerine şarkılar söylüyorum."**

Genelde, anima bir kadın üzerine yönlendirildiğinde kadın kendisini bir obje gibi kişi gibi değil suret olarak hisseder. Kadın, kendi olarak görünmediğini hissettiğinde bu yönlendirilişi kırmak ya da bundan kaçmak isteyebilir.

Bu, erkeklerin bu ilâhî suretle ne yapacağını bilememesinden ya da bunu kendi kişilikleriyle karıştırmalarından olabilir mi?

Eğer bir kadın kendisini kutsal kadınlığın bir bireyi olarak görebilseydi, bu yönlendiriş onun kendi içinde bir itibar görür müydü?

Böylece kişisellikten öte kendine has bir dünyanın ötesini görebilme imkânı verilen kadının bu yansıtmanın bir hapis değil, kutsal emanetlerin saklandığı bir mekân gibi görmesi mümkün olur muydu?

Kadın sevgilisinin bu yansıtmasını kadınlığının iç kutsallığı ile ilişkilendirip, yine bu kutsallığının sevgilisinin ilgisinin kaynağı olduğunu hissedebilir miydi?

Sh:119-123

KOŞULSUZ SEVGİ

Kültürümüzün maneviyatı reddetmesi sebebiyle, bu enerji açığa çıktığında onunla ne yapacağımızı bilemeyiz. Çoğu insan için aşk, en güçlü ve en direkt deneyimdir. Dini okullar insanlara çok önceden parçalanmış olan öz dünyaları ile nasıl kaynaşacaklarını öğretir, maneviyatı, günlük hayatımızın bir parçası hâline getirmeyi, kendi metafizik kuvvetlerimiz ile nasıl yaşayacağımızı öğrenmeliyiz.

Yansıtma, aşk ilişkileri ve evliliklerdeki yanlış anlaşılmalar konusunda bir çok açıdan sorumludur. Kendi yansıtmalarımız ile âşık olur ve o kişiyle evleniriz. Bir süre sonra aslında hiç de hoşlanmadığımız ve tanımadığımız biriyle yaşıyor olduğumuzu fark ederiz. Özellikle de harekete geçen bu psikolojik drama anlaşılamıyorsa iç dünyamızın karışır ve acı çekmemize sebep olabilir. Birçok doğu ülkesinde aşk evliliği yapılmadığından animus/anima [kötü niyet/ hayat kaynağı, ruh can.] yansıtması çok güçlü değildir. Dahası, romantik aşk her ne kadar tarih boyunca var olmuş olsa da, farklı kültürlerin edebiyatlarında bulunsa da, romantik aşk sadece batı kültüründe dominanttır. Romantik aşk fikri, batı kültüründe . yüzyılın sonunda Toroubadours şiirlerinde nâzende aşkın alışkanlığı olarak ortaya çıkmıştır. O zamandan beri, toplum ruhu tarafından artan bir ilgiyle sahip çıkılmıştır. Bugün sinema ve televizyon ekranlarını kültürümüzün bir parçası olarak doldurmaktadır. Romantik aşka inanıyoruz, onun neşesi bize mutluluk veriyor ve onun trajedisine ansızın yakalanıveriyoruz.

Pekâlâ cevap bu yansıtmadan vazgeçmek için kendimizi eğitmek ve âşık olduğumuz kişiyle asla evlenmememiz midir? Bu armağandan kaçmayı mı denemeliyiz yoksa yarattığı

karışıklığı (içimizde oluşturduğumuz ideal kişiliği sıradan bir insana yansıtışımızı) çözen gizli bir anahtar var mıdır? Bir keresinde bu soruyu çok yaşlı bir ermişe sormuştum, iki kelime ile cevap vermişti: "Koşulsuz sevgi". Evet, koşulsuz sevmek her şeyi içine alıyor. Koşulsuz sevgi rağbet görmeyen ama makbul olandır. St. Paul tarafından tanımlanan aşk da bu özelliktedir:

> **"Aşk uzun süreli bir acı verir ve o çeşit çeşittir.**
>
> **Aşk haset etmez, aşk kendisiyle övünmez ve sönmez.**
>
> **Kendi yolunu aramaz, kolayca tahrik olmaz, sevdiği için kötülük düşünmez...**
>
> **Her şeye dayanır, her şeye inanır, her şeyden umuda kapılır, her şeye katlanır."**

Koşulsuz bir sevgi zıtlıkları barındırır, insanı ve İlâhî olanı, kişiyi ve yansıtmalarını... Kafa karıştırıcı ve acı verici ayrılıklar, zıtlıklar arasında gidip gelen bu hâl, âşık için hiç de huzur verici bir durum değildir. Koşulsuz sevgi, ikiliği aştığı için egoya ait değildir. Seven kişi kendini değil, sevdiğini düşünür, korur ve aşkla kendinden geçmiş bir deli olur. Bununla beraber âşık, canı yansa da ateşe geri döner, sevdiği kişiden uzakta durmaya dayanamaz.

Bu acı verici süreç boyunca kalbin simya çanağında, seven kişinin yansıtmaları egosu ile beraber yakılır. Animus/anima reddedilmemiş aksine ateşle dönüştürülmüş olarak kalpteki yerine geri döner. Sonra âşık olan kişi sevdiğinin gözünde kendi yansıtmalarını değil, onun ruhunun güzelliğini görür. Sevilen gerçek hâliyle, hem İlâhî boyutta hem de İnsanî boyutta görülebilir. Fakat bu defa da seven kişinin içsel ilgisi içine kapanır ve "başka bir yüz" arayışına girer. Bu süreç yansıtmalarla başlar, kalpte devam eder ve kendi aşk serüvenimizin gerçek doğasını bir anlık göz kaçışlarıyla görmeye başlarız. Başka bir insana duyduğumuz aşk, sadece İlâhî aşkın, gerçek aşkın bir yansımasıdır.

Anima ya da animus bilinçaltımızın derinlerinden ortaya çıkar ve bizi aşkın kendine ait kurallarına götürür. Bir erkek için kendi bilinmeyen ruhu bir insan formuna girer, bir kadın bedeninde toplanabilir ve bu sayede erkek kendi içindeki kadınsı benliğe aşina olmaya başlar. Bir kadın için de, Tanr'nın erkeksi ruhu kendisine dokunur ve bir erkek formunda kendisini kollarına alır. Bu simya sayesinde, insanoğlunun nihaî paradoksu ile -hem İlâhî oluşumuz hem de insan oluşumuzla-yüzleşiriz. Bu bizlerin en güzel şanıdır ve en büyük ızdırabıdır. Âşık olmakla, kendi ilâhîliğimizin kıyılarına dokunmaya muktedir oluruz ve bir öpücüğün dahi sonsuza dek devam ettiği o zamansız dünyaya gireriz. Fakat bu şarabı her tattığımızda ayrılığın acısını da tadarız. Hem kendimizin hem de sevdiğimizin insan olması sebebiyle kalp ağrısını yaşarız. Birleşmek, kavuşmak için yanar tutuşuruz. Aşkın birliğine ulaşıp, bu gizemlerin biriyle diğerini harekete geçiririz -çünkü O; duyguları ve arzuları çoğunlukla bizden farklı bir insanoğludur-, ikilik bakidir ve insanlık mertebesinde "aşkın coşkusu her zaman şiddetli ızdırap getirecektir."

En güzel aşk şiirlerinden *Romeo* ve *Juliet, Tristam* ve *Ideult, Leyla* ile *Mecnun* hepsi aynı hikayeyi; aşkın bu dünyada nasıl bir ayrılık trajedisi olduğunu anlatır. **Sadece ölüm âşıkları sonsuza dek birleştirebilir. Ölüm bizi zıtlıklar dünyasının, egonun ötesine geçirir, bundan sonra ayrılık yoktur.** Fakat sûfi; "Ölmeden önce ölmeyi" ister çünkü o; kendisinden ayrı olmayan aksine "Kendisine şah damarından daha yakın olan" bir "Ait olunan" olduğunu bilir. Eğer egosundan kurtulabilirse, ikilik zincirinden de kurtulmuş olur.

Aşkın yolu, kişiyi egosunun ötesine götürebilir. Bu geride hiçbir şey kalmayana dek devam eden, acı verici bir süreçtir. Bu *fena* olma hâlidir, yok olmaktır. Bu hâl, egonun

hükmünü, kişinin benlik duygusunu tamamen kaldırır, böylece gerçek ve evrensel benliğin inşası tamamlanır. Bu sûfi deyimiyle: Her şeyden geçerek ebedîleşmek, fenada bekâ bulmaktır, (el-bekâ ba'del fena). Bu büyüleyici yolculuk genellikle muamma bir beşerî aşkla başlar. Bir keresinden bir adam sûfi şeyhlerinden Cami'ye geldi ve Şeyh'in yoluna talip oldu. Bütün kutsal kitapları derinlemesine incelemişti ama Şeyh'in şu sorusuyla irkildi: "Hiç âşık oldun mu?" "Hayır" cevabını verdi adam. Ve şeyh ona "Git, âşık ol, acı çek, sonra gel" dedi. Adam gitti, âşık olmayı ve ıstırap çekmeyi öğrendi. Yıllar sonra şeyhe geri döndü ve sonunda şeyhin halefi oldu. **Sonsuz hiçliğe âşık olmak kolay değildir.** Ait olduğumuz, bizi kendine doğru çeker ve o bilir ki İlâhî aşkı tecrübe etmek için önce bir kadına ya da bir erkeğe âşık olmak daha kolaydır, beşerî aşkla kalbimiz açılır ve sonra beşerî aşkın ötesinde onun kollarına giden aşk yolunu izlemeye muktedir oluruz. Sûfiler beşerî aşkın, İlâhî aşkı öğrenmek olduğunu söylerler. Küçük kız çocuklarının ilerde anne olacakları için oyuncak bebeklerle oynamaları gibi, bir insana âşık olup onu nasıl seveceğimizi öğreniriz, sırf bir gün onu sevmeye muktedir olabilmek için... Camî'nin söylediği gibi:

> **"Yüzlerce şey deneyebilirsiniz; fakat yalnızca aşk sizi kendinizden kurtarır. Öyleyse -dünyevî bir görünüşte dahi olsa-asla aşktan kaçmayınız. Çünkü o; en yüce gerçekliğe hazırlıktır.**
>
> **O, en kıskanç âşıktır ve seni kendisi için isterse, senin beşerî aşkla sınırlı kalmana izin vermeyecektir. Seni, onun kuşatmasından hiçbir şeyin ayıramayacağım göstermek için sana acı verir.**
>
> **Kur'an da onun sözleriyle vuku bulduğu üzere: "Ve ben, seni kendim için seçtim."**

Sh:124-127

Kaynak: ÇAĞRI VE YANKI -Sufilerin Rüya Çalışmaları ve Ait Olma Psikolojisi, Llewellyn Vaughan-Lee, Çeviren Enise ERGÜN, İnsan Yay. Aralık , İstanbul

KİTAPLAR ARASINDA/ TAHA AKYOL

'HALKSIZ DEMOKRASİ'

MAURICE Duverger'nin ünlü eserlerinden biri "Halksız Demokrasi" adlı kitabıdır.[Maurice Duverger, Halksız Demokrasi, Dördüncü Yayınevi, İstanbul 1969.]

Sanki bugünkü Türkiye'yi anlatır. Bir hastalığın arazlarının herkeste aynı olması gibi, demokrasinin "parçalanma" hastalığı da çeşitli ülkelerde benzer arazlar yaratıyor:

"Bir demokraside çok sayıda ve zayıf partiler varsa, o ülke iyi yönetilemez, halk siyasetten soğur ve siyaset 'merkezin hükümranlığı' altına girer." (Sf. 159, 192 vd.)

Yıllardan beri Türkiye bu durumda değil mi?

De Gaulle'ün 1960'ta getirdiği yan başkanlık sisteminden önceki Fransa'da da böyleydi. Çok sayıda ve zayıf partilerin kaygan koalisyonları yüzünden o zamanki Fransa'da şu şekilde berbat bir üçlü siyaset tablosu vardı:

Kötü yönetim: Hükümetler güçsüzdür ve ortalama ömürleri ancak 1 yıldır. (Sf. 160)

Programsız siyaset: Sürekli koalisyonlarda partiler kişiliksizleşmiş, programlan "müphem" hale gelmiştir. Duverger buna "partiler anarşisi" demektedir. Tabii, hükümetler de bu hale düşmüştür. (Sf. 196)

Siyasi entrika: Siyaset, Duverger'nin deyimiyle "kombinezonlar, entrikalar, türlü oyunlar, ardı arkası gelmeyen yeniden seçimler ve çekişmeler" durumuna düşmüştür. (Sf. 280)

HALKTAN güç alan büyük sağ ve sol kitle partileri olmayınca, hepsi birbirine benzeyen, kişiliksiz partilerin oluşturduğu "ortanın bataklığı" siyasete hükmeder. (Sf. 192)

Sağın ve solun ılımlılarını bir araya getiren 'renksiz' koalisyonlar, **"yurttaşların bir politika seçme imkânlarını yok eder"** ve halk siyasetten soğur. (Sf. 220)

Jakobenizm Fransız kültürünü parçalamış, güçlü merkez sağ ve solun oluşmasını engellemiş, 'ödünsüzlüğü', ideolojik bağnazlığı yüceltmiştir. Bu yüzden Fransa, mesela, "ne irtica, ne ihtilal" diye ifade edilen ikilemlere saplanmıştır. Yani:

"Kral ve asiller dönmeyecektir. Restorasyon (irtica) olmayacaktır. Fakat gerçek bir demokrasiye gitmek de yok..." (Sf. 183)

Bu yüzden Fransız siyasi kültüründe sağ ve sol çeşitleri bulunan derin bir "Bonapartizm" geleneği oluşmuştur: Kitle destekli yan askerî yönetim türleri...

Ya da "ortacılığın" egemenliği! Bu yüzden:

"Fransa'da reform ancak ihtilallerle yapılır... İhtilaller arasındaki dönemlerde pek az şey yapılır." (Sf. 166)

HALBUKİ Jakobenizm belasına uğramamış İngiltere'de iki büyük ve disiplinli sağ ve sol kitle partisi geleneği güçlüdür, rejim de istikrarlı ve başarılıdır. (Sf. 196-199)

Fransa'da ise parçalı, kavgalı, bol hamasetli bir siyasi kültür oluşmuş ve Fransa'ya zarar vermiştir, öyle bir milliyetçilik bile zarar vermiştir:

"Fransız milliyetçisinin acaip milliyetçiliği... Canlı, somut ve var olan Fransa'yı yıkmak ve yerine 'Efsanevi Fransa'yı koymak için yanıp tutuşmak..." (Sf. 172)

Fransız solu da, aynı şekilde:

“Romantik, aşırı, her şeyi tenkitten hoşlanan, günlük idareciliği küçümseyen, katı doktrinci ve içine kapanıktır... İngiliz ve İskandinav solcularının gerçekçi ve pragmatik tutumuna sahip değildir.” (Sf. 167) Duverger, çözüm olarak, aşırıları da içine alan disiplinli ve büyük merkez sağ ve sol partileri, iki kanatlı demokrasiyi savunur.

De Gaulle’ün getirdiği yan başkanlık sisteminde başkanı halkın seçmesi sağı sağda, solu solda birleşmeye yöneltmiş, Fransa “ortanın bataklığından” kurtulmuştur. Duverger’nin yan başkanlık sistemine karşı duyduğu kuşkular da haksız çıkmıştır. (Sf. 274 vd.)

Türkiye siyasi sistemini toparlamadıkça, koalisyonlarla büyük icraat yapamayacağı gibi, halkın gerçekten yönetime yön verdiği, bürokrasinin gerçekten millî iradeye tâbi olduğu bir demokrasiyi de gerçekleştiremez.

Anlamayana davul zuma az! Yaşadığımız bunca sorun bile az!

Sh:227-229

BİR DİKTATÖRÜN ÖLÜMÜ

HAFIZ Esad öldü. Sistemini ortaya koymak için Barry Rubin’den alıntılar yapmak istiyorum. Rubin’in kitabı “Modem Diktatörler, Üçüncü Dünya’da Despotluğun Tarihi” adını taşıyor. [Barry Rubin, Modern Dictators, A History of Tyranny in the Third World, London 1987.]

Biz Suriye diktatörü Esad’a bakalım:

“ 1928’de, Suriye’nin geri bir bölgesi olan kuzeybatıda fakir bir Alevi köylü ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. Latakia’da yüksek okula gitti, 14 yaşındayken gizli Baas Partisi’ne girdi ve Fransızlara karşı yeraltı faaliyetlerine katıldı. Resmî biyografisine bakılırsa, l948’de İsrail’e karşı savaşta gönüllü olarak yer aldı. 1954’te pilot oldu. Esad’ın üye olduğu cunta 1963’te darbe yaparak Baas rejimini kurdu. Esad, kendisi gibi Alevi olan Salah Cedid’in liderliğini destekledi. Savunma Bakanı olan Esad, l970’te Cedid’i devirdi ve hapse attı. Cedid hâlâ hapistedir.” (Sf. 202)

Bu hayat tarzı sert ve hesaplı bir diktatörü yetiştirmeye müsaittir. Esad, Kaddafı gibi kontrolsüz heyecanların adamı değildir:

“Esad, devrimci heyecan patlamaları yaratmak için değil, iyi belirlenmiş, iyi tarif edilmiş hedeflere ulaşmak için terörü kullanır... Terörizmi aynı zamanda siyasi, diplomatik ve askerî strateji ile takviye eder... Suriye, terörizmi daha etkin ama daha az riskle uygulama konusunda, Libya, FKÖ ve İran’dan daha başarılıdır!” (Sf. 208)

ESAD’IN terör siyasetinde tipik örnek, 16 yıl süreyle PKK’yı beslemiş olmasıdır. Türkiye’den hem Hatay’ı koparmak hem Dicle ve Fırat sularından aslan payını kapmak için, yıllarca PKK’yı destekledi ama kendisi hiç riske girmedi. Sonunda Türkiye savaşı göze aldığını gösterince Esad, sessiz sedasız dize geldi, Apo’yu ülkesinden çıkardı... Sonrası malum...

Esad’ın Suriye’deki 30 yıllık diktatörlüğünün iki önemli unsuru, ideoloji ve teşkilat faktörleridir:

“Baasçılık modern bir diktatörlük için gereken ideolojiyi ve yapılanmayı sağlar. Kendini bilimsel, modernleştirici, Batı karşıtı ve popülist demokratik olarak görür...”

Şu tespit özellikle önemlidir:

“Baas dilinde ‘hürriyet’ kavramı birey haklarını değil (dışa karşı) ulusal egemenliği, ittifaksızlığı ve emperyalizm karşıtlığını ifade eder... Rejim, vatanseverlik üzerinde bir tekele sahiptir, muhalifler bilirler ki, derhal ve şiddetle cezalandırılacaklardır.” (Sf. 202)

Çünkü muhalefet, vatan hainliğidir!

Rubin, muhalif Müslüman Kardeşler’i destekledikleri için Hama şehrinde 20 000 kişinin öldürüldüğünü, infaz ve işkencenin rejiminin temel araçlarından biri olduğunu yazar. (Sf. 206 207) Arap milliyetçisi Esad, Humeyni’nin baş destekçisiydi aynı zamanda! Bölgedeki dengeleri Batı aleyhine çevirmek için!

HİTLER’İN “Führer Prensipleri” vardı, Mao’nun “Kızıl Kitap”ı vardı... Kaddafı’nin “Üçüncü Yol”u var... Bunların eleştirilmesi sadece yasak değil, “vatana ihanet” sayılır... (Sf. 15 vd.)

Baas Partisi “yeni bir kabile olmuştur.” “En kritik ve önemli görevlere Esat akrabalarını getirmiştir.

Kardeşi Rifat Esad yıllar boyu gizli polis şefi olarak muhalifleri işkencelerle ezdi, Ebu Nidal gibi kanlı teröristleri besledi. Esad’ın yeğeni Adnan, Irak’taki Cumhuriyet Muhafızlan’nın aynısı olan özel askerî gücün başındadır. Orduya subay, partiye üye alınırken önce “sadakat”lerine bakılır. İşte “kabile” budur. (Sf. 202-203)

Ben onun için Suriye ordusundan ‘aykırı’ bir hareket geleceğini sanmıyorum. İşte “kabile”nin ‘Parlamento’ kolunda gözyaşlan arasında oğul Beşir Esad yeni cumhurbaşkanı seçilmek üzeredir. [Bu satırlar Milliyet’te 12 Haziran 2000’de yayımlanmıştı. Beşir Esad, başkan olarak başta oturmaya devam ediyor. Tabii yeni kuşak olduğu için babası kadar fanatik ve kapalı değil.]

Sh:309-310

DİKTATÖRÜN ÖLÜMÜ II (İnternetteki versiyonu)

HAFIZ Esad hakkında Barry Rubin'den alıntılar yapmak istiyorum. Rubin'in kitabı **"Modern Diktatörler, Üçüncü Dünya'da Despotluğun Tarihi"**adını taşıyor. (Moderns Diktators, A History of Tyranni in the Therd World, London 1987.)

Kitapta Castro var, Humeyni ve Kaddafi var, Pinochet ve Nukrumah var. İdeolojilerin sis perdesinin ardındaki ortak totalitarizm gerçeğini gözler önüne seriyor.

Önce Esad'ı yetiştiren ortam:

"1928'de, Suriye'nin geri bir bölgesi odan kuzeybatıda fakir bir Alevi köylü ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. Latakia'da yüksekokula gitti, 14 yaşındayken gizli Baas partisine girdi ve (Suriyenin egemeni olan) Fransızlara karşı yeraltı faaliyetlerine katıldı. Resmi biyografisine bakılırsa, 1948'de İsrail'e karşı savaşta gönüllü olarak yer aldı. 1954'te pilot oldu. Esad'ın üye olduğu cunta 1963'te darbe yaparak Baas rejimini kurdu. Esad, kendisi gibi Alevi olan Salah Cedid'in liderliğini destekledi. Savunma Bakanı olan Esad, 1970'te Cedid'i devirdi ve hapse attı. Cedid hala hapistedir." (Sf. 202)

Bu hayat tarzı sert ve hesaplı bir diktatörü yetiştirmeye müsaittir.

* * *

RUBİN'E göre, Salah Cedid daha aşırı ve maceracı idi, Esad ise hesaplı. Esad'ın 30 yıllık diktatörlüğünün iki önemli unsuru, ideoloji ve teşkilat faktörleridir:

"Baasçılık modern bir diktatörlük için gereken ideolojiyi ve yapılanmayı sağlar. Kendini bilimsel, modernleştirici, Batı karşıtı ve popülist - demokratik olarak görür..."

Şu tespit özellikle önemlidir:

"Baas dilinde 'hürriyet' kavramı birey haklarını değil, (dışa karşı) ulusal egemenliği, ittifaksızlığı ve emperyalizm karşıtlığını ifade eder... Rejim, vatanseverlik üzerinde bir tekele sahiptir, muhalifler bilirler ki, derhal ve şiddetle cezalandırılacaklardır." (Sf. 202)

Çünkü muhalefet, vatan hainliğidir!

Rubin, muhalif Müslüman Kardeşler'i destekledikleri için Hama şehrinde 20 bin kişinin öldürüldüğünü, infaz ve işkencenin rejiminin temel araçlarından biri olduğunu yazar. (Sf. 206 - 207)

Esad, Humeyni'nin baş destekçisiydi aynı zamanda! Bölgedeki dengeleri Batı aleyhine çevirmek için!

Esad Türkiye'ye karşı da PKK'yı besleyerek 15 yıl süreyle kan akıtmış ve kanların karşılığında Hatay'ı ve Fırat sularını almayı da 'hesaplamıştı.'

* * *

BAAS partisi totaliter bir cihazdır. Rubin, **"parti yeni bir kabile olmuştur"** diyor. **"En kritik ve önemli görevlere akrabalarını getirdiğini"**belirtiyor.

Kardeşi Rifat Esad yıllar boyu gizli polis şefi olarak muhalifleri işkencelerle ezdi, Ebu Nidal gibi kanlı teröristleri besledi. Esad'ın yeğeni Adnan, Irak'taki Cumhuriyet Muhafızları'nın aynısı olan özel askeri gücün başındadır. Orduya subay, partiye üye alınırken önce **"sadakat"lerine bakılır. İşte "kabile" budur. (Sf.202 - 203)**

Ben onun için Suriye ordusundan 'aykırı' bir hareket geleceğini sanmıyorum. İşte "kabile"nin 'Parlamento' kolunda gözyaşları arasında oğul Beşir Esad yeni cumhurbaşkanı seçilmek üzeredir.

30 yılda 'sistem'in neden adam yetiştiremediği ve neden herkesin 34 yaşındaki 'oğul'a teslim olduğu belli...

Yine de 'oğul' Batı'da okumuş; babasının yasakladığı faksı, cep telefonunu, interneti kullanıyormuş. Beşir'in liderliğinde kardeş Suriye halkının adım adım dünyaya açılmasını, iyi komşuluğa, ekonomik pragmatizme ve dengeli bir şekilde demokrasiye yönelmesini diliyorum.

Erişim: http://www.milliyet.com.tr/2000/06/12/yazar/akyol.html

MALTA SÜRGÜNLERİ

ERMENİ meselesi konusundaki önemli kaynaklardan biri Bilal Şimşir'in **"Malta Sürgünleri"** adlı eseridir. (Bilgi Yayınevi, Ankara 1985)

Diplomat Bilal Şimşir bu konuda İngiliz Dışişleri arşivindeki belgeleri de incelemiştir. Yıl 1919**... İngilizler İstanbul'da önde gelen vatansever politikacı ve**

aydınları tutuklayıp Malta Adası'na sürgün ediyorlar. Toplam 140 devlet adamı ve aydın... İslamcı aydın sadrazam Sait Halim Paşa, Türkçü düşünür Ziya Gökalp, Batılılaşmacı Hüseyin Cahit bunlar arasındadır. Hepsi katıksız vatanseverdir. İngilizler bunları hem **"savaş suçlusu",** hem **"Ermeni kırımının suçlusu"** olarak yargılamak kararındadır. İşte, İstanbul'daki İngiliz amirali Webb'in hükümetine gönderdiği telgraf:

"Ermenilere zulmeden herkesi cezalandırmak için Türkleri toptan idam etmeli... Cezalandırma işlemi, hem Türk imparatorluğunu parçalayarak milleti cezalandırma, hem de yüksek görevlileri ibret verici bir şekilde yargılayarak kişileri cezalandırma biçiminde olmalı..." (Sf. 70)

* * *

İNGİLİZLER buna hazırlanırken Tevfik Paşa başkanlığındaki İstanbul hükümeti bir girişimde bulunur: Madem yargılama yapılacak, öyleyse tarafsız bir uluslararası mahkeme kurulsun, hakimler İsviçre, İspanya gibi tarafsız ülkelerden seçilsin!.. (Sf. 208 vd.)

İngilizlerde bir telaş! Savaş galibi İngiltere hemen 'tarafsız' ülkelere baskı yapar. Onlar da bir soruna bulaşmamak için hâkim vermezler! Ve İngiltere Sevr Andaşması'nın 230. maddesine şu hükmü koydurur: **"Osmanlı hükümeti Kırım suçlularını Müttefikler'e teslim etmeyi taahhüt eder. Hâkim seçme yetkisi Müttefikler'indir ve Osmanlı hükümeti bu mahkemeyi tanımakla yükümlüdür!"**

İlk yargılama Batum'daki İngiliz askeri mahkemesinde başlar ama mahkeme bir türlü karar veremez, çünkü delil (kanıt) yoktur. Sonra Malta sürgünlerini yargılamak için bütün İngiliz devlet organları seferler olur; "delil" bulacaklardır. Bu arada İstanbul'daki Ermeni Patrikliği **"100 Suçlu Türk"** diye bir dosya vermiştir.

Sonra bir dava açılmıştır ama davada tek kanıt yoktur, Gotthard Jaeschke'nin belirttiği gibi "dağ fare doğurmuştur." (Sf. 233)

* * *

İSTANBUL'DA bütün Osmanlı arşivi didik didik edilmiş, Ermeni Patrikhanesi'nin verdiği dosya kılı kırk yararak incelenmiştir. İngiliz arşivleri taranmıştır... Delil yok! İngiliz Yüksek Komiseri, Londra'daki Lord Curzon'dan yardım ister:

"Soykırıma dair Amerikan hükümetinin elinde bol miktarda belge bulunduğu kuşkusuzdur..." (Sf. 239)

İngiltere resmen Amerika'dan **"tez elden delil gönderilmesini"** ister. Amerika'daki İngiliz Büyükelçisi'nin resmi cevabı:

"Amerikan arşivlerinde Türkler aleyhine hiçbir delil bulunamamıştır..." (Sf. 244)

Ve İngiliz Başsavcılığı'nın 29 Eylül 1921'de İngiliz Dışişleri'ne gönderdiği yazı: **"Malta'daki sürgünleri mahkum ettirme şansımız hemen hemen sıfırdır..."** (Sf. 245)

Bu arada artık Milli Mücadele zaferler kazanmaktadır. Ankara hükümeti bazı İngiliz esirlere karşılık Malta sürgünlerinin serbest bırakılması ister, anlaşma imzalanır Malta boşalır... Adalet yoluyla sonuç alamayanlar, şimdi ABD Temsilciler Meclisi'nden siyasi karar çıkararak **"kişileri"** ve bir **"millet"**i 'siyaseten' mahkum ettirmek istiyorlar!

Sh:203-204

TERÖR ZULMÜ

HİZBULLAHÇILARIN akıl almaz vahşetini anlamak için Erich Fromm'un **"İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri"** adlı eseri son derece önemlidir. (Payel Yayınları İstanbul 1984, iki cilt)

Psikoloji biliminin büyük isimlerinden ve çağımızın büyük düşünürlerinden biri olan Fromm, **"zalimane saldırganlık"** kavramını işler:

"Zalimane saldırganlık yalnızca insana özgüdür ve hayvan içgüdüsünden türememiştir... Zalimane saldırganlık insandaki zihinsel işleyişin bir parçasıdır..."

Vahşi hayvanlar aç oldukları zaman ya da korunma içgüdüsüyle canlılara saldırır. İntikam ve kin duyguları yoktur, avlarını işkence duygusuyla parçalamazlar. Sırtlanın ceylana saldırmasının sebebi, sadece **"fizyolojik yönden yaşamını sürdürme"** içgüdüsüdür. (Cilt 1. sf. 339 vd.)

Teröristler ve hele de Hizbullah türü teröristler, vahşi hayvanlardan daha 'aşağı', daha vahşidirler; kin ve intikamla saldırırlar, **"zalimane saldırgan"**dırlar...

* * *

FROMM, fanatiklerin ve teröristlerin **"zihinlerinin işleyiş biçimine"** dikkat çeker. Hitler bir örnektir:

"Hitler'i okumaya yönlendiren güdü, bilgi isteği değil, başkalarını ve kendisini inandırma tutkusuna elverişli malzeme toplama gereksinmesiydi... Önyargılarını doğrulayarak dolaysız heyecansal doyum elde etmek istiyordu... Kendisine uyan malzemeleri derliyordu..." (Cilt 2, sf. 241)

Tipik bir fanatik yarı aydın... **Gelenekler içinde yaşayan köylülerden Hitler, Stalin, Apo, Velioğlu çıkmaz...**

Hepimiz okuduklarımızdan bizi doğrulayan bilgileri daha bir benimseriz. Ama fanatikte bu, objektiflik ve analiz melekesinin tamamen kaybedilmesi düzeyine çıkmıştır. Fanatik, bu sebeple, her şeyi kolayca ak kara (bizden düşman) diye tasnif eder. **"Hain"** kelimesini marazi derecede sık kullanmaları bundandır.

Terör, bu kafanın **"kara"** (düşman, hain, dönek) saydıklarına karşı öldürücü ve yıkıcı eyleme geçme aşmasıdır.

* * *

CESET TUTKUSU... Fromm'un deyimiyle **"ölüseverlik",** yani **"nekrofili."**

Cesetle cinsel temas tutkunu sapıklar gibi, bunlar da ceset tutkunudurlar. Cesetleri, içlerindeki **"zalimane yıkıcılığın"** zafer anıtları gibi görürler!

Hitler belli... Stalin neden milyonları işkencelerle öldürttü?

"İnsanlar üzerinde mutlak yönetme ve denetim gücüne sahip olduğunu göstermek için... Bundan sadist bir haz alırdı..." (Cilt 1, sf. 32 vd.)

Naziler, Stalinciler, Pol Potçular, Talibanlar, terör yapan PKK'lılar, Hizbullahçılar... Hepsi, **"zalimane yıkıcı"** tiplerdir.

Fromm, **"ceset"**lerle simgelenen **"zalimane yıkıcılığın"** psikolojik (kişilik bozukluğu) ve zihinsel (fanatizm) yönlerinden başka, **"çeşitli toplumsal koşullar"**ın etkilerine de dikkat çeker. (Cilt 1, sf. 338)

"Toplumsal koşullar" bakımından, PKK terörünü besleyen **"etnik nefret"**le İran ve Ortadoğu türü **"devrimci İslam"** öfkesini birleştirmeleri, Hizbullahçıların **"katmerli vahşet"**ini yaratmıştır.

Devlet elbette ki bunları ezmelidir... Ama bakınız, 35 yıldır terörle uğraşıyoruz. Terörleri besleyen **"toplumsal koşulları"** iyileştirmenin yolu ekonomik gelişmenin hızlanması ve terörsüz demokratik ifade kanallarının genişletilmesidir.

Sh:267-268

Kaynak: Taha Akyol, Kitaplar Arasında, Doğan Kitapçılık I. baskı / Haziran 2002 İstanbul

CİNSİYET ORGANLARINDAKİ AKINTILARIN DURUMU HAKKINDA

Erkeklerin durumu berrak iken, kadınlardaki durumun kapalılığı nedeniyle, çeşitli yerlerdeki bilgileri burada aktardıktan sonra çıkarılan neticeyi aşağıda yazdım. Doğrusu da budur.

SORU: GUSLÜ GEREKTİREN HALLER NELERDİR?

CEVAP

Guslü gerektiren haller şunlardır:

1- Hayz veya lohusalık hali bitince yahut cünüp olunca gusletmek farzdır. Hayz bitince, cünüp de olursa, ikisi için bir gusül yetişir. Kadın cünüp iken hayz görürse, isterse hemen gusleder, isterse hayz bitene kadar bekler, sonra ikisi için bir defa gusleder.

2- Zekerin [penisin] ucu, sünnet derisi altındaki yuvarlak kısım, ferce [hazneye] girince, meni gelmese de, erkek de, kadın da cünüp olur. Yuvarlak kısım girmezse, cünüp olmaz.

3- Erkekte koyu beyaz ve kadında akıcı sarı meni, yerinden şehvetle kopup çıkarsa cünüp olunur.

4- İhtilamla yani rüyada şehvetlenip uyandığı zaman, meni akmış olduğunu gören erkek ve kadın cünüp olur. Rüyada ilişkide bulunduğunu görür, fakat uyanınca meni akmamışsa, meni yoksa gusletmez. Bazı âlimler kadının menisi içeri akar, ihtiyaten yıkanması iyi olur demişlerdir.

5- Şehvetle yerinden ayrılan meni, idrar yolunda kalıp, daha sonra buradan, şehvetsiz de çıksa, gusletmek gerekir. İdrar yaptıktan veya bir müddet uyuduktan sonra çıkarsa gusül gerekmez.

6- İstimna [mastürbasyon] guslü gerektirir.

7- Cünüp olup, idrar yapmadan guslettikten sonra meninin geri kalan kısmı, şehvetsiz aksa, tekrar gusletmek gerekir. Bunun için, gusülden önce idrara çıkıp, idrar yolunda kalmış olan meni parçasını çıkardıktan sonra gusletmek lazımdır.

8- Zekerin ucu, kadının veya erkeğin dübürüne (makat) girince, meni aksa da, akmasa da, her ikisine gusletmek farz olur.

Hayz halinde de, temiz iken de kadına dübüründen yaklaşmak haramdır. Büyük günahtır. Livata veya cinsi sapıklık denilen oğlan kirletmek daha büyük günahtır. Hayvana tecavüz edene de gusül gerekir. Çok çirkin ve büyük günahtır.

9- İhtilam olduğunu hatırlamadan, meni görenin, gusletmesi lazımdır. Uyanıp, çamaşırında meni gören, ihtilam olduğunu hatırlamasa da gusleder. Mezi sansa ihtiyaten gusleder.

10- Kadın, kocasını düşünürken şehvetlense, sonra titreyerek, kasılarak sarımtırak bir akıntı yani meni gelse, gusül gerekir.

GUSLÜ GEREKTİRMEYEN HÂLLER

Soru: Guslü gerektirmeyen haller nelerdir?

CEVAP

Halk arasında guslü gerektirdiği sanılan bazı hâller, guslü gerektirmez. Guslü gerektirmeyen haller:

1- Bir erkek, bir kadını yahut bir erkeği çıplak görse, gusül gerekmez. Bakarken şehvetlenip meni gelirse gusül gerekir, mezi gelirse, yine gusül gerekmez.

2- Bir kadın, kendi kocasını veya bir kadını çıplak görse gusül gerekmez.

3- Karı-koca oynaşırken, çıplak resme bakarken veya düşünürken mezi (yapışkan su) gelse, fakat meni gelmese gusül gerekmez.

4- **İdrar yaptıktan sonra veya büyük abdestten sonra gelen yapışkan prostat sıvısı ve vedi guslü gerektirmez.**

5- Ağır bir şey kaldırmak veya bir yerden düşmek gibi bir sebeple meni çıkınca, Şafii'de gusül lazım olur, diğer üç mezhepte lazım olmaz.

6- İhtilâm olduğunu hatırlayan, uyanınca çamaşırında meni görmezse gusletmesi gerekmez. İhtilam olan, uyanınca, yatakta, elbise veya bacağında yaşlık görürse, bunun mezi denilen beyaz akıcı sıvı olduğunu anlarsa veya uyanık iken mezi akarsa, gusül gerekmez.

7- Cünüp olup guslettikten sonra, kadından kocasının menisi çıksa gusül gerekmez.

8- Kadın veya erkek, etek [kasık] tıraşı olsa gusül gerekmez.

9 - Kadınların süründüğü kokuyu erkekler koklarsa, koku sürünene de, koklayana da gusül gerekmez. Abdesti bile bozmaz. Ancak bayanların kocalarından başka kimseler için koku sürünmesi caiz değildir.

10- Cünüpken giyilen kıyafeti, üstünde necaset yoksa, tekrar giymekte ve o elbiseyle namaz kılmakta mahzur yoktur.

Meni, vedi, mezi nedir?

Soru: Meni, vedi, mezi, prostat salgısı nedir? Guslü gerektirir mi?

CEVAP

Meni, cinsel ilişki veya mastürbasyon sonunda haz ve heyecanla gelen yapışkan sıvıdır. Erkek menisine sperm denir. Kadından gelen meni sarımtıraktır.

Vedi, idrardan sonra çıkan beyaz, bulanık, koyu, yapışkan bir sıvıdır.

Mezi, zevk zamanında çıkar. Şehvetlenince, açık resimlere bakınca veya şehvetle öpüşünce ve **sürtününce** veya böyle şeyler düşününce gelen birkaç damla renksiz yapışkan sıvıdır.

Prostat salgısı, genelde idrardan sonra gelen, koyu, yapışkan bir sıvıdır.

Şehvetle gelen meni hariç, hiç biri guslü gerektirmez. Kadınlarda meni gelmesi daha zor olur. Meni gelmez de, mezi denen akıcı sıvı gelirse gusül gerekmez. Meni, titreyerek gelir, kasılmalar olur. Gelenin mezi mi, yoksa meni mi olduğu bu şekilde de, anlaşılabilir.

Meni gelmezse

Soru: Prostat ameliyatı oldum. Sperm torbacıklarımı aldıkları için testislerde sperm birikemiyor. Eşimle beraber olduğum zaman sperm gelmiyor. Rüyada ihtilam oluyorum; ama dışarı bir akıntı çıkmıyor. Bazen herhangi bir sebep olmadan idrarda koyu bir akıntı

görüyorum, acaba sperm mi diye merak ediyorum. Cünüp oluyor muyum, gusletmem gerekiyor mu?

CEVAP

Eşle beraber olunca sperm gelmese de, yine gusül gerekir. Rüyada ihtilam olunca dışarı bir akıntı çıkmamışsa, gusül gerekmez. Gusül için meninin şehvetle dışarı çıkması gerekir. Meni herhangi bir sebeple şehvetsiz çıksa Hanefi'de gusül gerekmez. İdrarda görülen prostat sıvısı olabilir. Tahlil ettirmek iyi olur. Meni bile olsa, şehvetsiz gelince guslü gerektirmez. Eğer şehvetle yerinden kopup, daha sonra şehvetsiz olarak çıksa, gusül gerekir.

Meni görülmezse

Soru: Ameliyatla meni kanalı idrar torbasına bağlandı. İhtilamda meni idrar torbasına akarmış. İdrarda meni göremiyorum. Gusül lazım mı?

CEVAP

Meni görülmezse gusül gerekmez.

Muayene olunca

Soru: Kadın, kadın hastalıklarından dolayı, erkek doktora, rahminden muayene olsa, gusletmesi gerekir mi? Ültrasonla muayene olunca gusül gerekir mi? Kadın ön veya arkasına parmak sokunca gusletmesi gerekir diyenler var, gerekmez diyenler var. Hangisi doğrudur?

CEVAP

İkisi de doğru sayılmaz, açıklamaya ihtiyaç vardır. İçeri parmak girince, lezzet duymazsa gusül gerekmez. Lezzet duyarsa gusül gerekir. Lezzet almak, şehvet duymak demektir. **Seadet-i Ebediyye**'de **Redd-ül-muhtar**'dan alarak diyor ki:

Çocuk zekeri, hayvan zekeri, ölü zekeri, zeker gibi her şey veya parmak kullanınca içeri girdiği zaman, lezzet duyarsa, gusletmesi lazım olur. Lezzet duymazsa, gusletmesi iyi olur.

Cünübün âdet görmesi

Soru: Cünüp kadın, hayz olursa yıkanması gerekir mi?

CEVAP

Yıkanması şart değildir. Cünüp iken tırnak ve saç kesmesi mekruh, hayzlı iken mekruh değildir. Bunun için yıkanması iyidir.

Doğum yaptırmak

Soru: Erkek veya bayan kadın doktoru veya ebe, Ramazanda, abdestli iken bir kadına doğum yaptırsa, doktorun orucu, guslü veya abdesti bozulur mu?

CEVAP

Hanefi mezhebindeki kadın doktorunun veya ebenin, Ramazan-ı şerifte doğum yaptırmakla orucu, abdesti ve guslü bozulmuş olmaz. Zaruretsiz erkek doktora doğum yaptırmak caiz olmaz.

Bir kere gusledilir

Soru: Hayzı bittiği halde, gusletmeden beyiyle beraber olup yatan, sonra rüyada ihtilam olan, yani gusletmeden önce, iki kere daha cünüp olan, şimdi, kaç kere gusletmesi gerekir?

CEVAP

Kaç kere cünüp olunursa olsun, bir kere gusletmek yeterli olur. Namaz vakti çıkmadan, hemen gusledilmesi gerekir. Namaz kılmadan vakit çıkarsa, namazını kazaya bıraktığı için de, ayrıca büyük günah olur.

Tuğla eriyinceye kadar

Soru: Livata yapınca veya Çingene'yle zina edince, tuğla eriyinceye kadar yıkanmak mı gerekir?

CEVAP

Hayır, öyle bir şey yok, hurafedir. Livata ve zina, büyük günahsa da, bir kere gusleden temiz olur.

Livata, erkeğin erkekle ilişkiye girmesi;

Zina, erkekle kadının nikâhsız olarak cinsel ilişkide bulunması demektir.

Müslüman olunca

Soru: Bir gayrimüslim, Müslüman olunca, gusletmesine gerek var mı?

CEVAP

Cünüp olduktan sonra yıkanmışsa, Müslüman olunca gusletmesi müstehabdır. Cünüp kâfir, kir için yıkanmışsa cünüplüğü de kalmaz; çünkü Hanefi'de gusülde niyet farz değildir. Yıkanmakla gusletmiş olur. Cünüp olduktan sonra yıkanmamışsa, Müslüman olunca gusletmesi farzdır. **(İ. Ahlakı)**

Gusül gerekmez

Soru: Sitenizde, (Şehvetle yerinden ayrılan meni, idrar yolunda kalıp, daha sonra buradan, şehvetsiz de çıksa, gusletmek gerekir) deniyor. Prostat rahatsızlığı sebebiyle, ihtilam olduğum hâlde, meni çıkmıyor. Belki idrara karışmış olabilir, fakat idrarda da görülmüyor. Görülmediği için gusül gerekmez mi?

CEVAP

Görülmedikçe gusül gerekmez, fakat ihtiyaten gusletmek iyidir.

Erişim: http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=4040

**

Soru: Bu soru mahrem bir hususta olduğu için affınıza sığınırım. Beni sevgili Peygamberimizin Ensar kadınlarını, dinlerini öğrenme noktasında utanmalarının bir engel teşkil etmemesini övmesi cesaretlendirdi. Hocam elimdeki tüm kaynaklar taramama rağmen konuya direk temas eden bir delile rastlamadım ve size sormaya karar verdim. Hanımlardan genital yoldan gelen akıntı doktorların ifadesiyle bir sağlık işareti ve buluğ çağından başlayarak menopoz dönemine kadar devam etmesi de (sık veya seyrek) gayet normal. Fıkıh kitaplarımızın "özür" bahsinde ise bir namaz vaktini aşan tüm arızî hallerin özür sayılacağı belirtilmiş ve ibadetlerini ona göre düzenleyebilmesi için bu şahıslara bazı kolaylıklar

sağlanmış. Fakat bizim içinden çıkamadığımız durum şu, şayet bu ifrazat normal ise ağız ve burundan çıkan ve alışılmış sıvılar gibi mi algılanmalı? Bir ömür boyu devam edecek olan özür hali mi? Özür kapsamına girmediğinde abdesti muhafaza son derece zorlaşıyor, veya tampon ile önlenmek istendiğinde bir takım allerjik veya mikrobik hastalıklar oluşuyor.

Cevap:

Klasik fıkıh kitaplarında bu akıntılar hakkında genel olarak şu hükümler yazılmıştır:

"Kadınların cinsel organlarından gelen devamlı akıntı, kan olmadığı sürece ay hali ile ilgili olamaz. Beyaz, sarı vb. renklerdeki akıntılar, organın dışına çıktığı, kilota bulaştığı zaman abdest bozulur. Eğer organın çıkışını tıkayan bir nesne kullanılırsa, gelen akıntı veya bunun ıslaklığı tamponun, tüpün, pamuk yumrusunun dışına çıkmadıkça, dışardan bakıldığında görülmedikçe abdest de bozulmaz. Eğer akıntı bir namaz vaktinin tamamında (abdest alp namaz kılmaya yetecek bir sürede kesilmeksizin), diğer vakitlerin de bir kısmında bulunmak suretiyle hep devam ediyorsa kadın özürlü sayılır ve bu durumda, her namaz vaktinde bir kere abdest alır ve bu vakit içinde akıntı -dışarı çıksa bile- abdesti bozmaz, onunla -akıntı bulaşmış giysi çıkarılarak- istendiği kadar namaz kılınır; sonraki namazın vakti girince abdest bozulmuş olur ve yeniden alınır."

Bizim kadın doğum uzmanı kırk kadar hanımla yaptığımız iki seminerde tespit ettiğimiz gerçek duruma göre, kadının cinsel organından gelen akıntıyı ikiye ayırmak gerekiyor: a) Necis olanlar, b) Necis olmayanlar.

Sağlıklı bir kadının organından devamlı olarak gelen ve gelmediğinde bazı problemler oluşan vaginal salgı temizdir; gözyaşı ve tükürük gibidir, bunun dışarı çıkması, kilota bulaşması abdesti bozmaz ve onu yıkamak da gerekmez. Bu normal akıntı dışında kalan ve bir arızadan (mesela enfeksiyondan) kaynaklanan akıntı ise pistir, dışarı çıktığında abdesti bozar ve elbiseye bulaşırsa yıkanması gerekir.

(Benzer soru:)

Soru:

Öncelikle özür diliyorum hocam, merak ettiğimiz bir konuda sizden bilgi almak istiyoruz. İlmihallerden aradığımız cevaba tam olarak ulaşamadık. Kadınların temizlik döneminde (özür olmayan) akıntı namaz esnasında olursa namazı ve abdesti yenilemek gerekir mi? Yoksa bu akıntı namazda olursa ibadetimize engel değil midir?

Cevap:

Hastalıktan olmayan, ağızdaki tükürük, gözdeki yaş gibi vajinanın rutubetli kalmasını sağlayan normal, beyaz akıntı temizdir, abdesti de bozmaz.

(Benzer soru:)

Soru:

İş ortamlarında abdest için çok müsait ortam yok. Sabah abdest alıp çıkıyoruz, öğleni bu abdestle kılmak zorundayız. Ama bazen bayanlarda görülen akıntı meydana geliyor. Bu akıntı abdesti bozar mı? Yeniden abdest almak gerekir mi? Tam olarak bizi aydınlatır mısınız? Çok özür diliyorum, bu bizim için çok önemli, içimiz rahat olarak ibadetimizi eda etmek istiyoruz.

Cevap:

Hastalıktan (mesela rahimde veya başka bir yerdeki iltihaplanmadan) kaynaklanmayan, gözyaşı ve tükürük gibi normal bir sıvı olan akıntı temizdir ve abdesti bozmaz.

(Bu konuda bilimsel ayrıntılar içeren uzun bir ilmî tartışma okumak isterseniz bu bağlantıya gidebilirsiniz.)

Erişim:

http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00035.htm

Soru:

31 Ağustos 2007 tarihli Zaman-Âilem dergisi "ilmihal" sayfasında yer alan **"Kadınlarda Beyaz Akıntı"** konusundaki bir yazı, tamamen yanlış ve vahim hükümler ihtivâ etmiştir. Yüz binlerce dindar kadının abdestsiz namaz kılmasına yol açacak bu müthiş hatanın bir an önce tashîh ve telâfisi gerekmektedir. Ekteki araştırma yazımızda gerekli bilgiler sunulmuştur. Hiç tereddütsüz, bu ağır hata mutlaka düzeltilmelidir. Aynı dergide bu düzeltme yapılmazsa, başka zeminlerde sesimizi yükselterek bu hatayı düzeltmek zorundayız! Yanlışta ısrar etmemek ve hatadan dönmek fazilettir.

Bu derginin ekindeki bizim katılmadığımız açıklama:

Fıkıh kitaplarımızda abdesti bozan şeyler sayılırken, en başta "önden ve arkadan çıkan her şey" denilir. Bundan sadece pek nâdir olduğu söylenen "önden çıkan yel" müstesnâ tutulur. Abdesti bozan -ve gusül gerektirmeyen- bir akıntı da fıkıh dilinde "mezi" ve halk dilinde "beyaz akıntı" denilen sıvıdır.

Ancak bazı kimseler:

a) Fıkıh kitaplarında adı geçen "mezi"nin erkeklere mahsus olduğunu ve temel kaynaklarda bu hususta hanımları ilgilendiren bir açıklamaya yer verilmediğini;

b) Peygamber Efendimizden bununla ilgili bir açıklama gelmediğini;

c) Kadınlarda cinsî organdan gelen beyaz akıntının tükürük ve gözyaşı gibi temiz bir salgı olduğunu ve tıbben pis maddelerden sayılmadığını;

d) Eski dönemde tıb bilgisi yetersizliğinden, geçmiş âlimlerimizin **"beyaz akıntı / vaginal salgı"**nın bugün bilinen gerçek durumundan haberdar olmadıklarını;

e) Ancak bir hastalık ve anormallikten dolayı gelen akıntının necis ve abdest bozucu olduğunu...

iddia ederek, "bir hastalıktan dolayı olmadıkça bu akıntının abdesti bozmayacağını ve çamaşırı kirletmeyeceğini" söylüyorlar.

Bu meselenin aslı esası ve bu garip iddianın doğruluk payı nedir?

Bizim cevabımız (Hayrettin Karaman):

Mezi: Genelde cinsî duygulanma hâlinde bazan da belli bir sebep yokken, ön taraftan şehvetsiz olarak sızan beyazımsı ve kokusuz, ince ve kaygan -yumurta akı maddesi gibi- bir sıvıdır. Kadınlarda daha beyazdır.

Kadından gelen meziye (zal harfiyle) "kazâ" da denilmektedir (1).

"Kazâ" ise Kamus'ta: "...Mezi tarzında beyaz nesne...mezi menzilindedir" diye ifâde edilir (2).

Lügat ehli: "Küllü fahlin yemzî ve küllü ünsâ takzî / Her erkek mezi salgılar, her dişi de kazâ salgılar " demişlerdir (3). (İlk cümle bir hadîs-i şerîfte de yer alır). Çağdaş bir Arab lügatçısı ve edebiyat bilgini ise, kıymetli eserinde yukarıdakine benzer ifâdeler yanında, daha açık bir ifâdeyle: "ve'r-recülü yemzî ve'l-mer'etü takzî / Adam mezi salgılar, kadın da kazâ salgılar" cümlesine yer verir (4).

Şimdi ilgili hükümlere geçelim:

1- Mezi -şeklen ve hükmen- erkek ve kadında müşterektir; ancak kadınlarda erkeklerden daha fazla olur (5). Erkek ve kadında müşterek olarak salgılanan mezinin / beyaz akıntının abdesti bozduğu ve idrar gibi necis olduğu hususunda bütün İslâm âlimleri arasında icmâ ve ittifak vardır (6).

2- Mezinin hükmüyle ilgili hadîs-i şerifler, birçok hadîs kaynağında mevcuttur. Örneklerde erkeğin adının geçmesi, kadınları konu dışında tutmak anlamında değildir. Mezi her iki cins için müşterek olduğuna göre, burada asla erkeklere tahsîs yapılmamış, hüküm umum olarak tatbik edilmiştir. İbn Hacer'in dediği gibi: Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem meziden dolayı abdesti emretmiş, fakat onun hakkında tafsilât vermemiştir. Böylece hükmün umumunu ifâde yolunu göstermiştir (7). Bunun aksine hiç bir hüküm ve delîl mevcut değildir.

Başta Buhârî ve Müslim olmak üzere Kütüb-i Sitte ve diğer kaynaklarda geçen şu meşhur rivayet ehlince malûmdur. Hz. Ali (r.a.) anlatıyor: "Ben çok mezi gören biriydim. (Küntü recülen mezzâen...) Kızının bende olmasından dolayı Resûl-i Ekrem'e sormaya da utanıyordum. Mikdâd'a teklif ettim de ona durumu sordu. Resûlullah Aleyhisselâm, buyurdu ki: Orasını yıkar ve abdest alıverir" (8).

İşte bu hüküm, erkek ve kadınlar için müşterek olarak geçerlidir (9). Kadın da mezi salgıladığı zaman abdesti bozularak, aynen erkekte olduğu gibi fercini yıkayıp, namaz için abdest almakla mükellef olur (10).

3- Bazı maddelerin tıbben temiz sayılması, dinen/şer'an necis olma hükmünü kaldırmaz. Meselâ:

a) Taze kan ve şarabın tıbben temiz olması, şer'an da temiz olması değildir. Birkaç damlası elbiseye bulaşsa onunla namaz kılınamaz.

b) Erkek ve kadında müşterek görülen sâfi mezi de tıbben temizdir. Fakat yukarıda açıklandığı gibi, şer'an bunun pis olduğunda İslâm âlimleri arasında görüş birliği (icmâ ve ittifak) vardır. Fakat bundan dolayı gusül değil, sadece abdest gerekiyor.

c) Meninin necis olmasında ise ittifak yoktur. Gerek bazı sahâbilere göre gerekse Şâfiî ve Hambelîlere göre, meni temiz sayılır. Hanefî ve Mâlikîlere göre ise necistir (11). Bununla birlikte, şehvetle gelen meniden dolayı gusül gerektiği de icmâ ve ittifakla sabittir.

d) Alttan çıkan yel de aslında pis değildir ve temas ettiği elbiseyi kirletmez. Ama bunun abdesti bozduğu, kesinlikle ve ittifakla sabittir.

Demek oluyor ki aslında şer'î hükümler, tıbbî ve mantıkî ölçülerle değil, Kitap ve Sünnet ölçülerine göre tesbit edilmiş bulunmaktadır.

4- <u>Geçmiş âlimlerimizin tıb bilgisindeki yetersizliğinden dolayı, kadınlardaki "beyaz akıntı" hakkında tutarlı bilgi sunamadıklarını söylemek ise, büsbütün tutarsız ve yersiz bir iddiadır.</u>

Fakîh ve müctehidlerimizin çeşitli ilimlerde bizleri hayrete düşüren derin bilgilerini bir yana bırakalım da kendi bilgilerimizin doğruluğunu kontrol edelim! Mezi ve meni gibi sıvıları açıklaması bile, bugünkü bilgilerimize uygun olarak bize Hz. Âişe'den rivayetle gelmiş ve kitaplarda yerini almıştır (12).

Ondört asırlık İslâm tarihinde bırakın âlim olanları, avâm-ı nâstan herhangi bir müslümanın, mezi veya beyaz akıntının varlığından ve bunun abdesti bozmasından tereddüt ettiğine ihtimâl vermiyoruz... Bunun için uzman tabîb olmak gerekmez; uzman tabîbin âhkam-ı dîniyyeye tamâmen muhalif olarak sunduğu bir görüşe de din namınâ itibar edilmez! Ne gariptir ki bugün "ehl-i ilim" den birileri asırlarca bilinegelen, sünnet ve icmâ ile sâbit olan genel-geçer bir hükmü yok sayabiliyor ve " beyaz akıntı abdesti bozmaz" diyebiliyor. Bu ne cür'et, bu ne sorumsuzluktur!

6- Beyaz akıntının necis ve abdest bozucu olması için, ancak hastalık hâlinde olması gerektiği görüşünün, İslâm fıkhında hiçbir dayanağı ve doğruluk payı yoktur. Böyle bir hüküm türetmek icmâ-ı ümmete aykırıdır, tamâmen yanlış ve geçersizdir. Bununla beraber, normal dışı akıntılar için fıkıh kitaplarımızda "müstehâza / özür hâli" bahsinde açıklanan, kolaylaştırıcı özel hükümler malûmdur. (Erkekler için de benzer hükümler vardır).

Kısaca açıklayacak olursak: Kadınlarda normal hayız hâli dışında görülebilen farklı akıntılar kesintisiz devam ederse; baştan abdest alıp namaz kılmaya vakit bırakmayacak şekilde bir namaz vaktini doldurur ve sonraki her namaz vaktinde de bir kere akıntı görülürse, özür hâli söz konusudur. Bu durumda, tıkama ve başka yollarla (gerekirse namazı oturup kılmak, îma ile kılmak gibi çârelerle) akıntı önlenemiyorsa, her namaz vakti abdest tazelemek sûretiyle, akıntı sürse de namazlar kılınır. Namazda tekrar kirlenme ihtimâli yoksa, namaz öncesi birikmiş lekeler temizlenir. Fakat namaz sırasında tekrar kirleneceği anlaşılıyorsa, özür kirlerini temizlemek de gerekmez. (Özür dışı pislik bulaşmışsa temizlenir). Başka bir sebeple abdest bozulmadıkça, bir vakit içindeki özür akıntısıyla abdest de bozulmuş olmaz. Abdestten sonra özür akıntısı olmuşsa, namaz vaktinin çıkmasıyla abdest bozulmuş olur (13).

Bize göre sonuç olarak:

1. Kadınlarda görülen beyaz akıntı, erkeklerdeki mezi ile aynı hükümdedir; sidik gibi pistir ve abdesti bozar. Erkek sidiği ile kadın sidiği arasında hükmen fark olmadığı gibi, iki cinsde müşterek olan mezinin de hükmen farklı durumu yoktur.

2. Bu konuda bize ışık tutan hadîs-i şerifler yanında, ondört asırlık İslâm uleması arasında icmâ ve ittifak vardır. Yani bu husus, sünnet ve icmâ ile sabittir (14).

3. Bu hükmün aksini savunanlar, bilerek veya bilmeyerek icmâ-ı ümmete muhalif bir görüşe saplanıyorlar. Halbuki icmâa aykırı olan böyle bir hüküm kesinlikle câiz değildir, haram ve geçersizdir (15).

4. Herhangi bir âlim veya araştırmacı, bu konuda icmâan sâbit olan geçerli hükmün dışında aykırı bir görüş beyan ederse, o kimsenin bu noktadaki görüşüne itibâr edilmez. Çünkü bu durumda o kişi âlim de olsa, tutarsızlığından dolayı itibar görmediği konuda avâm derecesinde kabul edilir (16).

5. Yukarıdan beri açıklamaya çalıştığımız gerçekleri göz ardı ederek "beyaz akıntı abdesti bozmaz" iddiasını kitlelere yayanlar, yüz binlerce müslüman kadının abdestsiz namaz kılmasına sebep olurlar ve onların ağır vebâline ortak olurlar. Neûzü billâhi teâla!..

Cevap:

Bu beyaz akıntının temiz olduğunu ve abdesti bozmayacağını ben söyledim ve yazdım. Bunu ilk defa, kırka yakın kadın doğum uzmanı dindar bayanlarla yaptığımız bir seminerde söylemiştim. Uzmanların verdiği bilgi ve benim söylediklerimin -konuşma şeklindeki- özeti şudur:

Doktor Bayanlar:

Akıntı sıvısı fizyolojik ve kendiliğinden olan bir olaydır. Abdesti bozar mı? İdrar ve gaitayı tutmak için, sfinkter denen bir organ vardır. Vagina da böyle bir sistem yoktur. Vaginal akıntı devamlı olarak gelir. Fizyolojik olarak akmaması normal değildir. Tıbben gözyaşı, burundan gelen akıntı ve tükrük gibi bir salgıdır. Hiçbir şekilde istemli olarak durdurmak mümkün değildir.

Bu akıntı fıkha göre pis midir ve abdesti bozar mı?

H. Karaman:

Bundan önce konu bana sorulduğunda fıkıh kitaplarına baktım, orada şunu gördüm: "Koyduğunuz bezin veya -nasıl diyorsunuz- perdenin dışına çıkarsa bu ıslaklık abdesti bozar, çıkmazsa bozmaz". Konan pamuk ve benzerinin derinde veya yüzeye yakın olmasının da faklı hükümlerinden söz ediliyor. Şimdiye kadar böyle geldik. Ama çıkan şeyin ne olduğu konusu üzerine eğilmedim doğrusu. Niye çünkü şu bilgi (doktorların verdiği bilgi notundaki bilgi) bende mevcut değildi. Cinsel organdan bir sıvı geliyordu, dışarı çıkınca abdesti bozardı. Hep böyle anladığımız için o nesnenin ne olduğuna bakmadık. Ben bakmadığım gibi birçok fıkıh kitabında da bu cihete bakılmamış. Halbuki ben yine fıkıh kitaplarından şunları tespit ettim. İki tane ibare buldum. İbni Abidin -sıkı bir hocadır— « rutûbetü'l ferci tahir :vaginanın nemi tahirdir, temizdir » diyor. (Raddu'l-muhtâr, I, 222,255). Bu "rutubet ve nem"den sizin söylediğinizi kastediyor. Yani « vaginal ıslaklık tahirdir, temizdir » diyor. Birinci hüküm bu akıntı temizdir. İkincisi, « peki temiz bir nesne iki yoldan birinden çıkarsa bu abdesti bozar mı? » meselesidir. Bu sefer Bedaiü's-sanâi' ismli, Hanefilere ait, muteber fıkh kitabına bakıyoruz, onun yeni baskısının 8.cildinde 226. sayfasında diyor ki, « Bu bilinen iki yoldan tahir yani temiz olan bir şeyin çıkması abdesti bozmaz.» Bu iki ifadeyi yan yana getirdim. Sadece bu ikisini yan yana getirdim.

Ortaya çıkan sonuç, **"normal vaginal akıntının abdesti bozmayacağı"**dır.

Doktor Bayanlar:

Hocam fıkıh kitablarinda mezi ve meniden bahseder. bu akıntı onlardan farklıdır, değil mi?

H. Karaman:

Elbette farklı, onlar hakkında hadis var, hadisler bozacağını söyleyince farklı, bunlara aykırı bir şey söylenemez.

Doktor Bayanlar:

Çok özür dileyerek bölüyorum. Benim başından beri anlamadığım bir şey var. Vaginadan istemsiz, gayri ihtiyari gelen bir akıntı, temiz bir akıntı , nasıl bir pamuk tıkacı ile orada hapsediliyor da abdesti bozmuyor. Madem bozmuyor da nasıl bu pamuk tıkacı ile abdest duruyor. Bu tıkaç nedir ki, çamaşır hükmündedir bence. Ondan çıkmamış mı oluyor. İkincisi, ben bunu hep düşünmüşümdür; hastalarıma da demişimdir. Sahabe o zaman pamuk buluyor muydu, hatta iç çamaşır buluyor muydu?

H. Karaman:

Perdeleme olayı da bir sürü sakıncayı beraberinde getiren bir olaydır. Akıntıyı da artırıcı bir olaydır. Ayrıca irrite edici ve tahriş edici bir durumdur. Kısaca tekrar edeyim: Fıkıhçılardan biri diyor ki, « bu sizin söylediğiniz beyaz ve temiz olan vaginal salgı, yani kan olmayan, irin olmayan, sarı su dediğimiz, yaradan gelen su olmayan, burun salgısı tükürük veya gözyaşı gibi vücut salgısı olan akıntı temizdir. » Bakın hatırlar mısınız arkadaşlar şöyle bir şey var. Bir insanın gözünden gözyaşı aksa abdesti bozmuyor, gözünde hastalık olursa, orası enfekte olur da o enfeksiyondan bir akıntı gelirse, bazı mezheplere göre abdesti bozuyor. Bunun anlaşılması şöyle, bir daha söylüyorum. Bu gaita, idrar, kan değil, irin değil, enfekte olmuş bir yerden akan su değil. İkincisi fıkıhçı da « temiz olan şeyin bilinen iki yoldan çıkması abdesti bozmaz » diyor. Ben bu ikisini birleştiriyorum, « bu rutubetin, akıntının oradan çıkması abdesti bozmaz » diyorum.

Beze gelen, orada hapsedilen bir akıntının, dışarı çıkmadı diye abdesti bozmaması fıkıhçıların kıyasları ve yorumlarıdır. « İki yoldan çıkan pis nesne abdesti bozar » dendiği için, hapsedilerek de olsa çıkmadıkça abdesti bozmaz demişlerdir.

Doktor hanımlar « eğer perde konulursa vaginal akıntının miktarı artar, akması engellendiği için de iltihaba sebep olur » diyorlar.

Bunu onlar söylüyorlar. Dikkat ederseniz, biz vaginal temiz salgıdan bahsediyoruz. Kandan, idrardan, iltihaptan bahsetmiyoruz. Onlar pistir. Bunu tekrar tekrar söyledim. Temiz olan vaginal akıntıdan, ıslaklıktan bahsediyorum. Temiz olan bir nesnenin oradan çıkması abdesti bozmaz diyorum.

Doktor Bayanlar:

İltihablı akıntısı olan kadınlar özürlü durumda olup, sadece namaz abdestleri bozulur, gusül abdesti hükmüne girmeyecek değil mi hocam?

H. Karaman:

Doğrudur, bunlar gusül gerektirmez.

Benim sorum:

Doktor arkadaşlar hangi akıntıların normal, hangilerinin enfekte olmuş akıntılar olduğunun nitelik farklılıklarını söyleyebilirler mi?

Doktorlarla özel görüşmelerimizde hanımların bu iki akıntıyı ayırabileceklerini söylediler.

Doktor Bayanlar:

Herkes kendi normal vaginal salgısını bilir. Bunun miktarının artmasını tıbben lökore diye tanımlarız ve miktar artışını normal kabul ederiz. Renginin ve kokusunun değişmesine ve kişiye rahatsızlık veren yanma, kaşıntı gibi arazlara sebep olan akıntılara iltihabik diyoruz.

Hocam fıkıh kitablarında da belirtildiği gibi vaginal salgı sadece ıslaklık sağlama amacıyladır. Onun dışında sarı, yeşil, gri, kokulu, rahatsızlık veren her akıntıyı iltihabik kabul ederiz.

H. Karaman:

Buraya kadar fıkıh kitaplarına ve doktorların verdikleri bilgilere dayanarak normal, beyaz vaginal akıntının temiz olduğunu ve abdesti bozmadığını açıklamış oldum. Buna itiraz eden ve baş tarafa aldığım uzun yazıyı yazan arkadaşımızın iddialarının geçersiz, değerlendirmelerinin yersiz (başka şeylere ait hüküm ve hadisleri normal akıntıya taşımak, onlarla bir tutmak) olduğunu da ortaya koymuş oldum.

****

Kadınlardaki beyaz akıntının abdesti bozup bozmadığı hususundaki kuvvetli görüş bozduğu yönündedir

Dr. Faruk Beşer'in açıklaması

"Daha önce söylediğim gibi bu konu benim ikna olduğum, sabit olduğum bir konu değil. Meseleyi bütün fıkıh kitaplarında karıştırdığımızda -ben deniz de aynen öyle yaptım- önce temiz midir pis midir konusu tartışılmış. Kadınlarda normal vakitlerde gelen beyaz akıntının pis olduğunu söyleyen hatırı sayılır âlimler olduğu gibi temiz olduğunu söyleyen de pek çok âlimler var. Bütün mezheplerden Hanefi mezhebinden, diğer mezheplerden. Temiz olması ve pis olması ne demek onu da söyleyelim. Pis ise ve çamaşırınıza sürülmüşse yıkamadan namaz kılamazsınız demek. Temiz ise yani abdestinizi bozsa dahi çamaşırınızda olsa bile namazınıza engel değil demek. Dolayısıyla temiz olduğu konusunda ciddi bir ulema ictihadı var. Öyle ise bunu en azından o âlimlerin ictihadıyla temiz saymamız son derece kolay ve mümkün.

Abdesti bozup bozmadığına gelince burada hemen hemen günümüze kadar bütün fıkıhçılar ictihadlarını bu yolda götürmüşler. Sanki sebileynden yani iki yoldan birinden gelen her şey abdesti bozar, öyle ise bu da abdesti bozar gibi düşünmüşler. Böyle söylemişler. Ben ise size sadece söylenenleri aktarıyorum. Tarihte fukaha arasında bunun abdesti bozmayacağını söyleyen fakihe rastlamadım. En azından araştırdıklarım arasında. Bu böyle olduğu (bozduğu) noktasında kuvvetli bir kanaat verir. Dolayısıyla bunu böyle saymak ihtiyatlı olandır. İhtiyatlı davranmak istiyorsa insanlar ve öbüründen zorluk çekmiyorlarsa, hayatlarını zorlaştırmıyorsa bence bunu böyle saysınlar, abdesti bozduğunu saysınlar." (Dr. Faruk Beşer, Sorular ve Cevaplar)

Yukarıda izah edildiği gibi kişi için çok büyük bir zorluk olmadığı sürece beyaz akıntının abdesti bozması yönünde amel etmesi ve ona göre davranması daha efdaldir. Nitekim peçete yahut pamuk ile bu akıntı önlenebilmektedir ve abdesti de bozmaz. Bu konuda âlimlerin görüşlerini aşağıda zikrettik.

Kadınlardaki beyaz akıntı tamponla önlenebildiği takdirde, abdesti bozmaz

"Abdesti bozan, önden ya da arkadan herhangi bir şeyin çıkmasıdır. Abdestli olduğu süre içinde böyle bir şey çıkmadıkça, kadın da erkek de abdestli sayılır. Normal olan da gerek yoksa pamuk vs. kullanmamaktır. Bu durumdaki bir kadın beş vakit namazın tamamını dahi, başka şeyle abdesti bozulmadıkça kılabilir. Ancak sürekli akıntı oluyor ve abdest tutulamıyorsa, pamuk vs. kullanmak sünnet veya müstehap olmuş olur. Akıntı pamukla

kesilebildiği takdirde abdesti bozulmuş olmaz. Pamukla da kesilemiyorsa bir anormallik var demektir; Müslüman bir doktora görünülmelidir." (Dr. Faruk Beşer, Hanımlara Özel Fetvalar, c.1, s.19, 20)

Kadınlardaki beyaz akıntı tamponun dışına çıktığı takdirde, abdest bozulur

Kadının tenasül organı içine veya dışına tıkanan bez veya pamuğun yaş olarak dışarıya çıkması veya çıkarılması abdesti bozar. Şöyle ki: Bu organın dış kısmına tıkanan pamuğun iç tarafı ıslanmış olunca, abdest bozulmuş olur. Pamuğun dışına ıslaklığın geçmesi şart değildir. Fakat bu organın iç kısmına tıkanan pamuğun dışarısına kadar yaşlık gelmedikçe, abdest bozulmaz. (Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam Ansiklopedisi, Abdest Bölümü, Abdesti Bozan Şeyler)

1.Akıntı zaman zaman gelmekle beraber her namaz vakti bir namaz kılacak kadar gelmediği oluyorsa, bu gelmediği zamanlarda abdest alıp namazları kılmak gerekir.

2.Bir namaz vakti o vaktin namazını kılacak kadar bir zaman bulamayacak şekilde geliyorsa, ondan sonra da her namaz vaktinde en az bir defa görülüyorsa, kişi özür sahibi demektir, her vakitte alacağı abdestle dilediği kadar namaz kılabilir. Ancak pamuk ya da tampon (peçete, tuvalet kağıdı, kürsüf) zarar vermiyor ve akıntı onunla kesilebiliyorsa kişi özür sahibi olmaz. Akıntı pamuğun dışına çıkmadıkça da abdesti bozulmaz. (Dr. Faruk Beşer, Hanımlara Özel Fetvalar, c.1, s. 18,19)

Erşim: http://www.sorusorcevapbul.com/konu?ID=d199dd02-3e7c-47ac-b87b-80411ebb3360

**

Ahmed ŞAHİN

"Abdest ve gusülle ilgili kimseye soramadıkları soruları hanımlar bana soruyorlar, ben de size soracağım..." diyerek cevabını bulamadığını ifade ettiği mahremce bir sorusunu şöyle soruyor:

- Bazen idrar mahallinden beyaz bir akıntı geliyor, çamaşırı ıslatıyor. Bu durumdan şüpheye düşülüyor. Bu beyaz akıntının hükmü nedir?

Sadece (varsa) abdesti mi bozar?

Yoksa gusül de gerektirir mi?

Ayrıca, bu akıntının ıslattığı çamaşırla namaz kılınır mı?

Yoksa ıslanan kısım yıkanıp çamaşır temizlendikten sonra mı namaz kılınacak?

Kimseye soramadığımız, bir kitapta da bulamadığımız bu sorunun cevabını anlaşılır açıklıkta verirseniz bizleri şüpheden kurtarmış olacaksınız. Ayrıca bu konuda fıkıh kitaplarında erkekler için anlatılan hükümler kadınlar için de geçerli midir?

Cevap: Zannederim bu mevzudaki bilgi eksikliği, kitaplarda erkeklere ait verilen bilgilerin kadınlar için de geçerli olduğunun bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Halbuki, fıkıh kitaplarında kadınlar için de geçerli olan bu bilgiler, erkekler muhatap alınarak açık ve net bir şekilde ifade edilmektedir. Biz konuyu daha da anlaşılır şekilde arz edecek olursak şöyle sıralayabiliriz:

-İdrar mahallinden gelen ve sadece (varsa) abdesti bozan beyaz akıntı ile guslü gerektiren (sperm) akıntısı arasında kesin fark vardır. Önce bu iki akıntının kesin farkını bilmeye ihtiyaç vardır. Bu farklar bilinirse konu netleşmiş olur, şüpheye düşmeye hiç gerek kalmaz. Hangisi abdesti gerektirir, hangisi guslü farz kılar kolayca anlaşılır. Biz burada ikisinin kesin farkını iki madde halinde şöyle sıralayabiliriz:

1- **Çoğu kere idrarın beklemesinden ya da hayale müstehcen görüntüler aksetmesinden yahut da sıhhi sebeplerden dolayı idrar mahallinden gelen beyaz sıvılar (tıbben olmasa bile dinen pis sayıldığından) çamaşırın bulaştığı kısmını kirletmiş kabul edilir, kirlettiği yer avuç içi kadar genişlemişse burası yıkanarak temizlenir, bu yıkamadan sonra alınan abdestle namazlar kılınır.**

Her insanda farklı sebeplerden dolayı da gelebilen bu beyaz akıntılar sıkça geliyor olsa da yapılacak iş, çamaşırın ıslanarak kirlenmiş olan kısmı yıkandıktan sonra abdest alıp hemen namazı kılmaktır. Çünkü bu sızma ve kirletme, sadece (varsa) abdesti bozan bir sızmadır, guslü gerektiren bir (sperm) patlaması değildir. Öyle ise akıntının kirlettiği kısım yıkanır, vakti gelince de hemen abdest alınıp namaz kılınır. Başka bir mecburiyet ve zorluk söz konusu olmaz.

2- İkinci akıntıya gelince: **Aslında bu ikinci kısma akıntı demekten ziyade patlama ve fışkırma demek daha doğru olur.** Şiddet ve şehvetle gelen bu akıntı, spermden başkası değildir. Ötekiler gibi habersizce değil de sarsıntı ve heyecanla geldiğinden dolayı bunun (abdesti bozan bir akıntı değil) guslü farz kılan sperm patlaması olduğu hemen anlaşılır. Böylece habersizce gelen birinci sızmalarla, sarsıntı ve heyecanla gelen ikinci patlamanın birbirinden çok farklı sıvılar olduğu anlaşılır.

Demek ki, arz ettiğimiz tarife göre, sadece abdesti gerektiren sessiz beyaz akıntı ile guslü gerektiren sarsıntılı sperm akıntısını birbirinden ayırmak hem kolay hem de şarttır. Karıştırmaya neredeyse imkân yoktur. Habersizce gelen sadece abdest almayı gerektirirken, sarsıntı ile gelen gusül yapmayı farz kılmış olur.

Nitekim rüyada görülen cinsel olaylarda da durum aynıdır. Sadece rüya görmekle kalırsa guslü gerektirmez; ancak sperm gelirse guslü gerektirir. Uyanınca çamaşırda yaşlık görülüyorsa, bunun sperm olabileceğinden dolayı gusül yapılarak şüpheli durumdan kurtulma esas alınır.

Yapılacak gusle gelince: Gusül, ağız ve burun içine su alınıp iyice ıslatılarak tüm bedeni baştan aşağıya iğne ucu basacak kadar kuru yer kalmaksızın yıkamaktan ibaret bir boy abdestidir. Bu boy abdesti ile her türlü ibadet yapılabilir. Şayet gusül sırasında diş kanaması, idrar yolundan akıntı gelmesi gibi abdesti bozacak bir akıntı gelirse, bu akıntı guslü bozmaz, ama guslün abdest olma vasfını bozduğundan bu gusül tamam olur, yenilemek gerekmez. Sadece guslün abdest olma vasfı bozulduğundan, ibadet için yeniden abdest almak gerekir.

Erişim: http://www.zaman.com.tr/ahmet-sahin/idrar-cinsi-beyaz-akinti-abdesti-mi-guslu-mu-gerektirir_631770.html

YAZILARDAN BİZİM ÇIKARDIĞIMIZ SONUÇ:

Erkeklerin akıntıları konusunda tam bir açıklık vardır.. Kadınların ise akıntılarının mahiyetine (erkekler gibi) kesinlik verilmesi zor olduğundan dinde ruhsat kolay olanı tercih etmelidir. Bu

nedenle kadınlar tampon ve pamuk kullanma yanında cinsel birleşme dışındaki hallerinde akıntılarında gusül gerektiren bir hal yoktur. Normal abdest almaları ile ibadet yapabilir. Kadın, bir uyarılma sonucu orgazm olmuş kasıla kasıla zevke eriştiğini bilirse (zannı galip gelirse) ve bir akıntıyı da tesbit ederse güsül abdestini o zaman alır.

Unutmayalım ki, insanda nemfomani * gibi bir hal olmadığı müddetçe (bu da bir hastalıktır– özür sayılır) öylesine uluorta heryerde orgazm olunmayacağı bilinen gerçektir.

> * **Hiperseksüalite**, cinsel dürtüleri çok artmış ya da cinsel aktivitesi son derece sık veya aniden beliren kişiler için kullanılan terimdir. Hiperseksüaliteye bazı tıbbi durum ve uygulamalar neden olabilmesine rağmen, çoğu durumda nedeni bilinmemektedir. Bipolar bozukluklar gibi ruhsal sağlık sorunları hiperseksüalitenin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ayrıca alkol ve bazı ilaçlar kişilerdeki sosyal ve cinsel çekingenlikleri etkileyebilir. Bir dizi hiperseksüaliteyi açıklamak veya tedavi etmek amacıyla bazı teorik modeller kullanılmıştır. Özellikle popüler medyada en yaygın olan kanı, bu kişilerin cinsel bağımlı olduklarına dair yaklaşmdır fakat bu kanı üzerinde seksolojistler herhangi bir görüş birliğinde bulunmamaktadır. Bu durum için yapılan açıklamalar genel olarak, eylemin kompulsif davranışlar ve dürtüsel davranış modelleri olduğu yönündeki teorileri içerir.

İmam Şarani Mizan'ül Kübrâ'da açıklamıştır ki;

> "Biri de Meleklerin hayâ yönünden en güçlüsü, kadınların nefeslerinden yaratılmış olanlardır. Yine kadının kudretindendir ki, şehveti erkeklerin şehvetinden yetmiş kat daha fazla olduğu halde, içinde bulunan vika, cima' arzusunu erkekten daha çok gizler. Kadında bunun gibi, daha nice sırlar vardır." s. 276

Bu nedenle kadın kardeşlerimizin içlerini rahat tutmaları vesvese yapmamaları gerekir. **Cinsellik konusunda kadın hakim, erkek mahkum hükmüne racidir.**

(Not: Ne yazık ki kızlarımızı küçük yaşta evlendiren kültürümüz, onların kendilerine ait özel durumları konusunda yeteri kadar eğitmediği aşikardır. İyi ki internet çıktı da dindar kadınlarımızda bazı konuları bilgisayarla araştırabiliyorlar. Sakıncaları var mı, olabilir. Ancak bilginin zararı cahillikten azdır.)

ŞEYH VE AYNA

Hzl: Saffet Murat Tura

"Yaşamımıza giren en güzel şey gizem içerendir."

Albert Einstein

1.1. ON YEDİNCİ YÜZYILDA Üsküp'te yaşadığı anlaşılan Asiye Hatun'un şeyhine yazdığı ve yüzyıllar sonra tarihçi **Cemal Kafadar (1994)** tarafından Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde bulunan mektupları içeren *Rüya Mektupları* ilginç bir kitaptı. Rüyaları okurken psikanalitik açıdan nasıl ele alınabileceklerini, dahası Asiye Hatun'un nasıl bir kişilik örgütlenmesinin olduğunu, bu rüyalardan yola çıkarak ilk çocukluk deneyimleri hakkında bir fikir sahibi olmaya çalışmanın ne ölçüde hakikati yansıtabileceğini düşünmeden edememiştim.

Yüzyıllar önce, farklı bir kültürel ortamda yaşamış bir insanın gördüğü birkaç rüyadan yola çıkarak kişiliğini, çocukluğunu, ana babasının özelliklerini, bu kişiliğin hastalıklı yönlerini saptamaya çalışmak çok iddialı, hatta saçma bir girişim gibi görülebilir ilk bakışta. Zaten ben de bu konuda ulaşacağım sonuçların doğruluğundan emin değilim; sonuç itibariyle böyle bir girişimin düşünce oyunu olmaktan öte bir iddiası olamaz. Çünkü böylesi bir çalışmayı sürdürürken elimizdeki yegâne düşünme aleti psikanalitik kuramlar olabilir ve bu kuramlar sayesinde üzerine yargıda bulunacağımız olgu (Asiye Hatun) somut olarak incelenemeyeceğine göre ulaşacağımız netice ister istemez ileri derecede kurgusal kalacaktır. Ama benim bu tarzda kurgusal bir çabayla esas tartışmak istediğim nokta, üzerinde çalışacağımız Asiye Hatun'dan ziyade bizzat elimizdeki düşünme aleti olacak. Yani Asiye Hatun üzerine kurgusal bir çalışma yaparken bizzat psikanalitik kuramların yapılanma tarzına eleştirili bir bakışla yaklaşma imkânını yakalamaya çalışacağım. "Eleştirili" kelimesine az çok Kantçı bir anlam veriyorum. Yani "eleştirili" sıfatını bir düşüncenin nesnesiyle ilişkisi bakımından kendi üzerine katlanıp kendi geçerlilik koşullarını ve nesnesini özümserken onu sistematik olarak tahrif ediş, hatta kendi etkinliğiyle bizzat şekillendiriş tarzını araştırmaya yönelmeşini nitelemek için kullanıyorum. Demek ki eleştirili bir psikanaliz kuramının önündeki vazife, epistemolojik bir naifliği aşarak toplumsal bir pratik olan psikanalitik kurum, söylem ve uygulamanın psikanalitik terapi sürecini ve aktarımı ne yönde etkilediğini, hatta şekillendirdiğini saptamaktır.

Asiye Hatun üzerine kurgusal çalışmamızın pek çok tartışmalı noktası olacak. Örneğin, Freud'dan beri pek çok yazarın üzerinde ısrarla durduğu gibi, rüyalar psikanalitik açıdan ele alınırken analiz edilenin serbest çağrışımları ön plana alınmalıdır; oysa biz bu şanstan mahrum kalacağız. Her ne kadar bazı simgelerin evrensel olduğu kabul edilirse de rüyaların bu evrensel simgeleri bile analiz edilen için özgül anlamlar kazanıyor olabilir.

Ancak beni bu kurgusal çalışmanın kısmen doğru bazı sonuçlara ulaşabileceğine inandıran birkaç nokta var. **Bunlardan en önemlisi Asiye Hatun'un rüyalarının gelişigüzel olmaması. Rüyalar bazı bakımlardan analizin sağladığına benzer koşullarda görülmüş.** Bunlar sistematik, düzenli bir ilişki içinde belli bir silsile izleyen rüyalar. Üstelik eğer yanılmıyorsam aktarım nevrozunun analizinde karşılaşılan rüyalarla önemli benzerlikler gösteriyorlar. Diğer

yandan bu tipte kurgulamaların daha önce pek çok analist tarafından da yapılmış olması rahatlatıyor beni. Sözgelimi bizzat Freud'un kaleminden çıkan *Schreber Vakası, Leonardo da Vinci'ninBir Çocukluk Anısı, Musa ve Tek Tanrıcılık* ve hatta *Totem ve Tabu* daha az kurgusal çalışmalar değildir. Bu tipte çalışmalar bilimsel bir iddia taşımamakla beraber kimi bakımlardan düşünce açıcı ve ikna edicidir.

Yukarda da sözünü ettiğim gibi esas amacım bizzat psikanalizi sorunsallaştırmak olduğu için Asiye Hatun ile ilgili kurgularımın kimi yanlış sonuçlara varıp varmadığı birinci derecede önemsenmesi gereken bir alan oluşturmuyor. Psikanalizi sorunsallaştırır ve eleştirili bir psikanaliz kuramına doğru bir ölçüde olsun yol katedersek psikanalitik terapi sürecinin bir yanıyla tarihsel, diğer yanıylaysa evrensel öğelerini ayırt edebilir ve daima çağına veya kültürüne (cemaatine) göreli bir yapılanma arzeden, yani tarihsel-kültürel bir varlık olan insanın tam da bu özelliğinden dolayı aynı zamanda evrensel de olduğunu görebiliriz. Çünkü insanın tarihselliği evrenselse, insanın tarihe *içkinliğinde* bir *aşkınlık* olduğunu da gösterecektir bu.

1.2. Yukarıda Asiye Hatun'un rüyalarının gelişigüzel olmayıp, bazı bakımlardan analitik ortama benzer bir atmosferde sistematik olarak görülmüş rüyaları andırdığını söylemiştim. Demek ki öncelikle rüyaların görüldüğü kültürel oyun-gerçeklik hakkında bir fikir sahibi olmamız gerekiyor.

Tarihçi Cemal Kafadar'ın kitaba yazdığı önsözde naklettiği araştırmalara göre **Asiye Hatun, 1630'larda Üsküp'te ikamet ettiği anlaşılan "İlmiyeden" Kadri Efendi'nin kızıdır.** Mektupları yazdığı sıralarda henüz evlenme çağını aşmamış olması kuvvetle muhtemeldir. Bununla beraber mektuplardan anlaşıldığı kadarıyla evliliğe karşı şiddetli bir muhalefeti vardır. Kendini dine vermiştir. **İlk şeyhi olan Veli Dede ile "esma-yı seb'a"yı (Allah'ın yedi ismini) söyleme mertebesine erişmişse de, iki yıl süren bu süreç sonunda şeyhine karşı duyguları sebebini bilmediğimiz bir şekilde değişmiş, soğumuştur. Ruhsal gelişmesi durmuş, nefsiyle mücadelede yenilgiye uğramıştır. Bu sebeple bir başka kentte, Uziçe'de yaşayan ünlü ve karizmatik bir şeyh olan Halvetiye tarikatından Muslihüddin Efendi'nin müridi olmuştur.**

Kafadar'ın yorumlarına göre iyi bir eğitimi ve eski dili kullanmasından anlaşıldığı kadarıyla belli entelektüel kapasiteleri olan Asiye Hatun, şeyhi Muslihüddin Efendi'yi hiç görmemiş, bütün ilişkileri mektuplar yoluyla kurulmuştur. Rüyaların anlatılıp yorumlanması "irşad" sürecinin sistematik öğelerinden biridir ve Asiye Hatun da rüyalarını bu çerçevede şeyhine göndermekte, ondan da bazı yorumlar ya da mertebe yükselme müjdeleriyle sınırlı cevaplar almaktadır. Bilindiği kadarıyla rüyalarını göndererek mertebe almak gelenekte seyrek görülen bir uygulama değildir. Özellikle kadınların başvurduğu bu yöntem İslam inancında belli bir temel bulmaktadır; inanca göre rüya kendi başına bir anlam taşımaz, ancak yorumlandığında bir mesaj anlamı kazanır. Böyle bir yaklaşım rüyayı kimin yorumlayacağını, dolayısıyla rüyanın kime anlatılacağını ön plana çıkarır. Bu aşamada, izleyeceğimiz akıl yürütmenin önemli dayanaklarından biri olan ve oldukça sağlam görünen bir varsayımı ileri sürebiliriz; **Asiye Hatun'un rüyaları alelade rüyalar değildir; anlatılacağı insanla, yani şeyhiyle ilişki içinde "görülmüş" -üretilmiş-rüyalardır.** Eğer bu saptama belli bir doğruluk payı taşıyorsa rüyaların analitik açıdan yorumlanması için önemli bir dayanak elde edilmiş demektir.

Asiye Hatun'la mektuplaşmaya başladıktan bir süre sonra şeyh Muslihüddin Efendi ölmüş, yerini oğlu Hasan Efendi almıştır ve mektuplardan anlaşıldığı kadarıyla Asiye Hatun bu yeni

ve genç şeyhini pek önemser görünmemektedir. Rüyaları analitik açıdan yorumlamak için aklımızda tutmamız gereken bir başka nokta da şeyh Muslihüddin Efendi'nin kerameti sayesinde gençliğinde içkiye müptela olan oğlu Hasan Efendi'yi kurtarıp doğru yola sokmuş olması. İşte Asiye Hatun'la ilgili araştırmamıza yardımcı olacak bütün bilgiler bunlar. Acaba bu bilgilerden ve aşağıda ele alacağımız rüyalardan yola çıkarak Asiye Hatun'u tanıyabilecek miyiz?

Hatta kişiliğini kendisinin bildiği ve tanıdığından çok daha derinlere inerek inceleyip, nasıl oluştuğunu aydınlatabilecek miyiz?

Doğrusu böyle bir zihinsel serüven bana birkaç fosilden, arkeolojik kalıntıdan hareket ederek geçmişi kurgulamaya çalışan bir paleo-arkeoloğunkinden daha az heyecan verici görünmüyor.

1.3. Psikanalistin veya psikanalitik yönelimli bir terapiyi yürüten terapistin analitik atmosferin esasını belirleyen üç temel kuralı koruması beklenir; isimsizlik, perhiz ve yansızlık. Bu çerçevede yukarıda değindiğim bir soruyla başlayalım; Asiye Hatun'un şeyhiyle mektuplaşması süreci, tipik analitik atmosferle ne ölçüde benzeşmektedir?

Ana hatlarıyla söz konusu kuralları tanıtmaya çalışayım. Analitik atmosferi sağlayabilmek bakımından analist veya terapist analiz ettiği özne tarafından kişisel olarak tanınmamalı, kişilik özellikleri, değerleri, arzuları, zayıf ya da güçlü yönleri bilinmemeli, özel yaşantısı ufak tefek ve genel birkaç özellik dışında gizli kalmalıdır. İsimsizlik kuralı adını alan bu kural aşağıda açıklamaya çalışacağım "aktarım" ilişkisini başlatmak bakımından özel bir anlam taşır.

Perhiz kuralı analist veya terapistin analiz edileni her türlü tatminden, özellikle (cinsel ve saldırgan) dürtü tatmininden mahrum bırakması anlamına gelir. Analiz eden, analiz edilenle özellikle cinsel bir yakınlaşmaya girmediği gibi onun öfkesi, saldırganlığı karşısında da karşı-saldırgan bir tutum almaz; analitik vazifeyi sürdürür. Dahası katı uygulamalarda olumlu veya olumsuz mimik, jest veya sözcük kullanmaz; onayladığını veya onaylamadığını belli etmez. Klasik psikanalizin ilk dönemlerinde bazı analistler perhiz kuralını analiz süresince analiz edilenin cinsel yaşantısını sınırlayacak kadar abartmışlardır.

Analitik bir atmosferi sağlayacak en temel kural olan yansızlığa gelince; "klasik (Freudcu) metapsikoloji" çerçevesinde bu kural, analisitin cinsel veya saldırgan dürtüler ve bunlara karşı savunmalardan herhangi birinin yanında yer almaması, tarafsız kalmasıyla ifade edilir. Klinik uygulamada bu kural *ilke olarak* terapistin öğüt ya da direktif vermemesi, analiz edilen üzerindeki etkisini kullanarak dolaylı yollarla da olsa onu yönlendirmeye çalışmaması, onay veya onaylamama belirtmemesi, yalnızca bilinçdışı güdülenmeler ve arzularla bunlar karşısında duran savunma mekanizmalarını açıklayan yorumlar vermesiyle ifade bulur.

Pratikte ideal koşullar sağlanamayabilir. Fakat ideale yakın bir analitik ortam sağlanırsa ve bu ortam ikinci derecede önemli zaman, mekân, ücret, vs. gibi çerçeveye ilişkin düzenlemelerle sabitleştirilirse analiz edilende kısa ya da uzun bir zaman içinde tipik bir "gerileme" ve bir "aktarım" ilişkisi gözlenmeye başlanır.

1.4. Çok karmaşık bir teorik tartışmayı beraberinde getiren "gerileme" kavramının metapsikolojik açıdan tanımlanmasını bir kenara bırakırsak, klinik olarak gözlenen ve gerileme adını alan durumu, analiz edilenin analiz eden karşısında süreç içinde giderek daha

çocuksu (yani şiddetli) duygusal ve ilkel (akılcı olmayan) düşünsel tepkiler vermeye yönelmesi olgusuyla belirleyebiliriz. Kısaca analitik süreçte normal erişkin yaşamda gözlenmesi ve incelenmesi pek zor olan ruhsal olaylar ortaya çıkar ve bu yolla analiz edilenin bir zamanlar çocukluğunda göstermiş olduğu tepkiler ve genel olarak bilinçdışında aktif olarak çalışan dinamikler incelenebilir, çocukluk anıları canlandırılabilir ve anlamlandırılabilir.

"Aktarım" da çok karmaşık, çok yönlü bir teorik tartışmaya bağlanır. Burada basitçe Freud'un ilk tanımlarından birini temel alırsak, aktarım analiz edilenin analisti mevcut sevme kalıplarından birinin içine almasıdır. Bu sevme tarzı son tahlilde analiz edilenin ilk sevgi nesneleri olan anne ve babasıyla çocukluk yıllarında yaşadığı ilişkilerden türediği için, gerileme sayesinde kolaylaşan bir süreçte derinlemesine incelenip çalışıldığında, doğrudan ya da dolaylı olarak ilk çocukluk deneyimlerini saptamaya imkân verir. Dolayısıyla yansızlık, isimsizlik ve perhizle belirlenen analitik ortamda derinlemesine yaşanan ve incelenen gerileme ve aktarım, analiz edilenin kişilik yapısını, kişiliğinin oluşumunu, hastalıklı yönlerini ortaya koymaya, sistematik olarak incelemeye yönelik bilinen en titiz ve akılcı yöntemdir. İşte bu yönteme kabaca psikanaliz diyoruz. Psikanaliz pek çok örnekte bu titiz, sabırlı ve sistematik yaklaşımı sayesinde bilinçdışında kalan psikolojik süreçleri bilinçli hale getirmeyi başarır.

Tartışmaya açık olmakla beraber günümüze dek üç temel aktarım tarzının tanımlandığını ileri süreceğim. Bunlar;

- Freud tarafından klasik aktarım nevrozlarında gözlenen ve sistematik olarak tanımlanan oidipal aktarım tepkileri,

- Kohut tarafından narsisistik bozukluklarda gözlenen ve sistematik olarak tanımlanan "kendilik nesnesi" aktarım tepkileri,

- Kemberg tarafından sınır durumlarda saptanan ve sistematik olarak tanımlanan "kaotik" aktarım tepkileridir.

Bu noktada tekrar Asiye Hatun'a, rüyalarının görüldüğü ortama geri dönersek, bu ortamın analitik ortamla ilginç bir şekilde benzeştiğini, dolayısıyla gerileme ve aktarım olgularının sistematik olarak ortaya çıkmasına elverişli bir çerçevenin geçerli olduğunu görürüz.

İlk olarak perhiz kuralını ele alalım. Şeyhi Asiye Hatun ile cinsel bir yakınlığa girmemiştir. Asiye Hatun'un şeyhine karşı saldırgan duygular beslediğine dair açık bir kanıt olmamakla beraber eğer böyle duygular geliştirmiş olsaydı bile şeyhinin karşı saldırı, intikam ya da çöküntü gibi tepkiler vermeyeceği hemen sezilebilir. Ayrıca Asiye Hatun'un perhiz kuralını abartarak uyguladığı bile düşünülebilir; aktif bir cinsel yaşamı olmadığı gibi ibadet nedeniyle diğer dünya nimetlerinden de elini eteğini çekmiştir. Şeyhinin muhtemelen birkaç satırla sınırlı, rüya yorumu ya da mertebe aldığıyla ilgili haberlere yer veren mektuplarıyla yetinmektedir.

İsimsizlik kuralına gelince, Asiye Hatun şeyhini hiç görmemiştir. Hakkında pek çok şey duymuş olması muhtemeldir, ancak onun gerçek kişiliğini, eğilimlerini, arzularını, kişiliğinin güçlü ve zayıf yönlerini bilmemektedir.

Yansızlık kuralı bakımından sürece bakacak olursak en çok bu kuralın çiğnendiğini düşünebiliriz; görünüşte şeyh yansız değildir; müridi Asiye Hatun ile aynı idealleri

savunmaktadır, yani belli bir yönü, tercihi vardır. Üstelik müridini zaman zaman ona mertebe vermek suretiyle onaylamaktadır. Tüm süreç belli bir cemaatin oyun-gerçekliğinin anlam ve değerler sistemi içinde yer almakta, kurumsallaşmış bir pratik olan şeyh-mürid ilişkisiyle belirlenmektedir. Bu durumda klasik (yani Freudcu) anlamıyla psikanalitik yansızlık kuralının geçerli olmadığı düşünülebilir. Ama aşağıda daha ayrıntılı olarak göreceğimiz gibi eleştirili bir psikanaliz yaklaşımı açısından benzer sebeplerle psikanaliz de aynı şekilde sorunsallaştırılabilir; çünkü herhangi bir analitik terapi pratiği de psikanalitik cemaatin etos ve mitosundan bağımsız gerçekleşmez. Psikanaliz de bir kurumsal pratiğin, bir *oyun-gerçekliğin* dışında bir ilişki sunamayacağına göre acaba bu pratiğin aktarımın gelişmesindeki etkileri nelerdir?

Yoksa böyle bir cemaatçi-kurumsal çerçeve ve pratik olmaksızın aktarım ilişkisi kurulamaz mı?

Eğer özellikle son soruya "evet" yanıtını verecek olursak, yani aktarımın psikolojik bir süreç değil tarihsel-kültürel bir süreç olduğunu kabul edersek, naif psikanalitik kuramların köklü bir revizyondan geçmesi gerektiği görülecektir. Bu meta-teorik tartışmaları erteleyerek Asiye Hatun'un yazgısıyla ilgilenelim şimdilik biz.

1.5. Tarihi geçmişte yaşanmış bir süreç olarak düşünür, sürdürmekte olduğumuz yaşamların onun bir parçası olduğunu unutma kolaycılığına düşeriz genellikle. Keza başkalarının düşüncelerinin önyargılarla yüklü olduğunu düşünürken kendi savunduğumuz durumun "yansız"lığında ısrar etme eğilimine gireriz. Heinz Kohut psikanalitik yansızlık ilkesini ciddi bir şekilde tartışmaya açmak cesaretini göstermişti. Bu tartışma Asiye Hatun'un rüyalarının yorumlanmasıyla yakından ilgili görünüyor; çünkü bu rüyaların yorumlanması kaçınılmaz olarak, görüldükleri süreç ve atmosferle yakından bağlantılı olacaktır. Asiye Hatun'un rüyalarının görüldüğü atmosfer psikanalizinkine ne ölçüde benziyor?

Bu soruya yanıt aramayı sürdürüyoruz.

Yukarıda narsisistik durumlarda "kendilik nesnesi" aktarımlarını tanımladığını belirttiğim Kohut, klasik yansızlık kavramını ciddi bir şekilde ele almış ve eleştirmiştir. Kohut'a göre insan yavrusu nasıl biyolojik donanımı bakımından boş uzaya değil dünya atmosferine doğmak üzere şekillenmişse, psikolojik bakımdan da salt yansız olmayan bir ortama doğmak üzere belirlenmiştir. İnsan yavrusu için gerçek yansız çevre eşduyumlu insani ortamdır. Kohut narsisistik vakaların tipik aktarım tepkilerinin gerçekleştirilebilmesi için klasik yansızlık anlayışında bu gerçeği göz önüne alan bir düzeltme yapılmasının zorunlu olduğunu ileri sürmüştü.

Narsisistik durumlar için temel olarak iki (aslında dört) tipte "kendilik nesnesi" aktarımı tanımlamıştı; idealleştirme aktarımı ile ayna aktarımı. İlk narsisistik aktarıma göre terapist analiz edilen tarafından yüceltilmiş, idealleştirilmiş bir insan olarak algılanır. Analiz edilen kendini bu güçlü varlığın bir parçası, bir uzantısı; onun tarafından sevilen, desteklenen ve onaylanan bir insan olarak algılamak suretiyle kendilik saygısını, kendine güvenini ayakta tutabilir.

İkinci ve daha gerilemeli narsisistik aktarıma göre terapist neredeyse tam tersine, analiz edilenin muhteşem kendiliğine hayran, analiz edilenin büyüklenmeci teşhirci gösterilerini ayna gibi geri yansıtan bir insan olarak algılanır. Analiz edilenin kendilik saygısı ve kendine

güveni geniş ölçüde terapistin bu işlevine dayanır.

Kohut'a göre her iki durumda da analist katı yansız bir tutum alıp analiz edilenin bu çocuksu yansıtmalarını erkenden yorumlamaya girişmemeli, analiz edilenin kendisine atfettiği nitelikleri sabırla üstlenip eşduyumlu bir tutum alarak analiz edileni ani bir düş kırıklığına uğratmamalı, ancak süreç içinde, burada ayrıntılarına giremeyeceğimiz bazı manevralarla gerçekçi yorum çalışmasına girişmelidir. Kısaca Kohut'a göre en azından narsisistik vakalar için yansızlık kuralının değiştirilmiş biçimi, analiz edilenin kendilik saygısı ve kendine güvenini pekiştirecek şekilde eşduyumlu tutumlarla yumuşatılmasıyla sağlanır.

Eğer eleştirili psikanaliz bakımından sorunlaştıracağımız yönleri bir tarafa bırakıp yansızlık kuralının narsisistik durumlar için Kohut tarafından verilen yorumunu göz önüne alırsak, Asiye Hatun'un şeyhiyle giriştiği ilişkinin değiştirilmiş biçimiyle bu kurala da uyduğu görülür. Asiye Hatun şeyhini yüceltmiş, idealleştirmiş, ona insanüstü özellikler atfetmiş ve onun tarafından takdir edilmeyi, onaylanmayı, kabul edilmeyi beklemiştir. Şeyhi de Asiye Hatun'un atfettiği bütün özellikleri üstlenerek onu ani bir düş kırıklığına uğratmamıştır.

Aşağıda daha kesin bir şekilde ifade etmeye çalışacağım gibi Asiye Hatun'un rüyaları kişiliğinin iki temel ekseni hakkında da fikir vericidir. Yani bu rüyalardan hareketle bu kişiliğin hem oidipal (zevke yönelik, cinsel ve saldırgan dürtüleri, bunlarla ilgili çocukluk deneyimlerine bağlı geniş ölçüde bilinçdışı çatışkı ve kompleksleri, bunlarla ilgili savunma mekanizmaları) hem de narsisistik (çekirdek kendiliğin iki temel bileşeni; ihtiras ve idealleri, kendilik saygısı ve kendine güvenini sağlama mekanizmaları, kendiliğindeki eksikler ve bunlara karşı gelişmiş telafi edici yapılar) açılardan incelenmesi mümkün görünmektedir. Bununla beraber Asiye Hatun'un kişiliğinin ve bu kişiliğin patolojik yönlerinin esas itibarıyla narsisistik eksende ele alınması gerektiği kanısındayım. Çünkü Asiye Hatun'un şeyhi ile giriştiği ilişki esas olarak idealize edilmiş aktarım tepkileriyle örtüşmektedir. Eğer bu tespitim doğru ise şeyhinin tutum ve yaklaşımının da Kohut tarafından değiştirilmiş yansızlık ilkesini kabaca da olsa sağladığım söyleyebilirim.

Böylece Asiye Hatun'la ilgili çalışmanın özgül metodoloji sorunlarının kısmen halledilmiş olduğunu varsayıyorum. Bir başka deyişle izleyen bölümlerde analitik bakımdan geniş ölçüde standart bir yapıya kavuşturulmuş bir ortamda sistematik olarak görülmüş bir dizi rüyayla karşı karşıya olduğumuzu kabul edeceğiz. Kısaca şunu belirteyim ki Asiye Hatun'un şeyhiyle ilişkisi geniş ölçüde istikrarlı olduğu için yukarıda Kemberg'in "sınır durumlar" için tanımladığından söz ettiğim "kaotik" aktarım bakımından ele alınması gerekmez. Aynı şeyi bir başka şekilde söylersek Asiye Hatun'un ne kadar yaralanmış ve eksikli olursa olsun son tahlilde **"iç bütünlüğü olan, iç bütünlüğünü korumaya yönelik",** pekişmiş bir kendiliği vardır. Böyle bir kişiliği temel olarak narsisistik yönleriyle incelemek gerekir; ikinci düzeyde oidipal yönleriyle ele almak yeterlidir.

Oidipus kompleksi, Sigmund Freud'un kurucusu olduğu psikanalitik teoriye göre karşı cinsteki ebeveyni sahiplenme ve kendi cinsinden ebeveyni safdışı etme konusunda çocuğun beslediği duygu, düşünce, dürtü ve fantezilerin toplamı.

II. 1. Asiye Hatun'un rüyalarını incelerken öncelikle şu soruyu soralım kendimize: Bu rüyalar kimin için ve neden görülmüştür?

Bu rüyalar Asiye Hatun'un idealize ettiği şeyhi için ve onun tarafından onaylanmak, kabul edilmek, mertebe almak arzusuyla görülmüştür. Yani ne kadar idealleştirilmiş, yüceltilmiş,

inceltilmiş terimlerle ifade edilirse edilsin güçlü görülen, güç atfedilen bir insandan güç almak için görülmüştür. İncelememizin şimdiki düzeyinde bu gücün dünyevi ya da uhrevi terimlerle ifade edilmesi ikinci derecede önemlidir. Psikolojik bakımdan esas olan Asiye Hatun'un kendine saygısı, güveni, kendinden memnuniyetidir. Yani temelde bu rüyalarda Asiye Hatun'un narsisizmi ile karşı karşıyayız.

İkinci olarak saptamamız gereken olgu bu rüyaların ikinci planda bile olsa oidipal (cinselliğe, saldırganlığa, bunlarla ilgili çocukluk çatışkılarına ve komplekslerine, bunlara yönelik savunmalara ilişkin) tonlar da içermesi. Demek ki Asiye Hatun'un narsisistik yönlerine paralel olarak oidipal yönlerini de inceleyeceğiz.

Bu ilk iki noktaya paralel olarak Asiye Hatun'un rüyalarının neredeyse tipik denebilecek sistematik bir silsile izliyor olduğunu bir kez daha kaydetmeliyiz. Rüyaları okurken beni en çok heyecanlandıran olgu bu olmuştu. Burada ancak dönüm noktası niteliğinde birkaç tanesini ön plana çıkarıp, diğer bazılarına kısaca atıfta bulunacağımız bu rüyalar oidipal düzeyde erotikleştirme, suçluluk duyguları ve kadın hadım edilme kompleksi yönünde gelişirken, narsisistik düzeyde idealleştirmeden büyüklenme ve teşhirciliğe (ayna aktarımına) doğru gerilemektedir. Ancak oidipal temalar rüyaların başında sistematik olarak gözlenebilirken giderek sistematik olarak analiz edilebilme niteliğini yitiriyor. Narsisistik temalar ise tüm rüyaları baştan sona güdüleyen ve süreklilik arzeden eksen olarak kalıyor.

II. 1. Asiye Hatun'un şeyhi Muslihüddin Efendi için gördüğü ilk rüya şöyle:

"Rüyada bir adam gördüm, bana 'Üsküp'le alakam kesip Uziçe'ye gitmen ve o azizin nikâhına girmen gerekir. Hatunu yoktur. Sen hatunu olup hizmet et. Nikâhtan sonra aranızda yakınlık olur, mübarek eliyle cismine dokunur ve ne kadar beden rahatsızlığın varsa gerek yüzeyde gerek içerde olsun hepsi geçer. Bütün dileklerin yerine gelir. Kalbin teslim olmuştur zaten, duyguların da onun hükmüne girsin. Elbette azizin nikâhına girmen gerekir,' diyerek yön veriyor. Bu konuşanın kim olduğunu çıkaramadım, yalnız kadın değil erkekti. Onun bu sözü beni utandırdı.

'Nasıl söz bu?

Benim sevgim ruhanidir. Allah Teâlâ'nın makbulüdür. O yüzden kalbim teslim oldu, dedim. Yine o adam dedi ki:

'O azizde beşerlik yoktur. Gerçi görünüşte halk arasında insan görünümündedir, ama sırf ruhtur. Onda hiç beşerlik yoktur. Ama nikâhına girdikten sonra aranızda yakınlık olur, senin bedenine elini sürer, derdine deva, yarana şifa olur, diyorum. Aklın başında ise fırsatı kaçırma,'

diye bana tembih etti. Fakire de sanki onun nasihatına göre davranıp Üsküp'le ilişkisini kesmeye ve Uziçe'ye gitmeye hazırlanırken bu hal ile uyandım."

İlk rüyada önemle üzerinde durmamız gereken bazı noktalar var: Rüya hem erotikleştirme (Asiye Hatun'un şeyhi ile ilişkisini erotikleştirerek simgeleştirmesi) hem de idealleştirme (şeyhin insanüstü bir varlık olarak yorumlanması) söz konusu.

Eğer yalnızca bu rüyayı göz önüne alsaydık klasik dürtü teorisi açısından şöyle bir yaklaşımda bulunabilirdik; rüyada Asiye Hatun'un bastırılmış cinsel arzuları aktive olmuş, ancak yasaklayıcı ilkel üstben (utanç) ile çatışkıya giren bu arzular idealleştirme ve

akılcılaştırma şeklinde bir savunma ile yansızlaştırılmaya çalışılmıştır. Çatışkı id ile üstben arasındadır, idealleştirme "ben" savunmasıdır.

Tamamen yanlış olduğunu söyleyemeyeceğim bu yoruma göre Asiye Hatun'un dine yönelmesi, aşırı baskıcı üstbeni ile çatışmaya giren cinsel dürtülerini yücelmeye yönelik bir "uzlaşımsal oluşum"dur. Diğer bir deyişle Asiye Hatun'u dine yönelten temel güdü cinselliktir. Klasik Freud'cu çerçevede kalırsak aşağı yukarı böyle bir yorumla yetinmemiz gerekirdi. Asiye Hatun'un cinselliğe ilişkin yönelimlerini, ilgilerini geniş ölçüde kontrol etmeye çalıştığı, dolayısıyla şeyhi ile ilişkisini bilinçdışı bir süreçte erotize ettiği, yani bilinçdışında sanki erotik bir ilişkiymiş gibi de kavradığı, şeyhine yönelik yüce isimler vererek düşünmeye çalıştığı duygularının, heyecanlarının bir ölçüde cinsellikten türediği doğru olsa gerek.

Ancak kanımca bu yorum erken ve yetersizdir. Çünkü bütünüyle ele alındığında rüyaların seyri oidipal bir eksende gitmemekte; cinsellik ve saldırganlık, bunlarla ilgili çocuksu çatışma ve kompleksler, bunlara karşı savunmalar giderek ikinci düzeyde kalmaktadır. Bununla beraber Asiye Hatun'un kişiliğinin ikinci planda da kalsa bazı isterik öğeler içerdiğini kabul etmemiz gerek. Nitekim bu öğeler ilerde tekrar karşımıza çıkacak.

Bu rüyada asıl dikkatimizi çekmesi gerekenin erotikleştirmenin erken bir aşamada gelişmesi olduğunu düşünüyorum. Bir başka deyişle erotikleştirme nevrotik durumlarda gözlemeye alışık olduğumuzdan çok erken bir aşamada devreye giriyor. Kohut narsisistik vakaların aktarım ilişkisinde ortaya çıkan erken erotikleştirme ve oidipalleştirmenin uygun biçimde ele alındığında temel motifler olarak değil, tam tersine özgül dirençler olarak görülebileceği kanaatindedir. Bir başka deyişle kişiliğin narsisistik ekseni göz önüne alındığında rüyadaki erotikleştirme, Asiye Hatun'un cinsellikle ilgili çatışmaları hakkında fikir vermekle beraber temelde büyük güçler atfederek idealleştirdiği şeyhine bir an önce yakınlaşmak, onunla bütünleşmek arzularının erotize edilmesi şeklinde yorumlanmalıdır. Yani cinsellik idealleştirilmiş ötekine bir an önce yakınlaşmaya yönelik heyecan yüklü arzuları meşrulaştıran savunmadır.

Demek ki rüyanın biri Freudcu (oidipal) diğeri Kohutçu (narsisistik) iki yorumu mümkün gibi durmaktadır. İlk yorumda savunma olan idealleştirme İkincisinde temel motif olurken, ilkinde motif olan erotikleştirme diğer yorumda savunma olarak değerlendirilecektir.

Her iki yorum tarzının da doğru kabul edilebileceği örnekler vardır. Ancak Asiye Hatun'un rüyalarının bütününün ikinci yorumu doğruladığı kanaatindeyim. Yani zevk arayışı ve suçluluk duyguları arasında zorlanan bir nevrotikle değil, kendiliği ileri derecede zedelen-miş, eksikli, kendilik saygısını kazanmak için güçlü bir figürle yakınlaşma, onun tarafından kabul görme çabaları içindeki bir narsisistle karşı karşıyayız; rüyaların bütünü bunu gösteriyor.

Bu rüyada dikkatimizi çeken bir başka nokta da Asiye Hatun'un "bazı beden rahatsızlıkları". Buradan yola çıkarak Asiye Hatun'un gerçekten de bazı bedensel şikâyetleri olduğu sonucuna varabilir miyiz?

Eğer gerçekten de böyle yakınmaları varsa bunların mahiyeti ne?

Gerçekten bazı organik hastalıkları mı var?

Yoksa bunlar psikolojik kökenli (psikosomatik) hastalıklar mı?

Ya da "döndürme" veya başka bedenleştirmeler mi söz konusu?

Yoksa kaygılı hipokondriak uğraşlar mı bunlar?

Bilmiyoruz. Ancak Asiye Hatun'un kişiliğinin narsisistik ekseninin yaralı olduğu yönündeki tespitimiz doğruysa hipokondria ihtimali ağırlık kazanacaktır. Ancak bizim için önemli olan Asiye Hatun'un rüyada dahi olsa şeyhinden şifa bekliyor olması. Bu beklenti, aralarındaki ilişkiyi tipik bir terapi ilişkisine yaklaştıran bir başka nokta.

Asiye Hatun'un izleyen rüyalarında erotikleştirme ve idealleştirmenin uzunca bir süre devam ettiğini görüyoruz. Mesela ikinci rüyada, ilginç bir direk figürü var. Tahmin edilebileceği gibi Freudcu açıdan bu direğin şeyhe atfedilen güçlü bir fallus olması söz konusu edilebilir. Bununla beraber direğin yalnızca bir sağlamlık, koruyucu güç ve iktidar simgesi olarak okunması da mümkündür. Hatta bir bakıma bu yorumların her ikisinin de sonuçta aynı kapıya çıktığı bile düşünülebilir.

II. 3. En önemli rüyalardan birinden söz edelim; "ayna"nın ilk belirdiği rüyadan. Ancak bu rüyaya geçmeden önce Kohut'un tanımladığı narsisistik kendilik nesnesi aktarımlarına temel teşkil eden çocukluk deneyimlerine ve bunlara dayanan "kendiliğin iki temel bileşenine kısaca değinmemiz yerinde olacaktır.

Doğal olarak henüz erişkin bir ruhsal örgütlenmeye sahip olmayan çocuğun halihazırda gerçekleştiremediği ruhsal işlevlerini anne-baba üstlenir. Bu işlevler bakımından ele alındığında anne-baba çocuk için gerçek bir nesne (psikanalitik literatürde "nesne" öteki insan, başkası karşılığı kullanılır) değil, birer kendilik nesnesidir. Yani anne-baba çocuğun henüz oluşmamış kendiliğini dışardan tamamlayan yapılar olarak görülebilir. Sözgelimi öfke ya da korkuyla ağlayan bir yaşında bir çocuk düşünelim. Bu manzarayla karşılaşan annenin iç dünyasında eş-duyumsal olarak benzer duygular oluşacak ve çocuğunu kucaklayacaktır. İkinci adımda eş-duyum yoluyla kendi içinde oluşan benzer duygularla gerçekliği karşılaştıracak, test edecek ve erişkin ruhsal örgütlenmesi sayesinde kendini yatıştıracaktır. Üçüncü adımda sakin bir ses tonu, jest ve mimiklerle kendi erişkin ruhsal örgütlenmesi içinde başardığı süreci çocuğununkinde de gerçekleştirecek, onu da yatıştıracaktır. Burada çocuğun henüz olgunlaşmamış ruhsal örgütlenmesi içinde başaramadığı duygu yatıştırmasını onun yerine annenin ruhsal örgütlenmesi yapmıştır; anne henüz olgunlaşmamış kendiliğin ortak-yaşamsal bir parçası; bir kendilik nesnesidir. Bu tipte eş-duyumlu deneyimlerle yeterince karşılaşarak büyüyen çocuk, annenin döneme uygun ufak yetersizlikleri karşısında giderek kendi duygu dünyasını kontrol etmeyi öğrenir; annenin bir zamanlar onun için yaptığı şeyi kendisi için yapmaya başlar; yani annenin işlevini dönüştürerek içselleştirir.

Yukarıda ele aldığımız örnek süreç kendiliğin iki temel bileşeni olan ihtiras ve ideallerin yerleşmesi, kendilik saygısının temeli olan tutarlı bir kendiliğin ortaya çıkması bakımından da doğrudur. Çünkü çocuk henüz gelişmemiş ruhsal örgütlenmesinde kendilik saygısını, kendine güvenini sağlayacak yapılardan yoksundur. Bu işlevlerin sağlanması geniş ölçüde anne-babanın kendilik nesnesi niteliklerine bağlıdır.

Çocuğun kendilik saygısı ve güvenini dengelemekte birer kendilik nesnesi olan anne-babayla giriştiği iki temel ilişki kümelenmesi vardır. Bunlardan ilki genellikle annenin eş-duyumlu "ayna" yanıtlarına dayanır. Çocuk büyüklenmeci, teşhirci kendiliğini sergiler, dış

dünyada hareket ederken tekrar tekrar dönüp annenin onaylayan eş-duyumsal yanıtlarına; özellikle gözlerindeki sevgi dolu ışıltıya bakar. Teşhirci büyüklenmeci yapıp etmelerinin onaylanması, annenin gözlerindeki ışıltı bir ayna gibi büyüklenmeci kendiliğini ona geri yansıtır. Bu eş-duyumlu yanıt çocuğun temel arkaik narsisizminde kendilik saygısını, güvenini, kendini sevilebilir ve değerli bir varlık olarak algılamasını sağlayan en temel işlevdir.

"Ayna evresi" kavramı psikanalitik literatüre ilk kez Lacan tarafından sokulmakla beraber, annenin eş-duyumlu "ayna tutucu kendilik nesnesi işlevini", bunun çocuğun kendilik saygısı ve kendine güveni için önemini ve söz konusu sürecin gelişim tarzını ayrıntıyla işleyen Kohut olmuştur (Kohut, 1971).

Ayna, narsisizm durumları için tipik bir simgedir. Mitolojik figür Narkissos'un kendi imgesini yansıtan sularda boğulması teması hatırlanırsa, Eski Yunan'dan beri aynanın hemen bütün toplumlarda narsisizmle ilgili olduğu düşünülebilir. Pamuk Prenses masalında da narsisistik kraliçe, ona güzel olduğunu tekrarlayan aynasıyla tanımlanmıştır. Kohut'a göre bakılmak, görülmek, izlenmek insan varlığının kökeninde yer alan bazı evrensel arkaik duyguları ve bunlarla ilgili savunmaları harekete geçirir.

Annenin "ayna tutucu kendilik nesnesi işlevi"ni yerine getirmesindeki kimi yetersizlikleri, eğer çocuğun gelişim düzeyine uygun bir dönemde ve kabul edilebilir dozda gerçekleşmişse çocuktaki büyüklenmeci teşhirci arkaik kendilik giderek olgunlaşacak ve erişkin kendiliğin uygun, kabul edilebilir ihtiraslarına dönüşerek içselleşecektir. Öte yandan da annenin ayna tutucu işlevleri içselleştirildiği için kendilik saygısını koruma, kendine güven duygusu giderek daha az dışa bağımlı (yani erişkin) bir düzeye doğru evrilecektir. Kendiliğinin temel ihtiraslarla ilgili kutbu yeterince gelişmiş bir insan kendine güvenini, saygısını, kendinden hoşnutluğunu korumak için dış dünyada daha az hayran olunmaya, onaylanmaya, beğenilmeye gerek duyacak, eleştirilere daha az duyarlı olacak, alınganlık, çabuk zedelenebilirlik, saldırı karşısında depresyon veya öfke gibi yanıtlar geliştirmeye daha az yatkın bir duruma ulaşacaktır. Kohut'a göre bu insanlar gerçekçi ve dengeli bir şekilde iddialı ve kendine güvenlidirler.

Teoriye göre anne, kişiliğindeki bazı bozukluklar ya da talihsiz bazı olaylar (mesela annenin bedensel hastalıkları, vs.) nedeniyle bu ayna tutucu işlevi yerine getiremezse erişkin yaşamda kendini gösteren bazı patolojik durumlar ortaya çıkacaktır. Ayna tutucu işlev "dönüştürülerek içselleştirilemediği" için özne kendilik saygısını korumak için sürekli dış desteğe, onaya, sevilmeye hatta hayranlığa gereksinim duyacak, kendilik saygısını kendi ruh içi dinamikleriyle korumakta güçlük çekecektir. Yani içselleştirilemediği için eksik olan ruhsal yapılarını telafi edecek kendilik nesnelerinin dış desteğine gereksinim duyacaktır. Bu durumdaki bir kişi kolay zedelenir, alıngan ve güvensizdir.

Öte yandan hüsrana uğramış büyüklenmeci, teşhirci arzular dış gerçeklik içinde gelişip olgunlaşmaya, dengelenmeye fırsat bulamadan bilinçdışına bastırılır veya kişiliğin bütününden ayrı tutulan, kimseyle paylaşılmayan çocuksu büyüklenmeci fanteziler halini alır. Bu fanteziler öznenin kendilik saygısı yitimlerinde devreye girerek savunma işlevi görebileceği gibi bazı durumlarda cinselleştirilerek başta teşhircilik gibi çeşitli sapıklıklara yol açabilmektedir. Bununla beraber Kohut'a göre esas patolojik süreç narsisistik olarak zedelenmiş ve gelişimi duraksamış bireyin gerçekliğe uymayan bu eğilimleriyle

mücadelesinde kendini gösterir. Çünkü bastırılan veya kişiliğin bütününden ayrı tutulan narsisistik fanteziler dengelenmiş bir kişiliğin oluşmasını engelleyecek, zaman zaman kontrolden çıkarak toplumsal bakımdan kabul edilmesi zor dışavurumlara sebep olacaktır. Kohut'a göre analitik açıdan yapılması gereken büyüklenmeci kendilikle ilgili fantezilerin analitik atmosferde yeniden harekete geçmesine imkân vermek ve yorumlar yoluyla olgunlaşmasını sağlamaktır.

Demek ki gerçeklikle bağdaşmayan teşhirci, büyüklenmeci kendiliği ortaya koyma gerilimiyle utanç, küçük düşme korkuları arasında bunalan bir birey, söz konusu gelişimin tipik sonuçlarından biridir. Depresyona yatkınlık, öfke krizleri, hipokondria... Dikkat edilirse burada ruh içi bir çatışkıdan çok ayna işlevinde bir eksiklik ve çocuksu büyüklenmeciliğin ve teşhirciliğin olgunlaşamamasından kaynaklanan bir gelişimsel duraklama söz konusudur. Ruhsal eksik ve duraklama kavramlarını ön plana çıkaran Kohut, tipik bir tarzda ruh içi çatışma modelini temel alan Freud'dan ayrılır. İşte bu nedenle Kohut klinikte "ayna aktarımı" adı verilen ve arkaik büyüklenmeciliğin analitik ortamda yeniden harekete geçmesiyle öne çıkan durumlarda yorum çalışmasına geçmeden önce eşduyumlu ayna tutucu yanıtların kullanılması gerektiğini düşünür.

Kohut'a göre kişiliğin narsisistik ekseninin ikinci kutbunun gelişimi yukarda ele aldığımız ilk kutba (ihtiraslara) paralel bir çizgi izler. Bu ikinci kutup kendiliğin ideallerinin yerleşmesiyle ilgilidir ve anne-babanın, özellikle de babanın idealleştirilmesi üzerinden gelişir. Bu çizgide çocuk babasını güçlü, ideal bir varlık olarak algılar. Kendine güveni onun tarafından benimsenmesine, onaylanıp sevilmesine bağlıdır. Bu yüce varlığın bir parçası, bir uzantısı olarak güçlü, güvenlidir; bu varlık onun yol göstericisi, doğruyla yanlışı ayırt etmesini sağlayacak rehberi, bu dünyada ne gibi amaçlar, idealler geliştirilirse saygın bir insan olunacağının modelidir. İdealleştirilmiş baba ve anneyle yakın bir ilişki kurma imkânını bulan çocuk zamanla onlardaki yetersizlikleri dereceli olarak kavrarken onlardan kendine uydurarak, devşirerek içselleştirdiği idealler sayesinde kendiliğinin idealler kutbunu oluşturur.

Demek ki kendiliğin iki kutbu vardır: ihtiraslar ve idealler. İhtiraslar büyüklenmeci, teşhirci arkaik kendilikten gelir. Kısa zamanda doyum almaya, bir an önce üstünlük sağlamaya yöneliktir. Oysa idealler, idealleştirilmiş anne-baba imagolarından kaynaklanır, uzun vadeli hedefleri, doğruları gösterir. İhtiraslar bireydeki ruhsal gerilimi artırır, heyecan ve coşku verirken, idealler sakinleştirir, yatıştırır, uzun vadeli, kimi kez çileli ama daima daha olgun hedeflere yönelirler.

Normal bir erişkinde kendiliğin bu iki kutbunun yeterince olgunlaşıp, gerilimli de olsa uyumlu bir bütün içinde çalışması beklenir. İhtiraslardan, büyüklenmeci eğilimlerden kaynaklanan heyecanlar ve ideallerle dengelenir. Kohut'a göre narsisistik bozukluğu olan bireylerde kendiliğin her iki bileşeninde de, biri daha ağır olmak üzere olgunlaşma durmuştur. Ruhsal yapılar duraksamış ve eksikli olduğundan bunların telafisi için dış dünyada çocuksu narsisistik ilişki kurma ihtiyaçları (kendilik nesnesi ilişkisi ihtiyaçları) varlığını sürdürmektedir. Bu ihtiyaçlar bilinçdışına bastırılmış veya kişiliğin bütününden ayrı tutulan fanteziler halini almıştır. Ancak uygun ortamlarda, mesela psikanalitik ortamda yeniden harekete geçerler ve dengeli bir şekilde derinlemesine incelenip geliştirilebilirler. Şunu da belirtmek gerekir ki kendiliğin bir kutbunun bile (özellikle ideallerin) yeterince iyi gelişmiş, olgunlaşmış olması iyi işlev gören bir kendiliğin oluşması bakımından yeterlidir. Mesela kalemi eline aldığında çocuksu coşkular ve heyecanlarla kimi kez bilinçdışı, başarı

fantezileri, büyüklenmeci teşhirci gerilimlerle yazmakta güçlük çeken bir yazar eğer yeterince sağlam ideallere sahipse bir süre sonra kendini yatıştıracak, duygularına egemen olacak ve coşkularının etkisiyle ulaştığı değerli bulgularını dingin bir şekilde ürününe yansıtabilecektir. Bu yolla da çocuksu arkaik narsisistik ihtiyaçlarını dolaylı ve uzun yoldan karşılarken, istikrarlı ve üretken kendiliğinin işlevselliğinden erişkin bir tat alacaktır.

Bu genel "kendilik psikolojisi" ve narsisizm bilgisinden sonra Asiye Hatun'un "ayna" ile karşılaştığı ilk rüyayı inceleyelim (rüyayı kısaltıyorum):

"Sonra bir gece bir miktar gaflet sırasında gördüm ki Efendi Hazretleri gelmiş. Mübarek göğsünü açtı. Gördüm ki mübarek göğsünde güneş gibi bir ayna var. Güneş gibi yuvarlak, çok ışıklı, rengi gayet parlak, altına benziyor. O aynanın ışığı mübarek beyaz sakalının arasından çıkıyor ve şule veriyor. Öyle bir ayna ki tabiri imkânsız. Kısacası dünyada hiçbir şeye benzetemem. Yuvarlaklığı güneşe benziyor, ama ışığı güneş gibi değil. Bir acayip nesne ki göz görmüş değil. Yani o ayna mübarek göğsünde kurulmuş, geçici olarak oraya konmuş değil. Sanki mübarek cisminden oluşmuş. Aynayı bana gösterip buyurdu ki

'Bu aynanın içine bakan, Hazreti Allah'ın cemalini görür.'

Sonra mübarek göğsünü örttü. Ama hakire içine bakmadım, ancak aynayı gördüm. ... Üç kere mübarek eliyle başımı sıvadı. 'Şimdiden sonra benimsin,' diye buyurdu. Bu keyifle uyandım...”

Şiddetli ışık oyunlarıyla coşkulu bir şok etkisi yaratan bu mutlu rüya her şeyden önce görenin o dönemdeki ruh hali hakkında fikir verici. Böyle bir rüyayı gören kişinin depresif ya da sıkıntılı olmasına imkân yok. Asiye Hatun'un bu rüyayı gördüğü sırada kendisiyle barışık, kendinden memnun, hatta coşku ve sevinç dolu olması lazım. Ayrıca rüyadaki "bayram sevinci" yaşayan çocuğunkiler kadar coşku dolu olan bu patlayıcı ton genel olarak duygu dünyasının yansızlaşmadığını, olgunlaşmadığını gösteriyor olabilir. (Normal erişkin bu tipte patlayıcı, çarpıcı rüyaları pek az görebilir.)

Bu rüyayı içerdiği evrensel ayna simgesi açısından ele alırsak narsisistik gereksinimleri, büyüklenmeci teşhirci arkaik kendiliğin yeniden harekete geçtiğini düşünmemiz gerek. (İslam kültüründe ayna imgesinin kültürel oyun içinde farklı bir anlamı olmasını şimdilik bir kenara bırakıyor ve daha sonra eleştirili bir tavır almayı vaat ederek şimdilik tarihselci değil evrenselci bir psikanalitik bakış açısına yerleşiyoruz). Rüyaya göre aynaya bakıldığında -yani normal olarak kendi imgesinin görüleceği durumda— Allah'ın cemalinin görünecek olması da aynada yansıyacak imgenin muhteşem, büyüklenmeci karakterini açıkça ortaya koyuyor zaten. Fakat bu aynaya henüz bakmıyor Asiye Hatun, sadece şeyhiyle ilişkisindeki gerilemeli süreçte erişeceği en arkaik noktaya, bastırılmış narsisistik büyüklenmeciliğine, teşhirci çocuksu kendiliğine işaret ediyor. Nitekim rüyalar idealleştirilmiş narsisistik kendilik nesnesi ilişki kümelenmesinden, İslami inançlar çerçevesinde Allah'ın cemalini içine bakana gösteren ayna simgesiyle, yani Asiye Hatun'un bastırılmış büyüklenmeci çocuksu kendilik imgesinin açığa çıkmasıyla son bulacak. Kısaca bu rüya Kohut'un narsisizm için tipik olarak tarif ettiği idealleştirilmiş ilişki kümelenmesinin gelecekte daha gerilemeli bir narsisistik kümelenmeye, ayna ilişkisi kümeleşmesine dönüşeceğini haber veriyor.

İlk kez bu rüya sayesinde Asiye Hatun'un kendiliğinin esas zedelenen kısmının annesiyle giriştiği "ayna ilişkisinde" yeterince lu yanıtlar alamayan büyüklenmeci, teşhirci arkaik

kendilik ve bundan türeyen ihtiraslar kutbunda olduğunu saptıyoruz. Asiye Hatun'un bastırılmış ya da kişiliğin bütününden ayrı tutulan şiddetli çocuksu duygular, heyecanlar ve coşkularla yüklü üstünlük fantezileri, ihtirasları vardı. Şeyhi tarafından onaylanarak mertebe alması, Allah'a yaklaşması bastırılmış ve bastırıldığı için gerçeklikte dönüşerek olgunlaşma fırsatını bulamamış çocuksu ihtirasları, büyüklenmeci arzularının idealleştirilmiş ilişki yoluyla kontrollü bir tarzda erişkin kendiliğine katılmasını sağlıyordu.

Rüyadaki çocuksu coşku ve mutluluk, arkaik narsisistik coşkularının sonunda hipomanik sıkıntılı taşkınlık, aşırı uyarılma tehlikesi olmadan gün ışığına çıkabilme imkânı bulmasıyla ilişkiliydi. Bu ise Asiye Hatun'un annesinin kızının narsisizminin teşhirci, büyüklenmeci çocuksu kendiliği karşısında (şimdilik anlayamadığımız sebeplerle) duyarsız kaldığını, hatta tam tersine utandırıcı, bastırıcı bir işlev üstlendiğini gösteriyor. Asiye Hatun'un kendiliğinin nispeten sağlam kısmı ise bir âlim olan babasıyla kurduğu idealleştirilmiş ilişki sebebiyle kazandığı idealleri. Kendiliğinin bu ikinci kutbu kanalıyla şeyhi ile kurduğu idealleştirme aktarımı ilişkisi sayesinde bastırılmış arkaik narsisistik coşkularını tehlikesizce kendiliğine kabul edebiliyor olduğunu söyleyebiliriz. Sıradan bir anlatımla şeyhi ile idealleştirilmiş ilişkinin sağladığı güvenli yol sayesinde Asiye Hatun çocuksu narsisistik ihtiraslarını, coşkularını ideallere dönüştürme, uzun vadeli hedeflerde kullanma imkânı buluyor ve kendiliği yeniden tattığı bu çocuksu coşkunun heyecanı ile sarsılıyor.

Şeyhin bedeninin bir parçası olan ayna (idealize kendilik nesnesi ile kendi arkaik narsisistik imgesinin yansısının bir bütün teşkil etmesi) coşkulu bir bayram sevinciyle kendilik saygısının, kendine güveninin hızla yükselmekte olduğunu gösteriyor.

II. 4. Bu rüyayı izleyen bir "gizli yol" ya da kısa yol rüyası var ki, yukarıdaki tespitlerimizi doğruluyor. Kısaca özetlemekle yetinmek zorunda olduğumuz rüyaya göre Asiye Hatun evinde yerin altından Medine'ye giden kısa gizli bir yol bulur. Bu yolu kimse (aptalın biri) görmesin diye tıkar. Ayrıca önemle belirtelim ki rüyadan anladığımız kadarıyla o günlerde gerçek yaşamda Asiye Hatun'un şeyhine karşı bir isyanı söz konusudur; bu nedenle suçluluk duyguları yaşamaktadır.

Medine'ye giden biri uzun diğeri kısa iki yolu kendiliğin idealler ve ihtiraslar şeklinde özetlenen iki kutbu olarak düşünebiliriz. İdealler uzun ve meşakkatli yoldur. İhtiraslarsa kısa zamanda tatmin bekler. Asiye Hatun, bir önceki ayna rüyasında yeniden harekete geçtiğini gördüğümüz ihtiraslarını (arkaik narsisizmini) toprağın altına -bilinçdışına-gizlemektedir. Bununla beraber Asiye Hatun'un ne zaman isterse gizlice bu yolu kullanabileceği gibi bir düşüncenin rüyada yer aldığı düşünülürse bastırmanın tam olmadığını, yalnızca şeyhinden (aptalın birinden) gizlenmeye; kişiliğinin bütününden ayrı bir yönde gizli tutulmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. Bu rüya Asiye Hatun'un davranışları bakımından da fikir vericidir. Muhtemelen kontrolden kaçan bu tipte aşırı uyarılmalar gerçek yaşamında da yer almakta ve ölçüsüz davranışlarda bulunmasına yol açmaktadır. Sonucun hemen daima şeyhiyle ilişkisinde olduğu gibi hüsran ve suçluluk duyguları olacağını tahmin edebiliriz.

İzleyen rüya muhtemelen o sıralarda Asiye Hatun'un yaşamında meydana gelen bir olaydan etkilenmiş. Bir sipahi ile evlenmeye karşı tepkisini ve Muslihüddin Efendi'ye bağlılığını, nikâhlanacağı fantezilerini, arzularını anlatan bir rüya. Rüya anlatısı şu cümleyle bitiyor: **"Kendimi onunla (şeyh ile) nikâhlı bilip bu safa ile uyandım."** İzleyen rüyalar da, bir süre için idealize narsisistik genel seyrinden sapıp ilginç bir şekilde erotize-oidipal tonlara

kayıyor.

Neden?

"Kısa yol" rüyasının şeyh ile ilgili bir hüsrana işaret etmesi muhtemel. Artık Asiye Hatun'un şeyhinden gizlemeyi tercih ettiği bazı şeyler var. İdealleştirmedeki geçici çöküş erotikleştirmeyi ön plana çıkarmış olabilir. Ayrıca güncel olarak bir talibin (sipahi) çıkmış olması da bu süreci pekiştirmiş olabilir.

Aradaki bir rüya atlanır ise izleyen iki rüya tipik oidipal tonda.

"Yine bir defa: Yine bir gece güzel yüzlü bir kadın gördüm. Pek genç değil. Kim olduğunu bilmiyorum. Ama Usküplü'ye benzemiyor. Birisi gelip bana dedi ki: 'Bu kadın, aziz hazretlerinin karısı, oğullarının annesidir. Onlardan değildir.' Fâkire bayağı utandım. Bilmeden saygıda kusur ettiğime özür dilerken, o kadın: 'Yaklaş. Kulağına bir iki söz söyleyeyim: kimse işitmesin,' dedi. Ben yaklaşınca kulağıma şunu söyledi: 'Efendi sana bol selam ve dualar gönderdi. Hem buyurdu ki 'Sana müjde olsun. Senin ruhunu yaramaz işlerden geçirdik. Mesela içki gibi. Daha onun gibi ne varsa, o yaramazlıklardan geçirdik.' Şimdiden sonra hatırını hoş tut,' diye haber alınca çok sevindim."

"Yine bir gece rüyada gördüm ki birkaç berbat suratlı kadın. Gözleri kör. Bir kadın o kör kadının önünde oturmuş sanki onun gözlerine ilaç sürüyor gibi. Kör kadından kalbime sıkıntı geldi.

'Acaba kimdir?' diye düşünürken kadın dedi ki, **'işte dünya benim. Bil ve öğren.'** Bunu öğrenince bana gazap geldi. Karıya ciddi küfredip 'Bre mekkâre, tarane, sahrare, bre veliler aldatıcı, şeker gösterip zehir içirici. Yürü git yanıma gelme. Kardeşlerim sana nikâh kıyıp sonra tez elden boşadılar, ama ben sana nikâh kıymadım ki boşayayım. Yürü git, yanıma gelme,' diye sıkı sıkı tenbih ederken, o melune bana, **'Eğer bana muhabbetin olmasa kırmızı atlastan hoşlanmazdın,'** diye seslendi. Bana bayağı bir kızgınlık geldi. Bu gazapla uyandım. Bu düşün daha çok ayrıntısı var."

Üst üste gelen ve tüm rüyalarda yegâne kadın figürünü (birinde açıkça şeyhin karısı) içeren bu rüyalarda suçluluk duygulan, utanç, korku ve organ kaybı (hadım edilme) temalarının dışında ilk ve son kez Asiye Hatun'un saldırgan dürtüsü ve öfkesiyle karşılaşıyoruz. Asiye Hatun'un şeyhi ile idealleştirilmiş ilişkisini bir ölçüde erotize de ettiği düşünülürse, oidipal kümelenmedeki tipik açılışlardan birini görüyoruz.

Aktarım ilişkisi erotik ton aldığında duygular yoluyla (yani çocukluk çağında yaşanan duygu tonlarının güncel olarak yeniden harekete geçmesi ve bu duygular kılavuzluğunda çocukluğun benzer deneyimlerinin hatırlanması yoluyla) çocukluk döneminin cinsel aşk, rekabet, kıskançlık, saldırganlık, suçluluk duygulan ve cezalandırılma korkularıyla yapılanan oidipal aşaması incelenebilecek bir açıklık kazanır. Asiye Hatun'un şeyhi ile ilişkisini erotikleştirmesi (nikâhlanma arzuları) tipik bir şekilde oidipal suçluluk duygularını yeniden harekete geçirmiştir. Şeyhin karısı karşısında utanç, "saygıda kusur", "özür dileme" temaları "ruhunun yaramaz işlerden geçirilmesi" gibi temalar bu yeniden hareketlenmenin delilleridir. Ancak bu rüyada daha ilginç bir tema da söz konusu; Kafadar'ın önsözünden şeyhin oğlunu içkiden kurtarmış olduğunu öğrenmiştik. Rüyadaki bir ayrıntı (rüyaya göre Asiye Hatun'un içkiden kurtarılması) tipik bir-tarzda şeyhin çocuğunun bir özelliğini tekrar ediyor. En kısa anlatımıyla Asiye Hatun'un içinde yeniden harekete geçen oidipal çocuk kendisini şeyhin ve karısının çocuğu gibi değerlendiriyor.

Asiye Hatun'un "cici kız" olup özürler dileyip uslandığı, suçluluk duygularıyla "annesine" (anne muadiline) boyun eğdiği rüyayı tam da bekleneceği üzere, kadına (şüphe yok ki anneye) yönelik şiddetli öfke, kadını fallik sadizm yoluyla aşağılama, organ eksikliği (hadım edilme), korku tonlarıyla dolu vahşi, bomba gibi bir rüya izliyor. Oidipal dönemdeki kız çocuğunun annesine yönelik ambivalan (çiftdeğerli) duygu ve yönelimlerinin olumsuz, saldırgan kutbunu dile getiren bu rüya bir hadım edilme rüyası olması sebebiyle Asiye Hatun'un kişiliğinin bir bileşeni hakkında; kadınlığı algılayıp yaşayışı, kadın olma tarzı hakkında özellikle fikir verici. Ancak bununla da bitmiyor. Eğer yanılmıyorsam bu rüya aynı zamanda temel ayna kendilik nesnesi (annenin eş-duyumlu onaylayıcılığı) hakkında da önemli ipuçları sağlıyor. Bu ikinci noktaya ilerde döneceğim.

Lacan'ın da ısrarla üzerinde durduğu gibi Freud, son yazılarından birinde erkek ve kadın hadım edilme kompleksinin klasik psikanalizin sonlandırılamaz noktalarından biri olduğunu söyler. Oidipus kompleksinin bir parçası olan bu kompleks, yalnızca cinsellikle ilgili bir cezalandırılma tehdidi ya da bir eksiklik, yetersizlik duygusu olmaktan öte erkeğin ve kadının erkek ve kadın olma (ya da aslında bir türlü olamama) tarzları hakkında bilhassa fikir vericidir.

Freud tarafından kökeni kadın ve erkek cinsel organlarının farklılığının çocuk tarafından algılanmasına (dolayısıyla narsisistik beden imgesi sorunsalına) bağlanan bu kompleks giderek Oidipus kompleksinin bir parçası haline gelir. Klasik olarak Oidipus içinde erkek çocuğun annesine yönelik cinsel arzuları ve babasıyla ilgili kıskançlık, öfke duyguları nedeniyle babası tarafından penisi kesilerek cezalandırılacağı korkularına dönüştüğü kabul edilen bu kompleks, iki olguda net bir şekilde çözümlediğim ve geniş ölçüde aşağıda açıklayacağım kadın hadım edilme kompleksine (penis haseti; kadınlık aşağılık duygularına) benzeşen bir bileşen de içerir kanaatindeyim. Yaptığım iki analitik incelemeye göre küçük erkek çocuğun erişkin kadın (anne) karşısında yaşadığı yetersizlik duyguları, penisinin küçüklüğü şeklindeki aşağılık duyguları, oidipal rakibinin güçlü ve büyük penisine karşı gizli bir hayranlık, aynı zamanda öfke duygularına yol açar. Burada kadındaki penis haseti anlamında tam bir haset söz konusudur. Çünkü küçük oğlan çocuğu oidipal rakibinin (babasının) gücüne hayran olduğu penisi karşısında aşağılık duyguları geliştirir ve gücünü idealize ettiği bu organ sırf varlığı sebebiyle ona kendi küçüklüğünü, yetersizliğini hatırlattığı için, varlığıyla onu aşağıladığı için öfke uyandırır. Öfkesi nedeniyle tahrip etmek istediği bu organ burada ayrıntısına giremeyeceğimiz yansıtma mekanizmaları sebebiyle babası tarafından kendi penisi kesilmek suretiyle cezalandırılacağı korkularına yol açar.

İki vakada net olarak incelediğim bu fenomen en azından bazı durumlarda erkek hadım edilme kompleksinin de hem erişkin kadın hem de erişkin erkek karşısında yetersizlik, aşağılık duyguları içermesi sebebiyle geniş ölçüde kadın penis hasetine benzer bir bileşen de içerdiğini gösteriyor. Çocukluk hadım edilme kompleksinin erişkin erkek bilincinde penisinin küçüklüğü, erken boşalma (işlevsel olarak kısa, küçük penis), iktidarsızlık (büyümeyen penis), kadın karşısında "küçük düşme" (yani Türkçede ilginç bir yorumla çocuk durumuna düşme) gibi kaygılara da dönüştüğü ve erkeklerde bu tipte kaygıların ne denli yaygın olduğu hatırlanırsa, üstelik erkekte cinsel rekabete karşı şiddetli tahammülsüzlük, cinsel olarak mukayese edilme kaygılarının yol açtığı cinsel partner karşısında aşırı kontrolcü tepkiler de değerlendirmeye alınır ve buna bağlı olarak erkeklerin paradoksal bir tarzda gerçekten hoşlandıkları kadınlardan kaçındığı düşünülürse, oidipal annenin eş-duyum yetersizliğine

bağlı bu bileşenin (yani kadın penis hasetine benzeyen bu bileşenin) erkek hadım edilme kompleksinin önemli bir boyutu olduğu kabul edilmelidir kanısındayım.

Paradoksal bir şekilde, yukarıda verdiğim erkek hadım edilme kompleksinin kadın penis hasetine benzediği noktalan anlamak daha kolay iken, kadın penis hasetinin yani kadınsı cinsel aşağılık duygularının kökenini anlamak daha zordur. Klasik Freudcu açıklamaya göre, erkeklerin biyolojik olarak üstün olması; yani filogenetik (türün evrimine ilişkin) sebeplerle, diğer memeli türleri ve bilhassa yüksek primatlarda olduğu gibi insan türünün erkek cinsinin de güçlü, zeki, atak, dövüşken, aktif ve egemen cinsiyet olması, küçük kız çocukta penis (genel olarak erkek) karşısında hayranlık, ama aynı zamanda bu organın (genel olarak erkeğin) varlığının kendi eksikliğini, yetersizliğini hatırlatması sebebiyle kimi kez iğrenme, vs. gibi duygularla kendini belli eden şiddetli bir öfke (yani haset), dolayısıyla da yansıtma mekanizmalarıyla bu organ (ve genel olarak erkek) tarafından cinsel yoldan aşağılanma, zarar verilme korkuları gelişmektedir. Sosyo-kültüralist psikanaliz okullarıysa biyolojik açıklamaları reddederek kadındaki penis hasetini tamamen kültürel yapılanmalara; bilinen toplumlarda penise (ve erkeğe) ayrıcalık atfedilmesine bağlarlar.

Küçük kız çocukta penis haseti diğer kadının (annenin) ve genel olarak kadınların aşağılanmasına, toplumsal kadın rolünün küçümsenmesine yol açarken bir kadın olarak kendini ayrıcalıklı, farklı (erkeklerin becerilerine daha çok sahip) bir kadın olarak algılamaya sevk eder. Öte yandan aşağılık duyguları altındaki kadın bu duygularım inkâr etmek, bastırmak ya da kontrol etmek için erkeklerle ilişkisinde yarışmacı bir tavır alır. Bu yarışmacı özellikleri nedeniyle cinsellikte kadın sevildiğine (incitilmeyeceğine, küçümsenmeyeceğine) daha çok inanmak ister.

İsterik yapılarda bu eğilim kendini kaprisli tutumla belli eder. Öte yandan eşiti ve yaşıtı bir erkeğin sırf erkek olmasından kaynaklanan egemenliğini kabul edemediği için bu egemenliği akılcılaştırarak kabul edebileceği erkeklere; özellikle yaş, bilgi veya özellikle sosyal mevki ve statü bakımından kendinden üstün (baba muadili) erkeklere yönelir. Kadında oidipus kompleksinin çözümünün daha zor olduğu bilinmektedir. Bazı durumlarda penis hasetinin sonuçları narsisistik bakımdan güçlü (baba muadili) bir figürle bütünleşme yoluyla kendine saygı ve güveni artırma gibi farklı (narsisistik) gelişimsel yollardan gelen bir bileşenle güçleniyor olabilir. Daha nadir bazı durumlarda oidipal babanın anne karşısındaki küçümseyici, cezalandırıcı özellikleri ön planda ise (karizmatik özellikli erkeklere yönelik beğeni ve özlem kişiliğin bütününden ayrı tutulmaya çalışılan fantezilerde korunmak kaydıyla ve bu figürlerin uyandırdığı çatışmalı ve kaygı uyandırıcı durum sebebiyle) eş seçimi tam tersine kadının kendisine yapılmasından korktuğu şeyi eşine yapabileceği koşullarda; yani kişilik olarak erkeğin güçsüz, bağımlı, çocuksu veya sosyal bakımdan kadından aşağı olduğu koşullarda gerçekleşir. Ya da pek çok evlilik için söylenebileceği gibi yoğun düş kırıklıklarına bağlı olarak kadının eşini algılayışı birinci durumdan İkincisine doğru kayar, dönüşür.

Psikanalitik bakımdan en iyi koşullarda sürdürülen analizlerde dahi çözüme varması zor olduğu bilinen erkek ve kadın hadım edilme komplekslerinin erkek ve kadının sadece cinsel yaşamlarını değil (ki kimi kez en az etkilenen kısım budur) genel olarak kadın ve erkek oluş (veya, bir kez daha belirtmek istiyorum, olamayış) tarzlarını geniş ölçüde belirlediğini kaydettikten sonra Asiye Hatun'un hadım edilme rüyasına geri dönebiliriz.

Rüyada organ kaybı gözle ilgili olarak ortaya çıkıyor. Oidipus mitinde de ensest (cinsel suç) sebebiyle kaybedilen organın göz olduğunu hatırlatmak isterim. Bununla beraber gözün Asiye Hatun'un psikodinamiğinde narsisistik bileşen bakımından üstbelirlendiğini düşünüyorum. Yani göz sadece oidipal değil bence ağırlıklı olarak narsisistik bir tema da alıyor. Bu noktaya aşağıda geri döneceğiz.

Kör kadın (organı eksik kadın) Asiye Hatun'da bir sıkıntı, bir huzursuzluk uyandırıyor. Bu durumun gelişimsel açıdan kadın-erkek bedensel farklılıklarının algılandığı döneme denk düştüğü söylenebilir; Oidipus dönemindeki kız ve erkek çocuklar vajinanın varlığını inkâr eder ve penisin eksikliğini, yokluğunu erişkinin sakat bir insana bakmasındaki tedirginliğe benzer bir kaygıyla yaşarlar. Kör kadına (şeyhe aktarım açısından şeyhin karısına; gelişimsel açıdan ise aynı duyguların çocuklukta duygu hafızası yoluyla bağlandığı anneye ve genel olarak kadına) yönelik aşağılama ve öfke fallik sadizme dayanıyor: "Kardeşlerim sana nikâh kıyıp sonra tez elden boşadılar." Kadının cinsel nesne olarak kullanılıp aşağılanması temaları elbette Asiye Hatun'un kendi iç dünyasındaki kadınlığıyla ilgili korkulan da dile getiriyor.

Asiye Hatun'un muhtemelen yaşıtı ve eşiti sipahi ile evlenme karşısında tepki duyduğunu, buna karşılık yaşlı ve bilge şeyh ile evlenmek arzuları olduğunu biliyoruz. Bu tutum iki yönden gelen, oidipal ve narsisistik motiflere dayanıyor olmalı; yaşıtı ve eşiti bir erkek tarafından aşağılanma kaygıları veya onunla yarışmacı bir tavıra girme eğilimleri nedeniyle koca olarak onun egemenliğini kabul edememe, bunlara paralel olarak şeyh tarafından küçümsenme, zedelenme kaygılarının azlığı, baba şefkati göreceği beklentileri, güçlü karizmatik figürle bütünleşme arzulan (ki eğer yorumlarım doğru ise esas belirleyici faktör bu) ve yaşı ve statüsü göz önüne alındığında şeyhe boyun eğmenin kadınsı aşağılık duygularını uyandırmayacak akılcılaştırmalara imkân vermesi.

Öte yandan Asiye Hatun'un alışıldık kadın rollerine girmeme gibi bir eğilimi vardı (evlenmemesi, kendini ilime, dine vermesi, vs.). Rüyada kadına **"ben sana nikâh yapmadım"** demesinin içerdiği **"sanki yapabilirmiş",** sanki erkekmiş, aşağıladığı bu kadın karşısında erkek özellikleri taşıyormuş hisleri de ayrıca ilginç.

Oidipal ve hadım edilme temalarının bu yapılanma tarzı Asiye Hatun'un kişiliğinde nevrotik-oidipal boyutta kuvvetli isterik öğeler bulunduğunu gösteriyor. Oysa Asiye Hatun'un şeyhi ile ilişkisinde esas olan aktarım idealleştirilmiş kendilik nesnesi ilişki kümelenmesidir, oidipal bileşenler ikinci plandadır. Bu da kişiliğinin özellikle kendilikle ilgili yönünün ön plana çıkarılması gerektiği sonucunu getirir.

Muhtemelen kardeş kıskançlığı ve negatif oidipal eğilimler yani homoseksüel bileşenler (kör kadın şöyle diyor: "Eğer bana muhabbetin olmasa kırmızı atlastan hoşlanmazdın") içeren bu rüyayı oidipal bakımdan incelemeyi bir tarafa bırakarak içerdiği narsisistik bileşenlere geçiyorum.

Göz (bakma, bakışma) erotik olduğundan çok, narsisistik bir organdır. Yukarıda annenin yaşamın ilk yıllarında çocuğun büyüklenmeci, teşhirci arkaik kendiliğinin gösterilerini sevgi ve onayla bir ayna gibi geri yansıtmasının kendiliğin gelişimi açısından ne denli önemli olduğunu kaydetmiştim. Yaşamın ilk yıllarında anne sadece dünya ile dolayımı kuran bir ifa organı değildir; dünyanın bütünüdür de.

Tek kelimeyle Asiye Hatun yaşamının ilk yıllarında onu görmeyen bir dünyada yaşamıştı;

rüyadaki kör kadın "işte dünya benim" diyordu. Narsisistik vakalarla çalışan terapistler genellikle bu insanların annelerinin kendilerini görmediği gibi bir duygu yaşadıklarını çok iyi bilirler. Oidipus kadar evrensel olan narsisistik fenomenleri temel aldığımızda Asiye Hatun'un kendiliğinin arkaik teşhircilikten türeyen ihtiraslar bölümünün gelişmeden bastırıldığını düşünebilir. Annesi sebebini bilmediğimiz bir şekilde çocuksu coşku, heyecan ve mutluluğa dayanan teşhirciliği eş-duyumla geri yansıtmadığı gibi özellikle bu teşhirciliğin cinsel bileşenlerini utandırarak, küçük düşürerek bastırmıştı. Muhtemelen bu tutum Asiye Hatun'un penis hasetini güçlendirmiş, kadın aşağılık duygularını ağırlaştırmıştı. Annesine öfkesi oidipal olmaktan çok narsisistikti.

Çekirdek kendiliği böylesine yaralı olan Asiye Hatun oidipus dönemiyle çakışan bir dönemde narsisistik bileşende "ayna kendilik nesnesi"nden (annesinden) idealleştirilmiş kendilik nesnesine (baba) geçmişti; yani idealize ettiği âlim babasının sevgisi, yakınlığı sayesinde kendilik saygısını koruyabilme şansı bulmuştu. Bu yolla içselleştirdiği idealler kısmen de olsa bastırılmış, ya da kişiliğin bütününden ayrı tutulmuş fantezilerde yaşayan büyüklenmeci, teşhirci köklerden gelen ihtiraslarını dengeleyerek gizli ya da açık bir delilik geliştirmekten korumuştu onu. Ancak babasıyla kurduğu idealleştirilmiş ilişki onu daha ciddi bir bozukluktan korumuşsa da kişiliğinin aşağıda ayrıntıyla inceleyeceğimiz zayıflıklar ve zedelenebilirliklerden tamamen arınması için yeterli olmamıştı. İşte Asiye Hatun kişiliğinin muhtemelen en gelişmiş ucu olan idealleri sayesinde şeyhiyle 56 yaşındayken babası ile kurduğu ilişkinin bir benzerini kurmaya çalışırken, bilinçdışı bir şekilde kişiliğinin eksik kalan bu telafi edici yapılarını geliştirmeye yönelmişti.

Asiye Hatun'un çok şiddetli bilinçdışı büyüklenmeci fantezileri vardı ve kişiliğinin ihtiraslar bölümü ileri derecede çocuksuydu. Bunu bir an önce belgelemek ve yer darlığı nedeniyle artık sonlandırılması gereken bu bölümde Asiye Hatun'un şeyhinin ölmesiyle yaşadığı paniğe delalet eden bir an önce mertebe alma çabalarını, gene bu süreçte Kohut tarafından idealleştirme aktarımının ikinci gerilemeli düzeyi olarak tanımlanan ve kendini rüyalara ağırlıklı olarak Hz. Muhammed'in girmesiyle gösteren hususları atlayarak defterdeki son rüyaya geçiyorum. Bu rüya Asiye Hatun'un bastırılmış büyüklenmeciliğinin şiddetini gösteriyor.

"Yine bir kere: Bayram gecesi iç âleminde gördüm ki habib-i ekrem (sallallâhü aleyhi ve sellem) hazretleri ve efendi hazretleri bir yerde otururlar. Habibullah'ın başında siyah tülbent var. Üzerinde bal renkli mübarek giysisi. Hilyedeki şeklinde görüyorum. Sonra peygamber hazretleri bir altın para çıkarıp efendi hazretlerine, onlar da fakire verdiler. Sağ elime aldım. Bu para elimde büyüdü. Bir büyük yuvarlak ayna gibi oldu. Rengi altın ama ayna gibi. Öyle saf, öyle parlak ki anlatması mümkün değil. Elimde tutarken aklıma düştü ki **'Galiba Hazret-i Allah'ın cemalinin görüldüğü ayna budur.'** Ayna elimde kaldı. Uyandım."

III. 1. Şimdi şeyhi ile kurduğu ilişki çerçevesinde gördüğü rüyalardan harekede ve günümüz psikanalitik psikopatoloji bilgimize dayanarak Asiye Hatun'un nasıl bir insan olduğunu kurgulamaya çalışalım...

Asiye Hatun'un kişilik özelliklerinin dışa yansıması iki farklı şekilde gerçekleşiyor olabilir. İlk görünüme göre Asiye Hatun'un iyiliksever, güleryüzlü, zaman zaman mahcup ve biraz içe kapanık tarafları olduğu seçilen bir insan olması gerektiğini düşünebiliriz. Ancak bu birinci portreye yakından bakıldığında aslında yüzeysel ilişkiler kurduğu, derinlemesine duygusal

bağlantılardan çekindiği seziliyor olmalı. İkinci bir ihtimal ise Asiye Hatun'un aksi, nadan, soğuk ve hafif büyüklenmeci, kibirli tavırlar sergiliyor olması.

Asiye Hatun'un kişiliğinin yüzeyel katmanlarıyla ilgili bu iki ihtimalden ilkinin doğru olması daha muhtemel gibi duruyor. Çünkü Asiye Hatun bazı isterik (dolayısıyla görüntü itibarıyla babasının "küçük kızı") özellikler taşıyor. Nitekim mektuplarındaki kendini sevdirmeye, alttan almaya yönelik mültefit üslubu bunu destekliyor.

Ama beni Asiye Hatun ile ilgili bu ilk izlenim değil, onun iç dünyasını da içine alan bir inceleme daha çok ilgilendiriyor.

Bu ilk izlenimler bir kenara bırakılırsa Asiye Hatun, nasıl bir insandı?

Asiye Hatun dünyayı hafife alarak yaşayamıyordu; yaşam ciddi ve ağırdı onun için. Bu özelliği kısmen depresif yapısından (yani metapsikolojik olarak annesinin aşırı yasaklayıcı tutumundan türeyen katı, cezalandırıcı, hoşgörüsüz, primitif superegosundan) kaynaklanırken esas itibarıyla narsisistik zedelenmişliğinin ürünüydü. Dikkatli gergin, tedirgin ve alıngandı. Ama aynı zamanda dalgındı. Çünkü çocukluğunda arkaik kendiliğini teşhirci bir coşku ve neşeyle ortaya her koyuşunda iğnelenmiş, zedelenmişti. İnsanları ciddiye alıyor ve ciddiye alınmayı bekliyordu. Özellikle babası tarafından sadece ciddi işlere yöneldiğinde, akıllı uslu davrandığında önemsenmişti, değerli bir varlık olduğunu hissedebilmişti. Ciddiyeti narsisistik zedelenmelere karşı bir zırhtı. Bununla bastırılmış teşhirciliğini, dikkat çekme arzularını da dolaylı yönden tatmin ediyordu. Bununla beraber isterik özellikleri nedeniyle yaşça büyük, cinsel olarak erişilmesi zor erkek figürleriyle daha heyecanlı duygular yaşaması mümkün oluyordu.

Asiye Hatun'un gerilimli bir iç dünyası vardı. Bu gerilim cinsel dürtülerini katı süper-egosunun talepleri çerçevesinde kontrol etmekte zorlanmasından çok, kendiliğinin bastırılmış teşhirci büyüklenmeci yönlerini kontrol etmesiyle ilgiliydi. İnsanlara belli etmekten çekindiği sıkıntılı coşkuları oluyordu. Kendini belli etmek, önemli ve değerli olduğunu ortaya koymak isteyen bir tarafı vardı. Ama bilinçli olarak adını koymadığı bu tipte gerilimli duygulan varken, öte yandan onda tam bir bozgun duygusu ve öfke yaratan narsisistik zedelenme tehlikeleri ve bundan kaynaklanan huzursuzluk, utanç, küçük düşme kaygılan duygusal açıdan yansızlaşıp olgunlaşmamış, hâlâ çocuksu duygu tonlarıyla dolu iç dünyasını zorluyordu.

Asiye Hatun için utanç çok belirleyiciydi. Utancı belki hafif bir cinsel uyarılmayla birlikte tatlı bir heyecan tonunda yaşamıyor, onu kahreden, kafasını hiçbir şey düşünemeyecek kadar karıştıran, duygularını allak bullak eden bir şekilde deneyimliyor, bu deneyimi depresif bir içe kapanma, olan biteni tekrar tekrar düşünüp muhasebe etme, utanç uyandıran olayı hatırladıkça tekrar tekrar hayıflanma, olaya sebep olan kişiye yönelik öfke ve belki intikam fantezileri izliyordu.

Duygu dünyasındaki bu çocuksuluk, duygularının ham ve yansızlaşmamış yapısı onun insanlardan ve sosyal yaşamdan uzaklaşmasına yol açmıştı. Süreç şöyle gelişmişti: Ergenlik çağında harekete geçen duygularının güdülemesiyle dönemin belki akrabalar, komşular, vs.'den oluşan sosyal yaşamı içinde bir yer almaya çalışmış ama grup etkisiyle meydana gelen gerilemenin, dolayısıyla bastırmanın zayıflamasının harekete geçirdiği olgunlaşmadan bastırılan teşhirci eğilimlerinin, kendini ön plana çıkarmaya sevk eden coşkulu

heyecanlarının ve bu heyecanlarla hipomanik aşırı uyarılma tehlikesini yaşına ve çağına uygun davranışlarla sınırlamak için giriştiği kontrol çabasının yarattığı sıkıntı, öte yandan narsisistik zedelenebilirliği, alınganlığı, yaşadığı "bozgun" ve bozulma duyguları, utanç ve utançla baş etmek için giriştiği acılı deneyimler iç dünyasının erişkin toplumsal yaşama katılmak için yeterince olgunlaşmadığının sinyallerini vermişti. Kendiliğinin olgunlaşmadan kalmış bu yönüne karşılık babasıyla idealleştirilmiş ilişkisi sayesinde elde ettiği entelektüel uğraşıların kendisine huzur verdiğini hissediyordu. Kendiliğinin bu yönünü ön plana çıkarmak sayesinde hem kendisinden hem de çevresindekilerden bastırılmış çocuksu coşkularını ve duygularını gizleyebiliyor, hatta tam tersine neşe ve coşku duyguları taşıyan insanları sanki erişkince bir tevazu ve ciddiyetle değerlendirebiliyormuş gibi bir izlenim yaratıyordu.

Ciddiyeti ve uzaklığı zaman zaman kontrolünden çıkan çocuksu coşku ve heyecanları karşısında katı bir savunma oluştururken, onu eleştiriye hassasiyeti karşısında da koruyor, üstelik yarattığı sevimli ama saygıdeğer hava nedeniyle dolaylı yoldan arkaik teşhirci eğilimlerini de kısmen tatmin ediyordu. Topluluk yarattığı geriletici etki ve uyarılar sebebiyle bastırma mekanizmasını zayıflatıp onda çocuksu hipomanik uyarılma, sıkıntılı taşkınlık, dağılma tehlikesi ve bu tehlikeyle bağlantılı olarak da kaygı yaşamasına sebep olduğu için ergenlik çağıyla birlikte toplumsal yaşamdan tedricen uzaklaşmaya yönelmişti. Bu uzaklaşmanın iki sonucu olmuştu; depresyon ve hipokondria. Kısaca Asiye Hatun içindeki olgunlaşmamış coşku dolu çocuğu görünüşte güleryüzlü ama altta katı ve ciddi bir ebeveyn tavrıyla eve kapatırken, yaşamın temel coşku duygularından mahrum ettiği kendiliği mahsun ve hastalıklı bir hal almıştı.

Kendilik saygısı ve kendine güven duygusu ileri derecede zedelenmeye açık ve geniş ölçüde dış dünyadaki kendilik nesnesi işlevlerine bağlıydı. Kendisiyle ilgili değerlendirmeleri açısından onaylanmak, benimsenmek, sevilmek önemliydi. Bu alanda uğradığı düş kırıklıkları kendisini ve dünyayı algılamasını hızla değiştiriyor, alınganlıkları nedeniyle kuruyor, içe kapanıyor ve temeldeki kötü, sevilmeyen, değersiz kendilik duygusunun yeniden harekete geçmemesi için son bir defans olarak öfkeyi kullanıyordu. Ancak bir yanıyla gerçekliğe uymadığını fark ettiği bu öfkeyi açık bir şekilde dile getiremiyor, surat asma, dalma, ilgisizlik gibi pasif agresif yöntemlere başvuruyordu. Buna karşılık başkalarının ilgisizliği karşısında aşırı duyarlıydı. Bir başkasının darılması, ilgisizliği, uzaklığı onda öfke ve "yapışma" davranışı uyandırıyordu. Hızla telafi etme, ilişkiyi düzeltme çabalarına girişiyordu. Belli bir düzeyde yakınlaşma imkânı bulduğu babasına karşı derin sevgi ve saygı duyguları vardı. Ama bu sevgideki doyumsuzluk nedeniyle hafif kırgın, boynu-büküktü. Ama kırgınlığını, mahsunluğunu yarı neşeli, yarı mahcup tavırlarla gizlemeye çalışıyordu.

Annesiyle ilişkisi ise çok daha fazla çift-değerli özellikler taşıyordu. İyi bir kız olmak, derin suçluluk duygulan sebebiyle annesini onarmaya çalışmak gibi eğilimleri varken içten içe de bir türlü engel olamadığı isyankâr duygular geliştiriyor, zaman zaman davranış düzeyinde patlak veren bu duygular sebebiyle utanç, pişmanlık duygularına kapılıyor, bağışlanmak için yeniden onarma çabalarına girişiyordu. Kısaca annesiyle ilişkisini dengeli ve istikrarlı bir zemine oturtmakta zorlanıyordu.

Şimdi Asiye Hatun'un genel olarak kadınlarla ilişkisine bakalım. Ergenlik döneminden hemen sonra bu ilişkiler giderek bir 'farklılık' vurgusu kazanmaya başlamıştı. Kadınlara karşı açıkça belli etmek istemediği bir üstünlük duygusu vardı; derinde kadınları küçümsüyordu. Bunu onlara akıl öğretmek, yol göstermek şeklinde ortaya koyuyor, erkeklerin sahip olduğu

bilgiye, bilgeliğe kendisinin de sahip olduğu şeklinde adını koyamadığı bir hisse kapılıyor, ama karşıdan gelecek itirazlar karşısında da belli etmek istemediği ani bozulma duyguları ve öfkeler geliştiriyordu. Kadınlar karşısındaki kibirli olmasa da, gene de en azından ebeveynce bulunabilecek bu büyüklenmeci tavrı, uyandırdığı hayranlık ve haset sebebiyle yalnız kalmasına yol açıyor ve aslında hızla zedelenebilecek kendiliği nedeniyle kendisi de bu yalıtılmışlığı tercih ediyordu. Bununla beraber bu ilişkilerin uzun vadeye yayıldığı ve hafif çatışmalı tonlar aldığı durumlarda kendinde uyanan, özünde teşhirci, büyüklenmeci kendiliğiyle ilgili olmakla birlikte kendisinin de isimlendiremediği, karışık, yanaklarının al al olmasına sebep olan duygular giderek kaşlarını daha fazla çatmasına, sert belki kırıcı bir üslup kullanmasına sebep oluyordu.

Erkeklerle ilişkisi de açık bir şekilde çift-değerli bir karakter sergiliyordu. Bir yandan onu cezbeden erkekler karşısında yumuşama, gevşeme eğilimlerine girerken içinden hızla yükselen bir öfke dalgası bozucu, kesip atıcı, aniden sertleşip kısa bir süre için büyüklenmeci bir tavır almasına sebep oluyor, sonuç olarak erkekleri ürkütüyordu. Özellikle yaşıtı erkeklerin kendinden emin tavırları karşısında duyarlıydı. Bilinçdışı bir mekanizmayla yaşça daha büyük, daha güçlü erkeklere yönelirken onlarla kuracağı ittifak sayesinde aslında yaşıtı ve eşiti kendinden emin erkeklerin üstesinden gelmeye de çalışıyordu. Erkeklerle, özellikle yaşıtlarıyla yarışmacıydı. Muhtemelen erkek kardeş kıskançlığıyla beslenen bu yarışmacılık cinsel ketlenmelerine abartılı tonlar kazandırıyordu.

Metapsikolojik bakımdan temelde narsisistik yaralanmalar, ikinci derecede oidipal kompleksler ve penis haseti ile temellenen bu kişilik özelliklerinin Asiye Hatun açısından en acı verici yönü narsisistik zedelenmeye açıklığı, yoğun duygusal deneyimlerini kontrol edememesi ile ilgiliydi. Toplumsal uyumunu bozacak davranışlara dönüşmesini engellemeye çalıştığı bu duygusal çalkantı; gelişmemiş iç dünyasının gerçek dış dünyaya uyumda karşılaştığı bu güçlük onu giderek insanlardan, uyaranlardan uzak bir yaşam tarzına sevk etmişti. Yansızlaştırıp standartlaştırdıklarının dışında bir ilişkiye tahammülü yoktu. Bu korunaklı hayat tarzı onu dış kaynaklı uyaranlara karşı koruyor, depresif ve hastalık hastalığı tarzında kaygılı da olsa dengeli, yapılaşmış bir yaşam sürdürmesine imkân veriyordu.

Garip bir biçimde giderek şizoid kaçınmacı özellikler kazanan bu narsisistik, histerik, depresif nitelikli paradoksal kişilik huzuru, uyaranlardan kurtularak narsisistik ve çok küçük ölçüde oidipal tatmin bulduğu tarikat ilişkisinde bulmuştu.

Duygu dünyasının çalkantılarını yatıştıran ve ona heyecan, mutluluk, umut veren bu ilişki sistematik gelişimi içinde tatminkârdı. Her şeyden önce iç çalkantıları son bulmuş, dinginleşmişti. Geniş ölçüde arkaik büyüklenmeci, teşhirci narsisizminden kaynaklanan ancak erişkin yaşamda uygun davranışlara tekabül etmediği için bastırılıp ketlenmeye çalışılan duyguları, belli bir ideale yönelmek suretiyle uzun vadede tatmin bulacağı umudunu içeren bir kanalda yatışma imkânını kazanmıştı.

III. 2. Yukarda çizdiğim portreden emin değilim. Ama gene de bir ölçüde olsun gerçek Asiye Hatun'a benzediğini sandığım bu portreyi çizmiş olmak şu soruyu kaçınılmaz olarak devreye sokuyor:

"Peki Asiye Hatun'a sonra ne oldu?" Bu soruyu yanıtlamak, eğer şeyhi ölmemiş ve ilişkileri sürmüş olsaydı daha kolaydı. O zaman Asiye Hatun'un sonunda bu dünyada yaşarken belli bir huzura kavuştuğuna daha kolay hükmedebilirdim.

Vargımı açıklamam gerek: Psikanalitik görüşte iki karşıt eğilim vardır. İlkine, eski ve bizzat Freud'dan türeyene göre, aktarım ilişkisini doğrudan terapistin incelediği gibi hastanın da inceleyip anlaması gerçek bir iyileşmenin koşuludur. İkinci ve daha modem anlayışa göre bu bilişsel algılama zorunlu değildir, terapistin bütün boyutlarıyla algıladığı süreci hastanın yaşamış olması yeterlidir. Yani bu ikinci anlayışa göre "düzeltici duygusal deneyim" esastır; klasik olarak buna eşlik etmesi istenen bilişsel kendini kavrama gerekli değildir. Bu ikinci durumda terapist bilir, ama öğretmez. (Aslında gerçekte her terapi kısmen iki koşulu da sağlar.)

Şüphe yok ki eğer şeyh yaşasaydı en azından ikinci koşul sağlanmış olurdu. Bu durumda Asiye Hatun'un kazandığı mertebeler sayesinde kendine güven duygusunun, kendini algılama tonunun değişeceğine, sakin ve çalkantısız bir ruh haline kavuşacağına hükmedebilirdik. Çünkü psikanalitik sağaltımla ilgili ikinci ve modem varsayımın öngördüğüne benzer bir sürecin yaşanmış olduğunu kabul edebilirdik.

Asiye Hatun'un kendini bilmeden, tanımadan rahatlaması; kendini kandırarak da olsa huzura, kendine güvene, kendine saygıya kavuşması mümkün müydü?

Elbette evet. Zaten bu olumlu "normal" denen koşulları sağlayan kaç insan kendini gerçekten biliyor ki?

Ve kendini gerçekten tanıyan kaç insan mutlu?

Ancak Asiye Hatun'un şeyhi ile giriştiği "psikanalitik aktarım" (ya da tekamül) ilişkisi, şeyhin ölümü ile kesintiye uğruyor. Burada benim Asiye Hatun'un geçmişte kalan geleceği ile ilgili iki varsayımım olabilir. İlki Asiye Hatun'un şeyhi öldükten sonra da gelişmeye devam ettiği ihtimaline dayanıyor. Freud'un kendini analizi, gerçek bir analitik sürecin tek başına da sürdürülebileceğinin kanıtıdır. Asiye Hatun'un da hiç farkında olmadan -zaten aslında pek çok insanın yaptığı gibianalitik süreci tek başına önemli ölçüde ilerletmiş olması muhtemeldir.

İkinci ihtimal son rüya ile Asiye Hatun'un önce hipomanik bir aşırı uyarılma haline girip sonra şiddetli bir depresyon geçirdiğine işaret ediyor ki doğrusu ben ilk ihtimali varsaymak eğilimindeyim.

Yüzyıllar önce yaşamış bir kadının iç dünyası hakkında, birkaç rüyadan yola çıkarak nasıl böyle bir tipleme geliştirmeye cesaret edebildiğim -yani yazının başında kendime sorduğum soru-bir kez daha sorulabilir. Kişisel sezgilerim, eş-duyum yeteneğim ve klinik deneyimim bir kenara bırakıldığında bu soruya şöyle yanıt verebilirim: İlk olarak biyoloji sayesinde (korku, neşe, sevinç, vs. gibi) duyguların, duygu tonlarının türün evrimi bakımından en az yüz bin yıldır değişmeyen bir süreçte doğuştan refleks tarzında geldiğini ve toplumsal kültürel çerçevenin bu değişmeyen duygu deneyimlerine eşlik eden bir alt motif olduğunu biliyoruz. İkinci ve daha özel bir düzeyde psikanaliz sayesinde insanda tatmin edilmemiş ve tatmin edilemeyecek vahşi, hayvani bir yön olduğunu da biliyoruz. İnsanın bu kökensel tatminsizliği bir arzu, dolayısıyla bir fantezi üretmeye yatkındır. Aktarım ilişkisi, söz konusu tatminsizliği temsil eden fantezinin gerçekleşeceği şeklinde yanılsamalı bir umudun analitik atmosferde bilinçdışı yollardan harekete geçmesine dayanır. Asiye Hatun örneğindeyse çocuksu ve gerçekliğe uymayan fantezi onda bu umudu uyaran korunaklı tarikat ortamında yeniden harekete geçmişti.

Dinler Âdem ve Havva'nın yasak elmayı yedikleri için cennetten kovulduğunu söyler. Efsane insana şunu der gibidir aslında: Sana bütün bir cenneti versek bile sen bir elma fazlasını istersin. İnsan ruhunun en temel eğilimine, tamahkârlığa işaret eden bu efsane insanın bu dünyada vazgeçmeyi becerdiği ölçüde yeniden cennete kavuşacağını müjdeler. Acaba?

Psikanalizse yitirilmiş cennetle vaat edilmiş cennet arasındaki suçlu insana ne yitirilmiş ne de vaat edilmiş bir cennet olmadığını söyler. Ama insan gene de vazgeçmek zorundadır. Çünkü isterse vazgeçmesin! Varoluşçularsa kendini dünyaya atılmış olarak bulan insanın esas sorununun seçmek ve bunun doğurduğu sıkıntı olduğunu söyleyecektir. Oysa psikanalize göre esas sorun seçmek değil vazgeçmektir. Ve bu durumdaki insanın kökensel değilse de olgun durumu sıkıntı değil çaresizlik ve üzüntüdür, depresif durumdur. Ama psikanalitik vazgeçme insanın kendi vahşi esasını reddetmek, inkâr etmek ya da bastırmak anlamına da gelmez. Tam tersine insanın kendi hayvani özelliklerini görmesi, kabul etmesi yoluyla onlar karşısında bir mesafe alması, kendinde ve başkasında insani olan hiçbir şeyi inkâr etmeden, bastırmadan, farkında olarak ama belli bir mesafeden kontrol ederek yaşaması gerektiğini söyler.

İşte bu bilgi ve felsefe sayesinde Asiye Hatun'un gerçek kişiliğini tahmin edebiliyoruz.

IV. 1. Bu noktaya kadar, özellikle II. ve III. bölümlerde psikanalizi sorunsallaştırmaksızın, eleştirili bir teorik çerçeveye yerleşmeksizin naif bir tarzda çalıştık. Bizi Asiye Hatun'un psikanalitik açıdan incelenmesi ilgilendiriyordu. Psikanalizi çağlar ve kültürler üstü bir kurammış gibi ele aldık ve Asiye Hatun'un şeyhiyle ilişkisinden yola çıkarak bazı yorumlar yaptık. Ama acaba psikanaliz çağlar ve kültürler üstü bir kuram mı?

Aşağıda sürdüreceğim çalışma gerçek ifadesini ancak üç yüz yıllık felsefe tarihinin karşılaştırmalı okuması çerçevesinde bulabilir. Ancak böyle bir çalışmayı başka bir yerde yaptığım için bilindiğini varsaymakla yetineceğim (Tura, 2001). Demek ki şimdiye kadar izlediğimiz yolun tam tersinden çalışacağız artık; Asiye Hatun'la şeyhi arasındaki ilişkiden kalkarak ama gene psikanaliz içinde kalarak psikanalize eleştirili bir mesafe almaya çalışacağız.

Freud'dan beri naif psikanaliz evrensel bir kuram olduğunu iddia etmiştir. Psikanalizin en temel temaları olan narsisizm ve Oidipus kompleksinin adlarını antik mitlerden almış olması bile bu zaman-dışılığa işaret eder. Freud *Totem ve Tabu, Bir Yanılsamanın Geleceği, Musa ve Tek Tanrıcılık, Leonardo da Vinci'nin Bir Çocukluk Anısı, Uygarlığın Huzursuzluğu* gibi çalışmalarında psikanalizin bu çağlar ve kültürler üstü, zaman-dışı ve evrensel niteliğinde ısrarlı olmuştu. Böyle bir ısrar Aydınlanmacı tarih anlayışına yaklaşma eğilimi taşır. Uzunca bir akıl yürütmeden önce bu tezin doğruluğunu tartışmayacağım; tam tersine bu tezi doğru kabul edeceğim. Ancak belli bir akıl yürütmenin sonunda göstereceğim gibi psikanalizin gerçekten de çağlar üstü evrensel bir tez, yani bir toplumsal teori olabilmesi ancak kendine eleştirili bir tarzda yaklaşmasıyla mümkündür.

Psikanalize eleştirili bir şekilde yaklaşırken, yani psikanalizin nesnesi üzerinde bizzat kendisinin tarihsel-kültürel olarak şekillendirici etkinliğini hesaba katabilen bir teori olma yolunda evrilmesi gerektiğine işaret etmeye çalışırken gene Asiye Hatun olgusundan yola çıkacağım. Bu yeni inceleme düzeyinde Asiye Hatun'la ilgili olarak ileri sürdüğüm yorumların doğru olup olmaması hiçbir önem taşımıyor. Yalnızca Asiye Hatun'u psikanalitik incelemenin

konusu yaparken dayandığım başlangıç sezgisinden hareket edeceğim gene; Asiye Hatun'un şeyhiyle ilişkisinde bugün bizim aktarım fenomenlerinin analizinde gözlediklerimize benzer bir şeyler var; bence tartışılmayacak kadar açık bir benzerlik bu. Çağlar ve kültürler aşırı böyle bir benzerliğin varlığı bir açıdan psikanalizin evrenselliği tezini doğrular. Ama...

Asiye Hatun'un şeyhiyle aktarıma benzeyen ilişkisi tarihsel bir dönemde bir tarikat içinde, yani belli bir tarihsel-kültürel cemaatin oyun-gerçekliğinin değerler sistemi, etosu ve mitosu çerçevesinde gelişmişti. Şimdi aktarım benzeri ilişkinin gerçekleşmesinde, ilişkinin içinde geliştiği bu ideolojik etos ve mitos arızi midir?

Yani söz konusu ideolojik cemaatin etos ve mitosuyla kurulan oyun-gerçeklik olmasa Asiye Hatun isimli dişi homo sapiens Muslihüddin Efendi adlı erkek homo sapiense yönelik böylesine yoğun duygularla güdülenen bir ilişki kurma tarzı sergileyecek miydi?

Eğer bu soruya "hayır" yanıtını verirsek dürtü kuramından yapısal teoriye kadar uzanan bir yelpazede psikanalitik teorinin tüm kavramlarını yeniden elden geçirinceye kadar reddetmemiz gerekir; maalesef elimizdeki teori eksiktir. Çünkü durum böyleyse, yani kültürel cemaatin oyun-gerçekliği aktarım benzeri ilişkinin koşuluysa insan dürtüsel (veya içgüdüsel) yapılanmasının kültüre karşıtlık bakımından değil, tam da kültürellik bakımından ele alınması gereği doğar. Yani klasik psikanalitik tezlerin hilafına kültürel cemaat dürtüsel kökenli arzu bakımından baskılayıcı değil, tersine kışkırtıcı ve şekillendirici bir rol oynar.

Asiye Hatun'un şeyhine yönelik taleplilиği (onun tarafından onaylanma, kabul edilme arzuları) cemaat içinde değer kazanma, mertebe alma, üstün olma arzularıyla bağlantılı gibi durmaktadır. Eğer bu saptama doğruysa insani arzuyla cemaatçi iktidar arasında ilginç bir dinamik söz konusudur; bu noktada Freud'un hilafına Nietzsche haklıdır. Yani en temel insan güdülenmesi haz ilkesi çerçevesinde örgütlenmiş cinsel dürtülerden ziyade cemaatçi bir iktidar arayışlarıyla şekillenmektedir. İnsanda arzu cemaat içi iktidara yönelik çıkarcı bir yön alıyorsa uhrevi olanı korumanın yegâne yolu susmaktır; aksi takdirde dünyevi bir güç istenciyle uhrevi olanı ayırt etmek şahsın kendisi için bile olanaksız hale gelecektir. İşte Nietzsche bize bu dünyanın tüm-dünyeviliğini gösterirken bu küçük ama önemli ayrıntıyı görememiştir; insanda cemaatin oyunu içinde tüketilemeyen şahsi bir tortu mümkündür.

Eğer Asiye Hatun'un şeyhine aktarım benzeri duygular geliştirmesinde cemaatçi güdülenmelerin önemli bir rol oynadığını düşünüyorsak arzunun tarihsel şekillenmesinde ideolojik etos ve mitosun önemini reddedemeyiz demektir. Arzunun bu ideolojik yapısının analizi çağdaş toplumların değerlendirilmesi bakımından da anlamlı olacaktır. Günümüz cemaatlerinin (rocker'ların, entelektüellerin, büyük ve küçük burjuvaların ve kuşkusuz psikoterapistlerin) oyun-gerçeklikleri de kendi ideolojik etos ve mitosları çerçevesinde özetlenen arzu-iktidar dinamikleri bakımından kolayca incelenebilir gibi durmaktadır. Peki ama kuramı ve uygulamasıyla cemaatçi bir toplumsal pratik olarak psikanalitik kurumun arzuyu, dolayısıyla aktarımı; yani bizzat inceleme nesnesini şekillendiren tarihsel-kültürel etkinliği nedir?

Naif psikanaliz aslında kendi tarihsel-kültürel etkinliğiyle oluşturduğu ilişkiyi incelediğinin ne ölçüde farkındadır?

Aydınlanmacı anlayış karşısında ciddiye almamız gereken bu tarihselci soru, naif bir psikanaliz kavrayışından eleştirili bir psikanaliz kuramına geçebilmek için ciddiye almamız

gereken temel sorydur.

IV. 2. Analitik vazifenin yerine getirilmesinin yansızlık kuralıyla yakından bağlantılı olduğundan söz etmiştim. Peki ama analitik ortam analistin veya terapistin yansızlığına ne ölçüde imkân verir?

Kohut yansızlık ilkesinin analistin soğuk, uzak bir tavır içinde olması gibi kaba uygulamalannın yanlışlığına işaret etmişti. Çünkü bu şekilde yorumlanmış bir yansızlık analiz edilen tarafından yansızlık gibi yaşantılanmayacaktır. Ancak benim burada üzerinde durmak istediğim sorgulama çok daha kökensel bir anlam taşıyor; psikanalitik pratik kendi ideolojik etos ve mitosuyla kurulan oyun-gerçekliğinin dışında olanaksız olduğuna göre yansızlıktan nasıl söz edebiliriz?

Psikanaliz dünya ölçeğinde örgütlenmiş kurumlarıyla, analist olmaya ilişkin değerleriyle, kurumsal iktidara yönelik kendi iç dinamikleriyle bir cemaat içinde ifa edilen bir oyun-gerçekliktir. Bu haliyle herhangi bir toplumsal pratikten farkı yoktur. Eğer psikanaliz gibi kurumlaşmış bir pratiğin kendi yarattığı etos ve mitos olmasa kim analiz edilmek isterdi?

Yani analiz edilen önceden ideolojik olarak belirlenmiş olmasa aktarım ilişkisi doğacak mıydı?

Eğer aktarımı sağlayan psikanalitik kurumun kendi nesnesi üzerindeki ideolojik etkisiyse, bu durumda analiz kendi yaratmadığı neyi gözlüyor olabilir?

Ya da analiz evrensel (tarih aşırı) insan tepkilerinin analizini kendi tarihsel etkinliğinden nasıl ayrıştırabilir?

Psikanaliz geçtiğimiz yüzyıl boyunca gelişmiş, tarihsel etkinliği bakımından yüzyılın ortalarında tepe noktasına ulaşarak giderek belli bir çizgide dengelenmiş naif modernist bir toplumsal pratiktir. Naiftir, çünkü eleştirili bir tarzda kendi araştırma nesnesini şekillendiren tarihsel-kültürel-ideolojik etkilerini görmezden gelir. Modernisttir, çünkü tarihi, bugün sanki tarih dışı bir merkezmişçesine değerlendirir; kendi cemaatçi yapılanmasını görmezden gelir.

Eleştirili bir psikanaliz kuramının sorması gereken temel sorulardan biri de psikanalizin niçin tarihin bu döneminde etkinlik kazandığını araştırmakla ilgilidir. Yirminci yüzyıl batı toplumları psikanaliz gibi bir toplumsal oyun-gerçekliğe niçin bu denli etkin bir rol vermiştir?

Bu süreçte toplum düzeyinde giderek etkileri artan yalnızlık mı söz konusu edilmelidir?

Kadının toplumsal işlevi ve rolündeki hızlı değişim mi?

Geleneksel toplumların temelini oluşturan akrabalık yapılarının sarsılması mı?

Laikleştirilmiş, meşrulaştırıcı toplumsal söylemleri aşkın dayanaklarını kaybetmiş bir dünyada dünyevi yaşamları temellendirecek yeni ve içkin bir temel arayışı mı?

Ailenin ve geleneksel babalık işlevinin yıkılmaya başlaması mı?

Bütün bu sorular psikanalizi terk etmemizi değil, daha sağlam bir şekilde yeniden kurmamızı sağlayabilecek sorulardır. Çünkü kendi tarihsel etkinliğinin bilincinde olan bir psikanaliz; yani eleştirili psikanaliz daha iyi bir psikanaliz olabilir.

Psikanalizde tarihsel ve evrensel olan nelerdir?

IV. 3. Asiye Hatun'un şeyhiyle ilişkisi tarihte yalnız bir kez olmuş, tekrarlanamayacak bir olaydır. Tarihselci okullar tarihsel olayların bu tekillikleri nedeniyle doğa bilimlerinden devşirilen pozitivist yöntemlerle incelenemeyecekleri tezini ileri sürmüşlerdir. Bir başka deyişle evrensel yasalar tekil bir olayı tüm özgünlüğüyle anlamamıza imkân vermezler; tekil olayı evrensel kurallar açısından ele alırken tekildeki özgül yanı gözden kaçırmış olurlar.

Yukarda Asiye Hatun'un naif psikanalitik açıdan ele alınması, onu bugün de yaşayabilecek bir insanın kişilik özellikleriyle karşımıza çıkardı. Yaptığımız çözümleme yanlış olsa bile, yani gerçek Asiye Hatun tamamen başka bir kişilik örgütlenmesine sahip olsaydı bile, bugün de tanımlayabileceğimiz bir kişiliği olacaktı. Üstelik psikanalizin evrenselleştirici yorumsama yöntemi sayesinde tarihteki bu tekil olayın kimi yönlerini daha iyi anlayabildiğimize şüphe yok. O halde tekil ve benzersiz olarak anlaşılmadan kalan nedir?

Şüphesiz yaptığımız çözümleme çerçevesinde Asiye Hatun'un mektuplarında dile gelen özgül deneyimin kendisi tekil ve benzersiz olarak anlaşılmadan kalmıştır. Onun Tanrı'yla, dünyeviliği aşkın olanla ilişkisi sorgulanmamıştır. Bu ilişki tüm-dünyalı bir hale getirilmiştir, evrenselleştirilmiştir, psikolojikleştirilmiştir. Belki de psikanalizin kaçınılmaz yavanlığını tam da bu tüm-dünyalılığında aramak gerekir. Fakat tüm tekilliği ve benzersizliğinde bu aşkın deneyimi de ancak eş-duyum yoluyla anlayabiliriz veya bu deneyim asla anlaşılamaz. Ama özgül deneyimin asla anlaşılmayacağını kabul edersek tarihsel bir çalışma yapma imkânı yok demektir. Ama eğer tekil deneyimi eş-duyum yoluyla anlayabileceğimizi düşünüyorsak bizim insani anlama deneyimimizi, anlamaya çalıştığımız öteki insani deneyimle birleştiren evrensel bir yol var demektir.

Asiye Hatun'da psikanalitik incelemenin anlayamadan bıraktığı özgül yön onun aşkın olana yönelik mistik deneyimidir. Gerçekten de bu yön incelememizin hiçbir kaleminde gündeme gelmemişti. Ama aşkın olana yönelik mistik deneyimde de evrensel bir şey yok mudur?

O halde Asiye Hatun'un deneyiminde tarihsel olan nedir?

Sh: 11-48

Kaynak: Saffet Murat Tura, Şeyh ve Arzu ,Metis Yayınları, Birinci Basım: Aralık 2002, İstanbul

**

"ŞEYH VE AYNA"YA EK

Burada kendi çalışmalarımdan birini, "Şeyh ve Ayna"yı örnek vereceğim.[12] Bu çalışmayı yeni bir yorumla okumak, burada ele aldığımız konuyu, yani ilk bakışta aynı sinir sistemi durumunu temsil ediyormuş gibi duran dilsel bir ifadenin farklı sosyal pratiklerdeki anlamının da farklı olabileceğini daha rahat görmemizi sağlayacak.

"Şeyh ve Ayna"da tarihçi Cemal Kafadar'ın Topkapı Sarayı kütüphanesinde bulduğu bazı "Rüya Mektupları"nı yorumlamıştım. On yedinci yüzyılda Üsküp'te yaşadığı anlaşılan Asiye Hatun'un şeyhine yazdığı ve bazı rüyalarını anlattığı mektuplardı bunlar. Bu değerli çalışmadaki mektupları okurken söz konusu şeyh-tarikat-mürit ilişkisinin psikanalist-psikanaliz-analizan ilişkisine benzeyen bazı özellikleri olması dikkatimi çekmişti. Böylece

söz konusu rüyaları iki farklı "oyun-gerçeklik" ya da bu kitabın diliyle söylersek iki farklı sosyal yaşam pratiği, tarikat ve psikanaliz sosyal yaşam pratikleri çerçevesinde anlamlandırmak, bu sosyal yaşam pratikleriyle rasyonel ilişkisi bakımından yorumlamak mümkün oluyordu. Bildiğim kadarıyla o güne kadar aynı rüyanın anlamının iki farklı sosyal pratik içindeki analizi ne Freud ne de başka bir analist tarafından yapılmıştı.

Önce bu rüya yorumlarından basit denilebilecek birini aktarmak istiyorum: Rüya kısaca şöyle: "Asiye Hatun evinde yerin altından Medine'ye giden kısa gizli bir yol bulur. Bu yolu kimse (aptalın biri) görmesin diye tıkar. Ayrıca metinden anladığımız kadarıyla o günlerde Asiye Hatun'un gerçek yaşamda şeyhine karşı bir isyanı söz konusudur; bu nedenle suçluluk duyguları yaşamaktadır." Rüyayı şöyle yorumlamıştım: "Medine'ye giden biri uzun diğeri kısa iki yolu kendiliğin idealler ve ihtiraslar şeklinde özetlenen iki kutbu olarak düşünebiliriz. İdealler uzun ve meşakkatli yoldur. İhtiraslarsa kısa zamanda tatmin bekler. Asiye Hatun, bir önceki ayna rüyasında yeniden harekete geçtiğini gördüğümüz ihtiraslarını (arkaik narsizmini) toprağın altına -bilinçdışına-gizlemektedir. Bununla birlikte Asiye Hatun'un ne zaman isterse gizlice bu yolu kullanabileceği şeklinde bir düşüncenin rüyada yer aldığı düşünülürse bastırmanın tam olmadığını, yalnızca şeyhinden (aptalın birinden) gizlemeye; kişiliğinin bütününden ayrı bir yönde gizli tutmaya çalıştığını söyleyebiliriz."

Aslında bu yorumun psikanalizin nesnelci anlayışıyla uyuşmayan bir ifadeyle yazıldığını kaydetmeliyim. Çünkü bu ifadeden Asiye Hatun isimli öznenin bilinçli veya bilinçdışı bir şekilde zihinsel süreçlerini yönlendirdiği gibi bir sonuç çıkmaktadır. Daha önce, Wittgenstein'ı tartışırken çeşitli bilimlerde günlük dilsel alışkanlıklardan kurtulamamaktan kaynaklanan bu tipte hataların sıklıkla yapıldığını görmüştük: bitkiler fotosentez yapmadığı gibi Asiye Hatun da zihinsel süreçlerini yönlendirmez. Bu bakımdan psikanaliz Freud tarafından nesnel (öznesiz) zihinsel süreçlerin çatışmalarını incelemek bakımından düşünülmüştür. Yukarıda da belirttiğim gibi psikanalitik arzu şahıs-altı düzeyde yer alan öznesiz (nesnel) bir maksada sahip bir parça olarak ele alınmalıdır. Bu durumda ruhsal aygıt da farklı parçaların (arzuların) çatışıp uzlaştığı rasyonel bir örgütlenme halini alacaktır. Okurun psikanalizi doğru anlamak için yukarıdaki yorumu düzelterek okuması gerekir. Burada bu önemli noktayı daha fazla incelemeden geçeceğim.

"Şeyh ve Ayna"da bu gibi rüyalardan yola çıkarak Asiye Hatun' un iç çatışmalarını, kişiliğini, bir ölçüye kadar çocukluğunu kurgulamıştım. Şimdi bu yorumun natüralist hermeneutik dilsel anlam teorisine ne bakımdan uygun olduğunu göstermek için bu rüyayı niçin böyle yorumladığımı açıklama gereğini duyuyorum. Bu rüyanın bazı bakımlardan psikanaliz uygulamasına benzeyen tarikat sosyal yaşam pratiği içinde görülmüş olması önemli. Üstelik "Rüya Mektuplarında tek tek rüyalar değil, rasyonel olarak bütünleştirilebilecek bir dizi rüya söz konusuydu. Ne demek istediğimi anlatmak için karşı-olgusal akıl yürütmeden yararlanayım.

Şimdi tek başına şöyle bir rüyayla karşılaştığımı düşünelim: "Kadının biri evinin altından Medine'ye giden kısa bir yol olduğunu görür rüyasında. Sonra aptalın biri görmesin diye gizler bu yolu." Açıkçası tek başına böyle bir rüyanın psikanalitik anlamını çözüm-leyemezdim. Demek ki tarikatte şeyh-mürit ilişkisinin, parçalan rasyonel tarzda örgütlü bir bütün oluşturan bir sosyal yaşam pratiği olması, rüyaların psikanalitik yorumu açısından vazgeçilmez bir unsurdur. Şimdi bir de rüyayı niçin böyle yorumladığıma bakalım.

Kabaca ifade edersem tarikat denen sosyal yaşam pratiği, müridin şeyhin kılavuzluğunda mistik açıdan olgunlaşması, mertebe alması maksadına yönelik olarak örgütlü olan parçalardan oluşmuş bir sosyal yaşam pratiği olarak düşünülebilir. Asiye Hatun da gördüğü rüyaları bu maksada uygun olarak şeyhine mektupla bildirmektedir. Rüyaları yorumlarken, bunların rasyonel bir bütün oluşturması gerektiği varsayımına dayandım. Daha önceki rüyalarda ve rüyaların bütünü göz önüne alındığında rasyonel bir bütünün ortaya çıkması için Asiye Hatun'un büyüklenmeci kendilikle ilgili ihtiraslarının hesaba katılması gerekiyordu. Bu durumda mektuplarda pek net olmayan bir konuyu, Asiye Hatun'un söz konusu rüyayı görmeden önce şeyhine isyanını, sonrasında yaşadığı suçluluk duygularını, bütün bunların Asiye Hatun'un bir an önce ilerlemek isteyen ihtiraslı yapısıyla alakalı olabileceğini düşündüm. Epistemik [epistemik, insan bilgisi/anlaması çalışmalarına ait, farkındalık/idrak çalışmalarına ait] olarak berrak olmayan bu zeminde olay bu şekilde düşünüldüğünde ortaya bütünle uyuşan bir parça çıkıyor, parça bütüne uyuyordu.

O halde olay şöyle gelişmiş olmalıydı: Asiye Hatun'un hızla mertebe alma çabalarından (ihtiraslarından) rahatsız olan Şeyh bilmediğimiz bir şekilde onu uyarıyor, bunun üzerine Asiye Hatun önce isyan ediyor, sonra suçluluk duygularına (cezalandırılma korkusuna) kapılıyordu. Epistemik olarak berrak olmayan bu zeminde olayı bu şekilde kurgulama, rüyaların bütününden çıkan rasyonel örgütlenmeye uygundu. Burada kafatasındaki "büyük delik"in konumundan yola çıkarak Australopithecus africanus'un dik yürüme maksadına yönelik rasyonel tarzda örgütlü olan anatomik parçalarının (örneğin kalça ekleminin) nasıl olması gerektiğini kurgulayan Dr. Dart'tan farklı düşünmemiştim aslında. Eğer olay böyle gerçekleştiyse rüya da anlam kazanıyordu. Medine'ye giden kısa yol arkaik ihtirasları temsil ediyor, Asiye Hatun hâlâ kızgın olduğu şeyhi ("aptalın biri") görmesin diye ihtiraslarım gizlemeye çalışıyor, ama onlardan tümüyle de vazgeçmiyordu. Olaya böyle bakınca rasyonel bir bütün çıkıyordu karşımıza.

Hatırlarsanız giriş bölümünde aşağı yukarı şöyle bir yorum tanımı vermiştim:

"Yorumlama, epistemik açıdan saydam olmayan bir zeminde bir insanın veya insan gibi davranan bir varlığın dilsel ve dilsel olmayan davranışlarının veya bu tipten bir varlığın ürünlerinin ya da bazı doğa ya da toplum olaylarının rasyonalitesini azamileştirme yoluyla bunları bizim için anlaşılabilir kılmaktır."

Yaptığım psikanalitik yorum bu tanımı karşılıyor. Çünkü artık rasyonel bir bütün dediğimizde, parçalan belli bir nesnel maksadı karşılamak için örgütlenmiş, yani iç tutarlılığı olan bir bütünden söz ettiğimizi biliyoruz. Benim rüya yorumlarım da epistemik olarak berrak olmayan bir zeminde (süreçle ilgili pek çok şeyi bilmiyorduk) rasyonel iç tutarlılığı olan bir bütün kurgulamaya yönelikti. Dikkat ederseniz bu tutumum bir önceki bölümdeki avcı anekdotunda ya da Dr. Dart örneğinde gördüğümüz hermeneutik tutumdan hiç farklı değildir.

> Hermeneutik (yorumsama), ilkin Hristiyan teolojisi alanındaki yorum tartışmalarından ortaya çıkan bir anlam ve metodoloji bilgisi. Daha sonra terim teolojik sahanın dışına çıkmış ve daha genel anlamda yorum araştırmalarıyla ilgili felsefi bir disiplin haline gelmiştir. Antik Yunan Tanrısı Hermes, yer (insanlar) ile gök (tanrılar) arasında bağ kurucu ve yeryüzünde yukarının (tanrısal olanın) yorumcusu (hermesneuta) olarak kabul görmekte idi. “Hermenötik” denilen bu kelime kaynağını Hermes’in bu fonksiyonundan alır. Hermönetik (Hermeneutics) sözcüğü bir metnin

içrek (ezoterik) anlamının bulunması, bir metnin asıl maksadının anlaşılması anlamlarında kullanılmaktadır ve yorum ilmi olarak kabul edilir.

Ben de böylece bir bulmaca çözer gibi Asiye Hatun'un mektuplarında ortaya çıkan parçalardan yola çıkarak rasyonel tarzda örgütlü (Asiye Hatun'un kişilik özelliklerini belirleme maksadına uygun olarak örgütlü) bir bütüne ulaştım. Bu bütünün parçalarının her birinin anlamı, bütünle maksadına uygun ilişkisinde ortaya çıkıyordu. Böylece rüyalardan yola çıkarak Asiye Hatun'un kişiliğini, nasıl bir çocukluk geçirdiğini vs. rasyonel bir bütün oluşturacak şekilde kurgulamayı başardım. Kuşkusuz asla doğrulayamayacağım bir psikanalitik kurgu çerçevesinde. *Ancak "Şeyh ve Ayna" alışılmış bir psikanaliz çalışmasını aşan yönler içeriyordu. Çünkü tarikat sosyal pratiğindeki anlam araştırmasıyla psikanaliz sosyal pratiğindeki anlam araştırması karşılaştırılmış, anlamın çok-katmanlılığı üzerinde durulmuştu bu çalışmada.* Bir başka deyişle rüyalar her iki sosyal pratikle rasyonel ilişkileri bakımından ele alındığında, birbiriyle ilişkili ama farklı anlamlarda yorumlanabiliyordu. Bir yorum (tarikat sosyal yaşam pratiği içindeki anlam) diğer yorumla (psikanalitik anlamla) aynı neticeyi vermeyebiliyordu. Psikanalitik yorum Asiye Hatun'un kişilik özelliklerini ortaya çıkarır; ama bu özellikler onun şeyhiyle ***tarihsel olarak belirlenmiş*** bir sosyal yaşam pratiği içinde kurduğu ilişkinin (tarikat ilişkisinin) ***dini-mistik*** yönünü hiçbir şekilde açıklamaz. Yani rüyalarda psikanalizle açıklanamayacak bazı tarihsel-kültürel anlamlar da söz konusuydu. Bu yüzden, psikanalitik bir çalışma olduğu kadar psikanalizin evrensellik iddialarını da tartışmaya açan bu çalışmanın tezi bu kitapta geliştirdiğim natüralist hermeneutik anlam teorisi bakımından yeniden okunursa daha iyi değerlendirilecektir.

Nasıl?

Tarikat sosyal yaşam pratiğinde Asiye Hatun'un rüyalarının anlamı farklı şekilde ortaya çıkar. Tarikat gibi mistik deneyime dayanan ve biyolojik organizmanın (insanın, bu örnekte Asiye Hatun isimli organizmanın) mistik düzeyde olgunlaşması maksadına yönelik olarak örgütlenmiş bir sosyal yaşam pratiğinde ortaya çıkan anlam, psikanalitik sosyal yaşam pratiğinde ortaya çıkan anlamdan farklıdır. Tarikat sosyal yaşam pratiğinde rüya ya da halüsinasyon gibi öznel deneyimler bir doğa olayı olarak ele alınmaz. (Oysa psikanaliz, en azından Freud bunların bir doğa olayı olduğunun pekâlâ farkındadır elbette.) Bu rüya ve halüsinasyonlar bu sosyal yaşam pratiğinde organizmanın sinir sisteminin bir durumu hakkında değil, onun doğal olmayan varlığının (örneğin ruhunun) bir durumu hakkındadır. Ama bu nokta önemli değil. Çünkü psikanaliz de rüya ya da halüsinasyonları sinir sisteminin bir durumu gibi değil, bir tür zihin durumu olarak ele alıyor sonunda. Burada esas önemli olan, her iki sosyal yaşam pratiğinin farklı maksatlar çerçevesinde örgütlenmiş pratikler olmasıdır.

Tarikat sosyal yaşam pratiği mistik derinleşme maksadına uygun olarak örgütlenmiştir. Dolayısıyla Asiye Hatun'un rüyaları bu rasyonel bütünün rasyonel parçalan olarak anlam kazanır. Kuşkusuz bu pratiğe yabancı olanların anlamını yorumlayamayacağı bir anlamdır bu; söz konusu "mistik" anlamın ne olduğunu bu yüzden söyleyemeyeceğim. Tıpkı psikanaliz sosyal yaşam pratiğine yabancı olanların aynı rüyanın psikanalitik anlamını söyleyemeyeceği gibi.

Söz konusu mistik yorumun ortaya çıkardığı anlamın doğruluğu ya da yanlışlığı tarikat pratiği içinde belirlendiğinden bu pratiğin dışında olanlar tarafından tartışılamaz; ama ***makul***

olup olmadığı helozonik tarzda genişleyen rasyonel örgütlenmeler açısından pekâlâ tartışılabilir.

Benzer şekilde yazılı bir metnin, örneğin bir romanın yorumlanmasında ikiden fazla düzey olduğunu kabul edebiliriz. İlk olarak roman elbette kendi içinde anlaşılabilir; çünkü kendi kurgusal sosyal yaşam pratiğini kurar. Bu durumda her bir dilsel ifade öğesi, romanın kendi kurgusal ama rasyonel sosyal yaşam pratiğiyle rasyonel ilişkisi bakımından aktüel-etkin bir anlam kazanır. ***Yani bir metin kendi içinde ele alınıp yorumlanabilir.*** Ama roman, helezonik bir şekilde parçası olduğu gerçek (tarihsel) sosyal yaşam pratiği bakımından ele alındığında da aktüel-etkin bir anlam kazanır. Yorumda bu tarihsel ve kurgusal sosyal yaşam pratikleri düzeyleri karşılaştırmalı olarak ele alındığında romandaki dilsel ifadelerin aktüel-etkin anlamları giderek farklılaşan şekilde ortaya çıkacaktır. Sosyal yaşam pratikleri helezonik tarzda genişlediği ölçüde anlam araştırması da helozonik tarzda genişleyecektir.

Helozonik genişlemeyi metafizik sosyal pratik düzeyine kadar gerçekleştiren anlam araştırması ise felsefenin işidir.

Bu durumda metafizik sosyal yaşam pratiği insan anlama kapasitesinin üst sınırıdır. Bütün aktüel-etkin anlamların nihai anlamını kazandığı yerdir metafizik. Yaşamımızın anlamı sorusu da ancak metafizik sosyal yaşam pratiğiyle rasyonel ilişkisi bakımından ele alınabilir.

Asiye Hatun'un rüyalarına dönersek, orada dilsel bir ifadenin ve ona neden olan sinir sistemi durumunun anlamının, içinde yer aldıkları sosyal yaşam pratiğiyle rasyonel ilişkisi olduğunu görüyoruz. Demek ki Asiye Hatun'un rüyaları psikanaliz sosyal yaşam pratiğinin parçası olarak benim söz konusu çalışmamdaki yorumlarımla açığa çıkardığım anlama sahip olacaktır. Ama bu rüyaların tarikat sosyal yaşam pratiğinin parçası olarak farklı anlamları da vardır. (Burada dilbilimsel anlamla aktüel-etkin anlam arasındaki farka bir kez daha değinmek gerekiyorsa da konuyu fazla uzatacağından girmeyeceğim.)

Sonuç itibariyle ilk bakışta bir ve aynı dilsel ifade gibi görünen maddi olayların anlamı, parçası oldukları sosyal yaşam pratikleri değiştikçe değişecektir. Asiye Hatun'un rüyalarının psikanalitik ve mistik yorumları farklıdır. Bu sonuç da natüralist hermeneutik çerçevesinde ileri sürdüğümüz anlam teorisini destekler: Dilsel bir ifadenin ve ona neden olan sinir sistemi durumunun anlamı, parçası olduğu rasyonel (maksadına uygun) olarak örgütlenmiş sosyal yaşam pratiğiyle rasyonel ilişkisi bakımından yorumlanabilir.

Sh:226-232

Kaynak: Madde ve Mana Rasyonalitenin Kökeni Saffet Murat Tura, Metis Yayınları, 2010, Birinci Basım: Mart 2011,İstanbul

Kitabın Kaynakçası

Chasseguet-Smirgel, J. (1975), ***L'Ideal du Moi,*** Tchou.

Freud, S. (1905), "Three Essays on the Theory of Sexuality", ***StandardEdition*** (***SE***) 7; 125-245, Hogarth Press, 1953.

(1915), "Instincts and Their Vicissitudes", ***SE*** 14; 117-40, 1957.

Gadamer, H. G. (1960), ***Truth and Method*** (İngilizce çeviri), Sheed and Ward, 1975.

(1973-1990), "Autopresentation" (Fransızca çeviri), ***La Philosofie Hermeneutique,*** PUF, 1996 içinde, s. 169-74.

Gunderson, J. G. (1984), ***Borderline Personality Disorder,*** American Psychiatric Press.

Heidegger, M. (1927), ***Etre et Temps*** (Fransızca çeviri), Gallimard, 1976.

(1949), "Le Mot de Nietzsche 'Dieu est mort'" (Fransızca çeviri),

Chemins qui ne menent nulle part, Gallimard, 1997 içinde, s. 253-322.

(1954a), "Depassemant de le Metaphysique" (Fransızca çeviri), ***Essais et Conferennces,*** Gallimard, 1999 içinde, s. 80-115.

(1954b), "Qui est Le Zarathoustra de Nietzsche?" (Fransızca çeviri),

Essais et Conferences, Gallimard, 1999 içinde.

Husserl, E. (1907), ***The Idea of Phenomenology*** (İngilizce çeviri), Nijhoff, 1964.

(1913), ***Ideas pertaining to a pure Phenomenology and to a Pheno*** menological Philosophy *(İngilizce çeviri), First Book, Kluwer, 1983.*

Kafadar, C., yay. haz. (1994), ***Asiye Hatun: Rüya Mektupları,*** Oğlak Yayınları.

Kemberg, O. (1975), ***Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm,*** çev. M. Atakay, Metis Yayınları, 1999.

(1992), ***Sapıklıklarda ve Kişilik Bozukluklarında Saldırganlık,*** çev. B. *Büyükkal, Metis Yayınları, 2000.*

Kohut, H. (1971), ***Kendiliğin Çözümlenmesi,*** çev. C. Atbaşoğlu, B. Büyükkal, C., İşcan, Metis Yayınlan, 1998.

(1977), ***Kendiliğin Yeniden Yapılanması,*** çev. O. Cebeci, Metis Yayınlan, 1998.

Mahler, M. ve diğ. (1975), ***İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu,*** çev. Ali Babaoğlu, Metis Yayınları, 2002.

Kaynak: Saffet Murat Tura, Şeyh ve Arzu ,Metis Yayınları, Birinci Basım: Aralık 2002, İstanbul

ŞEYHEFENDİNİN RÜYASINDAKİ TÜRKİYE

Hzl. İsmail KARA,

ŞEYHEFENDİNİN RÜYASINDAKİ TÜRKİYE

II. Abdülhamit döneminde Şeyhülislâmlık'ta görev yapmış Şeyh Rahmi Baba 1930'lu yıllarda şeyh ve halife arkadaşlarını gizlice Anadolu'nun bir kasabasına davet eder. "Kahriye" okunacak, yani “Ya Kahhâr" zikri çekilerek Mustafa Kemal'in ve rejiminin "kahr u tedmiri" için dua edilecektir. Davet kabul görür ve gizlice toplanılır.

Kahriyenin okunacağı sabaha birkaç saat kala Şeyh Efendi bütün niyetlerini altüst edecek bir rüya görür:

Bir dünya haritası. Ortasında Türkiye. Türkiye toprakları dünyanın diğer bölgelerinden bariz bir şekilde ayrılırcasına yemyeşil. Fakat etrafı, sınırları simsiyah, hayli kalın, lâkin alçak duvarla çevrili. Peygamber Efendimiz haritanın başında ve insanların gözüönünde dünyayı yeniden taksim ediyor; şurayı şuna, burayı buna verin diye emirler veriyor, etrafındakiler de gerekeni yapıyorlar.

Mustafa Kemal, Trakya bölgesi gibi bir yerde duruyor. Yüzü Peygamber Efendimiz'e dönük değil ve duruşundan anlaşıldığına göre mahçup ve tedirgin bir durumda; bu yüzden Efendimiz'e bakamıyor. Sıra Türkiye'nin kime verileceğine geldiği zaman Şeyh Efendi gözlerini beş açıyor ve pürdikkat kesiliyor. Peygamber Efendimiz yüzünü çevirmeden yalnız eliyle işaret ederek "burayı şuna verin" buyuruyorlar. Burası dediği Türkiye'dir, şu dediği de Mustafa Kemal'dir.

Şeyh Efendi kan ter içinde uyanır. Düşüncelidir. Niyetiyle rüyası arasında bir müddet gider gelir. (Tasavvuf ve tarikat kültüründe rüya, doğrudan bilgi kaynaklarından biridir). Abdestini alır, namazı cemaatla kılmak için arkadaşlarının yanına gider. Namaz eda edilir, dua biter, Fatiha çekilir. Herkesin kahriye okumaya geçilecek dediği bir anda Şeyh Efendi rüyasını anlatmaya başlar...

Rüyayı şöyle yorarlar: Türkiye yemyeşil olduğuna göre bu hayra, İslâm'a alâmettir ve durumun esas itibariyle iyi olduğunu gösterir. Etrafındaki duvarların kaim ve siyah oluşu tedirginlik verici; çünkü siyah küfür işaretidir, fakat alçak oluşları mevcut menfi durumun çok uzak olmayan bir zamanda aşılabileceğini gösteriyor. Gerek Efendimiz'in ona karşı tavrı, gerekse Mustafa Kemal'in duruşu menfi... Fakat Türkiye'yi ona veren Hz. Peygamber olduğuna göre buna karşı çıkamayız.

Kahriye okumaktan vazgeçilir ve şeyhler, halifeler memleketlerine dönerler...*

Bu rüyanın detaylarını ciltçi Ahmet Ağabey'e borçluyum. Özal'ın cumhurbaşkanı seçildiği günün ertesinde Cağaloğlu'nda karşılaşmıştık. Özal'ın kişiliği ve icraatı üzerine daha önceleri çokça konuşmuşluğumuz vardı. Kendisi Özal hayranıydı ve bu konuda hiçbir zaman anlaşamadık. Anlaşmak ne kelime, benim her seferinde "yanılıyorsun Ahmet Ağabey, Özal'ın kendisine mahsus hemen hiçbir görüşü yok, fakat tecrübeli ve zeki olduğu için yapmaya icbar edildiği şeyleri kendisi yapıyormuş gibi gösteriyor" gibi sözlerime içerliyordu. Çünkü bu rüyayı gören Şeyh Efendi'den el alan bir zata mensuptu ve tabii olarak alçak siyah duvarların

aşılacağı zamanın gelişini bekliyordu. Durdu, ışıldayan gözleri ve hevesle telaffuz edilen kelimelerle konuştu: "Yarın cuma. Cumhuriyet tarihinde ilk defa cumhurbaşkanlığı forsunu taşıyan bir araba Kocatepe Camii'ne yanaşacak. Siz de göreceksiniz... "

Sh: 9-10

BİR ŞEYH EFENDİNİN MÜHENDİSLERE BAKIŞI

Şeyh Abdülaziz Bekkine merhumu tanır mısınız bilmiyorum. Son devir Halıdî Nakşiliği'nin yetiştirdiği en ulu ve derya gönüllü insanlardan biri olarak tanınıyor. Biz de onu özellikle müritlerinden merhum Nurettin Topçu vasıtasıyla öyle tanıdık. Ömrünün büyük bir kısmını imamlık ve hatiplik görevi doldurdu. Cemaatının önemli bir kısmı onun aynı zamanda büyük bir âlim, başarılı bir hoca (müderris) ve şeyh olduğunu farketmedi. Yıllarca Arapça ve İslâmî ilimler okuttu. Talebelerinin kahir bir ekseriyetine tasavvuftan, şeyhliğinden bahsetmedi. (Kendisinden yıllarca ders okuyan Prof. Dr. Nazif Şahinoğlu beyefendi bu durumun yaşayan şahitlerinden biri.) Bu iki grup onda olgun bir insanın ve bereketli, feyizli dersler veren bir hocanın yüzünü temaşa ettiler. Ya müritleri? Herhalde merhumun çok yönlü şahsiyetini tanımakta en şanslı onlar idi. 1952 yılında göçüp Edirnekapı Sakızağacı şehitliğine sırlandığı zaman yetimliğin ağır yükü omuzlarına çöken insanlar vardı.

Tabip talebelerinden birinden dinlemiştim. Şeyh Abdülaziz Efendi merhum, bir sohbetinde şu cümleleri söylemiş:

"Biyoloji ve tıpla uğraşanlar tabiat kanunlarına mahkum olurlar. Hukukçular insan elinden çıkma kanunların zebûnu. Hesapla (matematikle) meşgul olanlar hayalcilikten kurtulamaz. Onun için bizim bunlarla fazla ilgilenmemiz uygun değil. Hendese ile uğraşanlarda hayalcilik olmaz, hendese insanı muhafazakâr yapar. Onun için mühendislerle özellikle meşgul olalım."

İlk bakışta şaşırtıcı değil mi? Bir şeyh efendi bu kadar "realist" olsun ve daha sonra memleketin başına musallat olan, maddi kalkınmanın sınırlı alanlarından başka bir şey görmeyen, o alanda da ne kadar başarılı oldukları çok su götüren mühendislerden yana tavır koysun; hatta kendisi ve etrafında bulunan insanlar için böyle bir önemli meşgale alanı açsın!

Tanıyabildiğimiz kadarıyla merhum Abdülaziz Efendi realist falan değildi, böyle bir bakışaçısı ve tavır, mesleği, meşrebi ve hayatıyla da uyuşmuyor. Nurettin Topçu merhumdan öğrendiğimize göre etrafında dört dönen (şimdi yüksek yerlerdeki) mühendislerden de çok hoşnut değildi.

O zaman bu sözleri nasıl anlamalı?

Modernleşme ile birlikte gelen bilim hayranlığı ölçüsünü kullanmak burada çok işimize yaramaz. Çünkü Şeyh Efendi biyoloji, tıp, matematik, hukuk gibi o dönemde çok itibarlı, bugün için bile müslümanların katında itibarları haleldar olmamış bilimleri tahsil etmeyi çok önemsemiyor. O yıllarda mühendisler üzerinde fazla bir vurgu da yok. Böyle bir vurgunun ortaya çıkması için DP'li, Menderes'li yılları beklemek gerekiyor...

Bana sorarsanız Abdülaziz Efendi'nin öne çıkardığı şey "muhafazakârlık"tır ve burada çok "realist bir politika" gütmektedir. Hemen hatırlatmalıyız ki o yıllarda muhafazakârlık bugünkü gibi sağcılık mânasına değil dinine, imanına, namusuna, değerlerine sahip çıkmak, bunları muhafaza etmek demekti. 1970'li yıllara kadar da muhafazakâr milliyetçilik bugünkü İslâmcılığa tekabül ediyordu.

Hendese eğitimi ve mühendislik insanlarda bir şeyleri muhafaza etme duygusunu geliştirecek veya bu duyguyu tahkim edecekse oraya yatırım yapılmalıydı

Diyeceksiniz ki iyi yetişmiş mühendisler bu "realist politika"ya layık olduklarını gösteren bir cevap verdiler mi?

Bu soruyu da lütfen siz cevaplayın.

Sh: 34-35

SİYASÎ LİDERLİK VE GEVEZELİK YAHUT İMAMET VE HİTABET

1965 seçimleri arefesinde Hatay'da faziletli bir imam şöyle bir rüya görür:

Cuma namazını kıldırmak üzere cüppesini giyer, sarığını sarar, besmele ile evinden çıkar. Bir de ne görsün, caminin giriş kapısı önünde askerî kıyafetleriyle birkaç paşa içeriye girmek üzere postallarının bağlarını çözüyor. Yaklaşınca heyecanı ve ürpertisi daha da artar; paşalardan biri Mustafa Kemal'dir. Hepsiyle tokalaşır ve içeri girerler.

Mustafa Kemal hutbeyi kendisinin okuyacağını söyler. İmam efendi ne diyebilir? Sünneti kılarlar. Mustafa Kemal hutbeye çıkar ve sert bir hutbe okur; laiklikten, irticadan bahseder, ses tonunu artırarak birilerine çatar, yüz hatları gergin olarak hutbeyi bitirir, minberin merdivenlerinden inmeye başlar.

İmam Efendi âdaba uygun olarak namazı kıldırmayı da ona teklif etmek durumundadır, fakat tedirginliği daha da artmıştır.

Buyurun Paşa hazretleri, namazı da kıldırın

Hayır, namazı siz kıldırın.

İmam efendi biraz rahatlamıştır, mihraba geçer, olan biteni unutmaya çalışarak "Allahu ekber" der ve namazı kıldırır. Sonra sünnetler, sonra tesbihât, sonra da dua...

Birlikte çıkış kapısına yönelirler. Paşa'nın yüz hatları yine gergin, önüne bakıyor, konuşmuyor. Tam ayrılacakları sırada bir avuç parayı imam efendinin eline sıkıştırır ve diğer paşalarla birlikte uzaklaşır... ‘

İmam Efendi kan ter içerisinde uyanır. "Hayırlara gitsin" der ama bu dehşet verici rüyayı, özellikle de eline tutuşturulan sıkıntıyı artırıcı parayı bir şeye yoramaz. Oturur, o yıllarda İstanbul'da talebe olan oğlu Emin Işık'a mektup yazar. Rüyayı aynen anlatır ve Cerrahi âsitanesi **şeyhi merhum Fahrettin Efendi**'den rüyanın tabirini öğrenip acele kendisine yazmasını ister. Fahrettin Efendi rüya tabiri konusunda yedi tûla sahibidir ve bu özelliği halifelerine de geçmiştir.

Emin Işık ilk fırsatta Fahrettin Efendi'ye gider ve mektubu okur.

Şeyh Efendi tebessüm ederek tabire başlar:

Korkulacak bir şey yok. Bu bir siyasî rüyadır. Önümüzde seçimler var. Halk partililer bu seçimde de müslümanlar aleyhinde çok konuşacaklar, tehdit edecekler; hitabet ona işarettir. Mihraba geçip imamlık yapsaydı o müşkil bir mesele idi, çünkü orası siyasî liderlik ve iktidara işarettir ve önemli olan imamettir. Namazı hoca efendi kıldırdığına göre seçimi muhalifler kazanacak.

Eline tutuşturulan paraya gelince, orada da korkulacak bir şey yok, pederinizle alakalı bir şey değil, seçimlerden sonra gelen hükümet imamların, diyanet mensuplarının maaşlarına zam yapacak...

Çok önemsediğim bu rüya burada bitiyor. (İsmet Özel Beyefendi'nin Üç Mesele kitabında yer alan "Rüya ve Siyaset" yazısını okuduktan sonra rüyalara atfettiğimiz değer daha bir yerine oturdu. Rüyayı değil de hayali önemseyenler bu yazıya baksınlar). 1965 seçimlerini muhalifler (AP) kazanıyor ve imamların maaşına zam geliyor.

Önümüzde duran soru şu: Türkiye'nin siyasî liderleri hitabeti, güzel ve parlak konuşmayı, gevezeliği mi öne çıkarıyorlar yoksa imameti, siyasî önderlik vasıflarını mı?

Rüyayı unutmayın; para ve koltuk dağıtanlar, bunları vaadedenler gerçek iktidar sahipleri değil.

Sh: 57-59

BİR SİYASÎ RÜYANIN TAHKİYESİ

Otuzlu veya kırklı yıllardı; yaman sıkıntılı yıllardı. Şeyh efendi veya müderristi yahut hocaefendi idi ama heybetli ve vakurdu. Başında sarık, tac veya fötr şapka dolanıyordu, lâkin başı örtüktü. Hangi yıllardı, hangisi idi ve başında ne vardı? Burada bir sarahat yok. Renkler de öyle; siyah, yeşil, kırmızı...

Rüya bu, hem de siyasî bir rüya.

Bir zeval vakti. Uyku ile uyanıklık arasında rüya alemine geçmişti. İyice küçülmüş, mini minnacık olmuş bir bülbül olarak gördü kendini. Cüsse olarak bu kadar küçülmüş olmasını bir türlü kendine yediremiyordu. Zamanında cesareti ve heybetiyle şöhret bulmuştu; patlayacaktı. Fakat bünyesinin küçülüp büzülmesine inat nağmesi gittikçe keskinleşiyor, sesi âfâkı inletiyordu.

Rüyada kendi rüyasını tabir ediyordu: Maddeten zayıflatılmış ama manen güçlendirilmişti. Bununla teselli bulmaya çalışıyordu. Kurban olduğum Allah'ım ikisini birden almamıştı ya! Buna da şükür.

Seher vakti, terkedilmiş harap bir bahçede, sudan eser kalmamış havuzun kenarında bildiği bütün şarkıları en yakıcı nağmelerle söylüyor, şakıyordu. Taş toprak, börtü böcek, dal budak, yaş kuru ona kulak kesiliyordu...

Kara bulutların arasından menhus bir karga çıkageldi. Asık suratlı, bed sesli, haşin... Deccal mı idi yoksa şeytan mı? Bütün nağmeler dindi, sesler tükendi. Kibirli bir eda ile durdu, sertçe baktı ve kötü sesiyle bağırdı: Bu memlekette bir daha sesiniz duyulmayacak. Ayakları üzerinde yaylandı, başını salladı ve gitti.

Ürperdi, yutkundu. Beterin beteri dedikleri bu olsa gerekti. Hafızasının derinliklerinden bir beyit akmaya başladı:

Bir mevsimi baharına geldik ki âlemin
Bülbül hamûş havz tehî gülsitan harab

Uzun uzun düşündü. Kaderine küsemezdi, çünkü inançlarına aykırı idi; memleketini terkedemezdi, çünkü gidecek yeri yoktu.

Günler geçip geceler döndükçe kararı belirginleşmeye doğru seyretti: Karganın hükmü kıyamete kadar baki olamazdı. Kendi ömrü de sınırlı idi. Tükenmeye doğru giden iki şeyden bir tükenmeyen çıkmazdı. Bir halef, bir hayru'lhalef bulmalı, yetiştirmeli idi. Hocalığını şeyhliğini, sarığını, tacını, fötr şapkasını, sesini, nağmesini ona bırakabilirdi.

Mağaralarda, kuytu yerlerde bülbül yavrusu yetiştirirken buldu kendini. Güçlü bir ses, harika bir eda. Gizli gidiş gelişler günlerce, aylarca sürüyor. Karganın tehdit ve teftişleri korku ve dehşetlerini artırdığı ölçüde küçük bülbülün sesini ve nağmesini de biliyor.

Korku ümidi besliyor. Ümit kara bulutlan ağartıyor.

Karışıklıklar, karanlıklar, inkıtalar.

..

Karga ferman çıkardı: Bülbüllerin ötmesi serbest.

Habere inanamadı. Bedenini yokladı, yine mini minnacıktı. Sesini yoklamaya ne hali ne mecali vardı. Her sabah erkenden mağaralara, kuytu yerlere ses ve nağme talimine gitmekten yorgun düşmüş yavru bülbülü uyandırdı. Endişe içinde müjdeli haberi verdi. Kanatlar beraber açıldı, bir top ağacın üzerine kondular. Kendi sesini denemeye hiç niyetli değildi. Bütün gücünü ve nefesini toplayarak yavruya işaret verdi:

Hadi şakı! Sesin âfakı tutsun!

Bu ürperti ve heyecanla rüya mı kesintiye uğradı, uyanıklık mı geldi, devran mı döndü, kıyamet mi koptu... Açık değil.

Sarih olan bir şey vardı: O kadar emek verilen yavru bülbülden karga sesi geliyordu. (20. 6.1996).

Sh:73-75

"MÜSLÜMAN ERKEK KADINSILAŞTI"

Hep kadınların ne olması, nasıl olması gerektiği konuşuluyor, yazılıyor. Bu meseleye diğer ucundan bakmayı deneyerek, erkeklerin de bir içe bakış (instrospection) yolunu açmalarını sağlamayı düşünüyoruz. Erkeklik psikolojimin tezahürü olan davranış ve tutumların İslâmî bir örtüye büründürülmesi, bunların irdelenemez olduğu imajını vermektedir. İki asırdır her sahaya nüfûz etmiş olan modernizmin Müslüman erkek imajına kattığı veya ondan götürdüğü şeyler var mı?

Meseleyi "müslüman kadın", "müslüman erkek" (şimdi de bu çıktı karşımıza!) şeklinde ortaya koymanın sahteliğini isterseniz biraz hafifleteyim uyarılmışlığını hiçbir dahiyane açıklama gideremez. Usul hatası yapmayalım; bunlar bizim iç meselemiz ve hayatî meşgalelerimiz değil, bize dışarıdan dayatılmış problemlerdir. Bunu ancak İslâm dünyasının, hatta bütün dünyanın modernleşme sürecini gözardı ederek hayatî bir vakıa haline sokabiliriz. O zaman da siz veya meseleniz değil, "moda" öne geçmiş olur; aileyi dağıtma ve bireyi (kadını, erkeği) tek başına öne çıkarma.

Dış dayatmalarla bizim problemimiz haline gelmiş bir şeyi görmeyelim mi, önemsemeyelim mi?

Bu yerinde bir sorudur ve cevabı da "önemseyin, görün" şeklinde olmak gerektir. Fakat iki görme biçimi arasında çok önemli farklılıklar var.

Bana kalırsa aile kavramını öne çıkararak doğru(yu) anlama imkânlarımızı çoğaltabiliriz. Çünkü erkek, kadın, çocuk ailenin bir parçası, aile içinde yoğrulmuş, şekillenmiş, buradan da hem kendilerine, hem topluma açılmış varlıklardır. Erkek ve kadını aileden bağımsız olarak ele almak, onu bizim din ve kültür dairemiz içinde tanımsız ve biçimsiz hale getirmektir.

İslâm'da öngörülen aile biçiminin piramite benzer bir yapı gösterdiğini söyleyebiliriz. En yukarıda erkek, kadın (veya kadınlar) çocuklar, gelinler, torunlar, akrabalar... İsmet Özel'in deyişiyle bir tür aşiret. Riyaset ve itaat çerçevesinde bir hiyerarşiyi gösteren bu yapı, hem büyük hem çekirdek (küçük) aileye ait özellikleri birlikte bünyesinde barındırır. Yani evlenenler müstakil bir ailedir, ayrı "ev"leri vardır; fakat anne ve babaları yaşadığı müddetçe varlıklarını her zaman hissederler veya onlar kendilerini hissettirirler.

Piramit gözünüzü korkutmasın, çünkü bizim sofralarımız yuvarlaktır ve oturma şeklimiz de halkadır. Yani riyaset ve itaatteki hiyerarşi günlük yaşantıda eşitsizlikleri öne çıkarmaz, aksine onları gölgeler veya ortadan kaldırır. Kadın, erkek, çoluk-çocuk, misafir, dilenci sofra etrafında eşit konumdadır. Bir de köşeli ve baş-koltuklu oturma düzenlerini düşünün. Bizim de Tanzimat sonrasında ithal ettiğimiz bu kalıplar eşitsizliği ve sınıflılığı vurgular.

Kim ne derse desin Müslüman Türk kadınının ezilmişliğini veya önemsiz bir yer tuttuğunu öne çıkarmak, bilgisizlikten ve toplumu tanımamaktan kaynaklanmıyorsa ancak bazı renkler ve ayrıntıları görmeyen farklı gözlükler kullanmakla açıklanabilir. **Bizim toplumumuzda kadının çok özel ve itibarlı bir yeri vardır ve bugünkü kadın tasvirleri daha çok kurgusaldır; masabaşı ve ideolojiktir.**

Niçin İslâm'da kadın başlığı altında birçok kitap yazılmış da İslâm'da erkek namı altında herhangi bir matbu eser yok?

Kasım Emin'in 1899'da basılan ve iki defa Türkçe'ye tercüme edilen Tahriru'l Mer'e (Kadının Esaretten Kurtarılması) adlı kitabı kadının erkeğe karşı durumunu, İslâmî kalıplar ve yaşama tarzına bağlı kalarak değil, Avrupa medeniyeti merkezli ve oryantalistlerin ortaya koyduğu tarzda ıslah etme, düzenleme peşindedir. İşin daha da önemli tarafı bu kitaba cevap sadedinde kaleme alınan ve İslâm'a bağlı kalarak meseleyi ortaya koyma iddiası taşıyan savunmacı eserler de benzer sakatlıklarla malüldür, çünkü merkezde "tahriru'l mer'e" bulunmaktadır. Ferit Vecdi'nin Kasım Emin'e cevap olarak yazdığı ve Akif tarafından Müslüman Kadını adıyla tercüme edilen el-Mer'etü'l Müslime adlı eseri ve birçok benzeri buna örnektir.

Birçok konuda olduğu gibi **"İslâm'da kadın" (şimdi de erkek!)** konusunda da okumuş yazmışlarımızın tevarüs ettikleri zihniyet ve kalıplar, modernleşme sürecinin büyük etkisi ve baskısı altında vücut bulmuştur. Bu hususta ve birçok başka hususta müslümanların hayli laik ve dünyevî bir kafa yapısına sahip oldukları açıktır. Dinî ve geleneksel yapılar kırılmış, roller sönükleşmiş veya altüst olmuş, normlar zedelenmiş, statüler belirsizleşmiştir. Böyle bir hayatî vâkıayı görmeden, bu vâkıanın tabiatını tanımadan İslâm'da kadın ve erkek meselesinin son iki asırdan farklı ve sahih bir çerçevede ele alınabileceğini sanmıyorum. Çarpıklıkları daha da artırmamız çok muhtemeldir. Mesele gelip modernleşme ve çağdaş İslâm düşüncesini yeniden ele almaya dayanıyor. Kadının ve erkeğin yeri, bunun çok tâli bir

karesi olabilir. Modernizmin yerinden ettiği müslüman kadını, müslüman erkeği, müslüman çocuğu yerine yerleştirecek süreci tekrar başlatabilsek!

Son olarak bir şey daha söyleyeyim. Modern dünyada ve müslüman toplumlarda erkek hayli kadınsılaşmıştır. Artık kahramanlık, yiğitlik, velilik, şehitlik, hamiyet, tahammül... gibi erkeğin yaratılışına ve tabiatına uygun özellikler gitmiş, yerine daha çok kadınların tabiatında var olan iş bitiricilik, iş kotarıcılık, beceriklilik, pratiklik... öne çıkmıştır. Bu noktada feminist hareketlerin savaş aleyhtarlığı ve kahramanlık düşmanlığıyla olan yakın ilgisini hatırlamak da faydadan hali değil. İzlenim, Ağustos 1993

Sh: 253-255

Kaynak: Şeyhefendinin Rüyasındaki Türkiye, İsmail KARA, Kitabevi, İstanbul, Nisan 1998

BOLD NATİVE (2010)

Yönetmen:Denis Hennelly

Senaryo:Denis Hennelly

Ülke: ABD

Tür:Aksiyon, Macera, Komedi, Suç, Dram

Vizyon Tarihi: 05 Mart 2011 (ABD)

Süre: 105 dakika

Dil: İngilizce

Müzik: Johann Carbajal, Joaquin Pastor

Oyuncular Joaquin Pastor, Randolph Mantooth, Sheila Vand, Matt Shea, Kristine Louise

Özet:

İnsanın yeme hırsının geldiği seviyeyi ve hayvanlara yaptığı zulmü görmek için seyretmeniz gereken bir film.

Bu filmin yapımı sırasında da hayvanlara zarar veriliyordu. Ama bizim tarafımızdan değil. Geçen yıl, sadece Amerika'da 10 milyar hayvan iğrenç koşullarda hapsedildikten sonra yemek için öldürüldü. 150 milyondan fazla hayvan Amerika Laboratuvarlarında kafeslerde tutulup işkence görüyor. Her yıl veganlar [etin yani sıra süt ve süt ürünleri de yemeyen vejetaryen] en az 90 canlıyı kurtarıyor.

Filmden

Özgürlük nedir?

Özgür mü doğarız yoksa onu hak mı ederiz?

Ve sessiz olan için özgürlüğü reddedersen, sözü olmayanların (hayvanları) ve kendini özgürleştirebilir misin?

Ya da kendi merhamet eksikliğin tarafından kafeslenirsen?

Adım Charlie Cranehill.

Haberlerde benim hakkımda söylenenleri göreceksiniz. fotoğraflarımı göreceksiniz ismimden sonra gelen terörist kelimesiyle birlikte. Diyorlar ki **özgürlük özgür değil.** Lanet olsun ki kesinlikle doğru. Hayatlarımızı "hayır" diyerek harcıyoruz. Ben değilim. Benim kavgam değil. Benim problemim değil. Bu gece olmaz. Sizinle benim aramda ne fark var. Bir kaç yıl önce evet diyen biri oldum. Ben. Benim kavgam. Benim problemim.

**

Neden zor birşeyi yapmayı denemiyorsun?

Bütün bahsettiğin hayvan özgürlüğü ve bunun nasıl sivil haklar hareketine benzediği... ...ya da kadınların oy hakkı... ya da kölelik.

- Öyle. Tamam. Benimle yasaları çiğnemek ister misin?

Nicole bir harekat organize etti.

- Ne tür bir harekat?

Üniversite labratuvarlarına girme, ve hayvanları özgürleştirme...

**

Sen havyan hakları savunucususun..

-evet biz hayvan hakları savunucusuyuz. Bu sadece senin hayvan kelimesinden ne anladığına bağlı Mesela ailenin tam aksine,senin evlenme hakkın var.

**

HKTY'de ismi geçiyor tüm bunlar Hayvan Kuruluşları Terörizm Yasası'nı oluşturuyor. Hayvan ... Kuruluşları... Terörizm ...Yasası..

- Peki. Bu yasa hayvan aktivistlerini hedef alıyor. Neticede,hayvan aktivistlerini susturup onların etkisiz hale gelmelerini istiyor. Bu eylemler hayvan kuruluşlarıyla ilgili olduğundan ,onları mala zarar verme ile suçlayıp onların tüm bu eylemlerine terörizm diyorlar. ilaç sektörü,et sektörü, Bunlar büyük işler. Bunlar bir araya gelip bir kanun istediler, bu kanun için lobi kurdular ve oldukça başarılı oldular. **Milletvekilleri sağ kanat radikaller için terörist yasalarını öne sürmezler. insanları öldüren ya da yaralayan Hükümet karşıtları, kürtaj karşıtları ve ırkçılar onların terörist listesinde değil.** Bu sektörler devleti ,bu bir "iç terör" diyerek ikna edip Terörizm Yasası'nı çıkarttırıyorlar. Cezalar katlanarak arttı.

**

Bence her şeyi istemek ya da hiçbir şeyi istememek biraz bencilce. Hayvanların bunda bir çıkarı yok. Biraz daha iyi şartlarda yaşamayı tercih ederlerdi ve biraz daha insancıl yollarla öldürülmeyi tercih ederlerdi. Ve eğer şu an tüm yapabileceğimiz buysa bence buna değer. Ve kalan herkesin bunu bu şekilde göreceğini sanıyorsun?

Ya da duble domuz etli çizburgerlerini bir çeşit huzurla alacaklarını mı sanıyorsun o hayvanların düzgün muamele gördüklerini bildikten sonra?

Birilerinin açıkça söylemesi gerekiyor ve bunları önemsiz görmemek lazım. Sonuçta yasalar iyileşiyor. Değişen tek şey birinin artık açıkça şunu söyleyebiliyor oluşu: "Kölelik doğru bir şey değil."

**

DIŞARDAKİLER

Geçenlerde bir arkadaş bana bir mail atıp, şu kişi hakkında biri rüya görmüş, faziletlerini anlatıyor dedi.

Bende ucundan diyaloğa biraz baktım. Sonra kendi kendime dedim ki, evet bu güzel, bu kişi hakkında ulaşılması gereken bir husus olmuş. Sonra ciğerim yandı. Ümmeti Muhammed'in o kadar garip insanları var ki;

Onları hiç hatırlayan var mıdır?

Onlarla ilgili rüya gören de var mıdır?

Onlarla ilgilenecek veya destek çıkacak?

Tamam, kapıdan içeri girenler bizim, ya dışardakiler?

EVET, DIŞARDAKİLER, İÇERİ GİREMEYENLER…!

ONLAR GARİPLER,

DERTLERİNİ KENDİLERİNE DAHİ DİNLETEMEYENLER,

BATMIŞ,

UZATSA ELİNİ TUTACAK HİÇ KİMSE YOK.

Dedim ki; mesela, onlara yardım etmek sözüm ona "sokak çocukları koruma derneği" mi yardım edecek..

Durur kalırsın... Çünkü onlar sokakta kalmamışlar ki, birçoğunun makamı yükseklerin ta ötesinde.

Ağlayanları dahi yok onların. Niye ağlasınlar ki.

Gördüğüm iyiler, ağlıyor. Ancak ağladıkları yanındakiler.

Ya dışardakiler? Onları bu kişiler görmek istemezler… Bir gizli kin mi var diye sorasım gelir.

Derler ki, Onları görmeye başladığın zaman seni yakacak bir ateş hazırlayan birileri gibi, onlar, incitirler diye korkuyoruz mu diyorlar.

Bir zaman Hızır'ın camide azarladığı bir veli varmış, Veli; "Fazla ileri gitme seni ifşa ederim", dediğinde, Hızır, Allah Teâlâ'ya "bu hangi dostların ben tanımıyorum" demiş.

İşte, zamanımız da , bu dostların azaldı mı yoksa çoğaldı mı tam olarak bilemiyoruz.

Dışardakiler…

Unutulmuşlar mı?, Unutmuşlar mı ?, unutturulmuşlar mı?

Soru çok ama cevap veren yok. Bir ağlayan görürsek üzülürüz. Fakat niye ağladığını sormadan geçer gideriz. Ağlayan gerçekten ne için ağlıyor, bilemeyiz.

Gülenlere de bakın. Onlar da ağlıyorlar yalnızlıklarına. Dönülmez yolun içine düşmüşler, dönüşe imkânları yok. İleri gidecekler daha da ileri gidecekler.

Yol bitmez, biten insan olur. Bitti dediğimiz yerde, doğrular ve yalanlar kaybolmuş hakikat ortaya çıkıyor.

Doğrular ve yanlışlar hepsi senin benim için. Hakikatin olduğu yerde doğru ve yanlış diye bir kavram yoktur. Sadece O vardır.

İşte, rüyalar, fikrimizi bağlayan rüyalar. Görebildiğimiz, göremediğimiz rüyalar. Kader değiştirenler, değiştirmeyenler…

Görürsen birisini tanrıya atıyor, tutuyor. Sor, rahat mısın?, "ben inkar ettim, bir şey olmuyor" diyor. Yine görsem birisini "Allah Teâlâ'ya inandım", sor, "benim içinde bir şey olmuyor."

Bu nasıl bir hüküm ki sonuçtan kimse memnun değil.

Cevap veriyor, birşeyler olması gerek, fakat olmuyor. Hafakanlar bünyesini sarmış, inancından zevken alan aynı durumda. Bir şeyler olmuyor.

Olmaz. Eğer büyükle uğraşmaya başladıysan küçüklüğünü bilmen gerekir. Sen ve O bir gerçekse ki, tabiki gerçek, kundaktaki çocuğuna kızan bir anne gördün mü hiç?

Kızan yok, kızılan yok. Ortada bir alışveriş almış gidiyor. Ancak, ölüm. Bunun dışında cevap pek mümkün değil.

Her şey bir yol tutturmuş gidiyor. Doğru veya yanlış. Aslında doğru ve yanlış bir yol yok ki. O, sana bana göre. İnançlı ile inançsız olmanın tek birleştiği nokta iyi olabilmenin paydasında kalabilmek. Eğer doğrusuna eğrisine kararı biz veremiyorsak, iki ile üçün arasında kalmaya gerek yoktur.

"O gün yüzler açılacak astarın rengi ortaya çıkacak".

Sen neysen karşındaki de o. Ben ne isem sende osun. "Bir siz dahi sizde bulun, benim bende bulduğumu" diyen Yunus'un sözüne mergub olmamak elde mi?

Allah Teâlâ'm ben dışardakilerdenim. Vefakâr dostlarım dışardakiler. İçerdekilerin seninle olduklarını biliyor ve seviniyorlar. Ben ise ağlayanlarını seni bulamayanlarını düşünüyorum. İçeride yaşamaları mümkün olmasa da, onlar içeriyi de hayal bile edemiyorlar. Onlara içeriyi hayal etmelerini söylüyorum.

Hayal ne güzel şey.

Hayal dahi edememek. Dönülmez akşamın ufkunda batan güneşlerin ışığını tekrar parlatan Rabbim, bu hayale bir imkân yok mu, kurtuluşumuz için bir dönüş yok mu?

Ne olacak?

Külhanın önünde çalışan yaşlı pir efendiyi düşününce, külhanın önünde döktüğü terde cehennemin sönmeyecek mi?

Ah, sine büryan, can uryan, akıl tüğyan, kalp giryan.

Diyor musun; "Ağla dur, soruna cevabı yok."

"Burada cevabı olmayan doğru sorular sorulmaz"

"Öteye geçince anlatırız mı" diyorsun.

"Öteye ne zaman geçeceğiz."

Allah'ım….

İhramcızâde İsmail Hakkı

"DIŞARIDAKİLER" YAZISININ HAKÎKİ VECHEDEN BEYÂNI

Not: "Dışarıdakiler" yazısının üzerine gönderilmiş olan varidatın şehadetini siteye koymak üzerimiz vacip oldu.

Buyurun Efendim.

****

باسمه

Selâmü'n aleyküm;

Azîzim ....

Yed-i âcizânemize geçmiş olan,14.Ekim.2014 tarihli "DIŞARDAKİLER" tesmiye buyurduğunuz değerli yazınızı okudum. Ekli dosyada yazınızdan bâzı satırların altına; vârid-i hüzn ve vârid-i sürûr fakirânemiz derc olunmuştur.

Gerek,belâgat ve îcâzı ve gerekse cevâmiu'l-kelim vasfından mütessir olmamak mümkün müdür? Ta'rîf'in, nâmütenâhî vechelerinden birisi de "Men talebenî vecedenî...ilâh." kudsî beyânı için değil midir?

Derûnunuzdan taşan bu feryâd'ın ta'rîfi, DIŞARIDAKİLERİN istimâ' ve ictimâ'ı ile İÇERİDEKİLER'in cem' olması için değil mi?

Bunun tahakkuku neticesinde; ne DIŞARIDAKİLER var, ne de İÇERİDEKİLER var "Vech-i Bâkî" 'nin tebeyyününden mâ-adâ.

Cenâb-ı risâlet penâh aleyhissalât ü vesselâm efendimiz hazretlerinin saâdetle buyurdukları; <<**El mü'minü,mir'âtü'l mü'min**>> hadîs-i şerîflerine imtisâl etmeğe özenerek,kalbî duygularımızın tevâfukunu ifâde eder, min gayri haddin,zâtı âlînizi tebrik ederim.Cenâb-ı Hakk ve Feyyâz-ı Mutlak Hazretlerinden sa'yinizi meşkûr,ömrünüzü müzdâd eylemesini niyâz ederim ....

Bâkî selâm.

M.G. TÜMAY/ İzmir

"Bilgin, kadrini bilen kişidir; bilgisiz, yaptığını bilmeyen kişidir. Akıllı, ameline dayanır, cahil, emeline dayanır. Bilgin, kalbiyle, gönlüyle bakar görür; cahil, gözüyle bakar görür."

(Hz. İmam-ı Ali kerrema'llâhü veche)

****

HAKÎKİ VECHEDEN BEYÂN

Kızan yok, kızılan yok. Ortada bir alışveriş almış gidiyor. Ancak, ölüm. Bunun dışında cevap pek mümkün değil.

Doğrular ve yanlışlar hepsi senin benim için. Hakikatin olduğu yerde doğru ve yanlış diye bir kavram yoktur. Sadece O vardır.

Görürsen birisini tanrıya atıyor, tutuyor. Sor, rahat mısın?, "ben inkar ettim, bir şey olmuyor" diyor. Yine görsem birisini "Allah Teâlâ'ya inandım", sor, "benim içinde bir şey olmuyor."

Bu nasıl bir hüküm ki sonuçtan kimse memnun değil.

Her şey bir yol tutturmuş gidiyor. Doğru veya yanlış. Aslında doğru ve yanlış bir yol yok ki. O, sana bana göre. İnançlı ile inançsız olmanın tek birleştiği nokta iyi olabilmenin paydasında kalabilmek.

Eğer doğrusuna eğrisine kararı biz veremiyorsak, iki ile üçün arasında kalmaya gerek yoktur.

"O gün yüzler açılacak astarın rengi ortaya çıkacak".

Külhanın önünde çalışan yaşlı pir efendiyi düşününce, külhanın önünde döktüğü terde cehennemin sönmeyecek mi?

Ah, sine büryan, can uryan, akıl tüğyan, kalp giryan.

Diyor musun; "Ağla dur, soruna cevab yok."

"Burada cevabı olmayan doğru sorular sorulmaz"

"Öteye geçince anlatırız mı" diyorsun.

"Öteye ne zaman geçeceğiz."

Hakikatin olduğu yerde doğru ve yanlış diye bir kavram yoktur.

Sadece O var.

Kızan yok, kızılan yok. Ortada bir alışveriş...

Ammâ var görünüyor. "keen-lem-yekün"

Bu nasıl bir hüküm ki sonuçtan kimse memnun değil.

O kimseler ki, hükmü kendine nisbet eder;

E leysallâhu bi ahkemil hâkimîn ?

Sen neysen karşındaki de o. Ben ne isem sende osun.

"Bir siz dahî sizde bulun, benim bende bulduğumu" diyen Yunus'un sözüne mergûb olmamak elde mi?

"Bi kâne mekâne ve bi yekûnu ma yekânu."
(Ne oldu ise benimle oldu ve ne olacaksa benimle olacaktır)
Cenâb-ı Ebû Türâb Aleyhisselâm

"O gün yüzler açılacak, astarın rengi ortaya çıkacak".

Yevme tubeddelul ardu gayrel ardı ves semâvâtu;

Ve izel kubûru bu'siret.

Âh, sîne büryân, cân uryân, akıl tuğyân, kalp giryân.

Diyor musun; "Ağla dur, soruna cevâb yok."

"Burada cevâbı olmayan doğru sorular sorulmaz"

"Öteye geçince anlatırız mı" diyorsun.

"Öteye ne zamân geçeceğiz."

Suâl-sâile,sâil -fakîre,o dahî fakr-ı tâmma bedel ki "o";

"Fe firrû illâh(ilâllâhi), innî lekum minhu nezîrun mubîn" şeref vârid cevâbını bezm-i elest'den duyup;

"Allah vardı ve beraberinde ikinci bir şey yoktu!" Mekke'sinden,

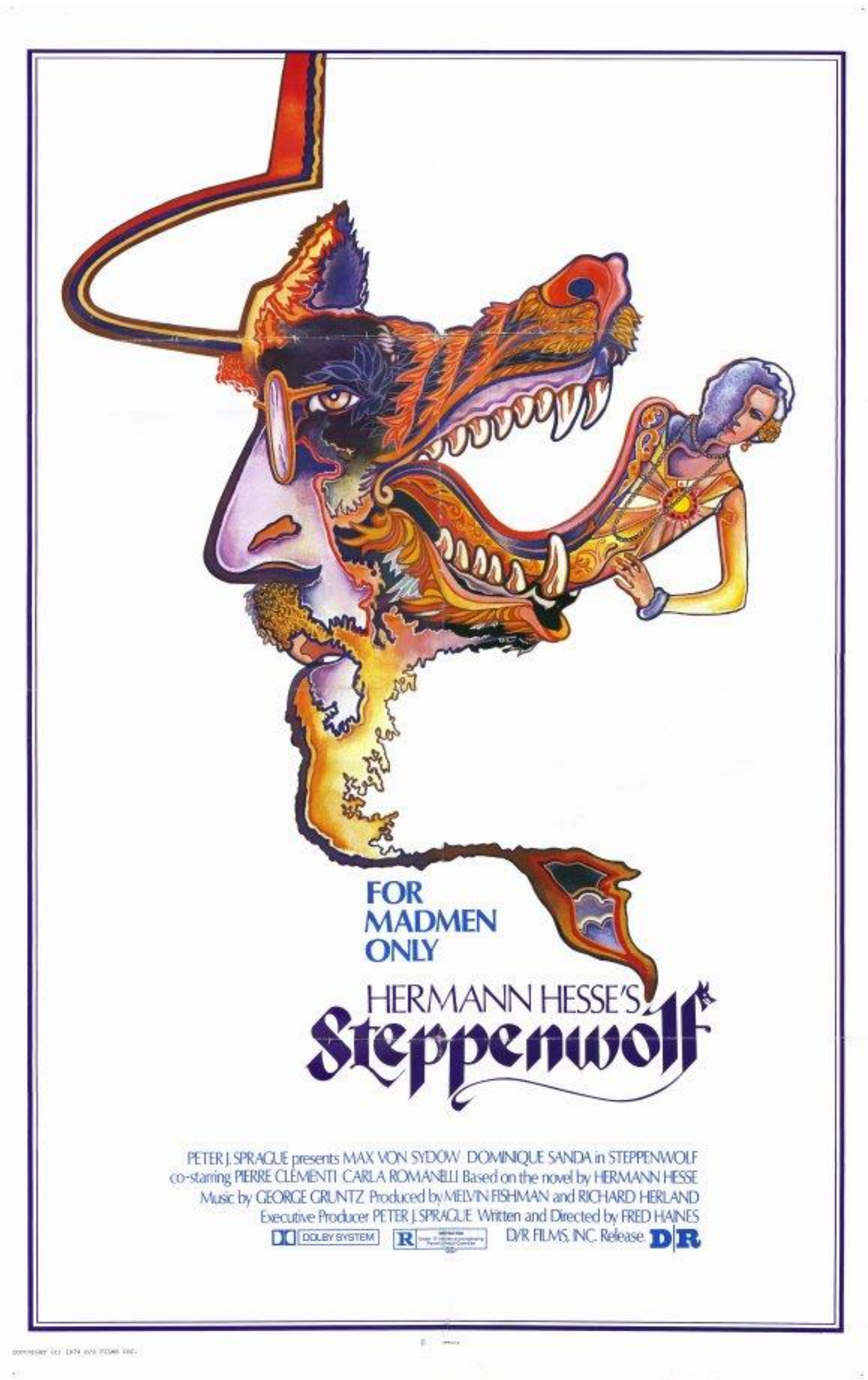
"Şu anda da öyledir!" Medine'sine hicret ile, zirve-i hîçî'de lâ kayd,ân-ı gayr- münkasim'de müstehlek, ikrâr-tekrâr, alınan-verilen nefes ki ötesi-berisi "o" değilmi ?

"Kânellahu ve lem yekün maahû şey"

"El-ân kema kan"

Vallâhu yekûlul Hakk ve huve yehdîs sebîl.

"M.G. TÜMAY"

DER STEPPENWOLF / Bozkırkurdu 1974

Yönetmen: Fred Haines

Senaryo: Hermann Hesse, Fred Haines

Ülke: ABD, İsviçre, İngiltere, Fransa, İtalya

Tür:Dram

Vizyon Tarihi: 18 Aralık 1974 (ABD)

Süre: 107 dakika

Dil:İngilizce

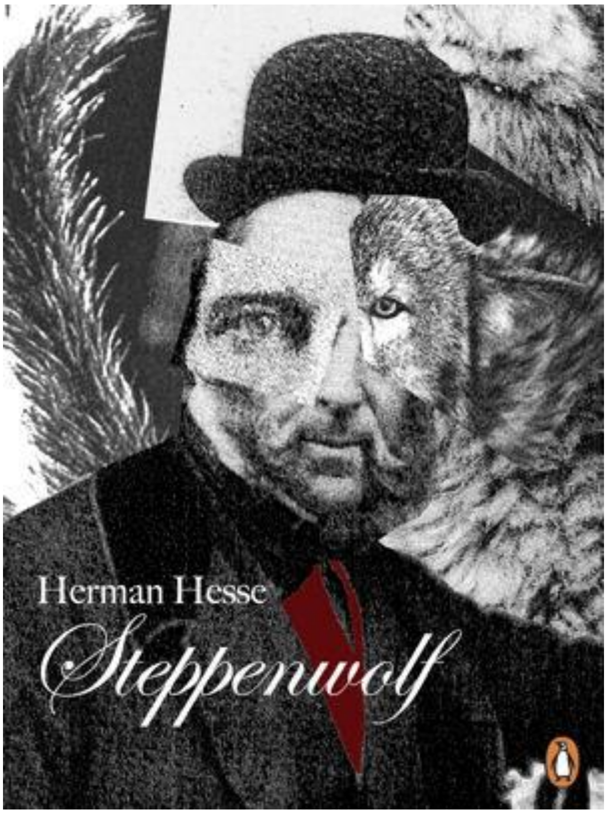
Müzik: George Gruntz

Çekim Yeri: Basel, Kanton Basel Stadt, Switzerland

Oyuncular Max von Sydow, Dominique Sanda, Pierre Clémenti, Carla Romanelli, Roy Bosier

Özet

Ünlü Alman yazar Herman HESSin yirminci yüzyılın en önemli edebiyat yapıtları arasında bulunan "Bozkır Kurdu", toplumun sığ değer yargılarına ve kişiliksiz, sıradan yaşama uyum sağlayamayan Harry Hallerin öyküsünü anlatmaktadır. HESS, Harryi tanımlarken "yalnız kurt" simgesinden esinlenmiştir. Bozkırkurdu, aydın geçinip, bildikleriyle böbürlenen, bilmediklerini küçümseyen, bunu yaparken yaşamı kaçıranları ele alan bir başyapıttır.

ROMAN

Yazarı Hermann Hesse

Orijinal ismi Der Steppenwolf

Çevirmen Kamuran Şipal

Bozkırkurdu, Hermann Hesse'nin, toplumun sığ değer yargılarına ve kişiliksiz, yüzeysel yaşamına uyum sağlayamayan bir insanı anlatan bir romanıdır. Hesse bu romanı için, 1961 yılında "(...) okurlarımın çoğu Bozkırkurdu'nun öyküsünün insanı kemiren bir hastalıktan ve bunalımdan söz ettiğini ama tüm bunların ölüme ve yokolmaya değil, tersine iyileşmeye yönelik olduğunu anlarsa kendimi mutlu hissedeceğim." demiştir.

Hesse'nin Bozkırkurdu romanı 1927 yılında yayımlanmıştır. Bozkırkurdu, Hermann Hesse'nin eski egolarından biri olan baş figür Harry Haller'in derin ruhsal hastalığının işlendiği hikâyedir. Haller kendi kişiliğinin bölümlere ayrılmasından yakınmaktadır: insancıl, halka uygun yanı ile bozkırkurdu, yalnız, sosyal ve kültürel olayları eleştiren yanı birbiriyle savaşım halindedir ve bu savaşım sürekli Haller'in önüne bir engel olarak çıkmaktadır.

Haller figürünün Johann Wolfgang Von Goethe'nin Faust'una ve Hermann Hesse'nin kendine benzer yanları açıktır ve metinde bu benzer yanlar çok kez ima edilmektedir.

Kabul görme

Bozkırkurdu yazarın dünyaca ün kazanmasında ve edebiyat dalında ödül almasında etkili olmuştur. Eser yayımlandıktan sonra birbirine zıt eleştirilere maruz kalmıştır: eser bazı kesimlerce çok sert bir şekilde eleştirilirken diğer kesimlerce hayret verir derecede kabul görmüştür (bunlar her şeyden ince edebi çevrelerde ve sonrada Hippie Hareketinde gerçekleşmiştir). "Kendilerini Gelenek Koruyucuları atayanlar" Bozkırkurdu'nu Amerika'daki kütüphanelerden uzaklaştırdılar. Roman **"Uyuşturucu madde kullanımının ve cinsel sapıklığın"** propagandasını yaptığı gerekçesiyle Colorado'da kınanmıştır. Bu zıtlıkların üzerine roman 1960'lı ve 1970'li yıllarda Amerika ve Almanya'da Hesse'nin daha etkin bir şekilde kabul görmesine neden olmuştur.

Ortaya çıkma durumu

Hesse Bozkırkurdu'nu yazdığında insanların zihinleri ve ruhları akılcı dünya ve medeniyetin etkisi altında acı çekmekteydi. Yakın felaketler ve yeni savaşlarla ortaya çıkan tehdit kokusu onu rahat bırakmamaktaydı. Elli yaşına yaklaştığı bir zamanda günlüğüne not düştüğü sırada Hesse kendini derin bir kişisel krizin içinde de bulmaktaydı: **"Her şeyi fırlatıp atıyorum, hayatımı. (...) Acı çekerek ölme yoluyla ya da Bozkırkurdu sayesinde dünyanıza başka şekilde tepki vermek kutsal olan her şeye ihanet etmem anlamına gelirdi."** Yazarın kendisi gibi Harry Haller, romanın başkahramanı, kendini öldürmeyi düşünmüştür. Bozkırkurdu'nun Bilimsel İncelemesi'nde Bozkırkurdu ortaya çıkışının 50. yılını kendini öldürme fırsatına sahip olduğu gün olarak anmaktadır. **"50. yaş günümde, yani iki yıl sonra kendimi asma hakkımı elde ettim."** Başkahramanın isminin baş harflerinin H.H. yazarınkiyle aynı olması o yüzden rastlantı değildir.

İçerik

Yaklaşık 50 yaşında olan Harry Haller 25 sene önce ziyaret ettiği şehre on aylığına yerleşir. Bahsi geçen bu süreçte yeni, bir arkadaşının rehberliğindeki bir "öğrenim süreci" sayesinde kapıldığı derin depresyonun ve topluma duyduğu tiksintinin üstesinden gelir.

Baş figürün önceki yaşamı sadece çok kısa ve söz arasında gösterilir: Haller alt tabaka halkçısı olarak yetişmiştir; şiir, müzik ve felsefe ile mesleği gereğince ilgilenmiştir, kitap yazarı, Mozart ve Goethe uzmanı olarak öne çıkmıştır; onun pasifist görüşleri halk arasında bilinmekteydi. Birçok kez kaderin apaçık sillesini sindirmek zorunda kalmıştır. Bir defasında ününü ve servetini kaybetmiş, diğer defasında karısı aklını kaybedip onu terk etmiştir. Artık daha fazla tatminkârlık bulamayıncaya ve daha çetin ve zorlu yolculuklar evresi başlayıncaya dek kendisini işine yoğunlaştırmıştır. Onunla ancak **"İşsiz, ailesiz, yurtsuz"** kaldığı ve hala yollarda olduğu bu yolculuk evresinden sonra karşılaşmaktayız. Haller'in şanstan yana tasviri şiir ya da müzik sayesinde "sonsuz hazzı, yaşantıyı, kendinden geçmeyi ve isyanı" tattığı

sevinç saatleriyle belirlenmiştir ve **"Tanrıyı işini yaparken"** gördüğü anlar Haller'i mutlu etmekteydi. Çevresindeki halkçı düzeni gizlemektedir ve bu düzene zarar verdiğine inandığı "Tanrıya ait altın bir izi" yeniden bulmaya hasrettir. Sahip olduğu ruhlarının birbiriyle çatışmasından dolayı var olamadığı, Tanrıya ait bu dünyada eserleriyle yer almak için var gücüyle çaba sarf etmektedir.

Çünkü Haller "Bozkırkurdu", yani iki yaratık olarak yaşamaktadır: İnsan olarak eğitimli vatandaştır, güzel düşüncelere, müziğe ve felsefeye ilgisi vardır, bankada parası vardır, halkçı kültürün ve uzlaşının yandaşıdır, halkın giydiği elbiseleri giyer ve olağan özlemleri vardır. Kurt olarak halkçı toplum ve kültürde yalnız kalmış, kendini "üstün dehanın vatandaşlarından biri", olaylara dıştan bakan ve siyasi devrimci olarak gören kuşkucunun tekidir. Basitçe söylemek gerekirse, ondaki insan ve kurt zıtlığı zihnin ve dürtünün zıtlığıdır.

Haller, hayatındaki yolda her ne kadar kaderin ona oynadığı oyunla onun hayatta elde ettiği kavrama ve derinlemesine inme yeteneği arasında bir bağlantı sezse de aynı zamanda onun yalnızlıkta ve kuşkuculukta elde ettiklerini de göz önünde bulundurmak gerektirmektedir. Haller intihar etmeyi düşünmektedir, ayrıca her nedense 50. yaş gününde kimseye haber vermeksizin intiharını gerçekleştirmeye karar vermiştir.

Haller, halk kültürünün yarattığı can sıkıntısı, karmaşası ve savaş kışkırtmalarıyla bezgin hale gelmiş, fakat diğer kültür onu yalnızlık ve kuşkuya boğmuştur; buna bağlı olarak bir "Bozkırkurdu"nun hayatını kolaylaştırmayan iki zamanın, iki kültürün ve iki dinin arasına sıkışıp kalmıştır. Fakat onun halkçı olmayan görüşüne rağmen odasını kiralayan bayanın halkçı düzeni büyük bir çekicilik oluşturmaktaydı: Sakinliğin ve temizliğin kokusu, orman çamından yapılmış merdivenlerin titiz bir şekilde biçimlendirilmesi ruhunun öldüğü bu günlerde kafasındaki sorulara cevap bulduğu sakinlik noktaları ve keyif aldığı şeyler doğmaya başlamıştır.

Bir süre ikamet ettiği kentin tam ortasında dans edilen bir lokantada öncelikle ona eskilerin "Hermann"ını anımsatan ama belki de Hesse'nin sadece kadınsı eski egosu olan anlayışlı Hermine gibi çift cinsiyetliliğiyle karşılaşmaktadır. Hermine genç bir kadın olarak geçimini sürdürmek için gerekli olduğu zamanlarda fahişelik yapmaktadır. Aynı zamanda Haller'i yeni deneyimlere sürükleyen kişidir. Bir zamanlar Vergil'in Dante'nin gözünde olduğu gibi. Haller ve Hermine kendilerini "kardeş" olarak tanımlamaktadırlar, Hermine kendini Haller'in dileklerini dinleyip ona karşılık veren bir varlık aynası olarak, ona bir "sevgili" olarak yeni ritimlerde dans etmeyi, gülmeyi ve yaşamayı öğreten biri olarak görmektedir. Haller'in kendi talihini kendi eline almak zorunda olduğunu öğretmesi, Haller'e verdiği en büyük öğretidir: **"Bir kez bile dans etmeden hayata emek verdiğini nasıl söyleyebilirsin?"**

Onun Hermine'yi can kulağıyla dinlemesi Hermine'yi hayatta tutmaktaydı ve Haller'e daha ilk randevularında Haller'in onu bir gün öldürmek zorunda kalacağını bildirmektedir. Bu ikilemli kadın sadece kendi kaderini belirlemekle kalmamaktadır, bunun yanı sıra onunkini de bilmektedir. Her ikisinin hakiki ve iddialı **"bir boyutta birçok olan"** insanlara ait olduklarını, kendisinin ve Haller'in o yola doğru ilerleyen "ulvi kimselerden" sayıldığını açıklar.

Hermine, bir zaman sonra geç olgunlaşmasının pedagojik nedenlerinden dolayı Haller'i Maria ile aynı yatağa sokar, Maria güzel bir kadın olmakla birlikte Hermine'nin iş arkadaşıdır. Haller Maria ile oynadığı aşk oyunu için bir daire kiralar ve bedensel hazzı ilk defa onunla keşfetmektedir. Ama aradan bir süre geçince Haller yeni mutluluklar aramaya başlar, ona

ölme arzusunu tattıran ve yeni bir gelişmeye ilk adımı attıran yeni tutkuya hasret kalmaktadır. Çok gereksiz bir şekilde Maria'dan ayrılır: **"Artık gitme zamanım geldi."**

Haller akşamları geç saatlerde bir sürü salonu, koridoru ve katı olan büyük bir binada düzenlenen bir maskeli baloya gitmektedir. Kalabalığın içinde Hermine'yi bulamaz, ancak ertesi gün cehennem olarak dekore edilen bodrum katında düzenlenecek sihirli tiyatroda ona dair bir iz bulur. Orada Maria ve erkek kostümü giyen ile tekrar karşılaşır; Haller, Hermine'ye bakarak "saçına az özen gösteren ve az süslenen" gençlik arkadaşı Hermann'ı tanır ve onun hermafrodit büyüsüne bir kez daha teslim olur. Hermine/Hermann ve Haller aynı kadınlarla "bir kadını elde etmeye çalışan erkeğin rakibi erkek" olarak birbirleriyle çatışır; "Her şey bir masaldı, bir boyutta daha zengin, bir anlamda daha derin olan her şey oyun ve simgeydi."

Haller cehennemde birkaç kişilik değişmesini daha yaşar: bireyselliğinin birçok kez yıkıma uğradığını görür, aynı şekilde sevincinin "unia mystica"sını (gizemli birlik), Hermine'yi birden "yüzü beyaza boyanmış Pierette" olarak görür, beraber bir "evlilik dansı" ederler ve gözlerinden **"benim zavallı küçük ruhum bakar."** Bu mistik birleşmeyle dönüşümün son evresi başlar: Hermine, Pablo, bir müzisyen ve Hermine'in arkadaşı ve Haller beraber uyuşturucu içerler ve bunun etkisiyle Haller'in ruhunda bir resim salonu açılır, içinde "gerçeklerin değil, sadece resimlerin olduğu", uzun süredir aranan "Sihirli Tiyatro": Haller, içerisinde ona gülmeyi öğreten olayların oynandığı loca kapılarında sayısız çekici kitabe bulunan bir tiyatronun at nalı biçimindeki bir koridorunda kendisini bulur. Yaşadığı altıncı olayda paramparça olmuş bir aynaya ayağıyla basar ve içinde Pablo ve Hermine'in aşk oyunundan harap düşmüş bir şekilde uzandıkları locaya girer. Haller aşk sarhoşluğuyla bıçağı Hermine'nin sol göğsünün altına saplar ve Hermine'den kan aktığı görülür.

Haller'in aklına ölümsüzlük hakkında mısralar gelir, Mozart locaya girer ve Händel'in radyodan müzik dinlemesi için ona hizmet eder; Haller için bu kutsal bir şeye saygısızlık etmek gibi bir şeydir, Mozart içinse tanrısal fikir ve dünyevi görüngüler arasındaki kavgaya gülme sebebiydi sadece: Haller gülmeyi, sadece yapmacık bir neşe olabilecek mizahı öğrenmeliydi. Ona önceden bildirilen, ancak tam anlamıyla gerçekleşmeyen Hermine'in ölümünden ötürü sonsuza dek yaşama ve gülünerek aşağılanma cezasına çarptırılmıştır, çünkü bunu bir bıçakla gerçekleştirmiştir (kendisine ve kıskançlığına gülmemişti). Haller bu oyunu bir dahakinde daha iyi oynayacağına dair iyimser yaklaşmaktadır.

Yapısı

Roman ilk kısmında üç farklı anlatıcıyı dile getirmektedir: Haller'in on ay süreyle evinde kaldığı ev sahibesinin yeğeninin Bozkırkurdu hakkında kişisel izlenimlerini yansıttığı yayımcının önsözü ilk olarak yer almaktadır; ikinci olarak kendi yaşantılarını anlatan Harry Haller'in notları vardır ve üçüncü olarak da Bozkırkurdu'nun dışarıda kalanları, dışarıda kalanlar burada ölümsüz olanlardır, soğukkanlı ve nesnel olarak analiz ettiği Bozkırkurdu'nun Araştırma Yazısı yer almaktadır. Bu makale bir "iç biyografi", her şeye egemen bir üst anlatıcının psikanalizi gibi kahramanın kendini okuduğu, neredeyse kitap içinde kitaptır. İçindeki notlara sonradan devam edilir. (Hesse, yabancı yazıların yayımcısı olarak kendini kurgusal göstermek için aynı tekniği diğer eserlerinde de kullanmaktadır.)

Kitabın kahramanın yaşadığı zamanı üç perspektifle yakından ele alan üç farklı anlatıcısıyla roman, derlemeci bir yenilikle ortaya çıkmıştır. Araştırma yazısını romanın ilk basımlarında, hatta ayrı sarı broşür olarak oraya eklemesi bakımından, Hesse bu üç anlatıcı için önemliydi.

“Yayımcı” topluma, kültüre ve Harry Haller'e dıştan "halkçı" bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Haller'in içindeki dünya her şeyden önce onun sevince ve başarıya ulaşamamasının önünde durmaktadır. İçindeki dünyanın, düşünceyi putlaştırması ve Haller'in kendi içinde bulunduğu zamanın ruhsuzluğu araştırma yazısının bakış açısına göre ortadan kaldırılmaktadır. Bu, Haller'in yapay da olsa yeniden üretken olduğu ve kendi ölümsüzlüğüne giden yolda devam edebildiği “biyografik bir laboratuardaki” şartlar gibi incelenmektedir.

Başkahramanın eşit haktaki bakış açıları romanın ilk bölümünü oluşturmaktadır, kimlik ve kimliğin gelişimi konusunu yeniden biçimlendirmektedir. Romanın sonraki her iki kısmı Haller'in ilerleme mücadelesini engelleyen tek taraflı bakış açısının kaldırılmasının yaşanan biyografide nasıl görülebileceğini araştırmaktadır:

Uygulamanın ikinci kısmında Haller’in deneyimleri bir yaşam alternatifi elde etmiştir. Üç perspektifin belli bir dereceye kadar problemin ve çözümün taslağının yorumlanmasından sonra başkahraman, Haller’in iç dünyasal özlemlerinin ve kaderlerinin kişileştirmesi olarak görülebilecek üç arkadaşıyla Hermine, Maria ve Pablo, ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce Hermine figürü Haller'in/Hesse'nin bir kadınsal eski egosuna dönüşmektedir; çünkü o hem Haller'in ruhunun aynasıdır hem de sonradan bir “Hermann”a dönüşen cinsiyettir. Haller tüm üç yan karakterle onun önceki yaşamına dair antitezini öne sürmektedir ve Sihirli Tiyatro'nun dönüşümü yoluyla üçüncü bir adımda her şeyi aşmaya hazırlık yapmaktadır.

Romanın üçüncü kısmında, diyalektiğin kaldırıldığı kısım, başkahramanın tek taraflı resimlerinin dönüşümü ve çözülümü başlamaktadır. Bu kısım “cehennem” olarak anlatılan bir dans sarayının alt katında geçmektedir (Dante’nin aynı şekilde cehennemde başlayan İlahi Komedya adlı eserine birçok kez gönderme yapılmaktadır). Birbiriyle uyuşmayan ve birbirinden çok ayrı dünyaların ortadan kaldırılması mantığı bu cehennemde ölüp ölüp dirilmek demektir: Haller’in birçok kez ölmesi, sembolik de olsa idam edilmesi, Hermine’nin Haller tarafından sembolik olarak öldürülmesi ve şoförlerin silahlı kavgada kurban verilmesi gibi bir sürü ölüm vardı bu cehennemde.

Anlayış

Bozkırkurdu hakkında yazılan çalışma yazısında insani ruhun çok yönlülüğü, benlik çözülmesi sorunu daha yakından tanımlanmaktadır. Sadece “bir ruh” ve Haller’in “insan” ve “Bozkırkurdu” yönündeki çift varlığa bürünür olması yoktur, insanın içinde bunun yanı sıra kimi zaman çocuksu, kimi zaman ise dik kafalı bir şekilde ortaya çıkan bir sürü farklı biçim vardır. Homojen bir bireyin olmadığı, bunun yerine ruhun farklı kısımlara ayrıldığı görüşü bu neslin güven duygusunu sarsmaktadır. Özellikle dışavurumcu yazarlar iki ruha sahip olmayı sık sık konu edinmişlerdir ve yazarların tutumları bundan etkilenmiştir. Bu düşünce figürü, içgüdülerin ve bilinç dışılığın esiri olmayı araştıran Sigmund Freud’un kuramsal yazılarında olduğu gibi Friedrich Nietzsche’ye göre Apollon’un ve Dionysos’un birbirinden ayrılması sayesinde hayata geçirilmiştir. Bu ruh çeşitliliğinin birliği bu yüzden sanatçılar ve aydınlar için sorun olmuştur.

Hesse, kitaplarının birçoğunda çile hayatını ve manevi ilhama erişmeyi konu edinmiştir. Bozkırkurdu’nun içsel dağınıklığı ve her iki ruhuyla bütünleşme çabası Orta Yol'un Budist ilkesini yansıtmaktadır, yani iyi ve kötünün insanın gerçekliği olduğunu (Hesse’nin Demian eserinde olduğu gibi) yansıtmaktadır. Her kim bunu kavramışsa Bozkırkurdu’nda ölümsüzlerin yaptığı gibi evrenin derin anlayışına gülümseyebilir. Mizah aşkınlığın bir türü

olarak ortaya çıkmaktadır: Mizah bizim dilediklerimizin gülünebilir yanlarını ve sonsuzluğun bulunulan yerine olan korkularımızı bize göstermektedir.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Bozk%C4%B1rkurdu_%28roman%29

http://dipnotkitap.net/ROMAN/Bozkirkurdu.htm

ROMANDAN

BOZKIRKURDU ÜZERİNE İNCELEME

Yalnızca kaçıklar için

Bir zaman Bozkırkurdu takma adıyla Harry isminde biri vardı. İnsanlar gibi iki ayak üzerinde yürüyor, insanlar gibi giyiniyordu, bir insandı kısaca, ama yine de bir bozkırkurduydu gerçekte. Kafası çalışan insanların öğrenebileceği pek çok şeyi öğrenmişti. Hayli zeki bir adamdı. Öğrenemediği tek şey, kendi kendisinden ve yaşamından memnunluk duymaktı, bunun üstesinden gelememişti bir türlü. Belki söz konusu durum, gerçekte bir insan değil, bozkırlardan gelmiş bir kurt olduğunu ruhunun derinliklerinde her zaman bilmesinden ya da bildiğini sanmasından kaynaklanmaktaydı. Gerçekten bir kurt muydu, bir vakit, belki dünyaya gelmeden önce kurttu da sonradan büyülenip insan kılığına mı sokuldu, yoksa insan olarak, ama bir bozkırkurdunun ruhuyla doğup bu ruhun sultası altına mı girdi ya da kurt olduğu inancı yalnızca bir kuruntu, yalnızca bir hastalık mıydı kendisinde, bu konuyu akıllı kişiler buyurup tartışabilir. Örneğin, Harry çocukluğunda haşan, ele avuca sığmaz ve dağınık biriydi belki ve kendisini eğiten kişiler ondaki hayvansılığı yok etmeye çalıştılar ve özellikle bu amaca yönelik çabalarıyla gerçekten bir hayvan sayılacağı, sadece üzerinde ince bir terbiye ve insanlık örtüsü taşıdığı kuruntu ve inancını onda uyandırdılar. Bu konuda uzun ve eğlendirici söyleşiler yapılıp, hatta kitaplar kaleme alınabilirdi; ne var ki, Bozkırkurdu'na hiçbir yarar sağlamazdı bunlar, çünkü kurdun sihirle, hokkabazlıkla bedenine mi sokulduğu yoksa işin sopayla mı gerçekleştirildiği ya da bunun sadece ruhunda yaşayan bir kuruntu niteliği mi taşıdığı onun için hiç fark etmezdi. Başkalarının, ayrıca kendisinin bu konuda düşünebilecekleri, hiçbir değer taşımayıp kurdu onun bedeninden çıkaramazdı.

Yani Bozkırkurdu nun biri kurt, biri insan, iki kişiliği vardı; bu, yazgısıydı onun. Söz konusu yazgı bir olağanüstülüğü içermez belki, eşine seyrek rastlanan bir yazgı değildir. Anlatıldığına göre daha önce de pek çok insan görülmüştür ki, kendilerinde köpekten, tilkiden, balıktan ya da yılandan pek çok özellik barındırmış, ama bu onların yaşamlarında özel birtakım güçlüklerle karşılaşmalarına yol açmamıştır.

Yani böyle insanlarda insan ve tilki, insan ve balık yan yana varlığını sürdürmüş, biri ötekini incitmemiş, hatta birbirleriyle dayanışma içinde bulunmuştur ve başkalarının gıptayla baktığı bazı başarılı kişileri mutluluğa kavuşturan, içlerindeki insandan çok tilki ya da maymun olmuştur. Nihayet herkesin bildiği bir şeydir bu. Oysa Harry'de durum değişikti, onda insanla kurt yan yana yaşamadığı gibi, birbirlerine hiç yardım elini uzatmamış, birbirlerinin canına kastederek biri ötekisinin karşısına dikilmiş, birinin yaşamasından ötekisi sadece zarar görmüştür. Aynı kan ve aynı ruhu paylaşan iki varlık birbirinin can düşmanıysa, böyle bir yaşamın tadı yoktur. Ne yapalım, herkesin yazgısı kendine göredir, hiçbir yazgı da kolay

katlanılır gibi değildir.

Bizim Bözkırkurdu'nda öyle bir durum söz konusuydu ki, duyguları tüm karma yaratıklarda görüldüğü gibi kimi zaman kurt, kimi zaman insan duygularıydı. Ne var ki, kurt gibi duyup hissederek yaşadığında içindeki insan hep pusuya yatıp kurdun davranışlarını izliyor, değerlendirip yargılıyordu. İnsan gibi yaşadığı zamanlarda da kurt ona aynı şeyi yapıyordu. Diyelim ki insan kimliğinde Harry'nin parlak bir düşünce geldi aklına ya da gönlünde ince ve soylu bir duygu uyandı ya da iyi bir iş yapacak oldu, içindeki kurt hemen dişlerini gösterip sırıtıyor, onun sergilediği soylu tiyatronun bir bozkır hayvanında, yani bir kurtta ne kadar gülünç kaçtığını acı acı alay ederek belirtiyordu; kurt dediğin kendisine neyin yaraşacağını yüreğinde çok iyi hissederdi çünkü, bu da bozkırlarda dolu dizgin koşturmak, zaman zaman avının kanını emmek ya da bir dişi kurdun peşine düşmekti. Böylece kurt Harry açısından insan Harry'nin yaptıkları dehşet verici, komik ve şaşkınlık eseri, sersemce ve kendini beğenmiş şeyler olup çıkıyordu. Ne var ki, Harry kendini kurt gibi hissettiği, kurt gibi davrandığı, başkalarına dişlerini gösterdiği, insanlara ve onların yalancı, yozlaşmış davranışlarıyla törelerine kin besleyip bunları can düşmanı bildiği zamanlarda da yine tıpatıp aynı durum söz konusuydu. Yani o zaman da Harry'nin içindeki insan pusuya yatıp kurdu izliyor, ona hayvan diyor, canavar diyor, sade, sağlıklı ve vahşi bir kurt yaşamın-dan duyduğu hazzı ona çok görüyor, ona zehir ediyordu.

Bözkırkurdu'nda işte böyle bir durum söz konusuydu. Dolayısıyla, Harry'nin pek de keyifli ve mutlu bir yaşam sürmediğini düşünebiliriz. Ancak, bununla Harry'nin alabildiğine bir mutsuzluk içinde yaşadığını da söylemek istiyor değiliz; her insanın kendi çektiği acılara en büyük acılar gözüyle bakması gibi, Harry'ye de kendi mutsuzluğu alabildiğine büyük görünse de, böyle bir savı öne sürmek niyetinde değiliz. Zaten hiç kimse hakkında böyle bir savın ileri sürülmemesi gerekiyor. Ayrıca, içinde bir kurt barındırmayan kimselerin de ille mutlu olması gerekmez. En mutsuz yaşamda bile yıldızın parladığı anlar, kum ve çakıl taşlan arasında küçük çiçeklerin açtığı anlar vardır. Bozkırkurdu'nda da işte böyleydi durum. Çokluk pek mutsuzdu Bozkırkurdu, bu yadsınamaz; öte yandan başkalarını da mutsuzluğa sürükleyebiliyordu ve bunlar onun sevdiği ve onu seven kişiler oluyordu, çünkü Bozkırkurdu nu sevenler onun yalnızca bir yönünü görüyordu. Bazıları kendisine başkalarına benzemeyen, kibar, zeki bir insan gözüyle bakıp seviyorsa da, sonradan dehşete kapılıp düş kırıklığına uğruyorlardı, çünkü ansızın onun içinde bir kurdun yaşadığını anlıyorlardı. Bunu da anlamaları gerekiyordu; çünkü Harry herkes gibi bir bütün olarak sevilmek istiyor, dolayısıyla içindeki kurdu başkalarının gözlerinden kaçırmak elinden gelmiyor ya da içinde böyle bir kurdu barındırdığını yalanlayamıyordu. Ama öyle kimseler de vardı ki, özellikle ondaki kurda, ondaki özgürlüğe, vahşiliğe, ele avuca sığmazlığa, tehlikeliliğe ve güçlülüğe gönül veriyor, ne var ki vahşi, azılı kurdun aynı zamanda bir insan olduğunu, içinin iyilik ve sevecenlik özlemiyle dolup taştığını, üstelik Mozart'ı dinleyip şiirler okuduğunu ve ruhunda insan idealleri yaşattığını öğrenir öğrenmez, alabildiğine düş kırıklığına uğrayıp kendilerini yürekler acısı bir durumda hissediyorlardı. Düş kırıklığı ve öfke herkesten çok bu kişilerde büyüktü. Böylece Bozkırkurdu, çift kişiliğini ve bölünmüşlüğünü, düşüp kalktığı kişilerin yazgıları içerisine de aktarıyordu.

Ne var ki, Bozkırkurdu'nu tanıdıklarını ve onun bölünmüş, parçalanmış, acınacak yaşamını kafalarında tasarlayabileceklerini sananlar yine yanılıyordu, bilmedikleri dünya kadar şey vardı çünkü. Bir kez (istisnasız bir kural olmayacağı ve bazen tek bir günahkârın

Tanrı katında, hak yolundan ayrılmayan doksan dokuz kişiden daha makbul sayılacağı gibi) Harry'de de istisnai durumların, onun yaşamında da kimi mutlu anların var olduğundan haberleri yoktur; onun da içinde bazen kurdun, bazen insanın rahat rahat nefes alıp verebildiğini, düşünüp hissedebildiğini, hatta pek seyrek karşılaşılan saatlerde her ikisinin birbirlerini sevgiyle kucaklayarak barış içinde yaşadıklarını, dolayısıyla diyelim biri uyurken öbürü uyanık kalarak birbirlerini zinde tuttuklarını, birinin ötekisinin olanaklarını iki katına çıkardığını bilmezler. Öyle görülüyor ki, dünyanın dört bir yanında olduğu gibi Bozkırkurdu'nun yaşamında da bazen tüm alışılmıştık, sıradanlık, bilinip tanınmıştık ve kurala uygunluk, zaman zaman saniyelik bir molayı, kesintiyi yaşayıp olağanüstüye, mucizeye, Tanrının inayetine yer açma amacına yönelikti. Acaba bu seyrek yaşanan kısa mutluluk saatleri Bozkırkurdu'nun kötü yazgısını dengeleyip yumuşatabilir de mutlulukla mutsuzluk birbirine denk duruma gelebilir miydi, hatta az sayıdaki saatlerde yaşanan kısa süreli ama güçlü mutluluk tüm mutsuzluğu soğurup alır da Bozkırkurdu için bir artı durum ortaya çıkabilir miydi? Bu yine öyle bir soru ki, işsiz güçsüz kimseler diledikleri gibi üzerinde kafa yorabilir. Bozkırkurdu da aylaklıkla geçen boş günlerinde bu sorunun üzerinde sık sık kafa yormuştu.

Burada bir şeyi daha eklemeden geçmemek gerekiyor: Harry tipinde pek çok insan var dünyada; özellikle pek çok sanatçı, söz konusu tipe mensup kişilerin arasında yer alır. Bu tiptekilerin hepsi iki ayrı ruhu, iki ayrı insanı barındırır içinde; tanrısal ve şeytansa!, anne ve baba kanı, mutluluk ve acı çekme yeteneği, Harry'deki insan ve kurt gibi, düşmanca ve birbirine dolanmış, yan yana ve iç içe sürdürür varlığım. Ve hayli tedirgin bir hayat süren bu insanlar seyrek mutluluk anlarında bazen öylesine güçlü duygular ve dile gelmeyen güzel-likler yaşar, anlık mutluluğun köpüğü kimi vakit göz kamaştırarak öylesine yükseklere fırlayıp acılar denizinin dışına taşar ki, bu kısa süre parıldayan mutluluğun köpükleri sağa sola saçılarak başkalarına dokunmadan geçemez, onları da büyüler. Böylece bütün o sanat yapıtları, acılar denizi üzerinde, değerine paha biçilmez geçici mutluluk köpükleri olarak gözlerini açar dünyaya; öyle yapıtlar ki, içlerinde acı çeken tek insan bir saatlik bir süre için yazgısının alabildiğine üstüne çıkar, bir yıldız gibi parıldar mutluluğu ve onu algılayan herkese sonsuz bir nesne ve kendi mutluluk düşü gibi görünür. Yaptıkları işlerin, yarattıkları yapıtların isimleri ne olursa olsun, bütün bu insanların gerçekte bir yaşamı yoktur, yani yaşamları bir varoluş değildir, belli bir biçim taşımaz, başkalarının yargıç, hekim, ayakkabıcı ya da öğretmen olduğu gibi kahraman, sanatçı ya da düşünür değildir bu kişiler; yaşamları sonu gelmeyen çileli bir devinimdir, kayalara vurup kırılan dalgalara benzer, mutsuz ve acılı bir biçimde parçalanmıştır, tüyler ürperticidir; böyle bir yaşamın karmaşası üstünde ışıldayan seyrek yaşantılar, eylemler, düşünceler ve yapıtlarda saklı anlam dışında bir başka anlamı içermez. Bu tip insanlar arasında oluşmuş tehlikeli ve korkunç düşünceye göre, belki tümüyle insan yaşamı ciddi bir yanılgıdan öte bir şey değildir, ilk ana'nın ölü doğmuş bir çocuğudur, doğanın başarısız kalmış çılgınca ve dehşet verici bir denemesidir. Yine aynı insanlar arasında oluşmuş bir başka düşünce de var ki, buna göre insan belki sadece yarım akıllı bir hayvan değil, Tanrıların bir çocuğudur ve kendisine ölümsüzlük bağışlanmıştır.

Her insan başkalarında rastlanmayan özelliklerle, başkalarında rastlanmayan nişanlarla donatılmıştır; her birinin kendi erdemleri ve kendi kusurları vardır, her birinin bir "büyük günahı" vardır öte yandan. Gecelerin insanı olması da Bozkırkurdu'nun belirgin özellikleri arasındaydı. Sabah onun için, günün korkup çekindiği, kendisine hiç uğurlu gelmemiş bir

vaktiydi. Yaşamında hiçbir sabah yoktu ki, şöyle doğru dürüst bir neşeyle, doğru dürüst bir sevinçle dolmuş olsun içi; öğle öncesinde hiçbir saat yoktu ki, elinden iyi bir iş çıkmış, aklına parlak düşünceler gelmiş, kendisinin ve başkalarının yüzünü güldürebilmiş olsun. Ancak öğleden sonraları ısınıp canlanıyor, iyi günlerinde ancak akşamüzerleri verimli, enerjik biri olup çıkıyor, bir kor gibi yanıp tutuşuyor bazen, gönlü şenleniyordu. Yalnızlık ve bağımsızlık gereksinimi de işte buradan kaynaklanmaktaydı. Hiç kimse yoktu ki, bağımsızlığa Bozkırkurdu'ndan daha güçlü, daha ateşli bir gereksinim duymuş olsun. Henüz yoksulluk içinde yaşayıp ekmeğini kazanmakta zorlandığı gençlik döneminde, yeter ki karşılığında birazcık bağımsızlığa kavuşabilsin, aç gezmeyi, yırtık giysilerle dolaşmayı yeğlemişti. Kendini asla para için, rahat bir yaşam için satmamış, asla kadınlara ya da güç sahiplerine kendini peşkeş çekmemişti; özgürlüğünü koruyabilmek uğruna bütün dünyanın gözleri önünde kendi çıkarına ve mutluluğuna yüzlerce kez sırt çevirmiş, elinin tersiyle bunları bir kenara itmişti. Bir yerde memurluk yapmak, günü ve yılı belli zamanlara bölerek yaşamak, başkalarının sözünü dinlemek düşüncesi kadar iğrenç ve korkunç bulduğu bir başka şey yoktu. Bir büro, bir kalem odası, bir dairede çalışmak ölüm kadar nefret ettiği bir şeydi, görebileceği en kötü düştü, bir kışlada yaşanan tutsaklıktı. Bozkırkurdu bütün bunlardan kendini uzak tutmayı başarıyor, bu uğurda sık sık küçümsenmeyecek özverilere katlanıyordu. Bu da gücü ve erdemiydi onun, bu konuda boyun eğmeyen ve ödün vermeyen bir tutum sergitemekteydi, bu bakımdan bildiğinden şaşmaz, sağlam bir karakterle donatılmıştı. Öte yandan, çileli yaşamı ve yazgısı da sıkı sıkıya bununla bağlantılıydı. Herkesin başına gelen onun da başına gelmiş, varlığının alabildiğine derinliklerindeki bir dürtüye uyarak olağanüstü bir diretkenlikle aradığı, peşinde koştuğu şeyi sonunda ele geçirmişti, ama insan için yararlı sayılacak ölçünün hayli üstünde gerçekleşmişti bu. Ele geçirdiği şey ilkin mutluluğunu oluşturmuşken, sonradan amansız yazgısına dönüşmüştü. Güç insanını güç yıkar, para insanını para; köle ruhlu insanı başkalarına kulluk etme, zevk insanını zevk çökertir. Bozkırkurdu'nu da bağımsızlığı yıkmıştı. Amacına ulaşarak günden güne daha bağımsız duruma gelmiş, emir alacağı, isteklerini göz önünde tutarak davranışlarını düzenleyeceği kimse kalmamıştı, ne yapıp ne yapmayacağını artık yalnızca kendisi özgürce belirliyordu; çünkü güçlü insan, gerçek bir içgüdünün ondan elde etmesini istediği şeyi hiç şaşmadan ele geçirir sonunda. Ne var ki, Harry kavuştuğu özgürlüğün ortasında ansızın şunu fark etmişti ki, özgürlüğü ölümdü; tek başına kalmış, dünya onu korkunç şekilde kendi haline bırakmıştı; insanlar onu ilgilendirmekten çıkmış, hatta kendisi bile kendisini ilgilendirmez olmuştu; dış dünyayla ilintisizliğin ve yalnızlaşmanın giderek büyüyen havasızlığında yavaş yavaş boğulmaya başlamıştı. Çünkü artık ortada öyle bir durum vardı ki, yalnızlık ve bağımsızlık, isteği ve amacı olma özelliğini yitirmiş, onun yazgısına ve mahkûmiyetine dönüşmüştü. Bir dilek dile denmiş, o da dilemişti ve dilenen dilek bundan böyle geri alınacak gibi değildi; içi özlem ve iyi niyetle dolup taşarak kollarını uzatıp, bağlanmalara ve birlikteliklere hazır olduğunu açıklaması boşuna zahmetti, artık tek başına bırakılmıştı. Öte yandan, insanların kendisinden nefret ettiği ve hoşlanmadığı da söylenemezdi. Hatta pek çok dostu bulunuyor, pek çok kişi ona sevgi duyuyordu. Ama çevresinden sempati ve güler yüz dışında bir başka şey gördüğü yoktu. Davetler, armağanlar, sevimli mektuplar alıyorsa da, kimse yanına fazla yaklaşayım demiyor, o da kimseyle bağlantı kuramıyor, yaşamını paylaşmaya istekli ve yetenekli biri çıkmıyordu. Yalnızlık atmosferiyle, sessiz bir atmosferle sarılıp kuşatılmıştı; çevre elinden kayıp gitmiş, başkalarıyla ilişki kurmasını önleyen ve hiçbir istemle, hiçbir özlemle giderilemeyen bir

güçsüzlük üzerine çullanmıştı. Bu, Bozkırkurdu'nun yaşamının belirleyici özelliklerinden biriydi.

Bir başka özellik de, onun kendi canına kıyanlar arasında yer almasıydı. Bu noktada şunu belirtelim ki, yalnızca kendilerini gerçekten öldürenleri intihar edenler arasında saymak yanlıştır. Hatta intihar edenlerin içinde ipek çok kişi vardır ki, adeta kazara intihar etmiştir; intihar, onların doğasının vazgeçilmez bir özelliği değildir. Kişiliksiz, güçlü bir karakter ve güçlü bir yazgıdan yoksun düzinelerce sürü insanı vardır ki, intihar sonucu yaşamlarını yitirmelerine karşın, yaradılışları ve karakterleri bakımından intihar edecek tipte kişiler olmaktan uzaktır. Öte yandan, yaradılışları bakımından söz konusu tipte yer alan kişilerden pek çoğu, hatta belki büyük çoğunluğu gerçekte canlarına kıymaya kalkmaz hiç. "İntihar eden kişi"nin -Harry de böyle biriydiölümle pek sıkı ilişki içinde yaşamış olması gerekmez; öte yandan, canına kıyanlar arasında yer almaksızın da ölümle böyle bir ilişki içinde yaşanabilir. Ama intihar eden kişiye özgü bir şey varsa, kendi ben'ini, haklı ya da haksız, doğanın pek tehlikeli, kuşkuyla bakılacak ve tehlikelere açık bir tohumu olarak duyumsaması, kendisini her türlü korunmadan uzak, her an başına bir iş gelebilecek biri gibi görmesidir; sanki bir kayanın incecik ucunda durmaktadır da, dışarıdan bir itme ya da içteki ufak bir güçsüzlük, soluğu boşlukta almasına elverecektir. Bu tip insanların kader çizgilerinin belirleyici özelliği, canına kıymanın kendileri için en olası ölüm çeşidini oluşturması, en azından kendilerinin bunu öyle bilmesidir. Hemen her vakit ilkgençlik döneminde kendini açığa vuran ve söz konusu insanlara yaşam boyu eşlik eden bu ruh durumunun önkoşulu, pek yetersiz bir yaşam gücü değildir örneğin, hatta "intihar edenler" arasında olağanüstü dayanıklılıkta, hırslı, aynı zamanda gözüpek kişilere rastlanır. Gelgeldim, en küçük bir hastalıkta ateşlenen kimseler gibi, bizim "canına kıyanlar" dediğimiz, her zaman pek içli ve duyarlı olan bu kişiler de, en küçük bir sarsıntıda ölümü yoğun olarak düşünmeye eğilim gösterirler. Salt yaşam belirtilerinin mekanizmalarıyla uğraşmayıp, insanın kendisiyle ilgilenme yürekliliğini ve sorumluluğunu gösterecek bir bilimimiz olsaydı, antropoloji gibi, psikoloji gibi bir bilimimiz, bu gerçekleri herkes bilip öğrenirdi.

Burada, intihar eden kişilere ilişkin bütün söylediklerimiz, doğal olarak, yüzeysel şeylerdir, psikolojidir, dolayısıyla biraz fiziktir. Metafizik açıdan bakıldığında ise daha değişik bir durumla karşılaşılır, daha bir açık seçiklik kazanır sorun, çünkü söz konusu açıdan bakıldı mı, "intihar edenler", bireyselleşmeden kaynaklanan suçluluk duygusuna yakalanmış kişiler olarak, kendilerini geliştirip mükemmelleştirmeyi yaşamlarının bir amacı saymayan, tersine kendi kendilerini çözüp dağıtmayı, anne'ye dönmeyi, Tanrıya dönmeyi, evrene dönmeyi amaç edinen varlıklar olarak karşımıza çıkarlar. Bu kişilerden pek çoğu gerçekten canına kıyacak güçten düpedüz yoksundur, çünkü böyle bir eylemde saklı günahı tüm derinliğiyle kavramışlardır. Ama bizim için yine de "canına kıyan" kişilerdir hepsi, çünkü yaşamın değil, ölümün onları esenliğe kavuşturacağına inanırlar hep; kendilerinden el çekmeye, kendilerini kaldırıp atmaya, kendilerini gözden çıkarıp yok etmeye hazır durumdadırlar.

Nasıl her güç bir güçsüzlüğe dönüşebilirse (hatta bazen dönüşmek zorunda kalırsa), bunun tersi olarak tipik intihar eğilimli biri de görünürdeki güçsüzlüğünü çok vakit bir güce, bir desteğe dönüştürebilir, hatta son derece sıklıkla yapar bunu. Harry'de de, Bozkırkurdu'nda da böyle bir durum söz konusudur; kendisine benzeyen binlerce kişi gibi o

da, ölüme giden yolun her an önünde açık beklediği düşüncesinden yola koyularak, gençlere özgü, hüzün dolu bir hayal oyunu yaratmakla kalmamış, aynı düşünce temeli üzerinde kendisini avutacak, kendisine destek olacak bir yapı kurup çatmıştı. Kendi tipindeki bütün insanlarda olduğu gibi, her sarsıntı, her acı, yaşamın her kötü durumu, hemen ölüme başvurarak bundan yakayı sıyırma isteğini yüreğinde uyandırmışsa da, Bozkırkurdu özellikle söz konusu eğilimden yaşam için yararlı bir felsefeyi zamanla kotarmasını bilmişti. Darda kaldı mı başvuracağı bir çıkış yolunun önünde sürekli açık beklediği düşüncesiyle içli dışlı oluşu kendisine güç vermiş, bir merak duygusu kendisini acı ve sıkıntıları yaşamaya yöneltmişti. Pek tatsız durumlara düştüğü zamanlar bazen vahşi bir kıvanç, bir çeşit oh ol-sun duygusuyla şöyle düşünmüştü: "Bir insandaki dayanma gücünün sınırını merak ediyorum doğrusu! Baktım ki katlanılabilirliğin sınırına gelip dayandım, kapıyı açıverir, esenliğe kavuşurum." **İntihar eden pek çok kişi vardır ki, bu düşünce olağanüstü güç sağlar kendilerine.**

Öte yandan, canlarına kıyanlar içinde intihar ayartısına karşı savaşa aşina olmayanı da yoktur. Her biri ruhunun bir köşesiyle çok iyi bilir ki, intihar bir çare olmasına karşın yine de yasal sayılmayıp ancak darda kalındığında başvurulacak biraz bayağı bir yoldur, insanın kendi eliyle canına kıymasındansa yaşama yenik düşüp can vermesi gerçekte çok daha soylu ve güzel bir davranıştır. Bunu bilmeleri, örneğin kendi kendilerine cinsel doyum sağlayanlardaki vicdan rahatsızlığıyla aynı kaynaktan çıkıp gelen bu kötü bilinç, "intihar edenlerdin büyük çoğunluğunu söz konusu ayartıyla sürekli savaşmaya iter. Kleptoman birinin kendisindeki hastalığa karşı savaşması gibi, onlar da bu ayartıya karşı savaşıp dururlar. Bozkırkurdu da söz konusu savaşın hiç yabancısı değildi. Birbirleriyle yer değiştiren değişik silahlarla sürdürmüştü bu savaşı. Sonunda, yaklaşık kırk yedi yaşındayken, mizah havasından yoksun sayılmayıp sık sık yüzünü güldüren parlak bir düşünce gelmişti aklına: Ellinci doğum gününü, intihara yeşil ışık yakacağı gün olarak saptamıştı. Kendi kendisiyle yaptığı anlaşmaya göre, belirlenmiş zaman geldi mi, o günkü havasına göre imdat kapısını kullanmak ya da kullanmamakta serbest bırakacaktı kendini. Bundan böyle başına ne gelirse gelsin, ister hasta olsun, ister sefalet yakasına yapışsın, isterse çileler, acılar içinde kıvransın, hepsi bir vadeye bağlanmıştı, sürse sürse birkaç yıl, birkaç ay, birkaç gün sürebilirdi, bunların sayısı da günden güne azalıyordu! Ve gerçekten de, eskiden kendisini daha derin ve daha uzun süreli acılar içinde kıvrandıracak, hatta belki onu temelden sarsacak kimi sıkıntılara şimdi daha kolay katlanmaya başlamıştı. Diyelim ki şu ya da bu nedenden pek kötü duruma düştü, yaşamının çölleşmesine, yalnızlaşmasına ve yabanıllaşmasına özel birtakım acı ve kayıplar gelip eklendi, acılara şöyle seslenebilirdi: "Durun siz, topu topu iki yıl kaldı şunun şurasında, o zaman benim sözüm geçecek!" Ve ellinci yaş gününün sabahında kendisine doğum gününü kutlayan mektuplar gelirken, elinde ustura, kapıyı kapayıp bütün acılara veda edeceğini düşünüyordu büyük bir hazla. O zaman eklemlerindeki gut, ruhundaki melankoli, başındaki ağrı ve midesindeki sancı kendilerine artık başka kapı arasınlardı.

Bozkırkurdu'yla ilgili yapılacak bir şey kalmışsa, onun tek fenomen olarak ortaya çıkışını ve burjuva sınıfıyla kendine özgü ilişkisini, bunlara kaynaklık eden temel yasalarla açıklamaktır. Bunun için de onun, kendiliğinden karşımıza çıkan, "burjuvazi" ile ilişkisinden yola koyulacağız.

Bozkırkurdu, kendi düşüncesine göre burjuva dünyasının tümüyle dışında

bulunmaktaydı, çünkü ne bir aile yaşamı vardı ne de toplumsal bir hırsın sahibiydi. Kendine düpedüz yalnız ve acayip biri, bazen hasta bir münzevi, bazen de dâhice yeteneklerle donatılmış, sıradan yaşamın üstüne çıkan, normalin üstünde bir kişi gözüyle bakıyordu. Burjuva sınıfına mensup insanları bile bile aşağılıyor, bunlardan biri olmadığı için de gurur duyuyordu. Ama yine de kimi bakımdan tastamam bir burjuva hayatı sürmekteydi; bankada parası vardı, yoksul hısım ve akrabalarına destek oluyordu, pek özenli sayılmasa da, yakışık aldığı gibi, dikkati çekmeyecek şekilde giyiniyor, polisle, vergi dairesiyle ve diğer yetkili makamlarla barış içinde güzel güzel yaşamaya bakıyordu. Ayrıca, ruhunda içten içe yaşayan güçlü bir özlem, burjuvazinin küçük dünyasına, temiz bahçecikleri, ışıl ışıl sahanlıkları, düzen ve yakışıkalırlığın alçakgönüllü atmosferiyle mazbut ailelerin yaşadığı sessiz evlere çekiyordu kendisini sürekli olarak. Ufak tefek kusurları ve acayiplikleri kendisinde barındırmaktan, kendini tuhaf ya da dâhi biri gibi görmekten hoşlanıyor, ama deyim yerindeyse burjuva havasına artık rastlanmayan taşra kentlerinde oturmak ve yaşamak istemiyordu. Kendini ne zorbaların ve toplum dışında yaşayanların ne caniler ya da paryaların yanında rahat hissediyor, orta sınıf insanların normları ve atmosferiyle, karşıtlık içinde ya da başkaldırı şeklinde de olsa, hep bir ilişkiyi sürdürüyordu. Ayrıca, küçük burjuvazi terbiyesiyle büyütülmüştü ve bu terbiyeden kafasında bir sürü kavram ve şablon kalmıştı. Kuramsal bakımdan fahişeliğe karşı en ufak bir itirazı yoksa da, kişisel olarak bir fahişeyi ciddiye alabilecek ve ona gerçekten kendisine eşdeğer biri gözüyle bakabilecek biri değildi. Devletin ve toplumun aforozladığı siyasal suçluları, devrimcileri ve entelektüel ayartıcıları kardeş bilip seviyor, ama bir hırsız, bir soyguncu, bir tecavüzcü karşısında enikonu bir burjuva gibi davranarak ona acımaktan başka şey elinden gelmiyordu.

Böylece varlığının bir yarısıyla savaştığı ve yadsıdığı şeyi öbür yarısıyla benimseyip onaylıyordu. Aydın bir burjuva evinde, sağlam biçim ve gelenekler çerçevesinde eğitilmiş bir kişi olarak ruhunun bir bölümüyle her zaman bu dünyanın düzenine bağlı kalmış, burjuvazinin izin verdiği ölçünün üzerinde bireyselleşip burjuva idealleri ve burjuva inancının içeriğinden kendini özgür kılmasından çok sonra da bu bağlılığını korumuştu.

İnsanlığın her zaman varlığını sürdüren bir durumu olarak "burjuvalık", bir denge sağlama, insan davranışındaki sayısız aşırı uçlar ve karşıt çiftler arasında dengeli bir orta yolu ele geçirme çabasından başka şey değildir. Bu karşıt çiftlerden birini, örneğin bir ermişle zevkperest bir kişiyi ele alırsak, benzetimiz daha iyi anlaşılacaktır. İnsan, kendini tümüyle manevi değerlere, Tanrıya yaklaşma çabasına, ermişlik idealine adama olanağına sahiptir. Bunun tersine, kendini tümüyle içgüdüsel yaşama, duygularının isteklerine teslim edip çabasını anlık bazların kazanımına yöneltme olanağıyla da donatılmıştır. Birinci yol ermişliğe, manevi şehitliğe, Tanrı uğruna kendini feda etmeye; ikinci yol ise zevkperestliğe, içgüdüler uğruna canını vermeye, çürüyüp kokuşmalar uğruna kendini gözden çıkarmaya götürür kişiyi. işte orta sınıf insanı bu ikisi arasındaki ılıman iklimde yaşamaya çalışır. Asla kendini gözden çıkarmaz, ne çilekeşliğe ne de zevkperestliğe adar kendini, asla canını vermeye kalkmaz, asla yok olmayı istemez. Tersine, onun ideali nefsinden el çekmek değil, ben'ini ayakta tutmaktır, ne ermişlik ne de onun karşıtı uğrunda çaba harcar. Kayıtsız şartsız taraf tutmak onun katlanamayacağı şeydir, Tanrıya olduğu gibi zevkperestliğe de kulluk etmek ister, erdemli olmaya çalışır, öte yandan bu yeryüzünde biraz da adam gibi rahat yaşamaya bakar. Kısacası, aşırı uçlar ortasında, şiddetli rüzgârlardan, fırtınalardan korunmuş, sağlığına yararlı ılıman bir bölgede yerleşmeye uğraşır. Bunun üstesinden gelirse

de, kayıtsız şartsızlığa ve aşırılığa yönelik bir hayatın sağlayacağı yaşam ve duygu yoğunluğundan da el çekmek zorunda kalır. Hayatı yoğun olarak yaşayabilmenin tek yolu, faturayı ben'e ödetmektir. Orta sınıftan biri için kendi ben'inden, kuşkusuz yeterince gelişmeyip güdük kalmış bu ben'den değerli bir şey yoktur. Dolayısıyla, yoğunluk pahasına kendini ayakta tutar, güven içinde yaşar, Tanrıya sevdalanmışlığını verip vicdan rahatlığını alır karşılığında, hazzı verip hoşnutluğu, özgürlüğü verip rahatlığı, ölümcül ateşi verip tatlı sıcaklığı alır. Bu yüzdendir ki yaradılış bakımından orta sınıfa mensup biri güçsüz bir yaşam dürtüsüyle donatılmıştır, korkaktır, kendisini elden çıkarmaktan çekinir, kolay yönetilecek biridir. Dolayısıyla, gücün yerine çoğunluğu, şiddetin yerine yasayı, sorumluluğun yerine oylamayı geçirmiştir.

Sayıları ne çok olursa olsun, bu güçsüz ve korkak varlıkların ayakta duramayacağı; söz konusu özelliklerinden dolayı, başı boş ortalarda dolaşıp duran kurtlar arasında bir kuzu sürüsünden başka bir rol oynayamayacağı açıktır. Öyleyken, çok güçlü kişilerin yönetim başına geçtiği dönemlerde bu orta sınıf mensupları hemen köşeye sıkıştırılırsa da asla yok olmazlar, hatta bazen dünyayı egemenlikleri altına aldıkları görülür. Peki, nasıl olabilir bu? Ne sürülerinin sayısal çokluğu, ne erdemlilikleri, ne sağduyuları ne de örgütlenmişlikleri kendilerini yok olmaktan kurtarmaya yetecek gibidir. Kimin yaşam yoğunluğu başından beri böylesine zayıf nitelik taşırsa, dünyanın hiçbir ilacı artık onu ayakta tutamaz. Ama yine de burjuvazi yaşar, güçlüdür ve palazlanıp durur. Neden?

Yanıt: Bozkırkurtları vardır da ondan. Gerçekte burjuvazinin diri gücü asla normal üyelerinin özelliklerinden değil, ideallerinin silikliği ve esnekliği, dolayısıyla kapsamı içine alabildiği olağanüstü çok sayıdaki outsider'lardan kaynaklanır. Burjuvazi içinde her zaman yığınla güçlü ve yabanıl insan yaşar. Bizim Bozkırkurdu Harry, bunun için karakteristik bir örnektir. Gelişim sürecinde, bir burjuva için söz konusu olan ölçünün hayli dışına taşarak bireyselleşen Harry, gerek meditasyonun hazzına, gerek başkalarından ve kendinden nefretin kasvetli neşesine aşina Harry, yasalara, erdemlere ve sağduyuya yukarıdan bakan Harry, burjuvazinin zorunlu bir mahkûmudur, ondan yakasını kurtaramaz. Dolayısıyla, gerçek burjuvaziyi oluşturan asıl kitlenin çevresinde insanlığın geniş katmanları, binlerce başka insan ve aydın kişi yer alır; aslında bunlardan her biri burjuvazi kapsamına sığmayacak kadar gelişmiş, hiçbir sınır tanımadan yaşayabilecek kimseler olmasına karşın, çocuksu duygularla burjuva sınıfına bağlıdır ve bu sınıfa mensup kişilerin yetersiz yaşam yoğunluğu az buçuk kendilerine de bulaşmıştır; dolayısıyla, bu sınıfın içinde yaşamakta ayak direr, ona şu ya da bu şekilde bağımlı, yükümlü kalır, ona hizmet etmeyi sürdürür; çünkü burjuva sınıfı için geçerli olan, büyüklerin tersine çevrilmiş şu ilkesidir: Bana karşı olmayan, benden yanadır!

Bu söylediklerimizden yola koyularak Bozkırkurdu'nun ruhunu incelersek, yüksek bireyselleşme düzeyinin onu burjuvazi dışı bir insana dönüştürdüğünü görürüz; çünkü hayli yüksek düzeye çıkarılmış bireyselleşme, ben'in karşısında yer alır, onu yeniden yok etmeye yönelir. Bozkırkurdu'nun gerek ermişlik, gerek zevkperestlik doğrultusunda güçlü dürtüleri ruhunda barındırdığı, ne var ki zayıflık ve tembellik nedeniyle özgür ve vahşi uzaydan içeri bir atılımı gerçekleştiremeyerek burjuvazinin anaç yıldızına zincirlenmiş kaldığı dikkatimizi çeker. İşte size Bozkırkurdu'nun dünyadaki konumu, işte onun bağımlılığı. Aydınların büyük çoğunluğu, sanatçıların en büyük bölümü bu tip kişilerden oluşur. Aralarından ancak en güçlüleri, burjuvazinin yeryüzü atmosferini delip geçerek kozmik bölgeye ulaşır; ötekilere

gelince, ya pes eder ya da uzlaşma yoluna sapar, burjuva sınıfını hor görür, öte yandan onun üyeleri arasında yer alır, yaşayabilmek için sonunda onaylar burjuvaziyi, böylece onu güçlendirip yüceltir. Söz konusu davranışları bu sayısız kişi için trajediye değilse de bir talihsizliğe, bir şanssızlığa dönüşür, bunların oluşturduğu cehennemde pişer yetenekleri, verimli nitelik kazanır. Az kişi vardır ki burjuvaziden kendini koparıp her türlü kısıtlamadan uzak bir yaşamın yolunu ele geçirir, hayranlık uyandıracak şekilde yok olup gider. Bunlar trajik kişilerdir, sayıları da fazla değildir. Ne var ki, ötekilere, burjuvazinin çokluk el üstünde tuttuğu bağımlı kişilere gelince, bunları üçüncü bir dünyanın kapısı açık bekler, hayalî ama bağımsız bir dünyadır bu, mizah dünyasıdır. Bir atılımda bulunarak yıldızların mekânına ayak atma gücünden yoksun, kendilerini katıksız bağımsızlıkta yaşamak için yaratılmış hisseden, ama yaşama gücünü gösteremeyerek sürekli ve korkunç acılar içinde kıvranan huzursuz, tedirgin bozkırkurtları, usları çilelerde güçlenip esneklik kazanır kazanmaz uzlaşmacı bir çıkış yolu olarak mizahı bulurlar karşılarında. Gerçek burjuva, mizahı anlama yeteneğinden yoksun olsa da, mizah her zaman şu ya da bu biçimde burjuva niteliği taşır. Mizahın hayalî dünyasında tüm bozkrkurtlarının çapraşık ve çok yönlü ideali gerçekleşir. Bu dünyada hem ermişlik hem zevkperestlik onaylanabileceği, iki kutbun uçları eğilip bükülerek birbirine yaklaştırılabileceği gibi, burjuvaziyi de onaylama kapsamına alma imkânı vardır. Tanrıya gönül verenler canileri, katilleri pekâlâ onaylayabilir ve bunun tersi de doğrudur. Ne var ki, yaradılıştan katıksız bağımsızlıkta yaşayabilecek bütün diğer kişilerin o tarafsız ve ılıman orta yolu, yani burjuvalığı onaylamaları düşünülemez. Bir tek mizah, alabildiğine yüce yaşam misyonlarını gerçekleştirmeleri engellenmiş kişilerin, neredeyse trajik, son derece yetenekli bu bahtsızların şahane icadı (belki de insanlığın alabildiğine kendine özgü dâhiyane buluşu) sayılacak mizah, bir tek odur ki olanaksızın üstesinden gelir, yaşamın tüm alanlarının üzerini prizmalarının ışınlarıyla örter, birleştirir onları. Sanki yaşanılan yer dünya değilmiş gibi dünyada yaşamak, yasalara saygı beslemek, ama yine de onların üzerinde bulunmak, ",sanki sahip olunmuyormuş gibi" bir şeye sahip olmak, sanki yapılan şey bir vazgeçiş değilmiş gibi bir şeyden vazgeçinek yüce bir yaşam bilgeliğinin bütün bu el üstünde tutulup sık sık dile getirilen isteklerini yerine getirecek bir şey varsa, o da mizahtır.

Gerekli yetenekten yoksun sayılmayan, bu yolda kimi adımlar da atmış bulunan Bozkırkurdu, cehenneminin bunaltıcı karmaşasında pişip terleyerek **söz** konusu büyülü içiti hazırlamanın üstesinden gelebilirse, esenliğe kavuşabilir. Bugün için daha pek çok yol alması gerekiyorsa da, böyle bir olanak, böyle bir umut söz konusudur. Kendisini seven, kendisine ilgi gösterenler onun **söz** konusu esenliğe kavuşmasını dileyecektir. Esenliğe kavuşması burjuvazi ortamında sürekli kalmasına yol açacak olmasına karşın, bu sayede acıları katlanılır durum alacak, verimli nitelik kazanacaktır. Burjuva dünyasıyla sevgi ve nefret kılığındaki ilişkisi duygusallığını yitirecek, bu dünyaya bağlılığını bir yüzkarası gibi görüp sürekli kahrolması sona erecektir.

Bunu sağlayabilmesi ya da belki her şeye karşın sonunda gereken sıçrayışı göze alıp evrenin sinesinde soluğu alabilmesi için Bozkırkurdu'nun bir ara kendi kendisiyle yüz yüze gelmesi, ruhundaki keşmekeşi enine boyuna görüp varlığının tastamam bilincine ulaşabilmesi gerekir. O zaman, pek güvenle bakılamayacak varlığını tüm değişmezliği içinde karşısında bulacak, dolayısıyla ileride içgüdülerinin cehenneminden ikide bir kaçıp duygusal-felsefi avuntulara, bunlardan da kaçıp kurtluğunun kör esrikliğine

sığınamayacaktır. İnsan ve kurt, gerçeği çarpıtan duygusal maskeler olmaksızın birbirlerini tanımak, tüm çıplaklıklarıyla birbirlerinin gözlerinin içine bakmak zorunluluğunu hissedecektir. Böyle bir durumda ya ikisi de infilak edip havaya uçacak ve bir daha birleşmemek üzere birbirlerinden ayrılacak, dolayısıyla ortada bozkırkurdu diye bir şey kalmayacak, ya da mizahın parıldamaya başlayan ışığı altında her ikisi bir mantık evliliği yapacaktır.

Belki günün birinde Harry'nin yolu kendisini bu en son olanağın önüne götürüp bırakır. Belki günün birinde bizim küçük aynalarımızdan birini eline alarak ya da ölümsüz kimselerle karşılaşarak ya da belki bakımsızlığa terk edilmiş ruhunun esenliği için gereksindiği şeye sihirli tiyatrolarımızın birinde kavuşarak kendini tanımayı öğrenir. Bu tür binlerce olanak Harry'yi beklemekte, yazgısı **söz** konusu olanakları karşı durulmaz bir güçle kendisinden yana çekmektedir; burjuvazinin bütün toplumdışı münzevileri bu sihirli olanakların atmosferi içinde yaşar. Ve en ufak bir şey elverir, şimşek çakar ansızın.

Kendi ruh yaşamına ilişkin bu incelemeyi hiç görmese bile, bütün bu saydıklarımızı Bozkırkurdu'nun kendisi de çok iyi bilir. Dünyadaki konumunu sezer, ölümsüzlerin varlığını sezer ve bilir, kendi kendisiyle yüz yüze gelebileceğini sezip korkar bundan; bakmaya çok gereksinim duyduğu, ama bakmaktan ölesiye çekindiği o aynanın varlığından haberi vardır.

İncelememizin sonunda yapılacak bir şey kalmışsa, o da son bir kuruntuyu, köklü bir aldanışı ortadan kaldırmaktır. Tüm "açıklamalar", tüm psikoloji, anlayıp kavramaya yönelik tüm çabalar nihayet yardımcı araçları, kuramları, mitolojileri, yalanları gerekli kılar; dürüst bir yazar ise incelemesinin sonunda bu yalanları elden geldiğince ortadan kaldırmayı unutmamak zorundadır. "Yukarı" ya da "aşağı" sözcüğünü kullandım mı, açıklamayı gerektiren bir savı öne sürmüş sayılırını; çünkü yukarı ya da aşağı diye bir şey yalnızca düşüncede, yalnızca soyutlamada vardır. Dünyanın kendisi ne yukarı tanır ne aşağı.

Dolayısıyla, lafı uzatmamak için şu kadarını belirtelim ki, "Bozkırkurdu" da bir kuruntudur. Harry'nin kendisini bir kurt-insan olarak algılaması, birbirine düşman ve karşıt iki parçadan oluştuğunu sanması, işi basite indirgeme amacına yönelik mitolojik bir yaklaşımdır. Harry asla bir kurt-insan değildir; biz, onun kendisinin uydurup inandığı yalanı görünürde süzgeçten geçirmeksizin alarak ona gerçekten ikili bir yaratık, bir bozkırkurdu diye bakıp değerlendirmeye çalıştıksa, bu, işin daha kolay anlaşılması umuduyla bir aldatmacanın yardımına sığınmaktan başka bir şey değildi; şimdi ise bunu düzeltmemiz gerekiyor.

Yazgısını kendisi için daha anlaşılır kılmak üzere kurt ve insan, içgüdü ve us diye ikili bir ayrıma başvurması, Harry'nin işi çok kaba bir şekilde basite indirgemesidir, kendi içinde ele geçirdiği ve az buz denemeyecek acılarının kaynağı gözüyle baktığı karşıtlıkları akla yakın, ama temelsiz bir açıklama uğruna çarpıtmasıdır. **Harry kendi içinde bir "insan" bulur, düşüncelerden, duygulardan, uygarlıktan, dizginlenmiş ve yüceltilmiş doğadan kurulup çatılmış bir dünyadır bu; ayrıca, bir "kurt" bulur içinde, içgüdülerden, vahşilikten, acımasızlıktan, yüceltilmemiş, yontulmamış doğadan bir dünya bulur. Varlığının böyle açık seçik ikiye ayrılmasına, birbirine düşman iki yarıma bölünmesine karşın, yine de kurt ile insanın bazı mutlu anlarda birbiriyle kardeş kardeş geçindiğini görür.** Yaşamının her bir anında, eylemlerinin, duygularının her birinde ne ölçüde insanın, ne ölçüde kurdun pay sahibi olduğunu saptamaya çalışsaydı, o saat apışıp kalarak işin içinden çıkamaz, güzel

güzel kotarılmış kurt kuramı da dağılıp parçalanırdı. Çünkü ilkel bir zenci de, bunak biri de olsa hiçbir insan yoktur ki, varlığının sadece iki üç temel öğeden oluştuğu söylenebilsin; hele Harry gibi alabildiğine ayrımlaşmış birini nahif bir tutumla kurt ve insan diye ikiye ayırıp açıklamaya kalkmak, umarsız ve çocukça bir girişim sayılır. Harry iki ayrı varlıktan değil, yüz, hatta bin varlıktan kurulup çatılmıştır. Yaşamı (her insanın yaşamı gibi) yalnızca iki kutup, örneğin içgüdü ve us ya da ermişlik ve zevkperestlik arasında değil, binlerce, hatta sayılamayacak kadar çok kutup çiftleri arasında salınıp durur.

Harry gibi okumuş ve akıllı birinin kendine "bozkırkurdu" gözüyle bakabilmesi, yaşamının zengin ve karmaşık yapısını böyle yalın, böyle vahşi, böyle ilkel biçimde dile getirebileceğine inanması bizi şaşırtmamalıdır. İnsan yüksek düzeyde bir düşünme yeteneğiyle donatılmış değildir. En aydın ve okumuş kişi bile gerek dünyayı, gerek kendini her zaman pek nahif, basite indirgeyen ve aldatıcı formüllerin gözlüğüyle görür, özellikle de kendisi için yapar bunu; çünkü bütün insanlarda, doğarken yanlarında getirdikleri, düpedüz zorlayıcı nitelikte bir gereksinim yaşar; buna göre herkes kendi ben'ini bütünlük içinde tasarlar. Söz konusu kuruntu sık sık ağır bir sarsıntı geçirse de, her vakit yine toparlar kendini, eski sağlamlığına kavuşur. Karşısında oturan katilin gözlerinin içine bakan ve bir an onun kendi sesiyle konuştuğunu sanan, katilin tüm duygu, hüner ve becerilerini kendi içinde keşfeden bir yargıç bir an sonra yine eski kişisel bütünlüğüne döner, yargıç olur yeniden, sıçradığı gibi kendi hayalî ben'inin kabuğu içine çekilir, görevini yapıp sanığı ölüme mahkûm eder. İçlerinde pek çok parçadan kotarıldıktan sezgisi beliren ve kişiliklerinin bir bütünlük taşıdığı kuruntusunu her dâhi gibi aşarak pek çok ben'den bir çıkın oluşturduklarını duyumsayan kişiler bunu açığa vurmaya görsün, hemen çoğunluk kendilerini deliğe tıkacak, bilimi yardıma çağırıp onlara şizofren damgasını vuracak ve böylelikle insanlığın üzerine kol kanat gererek onun söz konusu talihsiz kişilerin ağzından gerçeğin sesini işitmesinin önüne geçecektir. Peki, ne diye boş yere konuşuyoruz burada? Ne diye düşünebilen herkesin doğallıkla bildiği, ama geleneğe uyup açığa vurmadığı şeyleri dile getiriyoruz? Ben'inin hayalî bütünlüğünün kapsamını genişleterek ikiliğe dönüştürebileceği bir düzeye ulaşan biri, bu konumuyla neredeyse dâhiliğe ulaşmış sayılır, en azından eşine seyrek rastlanacak ilginç bir istisna oluşturur. Ne var ki, en nahifi de içinde olmak üzere hiçbir ben gerçekte bütünlük taşımaz, her ben çok yönlü bir dünyadır, yıldızlarla döşenmiş küçük bir gökyüzüdür, çeşitli biçimlerden, aşamalardan, konumlardan, değişik kalıtsal öğelerden ve değişik olanaklardan bir karmaşadır. Bu karmaşaya bütünlük taşıyan bir nesne gözüyle bakması, sanki yalın ve sağlam bir biçime sahip, açık seçik hatlarla belirlenmiş bir nesneymiş gibi ben'inden **söz** açması, her insanın (en yüksek düzeydekilerin bile) içine düşmekten kurtulamadığı bir yanılgı, bir zorunluluktur, adeta solumak ve yemek yemek gibi yaşamın bir dayatmasıdır.

Yanılgının nedeni basit bir aktarım olayıdır. Beden olarak her insan tektir, ruh olarak asla. Yazınsal yapıtlarda, hatta bunların en sofistike olanlarında geleneksel bir tutumla her zaman sözde birlik, sözde bütünlük sahibi insanlara yer verildiği görülür. Uzman kişiler, bugüne kadarki yazınsal sanatlar içinde en çok oyun türüne değer verirler ve bunda da haklıdırlar, çünkü oyun sanatı ben'in çok parçadan oluşmuş biçimde anlatımına en büyük olanağı sağlar ya da sağlayabilir. Ne var ki, yüzeysel bir açıdan bakıldı mı, oyun kişileri bütünlük taşıyan, birkezliğine bir beden içinde bulunduklarından, bizde birlik, bütünlük sahibiymişler gibi yanlış bir izlenim uyandırırlar. Oyuncuların ötekilerden ayrı, bir bütünlük sahibi kişiler olarak sahnede boy gösterdikleri karakter oyunlarına, nahif estetik de

hepsinden çok değer verir. Bazı kişiler ilkin uzaktan uzağa, giderek daha açık seçik, bütün bunların yüzeysel, ucuz bir estetik sayılacağını; gözle görülür bedenden yola çıkıp ben kuruntusunu, kişi kuruntusunu ele geçiren Antik dünyanın yaradılıştan bize yabancı, bize dışarıdan zorla benimsetilmiş görkemli güzellik kavramlarını bizim kendi büyük oyun yazarlarımıza uygulamakla yanıldığımızı sezmeye başlamıştır. **Eski Hintlilerin yazınsal yapıtlarında ben kavramı hiç bilinmez; Hint söylencelerinin kahramanları kişiler değil, kişilerden oluşan yumaklar, enkarnasyon dizileridir.** Çağdaş dünyamızda da öyle yapıtlar vardır ki, kişi ve karakter oyununun perdesinin gerisinde, yazarın kendisi de pek fazla bilincine varmaksızın, bir kişiler zenginliği sergilenmeye çalışılır. Bunu görmek isteyenlerin söz konusu yapıtlardaki kişilere ayrı ayrı varlıklar değil, yüce bir bütünlüğün (yazar ruhunun diyelim) parçaları, tek bir bütünlüğün değişik yön ve cepheleri olarak bakmaya karar vermesi gerekir. **Örneğin Faust, bu açıdan bakan biri için Mephisto, Wagner, Faust ve bütün diğer kişilerin bir araya gelerek oluşturduğu bir bütünlük, bir üst kişidir ve tek tek kişilerde değil, ancak bu yüce bütünlüktedir ki, ruhun gerçek varlığından biraz bir şeyler ima yollu açığa vurur kendini. Okul öğretmenleri arasında ün salmış, darkafalıların el üstünde tuttuğu "İki ayrı ruh, ah, yaşar göğsümde!" sözünü söylerken Faust, göğsünde aynı şekilde Mephisto'yu ve diğer bir yığın ruhu barındırdığını unutmuş gibidir. Nitekim bizim Bozkırkurdu da göğsünde iki ruh (kurt ve insan) taşıdığına inanır ve daha bu kadarıyla göğsündeki yeri iyice daralmış hisseder.** Göğüs, beden her zaman tektir, içinde barınan ruhlar ise iki ya da beş değil, sayılamayacak kadar çoktur; insan yüz zardan oluşmuş bir soğana, pek çok iplikten dokunmuş bir kumaşa benzer. Eski Asyalılar bunu çok iyi görüp bilmiş, Budistler kişilik kuruntusunun maskesini düşürmek için yogalarında belli bir teknik geliştirmiştir. İnsanlığın oyunu eğlendirici ve çok yönlüdür: Kişilik kuruntusunun maskesini alaşağı etmek için Hindistan'ın binlerce yıl gösterdiği yoğun çabayı, Batı aynı kuruntunun desteklenip pekiştirilmesi için harcamıştır.

Bozkırkurdu'na bu açıdan bakarsak, gülünç iki-ruhluluğu içinde neden böylesine acı çektiğini anlarız. O da Faust gibi bir tek göğüs için iki ruhun bile fazla olduğuna, bunların göğsü parçalayabileceğine inanır. Oysa iki ruh hiç de fazla değildir ve Harry böyle ilkel bir düşünceye başvurarak ruhunu kavramaya çalışmakla onun onurunu fena halde ayaklar altına alır, çok aydın biri olmasına karşın ancak ikiye kadar sayabilen ilkel biri gibi davrandığı görülür. Kendinden bir parçayı insan, bir parçayı kurt diye niteler ve bu kadarla işi bitmiş, kendini tükenmiş görür. Tüm ussal, yüceltilmiş ya da uygar özleri "insan" ın, tüm içgüdüsel, vahşi, karmaşık özleri ise "kurt'un içine tıkıştırır. Ne var ki, hayatta her şey bizim düşündüğümüz kadar basit, zavallı budalaca dilimizdeki kadar kaba biçimde olup bitmez. Harry, zencilere yaraşır bu kurt yöntemine başvurmakla çifte bir aldanış içine sürüklenir. Korkarız, ruhunun henüz hiç de insan aşamasına ulaşmamış pek geniş bölgelerini "insan" kapsamına, varlığının çoktan kurtluktan çıkmış bölgelerini ise "kurt" kapsamına alır.

Herkes gibi Harry de insanın ne olduğunu bildiğini sanırsa da, gerçekte asla bilmez. Ne var ki, düşlerde ve güç denetlenebilen bilinç durumlarında insanın içyüzünü sezer sık sık. Gönül isterdi ki bu sezgileri unutmayıp elden geldiğince kendine mal etsin! İnsan nihayet süreklilik taşıyan, yerinden oynatılamaz bir yapı değildir (böyle bir şey, bilge kişilerinin aykırı yöndeki sezinlemelerine karşın, Antik dünyanın idealiydi), daha çok bir deneme, bir geçittir, doğayla us arasındaki dar ve tehlikeli köprüdür sadece. Ruhunun derinliklerinde yatan misyon insanı usa, Tanrıya doğru iter, ruhunun derinliklerindeki özlem ise onu geriye

doğru çeker, doğadan, anadan yana yöneltir; böylece insanın yaşamı her iki güç arasında salınıp durur. İnsanların "insan" kavramından anladıkları, her zaman, geçici nitelik taşıyan bir burjuva geleneğidir. Alabildiğine kaba kimi içgüdüler bu gelenekte yadsınıp yasaklanır; biraz bilinç, biraz karakter sahibi olması ve hayvansılığından sıyrılması beklenir insandan. Az buçuk bir ruh sahibi olması hoş görülmekle kalmaz, hatta istenir kendisinden. Böyle bir geleneğin "insan"ı, bütün burjuva idealleri gibi, bir uzlaşmadan doğmuştur; o hain ilk ana'yı ve o sıkıcı ilk baba'yı oyuna getirerek katı isteklerinden el çektirip ikisi arasındaki ılıman bölgede yerleşme amacına yönelik çekingen ve nahif-kurnaz bir çabanın ürünüdür. Dolayısıyla, burjuvazi "kişilik" diye nitelediği şeye göz yumar, hoş görüp katlanır buna, ama öte yandan kişiliği "devlet" denen doymak bilmezin eline teslim eder, her ikisini sürekli birbirine karşı koz olarak kullanır. Burjuvazinin sonradan uğruna anıtlar dikeceği kimseleri kâfir diye ateşte yakmasının, katil diye ipe çekmesinin nedeni de budur.

"İnsan"ın, yaradılış süreci sona ermiş bir varlık değil, usun bir dayatması olduğunu, söz konusu süreci geride bırakmış insanın korkulduğu kadar özlenen, uzak bir olasılık niteliği taşıdığını ve oraya götürecek yolun her zaman ancak bir bölümünün, kendilerini bugün giyotinin, yarın bir şeref anıtının beklediği eşine az rastlanır bireyler tarafından müthiş acı ve cezbelerle geride bırakılabileceğini Bozkırkurdu da sezer. Ne var ki, içindeki "kurt"a karşılık "insan" diye nitelediği şey, burjuva geleneğinin "orta yol insanı"ndan başkası değildir. Hangi yolun gerçek insana, ölümsüzlüğe götüreceğini o da çok iyi bilir bilmesine, zaman zaman yolun pek ufak bir parçasını duraksaya duraksaya geride bırakır ve bunun bedelini ağır çilelerin, acıların doldurduğu bir yalnızlıkla öder. Ne var ki, kendisine yöneltilen o alabildiğine yüce isteği, usun aradığı o gerçek insanlaşma sürecini onaylayıp gerçekleştirmek için çaba harcamaya, ölümsüzlüğün eşsiz ve dar yolunu yürümeye gelince, ruhunun derinliklerinde bundan bir ürküntü duyar. Bu kaçınmanın kendisini çok daha büyük acılar ve lanetlenmeler sonunda kesin bir pes edişle, hatta belki giyotinle karşı karşıya bırakacağını pekâlâ bilir. Söz konusu ölümsüzlüğün yolu kendisini ne kadar cezbetse de, bütün o çileleri çekmeye, o ölümleri ölmeye yanaşmaz. İnsanlaşmanın amacı konusunda burjuvaziden daha çok şey bilmesine karşın gözlerini yumar, ben'e umutsuzca sarılıp bırakmamanın, ölmek istememekte umutsuzca ayak diremenin ölüme götüren kesin yol sayılacağını, oysa ölebilmenin, kabukları üzerinden sıyırıp atmanın, ben'deki değişim sürecine sonsuz teslimiyetin, kendini adamışlığın onu ölümsüzlüğe taşıyacağını görmek istemez. Ölümsüzler arasında en çok sevdiklerine, örneğin Mozart'a hayranlık beslerken de duruma yine burjuvazinin gözüyle bakar. Mozart'ın mükemmelliğini tıpkı bir okul öğretmeni gibi sadece onun üstün uzmanlık yeteneğiyle açıklar da, bunu Mozart'ın kendini adamışlığının ve acı çekme istekliliğinin büyüklüğüne, tüm burjuva idealleri karşısındaki umursamazlığına, acı çekenlerin ve insan olma sürecini yaşayanların çevresindeki burjuva atmosferini buzsu bir havaya dönüştüren yalnızlığa, Gethsemane[*Gethsemane: Matthaus (26, 36) ve Markus İncili'nde sözü edilen, Kidron çayının sol kıyısındaki zeytin bahçesinin ismi. Hz. Isa, Kudüs'e son gelişinde bu bahçede kalmıştır. (Çev. n.)*] bahçesindeki o yalnızlığa katlanmasına bağlamaz.

Hiç değilse bizim Bozkırkurdu kendi içinde o Faust ikiliğini keşfetmiştir; bedeninin bütünlüğünün bir ruh bütünlüğü içermediğini, kendisinin, olsa olsa, bütünlük idealine giden çok uzun ve zahmetli yolun üzerinde bulunduğunu saptamıştır. Ya içindeki kurdu yenip tümüyle insan olmak ya da insanı gözden çıkarıp hiç değilse kurt olarak bütünlüğe sahip bir hayat yaşamak ister. Belki de gerçek bir kurdu alıcı gözüyle uzaktan yakından incelemiş değildir. Bunu yapsaydı, hayvanların da bütünlüğü içeren bir ruha sahip olmadığını, onlarda

da bedenlerinin güzel ve pürüzsüz görünümünün ardında pek çok eğilim ve konumların varlığını sürdürdüğünü, kurdun içinde de birtakım uçurumların yer aldığını, onun da bu durumdan acı çektiğini belki görürdü. Yo yo, "Doğaya dönelim!" ilkesine uygun davranacak insan, her vakit, acı ve umutsuzluk dolu yanlış bir yola sapar. Harry geriye dönüp bir daha kurt olamaz; diyelim ki oldu, o zaman kurdun da asla gelişim sürecinin başında bulunan basit bir yaratık sayılamayacağını anlayacaktır. Kurdun da kendi kurt bağrında iki ve daha çok ruhu vardır. Kurt olmayı isteyen, "Ah, ne saadet bir çocuk olmak" ezgisini dile getiren adam gibi, bir şeyi unutmuş demektir. Mutlu çocuk ezgisini söyleyen sempatik ama duygusal adam da doğaya, masumluğa, gelişim sürecinin başlangıç aşamalarına dönmeyi arzuladığını açığa vurur; ama tümüyle unuttuğu bir şey vardır: Çocuklar da asla mutlu değildir, onlar da pek çok çatışmayı, çelişkiyi ve acıyı yaşayabilen varlıklardır.

İnsanı geriye götürecek bir yol yoktur asla, kurda, çocuğa götürecek bir yol yoktur. Nesnelerin başlangıç noktasında ne suçsuzluk yer alır, ne saflık; görünürde en ilkeli de olsa tüm yaratıklar daha yaratıldığı anda suçludur, kendi içinde çelişkilidir, pek çok parçaya bölünmüş durumdadır, oluşum sürecinin kirli ırmağına kaldırılıp atılmıştır, bundan böyle asla ama asla suyun akışına ters yönde yüzemez. Yol gerisingeri suçsuzluğa, yaratılmamışlığa, Tanrıya değil, ileriye götürür insanı; kurtluğa ya da çocukluğa değil, boyuna suçtan içerilere, boyuna insanlaşmanın daha derinliklerine taşır. Canına kıyman sana da, zavallı Bozkırkurdu, pek yarar sağlamayacaktır; insan olmanın daha uzun, daha eziyetli ve çetin yolunu çaresiz yürüyeceksin, ikilikte kalmayıp onu sık sık çoğaltmaya çalışacak, karmaşıklığını daha da büyülteceksin. Dünyanın sınırlarını daraltacak, ruhunu basitleştirecekken, belki günün birinde huzura kavuşabilmek için gittikçe daha çok dünyayı, hatta sonunda dünyanın tümünü, kapsamı genişletilmiş ruhuna acıyla aktarmaktan yakanı kurtaramayacaksın. **Buda'nın yürüdüğü yoldur bu; her büyük insan, bazen bilerek, bazen bilmeyerek, cesur girişimlerinin başarısı oranında bu yolda yürüdü. Her doğuş, evrenden bir ayrılış demektir; belli sınırlarla çevrilmek, Tanrıdan kopup ayrılmak, acılı bir yeniden oluşum demektir. Evrene gerisingeri dönüş, acılarla dolu bireyselleşmenin yok edilmesi, tanrılaşmak demek, evreni yeniden kapsamına alacak gibi ruhun sınırlarını genişletmek demektir.**

Burada sözü edilen insan, okulların, ulusal ekonomilerin, istatistiklerin insanı değil, milyonlarcası sokaklarda dolaşan, denizde kum kadar, parçalanan dalgalardan sıçrayan su tanecikleri kadar değer taşımayan insan da değildir, birkaç milyon insan fazla olmuş, az olmuş fark etmez, nihayet malzemedir hepsi, o kadar. Hayır, biz burada yüce anlamda insandan, insanlaşmanın uzun yolunun sonunda varılacak hedeften, soylu insandan, ölümsüz insandan **söz** ediyoruz. Dâhiler bizim çokluk sandığımız gibi seyrek rastlanır kişiler değildir, ama yazınsal yapıtlarda, dünya tarihlerinde, özellikle gazetelerde ileri sürüldüğü kadar da sık rastlanmaz dâhilere. Bozkırkurdu Harry, bize öyle geliyor ki, sıkıştıkça o budalaca bozkırkurtluğundan gözü yaşlı söz açacak yerde, insanlaşma yürekliliğini gösterebilecek kadar deha sahibidir.

Böylesi eylemleri gerçekleştirebileceklerin, bozkırkurtluklarıyla ve "İki ruh, ahi" sözleriyle işin içinden çıkmaya çalışmaları, burjuvaziye çokluk gösterdikleri o ödlek sevgi kadar şaşırtıcı ve üzücüdür. Buda'yı anlayacak yetenekteki birinin, insan olmanın cennet ve cehennemleri konusunda bilgi sahibi bir kişinin, sağduyunun, demokrasinin ve burjuva kültürünün egemen olduğu bir dünyada aslında yaşamaması gerekir, yaşıyorsa ödlekliğindendir yalnız. Böyle biri varlığının boyutları kendisini sıkıştırdı da burjuva odasını

fazlasıyla dar buldu mu, hemen içindeki "kurt"u sorumlu tutar, kurdun bazen varlığının en iyi parçası sayılacağını bilmek istemez. İçindeki yabanıl varlık adına ne varsa hepsine kurt deyip çıkar, hain, tehlikeli, burjuvazinin korkulu rüyası görür hepsini, ama bir sanatçı olduğuna ve ince duygularla donatıldığına inanan bu kişi, içinde kurttan başka, kurdun arkasında daha pek çok hayvanın yaşadığını, kendisini ısıran her yaratığın kurt olmadığını, kurdun yanı sıra tilkiyi, ejderhayı, kaplanı, maymunu ve cennetkuşunu da kendisinde barındırabileceğini göremez. Gerçek insanın sözde insan, burjuva insanı tarafından baskılanıp ezilmesi ve tutsak edilmesi gibi, bütün bu dünya, sevimli ve korkunç, küçük ve büyük, güçlü ve narin yaratıkların yaşadığı bütün bu cennet bahçesi de baskılanıp ezilmekte, tutsak edilmektedir.

Çeşit çeşit yüzlerce ağacın, türlü türlü binlerce çiçeğin, değişik cinste yüzlerce otun, meyvenin yetiştiği bir bahçe düşünelim; botanik bilgisi "yenilebilir" ve "yenilemez" ayrımından ileri gitmeyen, bahçesinin onda dokuzunu ne yapacağını bilemeyen bir bahçıvan, alabildiğine büyüleyici çiçekleri nasıl kökünden söküp çıkarır, baltayı vurup pek soylu ağaçları devirir, en azından kin ve nefret duyarak yan gözle bunlara bakıp durursa, Bozkırkurdu da ruhundaki binlerce çiçeğe öyle davranır. "İnsan" ve "kurt" kapsamına alamadığı şeyleri gözü görmez hiç. Ve "insan" kapsamına da akıl almayacak kadar çok şey sığdırır! Belirgin olarak kurt özelliği taşımayan korkak, maymunsu, budalaca ve küçük ne çok şey varsa "insan" kapsamına; üzerlerinde henüz egemenlik kuramadığı güçlü ve soylu şeyleri de "kurt" kapsamına alır.

Burada veda edip Harry'den ayrılacak, onu kendi yolunda tek başına yürümeye bırakacağız; ölümsüzlüğe ulaştığını, çetin yolun hedefi gibi görünen yere vardığını düşünelim bir an; başını geriye çevirip bu bocalamaları, izlenen yoldaki bu çılgınca, bu kararsız zikzakları görünce nasıl hayrete düşecek, bu Bozkırkurdu'na nasıl yüreklendirerek, çıkışarak, acıyarak, eğlenerek bakıp gülümseyecektir!

Sh. 40-62

**

"İlle ölmek gerekiyor yani."

"Sanıyorum evet! Mutluluğumdan pek memnunum, ona bir süre daha katlanabilirim. Ama mutluluk bana bir saatlik zaman bırakmaya görsün, uyanıp kendime gelebilmem ve özlemlere kucak açabilmem için bir saatlik zaman, tek arzuladığım şey onu sürekli alıkoymak değil, yeniden acı çekmek oluyor, ama eskisinden güzel, eskisi kadar sefil denemeyecek gibi acı çekmeyi, beni ölmeye hazır ve istekli kılacak gibi acı çekmeyi arzuluyorum."

Hermine sevecenlikle gözlerimin içine baktı, ansızın onda karşılaşılabilen karanlık ve kasvetli bakışlardan biriydi bu. Şahane, korkunç gözler! Ağırdan alarak, sözcükleri tek tek bulup yan yana dizerek, duyabilmem için kendimi biraz zorlamam gereken pek yavaş bir sesle şöyle dedi:

"Sana bugün bir şey söylemek istiyorum, uzun süredir bildiğim bir şey. Sen de çoktandır biliyorsun bunu, ama belki kendi kendine henüz itiraf etmiş değilsin. Sana şimdi kendim hakkında, senin yazgın, bizim yazgımız hakkında bildiklerimi açıklayacağım. Sen, Harry, hep bir sanatçı ve düşünür hayatı yaşadın, için hep sevinçle, inançla dolup taştı, büyük ve ölümsüz şeylerin peşinde koştun hep, sevimli ve küçük şeylerden asla memnunluk duymadın. Ne var ki, yaşam seni uyandırıp kendine yaklaştırdıkça çaresizliğin büyüdü, acıların, korkuların ve umarsızlıkların batağına giderek daha çok saplandın, gırtlağına kadar gömüldün içine, bir zaman güzel ve kutsal bilip baş tacı ettiğin şeyler, insanlara ve bizim

yüce misyonumuza beslediğin inanç imdadına koşamadı, hepsi yitirdi değerini, un ufak oldu, inancın soluyacak havadan yoksun kaldı. Havasızlıktan boğulmak ise çok acı bir ölümdür. Yalan mı Harry? Bu senin yazgın, öyle değil mi?"

Başımı sallayarak evet dedim, evet, evet.

Sh:142

Kaynak: Bozkırkurdu / Hermann Hesse Özgün adı: Der Steppenwolf Çeviren: Kâmuran Şipal, Çeviriye temel alman baskı: Suhrkamp Taschenbuch 1. baskı: Yankı, 1973 YKY'de 1. baskı: İstanbul, Mart 2003 15. baskı: Ocak 2012 İstanbul,

SİDDHARTHA (1972) -Hermann Hesse

Yönetmen: Conrad Rooks

Senaryo: Hermann Hesse, Conrad Rooks, Natasha Ullman

Ülke: ABD

Tür:Dram, Gizem

Vizyon Tarihi: 01 Ağustos 1972 (İtalya)

Süre: 89 dakika

Dil: İngilizce

Müzik: Hemanta Mukherjee

Oyuncular: Shashi Kapoor, Simi Garewal, Romesh Sharma, Pinchoo Kapoor, Zul Vellani

Özet

Hermann Hesse'nin, Buddha'nın yani Siddhartha Gautama hayatını konu alan, Budizm felsefesinin içrik yönlerini işleyen ve yazarın en ünlü eserleridir. Roman kahramanı Siddhartha, tıpkı Buddha gibi bir prenstir. Gerçek bilgiye ulaşmak için babasının uzun süreli direnişine aldırmayarak sarayını, gençliğini ve ailesini geride bırakarak ormanlara çekilir. Gezgin bir dilenci olarak yaşamını sürdürdüğü uzun bir dönemin ardından Buddha ile karşılaşır ve aralarında uzunca bir sohbet geçer. Buddha ona, Budizm'in içrek yapısını ve felsefi derinliğini anlatır. Uzun meditasyon denemelerinden sonra aradığını tam olarak bulamamanın verdiği bıkkınlıkla hedefine götürecek aracı değiştirerek bir kente yerleşir ve ticaretle uğraşmaya başlar. İleri yaşlarında içindeki boşluğun baskısıyla birlikte yaşadığı kadını, varlığını henüz bilmediği çocuğunu ve edinmiş olduğu tüm servetini geride bırakarak yeniden kaçınık yaşama geri döner.

Siddharta daha sonra bir ırmağın kıyısında kayıkçılık yapan -insanları ufak bir para karşılığında karşıdan karşıya geçiren- yoksul bir kayıkçı olan **Vasudeva**'nın yanına yerleşir. Vasudeva Siddharta'ya gerçek bilgiye ve aydınlanmaya ulaşabilmesi için klavuzluk edecektir. Romanın sonunda Siddharta ırmakta gerçek bilgiyi bulur ve aydınlanır. Romanda açıklanmaz ama Vasudeva, Sanskritçe'de "ırmak tanrısı" anlamına gelmektedir.

**

ROMAN

Brahman Siddhartha

Hermann Hesse'nin anlatımı olan bir Hint Destanı olan Siddhartha'yı Berlin'deki S. Fischer Verlag isimli yayınevi 1922 yılında ilk defa yayımlanmıştır.

Kitap Siddharta ismindeki genç bir Brahman'ı ve arkadaşı Govinda'yı anlatmaktadır. Herkes tarafından değer gören ve hayran olunan Siddharta, hayatını her insanın içinde var olan Atman'ı, yani canda bütünlüğü aramaya adar.

Samana Siddhartha

Siddharta'nın canda bütünlüğü araması onun Brahmanlıktan vazgeçip bir samana, bir gezgin çileci ve dilenci olmasını gerektirir. Ancak Siddharta samanayken bir süre sonra hayatın onu hedefine götürmeyeceğini hisseder. Govinda ile beraber Gotama'nın, yani Buda'nın yanına gitmiştir (Hesse kitabında bu kelimeyi Pali dilinde yazıldığı gibi yazmayı tercih etmiştir; Gotama, bu kelime Sanskritçede Gautama diye yazılmaktadır). Ancak Siddharta Buda'nın öğretisini kabullenemez. Siddharta Gotama'nın aydınlığa erişmeyi arzu ettiğinin farkına varır ve Gotama'nın öğretisinin doğruluğundan kuşku etmez; ancak Siddharta bu öğretinin sadece Gotama için geçerli olduğuna inanır. İnsan sadece öğreti sayesinde Buda olamaz, öğretilerin yanı sıra bu hedefine kendi deneyimleriyle erişmek durumundadır. Arkadaşı Govinda, Gotama'nın yanında kalırken Siddharta kendi deneyimlerini edinme bilinciyle yeniden yola koyulur.

Siddhartha “Çocuk İnsanlar“’ın yanında

Siddharta kendi çevresinin ve önceleri samana olarak gözlemlemeyi öğrendiği doğanın güzelliğini yoğun bir şekilde tecrübe eder. Kayıkçının ona kehanetini sunduğu bir ırmaktan karşıya geçer (kehanete göre Siddharta bu ırmağa geri dönecektir) ve büyük bir şehre ulaşır. **Metres Kamala** ona aşk sanatının öğretmeni olmayı teklif eder. Siddharta Kamala’nın isteklerini yerine getirebilmek için tüccar olur. İlk başlarda başarıya ulaşılırken gösterilen çabayı görür ve dünyevi şeylere bağlanıp kalmış insanlara taktığı isim olan **“çocuk insanların”** ilginç bir özelliği olarak paraya bağlılığı tanır. Ancak onun ilk başlardaki tavırları sonradan kibre dönüşür ve kendisi de gittikçe aynen çocuk insanlar gibi olur. Gördüğü bir rüya onu kendine getirir ve ona tekrar aydınlığa erişme arayışını hatırlatır.

Siddharta bunun üzerine Kamala'yı terk eder ve onun kendisinden hamile olduğunun farkında değildir. Daha önce tattığı yaşamın ve ölümün; ayrıca tüm varlıkların döngüsü olan Sansara duygusundan daha derin bir duygu içinde uzun bir zaman önce üzerinden geçtiği ırmağa tekrar varır. Asıl amacı olan Nirvana’ya erişmekten ne kadar uzakta olduğunun farkına vardığında ırmakta boğulmanın eşiğinde durmaktadır. Aslında intiharından sonra Sansara’ya daha sıkı bir şekilde yakalanacak, yeniden doğacaktı. Yeniden kendine gelmesi üzerine mutlu bir şekilde tekrardan inzivaya çekilmeye başlar ve uyuyakalır. Uyandığında yanında onun Siddharta olduğundan haberi olmayan keşiş Govinda'yı bulur.

Govinda da henüz bir Buda olamamıştır ve diğer yandaşlarıyla birlikte Buda’nın yanına göç etmektedir. Siddharta, Govinda’nın yanında şimdiye kadar yaşadıklarını gözünün önüne getirir: **“O Brahman Siddharta nereye gitti?”, “O Samana Siddharta’ya ne oldu?”, “O zengin Siddharta nerede şimdi?”, “Ölümlü nesneler hızlı bir değişim içindedir, Govinda, biliyorsun bunu.”** (Siddharta, Şipal Kamuran, Can Yayınları, 2006, 7.Basım, s. 97/98). Siddharta inzivaya dalar ve bir zamanlar Gotama’nın yanından ayrıldıktan sonra nasıl bir haldeyse, şimdi de onu tekrardan gelişiminin tam başında durduğunu ve yeni bir hayatın başında olduğunu hisseder. Öğretilen bilginin hiçliği hakkındaki bilgisi ve kısmen deneyimin önemi ona önceye göre daha açık bir şekilde malum olmuştur. Bu zamana ilişkin düşünceleri birçok bakımdan onu Gotama’nın yanında kalmaya zorlayan şeylerin uygunluğunu oluşturur; ancak bu uygunluklar o zamanlar daha çok kuramsal düşüncelerken Siddharta bu düşünceleri dünyayı tanıdıktan sonra tecrübe eder.

Kayıkçı Siddhartha

Siddharta yeni yolunu arayışında ırmağa kadar gelir ve orada tekrar kayıkçı Vasudeva ile karşılaşır, Vaseduva ona yanında yardımcı olarak kalmasını teklif eder. Aydınlığa erişmiş Vasudeva Siddharta'ya ırmağın sesini dinlemeyi ve o sesten bir şeyler öğrenmesini öğretir.

Baba Siddhartha

Siddharta kayıkçıyken ölen Gotama'nın yanına giden Kamala ile tekrar karşılaşır. Kamala babası ile aynı ada sahip oğlunu, Siddharta'yı, yanında götürmektedir; fakat ırmağın kenarında bir yılan tarafından sokulduktan sonra ölür. Siddhartha şimdiye kadar şehrin lüks hayatına alışmış olan oğlunu yanına alır, ona yetingenliği ve huzuru öğretmek ister. Siddharta burada farkında olmadan Gotama'nın yaptığı hatayı yapar: Küçük Siddharta'ya gerçek bilgiyi öğreteceğine ve kendisinin şu ana kadar yaşadıklarını ona aktaracak durumda olduğuna inanır. Küçük Siddharta babasının söylediklerine aklı yatmayınca nehri geçerek oradan kaçar.

Siddharta oğlunu, Vasudeva'nın gitmemesine ilişkin öğüt vermesine aldırmadan takip eder; fakat şehre varmadan bu arayışının anlamsızlığının farkına varır. Kamala ile ilk karşılaştığı yerde oğlunun peşinden gitmekten vazgeçer ve Nirvana'ya giden yolunu takip etmek için geri döner. Bu olay uzun yıllar Siddharta'nın içini kemirir ta ki o bilgeliğin ne olduğu olgunluğuna erişinceye ve kendi kendinin rehberi oluncaya kadar. Bu olgunluk ona, durmadan dönüşse de sürekli aynı kalan ırmağı dinlemeyi ve onu gözlemlemeyi öğretir. Siddhartha kendi yaşamının

karmaşasında kendisini çocuk, genç ve ihtiyar olarak tanımlar. Siddharta ve Vasudeva aydınlığa eriştikten sonra Vasudeva ormana gider. Siddharta kayıkçı olarak işini devam ettirir. Aydınlığa erişen Siddhartha kitabının son bölümünde Hesse gençlik arkadaşları Siddharta ve Govinda'nın tekrardan buluşmasını gösterir. Govinda, olgunluğunu tamamlamıştır ve hala aramaktadır. Kitabın başından beri farklı kısımlarda göze görünen bu zıtlık kitabın son kısmında ortadan kalkmaktadır. Hesse, başlarda Siddharta'nın sözlerini ne anlayabilen ne de o sözlerine inanabilen arkadaşı için Siddharta'nın nesnelerin gerçek doğasına bir anlığına da olsa bir bakış sunduğunu yansıtmaktadır.

Filmden

Siddharta, tapınağa gelmiyor musun?

Geliyorum. Burası çok huzur verici. Babamın yaşında biri için güzel. Ancak eğer gençsen Ben Sadhu (Hint Fakiri) olmak istiyorum. Özgür olmak istiyorum. Doğada olmak istiyorum. Ben..ben Sadhu olmak istiyorum. Fakat babana nasıl söyleyeceksin?

Bilmiyorum. Ama onunla bu akşam konuşacağım.

– Çok kızacak sana.

– Ben öyle düşünmüyorum.

– Öyle mi?

– Bence kızmayacak. İstediğimi yapabilmek için bana izin vermesini istemeliyim. Biliyor musun, babanda çok huzur verici bir şey var. Her gün Ganj'a girip yıkanması.. **Hoş bir şey var bunda. Hoş değil! Hep aynı. Her şey hep aynı Govinda! Nehir, tapınaklar, dağlar İnsanlar, taşlar, kumlar, merdivenler Her şey aynı!**

Oğlum. Ah, oğlum. İzin vermemi böyle gece gündüz bekleyip duracak mısın?

Durup bekleyeceğim.

– Yorulursun Siddhartha.

– Yorulur muyum?

– Uyuya kalırsın.

– Uyuya mı kalırım?

– Ölmek mi istiyorsun?

– Ölmek mi istiyorum?

Babanın sözünü dinlemektense, ölmeyi mi tercih edersin?

Babama hiçbir zaman karşı gelmem. Lütfen duanı eksik etme. Sadhu olmak için her şeyi geride mi bırakacaksın?

Siddhartha bırakmalı, babası ne diyor?

Peki, seni durduramam. Sen bir yetişkinsin. Ormana git ve gerçeği bulursan, geri dön ve bana da anlat. Ve hiç bir şey bulamazsan, yine dön, oğlum. **Her şeyin geri döndüğü nehir gibi!**

– Sen de gelmişsin.

– Geldim. Ne düşünüyorsun Govinda?

İlerleyebildik mi?

Sence amacımıza ulaştık mı?

Çok şey öğrendik ve hala öğreniyoruz. Sen Siddhartha, çok büyük bir Sadhu oldun. Çünkü çok hızlı öğreniyorsun. Yaşlı Sadhular senin bir gün yüce bir insan olacağını söylüyorlar. Meditasyon nedir?

Vücudumu terk edebilirsem ne olur?

Nefesi tutmak nedir?

Oruç nedir?

Bir kaçıştır, Govinda. Hayatın ıstıraplarından ve egodan kaçıştır. Biz Sadhular, firarileriz. Diğer insanların yaptıkları da aynı! Bir kaç şişe şarap içer ve uyuyakalır. Sonra o da kendini ve hayatın acılarını hissetmez. Onun yaptığıyla bizim yaptığımız arasındaki fark nedir?

Neden bunları söylediğini anlamıyorum Siddhartha. Çünkü insanları biliyorsun, ayyaşları da biliyorsun. Bir ayyaşın hiçbir şeyden kaçmadığını çok iyi biliyorsun. Sadece kısa bir rahatlama yaşıyor. Ayıldığında her şeyi eskiden olduğu gibi görür. Daha bilge olmamıştır. Hiç bilgi edinmemiştir. Ne de daha yükseklere çıkabilmiştir. Bilmiyorum, Govinda. Ben sarhoş değilim. Fakat ben..yoruldum tüm bunlardan. Meditasyon çalışmalarından. Bilgelik ve kurtuluştan, babamın evinde olduğum kadar uzağım. Sence bizim en yaşlı Sadhu'muz kaç yaşındadır?

– Saygıdeğer öğretmenimiz.

– Bilmiyorum. **Belki 60 yaşındadır. Altmış. Ve hala aydınlanmaya ulaşamamış! Yetmiş olacak, seksen olacak. Çalışmaya devam edecek. Meditasyon. oruç Fakat hiçbir zaman aydınlanmaya ulaşamayacak. Hiçbir zaman zihnin sonsuz huzuruna erişemeyecek. Bunların hepsi kandırmaca,** Govinda. **Kendimizi kandırıyoruz. Hepsi kandırmaca. Asıl önemli olan şey yol ve biz onu bilmiyoruz.**

Ah, Govinda ben susadım, susadım ben. Yıllardır bu yolda Sadhularla birlikteyiz. ***Yıllardır bilgiyi arıyoruz, yıllardır sorular soruyoruz. Ve tanrıdan hiç, hiç cevap yok.*** Şimdi Buda'ya gidiyorsun değil mi?

Sen gelmek istemiyor musun?

Söylediklerimi hatırladın mı?

Artık öğrenmeye veya öğretmeye inanmıyorum. Ama seninle geleceğim.

Buda: Size öğretmem gereken, kesinlikle bir din değildir! O yüzden maddeden(töz), ruhtan(tin) ya da Tanrıdan bahsetmeyeceğim. Beni takip edenlerden de inançlı olmalarını, inayeti aramalarını, bana biat etmelerini istemem. Hayat tümüyle acılarla dolu ve Dünya tamamen ıstırap içinde. Acının sebebi; arzular, kendini beğenme ve bağlanmadır. Acının ilacı ise, arzuların sistematik olarak yok edilmesidir. NİRVANA Bunu bilinçli zihnin aydınlanması olarak düşünmeliyiz. Kendini kontrol, yoğunlaşma ve meditasyon. **Bu sizi bilgeliğe götürecektir.**

Sevgili Buda, yolunuza kabul edilmek istiyorum.

Govinda: Siddhartha, ben kabul edildim. Sen neyi bekliyorsun?

Katılmayacak mısın?

Siddhartha: Sen bir adım attın, Govinda. Kendi yolunu seçtin. Govinda, hep benim bir adım arkamdan geldin. Hep düşündüm Govinda eğer kendin bir adım atarsan, – ki şimdi attın – devam et, dostum. Sonuna kadar git! Ama bu öğretide yanlış olan ne?

Niye katılmıyorsun Buda'ya?

Buda'nın öğretisinde, yanlış olan bir şey yok. Sadece ben..kendi yolumdan gitmeliyim. Yarın Govinda, senden ayrılmalıyım. Huzur içinde ol, Govinda. Huzur içinde ol!

Beni affedin efendim, konuşabilir miyim?

Siddhartha: Nasıl istersen. Dün, arkadaşım ve ben konuşmanızı dinleme onuruna eriştik. Şimdi arkadaşım size sığındı,.. ..ve benden ayrıldı. Şimdi tek başımayım. Sizi ya da başka bir öğretmeni takip edemem. Dün bu hayatın, sebep-sonuç ilişkisiyle bağlanmış bir zincir olduğunu söylediniz. Bence, sebep-sonuç yeterli değil. Benim görüşüme göre her şey bütündür, birleşik, tam. Görüşler güzel, çirkin ya da akıllıca olabilir. Benim amacım bu Dünya'yı bilgi vasıtasıyla açıklamak değildir. Amacım, acıdan kurtuluştur! Buda'nın tüm öğrettiği budur. Daha fazlası değil. Bana kendi aydınlanmanız gerçekleştiği andaki deneyiminizi anlatmanız mümkün değil. Bu yüzden kendi yoluma gidiyorum. Daha iyi bir öğretmen bulmak için değil,.. ..tüm öğretileri geride bırakmak için. Ya kendi başıma bulurum, ya da ölürüm.

Buda:Akıllısın genç Sadhu, belki de fazla akıllı. Bu akıllılığın farkında ol, dikkat et.

Ama bu günü hiç unutmayacağım! Buda dostumu aldı, bana inanan dostum Govinda'yı. Ve şimdi ona inanıyor. Onu aldı. Dostum benim yoldaşımdı, şimdi onun yoldaşı oldu. Ama bana Siddhartha'yı verdi. Bana kendimi verdi. Saygı göstermeye değer tek adam oydu! Başka hiçbir öğreti beni onun öğretisi kadar etkilemedi. Ben Dünya'nın ve kendi doğamın sırrına erişmek istedim. Bir şeyi kavrayamadım. Görünüşlerin dünyasının gerçek olduğunu sandım. Ama yanılmıştım. Anlayamadığım kendi gözlerim ve kendi ağzımdı. "KENDİ"mi anlayamadım. Neyse hepsi bitti artık. Uyandım artık, uyandım, bugün doğdum ben!

Vasudeva: Çok yorgun görünüyordun. Şimdi daha iyi misin?

– İç bunu.

– Teşekkür ederim. Gel, nehri geçme vakti geldi.

– Güzel bir nehir.

– Evet, güzel bir nehirdir. Severim bu nehri, onunla ilgili her şeyi severim, her şeyi. Sık sık dinlerim onu, bakarım uzun uzun. Ve hep bir şeyler öğrenirim ondan. Bu nehirden öğrenecek çok şey var.

Ben evsizim, sana para veremem. Eh, bunu görebiliyorum. Senden bir şey beklemiyorum ki, başka bir zaman ödersin. Sonra yine buluşuruz. Her şey geri döner.

– Öyle mi düşünüyorsun.

– Evet, öyle düşünüyorum. Nehirden öğrendim bunu. Her şey geri döner. Biraz su içebilir miyim?

Metres Kamala'yla

Bu kız kim?

Kamala. Zenginlerle yatan bir fahişe. Sen dün dışarıda duran ve beni selamlayan adam değil misin?

Evet, sanırım beni gördünüz. Sadhu olmak için 3 yıl önce evini terk eden Siddhartha Brahmin'dim. Ancak bu dündü. Bugün sizin bahçenize çıkan bir yola girdim. Gözlerimi sizden alamam. Yelpazeniz bile güzelliğinizi saklayamaz. Bana bunları söylemek için mi geldin genç brahmin?

Bende eksik olan her şeyin sende olduğunu söylemek için geldim. Güzelliğin Kamala, takip edeceğim gölge olacak. Benim ilk aşkım olacaksın, tek aşkım! Şey, ilk defa bir Sadhu ormandan gelip beni sevdiğini söylüyor. Hiç bu şekilde bir Sadhu görmemiştim. Sakalımı kesince çok şey öğrendim bugün. Bak, saçlarımı taradım ve yağladım. Çoktan senden bir şeyler öğrenmeye başladım bile. Bir sürü genç erkek geliyor bana. Ve hepsinin iyi kıyafetleri, iyi ayakkabıları, saçlarında güzel kokular ve ceplerinde çok para var. Genç erkekler bu şekilde gelirler bana. Ormandan gelen dilenciler değildir yani, anlamıyor musun?

Ama ben nasıl zengin olabilirim, nasıl dünyasal olabilirim?

Hmm, herkes bunu öğrenmek istiyor. Söyle bana, neler yapabilirsin?

Düşünürüm (meditasyon), beklerim, oruç tutarım (yemem)!

- Hepsi bu mu?

- Bir öpücük için şiir yazabilirim. Bir şiir için bana bir öpücük verir misin?

Hani şiir?

Söyle bana, düşünmekten, yememekten ve şiir yazmaktan başka bir şey yapamaz mısın?

Heceleme yaparım, büyü yapmayı bilirim ve kutsal yazıları okurum. Okuyup yazabilir misin?

Şey, sanırım sana bir iş bulabilirim. Başka bir ziyaretçiniz var. Tüccar Kamaswami. Özür dilerim şimdi gitmem gerek, başka bir ziyaretçim var. Fakat belki yarın görüşürüz.

- Sana bir iş buldum.

- Öyle mi?

Zengin tüccar Kamaswami'nin yanında. Çok şanslısın Siddhartha, bütün kapılar bir bir açılıyor sana. Söylesene, nasıl oluyor bu?

Özel bir büyü mü yapıyorsun?

Dün söyledim sana. Düşünürüm, beklerim ve yemem. Ancak bunun önemsiz olduğunu düşündün. Göreceksin Kamala, ormandan gelen bu adam diğerlerinin yapamadığı şeyleri yapabilir. Senden aşkı öğrenmek için geldim. Seni gördüğüm ilk an, bana yardım edebileceğini anladım. Öğretmenim, Guru'm.

- Peki ya 'hayır' dersem?

- Ama demedin, Kamala. Çünkü benim suya atılan bir taş gibi olduğumu anladın. Derinliklere doğru hızla yolunu bulan bir taş. Aynı şekilde bir amacım olduğunda, hiçbir şey

yapmam. Beklerim, düşünürüm, yemem. Bir brahmin olduğunu söylediler. Yazmayı bilen bir bilgin. Ama bir tüccarın hizmetçisi oluyorsun. O kadar zor durumda mısın?

Hayır değilim. Hiçbir zaman olmadım. Yıllarca ormanda yaşadım, Sadhu'larla birlikteydim. Niye o zaman ihtiyacın yok?

Bu Sadhu'lar tamamen mülksüz yaşamıyor mu?

Bende sahip olmadan(mülksüz) yaşarım, demek istediğiniz buysa. Tamamen kendi isteğimle 'sahip olmadan' yaşıyorum. O yüzden ihtiyaç içinde değilim. Hiçbir şeyin olmadan nasıl yaşıyorsun?

Bunu hiç düşünmedim. Hiçbir şeye sahip olmadan yıllarca ormanda yaşadım. Neye sahip olmam gerektiğini hiç düşünmedim. O zaman başkalarının varlıklarıyla yaşıyorsun. Bir asalaksın yani. Bir tüccarda başkalarının varlıklarıyla yaşar, öyle değil mi?

Bir tüccar karşılıksız almaz. Karşılığında mal verir. Hayat böyledir zaten. Herkes bir şeyler alır, bir şeyler verir. Peki, hiçbir şeyin yoksa nasıl verebilirsin, ne verebilirsin ki?

Herkes ne verebilecekse onu verir. Asker güç verir, tüccar mal, balıkçı balık, çiftçi pirinç.. Tamam akıllısın, peki sen ne verebilirsin?

Düşünürüm, beklerim, yemem! Ne olmuş, ne işe yarar ki bunlar?

Çok değerlidir! Bir adam hiçbir şeyi olmadan yaşayabilirse, çalışmak zorunda değildir. Sakince başka bir iş için bekleyebilir. Belki, belki brahmin. Bunu okuyabilir misin?

20 balya pamuk, 50 balya ipek. Ödeme 3 hafta içinde. Harika! Bir şeyler yazar mısın?

Yazmak iyidir, düşünmek daha iyi. Akıllılık iyidir, sabır daha iyi. Harika, harika! – Hiç bir kadınla seviştin mi?

– Hayır.

– Hiç bir kadını öptün mü?

– Hayır.

– Hiç bir kadını tanıdın mı?

– Hayır.

– İster misin?

– Çok. Öp beni. Hepsi bu mu?

Öğreteceğim sana. Beni asla terk etme Siddhartha! Asla. Oraya koyun. Eğer bu şekilde devam ederse, sana karın üçte birini vereceğim.

– Hasat iyi oldu mu?

– Teşekkür ederim, hasat çok iyiydi bu sefer. Ama özür dilerim çok geç kaldınız. Önemli değil, sizinle birlikte hasatın verimini kutlarım. Belki gelecek sene hasatı satın almak için daha erken gelirim. Teşekkürler, teşekkürler efendim. Demek geri döndün. Ne kadar pirinç getirdin?

Hiç getirmedim. Ne demek istiyorsun. Elin boş mu döndün?

Seni anlamıyorum, aklın nerede senin?

Çocuksun sen çocuk. Sana bir şey sorayım arkadaşım. Sadece zevk için mi dolaştın?

Elbette, her zaman zevk için dolaşırım. Her yerde dostlarım, arkadaşlarım var. Görüyorsun, insanlarla çok vakit geçiriyorum Çok şey öğrendim. Onları hiç incitmedim, onlar da beni. Yanlarına gidebilirim yine ve beni gördüklerine sevinirler. Hiç kimseyi gücendirmedim. O yüzden kızma dostum. Eğer benim sana zarar verebileceğimi düşünüyorsan, 'hoşçakal' de ve ben giderim. Hadi dostum. İyi ticaretin ilk işareti dostça davranmaktır. Seni besliyorum, senin için her şeyi yapıyorum. Tutumlarını anlamıyorum. Yani, biraz minnettar olabilirsin. Sana hiçbir şey öğretmedim mi?

Lütfen dostum, böyle şakalar yapma. Senden bir sepet balık kaç para eder öğrendim. Ya da verdiğin borç paranın faizi ne kadar eder. İşte senin bilgin bu, Kamaswami. Ama nasıl düşünmem gerektiğini senden öğrenmedim. Bunu sen benden öğrensen iyi edersin. Bana benziyorsun, biliyor musun. Diğer insanlardan farklısın. Sen Kamalasın, başkası değil. Ve içinde her zaman sığınabileceğin bir sakinlik ve dinginlik var. Tıpkı benim gibi. Buna herkes sahipken ne kadar az insanın yapabildiğinin farkında mısın?

Herkes o kadar akıllı olamaz, Siddhartha. Bununla alakası yok, Kamaswami akıllı. Ama ne sığınağı, ne de merkezi yok. Gördüğüm en iyi sevgilisin. Hepsinden daha güçlü, daha nazik, daha arzulusun. Beni gerçekten sevmiyorsun. Kimseyi sevmiyorsun. Gerçek bu değil mi?

Belki de senin gibiyimdir. Sen de kimseyi sevemiyorsun. Aksi taktirde, aşkı nasıl bir sanat olarak yapabilirdin. **Hayır Kamala, biz aşık olamayız. Sıradan insanlar olabilir, sır bu.** Ne tuhaf bir hayatın var böyle! Bir zamanlar, kendi gerçek varlığını arayan bir arayıcıydın. Şimdi hayatın nasıl geçiyor görüyor musun?

Su yok mu?

Su yok mu?

Koş getir hemen! Bana Buda'dan biraz daha bahsetsene. Nasıl gülümsüyordu?

Bir gün onun öğrencisi olacağım. Zevk bahçemi bırakacağım ve onun öğretilerine sığınacağım. Ne oldu bana böyle?

Ne haline geldim ben, başka bir Kamaswami!

Özgürlüğümden ne uğruna vazgeçtim?

Bunlar için mi?

Masamdaki yemekler için mi?

Kendimi hasta hissediyorum. Bu yarattığım Dünya'dan tiksiniyorum. Bu kafesten çıkmalıyım. Evim işe yaramaz. Şehirdeki hayatım sona erdi. Bu işi pek sevdiğinizi sanmıyorum, efendim. Sizin gibi giyinen biri için uygun değil. Neden kıyafetlerimle yargılıyorsun beni?

Hiç param yok. Beni karşı kıyıya geçirmen için sadece bu kıyafetlerim var. Benimle dalga mı geçiyorsunuz, efendim?

Hayır, dostum. Şaka yapmıyorum. Uzun bir süre önce, beni karşıya parasız geçirmiştin. Lütfen yine öyle yap. Kıyafetlerimi al karşılığında. Peki kıyafetleriniz olmadan nereye gideceksiniz?

Nereye mi?

Daha başka bir yere gitmeyeceğim. Bana eski kıyafetler verip, beni çırağın olarak almanı isterim. Seni hatırlıyorum. Kulübemde uyumuştun. Çok uzun zaman önceydi. Seni karşıya geçirmiştim. Yüzünü hatırlıyorum ama ismini hatırlayamadım. Adım Siddhartha. Beni son gördüğünde bir Sadhu idim. Peki, hoşgeldin Siddhartha. Benim adım Vasudeva. Benim evim, senin evindir. Teşekkür ederim.

Biliyor musun, Siddhartha, bir zamanlar bir karım vardı. Bu kulübede yaşadı, şu yatakta yatardı. **Siddhartha, bu nehir her yerde. Aynı anda her yerde. Hem kaynağında, hem de döküldüğü yerde. Hem şelalede, hem bu kayıkta. Akıntıda, okyanusta, dağlarda Her yerde! Nehir sadece 'şu an' da yaşıyor. Biz de 'şu an' da yaşamayı öğrenmeliyiz. Bizim yanılgımız, zamanı yenmeye çalışmak zorunda hissetmemiz! Para, zenginlik, güç, servet peşindeki bitmeyen koşturmamız! Çok az zamanımız olduğunu düşünmemiz! Hakikati gizleyen budur! Siddhartha! Herkes Buda'yı görmeye gidiyor. Çok uzun yaşamayacak. Aydınlanmaya yakın. Nirvana'ya.**

- Yoruldun mu?

- Evet Hadi. Anne! Anne! Yardım edin! Neden yardım etmiyorsunuz?

Neden yardım etmiyorsunuz?

Anne, anne! Tanıdım seni. Oğlum nerede?

Endişelenme, burada. Yaşlandık artık, sevgilim. Bir kez daha bana gel bahçeme gel kıyafetsiz ayakların tozlu. Gözlerin, gözlerin Siddhartha'ya benziyor. Ben de yaşlandım. Sen de beni tanıdın mı?

Evet, Kamala. Tanıdım seni. Onu da tanıdın mı?

Buldun mu?

Huzuru buldun mu?

Evet, görüyorum. Ben de huzuru bulacağım.

Kamala Sen huzuru çoktan buldun.

- Uyumadın mı Siddhartha?

- Hayır, Vasudeva. Burada oturdum ve nehri dinledim. Beni iyileştiren şeyler söyledi. Beni güzel düşüncelerle doldurdu. Acı çektin Siddhartha. Ancak görüyorum ki üzüntü kalbine girememiş. Neden üzgün olmalıyım?

Oğluma kavuştum. Oğlum

Biraz su getir bana oğlum.

Ben senin hizmetçin değilim. Neden dövmüyorsun beni?

Bana vuramazsın. Bana vurmaya korkuyorsun. Sen adam bile sayılmazsın. Senden nefret ediyorum. Babam değilsin sen benim.

Oğlun onu takip etmeni istemiyor. Onu bulmalıyım. O sadece bir çocuk Ormana tek başına gidemez. Başına bir şey gelecek. O, çocuk değil. Güçlü bir oğlan. Yolunu kaybetmeden bulacaktır. Hayır, Vasudeva. Onu bulmalıyım.

– Sıra sende.

– Tamam. Bahse girerim seni yenebilirim. Evet, kazandım.

– Seninle oynamak istemiyorum.

– Niye, kazanıyorum diye mi?

– Hayır, git evine.

– Niye, gitmek istemiyorum?

Siddhartha Oğlum! Vasudeva! Siddhartha Siddhartha, bu nehirde çok yolculuk yaptık. Ben yaşlandım artık daha fazla çalışamam. Artık benim gitme vaktim geldi. Tekrar buluşacağız. Ve unutma, hiçbir şey aynı kalmaz. Her şey değişir, her şey geri döner. Beni karşıya geçirir misin?

Nereye gidiyorsun?

Neyi arıyorsun?

Tüm hayatım boyunca doğru yolu aradım. Belki çok fazla veya çok uzun aramışsındır, dostum Govinda.

Siddhartha Govinda Benim sevgili dostum. Govinda, eğer birisi arıyorsa, amaca takıntılı hale gelir. Eğer arıyorsan, bulunacak bir şey olduğunu düşünüyorsun. Ancak gerçek özgürlük, hiçbir amacın olmadığını anlamaktır. O zaman sadece 'şu an' kalır geriye. Dün olanlar geçti, yarın olacakları asla bilemeyiz. O yüzden 'şu an' da yaşamalıyız, tıpkı nehir gibi. Her şey geri döner, hiçbir şey aynı kalmaz. Govinda, bir insan asla tümüyle kutsal, ya da tümüyle günahkar olamaz. Buda, hırsızda da var, hayat kadınında da. Tanrı her yerde!

Tanrı her yerde mi?

Bu taşı görüyor musun?

Bu taş belirli bir zaman sonra, toprak haline gelecek. Ve topraktan, bir bitki haline gelecek. Belki bir hayvan, ya da insan. Bütün bunların farkına varmadan önce, bu sadece bir taş derdim. Hiçbir değeri yok. Ama şimdi, bu taşın sadece bir taş olmadığını düşünüyorum. O bir hayvan, Tanrı, Buda! Ve değişim döngüsünde, bir insan ve can olabilir. Bir önemi vardır, çünkü her şeyi görmüştür. Bu taşı seviyorum. Seviyorum onu çünkü o ben'im, ve sadece bir taşmış gibi duruyor burada. Govinda, ben kelimeler olmadan da sevebilirim. Bu yüzden kelimelere ve öğretmenlere inanmıyorum. Nehir, nehir en iyi öğretmen. Buda'yı hatırlıyor musun?

Evet, Buda'yı hatırlıyorum. Ve tüm sevdiklerimizi, uğrunda öldüklerimizi En sonunda şunu anladım ki, aramayı bırakmalıyız. Bana yardımcı olacak bir şey söyle. Yolum çok zor. Bana anlayabileceğim bir şey söyle. Yardım et bana, Siddhartha. Aramayı bırak, endişe etmeyi bırak! Ve sevgini vermeyi öğren! Burada kal ve nehirde benimle birlikte çalış, Govinda. Huzur içinde ol, Govinda. Huzur içinde ol!

AKIL MI CİNNET Mİ?

İSLÂM'DA KOZMOLOJİK DOKTRİNLER

KEGEL EGZERSİZ UYGULAMA YÖNERGESİ

Kegel egzersizlerini yapmanın çeşitli yöntemleri tarif edilmiş olsa da hepsinde amaç levator ani, iskiokavernöz, bulbokavernöz, superfisiyel transvers kaslarını belirli bir süre kasmak ve gevşetmektir. Pelvik egzersizleri yaparken amaç hafif hareketlerle başlayıp dereceli bir biçimde artırarak etkili harekete ulaşmaktır.

Bu egzersizler herhangi bir yerde ve zamanda, yatarak, oturarak, ayakta, her yerde her ortamda yapılabilir.

1. Mesanenizi boşaltın. Rahat edebileceğiniz giysiler giyin. Yatarak uygulayacaksınız, başınızı ince bir yastıkla yükselterek (20° lik bir açı), dizleriniz bükük şekilde uzanın. Ayakta ya da oturarak uygularken de özel bir pozisyonda durmaya ya da oturmaya gerek yoktur. Durakta otobüsbeklerken, televizyon seyrederken uygulayabilirsiniz.

2. Yumruğunuzu top gibi sıkın ve 5'e kadar sayın, sonra tamamen gevşetin. Sıkma ve gevşeme arasındaki farklılığı hissedebilirsiniz. İşte bu hareket pelvik taban kaslarınızı nasıl sıkıp gevşeteceğinizi anlamanıza yardımcı olacaktır.

3. İşlem öncesi derin bir soluk alın ve vücudunuzu gevşetmeye odaklanın, şimdi pelvik taban kaslarınıza konsantre olun.

4. Vaginanın-penisin etrafındaki bölgeyi düşünmeye başlayın. Sanki bağırsak hareketlerinizi (gaz çıkarmayı) veya idrarınızı durdurmaya çalışıyormuşsunuz gibi kaslarınızı birlikte, çabucak gerin (kasın), bu kaslar doğru kaslardır. Doğru kasları kastığınızdan emin olmak için ayrıca; vaginanızın içinde bir miktar su ya da yumurta gibi bir cismin olduğunu düşünüp bunu içinize çekmeye çalışın. Bu sırada kullandığınız kasları hissetmeye çalışın.

5. Bu kasmayı etkin şekilde, içinizden 10'a kadar sayarak sürdürün. Sonra tamamen gevşeyin.

6. Yeni bir kas germeye başlamadan önce yaklaşık olarak 15 sn (15'kadar sayın) gevşemiş halde bekleyin.

7. Bu egzersizlere başladığınızda, kaslarınızın kolayca yorulduğunu veya kasmayı 10'a sayana kadar sürdüremediğinizi hissedeceksiniz.

8. Egzersizi tekrarladıkça öğreneceksiniz ve daha uzun süreli kasmayı başaracaksınız.

EGZERSİZİ, YATARKEN, OTURURKEN VEYA AYAKTAYKEN UYGULAYIN. HER POZİSYONDA 15 KEZ YAPIN VE GÜNDE 3 DEFA TEKRARLAYIN.

9. Aynı zamanda öksürme, hapşırma ve ağır kaldırma gibi fiziksel stresörlerden önce eşzamanlı olarak bu egzersizi yapmaya çalışın. Sh: 28-29

**

Kegel egzersizleriyle çalıştırılan pelvik taban kaslarının kadının/erkeğin cinsel anlamda uyarılmasında ve cinsel cevabında çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Yine bu kaslar istemli kasılmalarıyla kadının ve erkek partnerininorgazmına katkı sağlar ve orgazmın şiddetini artırırlar. Bu kasların hipertonik ya da hipotonik olmaları cinsel işlev bozukluğuna neden olan faktörlerdendir. Kadın cinsel işlev bozukluğu yaşa bağımlı, progresif ve kadınların %30-

50'sini ilgilendiren, yaşam kalitesini olumsuz etkileyen nörojenik, psikolojik, musküler, endokrin-hormonal, vasküler ve çeşitli ilaçların neden olabileceği multifaktöriyel bir sorundur. Ayrıca kadın cinsel işlev bozuklukları birçok nedenden dolayı erkek cinsel işlev bozuklukları kadar iyi aydınlatılamamıştır. Ancak hem Dünya'da hem de ülkemizde konuyla ilgili çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır. Konu ile ilgili yapılan çalışmaların sonuçları incelendiğinde birçok çalışmanın ortak sonucu olarak; üriner inkontinansın önemli bir sağlık sorunu olduğu, depresyona kadar varan psikolojik sorunlara yol açtığı, yaşam kalitesini düşürdüğü, seksüel ağrıya yol açtığı, cinsel isteği ve doyumu azalttığı, bu durumun eşlerin ilişkilerini olumsuz etkilediği gibi birçok etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu sorunu yaşayanların ya bunu sorun olarak görmezden geldiği ya da sağlık çalışanlarına sorunlarını dile getirmekte sıkıntı yaşadıkları, bu nedenle de tedavinin ya hiç yapılamadığı ya da çok geç kalındığı da elde edilen sonuçlar arasındadır.

Sonuç olarak üriner inkontinansın kadınların hayatını her yönüyle, özelliklede cinsel anlamda olumsuz etkileyen bir sorun olduğu herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Üriner inkontinansın konservatif tedavi teknikleri başta olmak üzere birçok tedavi şekli vardır ve yapılan araştırmalar olumlu sonuçlar alındığını göstermektedir . Ancak üriner inkontinans sorunu ve sorunun çözümünde kullanılan kegel egzersizleri ile cinsel doyum arasındaki ilişkiyi içeren yeterince çalışmanın olmayışı nedeni ile birçok çalışmanın yapılmasına karar verilmelidir. Bu çalışmalar ile kadının/erkeğin cinsel hayatı da dâhil tüm yaşamını etkileyen ve zorlaştıran inkontinans sorununun çözümünde uygulanan pelvik taban kas egzersizlerinin kadın/erkek cinsel doyumu üzerine etkileri değerlendirilerek gelecekteki uygulamalarda üriner inkontinansın önlenmesi ve tedavisinde çok önemli rolleri olan hemşirelere ve hasta bilinçlenmesine yol gösterebileceği düşünülmektedir. Sh: 3-4

Kaynak: Üriner İnkontinansta Uygulanan Kegel Egzersizlerinin Kadın Cinsel Doyumu Üzerine Etkileri Tezi Hazırlayan Şenay TOPUZ , T.C Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı Doğum-Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Doktora Tezi Şubat 2011 Kayseri